ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ι'—ΤΕΥΧΟΣ Α'

Σεπτέμβριος 1866

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΘΡ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ ΚΑΙ ΑΛ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ

1886

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπεία συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. *Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Δημητρίου Κ. Κοκκίδου, Εὐγενίου Ζαλοκώστα* καὶ *Τιμολέοντος Ἠλιοπούλου* καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. *Σίμου Μπαλάνου.*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΘΡ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ ΚΑΙ ΑΛ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ

1886

'Αριθ. πρωτ. 651.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κ. κ. Γυμνασιάρχας.

Ὁ ἐνταῦθα «Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς» πρὸς ἄλλαις κοινωφελέσιν ἐργασίαις αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως καὶ τῆς τῶν γραμμάτων προαγωγῆς καὶ διαδόσεως, ἤρξατο ἀπὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους ἐκδίδων καὶ ἄξιον λόγου μηνιαῖον περιοδικὸν φιλολογικὸν καὶ ἐν γένει ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παρνασσός**. Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐκδοθέντων τευχῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καταδεικνύεται ἡ χρησιμότης του. Ἐπιθυμοῦντες νὰ παράσχωμεν τὴν δυνατὴν ἡμῖν ὑποστήριξιν εἰς τὸ προκείμενον κοινωφελὲς ἔργον, συνιστῶμεν ὑμῖν τε καὶ τοῖς παρ' ὑμῖν κκ. καθηγηταῖς αὐτό, ἵνα γένωνται ὅσοι ἂν προαιρῶνται συνδρομηταὶ αὐτοῦ, ὅπως διὰ τούτου ἐνισχυθῇ ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1877.

Ὁ Ὑπουργὸς
Θ. Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ

'Αριθ. πρωτ. 5133.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κ. κ. Γυμνασιάρχας καὶ Σχολάρχας.

Καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 651 ἐγκυκλίου τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπουργείου τῇ 8 'Οκτωβρίου 1877 ἐκδοθείσης, γνωρίζετε ὅτι ὁ ἐνταῦθα φιλολογικὸς σύλλογος «Παρνασσὸς» ἐκδίδει χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας, συμφώνως δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ περιοδικὸν σύγγραμμα φερώνυμον τοῦ συλλόγου. 'Εν τούτῳ καταχωρίζονται λόγου ἄξιαι διατριβαί, καὶ ποικίλων γνώσεων πάροχοι σημειώσεις, ἔργα λογίων. 'Επιθυμοῦντες χάριν τῆς ἐκ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὠφελείας νὰ ἐνισχυθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτό, ἐθεωρήσαμεν ὅτι συμβάλλεται ἱκανῶς εἰς τοῦτο ἡ ἐν αὐτῷ καταχώρισις διατριβῶν καὶ σημειώσεων ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων, περὶ λειψάνων ἀρχαίων ἠθῶν καὶ ἐθίμων σωζομένων αὐτουσίως ἢ καὶ κατὰ τύπον καὶ παραλλαγὰς ἐν ταῖς νῦν συνηθείαις τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, περὶ λέξεων καὶ ὅρων ἐν τῇ διαλέκτῳ τοῦ κοινοῦ λαοῦ διατηρουμένων ἐν τύπῳ παροιμιῶν ἢ ἀξιωμάτων. 'Η διὰ περιοδικοῦ διακοίνωσις τοιούτων ἀντικειμένων, παρέχει ἀφορμὴν ἄλλως καὶ τοῖς λογίοις εἰς περαιτέρω ἐρεύνας καὶ ἐξιχνιάσεις τῶν φυλετικῶν σχέσεων τῶν διαφόρων κοινοτήτων καὶ τοῦ ἐθνικοῦ βίου, σώζει δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ ἐξαφανισμοῦ εἰς ὃν ὁ χρόνος καὶ ἡ ὁσημέραι ἐπισυμβαίνουσα μεταπροπὴ τῆς βιώσεως τὰ καταδικάζει.

Οἱ προαιρούμενοι ἵνα καὶ οὕτω χρήσιμον τὴν φιλομουσίαν καὶ ἱκανότητα αὐτῶν καταστήσωσι, θέλουσι στέλλει τὰ ἑκάστοτε εἰς γνῶσιν αὐτῶν περιερχόμενα ὁπωσδήποτε τοιαῦτα εὑρήματα κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν ἐπιστασίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ οὑτωσὶ συσταινομένου περιοδικοῦ ὁ «Παρνασσός».

'Εν 'Αθήναις τῇ 23 'Ιουνίου 1880.

'Ο ὑπουργὸς
Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. *Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Δημητρίου Κ. Κοκκίδου, Εὐγενίου Ζαλοκώστα* καὶ *Τιμολέοντος Ἡλιοπούλου* καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. *Σίμου Μπαλάνου.*

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΜΕΣΣΗΝΙΑι ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ
ΑΝΔΡΟΥΣΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΙΟΥ

Α΄ ΠΕΡΙ ΑΝΔΡΟΥΣΗΣ.

§ α΄. Ἡ πόλις αὕτη πρωτεύουσα ἐπαρχίας ἦν κατὰ τὸν Μεσαιῶνα, ὡς καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας· κεῖται δὲ εἰς θέσιν ἄποπτον καὶ ὡραίαν, ἐξ ἧς ἅπαν τὸ λεκανοπέδιον τοῦ ποταμοῦ, Παμίσου, καθορᾶται ἕως τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ Κόλπῳ· τίς ἔκτισεν αὐτήν; ἀγνοεῖται· παράδοσίς τις διασωζομένη καὶ ἤδη παρὰ τῷ λαῷ ἀναφέρει, ὅτι Ἀνδρόνικος, ὁ Ῥωμαίων βασιλεύς, ἀνήγειρε τὰ τείχη αὐτῆς, ὡς καὶ τὸ μέγα ὑδραγωγεῖον, οὗτινος σώζονται θαυμαστὰ ἐρείπια ἐπάνωθεν τῆς ἐπιφανείας ἐπὶ 3—4 μέτρ. τὸ ὕψος, τὸ δὲ μῆκος πλεῖστα· δι' αὐτοῦ μετεκομίζετο τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν ἐκ τοῦ μέρους, ἔνθα ἔκτισται ἡ Μονή, ἡ ἐπιλεγομένη σήμερον «*τὸ Ἀνδριομανάστηρο*», ὡς ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ἀνδρονίκου, τοῦ οἰκοδομήσαντος αὐτό. Πιθανὸν ὅτι καὶ ἐπὶ Ἑλλήνων ὑπῆρχεν, ἀλλὰ ἐρείπιά τινα οὐ διασώζονται ἀποδεικνύοντα, ἢ τοὐλάχιστον ὑποδεικνύοντα, τὴν παραδοχὴν τοιαύτης πιθανότητος, πλὴν ναοῦ τινος, τοῦ ἁγίου Βλασίου, παρ' ᾧ διατηροῦνται λίθοι τινὲς καὶ κίων ἑλληνικός, χρησιμεύοντι νῦν ὡς δημοτικὸν σχολεῖον, ἐλεεινὸν καὶ ἄθλιον· ἔστι δὲ σήμερον ἡ Ἀνδροῦσα πρωτεύουσα τοῦ δήμου Εὔας[1] καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 200 σχεδὸν οἰκογενειῶν, ἐν αἷς καί τινες Αἰθιοπικαὶ ἀπὸ Τουρκοκρατίας παραμείνασαι, χριστιανικαὶ ἀπέβησαν.

§ β΄. Γίνεται δὲ μνεία αὐτῆς τὸ πρῶτον παρὰ «*le livre de la con-*

[1] Περὶ Εὔας ἄλλοτε ἐγράψαμεν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν».

queste»[1] ὑπὸ τοὺς τύπους Druges, καὶ Druse,[2] οὓς ὁ σοφὸς Buchon ἑρμηνεύει *Androusa en Messenie»*, καὶ οὐ παρὰ Χαλκοκονδύλῃ, ὡς λέγει ὁ Pouqueville ἐν τοῖς ἑπομένοις «Androussa, bâtie au pied d' une montagne, sur un plateau, d' où la vue embrasse le bassin de la Messenie, est suivant toute apparence une ville du moyen-âge, quoique quelques personnes aient prétendu rattacher son origine à celle d' Andanie. . . Chalcocondyle est le premier historien de la basse grécité, qui fasse mention de cette ville, vers 1534, temps, où les Espagnoles étaient maîtres de Koron κτλ.[3] Ὑπὸ τὸν τύπον *«Ἀνδροῦσα»* τοῦ ὀνόματος τούτου ἀναφέρεται τὸ πρῶτον παρὰ τῷ ἱστορικῷ Γεωργίῳ Φραντζῇ ἐν τοῖς ἑξῆς «Καὶ τὸν Πατριάρχην Βέκκον εὐθὺς ἐκ τοῦ »θρόνου καταβιβάσαντες ὡς τὰ Λατίνων φρονοῦντα, διαδέχεται δὲ »τὸν πατριαρχικὸν θρόνον μοναχός τις Ἀθανάσιος τοὔνομα, παιδιό»θεν τοῖς ἀσκητικοῖς γεγυμνασμένος πόνοις, διατρίβων δὲ ἐν τοῖς »τοῦ Γάνου ὄρεσιν, ὁρμώμενος ἐκ Πελοποννήσου, *«ἐκ χώρας λεγο»μένης Ἀνδρούσης»·* καὶ διὰ τοῦτο μὲν προστάξει βασιλικῇ καὶ ψήφῳ »Συνοδικῇ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα Ἀνδροῦσαν ἐπισκοπὴν ἐτίμησε, καὶ τῇ μητροπόλει Μονεμβασίας ὑποτάσσεσθαι.[4]

§ γ΄. Βλέπομεν λοιπὸν ἐνταῦθα ὅτι ἐκ τοῦ πρότερον μὲν μοναχοῦ, ὕστερον δὲ Πατριάρχου Ἀθανασίου, ἀνυψώθη ἡ Ἀνδροῦσα εἰς ἐπισκοπήν, ὑποκειμένην τῇ μητροπόλει Μονεμβασίας· τοῦτο ἐπικυροῦται καὶ ὑπὸ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, τοῦ ἐπιχορηγηθέντος τῇ μητροπόλει Μονεμβασίας καὶ ἐκδοθέντος ὑπὸ Buchon ἐν τῷ *livre de la conqueste*.[5] Ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τούτῳ μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισκοπῶν τῶν τῇ Μονεμβασίᾳ ὑποκειμένων ἀναφέρεται καὶ ἡ τῆς Ἀνδρούσης ἐν τοῖςδε· «ἔστι μέν τοι δι' αὐτοῦ δὴ »τούτου τὸ φιλότιμον προσεπαύξουσά τε ταύτῃ καὶ ἐπιτείνουσα εὐ»δοκεῖ καὶ παρακελεύεται ὑπ' αὐτὴν εἶναι καὶ ἑτέρας ἐπισκοπὰς ταύ»τας, ἤγουν τὴν τῆς Κορώνης, τὴν τῆς Μεθώνης καὶ τὴν τῆς Ἀν»δρούσης, καὶ ὑποκεῖσθαι ὁμοίως καὶ ταύτας τῇ αὐτῇ ἁγιωτάτῃ »ἐκκλησίᾳ τῆς Μονεμβασίας, ὡς καὶ τὰς ἄλλας, ὡς ἄρα μητροπόλει

[1] Le livre de la conquest. ὑπὸ Buchon ἔκδ. Παρισ. 1845 σ. 336, 364, 428.

[2] Ἔνθ' ἀνωτέρω σελ. LXIV. Mémoir. sur la geogr. polit.

[3] Pouquev. Voyag. en Grèce, τόμ. VI, V, X, III § IV.

[4] Χρονικὸν Γ. Φραντζῆ, βιβλ. α΄, κεφ. δ΄, σελ. 25· ἔκδ. Βόννης. 1838. τύπ. Ἐδ. Οὐέμπερι.

[5] Le livre de la conq. annexe B, σελ. LXXXIII.

αὐτῶν καὶ δέχεσθαι ὡς ἀρχιερεῖς οὓς ὁ ἐν τῇ εἰρημένῃ ἁγιωτάτῃ μη»τροπόλει εὑρισκόμενος ἀρχιερεὺς χειροτονῆσαι διακρίνοι καὶ ἐγκα»ταστῆσαι ἐπ' αὐταῖς».[1] Ἡ αὐτὴ ἐκκλησιαστικὴ διάταξις ἐξηκολούθει ἐπὶ Ἑνετοκρατίας, Τουρκοκρατίας καὶ ἕως τῆς Ἱερᾶς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ὅτε ὁ τελευταῖος αὐτῆς ἐπίσκοπος, ὁ ἀοίδιμος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ[2], καὶ ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς παιδείας ἐχρημάτισεν ἕως τοῦ 1825· μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ συνεχωνεύθη τῇ τῆς Καλαμάτας, ἀνυψωθείσῃ εἰς ἀρχιεπισκοπὴν περιλαμβάνουσαν τὰς ἐπισκοπὰς Μεθώνης, Κορώνης, Ἀνδρούσης καὶ Καλαμῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρχιεπισκόπου Μεσσηνίας».

§ γ'. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ Βιλλαρδουῖνος ἦν κύριος τῆς Μεσσηνίας καὶ ἅπαντος τοῦ Μωρέως, ἡ Ἀνδροῦσα ἀπετέλει μέρος τῆς Καπετανίας τῆς Καλαμάτας, καὶ ἐν αὐτῇ κατέφυγεν ὁ Πρίγκιψ οὗτος μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Σλαύων τῆς Γιαννίτσης[3] κατοχὴν τοῦ φρουρίου τῆς Καλαμάτας, ὡς ἐμφαίνεται ἐν τοῖςδε· «et quant la »novelle vint à Druges,[4] que le Chastel de Calamate avoit »esté pris par les Esclavons de la junice, si en fu moult grand »remour; de quoy toute manière de gent en fu trop esbahie »et dolante· dont, si tost come celle male novelle vint, le »Chapitaine qui à Druges estoit de par le prince, si envoia »batant deux homes à cheval au prince Florant, à l'Oriol, »où il estoit.[5] Ἐν αὐτῇ διέμενεν ὁ M. Jehan de Tournay, εὐγενὴς τιμαριοῦχος τῶν τότε «si print le noble home monseignor »Jehan de Tournay, qui adonc se trova à la ville de Druges, »et Otthe son frère, et autres pluiseurs chevaliers et escuiers »et gentils homes qui lors se trovèrent en sa compaignie, et »alerent droit au port de junch».[6] Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι

[1] Ἔνθ' ἀνωτέρω.

[2] Τούτου τὴν βιογραφίαν ἀρκετὰ σπουδαίαν οὖσαν, δημοσιεύομεν ὅσον οὔπω ἐν τῷ περιοδικῷ Πειραιῶς «Ἀπόλλωνι», ὡς καὶ ἐπιστολάς τινας, τὴν Ἱερὰν Ἐπανάστασιν ἀφορώσας, ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ κ. Εἰρηναίου Ἀσωπίου τοῦ προσεχοῦς ἔτους 1887.

[3] Περὶ «Γιαννίτσης» εἰς πλάτος ἐπραγματεύθημεν ἐν παραρτήματι τὴν ἱστορίαν τῶν Καλαμῶν πραγματευόμενοι, ἐν ᾗ καὶ παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην.

[4] Ἀνδροῦσα, ὡς εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

[5] Le livre de la conq. A. σελ. 336.

[6] Αὐτόθι, σελ. 364.

ἐν Ἀνδρούσῃ ἦν στρατιωτικὸς σταθμὸς τότε, ἔνθα εὑρίσκοντο τοσοῦτοι εὐγενεῖς Ἱππόται καὶ λοιποί. Ἄλλως τε δὲ καὶ τὸ ὄνομα «*Druges*», τοῦ παρηκμακότος λατινισμοῦ λείψανον, ἀνάγει ἡμᾶς, ἂν μὴ ἀπατώμεθα, εἰς τὸ ἀρχαιότερον «*Drungus*», ὅθεν οἱ Δρουγγάριοι τῶν Βυζαντινῶν «*Drungani*» ἀνήκοντες στρατιῶται τῷ «*Drungo*», ἤτοι στρατιωτικῷ σώματι μικρῷ, ᾧ ἐπιτέτραπται ἡ φύλαξις τοῦ τόπου, ἢ τῆς ὁδοῦ κλ. φρουρά, ὡς λέγομεν σήμερον.

§ δ'. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατοχὴν τῆς Πελοποννήσου οἱ Ἕλληνες κάτοικοι αὐτῆς οὐδέποτε οἰκειοθελῶς ἔστερξαν τὴν τῶν ξένων κυριαρχίαν, ἀλλὰ πάντοτε ἐπεδίωκον ἀφορμάς, ὥστε ἐπανασστατοῦντες νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἔξωσιν αὐτῶν ἐκ τῆς χερσονήσου, εἰ δυνατόν, ἁπάσης· ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι καὶ ἡ αὐλὴ τοῦ Βυζαντίου συνεδαύλιζεν οὐχ ἧττον τὰς τοιαύτας διαθέσεις τῶν κατοίκων πάντοτε ἐνισχύουσα αὐτοὺς παντοιοτρόπως καὶ πάσης περιστάσεως δραττομένη πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν αὐτῆς· ἕως οὗ τέλος πάντων ἡ Πελοπόννησος περιῆλθεν ἅπασα εἰς τοὺς Ἕλληνας. Μίαν τῶν περιστάσεων τούτων, ὡς συντελοῦσαν εἰς τὰς ἡμετέρας ἐρεύνας, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα δανειζόμενοι παρὰ τοῦ Λ. Χαλκοκονδύλου, λέγοντος τάδε «Διέφερον μὲν οὖν καὶ πρὸς τὸν τῆς Ἀχαΐας ἡγεμόνα »Ἰταλικὸν Κεντηρίωνα, οἱ Ἕλληνες τὸν πόλεμον ἐπὶ συχνόν τινα »χρόνον· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπιγαμίαν ποιησάμενοι ἐπὶ τῷ βασιλέως »παιδὶ τῷ Νεωτέρῳ Θωμᾷ ἁρμοσάμενοι τὴν θυγατέρα τοῦ ἡγεμό»νος, καὶ τήν τε χώραν ἐς φερνὴν αὐτοῦ ἐπέδωκαν τῆς Μεσσήνης τε »καὶ Ἰθώμης πλὴν τῆς παραλίου Ἀρκαδίας, σπονδάς τε ἐποιήσαντο. »Καὶ ταύτην μὲν οὖν, ἐπεί τε ἐτελεύτησεν, παρέλαβε Θωμᾶς ὁ τοῦ »Βασιλέως ἀδελφός, καὶ τήν τε γυναῖκα τοῦ Κεντηρίωνος εἶχεν ἐν »φυλακῇ, εἰς ἣν δὴ καὶ ἐτελεύτησε· οὕτω μὲν οὖν ἡ Πελοπόννησος »ἀπὸ Ἰταλῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας περιῆλθεν. Ἕλλησι μὲν οὖν »οὕτω προσέφερε τὰ πράγματα, ὑπαγομένοις σφίσι τὴν Πελοπόν»νησον.»[1] Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν, ὅτι, λόγου γενομένου, περὶ χωρῶν ἐγγύτατα τῇ Ἀνδρούσῃ κειμένων, καὶ τῇ φερνῇ, ἐν ᾗ καὶ ἡ Ἀνδροῦσα, περιλαμβανομένων, περὶ αὐτῆς οὐδεὶς λόγος παρὰ Χαλκοκονδύλῃ γίνεται, ὡς ὑπονοεῖ ἴσως ὁ Pouqueville, εἰς τὰς ἐξαιρουμένας δὲ δὲν συμπεριλαμβάνεται εἰμὴ μόνον ἡ παράλιος Ἀρκαδία ἤτοι ἡ Κυπαρισσία, ἥτις ἀπέμεινεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Φράγκων ἐπ' ὀλίγον ἔτι.

[1] Λαον. Χαλκοκονδ. ἱστορ. ε', σελ. 242.

§ ε'. Ἀλλὰ μόλις ἀπηλλάγη τῶν Φράγκων ἡ ἀτυχὴς Πελοπόννησος, ἐπέπρωτο πάλιν μετὰ δεινοὺς ἀγῶνας καὶ πολυμόχθους νὰ ὑποστῇ τὰ δεινὰ τῶν Μωαμεθανῶν ἐπακόλουθα, οἵτινες ἐπέδραμον αὐτήν, καὶ ἄλλοτε μέν, ἰδίᾳ δὲ σκληρότερον ἐπὶ Τουραχάνη, ὅςτις, κατὰ Χαλκοκονδύλην, «λαβὼν τὸ Θετταλίας τε καὶ Εὐρώπης στράτευμα, ὅσον ἐπὶ Φερῶν εἰς τὴν τοῦ Εὐρώπης στρατηγοῦ τάττεσθαι μοῖραν, ἐστρατεύετο ἐπὶ Πελοπόννησον, τούς τε παῖδας αὐτοῦ ἅμα ἀγόμενος καὶ ἄρχοντας τῶν Θετταλίας καὶ Μακεδονίας πόλεων· καὶ ἐσβαλὼν ἐπορεύετο τὴν μεσόγαιον, Ἀρκαδίαν τὸ παλαιὸν καλουμένην, καὶ διὰ Τεγέης καὶ Μαντινείας ἐλαύνων κατῄει ἐπὶ τὴν Ἰθώμην καὶ Μεσσηνίαν χώραν, καὶ ληϊσάμενος ἐπὶ ἡμέρας συχνὰς τὰ τῇδε ὑποζύγια, Νεοπολίχνην παρεστήσατο· καὶ Σιδηροπολίχνην[1] πολιορκῶν, ὡς οὐκ ἠδύνατο ἑλεῖν, ἀπήγαγε τὸν στρατόν, ἐξελαύνων διὰ τῆς ὁδοῦ». κλπ.[2] Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ τῶν Τούρκων πολλάκις εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἧς τοὺς κατοίκους παροξύνοντες οἱ Βενετοί, καὶ ἰδίᾳ τοὺς Μανιάτας, πολέμους κρατεροὺς πρὸς αὐτοὺς πολλάκις συνεκρότουν, ἕως οὗ ἐπὶ τέλους ὑπέπεσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων· ἀλλὰ ταῦτα πάντα, ἴδιον ἱστορικοῦ ἐκθεῖναι ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, ἡμεῖς παραλείπομεν ἐνταῦθα, ὡς ἕτερον σκοπὸν ἐπιδιώκοντες.

§ ς'. Πρὶν ἢ ὅμως οἱ Τοῦρκοι γένωνται κάτοχοι τῆς Πελοποννήσου ἁπάσης, ἔσχατοι ἐκ τῶν Βυζαντινῶν αὐθένται, κατὰ τὴν τότε καὶ μετὰ ταῦτα ταπεινὴν ἔκφρασιν, ἦσαν ὅ,τε μεγάθυμος τελευταῖος Κωνσταντῖνος, ὁ ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Βυζαντίου πεσὼν ὡς λέων μαχόμενος κατὰ τῶν λεγεώνων τοῦ Σουλτὰν-Μεχμέτη, ὡς γνωστόν, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κὺρ Θεόδωρος, καί τινες ἄλλοι εἰς διάφορα μέρη τῆς χερσονήσου, ἅτινα κατεῖχον κατὰ τὰς συνθήκας καὶ συμβάσεις, ἃς ἀνὰ αὐτῶν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Φραντζῆ, πεποιήκασιν· ἐπειδὴ δὲ τὰ μέρη ταῦτα συντελοῦσι πολὺ εἰς τὸν διαφωτισμὸν τῆς Μεσαιωνικῆς τοπογραφίας Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας ἀντιγράφομεν ᾧδε ἐκ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Φραντζῆ, ὅςτις παρηκολούθει τῷ Κωνσταντίνῳ, καὶ συνεπῶς ἦν αὐτόπτης, τὴν περιγραφὴν αὐτῶν ἔχουσαν ὡδί· «Ἡμεῖς δὲ μετὰ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν Κωνσταντίνου τοῦ δεσπότου δι' ἄλλης ὁδοῦ ἤλθομεν εἰς Βοστίτζαν· καὶ γὰρ εἰ καὶ μοναχὸς οὐκ ἐγένετο ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος, ἵνα ἀπομείνῃ ἅπας ὁ τόπος αὐτοῦ εἰς τὸν κὺρ

[1] Σιδηρόκαστρον νῦν λεγομένη, ἧς τὸ φρούριον κατέστραπται.
[2] Λ. Χαλκοκονδ. Ἱστορ. η', σελ. 381-382.

»Κωνσταντῖνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *κατὰ τὰς συνθήκας καὶ συμβάσεις* »*τὰς ἀνὰ αὐτῶν*, ἀλλ' οὖν καὶ οὗτος δέδωκε πρὸς αὐτὸν τὴν Βοστί-»τζαν καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς, καὶ εἰς τὸ ἕτερον μέρος τὰ ὅσα ἐν τοῖς »ποσὶ τοῖς πρὸς δυσμὰς ἡλίου εἰσὶ τοῦ ὑπερμεγέθους ὄρους τοῦ Ταϋ-»γέτου (καὶ ἐνέκειτο βέλτιον φρούριον καὶ χῶρον Πελοποννήσου, τὸ »Λεῦκτρον Μαίνης, τὸ ὁποῖον Κεταρία[1] πάλαι ἐκαλεῖτο) καὶ πάντα »τὸν ἐκείνου ζυγὸν ἄχρι καὶ τῆς Πύλου τῆς λεγομένης Ἰτύλου[2]· ἐκ δὲ »τοῦ ἔξω ζυγοῦ τὸ κάστρον Ζαρνάτας καὶ Γαστίτζα[3], τὸ Διάσει-»στον Μελὲ[4] Δράχιον[5] καὶ Πολιανοῦν καὶ τὰ περὶ αὐτὸν[6] καὶ ἔδω-«σεν αὐτῷ καὶ τὰ ὅσα πολίσματα καὶ φρούριά εἰσιν εἰς πάντα τὸν »Μεσσηνιακὸν Κόλπον, ἔνθα ῥέει διὰ μέσου καὶ ὁ Πάμισος ἐκεῖνος »ποταμός. Ταῦτα ἐπιτροπικῶς ἤρχετο, τοῦ μεγάλου πρωτοστάτορος »Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ ὄντα, ὃν διὰ τὴν ποικιλότητα τῆς φρο-»νήσεως καὶ τὸ ὀξὺ τῆς διανοίας καὶ εἰς τὰ πάντα δεξιώτατον κοι-»νοτέροις πείθεσθαι πράγμασι καὶ Μελισσουργὸν ἐπωνόμαζον τὸν ἄν-»δρα· διστρισέγγονος γὰρ ἦν τοῦ θαυμαστοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς Νικηφό-»ρου Καίσαρος τοῦ Μελισσηνοῦ, υἱὸς δὲ τοῦ σεβαστοκράτορος Λέον-»τος τοῦ Μελισσηνοῦ, καὶ αὐθέντης ἔκπαλαι καὶ ἐξ ἀρχῆς τῆς ἰσχυ-»ροτάτης Ἰθώμης, ἡ καὶ Μεσσήνη ἐκαλεῖτο, καὶ παντὸς τοῦ Μεσ-»σηνιακοῦ Κόλπου· ὃς γέγονε καὶ μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως »ἀποθανούσης τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, διὰ πολλὰς καὶ ἀναγκαίας αἰτίας »εἰς κοινὴν ὠφέλειαν, εἰ καὶ τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου ἥρπαξεν αὐτὸν »καὶ ἀτελὲς τὸ ἔργον ἀπέμεινεν· εἰπόντες οὖν ἕτεροι πολλοὶ τὰς αἰ-

[1] Κεταρία, ὄνομα πολὺ τὸ ἄπορον ἔχον καὶ εἰκασίας ἀποκροῦον, μήπως ὑποκρύπτεται τὸ ὄνομα ἐνταῦθα «Κύναιθα»;

[2] Οἷα παραμόρφωσις ὀνομάτων παρὰ Βυζαντινοῖς!! τὸ ὄνομα Οἰτύλου κατήντησε Πύλου, Ἰτύλου καὶ Νιτύλου καὶ σήμερον λέγεται Οἴτυλος καὶ τῷ διγάμματι Βοίτυλος καὶ κατ' οὐδέτερον γένος τὸ Οἴτυλον καὶ Βοίτυλο παρὰ τῷ λαῷ· περὶ τούτου γράφομεν ἰδίαν πραγματείαν ὅσον οὔπω δημοσιευομένην.

[3] Περὶ Ζαρνάτας καὶ Γαστίτζης (Γαϊτσαῖς σήμερον) ἐγράψαμεν ἱκανὰ ἐν τῷ «Ἀπόλλωνι» Πειραιῶς (ἴδε φυλλάδ. 7βρίου, 8βρίου, 9βρίου καὶ 10βρίου).

[4] Ἡ νῦν λεγομένη Μηλέα ἐν τῇ Λακωνικῇ.

[5] Τὸ Δυῤῥάχιον καὶ Πολυανή, χωρία τοῦ Δήμου Ἀμφείας, περὶ ὧν σωζομένων καὶ σήμερον ἱκανὰ ἐγράψαμεν ἐν τῷ β' φυλλαδίῳ τῶν Μεσσηνιακῶν περὶ ἀνακαλύψεως τῆς ἀρχαίας Ἀμφείας.

[6] Ἐν δὲ ὑποσημ. ἀναφέρονται τάδε· «Ζαρνάταν καὶ Γαστίτζαν, τὸ ἀδιά-»σειστον Μελέ, Διῤῥάχιον καὶ Πολιανοὺς καὶ Γαρδίκιαν· καὶ τὰ περὶ αὐτά». Χρονικ. Φραντζῆ. ἐν ὑποσημ. Βιβλ. II, κεφ. II, σελ. 131.

»τίας εἰς πλάτος, ἐγὼ ἐγκατέλιπον. Ἡ δὲ αἰτία τῆς τοιαύτης ἐπι»τροπικῆς τοιουτοτρόπως εἶχεν, τῆς πρὸς τὸν δεσπότην κὺρ Θεόδω»ρον· ὁ προῤῥηθεὶς Νικηφόρος ὁ Μελισσηνὸς ἔσχεν υἱὸν ὀνόματι Νικό»λαον, ὃν ἀνεγέννησε διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὁ δεσπότης κὺρ Θεό»δωρος· καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταστάσεως αὐτοῦ εἰς τὰς ἀΰλους μο»νὰς (ὁ γὰρ υἱὸς αὐτοῦ τριετὴς νήπιος ὤν), διαθήκην ποιήσας τοῦτον »κατέλιπε τὸν δεσπότην κὺρ Θεόδωρον κύριον καὶ δεσπότην καὶ ἐπί»τροπον τοῦ παιδὸς καὶ πάντων τῶν αὐτοῦ κτημάτων καὶ χρημά»των κινητῶν καὶ ἀκινήτων, ὅτι ἐὰν ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ κληρονόμος »εὐθὺς ἀποθάνῃ, χωρὶς κληρονόμων, πάντα τὰ ἑαυτοῦ ἄστεα, κῶμαι »καὶ χῶραι καὶ φρούρια ἔσονται τῷ δεσπότῃ κὺρ Θεοδώρῳ, τὰ ἐκτὸς »καὶ ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου· ἦσαν γὰρ τὰ ἐντός, *Ἀνδροῦσα*, λέγω, »καὶ *Καλαμάτα*, *Μαντίνεια*[1], Ἰάνιτζα, Πίδημα[2], καὶ Μάνη[3] καὶ »Νησίν, καὶ Σπιτάλιν[4] καὶ Γρεμπενῆ[5] καὶ Ἀετὸς καὶ Νεόκαστρον »καὶ Ἰθώμη, ἡ νῦν λεγομένη Μεσσήνη, καὶ Ἀρχάγγελος[6] καὶ Σαυ»λάουρος καὶ Ἰωάννινα καὶ Λιγούδιστα[7]· τὰ δὲ ἐκτὸς μεγάλη Αἶνος

[1] Ἡ Μαντίνεια κεῖται ἐν τῷ δήμῳ Ἀβίας καὶ διαιρεῖται εἰς δύο εἰς μικρὰν καὶ μεγάλην Μαντίνειαν· φρούριόν τι σήμερον δὲν ὑπάρχει, οὐδ' ἐρείπιά τινα εἶδον ἐκεῖσε μεταβάς· εἰς αὐτὴν κατέφυγε, κατὰ Χαλκοκονδύλην, ὁ ἕτερος τῶν ἡγεμόνων σὺν τῇ γυναικί, «τῆς Λακωνικῆς πρὸς τῇ θαλάττῃ οὖσαν» (Χαλκοκονδ. Ἱστορ. θ'. σελ. 447).

[2] Τὸ πίδημα τῷ ι γραφόμενον σημαίνει τὸ φυσικῶς πίδακας σχηματίζον ἀναβρύον ἐκ τῆς γῆς ὕδωρ, ὅπως καὶ πράγματι ἔχει τὸ πρᾶγμα· διὰ τοῦ η δέ, ὡς πήδημα, σημαίνει τὸ ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ ἀποκρήμνου λόφου, ἐφ' οὗ ἔκειτο τὸ νῦν εἰς ἐρείπια φρούριον, τῆς νύμφης Νεράϊδος, Λυγιᾶς καλουμένης πήδημα, κατὰ τὴν παράδοσιν, περὶ ἧς ἴδε τὸ ἐμὸν β' φυλλάδιον τῶν Μεσσηνιακῶν σελ. 3-4 κ.ἑξ.

[3] Ἡ λεγομένη σήμερον Μικρο-Μάνη παρὰ τὴν Θουρίαν κειμένη, καὶ οὐχὶ ἡ Μάνη τῆς Λακωνικῆς, ἥτις καὶ Μεγάλη ἐκαλεῖτο πρὸς διάκρισιν· οὐδ' ἐν Μικρο-Μάνῃ διεσώθησαν ἐρείπια φρουρίου βυζαντινοῦ.

[4] Τὸ «Σπιτάλιν» φέτος ἀνεκάλυψα, μίαν ὥραν δ' ἀπέχει ἀπὸ τὸ Νησὶ πρὸς Δ. ἐπὶ λόφου δ' ἀπόπτου ὑπάρχουσι τὰ ἐρείπια τοῦ βυζαντινοῦ φρουρίου καὶ καλοῦνται νῦν παρὰ τῷ λαῷ «Σπιτάλια» παρὰ τὸ χωρίον Καλαμαρᾶ.

[5-6] Τὰ ὀνόματα τούτων καὶ θέσεις δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀνακαλύψω.

[7] Ἐν ὑποσημειώσει φέρονται τάδε περὶ αὐτῶν, ὀλίγον διάφορα τῶν πρώτων· «Πάσης τῆς αὐτοῦ δεσποτείας τόποι καὶ χῶραι ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς Πε»λοποννήσου ἔσονται τῷ κὺρ Θεοδώρῳ τῷ Δεσπότῃ· ἦσαν γὰρ ἐκτὸς μεγάλη »Αἶνος, Περιθεώριον καὶ Ξάνθη, καὶ τὰ περὶ αὐτῆς καὶ πᾶσα ἡ Χεῤῥόνησος »τοῦ Ἑλλησπόντου· τὰ δὲ ἐντὸς Πελοποννήσου ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ Κόλπῳ, ἔνθα

»καὶ ἡ περὶ αὐτὴν παροικία πᾶσα, κῶμαι καὶ χῶραι ἕως καὶ Πε-»ριθεωρίου· ἃ καὶ σταλεὶς ἐγὼ παρέλαβον αὐτά· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστόν »τινας ἐκ τούτου τοῦ γένους τῶν Μελισσηνῶν καὶ Στρατηγοπούλους »ἐπωνόμαζον, καὶ ἐν ταῖς χρονικαῖς ἱστορίαις οὕτως ἔγραφον τοὺς »Μελισσηνοὺς Στρατηγοπούλους δι' αἰτίαν τοιαύτην· τὸν γὰρ 'Α-»λέξιον Καίσαρα τὸν Μελισσηνόν, τὸν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν »ἐλευθερώσαντα ἐκ τῆς Λατίνων χειρός, Στρατηγόπουλον ἐπωνόμα-»ζον διὰ τὴν μάμμην αὐτοῦ καὶ ἔκτοτε τὸ ἐπίκλην τοῦτο εἴς τινας »τοῦ γένους τούτου ἐπεκράτησε· τὸν δὲ Νικηφόρον καὶ μέγαν πρωτο-»στάτορα καὶ Μελισσουργὸν ἐπωνόμασαν».[1]

§ ζ'. Τὴν ἐπιτροπικὴν τῶν ἀνωτέρω μερῶν κατὰ διαταγὴν τοῦ δεσπότου κὺρ Θεοδώρου διήρχετο ὁ πρωτοστράτωρ Λέων ὁ Φραγκόπουλος ἐπὶ καιρόν τινα, ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ διὰ τὰ μέρη διασχέδια, ἅπερ περιγράφει ὁ Φραντζῆς, καὶ ἅπερ ἡμεῖς ἐνταῦθα παραλείπομεν, ὡς ἀλλότρια τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ· τοῦτο μόνον ἀξιοπαρατήρητον θεωροῦμεν παρὰ τῷ Φραντζῇ ὅτι τοὺς ὕστερον ἐν Ἑλλάδι ἐπονομασθέντας «*Καπετάνους*», καὶ «*Καπετανίας*». αὐτὸς ἐπονομάζει «*Κεφαλάδες*» καὶ «*Κεφαλάτικον*»,[2] ὡς ἐμφαίνεται ἐν τοῖς ἑξῆς· «'Εστάλη οὖν εἰς κεφαλὴν τῆς 'Ιθώμης καὶ 'Ανδρούσης »ὁ αὐτὸς Λάσκαρις, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες οἱ εἰς τὰ ἐκεῖσε κάστρα «*κεφαλάδες*». 'Αλλὰ δὴ καὶ ὁ πρῶτος τῶν ἀρχόντων τοῦ οἴ-»κου αὐτοῦ ὁ Λάσκαρις 'Αλέξιος ἐλείφθη «*εἰς Κεφαλάτικον*» τῆς »Βοστίτζης καὶ ἐναπέμεινεν ἐκεῖσε.[3] "Απαντες δ' οἱ κάτοικοι τῶν

»ῥέειδιὰ μέσου καὶ ὁ Πάμισος ἐκεῖνος ποταμός, 'Ανδροῦσα, Καλαμάτα, Μαν-»τίνεια, 'Ιάνιτζα, Πήδημα, Νῆσι, Σπητάλι, Γρεπένι, Καράντζα (Σ.Σ. Γαράν-»τζα λέγεται σήμερον· ἡ δ' 'Ελωΐ, 'Ελαία, Στενήκλαρος, τὸ Στενίκρα-»ρον), 'Αετός, 'Ελωΐ, Νεόκαστρον καὶ 'Ιθώμη ἡ νῦν λεγομένη Μεσσήνη, »καὶ 'Αρχάγγελος, Σαυλάουρος, 'Ιωάννινα, Λιγούδιστα, Φυλατρία, καὶ Πύ-»λος καὶ τὰ περὶ αὐτά, καὶ τὰ ἐν τοῖς ποσὶ τοῦ ὄρους τῆς Νίκης τοῦ Σίμου »λεγομένου, ἄχρι τοῦ πεδίου Στενικράρου καὶ τοῦ ῥεύματος τῆς Βελίρας, καὶ »σταλεὶς ἐγὼ παρέλαβον αὐτὰ ὅσα μὴ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν 'Αγαρηνῶν εὑ-»ρίσκοντο, ὀλίγα πάνυ» (Γ. Φραντζῆ Βιβλ. Β', Κεφ. Β', σελ. 133).

[1] Γ. Φραντζῆ Βιβλ. Β', κεφ. β', σελ. 136-131 κ. ἑξ.

[2] 'Εκ τούτου ἐξηγεῖται ἄριστα καὶ ὁ παρὰ τῷ λαῷ νῦν διασωζόμενος ὅρος «Κεφαλοχῶρι», ἐν 'Ηπείρῳ μάλιστα, δι' οὗ ἐννοοῦνται ὅσα χωρία δὲν ὑπάγονται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἄλλου, ἀλλ' ἀνήκουσι εἰς ἑαυτά, ἤτοι αὐτοκέφαλά ἐστι, δὲν ὑπάγονται ὑπὸ Κεφαλάδες καὶ ἑπομένως νὰ ἀποτελῶσι «Κεφαλάτικα = «τζιφλίκι», ὡς λέγουσιν οἱ Τοῦρκοι τὰ ὑπὸ ἀγάδων καὶ μπέηδων κατεχόμενα χωρία.

[3] Γ. Φραντζῆ Βιβλ. Β', κεφ. γ', σελ. 135 τῆς αὐτ. ἐκδ.

μερῶν τούτων ὤφειλον εἰς πρώτην διαταγὴν τοῦ αὐθέντου αὐτῶν νὰ τρέξωσιν ἐν ὅπλοις ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ προθύμως, ὡς ὄντως ἔδραμον, ὅτε ἠθέλησεν ὁ κύριος αὐτῶν νὰ κυριεύσῃ τὰς Πάτρας τῆς Ἀχαΐας, ὡς λέγει ὁ Φραντζῆς «καὶ ἰδοὺ ἐγράψαμεν προστάγματα »πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἰθώμης καὶ Ἀνδρούσης ἐν »τῷ Μεσσηνιακῷ Κόλπῳ καὶ τῶν ἔσω καὶ ἔξω ζυγῶν, ἵνα τῇ πρώτῃ »τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔλθωσι μετὰ ὅπλων καὶ τῶν »πλειόνων ἀνθρώπων τῆς ἀρχῆς ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν, καὶ οὕτω τα»κτικῶς διελθεῖν τὸν τόπον τοῦ πριγκήπου, καὶ δεχθῶσι καὶ συνα»παντήσωσι τὸν νέον αὐθέντην εἰσερχόμενον ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ »Κόλπῳ καὶ ζυγοῖς· ὁμοίως ἐμηνύθη καὶ τῷ Λασκάρει Ἀλεξίῳ τῷ »ἐκ Βοστίτζης» κτλ.[1]

Β′ ΠΕΡΙ ΝΗΣΙΟΥ

§ α′. *Νησὶ* ὠνομάσθη διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Παμίσου, παραῤῥέοντος σχεδὸν ἄλλοτε, περικύκλωσιν καὶ σχηματίζοντος ἕλη ἀδιάβατα, πλήρη καλάμων· οὕτω περιζώννυσι σχεδὸν καὶ ὁ Ἄραχθος ποταμὸς τὴν ἐν Ἠπείρῳ πόλιν Ἄρταν· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι τοῦ Νησίου, κατὰ τὴν παράδοσιν, καὶ ἵνα προφυλάξωσι τὴν πόλιν ἀπὸ τὰς συνήθεις πλημμύρας τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἵνα ποτίζηται εὐκολώτερον τὸ πέραν αὐτοῦ πεδίον τῆς Μακαρίας λεγομένης, συνήγαγον τοὺς πέριξ χωρικοὺς βίᾳ καὶ ὤρυξαν τάφρον ἀπὸ τοῦ χωρίου «*Πιπερίτσα*», μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Μεσσηνιακοῦ Κόλπου, καὶ ἔῤῥιψαν, κατὰ τὴν κοινὴν φράσιν, τὸν Πάμισον μέσα εἰς αὐτήν, καὶ οὕτως ἐσχηματίσθη ἡ σημερινὴ κοίτη τοῦ ποταμοῦ τούτου· ἄλλοτε οἱ Νησιῶται διεπέρων τὸν ποταμὸν ἐν σχεδίαις καὶ μετὰ κινδύνων μετέβαινον εἰς Καλαμάταν, νῦν δὲ μετὰ πάσης εὐμαρείας ἐν ἁμάξαις γίνεται ἡ μετάβασις· διότι κατεσκευάσθη γέφυρα ἐν τῷ ποταμῷ καὶ ἁμαξιτὴ ὁδὸς ἄγει εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἥτις σχεδὸν ἅπασα διασχίζεται διὰ τοιούτων ὁδῶν, πλὴν τῶν ὀρεινῶν μερῶν αὐτῆς.

β′. Κατὰ πρῶτον ἀναφέρεται ἡ πόλις αὕτη ἐν τῷ livre de la conqueste, ἔχουσα μάλιστα καὶ φρούριον, ὡς ἐμφαίνεται ἐν τοῖς ἑπομένοις «et li princes de present print toute sa mesnie et la »gent dou plain de la Morée et de Beau-Veoir ; et vint, le

[1] Γ. Φραντζῆ Βιβλ. Β′, κεφ. α′, σελ. 137.

»plus hastivement que il pot, *au chastel de l'ille*, qui est de »l'evesquié de Coron»[1]· τοῦ φρουρίου τούτου οὐδὲν τῶν ἐρειπίων διεσώθη, οὐδ' ἄλλο τι ἐντὸς τῆς πόλεως ἀρχαῖον μνημεῖον ἢ μεσαιωνικόν, εἰμὴ μόνον ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Δημητρίου, φέρων τύπον βυζαντινόν, καὶ ἐν τῷ παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν δημοσίαν κειμένῳ ναῷ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἐκτὸς τῆς πόλεως, παρετηρήθησαν ἐπιγραφαί τινες μόλις διακρινόμεναι· διότι τὰ γράμματα σχεδὸν ἐξηλείφθησαν ἕνεκα τῆς τριϐῆς, τῆς προερχομένης ὑπὸ των πατημάτων τῶν ποδῶν τῶν ἐν αὐτῷ ἐκκλησιαζομένων. Οἱ λίθοι, ἐν οἷς τὰ γράμματα, ἀλλαχόθεν μετηνέχθησαν ἐκεῖσε, καὶ ἐλιθοστρώθησαν· ἀλλὰ πόθεν; ἄγνωστον· μόλις ἐν αὐτοῖς διέκρινον τὰ ὀνόματα «*Γερουσία*», «*Πέτρα*», καί τινα ἄλλα ἀσήμαντα καὶ ἀσυνάρτητα, ὥστε οὐδὲν ἐκ τούτων ἐξάγεται ὡρισμένον καὶ συντελοῦν εἰς τὰς περὶ τῆς πόλεως ταύτης ἐρεύνας. Κατὰ τὸ livre de la conqueste ἐπὶ Φράγκων ἔμενεν ἐν αὐτῇ ὁ Πρίγκιψ Florant, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἑξῆς· «et quant il «furent là, si ne vouldrent sejourner ne poy ne assés, ains »loerent autres chevaux, et prinrent congié de Sguro-Maïlli, «et s'en vindrent tout droït au *Chastel de l'Isle* où il troverent »*le prince Florant*, qui tenoit le siège devant Calamate.»[2] καὶ παρακατιὼν ἐν ἄλλῳ χωρίῳ «et puis envoia deux homes à Chi»val au prince Florant, *au Chastel de l'ille, où il estoit*; qu'il lui »envoiast monseignor Jehan Chauderon et monseignor Gof»froy d'Anoée, le seignor de l'Arcadie, pour leur assener le »Chastel.»[3] Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν δε· »et après ce un poy de temps, si parti la princesse de la Mo«rée, et vint demorer en la Chastellanie de Calamate, où «Chastel de l'Ille, où elle demouroit plus voulantiers que en «nul autre lieu».[4]

§ γ'. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τύχη τοῦ φρουρίου τοῦ Νησίου καὶ ἐν γένει ἡ Ἱστορία αὐτοῦ ταυτίζεται τῇ τῆς ὁμόρου αὐτῇ Ἀνδρούσης, Σπηταλίου καὶ λοιπῶν, περιττὸν θεωροῦμεν νὰ ἐπαναλάϐωμεν ἐνταῦθα, ὅσα ἀνωτέρω ἐξεθέμεθα ἱστορικὰ γεγονότα, ἐν οἷς συμπεριλαμϐάνονται καὶ τὰ τοῦ Νησίου, παρακολουθήσαντος τὰς τύχας τῶν λοιπῶν καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ ἐπὶ Τούρκων.

[1] Le livre de la conq. σελ. 336. —337.
[2] Αὐτόθι σελ. 353.
[3] Αὐτόθ. σελ. 355.
[4] Αὐτόθι σελ. 386.

§ δ'. Ἀλλ' ἐπὶ Βενετῶν ἡ ἐπαρχία αὕτη, διῃρημένη εἰς δύο τμήματα, τὸ μὲν τοῦ Νησίου, τὸ δὲ τῶν Λάκκων, διετέλει ἐν σχετικῇ εὐμαρείᾳ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μαρίνου Μιχιὲλ Ἄρχοντος Πελοποννήσου, ὅστις ἐν τῇ περὶ αὐτῆς ἐκθέσει αὐτοῦ λέγει τάδε· «quelli d'Andrussa e di Caiamata hanno qualche parte montuosa, ma il »restante s'innalza in delitiose e fertili coline, la maggior »parte incolte, come pure s'estende in due gran campagne, una »detta di Lacus e l'altra di Nissi; la prima delle qualli s'al»lunga sette in otto miglia ed altre tante s'allarga, circon»data da alti monti, fertile, ma per la metà solamento col»tivata e sparsa di ville habitate dagli Albanesi, viene irri»gata d'alcuni fiumicelli, tra guali il più nominato è il »Marozumena: e la campagna di Nissì s'estende dalla marina »del golfo di Corone per quindeci miglia, havendone sino a »otto nella sua Larghezza maggiore, campagna tutta fertile »e fecondissima, producento ogni sorte de biade in gran co»pia, quale viene bagnata da un fiume detto *Pidima*, e da un »altro che è dalli maggiori del regno, detto Ruda o Aiosflo»ros, altre volte nominato il Pamiso, nel quale vicino alla »bocca si prende qualche copia di pesce, onde s'affitta per pes»chiera, che spandendosi del verno fuori del suo alveo ap»porta gran danno alla campagna soggetta. Nel territorio »d'Andrussa in sito tra monti si vedono le vaste reliquie »della città di Messène di circuito di sei miglia com mure di »bellissima struttura, che era capitale della provintia e delle »celebri di tutto il regno. La gente di questi territorij con»forme al solito è rustica e priva di civiltà, levati li habi»tanti di Calamata che sono populi più tosto di buoni cos»tumi, e che vestono habito alla lunga, assai civile, applicati »la maggior parti alla mercantia, desiderosi di vedersi di»retti da un publico Rappresentante per non aver occasione »di andar a mendicar la giustitia sino a Zarnata». (Ἱστορικὰ Μελετήματα ὑπὸ Σ. Λάμπρου σελ. 295—206). Μετὰ ταῦτα δ' ἐπὶ τοῦ ιζ' αἰῶνος ἐξερημώθη τὸ Νησὶ σχεδὸν καὶ ἀποκατέστη κτῆμα (*τσιφλίκι* τουρκιστὶ) ἑνὸς Ἀγᾶ τούρκου *Ντρίζη* καλουμένου, ὅστις καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπέδωκε τῇ κώμῃ, *Ντρίζαγα* καλουμένῃ, κατὰ τὸν Γεωγράφον Μελέτιον (Γεωγρ. Μελετ. Μεσσην. ἔκδ. Βενετίας.) Μεσσηνία.

§ ε'. Μόλις δὲ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἀπέλαβε πάλιν τὸ πρότερον ὄνομα «*Νησί*», ὅπερ διετήρησε μέχρι τοῦ νῦν· ἀλλὰ Β. Διατάγματι μετωνομάσθη *Μεσσήνη* καὶ ὡρίσθη πρωτεύουσα ἐπαρχίας Μεσσηνίας, ἀνέλαβε δηλαδὴ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Μεσσήνης, τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἥτις ᾠκοδομήθη, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τοῦ Ἐπαμινώνδου ὑπὸ τοὺς νοτίους πρόποδας τοῦ τῆς Ἰθώμης ὄρους ἐν κοιλάδι, ἀπεχούσῃ τοῦ Νησίου τέσσαρας ὥρας πρὸς Β. Ὥστε ὅλως ἀκατάλληλος ἡ τοιαύτη μεταβολὴ τοῦ ὀνόματος κρίνεται ἐπιστημονικῶς· εὐλογοφανὴς δ' ἂν εἴη, εἰ ἓν τέταρτον ἢ τὸ πολὺ ἡμίσειαν ὥραν ἀπεῖχε τῆς παλαιᾶς, ὡς ἡ νέα Θουρία ἀνέλαβεν ἁρμοδίως τὴν ἀρχαίαν ὀνομασίαν, διότι μόλις ἀπέχει ἓν τέταρτον τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Θουρία· οὕτως ἡ Μεγαλόπολις καὶ ἄλλαι καθεξῆς. Περιέχει δὲ τὸ Νησίον νῦν περὶ τὰς 1,000 οἰκογενείας, Ἐπαρχεῖον, Σχολαρχεῖον, Παρθεναγωγεῖον, Δημοτικὰ Σχολεῖα, Ἐφορεῖαν, Εἰρηνοδικεῖον, καὶ ἐνεργεῖ ἱκανὸν ἐμπόριον σταφίδων καὶ σύκων, ἐπιβιβαζομένων ἐν τῷ ὅρμῳ «*Μπούκᾳ*» μίαν ὥραν ἀπέχοντι πρὸς Ν. καὶ ἐπινείῳ τοῦ Νησίου θεωρουμένῳ.

Ἔγραφον Ἀθήνησι 30 Αὐγούστου 1886.

Ἀθαν. Πετρίδης
Ἠπειρώτης (σχολάρχης)

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ Τῌ ΝΗΣῼ ΝΑΞῼ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἐν Νάξῳ ἐπὶ τῆς φραγκικῆς κατοχῆς, εἰ καὶ ἡ ἐπίσημος αὐτῶν γλῶσσα ἦν ἡ λατινικὴ καὶ ἰταλική, οὐδὲν σχεδὸν εἶναι εἰσέτι γνωστόν· καίπερ δὲ ἀρκετὸν χρονικὸν διαρκέσασα διάστημα ἀπὸ τοῦ 1207 μέχρις τοῦ 1566, δηλαδὴ ἐπὶ τριακόσια πεντήκοντα ἐννέα ἔτη, ἔκ τινων μόνον σωζομένων ἰδιωτικῶν καὶ ἐπισήμων ἐγγράφων δύναταί τις νὰ λάβῃ μικράν τινα ἰδέαν

περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν, οὐδένα δὲ λόγιον ἄνδρα κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον γνωρίζομεν διαλάμψαντα.[1]

Μετὰ τοὺς Φράγκους ἔχομεν τοὺς τούρκους δυνάστας ἐπὶ δύο περιόδους κυριαρχήσαντας τῆς νήσου τὴν μὲν πρώτην ἀπὸ τοῦ 1566 μέχρις τοῦ 1770, δηλαδὴ ἐπὶ διακόσια τέσσαρα ἔτη, ὁπότε αἱ νῆσοι μετὰ τῆς Νάξου κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ῥώσων. Τῆς περιόδου ταύτης τὰ ἔγγραφά εἰσι περισσότερα, δυνάμεθα δὲ καὶ λογίους νἀπαριθμήσωμεν ἄνδρας. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐγκαθιδρύθησαν οἱ Ἰησουῖται ἐν τῇ Νάξῳ τῷ 1627[1], ἤ, κατὰ Λίχτλε, τῷ 1626[2] ἡ ἐγκατάστασις τούτων ἀναμφιβόλως ἔφερε μεταβολήν τινα τῆς ἀμαθείας ἐν Νάξῳ, εἰ καὶ ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἦν οὐχὶ ἡ μόρφωσις ἐγγραμμάτων ἀνδρῶν, ἀλλ' ἡ προσηλύτισις εἰς τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν· περὶ Ἄνδρου καὶ Μήλου ἔχομεν εἰδήσεις περὶ σχολῶν τῶν Ἰησουϊτῶν, περὶ ὧν ἐκτενῶς ἐν ἄλλῃ διατριβῇ «Περὶ τῶν δυτικῶν κοινοτήτων καὶ Ἐκκλησιῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους». Πολλοὺς κατέβαλον ἐν Νάξῳ κόπους ἐπὶ μακρὸν προσδιατρίψας, καὶ ἐρευνήσας τὰ περὶ τούτου, ἀλλ' ἐμοί, *σχισματικῷ* ὄντι, τὰ ἀρχεῖα τῶν Λαζαριστῶν (ἀντικαταστατῶν τῶν Ἰησουϊτῶν) καὶ τῆς δυτικῆς ἀρχιεπισκοπῆς εἰσὶν ἀπρόσιτα.

Οἱ Ῥῶσοι, καταλαβόντες τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἐν αἷς καὶ τὴν Νάξον τῷ 1770, φαίνεται ἐφρόντισαν περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν κατοίκων διότι εἰς τὴν διατριβὴν τοῦ ῥώσου Ματθ. Γρηγ. Κοκοβτζὸβ «Περὶ τῶν κατοίκων τοῦ Αἰγαίου» ἀπαντῶμεν τάδε . . . . . ἥτις (Αἰκατερίνη) ποθοῦσα νὰ ζωογονήσῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν παιδείαν,

[1] Ὁ κύριος Ἰωάννης Σακκελίων ἐν Πανδώρᾳ τόμ. ιζ', σελ. 165 ἀναδημοσιεύων ἱστορικὴν σημείωσιν κακῶς δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Λουδοβίκου Ῥοσσίου ἐν τῷ Νησιωτικῷ αὐτοῦ περίπλῳ (Reisen auf der Griechischen inseln) τόμ. β', σ. 186 ἐκ χειρογράφου τῆς βιβλιοθήκης τῆς Πάτμου, ἐν ᾗ φέρεται ἡ ἑξῆς σημείωσις· «Θεοῦ συναιρομένου πᾶσαν τήνδε βίβλον περιελθὼν (τὰ ἓξ βιβλία τοῦ Διοδώρου) ὧδ' ἔληξα ὥρᾳ τῇδε νυκτέρᾳ α', νοεμβρίου η', ἰνδικτιῶνος ιε' τῆς τοῦ Λόγου οἰκονομίας ἔτη αυξς' ἐν Νάξῳ νήσῳ, Γρηγόριος (διάκονος καὶ μοναχὸς) μονότροπος τάχα γε θύτης ἁμαρτωλὸς πατρώνυμον ἔχων Ἀνδρέαν καὶ Χῖος τὸ πάτριον».

[1] **Nouveaux Mémoires des Missions de la Compagnie de Jésus dans le Levant. Paris 1715 p. 91—92.**

[2] Περιγραφὴ τῆς νήσου Νάξου Ἰγνατίου Λίχτλε, χειρόγρ. ἀνέκδ. παρ' ἐμοί. Ὁ Κούμας (Ἱστορ. τ. ἀνθρωπ. Πράξ. τόμ. 8, σ. 478) λέγει ὅτι, ἀποδιωχθέντες ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τοῦ Μουρὰτ δ', ὑπῆγον εἰς τὴν Νάξον, ὅπου εὕρισκον προσηλύτους.

διέταξε νὰ ἱδρύσωσιν ἐν Νάξῳ σχολήν· ἐπειδὴ ὅμως μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης αἱ νῆσοι αὗται ἐκ νέου ἐπεστράφησαν τῇ ὀθωμανικῇ Πύλῃ, οἱ ἐν τῇ εἰρημένῃ σχολῇ ἐκπαιδευόμενοι ἀπεστάλησαν, ἐπιστρέφοντος τοῦ ῥωσικοῦ στόλου εἰς Πετρούπολιν, ἔνθα ἐνδιαιτῶνται ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς Ἀθηνᾶς»[1] οὐδὲν δ' ἕτερον περὶ τῆς σχολῆς ταύτης γνωρίζομεν.

Δὲν πιστεύομεν ὅμως ὅτι ἡ Νάξος, διοικηθεῖσα κατὰ καιροὺς ἀπὸ λογίους ἀρχιερεῖς ὡς τὸν Θεωνᾶν, τὸν Ἀθανάσιον, τὸν Ἰωάσαφ καὶ ἄλλους, νὰ παρέμεινεν ἐπὶ τοσοῦτον εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας, καὶ οἱ Ῥῶσοι νὰ ἐφάνησαν προνοηταὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν κατοίκων, ἐν ᾧ εἰς αὐτοὺς ἰδίᾳ ὀφείλεται ἡ τελευταία ἐρήμωσις τῶν νήσων, ἐκ δὲ τῆς ὅλης αὐτῶν διαγωγῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντα ἔγγραφα ἐκολάκευον διαπαιδαγωγοῦντες τοὺς Ἕλληνας χάριν τῶν ἰδιοτελῶν αὐτῶν σκοπῶν. Εἴς τινα ὅμως τῶν λογαριασμῶν τῆς κοινότητος Μπούργου, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1763[2] γεγραμμένον, εὑρίσκομεν τὸ ποσὸν τῶν γροσίων 110 «τοῦ δασκάλου», τοὔνομα ὅμως τοῦ ὁποίου ἀποσιωπᾶται, ἀναμφιβόλως δὲ διδάσκαλον θὰ ὑπονοήσωμεν τῆς κοινότητος ὑπ' αὐτῆς πληρονόμενον κατ' ἀκολουθίαν δὲ δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν τὴν ὕπαρξιν σχολῆς.

Μετὰ τὴν ῥωσικὴν κατοχήν, διαρκέσασαν ἐπ' ὀλίγον, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1770 μέχρι τοῦ 1774 ἐπὶ ἔτη τέσσαρα, ἄρχεται ἡ δευτέρα τῶν Τούρκων κατοχὴ τῶν νήσων μέχρις τοῦ 1821 δηλαδὴ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἑπτὰ ἔτη, μετὰ δύο δ' ἔτη ἀπὸ ταύτης, δηλαδὴ τῷ 1776, ἱδρύθη ἡ ἐν Νάξῳ ἑλληνικὴ σχολή.

Τὴν ὕπαρξιν τῆς σχολῆς ταύτης γινώσκομεν μόνον ἐκ σημειώσεώς τινος τοῦ λογίου Μητροπολίτου Παροναξίας Νεοφύτου Β', τοῦ Λαχοβάρη, λέγοντος «. . . Διὰ τὰς καιρικὰς ἀταξίας καὶ φόβους τῶν τότε πολέμων λάθρα φυγὼν (Χρύσανθος ὁ Αἰτωλὸς) ἀπὸ βασιλεύουσαν ἦλθεν εἰς Ναξίαν καὶ ἄρχισε πρῶτον νὰ διδάσκῃ τὴν γραμματικὴν τέχνην, ὕστερον δὲ τῇ προτροπῇ τοῦ διερμηνέως τῆς Ἄσπρης Θαλάσσης, ἔπειτα δ' αὐθέντου τῆς Οὐγγροβλαχίας κυρίου Νικολάου Πέτρου Μαυρογένους, τοῦ ἐκ τῆς νήσου Πάρου, ἐσύστησεν ἑλληνικὸν

[1] Περὶ τῶν κατοίκων τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ Ματθ. Γρηγ. Κοκοβτζόβ. Παρνασσοῦ τόμ. 6', σελ. 463.

[2] Ὁ λογαριασμὸς οὗτος τῆς κοινότητος Μπούργου κεῖται παρ' ἐμοί.

[3] Ν. Α. Μαυροκορδάτου Ψόγος νικοτιανῆς καὶ ἐπιστολὴ πρὸς Μητροφάνην τὸν διάκονον. Ἔκδ. Σ. Κ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Ἐν Βενετίᾳ 1876, σελ. 32.

σχολεῖον εἰς τὴν Ναξίαν, σπουδῇ μὲν Νικολάου Μαυρομμάτου, δαπάνῃ δὲ τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν, τῇ προτροπῇ δὲ τοῦ μακαρίου αὐθέντου, οὓς Κύριος κατατάξοι ἐν χώρᾳ τῶν δικαίων»[3] καὶ Καισ. ὁ Δαπόντες ἐν τῷ Ἱστορικῷ αὐτοῦ Καταλόγῳ λέγει τὸν Μαυρογένην συστήσαντα σχολεῖα εἰς ἕνα δύο νησία.[1]

Ὁ Νικόλαος Πέτρου Μαυρογένης λοιπὸν ἦν ὁ ἐπιμεληθεὶς τὴν σύστασιν τῆς ἐν Νάξῳ ἑλληνικῆς σχολῆς, διορίσας τῷ 1776 διδάσκαλον ταύτης τὸν ἐν Νάξῳ προσδιατρίβοντα Χρύσανθον τὸν Αἰτωλόν· προκαλέσας δὲ καὶ πατριαρχικὸν γράμμα τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἰδίου ἔτους 1776 ἐπὶ Σωφρονίου Β', δι' οὗ παρεχώρει πρὸς τὴν σχολὴν ταύτην τῆς Νάξου τοὺς τόκους διακοσίων γροσίων κατ' ἔτος ἐκ κεφαλαίου ὀφειλομένου αὐτῷ ἀπὸ τὴν κοινότητα Πάρου πρὸς ἐκπαίδευσιν πέντε πενήτων παίδων Παρίων εἰς τὴν σχολὴν ταύτην τῆς Νάξου· τὸ γράμμα τοῦτο παρατίθημι, ἐξ αὐτοῦ δὲ μανθάνομεν τὴν ὕπαρξιν ἐν Πάρῳ σχολῆς[2] καὶ τῆς δωρεᾶς 1000 γροσίων τῶν αὐταδέλφων Πέτρου καὶ Νικολάου Μαυρογένους πρὸς συντήρησιν ταύτης.

Σωφρόνιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

† Ἱερώτατε μητροπολῖτα Παροναξίας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε παντὸς Αἰγαίου Πελάγους, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ, καὶ ἐντιμότατοι κληρικοί, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, χρήσιμοι γέροντες καὶ προεστῶτες τῆς ἐπαρχίας ταύτης, χάρις εἴη ὑμῖν, καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ καὶ παρ' ἡμῶν εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις· πάντα τὰ εὐλογοφανῆ αἰτήματα, καὶ πρὸς ὠφέλειαν τοῦ Γένους ἀφορῶντα, καὶ ἀποδέχεσθαι καὶ καταγεραίρειν καὶ δι' ὑμετέρων πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν γραμμάτων συνιστᾷν καὶ ἐπικυροῦν οὐκ ἀποναινόμεθα, ὅπως τὸ μόνιμον ἔχωσιν ἐς ἀεὶ καὶ συντηρῶνται ἀπαράτρεπτα τὰ καλὰ καὶ τὰ θεοφιλῆ ἔργα, καὶ τοῖς τῇ χριστωνύμῳ κλήσει σεμνυνομένοις ὠφέλιμα· ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ ἐν τῇ νήσῳ Πάρῳ ὑπῆρχε πρότερον σχολεῖον ἑλληνικῶν μαθημάτων καὶ προέκοπτον

[1] Καισ. Δαπόντε, Ἱστορ. Κατάλογος. Κ. Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθ. τόμ. γ', σελ. 188.

[2] Τοῦτο ἐκ τοῦ ἐπιταφίου πρὸς τὸν Μαυρογένην τοῦ Ἰωάσαφ Κορνηλίου μανθάνομεν, ὅτι καὶ διδάσκαλον μετεπέμψατο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως (Ἰωάσαφ Κορνηλίου Λόγοι. Βενετία, 1788, τόμ. 6', σελ. 221 καὶ Κ. Κούμα Ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπ. Πράξεων τόμ. ι', Βιέννη, 1831, σελ. 388).

πολλοὶ νέοι καὶ ὠφελοῦντο ἐς τὰ μάλιστα, εἶτα δὲ ταῖς τοῦ καιροῦ ἀνωμαλίαις, καὶ περιστάσεσι παραμεληθὲν ἐξέλιπε τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο καὶ ὑστερήθη ἡ τοιαύτη ὠφέλεια καὶ παράδοσις τῶν μαθημάτων·[1] διὰ δὲ τὸ σχολεῖον τοῦτο οἱ μακαρῖται δύο αὐτάδελφοι, ὅ τε Πετράκης Μαυρογένης, καὶ ὁ ποτὲ ἄρχων δραγουμᾶνος τοῦ βασιλικοῦ στόλου Νικόλαος Μαυρογένης εἶχον εἰς τὸ κοινὸν τῆς Πάρου χίλια γρόσια, καὶ τὸ τούτων διάφορον, δηλαδὴ γρόσια διακόσια, ἐδίδοντο κατ' ἔτος εἰς τὸ εἰρημένον σχολεῖον, καὶ διήρκεσεν ἡ τοιαύτη δόσις τῶν διακοσίων γροσίων μέχρι τῆς προλαβούσης ἀνωμαλίας, ἕως ὁποῦ ἦτον καὶ τὸ σχολεῖον· τανῦν δὲ ὁ ἐνδοξότατος ἄρχων δραγουμᾶνος τοῦ βασιλικοῦ στόλου κύριος Νικόλαος Μαυρογένης, υἱὸς κατὰ Πνεῦμα ἀγαπητὸς καὶ περιπόθητος τῆς ἡμῶν Μετριότητος, θείῳ ζήλῳ κινούμενος, συνεκροτήσατο σχολεῖον ἐν τῇ νήσῳ Ναξίᾳ, καὶ διωρίσθη διδάσκαλος ὁ ἱερολογιώτατος κὺρ Χρύσανθος ἐπὶ τὸ παραδιδόναι ἑλληνικὰ μαθήματα, καὶ ἑπομένως ἡ αὐτοῦ ἐνδοξότης κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ τε μακαρίτου πατρὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ θείου ἠθέλησε δίδοσθαι πάλιν τὰ αὐτὰ διακόσια γρόσια ἀπὸ τῆς κοινότητος τῆς Πάρου εἰς τὸ εἰρημένον σχολεῖον τῆς Ναξίας, ἐπὶ τοιαύτῃ συνθήκῃ τοῦ στέλλεσθαι ἀπὸ τῆς νήσου Πάρου πέντε πτωχὰ παιδία εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο πρὸς μάθησιν, καὶ λαμβάνειν ἕκαστον αὐτῶν ἀνὰ τεσσαράκοντα γρόσια κατ' ἔτος πρὸς κυβέρνησιν, καὶ οὕτως ἐδεήθη καὶ ἠξιώσατο ἡμᾶς συστήσασθαι τὸ τοιοῦτον δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος, τούτου χάριν τὴν αἴτησιν τῆς αὐτοῦ ἐνδοξότητος ὡς εὐλογοφανῆ οὖσαν εὐμενῶς ἀποδεξάμενοι, γράφοντες συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἀποφαινόμεθα, ὅπως κατὰ τὸν διορισμὸν τῆς αὐτοῦ ἐνδοξότητος ἔχωσι δίδοσθαι κατ' ἔτος εἰς τὸ αὐτὸ σχολεῖον τὰ διακόσιχ ταῦτα γρόσια ἀπὸ τῆς κοινότητος τῆς νήσου Πάρου, καὶ εἶναι ἐν τῷ σχολείῳ πέντε νέους ἐκ τῆς νήσου Πάρου, καὶ λάμβάνειν ἕκαστον τοῦτον ἐτήσιον ἀνὰ τεσσαράκοντα γρόσια πρὸς ζωοτροφίαν· ὁ δὲ τοιοῦτος διορισμὸς ὀφείλει μένειν ἀπαράτρεπτος καὶ ἀπαραχάρακτος, μηδενῶς τολμῶντος ἀθετῆσαι καὶ παραβῆναι αὐτὸν τὸ παράπαν· ὅστις δὲ τῶν ἁπάντων φανῇ ἐναντίος εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ ἐπιχειρήσῃ τρόπῳ οἱῳδήποτε εἰς ἀθέτησιν καὶ ἀνατροπὴν τοῦ θεαρέστου τούτου ἔργου, ὁ τοιοῦτος ἀφω-

[1] Περὶ τῆς ἑλληνικῆς ταύτης σχολῆς τῆς Πάρου οὐδὲν εἶναι γνωστόν.

ρισμένος είη καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος, καὶ προκοπὴν μήποτε ἴδοι ἐφ' οἷς ἐργάζεται, ἔχων καὶ τὰς ἀρὰς πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ὁσίων καὶ θεοφόρων τῆς Ἐκκλησίας ἁγίων πατέρων ἐξ ἀποφάσεως.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἑβδομηκοστῷ ἕκτῳ· Ἀπριλίου δεκάτῃ πέμπτῃ.

Ἐν μηνὶ Ἀπριλλίῳ, ἰνδ. θ΄.

† Ἐφέσου ΜΕΛΕΤΙΟΣ	† Νικαίας ΑΝΘΙΜΟΣ
† Θεσσαλονίκης ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ	† Δέρκων ΑΝΑΝΙΑΣ
† Κυζίκου ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ	† Κρήτης ΖΑΧΑΡΙΑΣ
† Νικομηδείας ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ	† Σερρῶν ΑΓΑΠΙΟΣ
† Ἡρακλείας ΜΕΘΟΔΙΟΣ	† Σηλυβρίας ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ
† Χαλκηδόνος ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ	† Λήμνου ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ.[1]

Φαίνεται δ' ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν διερμηνέων τοῦ στόλου προστασία τῆς σχολῆς ἐξηκολούθησε καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς προστασίας, ἣν ἐλάμβανον οἱ ἐπίτροποι αὐτῆς ἀναφερόμενοι πρὸς αὐτούς, ἡ δὲ σειρὰ τῆς διηγήσεώς μου δηλοῖ τοῦτο ὅτι καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτοὶ διώριζον ὡς καὶ τοὺς ἐπιτρόπους τῆς σχολῆς.

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος πατριαρχικοῦ γράμματος μανθάνομεν τὴν σύστασιν τῆς ἐν Νάξῳ ἑλληνικῆς σχολῆς καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ Χρυσάνθου πρώτου τῆς σχολῆς διδασκάλου κατὰ τὸ 1776. Ὁ Χρύσανθος φαίνεται ὅτι ἦν πρὸ τοῦ 1776 ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ, καταφυγὼν ἀπὸ βασιλεύουσαν διὰ τὰς τότε καιρικὰς ἀταξίας, ἐὰν ὑποθέσωμεν δὲ καιρικὰς ἀταξίας τὸν μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ῥωσίας πόλεμον, ὁ Χρύσανθος κατέφυγεν εἰς Νάξον, κατεχομένην ὑπὸ τῶν Ῥώσων. Κατὰ τὸν Μ. Γεδεὼν ἐδίδαξεν ὁ Χρύσανθος ἐπὶ πενταετίαν ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Σχολῇ, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1769 μέχρι τοῦ 1774[2]· βε-

[1] Τὸ γράμμα τοῦτο ἐπὶ χάρτου ἐν πρωτοτύπῳ ἀπόκειται παρ' ἐμοί, ἀντίγραφον δὲ τούτου εὕρηται ἐν τῷ νέῳ κώδικι τῆς μητροπόλεως Παροναξίας φέρον κάτωθι «ὁ τῆς μητροπόλεως Ναξίας (νοτάριος) Γεώργιος Μαγδρόπουλος ἐκοπιάρισα ἐκ τοῦ Καθολικοῦ ἀσφαλῶς».

[1] Μ. Γεδεὼν Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας. Κωνσταντινούπολις 1883, σελ. 176—177.

βαίως δὲ κατὰ τὸ 1774 κατέφυγεν εἰς Νάξον κατεχομένην εἰσέτι ὑπὸ τῶν Ῥώσων τὸ ἴδιον αὐτὸ ἔτος ἐγκαταλειψάντων αὐτήν, ὥστε ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐδίδασκεν ἐν Νάξῳ. Ἐδίδασκε δὲ φαίνεται ἰδίᾳ γραμματικά, ὅτε, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, διωρίσθη διδάσκαλος τῆς συσταθείσης ἑλληνικῆς σχολῆς τῷ 1776. Ποῦ κατὰ πρῶτον ὁ Χρύσανθος ἐδίδαξεν ἀγνοῶ· ἀπὸ τοῦ 1781 ὅμως ὁριστικῶς ἐγκατέστη ἡ σχολὴ εἰς τὸ μονύδριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου πρὸς τῷ αἰγιαλῷ τῶν μύλων κείμενον, δωρηθέντος τοῦ ἡμίσεος μονυδρίου ἀπὸ τοῦ κτήτορος αὐτοῦ Νικολάου Μαυρομμάτου πρὸς τὴν κοινότητα Νάξου διὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς σχολῆς, ὀψέποτε δὲ παύσῃ οὖσα ἐν αὐτῷ ἡ σχολή, νὰ περιέρχηται τοῦτο εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ· τὸ ἔγγραφον τῆς δωρεᾶς, ἀποκείμενον ἐν ἀντιγράφῳ ἐν τῷ νέῳ κώδικι τῆς μητροπόλεως Παροναξίας, παρατίθημι.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ δραγ. Βασιλ. στόλου ἐπιβεβαιοῖ.

Παροναξίας ΝΕΟΦΥΤΟΣ ἐπιβεβαιοῖ.

Διὰ τοῦ παρόντος γίνεται δῆλον ὅτι ὁ τιμιώτατος σιὸρ Νικόλαος Μαυρομμάτης ἐλαυνόμενος ὑπὸ τοῦ θείου πόθου, καὶ τῆς πρὸς τὸ Γένος κοινῆς ἀγάπης ὀρεγόμενος πάντοτε νὰ βλέπῃ τὴν ἐπίδοσιν καὶ βελτίωσιν τοῦ ὀρθοδόξου καὶ ποτὲ περιβλέπτου καὶ θαυμαστοῦ γένους μας, ἀβιάστῳ θελήσει καὶ προαιρέσει ἀφιερώνει διὰ σχολεῖον κοινὸν τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου κείμενον πρὸς τῷ αἰγιαλῷ τῶν μύλων, ἐκτὸς μόνον τῆς ἐκκλησίας μὲ τὰ ὑποστατικά της καὶ ἑνὸς ὀντὰ μὲ τἀνώγεών του πλησίον τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, τὸ δὲ ὑπόλοιπον μοναστήριον νὰ μένῃ πάντοτε ὑπὸ τὴν διοίκησιν καὶ ἐξουσίαν τοῦ τε κατὰ καιρὸν διδασκάλου, καὶ τῶν ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς, χωρὶς νὰ τοὺς ἐνοχλῇ τὸ παράπαν τινὰς περὶ τούτου, ἀλλὰ νὰ μένῃ ἐς ἀεὶ καὶ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα μόνον καὶ μόνον διὰ σχολεῖον κοινόν· εἰ μὲν ὅμως ποτὲ φθόνῳ τοῦ μισοκάλου καὶ ἤθελε χαλάσῃ τὸ σχολεῖον αὐτό, τὸ ῥηθὲν μοναστήριον νὰ μένῃ πάλιν ὑπὸ τὴν δεσποτείαν καὶ κυριότητα τοῦ τε ῥηθέντος σιὸρ Νικολάου Μαυρομμάτη καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ χωρίς τινος προφάσεως ἢ λογοτριβῆς. Ὅθεν καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἔνδειξιν γέγονε τὸ παρὸν ἀφιερωτικὸν γράμμα· προσέτι εἰ μὲν κάμῃ χρεία κάμμία οἰκοδομὴ καὶ ἀνακαίνισις εἰς αὐτὴν τὴν σχολήν, νὰ γίνεται ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ σχολείου ἀπὸ ἄσπρα του· καὶ διὸ βεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ ἐνδοξοτάτου ἄρ-

χοντος δραγουμάνου καὶ τοῦ σιὸρ Μαυρομμάτη, καὶ ἐδόθη τοῖς ἐπιτρόποις τῆς σχολῆς.

1781 Αὐγούστου 16 Τριός.[1]

Νικολαος Μαυρομματης στέργω ὡς ἄνωθεν
Αντωνης Μπαροτζης μαρτυρῶ
Αντωνης Μπαροτζας ποτὲ Σπυρίδου μαρτυρῶ
Γρηγοριος Μαυρομματης στέργω[2]
Μαρκος Πολιτης μαρτυρῶ
Χριστοφιλης Γρυμανης μαρτυρῶ
Ανδρονικος Πραδουνας μαρτυρῶ

Ὁ τῆς μητροπόλεως Ναξίας Νοτάριος Παπαγεωργιος Μαγδροπουλος ἐκοπιάρισα ἐκ τοῦ Καθολικοῦ ἀσφαλῶς.[3]

Ὡς ἐκ τῆς ἀνωτέρω δηλοῦται, Χρύσανθος ὁ Αἰτωλὸς ἦν ὁ πρῶτος τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς τῆς Νάξου διδάσκαλος, ἐδίδαξε δ' ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ 1776 μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, συμβάντα τῷ 1785, καὶ κατ' αἴτησιν αὐτοῦ ἐτάφη εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ἁγίου Γεωργίου· σώζεται δ' εἰσέτι ὁ τάφος τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου, ἀνασκαφεὶς δὲ καὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ παραρριφθέντων, χρησιμεύει μετά τινος συνημμένου τάφου, ἴσως τοῦ διαδεχθέντος αὐτόν, ὡς κατοικία κονίκλων·—περὶ αὐτοῦ διέλαβον ἐκτενῶς ἐν τῷ περιοδικῷ «Πλάτωνι».[4]

Μετά τινα ἔτη, δηλαδὴ τῷ 1784, ἐταράχθη ἡ ἡσυχία τῆς σχολῆς, τῶν κληρονόμων τοῦ Νικολάου Μαυρομμάτου ἀντιποιουμένων τὴν κυριότητα αὐτῆς, δι' ὃ ἐδέησεν ἵνα ἐκδοθῇ πατριαρχικὸν γράμμα ἐπὶ Γαβριὴλ Δ' τῷ 1784, δι' οὗ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, Γρηγόριος ἱεροδιάκονος τότε ὤν, ἐπεκυρώσατο τὴν πατρικὴν δωρεάν· τὸ πατριαρχικὸν αὐτὸ γράμμα παρατίθημι.

Γαβριὴλ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

† Τῶν καλῶν καὶ θεαρέστων ὅσῳ πλείων καὶ μείζων ἡ ὠφέλεια,

[1] «Ντριὸς» ἓν τῶν ὁρμητηρίων τῆς νήσου Πάρου, ἔνθα ὁ ὀθωμανικὸς στόλος προσώρμει.

[2] Νομίζω ὅτι ἦν υἱὸς τοῦ Νικολάου Μαυρομμάτου ὁ εἶτα ἀρχιεπίσκοπος Λιτίτσης.

[3] Ἀπόκειται τὸ γράμμα τοῦτο ἐν τῷ νέῳ κώδικι τῆς μητροπόλεως Παροναξίας.

[4] Πλάτων περιοδικὸν σύγγραμμα παιδαγωγικὸν καὶ φιλολογικὸν τόμ. ζ', τεῦχος θ' καὶ ι'. Ἐν Ἀθήναις 1885 (σελ. 297—303).

τοσούτῳ μᾶλλον ἀναγκαίαν ἡγεῖσθαι προσήκει τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἐπικύρωσιν, ὡς ἂν διαρκῆ γένηται καὶ διαμένωσιν ἀνενόχλητα· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, εἰ καὶ παρὰ βαθεῖαν μεταβληθέντα, ἀλλ' οὖν καὶ τὴν βλάβην ἐλάττω ἐπιφέρει, τὰ δὲ κοινωφελῆ, ἂν ἀναιρεθῇ εἰς τὸ κοινοβλαβὲς ἀντιμεθίσταται· διὸ καὶ μεγίστην τὴν περὶ τούτων ἐπιμέλειαν εἴωθε καταβάλλεσθαι ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία πρὸς συντήρησιν καὶ διανομὴν αὐτῶν ἀφορῶσα· ἐπειδὴ τοιγαροῦν ἐνεφανίσθη τῇ ἡμῶν Μετριότητι γράμμα γεγραμμένον κατὰ τὸ παρεληλυθὸς χιλιοστὸν ἑπτακοσιοστὸν ὀγδοηκοστὸν πρῶτον σωτήριον ἔτος, Αὐγούστου δεκάτῃ ἕκτῃ, καὶ κατησφαλισμένον ὑπογραφαῖς τε ἀξιοπίστων προσώπων καὶ ἐπιβεβαιώσεσι τοῦ τε ἱερωτάτου μητροπολίτου ἁγίου Παροναξίας συναδελφοῦ ἡμῶν ἀγαπητοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κὺρ Νεοφύτου, καὶ τοῦ ἐνδοξοτάτου δραγουμάνου τοῦ βασιλικοῦ στόλου, υἱοῦ κατὰ πνεῦμα ἡμῶν ἀγαπητοῦ κυρίου Νικολάου Μαυρογένη,[1] καὶ περιέχον ὅτι ὁ σιὸρ Νικόλαος Μαυρομμάτης ἐπιλεγόμενος, θείῳ ζήλῳ κεκινημένος πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν οἰκείᾳ βουλῇ καὶ αὐθαιρέτῳ γνώμῃ, ἀνέθηκε καὶ ἀφιέρωσε διὰ σχολεῖον τῆς κοινότητος τὸ ἐν τῇ νήσῳ Ναξίᾳ ἱερὸν μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου πρὸς τῷ αἰγιαλῷ τῶν μύλων, ἐκτὸς μόνης τῆς ἐκκλησίας μετὰ τῶν ὑποστατικῶν αὐτῆς, καὶ ἑνὸς ὀντᾶ, μετὰ τοῦ ἀνωγέου πλησίον τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ μοναστηρίου τούτου ἐς ἀεὶ καὶ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα μένον σχολεῖον, ὡς εἴρηται, διοικεῖσθαι καὶ ἐξουσιάζεσθαι παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν διδασκάλου καὶ ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς ταύτης ἄνευ τοῦ ἐνοχλεῖσθαι τὸ παράπαν παρά τινος ἀνοικοδομούμενόν τε καὶ ἐπισκευαζόμενον, ἂν χρεία γένηται, παρὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ ἀπὸ ἄσπρων αὐτοῦ καὶ ἀναλωμάτων· ἂν μέντοι φθόνῳ ποτὲ τοῦ μισοκάλου καταλυθῇ τὸ σχολεῖον τοῦτο ἔχει μένειν αὖθις ὑπὸ τὴν δεσποτείαν καὶ κυριότητα τοῦ ῥηθέντος σιὸρ Νικολάου Μαυρομμάτη καὶ τῶν διαδόχων καὶ κληρονόμων αὐτοῦ ἄνευ τινὸς ἀντιλογίας, καὶ προφάσεως. Ἐπειδὴ οὖν ἐνεφανίσθη ἡμῖν τὸ ῥηθὲν γράμμα, ἅμα δὲ παραστὰς ἔμπροσθεν ἡμῶν ὁ ὁσιώτατος ἐν ἱεροδιακόνοις κὺρ Γρηγόριος Μαυρομμάτης ἐπιλεγόμενος συνῳδὰ καὶ σύμφωνα τῇ ἐν τῷ ῥηθέντι γράμματι ἰδιοχείρῳ ὑπογραφῇ αὐτοῦ ἀπὸ στόματος ὡμολόγησε καὶ ἐδεήθη θερμῶς ἐπικυρωθῆναι ταῦτα καὶ δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμ-

[1] Τὸ μνημονευόμενον ἐνταῦθα γράμμα εἶναι τὸ ἀνωτέρω ἐκ τοῦ νέου κώδικος τῆς μητροπόλεως Παροναξίας παρατεθέν.

ματος· τούτου χάριν γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ἡ ῥηθεῖσα ἀφιέρωσις, ὡς νόμιμος, ἱερωτάτη καὶ κοινωφελὴς ὑπάρχῃ ἐς ἀεὶ ἀμετάθετος καὶ ἀμετάτρεπτος, καὶ τὸ ῥηθὲν μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὸ κείμενον πρὸς τῷ αἰγιαλῷ τῶν μύλων ἐκτὸς μόνης τῆς ἐκκλησίας μετὰ τῶν ὑποστατικῶν αὐτῆς, καὶ ἑνὸς ὀντᾶ μετὰ τοῦ ἀνωγέου αὐτοῦ πλησίον τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, τὸ λοιπὸν ἅπαν μέρος αὐτοῦ ὑπάρχῃ καὶ λέγηται καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται σχολεῖον τῆς κοινότητος ἐν τῇ νήσῳ Ναξίᾳ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα διοικούμενον καὶ ἐξουσιαζόμενον παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν ἐν αὐτῷ διδασκάλου καὶ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ, ἀνοικοδομούμενον τῆς χρείας καλούσης ἀπὸ τῶν ἄσπρων αὐτοῦ παρὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ, ἐάν γε μήν ποτε φθόνῳ τοῦ μισοκάλου καταλυθῇ τὸ σχολεῖον αὐτό, πάλιν ἔχει περιέρχεσθαι καὶ μένειν τὸ ῥηθὲν μοναστήριον ὑπὸ τὴν δεσποτείαν καὶ κυριότητα τοῦ ῥηθέντος κὺρ Νικολάου Μαυρομμάτη καὶ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ· εἰς ἔνδειξιν οὖν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα καὶ ἐδόθη τοῖς ἐπιτρόποις τοῦ εἰρημένου σχολείου. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αψπδʹ ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ, ἰνδ. ϛʹ.

† Ἐφέσου Σαμουηλ
† Ἡρακλείας Μεθοδιος
† Κυζίκου Αγαπιος
† Χαλκηδόνος Παρθενιος
† Δέρκων Ανανιας
† Νεοκαισαρείας Ιγνατιος
† Σερρῶν Ματθαιος
† Δράμας Γρηγοριος
† Ναυπλίου Μελετιος.[1]

[1] Τὸ γράμμα τοῦτο ἐπὶ χάρτου εὕρηται παρ' ἐμοὶ ἐν πρωτοτύπῳ. Ἀντίγραφον τούτου ἀπόκειται ἐν τῷ νέῳ κώδικι τῆς μητροπόλεως Παροναξίας, φέρον κάτωθι «ὁ τῆς μητροπόλεως Ναξίας πρωτονοτάριος παπᾶ Γεώργιος Μαγδρόπουλος ἐκοπιάρισα ἐκ τοῦ Καθολικοῦ ἀσφαλῶς». Ὁ Μ. Γεδεὼν σημειοῖ ἐκ τῶν κωδίκων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας φαίνεται παραλαμβάνων ὅτι ἐκ γράμματος πατριαρχικοῦ ἐπὶ Νεοφύτου τοῦ Ζʹ ἀπολυθέντος τῷ 1791 (τὸ γράμμα τοῦτο ἔστιν ἄγνωστον ἐμοί), μανθάνομεν ὅτι τὸν Μάρτιον τοῦ 1783, ἓν ἔτος δηλαδὴ πρὸ τοῦ παρατεθέντος ἀνωτέρω γράμματος, «ὁ τότε πανίσχυρος Μαυρογένης ἐπίεσε τὸν πατριάρχην Γαβριὴλ ἵνα ἐκδῷ συνοδικὸν γράμμα δη-

Φαίνεται ὅτι τὸ πατριαρχικὸν αὐτὸ γράμμα ἐξεδόθη πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ δωρητηρίου τοῦ Νικολάου Μαυρομμάτου ὡσεὶ προέβλεπον τὰς μετὰ ταῦτα μελλούσας διενέξεις μεταξὺ τῶν κληρονόμων τοῦ ἀποβιώσαντος Νικολάου, διότι δι' ὁποίους λόγους ἀγνοοῦμεν· ἴσως ἔμεινεν ἄνευ διδασκάλου ἡ σχολὴ τῷ 1798 οἱ κληρονόμοι τοῦ εἰρημένου Νικολάου Μαυρομμάτου, ἰδίᾳ δ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ τότε ἀρχιεπίσκοπος Λιτΐτσης Γρηγόριος, ἀπήτησε τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ κτήματος, οἱ δ' ἐπίτροποι τῆς σχολῆς ἀνηνέχθησαν πρὸς τὸν τότε καπετὰν πασσᾶν Χουσεὶν πασσᾶν διὰ τοῦ διερμηνέως τοῦ στόλου· ἔγραψε δ' αὐτοῖς ὁ τότε διερμηνεὺς τοῦ στόλου 'Αλέξανδρος . . . . τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1798 τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν.

Τιμιώτατοι προεστῶτες καὶ ἐπίτροποι τοῦ Μπούργου τῆς νήσου Ναξίας, ἡμέτεροι προσφιλέστατοι, εἴητε ἡμῖν ὑγιαίνοντες ἐν εὐημερίᾳ· ἐμάθομεν ὅτι τὴν οἰκοδομὴν ἐκείνην ὁποῦ ὁ Νικόλαος Μαυρομμάτης ἀφιέρωσέ ποτε διὰ κοινὸν σχολεῖον αὐτόσε καὶ διὰ τὸ ὁποῖον αὐτὸ εἶναι ὑπογεγραμμένος καὶ ὁ κὺρ Γρηγόριος Λιτίτσης, υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω Νικολάου Μαυρομμάτη, ἐγερθέντες ἤδη οἱ ἀπόγονοί του, ζητοῦν ἐναντίον τοῦ πρέποντος καὶ αὐτοῦ τοῦ κοινωφελοῦς μέτρου, νὰ τὸ λάβουν εἰς οἰκείαν αὐτῶν ἐξουσίαν καὶ νὰ ἀποβάλουν τὸν ἐν ἐκείνῳ διδάσκαλον, διὰ τοῦτο γράφοντες διὰ τοῦ παρόντος προστάζομεν ἡ ῥηθεῖσα οἰκοδομὴ μὲ τὸ νὰ ὑφίσταται εἰς ἓν κοινωφελὲς μέσον, εἰς ὃ ἀνάγκη εἶναι νὰ φιλοτιμῆται κάθε ἕνας διὰ νὰ εὐτυχῇ, ὄχι δέ τινας νὰ θελήσῃ νὰ τὸ χαλάσῃ, ἀμέσως ἤδη ὁποῦ λάβετε τὸ παρόν μας, τινὰς νὰ μὴ τολμήσῃ νὰ παραβῇ ἐναντίον τοῦ τοιούτου καλοῦ καὶ νὰ φανῇ παραβάτης τοῦ ἀφιερωτικοῦ ἐκείνου γράμματος τοῦ θανόντος Νικολάου Μαυρομμάτη· ὡσὰν ὁποῦ ἂν μάθωμεν ὅτι ἀπετόλμησέ τινας ἐναντίον τῆς ἐπὶ τούτου προσταγῆς μας ἄνδρας ἢ γυναῖκα ἢ ὁποιοσδήποτε, ὑμεῖς οἱ προεστῶτες θέλετε δοκιμάσει τὴν ἐκ μέρους μας ἀγανάκτησιν, ἂν δὲν φανῆτε διαφεντευταὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ· θέλετε λοιπὸν φερθῇ ὡς γράφομεν, καὶ νὰ μᾶς φανερώσητε καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιτρόπων ὁποῦ ἔχετε νὰ διορίσετε εἰς τὰ πρὸς

λοῦν ὅτι ὁ διάκονος Γρηγόριος Νάξιος [ὁ Μαυρομμάτης] ἐδωρήσατο πρὸς χρῆσιν τῆς σχολῆς τοὺς ἰδιοκτήτους πατρικοὺς «ὀντάδες», ἐνῷ οὐδὲν τοιοῦτο ἔπραξεν ὁ Γρηγόριος· ὅθεν ὁ πατριάρχης Νεόφυτος ἐκδίδωσι τὸ γράμμα, δι' οὗ δηλοῖ ὅτι οἱ «ὀντάδες» εἰσὶ κτήματα τοῦ Γρηγορίου, χρησιμεύοντες ὡς σχολεῖον, οὐχὶ δὲ κτήματα τῆς κοινότητος (Μ. Γεδεὼν Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς 'Ακαδημίας, σελ. 245, σημ.).

σύστασιν τοῦ σχολείου· οὕτω γνώσασθε καὶ οὕτω ποιήσατε ὡς γράφομεν, καὶ ὑγιαίνετε· 1798.

Σεπτεμβρίου 3 ἀπὸ Διβανχανέ.

Τῆς τιμιότητός σας δ.λ.ς
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ....[1]

Νὰ μᾶς φανερώσετε τὰ αἴτια τῆς καταργήσεως αὐτοῦ τοῦ κοινωφελοῦς καλοῦ διὰ νὰ εἰξεύρωμεν ἡμεῖς πῶς νὰ ἀποφασίσωμεν.[2]

Ἐξέδοτο δὲ καὶ ὁ καπετὰν πασσᾶς Χουσεῒν πασσᾶς διαταγὴν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1799 περὶ τῆς μὴ διαταράξεως τῆς σχολῆς καὶ τοῦ χωρισμοῦ ταύτης διὰ τοίχου ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου· τὴν διαταγὴν τοῦ καπετὰν πασσᾶ παρατίθημι·

Χασὰν Χουσεῒν πασσᾶς ἐλέῳ Θεοῦ βεζύρης καὶ Καπουδὰν πασσᾶς.

Προεστῶτες καὶ ἐπίτροποι τῆς νήσου Ναξίας, κατὰ τὴν διὰ κοινῆς ἀναφορᾶς[3] κοινωφελῆ ζήτησίν σας, ἰδοὺ ὅπου ἐκδίδεται ὁ παρὼν ἡμέτερος ἡγεμονικὸς ὁρισμός, δι' οὗ σφοδρῶς ὁριζόμεθα ἵνα τὸ παρὰ τοῦ Νικολάου Μαυρομμάτου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ οἰκειοθελῶς ποτε ἀφιερωθὲν μοναστήριον εἰς ἀποκατάστασιν κοινοῦ σχολείου τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, πρὸς κοινὴν ἐπίδοσιν καὶ ὠφέλειαν ἅπαν διαμένῃ κοινὸν σχολεῖον, κατὰ τὴν διαταγὴν αὐτοῦ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα· ἐξαιρουμένης τῆς ἐκκλησίας μεθ' ὅλων τῶν ὑποστατικῶν αὐτῆς, καὶ ἑνὸς ὀντᾶ μετὰ τοῦ ἀνωγέου αὐτοῦ κειμένου πλησίον τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, οἰκούμενον παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν διδασκάλου καὶ ἐξουσιαζόμενον δι' ὅλου καὶ ἐλευθέρως διοικούμενον καὶ προστατευόμενον ἀπὸ τοὺς καιρὸν τεταγμένους ἐπιστάτας καὶ ἐπιτρόπους αὐτοῦ καὶ ἐποικοδομούμενον, χρείας καλούσης, ἀπὸ ἄσπρα τῆς αὐτῆς σχολῆς ἢ τῆς κοινότητος, χωρὶς νὰ ἔχωσιν οἱ κατὰ καιρὸν διάδοχοι καὶ κληρονόμοι τοῦ ἀφιερώσαντος οὐδεμίαν ἰδίαν ἐξουσίαν ἢ δα-

[1] Τὸ ἐπώνυμον τοῦ διερμηνέως τούτου τοῦ στόλου δυσανάγνωστον τυγχάνει, δὲν εἶναι δὲ ἐκ τῶν γνωστῶν ὀνομάτων τῶν καταλαμβανόντων τὴν θέσιν ταύτην.

[2] Τὸ γράμμα τοῦτο ἐπιστελλόμενον «τοῖς τιμιωτάτοις προεστῶσι καὶ ἐπιτρόποις τοῦ Μπούργου τῆς νήσου Ναξίας, τοῖς ἡμετέροις προσφιλεστάτοις ὑγιῶς» ἀπόκειται παρ' ἐμοί. Ἡ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ἐπιστολῆς προσθήκη εἶναι πλαγίως γεγραμμένη διὰ χειρὸς τοῦ ἰδίου διερμηνέως τοῦ στόλου Ἀλεξάνδρου . . . . .

[3] Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι συνεπείᾳ ἱκετευτικῆς ἀναφορᾶς τῶν κατοίκων Νάξου ἐξεδόθη ὁ παρὼν ἡγεμονικὸς ὁρισμός.

πάνην ἐν αὐτῷ· προσοριζόμεθα δὲ καὶ τὴν διὰ τοίχου διαφραγὴν τοῦ σχολείου, ἐπὶ τῷ εἶναι κεχωρισμένην τὴν περιοχὴν τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν περιοχὴν αὐτοῦ πρὸς ἐλευθέραν εἰσέλευσιν τῶν μαθητιώντων καὶ τελείαν ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν τοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ καιρὸν σχολαρχοῦντος διδασκάλου· μηδεὶς λοιπὸν τολμήσῃ διασεῖσαι ἢ ἀνατρέψαι τὰ ἐν τῷ παρόντι ἡμῶν ἡγεμονικῷ ὁρισμῷ ὀρθῶς θεσπισθέντα καὶ ἀποφαντικῶς ὁρισθέντα πρὸς ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ· ὅτι ὁ ἐφ' οἵᾳ δήποτε αἰτίᾳ τοιοῦτόν τι ἐπιχειρησάμενος, ὑποπεσεῖται εἰς τὴν φοβερὰν ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν τῆς δικαιοσύνης ἡμῶν, καὶ διαφόρως κολασθησάμενος, ἀποθανεῖται θανάτῳ, ὡς παραβάτης, ἀπειθὴς καὶ παρήκοος, οὕτω καὶ μὴ ἄλλως γενέσθω ἐξ ἀποφάσεως.

1799 Ἀπριλίου.

Ἐξεδόθη ἀπὸ τὸ Διβάνι τοῦ βασιλικοῦ Ταρσανᾶ.[1]

Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ τότε πατριάρχης Νεόφυτος ὁ Ζ' ἔγραψεν ἰδίαν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς κατοίκους Παροναξίας, προστάττων ἰδίως διὰ τοίχου τὸν χωρισμὸν τῆς σχολῆς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου, φέρει δ' ἡ ἐπιστολὴ χρονολογίαν 27 Ἀπριλίου 1799· συνεπείᾳ, φαίνεται, τῆς διαταγῆς τοῦ καπετὰν πασσᾶ Χουσεὶν πασσᾶ καὶ τῆς τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου ἐχωρίσθη διὰ τοίχου ἡ σχολὴ τῆς ἐκκλησίας ὑφισταμένου μέχρις σήμερον· τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἀποκειμένην παρ' ἐμοὶ ἐν πρωτοτύπῳ, παρατίθημι.

Νεόφυτος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

† Ἐντιμότατοι κληρικοὶ τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Παροναξίας, καὶ εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, καὶ ὁσιώτατοι ἱερομόναχοι, καὶ τίμιοι προεστῶτες, καὶ χρήσιμοι γέροντες, καὶ λοιποὶ πρόκριτοι εὐλογημένοι Χριστιανοὶ τῆς νήσου Ναξίας, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν Μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν, καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις· ἀπὸ τοῦ ἐκδοθέντος ἤδη πατριαρχικοῦ ἡμῶν καὶ συνοδικοῦ γράμματος θέλετε πληροφορηθῆ τὴν γενομένην παρὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπικύρωσιν περὶ τῆς συστάσεως καὶ διαμονῆς τῆς αὐτόθι κοινῆς σχολῆς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων· διὰ νὰ διαμένῃ ὅμως ἡ κατοικία τοῦ διδασκάλου ἀνενόχλητος καὶ

[1] Ἡ διαταγὴ αὕτη ἀπόκειται παρ' ἐμοί, μετωπίδα φέρει σφραγῖδα ὀθωμανικὴν καὶ πλαγίως πέντε γραμμὰς τουρκικάς.

ἡ εἰσέλευσις τῶν φοιτώντων πρὸς αὐτὸν μαθητῶν, καὶ νὰ μένῃ κεχωρισμένη ἡ περιοχὴ τῆς σχολῆς, εἶναι χρεία ἀπαραίτητος νὰ γένῃ τοῖχος καὶ διάφραγμα ὁποῦ νὰ χωρίζῃ τὴν περιοχὴν τῆς σχολῆς καὶ νὰ τὴν ἀσφαλίζῃ ἀπὸ τὴν λοιπὴν περιοχὴν τῆς προκειμένης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου, διὰ τοῦτο καὶ γράφοντες ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν ὑμῖν εὐχετικῶς, ὁποῦ νὰ ἐπιμεληθῆτε διὰ νὰ γένῃ ὁ τοῖχος ὁποῦ νὰ ἀσφαλίζῃ τὴν σχολὴν καὶ νὰ τὴν διαχωρίζῃ ἀπὸ τὴν λοιπὴν περιοχὴν τῆς ἐκκλησίας, διὰ νὰ ἦναι τοῦ διδασκάλου ἡ κατοικία χωριστὴ καὶ ἐλευθέρα, καὶ νὰ γίνεται ἡ παράδοσις τῶν μαθημάτων πρὸς τοὺς φοιτῶντας μαθητὰς χωρίς τινος ἐνοχλήσεως (καὶ) θορύβου, ἐπιστατοῦντες προθύμως εἰς τὸ νὰ γένῃ ἡ ἀσφάλεια αὐ(τῆς) τῆς σχολῆς μὲ τὸν ἀναγκαῖον ἐκεῖνον τοῖχον ἀπὸ ἐξόδων (τῆς σχο)λῆς ἢ ἀπὸ τῆς κοινότητος ὑμῶν, ἐπιδεικνύμενοι τὸν ζῆλόν σας διὰ τὴν σύστασιν αὐτοῦ τοῦ σχολείου ὁποῦ νὰ ὠφελοῦνται καὶ νὰ προκόπτουσιν, ὅσοι ὀρέγονται παιδείας καὶ μαθήσεως, διὰ νὰ ἔχετε τὸν ἔπαινον παρὰ πάντων, καὶ τὸν μισθὸν ἀπειροπλασίονα παρὰ Θεοῦ, οὗ ἡ χάρις, καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος, καὶ ἡ εὐχὴ καὶ εὐλογία τῆς ἡμῶν Μετριότητος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

αψϙθ Ἀπριλίου κζ'.

† Ὁ *Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης.*[1]

(ἕπεται τὸ τέλος)

Π. Γ. Ζερλέντης

---

[1] Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Πατριάρχου ἀπόκειται ἐν αὐτογράφῳ παρ' ἐμοί· ἐπιγράφεται δὲ «τοῖς ἐντιμοτάτοις κληρικοῖς τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Παροναξίας, καὶ εὐλαβεστάτοις ἱερεῦσι, καὶ ὁσιωτάτοις ἱερομονάχοις, καὶ τιμίοις προεστῶσι, καὶ χρησίμοις γέρουσι, καὶ λοιποῖς προκρίτοις εὐλογημένοις Χριστιανοῖς τῆς νήσου Ναξίας, τέκνοις ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοῖς τῆς ἡμῶν Μετριότητος εὐχετικῶς». Αἱ ἐν ταῖς παρενθέσεσι λέξεις ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εἰσὶν ἐφθαρμέναι ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Ἐσφράγισται δὲ τὸ γράμμα δι' ἱσπανικοῦ κηροῦ, φερούσης τῆς σφραγίδος στέμμα καὶ τὰ γράμματα εἰς τὰς τέσσαρας αὐτῆς γωνίας ΝΦ. ΤΟ. ΠΡ. ΚΣΤ. (Νεόφυτος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως).

ΕΛΛΗΝΕΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΑΙ ΕΝ ΡΩΣΙΑ[1]

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΕ′ ΚΑΙ ΙΖ′ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ

«Du sprichts von
»Zeiten, die vergangen
»sind». SCHILLER

Αἱ μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἑλλάδος ἀνέκαθεν στενώταται σχέσεις εἰσὶ πασίγνωστοι, ἀποτελοῦσαι μυρίας ὅσας γλυκείας τε καὶ πικρὰς σελίδας τῆς ἱστορίας ἀμφοτέρων τῶν ἐθνοτήτων. Μία τῶν σπουδαιοτάτων βάσεων τῶν σχέσεων τούτων ὑπῆρξε καὶ ἡ εἰς τὴν Ῥωσίαν μετάβασις μυρίων ὅσων ἐπὶ παιδείᾳ διαπρεπόντων ὁμογενῶν ἡμῶν, φευγόντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν μάχαιραν τοῦ κατακτητοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν δύο μάλιστα ἐγένοντο καὶ πρέσβεις τῆς Ῥωσίας, ὁ μὲν ἐν Αὐστρίᾳ, ὁ δὲ ἐν Σινικῇ, περὶ τῶν ὁποίων μέλλομεν νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα.

Α′ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΤΡΑΧΑΝΙΑΤΗΣ

Ὁ Γεώργιος Δημητρίου Τραχανιάτης ἦλθε τὸ πρῶτον εἰς Μόσχαν τῷ 1469 κομιστὴς ἐπιστολῆς τοῦ διασήμου Βησσαρίωνος τῷ βασιλεῖ τῆς Ῥωσίας Ἰωάννῃ Βασίλιεβιτζ τῷ Γ′, δι' ἧς ὁ Βησσαρίων προέτεινεν αὐτῷ ὡς σύζυγον τὴν Σοφίαν Παλαιολόγου, θυγατέρα τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου. Ἡ πρότασις αὕτη, ὡς γνωστόν, ἐγένετο ἀποδεκτή, καὶ ἡ Σοφία ἦλθεν εἰς Μόσχαν τῇ 12 9βρίου 1472 ὡς μέλλουσα βασίλισσα τῆς Ῥωσίας. Μεταξὺ τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς, ἐναπομεινάσης ἐν Ῥωσίᾳ, ἐγκατεστάθη καὶ ὁ Τραχανιάτης, ὅστις λόγῳ παιδείας καὶ γνώσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ἐκμαθὼν ἄριστα καὶ τὴν ῥωσικήν, ἀπεστάλη τὸ πρῶτον τῷ 1489 εἰς Αὐστρίαν πρὸς τὸν καίσαρα Φριδερῖκον τὸν Γ′ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μαξιμιλιανόν, ἵνα συνάψῃ μετ' αὐτῶν σχέσεις. Παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ῥωσίας ἔλαβε τὰς ἑξῆς ὁδηγίας, ἃς ἀρύομαι αὐτολεξεὶ ἐκ τοῦ *Ῥωσικοῦ χρονογράφου* :

«Ἐὰν ἐρωτήσωσιν αὐτόν (τὸν Τραχανιάτην): «ὁ καῖσαρ ἐζήτησε »παρὰ τοῦ ὑμετέρου ἄνακτος, ἐὰν ἐπιθυμῇ νὰ συζεύξῃ τὴν θυγατέρα

«αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ καίσαρος δουκὸς τῆς Βάδης ἔχετε περὶ «τούτου σχετικὰς ὁδηγίας;» ν' ἀπαντήσῃ: «Ἐν ἁπάσῃ τῇ οἰκουμένῃ «εἶναι γνωστόν, ὅπερ ἐλπίζομεν ὅτι γινώσκετε καὶ ὑμεῖς, ὅτι ὁ ἄναξ «ἡμῶν εἶναι μέγας ἡγεμών, καταγωγῆς γνησίας βασιλικῆς· ἀρχαιό«θεν οἱ πρόγονοι αὐτοῦ φιλίως διέκειντο πρὸς τοὺς ἀρχαίους καίσα«ρας τῆς Ῥώμης, οἵτινες παρέδωκαν τὴν Ῥώμην τῷ Πάπᾳ, αὐτοὶ «οὗτοι δὲ ἐβασίλευον ἐν Βυζαντίῳ· ὁ πατὴρ τοῦ ἄνακτος ἡμῶν μέ«χρι τέλους ὑπῆρξε φίλος αὐτῶν καὶ ἀδελφὸς μέχρις αὐτοῦ τοῦ πεν«θεροῦ αὐτοῦ Θωμᾶ τοῦ Παλαιολόγου· πῶς γίνεται λοιπὸν τοσοῦ«τον μέγας ἡγεμὼν νὰ συζεύξῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ μεθ' ἁπλοῦ δου«κός;». Ἐὰν δὲ ἀρχίσωσι ν' ἀναφέρωσι περὶ τῆς συζεύξεως τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ὁ πρέσβυς νὰ μὴ ἀντείπῃ μέν, ἁπλῶς δὲ ν' ἀπαντήσῃ· «ἐὰν ὁ καῖσαρ ἐπιθυμῇ, ἂς πέμψῃ «ἐπιτετραμμένον αὐτοῦ πρὸς τὸν Τζάρον». Ἐν περιπτώσει δέ, καθ' ἣν ἐπιμένει ὅτι θέλει πέμψει τοιοῦτον, ν' ἀπαντήσῃ ὅτι: «ὁ τέως «εἰς Ῥωσίαν πρέσβυς ἔλεγεν ὅτι ὁ Μαξιμιλιανὸς εἶναι νενυμφευμένος· «ἀλλ' ὅτι ὁ Τζάρος ἐπιθυμεῖ νὰ συζεύξῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ πρε«πόντως· ὁ καῖσαρ, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μαξιμιλιανὸς εἶναι μὲν ἄνα«κτες μεγάλοι, ἀλλὰ καὶ ὁ ἡμέτερος εἶναι ἐπίσης μέγας· ἐὰν πέμψῃ «λοιπὸν ὁ καῖσαρ ἐπὶ τούτῳ πρέσβυν πρὸς τὸν Τζάρον, τότε ἐλπίζω «ὅτι ὁ τελευταῖος θέλει συναινέσῃ».

Κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1490 ἔτους ἐπανῆλθεν ὁ Τραχανιάτης συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πρεσβευτοῦ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Γεωργίου Δελατόρου, ἐκθειάζων τὰς τιμάς, ὧν ἔτυχε παρὰ τῷ Μαξιμιλιανῷ. Μετὰ τὰς ἐν Μόσχᾳ διαπραγματεύσεις τοῦ Δελατόρου ὁ Τραχανιάτης ἐστάλη πάλιν πρὸς τὸν Μαξιμιλιανὸν κομιστὴς ἐπισήμου ἐγγράφου συμμαχίας ἔχοντος οὕτω· «Νὰ διαβιῶμεν ὡς ἀδελφοὶ ἐν ἀγάπῃ «καὶ ὁμονοίᾳ· ἅμα λαβόντες ἀνάγκην βοηθείας κατὰ τῶν ἐχθρῶν, νὰ «παρέχωμεν τοιαύτην ἀλλήλοις κατὰ τὸ ἐνόν. Ἐὰν ὁ Μαξιμιλια«νὸς ἢ ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Καζημὲρ ἢ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς «τοῦ Τζέχαν ἢ οἱ κατώτεροι αὐτοῦ υἱοὶ κηρύξωσιν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς «προσαρτήσεως τοῦ Οὐγγρικοῦ κράτους, ὁ Μαξιμιλιανὸς ὀφείλει νὰ «μηνύσῃ τῷ Ἰωάννῃ, οὗτος δὲ ὑποχρεοῦται νὰ παράσχῃ αὐτῷ εἰλι«κρινῶς ἀρωγήν. Ἐὰν δὲ ὁ Ἰωάννης ἀποπειραθῇ τὴν προσάρτησιν «τῆς ἡγεμονίας τοῦ Κιέβου καὶ τῶν λοιπῶν ῥωσικῶν χωρῶν, ἂς ὁ «Καζημὲρ κατακρατεῖ, ὀφείλει νὰ ποιήσῃ γνωστὸν τῷ Μαξιμιλιανῷ «καὶ οὗτος νὰ πέμψῃ αὐτῷ ἀρωγήν». Ἐκτὸς τούτου ὁ Τραχανιάτης ἔλαβε τὰς ἑξῆς ὁδηγίας· «νὰ ἐπιμείνῃ ἰδίως εἰς τὴν σύναψιν τῆς

»ἀνωτέρω συμμαχίας καὶ μετὰ ταῦτα νὰ διαπραγματευθῇ τὸ τοῦ γά-»μου ζήτημα». Τὰ παρὰ τῷ Μαξιμιλιανῷ διαβήματα τοῦ Τραχανιάτου ἐπέτυχον πληρέστατα, ἡ συμμαχία ὑπεγράφη καὶ ἐκομίσθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Μόσχαν τὸ σχετικὸν ἔγγραφον ὑπογραφὲν ὑπὸ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ὅστις ὅμως δὲν ἐτήρησε πιστῶς τοὺς ἐν αὐτῷ ὅρους, δι' ὃ τὸ τρίτον ἐπέμφθη ὁ Τραχανιάτης εἰς Αὐστρίαν κατὰ τὸ 1492, ἵνα διευκρινήσῃ πόθεν ὁ Μαξιμιλιανὸς συνεφιλιώθη τῷ Βλαδισλαύῳ υἱῷ τοῦ Καζημίρου, ἐὰν προτίθηται εἰσέτι νὰ ἐπιληφθῇ τῆς προσαρτήσεως τῆς Οὐγγαρίας, τίνες αἱ μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Γαλλίας σχέσεις καὶ ἐν γένει ἅπασαν τὴν πολιτικὴν καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ καίσαρος τῆς Αὐστρίας. Ὁ Τραχανιάτης ἔσπευσε νὰ πέμψῃ τῷ Ἰωάννῃ, τοσοῦτον ἀκριβεῖς πληροφορίας, ὥστε ἐναργῶς κατεδείχθη ὅτι πᾶσα συμμαχία μετὰ τοῦ οἴκου τῆς Αὐστρίας ἤθελεν εἶναι ἀνωφελὴς εἰς τοὺς Μοσχοβίτας, μεθ' ὃ ἀνεκλήθη αὐθωρεὶ παρὰ τοῦ Τζάρου.

Ἐν τούτοις ἐπέπρωτο ὁ ὁμογενὴς ἡμῶν οὗτος νὰ παράσχῃ ἑτέρας ἔτι ὑπηρεσίας τῇ Ῥωσίᾳ ὑπὸ ἀλλοίαν ἤδη ἔποψιν. Μετὰ τὴν εἰς Ῥωσίαν ἄφιξιν τῆς Σοφίας Παλαιολόγου δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ κυοφορηθῇ παρὰ τοῖς Μοσχοβίταις ἐν γένει, καὶ τῇ ῥωσικῇ αὐλῇ ἰδίως ὁ πόθος τῆς προσπελάσεως τῷ πολιτισμῷ, καὶ πράγματι βλέπομεν τὸ πρῶτον εἰς Ῥωσίαν συρρέοντας ἄνδρας ἐπιστήμονας ἐκ τῆς Δύσεως τῇ προσκλήσει αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Βασίλιεβιτς. Ὁ κλῆρος ἔλαχε καὶ αὖθις τῷ Τραχανιάτῃ νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ τοῦτον τὸν πόθον τοῦ Τζάρου, ὅπερ ἐναργως καταδεικνύει τὴν σπουδαιότητα, ἣν εἶχε παρὰ τοῖς συγχρόνοις Ῥώσοις· δι' ὃ βλέπομεν αὐτὸν ἀπερχόμενον εἰς Αὐστρίαν, Ἑνετίαν, Μεδιόλανα καὶ Οὐγγαρίαν πρὸς ἀνεύρεσιν ἀνδρῶν καταλλήλων καὶ πρόσκλησιν αὐτῶν εἰς Ῥωσίαν. «Νὰ ζη-»τήσῃ, ἔλεγε τὸ βασιλικὸν διάταγμα μεταλλουργὸν δυνάμενον νὰ »διακρίνῃ τὰ χρυσωρυχεῖα καὶ ἀργυρωρυχεῖα· ἐὰν εὕρῃ τοιοῦτον νὰ »προσκαλέσῃ αὐτὸν ἐπὶ ὅσῳ δήποτε κατὰ μῆνα μισθῷ. Νὰ ζητήσῃ »ὡσαύτως ἄνδρα ἔμπειρον τῆς ὀχυρωματικῆς, ἕτερον τοῦ πυροβολι-»κοῦ· ἐπίσης ἀρχιτέκτονα καὶ χρυσοχόον δυνάμενον νὰ κατασκευάζῃ »ἐξ ἀργύρου παντὸς εἴδους τορευτὰ δοχεῖα». Πάντα ταῦτα ἐξετέλεσεν ὁ Τραχανιάτης κατὰ γράμμα· ἀποτέλεσμα δὲ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ εἰς Ῥωσίαν ἄφιξις τοῦ διασήμου Ἀριστοτέλους Φισραβέντη καὶ ἑτέρων διακεκριμένων τεχνιτῶν καὶ ἐπιστημόνων τῆς Δύσεως, παρ' ὧν οἱ Ῥῶσοι ἐμυήθησαν τὰς πρώτας γνώσεις τῆς πολεμικῆς τέχνης καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ἐπὶ τέλους τῷ Τραχανιάτῃ οἱ Ρῶ-

σοι ὀφείλουσι τὴν πρώτην παρὰ τῷ ποταμῷ Πετζιόρᾳ ἀνακάλυψιν μεταλλείου χαλκοῦ.

Β' ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΣΠΑΘΑΡΗΣ

Δύο αἰῶνας μεταγενεστέρως ἐπὶ τῆς βασιλείας ἤδη τοῦ Ἀλεξίου Μιχάηλοβιτς καὶ πάλιν εἰς Ἕλληνα ἀνέθηκεν ἡ Ῥωσία σπουδαίαν διπλωματικὴν ἀποστολήν. Περὶ τὸ 1675 ἔτος ἀφίκετο εἰς Μόσχαν ὁ ἐν Μολδαυίᾳ γεννηθεὶς καὶ ἕνεκα πολιτικῆς καταδιώξεως ἀποδρὰς ἐκεῖθεν ὁμογενὴς ἡμῶν Νικόλαος Γαβριὴλ Σπαθάρης,ὅστις λόγῳ ὀξυνοίας, παιδείας καὶ διπλωματικῆς ἱκανότητος προσελήφθη αὐθωρεὶ παρὰ τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν ὡς διερμηνεύς. Ὀλίγους δὲ μῆνας μετὰ τὴν εὐδόκιμον αὐτοῦ ὑπηρεσίαν ἤδη ἐστάλη ὡς ἐπιτετραμμένος τοῦ Τζάρου εἰς Σινικὴν πρὸς τὸν τότε Μπογδιχὰν Κανχή, ἵν' ἀναλάβῃ ἔργον σπουδαιότατον δι' ἐκείνην ἰδίως τὴν ἐποχήν, ὅτε αἱ σχέσεις μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Σινικῆς ἦσαν λίαν τεταμέναι, ἕνεκα τῶν ἐκ τῆς Σινικῆς ἐπιδρομῶν εἰς τὰ ἐν Ἀσίᾳ σύνορα τῆς Ῥωσίας καὶ τόσον μᾶλλον δυσκολώτατον διὰ τὸν Σπαθάρην, καθ' ὅσον πρό τινων ἐτῶν Ῥῶσος πρεσβευτής, ὁ Θεόδωρος Μπάϊκοβ, ἀνεπιτυχῶς ὅλως διὰ τὴν Ῥωσίαν διεξήγαγε μετὰ τοῦ Οὐρανίου κράτους διαπραγματεύσεις. Προσθέτοντες δὲ καὶ τὸ λίαν ἐπίπονον τῆς ἐκ Μόσχας μέχρι Πεκίνου διὰ ξηρᾶς μεταβάσεως κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν πόσον σοβαρὸν ὑπῆρξε τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον. Ἀκριβῶς μετὰ ἓν ἔτος τῇ 15 Μαΐου 1676 διὰ Γιενιδεϊσκ καὶ Νερτζίνσκ ἀφίκετο ὁ Σπαθάρης εἰς Πεκῖνον. Ἀκολουθήσωμεν ἐν συντόμῳ τὴν λίαν περίεργον ἀφήγησιν τοῦ ὁμογενοῦς ἡμῶν τούτου ἣν ἀρύομαι ἐκ τοῦ *Ῥωσικοῦ Ἀρχείου*. Τὸ πρῶτον ἀνήγγειλαν τῷ Σπαθάρῃ ὅτι ὁ Μπογδιχὰν Κανχὴ δὲν θὰ δεχθῇ τὸ κομισθὲν παρ' αὐτοῦ γράμμα τοῦ Τζάρου. «Ὁπόσον ὑπηρήφανα ἔθιμα, ἐναντίον τοῦ διεθνοῦς δι«καίου! ἔλεγεν ὁ Σπαθάρης τοῖς Σίναις· εἶναι λίαν παράδοξον καὶ «πάντες ἀποροῦσι πόθεν παρ' ὑμῖν ἐπεκράτησε τὸν πρεσβευτὴν ὁ «Μπογδιχὰν νὰ δέχηται, τὰ δὲ γράμματα αὐτοῦ οὐχί». Τῷ ἐξήγησαν δὲ τὸ πρᾶγμα οὕτω: «Πρὸ πολλῶν αἰώνων ἦλθεν ἐνταῦθα πρε«σβευτὴς βασιλέως τινὸς κομιστὴς γράμματος, καὶ πολλῶν δώρων «καὶ ὅστις προφορικῶς ἐξέφραζε φιλίαν καὶ ἀγάπην. Ὁ Μπογδιχὰν «ἡμῶν ἐχάρη μεγάλως καὶ προσεκάλεσεν εὐθὺς τὸν πρεσβευτήν. «Ἀλλ' ἅμ' ἀναγνωσθέντος τοῦ γράμματος κατεδείχθη ὅτι προσῆ«πτε μεγίστην ἀτιμίαν τῷ Μπογδιχάν, καὶ αὐτὸς δὴ ὁ πρεσβευτὴς

«ἤρξατο ὁμιλῶν ἀσυστόλως. Ἔκτοτε ἐπεκράτησε νὰ λαμβάνηται «προηγουμένως τὸ κομιζόμενον ὑπὸ τοῦ πρεσβευτοῦ γράμμα, ν' ἀνα-«γινώσκηται πρῶτον, καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ «ὁ Μπογδιχὰν δέχεται ἢ μὴ τὸν πρεσβευτήν». Ὁ Σπαθάρης ἀπήντησεν ὅτι εἰς οὐδένα ἕτερον θέλει ἐγχειρίσει τὸ γράμμα.

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω συνδιάλεξιν προσῆλθον τῷ Σπαθάρῃ δύο μανδαρῖνοι μετά τινος παλαιοῦ ἰησουίτου Φερδινάνδου Βερβιάστου καταγομένου ἐξ Ἱσπανίας. Ὁ ἰησουίτης οὗτος ἐγένετο διερμηνεὺς τοῦ Σπαθάρη, γινώσκοντος ἄριστα τὴν λατινικήν. Μετά τινας ἔτι συζητήσεις περὶ τῆς ἀποδοχῆς ἢ μὴ τοῦ γράμματος, ὁ Σπαθάρης ὑπηγόρευσε τῷ ἰησουίτῃ λατινιστὶ τὸ κείμενον τοῦ βασιλικοῦ γράμματος, ἵνα μάθωσιν οἱ Σῖναι ὅτι οὐδὲν τὸ ἐν αὐτῷ προσβλητικὸν τῷ Μπογδιχάν. Ὁ ἰησουίτης μεταξὺ πολλῶν εἶπε τῷ Σπαθάρῃ: «Εἰμὶ «πρόθυμος νὰ ὑπηρετήσω τῇ Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῇ Μεγαλειότητι «ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ νὰ φροντίσω περὶ παντὸς ἐνδια-«φέροντος αὐτὴν ζητήματος· λυποῦμαι μόνον ὅτι ἐνῷ ἦλθε πρεσβεία «πεμφθεῖσα παρὰ τοσοῦτον ἐνδόξου ἄνακτος, οἱ Σῖναι δὲ οὐδενὶ πρε-«σβευτῇ ἀποδίδουσι τὰς προσηκούσας τιμάς, τὰ δῶρα, ἅτινα πέμ-«πονται αὐτοῖς παρὰ τῶν ξένων ἡγεμόνων ἀποκαλοῦσι φόρον καὶ ἐν «τοῖς γράμμασιν αὐτῶν ἀπαντῶσιν ὡς δεσπόται πρὸς δούλους· ἰσχυρί-«ζονται ὅτι πάντες οἱ λοιποὶ θνητοὶ βλέπουσι δι' ἑνὸς μόνον ὀφθαλ-«μοῦ, μόνοι δὲ οἱ Σῖναι δι' ἀμφοτέρων.» Ὁ ἰησουίτης ἐν τούτοις καθικέτευε, ἐν ὀνόματι αὐτῶν τῶν ἁγίων νὰ μὴ μεταδώσῃ τι ὁ Σπαθάρης ἐκ τῶν λεχθέντων πρὶν ἀναχωρήσῃ ἐκ Σινικῆς, καθ' ὅτι οἱ ξένοι πολλὰ ὑφίστανται ἐνταῦθα ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ καὶ νῦν ὑποβλέπονται· ὑπισχνεῖτο νὰ πέμψῃ τῷ Σπαθάρῃ βιβλίον λατινιστὶ περιγράφον τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Σινῶν καὶ τὴν τῶν πρεσβευτῶν ὑποδοχήν.

Ἡ γενομένη μετάφρασις τοῦ γράμματος οὐδὲν ὠφέλησεν· οἱ μανδαρῖνοι ἀνήγγειλαν ὅτι αὐτῷ τῷ κειμένῳ μόνον θέλουσι παράσχῃ πίστιν, ἅμα λαβόντες αὐτὸ ἀνὰ χεῖρας. «Ὅπως τὴν λευκανθεῖσαν κόμην ἀδυνατεῖ τις νὰ μεταποιήσῃ, οὕτω καὶ τὸ ἡμέτερον τοῦτο ἔθιμον· τὸ γράμμα θὰ λάβωσιν οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Μπογδιχάν, οἵτινές εἰσι παρ' αὐτῷ ὡς δύο ὦμοι, ἐκεῖνος δὲ ἡ κεφαλή.»

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν διαπραγματεύσεων τούτων ὁ καύσων ὑπῆρξεν ὑπερβολικός, τὸ ἥμισυ τῆς συνοδίας, ὅπως γράφει ὁ Σπαθάρης ἠσθένησεν ἐκ τοῦ καύσωνος καὶ τῆς κακῆς ποιότητος τοῦ ὕδατος· αἱ πύλαι τῆς πρεσβείας ἦσαν κεκλεισμέναι καὶ πᾶσιν ἡ εἴσοδος

ἦτο ἀπηγορευμένη, τὰ δὲ τρόφιμα οἱ φύλακες ἐπώλουν εἰς τιμὰς λίαν ὑπερτετιμημένας.

Ἐπὶ τέλους ἐπῆλθε συννενόησις καὶ ἀπεφασίσθη τὸ γράμμα ὁ Σπαθάρης νὰ κομίσῃ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἔνθα συνεδρεύουσιν οἱ ἀνώτεροι ἄρχοντες, νὰ ἐναποθέσῃ αὐτὸ ἐπὶ τῆς ἕδρας τοῦ Μπογδιχάν, δύο δὲ ἐκ τῶν ἀκολούθων θὰ τὸ ἐγχειρίσωσιν αὐτῷ αὐθωρεί. Μετὰ τὴν τελετὴν ταύτην ὁ Σπαθάρης ἠξιώθη ἐπὶ τέλους ἀκροάσεως παρὰ τῷ Μπογδιχάν. Ὑπεκλίθη ἐν τάχει καὶ οὐχὶ μέχρι ἐδάφους· οἱ μανδαρῖνοι ἔκαμον αὐτῷ τὴν παρατήρησιν νὰ ὑποκλιθῇ μέχρι ἐδάφους ὅπως οὗτοι πράττουσιν, ἀλλ' ὁ φύσει ἀγέρωχος Ἕλλην «εἶσθε δοῦλοι τοῦ Μπογδιχάν, ἀπήντησε, καὶ εἰξεύρετε νὰ ὑ»ποκλίνεσθε, ἡμεῖς ὅμως δὲν εἴμεθα τοιοῦτοι καὶ ὑποκλινόμεθα ὅπως »εἰξεύρωμεν». Τρὶς ὑποκληθέντες οἱ μανδαρῖνοι εἶπον τῷ Σπαθάρῃ νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸν Μπογδιχὰν σπεύδων, καθ' ὅτι τοιοῦτον τὸ παρ' αὐτοῖς ἔθιμον εἶναι· καλοῦντος τοῦ Χάνου, σπεύδουσι τρέχοντες πρὸς αὐτόν. «Δὲν συνήθισα νὰ τρέχω», ἀπήντησε καὶ πάλιν ὁ Σπαθάρης, προσελθὼν διὰ τοῦ συνήθους αὐτῷ βαδίσματος· πλησιάσας δὲ τρὶς ὑπεκλήθη τῷ Μπογδιχὰν καὶ ἐκάθησεν ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου ἐν ἀποστάσει ὀκτὼ ὀργυιῶν ἀπὸ τοῦ θρόνου. Ὁ Χάνης ἐκάθητο ἐπὶ ὑψώματος ὀκταγώνου ξυλίνου ἐπιχρύσου μετὰ τριῶν ἐπίσης ἐπιχρύσων βαθμίδων. Ὁ Μπογδιχάν, κατὰ τὸν Σπαθάρην, ἦτο νέος μόλις 23 ἐτῶν. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἑκατέρωθεν ἐκάθηντο οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἀνεψιοὶ τοῦ Μπογδιχάν. Ἅμα εἰσελθόντος τοῦ Σπαθάρη ἤρξαντο προσφέροντες τοῖς συγγενέσι τοῦ Μπογδιχὰν καὶ ἁπάσῃ τῇ ἀκολουθίᾳ αὐτοῦ ἐν μεγάλοις ξυλίνοις κιτρίνοις δοχείοις τέιον ταταρικὸν καὶ οὐχὶ σινικόν, παρεσκευασμένον μετὰ βουτύρου καὶ γάλακτος, ἡ μουσικὴ ἐπαιάνιζεν, εἷς δὲ τῶν τῆς ἀκολουθίας ἀνεγίνωσκέ τι. Μετὰ τὸ τέιον ἡ μουσικὴ ἔπαυσε καὶ αἱ φωναὶ ἐκόπασαν, ἅπαντες δὲ ἀνηγέρθησαν καὶ ὁ Μπογδιχὰν ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἔσω δώματα.

Ὁ Σπαθάρης φυσικῶς προσεβλήθη, καθ' ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Οὐρανοῦ οὐδεμίαν ἀκρόασιν τῷ ἔδωκεν, ἀλλ' οἱ μεγιστᾶνες ἔσπευσαν νὰ παρηγορήσωσιν αὐτόν, ἰσχυριζόμενοι ὅτι κατόπιν θέλει δώσῃ αὐτῷ ἀκρόασιν καὶ συνδιαλεχθῇ μετ' αὐτοῦ. Πράγματι μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινὸς ἡ ῥωσικὴ πρεσβεία αὖθις προσεκλήθη εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ὑποκλιθεὶς ὁ πρεσβευτὴς καὶ ἡ ἀκολουθία αὐτοῦ δεκάκις, ἐκάθησαν ἐπὶ προσκεφαλαίου ἀπέναντι τοῦ Μπογδιχάν· προσῆλθον δύο ἰησουῖται καὶ ἐγονυπέτησαν· ὁ Μπογδιχὰν ἤρχισε ψιθυρίζων τι αὐτοῖς· σι-

γήσαντος δὲ αὐτοῦ, οἱ ἰησουῖται προσῆλθον τῷ πρεσβευτῇ καὶ κελεύσαντες αὐτὸν νὰ γονυπετήσῃ, εἶπον:

«—Ὁ μέγας αὐτοκράτωρ παντὸς τοῦ σινικοῦ κράτους ζητεῖ νὰ μάθῃ ἐὰν ὑγιαίνῃ ὁ μέγας αὐτοκράτωρ πάσης Ῥωσίας ὁ Λευκὸς Τζάρος».

Ὁ Σπαθάρης ἀπήντησεν:

«—Ὅτε ἀπήλθομεν ἐκεῖθεν ὁ μέγας αὐτοκράτωρ ἦτο ὑγιής, εὔχεται δὲ τῇ Αὐτοῦ Μεγαλειότητι τῷ Μπογδιχὰν ὡσαύτως μακροβιότητα καὶ εὐδαίμ.ονα βασιλείαν, ὡς τῷ φιλτάτῳ φίλῳ καὶ γείτονι.

Οἱ ἰησουῖται διερμηνεῖς ἐκ νέου προσῆλθον τῷ θρόνῳ καὶ ἐπιστρέψαντες ἠρώτησαν:

«—Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Μπογδιχὰν ἐρωτᾷ πόσον ἐτῶν εἶναι ὁ Τζάρος καὶ πόσα ἔτη βασιλεύει;

«—Ὁ μέγας βασιλεύς, ἀπήντησεν ὁ Σπαθάρης, εἶναι πεντηκοντού»της, κεκοσμημένος προτερήμασι πολλοῖς, βασιλεύει δὲ πρὸ τριάκοντα »ἐτῶν» Ἤρξαντο ἔπειτα αἱ περὶ αὐτοῦ τοῦ πρεσβευτοῦ πληροφορίαι. «Πόσον ἐτῶν εἶσαι; Ἤκουσεν ὁ Μπογδιχὰν ὅτι εἶσαι ἀνὴρ πεπαι»δευμένος, καὶ ζητεῖ νὰ μάθῃ ἐὰν ἐξέμαθες φιλοσοφίαν, μαθηματικὴν »καὶ τριγωνομετρίαν». Ὁ Μπογδιχὰν ἐζήτει περὶ τούτων νὰ μάθῃ, καθ' ὅτι αὐτὸς οὗτος ἐδιδάσκετο παρὰ τοῖς ἰησουΐταις τριγωνομετρίαν καὶ ἀστρονομίαν. Μετὰ τὰς ἐρωτήσεις ταύτας προσήγαγον ἐπὶ τραπέζης γλυκύσματα, μῆλα περσικὰ καὶ διαφόρους πέπονας· οἶνόν τινα παρεμφερῆ τῷ γαλλικῷ κατασκευαζόμενον κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἰησουιτῶν πρὸς χρῆσιν τοῦ Μπογδιχὰν ἀποκλειστικῶς· οἶνον προσέφερον μόνον τῷ πρεσβευτῇ ὡς καὶ τοῖς ἀκολούθοις αὐτοῦ, οἱ δὲ Σῖναι μεγιστᾶνες ἔπιον μόνον τέιον.

Τὸ θέρος ὅλον ὁ Σπαθάρης διῆλθεν ἐν Πεκίνῳ. Εἶχον κομίσῃ αὐτός τε καὶ οἱ ἀκόλουθοι αὐτοῦ πολλὰ ἐμπορεύματα βασιλικὰ καὶ ἴδια αὐτῶν πρὸς πώλησιν καὶ ἀνταλλαγὴν τοιούτων σινικῶν· ἀλλ' ἡ πώλησις ἐχώλαινεν· οἱ Σῖναι ἐπώλουν εἰς τοὺς Ῥώσους μόνον ἐξ ἑνὸς καταστήματος, καθ' ὅτι οἱ μεγιστᾶνες καὶ οἱ ἔμποροι εἶχον συνεννοηθῇ ὡς πρὸς τὰς τιμὰς ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως. Περὶ τὸ τέλος τοῦ θέρους ἤρχισαν νὰ συζητῶσι περὶ τῶν τῆς ἐπανόδου. Ὁ Σπαθάρης ἀπῄτει ὅπως ἐγχειρίσωσιν αὐτῷ λατινιστὶ ἀντίγραφον τοῦ πρὸς τὸν Τζάρον γράμματος τοῦ Μπογδιχάν, ἵνα γινώσκῃ μήπως ὑπάρχει τι ἐν αὐτῷ ἐπιλήψιμον, καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἄνευ γράμματος δὲν θ' ἀπέλθῃ. Εἰς ἀπάντησιν ἀντέταξαν αὐτῷ τὰ κάτωθι ἔθιμα τῶν Σινῶν· α') ἕκαστος πρεσβευτὴς ἀφικόμενος εἰς Σινικὴν ὀφείλει νὰ λέγῃ ὅτι ἔρχεται ἐκ

ταπεινοτέρας καὶ εὐτελεστέρας χώρας ἀνερχόμενος εἰς τὸν ὑψηλὸν θρόνον· β') τὰ δῶρα τὰ κομισθέντα τῷ Μπογδιχὰν παρ' ὁποιουδήποτε ἡγεμόνος ἀποκαλοῦνται ἐν τῷ γράμματι *φόρος*, καὶ γ') τὰ δῶρα τὰ πεμπόμενα παρὰ τοῦ Μπογδιχὰν εἰς τοὺς ἡγεμόνας λέγονται *μισθὸς ὑπηρεσίας*.

«Μὴ θαύμαζε ὅτι τοιοῦτον ἔθιμον ἐπικρατεῖ παρ' ἡμῖν, ἔλεγον οἱ μεγιστᾶνες τῳ Σπαθάρῃ, ὡς εἷς ὁ θεὸς ἐπὶ γῆς, ὁ Μπογδιχὰν ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ πάντων τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων. Ἡ τιμὴ δὲ αὕτη οὐδέποτε κατηργήθη καὶ δὲν θὰ καταργηθῇ παρ' ἡμῖν. Ἀνακοίνωσον τῷ Τζάρῳ προφορικῶς, α') νὰ παραδώσῃ τὸν Γαντεμέρ, β') ἐὰν πέμψῃ ἐν τῷ μέλλοντι ἐνταῦθα καὶ αὖθις πρεσβευτήν, νὰ τῷ παραγγείλῃ νὰ μὴ ἐναντιῶται καὶ γ') ἂς διατάξῃ τοὺς ἐν τοῖς συνόροις ὑπηκόους αὐτοῦ νὰ μὴ βλάπτωσι τοὺς ἡμετέρους. Ἐὰν ὁ Τζάρος ἐκπληρώσῃ τὰ τρία ταῦτα ζητήματα, καὶ ὁ Μπογδιχὰν θέλει ἐκπληρώσει τὰς αἰτήσεις ἐκείνου. Ἐν ἐναντίᾳ ὅμως περιπτώσει, νὰ μὴ ἔλθῃ εἴτε ἐξ αὐτῆς τῆς Ῥωσίας εἴτε ἐκ τῶν συνόρων αὐτῆς, νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς Σινικὴν κανεὶς χάριν ἐμπορίου ἢ ἑτέρας τινὸς ὑποθέσεως».

Οἱ ἰησουῖται δυσηρεστημένοι ἕνεκα τῆς ἀδεξιότητος τοῦ Μπογδιχάν, ὡς ἄρχοντος καὶ ἕνεκα τοῦ φύσει ἀστάτου αὐτοῦ χαρακτῆρος, ἀπεικόνιζον τῷ Σπαθάρῃ τὴν Σινικὴν ζοφεροῖς χρώμασι, κατατρυχομένην ὑπὸ ἐμφυλίων σπαραγμῶν. Ἐν γένει οἱ ἰησουῖται ἦσαν λίαν εἰλικρινεῖς καὶ εὐπροσήγοροι πρὸς τὸν Σπαθάρην, δι' ὃ καὶ ἐδωρήσατο αὐτοῖς αἰτήσασιν εἰκόνα τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ ἀργυρᾶν.

Μετὰ τὴν εἰς Ῥωσίαν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐπεδόθη ὁ Σπαθάρης εἰς φιλολογικὰ ἰδίως ἔργα, ἐκδοὺς *Ἑρμηνείαν τῶν ἑπτὰ καλῶν τεχνῶν*, καὶ μετάφρασιν εἰς τὴν ῥωσικὴν τοῦ *Χριστολογίου*, ἣν ἀφιέρωσε τῷ Τζάρῳ Ἀλεξίῳ Μιχαήλοβιτζ.

Κ. Α. Παλαιολόγος

ΤΟ ΕΝ ΚΑΛΑΡΡΥΤΑΙΣ ΦΡΟΥΡΙΟΝ ΑΒΑΤΟΝ

Κατὰ τὴν σειρὰν τοῦ Πίνδου καὶ τοῦ ὄρους τῶν Καλαρρυτῶν ὑπάρχει τοποθεσία ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς τοῦ ὄρους τούτου κλιτύος, ἥτις ἐκ παραδόσεως καλεῖται *Ἄβατον* (κοινῶς: Ἄβατο)[1]. Ἡ πρὸς ταύτην ἀτραπὸς ἀπὸ τῆς κωμοπόλεως Καλαρρυτῶν πρὸς μεσημβρίαν ἐπὶ τέταρτον ὥρας χωροῦσα καὶ εἶτα κάμπτουσα πρὸς ἀνατολὰς ὁριζόντιος καὶ βατὴ λίαν εἰς ἀπόστασιν ὥρας καταλήγει ἐπὶ μικροῦ βράχου, ὅπου ὑπέρκεινται δύο βραχώδεις λίθοι, οἵτινες ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους θέσεως καὶ τοῦ τετραγώνου αὐτῶν σχήματος, φαίνονται ἀληθῶς *φρουρίου πύλη*, ὡς δὴ καὶ κοινῶς ἐπονομάζονται. Τὸν μικρὸν λοιπὸν αὐτὸν βράχον παρακάμπτουσα ἡ ἀτραπὸς καὶ κατωφερὴς προϊοῦσα, μετὰ τέταρτον ὥρας ἀπολήγει εἰς τὴν κοίτην χειμάρρου, οὗτινος τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην ἀποτελεῖ κατὰ μέγα μέρος βράχος, προεκτεινόμενος μεσημβρινῶς μέχρι τοῦ ἡμίσεος τῆς κλιτύος καὶ ἄβατος ὢν δυτικῶς τε καὶ μεσημβρινῶς κάτωθι τῆς ἀτραποῦ. Ἀνιοῦσα δὲ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀτραπὸς εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ χειμάρρου τούτου καὶ ὑπερβᾶσα τοῦ βράχου τὸν αὐχένα κατέρχεται ἐπὶ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς κλιτύος, τὸ νῦν καλούμενον *Ἄβατον*. Ἐπιφάνειαν ἔχον τὸ *Ἄβατον* τοῦτο περὶ τὰ δισχίλια τετραγωνικὰ στρέμματα, κατοικήσιμον καὶ ἀρόσιμον καὶ ἠρέμα τελευτῶσαν εἰς τὴν κοίτην τῆς μεσαίας πηγῆς τοῦ μεταξὺ Καλαρρυτῶν καὶ Καρλίμπου[2]

[1] Ὁ Ἄβατος ἢ Ἄβατον εἶναι λιβάδιον· ἐπωνομάσθη δὲ οὕτως, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν κατοίκων, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως Ἄβαντος. Ἡ κορυφὴ τοῦ Ἀβάτου ἀποτελεῖ λόφον καὶ καθόλου ὁ τόπος ἐστὶ φύσει δύσβατος καὶ αἰγίλιψ πέτρα, κατὰ τὸν ποιητήν. Ἐκεῖ που ἐπὶ τοῦ λόφου ὑπάρχει φρούριον ἀπόρθητον· οἱ δὲ Καλαρρύται ἢ Καλαρύται κώμη τῆς ὀρεινῆς χώρας τῆς Ἠπείρου, ἀριθμοῦσι τανῦν περὶ τοὺς δισχιλίους κατοίκους. Ὀρθῶς δὲ λέγουσιν οἱ γεωγραφοῦντες ὅτι εἰς τὰς δυσβάτους ὁδοὺς Τσιμόβου, Συράκου καὶ Καλαρρυτῶν μόνον ἐπὶ βακτηρίας δύναταί τις νὰ ὁδεύῃ.

[2] Τὸ ποτάμιον Καρλίμπον εἶναι ῥεῦμα, οὗ τὸ ὕδωρ ἐξαρκεῖ πρὸς διατή-

ποταμίου ορίζεται ἀρκτικῶς ὑπὸ τῆς ῥάχεως τοῦ παρὰ τὸ Ματσούκιον[1] ὄρους, ἀνατολικῶς ὑπὸ τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῶν ὀρέων Κάλοτας καὶ Μπάρου ἁπασῶν ἀποκρήμνων καὶ ἀβάτων· μεσημβρινῶς ὑπὸ τῆς κοίτης τοῦ προμνημονευθέντος ποταμίου, ὅπου τῆς μὲν ἀφιλοξένου κλιτύος αἱ πηγαὶ ἄφθονον διεγείρουσι τὸν θαυμασμὸν τοῦ θεατοῦ, ὁ δὲ ἦχος τῶν καταρρακτῶν ἰσχυρῶς ἐπικρατύνων τὴν βοὴν τοῦ ποταμοῦ καθίστησιν αὐτὸν φοβερώτερον, δυτικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ προειρημένου βράχου. Ὁ δὲ βράχος οὗτος δεσπόζων ἁπάσης τῆς κλιτύος κ' ἔκτασιν ἔχων ἴσην τῇ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, ἀπότομος δὲ ὢν κάτωθι τῆς ἀτραποῦ Δ. Μ. ἔχει μικροῦ δεῖν πᾶσαν τὴν ἐπιφάνειαν κεκαλυμμένην ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς κλιτύος κυλινδουμένων συντριμμάτων, ἅτινα ἀνεπλήρωσαν τὰ πρὸς τὴν κατωφέρειαν κρημνισθέντα ἐρείπια τοῦ φρουρίου. Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ λοιπὸν καὶ μεσημβρινοῦ χείλους τοῦ βράχου αὐτοῦ σώζονται ἴχνη *φρουρίου προϊστορικῆς ἐποχῆς*. Ὡσαύτως δ' ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, οὔσης βατῆς καὶ συνεχομένης τῇ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περιγραφείσῃ πλευρᾷ τῆς κλιτύος, φαίνονται αἱ βάσεις τοῦ φρουρίου καὶ τῆς πύλης αὐτοῦ. Κατωτέρω δὲ τῆς πύλης ταύτης καὶ μετά τινα γωνίαν πρὸς ἀνατολὰς ἐξέχουσαν, σώζεται εἰς ἔκτασιν πολλῶν μέτρων μέρος τοῦ τείχους ἠρειπωμένου ἤδη, ἄλλοτε δὲ προεκτεινομένου ἴσως πρὸς μεσημβρίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ φυσικοῦ φρουρίου. Ἐπὶ τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ φρουρίου τούτου περὶ τὰ 20 βήματα ἀνατολικώτερον τῆς πύλης φαίνεται ἡ δυτικομεσημβρινὴ γωνία καὶ μέρος τῆς μεσημβρινῆς βάσεως μεγάλου τετραγώνου δημοσίου οἰκοδομήματος, οὗτινος τὸ ἔδαφος καλύπτεται ὑπὸ τῶν ἄνωθεν καταπεσόντων βραχωδῶν ἐρειπίων. Καὶ ἔτι ἀνατολικώτερον κατὰ τὰ διάφορα ὑψώματα τῆς κλιτύος τοῦ Ἀβάτου προβάλλουσι πολλαχοῦ τῆς ἐπιφανείας *τάφοι ἀρχαῖοι*. Ἐκ δὲ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν τάφων πρό τινων ἐτῶν, ἀνασκάψας τις ἕνα χάριν ὑλικοῦ κέρδους, ἀνεῦρεν ἐν αὐτῷ φυλλάδιον μεμβράνης γεγραμμένον. Πλὴν ἀλλ' ὅμως ὁ ἀνευρὼν οὗτος ἐν τῇ ἰδέᾳ ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος εὕρημα οὐδεμίαν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ἐξησφάλιζε κατέστρεψεν αὐτό.

ρησιν ὑδρομύλου ἐν ἔαρι, ἐν χειμῶνι δὲ εἶναι βαθύτατον, διότι συνορεύει πρὸς ἀνατολὰς μετὰ τῶν ὀρέων τῆς σειρᾶς τοῦ Πίνδου, ἅτινα καλοῦνται Κάλοτα καὶ Μπάρος.

[1] Τὸ Ματσοῦχι, ἢ Ματσούχιον εἶναι χωρίον ἀριθμοῦν περὶ τοὺς 650 κατοίκους, καὶ ἀπέχον τοῦ μὲν Ἀβάτου δύο ὥρας, τῶν δὲ Καλαρρυτῶν περὶ τὴν ὥραν.

Καὶ βραδύτερον ἠρκέσθη ἐπιδεικνύων πρὸς τοὺς ἰδίους συμπατριώτας τεμάχιον τῆς οὕτω κατεστραμμένης μεμβράνης πρὸς καταισχύνην βεβαίως τῆς τύχης αὐτοῦ, ἥτις τόσον γλίσχρως ἀντήμειψε τὴν ἀγροικίαν. Τοιοῦτον ἐπέπρωτο τὸ τέλος τῆς πολυτίμου δᾳδός, ἣν φιλόμουσος θνητὸς ἥναψε πρὸς φωτισμὸν τοῦ μέλλοντος καὶ ἡ γῆ μετὰ τοσαύτης διετήρησεν εὐλαβείας ἐπὶ πλείστους αἰῶνας καὶ ἀναριθμήτους περιπετείας! Κατὰ δὲ τὸ ἔτος τῆς προσαρτήσεως τοῦ γνωστοῦ μέρους τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα, ὁ φιλάρχαιος ἰατρὸς κ. Ν. Φαρμάκης μετὰ τοῦ Γ. Καλαμπάκα (μουχτάρου τότε ἐν Καλαρρύταις, ἤτοι παρέδρου, καὶ ἄλλων συμπατριωτῶν ἀνασκάψαντες τρεῖς τῶν προειρημένων τάφων ἀνεῦρον α΄) ἀνάγλυφον κεφαλὴν βοός, ἣν παρέχωσαν ἐκεῖ που· β΄) σκελετὸν ἀνθρώπου σῶον· γ΄) ξίφος ἀλύμαντον· δ΄) κράνος· ε΄) πήλινον μικρὸν σκεῦος καὶ ς΄) περὶ τὰ δέκα ἀρχαῖα νομίσματα ἐκ μετάλλου ἀγνώστου τοῖς ἀνευροῦσιν. Ὁ δὲ ἠπειρώτης Σώζας Τασούχης κέκτηται δύο ἄλλα νομίσματα ἀρχαῖα ἐξ ὁμοίου μετάλλου, ἅτινα ἀνεῦρε καλλιεργῶν τοὺς ἐν Ἀβάτῳ ἀγροὺς αὐτοῦ. Τῶν νομισμάτων αὐτῶν τὸ μὲν φέρει ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς τῶν ἐπιφανειῶν τὰ γράμματα ΑΠΕΙ ρωταν[1] ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης δείκνυται προτομὴ ἀνθρώπου, ἐπὶ θρόνου ἢ ἐν νεφέλαις. Τὸ δὲ ἄλλο ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν τῶν ἐπιφανειῶν ἔχει κεφαλὴν πολιοῦχον, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας ἱππέα ξιφήρη ἐπὶ ὡραίου ἵππου καὶ τὰ στοιχεῖα Β-Α. Ἀμφότερα ταῦτα τὰ νομίσματα, κατὰ τὸν ἐπιστείλαντα τὰς ἀρχαιολογικὰς αὐτὰς εἰδήσεις, ἀνήκοντα εἰς ἐποχὴν ἀκμῆς τοῦ φιλοκρινουμένου τούτου φρουρίου ἐλέγχουσι τέχνην οὐχὶ τὴν τυχοῦσαν. Ἐκ δὲ τῆς ἐπωνυμίας καὶ τῆς πράγματι φύσει ὀχυρᾶς θέσεως τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἀβάτου καὶ τῶν ἀρχαίων κειμηλίων καὶ τῶν σωζομένων ἐρειπίων συνάγεται ὅτι τὸ *Ἄβατον* τοῦτο τυγχάνει ἐκ τῶν προϊστορικῶν ὀχυρωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅτι ἤκμασέ ποτε ὡς ἕδρα δυναστείας τῶν μερῶν ἐκείνων. Ἀνασκαφὴ δὲ πληρεστέρα πάντως ἔσεται χρησιμωτάτη τῇ ἀρχαιολογίᾳ ὡς μέλλουσα νὰ διαχύσῃ ἱκανὸν φῶς ἐπὶ τὰ σκοτεινὰ αὐτὰ μέρη τῆς ἀρχαιότητος. Ἄλλως καὶ ἡ ἐργασία δεῖται μικρᾶς δαπάνης, διότι διὰ τὸ κατωφερὲς τοῦ ἐδάφους οἱ ἄνωθεν ἑκάστοτε κυλινδούμενοι λίθοι περατοῦνται μέχρι τῆς κοίτης τοῦ ποταμίσκου. Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον οὔτε ἄλλην ἐπίχωσιν ἀπ' αἰώνων ἐπέτρεπον τὰ καταρέοντα ὕδατα καὶ πιθανῶς ἤθελον ἀποκαλυφθῆ τέλεον τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, ἂν μὴ τὰ περιτειχίσματα

[1] Δηλ. Ἠπειρωτῶν.

τῶν ἀγριδίων καὶ ἡ πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Καλαρρυτῶν ἐν ἔτει 1821 ὑπάρχουσα δενδροφυτεία καὶ ἀμπελοφυτεία ἐκράτουν ἐν τόπῳ τὴν ἰκμάδα τῆς γῆς κ' ἐτήρουν εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος τὴν ἐπιφάνειαν δι' ἰσορρόπου προσθαφαιρέσεως.

Ἐν Μεσολογγίῳ 1886.

Ν. Πετρῆς
γυμνασιάρχης.

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΑ

Ἐκ τῶν μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.
(Ὕψος ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης 104μ, 6).

Ἰούνιος (Ι. ν.)

Μέση βαρομ. θλῖψις . . . . 749,14 χμ.
μέση θερμοκρασία . , ... 23,85 Κελσ.
μεγίστη » . . . . 32,3 (τὴν 22αν)
ἐλαχίστη » . . . . 15,8 (τὴν 13ην)
μέση ὑγρασία 54,0

Ἡμέραι βροχῆς 3 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 3,7 χμ.), βροντῶν 2, ἀστραπῶν 3.

Διανομὴ τῶν ἀνέμων

N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	O
0,0	24,4	1,1	20,0	12,3	27,8	3,3	11,1	0,0

Ἰούλιος

Μέση βαρομ. θλῖψις . . . . 750,04 χμ.
μέση θερμοκρασία 26,46
μεγίστη » . . . . 37,6 (τὴν 27ην)
ἐλαχίστη » . . . . 16,8 (τὴν 13ην)
μέση ὑγρασία 48,9

Ἡμέραι βροχῆς 5 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 6,8 χμ.), βροντῶν 2, ἀστραπῶν 3,

Διανομὴ τῶν ἀνέμων

N	NE	E	SE	S	SN	W	NW	O
0,0	61,3	0,0	1,1	7,6	16,1	12,1	5,4	6,4

Αὔγουστος

Μέση βαρομ. θλῖψις	749,39	
μέση θερμοκρασία	26,92	
μεγίστη »	35,7	(τὴν 14ην)
ἐλαχίστη »	19,2	(τὴν 9ην)
μέση ὑγρασία	51,7	

Ἡμέραι βροχῆς 2 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 23,2 χμ.), βροντῶν 2 ἀστραπῶν 3.

Διανομὴ τῶν ἀνέμων

N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	O
3,2	58,1	8,0	0,0	9,7	16,1	1,1	3,2	8,6.

Ἐὰν συγκρίνωμεν τὴν θερμοκρασίαν τῶν θερινῶν μηνῶν τοῦ 1886 πρὸς τὰ κανονικὰ μηνιαῖα μέσα αὐτῶν, 24,19· 26,88 καὶ 26,50 εὑρίσκομεν ὅτι ὁ μὲν Ἰούνιος καὶ ὁ Ἰούλιος εἶχον ἐφέτος κατωτέραν, ὁ Αὔγουστος ὅμως ἀνωτέραν τῆς μέσης κανονικῆς. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς ἄκρας θερμοκρασίας, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Ἰούνιος ἦτο μέτριος ὡς πρὸς τὴν ὥραν τοῦ ἔτους, οἱ δύο ὅμως ἄλλοι θερμοί, χωρὶς ὅμως νὰ παρουσιάζωσι καὶ ὑπερβολήν τινα. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ θεωρήσωμεν τὸ θέρος τοῦ 1886 ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς θερμοκρασίας ὡς ὁμαλόν.

Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ὑγρασίας τὸ θέρος τοῦ 1886 δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ξηρόν, συγκρινόμενον μάλιστα πρὸς τὸ θέρος τῶν ἐτῶν 1884 καὶ 1885, τὰ ὁποῖα καὶ ὑγρασίαν εἶχον καὶ βροχὰς (πλὴν τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1885). Εἶχεν ὅμως τὸν συνήθη χαρακτῆρα τοῦ θέρους ἐν Ἀθήναις.

Ὡς πρὸς τοὺς ἀνέμους ἐπεκράτησαν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1886 οἱ βορειανατολικοὶ (ΝΕ(ἐτησίαι καὶ μάλιστα κατὰ τὸν Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον πέραν τοῦ κανονικοῦ μέσου. Καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ὅμως τῶν ἐπικρατησάντων ἀνέμων τὸ θέρος τοῦ 1886 ἦτο ὁμαλόν.

Δ. Κ. Κοκκίδης

Ο ΨΑΡΑΣ

Goethe.

Φουσκώνει τὸ νερὸ καὶ μουρμουρίζει,
καὶ ὁ 'ψαρᾶς 'ς τὴ θάλασσα ἐκεῖ
γιὰ μόνο τὸ ἀγκίστρι του φροντίζει,
δὲ δίνει γι' ἄλλο τίποτα *κουκκί.*
Καὶ 'κεῖ ποῦ κάθεται καὶ περιμένει,
νὰ καὶ τὸ κῦμα σχίζεται μ' ἀφρό,
καὶ μιὰ νεράϊδα 'ὡς τὴ μέση 'βγαίνει
ἀπὸ τὸ ἀφροστόλιστο νερό.

Καὶ τοῦ 'μιλεῖ μὲ γλῶσσα μαγεμένη
«Γιατὶ τραβᾷς μὲ τόση πονηριὰ
αὐτὴ τὴν πλάσι τὴ δυστυχισμένη
ἀπ' τὸ νερὸ 'ς τὴν ἄπονη στεριά;
Ἄχ, νᾄξερες πῶς εἶνε τὸ 'ψαράκι
εὐτυχισμένο κάτω 'ς τὰ νερά,
θ'ἀρχόσουνα καὶ σύ, σκληρὸ παιδάκι,
καὶ τότε θἄβλεπες σωστὴ χαρά.

»Δὲ χαίρεται ὁ ἥλιος, τὸ φεγγάρι
μέσα 'ς τὰ κύματα τὰ δροσερά;
Δὲν ἔχουν περισσότερη τὴ χάρι
τὴν ὥρα ὅπου 'βγαίνουν καθαρά;
Πῶς; Δὲ μαγεύουν 'λίγο τὴν καρδιά σου
οἱ θαλασσόκαμποι οἱ γαλανοί;
Δὲ σὲ μαγεύει 'λίγο ἡ θωριά σου
μέσα 'ς τὴ δρόσο τὴν παντοτινή;»

Φουσκώνει τὸ νερὸ καὶ μουρμουρίζει
καὶ τὰ γυμνὰ ποδάρια τοῦ φιλεῖ·
καὶ ἡ καρδιά του μέσα λαχταρίζει
'σὰν νᾆχε τῆς ἀγάπης του φιλί.
Τὸν 'πλάνεσεν ἡ μάγα 'σὰν παιδάκι·
τετέλεσται 'ς τὸν ἄμοιρο ψαρᾶ:
'Εσύρθη λίγο, 'γλίστρησε λιγάκι,
καὶ 'χάθηκε γιὰ πάντα 'ς τὰ νερά.

Σταμάτιος Βάλβης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Ὁ Σύλλογος συνῆλθεν εἰς α´ τακτικὴν συνεδρίαν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ τακτικοῦ αὐτοῦ προέδρου κ. Σίμου Μπαλάνου.

Ἐπεψηφίσθη ὁ προϋπολογισμὸς διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος τοῦ Συλλόγου. Τὰ ἔσοδα προϋπελογίσθησαν εἰς Δρ. 14960, τὰ δ' ἔξοδα εἰς Δρ. 15270. Τὸ μικρὸν ἔλλειμα ἐλπίζεται ὅτι θέλει καλυφθῇ ἐξ ἐκτάκτων εἰσφορῶν.

Συνεπείᾳ ἀποφάσεως ληφθείσης κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ παρελθόντος ἔτους συνεδρίαν ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ περιοδικοῦ ἀπαρτισθεῖσα ἐκ τῶν κκ. Π. Ι. Φέρμπου, Δ. Κ. Κοκκίδου, Ε. Ζαλοκώστα καὶ Τιμ. Ἡλιοπούλου ἀπεφάσισε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἀνατεθείσης αὐτῆς εἰς τὸν τυπογράφον κ. Ἀλέξανδρον Παπαγεωργίου. Κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ γενομένου συμβολαίου τὴν κυριότητα τοῦ περιοδικοῦ ἔχει καὶ διαφυλάττει ὁ Σύλλογος, θὰ ἐκδίδωται δὲ ἅπαξ τοῦ μηνὸς εἰς τεύχη ἐκ τριῶν ἢ τριῶν καὶ ἡμίσεως τυπογραφικῶν φύλλων. Τὸ ἔτος τοῦ περιοδικοῦ θὰ συμβαδίζῃ μετὰ τοῦ ἔτους τοῦ Συλλόγου ἀρχόμενον τὴν 1 Σεπτεμβρίου καὶ λῆγον τὴν 31 Αὐγούστου. Τὰ τεύχη δὲ θὰ δημοσιεύωνται τὴν 1 ἑκάστου

μηνός, πλὴν τοῦ ἀνὰ χεῖρας καὶ τοῦ ἑπομένου, ὧν θὰ βραδύνῃ ὀλίγον ἡ ἔκδοσις. Ἡ συνδρομὴ τοῦ περιοδικοῦ ὡρίσθη ἐν μὲν τῇ Ἑλλάδι δρ. 12, ἐν δὲ τῇ ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ 15.

Διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων ἐλήφθησαν ἐπὶ ἐνοικίῳ δύο παρακείμεναι τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου αἴθουσαι, ἐν αἷς ἐτοποθετήθησαν οἱ μαθηταὶ τῆς β′ καὶ γ′ τάξεως. Ὑποδιηρέθη δὲ ἡ α′ τάξις εἰς δύο τμήματα καὶ διωρίσθησαν διδάσκαλοι τοῦ μὲν α′ τμήματος ὁ κ. Δ. Καραβᾶς, τοῦ δὲ β′ ὁ κ. Γ. Καλορρίζικος, τῆς β′ τάξεως ὁ κ. Ν. Μεταξᾶς καὶ τῆς γ′ ὁ κ. Ε. Παπαδάκης. Ἐνεγράφησαν δὲ μαθηταὶ καθ' ὅλον τὸν Σεπτέμβριον ἐν μὲν τοῖς δύο τμήμασι τῆς α′ τάξεως 314, ἐν τῇ β′ 75 καὶ ἐν τῇ γ′ 53, τοῦτ' ἔστιν ἐν συνόλῳ 1442.

Ἡ Κοσμητεία τῆς ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων ἀπέστειλε τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος γενομένων. Εἰς τὴν σχολὴν ἐνεγράφησαν καθ' ὅλον τὸ ἔτος 176 μαθηταί, ἐφοίτησαν ὅμως τακτικῶς καὶ προσῆλθον εἰς τὰς ἐξετάσεις 76, ἐξ ὧν 49 μὲν εἶνε στιλβωταὶ ὑποδημάτων, οἱ δὲ λοιποὶ μετέρχονται διάφορα ἐπαγγέλματα. Ἐκ τῶν 76 μαθητῶν 50 μὲν μαθητεύουσιν ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει, 16 δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ 10 ἐν τῇ τρίτῃ. Καὶ τὰ μὲν ἔσοδα τῆς Σχολῆς ἀνῆλθον εἰς δρ. 13038.30, τὰ δ' ἔξοδα εἰς δρ. 9616.05 ἔμεινε δὲ περίσσευμα ἐκ δρ. 3422.25, διατεθὲν εἰς ἀγορὰν ὁμολογιῶν τοῦ δανείου τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης καὶ τοῦ Δήμου Ἑρμουπόλεως.

Ἀπεβίωσε λήγοντος τοῦ ἔτους τοῦ Συλλόγου ὁ **Θεόδωρος Ὀρφανίδης** ἐπίτιμον μέλος. Εἰς τὸν Ὀρφανίδην ὁ Σύλλογος ὀφείλει πολλά, διότι ἦτο ἐκ τῶν ὀλίγων, οἵτινες ὑπεστήριξαν τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἀσθενῆ βήματα ἐν ἀρχῇ τῆς συστάσεως αὐτοῦ. Ἐκλεχθεὶς ἐπίτιμος πρόεδρος, δὲν ὤκνει νὰ προσέρχηται σχεδὸν εἰς ἑκάστην συνεδρίαν, αὐτὸς προεδρεύων καὶ συμβουλεύων τὰ βέλτιστα. Ἡ Ἐφορεία, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Συλλόγου, τιμῶσα τὴν μνήμην τοῦ μεταστάντος πολυτίμου ἑταίρου, παρηκολούθησεν ἐν σώματι τὴν κηδείαν, κατέθηκε στέφανον δάφνης ἐπὶ τοῦ νεκροῦ καὶ ἐνετείλατο τῷ κ. Παναγιώτῃ Ι. Φέρμπῳ ἵνα προσφωνήσῃ αὐτὸν ἐξ ὀνόματος τοῦ Συλλόγου πρὸ τοῦ τάφου.

Ἐπανελθόντων εἰς Ἀθήνας πολλῶν ἐκ τῶν μελῶν, ἀπόντων εἴτε εἰς τὰς ἐπαρχίας εἴτε εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, κατηρτίσθη νέος πίναξ τῶν τακτικῶν ἐνεργῶν μελῶν, ἅτινα σήμερον συμποσοῦνται εἰς 114.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τὰ τμήματα τοῦ Συλλόγου ἄρχονται τὸν μῆνα Ὀκτώβριον τῶν τακτικῶν αὐτῶν συνεδριῶν, αἵτινες πέρυσιν ἕνεκα τοῦ δυσχεροῦς τῶν περιστάσεων εἶχον διακοπῆ. Πρῶτον ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ τὸ

Τμῆμα τῶν Καλῶν τεχνῶν. Τὸ τμῆμα τοῦτο συνῆλθεν εἰς δύο συνεδρίας. Ἐν τῇ πρώτῃ προέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ. Καὶ δὴ ἐξελέχθη πρόεδρος μὲν ὁ κ. Ἰ. Ἰσιδωρίδης Σκυλίσσης, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Σπυρίδων Π. Λάμπρος καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Ἰωάννης Πολέμης. Ὑπεβλήθη δὲ πρότασις πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἑλληνικοῦ Θεάτρου διά τε τοῦ τμήματος καὶ τοῦ Συλλόγου, ἥτις συνεζητήθη διὰ μακρῶν. Τὸ τμῆμα ἀποβλέπον εἰς ὅσα ἐπανειλημμένως προὐτάθησαν καὶ συνεζητήθησαν ἐν αὐτῷ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἑλληνικὸν Θέατρον καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ προβῇ εἰς μίαν τινὰ ἀπόφασιν, συνέστησεν ἐξαμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Ἰ. Ἰ. Σκυλίσση, Σ. Λάμπρου καὶ Ι. Πολέμη μελῶν τοῦ προεδρείου καὶ τῶν κκ. Σ. Μπαλάνου, Γ. Δουρούτη καὶ Γ. Δροσίνη ὅπως μελετήσῃ τὸ ζήτημα εἰδικώτερον καὶ ὑποβάλῃ τάχιστα τὸ πόρισμα τῶν μελετῶν αὐτῆς. Κατόπιν ἀπεφασίσθη ὅπως ἐπαναληφθῶσι καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος αἱ καὶ κατὰ τὸ προπαρελθὸν μουσικαὶ ἑσπερίδες πρὸς ὄφελος τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων, ἐξελέχθη δ' ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κκ. Δ. Κοκκίδου, Ἰω. Μίνδλερ καὶ Φ. Φρὰγκ πρὸς διεύθυνσιν καὶ ὀργάνωσιν αὐτῶν.

Ἐν δὲ τῇ β' συνεδρίᾳ μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐκλεχθείσης ἐπιτροπῆς, τὸ τμῆμα ἀπεφάσισε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεάτρου διὰ καταρτισμοῦ θιάσου ἐκ γνωστῶν παρ' ἡμῖν ὑποκριτῶν. Ἐπὶ τούτῳ ἐξελέξατο ἐπιτροπὴν ἐκ τοῦ προέδρου τοῦ τμήματος κ. Ι. Σκυλίσση, τοῦ ἀντιπροέδρου κ. Σπ. Λάμπρου, τοῦ γραμματέως κ. Ι. Πολέμη καὶ τῶν κ. κ. Χ. Ἀννίνου, Α. Κουρτίδου, Διον. Λάμπρου, Γ. Δουρούτη, Ν. Κουρῆ, καὶ Κ. Ξένου. Συγχρόνως δὲ ἐπεψήφισε τὸ τμῆμα ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ἑτέραν ἐπιτροπήν, ἥτις δὲν κατηρτίσθη εἰσέτι καὶ ἥτις σκοπὸν θὰ ἔχῃ τὴν ἐξέλεγξιν καὶ ἐκλογὴν τῶν δραματικῶν ἔργων, ὅσα παρουσιάζονται, εἰς τὴν ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλίαν. Ἡ συντελεσθεῖσα ἤδη ἐπιτροπὴ ἤρξατο συντόνως τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.

ΚΛΕΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΝ ΛΕΙΨΙΑ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΑΥΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ	Φρ.	Χρ.	20
» **ΕΞΑΜΗΝΟΣ**	»	»	10

Συνδρομηταὶ ἐγγράφονται ἐν τῷ Διεθνεῖ Βιβλιοπωλείῳ τοῦ κ. Καρόλου Μπέκ (ἐν ὁδῷ Ἑρμοῦ).

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ κ. **Ἀλέξανδρον Παπαγεωργίου** (ἐν ὁδῷ Ὀφθαλμιατρείου, παρὰ τὸν ναὸν Ἁγίου Γεωργίου), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεως διατριβῶν πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** καθηγητήν, μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπείας (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4).

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	**12**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	**15**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδέν' ἀποστέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Ἰονικῆς Τραπέζης. Αἱ δ' ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια Γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ι΄ – ΤΕΥΧΟΣ Β΄

Ὀκτώβριος 1886

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΘΡ. ΠΑΠΑΔΕΞΑΝΔΡΗ ΚΑΙ ΑΛ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ

1886

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπεία συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. *Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Δημητρίου Κ. Κοκκίδου* καὶ *Τιμολέοντος Ἠλιοπούλου* καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. *Σίμου Μπαλάνου*.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

Ἐν τῇ *Ἱστορίᾳ τοῦ σχίσματος τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς*, ἣν φιλοπονήσας ὁ ἀείμνηστος ἀρχιμανδρίτης τῆς ἐν Λειψίᾳ ἑλληνικῆς παροικίας Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος ἐξέδωκεν αὐτόθι τῷ 1867 ἔτει, κατέταξε καὶ τὴν τέως ἀνέκδοτον: «*Διήγησιν περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὁσίων πατέρων ἡμῶν ἐν τῷ ἁγίῳ Ὄρει τοῦ Ἄθω ὑπὸ Μιχαὴλ βασιλέως τοῦ λατινόφρονος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Λατίνων καὶ λατινοφρόνων*», ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκης τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀντίγραφον μεταλαβών. Τὸ δὲ ἱστορικὸν τοῦτο Ὑπόμνημα εἴτε *Διήγησις*, ὡς ἐπιγέγραπται, εὕρηται καὶ ἐν χειρογράφῳ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος ἀποκειμένῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς κατὰ Πάτμον σεβασμίας μονῆς τοῦ Θεολόγου, πληρέστερον ὅμως τοῦ ἐκδοθέντος κατὰ δύο παραγράφους, τὰς τελευταίας. Διὸ δὴ καὶ οὐκ ἀλυσιτελῆ ἔκρινα τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ καὶ ἐκ δευτέρου, ἵνα παράσχω οὕτω τοῖς φιλοκρινοῦσι τὴν τῆς μεσήλικος ἐποχῆς ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἀφορμὴν πρὸς κριτικὴν ἔρευναν καὶ βάσανον τῶν ἐν αὐτῷ ἱστορουμένων. Προσέθηκα δὲ καὶ βραχείας τινὰς σημειώσεις, παραδεικνὺς σὺν ἅμα καὶ τὰ ἐν ἑκατέρῳ τῷ χειρογράφῳ διαφέροντα.

Καὶ ὅτι μὲν ὁ τοῦ ἀλλοτρίου θρόνου ἐναγὴς ἐπιβάτης Μιχαὴλ Η' ὁ Παλαιολόγος πολλαχῶς ἐκάκωσεν, ἐβασάνισε, καὶ ἐξετύφλωσε τοὺς στεῤῥῶς τοῦ πατρίου δόγματος ἀντεχομένους κληρικούς τε καὶ λαϊκοὺς τῆς πρωτευούσης, περὶ τούτου μάρτυρα ἔχομεν τὴν σύγχρονον ἱστορίαν[1]. Ὅτι ὅμως ὑποστρέφων δῆθεν ἐκ τῆς εἰς τὴν Δύσιν ἀποδημίας αὐτοῦ κατῆρεν εἰς τὸ ἁγιώνυμον Ὄρος καὶ διέπραξε τοὺς φόνους τῶν μὴ ὁμοδοξούντων αὐτῷ καὶ τὰς τῶν ἱερῶν σκηνωμάτων συλήσεις, ὡς ἐν τῇ *Διηγήσει* ἀναγράφονται, τοῦτο ὡς ὑπ' οὐδενὸς ἱστορικοῦ μαρτυρούμενον ὅλως ἐστὶν ἀπαράδεκτον καὶ ἐπομένως ἀπόβλητον. Ὅσον δὲ ἀρχαῖα κἂν ὦσιν, ἔστωσαν καὶ συγχρονοῦντα τῷ βασιλεῖ

[1] Γρηγορᾶ, Ῥωμ. Ἱστορ. Ε', σελ. 127. Bonn. — Παχυμ. εἰς Μιχ. Παλαιολ. Ε', σελ. 390—64. Bonn.

τούτῳ τὰ ἐν ταῖς ἱεραῖς τοῦ Ἄθω μοναῖς διατηρούμενα ἴσως χειρόγραφα τῆς προκειμένης Διηγήσεως, οὐδόλως εἰσὶν ἀπηλλαγμένα τῆς τοῦ πλασματώδους ὑποψίας, ὅσον τοὐλάχιστον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ἑνώσεως. Πιθανώτερον φαίνεται μᾶλλον, ὅτι αἱ ἱστορούμεναι φονοκτονίαι τῶν Ἁγιορειτῶν διεπράχθησαν ὑπὸ τῶν τηνικαῦτα θαλασσοκρατούντων ἔτι Λατίνων τῆς Εὐβοίας καὶ Κρήτης, ἐχόντων ἴσως μεθ' ἑαυτῶν καί τινας τῶν ἐξάρνων τοῦ πατρίου δόγματος γενομένων Ἑλλήνων, καὶ δὴ μετὰ τὴν τοῦ Μιχαὴλ τελευτήν· διότι ἄλλως ἀσυμβίβαστός ἐστι πρὸς τὰ συμβάντα ὁ ἐν τῇ Διηγήσει ἐμφερόμενος χρόνος, ἔνθα ἰδέτω ὁ ἀναγνώστης τὴν ὑποσημείωσιν.

Τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ Ὄρει συμβάντων μέμνηται καὶ ὁ μακάριος Ἱεροσολύμων πατριάρχης Δοσίθεος ἐν τούτοις: «*Ὅσα δὲ βάσανα, καὶ αἰκισμούς, καὶ τιμωρίας, καὶ ὅσους πονηροὺς θανάτους ἐκάμασιν οἱ λατινόφρονες εἰς τὸ ἅγιον ὄρος τοῦ Ἄθωνος τῶν πατέρων, οὐδένας εἰδωλολάτρης διώκτης τὸ ἔκαμε. Ἦτον δὲ ὅτε ἐκάμασι τὰ τοιαῦτα οἱ λατινόφρονες εἰς τὸν Ἄθωνα* ,ϛψϟγ'» († 1285) [1]. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνωνύμως συγγράψας τὰ ἐν Λειψίᾳ τῷ 1806 ἐκδοθέντα: *Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Σύμμικτα*, οὕτως ἐπιγράφει τὸ Β' αὐτῶν κεφάλαιον: «*Περὶ τῆς πρώτης ἐπινοηθείσης ἑνώσεως ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Α' Παλαιολόγου, καὶ μὴ τελεσφορησάσης, καὶ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ εἰς τὸ τοῦ Ἄθω ὄρος, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκεῖσε πραχθέντων*».

ΔΙΗΓΗΣΙΣ

περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὁσίων πατέρων ἡμῶν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τοῦ Ἄθω ὑπὸ Μιχαὴλ βασιλέως τοῦ λατινόφρονος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ [Λατίνων καὶ] [2] λατινοφρόνων.

Μιχαὴλ τοῦ πρώτου τῶν Παλαιολόγων τὸ ῥωμαϊκὸν σκῆπτρον διέποντος, καὶ ὁρῶντος αὐτὸ ἄκρως ταπεινωθέν, διὰ τὸ ὑπὸ Ἀγαρηνῶν καὶ Βουλγάρων ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἑκατέρωθεν πολεμού-

[1] Ἐν τοῖς Προλεγομ. τοῦ Τόμου Ἀγάπης σελ. 11.—Πρβλ. καὶ Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολ. πατριαρχ. τοῦ αὐτοῦ, σελ. 852.

[2] Προσέθηκα ἐκ τοῦ ἐντύπου τὰς δύο ταύτας λέξεις λειπούσας ἐν τῷ ἡμετέρῳ χειρογράφῳ· καὶ κατωτέρω γὰρ (§ Β'.) φησι: μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ Λατίνων καὶ λατινοφρόνων.

μενον, βουλὴν πονηρὰν καὶ Θεῷ ἀπαρέσκουσαν βουλευσάμενος τὺν τῷ τότε πατριαρχοῦντι Ἰωάννῃ τῷ Βέκκῳ τῷ λατινόφρονι, ὥςτε προςτεθῆναι τῷ λατινικῷ φρονήματι, ἐπὶ προφάσει δῆθεν τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης, καὶ τοῦ βοηθείας ἐκεῖθεν λατινικῆς τυχεῖν κατὰ τῶν αὐτῷ ἐπανισταμένων. Ὅθεν καὶ πάντας ἔσπευδεν[1] εἰς τὸν κρημνὸν ἑλκύσαι τῆς τοιαύτης αἱρέσεως, ἐξαιρέτως δὲ [τοὺς[2]] ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ ὄρει τοῦ Ἄθωνος μοναχούς. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀπεκρούσαντο διὰ τῆς δογματικῆς [καὶ ἐλεγκτικῆς[3]] ἐπιστολῆς, ἣν πρὸς αὐτὸν ἐξαπέστειλαν. Ὁ δὲ παραλαβὼν τὸν αὐτοῦ ὁμόφρονα πατριάρχην σὺν ἑτέροις ἄλλοις, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς τοὺς Λατίνους, καὶ προςτεθεὶς τῇ αὐτῶν αἱρέσει καὶ τοῖς ἀλλοκότοις δόγμασιν, ἕνωσιν δῆθεν πεποίηκεν[4] καὶ ταραχοποιὸν εἰρήνην, ἥτις ἐπὶ ὀκταετίαν τὰς ἐκκλησίας πάσας ἐτάραξεν, ὡς ἐν τῷ *Τόμῳ* τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τῆς ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως συγκροτηθείσης, διείληπται[5]. Ἐπαναζεύξαντος [δὲ [6]] αὐτοῦ εἰς τὰ ἴδια μετὰ τῆς προςληφθείσης αὐτῷ ἐκεῖθεν σαθρᾶς δυνάμεως καὶ *συκίνης ἐπικουρίας*[7] (θαλασσοπορῶν γὰρ ἦν), ἐν παρόδῳ προςέβαλε τῷ τοῦ Ἄθωνος ἁγιωνύμῳ ὄρει, προθυμούμενος καὶ καραδοκῶν, εἰ τοὺς ἐν αὐτῷ μοναχοὺς συνεπομένους ἕξει τῷ αὐτοῦ φρονήματι, καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας ἀπόνως ἑλκύσει εἰς τὸν τῆς ἀπωλείας κρημνόν. Ὅθεν καὶ ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου λαύρᾳ ἐλθών, οἱ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντες φόβῳ καὶ δειλίᾳ, ὡς οὐκ ἔδει, ληφθέντες, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν φιλοψυχήσαντες, καὶ προκρίναντες [οἱ τάλανες[8]] τῶν αἰωνίων τὰ πρόςκαιρα, καὶ ὡς ὁ *Δημᾶς*[9], *ἀγαπή-*

[1] Τὸ ἔντυπον: ἅπαντας ἔσπευδον.

[2] Ὡςαύτως προςέθηκα τὸ ἄρθρον ἐκ τοῦ ἐντύπου.

[3] Προσετέθησαν αἱ δύο λέξεις ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Τῆς δ' ἐπιστολῆς ταύτης ἀντίγραφον, ὡς ὑποσημειοῦται ὁ μακαρίτης ἐκδότης ἐν σελ. 78, περιέχεται ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ τῆς ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς Συνόδου. Παράβαλε δὲ καὶ τὰ τοῦ μακαρίου Δοσιθέου Ἱεροσολύμων πατριάρχου Προλεγόμενα τοῦ Τόμου Ἀγάπης, σελ. 11.

[4] Τὸ ἔντυπον: πεποίηκαν

[5] Ὁ συνοδικὸς οὗτος Τόμος ἐκδέδοται ὑπὸ τοῦ Βανδουρίου ἐν τῷ Imperio Orientali τόμ. Β', σελ. 939, ἐξ οὗ μετείληφε καὶ ὁ Migne ἐν τῇ Ἑλλην. Πατρολογ. τόμ. ΡΜΒ', σελ. 234.

[6] Προςέθηκα ἐκ τοῦ ἐντύπου τὸν ἐν τῷ χειρογράφῳ λείποντα σύνδεσμον.

[7] Εἴρηται ἐκ τῆς ἀρχαίας παροιμίας: Συκίνη ἐπικουρία· ἐπὶ ἀσθενοῦς καὶ ἀνωφελοῦς βοηθείας, διὰ τὸ εὔθραυστον καὶ ὅλως ἄχρηστον τοῦ τῆς συκῆς ξύλου.

[8] Καὶ αἱ δύο λέξεις αὗται προςετέθησαν ὡςαύτως ἐκ τοῦ ἐντύπου.

[9] «Δημᾶς με ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα» (Παῦλ. Πρὸς Τιμ. Β', δ', 10).

σαντες τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ χωρὶς βασάνων καὶ ἀπειλῶν θᾶττον ὑπέκυψαν, προδόντες τὴν οἰκείαν[1] εὐσέβειαν, καὶ μετὰ φώτων καὶ ὕμνων καὶ προπομπῆς τοῦτον ἐδέξαντο ὡς *τέκνα μωμητά*[2], καὶ οἱ παράνομοι[3] καὶ ἀλλότριοι τοῦ ἑαυτῶν πατρός[4]· καὶ ἐν τῷ κυριακῷ ἱερουργήσαντες ἀνιέρως μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ Λατίνων καὶ λατινοφρόνων, τὴν ἀναφορὰν ἐποιήσαντο τῶν αἱρετιζόντων, τοῦ πάπα δηλαδὴ καὶ τοῦ πατριάρχου σὺν τῷ βασιλεῖ.

Εἶτα ἐκεῖθεν ἀπάρας, ἐν τῇ τῶν Ἰβήρων κατήχθη σεβασμίᾳ καὶ ἱερᾷ μεγάλῃ μονῇ, τὰ αὐτὰ δρᾶσαι βουλόμενος· ἀλλ' ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος ὁ μάταιος. Οἱ γὰρ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντες[5] ὁσιώτατοι μοναχοί, οὐκ ἐνέδωκαν τῇ δειλίᾳ, οὐδὲ ὑπήχθησαν τῷ τῆς λαύρας πονηρῷ ὑποδείγματι, ἀλλ' ἀντέστησαν στεῤῥῶς καὶ ἀνενδότως, καὶ *ἐπὶ Κύριον πεποιθότες ὡς ὄρος Σιών, οὐκ ἐσαλεύθησαν*[6], ἀντεχόμενοι τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων, ἐλέγχοντες ἀποτόμως τὸν δυσσεβῆ βασιλέα καὶ τοὺς τούτου ὁμόφρονας ὡς αἱρετικοὺς καὶ παρανόμους. Ὁ δὲ μὴ ἐνεγκὼν τοὺς ἐλέγχους, διεῖλεν αὐτοὺς εἰς δύο· καὶ τοὺς μὲν ὄντας ἐκ τοῦ ἰβηρικοῦ γένους ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐξώρισεν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐν τῷ τῆς μονῆς πλοίῳ βαλών, ἐκέλευσε τῆς γῆς μακρὰν ἀποστάντας τοὺς αὐτοῦ ὑπασπιστὰς διατρῆσαι τὸ πλοῖον καὶ τῷ βυθῷ παραπέμψαι· καὶ οὕτως ἔτυχον τοῦ μακαρίου τέλους διὰ τῆς τοῦ ὕδατος πνιγμονῆς οἱ ἅγιοι ὁσιομάρτυρες καὶ ὁμολογηταί, τελέσαντες τὴν καλὴν ὁμολογίαν. Τὰ δὲ τῆς μονῆς πάντα διαρπάσας ἔρημον εἴασεν.

Ἀπάρας τοίνυν ἐκεῖθεν, ἐν τῇ τοῦ Βατοπεδίου ἱερᾷ καὶ μεγίστῃ λαύρᾳ κατῆρεν[7]· καὶ εἰσελθὼν ἐν αὐτῇ, τὰ ὅμοια [ἦν[8]] ἀπαιτῶν τοῖς προλαβοῦσι, τῇ τῆς αἱρέσεως δηλαδὴ ἑνώσει, καὶ τῇ ἀνα-

[1] Τὸ ἔντυπον: τὴν ἑ α υ τ ῶ ν.

[2] Γραφικὴ ἡ ῥῆσις, ἐκ τοῦ Δ ε υ τ ε ρ ο ν ο μ. λβ', 5.

[3] Οὕτω τὸ χειρόγρ. Τὸ δὲ ἔντυπον: ὡ ς ο ἱ π α ρ ά ν ο μ ο ι. Ἴσως μέντοι ἐγέγραπτο ἐν τῷ πρωτοτύπῳ: καὶ ὡ ς παράνομοι.

[4] Δῆλον ὅτι τοῦ ἀνωτέρω μνημονευομένου ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ πρώτου οἰκιστοῦ τοῦ Ἄθω καὶ ἱδρυτοῦ τῆς μεγίστης λαύρας.

[5] Τὸ χειρόγρ: ἀ σ κ ο ῦ ν τ ε ς, εἰ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω καὶ πάλιν αὖ παρακατιὸν ἔχει: ο ἰ κ ο ῦ ν τ ε ς, ὥσπερ δὴ καὶ τὸ ἔντυπον.

[6] Ψαλμ. ρκδ', 1.

[7] Κ α τ ε ῖ ρ ε ν τό τε χειρόγραφον καὶ τὸ ἔντυπον.

[8] Προσέθηκα τὸ ῥῆμα ἐκ τοῦ ἐντύπου ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ χειρογρ. τ ὰ ὅ μ ο ι α π α ι τ ῶ ν.

φορᾷ τῶν αἱρετικῶν. Ἀλλ' οἱ [ἐν αὐτῇ[1]] ἐνασκούμενοι ὁσιώτατοι μοναχοὶ οὐχ ὑπεῖξαν[2], οὐδὲ ἐνέδωκαν, ἀλλ' ἀντέστησαν γενναίως διελέγχοντες τὴν αὐτῶν παράνοιαν γραφικαῖς ἀποδείξεσι. Διὸ καὶ ἐν τῇ στάσει αὐτῶν αἰσχυνθεὶς ὁ δυςσεβὴς βασιλεὺς ἐκέλευσε πάντας αὐτοὺς ἀπαχθῆναι ἐν γεωλόφῳ τινὶ ἔγγιστά που τῆς μονῆς, καὶ οὕτω τὸν διὰ τῆς ἀγχόνης μακάριον ὑπέστησαν θάνατον οἱ μακάριοι ὁμολογηταί, ἀπολαβόντες τὴν μακαρίαν καὶ ἀΐδιον ζωὴν ἀντὶ τῆς προςκαίρου. Τὰ δὲ τῆς μονῆς πάντα σκυλεύσας καὶ ἀφανίσας ἠρήμωσεν.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπῆλθεν ἐν τῇ σεβασμίᾳ καὶ ἱερᾷ μονῇ τῇ λεγομένῃ τοῦ Ζωγράφου. Οἱ δὲ ἐν αὐτῇ ὁσιώτατοι[3] μοναχοί, τὸν ἀριθμὸν ὄντες κϛ', ἀπέκλεισαν ἑαυτοὺς ἐν τῷ τῆς μονῆς πύργῳ, κἀκεῖθεν ἤλεγχον αὐτούς, τοῖς ῥήμασιν ὡς βέλεσι[4] βάλλοντες, αἱρετικοὺς καὶ παρανόμους ἀποκαλοῦντες. Ὁ δὲ παράνομος βασιλεὺς κελεύσας τοὺς ὑπ' αὐτὸν συλλέξαι πλῆθος φρυγάνων καὶ κατακαῦσαι αὐτοὺς σὺν τῷ ὀχυρώματι· καὶ οὕτω τὸν διὰ πυρὸς ὑπέστησαν θάνατον οἱ μακάριοι κατὰ τὴν δεκάτην τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός.

Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν[5] κατέλαβε τὴν τῶν Καρεῶν κελλιωτικὴν λαύραν, ἔνθα καὶ τὸ τοῦ Ὄρους Πρωτεῖον[6] ἵδρυται. Ὁ δὲ πρωτεύων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ [ἀντέστησαν αὐτῷ] γενναίως, τοῖς προλαβοῦσιν [ὁμοίως] ἐλέγχοντες[7]. Ὁ δὲ εἰς ὀργὴν κινηθεὶς ἐκέλευσε πάντας αὐτοὺς μαχαίρας ἔργον γενέσθαι[8]· καὶ οὕτως ἐτελειώθησαν οἱ ἅγιοι ὁμολογηταί. Τὴν δὲ ἐκκλησίαν αὐτῶν[9] πυρπολήσας, καὶ τὰ τῶν μοναχῶν σκηνώματα ληϊσάμενος, καὶ τὸν βουνὸν ὑπερβάς, ἐν τῇ τοῦ Ξηροποτάμου λεγομένῃ μονῇ ἀφίκετο. Οἱ δὲ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντες συ-

[1] Λείπουσιν ἐν τῷ χειρογρ. αἱ δύο λέξεις αὗται.

[2] Τὸ ἔντυπον: ὑ π ῆ ξ α ν.

[3] Ὡςαύτως: θ ε ο φ ι λ έ σ τ α τ ο ι.

[4] Ἐκ τοῦ ἐντύπου ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ χειρογρ.: ὡ ς β έ λ η.

[5] Τὸ ἔντυπον: Ε ἶ τ α ἐ κ ε ῖ θ ε ν ἐ ξ ε λ θ ώ ν.

[6] Τὸ νῦν λεγόμενον Π ρ ω τ ᾶ τ ο ν, ἐν ᾧ συνεδριάζουσιν οἱ τὰς μονὰς τοῦ Ὄρους ἐκπροσωποῦντες τῶν κοινῶν ὑποθέσεων ἕνεκα. Κ α ρ ι α ὶ δὲ ὠνομάσθη ὁ τόπος, ὡς ἀπομνημονεύουσιν οἱ Ἁγιορεῖται, ἐκ τῶν κ α ρ ῶ ν τῶν τηνικαῦτα ἀποσφαγέντων μοναχῶν.

[7] Οὕτως ἐκ τοῦ ἐντύπου ἀντὶ τῶν ἐν ἐν τῷ χειρογρ.: . . . κ α ὶ ο ἱ σ ὺ ν α ὐ τ ῷ γ ε ν α ί ω ς τ ο ῖ ς π ρ ο λ α β ο ῦ σ ι ν ἤ λ ε γ χ ο ν.

[8] Τὸ ἔντυπον: π ο ι ῆ σ α ι.

[9] Λείπει ἡ ἀντωνυμία ἐν τῷ ἐντύπῳ.

σχεθέντες τῷ φόβῳ [1], [καὶ [2]] ἀντὶ τῶν αἰωνίων τὰ πρόςκαιρα προτιμήσαντες, ὡς ὁ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα ἔκπτωτος [3], ἐπὶ κακῷ, τῷ τῆς λαύρας, ζηλώσαντες ὑποδείγματι, ὁμοίως αὐτὸν ἐδέξαντο μετὰ φώτων καὶ κρότων καὶ μεγάλης τιμῆς. Εἶτα ἐν τῷ ναῷ εἰςελθόντες ὁμοῦ τὴν λειτουργίαν ἐτέλεσαν, τοὺς αἱρετίζοντας μνημονεύσαντες. Ὁ δὲ *ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν* [4], θᾶττον συςσείσας μετ' ἤχου, τὸν μὲν ναὸν κατέβαλε, καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης κατέχωσε, καὶ τὰ τῆς μονῆς τείχη ἀνέτρεψεν, ἕνα μόνον καταλιπὼν κεκλιμένον εἰς σημεῖον τοῖς μετέπειτα. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ταῦτα ἰδόντες καὶ αἰσχυνθέντες, καὶ τὰ πρόςωπα ἐντροπῇ καλυψάμενοι, ταῖς ναυσὶν ἐπιβάντες τὰ ἴδια κατέλαβον.

Τούτων δὲ ἀπελθόντων, καὶ καιροῦ λαβόμενοι οἱ καταλειφθέντες καὶ κρυπτόμενοι μοναχοὶ ἐν τοῖς δασυτέροις τόποις, διὰ τὸν φόβον αὐτῶν, ἐξῆλθον ἐν τοῖς ἰδίοις σκηνώμασι, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνων κτανθέντας εὑρόντες συνέστειλαν, καὶ τῇ ὁσίᾳ ταφῇ παραδεδώκασιν, τὰ τοῦ Δαβὶδ εὐκαίρως ἐπᾴδοντες: «*Ὁ Θεὸς ἤλθοσαν ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἐμίαναν τὸν τόπον τὸν ἅγιόν σου· ἔθεντο τὰ θνησιμαῖα τῶν δούλων σου βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς*» [5]. Ἐγένετο δὲ ταῦτα κατὰ τὸ ἑξακιςχιλιοστὸν ἑπτακοσιοστὸν ἐννενηκοστὸν τρίτον ἔτος, ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ [6].

Μετὰ δὲ ταῦτα ὕστερον ἐπέλαμψε τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ· τὴν γὰρ ψωριῶσαν τῆς Ῥώμης Ἐκκλησίαν ἐκ τῆς ποίμνης ἀποσκορακίσαντος τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου (τοῦ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονο-

[1] Τὸ ἔντυπον: φόβῳ βληθέντες.

[2] Προςετέθη ἐκ τοῦ ἐντύπου ὁ σύνδεσμος.

[3] Ὁ κατὰ τὸ μαρτύριον δῆλον ὅτι μικροψυχήσας καὶ εἰς τὸ πλησίον βαλανεῖον προςδραμών.

[4] Ψαλμ. ργ', 32.

[5] Ψαλμ. οθ', 1-2.

[6] Ὀρθῶς ὁ μακαρίτης ἐκδότης παρατηρεῖ, ὅτι ὁ ἐμφερόμενος ἐνταῦθα χρόνος ἐστὶν ἡμαρτημένος· τούτῳ γὰρ προςπίπτει τὸ 1284 (οὐχὶ τὸ 1285, ὡς ἐσημειώσατο) σωτήριον ἔτος. Τοῦ δὲ Μιχαὴλ ὁ θάνατος συνέβη τῷ 6791 (†1282) Δεκεμβρίου 11 (ἴδε Παχυμ. ς', σελ. 531.—Γρηγορ. Ε', σελ. 152.—Φραντζ σελ. 24 Bonn.). Ἕως ὧδε λοιπὸν τελευτᾷ τὸ τῆς Μόσχας χειρόγραφον

μασθέντος Ἀντωνίου μοναχοῦ[1], τοῦ τὸ πατρικὸν διαδεξαμένου σκῆπτρον, πολὺν δὲ ζῆλον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τρέφοντος· ὃς καὶ Σύνοδον οἰκουμενικὴν συναθροίσας, καὶ τὸν Βέκκον τοῦ θρόνου καθελών, καὶ τῷ ἀναθέματι παραδοὺς σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἰρήνην τῇ Ἐκκλησίᾳ μετὰ Θεὸν ἐπρυτάνευσεν, καθὼς ἐν τῷ Τόμῳ τῆς αὐτῆς ἁγίας Συνόδου πλατύτερον περιέχεται. Οὗτος καὶ τὴν τοῦ Ξηροποτάμου μονὴν ἐκ βάθρων ἀνήγειρεν. Ἡ δὲ τοῦ Βατοπεδίου ἱερὰ λαύρα, ὡς λέγεται, ὑπὸ Στεφάνου τοῦ τῆς Σερβίας δεσπότου ἀνεκαινίσθη, καὶ ἡ ἐν αὐτῇ σεβασμία εἰκὼν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου κατεκοσμήθη. Ἡ δὲ τοῦ Ζωγράφου ἱερὰ μονή, καὶ τὰ ἐν τῷ Πρωτείῳ τῶν Καρεῶν ἀφανισθέντα, ὑπὸ τῶν τῆς Βουλγαρίας κρατούντων αὖθις ἀνεκαινίσθησαν.

Εὐξώμεθα οὖν καὶ ἡμεῖς ἐκτενῶς τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ἵνα διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς ἀχράντου αὐτοῦ μητρός, τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, συμπρεσβευόντων καὶ τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν καὶ ὁμολογητῶν, ὧν ἡ παροῦσα Διήγησις, σκεπάσαι καὶ διατηρήσαι ἡμᾶς ἀτρώτους ἐκ τῆς ἰταλικῆς αἱρέσεως καὶ σκοτομήνης. Ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἰ. Σακκελίων.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

(Σχολὴ τοῦ Γκιούμα. — Ἀνέκδοτα ταύτης σιγίλλια)

Οὐκ ὀλίγα μέχρι τοῦδε ἐγράφησαν περὶ τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Ἠπείρου σχολείων, ἀλλ' οὐχὶ βεβαίως ἀρκοῦντα καὶ τέλεον διασαφοῦντα τὴν ἱστορίαν αὐτῶν. Ἐπίσης οὔτε περὶ τῶν ἐν τῇ καθόλου Ἠπείρῳ σχολείων ἔχομεν μονογραφίαν τινά, οὐδὲ περὶ τῶν δι-

[1] Οὗτινος, ὡς ὁ Γρηγορᾶς ἱστορεῖ: «ἄκοντος ἑκόντος τήν τε κόμην κείρουσι καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα περιτιθέασι καὶ εἰς Ἀντώνιον τοὔνομα μεταφέρουσι» Ῥωμ. Ἱστορ. Θ', σελ. 442).

δασκάλων τῶν ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις διδαξάντων ὡς καὶ περὶ τῶν ἐπὶ γράμμασι διαπρεψάντων λογίων Ἰωαννιτῶν ἢ Ἠπειρωτῶν, καίτοι πολλῶν τά τε ὀνόματα καὶ τὰ διδάγματα γνωστά. Εὐτυχῶς οὐκ ὀλίγαι εἰδήσεις περιεσώθησαν ἄχρις ἡμῶν πολλαὶ δὲ ἐκδεδομέναι ἐγκατεσπαρμέναι εἰσὶν ἐν διαφόροις βιβλίοις ἢ φυλλαδίοις καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπειδὴ ἤδη ἐπληροφορήθην παρὰ φίλων Ἠπειρωτῶν ὅτι λόγιος ἰατρὸς ὁ τῶν *Ζαγοριακῶν, καὶ τῶν ἐν Ἠπείρῳ κληροδοτημάτων* συγγραφεύς[1] κ. Σ. Λαμπρίδης ἀπὸ ἐτῶν ἀσχολεῖται πρὸς περισυλλογὴν ὕλης διὰ τὴν Ἱστορίαν τοῦ εὐάνδρου ταύτης χώρας, ἔλαχε δὲ ἄλλοτε νὰ σημειώσωμαι κἀγὼ εἰδήσεις ἐκδεδομένας καὶ ἀνεκδότους περὶ τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων ὡς καὶ περὶ τῆς Ζίτσης κωμοπόλεως ἀπεχούσης τέσσαρας ὥρας τῆς μητροπόλεως. ταύτας συναρμολογήσας δημοσιεύω νῦν ἐν τῷ *Παρνασσῷ* δι' ἐλπίδος ἔχων ὅτι τοὐλάχιστον ὑπὸ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένων προσηκόντως ἀναγνωσθήσονται καὶ ὅτι συμβολὴν ἐλαχίστην αὖθις παρέχω τῷ ἰδίᾳ περὶ τῆς χώρας ταύτης γράψοντι.

Περὶ τῶν σχολείων Ἰωαννίνων ἔγραψεν ὁ ἐλλόγιμος γυμνασιάρχης κ. Μ. Παρανίκας ἐν τῷ *Σχεδιάσματι* αὐτοῦ[2], πρὸ τούτου δὲ ὁ Π. Ἀραβαντινὸς ὅστις ἀφιεροῖ κεφάλαιον «περὶ τῶν σχολείων καὶ τῶν ἐπὶ παιδείᾳ διαπρεψάντων, κατέχον τὰς ἀπὸ 275—284 σελίδας τοῦ Β' τόμου τῆς γνωστῆς αὐτοῦ *χρονογραφίας τῆς Ἠπείρου*· ἐπίσης ὁ ἐν Παρισίοις τὰς διατριβὰς ποιούμενος κ. Γ. Χασιώτης ἐν τῇ γαλλιστὶ ἐκδεδομένῃ συγγραφῇ αὐτοῦ «L'Instruction Publique chez les Grecs depuis la prise de Constantinople jusqu'à nos jours[3], ὅςτις πλείω ἠδύνατο νὰ γράψῃ καὶ εἰς φῶς νὰ μεταδῷ ὡς πάσας δυνάμενος νὰ ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ τὰς πηγὰς ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῶν Γαλατῶν. Ἐν τέλει ὀφείλω νὰ μνημονεύσω καὶ τετρασελίδου διατριβῆς ἐκδοθείσης ἐν τῷ ἀρίστῳ τῆς *Ἀνατολῆς Ἡμερολογίῳ*[4] «περὶ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν καθιδρυμάτων» τοῦ Νικολάου Δρόσου, καὶ τῆς ἐν Βενετίᾳ *Χρυσαλλίδος* τοῦ σπουδαίου Δ. Βελλούδου[5].

[1] Τὰ μὲν Ζαγοριακὰ ἐξεδόθησαν τῷ 1870 ἐνταῦθα, τὸ δ' ἕτερον δίτομον ἔργον τῷ 1880,

[2] Σχεδιάσμ. σελ. 61—70.

[3] Paris 1881 σ. 46—53.

[4] Τοῦ ἔτους 1886 σ. 167—171.

[5] Τοῦ 1863 καὶ 1864. Τὰ τῶν ἐτῶν τούτων φυλλάδια καίπερ ἀναζητήσας, ἐν οὐδεμιᾷ δημοσίᾳ ἐνταῦθα βιβλιοθήκῃ ηὐτύχησα νὰ ἀνεύρω.

Ἐνταῦθα ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος μόνον περὶ τῆς ἐν Ἰωαννίνοις σχολῆς τοῦ *Γκιούμα* καὶ περὶ τῆς ἐν Ζίτσῃ. Οὐχ ἧττον ἐπιτραπήσεταί μοι παρεκβατικῶς ὅσον οἷόν τε σύντομος λόγος ἕνεκα συμπληρώσεών τινων τοῖς περὶ τῶν ἄλλων τῆς πόλεως σχολείων εἰρημένοις.

Σχολαὶ ἐν Ἰωαννίνοις πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως ταύτης (1431 μ. Χ,) μνημονευόμεναι· εἶνε ἡ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σπανοῦ ἐπὶ τῆς νήσου σχολὴ τῶν Φιλανθρωπινῶν, περὶ ἧς σημείωμα οὐκ ἄμοιρον σημασίας ἀπαντᾷ ἐν τοῖς *Ἠπειρωτικοῖς* τοῦ γνωστοῦ ἐν τῷ ἐνταῦθα κύκλῳ τῶν λογίων Ἠπειρώτου κ. Ν. Τσιγαρᾶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἄνωθι σημειουμένων ὑπ' ἐμοῦ συγγραφέων καίπερ Ἠπειρωτῶν ἀναφερόμεμενον, καθ' ὃ ἡ ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ διδασκαλία ἐγίνετο ἐκ παραλλήλου πρὸς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς καὶ τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐν τῇ μονῇ τοιχογραφιῶν, ἐν αἷς ἐζωγράφηνται αἱ εἰκόνες τοῦ Θουκυδίδου καὶ μετ' αὐτὴν τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τοῦ Δημοσθένους καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου κλ. [1].

Ἐπίσης πρὸ τῆς ἁλώσεως χρονολογεῖται καὶ ἡ ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς Ἀγγελωνύμου γενεᾶς, ἧς τὴν σύστασιν ἀνάγει ὁ κ. Τσιγαρᾶς εἰς τὸ 1209, τοῦ κ. Παρανίκα ταύτην ἀναφέροντος εἰς τὴν *ἀκμὴν* τῆς οἰκογενείας ταύτης, ὡς καὶ τοῦ κατὰ πόδας ἔν τισιν ἀκολουθοῦντος τῷ κ. Παρανίκᾳ κ. Χασιώτου, τοῦ οὐδὲν προστιθέντος ἀποσιωπῶντος δὲ καὶ τὸ τῆς συνίστορος οἰκογενείας ὄνομα[2].

Τὴν τῶν Φιλανθρωπινῶν σχολὴν τῷ 1645 ἀντικατέστησεν ἡ *Ἐπιφάνιος* ἐκ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων Ἐπιφανίου τοῦ Ἡγουμένου κληθεῖσα, τοῦ ἐν Βενετίᾳ ἐφημερίου καθήκοντα ἐκτελοῦντος, ὅστις κατέθετο πρὸς συντήρησιν τῆς σχολῆς ἐν τῷ ταμείῳ τῆς Ἐνετικῆς Ἀριστοκρατίας τἀπαιτούμενα κεφάλαια. Ἡ σχολὴ αὕτη ὠνομάσθη *Μικρὰ* ὅτε τῷ 1674 συνέστη ἡ τοῦ Γκιούμα, ἡ *Μεγάλη*.

Ἤδη τούτοις προσθετέον ὅτι τὸν τῆς σχολῆς ταύτης πρῶτον σχολαρχήσαντα, τὸν ἐκ Κερκύρας Σπυρίδωνα Τριανταφύλλου, διεδέξατο κατὰ τὸ 1679 Λέων ὁ Γλυκὺς καὶ εἶτα ὁ πᾶσι γνωστὸς Μελέτιος ὁ μετέπειτα Ἀθηνῶν. Ἡ σχολὴ αὕτη ὑπεστηρίχθη δι' εὐεργετήματος κατὰ τὸν κ. Παρανίκαν τοῦ Πάνου Ἱερομνήμονος, ὃν ὁ κ. Χασιώτης *Πάριον* ὀνομάζει[3] καὶ τῷ 1732 ὑπὸ τοῦ Καραϊωάννου Νικολάου ἐπὶ

[1] Φυλλάδιον ἐκ σελ. 22 ἐν σημειώσει τῆς 6 σελίδος.

[2] Instruction Publ. σ. 46.

[3] Αὐτόθι σ. 47 «par Parios Jéronimos».

τῷ διατρέφειν ἱερεῖς τέσσαρας καὶ μαθητάς τινας. Ἐν τούτοις μεθ' ὅλας τὰς εὐεργεσίας ταύτας ἡ σχολὴ οὐκ οἶδ' ὅπως οὐκ ἐπὶ τὰ κρείττω ἐχώρει, μετὰ δεκαετίαν δ' ἀκριβῶς τῷ 1742 ἀνεκαινίσθη τῇ γενναίᾳ χορηγίᾳ τῶν ἐν Βενετίᾳ ἀδελφῶν Σίμωνος καὶ Λάμπρου τῶν Μαρουτσῶν, ἀφ' ὧν καὶ *Μαρουτσαία*, ἔκτοτε δὲ συνετηρήθη πρὸς γενικὴν ὠφέλειαν μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Ἐνετικῆς Ἀριστοκρατίας, παρ' ᾗ ἦσαν κατατεθειμέναι αἱ προικοδοτήσεις αὐτῆς. Πρῶτος ταύτης σχολάρχης ἦν ὁ πολὺς Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις μέχρι τοῦ 1746, εἶτα τούτου ἀναδεξαμένου τὴν σχολαρχίαν τῆς ἐν Κοζάνῃ σχολῆς, ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ἀναστάσιος Μοσπινιώτης κατὰ Παρανίκαν[1] ἐπὶ τετραετίαν μέχρι τοῦ 1750, ὅτε ἐπιμόνῳ αἰτήσει τῶν τῆς Σχολῆς εὐεργετῶν ἐπαναλαμβάνει τὴν σχολαρχίαν ὁ Εὐγένιος ἀποχωρήσας μετὰ λύπης μετὰ τριετίαν (1753) ἐπὶ μόνῃ τῇ αἰτήσει καὶ προσκλήσει ὅπως μεταβῇ εἰς τὴν Ἀθωνιάδα *Ἀκαδήμειαν*, ἧς οὐχὶ ὀρθῶς ὁ κ. Παρανίκας ἀναφέρει τὴν σύστασιν εἰς τὸ ἔτος τοῦτο, ἐνῷ πρὸ τετραετίας ἔτι ἦν ἱδρυμένη. Προέστη μετὰ ταῦτα τῆς σχολῆς ὁ φίλος τοῦ Εὐγενίου καὶ συνδιδάσκαλος[2] ἱερομόναχος Τρύφων ὁ ἐκ Μετσόβου ἐν Παταυΐῳ τὰς ἑαυτοῦ σπουδὰς περάνας μέχρι τοῦ 1765 ἐκτὸς ἐὰν ἐξηκολούθησε διδάσκων μέχρι θανάτου (1786)[3] Ἔκτοτε τίς προέστη τῆς σχολῆς καὶ ἐδίδαξεν ἐν αὐτῇ ἄγνωστον· τόσον μόνον γνωρίζω ὅτι τελευταῖος αὐτῆς σχολάρχης διαπρέπων ἐπὶ παιδείᾳ ἦν ὁ ἐν Ἰωαννίνοις τὰ πρῶτα γράμματα διδαχθεὶς καὶ ἀνωτέρας μαθήσεως ἕνεκα μεταβὰς εἰς τὴν ἐν Πουλτάβᾳ Ἱερατικὴν Σχολὴν καὶ εἶτα ἐπὶ τετραετίαν ἐν Βιέννῃ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ συμπληρώσας Ἀθανάσιος ὁ Ψαλίδας ἀπὸ τοῦ 1795 μέχρι τοῦ 1797 ὅτε ἐλλείψει πόρων ἡ σχολὴ ἐκινδύνευσε νὰ κλείσῃ· ἡ κοινότης ὅμως ἀνέλαβε τὴν διατήρησιν αὐτῆς καὶ τὴν πληρωμὴν τοῦ διδασκάλου ἐπὶ τετραετίαν μέχρι τοῦ 1801 κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπαντῶ τὸν εἰρημένον διδάσκαλον ἐν Κερκύρᾳ ἐπὶ διπλωματικῇ ἀποστολῇ ἀπεσταλμένον τοῦ σατράπου Ἀλῆ, ὡς τοῦτο ῥητῶς μέμνηται ὁ βιογραφήσας αὐτὸν Κρῖνος.[4] Ὁ Ψαλίδας καθ' ἃ καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν γινώσκω, ἀπηυθύνθη πολλάκις δι' ἐπιστολῶν πρὸς τὸν εὐκλεᾶ τῆς Ἠπείρου γόνον τὸν Ζώην Καπλάνην, τὸν ἐν

[1] Σχεδίασμ. σ. 65.

[2] Σχεδίασμ. σ. 65. Ὁ κ. Σάθας (Νεοελ. Φιλ. σ. 567) γενέτειραν τοῦ διδασκάλου τούτου σημειοῖ καὶ τὰ Ἰωάννινα.

[3] Σάθα Νεοελ. Φιλ. σ. 567.

[4] Ἑστία· ἀρ. 167 φυλ. τῆς 11 Μαρτίου 1879.

Νινὶ Νοβογορὸδ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐμπορίαν ἀσκοῦντα ἐξαιτούμενος τὴν ὑλικὴν αὐτοῦ προστασίαν ὑπὲρ τῆς σχολῆς, εἰς ἣν ἐπὶ τέλους ἐκληροδότησε ὁ ἀοίδιμος εὐεργέτης τῷ 1805 ῥουβλίων χιλιάδας ἑβδομήκοντα πρὸς ταῖς ἑκατόν. Ἀθανάσιος δὲ ὁ Ψαλίδας ὁ τελευταῖος τῆς Μαρουτσαίας διευθυντὴς καὶ διδάσκαλος ἀνεδείχθη νῦν πρῶτος σχολάρχης τῆς νέας ταύτης σχολῆς, τῆς Καπλαναίας, μέχρι τοῦ 1820 ὅτε ἐπέσκηψε βαρεῖα ἡ τῆς πόλεως πανωλεθρία. Σημειούσθω δ' ἐν τέλει περὶ τοῦ διδασκάλου τούτου ὅτι κατὰ τὸν Κρῖνον ὁ Ψαλίδας ἦν ὁ πρῶτος τὴν φυσικὴν μετὰ πειραμάτων διδάξας κατὰ τὸ παρεληλυθὸς 1796 οὐ μόνον δὲ εἰς τὴν σχολὴν ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τοὺς υἱούς[1].

[1] Ἐν τῇ τριτόμῳ Γραμματικῇ Γεωγραφίᾳ τοῦ ἐκ Κυθήρων Γεωργίου Φατσέα τῇ τῷ 1760 ἐν Βενετίᾳ ἐκδεδομένῃ (τομ. Β' σελ. 143) μεταξὺ τῶν σχολείων ἄλλων τόπων φέρεται «. . εἰς τὰ Ἰωάννινα εἶναι ἄλλα τρία σχολεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα λέγεται τὸ ἓν τοῦ Ἐπιφανείου· τὸ ἕτερον τοῦ ποτὲ Μάνου Γκιόλμα (ἀντὶ Γκιούμα), εἰς τὰ ὁποῖα ἐπιστατεύει ὁ κύριος Δημήτριος Καραϊωάννης, καὶ τὸ τρίτον λέγεται τοῦ Μαρούδζη· εἰς αὐτὸ παραδίδονται γραμματικὰ καὶ φιλοσοφικά.» Περὶ τῆς οἰκογενείας Καραϊωάννου λέγω νῦν ὅτι ἡ οἰκογένεια αὕτη ἦν μία ἐκ τῶν διασημοτάτων ἠπειρωτικῶν, καὶ τῶν εὐεργετικωτάτων μέλη αὐτῆς ἀπαντῶ Ἀναστάσιον Καραϊωάννου τῷ 1723 ὑπογράφοντα σὺν ἄλλοις ἐν ἐγγράφῳ πρὸς τὸν Νικομηδείας Παΐσιον, δι' οὗ ἱκετεύει τὸν ἱεράρχην τοῦτον νὰ μεσολαβήσῃ παρὰ τῷ πατριάρχῃ ὑπὲρ τοῦ προσκληθέντος εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἕνεκα λόγων κακοδοξίας διδασκάλου Μεθοδίου τοῦ Ἀνθρακίτου (Ἀραβαντ. Χρονογρ. Ἠπείρ. τόμ. Β', σ.277). Τὸν εἰρημένον Δημήτριον Καραϊωαννου, τὸν Στέφανον Καραϊωάννου συγγραφέα τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς» περὶ τὸ 1768 (Σάθα Νεοελ. Φιλ. σ.607). Ἑτέρας δὲ οἰκογενείας εἶνε ὁ ἰατροφιλόσοφος Κωνσταντῖνος Καραϊωάννης κατὰ Σάθαν, καίτοι ὁ Βρετὸς καὶ ὁ ἐκ τούτου ἐρανισάμενος κ. Παρανίκας Ἰωαννίτην θεωροῦσι καὶ ἐν μέρει δικαιολογοῦνται διότι ἐν τέλει τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ Κωνσταντῖνος διέτριβεν ὡς ἰατρὸς ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Ἠπείρου. (Σάθα, Νεοελλ. Φιλ. σ. 556, Παραν. Σχεδ. σ.69). Γόνος δὲ ἐξ ἐπιγαμίας τῆς οἰκογενείας τῶν Μαρουτσαίων ἦν «καὶ ἡ Ἑλένη Μαρούδζη Καραϊωάννου σεβασμιωτάτη γυνὴ τοῦ μακαρίτου συζύγου αὐτῆς εὐγενεστάτου κυρίου Θωμᾶ Καραϊωάννου» ἥτις τῷ 1770 κατὰ τὸν ῥωσσοτουρκικὸν πόλεμον καὶ τὴν ἅλωσιν τῆς Πελοποννήσου κατέβαλε πεντακισχίλια φλωρία πρὸς ἐξαγορὰν οἰκογενειῶν ἐκ τῆς ὀθωμανικῆς αἰχμαλωσίας. Αὕτη ἐξηκολούθησε καὶ εἰς Βενετίαν ἀφικομένη μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς τὰς ἑαυτῆς εὐεργεσίας καὶ ἀγαθοεργίας· τοῖς ἴχνεσι τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἠκολούθησεν καὶ ὁ υἱὸς Νικόλαος Καραϊωάννης, οὗ ὁ ἐν Βενετίᾳ οἶκος ἦν ἀβραμιαῖος καὶ εὐεργετικός· ὁ ἀνὴρ ἦν καὶ εὐσεβής, διὸ καὶ τῇ ἀδείᾳ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἔκτισε δύο εὐκτήρια, τὸ μὲν ἐν Βενετίᾳ, τὸ δὲ ἐν ταῖς ἐπαύλεσιν αὐτοῦ. (Ὅρα Λόγιον Ἑρμῆν 1817 σ. 435—436 Πρβλ. καὶ Λογ.

Ἡ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ εὐεργέτου *Καπλαναία* Σχολὴ καὶ *Πατριαρχικὴ* ἐπεκέκλητο, ὡς κατησφαλισμένη διὰ πατριαρχικοῦ σιγιλλίου καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν διατελοῦσα τῆς Πατριαρχικῆς Μεγάλης τοῦ Γένους σχολῆς τῆς ἐν Κουρούτσεσμε κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀνθούσης ὑπὸ τὴν σοφὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀοιδίμου Δωροθέου τοῦ Πρωΐου καὶ τὴν περινουστάτην προστασίαν τοῦ τε Πατριάρχου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ δὴ τοῦ εὐεργέτου ἐκείνου τοῦ Ἔθνους Δημητρίου τοῦ Μουρούζη. Περὶ ταύτης καὶ σιγίλλιον ὑπάρχει ἐκδεδομένον ἐπὶ Καλλινίκου Πατριάρχου τοῦ ἀπὸ Νικαίας τῷ Ὀκτωβρίῳ τοῦ 1805 (Ἐπινεμ. Θ'.) ὅπερ νομίζω ὅτι ἐδημοσιεύθη ἐν φυλλαδίῳ, τοῦ ὁποίου μόνον ὁ τίτλος γνωστός μοι ἐκ παραπομπῶν τοῦ κ. Μ. Παρανίκα καὶ Μ. Γεδεὼν[1] καθότι ἀναζητήσας αὐτὸ ἐν πάσαις ταῖς ἐν Κων/πόλει καὶ ἐνταῦθα βιβλιοθήκαις δὲν εὗρον. Λέγω ταῦτα διότι προπέρυσιν ἀνελίττων τὰ φύλλα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 44 πατριαρχικοῦ κώδικος εὗρον ἀντίγραφον τούτου κατεστρωμένον ἐν σ. 199. Τούτου δ' ἕνεκα μόνον περίληψιν βραχεῖαν τοῦ ἐκτενοῦς τούτου σιγιλλίου παρατίθημι ἐνταῦθα μετὰ τῆς σειρᾶς τῶν ὑπογεγραμμένων πατριαρχῶν καὶ μητροπολιτῶν χάριν τῆς ἱστορίας.

«.... Ἐπειδὴ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις ἀνθούντων σχολείων τὸ ἕτερον πέπτωκεν καὶ διελύθη ἐκλελοιπότος τοῦ πόρου ἅτε δὴ τῶν ἀφοσιωθέντων εἰς μισθοὺς διδασκάλων καὶ βοήθειαν φιλομαθῶν πτωχῶν νέων ἐν τῷ ταμείῳ τῆς Ἀριστοκρατίας τῶν Ἐνετῶν οἰχομένων, ζήλῳ τῶν καλῶν καὶ τῆς κοινῆς ὠφελείας καὶ τῷ ἐπαινουμένῳ καὶ θεαρέστῳ πατριωτισμῷ μυωπιζόμενος μᾶλλον δ' εἰπεῖν τῇ ὀφειλομένῃ κατὰ Θεὸν ἀγάπῃ πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς καὶ ὁμοπάτριδας εὐσεβεῖς ἐκεῖ χριστιανοὺς διεκπυρωθεὶς ὁ τιμιώτατος ἐν πραγματευταῖς κῦρ Ζώης Κωνσταντίνου Καπλάνης .... ἐνταῦθα μὴ παριδὼν ὅλως ἀποσβεσθῆναι

Ἑρμ. 1820 σ. 593—595 ἔνθα καὶ περὶ Πάνου Καραϊωάννου λόγος γίγνεται). Ὁ ἀρχιπρεσβύτερος δὲ Ἰωαννίνων καὶ διδάσκαλος Μπαλάνος Βασιλόπουλος ἀφιεροῖ τὴν τρίτομον αὐτοῦ Μαθηματικὴν ὁδὸν (αψμθ'. Βενετίῃσιν) τοῖς ἐκλαμπροτάτοις καὶ εὐγενεστάτοις, χρησιμωτάτοις τε καὶ χρηστοηθεστάτοις τοῖς τε Καραϊωάννου καὶ Μαρούδζη γόνοις». Ἐπίσης ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συνδραμόντων τὴν μεγάλην ταύτην βίβλον εὕρηνται καὶ οἱ ἐκλαμπρότατοι καὶ εὐγενέστατοι υἱοὶ Καραϊωάννου Γεώργιος καὶ Στέφανος· καὶ ἀμέσως ὀλίγον κατωτέρω ὁ κ. Λέων Καραϊωάννου.

[1] Τὸ βιβλίον τίτλον φέρει· «Συστατικὰ Γράμματα τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Πατριαρχικῆς Σχολῆς τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μαθημάτων κλ.» Ἐκδοθέντα ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας τῷ 1806.

τὴν τοιαύτην φωταγωγοῦσαν λυχνίαν καὶ τὸ τῶν ἐπιστημῶν ἐκλιπεῖν φῶς ἐν τῇ αὑτοῦ πατρίδι κατέθηκε ἑκατὸν χιλιάδας ῥουβλίων ῥωσσικῶν ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ Μόσχας . . . ἐπ' ὀνόματι τῶν τεσσάρων ἐκκλησιῶν τῆς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τῆς καὶ μητροπόλεως, τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχιμανδρειοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Μαρίνης . . . παρὰ τῶν ἐπιτρόπων, οἵτινες λαμβάνοντες τὰ μετρητὰ ὀφείλουσιν διδόναι τοὺς μισθοὺς τῶν διδασκάλων, τῷ μὲν *πρώτῳ διδασκάλῳ καὶ καθηγητῇ* γρόσια δύο χιλιάδας κατ' ἔτος τῷ δ' *ὑποδιδασκάλῳ* γρόσια χίλια, τῷ δὲ *τρίτῳ* γρόσια πεντακόσια καὶ ἀνὰ ἑκατὸν πεντήκοντα εἰς πέντε πτωχοὺς μαθητὰς εὐφυεῖς καὶ ὄντας ἐκ τοῦ χωρίου ἐξ οὗ κατάγεται αὐτὸς τοῦ ἐπονομαζομένου Γραμμένου. Ἐπὶ τούτοις καὶ ἕτερα πεντακόσια *ἐνὶ ἱεροκήρυκι* διδασκάλῳ· τὰ δὲ περισσεύοντα νὰ λαμβάνωσιν οἱ ἐπίτροποι διὰ τοὺς κόπους των καὶ τῷ μητροπολίτῃ διὰ μνημόσυνον . . . Ἐπίσης ἕτεραι δέκα χιλιάδες ῥουβλίων ἐν τῷ αὐτῷ ὀρφανοτροφείῳ ἵνα οἱ τόκοι χρησιμεύωσι πρὸς περίθαλψιν τῶν ἐν Ἰωαννίνοις ἀσθενούντων . . . Κατὰ τὴν αἴτησιν ἐπίσης τοῦ κτίτορος τῆς Σχολῆς διορίζομεν ἵνα οἱ ἔφοροι τῆς ἡμετέρας ἐνταῦθα πατριαρχικῆς Σχολῆς ἔχωσι τὴν προστασίαν καὶ κηδεμονίαν καὶ ταύτης τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Σχολῆς καὶ φροντίζωσιν ἀγρύπνως καὶ ἐπιμελῶς περί τε οἰκονομίας καὶ εὐρύθμου καταστάσεως ταύτης, ἐπιμελείας τῶν τε διδασκάλων καὶ ἐπιδόσεως τῶν ἐν αὐτῇ μαθητῶν καὶ προστατεύειν αὐτῆς καὶ προασπίζεσθαι ἐπὶ τῷ διατηρεῖσθαι ἀνεπηρέαστον καὶ ἀνενόχλητον . . . τῷ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ πέμπτῳ σωτηρίῳ ἔτει κατὰ Ὀκτώβριον ἐπινεμήσεως Θ'. . . .

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

† Ὁ Ἀντιοχείας ΑΝΘΕΜΙΟΣ
† Ὁ Ἱεροσολύμων ΑΝΘΙΜΟΣ
† Ὁ Καισαρείας ΦΙΛΟΘΕΟΣ
† Ὁ Ἡρακλείας ΜΕΛΕΤΙΟΣ
† Ὁ Κυζίκου ΙΩΑΚΕΙΜ
† Ὁ Νικομηδείας ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
† Ὁ Χαλκηδόνος ΙΕΡΕΜΙΑΣ
† Ὁ Δέρκων ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ
† Ὁ Θεσσαλονίκης ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ
† Ὁ Προύσης ΑΝΘΙΜΟΣ
† Ὁ Βερροίας ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ
† Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν ΜΑΚΑΡΙΟΣ
† Ὁ Μυτιλήνης ΙΕΡΕΜΙΑΣ
† Ὁ Ἀγγύρας *(οὕτω)* ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ
† Ὁ Νέων Πατρῶν ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ
† Ὁ Προϊλάβου ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ
† Ὁ Ξάνθης ΝΑΘΑΝΑΗΛ
† Ὁ Ἴμβρου ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ
† Ὁ Δημητριάδος ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
† Ὁ Φερσάλων ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ

Ὑπὸ τοιούτους εὐεργέτας ἀφειδῶς τὸ χρυσίον αὐτῶν καταχέοντας, ὑπὸ τοιούτους διδασκάλους ἀφροντιστοῦντας τῶν ἑαυτῶν ἐν δὲ κύριον μέλημα ἔχοντας τὴν διάδοσιν τῶν φώτων τῆς παιδείας ὡς ἀπὸ τηλαυγοῦς ἑστίας καθ' ἅπασαν τὴν ἐν τῷ ζοφερῷ πελάγει τοῦ σκότους κυλινδουμένην Ἑλλάδα, ὑπὸ τοιούτους προστάτας καὶ περιουσίας καὶ ἀξιώματα καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν εἰς οὐδὲν λογιζομένους, ἑπόμενον ἦν ὅτι αἱ σχολαὶ τῆς εὐάνδρου ταύτης χώρας θὰ προέκοπτον καὶ θὰ ἐγίνοντο μεγάλης ὠφελείας ἠθικῆς πρόξενοι εἰς τὸ ἔθνος, ὡς πράγματι καὶ ἐγένοντο κατὰ τὴν ΙΖ' καὶ ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τὸ παρεκβατικώτερον. Ῥητέον ἤδη περὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Γκιούμα τῆς *Μεγάλης* ἐπικεκλημένης. Ταύτης τῷ 1674 ἱδρυθείσης πρῶτος διδάσκαλος ἐχρημάτισε Βησσαρίων ὁ Μακρῆς [1], μαθητὴς Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τοῦ Καρυοφύλλη Ἰωάννου ἐν τῇ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν πατριαρχικῇ Ἀκαδημείᾳ [2] καὶ Νικολάου Κούρσουλα τοῦ Ζακυνθίου [3]. Ἡ σχολαρχία τοῦ διδασκάλου τούτου διήρκεσε μέχρι τοῦ 1683 μετὰ διαλείμματος ἑνὸς ἔ-

[1] Ὑπὸ τὸ ὄνομα Βησσαρίων τέσσαρες ἰδίᾳ γνωστοί· ὁ ἐκ Τραπεζοῦντος καὶ Νικαίας μητροπολίτης, ὁ ἐκ Ῥαψάνης, ὁ Μακρῆς· καὶ ὁ Βησσαρίων Ῥοῦφος πρῶτος τῆς τοῦ Ντέκα Σχολῆς διδάσκαλος (Ἀραβ. Χρονογρ. Ἠπείρου τόμ. Β' σ. 282).

[2] Γεδεών, Χρονικὰ Πατριαρχ. Ἀκαδημ. σ. 96,117.

[3] Τοῦτο αὐτὸς ὁ μαθητὴς ὁμολογεῖ· ἐν ἀνεκδότῳ χειρογράφῳ συγγράμματι ἀποκειμένῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Καλλιπόλει σχολῆς ὅπερ δὲ ἔχει τίτλον «Εἰς τὴν Ἀριστοτέλους φυσικὴν πραγματείαν ὑπομνήματα καὶ ζητήματα Νικολάου Κούρσουλα τοῦ Ζακυνθίου διδασκάλου φιλοσόφου καὶ θεολόγου. Ἐγράφη ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Βησσ. Μακρῆ». Περὶ τοῦ Ζακυνθίου τούτου διδασκάλου μετίτω ὁ βουλόμενος Νεοελ. Φιλ. σ. 254 τοῦ Σάθα, ὅστις μνημονεύει καὶ συγγραμμάτων αὐτοῦ. Ὁ σπουδαῖος καὶ ἀκάματος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ἀνατολῆς χειρογράφων ἐρευνητὴς κύριος Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς νέας συγγραφὰς ἀνεῦρεν ἐν Καλλιπόλει τοῦ διδασκάλου τούτου, ὧν τὴν περιγραφὴν ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ προσεχῶς ἐκδοθησομένῳ ἀρχαιολογικῷ παραρτήματι τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικ. Φιλολογ. Συλλόγου εὑρήσει. Τοῦ Νικολάου Κούρσουλα μέμνηται καὶ ὁ κ. Παρανίκας ἐν Σχεδιάσματι αὐτοῦ (σελ. 150) ἀλλ' ἐσφαλμένως τίθησι τὴν χρονολογίαν τῆς τε ἀκμῆς καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· τῷ 1630 ἤκμαζε καὶ οὐχὶ τῷ 1680, ὡς γράφει, τῷ δὲ 1652 ἐτελεύτησε τὸν βίον. Τὸ δὲ χειρόγραφον ὅπερ ἀναφέρει ὡς ὑπάρχον ἐν τῇ τοῦ ἁγιοταφιτικοῦ μετοχίου βιβλιοθήκῃ ὑπὸ τὸν τίτλον «Σύνοψις τῆς Ἱερᾶς Θεολογίας» ἐξεδόθη ἐν Ζακύνθῳ τριετίαν πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Σχεδιάσματος αὐτοῦ εἰς δύο τόμους ὑπὸ τοῦ συμπατριώτου αὐτοῦ Σεργίου Ῥαφτάνη.

τους, οὐχὶ δὲ ὡς ὁ κ. Σάθας διατείνεται μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, διότι τοῦτον διεδέξατο ἀμέσως ἅμ' ἐπανελθὼν ἐξ Εὐρώπης Γεώργιος ὁ Σουγδουρῆς ἱερεὺς ἐξ Ἰωαννίνων μέχρι τοῦ 1715. Ὅτι δὲν ἐσχολάρχει τότε ὁ Βησσαρίων, ἀλλ' εἴτε ἕνεκα γήρως εἴτε ἕνεκα ἑτέρων λόγων ἴσως δὲ καὶ διότι νεώτερος καὶ τὰ νεώτερα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας ἀποκομίζων προσῆλθεν εἰς Ἰωάννινα ὁ Γεώργιος καὶ κατέλαβε τὴν ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Γκιούμα θέσιν. δύναται νομίζω νὰ εἰκάσῃ τις καὶ ἐκ θρησκευτικῆς τινος ἔριδος εἰς ἣν περιεπλάκησαν οἱ δύο οὗτοι κάλλιστοι τῶν Ἰωαννιτῶν φωστῆρες περὶ τὸ 1695. Ἦν ζήτημα, γράφει ὁ Μελέτιος συγγραφεὺς τῆς τετρατόμου Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας[1] «ἂν ἡ θεία οὐσία διέφερε τῆς θείας ἐνεργείας πραγματικῶς ἢ τῷ λόγῳ μόνον τῷ ὁριστικῷ», καὶ τὴν δευτέραν ταύτην γνώμην ἐδόξαζεν ὁ διδάσκαλος (Σουγδουρῆς) μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· τὸ δὲ πρῶτον ὁ ἀρχιερεὺς[2] ἕλκων μεθ' ἑαυτοῦ Βησσαρίωνα τὸν Μακρῆν ἡττηθέντα πως[3]. Ἐκτὸς τούτου αὐτὸς ὁ κ. Σάθας γράφει[4] ὅτι ὁ μητροπολίτης διεγειρόμενος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου σχολαρχοῦντος ἐν ἑτέρᾳ τῶν Ἰωαννίνων σχολῇ εὐκαιρίας δραξάμενος κατεδίωξεν αὐτόν· ἀλλὰ ποίαν ἐννοεῖ λέγων ἑτέραν σχολήν, τὴν Μα-

[1] Ἐκκλ. Ἱστορ. τομ. Γ'. σ. 484.

[2] Τότε ἦν ἀρχιερεὺς Ἰωαννίνων Κλήμης ὁ Χῖος, ὅστις ἄγευστος γραμμάτων ὢν ἐμαθήτευε παρὰ τῷ Βησσαρίωνι μονάζοντι ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῶν Λυγκιάδων (Ὅρα Ἀραβαντ. Χρονογρ. Ἠπείρ. τόμ. Β' σ. 224).

[3] Τῆς ἔριδος μνημονεύει καὶ ὁ Ἀραβαντ. (Χρονογρ. τόμ. Β' σ. 225, γράφων: «φαίνεται εἰς τὸ δογματικὸν ἐκεῖνο ἀντικείμενον ἀνεδείχθη νικητὴς ὁ Σουγδουρῆς. Περὶ τῆς ἔριδος ταύτης ἐκτὸς τῶν προσημειωθέντων πηγῶν ὑπάρχουσι ἐπιστολαὶ τρεῖς ἀνέκδοτοι ἐν τεύχει τῆς ἐν Σηλυμβρίᾳ σχολῆς οὗπερ ἤδη περιγραφὴν δημοσιεύσει λίαν προσεχῶς ὁ φιλοπονώτατος καὶ ἐν τοῖς παλαιογραφικοῖς ταξειδίοις μοναδικὸς καταστὰς φίλος κ. Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς ἐν τῷ Παραρτήματι τοῦ ΙΖ' τόμου τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην. Φιλ. Συλλόγου. Ἐκ τῶν τριῶν ἡ μὲν πρώτη εἶνε τοῦ διδασκάλου Σουγδουρῆ ἐξ Ἰωαννίνων ἀποστελλομένη πρὸς τὸν τότε Πατριάρχην Καλλίνικον, δι' ἧς ἀναιρεῖ τὰς προβληθείσας ὑπὸ τῶν ἀντιφρονούντων αὐτῷ συκοφαντίας περὶ ἀλλαγῆς τῶν ὀρθοδόξων φρονημάτων του· ἡ δευτέρα ἀπαντητικὴ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ ἡ τρίτη ἐπιστολὴ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως πρὸς τὸν Δοσίθεον τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων πρὸς ὅν, ὡς ἀναφέρεται παρὰ Σάθᾳ (Νεοελ. Φιλ. σ. 393) παραλαμβάνοντι τοῦτο ἐκ τοῦ Μελετίου (Ἐκκλ. Ἱστ. τ. Γ' 484) εἶχε κατηγορηθῇ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κλήμεντος.

[4] Νεοελλ. Φιλολ. σ. 393.

ρουτσαίαν; Αὕτη ἱδρύθη, ὡς εἴδομεν, πολλῷ βραδύτερον· τὴν Ἐπιφάνιον; καὶ ταύτης εἴδομεν τοὺς διδασκάλους, οὐδέποτε δὲ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀπὸ τῆς *Μεγάλης* Σχολῆς εἰς τὴν *Μικρὰν* τὴν ἤδη φθίνουσαν θὰ συνήνει νὰ μεταβῇ ὁ διαπρεπὴς οὗτος διδάσκαλος.

Ὥστε κατὰ ταῦτα ὁ Βησσαρίων ἀπεσύρθη τῆς σχολαρχίας πολὺ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος τῷ 1699. Τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην κυροῖ καὶ ὁ Χ. Φιλητᾶς ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Ἀσώπιον ἐξ Ὀξωνίας τῆς 5 Μαΐου τοῦ 1820 δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ *Λογίῳ Ἑρμῇ*· ἐν ταύτῃ εἰς τὸ αὐτὸ καταλήγων συμπέρασμα προστίθησι τάδε: περὶ τὸ 1595 πρέπει νὰ ἦν παρῃτημένος ἀπὸ τῆς σχολῆς ἴσως διὰ τὸ γῆρας ἴσως καὶ διὰ προτίμησιν ἡσυχαστικοῦ βίου, ὅπερ πιθανολογεῖ πως καὶ ἡ ὀνομασία ἑνὸς τῶν πλησίον εἰς Ἰωάννινα μοναστηρίων, καλουμένου «ἁγίου Γεωργίου τοῦ Βησσαρίωνος». Ἡ μονὴ δὲ ἐν ᾗ διέτριβε ἐφησυχάζων ὁ Βησσαρίων ἦν ἡ ἐν Λυγκιάδαις.[1] Καὶ ταῦτα μὲν ἁπλῶν σημειωμάτων δίκην ἐνταῦθα κατατίθημι πρὸς ὑπόμνησιν τοῦ βιογραφήσοντος τὸν ἄνδρα τοῦτον ὅστις πολλῷ ἐμοῦ κρείττων καὶ εἰδικώτερος ἔσται.

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος ἀναφέρω ὅτι τοῦ Βησσαρίωνος ὑπάρχουσι ἐν χειρογράφοις ἀνέκδοτα συγγράμματα ἰδιόγραφα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Καλλιπόλει Σχολῆς· τοῦτο ἐγίνωσκον πρὸ ἔτους, προὐτιθέμην δὲ τῇ προτροπῇ φίλων ἐκ τῆς πόλεως ταύτης κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἐντεῦθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Βάρνην ταξειδίου μου νὰ διέλθω ἐκ τῆς εἰρημένης πόλεως ὅπως ἐπισκέψωμαι τὴν τῆς Σχολῆς βιβλιοθήκην, ἥτις εὑρίσκεται ἐν ἰδίῳ οἰκήματι τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Ἀλλὰ πρὸ ἐμοῦ ὁ κ. Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς εἶχε μεταβῆ, μαθὼν δὲ τὴν ἐμὴν πρόθεσιν ἀπήλλαξέ με τῆς ἄλλως οὐδένα κόπον, οὐδὲ δαπάνην παρεχούσης μοι ἐν Καλλιπόλει διατριβῆς, ἣν ἀνέβαλον εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν, χορηγήσας μοι τάς δε τὰς σημειώσεις περὶ τοῦ Βησσαρίωνος, ἃς ὅσον οὔπω δημοσιεύσει ἐν τῇ μακρᾷ περιγραφῇ τῶν παλαιογραφικῶν καὶ φιλολογικῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ, ἥτις πάντως ἔσται πολλοῦ λόγου ἀξία, ὡς καὶ αἱ πρότερον.

Συγγραφαὶ τοῦ Βησσαρίωνος Μακρῆ ἄγνωστοι ὑπ' οὐδενὸς μνημονευόμεναι ἰδιόγραφοι· μάλιστά εἰσιν αἱ ἑξῆς καὶ ἐπιγράφονται ὧδε·

α') «*Εἰς ἅπασαν τὴν τῆς λογικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους μέθοδον*» (φ.

[1] Ἀραβαντ. Χρονογρ. τόμ. Β' σ. 225.

1—13) ἐν τέλει «*αχξϐ Ἰουνίῳ ιε΄ ἐτελείωσα τὴν συνοπτικὴν λογικήν*» Ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι (ἀρ. 25).

ϐ΄) «*Εἰς ἅπασαν τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους λογικὴν πραγματείαν*» (φ. 15α — 136ϐ).

γ΄) «*Συλλογισμὸς τῆς Λογικῆς*». Ἐν ἑτέρῳ κώδικι (ἀρ. 26, φ. 1-41).

δ΄) «*Ῥητορικὴ τέχνη*» γραφεῖσα τῷ «*αχος΄ μηνὶ σεπτεϐρίῳ*» (φ. 1—81 τοῦ 31 κώδ.)

ε΄) «*Βησσαρίωνος εἰς τὸν τοῦ ἁγιασμοῦ Ἀπόστολον, αἰτηθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς πατράσι Θεοφάνους, ἡγουμένου μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ ἐν χωρίῳ Σκαμνέλι*».

Ἐπίσης σημειούσθω μοι ἐνταῦθα ὅτι τὰ πλείω τῶν τῆς ἐν Καλλιπόλει βιϐλιοθήκης τευχῶν ἦσαν κτῆμα τοῦ Ἰωαννίτου τούτου διδασκάλου ὅστις ἐδωρήσατο ταῦτα διὰ διαθήκης τῇ μητροπόλει Ἀχριδῶν. Ἐντεῦθεν περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ μητροπολίτου Πρεσπῶν καὶ Λυχνιδῶν Καλλινίκου τοῦ ἐκ Καλλιπόλεως[1] μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου μετακομισθέντα εἰς τὴν εἰρημένην πόλιν ἐγένετο κτῆμα τῆς ὁμογενοῦς κοινότητος. Ἔν τινι τῶν τευχῶν τούτων, καθ' ἃ ἀνεκοίνωσέ μοι ὁ περισπούδαστος φίλος κ. Κεραμεύς, ὑπάρχει ἰδίᾳ χειρὶ κατάλογος τῶν βιϐλίων ἅτινα ἀνέγνω ἐν Ἰωαννίνοις ὁ Βησσαρίων μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1674—1698. Ἐκ τούτου δὲ εἰκότως συμπεραίνεται ὅτι ὁ Βησσαρίων κατῆλθε εἰς Ἰωάννινα τῷ 1674 ἢ ὀλίγῳ πρότερον καὶ ὅτι ἔκτοτε ἀνέλαϐε τὴν διδασκαλίαν ἐν τῇ τοῦ Γκιούμα σχολῇ· ἀπεϐίωσε δὲ τῷ 1699, ὡς τάττει καὶ ὁ Ἀραϐαντινὸς καὶ ὁ Σάθας[2]. Βησσαρίων ὁ Μακρῆς διετέλει καὶ εἰς ἀλληλλογραφίαν πρὸς λογίους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πρὸς Νικόλαον τὸν Βούλγαριν[3] οὗ καὶ ἐπιστολὴ ἐκ Κερκύρας ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ ἀξιολόγῳ *Εὐαγγελικῷ Κήρυκι*[4], πρὸς Γεράσιμον τὸν Βλάχον. Ἀλλ' ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 10 κώδικι τῶν χειρογράφων τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου πρότερον ἀνήκοντι τῷ ἀοιδίμῳ ἐκείνῳ καὶ κλεινῷ τῶν Δέρκων ἱεράρχῃ Νεοφύτῳ τῷ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1857 ἐκ Χίου περιγράψαντι αὐτὸν ἐν τῇ *Πανδώρᾳ*[5] περιέχοντι δὲ ἐπιστολὰς διαφόρων λογίων λαϊ-

[1] Οὗτος κατὰ μῆνα ὀκτώϐριον τοῦ 1801 ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κουρούτσεσμε (Βοσπόρου) ἐχειροτονήθη καὶ ἐξελέγη Πρεσπῶν καὶ Λυχνιδῶν ἀντὶ τοῦ ἀποϐιώσαντος Κυπριανοῦ (Ὅρα ἐμὰς περὶ Κουρούτσεμε Ἱστορικὰς εἰδήσεις (σελ. 50).

[2] Σάθα Νεοελλ. Φιλ, σ. 384.

[3] Αὐτόθι.

[4] Τόμος ς΄ σ. 279—286 ὑπὸ Ἀραϐαντινοῦ.

[5] Τόμ. Η΄ σ. 305.

κῶν τε καὶ ἱερωμένων περὶ τὰς τριακοσίας (ἀπὸ τοῦ αφ—αψνα ἔτους)[1] ὑπάρχει καὶ ἐπιστολὴ καὶ ἀνταπάντησις πρὸς τὸν ἐν Κερκύρᾳ Σωφρόνιον Δωράκιον, ἥτις νομίζω ἐκδοθήσεται σὺν ἄλλαις διαφόρων λογίων ἐν τῷ προσεχεῖ τόμῳ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ κ, Παπαδοπούλου τοῦ Κεραμέως.

Γεωργίου τοῦ Σουγδουρῆ ἀποθανόντος διάδοχος ὑπῆρξεν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Μεθόδιος ὁ Ἀνθρακίτης, ὁ ἐν Ἰταλίᾳ τὴν φιλοσοφίαν παιδευθείς, περὶ οὗ δὲ ποιοῦνται λόγον ὅ τε Παρανίκας καὶ Σάθας[2] καὶ πρὸ αὐτῶν ὁ Μελέτιος[3] καὶ τελευταῖος ὁ σεβαστὸς φίλος κ. Μ. Χαμουδόπουλος ἐν τῇ *Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ*[4] ἀφορμὴν λαβὼν ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ μακαρίτου Σισανίου Ἀγαθαγγέλου, ἀντιγράψαντος ἐκ τοῦ Κώδικος τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ τὴν συνοδικὴν τῆς καθαιρέσεως τοῦ Μεθοδίου πρᾶξιν. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἦν ἐν μέρει προεκδεδομένη ὑπὸ τοῦ πανοσιολογιωτάτου καὶ ἐλλογιμωτάτου φίλου, τοῦ σεβαστοῦ ἀρχιμανδρίτου κ. Γερμανοῦ Ἀφθονίδου ἐν *τοῖς μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ὑψηλάντου*, ὅστις ἀναφέρει ὡς ἔτος τῆς ἐκδόσεως ταύτης τὸ 1720, ἐνῷ ἤδη ἐξ ἑτέρων δύο ἀντιγράφων ἐξαχθέντων τοῦ μὲν ἐκ τοῦ Κώδικος τοῦ Κριτίου ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Γεδεών, τοῦ δὲ ἐκ τοῦ τῆς μητροπόλεως Σιατίστης ἐβεβαιώθη ὡς ἔτος τῆς καθαιρέσεως τὸ 1723, μὴν δὲ ὁ αὔγουστος. Ὁ κ. Μ. Χαμουδόπουλος ἐδημοσίευσε τὸ ἔγγραφον τῆς καθαιρέσεως ταύτης μετὰ προλεγομένων ἰδίων τε καὶ τοῦ μακαρίτου ἱεράρχου ἐν τῷ εἰρημένῳ περιοδικῷ τῶν Πατριαρχείων μετὰ τῶν παραλλαγῶν τῶν γραφῶν ἐν τοῖς τρισὶ κειμένοις, εἰς τοῦ περιοδικοῦ δὲ τούτου τὰς σελίδας παραπέμπω τὸν πλείω βουλόμενον μαθεῖν[5].

[1] Ἐκ τῆς χειρογράφου ταύτης συλλογῆς ἐδημοσίευσέ τινας ἐπιστολὰς ὁ κ. Μ. Παρανίκας ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου.

[2] Σχεδιασμ. σ. 64. Σαθ. Νεοελλ. Φιλ. σ. 435.

[3] Ἐκκλησ. Ἱστορ. τομ. Δ′ σ. 141.

[4] Τόμ. Β′ σ. 492 κ. ἑ.

[5] Αὐτόθι σ. 495 κ. ἑ. Ἐνταῦθα κρίνω ἐπάναγκες νὰ σημειώσωμαι τὰς ἑξῆς σπουδαίας ἱστορικὰς εἰδήσεις. Ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου ἐκδοθέντος ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Γ′ πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Μεθόδιος ἀπέφυγε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, διὰ γραμμάτων δὲ ἠθουλήθη ν' ἀπολογηθῇ, ἑπομένως ἡ τοῦ κ. Σάθα, κατακολουθοῦντος τῷ Ἀραβαντινῷ, πληροφορία περὶ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταβάσεως αὐτοῦ ἀποδείκνυται ἐσφαλμένη καὶ διορθώσεως χρήζουσα· δεύτερον γνωρίζομεν ἕνα μητροπολίτην πρόεδρον Σισανίου καὶ Σιατίστης ἐπὶ ἑξήκοντα ὅλα ἔτη, διατελέσαντα πρότερον καὶ Ἀχριδῶν, ἀρχιεπίσκοπον δῆλα δὴ πρώτης Ἰουστινιανῆς· οὗτος δὲ εἶνε ὁ Ζωσιμᾶς ὅστις

Εἶτα τῷ 1723—1760 ἔρχεται ὁ ἀκροασάμενος τοῦ Μεθοδίου ἀρχιπρεσβύτερος Ἰωαννίνων καὶ διδάσκαλος[1] Μπαλάνος ὁ Βασιλόπουλος. Ἡ σχολὴ ἕνεκα τῆς καρποφόρου καὶ ἐπιτυχοῦς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ *Μπαλαναία* ἐπωνομάσθη, ὑπ' αὐτοῦ δὲ τούτου *Ἀρχιγυμνάσιον*. Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἔσχε συνδιδάσκαλον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κοσμᾶν τὸν καὶ ἐν τῇ σχολαρχίᾳ αὐτὸν διαδεξάμενον[2] μέχρι τοῦ 1799, ὅτε ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Μπαλανίδης μέχρι τοῦ 1818. *Ταπεινὸς* τῶν Ἰωαννιτῶν *συμπολίτης* Δημήτριος ὁ Ἀθανασίου ἐν τῷ *Λογίῳ Ἑρμῇ*[3] δημοσιεύει ἐπιστολὴν *πρὸς τοὺς Ἰωαννίτας τοὺς φίλους αὐτοῦ συμπολίτας*, δι' ἧς λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν καθημερινὴν πρόοδον τῶν λοιπῶν σχολῶν τῆς ἑλληνικῆς χώρας κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καθάπτεται τοῦ ἄλλως, ὡς λέγει, σεβασμίου ἀνδρὸς καὶ ἐλλογίμου διδασκάλου Μπαλανίδου, ὅστις ἐσχολάρχει τοῦ πρώτου σχολείου τῶν Ἰωαννίνων· λέγει δὲ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἔχῃ οὗτος «μαθητὰς τοὺς πάππους καὶ προπάππους μας» καὶ μέμφεται τὴν ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν Ἰωαννίνων ἐπικρατοῦσαν τότε μέθοδον.... Ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ δευτέρου σχολείου τῆς πατρίδος μας ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ Ἀθανα-

ἐχρημάτισε πατριάρχης, ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν ἀπεκάλει, Ἀχριδῶν ἀπὸ τοῦ 1806 μέχρι τοῦ 1714 σύναμα ὢν καὶ πρόεδρος Σισανίου, ὅτε παραιτησάμενος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν προέστη μόνης τῆς ἐπαρχίας ταύτης μέχρι τοῦ 1746 ἤτοι μέχρι τελευτῆς βίου. Ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ δὲ Ἀχριδῶν, διάδοχος αὐτοῦ ἀνεδείχθη ὁ Ἰωσὴφ τῷ 1714 ἐξακολουθήσας νὰ ὑπογράφηται ἐν πάσαις ταῖς ἐν τῷ Κώδικι πράξεσι διὰ πρασίνης μελάνης ὡς καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ ὁ Ζωσιμᾶς ὁ ἀντιποιούμενος τοῦ τίτλου πατριάρχου καὶ ἐν κεφαλίδι μὲν τῶν πράξεων ὁ πατριάρχης, μετὰ δὲ τὸ τέλος αὐτῶν Ἀχριδῶν Ζωσιμᾶς ἐπιβεβαιοῖ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1714 ἀντικαταστήσας τὴν πρασίνην διὰ τῆς συνήθους μελάνης ὑπέγραφεν ὁ καὶ πρόεδρος Σισανίου Ζωσιμᾶς βεβαιοῖ. Τὰ τελευταῖα παρέθηκα ὡς ἀναπλήρωσιν τοῦ κενοῦ τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀχριδῶν, ὅπερ εὕρηται ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ γνωστοτάτου κ. Μ. Γ. Δήμιτσα τῇ ἐπιγραφομένῃ «Τὰ περὶ τῆς αὐτοκεφάλου ἀρχιεπισκοπῆς τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς »Ἀχρίδος καὶ Βουλγαρίας» (1859, Ἀθήνησι) ἐν ᾗ ἀφέθησαν ὑπὸ ἔποψιν ἀρχιερατικὴν ἱκανὰ χάσματα συμπληρώσεως χρῄζοντα. Ἄς προσθέσω ὅτι περὶ τοῦ Σισανίου Ζωσιμᾶ διατριβὴν ἔγραψεν ὁ φιλόμουσος καὶ ἐπὶ παιδείᾳ διακρινόμενος ἅγιος Βελεγράδων κ. Ἄνθιμος ἐν «Ἐκκλησ. Ἀληθείᾳ» Τ. Γ' σ. 148 κ. ἑξῆς.

[1] Ἐν «ὁδῷ Μαθηματικῇ κλ. ἐνετίῃσι αψμθ'» συγγράμματι αὐτοῦ οὕτως ὑπογράφεται. Ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ συγγράμματος τούτου φέρεται καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ συγγραφέως καὶ διδασκάλου τούτου.

[2] Σάθα Νεοελλ. Φιλ. σ. 521.

[3] 1817 σ. 84—90.

σίου Δημήτριος, δηλονότι τοῦ ἀειμνήστου Καπλάνη, οὗ ἐσχολάρχει ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ Ἀθανάσιος Ψαλίδας ἡ μὲν μέθοδος αὐτοῦ ὀρθὴ καὶ πολλοὶ μαθηταὶ ἐξῆλθον τῆς σχολῆς μὲ ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς Λατινικῆς καὶ ἄλλων διαλέκτων, μὲ ἰδέαν τῆς Ἱστορίας, Γεωγραφίας καὶ ὁπωσοῦν Φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ μαθηταὶ οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐγένοντο ἰατροὶ καὶ ἕτεροι, οἵτινες ἐχρησίμευον ὡς ὑποδιδάσκαλοι, ἀνεχώρησαν, ἠναγκάζετο νὰ παραδίδῃ *ὅλα μόνος του*» · ὡς ἐκ τούτου ἐπιφωνεῖ, «τί εἰμπορεῖ νὰ κάμῃ ἕνας μόνος ἄνθρωπος; τί νὰ πρωτοδιδάξῃ ὁ κύριος Ψαλίδας, ὅστις δὲν πηγαίνει καὶ καθ' ἡμέραν εἰς τὸ σχολεῖον, ἐπειδὴ ἀνακατώνεται εἰς ὑποθέσεις ἐμπορικὰς κλπ;» Προτείνει δὲ νὰ προσκαλέσωσι πέντε ἀξίους διδασκάλους, ὧν οἱ μὲν τρεῖς διὰ τὴν πρώτην οἱ δὲ δύο διὰ τὴν τοῦ Καπλάνη σχολήν. Τότε μάλιστα προέτεινε μεταξὺ τούτων νὰ προσκαλέσωσι τὸν τὸν *ἀρχιδιδάσκαλον τῆς ἐν Τεργέστῃ σχολῆς κύριον Κωνσταντῖνον Ἀσώπιον*, πολυμαθῆ καὶ σοφὸν συμπολίτην, ὅστις βεβαίως θὰ προετίμα κατὰ τὴν γνώμην τοῦ γράφοντος τὴν ὠφέλειαν τῆς πατρίδος αὐτοῦ παρὰ τὴν τῶν ξένων, σύναμα δὲ καὶ τήν, εἰ δυνατόν, συγχώνευσιν καὶ εἰς ἓν ἕνωσιν τῶν δύο Σχολῶν.

Ἡ σχολὴ καίτοι αἱ πρόσοδοι αὐτῆς σὺν τῇ καταλύσει τῆς Ἐνετικῆς Ἀριστοκρατίας τῷ 1797 ἐξέλιπον οὐχ ἧττον διετηρήθη δαπάνῃ τῆς ὁμογενοῦς κοινότητος καὶ αἰτήσεσι παντοίαις τοῦ ὑπὲρ τὰ 45 ἔτη διδάσκοντος Κοσμᾶ Μπαλάνου, ὅστις ἐξελιπάρει τὸν ἀπὸ Σμύρνης πατριαρχήσαντα Γρηγόριον τὸν Ε' ὅπως τὸ ἐν τῷ χωρίῳ Ζίτσῃ κείμενον ἱερὸν σταυροπήγιον μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ τοῦ Θεσβίτου, τό πρὸ δεκαετίας ἤδη προσηλωθὲν τῇ ὑπ' αὐτὸν σχολῇ ἀλλὰ μηδὲν ὠφελῆσαν ἕνεκα τῶν τοῦ καιροῦ περιστάσεων, διὰ νέου σιγγιλίου κυρωθῇ ὡς τῆς Σχολῆς κτῆμα, ἱκετεύει δὲ ἐπειδὴ εἶνε αὐτὸς κυριάρχης νὰ εὐεργετήσῃ τὴν σχολὴν πατρικῶς *ὥστε νὰ λαμβάνῃ κατ' ἔτος κάποιαν βοήθειαν*. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην[1] πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὑπ' ἐμοῦ γραφομένων παρατίθημι ὧδε:

Τὴν ὑμετέραν θεοδόξαστον καὶ προσκυνητήν μοι παναγιότητα γονυκλιτῶς προσκυνῶ, τὴν ἁγίαν καὶ χαριτόβρυτον αὐτῆς δεξιὰν μεθ' ὅσης τῆς εὐλαβείας ἀσπαζόμενος.

Ὁ δὲ ἐπὶ τὸν οἰκουμενικὸν καὶ ἁγιώτατον ἀποστολικὸν θρόνον προβιβάσας

[1] Ταύτην μεταφέρομεν ἐκ τῶν κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητήν... Γρηγόριον τὸν Ε', συγγράμματος τοῦ μακαρίτου Ἀγγελοπούλου (Τομ. Β'. σ. 522 κ. ἑ.)

Κύριος καὶ τὸν λύχνον ἐπὶ τῆς λυχνίας θέμενος, ὥστε φαίνειν τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ταῖς παρ' αὐτοῦ πεμπομέναις αὐγαῖς καταφωτίζειν τοὺς ἐν σκότει τῆς ἀγνωσίας καθεύδοντας, διαφυλάττοι τὸ ἔνθεον ὕψος τῆς ὑμετέρας Παναγιότητος εἰς ἔτη πολλὰ ἐν ἀκροτάτῃ ὑγιείᾳ καὶ πληρεστάτῃ εὐδαιμονίᾳ εἰς καταρτισμὸν τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος.

Πρὸ δέκα ἤδη ἐτῶν ὁ πρώην παναγιώτατος καὶ ἐμὸς εὐεργέτης κύριος Προκόπιος ἀποκατέστησε σταυροπήγια διὰ σιγγιλιώδους γράμματος τό τε ἐν τῇ χώρᾳ Ζίτσῃ κείμενον μοναστήριον τοῦ ἐνδόξου προφήτου Ἠλιού, καὶ τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ εὑρισκόμενον μετόχιον, ἐπικαλούμενον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ὅπερ συνέστησε καὶ συνψκείωσε μὲ τὴν ἐν Ἰωαννίνοις ἀρχαίαν καὶ πρώτην σχολὴν ἐπονομαζομένην τοῦ Γκιούμα, ἐν ᾗ ἐγὼ σχολαρχῶ ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα πέντε ἤδη ἔτη, ἐκπαιδεύων ἀόκνως καὶ ἐπιμελῶς τοὺς μαθητιῶντας τήν τε ἱερὰν καὶ θύραθεν φιλοσοφίαν, καί τινας τῶν ἐπιστημῶν, καὶ τὸ δοθέν μοι βραχὺ τάλαντον τοῖς ἐθέλουσιν ἐπιδαψιλευόμενος ἵνα μὴ ὡς δοῦλος πονηρὸς κατακριθῶ καὶ σκληρός. Αὐτὰ δὴ ταῦτα τὰ μοναστήρια καὶ τὴν σχολὴν τοιουτοτρόπως ἀλλήλοις συνῆψε τε καὶ συνέδησεν, ὥστε τὰ τῶν μοναστηρίων εἶναί τε καὶ λογίζεσθαι τῆς σχολῆς, καὶ τὰ τῆς σχολῆς αὖθις τῶν μοναστηρίων. Ἀλλ' οὐ δεῖ μηκύνειν περὶ τούτου τὸν λόγον καὶ περιττολογεῖν, εἰς καιρὸν ὅπου ἀπὸ τὸ σιγιλλιῶδες γράμμα ἠμπορεῖ νὰ λάβῃ ἅπασαν τὴν περὶ τούτου πληροφορίαν. Ὁ σκοπὸς τῆς παναγιότητός του ἦτο θεάρεστος ἐπειδὴ ἀπέβλεπεν εἰς εὐεργεσίαν καὶ σύστασιν τῆς σχολῆς ἐκ πατριαρχικῆς φιλοτιμίας περιϊὼν καὶ αὔξησιν μαθήσεως· καὶ μάλιστα ὁποῦ εἰς ἀπέκτισιν τῶν χρεῶν τῶν εἰρημένων μοναστηρίων ἐδόθησαν ἱκανὰ ἀπὸ ἄσπρα ἀφιερωρωμένα εἰς τὴν σχολήν· ὥστε ὁπόταν λάβουν κατάστασιν καὶ κυβέρνησιν τὰ μοναστήρια, νὰ δίδωνται τὰ περιττεύοντα ἐκ τῶν ἐξόδων των αὐτῶν, εἰς ἀμοιβὴν τῶν πόνων τῶν διδασκόντων, καὶ εἰς παρηγορίαν καὶ τροφὰς τῶν ἐνδεῶν μαθητῶν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἐκδαπανῶνται ἀδίκως καὶ παραλόγως ὑπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς ἡγουμενευόντων καὶ νὰ σφετερίζωνται κατὰ τὸ κακῶς ἐπικρατῆσαν κακὸν ἔθος μερικῶν μοναστηρίων. Τοιοῦτος μὲν ὁ ἐκείνου σκοπός, καὶ οὕτω θεοφιλὴς καὶ ἐπαινετός· ἀλλ' αἱ περιστάσεις τοῦ καιροῦ, ἃς μὴ εἴπω ἄλλο ἔγειναν ἐμποδὼν εἰς τὸ νὰ μὴ λάβῃ ἡ σχολὴ τὴν προσήκουσαν καὶ προσοφειλομένην ἀπὸ αὐτὰ βοήθειαν, καὶ τὸ σιγιλλιῶδες γράμμα εἰς μίαν ὁλόκληρον δεκαετίαν νὰ μείνῃ ἀργὸν καὶ ἀνενέργητον. Ἤδη δὲ ὁποῦ ἡ ὑμετέρα παναγιότης, θείῳ ζήλῳ κινουμένη ἀπεῖδεν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν σταυροπηγίων καὶ ἔρευναν τῶν κατ' αὐτὰ καὶ διόρθωσιν καὶ ἐπισφράγισιν ἢ ἀνανέωσιν τῶν ἐν αὐτοῖς εὑρισκομένων σιγιλλιωδῶν γραμμάτων, υἱϊκῷ θάῤῥει κινούμενος ἐμφανίζομαι τῇ πατριαρχικῇ αὐτῆς ἀντιλήψει διὰ τοῦ ταπεινοῦ μου τούτου γράμματος, δηλοποιῶν ὅτι τὸ περὶ τῶν μοναστηρίων καὶ τῆς σχολῆς σιγιλλιῶδες γράμμα ἐνεχειρίσθη παρὰ τοῦ ἡγουμένου τοῦ μοναστηρίου τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ τῷ πανιερωτάτῳ μοι δεσπότῃ ἁγίῳ Ἰωαννίνων, διὰ νὰ σταλθῇ ἐμοῦ μὲ ἄλλα πρὸς αὐτὴν κατὰ προσταγήν της. Καὶ περὶ μὲν τούτων ὅπως δόξῃ εἰς τὴν ἱερὰν αὐτῆς σύνεσιν, οὕτω γενέσθω· περὶ δὲ τῆς σχολῆς δέομαι καὶ ἱκετεύω τὴν ὑμετέραν παναγιότητα ὡς φιλόμουσον καὶ τῶν μουσῶν τρόφιμον νὰ μὴ τὴν παραβλέψῃ, ἀλλὰ εὐεργετοῦσα ταύτην πατρικῶς νὰ διορίσῃ νὰ λαμβάνῃ κατ' ἔτος κάποιαν βοήθειαν· οἵαν δὲ καὶ ὅσην οὐκ ἔστιν ἐμὸν εἰ-

πεῖν. Ὁ δ' ἐμὸς δεσπότης καὶ εὐεργέτης, ὁ ἅγιος λέγω Ἰωαννίνων, θέλει γράψει πρὸς αὐτὴν πληρέστερον καὶ σαφέστερον, καὶ ὅπερ αὐτῇ ἀρεστὸν τοῦτο κἀμοὶ ἀρεστότατον, ὀφείλοντι νὰ διατηρῶ διὰ βίου τὴν εὐεργεσίαν της ἀνάγραπτον, καὶ νὰ τὴν κηρύττω εἰς ὅλους λαμπρᾷ τῇ φωνῇ, αἴρων πρὸς Κύριον χεῖρας ἱκέτιδας, διὰ νὰ ἀνταμείψῃ ὁ μισθαποδότης Θεὸς ἀξίως τὴν καλωσύνην της. Αἱ δὲ πανάγιαι καὶ θεσπειθεῖς αὐτῆς εὐχαὶ εἴησαν μετ' ἐμοῦ ἐν βίῳ παντί. Τῆς ὑμετέρας θεοφρουρήτου Παναγιότητος.

δοῦλος ταπεινότατος καὶ εἰς τὰς προσταγὰς πρόθυμος
ΚΟΣΜΑΣ, ἱερεὺς οἰκονόμος Ἰωαννίνων καὶ διδάσκαλος

αψϞζ Σεπτεμβρίου ιδ'.

Συνῳδὰ τῇ ἐγγράφῳ ταύτῃ παρακλήσει τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων ὁ τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν σχολῶν προστάτης ἀοίδιμος Γρηγόριος ἐξέδοτο σιγίλλιον ἐπικυρωτικὸν τῶν προγεγενημένων, δι' οὗ προσηλοῦτο ἡ εἰρημένη ἐν Ζίτσῃ Μονὴ τῷ σχολείῳ τοῦ Γκιούμα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ χορηγῶνται κατ' ἔτος τῷ ταμείῳ τῆς Μ. Ἐκκλησίας 250 γρόσια. Τὸ σιγίλλιον τοῦτο ἄγνωστον ἐμοὶ τουλάχιστον τυγχάνει ὄν· βεβαιοῦται μόνον ὡς γεγονὸς ὑπὸ τοῦ κάτωθι δημοσιευομένου τὸ πρῶτον σιγιλλίου ὅπερ εὐτυχῶς μνημονεύει τῶν προγεγενημένων καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ὅρων ἐφ' οἷς προηγουμένως προσηρτήθη τῇ Σχολῇ ἡ μονὴ αὕτη Ἠλιοὺ τοῦ Θεσβίτου. Τὸ δημοσιευόμενον νῦν σιγίλλιον ἐγένετο ἐπὶ Καλλινίκου πατριάρχου τοῦ ἀπὸ Νικαίας κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ πατριαρχίαν[1], εἶνε δὲ τόδε.

Καλλίνικος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Τὰ ἐπ' ἀγαθῷ σκοπῷ τοῖς εὐσεβέσι φιλεργούμενα καὶ ἐπὶ συστάσει καὶ διαμονῇ τῶν συντελεσθεισῶν ὑποθέσεων καὶ πραγμάτων ἐπωφελῶν τῶν διαμένειν ἀεὶ κατωχυρωμένων ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς προνοίαις ἀντιλήψεσί τε καὶ βοηθείαις, ἀμεταποίητά τε καὶ ἀμετάπτωτα, καὶ ὅσα μὲν ἀεὶ κατ' ὀρθὸν καὶ δίκαιον λόγον γεγενημένα, ἐκεῖνα

[1] Καλλίνικος ὁ Νεόφυτον τὸν ἀπὸ Μαρωνείας διαδεξάμενος ἦν πρότερον Ἀδριανουπόλεως καὶ μετέπειτα Νικαίας. Πρώτη πατριαρχία αὐτοῦ 1801—22 σεπτεμβρίου 1806, ὅτε ἔρχεται τὸ Β' Γρηγόριος ὁ Ε' καὶ εἶτα πάλιν μετὰ τοῦτον ἀνέλαβε τὸν θρόνον ὁ αὐτὸς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1808—1809. Πόσον συνετέλεσεν εἰς τὰ ἐθνικὰ πράγματα καὶ τὴν τῆς παιδείας ἀνάπτυξιν ἐν ἑτέρῳ ἄρθρῳ προσεχεῖ πραγματευθησόμεθα, ὅτε θὰ παραθῶμεν καὶ κατάλογον πάντων τῶν ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ σιγιλλίων τῶν ἐπὶ τῆς πατριαρχίας αὐτοῦ γενομένων.

πάντως ἀδιάβλητα καὶ ἐπὶ πολὺ τὴν διαμονὴν ἔχοντα, ὅσα δ'ἄλλως πως παρὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον ἔφθη γεγενῆσθαι, ἐκεῖνα ἅτε τὸ ὀρθὸν καὶ πάγιον μὴ κεκτημένα ἀνακρίνονται εὐλόγως καὶ ἐπικρίνονται ἀναγκαίως, καὶ ἐπὶ τὸ εὐκατάστατον μεταρρυθμίζονται συμφερόντως καὶ ἀπευθύνονται καὶ οὐδὲν τὸ κωλῦον τῆς διορθώσεως αὐτῶν, ἐπειδὴ οὔτε νόμος οὔτε χρόνος, οὔτε ἔθος δύναται βεβαιῶσαι ὡς καλὰ τὰ μὴ καλῶς γεγενημένα. Τοιαύτῃ γοῦν ἐπιθεωρήσει καὶ ἐπιδιορθώσει ἔγνωμεν ἤδη χρήσασθαι καὶ ἐν τῷ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Ἰωαννίνων ἱερῷ ἡμετέρῳ πατριαρχικῷ καὶ σταυροπηγιακῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Ἐνδ. Προφήτου Ἠλιοὺ τοῦ Θεσβίτου κειμένῳ πλησίον τοῦ χωρίου Ζίτζης μετὰ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Βλαχίας μετοχίου αὐτοῦ, τοῦ ἱεροῦ φαμὲν μοναστηρίου τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Καὶ γὰρ ἀκριβῶς ἐξετάσαντες καὶ διερευνησάμενοι τοὺς ἐν τῷ κοινῷ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἱεροὺς πίνακας εἴδομεν καταγεγραμμένον ἐκκλησιαστικὸν σιγιλλιῶδες γράμμα ἐκδοθὲν ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ παναγιωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου πρῴην Κωνσταντινουπόλεως ἐν χῷ τῷ θεῷ ἀγαπητοῦ καὶ περιποθήτου ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κὺρ Προκοπίου κατὰ μῆνα ἰανουάριον τοῦ παρελθόντος ᾳψπζ' σωτηρίου ἔτους ἐπινεμήσεως Ε' περιέχον ὅτι φαυλότητι τῶν ἐν αὐτῷ κατὰ καιροὺς ἡγουμενευόντων, χρέεσι βαρυτάτοις, καὶ ὀφειλήμασι περιέπεσεν ἀμυθήτοις, καὶ τούτοις σὺν τόκῳ βαρυτάτῳ καὶ πρὸς πρόσωπα ἐξωτερικά, ὥστε καὶ κυριευθὲν κατέχεσθαι ὑπ' ἐκείνων, θέαμα ἐλεεινὸν τοῖς ὁρῶσι προκείμενον, ἐπὶ δεινῇ ἐνοχλήσει καὶ κινδύνῳ, οὐ μόνον τοῦ ῥηθέντος ἱεροῦ μοναστηρίου ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ μετοχίου αὐτοῦ τοῦ ἀποτιννύοντος πολλάκις τὰ χρέη αὐτοῦ· ὅθεν καὶ ὁ ἐν τῷ μετοχίῳ ἐκείνῳ ἀρχιμανδρίτης ὁσιώτατος κὺρ Δοσίθεος καί τινες τῶν ἐν Ἰωαννίνοις εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν, θείῳ ζήλῳ κινούμενοι, ἔγνωσαν ὁ μὲν ἀπὸ ἰδίων χρημάτων οἱ δὲ ἀφ' ὧν ἀνατεθείκασιν εἰς τὴν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν κοινὴν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων σχολὴν τοῦ Μανουὴλ Γκιούμα ἀπαλλάξαι τοῦ χρέους, καὶ ἀνακτήσασθαι τὸ ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον, οὐ μὴν δ' ἁπλῶς καὶ ἐπὶ ῥητοῖς κεφαλαίοις. Καὶ δὴ κατὰ συναίνεσιν τοῦ τηνικαῦτα ἀρχιερατικῶς προϊσταμένου τῆς ἐκεῖ ἁγιωτάτης μητροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων, νῦν δὲ ἱερωτάτου μητροπολίτου Παλαιῶν Πατρῶν ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀχαΐας συναδελφοῦ ἡμῶν ἀγαπητοῦ κὺρ Μακαρίου καὶ κατὰ τὴν αἴτησιν τῶν ῥηθέντων χριστιανῶν ἀπεφάνθη γνώμῃ κοινῇ καὶ συνοδικῇ ἵνα Α') μὲν τὸ ἐν Ἰωαννί-

νοις ῥηθὲν ἱερὸν καὶ σεβάσμιον μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἠλιοὺ τοῦ Θεσβίτου, καὶ τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Βλαχίας μετόχιον αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἀμφότερα μετὰ πάντων τῶν κτημάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτῶν, τῶν τε ἤδη ὄντων καὶ τῶν εἰσέπειτα προσγενησομένων ἄν, ὑπάρχωσι τοῦ λοιποῦ εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα καὶ παρὰ πάντων γνωρίζονται πατριαρχικὰ σταυροπήγια τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτου πατριαρχικοῦ ἀποστολικοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ τούτου θρόνου καὶ μηδεὶς τῶν κατὰ καιροὺς μητροπολιτῶν Ἰωαννίνων ἐξουσίαν ἄλλην ἔχῃ ἐν τῷ ῥηθέντι μοναστηρίῳ τοῦ Προφήτου Ἠλιού, ἀλλὰ τοῦτο μόνον, ὅσον ἱερουργίαν μίαν καθ' ἕκαστον ἔτος ἐν αὐτῷ ἐπιτελεῖν χάριν εὐλογίας τῶν ἐκεῖ μοναζόντων καὶ λαμβάνειν ἐπὶ τούτῳ γρόσια τριάκοντα. Ὅστις δ' ἂν τῶν μοναζόντων ἐκείνων ἱερᾶσθαι βούλεται, ὀφείλει καὶ οὗτος χειροτονεῖσθαι παρὰ τοῦ κατὰ καιροὺς Ἰωαννίνων λαμβάνοντος τὸ νενομισμένον καὶ ἔθιμον μηδεμίαν δὲ ἄλλην ἐξουσίαν ἔχοντος ἐν αὐτῷ καὶ ἄδειαν. Β') δὲ ἐπειδὴ τὸ ῥηθὲν μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ ἀθλίως κατεχόμενον ὑπὸ ἐξωτερικῶν δανειστῶν εἰς ἐλευθερίαν ἐῤῥύσθη, καὶ ἐξηγοράσθη ἀπὸ χρημάτων τῆς ἰδίας σχολῆς τοῦ Γκιούμα, διὰ τοῦτο ἵνα φυλάττηται τοῦ λοιποῦ τῆς συμφορᾶς, ἣ πολλάκις πρότερον περιέπεσεν, ὑπάρχῃ αὐτό τε καὶ τὸ ἐν Βλαχίᾳ μετόχιον αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου μετὰ πάντων τῶν κατὰ καιροὺς ἀναθημάτων καὶ κτημάτων αὐτῶν ἐσαεὶ προσῳκειωμένον εἰς τὴν ῥηθεῖσαν ἐν Ἰωαννίνοις Σχολήν, ὥστε εἶναι καὶ γνωρίζεσθαι ἴδια κτήματα ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα τῆς ῥηθείσης Σχολῆς καὶ αὐτὴν δὲ γνωρίζεσθαι κτῆμα ἐκείνων ἀναπόσπαστον· Γ') ὅπως ἐπὶ τῷ ῥηθέντι μοναστηρίῳ τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ ἔχωσιν ἀποκαθίστασθαι ἐπίτροποι ὅ,τε κατὰ καιροὺς διδάσκαλος τῆς Σχολῆς, καὶ οἱ κατὰ καιροὺς ἐπίτροποι αὐτῆς καὶ ἔτι δύο τῶν προκριτωτέρων Ἰωαννιτῶν Χριστιανῶν, συναινοῦντος καὶ τοῦ διδασκάλου πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ βοήθειαν τοῦ ἐν αὐτῷ διοριζομένου οἰκονόμου· Δ') ὁ οἰκονόμος αὐτὸς ἔχῃ ἀποκαθίστασθαι κατ' ἔτος τῇ ἐκλογῇ τοῦ διδασκάλου ὡς πρώτου καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιτρόπων τῆς Σχολῆς· Ε') πρὸς τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ διδασκάλου συναινεῖν ἐπερωτώμενον καὶ γνώμην ἔχειν καὶ τὸν ἐν τῇ Βλαχίᾳ ἀρχιμανδρίτην προϊστάμενον τοῦ ῥηθέντος μετοχίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τούτου δὲ τὴν ἐκλογὴν καὶ προχείρισιν γίνεσθαι ἐκ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ μοναστηρίῳ τοῦ προφήτου Ἠλιού, ταὐτὸν εἰπεῖν, τῆς Σχολῆς ἱερομονάχων ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν διωρισμένων ἐπιτρόπων, ὅστις ἐπειδὰν ἐκλεχθῇ καὶ σταλῇ ἐκεῖ ἔχει μένειν διὰ βίου ἐπιμελούμενος

μενος τῆς αὐξήσεως καὶ βελτιώσεως τοῦ εἰρημένου μετοχίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, καὶ διάγων κατὰ τὸ μοναδικὸν ἐπάγγελμα, καὶ ἐκπέμπων κατ' ἔτος καθαρὸν καὶ ἀκριβῆ λογαριασμὸν πρὸς τὸν διδάσκαλον, καὶ τοὺς ἐπιτρόπους τῆς σχολῆς, μηδενὸς τολμῶντος ἀποβαλεῖν ἢ μετακινῆσαι αὐτόν, ἐκτὸς εἰμὴ φωραθῇ τοῖς ἐπαινετοῖς ἤθεσιν ἀντιπράττων ἢ κακῇ οἰκονομίᾳ χρώμενος, καὶ ἀμελῶν τοῦ ῥηθέντος μετοχίου. Ϛ΄) Μηδένα ἔχειν ἄδειαν παροικεῖν, ἢ κατοικεῖν ἐν αὐτῷ τῷ μετοχίῳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἀμισθὶ φιλοτιμίας ἢ δωρεᾶς, ἢ δυσωπείας ἢ ἄλλου τινὸς χάριν, μηδὲ τοὺς ἐκεῖ προσδιατρίβοντας ἁγίους ἀρχιερεῖς, βουληθέντος τινός, ὡς εἴθισται, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτῷ κατὰ καιρὸν ἀρχιμανδρίτην ἐν πάσῃ ἐξουσίᾳ ἔχειν ἐκδιδόναι ἐπὶ ἐνοικίοις τοὺς τοῦ μετοχίου οἰκίσκους, καὶ τὰ λοιπὰ κτήματα· Ζ΄) δὲ καὶ τελευταῖον, τοὺς κατὰ καιροὺς ἐπιτρόπους τῆς ῥηθείσης σχολῆς ὁμοῦ μετὰ τοῦ διδασκάλου λαμβάνειν κατ' ἔτος ἀκριβῆ καὶ καθαρὸν λογαριασμὸν τοῦ οἰκονόμου τοῦ ῥηθέντος μοναστηρίου τοῦ προφήτου Ἠλιού, καὶ τὰ περιττεύοντα τῶν ἀπαραιτήτων ἐξόδων τούτου, καὶ τοῦ μετοχίου αὐτοῦ, παραλαμβάνοντας παρέχειν τῷ διδασκάλῳ ἐπὶ τῷ λαμβάνειν ἐξ αὐτῶν τὸν προσήκοντα ἐτήσιον αὐτοῦ μισθόν, καὶ τὰ εἰς τροφὰς καὶ ἐνδυμασίας δέκα μαθητῶν, ἐκλεγομένων ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ ἀφιλοπροσώπως καὶ συντασσομένων ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ὑποτρόφων τῆς Σχολῆς καὶ τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου ὧν οἱ δοκιμώτεροι καὶ ἀξιώτεροι, εἰ βουληθεῖεν, γενόμενοι ἱεροδιάκονοι ἢ ἱερομόναχοι, ἔχουσι προάγεσθαι καὶ εἰς τὴν ὅλην οἰκονομίαν τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου καὶ ἀποστέλλεσθαι παρὰ τοῦ διδασκάλου καὶ εἰς τὸ ἐν τῇ Βλαχίᾳ μετόχιον ἡγούμενοι ἀρχιμανδρῖται. Ταῦτα περιέχει τὸ προεκδοθὲν ἐκεῖνο σιγιλλιῶδες ἐκκλησιαστικὸν γράμμα. Συμφώνως δὲ ἐξεδέδοτο καὶ ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ παναγιωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου πρῴην Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῦ καὶ περιποθήτου ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κῦρ Γρηγορίου ἐκκλησιαστικὸν σιγιλλιῶδες γράμμα, ἐπικυρωτικὸν τῶν ἀνωτέρω καὶ προσδιορίζον δίδοσθαι ἐτήσιον παρ' αὐτοῦ τοῦ πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ ἀνὰ διακόσια πεντήκοντα γρόσια εἰς τὸ κοινὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγ. Ἐκκλησίας. Τούτων δὲ οὕτως ὀρθῶς καὶ νομίμως γενομένων ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τοῦ τε μοναστηρίου καὶ τοῦ μετοχίου αὐτοῦ καὶ ἀδιασπάστῳ ἑνώσει αὐτῶν μετὰ τῆς ῥηθείσης τοῦ Γκιούμα κοινῆς Σχολῆς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, ἐξεδόθη οὐκ οἴδαμεν ὅπως καθ' ὕπουλον τρόπον καὶ ἀπάτην γράμμα ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχίας τοῦ ἐν μα-

χαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου κυροῦ Νεοφύτου πρῴην Κωνσταντινουπόλεως μεταρρυθμίζον τὴν διοίκησιν αὐτῶν τῶν δύο, τοῦ τε μοναστηρίου καὶ τοῦ μετοχίου, καὶ ἀποκαθιστῶν αὐτὰ παραλόγως καὶ ἀθεμίτως ἐλεύθερα, καὶ διακεχωρισμένα, καὶ ἀπηλλοτριωμένα τῆς Σχολῆς, καὶ ὑποκείμενα ὡς ἐνοριακὰ τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Ἰωαννίνων. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἔκδοσις τοιούτου γράμματος ὁπωςδήποτε ἐγένετο ἀντιβαίνει τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῷ δικαίῳ καὶ ἀνατρέπει τὰ καλῶς καὶ ὀρθῶς γεγονότα, διὰ τοῦτο ἔγνωμεν ἤδη γνώμῃ κοινῇ καὶ συνοδικῇ ἀμεταθέτῳ ἀποφάσει, ἐκεῖνο μὲν τὸ ὑστερογενὲς γράμμα ὡς λυμαντικὸν τῆς εὐσταθείας καὶ πιστῆς οἰκονομίας, τῆς τε σχολῆς, καὶ τοῦ μοναστηρίου, καὶ τοῦ μετοχίου αὐτοῦ, καὶ ἀνατρεπτικὸν τῶν ἀπ' ἀρχῆς καλῶς καὶ εὐσεβοφρόνως γεγονότων ἀκυρῶται διόλου, ὡς τὸ μηδὲν λογίζεσθαι. Τὰ δὲ προεκδοθέντα δύο ἐκκλησιαστικὰ σιγιλλιώδη γράμματα ἐπικυρῶσαί τε καὶ κρατῦναι καὶ ἐμπεδῶσαι εἰς ἀσφαλῆ καὶ αἰωνίαν, ὡς εἰπεῖν, μονιμότητα διὰ τοῦδε τοῦ πατριαρχικοῦ ἡμῶν καὶ συνοδικοῦ σιγιλλιώδους γράμματος. Τούτου χάριν καὶ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν ἵνα τοῦ ὑστερογενοῦς ἐκείνου γράμματος ὡς κακῶς καὶ ἀδιακρίτως ἀνατρέποντος τὰ καλῶς προγεγονότα, καὶ ἐπισφαλοῦς ὄντος, ἀκύρου μένοντος εἰς τὸ παντελές, καὶ ἀνισχύρου, διόλου τε ἀνῃρημένου, καὶ ὡς χάρτου ἀγράφου λογιζομένου, τὰ προεκδοθέντα πρότερον ἐκεῖνα δύο πατριαρχικὰ καὶ συνοδικὰ σιγιλλιώδη γράμματα, τό τε ἐπὶ κυροῦ Προκοπίου καὶ τὸ ἐπὶ κυροῦ Γρηγορίου ἔχωσι τὸ κῦρος ἀεὶ καὶ τὴν ἰσχὺν ἀπαράτρεπτον καὶ ἀμεταποίητον καὶ κατὰ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐκτεθέντα ἑπτὰ κεφάλαια. Τὸ μὲν εἰρημένον πατριαρχικὸν ἡμῶν καὶ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ μετὰ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Βλαχίας μετοχίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ὑπάρχωσιν ἀδιασπάστως εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα συνηνωμένα τῇ ἐν Ἰωαννίνοις κοινῇ σχολῇ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων τοῦ Μανουὴλ Γκιούμα, καὶ προσῳκειωμένα μεθ' ὅλων τῶν κτημάτων αὐτῶν καὶ πραγμάτων κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, τῶν τε ἤδη ὄντων, καὶ τῶν εἰσέπειτα προσγενησομένων ἄν, καὶ γινώσκωνται παρὰ πάντων καὶ γνωρίζωνται ἴδια κτήματα τῆς ῥηθείσης Σχολῆς, ἔχωσι δὲ διεξάγεσθαι παρὰ τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἀποκαθισταμένων ἐπιτρόπων ἐν αὐτῇ τῇ σχολῇ, διοριζομένων οἰκονόμον ἐν αὐτῷ τῷ σταυροπηγιακῷ ἡμῶν μοναστηρίῳ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, ὅστις ὀφείλει γνωρίζειν τὸ ἱερὸν αὐτὸ μοναστήριον, καὶ τὸ

εἰρημένον μετόχιον μετὰ τῶν κτημάτων αὐτῶν, καὶ ἀναθημάτων κτήματα ἀναφαίρετα τῆς σχολῆς, καὶ οἰκονομεῖν ἐν φόβῳ Θεοῦ τὰ αὐτῷ ἐπιτετραμμένα καὶ διδόναι κατ' ἔτος καθαρὸν καὶ ἀκριβῆ λογαριασμὸν περὶ πασῶν τῶν προσόδων αὐτοῦ καὶ δαπανημάτων πρὸς τὸν διδάσκαλον τῆς Σχολῆς καὶ τοὺς διωρισμένους ἐν αὐτῷ ἐπιτρόπους. Καὶ ὁ μὲν ἱερώτατος μητροπολίτης Ἰωαννίνων συναδελφὸς ἡμῶν κῦρ Ἱερόθεος καὶ οἱ μετὰ ταῦτα διάδοχοι αὐτοῦ μηδεμίαν ἔχωσι ἐξουσίαν, ἢ μετοχὴν ἐν αὐτῷ τῷ σταυροπηγιακῷ ἡμῶν μοναστηρίῳ, ἀλλὰ τοσοῦτον μόνον, ὅσον ἱερουργίαν μίαν καθ' ἕκαστον ἔτος ἐν αὐτῷ ἐπιτελεῖν μετὰ πάσης τῆς κανονικῆς παρατηρήσεως, χάριν εὐλογίας τῶν ἐκεῖ μοναζόντων, καὶ λαμβάνειν ἐπὶ τούτῳ γρόσια τριάκοντα, καὶ μηδὲν πλέον, μνημονευομένου ἐν αὐτῷ τοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος κατὰ πάσας τὰς ἱερὰς τελετάς, καὶ ἐκκλησιαστικὰς ἀκολουθίας, ὡς νενόμισται. Ὁ δὲ διδάσκαλος τῆς Σχολῆς, καὶ οἱ ἐπ' αὐτῷ διωρισμένοι ἐπίτροποι ἔχωσιν ἐπὶ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἐκλέγειν τὸν ἄξιον καὶ δόκιμον, καὶ ἀποκαθιστᾷν ἐν αὐτῷ οἰκονόμον πειθαρχοῦντα αὐτοῖς καὶ ἑτοίμως ἔχοντα διδόναι κατ' ἔτος ἐν φόβῳ θεοῦ ἀκριβῆ καὶ καθαρὸν τὸν λογαριασμὸν περὶ πασῶν τῶν μοναστηριακῶν προσόδων καὶ δαπανῶν, καὶ τὸν ἄξιον καὶ πιστὸν ἀναφανέντα φιλοφρονεῖσθαι καὶ περιποιεῖσθαι, τὸν δὲ κακῇ οἰκονομίᾳ χρώμενον ἀποσοβεῖν καὶ ἀποβάλλειν καὶ προνοεῖν τῆς πιστῆς οἰκονομίας τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου, καὶ τοῦ μετοχίου αὐτοῦ, καὶ τῆς βελτιώσεως καὶ αὐξήσεως τῶν κτημάτων αὐτοῦ, καὶ πραγμάτων, διδόναι δὲ κατ' ἔτος εἰς τὸ κοινὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἀνὰ ἑκατὸν εἰκοσιπέντε γρόσια λόγῳ εὐγνωμοσύνης καὶ ὑποταγῆς. Καὶ οὕτω κατὰ τὰ ἐκτεθέντα ἀνωτέρω κεφάλαια ἔχειν ἀπαρατρέπτως καὶ ἀπαραβάτως διοικεῖσθαι τὰ τῆς Σχολῆς καὶ τοῦ ῥηθέντος ἱεροῦ πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ ἡμῶν μοναστηρίου τοῦ προφήτου Ἡλιοὺ μετα τοῦ ἐν Βλαχίᾳ μετοχίου αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου. Ταῦτα ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς εἰς αὔξησιν αὐτῶν, καὶ διηνεκῆ τὴν σύστασιν. Ὅστις δὲ καὶ ὁποῖος τῶν χριστιανῶν ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς μικρὸς ἢ μέγας ἐπιχειρήσει ἀνατρέψαι, ἢ μετακινῆσαί τι τῶν ἐν τῷ παρόντι συνοδικῶς ἀποφανθέντων, ἢ διασεῖσαι τὴν ἀδιάσπαστον ἕνωσιν τοῦ τε μοναστηρίου καὶ τοῦ μετοχίου ἀπὸ τῆς σχολῆς, οἱ τοιοῦτοι ὁποῖοι ἂν ὦσιν, ὡς κοινοβλαβεῖς καὶ πολέμιοι τῶν καλῶν καὶ κοινωφελῶν, ἀφωρισμένοι ὑπάρχωσι παρὰ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου μακαρίας Τριάδος τοῦ ἑνὸς τῇ φύσει μόνου θεοῦ, καὶ κατηραμένοι, καὶ ἀσυγχώ-

ρητοι καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι, καὶ τυμπανιαῖοι, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνοι καὶ ἔνοχοι τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης, καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικοι. Ὅθεν εἰς τὴν περὶ τούτων ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν ἐπικυρωτικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα, καταστρωθὲν κἀν τῷ Ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἐστάλη εἰς τὴν ἐν Ἰωαννίνοις κοινὴν Σχολὴν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων τοῦ Μανουὴλ Γκιούμα. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιαστῷ πέμπτῳ, κατὰ μῆνα σεπτέμβριον, ἐπινεμήσεως Θ'.

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Ὁ *Καισαρείας* Φιλόθεος, † ὁ *Ἡρακλείας* Μελέτιος, † ὁ *Κυζίκου* Ἰωακείμ, † ὁ *Νικομηδείας* Ἀθανάσιος, † ὁ *Χαλκηδόνος* Ἱερεμίας, † ὁ *Δέρκων* Γρηγόριος, † ὁ *Θεσσαλονίκης* Γεράσιμος, † ὁ *Προύσης* Ἄνθιμος, † ὁ *Βερροίας* Χρύσανθος, † ὁ *Παλαιῶν Πατρῶν* Μακάριος, † ὁ *Μυτιλήνης* Ἱερεμίας, † ὁ *Ἀγκύρας* Ἰωαννίκιος, † ὁ *Σοφίας* Θεοφάνης, ὁ † *Προϊλάβου* Παρθένιος, † ὁ *Ξάνθης* Ναθαναήλ, † ὁ *Δημητριάδος* Ἀθανάσιος, † ὁ *Φερσάλων* Παρθένιος.

(Τὸ τέλος ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει)

Β. Α. Μυστακίδης.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ Τῌ ΝΗΣῼ ΝΑΞῼ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ[1]

Καὶ ὁ διαδεξάμενος δὲ τὸν Ἀλέξανδρον . . . . εἰς τὸ τοῦ διερμηνέως τοῦ στόλου ἀξίωμα Ἰωάννης Καρατζᾶς ἔγραψεν ἐπιστολὴν τοῖς Ναξίοις τὸν Μάϊον τοῦ ἰδίου ἔτους 1799, προτρέπων αὐτοὺς εἰς τὰ ὁριζόμενα ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ὁρισμῷ, ἣν καὶ παρατίθημι.

† Τιμιώτατοι προεστῶτες καὶ ἐπίτροποι τῆς νήσου Ναξίας, ἡμέ-

[1] Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 18.

τεροι προσφιλέστατοι, τὴν τιμιότητά σας ἡδέως προσαγορεύομεν. Εἴητε ἡμῖν ὑγιαίνοντες ἐν εὐημερίᾳ· ἐπειδὴ ἐπληροφορήθημεν, ὅτι τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τὸ χρηματίσαν ἀπ' ἀρχῆς ἴδιον κτῆμα τοῦ Νικολάου Μαυρομμάτου, αὐτοπροαιρέτως ποτὲ παρ' αὐτοῦ τε καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἀφιερώθη τῇ κοινότητι διὰ νὰ ἀποκατασταθῇ κοινὸν σχολεῖον τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων εἰς κοινὴν ὠφέλειαν· καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν κοινὴν ζήτησίν σας, πρὸς ἐν παντὶ καιρῷ ἀσφάλειαν, ἐξεδόθη ἡγεμονικὸς ὁρισμὸς τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ πολυχρονίου πασσᾶ ἐφένδη μας περὶ αὐτοῦ, ὁρίζων ὅπως ἢ τὸ εἰς σχολεῖον ἀφιερωθὲν αὐτὸ μοναστήριον εἰς τὴν δεσποτείαν καὶ κυριότητα τῆς κοινότητος, καὶ τῶν κατὰ καιροὺς διορισθησομένων ἐπιτρόπων, τούτου χάριν γράφοντες προσκελευόμεθα καὶ ἡμεῖς πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα τὸ εἰς σχολεῖον ἀφιερωθὲν αὐτὸ μοναστήριον, ἀποσπασθὲν δι' ὅλου τῆς οἵας δήποτε ἰδίας κυριότητος τῶν ῥηθέντων, ἐξαιρουμένης τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ὑποστατικῶν αὐτῆς, καὶ ἑνὸς ὄντα πλησίον τῆς ἐκκλησίας κειμένου μετὰ τοῦ ἀνωγαίου αὐτοῦ, μένῃ δι' ὅλου εἰς τὸ ἑξῆς εἰς τὴν κυριότητα καὶ δεσποτείαν τοῦ κοινοῦ, οἰκούμενον ὑπὸ τοῦ κατὰ καιρὸν σχολαρχοῦντος διδασκάλου καὶ ἐποικοδομούμενον, χρείας καλούσης, ἀναλώμασι τῆς σχολῆς ἢ τοῦ κοινοῦ, χωρὶς νὰ δεσπόζῃ ἰδίως ἐν αὐτῷ κἀνεὶς τῶν κληρονόμων καὶ διαδόχων τοῦ ῥηθέντος, ἀλλὰ λογιζόμενον τοῦ λοιποῦ κοινὸν κτῆμα, διαφράττηται τοίχῳ πρὸς τὸ εἶναι κεχωρισμένην τὴν περιοχὴν τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ σχολείου, εἰς ἐλευθέραν εἰσέλευσιν τῶν φοιτώντων, καὶ εἰς τελείαν ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν τοῦ κατὰ καιρὸν σχολαρχοῦντος διδασκάλου. Λοιπὸν τούτων οὕτως ὀρθῶς ἐπικυρωθέντων πατριαρχικῷ καὶ συνοδικῷ γράμματι, καὶ θεσπισθέντων τῷ ὑψηλῷ ἡγεμονικῷ ὁρισμῷ, μηδεὶς τολμήσῃ διασεῖσαι, ἢ παρενοχλῆσαι τὰ ἐπικυρωθέντα τε καὶ θεσπισθέντα, ὅτι θέλει κολασθῇ ὡς ἀπειθὴς καὶ παρήκοος, καὶ τῶν εἰς κοινὴν ὠφέλειαν συντεινόντων ἀναιρέτης· οὕτω καὶ μὴ ἄλλως γενέσθω ἐξ ἀποφάσεως καὶ ὑγιαίνοιτε 1799 Μαΐου.

τῆς τιμιότητός σας ὅλως
Ιωαννης Καρατζας.[1]

Ἕνεκα τῶν διατρεξάντων τούτων περὶ τῆς διαμφισβητήσεως τῆς

[1] Τὸ γράμμα τοῦτο ἐπιστελλόμενον «τοῖς τιμιωτάτοις προεστῶσι καὶ ἐπιτρόποις τῆς νήσου Ναξίας ἡμετέροις προσφιλεστάτοις ὑγιῶς» ἀπόκειται παρ' ἐμοί.

κυριότητος τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου πρὸς τοὺς κληρονόμους τοῦ δωρητοῦ Νικολάου Μαυρομμάτου ἐξεδόθη τὸ ἑξῆς πατριαρχικὸν γράμμα ἐπὶ Νεοφύτου τοῦ Ζ΄ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἰδίου ἔτους 1799, ὅπερ παρατίθημι.

Νεόφυτος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης

† Πολλοῖς μὲν πολλάκις διατεθρύλληται ὅσα καὶ οἷα τὰ τῆς παιδείας ἀγαθά, αὕτη καὶ γὰρ ἡμῖν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φαύλου διάκρισιν περιποιεῖ τὰ μὲν ἑλέσθαι, τὰ δὲ φυγὴν παραινοῦσα, ὑπ' αὐτῆς τὰ ἤθη κοσμούμεθα, ἐπαινετοὺς ἡμᾶς αὐτοὺς παρεχόμενοι, αὕτη πῶς οἰκονομητέον, πῶς πολιτικοῖς χρηστέον πράγμασι, καὶ μυρί' ἄλλα συμφέροντα τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ ἐκδιδάσκει τοὺς μετειληφότας, καὶ τῇ ψυχῇ οἷον κάλλιστον περιτίθησι κόσμον τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας αὐτῇ περιποιοῦσα, καὶ τὸν ἄνθρωπον ᾗ δυνατὸν ὅμοιον Θεῷ ἀποφαίνουσα· διὰ ταῦτα καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλη Ἐκκλησία ὅταν κατίδῃ πόθον φιλοθέων τινῶν εἰς διαμονὴν κοινῆς σχολῆς πρὸς διδασκαλίαν τοῦ τοιούτου θείου τῳόντι χρήματος δεομένων τῆς παρ' αὐτῆς ἐπικυρώσεως, προθύμως πάνυ ἐπιδαψιλεύεται αὐτοῖς τὴν ἀντίληψιν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐνεφανίσθη τῇ ἡμῶν Μετριότητι συνοδικῶς προκαθημένῃ ἀποδεικτικὸν γράμμα γεγραμμένον τῇ 15ῃ Αὐγούστου τοῦ παρελθόντος χιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ ὀγδοηκοστοῦ πρώτου σωτηρίου ἔτους κατησφαλισμένον ὑπογραφαῖς ἀξιοπίστων καὶ ἐπιβεβαιώσει τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Παροναξίας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου παντὸς Αἰγαίου πελάγους, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῦ ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κῦρ Νεοφύτου παρὰ τῶν προεστώτων καὶ ἐπιτρόπων τῆς νήσου Ναξίας,[1] καὶ περιέχον, ὅτι ὁ Νικόλαος Μαυρομμάτης ἐπιλεγόμενος θείου ζήλου ἐμφορούμενος πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν τῶν πατριωτῶν αὐτοῦ οἰκείᾳ βουλῇ καὶ αὐθαιρέτῳ γνώμῃ ἀνέθηκε καί ἀφιερώσατο διὰ σχολεῖον τῆς κοινότητος τὸ ἐν τῇ νήσῳ Ναξίᾳ ἱερὸν μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου πρὸς τῷ αἰγιαλῷ τῶν Μύλων, ἐκτὸς μόνης τῆς ἐκκλησίας καὶ ὅλων τῶν ὑποστατικῶν αὐτῆς, καὶ ἑνὸς ὀντᾶ μετὰ τοῦ ἀνωγαίου πλησίον τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ μοναστηρίου τούτου ὀσπήτια καὶ μαγαζεῖα μένειν

[1] Τὸ γράμμα τοῦτο ἦν τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν δωρητήριον τοῦ Νικολάου Μαυρομμάτου.

ἔσχε σχολεῖον κοινὸν εἰς κατοικίαν διδασκάλου καὶ παράδοσιν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων πρὸς τοὺς φοιτῶντας ἐν αὐτῷ μαθητάς, καὶ ἐξουσιάζεσθαι παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν διδασκάλου καὶ διοικεῖσθαι παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τῆς αὐτῆς σχολῆς ἄνευ τοῦ ἐνοχλεῖσθαι τὸ παράπαν παρά τινος, καὶ ἢν γένηται χρεία ἀνοικοδομεῖσθαι καὶ ἐπισκευάζεσθαι ἀναλώμασι τῆς σχολῆς ταύτης παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἐν αὐτῇ διωρισμένων ἐπιτρόπων, ἢν μέντοι ποτὲ ἐξ ἐπηρείας τοῦ μισοκάλου καταργηθῇ τέλεον ἡ ἐν αὐτῇ παράδοσις τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων καὶ καταλυθῇ τὸ σχολεῖον τοῦτο, ἐκλείποντος πολλῶν χρόνων τοῦ διδασκάλου, ἔχει μένειν αὖθις ὑπὸ τὴν δεσποτείαν καὶ κυριότητα τοῦ ῥηθέντος Νικολάου Μαυρομμάτου, καὶ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ ἄνευ τινὸς ἀντιλογίας καὶ προφάσεως· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ υἱὸς ἐκείνου ἱερώτατος ἀρχιεπίσκοπος Λιτίτσης, συνάδελφος ἡμῶν κῦρ Γρηγόριος Μαυρομμάτης τοὐπίκλην κατιδὼν ἀμελουμένην τὴν κοινὴν ταύτην σχολὴν ἐξέλαβε γράμμα ἡμέτερον πατριαρχικὸν συνοδικὸν κατὰ τὸ παρεληλυθὸς χιλιοστὸν ἑπτακοσιοστὸν ἐνεννηκοστὸν πρῶτον σωτήριον[1] ἔτος ἐπινεμήσεως δεκάτης, ἀποδεικτικὸν τῆς ἐν τοῖς ὀσπητίοις καὶ μαγαζείοις ἐξουσίας αὐτοῦ ὡς πατρικοῖς κτήμασιν, ἑπόμενος τῇ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διαταγῇ, ὡς εἴ γέ ποτε καταλυθῇ τέλεον ἡ παράδοσις καὶ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων ἐν τῷ ῥηθέντι κοινῷ σχολείῳ, ἔχῃ ἐξουσιάζειν ἐλευθέρως τὸ ὀσπήτιον ἐκεῖνο καὶ μαγαζεῖον οὐχ ὡς σχολεῖον κοινόν, ἀλλ' ὡς πατρικὸν αὐτοῦ κτῆμα μὴ οἰκούμενον παρὰ διδασκάλου, διά τοι τοῦτο οἱ προεστῶτες καὶ ἐπίτροποι τῆς αὐτῆς σχολῆς ὡς ἀπὸ στόματος καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ Ναξίᾳ πατριωτῶν αὐτῶν μὴ ἀνεχόμενοι ὅλως καταργηθῆναι τὸ κοινὸν τοῦτο σχολεῖον καὶ ἐξίτηλον γενέσθαι, περιεποιήσαντο ἀπὸ κοινῶν αὐτῶν ἀναλωμάτων, καὶ ἐπῳκοδόμησαν, καὶ ἀποκατέστησαν ἐν αὐτῷ πεπαιδευμένον διδάσκαλον εἰς παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων πρὸς τοὺς φοιτῶντας ἐν αὐτῷ μαθητάς, καὶ οὕτως ἐλέῳ θείῳ συνίσταται καὶ καρποφορεῖ ἡ ῥηθεῖσα κοινὴ σχολή, καὶ εἰς ἀσφάλειαν αὐτῆς καὶ διαμονὴν ἐζητήσαντο ὁμοφώνως ἐπικυρωθῆναι διὰ τοῦ παρόντος ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος· τούτου χάριν εὐμενῶς προσεικάμενοι τὴν δέησιν αὐτῶν ὡς κοινωφελῆ καὶ μὴ ἀντιβαίνουσαν τῇ δια-

[1] Τὸ γράμμα τοῦτο δι' οὗ ὁ Λιτίτσης Γρηγόριος Μαυρομμάτης ἀπήτησε τὴν ἐπιστροφὴν τῆς πατρικῆς δωρεᾶς ὡς μὴ ἐκπληρουμένου τοῦ ὅρου τοῦ δωρητοῦ δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω.

ταγῇ τοῦ ἀφιερώσαντος εἰρημένου ποτὲ Νικολάου Μαυρομμάτου, γράφοντες γνώμῃ κοινῇ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ἡ ῥηθεῖσα ἀφιέρωσις ὡς νόμιμος καὶ κοινωφελὴς ὑπάρχῃ ἐσαεὶ ἀμετάθετος καὶ ἀμετάτρεπτος, καὶ τὸ ῥηθὲν μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὸ κείμενον πρὸς τῷ αἰγιαλῷ τῶν Μύλων ἐκτὸς μόνης τῆς ἐκκλησίας μεθ' ὅλων τῶν ὑποστατικῶν αὐτῆς, καὶ ἑνὸς ὀντᾶ μετὰ τοῦ ἀνωγαίου αὐτοῦ πλησίον τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἡ λοιπὴ ἅπασα περιοχὴ ὑπάρχῃ καὶ λέγηται καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται κοινὸν σχολεῖον τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων τῆς νήσου Ναξίας εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, οἰκούμενον παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν ἐν αὐτῷ διδασκάλου, διεξαγόμενόν τε καὶ ἐξουσιαζόμενον παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς διωρισμένων ἐπιτρόπων αὐτοῦ, ἐποικοδομούμενον καὶ ἐπισκευαζόμενον τῆς χρείας καλούσης ἀπὸ ἄσπρων τῆς αὐτῆς σχολῆς καὶ περιποιούμενον παρὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτῆς, μὴ ἐχόντων μέντοι ποτὲ ἄδειαν ἐνοικιάσαι τὴν ῥηθεῖσαν κατοικίαν πρὸς ἕτερον πρόσωπον, ἢ χρήσασθαι ἄλλως πως, ἀλλὰ μόνον κοινῇ σχολῇ τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων καὶ ἔχειν διὰ παντὸς εἰς κατοικίαν διδασκάλου καὶ παράδοσιν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων πρὸς τοὺς φοιτῶντας ἐν αὐτῇ μαθητάς, ἐάν γε μὴν ποτὲ φθόνῳ τοῦ μισοκάλου καταλυθῇ τὸ σχολεῖον τοῦτο, καὶ διαμείνῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐστερημένον σχολάρχου καὶ διδασκάλου, καὶ καταργηθῇ τέλεον, καὶ ἐκλείψῃ διότι ἡ παράδοσις τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, καὶ ἀμαυρωθῇ ὁ ἔνθεος ζῆλος ἕνεκεν τῆς συστάσεως αὐτῆς, τότε δὴ τότε ἔχῃ περιέρχεσθαι καὶ μένειν ὑπὸ τὴν δεσποτείαν καὶ κυριότητα τῶν γνησίων κληρονόμων τοῦ ἀφιερώσαντος αὐτὴν εἰρημένου ποτὲ Νικολάου Μαυρομμάτου κατὰ τὴν διαταγὴν ἐκείνου, ὅστις δὲ καὶ ὁποῖος τῶν χριστιανῶν μικρὸς ἢ μέγας, νέος ἢ γέρων, ἱερωμένος ἢ λαϊκός, συγγενὴς ἐκείνου ἢ ξένος, ἑκάστης τάξεως καὶ βαθμοῦ, τολμήσῃ ἐφ' οἱαδήτινι αἰτίᾳ καὶ προφάσει συντηρουμένης ἐλέῳ Θείῳ τῆς κοινῆς ταύτης σχολῆς καὶ διεξαγομένης καλῶς ἐπιχειρῆσαι διασεῖσαι αὐτὴν καὶ ἀνατρέψαι κακοβούλως τὰ ἐν τῷ παρόντι νομίμως ἐπικυρωθέντα, ὁ τοιοῦτος ὡς κοινοβλαβὴς καὶ πολέμιος τῆς παιδείας, καὶ ἀλαζὼν καὶ κακότροπος, ἀφωρισμένος εἴη ἀπὸ θεοῦ Κυρίου παντοκράτορος, καὶ κατηραμένος, καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος καὶ ἔνοχος τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης, ταῦτα γοῦν ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς· καὶ εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἀπελύθη τὸ παρὸν

ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν ἐπικυρωτικὸν γράμμα, καὶ ἐπεδόθη τοῖς ἐπιτρόποις τοῦ εἰρημένου σχολείου.

αψηϑ' Ἐν μηνὶ ἀπριλίῳ ἰνδ. 6'.

† Ἐφέσου ΣΑΜΟΥΗΛ	† . . . .
† Ἡρακλείας.	† Προύσης ΑΝΘΙΜΟΣ
† Νικομηδείας ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	† . . . . ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
† Νικαίας ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ	† Ἀγκύρας . . . .
† Χαλκηδόνος	† Παροναξίας Νεόφυτος.
† Δέρκων ΜΑΚΑΡΙΟΣ	† . . . .

Καὶ τὸ παρατεθὲν ἤδη πατριαρχικὸν γράμμα δὲν ἤρκεσεν εἰς τὸ νὰ καταπαύσῃ τὰς τῶν κληρονόμων τοῦ Νικολάου Μαυρομμάτου ἀπαιτήσεις· δι' ὃ μεθ' ἓν σχεδὸν ἔτος τὸν μάρτιον τοῦ 1800 ἔγραψε τοῖς Ναξίοις ὁ τότε διερμηνεὺς τοῦ στόλου Ἰωάννης Καρατζᾶς περὶ τῆς ἰδίας ὑποθέσεως τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν.

«Τίμιοι προεστῶτες καὶ ἐπίτροποι Ναξίας, ἡμέτεροι προσφιλέστατοι· ὑγιαίνοντες εἴητε ἐν εὐημερίᾳ· ἐπικυροῦντες τὰ περὶ συστάσεως καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ σχολείου προεκδοθέντα γράμματά μας, γράφομεν ἤδη καὶ σᾶς προστάζομεν ἀποφασιστικῶς ἵνα τῇ διενεργείᾳ αὐτῶν τούτων παραλάβωσιν οἱ ἐπίτροποι τοῦ σχολείου ὅλα αὐτοῦ τὰ δικαιώματα, κατὰ τὸ προεκδοθὲν πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα χωρὶς νὰ ὑποδείξῃ τις τὴν παραμικρὰν ἀντίστασιν καὶ ἀντιλογίαν, ὅτι ὁ τοιοῦτος, ὅποιος καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι, θέλει παιδευθῇ βαρύτατα ὡς παρήκοος καὶ ἀπειθής· ἡ σύστασις καὶ περιποίησις τοῦ σχολείου εἶναι κοινωφελής, καὶ συνέπεται νὰ ἀγωνισθῆτε ἅπαντες εἰς τὰ πρὸς σύστασιν καὶ αὔξησιν αὐτοῦ, συνεπιμελούμενοι παντὶ τρόπῳ εἰς τὴν παραλαβὴν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ κινητῶν καὶ ἀκινήτων, καθὼς σᾶς προεγράψαμεν· καὶ ἀνίσως ἐθελοκακῶν τις ἀπειθῇ προφανῶς καὶ κατακρατῇ παραλόγως τὰ δικαιώματα τοῦ σχολείου, ὁ τοιοῦτος ἃς ἐμφανισθῇ πρὸς ἡμᾶς διὰ κοινοῦ γράμματός σας, διὰ νὰ ἐνεργήσωμεν παραχρῆμα τὰ εἰς παιδείαν αὐτοῦ, κατὰ τὸν συνεπόμενον τρόπον· οὕτω γενέσθω ἐξ ἀποφάσεως ἵν' ὑγιαίνοιτε·

αω' μαρτίου ιη' ἀπὸ Διβανχανέ.

Τῆς τιμιότητός σας ὅλος

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ.[1]

[1] Τὸ γράμμα τοῦτο, ἐπιστελλόμενον «τοῖς τιμίοις προεστῶσι καὶ ἐπιτρόποις Ναξίας ἡμετέροις προσφιλεστάτοις ὑγιῶς», ἀπόκειται παρ' ἐμοί.

Φαίνεται ὅτι μετὰ τὸν θάνατον Χρυσάνθου τοῦ Αἰτωλοῦ, συμβάντα τῷ 1785, παρέμεινεν ἡ σχολὴ ἄνευ διδασκάλου ἐπί τινα καιρόν· δι' ὃ συνέβησαν αἱ περὶ τῆς κατοχῆς τοῦ κτήματος ἀμφισβητήσεις ἀπὸ τοὺς κληρονόμους τοῦ δωρητοῦ Νικολάου Μαυρομμάτου. Τὰ μετὰ ταῦτα διατρέξαντα ἀγνοῶ, ἐκ παραδόσεων μηδὲν δυνηθεὶς νὰ συμπληρώσω, μὴ ὑπαρχόντων ἐγγράφων γνωστῶν μοι.

Μετὰ τὸν Χρύσανθον, εἴς τινα λογαριασμὸν τῆς κοινότητος, νομίζω Μπούργου, τοῦ 1788 εὑρίσκω τὸ ποσὸν γροσίων 57 «εἰς τοῦ διδασκάλου Κλήμη»· ἴσως ἐδίδαξεν ἐν τῇ σχολῇ Κλήμης τις ἄγνωστος ἐμοί· μόνον ἐκ τῆς παρατεθείσης σημειώσεως τοῦ λογαριασμοῦ γινώσκω τοῦτον· ἴσως δ' οὗτος ἦν ὁ διαδεξάμενος τὸν Χρύσανθον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ[1].

Πρὸς συντήρησιν τῆς σχολῆς, φαίνεται, κατέβαλλον αἱ δύο κοινότητες Νάξου, Νεοχωρίου καὶ Μπούργου, εἶχε δέ, φαίνεται, καὶ ἰδίαν περιουσίαν ἡ σχολὴ ἐκ δωρεῶν σχηματισθεῖσαν[2], ἀλλὰ τὸ μεγαλεί-

[1] Ὁ λογαριασμὸς οὗτος τοῦ 1788 «τῆς παρῶν χρονιᾶς τοῦ μεγάλου τεφτερίου» ἀπόκειται παρ' ἐμοί. Φαίνεται ὅτι ἡ κοινότης εἶχε βιβλία μεγάλα, εἰς ἃ κατέγραφε τοὺς φόρους.

[2] Περὶ τῆς περιουσίας τῆς σχολῆς ἔχω τὰς ἀκολούθους εἰδήσεις. Παρ' ἐμοὶ ἀπόκειται ὁμολογία τῆς κοινότητος Μπούργου χρονολογουμένη τῷ 1784, δι' ἧς δηλοῦται ὅτι, ἀπολεσθείσης τῆς παλαιᾶς ὁμολογίας τῆς κοινότητος ἐκ γροσιων 1700, ἀνανεοῦται αὕτη διὰ γρόσια 2300, καθισταμένης ἀκύρου τῆς προρρηθείσης, μὲ τόκον τὰ δέκα ἕντεκα τὸν κάθε χρόνον, ὡς σημειοῖ ἡ ἀπόδειξις· χρονολογεῖται δ' αὕτη ἀπὸ Τριὸν 30 αὐγούστου 1784. Ὁ κατὰ τὸ 1785 ἀποθανὼν διδάσκαλος τῆς σχολῆς Χρύσανθος ὁ Αἰτωλὸς ἐκληροδότησε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν σχολὴν τῆς Νάξου ἐκ 300 γροσίων συνισταμένην πρὸς ἐκπαίδευσιν δύο πτωχῶν μαθητῶν· τὰ χρήματα κατετέθησαν εἰς τὴν μητρόπολιν Παροναξίας μὲ τόκον ὀκτὼ τοῖς ἑκατὸν τὸ ἔτος, πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τοῦ δανείου ἡ μητρόπολις ἔδωκε τὸ ἐμβατίκιον τῆς Κυρίας Τριποδιώτισσας, καὶ τοῦ ἁγίου Θαλλελαίου (Πλάτων, σύγγραμμα περιοδικόν, παιδαγωγικὸν καὶ φιλολογικὸν τόμ. ζ', σελ. 300 ἐν Ἀθήναις 1885)· Ἑτέρα χρεωστικὴ ἀπόδειξις τῆς κοινότητος Μπούργου εὕρηται κατακεχωρισμένη εἰς τὸν νέον κώδικα τῆς μητροπόλεως Παροναξίας ἐκ 1000 γροσίων τὴν 12 ἰουλίου τοῦ 1791 ἐπὶ τόκῳ ὀκτὼ τοῖς ἑκατόν. Κατὰ τὸ 1799 οἱ ἐπίτροποι τῆς σχολῆς ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν κοινότητα τὴν πληρωμὴν μιᾶς τῶν πρὸς αὐτὴν ὁμολογιῶν πρὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν ὀφειλομένης, δηλαδὴ τῷ 1735, ἐκ γροσίων 1100 (φαίνεται ὅτι ἡ ὁμολογία αὕτη ἦν διάφορος τῶν δύο ἄλλων μνημονευθεισῶν)· μὴ πληρωθείσης δέ, ἀνηνέχθησαν οἱ ἐπίτροποι τῆς σχολῆς πρὸς τὸν τότε καπετὰν πασσᾶν, ὅστις διὰ τοῦ διερμηνέως αὐτοῦ Ἰωάννου Καρατζᾶ ἔγραψεν αὐτοῖς ἀπὸ Διβανχανὲ ἐπιτάττων εἰς τὴν κοινότητα Μπούργου τὴν πληρωμὴν τῆς ὀφειλῆς ταύτης μετὰ τοῦ τόκου, στέλλων πρὸς τούτοις

τερον τῆς συντηρήσεως μέρος κατέβαλλον οἱ Μπουργιανοὶ λεγόμενοι, διότι οἱ Νεοχωρῖται κατέβαλλον μόνον κατ' ἔτος γρόσια πεντήκοντα καὶ ταῦτα οὐχὶ τακτικῶς· δι' ὃ φαίνεται οἱ ἐπίτροποι ἀνηνέχθησαν

μουμπασίρην διὰ νὰ τὸ κάμῃ ταχσίλι· ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐπιστελλομένη «τοῖς τιμιωτάτοις δημογέρουσι καὶ κοτζαπασίδες κυρίοις ἡμετέροις »προσφιλεστάτοις ὑγιῶς» ἀπόκειται παρ' ἐμοί.

Ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ὁμολογία τῶν 1000 γροσίων ἀνενεώθη τὸ ἔτος 1798 τὴν 22 νοεμβρίου, ἀπολεσθείσης τῆς πρώτης ἀποδείξεως μὲ τόκον δέκα τοῖς ἑκατὸν τὸ ἔτος, ἀπόκειται δὲ παρ' ἐμοὶ ὡς καὶ ἡ χρεωστικὴ αὕτη ὁμολογία. Τὸ ἴδιον ἔτος ἡ σχολὴ ἐδάνεισε γρόσια 150 πρός τινα Ἀθανάσιον Παπαδόπουλον ἐπὶ τόκῳ δέκα τοῖς ἑκατὸν τὸ ἔτος· φέρουσα χρονολογίαν 1 νοεμβρίου 1798 καὶ ἡ χρεωστικὴ αὕτη ὁμολογία, ἀπόκειται παρ' ἐμοί. Κατὰ τὸ 1801 ἔχομεν χρεωστικὴν ὁμολογίαν πρὸς τὴν σχολὴν τῆς μητροπόλεως Παροναξίας, πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ κωδωνοστασίου, δανεισθείσης τὰ χρήματα, ἐκ γροσίων 1200 διὰ τῆς ἐνεχυριάσεως πρὸς τὴν σχολὴν τοῦ ἐμβατικίου τῆς Παντανάσσης καὶ ἀμπελῶνός τινος καλουμένου Καζανόβα εἰς Ἀγερουάνιον· φέρει χρονολογίαν 4 ἰουνίου 1801· ἀπόκειται καὶ αὕτη παρ' ἐμοί. Ὀφειλέτης πρὸς τὴν σχολὴν ἦν καὶ ὁ κατὰ τὸ 1800 διερμηνεὺς τοῦ στόλου Ἰωάννης Καρατζᾶς ἐκ γροσίων 1000 α' δεκεμβρίου ἐν Βασιλευούσῃ ἐκδοθεῖσα μὲ τόκον πρὸς πενῆντα γρόσια τὸ πουγγὶ τὸν χρόνον· καὶ ἡ χρεωστικὴ αὕτη ὁμολογία ἀπόκειται παρ' ἐμοί. Οἱ ἐπίτροποι τῆς σχολῆς τὸν ἰανουάριον τοῦ 1802 ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Καρατζᾶν τὰ ὀφειλόμενα ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὴν σχολὴν 1000 γρόσια προφασιζόμενοι τὴν μισθοδότησιν τοῦ διδασκάλου, οὗτος δ' ἀπήντησεν αὐτοῖς ὅτι διὰ τὰς καιρικὰς περιστάσεις ἐμποδίζεται τὴν πληρωμὴν τούτων, ἐν καιρῷ δὲ δὲν θέλει παραμελήσει τὸ καθῆκον αὐτοῦ· ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, χρονολογουμένη τὴν 22 ἰανουαρίου τοῦ 1802, ἐπιστέλλεται «τοῖς τιμίοις ἐπιτρό»ποις τῆς κατὰ τὴν Ναξίαν Ἑλληνικῆς σχολῆς ἡμετέροις προσφιλέσιν ὑγιῶς »εἰς Ναξίαν» καὶ ἀπόκειται παρ' ἐμοί.

Καὶ τοσαύτη μὲν φαίνεται ἡ ἐξ ὁμολογιῶν σωζομένων περιουσία τῆς σχολῆς· ἐκ τοῦ δημοσιευομένου δὲ καταστίχου αὐτῆς τοῦ 1816—19 πολλὰ ἄλλα μανθάνομεν περὶ αὐτῆς.

Δι' ἐπιστολῆς δ' αὐτοῦ, ἣν κατωτέρω δημοσιεύομεν τὴν ιδ' σεπτεμβρίου 1800 καὶ ἐκ Χίου ἐπιστελλομένης, ὁ τότε διερμηνεὺς τοῦ στόλου ἐζήτει τὴν χρηματικὴν καταγραφὴν τῆς περιουσίας τῆς σχολῆς. Ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ περιουσία αὕτη, φαίνεται κατὰ τὴν μεγάλην ἡμῶν Ἐπανάστασιν, παραμεληθείσης ἐπ' ὀλίγον τῆς σχολῆς ἕνεκα τῶν καιρικῶν ἀταξιῶν, καὶ τὰ τῆς περιουσίας αὐτῆς παρημελήθησαν, ὑπέστη δὲ τὴν τύχην τῶν χρεῶν τῶν κοινοτήτων Νάξου.

Ἔχει δὲ τὸ κατάστιχον οὕτω·

«1816 ὀκτωβρίου 15 ἐδιορίσθη διὰ διδάσκαλος ὁ κὺρ Γρηγόριος Ξανθόπουλος παρὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου ἄρχοντος δραγουμάνου Τσελεπῆ Μιχαλάκη Μάνου καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ γρόσια 700.

»Ἀνεχώρησεν ὁ ῥηθεὶς διδάσκαλος διὰ Ἀθήνας 1817 αὐγούστου 19 ἡμέρα

πρὸς τὸν τότε διερμηνέα τοῦ στόλου Κωστάκην Χαντζερῆν γράψαντα πρὸς αὐτοὺς τὴν ἑξῆς διαταγήν·

« † Προεστοί, καὶ λοιποὶ κάτοικοι τοῦ Νεοχωρ(ίου τῆς Ναξίας)

κυριακῇ τὸ βράδυ καὶ ἐδιορίσθη διδάσκαλος ἀντ' αὐτοῦ ὁ πρωτόπαππας Τζορτζέτος, διὰ γρόσια 300 τὸν χρόνον· ἀνεχώρησε καὶ αὐτὸς διὰ Βασιλεύουσαν εἰς τοὺς 1818 ἀπριλλίου 24 [1].

»Ἐμεταδιορίσθη διδάσκαλος διὰ γρόσια 400 τὸν χρόνον, μὲ τὸ νὰ ἐμεταμελήθη ἀπὸ τὸ αὐτὸ ταξείδιον.

»Ὀκτωμβρίου 30 ἔλαβον ἀπὸ Μιχαλάκην Μαγειρόπουλον διὰ τὸν ἔγγοναν τοῦ Δημητριλιακοῦ ἀπὸ ἐγχαραῖς	γρ.	7
»Νοεμβρίου 29 καὶ δεκεμβρίου 15 τοῦ αὐτοῦ ἔτους· ἀπὸ Νικόλαον Μαυρομμάτην δύο χρόνων διάφορα τῆς κυρίας μητροπόλεως Παροναξίας	»	270
»1817 ἀπριλλίου 19 ἀπὸ Συμεὼν Λεντούδην διὰ λογαριασμὸν τῶν διαφόρων τῆς κοινότητος Μπούργου τοῦ αὐτοῦ ἔτους	»	90
»1817 μαΐου 30· ἀπὸ Σταματέλον Μπάφον διὰ λογαριασμὸν τοῦ διαφόρου τῆς κυρίας μητροπόλεως Παροναξίας τοῦ 1816 ἔτους ὄντα ἀπλήρωτον	»	135
	γρ.	502
»Αὐγούστου 18 ἔτι ἔλαβον ἀπὸ τοῦ Σταματέλου Μπάφου, πρὸς ἀποπλήρωσιν τοῦ χρονικοῦ διαφόρου τῆς σχολῆς τοῦ 1817 τῆς κοινότητος Μπούργου	»	240
»1817 νοεμβρίου 29 ἔλαβον παρὰ τοῦ Χατζῆ Βασιλείου Λάσκαρη, διὰ λογαριασμὸν τῆς κοινότητος Νεοχωρίου	»	70
	γρ.	812

»ἤτοι γρόσια ὀκτακόσια δώδεκα ἔλαβον ὁ πρωτονοτάριος Κωνσταντῖνος Κόκκος.

»1818 μαΐου 25 ἔλαβον ἀπὸ σιὸρ Σταματέλον Μπάφον διὰ λογαριασμὸν τοῦ διαφόρου τῆς κυρίας μητροπόλεως Παροναξίας ὁποῦ ἔχει νὰ δίνῃ πρὸς τὸ σχολεῖον τοῦ 1817	»	135
	γρ.	947

»ἤτοι γρόσια ἐννιακόσια σαράντα ἑπτά.

»1815 νοεμβρίου 17 ἔλαβον παρὰ τοῦ Δημητρίου Βάλμπη τὸ ἐτήσιον διάφορον τοῦ αὐτοῦ ἔτους τοῦ 1818 τοῦ κοινοῦ Μπούργου	γρ.	330
	γρ.	1277
»1819 μαρτίου 22 ἔλαβον ἀπὸ Γιαννάκην Χάμπαν τοῦ Ἀθανασίου διὰ λογαριασμὸν τοῦ διαφόρου τῆς κυρίας μητροπόλεως τοῦ 1818	γρ.	92
	γρ.	1369

»ἤτοι χίλια τρακόσα ἑξῆντα ἐννιὰ ἔλαβον.

[1] Δύο καταστιχα ὅμοια ἀπόκεινται παρ' ἐμοί· εἰς τὸ ἕτερον τούτων σημειοῦται ὅτι ὁ Γρηγ. Ξανθόπουλος ἀνεχώρησε διὰ Σπέτσας. Συσχετίζων τὰ δύο ταῦτα συμπληρωτικῶς παρατίθημι τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τῆς σχολῆς.

κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν σας χρεωστεῖτε νὰ δίδετε εἰς τὸ σχολεῖον ἀνὰ πεντήκοντα γρ(όσια τὸν καθέκαστ)ον χρόνον, καὶ εἰς διάστημα πέντε ἤδη ὁλοκλήρων χρόνων ἐδώκατε μόνον εἰκοσιπέντε γρόσ. σᾶς προστά-

»Περιγραφὴ τῶν ὅσων ἄσπρων δίνω διὰ μισθοὺς τῶν διδασκάλων, καὶ ἔξοδα τοῦ σχολείου τῇ συναινέσει τοῦ σιὸρ Νικολάκη Ἀτταλιώτη, ἐπιτρόπου τῆς αὐτῆς ἑλληνικῆς σχολῆς·

»Εἰς ἀσβέστην μουζούρια[1] 48 καὶ ἀγώγια τοῦ αὐτοῦ τοῦ Νικόλα Μαύρου Ἐγκαρίτη	γρ.	18
»Εἰς ἀσβεστικὰ τῷ Σταμάτη	»	2
»Εἰς τρεῖς τάβλαις βενέτικαις διὰ τὸν διδάσκαλον κῦρ Γρηγόριον	»	7.20
»Εἰς τὰ τζάμια μὲ παράθυρα ὁποῦ ὁ μάστρο Ἀναστάσης Γιοβαννάκης ἔκαμεν...	»	30
»Εἰς μερομίστια τῷ μάστρο-Γιάννῃ Ἰμελιάρῃ καὶ τοῦ Ἀπουργοῦ του ἑπτὰ μερομίστια	»	14.20
»Εἰς ῥακί, καρφιὰ καὶ σαρωνιαῖς..	»	16
»Εἰς τζάμια καὶ μάσκουλα διὰ τὸ παράθυρον τῆς κάμαρας	»	3.20
»Εἰς μιὰν κλειδαριὰν διὰ τὴν κάμαραν τῆς βιβλιοθήκης ...	»	2.20
	γρ.	78.16
»1816 δεκεμβρίου 15 τῷ κῦρ Γρηγορίῳ διδασκάλῳ διὰ τὴν τριμηνίαν τοῦ μισθοῦ του	»	175
»1817 ἀπριλλίου 16 ἔτι τῷ αὐτῷ διδασκάλῳ διὰ τὴν ἐξαμηνίαν τοῦ μισθοῦ του	»	175
»1817 αὐγούστου 18 ἔτι τῷ αὐτῷ κῦρ Γρηγορίῳ, πρὸς ἀποπλήρωσιν τελείαν τοῦ μισθοῦ του δέκα μηνῶν μὲ τὸ νὰ ἀνεχώρησεν	»	233.13
	γρ.	661.29
»1817 αὐγούστου 18 ἔδωσα τῷ γαμβρῷ μου πρωτόπαππα, διὰ μισθὸν τῆς ὑποδιδασκαλίας του, ὁποῦ ἀπὸ πρώτη φευρουαρίου ἐδιορίσθη μέχρι αὐγούστου 18 μῆνας ἕξη γρόσια ἑκατὸν	»	100
	γρ.	761.29

»ἤτοι γρόσια ἑπτακόσια ἕνδεκα[2] καὶ παράδες εἴκοσι ἐννέα ἐδόθησαν ἀπὸ τὰ διάφορα τῶν ἄσπρων.

»1817 αὐγούστου 29 ἐδιορίσθη διὰ διδάσκαλος ὁ γαμβρός μου πρωτόπαππας, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τοὺς 1818 ἀπριλλίου 24· ἐπαράδοσεν μῆνας ὀκτώ, πρὸς γρ. 25 ὁ μηνιαῖος μισθός του, ἔλαβεν	γρ.	200
	γρ.	961

»ἤτοι γρόσια ἐννιακόσια ἕνδεκα[3] καὶ παράδες εἴκοσι ἐννέα.

[1] Μουζούρι μέτρον ἀσβέστου ἐν Νάξῳ, χωροῦν ἑπτὰ ὀκάδας· ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ **mezura**.
[2] Ἡμαρτημένως ἀντὶ ἑπτακόσια ἑξήκοντα ἕν.
[3] Ἡμαρτημένως ἀντὶ ἐννεακόσια ἑξήκοντα ἕν.

ζομεν βλέποντες τὴν παροῦσαν ἡμετέραν προσταγὴν ἀναντιρρήτως, καὶ ἀπροφασίστως νὰ πληρώσετε τὰ μέχρι τοῦδε ἐλλείποντα αὐτοῦ τοῦ λογαριασμοῦ, καὶ νὰ ἐξακολουθῆτε εἰς τὸ ἑξῆς πληρώνοντες κατ' ἔτος τὰ πενῆντα γρόσ. καθὼς ὑπεσχέθητε· οὕτω ποιήσατε, καὶ μὴ ἄλλως ἐξ ἀποφάσεως, καὶ ὑγιαίνοιτε.

»αψιϛ΄ φεβρουαρίου ια΄ Ναξία.

»ΚΩΣΤΑΚΗΣ ΧΑΝΤΖΕΡΗΣ δρ. τοῦ βασ. στόλου».

»Ἂν δὲ οἱ Νεοχωρῖται φρονοῦντες τὸν ἀφανισμὸν τοῦ κοινοῦ σχολείου συστημένου διὰ τὸ καλὸν ὅλης αὐτῆς τῆς νήσου ἰσχυρογνωμοῦν καὶ δὲν θελήσουν νὰ πληρώσουν τὰ ὅσα ἀνωτέρω δικαίως ἀπεφασίσαμεν ἀμέσως ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιλογίας νὰ ἀποβάλλωνται οἱ τοῦ χωρίου των ὅλοι μαθηταί»[1].

»1818 μαΐου α΄ ἄρχισε τοῦ γαμβροῦ μου ὁ μισθὸς τῆς διδασκαλίας, διὰ γρόσια τετρακόσια τῇ συναινέσει τοῦ σιὸρ Νικολάκη Ἀτταλιώτη ἐπιτρόπου τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς· τοῦ ἔκαμα τὰ ῥέστα τῶν δοσιμάτων του καλά· ὁποῦ εἶχε νὰ δίνῃ τοῦ σιὸρ Σταματελάκη Μπάφου εἰς τὰ ἑκατὸν τριανταπέντε γρόσια ὁποῦ μοῦ ἔδωσεν τὸ διάφορον τοῦ παγκαρίου τῆς κυρίας μητροπόλεως ὡς ὄπισθεν φαίνεται .. .. γρ. 40

γρ. 1002. 1

»εἰς τοὺς 1815 μαΐου 25 ἤτοι γρόσια χίλια δύο ἡ δόσις.

»Εἰς ἀσβέστι ἀπὸ Σαγκρὶ μουζούρια 60 ... ... » 20

»Εἰς ἀγώγια τοῦ αὐτοῦ ... ... » 9.15

»Εἰς σβιστικά .. .. » 2

»1818 σεπτεμβρίου 5 ἔδοσα τοῦ γαμβροῦ μου πρωτόπαππα διὰ λογαριασμὸν τοῦ μισθοῦ του ... ... » 113

»1818 νοεμβρίου 17 ἔτι ἔλαβεν ὁ γαμβρός μου πρωτόπαππας γρόσια ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἑπτά .. .. » 177

γρ. 1323.16

»μένει νὰ λαμβάνῃ ὁ γαμβρός μου πρωτόπαππας πρὸς ἀποπλήρωσιν τοῦ μισθοῦ του τοῦ 1818 ἔτους 75· ἔτι ἔλαβεν ἀπὸ Γιαννάκην Χάμπαν ... ... » 92

γρ. 1415.16»

Εἰς τὸ ἕτερον κατάστιχον ἡ ὁλικὴ ἄθροισις ἀνέρχεται εἰς γρόσια 1369· ἡ διαφορὰ εἶναι περὶ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν πληρωμῶν, ὅπερ δὲν μεταβάλλει τὸν ἡμέτερον σκοπὸν τῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς σχολῆς καὶ σημειοῦται μόνον ἐν τῷ τέλει· «1819 μαρτίου 26 ἐκαταστρώθη ὁ »παρὼν λογαριασμός»· ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ δὲ καὶ τῶν δύο καταστίχων σημειοῦται τόδε· «1816 ὀκτωβρίου 15. Καταγραφὴ τῶν ὅσων λαμβάνω ἀπὸ διάφορα »τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς, καὶ ὅσα δίνω ἐξ αὐτῶν».

[1] Ἔγγραφον ἀποκείμενον παρ' ἐμοί· τὰς ἐν παρενθέσεσι λέξεις προσέθηκα, ἐφθαρμένου ὄντος τοῦ κειμένου.

Τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα τῆς διαφορᾶς ταύτης τῶν Μπουργιανῶν καὶ Νεοχωριτῶν ἀγνοῶ, γνωρίζω δὲ μόνον ὅτι τῷ 1816 δι' ἐπισήμου ἐγγράφου οἱ Νεοχωρῖται συνελθόντες, διὰ πράξεως αὐτῶν ἀπεφάσισαν τὴν πληρωμὴν ἑβδομήκοντα γροσίων κατ' ἔτος πρὸς τὴν σχολήν, ὡς μὴ ἐξαρκούντων τῶν τόκων τῶν κεφαλαίων πρὸς συντήρησιν αὐτῆς· τὸ ἔγγραφον τοῦτο παρατίθημι.

»[Τ Σ]

»† *Σφραγὶς Ναξίας 1808 μέρος Νεοχωρίου.*[1]

»Διὰ τοῦ παρόντος πρωτονοταρικοῦ γράμματος δηλοποιεῖται· ὅτι ἐπειδὴ καὶ νὰ μὴν ἐξαρκοῦν τὰ διάφορα τοῦ κεφαλαίου, ὁποῦ ἡ ἑλληνικὴ σχολὴ τῆς χώρας Ναξίας ἔχει, νὰ πληρώνεται ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ διδασκάλου, καὶ τὰ ἔξοδα ὁποῦ ἀναγκαίως χρειάζονται διὰ νὰ γίνωνται πρὸς ἀνακαινισμὸν τῆς αὐτῆς σχολῆς, καὶ μὴ δυνάμενον τὸ κοινὸν τοῦ Μπούργου νὰ πληρώσῃ ὅλα αὐτὰ ὄντας [εὑρισκόμενον·[2]] εἰς ὑπέρογκον χρέος ἐκ τῆς ἀτυχίας τοῦ καιροῦ, διὰ τοῦτο λοιπὸν ὑπόσχονται οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι, ὡς ἐκ μέρους τῆς κοινότητος τοῦ Νεοχωρίου νὰ ἀποκρίνωνται πρὸς τοὺς εὑρισκομένους ἐπιτρόπους τῆς αὐτῆς ἑλληνικῆς σχολῆς τὸ κατ' ἔτος ἀπὸ γρόσια ἑβδομῆντα, ἤτοι Ν. 70 μὲ τοιαύτην ὅμως συμφωνίαν· ὅτι οἱ κατὰ καιρὸν πάντοτε εὑρισκόμενοι ἐπίτροποι τῆς αὐτῆς σχολῆς, καὶ ὁ διδάσκαλος ὁποῦ ἔχει νὰ παραδίνῃ τὴν αὐτὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον, νὰ δέχωνται ὅσα παιδία εἶναι γεννημένα ἀπὸ Νεοχωρίτας, καὶ θέλουν διὰ νὰ πηγαίνουν εἰς τὸ αὐτὸ σχολεῖον, ὁποῦ νὰ σπουδάζουν, καὶ νὰ τὰ ἐπιμελοῦνται, καθὼς καὶ τὰ τῶν Μπουργιανῶν παιδία, χωρὶς νὰ ἠμποροῦν νὰ τοὺς ζητοῦν μερικῶς τὸ παραμικρόν, διὰ τὴν παράδοσιν τῶν αὐτῶν μαθημάτων· ἀλλὰ ἐλευθέρως νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸ αὐτὸ σχολεῖον, ἄνευ τινὸς προφάσεως, ὀψέποτε ὅμως δὲν ἤθελε πληρώσει τὰ αὐτὰ ἑβδομῆντα γρόσια ἡ κοινότης τοῦ Νεοχωρίου, πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς αὐτῆς σχολῆς τὸ κατ' ἔτος, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, τότε ἀπροφασίστως νὰ ἀποβάλλωνται ὅλα τὰ τῶν Νεοχωριτῶν παιδία εὑρισκόμενα εἰς τὸ αὐτὸ σχολεῖον, καὶ νὰ πληρώνουν τὸ δεδουλευμένον ἐτήσιον, κατὰ τὴν ἄνω εἰρημένην συμφωνίαν τους καὶ ὑπόσχεσίν τους· διὸ καὶ εἰς ἔνδειξιν ἀληθείας βεβαιόνεται τὸ παρὸν πρωτονοταρικὸν ὑποσχετικὸν γράμμα, διὰ τῆς κοινῆς τους σφραγῖδος,

[1] Αἱ λέξεις αὗταί εἰσι πέριξ τῆς σφραγῖδος.
[2] Ἡ λέξις αὕτη πλεονάζουσα εὕρηται γεγραμμένη ἄνωθεν τοῦ ὄ ν τ α ς.

καὶ διὰ τῆς ἰδίας τους ὑπογραφῆς, ὅπως ἔχῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχύν.

»1816 Ὀκτωβρίου 15, Ναξία.

»ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΑΠΛΙΩΤΗΣ βεβαιόνω, ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΑΝΑΠΛΙΩΤΗΣ βεβαιόνω, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΡΑΓΕΖΙΣ, ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΡΑΜΟΔΟΡΟΣ βεβαιόνω, ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΑΝΑΠΛΙΩΤΗΣ βεβαιόνω, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΚΙΛΗΣ βεβαιόνω, ΣΤΡΑΤΗΣ ΣΕΛΒΟΣ βεβαιόνω, ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΓΚΙΛΗΣ, ἐπιστάτης Νεοχωρίου, βεβαιόνω τὰ ἄνωθεν, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΛΕΥΘΕΡΑΚΗΣ βεβαιόνω, ΜΑΝΩΛΗΣ ΓΚΙΛΗΣ βεβαιόνω, ὁ χαρτοφύλαξ τῆς μητροπόλεως ΛΥΚΑΡΙΣ βεβαιόνω τὰ ἄνωθεν, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἱερεὺς ΛΥΚΑΡΙΣ βεβαιόνω, ΓΛΙΜΑΤΗΣ ΜΠΙΛΚΑΣ βεβαιόνω, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΡΔΗΣ βεβαιόνω, ὁ ΠΡΩΤΟΝΑΡΙΟΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΝΑΞΙΑΣ καὶ ἐπίτροπος τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς γέγραφα καὶ ὑποβεβαιῶ».[1]

Παρατίθημι δ' ἐνταῦθα καὶ ἐπιστολήν τινα τοῦ τότε διερμηνέως τοῦ στόλου Ἰωάννου Καρατζᾶ ἀπὸ Χίου ἐπιστελλομένην τὴν ιδ' σεπτεμβρίου τοῦ 1800, τὴν μόνην σωζομένην περὶ τῆς ὑπὸ τῶν διερμηνέων ἐκλογῆς τῶν ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς.

«† Τίμιοι προεστῶτες καὶ ἐπίτροποι Ναξίας προσφιλέστατοι· ὑγιαίνοντες εἴητε ἐν εὐημερίᾳ· διὰ τοῦ παρόντος ἡμετέρου γράμματος διορίζομεν ἐπιτρόπους τοῦ εἰς τὰ αὐτόθι ἑλληνικοῦ σχολείου τοὺς ἡμετέρους προσφιλεῖς, τόν τε Νικολάκην Ἀτταλιώτην, καὶ Δημήτριον Νικολαράκην, καὶ Σπυριδάκην Κορφιάτην, καὶ Κωνσταντῖνον Πᾶον Κόκκον, διὰ νὰ ἐφορῶσιν ἐπιμελῶς καὶ νὰ προβλέπωσιν ἀόκνως τὰ πρὸς σύστασιν καὶ καλὴν κατάστασιν αὐτοῦ, φροντίζοντες καὶ ἐπιμελούμενοι παντὶ τρόπῳ εἰς τὰ εἰς καρποφορίαν αὐτοῦ καὶ αὔξησιν ἀφορῶντα· πρὸς οὓς παραγγέλλομεν νὰ ἐξακολουθῶσιν ἀπαρασαλεύτως τὰ προεκδοθέντα περὶ σχολείου γράμματα· καὶ μάλιστα τὴν ἔννοιαν τοῦ ἡγεμονικοῦ ὁρισμοῦ, καὶ ἐπὶ τούτοις νὰ ἀποστείλωσι πρὸς ἡμᾶς καταγραφὴν περὶ τῆς τοῦ σχολείου χρηματικῆς ποσότητος, καὶ εἰς τίνας εἶναι δεδομένη, πρὸς ἰδεασμόν μας· οὕτω παραγγέλλομεν, καὶ οὕτω γενέσθω ἐξ ἀποφάσεως, ἵν' ὑγιαίνοιτε.

»αω' σεπτεμβρίου, ιδ' ἀπὸ Χίου.

»*Τῆς τιμιότητός σας ὅλος*

»ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ.*

[1] Τὸ πρωτότυπον ἀπόκειται παρ' ἐμοί· ἡ σφραγὶς τῆς κοινότητος τοῦ Νεοχωρίου φέρει τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας καὶ πέριξ τὰς ἄνω σημειωθείσας λέξεις.

* Τὸ γράμμα τοῦτο, ἐπιστελλόμενον «τοῖς τιμίοις προεστῶσι καὶ ἐπιτρό»ποις Ναξίας, ἡμετέροις προσφιλεστάτοις ὑγιῶς», κεῖται παρ' ἐμοί.

Τοῦ Χρυσάνθου μόνον διάδοχον γνωρίζω τὸν μνημονευθέντα Κλήμεντα· πρὸ δὲ τοῦ 1812 ἢ καὶ πολὺ πρότερον διδάξαντα ἐν τῇ σχολῇ Γρηγόριόν τινα Ξανθόπουλον ἀπαντῶ, Ἰθακήσιον νομίζω, κατὰ δὲ τὸ 1812 εὑρίσκω διδάσκοντα ἐν τῇ σχολῇ Δοσίθεόν τινα, ἄγνωστον ἐμοί· τοῦτον δὲ ἔκ τινος καταστίχου τῶν λογαριασμῶν τῆς κοινότητος μανθάνω, ὅτι ἐδόθησαν «ὅσα τῷ Δοσιθέῳ διδασκάλῳ ἔξοδα εἰς Πάρον »γρόσια 9»· κατωτέρω δὲ «τῷ Δοσιθέῳ διδασκάλῳ χισμέτι του διὰ »Ἀττάλειαν γρόσια 500» καὶ κατωτέρω «τῷ Δοσιθέῳ διδασκάλῳ μι»σθὸν διδασκαλίας γρόσια 210»[1] φαίνεται δ' ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ σχολὴ εἶχε καὶ ὑποδιδάσκαλον, διότι ἐν τῷ ἰδίῳ καταστίχῳ ἀπαντῶ «τῷ υἱῷ τοῦ πρωτονοταρίου μισθὸν διδασκαλίας γρό»σια 210».

Ὁ διδάσκαλος Δοσίθεος κατὰ τὸ 1813 ἢ καὶ πρότερον ἐστάλη ὑπὸ τῆς κοινότητος πρεσβευτὴς εἰς Ἀττάλειαν πρὸς τὸν ἐκεῖ, φαίνεται, διατρίβοντα ὑψηλότατον Βεζύρην καπετὰν πασσᾶν, σημειοῦται δ' ἐν τῷ ἰδίῳ καταστίχῳ ὅτι «διὰ προσφορὰν ἐστάλθη εἰς Ἀττάλειαν πρὸς »τὸν ὑψηλότατον βεζύρην μας γρόσια 2500» ἴσως ὄχι τῷ διδασκάλῳ Δοσιθέῳ, ἀλλ' ἄλλῳ τινὶ συνοδοιπόρῳ αὐτοῦ· διότι εἰς τὴν τελευταίαν σελίδα τοῦ εἰρημένου καταστίχου ὑπάρχει λογαριασμός, ὅστις ὅμως ἔκτοτε διεγράφη «λογαριασμὸς τοῦ διδασκάλου κὺρ Δοσιθέου διὰ »τὴν ἀποστολήν του εἰς Ἀττάλειαν καὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν του»· ἀναβιβάζεται δὲ τὸ ποσὸν τῆς ἀποστολῆς του ταύτης μετὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ εἰς γρόσια 1144 καὶ παράδες 20, ὁ ἐτήσιος μισθὸς αὐτοῦ ἦν γρόσια 600, κατὰ τὸν ἐν τέλει δὲ τοῦ εἰρημένου καταστίχου λογαριασμὸν ἐδίδαξεν ἓν ἔτος καὶ μῆνας τρεῖς· παρέμεινε δὲ διδάσκων ὁ Δοσίθεος καὶ κατὰ τὸ 1814, διότι εἰς ἕτερον κατάστιχον λογαριασμῶν τῆς κοινότητος τῶν χωρίων τῆς νήσου Νάξου ἀπὸ τοῦ 1814 μέχρι τοῦ 1819, εἰς τὸ ἔτος 1814 σημειοῦται τὸ ἑξῆς ποσὸν «διὰ ἔξοδα ἀποστολῆς εἰς Ἀττάλειαν καὶ μισθὸν διδασκάλου Δοσιθέου »ἡγουμένου Φανερωμένης γρ. 1060»· βεβαίως δὲν ἐστάλη τὸ δεύτερον εἰς Ἀττάλειαν ὁ Δοσίθεος πρεσβευτής, ἀλλὰ φαίνεται τὸ ποσὸν τοῦτο κατελογίσθη διὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀποστολὴν εἰς τὰ ἔξοδα τῶν χωρίων. Ἐκ δὲ τῆς ἄνω παρατεθείσης ῥήσεως μανθάνομεν ὅτι ὁ Δοσίθεος ἦν ἡγούμενος τῆς ἐν Νάξῳ μονῆς Φανερωμένης[2] ἐπωνομάζετο δὲ Τζιώτης.

[1] Τὸ κατάστιχον τοῦτο κεῖται παρ' ἐμοὶ φέρον χρονολογίαν τῶν λογαριασμῶν τῆς κοινότητος 1814 ἰουλίου 12.

[2] Τὸ προμνημονευθὲν κατάστιχον κεῖται παρ' ἐμοί.

Ἐνταῦθα παρεμπίπτει σύγχυσις διδασκάλων ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας, ἀφ' οὗ κατὰ τὸ μνημονευθὲν κατάστιχον ὁ Δοσίθεος ἔλαβε μισθὸν καὶ τῷ 1814 φαίνεται καὶ κατ' αὐτὸ ὅλον τὸ ἔτος ἐδίδαξε,[1] δὲν συμβιβάζεται ὅμως μὲ ἔγγραφον κατωτέρω δημοσιευόμενον, καθ' ὃ τὸν ὀκτώβριον τοῦ 1816 διωρίσθη διάδοχος τοῦ ἐπὶ τριετίαν διδάξαντος Γεωργίου Σακελλαρίδου, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1813—1816 ὁ ἐν τῇ Σχολῇ προδιδάξας Γρηγόριος Ξανθόπουλος· ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, διάδοχος τοῦ Δοσιθέου ἦν ὁ Γεώργιος Σακελλαρίδης ἐπὶ τριετίαν διδάξας μέχρι τοῦ 1816, βαινούσης δὲ κακῶς τῆς σχολῆς, διωρίσθη διάδοχος τούτου ἀπὸ τὸν τότε διερμηνέα τοῦ στόλου Μιχαλάκην Μάνον τὴν 15 ὀκτωβρίου τοῦ 1816, ὁ προδιδάξας ἐν τῇ σχολῇ Γρηγόριος Ξανθόπουλος μὲ ἐτήσιον μισθὸν 700 γροσίων· δὲν ἐδίδαξεν ὅμως ἐπὶ πολύ, διότι τὴν 19 αὐγούστου ἐπιόντος ἔτους 1817 παραιτηθεὶς ἀνεχώρησε δι' Ἀθήνας ἢ Σπέτσας κατὰ τὰ κατάστιχα τῆς σχολῆς. Τὸ γράμμα τοῦ διορισμοῦ τοῦ Γρηγορίου παρατίθημι ἴσον ἀπαράλλακτον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου.

»ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ ΜΑΝΟΣ ἐπιβεβαιοῖ.

»Οἱ ἐπιτροπικῶς ἡμεῖς προϊστάμενοι τῆς παρ' ἡμῖν ἑλληνικῆς σχολῆς τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, συνελθόντες καὶ διασκεψάμενοι ἀκριβῶς τὴν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἔτεσι γενομένην διοίκησιν αὐτῆς παρὰ τοῦ πρὸ τριῶν ἤδη ἐτῶν ψηφισθέντος παρ' ἡμῶν ἐν αὐτῇ διδασκάλου κυρίου Γεωργίου Σακελλαρίδου, καὶ τὰ πάντα κακῶς ἔχουσαν εἰδότες, ἐπεψηφισάμεθα ἐκ δευτέρου κοινῇ γνώμῃ καὶ συναινέσει πάντων ἡμῶν, ὥστε μένειν εἰς τὸ ἑξῆς διδάσκαλον τῆς εἰρημένης σχολῆς τὸν πρότερον ἐν αὐτῇ σχολαρχήσαντα κύριον Γρηγόριον Ξανθόπουλον· ἐπὶ τοιαύταις συνθήκαις· ἐπιμελεῖσθαι ὅλαις δυνάμεσι τῶν προσερχομένων ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ μαθητῶν, ἀποδιδόναι δ' αὐτῷ κατ' ἔτος μισθὸν γρ. 700 τῆς ἐπιμελοῦς παραδόσεως αὐτοῦ, ἅπερ ἔχει λαμβάνειν κατὰ τριμηνίαν παρ' ἡμῶν ἄνευ ἀντιλογίας· κἂν δόξῃ αὐτῷ ἀναγκαῖον εἶναι γενέσθαι καί τινα δαπάνην ἑτέραν ὑπὲρ τῆς σχολῆς, μὴ ἐπιχειρεῖν, ἣν μὴ κἀκείνοις ἀνενεχθὲν ἀναγκαῖον εἶναι δόξῃ· καὶ ἐπὶ τούτοις διδόναι λόγον ἀκριβῆ καὶ ἡμῖν κατ' ἔτος τῶν τε συλλεγομένων μαθητῶν, καὶ τῆς ἐπιδόσεως αὐτῶν, ὡς ἂν ἔχοιμεν καὶ ἡμεῖς εἰδέναι, ὅπως ἔχει τὰ κατ' αὐτῶν. Τούτων οὖν ἐνεργουμένων καὶ φυλασσομένων ἀκριβῶς παρὰ τοῦ ῥηθέντος διδασκάλου,

[1] Ἐκτὸς ἐὰν ὀφείλωνται τὰ χρήματα ταῦτα τῷ Δοσιθέῳ, ὅπερ πιθανώτερον, πληρωθέντα αὐτῷ τῷ 1814.

μενεῖ σὺν Θεῷ ἀδιάσειστος ἐπὶ τῆς προστασίας ταύτης διὰ βίου. Ἂν δὲ εἴτε ἀμελῶν τῆς ἀνηκούσης τοῖς κατὰ τὴν σχολὴν μαθηταῖς οἰκονομίας κατηγορηθῇ, καὶ ἀναντιρρήτως ἀποδειχθῇ, ἢ μὴ σεμνῶς καὶ κοσμίως πολιτευόμενος, καὶ ὡς ἀνήκει τῷ τε χριστιανικῷ καὶ διδασκαλικῷ ἐπαγγέλματι, τῆς προστασίας ἐξοφθήσεται· ἵνα γοῦν μήτε ἡμεῖς δυνώμεθα ἄνευ τινὸς αἰτίας ἐξωθεῖν αὐτὸν τῆς διδασκαλικῆς προστασίας, ἢ ὑστερεῖν τοῦ συμπεφωνημένου μισθοῦ, μήτε αὐτὸς ἀμελῇ τῶν ἀνηκόντων καὶ τῇ προστασίᾳ αὐτοῦ καὶ τῇ πολιτείᾳ, κατεστρώθη καὶ ἐβεβαιώθη καὶ παρὰ τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου καὶ φιλομούσου ἡμῶν αὐθέντου κυρίου Μιχαλάκη Μάνου δραγουμάνου τοῦ βασιλικοῦ στόλου, διὰ τῶν ἰδίων ὑπογραφῶν.

»1816 Ὀκτωμβρίου 14.

»ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΜΠΑΦΟΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΤΤΑΛΙΩΤΗΣ, *ἐπίτροπος τῆς σχολῆς*, ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΟΚΚΟΣ, ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ ΜΠΑΦΟΣ, ΜΙΧΑΛΗΣ ΝΤΑΜΙΡΑΛΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΛΜΠΗΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ, ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΕΛΙΣΣΟΥΡΓΟΣ. *Ὁ πρωτονοτάριος* ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΚΚΟΣ γέγραφα ὡς ἐπίτροπος τῆς σχολῆς καὶ ἀντέγραψα. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΚΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, *καγγελάριος*».[1]

Τὸν Γρηγόριον Ξανθόπουλον, τὴν 19 αὐγούστου τοῦ 1817 ἀποχωρήσαντα τῆς σχολῆς, διεδέξατο ὁ ὑποδιδάσκαλος ταύτης πρωτόπαππας Τζωρτζέτος, φαίνεται δὲ καὶ οὗτος ἐπ' ὀλίγον διδάξας. Εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον διδάσκαλον παύουσιν αἱ εἰδήσεις μου περὶ τῆς ἐν Νάξῳ σχολῆς· μήτε τοὺς διαδόχους τοῦ Χρυσάνθου ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω, μήτε τοὺς μέχρι τοῦ 1821 διδάξαντας νὰ συμπληρώσω, τὴν ἀτελῆ δὲ ταύτην διατριβὴν ἐλπίζω ὅ τε χρόνος καὶ οἱ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Νάξου καταγινόμενοι νὰ συμπληρώσωσιν.

Φαίνεται ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1821 ἢ καὶ πρότερον, ἀμφισβητήσεων γενομένων, ἴσως περὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς σχολῆς ὑπὸ τῶν κληρονόμων τοῦ δωρητοῦ, ἡ κοινότης ἢ οἱ ἐπίτροποι τῆς σχολῆς ἀνηνέχθησαν πρὸς τὸν τότε διερμηνέα τοῦ στόλου, ὅστις ἐκδοὺς ἐπὶ τούτῳ διαταγὴν ἔπεμψεν αὐτὴν διὰ τοῦ Γεωργίου Κουμούλου. Τοῦτο ἐξάγομεν ἐκ τῶν λογαριασμῶν τῆς κοινότητος Μπούργου μὲ τὸν εἰρημένον Κούμουλον σημειοῦντα ἴδιον λογαριασμὸν αὐτοῦ πρὸς τὴν κοινότητα «25 (γρόσια δηλ.) διὰ τὴν σταλεῖσαν ἐκεῖσε (ἀπὸ Κωνσταντι-

[1] Τὸ ἀντίγραφον τοῦτο κεῖται παρ' ἐμοί· τὸ πρωτότυπον ἀγνοῶ ποῦ εὑρίσκεται.

»νούπολιν) προσταγὴν τοῦ Μπέη-ζαδὲ δραγουμάνου περὶ τῆς σχολῆς »Ναξίας»[1].

Ἕνεκα τῆς ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ 1821 διεκόπησαν τὰ μαθήματα τῆς σχολῆς καὶ οἱ κληρονόμοι τοῦ δωρητοῦ ταύτης ἐζήτησαν τὴν ἐπιστροφὴν τῆς μονῆς κατὰ τὸ 1828, διὸ οἱ τότε πρόκριτοι καὶ κάτοικοι τῆς νήσου ἔγραψαν αὐτοῖς τάδε·

«*Οἱ πρόκριτοι καὶ κάτοικοι τῆς νήσου Νάξου.*

»*Πρὸς τοὺς κληρονόμους τοῦ μακαρίτου Νικολάου Μαυρομμάτη καὶ ἁγίου Λιτίτσης.*

»Οἱ πατριῶται πάντες ἀνέγνωμεν μὲ θαυμασμόν μας τὴν προκήρυξίν σας· ἕνεκα τῆς σχολῆς ὁποῦ οἱ προπάτορές σας ἀφιέρωσαν πρὸς τὴν κοινότητα δι' ἐπίδοσιν τῆς νεολαίας, ἡ πατρὶς εὐγνωμονεῖ, καὶ μακαρίζει τοὺς προπάτοράς σας διὰ τὸ κοινωφελὲς καὶ θεάρεστον αὐτῶν ἔργον, καὶ ἐάν, διὰ τὰς καιρικὰς περιστάσεις τῆς πατρίδος μας προερχομένας ἀπὸ τὸν διηνεκῆ πόλεμον τοῦ ἔθνους, καὶ ἔκαμε πρὸς καιρὸν παῦσιν, τοῦτο ἠκολούθησε καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν, ὅθεν καὶ δὲν πρέπει νὰ τὸ ἀποδώσητε ὅτι προῆλθεν ἀπὸ ἀγνωμοσύνην ἢ ἀμέλειάν μας.

»Ἡ πατρὶς λαμβάνει πρόνοιαν νὰ διορίσῃ καὶ ἐπιτρόπους, πρὸς ἐπιδιόρθωσιν τῆς σχολῆς, καὶ πρὸς σύστασιν τῶν ἀναγκαίων διδασκάλων, πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς εὐγενείας, καὶ πάντων ἡμῶν τῶν πατριωτῶν κατὰ τοῦτο μὴν ἔχετε τὴν παραμικρὰν ἀμφιβολίαν, καὶ ταῦτα πρὸς ἀπόκρισίν σας.

»Ἐν Νάξῳ, τῇ 22 Ἰανουαρίου 1828.

»Δημητριος Κοκκος, Δημητριος Μπαζαιγιος, Ιωαννης Λεντουδης, Ιακωβος Κοκκος, Παυλος Λεντουδης, Χατζηβασιλειος Λασκαρις, Στυλιανος Κουμουλος, Αλεξανδρος Μπαζαιγιος, Κωνσταντινος Μελισσουργος, Ηλιας Παυλιωτης, Νικολας Πλανας, Σταματελος Μπαφος, Δημητριος Παλπης, *δημογέρων*».

Τὸ μονύδριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου παραμένει εἰσέτι σχολὴ τῆς Νάξου, ἰδιοκτησία μὲν πρότερον τοῦ δημοσίου οὖσα, νῦν δὲ τοῦ δήμου Ναξίων. Περί τινων ἄλλων σχολῶν ἐν Νάξῳ, ὡς τῆς τῆς ἁγίας Κυριακῆς καὶ τῆς τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου ἐν τῷ χωρίῳ Σαγκρὶ ἄλλοτε γενήσεται ὁ προσήκων λόγος.

Ἔγραφον ἐν Τερέτῳ Ποσειδέων Σύρου κατὰ ἰούνιον τοῦ 1883.

Π. Γ. Ζερλέντης.

[1] Ὁ λογαριασμὸς οὗτος τοῦ Γ. Κουμούλου μετὰ τῆς κοινότητος Μπούργου κεῖται παρ' ἐμοί.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΛΕΡΟΥ

Ἐν τῇ νήσῳ Λέρῳ κατὰ τὴν τοποθεσίαν τὴν καλουμένην *Παρθένιον*, κτῆμα τῆς ἐν Πάτμῳ σεβασμίας μονῆς τοῦ Θεολόγου, ἤγαγεν εἰς φῶς ἡ γεωργικὴ σκαπάνη κατὰ Μάϊον τοῦ λήγοντος ἔτους πλάκα μαρμαρίνην, φέρουσαν ψήφισμα τῶν τῆς νήσου κατοίκων ὑπέρ τινος *Ἀριστομάχου* υἱοῦ *Δρόμωνος*. Ἀπόγραφον αὐτοῦ, οὐχὶ ὁμοιοτύπως καὶ κατὰ στίχον, ἀλλὰ διὰ μικρῶν μόνον γραμμάτων εἰλημμένον, ἀπεστάλη μοι πρὸ μικροῦ παρὰ τοῦ τὴν πλάκα ἀνορύξαντος πανοσιωτάτου Πορφυρίου ἱερομονάχου, ὅπερ καὶ ἐκδίδωμι ὧδε, διορθώσας ὅσα μόνον ἐφάνησάν μοι πλημμελῶς ἀντιγραφέντα. Ἡ πλὰξ μετενεχθεῖσα εἰς τὸ διοικητήριον τῆς νήσου μέλλει ἀναμφιβόλως ν' ἀποσταλῇ εἰς τὸ ἀπροςπέλαστον μουσεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐὰν οἱ τῶν κοινῶν τῆς νήσου προϊστάμενοι φανῶσιν ἀκηδοῦντες τῶν πατρίων. Ἂν δὲ κατορθωθῇ ν' ἀποσταλῇ ἐνταῦθα ἀποτύπωμα ἐπὶ χάρτου, τότε καὶ μόνον δύναται νὰ προέλθῃ ἀσφαλὴς τοῦ ψηφίσματος ἔκδοσις, νὰ ὁρισθῇ δὲ ὡς ἔγγιστα καὶ ἡ ἡλικία αὐτοῦ ἐκ τοῦ τῶν γραμμάτων τύπου. Ἐπιγραφαὶ τῆς Λέρου μέχρι τοῦ νῦν δὲν ὑπάρχουσι γνωσταὶ εἰμὴ μία καὶ μόνη λίαν κεκολοβωμένη, ἡ ὑπὸ τοῦ Λουδ. Ῥοσίου ἐκδοθεῖσα ἐν ταῖς: Inscriptiones Craec. Inedit. Fascic. II, σελ. 68. Εἶναι δὲ περίεργον, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ, ὅπως καὶ ἐν τῷ ψηφίσματι τῷδε, γίνεται λόγος περὶ «*τῶν ἐν τῇ νήσῳ κατοικούντων*» εἴτε «*οἰκητόρων τῶν ἐν Λέρῳ*», ἐξ οὗ παρέχεται ἡ ὑπόνοια, ὅτι ὑπῆρχον κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ ἄλλοι κάτοικοι τῆς νήσου μὴ Λέριοι, κληροῦχοι ἴσως, ὡς καὶ ὁ Ῥόσιος ὑπολαμβάνει. Ὅτι δὲ τὸ Παρθένιον διέσωσε μέχρι τῆς σήμερον τὸ ἀρχαῖον ὄνομα ἀπὸ τοῦ αὐτόθι ναοῦ τῆς Παρθένου Ἀρτέμιδος ἔγραψα ἄλλοτε [1] παραθεὶς καὶ τὰς σωζομένας μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Φαίνεται δέ, ὅτι τῆς Ἀρτέμιδος ἡ λατρεία ὑπῆρχεν ἔκπαλαι καθιερωμένη εἰς τρεῖς ἀλλήλαις γειτνιαζούσας νήσους, δῆλον ὅτι εἰς μὲν τὴν Λέρον τῆς *Παρθένου*, εἰς δὲ τὴν Πάτμον τῆς *Σκυθίας* εἴτε *Ταυροπόλου*, καὶ εἰς τὴν Ἰκαρίαν ἐπίσης τῆς *Ταυροπόλου*, ἧς ὁ ναὸς ἐκαλεῖτο *Ταυροπόλιον*.[2]

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ψήφισμα ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἐπὶ στεφανηφόρου Σωσιστράτου, μηνὸς Μεταγειτνιῶνος εἰκάδι,

[1] Ἴδε Πανδώρ. τόμ. ιϛ', σελ. 137, ὡς καὶ τὴν νεωτάτην ἔκδοσιν τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου σελ. 79.

[2] Στράβ. ΙΔ', α', σελ. 19.

ἔδοξε Λερίων[1] τοῖς κατοικοῦσιν ἐν Λέρῳ. Μενεκράτης Ἐπιγόνου, Ἡράκλειτος Τιμέου, Φιλιστίδη[ς] Ἀριστοβούλου εἶπαν[2]. Ἐπειδὴ Ἀριστόμαχος Δρόμωνος κατοικεῖ[3] ἐν τῇ νήσῳ ἐκ πλείονος χρόνου, τήν τε ἀναστροφὴν πεποίηται μετὰ πάσης εὐταξίας, ἐργαζόμενός τε τὴν κατὰ θάλασσαν ἐργασίαν εὔχρηστον ἑαυτὸν παρέχεται πρὸς πάντας, ὧν ἄν τις χρείαν ἔχων τυνχάνει· ὅπως[4] οὖν καὶ ὁ δῆμος φαίνηται χάριν καὶ τιμὴν ἀπονέμων τοῖς τοιούτοις, δεδόχθαι Λερίοις τοῖς κατοικοῦσιν ἐν Λέρῳ, Ἀριστόμαχον μὲν ἐπαινεῖσθαι[5] καὶ εἶναι ἐν ἐπιμελείᾳ παρὰ τῷ πλήθει, δεδόσθαι δὲ αὐτῷ καὶ ἱερῶν[6] μετουσίαν καὶ τῶν λοιπῶν πάντων, ὧν καὶ Λερίοις μέτεστιν. Ἵνα δὲ φανερὰ διαμένῃ ἥ τε Ἀριστομάχου προαίρεσις καὶ ἡ τοῦ δήμου εὐχαριστία, τὸ ψήφισμα τόδε ἀναγράψαι εἰς στήλην λιθίνην καὶ ἀναθεῖναι εἰς τὸν ναὸν τῆς Παρθένου· τὸ δὲ ἐσόμενον εἰς ταῦτα ἀνάλωμα[7] ὑπὲρ ταύτης[8] τοὺς χρυσονόμους [ἐγγράψασ]θαι[9] εἰς τὸν λόγον, τὸν δὲ[10] παραλαβόντα τὸ ψήφισμα ἀναγράψαι εἰς τὰ δημόσια καὶ κατατάξαι[11] μετὰ τῶν ἄλλων πάντων».

Ἰ. Σακκελίων.

[1] Ἡ αὐτὴ λέξις ἐν τῇ ὁμοίᾳ φράσει ἐξενήνεκται κατωτέρω κατὰ δοτικήν.

[2] Ἄνευ ἐνδοιασμοῦ ἔγραψα τὴν εἰθισμένην ταύτην ἐν τοῖς ψηφίσμασι λέξιν ἀντὶ τῆς ἐν τῇ ἀπογράφῳ ἡμαρτημένως ἀναγνωσθείσης: ἐπάν.

[3] Ἐν τῷ ἀπογράφῳ κεῖται: κατοίει.

[4] Καὶ ἐνταῦθα ἀνενδοιάστως ἔγραψα: ὅπως ἀντὶ τοῦ ἡμαρτημένου: οὕτως.

[5] Ἴσως ἐν τῷ λίθῳ κεῖται ἡ λέξις κατὰ παρακείμενον: ἐπηνεῖσθαι.

[6]) Τὸ ἀπόγραφον ἔχει: ΚΑΙΙρῶν.

[7] Καὶ ἐνταῦθα ἔγραψα: ἀνάλωμα ἀντὶ τοῦ ἡμαρτημένου: ἀνάθημα.

[8] Παρέλκουσαι φαίνονται αἱ δύο λέξεις αὗται: ὑπὲρ ταύτης, ἀφ' οὗ ὁ σκοπὸς τοῦ ἀναλώματος ἐκφράζεται διὰ τῶν ἡγουμένων: πρὸς ταῦτα· πλὴν εἰ μὴ ὑποτεθῇ ὅτι προέρχονται ἐξ ἐπταισμένης ἀναγνώσεως τοῦ λίθου. Ὁ λόγος θὰ ἐφαίνετο σύμφωνος πρὸς ἄλλα ὁμοίου εἴδους ψηφίσματα ἂν εἶχεν οὕτω: τὸ δὲ ἐσόμενον εἰς ταῦτα ἀνάλωμα δοῦναι τοὺς χρυσονόμους καὶ ἐγγράψασθαι εἰς τὸν κτλ.

[9] Τὸ ἀπόγραφον ἔχει: τοὺς χρυσονόμου Σ|......θαι. Τρίτον δὲ ἤδη ἀπαντᾷ ἡ ἐν τοῖς Λεξικοῖς ἀκαταχώριστος ἔτι λέξις: Χρυσονόμος (=ταμίας), ἤτοι δὶς μὲν ἐν ψηφίσμασι τῆς Πάτμου [Ἴδε Ῥοσίου Inscription· κτλ. σελ. 70, καὶ Ἀρχαιολογ. Ἐφημ. περιόδ. Β', τεῦχ. ΙΑ'. 1863, ἐπιγρ. 229), νῦν δὲ καὶ ἐν τῷ παρόντι.

[10] Καὶ ἐνταῦθα ἔχει ὡσαύτως: εἰς τὸν λόγον τόνδε. Ὑποπτεύω δὲ ὅτι παρέλιπεν ὁ γλύπτης ἐξ ἀβλεψίας τὰς λέξεις: κοινὸν καὶ γραμματέα, ἵνα ᾖ ἡ φράσις ὅπως καὶ ἐν ἄλλοις ψηφίσμασιν ἀπαντᾷ, τουτέστιν: εἰς τὸν κοινὸν λόγον, τὸν δὲ γραμματέα κτλ.

[11] Τὸ ἀπόγραφον: ὃ κατατάξειν, ὅπερ πλημμελὲς εἴτε ἀβλεψίᾳ τοῦ γλύπτου εἴτε τοῦ ἀντιγράψαντος.

ΕΘΝΙΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

ΤΟ ΠΛΟΙΟΝ «ΑΡΗΣ»

ΕΝ ΤΩ ΛΙΜΕΝΙ ΤΗΣ ΣΦΑΚΤΗΡΙΑΣ

Πλῆθος καράβια φοβερὰ μὲς τὸν λιμένα κλειοῦνε
ἕνα πλοιάρι, καὶ πυκνὴ μιὰ φράκτη σχηματίζουν.
Νὰ φύγῃ; . . Πῶς! Ὁλόγυρα σαράντα τὸ ἐμποδίζουν.
Νὰ ὑποχωρήσῃ 'ς τοὺς ἐχθρούς; . . Ποτὲ νὰ μὴ τὸ ἰδοῦνε.

Φωτιὰ λοιπόν! . , 'Σ τὴν τόλμη του, ὅλα μὲ μιᾶς βαροῦνε
τὰ πυροβόλα τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ δὲν τ' ἀπελπίζουν·
πέφτουν αἱ σφαίραις χάλαζα, βαθυὰ τὸ κοσκινίζουν,
κ' ἐκεῖνο ἀκόμα πολεμᾷ, θεοὶ τὸ κυβερνοῦνε.

Ὥραις πολλαῖς ἐμόχθησε· καὶ τέλος . . . Τάχα ἐκάη;
Τάχα τὸ 'βύθισε ἡ φωτιὰ κ' ἡ λύσσα τῶν κυμάτων;
Ὄχι!—Τὸν στόλον ἔσπασε καὶ 'ς τὰ πανιὰ πετάει.

Σύ, Δόξα, πάντα σύντροφη τόσων κατορθωμάτων,
δεῖξε 'ς τὸν κόσμον ὅτ' ἡ Ἑλλάς, κι' ἂν δούλη καταντάῃ,
εἶναι ἡ πατρίδα τῶν θεῶν, ὁ τόπος τῶν θαυμάτων.

ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Ὦ πολεμάρχοι καὶ ἱερεῖς, καὶ γέροι δοξασμένοι,
κι' ὅσοι σᾶς βρέχουν αἱ πληγαῖς τὰ τιμημένα στήθη,
ἐλᾶτε δαφνοστόλιστοι νὰ κλάψετ' ἑνωμένοι
'ς τὴν ἔρμη γῆ, π' ἀντίπερα τοῦ κόσμου ἐχαιρετήθη.

Καὶ γονατίσετ' ἄσκεποι 'ς τὴν γῆ τὴν ἁγιασμένη,
ποῦ πεῖνα, γύμνια, κι' ὀρφανιά, κ' ἐχθροὺς δὲν ἐφοβήθη,
καὶ μόνο αἱματοστάλακτη, καὶ μόνο ἐρημωμένη,
παρὰ νὰ χάσῃ τὴν τιμή, 'ς ταῖς φλόγαις 'παραιτήθη.

Καὶ σὺ, ποῦ ξένος ἔρχεσαι νὰ ἰδῇς τὸ Μεσολόγγι,
ἄκου 'ς τῆς λίμνης τὰ νερὰ πῶς ἀντηχοῦν ἀκόμα
τῶν γυναικῶν τὰ κλάματα καὶ τῶν ἀνδρείων οἱ βόγγοι·

κύττα τὴν δόξα ποῦ σκορπᾷ τὸ σαλευμένο χῶμα
αἱ πολυθρήνηταις σπηλιαίς, οἱ αἱματωμένοι λόγγοι,
κ' εἰς κάθε πέτρα σίμωσε θρησκευτικὰ τὸ στόμα.

ΟΙ ΑΓΝΩΣΤΟΙ ΗΡΩΕΣ

'Σ τὰ τέκνα ποῦ Σ' ἐδόξασαν κ' εἶν' ὅλα ξακουσμένα,
τώρα μοιράζεις στέφανα καὶ τῆς τιμῆς τὰ κρίνα·
κι' ἂν ἄλλα κλαῖς, ποῦ ἐπέσανε γιὰ λευθεριᾶς ἐλπίδα,
ἔχεις καλὴ παρηγοριὰ τὴν κοσμική τους φήμη.

Κι' ὅμως πόσ' ἄλλα τέκνα σου, 'ς τὴν λησμονιὰ θαμμένα,
σὰν γίγαντες ἐπάλευσαν, Σ' ἐδόξασαν κ' ἐκεῖνα,
καί μόνον ἀπὸ αἴσθημα ἱερό, γλυκειὰ Πατρίδα,
σοῦδωσαν πλούτη καὶ ζωὴ, δίχως ν' ἀφίσουν μνήμη!

Ἂν μαύρη μοῖρα σοῦκρυψε σκληρὰ καὶ τ' ὄνομά τους,
ποιὸ κλάμα, ποιὸ μνημόσυνο, ποιὸ θαυμασμοῦ σημεῖο
μπορεῖ ν' ἀνάψῃ 'ς τὸ πικρὸ σκοτάδι τους λυχνάρι;

Ὦ, νἄξερες ποῦ βρίσκονται σπαρτὰ τὰ κόκκαλά τους
κι' ἀντάμα νὰ τὰ 'σώρευες εἰς ὑψηλὸ μνημεῖο,
γιὰ νἆναι 'ς ἄλλαις γενεαὶς ἱερὸ προσκυνητάρι!

Γεώργιος Μαρτινέλης.

ΦΙΛΙΚΟΥ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

'Εν τῇ 'Εκθέσει τῶν μνημείων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἐν τῷ Γ' τμήματι (χειρόγραφα καὶ ἔντυπα) ἐξετέθησαν ὑπ' ἀρ. 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180 διάφορα χειρόγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας καὶ βιβλίον περιέχον τὴν περὶ Φιλικῆς 'Εταιρείας ἀνταπόκρισιν τοῦ Παναγιώτου Σέκερη. 'Ο Παναγιώτης Σέκερης, ἦν ἐκ τῶν πρώτων φιλικῶν, καὶ ἀναφέρεται μάλιστα ἐν ἐγγράφῳ φέροντι χρονολογίαν 22 Σεπτεμβρίου 1818, ὑπογεγραμμένῳ δὲ ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν 'Εμμ. Ν. Ξάνθου, 'Αθ. Ν. Τζακάλωφ καὶ Παναγ. 'Αναγνωστοπούλου «ὡς εἷς τῶν πέντε τῶν κινούντων τὴν ὅλην μη»χανὴν τῆς 'Εταιρείας». Τὰ ἔγγραφα ταῦτα παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Παναγιώτου Σέκερη Δημητρίου Σέκερη ἀντισυνταγματάρχου τοῦ μηχανικοῦ (τοῦ καὶ ἐκθέντος αὐτά) εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ περιοδικοῦ τοῦΣυλλόγου, εὐτυχεῖς δὲ λογιζόμεθα ἀρχόμενοι ἀπὸ σήμερον τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν διὰ τῆς παρατιθεμένης ἐπιστολῆς.

Εὐγενέστατε Κύριε Δημήτριε Ν. Μπερούκα Τριέστι.

'Οδέσσα 8 'Ιουλίου 1825.

Ἂν εἶναι δυνατὸν ποτὲ ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα νὰ προξενήσῃ δύω ἄκρα ἐναντία αἰσθήματα, τοῦτο ἐσυνέβη εἰς ἐμὲ ὅταν ἔλαβα τὴν ἀπὸ 10/22 'Ιουνίου εὐγενικήν σας ἀπὸ τὴν 'Αγκόνα, ᾐσθάνθην τότε λέγω χαρὰν ἐνταὐτῷ καὶ λύπην, χαρὰν μὲν διότι ἐβεβαιώθην δι' αὐτῆς τὴν ἀκριβήν μοι ὑγείαν σας, λύπην δὲ διότι εἶδον παρ' ἐλπίδα ὅτι ἀφήσατε τὴν ἐνδεῆ ἀπὸ πεπαιδευμένους πατρίδα μας καὶ κατεφύγατε εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς γλυκυτάτης 'Ιταλίας. Καλὴ καὶ ἀγαθὴ εἶναι ἡ 'Ιταλία πανταχόθεν θεωρουμένη, κακῶς ποιῶν ὅμως φίλε κατέφυγες ἐκεῖ (ἐὰν δὲν εἶναι ἀλληγορικὸν τὸ ὕφασμα τοῦ γράμματός σας), καὶ ἀδίκησες τὴν Πατρίδα σου, ὑστερῶν αὐτὴν ὅσης συνδρομῆς ἠμποροῦσες νὰ τῇ δώσῃς διατρίβων εἰς τοὺς κόλπους της· ποτὲ σὲ βεβαιώνω, ποτὲ δὲν ἤθελες ἠμπορέσει, μήτε ἠμπόρεσες νὰ ὠφελήσῃς τὴν Πατρίδα σου περισσότερον ἀπ' ὅσον ἠμποροῦσες τώρα, καθ' ἣν στιγμὴν ἠμπορεῖ νὰ τὴν συντρέξῃ καὶ ὁ ἀσθενέστερος πατριώτης, καὶ πόσον ἀνάρμοστον εἶναι νὰ λέγῃς ὅτι τώρα ἡ Πατρὶς δὲν ἔχει πλέον χρείαν ἀπὸ σέ· ἐξ ἐναντίας μάλιστα τώρα εἶναι ὁ καιρός, καθ' ὃν αὐτὴ σὲ χρειάζεται περισσότερον. 'Επίστρεψον κύριε, ἐπίστρεψον ὅσον τάχος καὶ χωρὶς στιγμῆς ἀναβολὴν εἰς τοὺς κόλπους της, διὰ νὰ τὴν συντρέξῃς εἰς τὴν παροῦσαν κατεπείγουσαν ἀνάγκην της· κάνένα ἰδιωφελὲς ἔργον

ἄς μὴ σ' ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὸ νὰ ἐπιστρέψῃς εἰς αὐτήν, τώρα ὅταν αὐτὴ ἔχει τόσην χρείαν ἀπὸ πεπαιδευμένους ὡς ἡ εὐγενεία σου. Τὰ ἀκόλουθα ἐκτραγωδήματα θέλουν σὲ καταπείσει ἔτι μᾶλλον εἰς τοὺς λόγους μου.

Εἶναι οἰκτρὰ τὰ συμβεβηκότα τοῦ παρὰ τὸν Ἴστρον Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ὑψηλάντης περικυκλωμένος ἀπὸ προδότας ἐξασθένησεν εἰς τρόπον, ὥστε μὲ πολλὰ μικρὰν ἀντίστασιν ἐβιάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν καραντῖνα τῆς Γερμανίας· ὁ Βλαντιμιρέσκος εἰς τὸν ὁποῖον ἦτον ἐνεμπιστευμένον ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ στρατοῦ, ἀπεδείχθη προδότης καὶ κατεκρίθη εἰς θάνατον· αὐτὸς ἔμβασεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον τοὺς τυράννους, εἰς ἕνα καιρὸν ὅταν ἠμποροῦσε νὰ τοὺς ἀφανίσῃ. Ὁ γαμβρὸς τοῦ Ὑψηλάντου Κατακουζηνὸς ἐπρόδωσεν ἕνα ἄλλο μέρος στρατιωτῶν τῶν ὁποίων εἶχεν αὐτὸς τὴν διοίκησιν. Ὁ μπίμπασις Σάββας ἐλειποτάκτησε καὶ αὐτός· τελευταῖον εἰσχωρήσαντες οἱ τοῦρκοι εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ Μπογδανίαν ἐπολέμησαν τὸν Ὑψηλάντη, ὅστις μόλις διεσώθη ὡς ἄνω μὲ διακοσίους ἀνθρώπους· δὲν σὲ λέγω περισσότερα, ἐπειδὴ νομίζω ὅτι αὐτὰ μόνα ἐξαρκοῦν νὰ σὲ κάμουν νὰ χύσῃς πικρότατα δάκρυα (ἐὰν ἡ καρδία σου δὲν ἀπελιθώθη), καὶ νὰ ἐπιταχύνῃς τὴν εἰς τὴν Πατρίδα ἐπιστροφήν σου, χωρὶς νὰ σοῦ ἀπεράσῃ εἰς τὸ ἑξῆς τοιαύτη φαντασία νὰ ἔλθῃς ὡς γράφεις ἐδῶ νὰ συμπολιτευθῶμεν, ὅπου ὁ ἄνεμος τῆς δυστυχίας μ' ἔρριψεν εἰς τόπον τοιοῦτον, ἄξιον νὰ ὀνομασθῇ *Κοιλὰς τοῦ κλαυθμῶνος*· καὶ ὅπου δὲν εὑρίσκω ἐπιστήθιον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν φροντίδα νὰ ἐμπιστευθῶ τὴν ἀσθενῆ οἰκογένειάν μου, καὶ νὰ τρέξω εἰς τὴν φίλην καὶ ταλαιπωρουμένην Πατρίδα νὰ τὴν προσφέρω ὅ τι ἠμπορῶ καθὼς ἡ χήρα τὰ δύο λεπτά της, καὶ θέλει τὸ ἀκολουθήσω εἰς τὰ μέσα τοῦ χειμῶνος, ὅπου τότε πήζουν ἡ λάσπες καὶ ταξιδεύεται ὁ τῆς ξηρᾶς δρόμος, ἀφ' οὗ ἡ θαλασσοπλοΐα δὲν εἶναι συγχωρημένη. Ἐν τοσούτῳ ἡ εὐγενεία σου κάμε κάθε δυνατὸν καὶ ἐπίστρεψον εἰς τὴν καταπιεζομένην Πατρίδα μας, ὅπου ὁμιλῶν καὶ συμπράττων τὰ δέοντα, ὡς ἄλλος Δημοσθένης, καὶ αὐτὴν θέλεις ὠφελήσει καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν σου μεγάλην χαρὰν θέλεις προξενήσει, βλέπων ὠφελουμένην ἀπὸ τοὺς λόγους σου τὴν φιλτάτην Πατρίδα, καὶ τὴν συνείδησίν σου θέλεις ἔχει ἐλευθέραν ἀπὸ τὸν ἔλεγχον, ὅτι, ἐν ᾧ ἡ Πατρὶς κατετυραννεῖτο καὶ εὑρίσκετο εἰς τὴν κρισιμοτέραν περίστασίν της, *Σὺ Μόνος* ἐντρυφοῦσες εἰς τὴν ἔμμουσον Ἰταλίαν· δὲν μὲ φαίνεται νὰ δοκιμάσῃς καμμίαν δυσαρέσκειαν ἀπὸ τοὺς λόγους μου, οἵτινες δὲν προέρχονται παρὰ ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ἐπιθυμίαν ὁποῦ ἔχω νὰ συντρέξω τὴν

Πατρίδα· ὑπάκουσόν με εἰς τοῦτο καὶ πρόσταξέ μας πρὸς ὄφελος τῆς Πατρίδος καὶ θέλω σὲ ὑπακούσω μετὰ προθυμίας.

Ὁ πόλεμος τῆς Ῥωσίας ψιθυρίζεται ὡς βέβαιος, πλὴν πότε Κύριος οἶδε, καὶ ἂν συμβῇ θέλει ἀποβλέπει ἴσως πρὸς μόνον τὸ ἴδιον ὄφελος, ἀλλ' ἡμεῖς δὲν πρέπει νὰ ἀναπαυώμεθα εἰς ξένων φροντίδας· ἐπειδὴ αὐτὴ διὰ μεγαλείτερόν της ὄφελος πιθανὸν νὰ παραβλέψῃ τὸν πόλεμον· κατὰ τὸ παρὸν ὅλον τὸ βάρος εἶναι ἐπάνω μας καὶ δὲν μᾶς μένει ἄλλο καταφύγιον, παρὰ Θεοῦ εὐδοκοῦντος *Νίκη* ἢ *Τάφος*. Αὐτὰ τὰ αἰσθήματα διὰ νὰ τὰ μεταφέρῃς εἰς τοὺς πατριώτας γνωρίζω ὅτι εἶσαι ἱκανός· διὰ τοῦτο καὶ σὲ παρακινῶ πάλιν νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν Πατρίδα νὰ φανῇς χρήσιμος, καὶ ὄχι νὰ χαίρεσαι τὰ καλὰ τῆς Ἰταλίας. Ὑποθέσεις τοῦ πρώτου μου ἐπιχειρήματος δὲν ἔμειναν πλέον, πλὴν καὶ ἂν ἔμειναν μὲ ὑποθέτεις φίλε τόσον χαμερπῆ, ὥστε δι' αὐτὰς νὰ ἐμποδισθῶ ἀπὸ τὸ νὰ συντρέξω ὅσον δυνατὸν τὴν Πατρίδα μου· μὴ γένοιτο ποτὲ νὰ φαντασθῶ τοιοῦτόν τι. Εἰς τὴν ἀπόκρισιν τῆς παρούσης μου κοινοποιήσετέ μοι τὴν γνώμην σας.

Ὅλοι οἱ ἐνταῦθα εὑρισκόμενοι φίλοι σὲ προσκυνοῦν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔδειξα τὰ πρὸς ἐμᾶς γράμματά σας, τό τε ἀπὸ 11 Ἀπριλίου ἐξ Ὕδρας καὶ τὸ ἀπὸ 10/22 ἀπὸ τὴν Ἀγκόνα, οἵτινες συμπεραίνουν ὅτι τὸ εἰς τὴν Εὐρώπην ταξείδιόν σας ἔχει σκοπούμενον ἱερώτερα χρέη παρ' ἐκεῖνα ὁποῦ γράφετε. Ἐν τούτῳ μένω

Παναγ. Σέκερης.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ὁπόσον γόνιμον ὑπῆρξε τὸ ἔτος τοῦτο εἰς ἀρχαιολογικὰς ἀνακαλύψεις, γνωστὸν ἤδη καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐγένετο. Ἐπιθυμοῦντες νὰ γνωρίσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ «Παρνασσοῦ» τὰ πορίσματα τῶν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τῶν ὑπὸ τῆς γαλλικῆς Σχολῆς πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐνεργουμένων ἀνασκαφῶν, ἀρχόμεθα ἀπό τινος ἀνακοινώσεως περὶ τῆς σπουδαιοτέρας ἀνασκαφῆς τῆς ἐν τῇ Ἀκροπόλει.

Εἰς τοὺς περὶ τὴν ἀρχαίαν τέχνην ἀσχολουμένους γνωστὸν ἦτο ὁ-

ποία τις ἦτο ἡ Ἀκρόπολις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους, ὅτε τὸν τελειότατον ἔλαβε τύπον καταστᾶσα τὸ κέντρον τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης. Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὅμως μνημείων τῶν προγενεστέρων τοῦ Περικλέους χρόνων οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα ἐγινώσκομεν· τόσον μόνον ἐκ τῆς παραδόσεως ἦτο γνωστόν, ὅτι ἡ Ἀκρόπολις πρὸ τῶν Περσικῶν ἤδη χρόνων ναούς, βωμοὺς καὶ ἀναθήματα οὐκ ὀλίγα περιεῖχε, δὲν εἴχομεν ὅμως σαφῆ εἰκόνα τῶν μνημείων τούτων καὶ καθόλου τῆς τεχνικῆς μορφῆς τῆς Ἀκροπόλεως τῶν χρόνων τούτων. Νέον δὲ φῶς ἐπέχυσαν αἱ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀνασκαφαὶ ἀποκαλύψασαι πλεῖστα πλαστικὰ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα, ἀναφερόμενα πάντα εἰς τοὺς πρὸ τῶν Περσικῶν χρόνους καὶ συντελοῦντα οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἀρχαιοτέρας τέχνης καθόλου, μάλιστα δὲ τῆς ἱστορίας τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἐνομίζετο κοινῶς ὅτι ὁ ἀρχαιότερος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς ὁ ὑπὸ τῶν Περσῶν καείς, ἦτο ᾠκοδομημένος ὅπου καὶ ὁ νεώτερος Παρθενών. Αἱ τελευταῖαι ὅμως ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν ὅτι ἡ γνώμη αὕτη ἦτο ἐσφαλμένη. Ὁ ὀξυδερκὴς ἀρχιτέκτων Dörpfeld ἀνεκάλυψε τὰ ἴχνη ἀρχαιοτέρου τινὸς οἰκοδομήματος μεταξὺ τοῦ Παρθενῶνος καὶ Ἐρεχθείου, ἐκ τούτων δὲ ἀνεγνώρισεν ἀμέσως τὸν ἀρχαιότερον ναὸν τῆς ἐν Ἀκροπόλει Ἀθηνᾶς· ὅτι ὁ ναὸς οὗτος εἶνε χρόνων τῶν πρὸ τῶν Περσικῶν, φαίνεται ἐκ τῶν σωζομένων ἔτι θεμελίων καὶ βαθμίδων, ἅτινα κατὰ τὸν τρόπον τῆς οἰκοδομῆς καὶ κατὰ τὴν ὕλην εἶνε ὅμοια πρὸς τὰ σωζόμενα μέρη τοῦ ἐν Ἐλευσῖνι ἀρχαιοτέρου ναοῦ· ἦτο δὲ ὁ ναὸς οὗτος τῆς Ἀθηνᾶς περίπτερος ἔχων ἓξ μὲν κίονας κατὰ τὸν πρόναον καὶ ὀπισθόδομον, 12 δὲ ἑκατέρωθεν τῶν πλευρῶν.

Πλὴν τοῦ ναοῦ τούτου εὑρέθησαν καὶ πλεῖστα ἄλλα λείψανα ἀρχιτεκτονικά, οὐκ ὀλίγα δὲ ὑποθήματα καὶ βάσεις ἀναθημάτων ἅπαντα ἐκ τῶν οἰκοδομημάτων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν πρὸ τῶν περσικῶν χρόνων. Ἦσαν δὲ ταῦτα κεχωσμένα ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων διὰ τὸν ἑξῆς λόγον.

Τὰ ἐν τῇ Ἀκροπόλει μνημεῖα εἶχον καταστραφῆ πάντα ὑπὸ τῶν Περσῶν τὰ μὲν ἀρχιτεκτονικὰ ἐμπρησθέντα τὰ δὲ πλαστικὰ ἐκ βάθρων ἀνατραπέντα. Τὴν ἰδέαν τῆς ἀνεγέρσεως τῶν μνημείων τούτων ἔσχον οἱ Ἀθηναῖοι πολὺ πρὸ τοῦ Περικλέους. Τὴν ἰδιοβουλίαν δὲ καὶ τὸ σχέδιον τῆς διὰ μεγαλοπρεπῶν μνημείων ἐπικοσμήσεως τῆς Ἀκροπόλεως συνέλαβεν πρῶτος ὁ Κίμων. Πρῶτον περιέβαλε ταύτην διὰ ἰσχυροῦ τείχους· ὄχι μόνον δὲ τὸ μεσημβρινὸν ἀλλὰ καὶ τὸ βόρειον τῆς Ἀκροπόλεως τεῖχος εἶνε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔργον τοῦ Κί-

μωνος· εἶτα δὲ ἐπεχείρησαν νὰ ἰσοπεδώσωσι τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπὶ τοῦ ἰσοπεδωθέντος δὲ τούτου ἐδάφους ἔμελλον νὰ ἀνεγερθῶσι τὰ ἱερὰ πολυτελέστερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα· ὅτε δὲ αἱ προπαρασκευτικαὶ αὗται ἐργασίαι ἐγίνοντο ἡ Ἀκρόπολις ἦτο μεστὴ ἐρειπίων καὶ συντριμμάτων τῶν ἀπὸ τῶν Περσικῶν καταστροφῶν· τὰ λείψανα ταῦτα τῶν ναῶν καὶ ἀγαλμάτων τῶν πρὸ τῶν Περσικῶν χρόνων μετεχειρίσθησαν εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας ἄλλα μὲν μέρη κτίζοντες ἐν τοῖς θεμελίοις τῶν νέων οἰκοδομῶν ἄλλα δὲ ἐν αὐτοῖς τοῖς τείχεσι· τὰ δὲ μᾶλλον κατεστραμμένα ἢ ἧττον χρήσιμα ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν ἐχρησίμευσαν ὡς πρόσχωσις τῶν τειχῶν. Τὸ σχέδιον τῆς ἀνοικοδομήσεως μεγαλοπρεπῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ναῶν δὲν ἠδυνήθη ὁ Κίμων νὰ πραγματοποιήσῃ ἐπεφυλάσσετο δὲ ἡ ἐκτέλεσις τούτου εἰς τὸν Περικλέα καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν τεχνίτας. Τὰ προσχωθέντα δὲ ταῦτα ἀρχιτεκτονικὰ μέρη καὶ ἀγάλματα κατὰ τὰς ἐργασίας τοῦ Κίμωνος ἀνευρέθησαν πάλιν ἀνασκαπτομένης τῆς Ἀκροπόλεως ἐπιχέουσι δὲ φῶς ἱκανὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πρὸ τῶν Περσικῶν χρόνων καὶ τῆς ἐπὶ Κίμωνος Ἀκροπόλεως· τὰ μέγιστα δὲ συντελοῦσι εἰς ἀκριβεστέραν κατανόησιν τοῦ ἀρχαιοτέρου ἀττικοῦ ἐργαστηρίου τὰ ἀνευρεθέντα ἀρχαϊκὰ ἀγάλματα. Εἶνε δὲ ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγάλματα γυναικείας μορφῆς ἱσταμένης καὶ διὰ τῆς ἑτέρας τῶν χειρῶν ἀνεχούσης τὸ ἱμάτιον—δὲν ἀποτελοῦσι δὲ αἱ γυναικεῖαι αὗται μορφαὶ ὡρισμένον τινὰ τύπον θεᾶς ἀλλὰ κοινόν τινα τύπον. Τὰ μνημεῖα ταῦτα σχηματίζουσι μετὰ τῶν ἄλλων τῶν γνωστῶν ἐκ προτέρων ἀνασκαφῶν τῆς Ἀκροπόλεως κλίμακα ἑνιαίας τινὸς ἐπιδόσεως τῆς πρὸ τῶν περσικῶν χρόνων ἀρχαϊκῆς ἐν Ἀττικῇ τέχνης.

Θ. Σοφούλης.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

'Οκτώβριος 1886.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

'Ο Σύλλογος συνῆλθεν εἰς τὴν κατὰ τὸν κανονισμὸν ὁριζομένην μηνιαίαν αὐτοῦ συνεδρίαν.

'Εξεδόθη ὁ πίναξ τῶν δημοσίων ἀναγνωσμάτων, καθ' ὃν ταῦτα ὡρίσθησαν διὰ τὸ ἔτος 1886 — 1887 ἅπαξ μὲν τῆς ἑβδομάδος κατὰ τοὺς μῆνας ὀκτώβριον, νοέμβριον, ἰανουάριον καὶ ἀπρίλιον, δὶς δὲ κατὰ τοὺς μῆνας δεκέμβριον, φεβρουάριον καὶ μάρτιον. Πλὴν δὲ τῆς τακτικῆς δι' αὐτὰ ὡρισμένης ἡμέρας τῆς Παρασκευῆς, ὡρίσθη πρόσθετος ἡμέρα καὶ ἡ Τρίτη. Ἤρξαντο δὲ τὰ ἀναγνώσματα τὴν Παρασκευὴν 24 ὀκτωβρίου καὶ κατὰ τὸν μῆνα ὀκτώβριον ἐγένοντο δύο τὰ ἑξῆς·

'Ο κ. Γεώργιος Μαρτινέλης ἀπήγγειλε σειρὰν ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τῶν ἐπιγραφομένων *'Εθνικαὶ εἰκόνες*.

'Ο κ. Θεόδ. Οὐσπένσκης καθηγητὴς τοῦ ἐν 'Οδησσῷ Πανεπιστημίου, ἀνέγνω διατριβὴν ἐπιγραφομένην *Ζητήματα πρὸς μελέτην τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου.*

Ἤρξαντο τὴν 25 ὀκτωβρίου αἱ τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Τμήματος τῶν Καλῶν Τεχνῶν διδόμεναι δημόσιαι συναυλίαι πρὸς ὄφελος τῆς Σχολῆς τῶν 'Απόρων Παίδων.

'Αντὶ τοῦ ἀναχωρήσαντος εἰδικοῦ γραμματέως κ. Μιχ. Σπηλιωτάκη ἐξελέχθη τοιοῦτος ὁ κ. Μιχ. Στελλάκης.

Μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ἐξελέχθησαν οἱ κκ. Εὐλάμπιος Μεσσαλᾶς καὶ Νικόλαος Κουρῆς.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα νομικὸν καὶ τῶν Πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ Νομικὸν τμῆμα συνῆλθεν εἰς δύο συνεδρίας. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην προέβη εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας ἐκλεξάμενον Πρόεδρον αὐτοῦ τὸν κ. Νικόλαον Δαμασκηνόν, ἀντιπρόεδρον τὸν κ. 'Εμμανουὴλ Λυκούδην καὶ γραμματέα τὸν κ. Τιμολέοντα 'Ηλιόπουλον.

Κατὰ δὲ τὴν 6ʹ συνεδρίαν ἀπεφάσισεν ἵνα ἐξακολουθήσῃ δι' ἐπιτροπείας αὐτοῦ τὸ ἔργον τῆς κατὰ τὸ ἐνὸν ἠθικῆς διδασκαλίας καὶ μορφώσεως τῶν φυλακισμένων.

Φιλολογικὸν καὶ Ἀρχαιολογικὸν τμῆμα. Συνῆλθεν εἰς συνεδρίαν καθ' ἣν ἐν ἀρχῇ ἐγένοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι αὐτοῦ. Ἐξελέχθη δὲ πρόεδρος ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Π. Λάμπρος, καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Θ. Σοφούλης. Κατόπιν ὁ κ. Ιω. Σακκελίων ἀνεκοίνωσεν ὑπόμνημα ἱστορικὸν περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὁσίων πατέρων ἡμῶν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τοῦ Ἄθω ὑπὸ Μιχαὴλ Η' τοῦ Παλαιολόγου ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Πάτμου, πληρέστερον τοῦ κατὰ τὸ 1867 ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Μόσχᾳ βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς Συνόδου. Μεθ' ὃ ὁ κ. Παῦλος Λάμπρος ἀνεκοίνωσε τὴν ἀνεύρεσιν χρυσοῦ δουκάτου τοῦ μεγάλου μαγίστρου τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλὴμ Θεοδότου δὲ Γοζὸν (1346—1353). Τοῦ δουκάτου τούτου κάτοχος ἦν ὁ ἱστοριογράφος τοῦ τάγματος Bosio, ὅστις καὶ πρῶτος ἐδημοσίευσεν αὐτό, ἀλλὰ δυστυχῶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Bosio τὸ πολύτιμον νόμισμα περιελθὸν πιθανῶς εἰς χεῖρας ἀμαθῶν ἀπωλέσθη. Μετὰ πάροδον ὅμως τοσούτου χρόνου ἀνευρέθη ἐν Ρόδῳ ἀντίτυπον ἄλλο τοῦ ἀπολεσθέντος καὶ περιζητήτου νομίσματος, ὅπερ ἀρίστης ὂν διατηρήσεως κοσμεῖ νῦν μοναδικὸν τὴν συλλογὴν τοῦ κ. Λάμπρου. Περιέγραψε δὲ τὸ νόμισμα ἐπιδείξας συγχρόνως αὐτὸ τοῖς μέλεσι τοῦ τμήματος. Μετ' αὐτὸν ὡμίλησεν ὁ κ. Σπυρ. Π. Λάμπρος περὶ τῶν σωζομένων ἀρχαιοτήτων κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Τζουμέρκων, περὶ ἧς μόνον ὁ Pouqueville καὶ ὁ Leake καὶ ὀλίγα τινὰ ὁ Π. Ἀραβαντινὸς ἔγραψαν. Ὠνόμασε τὰς σωζομένας ἀρχαίας ἀκροπόλεις, ὧν αἱ πλεῖσται εἶναι μέχρι τοῦδε ἄγνωστοι εἰς τοὺς ἀρχαιολόγους, διηγήθη τινὰς παραδόσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Σχωρετσαίνων, ἐξήγησε τοὺς λόγους δι' οὓς τὴν ἀρχαίαν πόλιν Θεοδωρίαν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν κειμένην οὐχὶ ἐν Θεοδωριάνοις, ὡς νομίζουσι συνήθως, ἀλλὰ παρὰ τὸ Βουλγαρέλιον, καὶ ἐν τέλει ἀνέφερεν, ὅτι καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν μίαν μόνην εὗρεν ὀλιγόστιχον, λίαν τετριμμένην καὶ ἑπομένως δυσανάγνωστον ἐπιγραφὴν ἐν Καλαρρύταις, προερχομένην ἐκ τῆς παρὰ τὴν κωμόπολιν ταύτην θέσεως Ἀβάτου, ἐν ᾗ σώζονται ἐρείπια ἀρχαίας ἀκροπόλεως, τὰ ἐπιφανέστατα τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ.

Τμῆμα Φυσιογνωστικόν. Συνῆλθεν εἰς τὴν τακτικὴν αὐ-

τοῦ συνεδρίαν. Γενομένων τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐξελέχθη πρόεδρος ὁ κ. Γεώργιος Καραμήτσας, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ἀν. Χρηστομάνος καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Ν. Χρ. Ἀποστολίδης. Συγχρόνως ἐγένοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι τῶν δύο διαρκῶν τοῦ τμήματος ἐπιτροπειῶν, καὶ τῆς μὲν Κεντρικῆς Μετεωρολογικῆς ἐπιτροπείας πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ κ. Δ. Κοκκίδης καὶ ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Τιμ. Ἀργυρόπουλος, τῆς δ' ἐπιτροπείας πρὸς φυσικὴν ἐξέτασιν τῆς Ἀττικῆς πρόεδρος μὲν ὁ κ. Ἀ. Κορδέλλας, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ἐμ. Δραγούμης καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Ἰω. Ἀργυρόπουλος.

Κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίαν ὁ κ. Θεόδωρος Χελδράϊχ ἐποιήσατο ἀνακοίνωσιν περὶ τῶν νόθων φυτῶν τῆς Ἀττικῆς, ἥτις δημοσιευθήσεται εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος.

Τμῆμα Καλῶν Τεχνῶν. Συνεκρότησε μίαν συνεδρίαν, καθ' ἣν ὁ κ. Σπ. Λάμπρος, ὡς εἰσηγητὴς τῆς ἐπὶ τοῦ θεάτρου ἐπιτροπείας, ἐξέθηκε τὰς μέχρι τοῦδε ἐνεργείας καὶ ἐργασίας αὐτῆς. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἡ ἐπιτροπεία συνενοηθεῖσα μετὰ τῶν ἠθοποιῶν κατήρτισε μικρὸν θίασον, ἀλλ' ἀποχωρησάντων τινων ἐξ αὐτῶν ἡ ἐπιτροπεία ἔκρινεν ἀνεπαρκῆ τὰ ἐναπομείναντα τοῦ θιάσου μέλη καὶ ὡς ἐκ τούτου διέλυσεν αὐτόν. Κατόπιν ὁ αὐτὸς εἰσηγητὴς ἠρώτησε τὸ Τμῆμα ἂν ἐπιμένῃ ἔτι εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ Θεάτρου ἰδέαν του. Τὸ τμῆμα παμψηφεὶ ἀπήντησε καταφατικῶς καὶ ἐρωτηθὲν συγχρόνως, ἀνέθηκεν εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιτροπείαν τὰς περὶ Θεάτρου ἐν τῷ μέλλοντι ἐργασίας· ἐνετείλατο δ' αὐτὴν νὰ σκεφθῇ περὶ καταρτισμοῦ Θεατρικῆς Σχολῆς καὶ ἐν καιρῷ εὐθέτῳ νὰ ἐξεύρῃ τὰ μέσα εἰς ἀνοικοδόμησιν θεατρικῆς αἰθούσης. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅμως νὰ συντάξῃ κανονισμόν, ὃν ν' ἀποστείλῃ πρὸς πάντας τοὺς ὁπωσοῦν καταλλήλους καὶ γνωστοὺς ἤδη ἠθοποιούς. Μετὰ τὴν συζήτησιν ταύτην ὁ κ. Γ. Δουρούτης ὑποβάλλει πρότασιν περὶ διορθώσεως τῆς χρονολογίας ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐπιγραφῇ τῇ ἀναγεγραμμένῃ ἐν τῷ ναῷ τῆς Καπνικαρέας, τὴν συζήτησιν δὲ τῆς προτάσεως ταύτης τὸ τμῆμα ἀναβάλλει εἰς τὴν ἑπομένην συνεδρίαν.

ΚΛΕΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΝ ΛΕΙΨΙᾼ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΑΥΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ	Φρ.	Χρ.	20
» ΕΞΑΜΗΝΟΣ	»	»	10

Συνδρομηταὶ ἐγγράφονται ἐν τῷ Διεθνεῖ Βιβλιοπωλείῳ τοῦ κ. Καρόλου Μπέκ (ἐν ὁδῷ Ἑρμοῦ).

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται *πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ κ.* **Ἀλέξανδρον Παπαγεωργίου** (ἐν ὁδῷ Ὀφθαλμιατρείου, παρὰ τὸν ναὸν Ἁγίου Γεωργίου), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεως διατριβῶν πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** καθηγητήν, μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπείας (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4).

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι **12**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ **15**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδέν' ἀποστέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Ἰονικῆς Τραπέζης. Αἱ δ' ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια Γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ι'—ΤΕΥΧΟΣ Γ'

Νοέμβριος 1886

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΘΡ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ ΚΑΙ ΑΛ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ

1886

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπεία συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. *Παναγιώτου Ι. Φέρμπου*, *Δημητρίου Κ. Κοκκίδου* καὶ *Τιμολέοντος Ἠλιοπούλου* καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. *Σίμου Μπαλάνου*.

ΠΕΡΙ ΑΡΣΕΩΣ ΜΑΤΑΙΟΠΟΝΙΑΣ

ΕΝ ΤΩ ΓΡΑΦΕΙΝ, ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΝ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΟΧΥΤΕΙΝ

Το θέμα τῆς ὁμιλίας μου σήμερον «*Περι άρσεως ματαιοπονίας εν τῷ γράφειν, τυπογραφεῖν και στοιχειοχυτεῖν*» δεν αμφιβάλλω ὅτι εξελήφθη ὑπο τῶν πολλῶν ὡς αφορῶν εις την γραμματικην κυρίως, άχαρι δ' ἑπομένως προς τας ακοας τοῦ συνήθους καλοῦ ακροατηρίου, τοῦ ὡραΐζοντος ταύτην την αίθουσαν· ενῷ αφ' ἑτέρου πέποιθα, ὅτι θα εκέντησεν οξύτατα την περιέργειαν τῶν εις τα γραμματικα εμβριθεστέρων, και δικαίως μηδεμίαν εξ εμοῦ απεκδεχομένων άγνωστον αυτοῖς είδησιν. Θα διήγειρε την περιέργειαν τούτων και δι' αυτο μεν καθ' ἑαυτο, αλλα και δια τον αλλόκοτον όντως τίτλον του· «Ἄρσις ματαιοπονίας εις τί πρᾶγμα; — Εις το γράφειν.— Περίεργον!— Και εις τί άλλο;— Και εις το τυπογραφεῖν.— Παράδοξον! —Και ακόμη εις τί;—Το στοιχειοχυτεῖν.—Τεράστιον! Ενδιαφέρει λοιπον αυτο και εις γράφοντας και εις τυπογραφοῦντας και εις στοιχειοχυτοῦντας; — Μάλιστα· ενδιαφέρει εις ὅλας τας μελίσσας, αἵτινες βομβοῦν καθεκάστην προς λειτουργίας διαφόρους περι τας εφημερίδας, τα βιβλιοπωλεῖα, τα σχολεῖα, τα τυπογραφεῖα και τα στοιχειοχυτήρια αυτά. Πρόκειται να αρθῇ εκ τοῦ μέσου τούτων ὅλων ποιά τις ματαιοπονία αυταπόδεικτος.

Προ πάντων παρακαλῶ να πιστεύσετε, ὅτι δεν πρόκειται περι αυθάδους τινος καινοτομίας, δι' ἣν αἱ σκιαι τῶν προγόνων θα έφριττον· πορρω απέχω τῆς γνώμης τινῶν, ὅτι μάταιος εἶνε ὁ κόπος τοῦ ορθογραφεῖν, αφοῦ καθως προφέρομεν σήμερον το Ε ψιλόν, οὕτω και την δίφθογγον ΑΙ, και καθως το Ιῶτα, οὕτω και το Η και το ΕΙ, το ΟΙ και το Υψιλόν, και το ΥΙῶτα· να εξονυχισθῶσι δε και πνεύματα και τόνοι, πλην μόνης τῆς οξείας, σημαινούσης ποῦ πᾶσα λέξις τονίζεται.

Ὄχι, δεν εἶμαι εκ τῶν ασπαζομένων την γνώμην ταύτην· θα μ' εχρειάζετο αναλγησία ὁποίαν δεν έχω. Την τοιαύτην απόφασιν, ὅσον και ἀν φαίνεται λυσιτελὴς εις το πλῆθος, θεωρῶ ὡς ου μόνον ασεβῆ προς την προγονικὴν γραφην, αλλα και απομακρύνουσαν ἡμῖν

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 4 Νοεμβρίου.

την ελπίδα, ότι ίσως υπο των επερχομένων γενεών κατορθωθῆ ἡ ἐξεύρεσις τῆς πάλαι προφορᾶς ὑπο την οδηγίαν τῶν διφθόγγων, πνευμάτων και τόνων, σημείων τούτων οιονεί μουσικῶν, επαγγελλομένων να δηλῶσι ποῦ το δασυ και ποῦ το ψιλόν, ποῦ το μακρον η βραχύ, ποῦ ὁ ἁπλοῦς φθόγγος και ποῦ ὁ σύνθετος. Ὅ,τι μέλλω λοιπον να προτείνω ουδόλως καθάπτεται τῆς ορθογραφίας· διότι εαν ἡ πρότασίς μου ηὐμοίρει τῆς εγκρίσεως τοῦ καθ' ἡμᾶς λογίου κόσμου, οἱ ανορθογραφοῦντες πάλιν θα εφωρῶντο ὡς αδαεῖς τῆς ὀρθῆς γραφῆς τῆς γλώσσης των, ουδεις τῶν ψευδοδιδασκάλων θα εσκέπαζε την κατα τοῦτο αμάθειάν του, ουδ' οἱ γραπτοι στεναγμοι τούτου κ' εκείνου τοῦ ανορθογράφου θα εὕρισκον χάριν ἄμικτον δυσαρεσκείας προ τῶν ὡραίων ομμάτων ερασμίας καί, — χρυσοῦν προτέρημα! — ευπαιδεύτου μνηστῆς, ὅσον θερμοι και αν περιεγράφοντο. Δια την γυναῖκα την ανορθογραφοῦσαν, είμεθα πάντοτε επιεικέστεροι. Φίλον μάλιστα ἤκουσά ποτε να λέγῃ· «Με αρέσκει ἡ ανορθογραφία εις την γυναῖκα· ἔχει τινα χάριν.» Εγω, ὁμολογῶ, ὅτι δὲν εὑρίσκω αυτην την χάριν, αλλ' ὅμως χαρίζομαι εις τας ανορθογραφίας — όχι πάλιν τας χονδρας εκείνας,—τῆς γυναικός. Εικάζω ὅτι και εις τον αἰῶνα τοῦ Περικλέους ὅλαι αἱ εγγράμματοι τῶν γυναικῶν δεν ωρθογράφουν, καίτοι ἡ προφορα τότε τας καθωδήγει ὡς τυφλοσύρτης, ὃν αἱ κακαι τύχαι τοῦ Ἔθνους ακολούθως απήλασαν.

Περι πολλοῦ ποιοῦμαι λοιπον την αυστηραν τήρησιν τοῦ ορθογραφικοῦ τῆς γλώσσης· και ὅμως, — παράδοξος θα φανῇ ἡ αντίφασις, — ἔρχομαι να προτείνω την ἄρσιν τόνων τινῶν και πνευμάτων· αλλ' ἄρσιν, και ὄχι κατάργησιν. Πρόκειται όντως να εξαλειφθῶσιν απο τῆς γραφῆς τῆς ἑλληνικῆς πνεύματά τινα και τόνοι, αλλ' ενταύτῷ να διακρίνηται ἡ θέσις των. Γινώσκετε τὸ γαλλικὸν λόγιον, il brille par son absence, τουτέστι «λάμπει δια τῆς απουσίας του·» αυτὸ τοῦτο θα συνέβαινε και εις τα πνεύματα και τους τόνους, ἅτινα θα προτείνω να εξονυχίσωμεν· θα διακρίνωνται και απόντα.

Καιρος να εξηγηθῶ.

Ὅλοι βεβαίως, και οἱ περι την αρχαιολογίαν αδιαφορώτατοι, θα παρετηρήσατε ὅτι αἱ αρχαῖαι επιγραφαί, ὅσας διέσωσε μέχρις ἡμῶν ὁ λίθος, ουδένα φέρουσι τόνον η πνεῦμα· εξ οὗ προφανέστατον ὅτι αἱ αρχαιότεραι τῶν ἑλληνικῶν γραφῶν, τα χειρόγραφα τῶν ποιητῶν και συγγραφέων, επι τῆς ακμῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ουδε τόνους ἔφερον ουδε πνεύματα. Απο τίνος ἆρά γε χρόνου και ὑπο τίνων εκρίθη ὡς επάναγκες ἡ επισημείωσις τῶν πνευμάτων και τόνων εν

τοῖς περισωθεῖσιν ἑλληνικοῖς συγγράμμασι ; τοῦτο ολίγοι ίσως έλαδον την περιέργειαν να εξετάσωσι.

Επι Πτολεμαίου τοῦ Ευεργέτου, περι τα 200 έτη προ Χριστοῦ, εφόρευε τῆς έκτοτε περιφήμου αλεξανδρινῆς Βιβλιοθήκης Αριστοφάνης ὁ Βυζάντιος, ὁ επονομαζόμενος γραμματικος, εις όν πρῶτον αποδίδεται ἡ επίνοια και ἡ εφαρμογὴ τῶν πνευμάτων και τόνων, καθως και ἡ στίξις, εις τα έως τότε ατόνιστα και άστικτα ἑλληνικα γράμματα. Ουδόλως παράδοξον ὅτι ἦσαν έως τότε ατόνιστοι αἱ γραπταὶ λέξεις τῆς ἑλληνίδος φωνῆς· τίνα χρείαν εἶχον οἱ πρόγονοι εκεῖνοι αναγινώσκοντες να βλέπωσι ποία συλλαβὴ ετονίζετο, η ποῖον εδασύνετο η εψιλοῦτο φωνῆεν ; ταῦτα εδιδάσκοντο εξ ἀπαλῶν ονύχων και δια ζώσης φωνῆς, βαυκαλιζόμενοι ὑπο των μητέρων. Ἔχει ἆρά γε χρείαν μουσικῶν σημείων, ὅταν ορθῶς ᾄδῃ τις ήχους καὶ μόνον εξ ακοῆς ; Τί κάμνει κατα τοῦτο ὁ λαός ; παρατηρεῖτε ὅτι τραγῳδεῖ τον Χορχοραγᾶν ὡς αν εμαθήτευε παρα τῷ Ροσίνῃ η τῷ Μοζάρτῳ, ενῷ ούτε ιδέαν έχει περι διέσεων, ὑφέσεων και τῶν άλλων ὅρων τῆς μουσικῆς· και τραγῳδεῖ σωστά. Πολλῷ μᾶλλον τονίζει ορθῶς τας λέξεις τῆς γλώσσης του και αγράμματός τις ών· παρίσταται γραμματικώτατος και χωρις ελαχίστην να έχῃ περι γραμματικῆς ιδέαν.

Παρατηρητέον δε και ὅτι ολίγισται τῶν σημερινῶν γλωσσῶν φέρουν τόνους η πνεύματα· αἱ τευτονικαι, γερμανικη και αγγλικη, εἶναι πάντη απηλλαγμέναι· εκ δε τῶν θυγατέρων τῆς λατινικῆς μόνη ἡ γαλλικη μεταχειρίζεται ὡς ἡμεῖς και οξεῖαν και βαρεῖαν και περισπωμένην, και δασεῖαν (εν τῷ στοιχείῳ h) καὶ ψιλὴν (εν τῷ αυτῷ στοιχείῳ)· αλλα τους τόνους επιθέτει μόνον εφ' ἑνος φωνήεντος, τοῦ e, σπανίως δε και επι του à την βαρεῖαν μόνην. Ἡ ιταλικη μεταχειρίζεται μόνην την βαρεῖαν και αυτη, εφ' ἑνος μόνου στοιχείου, του ì. Αυτα ταῦτα δύναταί τις να είπῃ και περι τῆς ἱσπανικῆς· ἡ δε μήτηρ των, ἡ λατινικὴ, σημεῖα τονισμοῦ δεν ἔχει, ὡς δεν εἶχεν ούτε ἡ ἑλληνική· ὥστε εάν τις τῶν αρχαίων εκείνων προγόνων ανίστατο σήμερον εκ νεκρῶν, βλέπων τας οξείας, τας βαρείας, περισπωμένας, ψιλας και δασείας, θα ηρώτα αναμφιβόλως, — αυτοι δε τῶν μυιῶν οἱ πόδες οὓς παρενείρατε τί δηλοῦν ; και τοῦτο μανθάνων εξάπαντος θα εμειδία σχετλιαστικῶς.

Αλλ' ὁ Βυζάντιος Αριστοφάνης εἶδεν ὡς αναγκαίαν την ἐπισημείωσιν τῶν πνευμάτων καὶ τόνων δια τον ἑξῆς άλλως πως κσπαστότατον λόγον, αναφερόμενον και παρ' άλλων μέν, καὶ παρα τοῦ

ἑλληνιστοῦ δε γερμανοῦ Κυνέρου (Kühner) εν τῇ αυτοῦ «Εκτενεῖ γραμματικῇ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης (*).

«Εφ' ὅσον» λέγει ὁ Κύνερος «ἡ ἑλληνικη γλῶσσα μόνον παρα »γνησίων Ἑλλήνων ὡμιλεῖτο, ανάγκη σημείων τονισμοῦ δεν ὑπῆρ-»χεν· ὁ ορθὸς τονισμος πάσης συλλαβῆς ἔζη εν τῇ αισθήσει ἑκάστου »Ἕλληνος· ὅτε ὅμως ἡ γλῶσσα αὕτη δια τῶν Μακεδόνων (τῶν »μετα τοῦ Μεγάλου Αλεξάνδρου Ἑλλήνων) μετεφυτεύθη και εις ξέ-»νους και βαρβάρους λαούς, κατα φυσικην συνέπειαν ἡ γνησία ἑλ-»ληνικη προφορα και ὁ γνήσιος τονισμος πολλαχῶς εξεφυλίσθησαν »και παντοίας ὑπέστησαν διαφθοράς. Προς θεραπείαν τοῦ κακοῦ τού-»του Αριστοφάνης ὁ Βυζάντιος, εἷς τῶν περιφημοτάτων αλεξανδρι-»νῶν γραμματικῶν λέγεται ὡς επινοήσας τα σημεῖα, δι' ὧν επαγιώ-»θη και απηλλάγη τῆς αυθαιρεσίας ὁ τῶν λέξεων τονισμος διά τι-»νων γενικῶν κανόνων, οὓς αυτος και συνέταξεν. Αλλα το κυριώτε-»ρον ἔργον περι την διδασκαλίαν τῶν τόνων οφείλεται εις τον μα-»θητην αυτοῦ, τον περίνουν και σοφώτατον αλεξανδρινον κριτικον, »Αρίσταρχον τον εκ Σαμοθράκης, περι το έτος 150 προ Χριστοῦ. »Οὗτος πρῶτος εις τα κείμενα τῶν ὑπ' αυτοῦ εκδοθέντων συγγρα-»φέων, επικῶν, τραγικῶν, κωμικῶν τε και λυρικῶν, εφωδίασε τας »λέξεις δια σημείων τονισμοῦ, και ἔθηκε τας βάσεις επιστημονικῆς »περι τόνων διδασκαλίας».

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι χάριν τῶν ξένων η τῶν βαρβάρων λαῶν προσετέθησαν τὰ σημεῖα τοῦ τονισμοῦ εις τα ἑλληνικα γράμματα, τα μέχρι τοῦ δευτέρου αιῶνος προ Χριστοῦ ατόνιστα· ἔκτοτε οἱ αντιγραφεῖς, και εν γένει πάντες οἱ γράφοντες, δεν έλειψαν τοῦ να επισημειῶσι τους τόνους και τα πνεύματα εις πᾶν ὅ,τι ἐξεδόθη ἀκολούθως και δια τῆς τυπογραφίας, απο τῶν ὁμηρικῶν επῶν μέχρι τῶν εσχάτων παραληρημάτων τῆς σήμερον.

Αλλα καιρος να ερωτηθῶμεν ὑπο τοῦ παρόντος αιῶνος, ὡς αιῶνος προόδου και μεγάλων μετα μικρῶν εφευρέσεων και βελτιώσεων.— Σεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες, καλῶς μεν εφυλάξετε και τόνους και πνεύματα εν τῇ δουλείᾳ, αλλα τοῦτο μόνον δεν εσκέφθητε, καίτοι ἁπλούστατον. — Τα πνεύματα πόσα εἶναι; — Δύο. — Δεν αναγνωρίζετε περισσότερα; — Όχι.— Τα δύο ταῦτα πῶς ονομάζονται;— Δασεῖα καὶ ψιλή, καθως ανέκαθεν. — Και ποῦ τίθεσθε την δασεῖαν; — Ὅπου αρκτικον φωνῆεν δασέως προφερόμενον. — Καίτοι δεν το

(*) Μέρος α', τεχνολογικόν· σελ. 246.

προφέρετε ούτως, αλλα ψιλῶς· έστω. Πού δε τίθεσθε την ψιλήν;— Όπου το αρκτικον φωνῆεν δεν δασύνεται. — Αλλα τί πάσχει;— Προφέρεται ψιλῶς, δηλαδη άνευ δασείας.

— Παράδοξον! και δεν αρκεῖ το να μη φέρῃ δασεῖαν το ψιλῶς προφερόμενον αρκτικον φωνῆεν, όπως βλέπετε ότι είνε ψιλόν, αλλα σᾶς φαίνεται επάναγκες και ἡ προσθήκη τοῦ σημείου, όπερ ονομάζεται ψιλή; Φέρει το αρκτικον φωνῆεν δασεῖαν η δεν φέρει; Αν φέρῃ, είνε δασύ· αν δεν φέρῃ, τί άλλο δύναται να ἦνε ειμη ψιλὸν φύσει; Τί δηλοῖ ἡ λέξις ψιλός; Συμβουλεύθητε τους συγγραφεῖς ή, το προχειρότερον, τους λεξικογράφους, αυτους τους χαλκεντέρους άνδρας, τους αναδιφήσαντας πάντα συγγραφέα, κυρίως δια τας ακριβεῖς σημασίας τῶν λέξεων. Ιδου πῶς εξηγοῦν το ψιλός· «λεῖος, άκομος (ὁ μη έχων κόμην) άτριχος, γυμνός· ἑπομένως και ὁ άδενδρος τόπος λέγεται ψιλός, καθως και ὁ άοπλος στρατιώτης, και ὁ ἵππος ὁ γυμνός, ὁ χωρις εφίππιον. Εν γένει *ψιλος* σημαίνει στερημένος (σημειώσατε τοῦτο το *στερημένος*) και έχει την σημασίαν τοῦ άνευ, τοῦ χωρίς. (Σημειώσατε και τοῦτο το *χωρίς*). Εις τους αρχαίους συγγραφεῖς απαντᾷ «δέρμα ελάφου ψιλόν», ήτοι άτριχον· «ψιλη εσθής», ήτοι εσθης άνευ φλοκκίων, η απο ύφασμα κοινῶς λεγόμενον *ράζον*. Απαντᾷ ωσαύτως εν τῷ Μ τῆς Οδυσσείας «την δε (ναῦν) ψιλην φέρε κῦμα», ήτοι χωρις πανια, χωρις εξάρτια (σημειώσατε και τοῦτο το *χωρις εξάρτια*) κοινῶς ξυλάρμενον· και εν τῷ Ξενοφῶντι «ψιλην έχων την κεφαλην εις την μάχην καθίστατο·» δηλαδη κατέβη εις την μάχην έχων την κεφαλην ασκεπῆ, χωρις περικεφαλαίαν· (σημειώσατε έτι και τοῦτο, το χωρις περικεφαλαίαν.) Τέλος ὑπάρχει και ρῆμα ψιλόω, ψιλῶ, σημαῖνον μαδῶ τινος τας τρίχας, τον καθιστῶ φαλακρόν, αφαιρῶ πᾶν το περί τι η περί τινα (περιπλέον σημειώσατε και τοῦτο, το «αφαιρῶ πᾶν το περί τι»). Ψιλώσαντες τῶν ακανθῶν τας κινάρας, λέγει ὁ Αθήναιος, ήτοι αφαιρέσαντες απο τῶν αγκιναρῶν τας ακάνθας των».

Αὗται και άλλαι όμοιαι αἱ ἑρμηνεῖαι τῶν λεξικογράφων. Αλλα καιρος πλέον και ἡμεῖς να ψιλώσωμεν τῶν ακανθῶν τας κινάρας· καιρος ν' αφαιρέσωμεν την περικεφαλαίαν τοὐλάχιστον απο τῆς κούτρας τῶν ψιλῶν φωνηέντων, και να τ' αφίσωμεν αληθῶς ψιλά, καθως θέλουν. Αυτα το θέλουν· έκαστον τῶν ψιλῶν φωνηέντων κράζει εις πάντα γράφοντα· Θέλω να εἶμαι ψιλόν, δηλαδη ράζο θέλω να εἶμαι, κουτρούλικο θέλω να εἶμαι· τίποτε να μη φορῶ. Τί βάλλεις αυτην την περροῦκα επάνω εις το κεφάλι μου; δεν μοῦ χρησιμεύει εις τί-

ποτε· έως πότε δεν θα το εννοῆς! ρίψε πλέον εις τας ακαλήφας την μέλαιναν ιδικήν μου φενάκην, και ιδού, σεβάσθητι την ξανθην εκείνην τῶν δασυνομένων, αφοῦ την θέλουν αυτα, όπως εκ ταύτης χαρακτηρίζωνται εις σᾶς τους μεταγενεστέρους, τους όχι βαρβάρους· εμε χαρακτηρίζει ἁπλῆ και μόνη ἡ ψιλότης μου.

Όχι πλέον βαρβάρους· ηκούσατε; Εἶνε τφόντι σκαιόν, ανοίκειον εις άνδρας νοήμονας το να έχωσιν ανάγκην τινα τῆς ψιλῆς, ὅπου δὲν σημειοῦται δασεῖα. Οἱ άνθρωποι έχομεν δύο πόδας· κ' εγω τόσους έχω, μη προς βάρος ουδενός. Νέος εἶχα διδαχθῆ χορόν. Τότε, μᾶς εστραγγάλιζαν τας κνήμας τρεῖς μῆνας ολοκλήρους πριν η μᾶς βάλωσι να χορεύσωμεν. Προ τούτου, έπρεπε νὰ γυμνασθῶμεν εις τας λεγομένας tierces, ἅλματα δηλαδη εις τον αέρα τρίτατα. Ὅταν ὁ χοροδιδάσκαλος μ' έλεγεν, — Άρχησε το βῆμα δια τοῦ δεξιοῦ ποδός, εκατaλάμβανα ὅτι, αφοῦ ὁ δεξιος ποῦς εβάλλετο εις τον αέρα (τ'αυτο ειπεῖν, αφοῦ ἡ δασεῖα έλειπεν), ὁ ποῦς ὁ αριστερος και όχι άλλος, επειδη άλλον δεν εἶχα (ἡ ψιλή, και όχι άλλο πνεῦμα, επειδη άλλο δεν έχει ἡ γραμματική), ώφειλε να στηρίξῃ το σῶμά μου (οφείλει εξ ανάγκης να ἦνε το τοῦ αρκτικοῦ φωνήεντος εκείνης τῆς λέξεως). Αστεῖόν τι προσφυες επι τοῦ προκειμένου ήκουσα περι τῶν νεοσυλλέκτων εν τῷ στρατῷ τῆς Ῥωσσίας η τῆς Δακίας, — τοῦτο καλῶς δεν ενθυμοῦμαι,—η τῆς Βουλγαρίας εσχάτως· ὅτι εκεῖ, τινες τούτων εἶνε τόσον αγροῖκοι, ὥστε αγνοοῦν ποῖος τῶν ποδῶν των ὁ δεξιος, και ποῖος ὁ αριστερός· και λοιπόν, ένεκα τούτου αναγκάζονται οἱ ὑπαξιωματικοι οἱ γυμνάζοντες αυτους εις το στρατιωτικον βῆμα, να δένωσιν επι τοῦ δεξιοῦ ποδός των ολίγα άχυρα, και αντί, ἕν! δυό! ἕν! να εκφωνῶσι: το άχυρο! το άλλο! το άχυρο! το άλλο!

Γελῶμεν· αλλα μη δεν πράττομέν τι χεῖρον τούτου μάλιστα και ἡμεῖς; Συμπεράνατε· τα πνευματα τῆς γραμματικῆς εἶνε, ὡς είπομεν δύο μόνον, ὅσοι και οι πόδες τοῦ νεοσυλλέκτου· αν το έτερον τῶν δύο πνευμάτων, τον ἕνα τῶν δύο ποδῶν, τον δεξιον, την δασεῖαν, ονομάσωμεν άχυρον, μήπως αφίνομεν ελεύθερον τον αριστερον πόδα; Όχι· αλλα μη διακρίνοντες, ὡς φαίνεται ουδε τοῦτον, τοὐλάχιστον καθως τον διακρίνει εκ τοῦ άλλου ὁ πτωχος νεοσύλλεκτος, εἶνε χρεία και εις αυτον να δέσωμεν άλλο τι, ράκος τι, ἕνα κουρελόπανον.

Αυτόχρημα τοιοῦτό τι αποβαίνει ἡ επισήμανσις τῆς ψιλῆς ἐν απουσίᾳ τοῦ ἑτέρου πνεύματος, σημειουμένου ὅπου δεῖ· πολὺ δε σκαιοὺς εθεώρουν, ὡς φαίνεται, ὁ Βυζάντιος Αριστοφάνης και ὁ Αρί-

σταρχος τους βαρβάρους, ὥστε να κρινωσιν ὡς επάναγκες δι' αυτους και τῶν ψιλουμένων τὴν ἐπισήμανσιν μετα την τῶν δασυνομένων.

Φυλάττομεν δε την δασεῖαν, επειδη ανάγκη νὰ διαγινώσκωμεν τα δασυνόμενα φωνήεντα και δι' αυτα καθ' ἑαυτά, αφοῦ ἡ προφορα πλέον δεν μᾶς τα λέγει, και ὅπως εξ αυτῶν διακρίνωμεν τα ψιλούμενα, καθως, ὁ νεοσύλλεκτος, φεῦ! ἔχει χρειαν τοῦ αχύρου εκείνου. Και ναι μεν σήμερον ἡ προφορα τῶν ψιλουμένων εγενικεύθη, δοθεῖσα και εις τα δασυνόμενα, αλλά, το κατ' εμέ, εν πάσῃ πεποιθήσει φρονῶ ὅτι, προϊόντος τοῦ Ἔθνους εις τὴν ὁδον τῆς παλιγγενεσίας αὐτοῦ, θα επέλθῃ γενεά, ἥτις εκ τῆς γραφῆς θα ὁδηγηθῇ πῶς να δασύνῃ και εν τῇ προφορᾷ τα χρῄζοντα δασύτητος φωνήεντα· θα εὕρῃ δηλαδη πῶς να προφέρῃ το Ἁ, ὅταν βλέπῃ επ' αυτοῦ την δασεῖαν· όχι μεν ὡς το ψιλον Α, ούτε δε πάλιν ὡς ΧΑ, αλλα κατά τινα μέσον ὅρον· διότι μεταξυ τοῦ Α ψιλοῦ και τοῦ ΧΑ τοῦ χασμώδους, το Ἁ μετα προηγουμένης μικρᾶς εκπνοῆς δύναται κάλλιστα να εὕρῃ θέσιν εν τῇ ἑλληνικῇ προφορᾷ, και ἡ ἕξις να το καταστήσῃ εὐπροφορώτατον. Σκέφθητε ὅτι εκλειπούσης τῆς σημάνσεως τῆς ψιλῆς, ἡ δασεῖα θα εντυποῦται εις τον νοῦν τοῦ μαθητοῦ βαθύτερον.

Ἡ επιστημοσύνη εκείνων θα εξεύρῃ και άλλα προς προσέγγισιν εις την αρχαίαν προσῳδίαν· εις εκείνους επιφυλάττεται ἡ ανάκτησις τῆς μέσης φθογγῆς τῶν διφθόγγων, τοιαύτης ὥστε να μετέχῃ αμφοτέρων τῶν φωνηέντων εξ ὧν αὗται συντίθενται. Ἀλλα τάχιστα πάντων οἱ επιόντες θα ανακτήσωσιν, ὡς ελπίζω, την ορθὴν προφοραν τοῦ Υ, εις ἣν σαφέστατα καθοδηγεῖ ὁ Αλικαρνασσευς Διονύσιος, πειθόμεθα δε περι αυτῆς και εκ της μερίδος εκείνης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἥτις τρέπει το Υ, άπο ψιλοῦ U, καθως το προφέρουν οἱ Γάλλοι, εις ΟΥ βαρύ, λέγουσα άχιουρα τα άχυρα, πίτουρα τα πίτυρα, κιουρα την κυραν, ξουράφι το ξυράφι, και μουστάκι τον μύστακα, — αυτο το πρᾶγμα, το ὁποῖον, αν μοῦ συγχωρῆτε την παρέκβασιν, θεωρεῖται μεν ὡς στολισμος τοῦ ανδρός, αλλ' ὁμολογουμένως εἶνε οχληρότατον μεταξυ μύτης και στόματος, προκειμένης μάλιστα σούπας η γιγούρτης... έστω και κρέμας. Αλλ' εἶνε και τοῦτο εκ των χαρακτηριστικῶν τοῦ Ἕλληνος, και ας μένῃ, βραχυ είτε μακρόν, ὀξυνόμενον, βαρυνόμενον η περισπώμενον· — επειδη και μεταβαίνομεν τώρα εις τους τόνους· αλλ' αιδούμενος την ὑπομονὴν ὑμῶν σᾶς προλέγω, ὅτι εις τα περι τούτων θα με ιδῆτε πολυ συντομώτερον.

Τόνους ἔχομεν τρεῖς.— Με συγχωρεῖτε· φαίνομαι λαλῶν ὡς προς

μαθητάρια, ενῷ το αληθες εἶνε ὅτι σᾶς εκάλεσα περι εμε ὡς κριτας, επι ζητήματος μέλλοντος αναποφεύκτως να διεγείρῃ επανάστασιν, όχι ὡς εκείνας τας εν ταῖς πλατείαις, καθ' ας συντρίβονται οἱ φανοί, αλλ' εν τοῖς τυπογραφείοις, εν τοῖς βιβλίοις, ένθεν πυρσεύονται οἱ αιῶνες. Ὑπομείνατε λοιπον να επαναλάβω, ὅτι τόνους παρέδωσεν εις ἡμᾶς ἡ αλεξανδρινη σχολη τρεῖς· οξεῖαν, βαρεῖαν και περισπωμένην. Την βαρεῖαν έρχομαι να κακίσω βαρέως, την οξεῖαν δε και την περισπωμένην θα σεβασθῶ, ὡς με είδετε σεβασθέντα και τὴν δασεῖαν.

Καθως εν τοῖς πνεύμασι, τηροῦντες την δασεῖαν μόνην δεν χάνομεν τον τόπον τῆς ψιλῆς, αλλα μάλιστα χαρακτηρίζομεν αυτην εκ τῆς απουσίας τῆς δασείας, οὕτω και εν τοῖς τόνοις, τηροῦντες την οξεῖαν και την περισπωμένην δεν χάνομεν τον τόπον τῆς βαρείας, αλλα χαρακτηρίζομεν αυτην εκ τῆς απουσίας τῆς οξείας η τῆς περισπωμένης. Ἡ βαρεῖα ὅταν λείψῃ θα ἦνε μάλιστα αυταγγελτοτέρα τῆς ψιλῆς. — Διατί ; — Διότι το μεν αρκτικον φωνῆεν πάσης λέξεως δέχεται δασύτητα, ψιλότητα, ἡ δε τελικη πάσης λέξεως συλλαβη αείποτε βαρυτονεῖται, αν ἡ παραλήγουσα η ἡ προπαραλήγουσα δὲν φέρωσι κανένα τόνον· οξυτονεῖται δε μόνον ὅταν ἕπεται τελεία στιγμη η κόμμα, η περισπᾶται, ὅταν απαιτῆται περισπωμένη. Και λοιπον ΟΥΡΑΝΟΣ· τί χρησιμεύει ἡ βαρεῖα επι τοῦ ΝΟΣ, αφοῦ δεν βλέπομεν τόνον άλλον επι τῆς λέξεως, ούτε επι τοῦ ΡΑ, ούτε επι του ΟΥ ; Εννοεῖται ὅτι ἡ λέξις αφίνει τον τόνον της, την εξουσίαν της, το κράτος της εις την τελευταίαν συλλαβήν της.

Και το μεν ΟΥΡΑΝΟΣ λέξις τρισύλλαβος· ας έλθωμεν εις τας δισυλλάβους· ΠΑΤΗΡ· τί χρησιμεύει ἡ βαρεῖα εις το ΤΗΡ, αφοῦ δεν φαίνεται επι τῆς λέξεως σημεῖον άλλο, αναβιβάζον τον τόνον εις το ΠΑ ; Εννοεῖται, ὅτι ἡ λέξις αφίνει τον τόνον της, την εξουσίαν της, το κράτος της εις την τελευταίαν συλλαβήν της.

Ας μεταβῶμεν εις τα μονοσύλλαβα· τα άρθρα, τον, την, το, τους, τας, τα· τας προθέσεις, συν, με, προς, προ· τους συνδέσμους, μεν, δε, και· τα επιρρήματα, δεν, πλην, ναι, μη, γαρ· τα μόρια, θα, να, κτλ., καθως και πλείστας μονοσυλλάβους λέξεις μη περισπωμένας, αλλα βαρυτονουμένας. Δεν εἶνε προφανεστάτη ἡ ματαιοσπουδία τῆς βαρυτονίας ; Δι' αγάπην Θεοῦ ! εις τα παιδία ὅταν δίδωμεν να συλλαβίσωσι, βα, βε, βη, βο, βου, μήπως σημειοῦμεν επι τούτων τόνους ; Ανάγκη ἆρά γε να τα βαρύνωμεν ; Αλλα μη βλέποντα αυτα βαρυτονημένα, μήπως τα παιδία δεν τα προφέρουν ὡς

πρέπει να προφέρωνται ; Δύνανται άλλως πως, ειμη να τα βαρυτονῶσι ;

Θα εκπλαγῆτε· ἦλθεν ἡ στιγμή. Μεθ' όσα αφηγήθην και εξήγησα, τολμῶ να προβῶ εις κανόνας νέους εν τῇ γραμματικῇ· ότι — Α΄ Πᾶν φωνῆεν εν αρχῇ λέξεως, εαν μη φέρῃ δασεῖαν, εἶνε ψιλόν, καθο ψιλον δασείας (τ'αυτο ειπεῖν καθο άνευ δασείας)· και ότι — Β΄ Πᾶσα λέξις μηδένα φέρουσα τόνον επι τῆς ληγούσης, παραληγούσης η προπαραληγούσης βαρυτονεῖται προφερομένη· προ κόμματος δε η τελείας στιγμῆς η εγκλιτικοῦ μορίου γραφομένη οξύνεται.

Κλίνω την κεφαλην και φιλῶ τας χεῖρας τῶν παρ' ἡμῖν εριτίμων γραμματολόγων, αλλα το προφανες τῆς ορθότητος τοῦ λόγου οὕτω με καθιστᾷ προπετῆ ενώπιον αυτῶν κυρίων μου.

Ετελείωσα. Τώρα, κλείομεν την γραμματικήν, ἡν προς το συμφέρον αυτῆς προσεπάθησα να καταστήσω όσον οἱόν τε ευπρόσδεκτον, η τοὐλάχιστον ανεκτην εις το καλόν μου τοῦτο ακροατήριον, επειδη χρεία ἦτο να προηγηθῶσι γραμματικαί τινες εξηγήσεις. Κλείομεν την γραμματικην και ερχόμεθα εις άλλα.

Θα μ' ερωτήσετε·—Και τί το οφελος εξ όλης αυτῆς τῆς μεταρρυθμίσεως, εαν γίνῃ; Η νομίζεις, ότι ανεκάλυψάς τι νέον και χρήσιμον ;

Ὁμολογῶ, ότι τόσον προφανες ἦτο το πρᾶγμα τοῦτο, ὥστε συστέλλομαί πως αναγγέλλων αυτο ὡς τι μέχρι τοῦδε απαρατήρητον αλλα δεν θ' αρνηθῆτε ὅτι πολλάκις συμβαίνει, εις πράγματα κείμενα προ τῶν οφθαλμῶν ἡμῶν, να απροσεκτῶμεν ὁλωςδιόλου δι' αυτο τοῦτο, διότι συνειθίσαμεν να τα βλέπωμεν απαντῶντα κατα πᾶσαν στιγμήν. Πολλάκις εζήτησα τα δίοπτρά μου εδῶ κ' εκεῖ, επάνω κάτω, ενῷ ευρίσκοντο επι τῆς μύτης μου. Εικάζω ότι τοῦτο θα συνέβη και εις άλλους. Επι τοῦ προκειμένου δε τόσον ἁπλοῦν φαίνεται το πρᾶγμα, ὥστε δια την φαινομένην ἁπλότητά του ίσως εθεωρήθη πάντοτε ὡς ανάξιον προσοχῆς,και δια τοῦτο παρωράθη ἕως σήμερον.

Εγω αυτὸς ουκ οἶδα πῶς επέστησα επ' αυτοῦ την προσοχην μόλις προ ολίγου καιροῦ, ενῷ καθ' όλην μου την ζωην ανέγνωσα, έγραψα η διώρθωσα τυπογραφικα δοκίμια. Το αποδίδω εις φυσικήν τινα περιέργειάν μου περι τα τυπογραφικά. Μαθητεύων εις το Γυμνάσιον τῆς Σμύρνης, δωδεκαετης θα ήμην, ότε εις την αυλην τῆς σχολῆς καθιδρύθη μικρόν τι τυπογραφεῖον προς εκτύπωσιν τῶν μαθημάτων, άτινα παρέδιδεν εις ἡμᾶς ὁ γυμνασιάρχης Ἀβράμιος Ὁμηρόλης ὁ Καισαρεύς, εκ τῶν μαθητῶν τοῦ Οικονόμου και τῶν αδελφῶν Κού-

μα, ανηρ ευρυς τας γνώσεις και επιμελης προς ένα έκαστον ἡμῶν, οἷος πατὴρ προς τέκνα. Τότε κατα πρῶτον εἶχα ιδῆ τυπογραφεῖον, και τόσην εἶχα λάβει προς αυτο περιέργειαν, ὥστε και προ τῆς ὥρας τῶν μαθημάτων και μετα ταῦτα εαν μ' έχανέ τις, εκεῖ θα μ' εὕρισκε. Πολλάκις συνέβαινε να σημανθῇ τοῦ μαθήματος ἡ ὥρα, εγω δε να μη προσέξω· βλέπων δε κενην την θέσιν μου, ὁ αείμνηστος εκεῖνος διδάσκαλος, επειδη εἶχε μάθει πλέον ὅτι εξάπαντος ήμην εις το τυπογραφεῖον και έχασκα, έστελλέ τινα τῶν συμμαθητῶν μου και με προσεκάλει, και παρουσιαζόμενον με επέπληττε. Μίαν ἡμέραν, — «Άκουσε σύ!» με εἶπε· «Προ χιλίων οκτακοσίων ετῶν ὑπῆρξέ τις βυζαντινος ἱστοριογράφος απο τους καλούς, ὁ Ιωάννης Σκυλίτζης· ενῷ φέρεις εκείνου το όνομα τί έχεις σκοπον να γίνῃς; τυπογράφος, η να διδαχθῇς ὥστε να δίδῃς ιδικόν σου κείμενον προς στοιχειοθέτησιν εις τους τυπογράφους;» Ἡ ερώτησις αὕτη εκίνησε τῶν συμμαθητῶν μου το ειρωνικον μειδίαμα, εμοῦ δε το ερύθημα. Απο τί εξαρτῶνται του ανθρώπου αἱ τύχαι! Ἡ στιγμη εκείνη προώρισε το στάδιον ὅλης μου τῆς ζωῆς.

Αλλα και πάλιν έκτοτε δεν έπαυσα τοῦ να εφιστῶ την προσοχην εις την τυπογραφικην όψιν τῶν βιβλίων ὅσα ανεγίνωσκα. Του λατινικοῦ τύπου τὴν γλαφυρότητα εθαύμαζα· μέχρι τινός, την απέδιδα ὅλην εις τον σχηματισμον τῶν στοιχείων· ακολούθως εἶδα, ὅτι αὕτη εν μέρει ωφείλετο και εις την ολιγότητα τῶν τόνων, ὧν πλήθουν τα ἑλληνικα γράμματα. Εις τα τυπογραφεῖα έβλεπα τας ἑλληνικας στοιχειοθήκας· έβλεπα δε παρέχει και τας λατινικάς· παρετήρουν πόσην έκτασιν εἶχον αἱ ἑλληνικαί,ενῷ αἱ λατινικαι εἶχον πολυ ολιγωτέραν· αἱ κυψέλαι τῶν ἑλληνικῶν τονουμένων στοιχείων ἦσαν εικοσαπλάσιαι τῶν γαλλικῶν και ιταλικῶν. Διέκρινα εις τοῦτο ἓν πρόβλημα, αλλα πρόβλημα ανεπίδεκτον λύσεως· πῶς να αλλάξῃς τὸ ορθογραφικον τῆς γλώσσης! Ποῖος τολμᾷ;... μέχρις οὗ κατενόησα τί δύναται και τα στοιχεῖα τα τυπογραφικα να ελαττώσῃ σπουδαίως, και το ορθογραφικον τῆς γλώσσης ν' αφίσῃ ακέραιον.

Γελᾷ έκαστος βλέπων την μέχρι τοῦδε γενικην αστοχίαν επι τοιούτου πράγματος αναπηδῶντος ὑπο τους οφθαλμούς· αλλ' οἱ μεν συγγραφεῖς και εν γένει οἱ γράφοντες δεν το εθεώρουν ὡς αξίαν προσοχῆς διευκόλυνσιν εν τῷ καλάμῳ, οἱ δε τυπογράφοι, οἱ έχοντες καθεκάστην ενώπιον αὐτῶν την εκ τῶν πολλῶν τονουμένων δυσκολίαν τῆς στοιχειοθεσίας, η δεν διέκρινον τί ηδύνατο να λείψῃ ὅπως διευκολυνθῇ ἡ εργασία των και επιταχυνθῇ, η και διακρίνοντες δεν

ετόλμων ὅ,τι απέκειτο εις την κρίσιν τῶν γραμματολόγων βεβαίως, και όχι αὐτῶν. Ὁ τυπογράφος εἶνε ὑπόχρεως να στοιχειοθετῇ ὅ,τι αν φέρῃ το προ αὐτοῦ χειρόγραφον.

Αἱ αρχαῖαι εκδόσεις θα μένωσιν ὡς έχουν· αἱ νεώτεραι ὅμως και τῶν αρχαίων αυτῶν συγγραφέων, θα μεταρρυθμισθῶσι, και τοῦτο δεν θα ᾗνε ασέβεια. Μήπως ασέβειαν έπραξαν οἱ επιτιθέντες τόνους και πνεύματα εις τους συγγραφεῖς ; Ἡμεῖς μάλιστα θα επανέλθωμεν εις τους αρχαιοτέρους, αφαιροῦντες μέρος τῶν ὑποβολιμαίων τούτων σημείων, και τοῦτο κατ' ουδεν μεταβάλλοντες τας θέσεις, ὅπου τα εσημείωσαν οἱ εγκρίναντες αυτα ὡς χρήσιμα προς τους βαρβάρους και ξένους.

Αλλ' επαναλαμβάνετε ερωτῶντες, ποῖον το πρακτικὸν όφελος εκ τῆς μεταρρυθμίσεως ἣν προτείνεις ; Βεβαίως, ἡ στενογραφία ουδεν μέλλει να καρπωθῇ εξ αυτῆς· αὕτη ἤδη έχει κάμει την επανάστασίν της «αντιστάσεως μη ούσης» ουδε αντιρρήσεως. Ἡ ταχυγραφία θα ωφεληθῇ ὀλίγιστον· αὕτη μάλιστα κατ' αρχας, μέχρις οὗ ἀποβάλῃ την προτέραν ἕξιν, θα εὕρῃ παραδόξως δύσκολον το ευκολώτερον, εύκολον δε το δυσκολώτερον. Ἡ καλλιγραφία μᾶλλον θα αναδειχθῇ, επειδη θα λείψουν εκ τοῦ λευκοῦ τοῦ μεταξυ δύο στίχων πλεῖστα σημεῖα αυτο αμαυροῦντα, και τα γράμματα θα φανῶσιν οὕτω πως γλαφυρότερα, επειδη ἡ γραμμή των θα παρίσταται ευθυτέρα και καθαρωτέρα.

Αλλά, το κυριώτατον και καρποφορώτατον, ἡ τυπογραφικη στοιχειοθεσία θα γίνεται πολυ ταχυτέρα και ακοπωτέρα, τῶν δε παροραμάτων το πλῆθος θα ελαττωθῇ σπουδαίως, και δεν θα χάνεται χρόνος τοσοῦτος εις τας διορθώσεις, επειδη ἡ στοιχειοθήκη τῶν τονουμένων θα περιορισθῇ εις στενότερον χῶρον, και ὅσον προχειρότερα έχῃ ὁ στοιχειοθέτης τα απαιτούμενα στοιχεῖα και ολιγωτέρας τας κυψέλας εν αἷς εὑρίσκονται, τόσον ταχύτερον και αλανθαστότερον προβαίνει το έργον του.

Αἱ στοιχειοθῆκαι τῶν τονουμένων, ὡς εἶνε σήμερον, έχουν 114 κυψέλας ἤτοι *σπιτόπουλα*. Ιδου το σχῆμα και ἡ οικονομικωτέρα διαίρεσις αυτῶν.

(Φέρε το σχῆμα και εξήγησον.)

Αφαιρουμένης τῆς ψιλῆς απο τῶν ψιλουμένων και τῆς βαρείας απο τῶν βαρυτονουμένων, ἡ στοιχειοθήκη τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων θα περιέχῃ, αντι 114, μόνον 54 κυψέλας, τουτέστι τας ἡμισείας. Τοῦτο εἶνε πολύ· εἶνε μέγα· ερωτήσατε τους τυπογράφους να

είπωσι. Θα κατέχῃ δε ἡ νέα στοιχειοθήκη και μικρότερον τόπον, καίτοι ὁ χῶρος τῶν κυψελῶν θὰ ἦνε ὁ αυτος, καθως θα παρατηρήσετε.

(Φέρε το σχῆμα.)

Ιδου ἡ μικρά μου, ιδου ἡ χαριτωμένη μου στοιχειοθήκη, ἧς το μέλλον ευρύ. (Εξηγήσεις).

Και ἡ διαίρεσις δε τῶν κυψελῶν εἶνε σχηματισμένη οὕτως, ὥστε ὁ στοιχειοθέτης τα μεν χρησιμώτερα να έχῃ προχειρότερα και περισσότερα, τα δε σπανιωτέρας χρήσεως, ταῦτα απώτερα και ολιγώτερα.

Επειδη τα ὑπογεγραμμένα χρησιμεύουν ολίγον, ὁ τόπος των εχωρίσθη και αἱ κυψέλαι των έγιναν μικρότεραι τῶν άλλων· αλλα και εις τούτων τα χρησιμώτερα έδωσα ευρυχωροτέρας κυψέλας.

Το ε και το ο ουδέποτε περισπῶνται, διο και εις τον χῶρον όν θα κατεῖχον, αν επερισπῶντο και ταῦτα φκονόμησα τρεῖς μικροτέρας κυψέλας, ένθεν μεν δια το ΐ, ῒ και ῗ, ένθεν δε δια το ΰ, ῢ και ῧ και είτι άλλο σπανίας χρήσεως.

Μηδέ τις ὑποθέσῃ ὅτι θα φέρωσιν εις τον στοιχειοθέτην σύγχυσιν αἱ εν τῷ μεταξυ μικρότεραι κυψέλαι αὗται· τοὐναντίον σύγχυσιν φέρουν εις αυτον αἱ πολλαι και ὅλαι ὅμοιαι· αἱ δ' ολίγαι και μικρότεραι αὗται μᾶλλον θα τον καθοδηγῶσιν εις την ταχίστην εὕρεσιν τοῦ στοιχείου, οὗτινος θα έχῃ χρείαν.

Εις ὁτιδήποτε έργον, ὅταν γίνεται οικονομία χρόνου και ὁμοῦ βελτίωσις, εἶνε κέρδος αναντίρρητον. Ὑπολογίζω ὅτι ὁ στοιχειοθέτης ὁ εν διαστήματί τινι χρόνου πληρῶν τέσσαρα συνθετήρια συνήθη, θα πληροῖ πέντε τοιαῦτα τοὐλάχιστον· εις δε τας διορθώσεις τῶν παροραμάτων θα κερδαίνῃ το έν τρίτον τοῦ καιροῦ, καθως και εις την διάλυσιν τῶν στοιχείων εις τας θέσεις των.

Αλλα και οἱ στοιχειοχύται θα ωφεληθῶσιν ελαττοῦντες τας 114 μήτρας τῶν τονουμένων εις τας ἡμισείας, εξ οὗ θα γίνωσι τα τυπογραφικα στοιχεῖα κατά τι ευωνότερα. Εις Παρισίους, ὅταν ηρώτησα διατί τα ἑλληνικα τυπογραφικα στοιχεῖα των 11 στιγμῶν επωλοῦντο προς 7 φράγκα το χιλιόγραμμον, ενῷ τα τοῦ αυτοῦ μεγέθους γαλλικα επωλοῦντο προς μόνον 3 $^1/_2$ φράγκα, ὁ στοιχειοχύτης επροφασίσθη προς τοῖς άλλοις το πλῆθος τῶν τονουμένων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, εξ οὗ βραδύνει ἡ εργασία τοῦ χύτου, αλλάσσοντος συνεχῶς τας μήτρας.

Τέλος πάντων, ληγούσης τῆς πρώτης πεντηκονταετηρίδος τοῦ Εθνικοῦ Πανεπιστημίου, εις άλμα, και άλμα γιγάντειον θα προέβαι-

νεν ἡ ἑλληνικη τυπογραφία, χωρις τῆς ελαχίστης θυσίας τοῦ ορθογραφικοῦ τῆς γλώσσης, απαλειφομένων δύο περιττῶν σημείων, τῆς ψιλῆς και τῆς βαρείας απο τῆς γραφῆς. Ναί, ληγούσης τῆς πρώτης πεντηκονταετηρίδος τοῦ Εθνικοῦ Πανεπιστημίου. Οὕτω λαλῶ, οὕτω τολμῶ, οὕτω μεταρσιοῦμαι, επειδη το προκείμενον τοῦ λόγου μου, ὅσον επουσιῶδες και αν φαίνεται, εἶνε άξιον τῆς σπουδαιοτάτης μελέτης τῶν αρχόντων τῆς καθ' ἡμᾶς παιδείας, ὡς περιούσιον· ὡς ὑποσχόμενον εις τα σχολεῖα, ὑποσχόμενον εις τα βιβλία, ὑποσχόμενον εις την τυπογραφίαν, ιδίως δε ὑποσχόμενον εις την εφημεριδογραφίαν, αείποτε χρείαν ἔχουσαν τῆς ταχίστης στοιχειοθετήσεως. Δεν εἶνε άσπουδον λοιπόν, αλλ άσπουδος θ' αποδειχθῆ ὁ μη αντιλαμβανόμενος τῆς αυτοῦ σπουδαιότητος, ὁ μη κατανοῶν τα εξ αυτοῦ αίσια. Οικονομία χρόνου και χρήματος, και επι τίνος αντικειμένου; επι πραγμάτων, ἅτινα μετα τον άρτον, τροφην τοῦ ανθρώπου ὡς ζώου, εἶνε ἡ τροφη τοῦ ανθρώπου ὡς πνεύματος. Α! είθε εδύναντο δι' ὁμοίας τινος ευκόλου και ανεπαχθοῦς μεταρρυθμίσεως να διορθωθῶσι σήμερον και τα οικονομικα τοῦ τε Κράτους και πάντων ἡμῶν.

Ελπίζω ἡ εκ τοῦ Συλλόγου *Παρνασσοῦ* την ὥραν ταύτην εκπεμπομένη φωνη εις αυτον πρῶτον να δόξῃ ασπάσιος, και δια τῆς αθηναϊκῆς δημοσιογραφίας, ἣν οἱ εκπροσωποῦντες παρίστανται ὧδε, ν' αντηχήσῃ διάτορος ὁπουδήποτε κάλαμοι ἑλληνικοι και τυπογραφεῖα· ἔπειτα δε ἡ εφημεριδογραφία, ἡ μόνη ἥτις μ' εξέθρεψε μετα το γάλα το μητρικον και το ψώμισμα το πατρικόν, βλέπουσα εν αυτῇ προφανῶς συν τῇ ορθότητι το συμφέρον, πάραυτα θα την βάλῃ εις πρᾶξιν. Περι τούτου, ουδ' ελαχίστην ἔχω αμφιβολίαν. Ἔστω ἡ διευκόλυνσις αὕτη οίονει τα τροφεῖά μου προς αυτήν. Το δε κατ' εμέ, εντρεπόμενος τοῦ λοιποῦ να σημειῶ ψιλην και βαρεῖαν, παρρησίᾳ δίδω λόγον, ὅτι εαν απο τοῦδε εκδώσω τι τυπογραφημένον, τα σημεῖα ταῦτα θα λείπωσιν εξ αυτοῦ, ὡς σχολαῖα και περιττότατα. Ὁ βουλόμενος ακολουθεῖν μοι, ακολουθείτω μοι· άλλως, οἱ επερχόμενοι θα κινῶσι τας κεφαλας σχετλιαστικῶς, οικτείροντες τῆς ακινησίας το πωρῶδες, τῆς εμμονῆς το παιδαριῶδες, τῆς εθελοκακίας το ὅλως παράλογον.

Ι. Ισιδωρίδης Σκυλίσσης

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΝΤΟΥ

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

§ 1. **Φλέγμανσις,** οὐχὶ **φλέγμασις.**

Ὁ μακαρίτης Βάμβας ἀποφαίνεται ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντι Τεχνολογικῷ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης ὅτι «Εἰς τὰ γινόμενα ἀπὸ τῶν εἰς *αινω*, αἱ καταλήξεις *ασις, ασια*, εἶναι συχνότεραι· οἷον, *φαίνω, φάσις· σημαίνω, σημασία· φλεγμαίνω, φλέγμασις* καὶ *φλεγμασία*· τινὰ δὲ προσλαμβάνουσι καὶ τὸ ν· οἷον, *ὑφαίνω, ὕφανσις· πεπαίνω, πέπανσις· κυμαίνω, κύμανσις*» (σελ. 218 ἐκδ. γ').

Πρῶτον μὲν μεγάλως θαυμάζομεν πῶς ποτε ὑπέλαβεν ὁ Βάμβας ὅτι τὸ πρὸ τῆς καταλήξεως ΣΙΣ κείμενον Ν εἶνε ἐπείσακτον. Ἔπειτα δὲ παρατηροῦμεν ὅτι δεινῶς σφάλλεται ὁ ἀνὴρ δοξάζων ὅτι ἐκ τοῦ ῥήματος *φλεγμαίνω* ἐσχηματίσθη ὄνομα *φλέγμασις* καὶ ὅτι **τινὰ** τῶν ἐκ τῶν εἰς ΑΙΝΩ παρηγμένων ὀνομάτων ἐκφέρονται μετὰ τοῦ Ν. Ἐλέγετο μὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *φάσις* καὶ *ἔμφασις, ἐπίφασις*, κτλ. κατ' ἀποβολὴν τοῦ Ν, ἀλλὰ τό τ' ἐκ τοῦ *φλεγμαίνω* γενόμενον ὄνομα καὶ τὰ ἐκ τῶν ὁμοίων αὐτῷ **πάντα** ἐφύλαττον τὸ Ν πρὸ τῆς καταλήξεως ΣΙΣ. Ἔχομεν δὲ τοῦ *φλέγμανσις* μαρτύριον τὸ ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις κείμενον Τόμ. Β', σελ. 573 Ἑρμ. «τὰ χείλεα ὑπὸ τῆς *φλεγμάνσιος* ξυνέπεσε πρὸς ἄλληλα». Ἀπαντᾷ δ' ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις καὶ ὁ τύπος *φλεγμασίη* οὐχὶ ὀλιγάκις. Συνήθως ἐγίνετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χρῆσις τοῦ ὀνόματος *φλεγμονή* (Πρβ. Λοβέκκιον *Φρυν*. σελ. 116 καὶ Κόβητον *Μνημ*. 1875, σελ. 67).

§ 2. **Ξήρανσις,** οὐχὶ **ξήρασις.**

Παρὰ τῷ Γαληνῷ ἀναγινώσκεται Τόμ. Ις', σελ. 415 «ἡ κάτω γαστὴρ σκληρὰ διαχωρεῖ διὰ τὴν *ξήρασιν* τῆς καταστάσεως». Ἀλλ' ἡ ἄνευ τοῦ Ν ἐκφορὰ *ξήρασις*, ἧς ἐποιήσατο μνείαν καὶ ὁ Λοβέκκιος ἐν τοῖς Παραλειπομένοις (σελ. 422), εἶνε ἀσύστατος. Ὁ ὑγιῶς ἔχων τύπος εἶνε ἡ *ξήρανσις* ἢ *ξηρασία*. Εὑρέθη δὲ καὶ ὄνομα *ξηρασμός* ὁμοίως τῷ *αὐασμός* ἐσχηματισμένον. Πρβ. καὶ *μελασμός, πεπασμός*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ.

Ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου ἐλέχθη «τῷ ὕστερον ἔτει μετὰ τὴν *ἀναξή-*

ρανσιν» (π. Φυτ. Ἱστορ. Γ', α', 2) καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου «τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου *ἀναξηράνσεως* τῶν ὑγρῶν τόπων (σελ. 1240, 6).

Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ε', σελ. 1664 Παρ. εἶνε γεγραμμένον «Tertia forma Ξήρασις, Siccitas, Gl. Hippocr. p. 453, 47: Ὑπὸ τοῦ καύματος καὶ τῆς ξηράσιος, cum prima permutanda est.» Ἀλλ' ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Ἑρμερινσίου γενομένῃ ἐκδόσει τῶν Ἱπποκρατείων Τόμ. Β', σελ. 161 φέρεται «ὑπὸ τοῦ καύματος καὶ τῆς *ξηρασίης*», οὐδεμία δ' ἄλλη γραφὴ ἐν αὐτῇ μνημονεύεται. Πρβ. καὶ σελ. 153 «ὁ πνεύμων ὑπὸ τῆς *θερμασίης* ἄγει ἐς ἑωυτὸν ἐκ παντὸς τοῦ σώματος φλέγμα» καὶ σελ. 156 «ὑπὸ *θερμασίης* ἄγει ἐφ' ἑωυτὸ (Ἰων. *ἐπ' ἑωυτὸ*) φλέγμα», κτλ.

Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου σελ. 627 δ' ἀνεγνώσθη ὑπό τινων «ἐπεὶ τῆς πλύσεως τέλος ἡ *ξήρανσίς* ἐστι καὶ μάλιστα φαίνεται καθαρὸν τὸ μάλιστα ξηρὸν γινόμενον» ἀντὶ τοῦ *ψῦξις*. Βυττεμβάχιος *Πλουτ. Ἠθικ.* Τόμ. Γ', α', σελ. 537 «ξήρανσις: omnes libri ψύξις, nec temere repudiandum erat».

Συχνὸν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ ἀπέβη τὸ ὄνομα *ἀποξήρανσις*, οἷον *ἀποξήρανσις τῆς σταφίδος, ἀποξήρανσις τῆς Κωπαΐδος*, κτλ.

§ 3. **Αὔανσις, γλύκανσις**, κτλ.

Εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (§ 1, σελ. 118) ὅτι τῶν ἐκ τῶν εἰς ΑΙΝΩ ῥημάτων διὰ τῆς καταλήξεως ΣΙΣ σχηματισθέντων ὀνομάτων ἓν μόνον ἐξεφέρετο ἄνευ τοῦ Ν, τὸ ἐκ τοῦ *φαίνω* παραχθὲν *φάσις* (*ἔμφασις, ἐπίφασις, διάφασις*, κτλ.), πάντα δὲ τἄλλα ἔληγον εἰς ΑΝΣΙΣ, σῳζομένου τοῦ Ν τῆς ῥίζης πρὸ τοῦ Σ τῆς καταλήξεως. Ἵνα δὲ μὴ νομίσῃ τις ὅτι ὀλίγα ταῦτα εἶνε, παρατιθέμεθα ἐνθάδε κατὰ στοιχεῖον ὅσα ἔχομεν συνειλεγμένα.

αὔανσις. Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 424, 37 Διδ. «οὐκ ἔστιν, ὥσπερ οἴονταί τινες, *αὔανσις*» καὶ σελ. 548, 29 καὶ σελ. 549, 25 καὶ σελ. 610, 23. Θεόφραστ. σελ. 9 Σνειδ. «τελέως δὲ ὑπολιπόντων, θάνατος καὶ *αὔανσις*» καὶ σελ. 563 «αἱ γῆρᾳ καὶ δι' ἀσθένειαν *αὐάνσεις*» καὶ σελ. 570. Γαλην. Τόμ. ς', σελ. 6 «ἀνάλογον δ' ἐστὶ τῇ τῶν φυτῶν *αὐάνσει*». Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 692 β' κεῖται «ζητεῖ δ' ὁ πολυμαθέστατος Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Φυσικοῖς Προβλήμασι· διὰ τί οἱ μυριζόμενοι πολιώτεροι; ἢ ὅτι τὸ μύρον διὰ τὰ ἀρώματα ξηραντικόν ἐστι — ὁ δὲ αὐχμὸς πολιωτέρους ποιεῖ; εἴτε γὰρ *αὔανσις* τριχὸς ἡ πολιὰ εἴτ' ἔνδεια θερμοῦ, ἡ ξηρότης μαραίνει». Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 1679, 27 καὶ Κλήμ. Ἀλεξ. σελ. 210.

γλύκανσις. Θεόφραστ. σελ. 500 «καθάπερ οἱ τὰ σπέρματα προβρέχοντες εἰς τὴν *γλύκανσιν*».

θελλανσις. Νικήτ. Χων. σελ. 508, 3 Βόνν. «ἡ πολλὴ τότε ἦν αὐτοῖς ἡ *θέλλανσις*».

δίανσις. Γαλην. Τόμ. ΙΑ', σελ. 740 «καὶ ἡ ἴασις αὐτοῦ *δίανσίς* τε καὶ ὕγρανσίς ἐστι».

δυσχέρανσις. Φιλοσ. Ἀποσπ. Μουλλ. Τόμ. Γ', σελ. 570 «πένθος, *δυσχέρανσις*, ὄχλησις».

θέρμανσις, προθέρμανσις. Ἱπποκρ. Τόμ. Β', σελ. 109 «ἢ τέγξι ἢ ψύξι ἢ *θερμάνσι*». Ἀριστοτ. Τόμ. Β', σελ. 597, 44 «ἔστι δ' οὐχ ἡ θερμότης κίνησις ἀλλ' ἡ *θέρμανσις*». Πορφύρ. παρὰ Στοβ. Ἐκλ. Τόμ. Α', σελ. 247, 18 Μειν. «οὐδὲν ἐοικυῖαι *θερμάνσεσι* καὶ ψύξεσι σωμάτων». Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 279, 21 «καὶ ἡ μεταξὺ ὁδὸς *θέρμανσις*» καὶ σελ. 285, 11 καὶ Τόμ. ΚΓ', α', σελ. 76, 21. Εὐστάθ. σελ. 964, 12 «ἀλλὰ μετὰ τὴν *θέρμανσιν* τὴν ἐν τῷ πυρί». Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΚΓ', β', σελ. 44, 22 «*προθέρμανσίς* τις ὡς ἐλλυχνίου πρὸ τῆς τοῦ πυρὸς θερμότητος». Ψελλ. Βοισσον. σελ. 147, 6 «ταῖς *προθερμάνσεσι* πρότερον δεδιττόμενος».

ἴσχνανσις. Εὐστάθ. Μικρ. Συγγρ. σελ. 129, 22 «*ἴσχνανσις* λιπαίνουσα». Πρβ. καὶ Σχόλ. εἰς Ἱπποκρ. καὶ Γαλην. Τόμ. Α', σελ. 189 καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Δ', σελ. 706 Παρ.

κοίλανσις. Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΚΓ', δ', σελ. 36, 35 «τοῦτο δὲ *κοίλανσις* ῥινός». Εὐςάθ. σελ. 159, 35 «τῶν περὶ γῆν *κοιλάνσεων*».

κύμανσις, ἐκκύμανσις. Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 311, 7 «ἡ δὲ *κύμανσις* καμπή ἐστιν». Εὐστάθ. σελ. 223, 15 «*κύμανσίν* τινα δηλοῖ ταραχώδη» καὶ σελ. 482, 25 «καταστορέσαι τὴν *κύμανσιν* τῆς ψυχῆς» καὶ σελ. 31, 45 «ἦχος ὕδατος θαλασσίου ἐν τῇ *ἐκκυμάνσει* γινόμενος».

λέανσις-λείανσις, ἐπιλέανσις. Ἄντυλλ. παρ' Ὀρειβ. Τόμ. Β', σελ. 435, 10 «μετὰ τὸ αὐτάρκως ἔχειν τῆς *λεάνσεως*». Γαλην. Τόμ. ΙΔ', σελ. 714 «στόμα μὲν καὶ ὀδόντας πρὸς *λέανσιν*». Κλήμ. Ἀλεξ. σελ. 263 «τὸ δὲ καλλώπισμα τῆς *λειάνσεως*». Εὐστάθ. σελ. 1572, 6 «ἐκ τῆς κατὰ συχνὴν παράτριψιν *λειάνσεως*». Φίλων Ἰουδ. Τόμ. Β', σελ. 40 «ἐκ δὲ τῆς ἐπαναπολήσεως καὶ ὥσπερ *ἐπιλεάνσεως* τῆς πρῶτον καταβληθείσης τροφῆς».

λεύκανσις. Ἀριστοτ. Τόμ. Β', σελ. 308, 21 «ἴσως οὐχ ἡ λευκότης κίνησις, ἀλλ' ἡ *λεύκανσις*» καὶ σελ. 312, 35 «τοιγαροῦν ἄλλη τῷ εἴδει μέλανσις καὶ *λεύκανσις*· πᾶσα οὖν *λεύκανσις* πάσῃ *λευκάνσει* ἡ

αὐτὴ κατ' εἶδος ἔσται καὶ πᾶσα μέλανσις μελάνσει—διὸ τῷ εἴδει μία *λεύκανσις λευκάνσει* πάσῃ» καὶ σελ. 316,22. Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 397, 31 «τὸ κατὰ χρῶμα εἰς *λεύκανσιν* καὶ μέλανσιν» καὶ σελ. 407,16 καὶ σελ. 721,7 καὶ 22. Ὑπὸ τῶν νέων Ἑλλήνων γίνεται ἐνίοτε χρῆσις τοῦ ὀνόματος *διαλεύκανσις*.

λίπανσις. Ἀντυλλ. παρ' Ὀρειβ. Τόμ. Β', σελ. 450, 10 «*λιπάνσεως* χρεία». Φώτ. Ἀμφιλοχ. σελ. 88 Οἰκον. «ὑςέρησιν τῆς ἰδίας *λιπάνσεως*». Εὐστάθ. σελ. 1227, 12 «διὰ τὴν ἐκ τῆς *λιπάνσεως* θερμότητα». Πρβ. καὶ Βασιλικ. Τόμ. ς', σελ. 26 καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Ε', σ. 315 Παρ.

μάρανσις, *ἀπομάρανσις*. Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 549,22 «ἡ τοῦ θερμοῦ σβέσις καὶ *μάρανσις*» καὶ 26 «*μάρανσις* τοῦ μορίου» καὶ σελ. 535, 18 «ἀλλὰ μὴν πυρός γε δύο ὁρῶμεν φθοράς, *μάρανσίν* τε καὶ σβέσιν· καλοῦμεν δὲ τὴν μὲν ὑφ' αὑτοῦ *μάρανσιν*, τὴν δ' ὑπὸ τῶν ἐναντίων σβέσιν» καὶ ἀλλαχοῦ. Πορφύρ. π. Ἀποχ. Ἐμψ. Α',32 «διὰ *μαράνσεως*». Σουίδ. «Ῥυσά: ἡ *μάρανσις*, ἡ γήρασις». Θεόφραστ. σελ. 772 «παρηλίων φάσις καὶ *ἀπομάρανσις* ἢ ῥῆξις».

μέλανσις. Πρβ. *λεύκανσις*. Φέρεται δὲ καὶ παρ' Ἀλεξάνδρῳ τῷ Τραλλιανῷ Τόμ. Α', σελ. 453 «πρὸς *μέλανσιν* τριχῶν» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἱπποκράτη καὶ Γαληνὸν Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 141 «ἡ *μέλανσις* ἐπίτασίς ἐστι τῆς πελιδνώσεως».

μίανσις. Λευιτ. ΙΓ', 44 «*μιάνσει* μιανεῖ αὐτὸν ὁ ἱερεύς». Πορφύρ. περὶ Ἀποχ. Ἐμψ. Δ', 20 «παρέσχε *μίανσιν*» καὶ «ὁ μολυσμὸς καὶ ἡ *μίανσις*» καὶ «φθορὰ καὶ *μίανσις* ἡ τοῦ ἐναντίου μῖξις» καὶ «φέρει μόλυσμα καὶ τῇ ψυχῇ ἡμῶν *μίανσιν*». Ὁ Ἀρκάδιος γράφει ἐν τῷ περὶ Τόνων σελ. 29,7 «Τὰ εἰς ΙΣ ἐσχηματισμένα ἀπὸ βαρυτόνων μελλόντων ἢ δευτέρου προσώπου τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου βαρύνονται· ποιήσω ποίησις, γνώσω γνῶσις, πράξω πρᾶξις, πέφανσαι φάνσις, μεμίανσαι *μίανσις*». Τοῦ τύπου *φάνσις* ὀλίγιστα παραδείγματα εὑρέθησαν ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ. Πολλῷ πλείονα ἔχει τις νὰ καταλέξῃ τοῦ *ἀπόφανσις* καὶ τοῦ *ἔκφανσις*. Ἀλλὰ περὶ τῶν τοιούτων ἐκφορῶν θὰ διαλάβωμεν ἑτέρωθι ποιούμενοι λόγον καὶ περὶ τοῦ ἐν Κρητικῇ ἐπιγραφῇ κειμένου *ἄμπανσιν*.

μώρανσις. Σχολ. Αἰσχύλ. σελ. 384,23 Δινδ. «*μώρανσις* ἥνωσε τὸν Οἰδίποδα καὶ τὴν Ἰοκάστην».

ξάνσις, *κατάξανσις*. Εὐσέβ. περὶ τῶν κατ' αὐτὸν μαρτυρ. Α', 3 «στρεβλώσεσι καὶ *καταξάνσεσι* τῶν πλευρῶν». Τοῦ ἁπλοῦ *ξάνσις* εἶνε παρατεθειμένον παράδειγμα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου (Τόμ. Ε', σελ. 1638 Παρ.) ἐκ γλωσσαρίου.

πέπανσις. Ἱπποκρ. Τόμ. Γ', σελ. 312 «αἱ *πεπάνσιες* τῶν οὔρων». Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 611,15 «πέψεως δὲ *πέπανσις*» καὶ σελ. 612, 1 «*πέπανσις* δ' ἐστὶ πέψις τις» καὶ σελ. 612, 7-35 (καὶ σελ. 639,5 καὶ Τόμ. Δ', σελ. 29,24). Πολλάκις ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τούτου ὁ Θεόφραστος σελ. 74 «οὐ κατὰ τὰς βλαστήσεις αἱ *πεπάνσεις*» καὶ σελ. 77 «αἱ μὲν οὖν τῶν καρπῶν ἀποβολαὶ καὶ *πεπάνσεις* τῶν ἀγρίων κτέ.» καὶ σελ. 78. 175. 359. 363,13 καὶ 21. 367.383. 405. 406. 475. 632. 640. Φέρεται δὲ καὶ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Α', σελ. 245 «τὸν τρόπον τῆς *πεπάνσεως* καὶ βελτιώσεως» καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἱεροκλέους παρὰ Φωτ. Βιβλ. σελ. 466,1 «τὴν κατὰ φύσιν τῶν νοσημάτων *πέπανσιν*» καὶ ἐν τῇ Ἐκλογῇ τοῦ Φρυνίχου σελ. 258 «πᾶν τὸ ἐν *πεπάνσει* ὄν» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοτέλη Ὑπομνήμασι Τόμ. Θ', σελ. 364,6 «εἰ γὰρ *πέπανσίς* ἐστι καρποῦ κτέ.» καὶ ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς σελ. 355 «τῷ δὲ καιρῷ τῆς *πεπάνσεως* ὑπερύθρους». Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 1618,55 καὶ σελ. 1784, 19 καὶ Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 205,38 Διδ.

περίρρανσις. Πλάτ. Κρατ. σελ. 405 β' «τὰ λουτρὰ τὰ ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ αἱ *περιρράνσεις*».

πήμανσις. Εὐστάθ. σελ. 417, 14 «δῆλον δὲ ὅτι *πήμανσις* ὅρκων ἐστὶν ἡ τούτων παράβασις».

ποίμανσις. Εὐστάθ. σελ. 841,57 «ὡς τῇ *ποιμάνσει* συλλαμβανομένου καὶ τοῦ βουκολεῖν καὶ αἰπολεῖν». Γεώργ. Παχυμέρ. Τόμ. Β', σελ. 152,2 «τὴν σκληρὰν ἐκείνην—*ποίμανσιν*» καὶ σελ. 167,6. Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. ς', σελ. 1318 Παρ.

ῥύπανσις. Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. ς', σελ. 2440 Παρ.

σήμανσις, ἐπισήμανσις, παρασήμανσις, ὑποσήμανσις. Ψευδαριστοτέλ. Προβλ. ΚΔ', 18 (Τόμ. Δ', σελ. 239,25) «πολλὰ οὖν θερμά ἐστιν ἀπὸ *ἐπισημάνσεως* κεραυνῶν». Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμηρ. σελ. 894, 23 «διὰ τὸ *ἐπισημάνσεως* ἄξιον εἶναι» καὶ σελ. 1062,18 «τὰ *παρασημάνσεως* ἄξια» καὶ σελ. 1298,23 «ὃ δὲ καὶ αὐτὸ *ἐπισημάνσεως* ἄξιον» καὶ σελ. 1319,29 «τὴν δὲ τοιαύτην *παρασήμανσιν*» καὶ Μικρ. Συγγρ. σελ. 229,82 «οὐ δίχα *παρασημάνσεως*» καὶ σελ. 260,81 «ἔνθα θεωρητέον ἐν *ἐπισημάνσει* τὸ ἴαμα γλώσσης». Γεώργ. Παχυμέρ. Τόμ. Α', σελ. 390,15 «σχεῖν τῶν τῆς ἐκκλησίας *ὑποσημάνσεις*» καὶ Τόμ. Β', σελ. 146, 15 «κἂν οὐκ ἀναγκαία ἡ *ἐπισήμανσις*» καὶ σελ. 256,19 «ἦν δὲ καὶ τοῖς γράμμασιν *ὑποσήμανσις* αὕτη». Τοῦ ἁπλοῦ *σήμανσις* ἐμνημόνευσε μαρτύριον ὁ Λοβέκκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Φρυνίχου σελ. 502· εἶναι δὲ τὸ Νικομάχου τοῦ Γερασηνοῦ Β', 6, σελ. 44 «διὰ τῆς

τοιαύτης γραφῆς καὶ *σημάνσεως*». Εὕρομεν δὲ καὶ ἐν τῷ περὶ Ὀρθότητος Συντάξεως Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος σελ. 10, 26 «ἡ τῆς αἰτιατικῆς ἰδία *σήμανσις*» ἀντὶ τοῦ συνήθους *σημασία*.

συμπέρανσις. Εὐσέβ. Εὐαγγ. Ἀποδ. Θ', α', 11 «τὰ μὲν τῆς συμφωνίας τῆς τε προφητικῆς προρρήσεως καὶ τῆς εὐαγγελικῆς *συμπεράνσεως* ὧδέ πως ἐχέτω τέλους».

ὑγίανσις. Ἀριστοτ. Τόμ. Β', σελ. 310, 11 «ὥστε καὶ ἡ ἀντικειμένη ἔσται ἡ *ὑγίανσις*» καὶ σελ. 313, 15 «ὑγιάζεσθαι τὴν αὐτὴν *ὑγίανσιν*» καὶ σελ. 315, 5 «οἷον *ὑγίανσις* ἡ εἰς ὑγίειαν, νόσωσις δ' ἡ εἰς νόσον» καὶ σελ. 316,21 «οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἡ *ὑγίανσις* ἢ νόσανσις». Πλωτῖν. Τόμ. Β', σελ. 275, 18 Τεϋβν. «*ὑγίανσις* οὖν καὶ νόσανσις ταὐτόν;» καὶ σελ. 277, 11 «καὶ *ὑγίανσις* μὲν κατὰ τὰ αὐτὰ τῆς ποιεῖν δυναμένης ὑγίειαν ἐνεργούσης καὶ κρατούσης, νόσανσις δὲ τῆς ἐναντίας δυνάμεως τἀναντία ποιούσης» καὶ σελ. 281,6. Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 279, 22 «εἴ τις ἀντὶ τῆς ἰατρεύσεως τὴν *ὑγίανσιν* λάβοι» καὶ μετ' ὀλίγα «οὕτω καὶ ἡ *ὑγίανσις* (ὁδός ἐστιν) εἰς ὑγίειαν». Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἢ τῷ Ψευδαριστοτέλει Τόμ. Β', σελ. 192, 25 κεῖται «καὶ ἰατρικῆς ὑγίεια, ἀλλ' οὐχ *ὑγίασις* οὐδ' ἰάτρευσις». Αὕτη δ' ἡ ἐκφορὰ νομίζεται ὀρθὴ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Η', σελ. 25, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ ἔχουσα τὸ Ν *ὑγίαΝσις*. Εἶνε δὲ τὸ ὄνομα *ὑγίασις* παράγωγον τοῦ ῥήματος *ὑγιάζω-ομαι*, ἐξ οὗ καὶ τὸ *ὑγιαστός* καὶ τὸ *ὑγιαστικός*. Πρβ. καὶ Ἡσύχ. «Ἀναλθές: ἀνίατον, *ἀνυγίαστον*». Ἡμεῖς οὐχὶ ἀσύστατον εὑρίσκομεν τὸν τύπον *ὑγίανσις*, ὅστις ἐκ τοῦ *ὑγιαίνω* γενόμενος ἔχει ἀμετάβατον σημασίαν. Παράδοξοι ἡμῖν προσπίπτουσιν οἱ τύποι *νόσαΝσις* καὶ *νόσΩσις*· διότι οὔτε *νοσαίνω* ῥῆμα ὑπάρχει οὔτε *νοσόω-ῶ-οῦμαι*, ἀλλὰ *νοσάζω* μὲν ἐνεργητικῶς, *νοσάζομαι* δὲ παθητικῶς, ὡς *ὑγιάζω* = ποιῶ ὑγιῆ καὶ *ὑγιάζομαι* = γίνομαι ὑγιής. Καὶ δύναται μὲν νὰ ὑποληφθῇ ὅτι τὸ *νόσαΝσις* συνεξέδραμε τῷ *ὑγίαΝσις*, οὐχὶ δ' ὅμως ἀπίθανον φαίνεται ὅτι ἐκ τοῦ ῥήματος *νοσάζω-μαι* παρήχθη ὄνομα *νόσασις*, ὅπερ παραφθαρὲν ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων ἐγένετο *νόσαΝσις* καὶ *νόσΩσις*. Πρβ. *ἀπέραΝσις* ἀντὶ τοῦ *ἀπέρασις*, *νέαΝσις*, κτλ. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Πασσοβίου λέγεται ὅτι ἐσχηματίσθη τὸ *νόσανσις* ὡς ἐκ τοῦ *νοσαίνω* καὶ τὸ *νόσωσις* ὡς ἐκ τοῦ *νοσόω*. Πρβ. Εὐστάθ. σελ. 1306, 52 «Οὕτω δὲ σὺν ἄλλοις πολλοῖς καὶ τὸ νήφω (πρωτότυπόν ἐστι) τοῦ νηφαίνω, οὗ χρήσεως φανερᾶς μὴ οὔσης, ὅμως ἔμφασις γίνεται παρὰ τῷ δειπνοσοφιστῇ ἐν τῷ *νηφαντόν* καὶ ἄοινον· δῆλον γὰρ ὅτι, ὡς ὀσφραίνω ὀσφραντόν, θερμαίνω θερμαντόν, οὕτω καὶ *νηφαίνω*

νηφαντόν». Ὁ Ἀθήναιος σελ. 423 β' μνημονεύει ῥῆσιν ἐκ τοῦ Φιλήβου τοῦ Πλάτωνος, ἐν ᾗ κεῖται «*νηφαντικὴν* καὶ ἄοινον». Εἶπε δὲ καὶ ὁ Πορφύριος περὶ τοῦ Ἄντρ. τῶν Νυμφ. 19 «δίκαιον καὶ *νηφαντικόν*». Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Πολυδεύκει ς', 26 «*νηφαντικὸν* εἶναι». Περὶ τοῦ *γήρανσις* καὶ *ἀγήραντος* θὰ γράψωμεν τὰ δέοντα ἀλλαχοῦ.

ὕγρανσις. Ἀλέξ. Ἀφροδ. Προβλ. σελ. 31, 17 Ἰδελ. «τὸ δὲ ὑδρέλαιον πρὸς *ὕγρανσιν* καὶ μαλάκυνσιν τῆς κόπρου». Παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Δ', σελ. 792 ἐν ῥήσει ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους παρατεθειμένῃ ἀναγινώσκεται «τὰ λεπτοτέραν ἔχοντα τὴν *ὕγρανσιν* καὶ καθαρωτέραν»· ἀλλὰ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει φέρεται Τόμ. Γ', σελ. 235,30 «τὰ λεπτοτέραν ἔχοντα τὴν *ὑγρότητα* καὶ καθαρωτέραν. Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Η', σελ. 31 Παρ.

ὕφανσις, *συνύφανσις*. Πολυδεύκ. Ζ', 33 «καὶ *ὕφανσιν* δ' ἂν εἴποις βιαζόμενος, ἐπεὶ Πλάτων εἴρηκε βασιλικῆς *ξυνυφάνσεως*». Κλήμ. Ἀλεξ. σελ. 237 «τῶν ἀμπεχονῶν τὰς *ὑφάνσεις*. Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 284, 8 «ἡ *ὕφανσις* κίνησίς τις οὖσα» καὶ σελ. 284, 27. Εὐστάθ. σελ. 409,9 «ὡς ἐν τύπῳ *ὑφάνσεως*» καὶ σελ. 805,57 «χιτῶνι ἀναλογεῖ τῷ ἐξ *ὑφάνσεως* ὁ πολεμικὸς θώραξ». Τὸ χωρίον τοῦ Πλάτωνος κεῖται ἐν τῷ Πολιτικῷ σελ. 310 ἑ. Εὑρέθη δὲ καὶ ὄνομα *ἀνύφανσις* ἐν τοῖς Ὀνειροκριτικοῖς τοῦ Ἀχμὲτ 231, σελ. 204 «ἀναλόγως τῆς *ἀνυφάνσεως*».

χλίανσις. Θεόφιλ. Πρωτοσπαθ. περὶ Σφυγμ. σελ. 5,5 Ἑρμ. «πέψιν καὶ *χλίανσιν*».

χώλανσις Ἐπίκτ. Ἐγχειρ. Θ' «*χώλανσις* σκέλους ἐστὶν ἐμπόδιον». Εὐστάθ. σελ. 400, 3 «ἡ τοῦ μέτρου ποδικὴ ἐκθεραπεύεται *χώλανσις*». Μεταβάλλει δ' ὁ Ἄσιος (*Θησ. Στεφ.* Τόμ. Η', σελ. 1786 Παρ.) καὶ τὸ ἐν τοῖς Ὀνειροκριτικοῖς τοῦ Ἀχμὲτ σελ. 200 φερόμενον *χώλασις* εἰς τὸ *χώλανσις*.

ψύχρανσις. Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Η', σελ. 1958 Παρ.

Ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου Δ. τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης φέρεται σελ. 750 «*Κράδανσις* ἢ *Κράδασις*, εως; (ἡ) καὶ *Κραδασμὸς* (ὁ). σείσισμον, κούνημα, κλονισμός, ἐκ τοῦ *Κραδάω-ῶ*, Μ. άσω, Π.=Κραδαίνω, κουνῶ». Ἀλλ' ἐκ τοῦ *κραδάω*, οὗ σχηματίζει καὶ μέλλοντα ὁ καλὸς Βυζάντιος *κραδάσω*, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ παραχθῇ τὸ *κράδανσις*. Παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Ἐπικούρου βιβλ. Ι', 105 οἱ μὲν ἄλλοι κώδικες ἔχουσιν «ὅταν *κραδαστὸν* τῇ γῇ παρασκευάζῃ», ἀνθ' οὗ ὁ Μειβόμιος ἔγραψε *κραδασμόν*, εἰς δὲ *κράδασιν*, ὅπερ ἐνεκρίθη μὲν ὑπὸ τοῦ Σνειδήρου,

μετεβλήθη δ' ὑπὸ τοῦ 'Υβνήρου, ὑφηγησαμένου τοῦ 'Ερμαννοῦ, εἰς τὸ *κράδανσιν* (Διογ. Λαερτ. Τόμ. Β', σελ. 554). Τὸ ἀρσενικὸν *κραδασμὸν* κεῖται καὶ ἐν τῇ Κοβητείῳ ἐκδόσει τοῦ Λαερτίου (σελ. 277, 46). Γράφει δὲ καὶ ὁ Κοραῆς ἐν ταῖς εἰς Πλούταρχον Σημειώσεσι (Μέρ. Δ', σελ. 462; «Κραδανθῆναι: Σεισθῆναι, τιναχθῆναι, ταραχθῆναι, ὡς ἐξηγεῖται 'Ησύχιος· ὅθεν καὶ *Κραδασμὸν γῆς* τὸν σεισμὸν 'Επίκουρος (παρὰ Διογ. Λαερτ. ι', 105) ἐκάλει». 'Η ἐκφορὰ *κράδασις* εἶνε πάντως ἀπόβλητος. Τὸ *κράδανσις* οὐδεὶς δύναται νὰ μεμφθῇ ὡς ἀτόπως ἐσχηματισμένον, ἀλλ' ἀναγκαίως ἔχει νὰ νομίζηται παράγωγον οὐχὶ τοῦ *κραδάω* ἀλλὰ τοῦ *κραδαίνω*. Καὶ τὸ ἀρσενικὸν δὲ *κραδασμός*, οὗ πιθανώτατα ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ 'Επίκουρος, ἐκ τοῦ *κραδαίνω* ἐγένετο, ὡς τὸ *αὐασμός* ἐκ τοῦ *αὐαίνω* καὶ τὸ *ἰσχνασμός* ἐκ τοῦ *ἰσχναίνω*, κτλ. 'Εν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου (Τόμ. Δ', σελ. 1907) εἶνε δύο μαρτύρια τοῦ ὀνόματος *κραδασμός* παρατεθειμένα.

Γράφει δ' ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ ῥηθέντι Λεξικῷ καὶ «*Λύμανσις*, εως (ἡ), = Λύμη» καὶ «*Λύμασις* (λυμαίνομαι), εως (ἡ), Π. ἀντὶ Λύμη». Τὸ ὄνομα *λύμανσις* εἶνε μὲν ἀμέμπτως ἐσχηματισμένον, ἀλλὰ παρ' οὐδενὶ εὑρέθη. 'Εν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου μνημονεύεται τὸ *καταλύμανσις* ἐκ γλωσσαρίου (Τόμ. Δ', σελ. 1135 Παρ.). 'Ο ἄνευ τοῦ ν τύπος *λύμασις* ἐξελέγχεται ἐκ τῶν ἔμπροσθεν γεγραμμένων παντελῶς ἀνυπόστατος ὤν. 'Εν ταῖς 'Ικέτισι τοῦ Αἰσχύλου στίχ. 877 φέρεται κατὰ τἀντίγραφα «οἰοῖ, οἰοῖ, *λύμασις* ὑπρογασυλάσκει(-οι)». 'Αλλὰ τὸ χωρίον εἶνε δεινῶς παρεφθαρμένον. 'Ο 'Ερμαννὸς ἐξέδωκεν «οἰοῖ, οἰοῖ· *λυμανθεὶς* σὺ πρὸ γᾶς ὑλάσκοις», ὁ δὲ Παλήϊος «οἰοῖ, οἰοῖ *λύμας*· ἄγρια γὰρ σὺ λάσκεις». Ἴδε καὶ Δινδόρφιον *Λεξ. Αἰσχυλ.* σελ. 368-9.

'Εν τοῖς τοῦ Σολέως Κλεάρχου παρ' 'Αθην. σελ. 611 β' τριττὴ φέρεται γραφή, «αἰσθήσει τε γὰρ τῇ πρὸς *ὄσφρανσιν* καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον καὶ ἀλλότριον θαυμαστόν» καὶ *ὄσφρασιν* καὶ *ὄσφρησιν*. Σύνηθες ἐν τῇ 'Ελληνικῇ γλώσσῃ ὑπάρχει τὸ *ὄσφρησις*· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐλέγετο ὑπὸ τῶν 'Ελλήνων *ὀσφραντήριος* καὶ *ὀσφραντικός* καὶ *ὀσφραντός* (καὶ *ἀνόσφραντος*), ἠδύνατο νὰ λεχθῇ καὶ *ὄσφρανσις*. 'Ο δ' ἄνευ τοῦ ν τύπος *ὄσφρασις*, ὃν βλέπει τις καὶ ἐν ἀντιγράφοις τοῦ Θεοφράστου π. Φυτ. 'Ιστορ. Θ', γ', 3, εἶνε τελέως βάρβαρος. Ἴδε καὶ Λοβέκκιον *Φρυν.* σελ. 117 καὶ Σνειδῆρον *Θεοφρ.* Τόμ. Ε', σελ. 466.

Ὄνομα *ἀνοίδανσις* ἐκ τοῦ ῥήματος *ἀνοιδαίνω* ἐσχηματισμένον ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Πλωτίνῳ Τόμ. Α', σελ. 330, 21 Τεϋβν. «ταῖς *ἀνοιδάνσεσιν* ἐν σκότῳ ἐκλάμπει». Ἴδε Κρευζῆρον *Πλωτ.* Τόμ. Γ', σελ. 244. Ὁ ἀνεπίληπτος τύπος εἶνε *ἀνοίδησις*. Πρβ. καὶ *ἀποίδησις* καὶ *οἴδησις*.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Περὶ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείας τῶν Ῥώσων κατὰ τὸ 1769 ἔτος, τῆς εἰς τὸ μετέπειτα τοσαύτας καὶ τηλικαύτας ἀργαλέας συμφορὰς καὶ μυριάνδρους σφαγὰς καὶ αἰχμαλωσίας παντὶ μὲν τῷ ἑλληνικῷ, ἰδίᾳ δὲ τοῖς Πελοποννησίοις προξενησάσης, ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦ νῦν διάφορα ἐπίσημα ἔγγραφα, τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Α. Παλαιολόγου ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ[1], τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Κλωνὸς Στεφάνου ἐν τῷ περιοδικῷ '*Ἀθηναίῳ*[2], ἰδίως εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ῥώσων κατοχὴν τῶν Κυκλάδων νήσων ἀναφερόμενα. Τούτοις προςτίθημι κἀγὼ ἤδη τρία ἕτερα μετειλημμένα, τὸ μὲν ἐκ τοῦ γραμματοφυλακίου τῆς κοινότητος τῆς νήσου Πάτμου, τὸ δὲ ἐκ τοῦ τῆς αὐτόθι σεβασμίας μονῆς τοῦ Θεολόγου. Τὸ πρῶτον τούτων εἶναι ἔκθεσις ἀπογραφικὴ τῆς Πάτμου, γενομένη ὑπὸ τῶν προϊσταμένων τῆς νήσου προςτάξει τοῦ Ῥώσου ναυάρχου Γρηγορίου Ἀνδρεάγεβιτς Σπυριδώφ.

Οἱ Ῥῶσοι, ὡς γνωστόν, κατέλαβον τότε εἰς ναύσταθμον τοῦ στόλου αὐτῶν τὸν εὐρυχωρότατον λιμένα τῆς Πάρου, τὴν Νάουσαν, ἔνθα ὁρῶνται ἔτι καὶ νῦν τὰ λείψανα τῶν ὀχυρωτικῶν ἔργων αὐτῶν. Μία δὲ μοῖρα αὐτοῦ ἐναυλόχει ἐν τῷ κεντρικῷ τῆς Πάτμου λιμένι[3], κατὰ τὰ ἐκ προγόνων παραδεδομένα τοῖς Πατμίοις, ἔνθα καὶ τοὺς ἰπνοὺς αὐτῶν εἶχον οἱ ναυβάται ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῇ καλουμένῃ *Περνέϳᾳ*. Τότε δὴ συνέβη καὶ ὁ θάνατος ἑνὸς τῶν τῆς μοίρας διακεκριμένων ἀξιωματικῶν, ὃν καὶ κηδεύσαντες ἐν πομπῇ ἀξίως τοῦ βαθμοῦ αὐτοῦ, ἐνεταφίασαν ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τοῦ ἐπικεκλημένου *τῶν Κοιμητηρίων*. Δανιὴλ δὲ ὁ Κεραμεύς, ὁ περίπυστος τοῦ αὐτόθι φροντιστηρίου τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων καθηγητής, ἐξεφώνησε τὸν ἐπιτάφιον αὐτοῦ, οὗ ἀντίγραφον διατηρεῖται παρ' ἐμοί. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιτύμβιος μαρμαρίνη πλὰξ σώζεται ἔτι ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ φέρουσα τὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ θανόν-

[1] Ἴδε τόμ. Α'. σελ. 915. Β', σελ. 459 καὶ 708. Ε', σελ. 143. Ζ', σελ. 223 καὶ 449.

[2] Τόμ. ς', σελ. 203.

[3] Ἡ μοῖρα αὕτη ἦν ἴσως ἡ ὑπὸ τὸν Desen, τεταγμένη μὲν οὖσα εἰς παραφύλαξιν τοῦ ἑπτασταδίου πορθμοῦ τῆς Σάμου [Ἀθήν. αὐτόθ. σελ. 214.], ναυλόχιον δ' ἔχουσα τὴν ἀστυγείτονα Πάτμον διὰ τὸ τῆς Σάμου ἀλίμενον.

τος ἐμβλήματα καὶ ἐπιγραφὴν τὸ πλεῖστον ἤδη ἐξίτηλον ὑπὸ τοῦ χρόνου γενομένην. Ἄξιον δὲ νὰ μὴ παρέλθω ἐν σιγῇ, ὅτι κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην οἱ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐν βαρυστόνῳ δουλείᾳ διατελούντων Ἑλλήνων ἐπαγγειλάμενοι ὁμόδοξοι Ῥῶσοι κατέσχον καὶ ἐδήμευσαν τέσσαρα μεγάλα ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Πατμίων, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἔφερον σημαίαν τουρκικήν, ὧν τὸ μέγιστον, τὸ καὶ *φρεγάδα* ἐπικαλούμενον, διότι ἔφερε τρεῖς ἱστούς, ἀνῆκεν εἰς τὸν ἐπιφανέστατον τῆς νήσου οἶκον τοῦ Χατζῆ Μανουὴλ Παλαιολόγου, οὗτινος ὁ μὲν πρεσβύτερος υἱὸς Στέφανος ἀπελθὼν ἔκτοτε εἰς Ἀμστελόδαμον ἐγκατεβίωσεν αὐτόθι ἐμπορευόμενος καὶ ἐν ὑπολήψει ὢν μεγίστῃ· ὁ δὲ νεώτερος Ἀναστάσιος, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ῥωσικοῦ ναυτικοῦ ἐπιδοὺς ἑαυτὸν προήχθη βαθμηδὸν εἰς ὑποναύαρχον τοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ αὐτοκρατορικοῦ στόλου.

Τὰ δὲ ἕτερα δύο ἔγγραφα ἀναφέρονται εἰς ἐποχὴν νεωτέραν. Γνωστὸν ὅτι Ἀγγλία καὶ Ῥωσία συνῆψαν ἀλλήλαις τῷ 1807 ἔτει συμμαχίαν κατὰ τῆς Τουρκίας, ὁπότε ὁ μὲν ὑπὸ τὸν ναύαρχον Δουκφὸρθ ἀγγλικὸς στόλος, τὸν πορθμὸν ἐκβιάσας τοῦ Ἑλλησπόντου, ἠγκυροβόλησεν εἰς τὰς νήσους τῶν Πριγκίπων κατέναντι Κωνσταντινουπόλεως· ὁ δὲ ῥωσικός, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ναυάρχου Δημητρίου Σινιάβιν τὸ Αἰγαῖον παραπλέων εἷλε τὰς νήσους Λῆμνον καὶ Τένεδον. Τότε δὴ ὁ ἐν τῇ ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελῶν πλοίαρχος Σπῦρος Ζαμπέλης, εἰς Πάτμον κατάρας ἐζήτησε παρὰ τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Θεολόγου τὴν ἔκδοσιν τῶν εἰς αὐτὴν προςφυγόντων δύο μωαμεθανῶν, ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ἀλλ' ἡ γεραρὰ μονὴ τὸ σεμνὸν ἑαυτῆς τηροῦσα ἀξίωμα, οὐδαμῶς ἐνέδωκεν εἰς παραβίασιν τοῦ ἱεροῦ αὐτῆς ἀσύλου. Ὅθεν τὸν μὲν Ζαμπέλην ἀπέπεμψεν ἄπρακτον ἐπιδοῦσα αὐτῷ τὴν ἀπὸ μέρους αὐτῆς καὶ τῆς κοινότητος τῆς νήσου δήλωσιν, εἰς δὲ τὸν ναύαρχον ἐπέστειλε τὴν συναφῆ ταύτῃ ἀναφορὰν αἰτιολογοῦσα τὴν ἄρνησιν τῆς τῶν προςφύγων ἐκδόσεως.

Α'

Τῷ ὑψηλοτάτῳ αὐθέντῃ καὶ ἡγεμόνι μεγάλῳ ἀμιράλιῳ καὶ καβαλιέρῳ διαφόρων ὀρδινιῶν τῆς βασιλικῆς ἀρμάδας Ῥουσίας κυρίῳ κυρίῳ Γρηγορίῳ Ἀνδρεάγεβιτς δουλικῶς τὴν προςκυνοῦμεν ἀσπαζόμενοι τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας της.

Κατὰ τὴν τιμίαν σας προσταγὴν ὁποῦ μᾶς γράφετε εἰς τὸ νὰ σᾶς φανερώσωμεν τὰ πέντε κεφάλαια ὁποῦ προστάζετε, εὐθὺς δὲν ἐλεί-

ψαμεν εἰς τὸ νὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς ὅλα τὰ πάντα, τὰ ὁποῖα ἰδοὺ ὁποῦ τὰ φανερόνομεν ἀκολούθως ἕνα πρὸς ἕνα.

Πρῶτον. Διὰ ὅλαις ταῖς ψυχαῖς ὁποῦ εὑρίσκονται ἐπάνω εἰς τὸ νησί μας τόσον ξένοι ὡςὰν καὶ ἐντόπιοι, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία, συνάζονται ὅλοι ἰνσοῦμα ψυχαῖς 2,086.

Ἀπὸ ταῖς ἄνωθεν ψυχαῖς εἶναι πνευματικὰ ὑποκείμενα, λέγω ἱερομόναχοι ἑξῆντα τρεῖς...........................	63
Ἱεροδιάκονοι δεκάξη..	16
Ἰδιῶται καλόγηροι τριάντα ἕνας...........................	31
Ἱερεῖς κοσμικοὶ τέσσαρες..................................	4
Μαθηταὶ τοῦ σχολείου τῆς Ἀποκαλύψεως ξένοι δέκα.........	10
	124
Ἀκόμη εἶναι ἀπὸ ταῖς ἄνωθεν ψυχαῖς ξένοι ὁποῦ εὑρίσκονται ἐδῶ ἐγκάτοικοι μὲ ταῖς γυναῖκες καὶ παιδία τους ἄνδρες.....	28
Γυναῖκες μικραῖς μεγάλαις.................................	74
Παιδία τους μικρὰ μεγάλα ἀρσενικά........................	38
	264
Ἀκόμη εὑρισκόμεστα καὶ ἡμεῖς οἱ ἐντόπιοι γυναῖκες μικραῖς καὶ μεγάλαις ὅλαις χίλιαις σαράντα.........................	1040
Ἄνδρες ἐντόπιοι τριακόσιοι τριάντα ἕνας..................	331
Παιδία μικρὰ ἀρσενικὰ τετρακόσια ἕνδεκα..................	411
	2046
Ἀκόμη εὑρίσκονται καὶ καλογρηαῖς σαράντα................	40
	2086

Δεύτερον. Τὸ μοναστῆρι τοῦ μεγάλου Θεολόγου μὲ ἐκκλησίαις μέσα ὀκτώ. Εἶναι καὶ τὸ μοναστῆρι τῶν καλογρηάδων ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ μὲ ἐκκλησίαις τρεῖς. Ἕτερον μοναστῆρι τῆς ἁγίας Ἀποκαλύψεως μὲ ἐκκλησίαις τρεῖς καὶ τὸ σχολεῖον, ὁποῦ σπουδάζουν οἱ μαθηταί. Ἕτερον μοναστηράκι ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Παναγίας μὲ ἕτερα παρεκκλήσια δύο. Ἕτερον μοναστηράκι τοῦ προφήτου Ἠλιού· τὰ ὁποῖα ὅλα εἶναι ὑποκείμενα τοῦ μεγάλου μοναστηρίου τοῦ Θεολόγου. Εἶναι καὶ ἐφημερίαις μέσα εἰς τὴν χώραν δεκάξη. Εὑρίσκονται καὶ παρεκκλήσια τόσον μέσα εἰς τὴν χώραν, ὡσὰν καὶ εἰς ὅλον τὸ νησί, ἕως ἑκατὸν πενῆντα.

Τρίτον. Εὑρίσκονται καὶ ὀσπήτια μεγάλα μικρὰ πεντακόσια δέκα, καὶ εὔκαιρα ἐννέα. Μέσα εἰς μερικὰ ὀσπήτια εὑρίσκονται καὶ ἀλογόμυλοι σαράντα ἐννέα, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀλέθουν οἱ τριάντα τέσσαρες, καὶ οἱ ἄλλοι εἶναι χαλασμένοι. Εἶναι καὶ τέσσαρες ἀνεμόμυλοι τοῦ μοναστηρίου, ὁ ἕνας ἀλέθει, καὶ οἱ τρεῖς εἶναι χαλασμένοι.

Τέταρτον. Διὰ γεννήματα, ὁ τόπος μὲ τὸ νὰ εἶναι πετρώδης δὲν

κάμνει παράνω άπὸ ἑνὸς μηνὸς ζαΐρέ [1], καὶ τὸ πολὺ όποῦ νὰ εὐτυχήση, ἕως δύο μηνῶν ζαΐρέ. Ἔξω ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου τὰ πράγματα, τὸ γέννημα όποῦ γίνεται εἶναι σιτάρι, κριθάρι, καὶ ἀρακᾶς. Καὶ θέλει ὁ τόπος μας κατὰ τὸ παρόν, μὲ τοὺς ξένους όποῦ εὑρίσκονται, ἕως εἴκοσι χιλιάδας κοιλὰ σιτάρι, τὸ ὁποῖον μᾶς τὸ φέρνουν ξένα καΐκια καὶ ἐδικά μας ἀπὸ ὅπου ἤθελαν ἠμπορέσουν.

Πέμπτον. Διὰ πραγματείας, ὅλα τὰ φορέματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀπ' ἔξω ἔρχονται, καὶ φαγουσερά, λάδι, κρασί, τυρὶ καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, ἕως καὶ τὸ ἅλας. Ἐδῶ ἄλλο πρᾶγμα δὲν εὐγαίνει διὰ ἄλλους τόπους, πάρεξ τσουκάλια καὶ μπαρδάκια. Διὰ δὲ τοὺς πραγματευτάδες, τὸν καιρὸν ὁποῦ ἦτον ἀγάπαις, ἔφερναν βαμβάκι ἀπὸ τὸ Κουσάντασι καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη καὶ τὸ ἐδούλευαν ἐδῶ ἡ γυναῖκες τσουράπια καὶ νῆμα, καὶ ἀπερνοῦσε κάνένα καράβι φράγκικον ἀπὸ τὴν Σμύρνην, καὶ ἐμβαρκάρουνταν δι' Ἀγκῶνα καὶ Βενετίαν. Πραγματευτάδες ξένοι ἐδῶ δὲν ἔρχονται νὰ ψωνήσουν, ὅτι δὲν ἔχει τίποτες, πάρεξ ἂν φέρουν νὰ πωλήσουν. Διὰ τὸ κουμέρκι, τὸν καιρὸν ὁποῦ ἦτον ἡ σκάλαις ἀνοικταῖς, ἐμαζώναμεν καὶ ἑκατὸν γρόσια, καὶ ἑκατὸν εἴκοσι. Ἦλθε καὶ χρονιὰ ὁποῦ ἐπήραμεν καὶ ἑκατὸν πενῆντα, ἐπειδὴ ἐπέρναμεν καὶ ἀπὸ τὰ φαγουσερά.

Ἕκτον. Διὰ τὰ δοσίματα ὁποῦ ἐπληρώναμεν τῶν Τουρκῶν, ἦτον τὸ κύριόν μας δόσιμον γρόσια 500, καὶ μὲ καιρὸν εἰς καιρὸν μᾶς ἀνέβασαν ἕως τώρα τὴν ὑστερινὴν φορὰν ἕως γρόσια 1092, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐπλήρωνεν ἡ χώρα τὰ δύο τρίτα καὶ τὸ μοναστῆρι τὸ ἕνα τρίτον. Διὰ τὰ χαράτσια, ἐπληρώναμεν καὶ αὐτὰ τὸ παλαιὸν χαρτία 100 ἡ χώρα, καὶ τὸ μοναστῆρι χαρτία 15· καὶ κάποιος Μουσταφᾶ πασᾶς, τοῦ Ζαφὲρ-μπεη ὁ πατέρας, μᾶς τὰ ἀναίβασεν, τῆς χώρας 160, καὶ τοῦ μοναστηρίου 34, τὰ ὁποῖα αὐτὰ τὰ ἐσηκώναμεν στανικῶς μας, διὰ νὰ μὴν μᾶς φέρουν καὶ ἐδῶ κάνένα Τοῦρκον νὰ κατοικήση, καὶ διὰ νὰ ἔχωμεν τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ὀσπητίων μας τὰ ἐτραβούσαμεν· καὶ διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ἄνωθεν, τὰ ἐπληρώναμεν εἰς τρεῖς ῥάταις ἕως τὸ τέλος τοῦ χρόνου. Εἰς τοὺς 1770 Ἰουνίου 20 μᾶς ἐπῆραν εἰς τὴν Χίον καὶ ἐπληρώσαμεν τοῦ καπετὰν πασᾶ τὰ χουσούρια ὁποῦ τοὺς ἐχρεωστούσαμεν.

Ἕβδομον. Διὰ τὰ νησία ὁποῦ ὑπόκεινται εἰς τὴν Πάτμον, εἶναι ὁ Λῆψός, οἱ Ναρκοί, Ἀγαθονῆσι, Λέβεθα, Χιλιομόδι, Τραγονῆσι. Αὐτὰ ὅλα εἶναι τοῦ μοναστηρίου· οἱ δὲ Φοῦρνοι καὶ Φήμαινα εἶναι εἰς

[1] Τουρκικὴ ἡ λέξις δηλοῦσα τὰ ζωαρκῆ γεννήματα.

δύο ἐντοπίους· τὸ ἕνα ὁποῦ ὀνομάζεται Φοῦρνοι εἶναι τοῦ Νικόλα τοῦ Φωκιανοῦ καὶ Κωνσταντίνου Κούρτη· ἡ Φήμαινα εἶναι τοῦ Χατζῆ Θεοδωρῆ τῆς κόρης ὀνόματι Κυρκώσταινας, τὰ ὁποῖα ἀπὸ πολλοὺς χρόνους τοὺς τὰ ἔδοσαν οἱ Τοῦρκοι διὰ χάρισμα.

Ὄγδοον. Διὰ ταῖς ἀγοραῖς χωραφίων, ὀσπητίων, ἢ ἄλλων πραγμάτων, ἔχοντας χρείαν ὁ οἰκοκύρις τὸ πουλεῖ, καὶ τὸ ἀγοράζει ὅποιος θέλει μὲ γράμμα καὶ μὲ μαρτυρίαις, *περὸ*[1] προτιμᾷ ὁ συγγενής, καὶ δεύτερον ὁ συμπλησιαστής, καὶ ὁπόταν αὐτοὶ δὲν τὸ θελήσουν τὸ πέρνει ἄλλος ὅποιος καὶ ἂν εἶναι. Ταῦτα.

1773 Σεπτεμβρίου 17. Πάτμος.

Β'

Ἡμεῖς ὅ,τε καθηγούμενος τοῦ ἐν τῇ Πάτμῳ μοναστηρίου καὶ οἱ τῆς νήσου ταύτης ἐγκάτοικοι δηλοποιοῦμεν διὰ τοῦ παρόντος μας, ὅτι εἰς τὰς 23 τοῦ ἤδη λήγοντος ἀριβάρησεν ἐδῶ εἰς τὸ πόρτον μας ὁ εὐγενέστατος καπετὰν Σπῦρος Ζαμπέλης καὶ καπετάνιος τῆς ἀστάφικας[2], καὶ κομαντάντες τῆς περγαντίνας ὀνομαζομένης Παναγία Ἐπισκοπὴ τοῦ Ὀδυσσέως μὲ βασιλικὴν ῥωσικὴν πανδιέραν· ὁ ὁποῖος μανθάνοντας διὰ ἕνα Τοῦρκον ὁποῦ ἐπρόςφυγεν διὰ φύλαξίν του εἰς τὸ μοναστήριον, ἀμέσως ἔστειλεν τὸν σεκόντον του, ὁμοῦ καὶ δέκα πέντε ἀνθρώπους, ζητῶντας νὰ δώσωμεν τὸν Τοῦρκον. Ἡμεῖς ὅμως δὲν τὸν ἐδώσαμεν· διὸ καὶ ἐγράψαμεν πρὸς τὸν ὑπερξοχώτατον βίτζε ἀλμιράλιον τῆς βασιλικῆς σκουάδρας τῶν Ῥώσων τὰς αἰτίας, δι' ἃς δὲν ἐδόσαμεν τὸν εἰρημένον Τοῦρκον, τὸ ὁποῖον γράμμα ἐγχειρίσαμεν εἰς χεῖρας τῆς εὐγενείας του βουλωμένον μὲ τὴν συνήθη βοῦλλαν τῆς μονῆς, διὰ νὰ δώσῃ εἰς τὴν ὑπερεξοχότητά του. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπογραφόμεθα πρὸς ἔνδειξιν.

1807, Μαΐου 24. Ἐν Πάτμῳ.

Γ'

Τὸ ὕψος τῆς ὑμετέρας ὑπερεξοχότητος δουλικῶς προςκυνοῦμεν καὶ ἀεννάως ἱκετεύομεν καὶ ἐκλιπαροῦμεν τὸν ὕψιστον Θεόν, ὅπως διὰ τῶν εὐπροςδέκτων πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ εὐαγγελιστοῦ

[1] Τὸ ἰταλικὸν Però, ἀλλ' ὅμως, δι' ὅ.
[2] Ἄγνωστός μοι ἡ λέξις αὕτη· οὐδὲ ῥωσικὴ εἶναι ὡς ἐπληροφόρησέ με Ῥῶσος πεπαιδευμένος.

καὶ κατ' ἐξοχὴν ἠγαπημένου καὶ φίλου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου διαφυλάττῃ αὐτὴν ἄκρως ὑγιαίνουσαν καὶ ἐνδυναμοῦσαν εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν νίκην καὶ παντοτινὴν τοῦ γένους ἡμῶν δεφένδευσιν.

Ἀναφέρομεν δουλικῶς εἰς τὸ ὕψος της, ὅτι εἰς τὰς δέκα ἐννέα τοῦ ἤδη λήγοντος ἦλθεν ἕνα καράβιον λημναῖκον ῥωμαῖκὸν ἀπὸ Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἄραξεν εἰς τὸ πόρτον μας, τὸ ὁποῖον ἀναχωρῶντας εἰς τὴν 21 τοῦ αὐτοῦ ἐξεβαρκάρισεν ἕνα Τοῦρκον μὲ μίαν ἀραπίναν, πριζονιέριδες τῶν Ἐγκλέζων, οἵτινες ἀμέσως ἐμβῆκαν εἰς ἕνα καΐκιον νὰ ἀπεράσωσι εἰς τὴν Ἀνατολήν· ἀπὸ καιρὸν δὲ ἐμποδισθέντες, ἔφθασεν εἰς τὰς 23 τοῦ τρέχοντος εἰς τὸ αὐτό μας πόρτον ὁ ἐδικός της καπετὰν Σπῦρος Ζαμπέλης καὶ καπετάνιος τῆς ἀστάφικας, κουμαντάντες τῆς περγαντίνας ὀνομαζομένης ἡ Παναγία Ἐπισκοπὴ τοῦ Ὀδυσσέως· καὶ βλέποντας ὁ ῥηθεὶς Τοῦρκος μετὰ τῆς ἀραπίνας τὴν βασιλικὴν ῥωσικὴν πανδιέραν, καὶ φοβηθέντες ἐπρόστρεξαν εἰς τὸ μοναστήριόν μας γυμνοὶ καὶ ἄοπλοι, ζητῶντάς μας μετὰ θερμῶν δακρύων βοήθειαν, ὅπως φυλάξωμεν αὐτούς. Ἡμεῖς δὲ ἐφυλάξαμεν αὐτοὺς διὰ τὰ ἐνδεχόμενα. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ καπετὰν Σπῦρος ἔμαθε περὶ τούτων, ἔστειλε τὸν σεκόντον του ὁμοῦ μὲ δέκα πέντε ἀνθρώπους ἁρματωμένους εἰς τὸ ἱερὸν μοναστήριον ἡμῶν, ζητῶντας νὰ δώσωμεν αὐτοῖς τὸν Τοῦρκον ὁμοῦ καὶ τὴν ἀραπίναν. Ἡμεῖς ὅμως κοινῇ γνώμῃ καὶ ἕνεκα τῶν περιστατικῶν, καὶ φοβούμενοι διὰ τοὺς ἐδικούς μας καλογήρους, διά τε τὰ πέριξ μετόχια τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν καὶ γεραροῦ τούτου μοναστηρίου, καὶ διὰ τοὺς ἐγκατοίκους πτωχοὺς καὶ φαμελίτας ὁποῦ εὑρίσκονται εἰς τὰ μέρη τῆς Τουρκίας, καὶ μάλιστα τῶν πλησίον ἡμῶν ἐγγύς, καὶ κατ' ἐξοχὴν δὲ ὁποῦ ὑστερούμεθα ἀπὸ ὅλα τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ταῦτα πάντα ἐπαρακίνησαν ἡμᾶς καὶ γεγόνασι κώλυμα διὰ νὰ μὴν δώσωμεν τὸν εἰρημένον Τοῦρκον· ὡςὰν ὁποῦ, ἂν ἠθέλαμεν ἀκολουθήσῃ τοῦτο, βέβαια ἀφανιζόμεθα κατὰ κράτος ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, τόσον τὸ γεραρὸν τοῦ μεγάλου Θεολόγου μοναστήριον, ὅσον καὶ ἡ δυστυχισμένη νῆσος Πάτμος. Ταῦτά τοι ἀποβλέποντες πρὸς τὸν πλατὺν καὶ γαλήνιον αὐτῆς λιμένα, καὶ πρὸς τὴν φιλάνθρωπον κλίσιν τε καὶ ὑπεράσπισιν, ἣν ἔχει καὶ σώζει εἰς τὸ τῶν Ἑλλήνων γένος καὶ ὀρθοδόξων, προςτρέχομεν εἰς τὰ φιλάνθρωπα σπλάγχνα της νὰ βοηθῇ καὶ νὰ δεφεντεύῃ τὸ γεραρώτατον τοῦτο καὶ σεβάσμιον μοναστήριον, καὶ τὴν δυστυχισμένην Πάτμον, καθὼς καὶ οἱ φιλόχριστοι ὁμογενεῖς της εἰς τοὺς προαπερασμένους πολέμους ἔδειξαν εὐσπλαγχνίαν καὶ ὑπεράσπισιν.

Διό πάλιν καὶ πολλάκις παρακαλοῦμεν ἐνθέρμως νὰ προστάξῃ τοὺς καπετάνους καὶ κουμαντάντηδες τῶν ὑπ' αὐτὴν βασιλικῶν ἁρμάτων, ἐρχόμενοι ὧδε νὰ φυλάττωσι τὸ παλαιὸν σέβας εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ νὰ δεικνύωσιν εὐσπλαγχνίαν εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐγκατοίκους καὶ πιστοὺς δούλους σας, χωρὶς νὰ βιάζουν καὶ νὰ φέρωνται ἐναντίως εἰς ὅσα βλάπτουσιν ἡμᾶς καὶ ζημιοῦσιν, διὰ νὰ αἴρωμεν κοινῶς χεῖρας ἱκέτιδας εἰς τὸν ὕψιστον Θεὸν ὅπως χαρίζῃ ζωὴν μακρόβιον καὶ τὰς κατὰ τῶν ἐχθρῶν νίκας εἰς τὴν αὐτοκρατορικήν του Μεγαλειότητα.

Ὅθεν καὶ μένοντες δοῦλοί της ὑπογραφόμεθα.

1807 Μαΐου 24.

Ἐκ τῆς κατὰ Πάτμον ἱερᾶς τοῦ Θεολόγου μονῆς.

Ἰ. Σακκελίων.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΤΩΝ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

(Σχολὴ τοῦ Γκιούμα.— Ἀνέκδοτα ταύτης Σιγίλλια)

Ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη διήρκεσε μόνον διετίαν, διότι ἀνετράπη διὰ τοῦ ἑπομένου σιγιλλίου, ὅπερ ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχίας (1806-1808) τοῦ μακαρίας μνήμης Γρηγορίου τοῦ Ε΄. γενόμενον ἀντέγραψα ἐφέτος ἐκ τῶν πατριαρχικῶν κωδίκων ἀνερευνῶν αὐτοὺς ἀδείᾳ συνοδικῇ καὶ πατριαρχικῇ ὅπως καταστρώσω κατάλογον τῶν ἐπὶ τῆς πρώτης πατριαρχίας Καλλινίκου τοῦ ἀπὸ Νικαίας ἐκδοθέντων γραμμάτων καὶ σιγιλλίων. Ἕνεκα συμφωνίας μεταξὺ τῶν διδασκάλων καὶ ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς, τοῦ ἡγουμένου κῦρ Γρηγορίου καὶ τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων Ἱεροθέου [1], ἡ μὲν μονὴ ἀποκαθίσταται ἐνο-

[1] Συνέχεια· ἴδε σελ 55.

[2] Περὶ τοῦ Ἱεροθέου τούτου πρὸς συμπλήρωσιν εἰς τοὺς τυχὸν τὴν τῶν μητροπολιτῶν Ἰωαννίνων σειρὰν ἀπαρτίζοντας ἀνακοινοῦμαι τὸ πρῶτον ἤδη, ὅτι ἦν ἱερομόναχος ἐκ Νάξου τὸν αὔγουστον τοῦ 1782 ἐκλεγεὶς Εὐρίπου ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Γεδεών, καὶ τῷ ἀπριλίῳ τοῦ 1799 προβιβασθεὶς εἰς τὴν μητρόπολιν Ἰωαννίνων, ἣν διεκυβέρνησε μέχρι τοῦ 1810, ὅτε ἀποθνήσκει καὶ ἀναλαμβάνει τὴν μητρόπολιν ταύτην ὁ Λαρίσης Γαβριήλ. Ἦν

ριακή, ἀποζημιοῖ δὲ τὴν σχολὴν διὰ τετρακισχιλίων γροσίων. Συνέθεντο δὲ τὸ κεφάλαιον τοῦτο νὰ ἐναποτεθῇ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἢ ἄλλοθί που ἀσφαλῶς, νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν καὶ διοίκησιν τῶν ἐφόρων τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐκ Ξηροκρήνης ἤδη ἀπὸ τετραετίας τὰς λαμπρὰς αὐτῆς παιδευτικὰς ἀκτῖνας πανταχοῦ ἐκπεμπούσης, καὶ ὁ τόκος αὐτοῦ ν' ἀποστέλληται τῇ Σχολῇ εἰς Ἰωάννινα ὅπως τελῶνται τὰ τεταγμένα ἐν τῷ σιγιλλίῳ, ὅπερ ἔχει ὧδε·

Γρηγόριος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

(Μετὰ τὸ σύνηθες προοίμιον) «Τοιαύτην οὖν ἀναθεώρησιν καὶ ἐπιδιόρθωσιν ἔγνωμεν ἤδη ποιήσασθαι καὶ περὶ τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις ἱεροῦ καὶ σεβασμίου σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ ἐν Ζίτζῃ, μετὰ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Βλαχίας μετοχίου αὐτοῦ, τοῦ ἱεροῦ φαμὲν μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου· ἐπὶ γὰρ τῆς πατριαρχίας τοῦ παναγιωτάτου πρώην Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἀγαπητοῦ καὶ περιποθήτου ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κυρίου κυρίου Προκοπίου ἐξεδέδοτο πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγίλλιον γράμμα ἐν ἔτει αψπζ' κατὰ συναίνεσιν, καὶ κοινὴν αἴτησιν τοῦ τότε μὲν Ἰωαννίνων, ἤδη δὲ ἱερωτάτου μητροπολίτου Κυζίκου ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου παντὸς Ἑλλησπόντου ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῦ ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κῦρ Μακαρίου καὶ τῶν ἐντιμοτάτων κληρικῶν καὶ τιμιωτάτων προκριτοτέρων χριστιανῶν τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων, ὅπερ περιεῖχεν· ὅτι τὸ ῥηθὲν ἱερὸν μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ ἐνοριακὸν ὑπῆρχε πρότερον, διὰ ῥαθυμίαν δὲ καὶ ἀμέλειαν τῶν ἐν αὐτῷ κατὰ καιροὺς ἡγουμενευόντων χρέεσι βαρυτάτοις ὑπεπεπτώκει καὶ ἀνοικονομήτοις. Ὅθεν καὶ ὁ τότε ἐν τῷ ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Βλαχίας μετοχίῳ ἡγουμενεύων καί τινες τῶν ἐν Ἰωαννίνοις εὐσεβῶν χριστιανῶν, ὁ μὲν ἀπὸ ἰδίων χρημάτων, οἱ δὲ ἀφ' ὧν ἀνατεθείκασι, καὶ τὴν ἐκεῖ ἐν Ἰωαννίνοις σχολὴν τοῦ Γκιούμα ἐπιλεγομένην ἀπαλ-

λόγιος ἀνὴρ καὶ τῶν γραμμάτων θερμὸς προστάτης δαπανήσας εἰς ἔκδοσιν τοῦ Συμβουλευτικοῦ Ἐγχειριδίου περὶ φυλακῆς τῶν πέντε αἰσθήσεων τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ καὶ γνωστοῦ ἁγιορείτου Νικοδήμου, ἐνῷ ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ ἴδῃ καὶ τὴν εἰκόνα τούτου. (Ἐν Βιέννῃ 1801. Ὅρα Σάθα Νεοελλ. Φιλ. σ. 626). Ἐπεισόδιόν τι περὶ τούτου ἀναφέρεται ἐν τοῖς Νεοελληνικοῖς Πολυζωΐδου τόμ. Β', σ. 142.

λάξαντες τοῦ χρέους ἀνεκτήσαντο τὸ ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον, καὶ ἀπέδειξάν αὐτὸ μετὰ τοῦ ῥηθέντος μετοχίου αὐτοῦ, καὶ μετὰ πάντων τῶν πραγμάτων καὶ κτημάτων αὐτῶν σταυροπήγια, καὶ προσηρτημένα εἰς τὴν ῥηθεῖσαν σχολὴν τοῦ Γκιούμα καὶ ἡνωμένα μετ' αὐτῆς, ὥστε γινώσκεσθαι ἀλλήλων κτήματα ἴδια, ἀναφαίρετα, καὶ ἀναπόσπαστα, καὶ τὰ περιττεύοντα τῶν ἀπαραιτήτων ἐξόδων τοῦ μοναστηρίου τούτου, καὶ τοῦ μετοχίου αὐτοῦ, δίδοσθαι εἰς τὴν εἰρημένην σχολὴν τοῦ Γκιούμα πρὸς μισθὸν διδασκάλου, καὶ εἰς τροφὰς καὶ ἐνδυμασίας δέκα μαθητῶν. Τοιοῦτον μὲν προεξεδέδοτο σιγίλλιον γράμμα ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ παναγιωτάτου κυρίου Προκοπίου ἀποκαθιστῶν σταυροπήγιον ἐξ ἐνοριακοῦ τὸ ῥηθὲν ἱερὸν μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ ἐν Ζίτζῃ μετὰ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Βλαχίας μετοχίου αὐτοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα ἕτερον ἐπικυρωτικὸν αὐτοῦ προσεξεδέδοτο σιγίλλιον· ἤδη δὲ ἐνεφανίσθη ἡμῖν ἐπὶ συνόδου γράμματα συμφωνητικὰ ἐπιβεβαιωμένα παρά τε τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἰωαννίνων ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Κερκύρας ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῦ ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κῦρ Ἱεροθέου, καὶ τοῦ ὁσιωτάτου ἡγουμένου τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου κῦρ Γρηγορίου, τῶν διδασκάλων καὶ ἐπιτρόπων τῆς εἰρημένης σχολῆς τοῦ Γκιούμα καὶ ταῖς μαρτυρικαῖς ὑπογραφαῖς τῶν περὶ τὴν αὐτοῦ ἱερότητα ἐντιμοτάτων κληρικῶν, καὶ τιμιωτάτων ἀρχόντων καὶ λοιπῶν προκρίτων τῆς πολιτείας Ἰωαννίνων περιέχοντα ὅτι, ἐπειδὴ τὸ ῥηθὲν ἐν Ζίτζῃ τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων κείμενον ἱερὸν μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ πάνυ πολλοῖς χρέεσι περιεβλήθη καὶ δεινῶς καταπιέζεται στενοχωρούμενον, οἱ δὲ διδάσκαλοι τῆς εἰρημένης σχολῆς τοῦ Γκιούμα κατὰ τὰ προεκδοθέντα πατριαρχικὰ σιγιλλιώδη γράμματα ἀπαιτοῦντες τὰ περιττεύοντα τῶν ἐξόδων παρὰ τοῦ ἡγουμένου τοῦ μοναστηρίου τούτου καὶ τοῦ μετοχίου αὐτοῦ πρὸς τροφὴν τῶν μαθητῶν ἄχρι τοῦδε οὐδὲν ἔλαβον καὶ συνεχῶς ἠμφισβήτουν, καὶ εἰς διαφορὰς καθίσταντο τῶν μὲν ἀπαιτούντων, τοῦ δὲ ἡγουμένου ἀπολογουμένου διὰ τὴν ἀπορίαν, διὰ ταῦτα, συνελθόντες εἰς ἓν ὅ τε ῥηθεὶς ὁσιώτατος ἡγούμενος κῦρ Γρηγόριος καὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ ἐπίτροποι τῆς σχολῆς ταύτης, οἰκείᾳ βουλῇ καὶ αὐθαιρέτῳ γνώμῃ, συνεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους, ἵνα τὸ ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ ἐν Ζίτζῃ μετὰ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ μετοχίου αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἀποκατασταθῇ μὲν αὖθις ἐνοριακὸν τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἰωαννίνων ὡς καὶ πρότερον, πρὸς παντελῆ δὲ ἐξόφλησιν τῶν ἀπαιτουμένων ἄσπρων τῆς ῥηθείσης σχολῆς τοῦ Γκιούμα, ἔδωκεν ὁ εἰρη-

μένος ἡγούμενος Γρηγόριος εἰς χεῖρας τῶν διδασκάλων καὶ ἐπιτρόπων αὐτῆς γρόσια τέσσαρας χιλιάδας, περὶ ὧν ἀπητεῖτο παρ' αὐτῶν χρημάτων ἐκ τῶν κατ' ἔτος περιττευόντων ἐξόδων τοῦ ῥηθέντος μοναστηρίου καὶ τοῦ μετοχίου αὐτοῦ, καὶ ἔμεινε τὸ ῥηθὲν ἱερὸν μοναστήριον μετὰ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ μετοχίου αὐτοῦ ἀκαταζήτητον ἀνενόχλητόν τε καὶ ἐλεύθερον παρὰ τῆς εἰρημένης σχολῆς τοῦ Γκιούμα καὶ παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς διδασκάλων καὶ ἐπιτρόπων αὐτῆς πάσης καὶ παντοίας χρηματικῆς ἀπαιτήσεως, ἐπὶ προσδιορισμῷ καὶ συμφωνίᾳ τοιαύτῃ ὅπως ἡ ποσότης αὕτη τῶν τεσσάρων χιλιάδων γροσίων παρακατατεθῇ ἢ εἰς τὸ κοινὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας ἢ εἰς ἄλλο ἀσφαλὲς μέρος, ὅπου ἂν διορίσωσιν οἱ ἔφοροι καὶ ἐπίτροποι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει παγκοίνου σχολῆς καὶ ὁ κατ' ἔτος ἐπ' αὐτῶν τόκος ἀποστέλλεται εἰς Ἰωάννινα πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν σχολὴν τοῦ Γκιούμα καὶ διανέμεται εἰς πτωχοὺς μαθητάς, οὓς ἂν ἐγκρίνωσιν οἱ κατὰ καιροὺς διδάσκαλοι αὐτῆς ἀξίους ἐλέου πρὸς διατροφὴν αὐτῶν. Οἱ δὲ διδάσκαλοι καὶ ἐπίτροποι τῆς σχολῆς ταύτης λαβόντες παρὰ τοῦ ῥηθέντος ἡγουμένου Γρηγορίου τέσσαρας χιλιάδας γροσίων ἐξώφλησαν πρὸς αὐτὸν κατὰ τελείαν ἐξόφλησιν, καὶ πρὸς τὸ ῥηθὲν ἱερὸν μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ καὶ πρὸς τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ μετόχιον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, καὶ οὐκ ἔχουσι τοῦ λοιποῦ ἀπαιτεῖν οὐδὲν παρ' αὐτῶν, οὔτε παρὰ τῶν ἐν αὐτοῖς κατὰ καιροὺς ἡγουμενευόντων, ἕνεκεν ὧν ἀπῄτουν παρ' αὐτῶν χρημάτων ἐκ τῶν κατ' ἔτος περιττευόντων αὐτῶν ἐξόδων κατὰ τὰ πατριαρχικὰ σιγιλλιώδη γράμματα, προσυποσχόμενοι ὅπως τούτων πάντων ἐπικυρωθέντων διὰ πατριαρχικοῦ σιγιλλιώδους γράμματος ἔχωσιν ἀποδιδόναι καὶ ἐγχειρίζειν ἀπροφασίστως πρὸς τὸν ῥηθέντα ἡγούμενον κῦρ Γρηγόριον ἅπαντα τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου ἀπαιτήσεις τῆς σχολῆς πατριαρχικὰ καὶ συνοδικὰ παλαιά τε καὶ νέα σιγίλλια καὶ γράμματα. Τοιαῦτα μὲν οὖν περιέχοντα τὰ γράμματα ἐνεφανίσθησαν συνοδικῶς καὶ ἑπομένως προσεκομίσθη ἡμῖν καὶ δέησις παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου ἡγουμένου κῦρ Γρηγορίου καὶ τῶν διδασκάλων καὶ ἐπιτρόπων τῆς ῥηθείσης σχολῆς ἐαθῆναι ὡς καὶ πρότερον τὸ εἰρημένον μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ καὶ τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ μετόχιον αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ὑπὸ τὴν ἐνοριακὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων διὰ τὰ εἰρημένα αἴτια, τὴν δὲ γενομένην μεταξὺ τοῦ μοναστηρίου καὶ τῆς σχολῆς συμφωνίαν καὶ ἐξισασμὸν καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους τελείαν ἐξόφλησιν ἐπικυρωθῆναι συνοδικῶς καὶ ἀκυρωθῆ-

ναι τὰ εἰς σταυροπηγιακὴν ἀξίαν ἀποκαθιστῶντα τὸ ῥηθὲν ἱερὸν μοναστήριον καὶ τὸ μετόχιον αὐτοῦ τοῦ Βουκουρεστίου προεκδοθέντα πατριαρχικὰ συνοδικὰ σιγιλλιώδη γράμματα διὰ τὰ ἐν τοῖς ἐμφανισθεῖσιν ἡμῶν γράμμασιν ἄνω εἰρημένα ἐπιβλαβῆ καὶ ἐπιζήμια ἑκατέροις τοῖς μέρεσιν αἴτια· ὅθεν τὴν θερμὴν ταύτην αἴτησιν ὡς πρὸς σύστασιν καὶ τοῦ λοιποῦ καλὴν οἰκονομίαν τοῦ μοναστηρίου ἀφορῶσαν σὺν τῇ ὠφελείᾳ καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ διαχωρισθείσης σχολῆς ἀποδεξάμενοι, ἔγνωμεν κοινῇ καὶ συνοδικῇ διαγνώσει ἐπινεῦσαι πρὸς τὰ εὐλογοφανῆ αἰτήματα αὐτῶν· διὸ καὶ γράφοντες μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἁγιωτάτων ἱεραρχῶν καὶ συλλειτουργῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀποφαινόμεθα τὰ ἑξῆς· πρῶτον μὲν τὸ ἐπὶ τοῦ παναγιωτάτου κυρίου Προκοπίου ἐκδοθὲν Συνοδικὸν σιγίλλιον, τὸ ἀποδεικνῦον σταυροπήγιον τὸ ἱερὸν μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἠλιού, μετὰ τοῦ ῥηθέντος Μετοχίου, καὶ ὅσα περ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ γράμματα καὶ σιγίλλια, ἢ ἐπιστολαὶ ἐξεδόθησαν περὶ τῆς σταυροπηγιακῆς τούτου ἀξίας, καὶ περὶ τῆς κατ' ἔτος χρηματικῆς ἀπαιτήσεως τῆς εἰρημένης σχολῆς τοῦ Γκιούμα ταῦτα πάντα ἀκυροῦμεν καὶ πάντη ἀνίσχυρα ἀποκαθιστῶμεν, ὅπως ὑπάρχωσι καὶ λογίζωνται ὡς χάρται ἄγραφοι, ἔπειτα δὲ ἀποφαινόμεθα, ἵνα τῆς γενομένης μεταξὺ τοῦ ἡγουμένου κῦρ Γρηγορίου τοῦ διδασκάλου καὶ ἐπιτρόπου τῆς σχολῆς συμφωνίας καὶ τελείας ἐξοφλήσεως πρὸς ἀλλήλους ἐχούσης τὸ κῦρος, καὶ τὴν βεβαίωσιν ἐν παντὶ κριτηρίῳ ἀπαράτρεπτον, τὸ εἰρημένον ἱερὸν Μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ ἐν Ζίτζῃ, μετὰ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Βλαχίας αὐτοῦ μετοχίου, τοῦ ἱεροῦ φαμὲν μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου μετὰ πάντων τῶν κτημάτων, καὶ πραγμάτων, καὶ ἀφιερωμάτων αὐτῶν τῶν τε ἤδη ὄντων, καὶ τῶν εἰσέπειτα προσγενομένων ἢ κινητῶν καὶ ἀκινήτων ὡς πρότερον, οὕτω καὶ τοῦ λοιποῦ ὑπάρχει καὶ λέγεται καὶ παρὰ πάντων γινώσκεται εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἐνοριακὸν τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Ἰωαννίνων καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀναφορὰν ἔχον, καὶ δεσποζόμενον, ὑπό τε τοῦ ἤδη μητροπολίτου Ἰωαννίνων, συναδελφοῦ ἡμῶν κῦρ Ἱεροθέου, καὶ ὑπὸ τῶν μετ' αὐτὸν ἀρχιερατευσόντων ἐν τῇ μητροπόλει ταύτῃ, ὡς ἐνοριακόν, χειροτονίας τε ἐν αὐτῷ ἐκτελούντων καὶ πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ διαπραττομένων ὡς γνησίων ἀρχιερέων, καὶ προστατῶν αὐτοῦ, οἵτινες καὶ τῆς ἐν οἰκονομίᾳ διαγωγῆς τῶν ἐν αὐτῷ συνασκουμένων, καὶ τῆς εὐταξίας φροντίζοντες ἔχουσι καθιστᾷν ἡγουμένους, κατ' ἐκλογὴν τῶν συνασκουμένων πατέρων, τοὺς ἀξίους εἰς οἰκονομίαν καὶ διοίκησιν, οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς ἡγούμενοι, καὶ λοιποὶ πατέρες ὑπείκοντες, καὶ ὑποτασσό-

μενοι τῷ κατὰ καιροὺς Ἱερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Ἰωαννίνων, μνημονεύουσι τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ ὀνόματος καὶ τῶν μετ' αὐτὸν ἐν ἀγάπῃ καὶ φιλοφροσύνῃ καὶ εὐλαβείᾳ διακείμενοι. Ἡ δὲ ποσότης τῶν δοθέντων τεσσάρων χιλιάδων γροσίων παρὰ τοῦ μοναστηρίου εἰς τὴν σχολὴν Γκιούμα ἐναποτεθεῖσα εἰς τὸ κοινὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ἢ ἄλλοθί που ἀσφαλῶς ἔχει διοικεῖσθαι παρὰ τῶν ἐφόρων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει παγκοίνου Σχολῆς, καὶ ὁ ἀπ' αὐτῶν τόκος ἀποστέλλεται εἰς Ἰωάννινα πρὸς τὴν σχολὴν Γκιούμα ἵνα διανέμηται εἰς πτωχοὺς καὶ ἀπόρους μαθητὰς αὐτῆς εἰς τροφὴν αὐτῶν, οὓς ἂν ἐγκρίνωσιν οἱ ἐν αὐτῷ σχολαρχοῦντες διδάσκαλοι. Ταῦτα μὲν ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς, ὃς δ' ἂν καὶ ὁποιος τῶν Χριστιανῶν μικρὸς ἢ μέγας, ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς ὁποιασοῦν τάξεως καὶ βαθμοῦ, τολμήσῃ ἐμμέσως ἢ ἀμέσως κρυφίως ἢ φανερῶς ἀνατρέψαι πως καὶ διασεῖσαι τὰ κοινῇ καὶ συνοδικῇ ἀποφανθέντα, καὶ ἐνοχλῆσαι κατά τι τῷ ἱερῷ τούτῳ μοναστηρίῳ, ὁ τοιοῦτος ἀφωρισμένος ὑπάρχῃ ἀπὸ Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος καὶ ὑπόδικος, καὶ ἔνοχος τῷ αἰωνίῳ πυρὶ τῆς γεέννης.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ ἑβδόμῳ κατὰ μῆνα ἰανουάριον ἰνδικτιῶνος δεκάτης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Καισαρείας *Φιλόθεος*, Ἐφέσου *Διονύσιος*, Ἡρακλείας *Μελέτιος*, Κυζίκου *Μακάριος*, Νικομηδείας *Ἀθανάσιος*, Νικαίας *Δανιήλ*, Δέρκων *Γρηγόριος*, Θεσσαλονίκης *Γεράσιμος*, Προύσης *Ἄνθιμος*, Νεοκαισαρείας *Μελέτιος*, Βερροίας *Χρύσανθος*, Ἀθηνῶν *Γρηγόριος*, Ἀγκύρας *Ἰωαννίκιος*, Φιλαδελφείας *Δωρόθεος*, Νέων Πατρῶν *Πολύκαρπος*, Προϊλάβου *Παρθένιος*, Ἐλασσῶνος *Ἰωαννίκιος*, Φερσάλων *Παρθένιος*.

Πρὶν ἢ τὸν λόγον περὶ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις σχολείων καταπαύσω πρὸς τοῖς περὶ τούτων εἰρημένοις σημειοῦμαι ὅτι ἡ ἐν Λιβόρνῳ ἑλληνικὴ παροικία ἡ ἐν καιρῷ ἤδη φροντίσασα περὶ ναοῦ καὶ περὶ σχολείου πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων τῶν Ἑλλήνων ἐν γενικῇ συνελεύσει συνελθοῦσα ἀπεφάσισεν ἰδίαις δαπάναις ν' ἀναλάβῃ ἀπὸ τοῦ 1816 τὴν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη διατήρησιν τριῶν ὑποτρόφων ἐν τῇ Ἰταλικῇ Ἀκαδημίᾳ, πρὸς τελείωσιν τῶν σπουδῶν αὐτῶν. Τούτων ὁ μὲν εἷς ἴδει ἵνα ᾖ ἐξ Ἰωαννίνων, οἱ δ' ἕτεροι δύο ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Χίου. Περὶ

τῆς ὑποθέσεως ταύτης εὑρίσκω ἐπιστολὴν ἐν τῷ *Λογίῳ Ἑρμῇ*[1] τῶν Ἐπιτρόπων τῆς ἐν Λιβόρνῳ Ἐκκλησίας Μιχαὴλ Ῥοδοκανάκη, Χ. Γαζῆ, Μιχαὴλ Πετροκοκκίνου καὶ Κωνςαντίνου Κόνιαρη πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς ἐν Χίῳ σχολῆς, ἀνακοινουμένων τὴν ἀπόφασιν τῆς κοινότητος, ἣν ἐξεπροσώπουν. Φρονῶ δὲ ὅτι λόγος τῆς προτιμήσεως τῶν τριῶν ἄνωθι εἰρημένων πόλεων ἦν τῶν μὲν Ἰωαννίνων ὅτι *πρῶτος* ὁ τῆς σχολῆς τῆς ἐν Λιβόρνῳ ὁμογενοῦς κοινότητος διδάσκαλος ἦν ἐξ Ἰωαννίνων Γρηγόριος ὁ Παλιουρίτης προσωνυμούμενος ὡς μοναχὸς τῆς μονῆς Παλιούρων, λόγιος συγγραφεύς, ἐπὶ ἑνδεκαετίαν αὐτόθι εὐδοκίμως τελέσας τὰ τοῦ διδασκάλου καὶ ἐκ διαλειμμάτων τὰ τοῦ ἱερέως καθήκοντα (1805-1816)[2], τῆς Χίου, αἱ ἐμπορικαὶ συναλλαγαὶ καὶ ὅτι μετέπειτα κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἀκμαζούσης σχολῆς μετερρυθμίσθη τὸ τῆς κοινότητος σχολεῖον, ὡς καὶ αἱ ἐξετάσεις αὐτοῦ, καθ' ἃ βεβαιοῖ ὁ φίλος κ. Ζερλέντης[3], τῶν δὲ Ἀθηνῶν εὐνόητος, τὰ πρὸς τὴν πάλαι ἑστίαν τῶν γραμμάτων καὶ τότε ὑποδεδουλωμένην πατρίδα αἰσθήματα.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις σχολείων. Ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ σχολείου τῆς κωμοπόλεως Ζίτσης σημειώματα προστιθείς, ἀφ' οὗ ἅπαξ περὶ σχολείων ὁ λόγος, πέρας δίδωμι εἰς τὴν μικρὰν ταύτην καὶ ἄτεχνον πραγματείαν μου, ἑτέροις ἐπαφιεὶς τὴν συμπλήρωσιν καὶ δὴ τῷ ἐλλογίμῳ καθηγητῇ κ. Τζέτζῃ δι' ὅσα ἀφορῶσι τὴν πατρίδα αὐτοῦ Ζίτσαν.

Περὶ τοῦ ἐν τῇ κωμοπόλει Ζίτσῃ σχολείου οὐχὶ λόγον ἀλλ' οὐδὲ μνείαν ποιεῖται ὁ ἐλλόγιμος κ. Παρανίκας ἐν τῷ *Σχεδιάσματι* ἢ ἐν ταῖς ἀλλαχοῦ ἐκδοθείσαις προσθήκαις αὐτοῦ. Λέγω τοῦτο οὐχὶ ἵνα κακίσω τὸν ἄνδρα, ἀλλ' ἵνα καταστήσω αὐτὸν προσεκτικώτερον καὶ κριτικώτερον ἐν πράγμασιν, ἅτινα ἀναγινώσκων τις καὶ μὴ ἐξελέγχων παραπαίει τοῦ ὀρθοῦ καὶ εἰς σφάλματα περιπίπτει. Ὁ λόγιος ἀνὴρ ἀδιστάκτως φρονῶ ὅτι παραπέμπων πολλάκις εἰς τὸν *Λόγιον Ἑρμῆν*, τὸ πολύτιμον τοῦτο περιοδικὸν τῶν ἀρχῶν τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος,

[1] 1816 σ. 199-204. Αὐτόθι εὑρίσκει ὁ βουλόμενος τοὺς ὅρους τῶν ὑποτρόφων τῶν τριῶν τούτων κοινοτήτων, καὶ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν μαθημάτων, ἐν οἷς ἔδει νὰ τελειοποιηθῶσιν «ἐκτὸς τῶν μαθημάτων τῆς ἰατρικῆς καὶ χειρουργίας, ἅτινα διόλου ἀπηγορεύοντο».

[2] Ὅρα τὰ ἐσφαλμένως γραφόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Παρανίκα ἐν τῷ Σχεδιάσμ. (σ. 137) ὁ Γρηγόριος ἦν μαθητὴς τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου, καὶ εἶτα τοῦ Ψαλίδα, ᾧ καὶ ὑποδιδάσκαλος ἐχρημάτισε κατὰ τὸν κ. Ζερλέντην (Παρνασσοῦ Τόμ. Θ', σ. 332), ὅπερ δὲν προσέθηκα ἐν ἀρχῇ.

[3] Παρνασσοῦ τόμ. Θ', σελ. 336 ἐν σημ.

οὐδόλως εἶχεν ὑπ' ὄψιν αὐτό, ἀλλ' ἑτέρων παραπομπάς, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ παρετηρήσαμεν [1], διότι, ἐκτὸς ἄλλων περὶ ὧν εἴπομεν καὶ περὶ ὧν ἀλλαχοῦ ἐροῦμεν, ἐὰν ἐλάμβανε τὸν κόπον ν' ἀνελίξῃ τὰ φύλλα τοῦ καλλίστου τούτου περιοδικοῦ ἠδύνατο τοὐλάχιστον νὰ περιλάβῃ ἐν τῷ *Σχεδιάσματι* αὐτοῦ τὰς σημειώσεις τάςδε περὶ τοῦ σχολείου τῆς Ζίτσης, ἃς ὁ εὐμενὴς ἀναγνώστης ἔχει πρὸ αὐτοῦ.

Ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ τὰς διατριβὰς ποιούμενος Σμυρναῖος Νικόλαος Γεωργιάδης ἐπιστέλλει τῷ *Λογίῳ Ἑρμῇ* [2] τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1819 περὶ τοῦ ἐν Ζίτσῃ σχολείου τάδε·

«.... Ὁ φιλομουσώτατος καὶ φιλογενέστατος ἱεράρχης πρώην Βουζαίου κύριος Κωστάντιος ἀνεψιὸς ἄξιος τοῦ σοφοῦ καὶ μουσοσέπτου πρώην Οὐγγροβλαχίας κυρίου Δοσιθέου, ἀνὴρ πυλυμαθὴς καὶ φιλόκαλος.... κατέβαλεν ἀφειδῶς μέγα μέρος τῆς περιουσίας του διὰ νὰ συστήσῃ εἰς τὴν πατρίδα του Ζίτσαν οὐχὶ μόνον σχολεῖον τῆς *παλαιᾶς ἑλληνικῆς γλώσσης*, ἀλλὰ καὶ τῶν κοινῶν λεγομένων γραμμάτων. Ἔγραψε λοιπὸν εἰς τοὺς προεστῶτας νὰ ἐκλέξωσι τόπον ἁρμόδιον διὰ κτίριον στείλας τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα πρὸς οἰκοδομὴν σχολείου εὐρυχώρου καὶ ἱκανοῦ διὰ νὰ κατοικῶσι καὶ πτωχοὶ μαθηταί. Ἡ οἰκοδομὴ περιεῖχε δώδεκα *μεγάλας κάμαρας* ηὐτρεπίσθη μὲ λαμπρὰ ἔπιπλα». Ἐπίσης, ὡς ὁ αὐτὸς ἀφηγεῖται, ἔπεμψεν ἐκ Βουκουρεστίου βιβλία ὧν ὁ ἀριθμὸς εἰς τετρακισχιλίους τόμους συνεποσοῦτο, διορίσας κατ' ἔτος νὰ στέλλωνται καὶ ἕτερα ἕως οὗ συμπληρωθῇ βιβλιοθήκη πλουσία περιεκτικὴ οὐχὶ μόνον τῶν ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναγκαίων εὐρωπαϊκῶν συγγραμμάτων.

Ὁ αὐτὸς αὐτόθι ἀναφέρει ὅτι· ἵνα ἀπαθανατίσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὸ ἔργον καταστήσῃ τέλειον ὥρισε καὶ μισθοὺς διὰ *τρεῖς* διδασκάλους δύο τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἕνα τῶν κοινῶν γραμμάτων, παρακαλέσας καὶ συμβουλεύσας πατρικῶς τοὺς ἐφόρους νὰ ἐπαγρυπνῶσι «μὲ ζῆλον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς σχολῆς, ὥστε νὰ διατηρῆται καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ».

Προϊόντος δὲ τοῦ λόγου ὁ ἐπιστέλλων ἐξαίρει τὴν γενναιοδωρίαν τοῦ ἀνδρὸς τούτου τοῦ τῆς Ζίτσης εὐεργέτου· ὡς πολλοὺς νέους φιλομαθεῖς ὑποστηρίξαντος ὁμογενεῖς τε καὶ Δᾶκας· «διότι, λέγει, ὅτε πρὸ 25 περίπου ἐτῶν ἤρχισε νὰ ποιμαίνῃ ὡς ἐπίσκοπος τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ Βούζαῖον, δὲν ἔλειψε νὰ περιποιῆται πολλοὺς πτωχοὺς καὶ νὰ ὑποστηρίζῃ μαθητάς». Ἐκ τῶν μαθητῶν τούτων ἦν ὁ τότε

[1] Ἑβδομ. ἀριθ. 135. [2] Λογ. Ἑρμ. 1819 σ. 871-873.

διορισθεὶς διδάσκαλος εἰς τὸ ἐν Ζίτσῃ σχολεῖον *Γεώργιος Γαζῆς*, παιδευθεὶς ἐν Βουκουρεστίῳ, νέος εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῶν μαθηματικῶν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἅπαξ λόγον ἐποιησάμην περὶ τῶν ἐν Ζίτσῃ, σημειοῦμαι καὶ ὅσους προχείρως γινώσκω ἐκ τῆς κωμοπόλεως ταύτης τὸ γένος ἕλκοντας. Ἐκ Ζίτσης ἦν ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Α' ὁ ἀπὸ Σοφίας, οὗ τὴν εἰκόνα δύναται νὰ ἴδῃ ὁ βουλόμενος ἐν τῷ τέλει «τοῦ Α' τόμου τοῦ Δελτίου τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», ὁ διευθυντὴς τῆς ἐν Μοσχοπόλει σχολῆς Χρύσανθος[1] (1700), Θεοδόσιος ὁ Κατζούλης[2] καὶ Παρθένιος ὁ Κατζούλης[3] ἱερεὺς συγγραφεὺς *Ἀποφθεγματαρίου* ἐκδοθέντος ἐν Βενετίᾳ τῷ 1778.

Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Βουζαίου *Κωστάντιας* ἀνεψιὸς τοῦ ΟὐγγροΒλαχίας *Δοσιθέου*, ὧν ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν.

Σημειούσθω δὲ ἐν τέλει ὅτι τῆς μονῆς τοῦ Θεσβίτου ἡγούμενον Ἰωαννίκιον εὑρίσκω ἐν τῇ 4 σελ. τοῦ Γ' τόμου τῆς *Μαθηματικῆς ὁδοῦ* τοῦ Μπαλάνου[4] κατὰ τὸ 1749.

(ἕπεται ἀνεκδότων προσάρτημα)

Β. Α. Μυστακίδης

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΑΤΑ ΤΙΜΑΡΧΟΥ ΛΟΓΟΝ ΤΟΥ ΑΙΣΧΙΝΟΥ

Ὁ ἐπισταμένως τοῦτον τοῦ Αἰσχίνου τὸν λόγον ἀναγινώσκων δύναται νὰ διίδῃ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε ἀταξίαν, ἀπείθειαν δηλ. τοῖς νόμοις, καταφρόνησιν τῶν ὅρκων, ἀσέβειαν πρὸς τὰ ἱερά. Ναί· «ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς καταφρόνησις κατέστη γενικὴ ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου· ἔκτοτε οὗτοι καταβιβαζόμενοι εἰς τὰ θέατρα ἐκωμῳδοῦντο καὶ ἐνεπαίζοντο»[5]· οὐδὲν ἄρα θαυμαστὸν εἰ οἱ μάρτυρες

[1] Ἀραβαντ. Χρονογραφ. Β, σ. 282, Παραν. Σχεδ. σ. 80

[2] Πανδώρας. τομ. ΙΓ'. 185κ. ἑ. Ὅρα καὶ Δημητρακοπ. Προσθ. καὶ Διορθ. σ. 100, καὶ Σάθα Νεοελ. φιλ. σ. 599

[3] Μελετίου Ἐκκλησ. Ἱστορ. τ. Δ'. σ. 145. Ἐτελεύτησε τῷ 1730.

[4] Ὅρα ἀνωτέρω ἐν σημ σελ. 60 καὶ 67.

[5] Κ. Νεστορίδης. Περὶ ἀθεΐας κ.τ.λ. Παρνασσ. τ. Α'. τεῦχ. Θ'. (Σεπτέμβριος 1877) σ. 671.

ἐπιορκοῦσιν, εἰ ὁ κατηγορούμενος ἀπαθὴς σχεδὸν πρὸ τῆς θριαμβεύσεως τῶν αἰσχρουργιῶν αὐτοῦ μένει. Πρὸς ἐπιόρκους ἀνθρώπους καὶ ὑπερορῶντας τοὺς νόμους καὶ πᾶν αἰσχρὸν ποιοῦντας εἶχεν ὁ Αἰσχίνης νὰ διεξαγάγῃ ἀγῶνα οὐ τὸν τυχόντα· θαυμαστὸν ἄρα μοι φαίνεται πῶς ὁ λόγος καλεῖται ἀπεχθής, αἰσχρός, ἀφ' οὗ τὰ ἔργα τοῦ φεύγοντος ἦσαν αἴσχιστα καὶ εἰδεχθέστατα; Ἡμῖν γε ὁ λόγος φαίνεται, ὅσον ὁ καιρὸς συνεχώρει, ἠθικώτερος τοῦ προσήκοντος· αἱ δ' ἐν τῷ λόγῳ περιπλοκαὶ δύνανται νὰ μαρτυρήσωσι. Μὴ λησμονῶμεν δ'ὅτι ὁ Αἰσχίνης ἐθάρρησε τότε καὶ ἐπήρθη ἐπὶ τῇ ἐπιτελέσει τῆς εἰρήνης, ἣν ὁ λαὸς σύμπας ἀνυπομόνως ἀνέμενεν ἐπαρθεὶς ἐπ' ἐλπίσιν οὐκ ἐσομέναις, διότι ὁ λόγος ἀπηγγέλθη μετὰ τὴν δευτέραν πρὸς τὸν Φίλιππον πρεσβείαν τῶν Ἀθηναίων· γινώσκομεν δ' ἐκ τοῦ Δημοσθένους[1], ὁπόσας ὑποσχέσεις ὑπέσχετο ὁ Φίλιππος τοῖς Ἀθηναίοις· καὶ ὁ Αἰσχίνης φαίνεται πιστεύσας εἰς ταύτας, ὅταν λέγῃ[2]· «ἐὰν δ' ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἔργοις γένηται (ὁ Φίλιππος), οἷος νῦν ἐστιν ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασιν, ἀσφαλῆ καὶ ῥᾴδιον τὸν καθ' αὐτοῦ ποιήσει ἔπαινον».

Εἴπομεν, ὅτι ὁ λόγος ἐξεφωνήθη μετὰ τὴν δευτέραν πρεσβείαν οὐκ ἀγνοοῦντες, ὅτι ὁ τῆς *ὑποθέσεως* συγγραφεὺς ἁπλῶς λέγει[3]· «ἐπανηκούσης δὲ τῆς πρεσβείας γράφονται παραπρεσβείας Αἰσχίνην Δημοσθένης τε ὁ ῥήτωρ καὶ Τίμαρχος Ἀριζήλου Σφήττιος». Οἱ λόγοι οὗτοι δὲν καθορίζουσι, ποίαν πρεσβείαν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν· ἄγαν δ' ἴσως τὸν λόγον θὰ κατετείνομεν, ἂν μὴ εὐχερὴς ἦτο ἡ τῆς ἀσαφείας διασάφησις. Ἔχοντες κατὰ νοῦν τὴν παρατεθειμένην φράσιν τοῦ Αἰσχίνου «οἷος νῦν ἐστιν ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασιν» (ὁ Φιλ.), λέγομεν, ὅτι πρὸς τὴν πρώτην πρεσβείαν ὁ Φίλιππος οὐδὲν μέγα ἐπηγγείλατο πλὴν «μὴ ἐπιβήσεσθαι μεθ' ὅπλων Χερρονήσου, ἕως ἂν Ἀθηναῖοι περι εἰρήνης βουλεύσωνται»[4]· ἔπειτα γνωστὸν καὶ ὁμολογούμενον τυγχάνει, ὅτι ἐπανηκούσης τῆς πρώτης πρεσβείας ἐπαινέτης ἐγένετο Δημοσθένης[5] · ὥστε ἂν ὁ λόγος ἀπηγγέλλετο μετὰ τὴν πρώτην πρεσβείαν, ἀδιανόητοι οἱ λόγοι τοῦ Αἰσχίνου[6] «οὐδ' ἀπαντήσεσθαί με ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἀπολογησόμενον» (φησὶ Δημοσθένης) θὰ ἦσαν· ὁ δὲ Δημοσθένης ἀπήτησε νὰ δώσῃ ὁ Αἰσχίνης εὐθύνας· ἀκούομεν δὲ τοῦτον λέγοντα πρὸς τὸν Παιανιέα «τῆς δ' ἐπὶ τοὺς ὅρκους (τῆς δευτέρας δηλ. πρεσβείας) κατηγορεῖς[7]» ἔπειτα τέ-

[1] Εἰς πλεῖστα χωρία τοῦ 19ου καὶ 18ου λόγου. [2] 1, 169.
[3] Αἰσχ. 17 (ἔκδ Franke). [4] Αἰσχ. 2,82.
[5] Αἰσχ. 2, 45. 3, 63. Δημ. 19, 234 κ. ἑφ. [6] Αἰσχ. 1, 174.
[7] Αἰσχ. 2,123 πρβλ. Διον.Ἁλικ. 1η πρὸς Ἀμμ. ἐπισ. κ. 10 ἔκδ. A. Majo 1829.

λος οὐκ ἀσήμαντον εἶνε ὅτι ἡ εἰρήνη ὀνομάζεται *γεγενημένη*[1]. Ὅτι ὅμως πρὸ τῆς τρίτης πρεσβείας ἡ κρίσις ἐνέστη, μαρτυροῦσι πολλά· α) ἡ σιγὴ περὶ αὐτῆς· β) ὅτι τότε πλέον φανερὸς ἐγένετο ὁ σκοπὸς τοῦ Φιλίππου ἐναντίον τῶν συμφερόντων τῶν Ἀθηναίων, ὥστ' οὐδέποθ' ὁ Αἰσχίνης θὰ ἔλεγε (πλὴν τῶν ἐν 1, 169) «τὴν εἰρήνην τὴν δι' ἐμοῦ καὶ Φιλοκράτους γεγενημένην»[2], ὅ γε τὴν ἔνστασιν τῶν ὅλων πραγμάτων ἐν τῷ περὶ παραπρεσβείας τῷ Δημοσθένει ἀνατιθείς[3]. Οὐδ' ὁ Corsini[4] σαφές τι περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὁ λόγος ἐξεφωνήθη, λέγει· διότι τῷ θέλοντι ἀκριβῶς νὰ ὁρίσῃ τὸν χρόνον οὐδὲν χρησιμεύει τὸ ὅτι ὁ Αἰσχίνης τὸν Ἀλέξανδρον παῖδα[5] ὀνομάζει, ὅπερ ἐκεῖνος ὡς τεκμήριον ὑπολαμβάνει. Καὶ οὕτω θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι πᾶσα δυσχέρεια ἐξέλιπεν.

Ἀλλ' οὔ τι ταύτῃ ταῦτα· μὴ δοκεῖτέ πω·
ἔτ' εἰσ' ἀγῶνες (Εὐριπ. Μηδ. 365).

Ἵνα εἴπωμεν ὅτι τὸ ζήτημα ἐλύθη, ὀφείλομεν πᾶν πρόσκομμα νὰ ἄρωμεν· τοιαῦτα δ' εἶνε πολλά· διάδηλος μὲν ἡ ἀλήθεια, ἀλλ' ὅμως ἰτέον καὶ πειρατέον ὅλην ἐκκαλύψαι.

Ὁ Αἰσχίνης λέγει[6]. «Οὗτος (Τίμ.), ὦ ἄνδρες Ἀθ., βουλευτὴς ἐγένετο ἐπὶ ἄρχοντος Νικοφήμου. Ἅπαντα μὲν οὖν διεξελθεῖν, ἃ ἐν τούτῳ τῷ ἐνιαυτῷ ἐκακούργησε πρὸς σμικρὸν μέρος τῆς ἡμέρας οὐκ ἄξιον ἐπιχειρεῖν· ἃ δ' ἐστὶν ἐγγυτάτω τῆς αἰτίας, καθ' ἣν ἡ παροῦσα κρίσις ἐστί, ταῦτ' ἐρῶ διὰ βραχέων. Ἐπὶ τοίνυν τοῦ αὐτοῦ ἄρχοντος, [ὅθ' οὗτος ἐβούλευεν[7]]» κτλ. Ὁ Νικόφημος δ' ἀναγέγραπται ὅτι ἦρξε τῷ 361 π. Χ. (Ὀλ. 104,4)· ἀλλ' ὁ τοῦ Αἰσχίνου Σχολιαστὴς λέγει[8] «οὗτος ἦρξε πρὸ Θεμιστοκλέους, ἐφ' οὗ βουλεῦσαι τὸν Τίμαρχον». Πῶς συμβαίνει τοῦτο; Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦρξε τῷ 347[9] π. Χ. Ὅτι ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐβούλευσεν ὁ Τίμαρχος τῷ 361, πρέπει νὰ δείξωμεν. Ἵνα τις γένηται βουλευτής, ἔδει νὰ εἶνε τοὐλάχιστον 30 ἐτῶν[10]. ὥστε ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Τίμαρχος 30 ἐτῶν ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο, προκύπτει, ὅτι ἐγεννήθη τῷ 391· ὅθεν εἶχε τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἡλικίαν, ἣν ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ Μισγόλας· διότι ἀμφότεροι, ὅτε ἡ κρίσις ἐγένετο, εἶχον πέμπτον καὶ τεσσαρακοστὸν ἔτος[11]· ἀλλ' εἰς

[1] Αἰσχ. 1, 174. [2] Αὐτόθι. [3] Αἰσχ. 2, 20. [4] Fast. Attic. III σ. 162. [5] Αἰσχ. 1,166. 167 κ.τ.λ. [6] 1,109. [7] Περὶ τοῦ χωρίου τούτου ἰδὲ Baeker, de interpol. in or. Aesch. c. Tim. habi σ. 27. [8] 109 ἔκδ. Dindorf. [9] Ἰδὲ Αἰσχ. 3,92 καὶ σημ. Weidner (1872). [10] Ξεν. Ἀπ. 1, 2,35 κ. ἑφ. ἰδὲ καὶ Hermann Griech. Staatsalterth. § 108. [11] Αἰσχ. 1, 49.

τὴν ἀποδοχὴν τοῦ τοιούτου ἀνθίστανται οἱ λόγοι τοῦ Αἰσχίνου[1] «καὶ ἔσχε παρ' ἑαυτῷ (Μισγόλας Τίμαρχον) εὔσαρκον ὄντα καὶ *νέον*» καὶ ὀλίγον κατωτέρω, ἔνθα δὴ καὶ εὔδηλον γίνεται, ὅτι νεώτερος Μισγόλα Τίμαρχος ἦτο «καὶ οὐκ ᾐσχύνθη ὁ μιαρὸς οὗτος (Τίμαρχ.) . . . διαιτώμενος παρὰ Μισγόλᾳ οὔτε πατρικῷ ὄντι φίλῳ οὔθ' ἡλικιώτῃ . . ., ἀλλὰ παρ' ἀλλοτρίῳ καὶ πρεσβυτέρῳ ἑαυτοῦ».

Προσέτι ἀναγινώσκομεν τάδε[2] «ὅταν οὑτοσὶ (Τίμ.) ἀναβῇ ἐπὶ τὸ βῆμα ἐν τῷ δήμῳ καὶ ὅτ' ἐβούλευε πέρυσιν...» Τὸ χωρίον εἶνε δεινῶς παρεφθαρμένον, ἀλλ' ὅμως λογικώτερον εἶνε νὰ διατηρηθῇ ἡ γραφή: *ὅτ' ἐβούλευε πέρυσιν*, δι' οὓς λόγους θὰ εἴπωμεν. Ὁ Δημοσθένης λέγει[3]· «ἵνα τοίνυν εἰδῆθ' ὅτι καὶ τοῦτον ἀπώλεσε, [τὸν Τίμαρχον], οὐ μὰ Δι' οὐχὶ τῶν ὑμετέρων παίδων, ὅπως ἔσονται σώφρονες . . ., προνοῶν, ἀλλ' ὅτι *βουλεύων* ἔγραψεν, ἄν τις ὡς Φίλιππον ὅπλα ἄγων ἁλῷ ἢ σκεύη τριηρικά, θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν»· περὶ δὲ τούτου τοῦ ψηφίσματος ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ κατὰ Τιμάρχου[4] «ἐτύγχανε δὲ *νεωστὶ* γεγραφὼς ψήφισμα βουλεύων» κ.τ.ἑ. δὲν ἐδύνατο δὲ νὰ γράψῃ ταῦτα τῷ 361 διότι ὁ Φίλιππος δὲν ἦτο ἔτι εἰς Μακεδονίαν. Κατάδηλον ἤδη ἐκ τῶν εἰρημένων εἶνε, ὅτι ὁ Τίμαρχος δὲν ἐβούλευσε τῷ 361 π. Χ. ἐπ' ἄρχοντος Νικοφήμου ἢ ὅτι οὗτος δὲν ἦρξε τότε, ἢ τέλος, ὅτι ἦρξε μὲν καὶ τότε, ἦρξε δὲ καὶ πρὸ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὡς ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Αἰσχίνου λέγει· ἀλλὰ πρὸ τοῦ Θεμιστοκλέους ὁ Θεόφιλος ἀναγέγραπται[5]. Τί δ' ἡμῖν διαφέρει; Βραχεῖα καὶ σαφὴς ἱστόρησις τῶν γεγονότων θὰ πείσῃ ἡμᾶς νὰ ὑπακούσωμεν εἰς τὸν Σχολιαστήν.

Τῷ 348 ὁ Τίμαρχος πεποιθὼς εἰς τὴν τῶν Ἀθηναίων ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν, ὧν πρόξενος ἐγένετο ἡ τῆς Ὀλύνθου ἅλωσις, βουλεύων ἔγραψε τὸ ῥηθὲν ψήφισμα· ὁ δὲ Φίλιππος ἔπραττεν ὑπὲρ εἰρήνης. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ψήφισμα τοῦ Τιμάρχου δὲν ηὐχαρίστει τοὺς ὑπὲρ εἰρήνης ἐνεργοῦντας, ὁ Αἰσχίνης εὑρὼν εὐκαιρίαν κατάλληλον ἐπήγγειλε τῷ Τιμάρχῳ δοκιμασίαν καὶ ὑπέσχετο νὰ δείξῃ, ὅτι παρὰ τοὺς νόμους δημηγορεῖ ἅτε ἡταιρηκὼς καὶ τὰ πατρῷα κατεδηδοκώς· συνεβάλλετο δ' ἱκανῶς εἰς τὸ νὰ προβῇ εἰς τοῦτο καὶ ἡ πρὸς τὸν Δημοσθένην φιλία τοῦ Τιμάρχου. Κατ' ἀκριβεῖς ὑπολογισμοὺς γινώσκομεν ὅτι ἡ εἰρήνη ἐπετελέσθη τῷ 347 π. Χ., διότι οἱ πρέσβεις οἱ τὴν δευτέραν πρεσβείαν πρεσβεύσαντες, τὴν ἐπὶ τοὺς ὅρκους, ἐπανῆλθον

[1] Αἰσχ. 1,41.42. ἴδε 1,49.106. [2] Αἰσχ. 1,80 ἔκδ. στερεότ.
[3] 19,285 κ. ἐφ. [4] Αἰσχ. 18. [5] Ἴδε τοῦ Hermann τὸν κατάλογ. τῶν ἀρχόντων ἔνθ. ἀν. Διόδ. XVI, 53,1.

τῇ 13 Σκιροφοριῶνος[1]· ἐπειδὴ δέ, ὅτ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου συνεζητεῖτο τὸ περὶ τῆς πρὸς Φίλιππον εἰρήνης καὶ συμμαχίας ψήφισμα τοῦ Δημοσθένους (τῇ 18 καὶ 19 τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος[2]), εἶχον συγκρουσθῇ πρὸς ἄλληλα τὸ τοῦ Δημοσθένους κόμμα πρὸς τὸ τοῦ Αἰσχίνου καὶ Εὐβούλου, μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἀθηναίων πρέσβεων διεδίδετο, ὅτι ὁ Τίμαρχος καὶ ὁ Δημοσθένης θὰ γράψωνται τὸν Αἰσχίνην παραπρεσβείας, εἰ μὴ ἐγράψαντο, ὡς εἰκάζομεν ἐκ τῶν Δημοσθένους λόγων, λέγει δὲ πρὸς τὸν Αἰσχίνην[3] «ὃς γὰρ ᾠήθης χρῆναι τὸν φανερόν τι ποιῆσαι βουληθέντα τῶν σοὶ πεπρεσβευμένων τηλικαύτῃ καὶ τοιαύτῃ συμφορᾷ περιβαλεῖν..» (ἐνν. τὸν Τίμαρχον) — τούτων ἕνεκα μὴ περιμείνας ἄλλον χρόνον ὁ Αἰσχίνης ἐνέστη καὶ κατηγόρησε Τιμάρχου. Οὕτως ἄρα ἡ δίκη, ὡς φαίνεται, συνεκροτήθη περὶ τὰ τέλη τῆς ἀρχῆς τοῦ Θεμιστοκλέους τῷ 347 δηλ. π. Χ. Ἐνισχύεται δὲ μᾶλλον ἡ τοιαύτη γνώμη ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Αἰσχίνης φαίνεται *μέλλων* νὰ δώσῃ τὰς ὑπὲρ τῆς πρεσβείας εὐθύνας αὐτοῦ[4]. Οὕτω δὲ πάντα δικαιολογοῦνται καὶ τὸ *πέρυσι* τοῦ Αἰσχίνου καὶ τὸ *νεωστὶ* τῆς ὑποθέσεως καὶ ἄλλα. Ὁ Wesseling[5], εἰς ὃν παραπέμπει ὁ Bremi[6], ἀποκαλεῖ τὴν γνώμην τοῦ Σχολιαστοῦ errorem manifestum. Πράγματι παραγόμενός τις ἐκ τοῦ Διοδώρου[7], Παυσανίου[8], Διονυσίου Ἁλικαρνασσέως[9] καὶ ἄλλων μεταγενεστέρων δύναται νὰ ὁμοφωνήσῃ τῷ Wesseling.

Τὰ τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων ὀνόματα ὡς ἐπὶ τὸ πλῆθος, ἤτοι παρεφθαρμένα ἢ μετηλλαγμένα εἶνε· ἀκριβῆ κατάλογον τούτων δὲν ἔχομεν ἀτυχῶς· διότι ὁ Διόδωρος, ὅστις εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ παρεμβάλλει τοὺς κατ' ἔτος ἐκλεγομένους ἄρχοντας μὲν ἐν Ἀθήναις, ὑπάτους δ' ἐν Ῥώμῃ δὲν φαίνεται ἀκριβής· πολλὰ ψευδῆ γράφει, ὥστε τὰ πάντα συγχεῖ[10]. Ἁπλῶς δὲ τὰ ὀνόματα γράφων οὐδόλως τὸν νοῦν προσεῖχεν εἰς λεπτομερείας, ὧν βεβαίως ἔλλειψις δὲν ὑπῆρχεν. Εἰ καὶ γνωστὸν τυγχάνει, ὅτι εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν πολλῶν διασήμων ἱστορικῶν ἔργα[11], ὅμως, ὡς εἴρηται, ἀκριβὴς δὲν εἶνε· ἐπὶ παραδείγματι λέγομεν ταῦτα· ἐν XX, 19 τὴν ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν ἔξωσιν Ἀμύντα τοῦ τρίτου ὀρθῶς ἱστορήσας ἐπ' ἄρχοντος Φανοστράτου (Ὀλ.

[1] Δημ. 19, 58. Ἰδὲ Δημ. π. στεφ. ἔκδ. Γ. Σοφοκλέους § 30.
[2] Αἰσχίν. 3, 68. [3] Δημ. 19, 240. [4] Αἰσχ. 1, 168.
[5] Ἐν τῇ τοῦ Διοδώρου ἐκδόσει. [6] Ἐν τῇ τοῦ Αἰσχίνου.
[7] XVI, 53,1, XVI, 56,1. [8] X, 3, 1. [9] Ἰδὲ κατωτέρω.
[10] Praefatio G. Dindorfii σ. XIX. Lipsiae 1867.
[11] Ἰδὲ C. A. Volquardsen, Untersuchungen über die Quellen der griech. und sicil. Geschichte bei Diodor, Buch XI-XVI. 1868, σ. 5 κ. ἑφ.

99,2) τὴν αὐτὴν διηγεῖται καὶ ἐν XIV,92 ἐπ' ἄρχοντος Δημοστράτου[1]. Ὡς πρὸς τοὺς χρόνους τῆς διοικήσεως τῶν Λακεδαιμονίων βασιλέων ἠκολούθησε τῷ Ἀπολλοδώρῳ[2], πιθανὸν δέ, ὅτι παρὰ τοῦ αὐτοῦ παρέλαβε τὰ περὶ τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων καὶ τῶν Ὀλυμπιονικῶν[3].

Βεβαίως τὸ περὶ ἀρχόντων ζήτημα ἐπεχείρησαν νὰ ἐρευνήσωσιν ἄνδρες οὐχ οἱ τυχόντες· ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην θέλων νὰ ὑποστηρίξῃ μυρία εὑρίσκει ἐμπόδια· τοὐλάχιστον γνωστοὶ θὰ εἶνε τοῖς ἀναγνώσταις οἱ ἀγῶνες τῶν φιλολόγων, οἵτινες ἐπεχείρησαν νὰ διακριβώσωσι τὸ ζήτημα ὁρμώμενοι ἐκ τῶν παρεμβεβλημένων ψηφισμάτων ἐν τῷ περὶ στεφάνου τοῦ Δημοσθένους. Ἐν τῇ περὶ τούτων συζητήσει ἄλλοι ἄλλας γνώμας ἀπεφήναντο· ἐγένετο δεκτὸν τὸ τοῦ Corsini, ὅτι ἀποθνήσκων τις ἄρχων ἢ ἀδυνατῶν ἄρξαι ἀντικαθίστατο δι' ἄλλου. Ἠθέλομεν ἐκταθῇ ἐπὶ πλέον ἐνταῦθα, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις τῶν περὶ ἀρχόντων ἔργων τοῦ Dumont, ἅτινα μάτην ἐζητήσαμεν, ἀναγκάζει ἡμᾶς μηδὲν νὰ εἴπωμεν, ἵνα μὴ λάθωμεν ξένον τι ὡς ἴδιον καταλέγοντες.

Τοῦ Ἀριστοτέλους αἱ τῶν ἀρχόντων ἀναγραφαὶ[4] ἀτυχῶς δὲν σῴζονται· ἡ ἀπώλεια εἶνε λίαν ἐπαισθητή, διότι θὰ ἦτο ἀξιόπιστος τὰ μάλιστα ἡ ἀναγραφὴ διά τε τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἔζη, καὶ διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τἆλλα θαυμαστά, ἅπερ κοσμοῦσι τὰ συγγράμματα τοῦ προεξάρχοντος τῶν ἐπιστημόνων· καὶ ὁ χρόνος δὲ καθ' ὃν ἀπώλοντο ἐκεῖναι εἶνε ἄγνωστος· φρονοῦμεν ὅτι (ἐκτὸς ἐὰν ταῦτα εἶνε πολὺ μεταγενέστερα) θὰ διωρθοῦντο ὑπὸ τῶν ἀκριβολόγων Ἀλεξανδρίνων εἴτε ὑπὸ ἄλλων τὰ ἐσφαλμένως ἔχοντα ὀνόματα τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων τῶν ἐν τοῖς ψηφίσμασι τοῦ περὶ στεφάνου τοῦ Δημοσθένους· κατὰ δέ τινα μαρτυρίαν ὁ Κικέρων καὶ ἄλλοι ἀνέγνωσαν τὸν λόγον ὡς ἔχει τὴν σήμερον. Οὐχὶ ἄχρηστος θὰ ἦτο καὶ τοῦ Κρατεροῦ[5] ἡ περισυναγωγὴ τῶν ψηφισμάτων. Ἡ ἀπώλεια ὅμως τῆς τοῦ Φιλοχόρου[6] συγγραφῆς περὶ τῶν Ἀθήνησιν ἀρξάντων ἀπὸ Σωκρατί-

[1] C. A. Volquardsen ἔνθ. ἀν. σ. 21· ἰδὲ σ. 25 καὶ 119 κ. ἑφ.
[2] Ἰδὲ περὶ τούτου Donalson Ἱστορ. τῆς ἀρχ. ἑλλ. Φιλολ. μετάφρ. Βαλέττα Τόμ. Α', σ. 487 κ. ἑφ.
[3] Ὁ αὐτὸς (Volquar.) ἔνθ. ἀνωτ. σ. 23 κ. ἑφ.
[4] Πιθανώτατα ἐν ταῖς Πολιτείαις (Ἀθην. Πολ.) ἢ τοῖς Ὀλυμπιονίκαις ἢ ἐν ταῖς διδασκαλίαις· διότι ἰδιαιτέρα πραγματεία περὶ αὐτῶν δὲν φέρεται οὔτε ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἔργων αὐτοῦ τοῦ Διογένους Λαερτίου (V, 1, 12. ἔκδ. Cobet) οὔτε ἐν τῷ τοῦ ἀνωνύμου βιογράφου οὔτε ἐν τῷ τοῦ Ἡσυχίου.
[5] Πλουτ. Κίμ. 13 Ἀριστ. 23· ἰδὲ Pape λέξ. τῶν κυρίων ἑλλ. ὀνομάτων ἐν λ.
[6] Σουΐδας ἐν λ. ἰδὲ Meursi, Archontes Athenienses IV, 2.

δου μέχρι καὶ Ἀπολλοδώρου (374-350) εἶνε λίαν λυπηρά· διότι, ἵνα ὁ Φιλόχορος λάβῃ ἀφορμὴν νὰ γράψῃ περὶ ὀλίγων μόνον ἀρχόντων, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πολλὰ τότε συνέβησαν τὰ ἄξια μνήμης.

Μετὰ τὸν ἐξαφανισμὸν τοσούτων πολυτίμων ἔργων ὀφείλομεν τὰ ὑπάρχοντα μετὰ πολλῆς εὐλαβείας νὰ μεταχειριζώμεθα· ἐνιαχοῦ τῶν λόγων τῶν ῥητόρων ἀπαντῶσιν ὀνόματα ἀρχόντων· ἀλλὰ τούτων ἄλλα μὲν εἶνε ψευδώνυμα, ἄλλα ὕποπτα καὶ ἄλλα δυσδιόριστα. Καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, ὅστις φαίνεται διατρίψας περὶ τὰ τῶν ἀρχόντων δὲν εἶνε πολὺ ἀξιόπιστος· διότι παρ' αὐτῷ τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχόντων εἶνε ἱκανῶς ἐφθαρμένα· π. χ. ὁ Θεόφιλος ὀνομάζεται *Θούμηδος*[1]· *Θεόμνηστος*[2]· ὁ Εὔδημος γίνεται *Θούδημος*[3], *Θεόδημος*[3] ὁ Θετταλὸς ἢ Θεσσαλὸς μεταβάλλεται εἰς *Θέσσαλον*, *Θέελλον*, *Θέλλον*[4], ὁ *Χαιρώνδας* εἰς *Χαιρωνίδαν*[5] καὶ ὁ Ἀρχίας τέλος μεταβάλλεται. Πολλὰς σελίδας θὰ ἐπληροῦμεν, ἂν ἐπεχειροῦμεν ν' ἀναφέρωμεν πάσας τὰς τοιαύτας διαστροφάς, αἵτινες δὲν πρέπει πᾶσαι νὰ θεωρηθῶσιν οὔθ' ἁπλοῦν τι οὔτε σφάλματα τῶν ἀντιγραφέων.

Ἐν τῷ λεξικῷ[6] τοῦ Pape ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Αἰσχίνου συγχέει αὐτὸν πρὸς τὸν Νικόδημον καὶ ὅτι ὁ Διόδωρος ἐν XV, 24 ὀνομάζει τὸν Νικόφημον *Νίκωνα*. Ἀγνοοῦμεν πόθεν ταῦτα παρέλαβε, διστάζομεν δὲ νὰ διαψεύσωμεν ἄνδρα, ὅστις τοσοῦτον ἐν τῇ παιδείᾳ διήνεγκεν, ὥστε, ἵνα κατ' Αἰσχίνην εἴπωμεν, τοὺς ἐπαινοῦντας τὰ ἐκείνου ἔργα καταδεεστέρους δοκεῖν εἶναι ἐν τοῖς ἐγκωμίοις τῶν ἐκείνῳ πεπραγμένων· ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν ἀλήθειαν ἀναγκαζόμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἀμφότερα εἶνε ψευδῆ· καθ' ὅσον οὔτε τις Νικόδημος κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἄρχων ἀναγέγραπται, οὔτε παρ' Αἰσχίνῃ ἀπαντᾷ ὡς τοιοῦτος, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ σύγχυσις εἰς τὸν Σχολιαστήν· τὸ δὲ πάντων δεινότατον ὁ Διόδωρος δὲν ὀνομάζει τὸν Νικόφημον Νίκωνα, διότι Νίκων εἶνε ὁ μετὰ τὸν Πυθέαν ἐπώνυμος ἄρξας τῷ 379. Ἀμφότεροι οἱ ἄρχοντες, Θεόφιλος καὶ Νικόφημος ἐγένοντο γνωστοί· ἐκεῖνος μέν, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἀπέθανεν ὁ Πλάτων, οὗτος δέ, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἐγεννήθη ὁ ἔσχατος τῶν δέκα ῥητόρων Δείναρχος. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου γεγονότος ἀναφέρει ἡμῖν Διογένης ὁ Λαέρτιος [7], Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς [8], Πλούταρχος (;)[9], Ἀθή-

[1] Π. Δειν. κ. 9.
[2] Π. Δειν. κ. 13. ἰδὲ Pape ἔνθ. ἀν. ἐν λ. πρβλ. Meursi ἔνθ. ἀν. IV, 9.
[3] Ἰδὲ Διον. πρὸς Ἀμμαῖον ἐπ. 1 ἔκδ. Reiske σ. 725, 6 σημ. n.
[4] Διον. Ἁλικ. πρὸς Ἀμμ. ἐπ. Α'. ἔκδ. Reiske σ. 726,5 σημ. p.
[5] Διον. Ἁλικ. π. Δειν. κ. 9. [6] Τῶν κυρίων ἑλλ. ὀνομάτων ἐν λ. Νικόφημος.
[7] Ἀριστοτ. V, 1, 1, ἔκδ. Cobet.
[8] Ιη πρὸς Ἀμμ. ἐπιστ. κ. 5. [9] Βίοι δέκα ῥητόρων.

ναιος[1]. Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ὁ Διονύσιος, ὅστις μάλιστα βεβαιοῖ, ὅτι οὔτε ὁ Καλλίμαχος, οὔτε οἱ ἐκ Περγάμου γραμματικοὶ ἀκριβές τι περὶ αὐτοῦ ἔγραψαν, πρὸς δὲ καὶ Δῆμον τὸν Μάγνητα ψέγει ὡς μὴ διατρίψαντα περὶ τὸ γένος τοῦ ἀνδρὸς μηδὲ περὶ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔζη[2]· ὥστε, ὅτι ἐπὶ Νικοφήμου οὗτος ἐγεννήθη, εἰκασία τοῦ Διονυσίου φαίνεται καὶ τούτου ἕνεκα δὲν ὀφείλομεν πίστιν αὐτῷ εἰκῇ ν' ἀπονείμωμεν ἕνεκα τῶν ὑποδειχθεισῶν ἀνακριβειῶν.

Ἐμφανίζεται δ', ὡς ἔοικε, τὸ παράδοξον, ὅτι ὅσῳ ἐγγύτερον πρὸς τοὺς χρόνους τούτους χρονικῶς πλησιάζομεν, τοσούτῳ μᾶλλον βλέπομεν, ὅτι ὁ Θεόφιλος δὲν καθορίζεται πρὸ τοῦ Θεμιστοκλέους ἄρξας· δύο ψηφίσματα παρὰ Δημοσθένει[3] ἀπαντῶντα φέρουσιν ὡς ἐπώνυμον ἄρχοντα Μνησίφιλόν τινα, ὅστις οὐδαμοῦ εὕρηται[4]. Περὶ δὲ τοῦ Παυσανίου βραχύς μοι λείπεται λόγος· οὗτος ἀνέλαβε νὰ περιγράψῃ τὴν Ἑλλάδα· θέλων δὲ νὰ ἱστορήσῃ τὰ κατὰ τοὺς Φωκεῖς καὶ νὰ φανῇ ἀκριβὴς ἔγραψε τὸ ὄνομα τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος ἀδιαφορῶν περὶ πάσης ἀκριβολογίας, ἄγνωστον δὲ καὶ πόθεν παρέλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος.

Οὕτως ἔχουσιν αἱ μεταγενέστεραι εἰδήσεις περὶ τῶν δύο τούτων ἀρχόντων, τολμῶμεν δὲ νὰ εἴπωμεν, ὅτι καὶ οὕτως εὐκόλως θὰ ἐλύοντο αἱ δυσκολίαι, ἂν μὴ ὑπῆρχον καί τινα ἄλλα ἐμποδίζοντα τὸν ἀπρόσκοπτον ῥοῦν τῆς ἀληθείας.

Πρόκειται περὶ τριῶν χωρίων τοῦ Δημοσθένους, ὧν τὰ μὲν δύο[5] ἔχουσι τὸ ὄνομα τοῦ Νικοφήμου, τὸ δ' ἕτερον[6] τὸ τοῦ Θεοφίλου.

Τὸ ἐν 46, 13 ἔχει οὕτως «... ὁ δὲ πατὴρ ἐτελεύτησεν ἐπὶ Δυσνικήτου ἄρχοντος (370), ὁ δὲ Φορμίων Ἀθηναῖος ἐγένετο ἐπὶ Νικοφήμου ἄρχοντος (361) δεκάτῳ ἔτει ὕστερον ἢ ὁ πατὴρ ἡμῶν ἀπέθανεν».

Πρῶτον ὀφείλομεν νὰ ἐνθυμώμεθα, ὅτι ὁ λόγος νοθεύεται ὑπὸ τοῦ Bekker[7]· τούτῳ δ' ἀκολουθοῦσι πολλοί· ἔπειτα ὅτι τὸ *Νικοφήμου* ἐγένετο οὕτω ἀντὶ *Νικοδήμου* διορθώσαντος τοῦ Meurs[8]· περὶ δὲ τοῦ *Δυσνικήτου*, οὗ τὸ ὄνομα διαστρέφεται, δύναταί τις νὰ ἴδῃ τὸν Παυσανίαν[9] καὶ τὸν Meurs[10]· καὶ ὁ ὑπολογισμὸς δὲ 370-361=10 ἄγαν ἀκριβὴς κατ' ἐμὲ δὲν εἶνε. Τοσαῦτα περὶ τοῦ χωρίου τούτου εἰρήσθωσαν.

[1] 5, 217 b. [2] Π. Δειν. 1. [3] 18, 29. 37. [4] Meurs, Archont. Athen. IVI, 20. [5] Δημοσθ. κατὰ Στεφάνου Β', 13. πρὸς Μακάρτατον 31. [6] Δημοσθ. πρὸς Πανταίνετον 6. [7] Demosthenes ex recensione G. Dindorfii τ. VII 6. 1247. [8] Att. Lect. III, 25. [9] IV, 27, 9. [10] Archont. Ath. IV, 3.

Τὸ δεύτερον χωρίον εἶνε ἐν τῷ πρὸς Μακάρτατον λόγῳ, ὃν οἱ ἐκδόται ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἐν πολλοῖς ἀδυνατοῦσι νὰ ἑρμηνεύσωσιν, ὅτι «ἀθλιώτατον ἂν ποιήσειε τόν τε ἑρμηνεύοντα καὶ τὸν ἐξηγούμενον... νόμους ἔχων παλαιοὺς καὶ χρησμοὺς ἀλλοκότους καὶ γενεαλογίας δυσεφίκτους[1]». Ἀλλὰ πλὴν τούτων ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ: «Μαρτυροῦσι παρεῖναι πρὸς τῷ διαιτητῇ ἐπὶ Νικοφήμου ἄρχοντος, ὅτε ἐνίκησε Φυλομάχη» κ.τ.ἑ., τὸ ἑξῆς παράδοξον, ὅτι, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Boor[2], ἡ δίκη δὲν εἰσήχθη παρὰ τῷ διαιτητῇ· διότι ἐν § 4 λέγεται περὶ αὐτῆς, ὅτι οἱ ἡττηθέντες ἀπηλλάττοντο ἀπὸ τοῦ *δικαστηρίου*. Καὶ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ διαφεύγῃ τὴν ἡμετέραν μνήμην, ὅτι τὸ παρατεθὲν χωρίον εἶνε *μαρτυρία παρεμβεβλημένη* ἔχουσα καὶ τὴν ὑποδειχθεῖσαν ἀντίφασιν· πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ δώσωμεν εἰς αὐτὸ πίστιν; Ἔπειτα ὁ θέλων νὰ κατίδῃ τὴν ὅλως τῆς Δημοσθενικῆς ἀπᾴδουσαν χρῆσιν ἐπαναλήψεων φορτικωτάτων καὶ ἀχρήστων, ἂς ἴδῃ ὅτι ἐν τῷ λόγῳ, καίτοι περὶ ἑνὸς Θεοπόμπου πρόκειται καὶ ἑπομένως δὲν εἶνε ἀνάγκη προσδιορισμῶν γνωριστικῶν πλειόνων, πανταχοῦ ὅμως σχεδὸν ἐπαναλαμβάνεται «Θεόπομπος ὁ τουτουὶ πατὴρ Μακαρτάτου[3]».Ἐκ τούτων καὶ ἄλλων πασιφανεστέρων δειγμάτων παραγόμενός τις, δύναται νόθον τὸν λόγον νὰ κηρύξῃ, ὡς τούτῳ ἐπεχείρησεν ὁ Rohrmann[4] ἀναλύσας τὸν λόγον καὶ καταδείξας, ὅτι ἀδύνατον εἶνε νὰ συνεγράφη οὗτος ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους· ὀρθῶς δὲ ποιῶν ἐν τέλει τῆς διατριβῆς μετὰ βεβαιότητος ἀποφαίνεται ὅτι πολλοὶ αὐτῷ θὰ ὁμολογήσωσιν.

Μένει ἡμῖν τὸ τρίτον χωρίον, ἐν ᾧ τὸ τοῦ Θεοφίλου ὄνομα φέρεται. Ἀλλὰ περὶ τοῦτο δὲν θὰ ἐνδιατρίψωμεν· διότι πότε ἀπηγγέλθη ὁ λόγος; τῷ 348· διὰ τί; διότι ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος Θεοφίλου, ὅστις ἦρξε τῷ 348[5]. Ἀλλ', ὦ τᾶν, περὶ τὸ τέλος τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μουνυχιῶνος *ᾤχετο ἐκπλέων εἰς τὸν Πόντον*[6] Νικόβουλος, ὁ τὸν λόγον ἀπαγγείλας, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ πολλὰ συνέβησαν, πῶς λοιπὸν κατώρθωσεν οὗτος πρὸ τῆς παρόδου τοῦ ἔτους νὰ ἐπανέλθῃ καὶ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς δίκην τὸν Πανταίνετον; Ὁ Dindorf[7] καὶ ἄλλοι πολλοὶ τάττουσι τὸν λόγον

[1] Demosth. ὑπὸ G. Dindorfii τ. VII σ. 1187.
[2] Demosth. ὑπὸ G. Dindorfii σ. 1201, σημ. 1059, 21.
[3] §§. 7. 13. 21. 27. 28. 29. 33. 34. 41. 55. 59. 60 κ.τ.λ.
[4] Oratio quae est contra Macartatum num Demosthenis judicanda sit. 1875. Ἰδὲ σελ. 28.
[5] Chefs-d'oevre de Demosth. et d' Eschine rraduits par Stievenerat ἔκδ. 9η, σλ. 476.
[6] Δημ. 37, 6. [7] Demosthenes ex rec. G. Dindorfii τ. VII, σ. 1137.

ἀπαγγελθέντα τῷ 347 μετὰ Θεόφιλον ἄρχοντα· ἀλλ' ὅμως τοῦτό γε δεικτέον, ὅτι Θεόφιλος ἦρξε τῷ 348. Δὲν πρέπει ὡς βέβαιον καὶ δεδειγμένον νὰ θεωρῆται ὅ,τι πρέπει ν' ἀποδειχθῇ. Ἐγὼ δὲ ποῦ στηρίζομαι; Τὰ πλεῖστα μὲν ἀρχόμενος ἔδειξα· ὅμως αὖθις ὑπενθυμίζω, ὅτι ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Αἰσχίνου ῥητῶς λέγει, ὅτι ὁ Νικόφημος ἦρξε πρὸ Θεμιστοκλέους (ἤτοι τῷ 348), ἐφ' οὗ βουλεῦσαι τὸν Τίμαρχον· ἀκούομεν δὲ τὸν Αἰσχίνην λέγοντα[1] «.... καὶ *τὸ τελευταῖον*, ὃ καὶ δεινότατον, ἀπολειφθέντος τοῦ πρεσβύτου τῆς γιγνομένης τοῖς ἀδυνάτοις δοκιμασίας καὶ ἱκετηρίαν θέντος εἰς τὴν βουλὴν ὑπὲρ τοῦ μισθοῦ, βουλευτὴς ὢν καὶ προεδρεύων ἐκείνην τὴν ἡμέραν (Τίμαρχος)..» Πᾶς δέ τις καὶ τὰ προειρημένα ἐν νῷ ἔχων δύναται νὰ πεισθῇ τοῖς ἐμοῖς λόγοις.

Τί δὲ πλέον ἔχει διά τούτων ἡ ἐπιστήμη; Πάντες οἱ βιογράφοι τοῦ Αἰσχίνου ὡς βέβαιον θεωροῦντες (ἄνευ ἀποδείξεων· τοῦτο γὰρ ῥητέον), ὅτι ὁ κατὰ Τιμάρχου λόγος ἀπηγγέλθη τῷ 345, ἄλλοι τῷ 344, 343 χωροῦσιν ἐπὶ τὰ ἄλλα· ἡμεῖς δ' αὐτὸ τοῦτο μεταβάλλομεν καὶ δεικνύομεν οὐχὶ δι' ἀνισχύρων ἀποδείξεων, ὅτι ὁ λόγος ἀπηγγέλθη τῷ 347· σὺν δὲ τῷ χρόνῳ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ λόγου συμμεταβάλλεται καὶ ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως τοῦ Αἰσχίνου, ὅστις εἶνε τὸ ἔτος 392/391, οὐχὶ δὲ τὸ 388 ὡς ὁ Stechow[2] καὶ ὁ Castets[3], οὐδὲ τὸ 390 ἢ 389 ὡς ὁ Weidner[4].

Ἂν δέ τις πρὸς ἄρσιν πάσης δυσκολίας ἐπεχείρει διόρθωσιν τοῦ *Νικοφήμου* εἰς *Θεοφίλου* παράτολμον τόλμαν θὰ ἐτόλμα· διότι οὐδεμία τοιαύτη γραφὴ οὐδὲ παραλλαγή τις ἐν οὐδενὶ χειρογράφῳ ὑπάρχει· ὁ θέλων νὰ πεισθῇ ἂς ἴδῃ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Schultz.

Γεώργιος Μ. Σακόρραφος.

[1] 1, 104. [2] De Aeschine oratore. Berlin 1841, σ. 6.
[3] Eschine l'orateur, σ. 1.
[4] Aeschines rede gegen Ktesiphon erkl. von Weidner Einl. σ. 2.

ΑΝΕΥΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΥ ΔΟΥΚΑΤΟΥ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΘΕΟΔΟΤΟΥ ΔΕ ΓΟΖΩΝ

1346—1353

Πρὸ διακοσίων καὶ ἑξήκοντα πέντε ἐτῶν ἐσώζετο χρυσοῦν τι δουκάτον τοῦ ἐν Ῥόδῳ Μεγάλου Μαγίστρου τοῦ Τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλὴμ Θεοδότου Δὲ Γοζών. Τοῦ ρηθέντος δουκάτου κάτοχος ἦτο ὁ ἱστοριογράφος τοῦ Τάγματος Bosio, ὅστις μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας καὶ σεβασμοῦ διετήρει αὐτὸ ὡς ἱερὸν κειμήλιον. Τὸ περιέγραψε δὲ μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἐκδοὺς ταὐτοχρόνως καὶ ξυλογραφίαν, παριστῶσαν τὸ ἀπεικόνισμα αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς διαστάσεις πολὺ εὐρυτέρας τοῦ πραγματικοῦ αὐτοῦ μεγέθους [1]. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Bosio τὸ πολύτιμον νόμισμα περιελθὸν πιθανῶς εἰς χεῖρας τινὸς ἀγνοοῦντος τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, ἀπωλέσθη. Ὅθεν παρὰ τοῦ Bosio παρέλαβε τὸ ἀπεικόνισμα καὶ ὁ Paoli, δημοσιεύσας αὐτὸ ἐν τῷ αὐτῷ μεγέθει [2].

Ὁ Friedlaender, δημοσιεύσας τὴν περὶ τῶν νομισμάτων τῶν Μεγάλων Μαγίστρων τῆς Ῥόδου πραγματείαν, παρέλαβε καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ Bosio τὸ σχέδιον τοῦ ἀπεικονίσματος, ἀλλ' ἐσμίκρυνεν αὐτὸ μετενεγκὼν εἰς τὸ τῶν δουκάτων πραγματικὸν μέγεθος [3]. Ὁ Langlois ἐν τῇ μεταφράσει τῆς πραγματείας τοῦ Friedlaender [4], ἀντιγράψας ἀμελῶς τὸ ἀπεικόνισμα τοῦ ρηθέντος συγγραφέως, παρέλειψε τὰ δύο τελευταῖα γράμματα τῆς ἐν τῷ ὄπισθεν ἐπιγραφῆς **hOSPITHLIS**.

[1] Bosio Dell'istoria della sacra Religione et ill^{ma} Militia di S. Gio. Gierosolimitano. Parte seconda, σελ. 85.

[2] Paoli Codice Diplomatico del sacro Militare Ordine Gerosolimitano· Tomo II, Tav. IV.

[3] Die Münzen des Johanniter-Ordens auf Rhodus. Berlin, 1843.

[4] Recherches sur les monnaies frappées à Rhodes par les Grands-Maitres de l'Ordre de Saint-Jean de Jérusalem. Paris, 1855.

Ἐκ τοῦ Langlois δὲ παρέλαβε τὸ σχέδιον ὁ Furse[1] ὡς ἐπίσης ὁ κ. Schlumberger[2], καὶ ἐνῷ πάντα τὰ τελευταῖα ταῦτα ἀπεικονίσματα βάσιν ἔχουσι τὸ ἐκ τοῦ Bosio σμικρυνθὲν ὑπὸ τοῦ Friedlaender σχέδιον, διαφέρουσιν ἀλλήλων περὶ τὰ καθέκαστα, καὶ ἐπειδὴ ἀμελῶς ἐγράφησαν, δεικνύουσι τὸ νόμισμα κακότεχνον.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν πάροδον τοσούτου χρόνου ἔσχον τὴν τύχην νὰ ἀποκτήσω ἐπ' ἐσχάτων ἀντίτυπον τοῦ ἀπολεσθέντος καὶ περιζητήτου νομίσματος, ὅπερ ἀνευρέθη ἐν Ῥόδῳ καὶ εἶναι ἀρίστης διατηρήσεως. Τὸ νόμισμα τοῦτο εἶναι ἀπαράλλακτον ὡς περιγράφει καὶ εἰκονίζει αὐτὸ ὁ Bosio. Εἶναι δὲ τὸ καλλιτεχνικώτατον ἁπάντων τῶν ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ὑπὸ τῶν Μεγάλων Μαγίστρων τῆς Ῥόδου κοπέντων δουκάτων καὶ ὑπερβαίνει κατὰ τὴν τέχνην καὶ αὐτὰ τὰ σύγχρονα πρὸς τὸν Θεόδοτον δουκάτα τῆς Ἑνετίας, ὧν ἐν μέρει εἶναι ἀπομίμησις τοῦ τύπου. Ἰδοὺ δὲ ἡ περιγραφὴ αὐτοῦ, ἀπεικονιζομένου ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης διατριβῆς.

F DEODAT. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὄρθιος κρατῶν τῇ μὲν ἀριστερᾷ ἀνασεσυρμένον τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, τῇ δὲ δεξιᾷ τὴν σημαίαν τοῦ Τάγματος, ἣν παραδίδει εἰς τὸν πρὸ αὐτοῦ γονυπετῆ Μέγαν Μάγιστρον. Ὄπισθεν τοῦ ἁγίου **S IOhES B** (Baptista), παρὰ δὲ τῷ δόρατι τῆς σημαίας **MGR** (Magister) τῶν γραμμάτων κειμένων ἐπαλλήλων.

Ὀπ. ✠ **hOSPITALIS QVEhT RODI** Ἄγγελος καθήμενος ἐπὶ τοῦ κενοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς σκῆπτρον, οὗ ἡ ἄκρα κοσμεῖται ὑπὸ κρίνου, τὴν δὲ ἀριστερὰν ἐρείδει ἐπὶ τοῦ γόνατος.

Χρυσοῦν δουκάτον. Γραμμ. 3,525.

Ὁ χρυσὸς τοῦ δουκάτου τούτου εἶναι ἄπεφθος, ὁ δὲ σταθμὸς ἀκριβὴς ὡς ὁ τῶν ἑνετικῶν δουκάτων. Ἡ παράστασις τοῦ ἔμπροσθεν προσομοιάζει τὴν ἐν τοῖς χρυσοῖς δουκάτοις τῆς Ἑνετίας, ἐν οἷς παρίσταται ὁ ἅγιος Μάρκος παραδίδων τὴν σημαίαν εἰς τὸν πρὸ αὐτοῦ γονυπετῆ δόγην. Ἀλλ' ἐν τῷ νομίσματι τοῦ Δὲ Γοζὼν ὅ τε ἅγιος Ἰωάννης καὶ ὁ Μέγας Μάγιστρος δὲν εἶναι δουλικὴ μίμησις τοῦ νομισματικοῦ τύπου τῶν ἑνετικῶν δουκάτων, ἀλλ' ἔχουσιν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα. Ἡ δὲ τοῦ ὄπισθεν ὡραία παράστασις εἶναι ὅλως πρωτότυπος καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος καθήμενος ἄγγελος εἶναι ἐξαιρέτως εἰργασμένος καὶ ἔχει πολλὴν κίνησιν εἰ καὶ δὲν λείπει ἀπ' αὐτοῦ τι τὸ ἐπίτεχνον.

[1] Medagliere Gerosolimitano, Malta. 1864.
[2] Numismatique de l'Orient Latin. Paris, 1882.

Χρυσᾶ δουκάτα τῶν ἑπομένων τῷ Δὲ Γοζῶν Μεγάλων Μαγίστρων μέχρι τοῦ Φιλιβέρτου Δὲ Ναλλιὰκ δὲν εἶναι γνωστά· ἀλλά, ὡς ὑπέδειξα ἄλλοτε καὶ ἐξέφρασα τὴν πεποίθησιν, πιστεύω, ὅτι θᾶττον ἢ βράδιον θ' ἀνακαλυφθῶσι καὶ τῶν λοιπῶν Μεγάλων Μαγίστρων, φέροντα πιθανῶς καὶ ταῦτα ὡς τὸ τοῦ Δὲ Γοζῶν τὸν Ἄγγελον καθήμενον ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος [1].

Τοιοῦτον ἐν ὀλίγοις τὸ ἀνευρεθὲν πολύτιμον νόμισμα, ὅπερ νῦν ἀπόκειται μοναδικὸν ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ.

Παῦλος Λάμπρος.

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΙΣΠΟΙΗΣΕΩΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Ὁ θεσμὸς τῆς εἰσποιήσεως (υἱοθεσίας) τεκμηριοῖ τὴν στενὴν σχέσιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων πρὸς τὸν τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ τῶν μετ' αὐτόν, ἡ υἱοθεσία ἔχει χαρακτῆρα πάντη διάφορον τοῦ τῆς εἰσποιήσεως κατὰ τὸ ἀρχαιότερον δίκαιον τῶν Ῥωμαίων, τοῦτο δὲ ἀνευρίσκομεν ἐν ταῖς περὶ εἰσποιήσεως διατάξεσι τοῦ ἀττικοῦ δικαίου. Τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀρχαίας νομοθεσίας τῆς Ῥώμης πρὸς τὴν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἀθηνῶν, προεικάζομεν ἐκ τῶν ἀναλογιῶν γλώσσης, θρησκείας, καὶ ὀργανισμοῦ πολιτικοῦ. Αὗται ἐπιβεβαιοῦσι τὰς ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων ἱστορικῶν τῆς Ῥώμης ἀναγραφείσας παραδόσεις περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Λάτιον, καὶ ἐκ τούτου εἰς Ῥώμην, διὰ τῶν ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ ἕως ἀπὸ τῶν Τρωϊκῶν, ἢ καὶ πρότερον, ἐγκατασταθεισῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Ἀλλ' αἱ ἀναλογίαι αὗται δὲν συντελοῦσιν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἐπικρατούσης δόξης περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ πολιτισμοῦ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ἐκ τῆς μεταναστεύσεως τῆς Ἀρίας φυλῆς ἐκ τῆς κεντρῴας Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Ἰνδικήν, διότι αἱ σημειούμεναι ἀναλογίαι μεταξὺ εὐρωπαϊκῶν τινων διαλέκτων καὶ τῆς σανσκριτικῆς εἰσιν ἀσθενέσταται, βασιζόμεναι ἐπὶ λίαν βεβιασμένων ἐτυμολογιῶν ὀλιγίστων λέξεων, δὲν εὑρίσκονται δὲ αἱ αὐταὶ ἀναλογίαι μεταξὺ θρησκείας, θεσμῶν, ἠθῶν τῶν λοιπῶν ἐν Εὐρώπῃ ἢ ἐν τῇ Ἰνδικῇ λαῶν τῆς Ἀρίας φυλῆς, καὶ μάλιστα τῶν ἀρχτικώτερον τοῦ Λατίου ἀρχαίων φυλῶν Οὐενετῶν, Γάλλων (Gallia cispadana καὶ transpadana), Λιγύρων κλ. Ὡς

[1] Ὅρα **Mélanges de Numismatique,** τόμ. II, σελ. 32.

πρὸς τὴν σχέσιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἀξία σημειώσεως πρὸ πάντων ἡ ἀναλογία τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς πολιτείας τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὴν τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἰδίᾳ τῆς διαιρέσεως τῶν πολιτῶν εἰς δῆμον (plebs) καὶ εὐπατρίδας (patricii) καὶ τῆς κατατάξεως τούτων εἰς γένη (gentes) ἐξ ὡρισμένων οἴκων, φράτρας (curiae frater) καὶ φυλὰς ἢ τριττύας (tribus). Ἕκαστος οἶκος (vicus) εἶχεν ἴδια ἱερὰ ὑπὸ τοῦ οἰκογενειάρχου ἐπὶ τῆς ἑστίας (vesta, vestales), ὑπῆρχε δὲ ἡ αὐτὴ πρόνοια παρ' Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις ὅπως μὴ σβεσθῇ τὸ ἐπὶ τῆς ἑστίας τοῦ οἴκου ἱερὸν πῦρ, μένοντος τοῦ οἰκογενειάρχου ἄνευ ἄρρενος διαδόχου τοῦ οἴκου, καὶ τῆς λατρείας τῶν πατρῴων θεῶν. Ἐν τῇ δωδεκαδέλτῳ τῶν Ῥωμαίων ἦτο ἀναγεγραμμένη ἡ διάταξις «Sacra privata perpetua sunto». Οὗτος ἦν ὁ λόγος τοῦ θεσμοῦ τῆς εἰσποιήσεως (adrogatio) παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὡς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις. «Ἐκ τῶν κατὰ γένος ἐγγυτάτω εἰσποιεῖν υἱὸν τῷ τετελευτηκότι, ὅπως ἂν ὁ οἶκος μὴ ἐξερημωθῇ» (Δημ. Λεοχ. 43). Πάντες οἱ τελευτήσειν μέλλοντες πρόνοιαν ποιοῦνται σφῶν αὐτῶν ὅπως μὴ ἐξερημώσωσι τοὺς σφετέρους αὐτῶν οἴκους, ἀλλ' ἔσται τις ὁ ἐναγιῶν, καὶ πάντα τὰ νομιζόμενα αὐτοῖς ποιήσων· διὸ κἂν ἄπαιδες τελεύσωσιν, ἀλλ' οὖν *ποιησάμενοι* καταλείπουσι (Ἰσαῖος κ. τ. Ἀπολλ. κλπ.) Τούτων ἕνεκα δὲν ἐπετρέπετο εἰσποίησις ὑπαρχόντων ἀρρένων τέκνων, ὑπὲρ ἀλλοδαπῶν, ὑπὲρ γυναικῶν, καθὰ μὴ δυναμένων νὰ ὦσιν ἀρχηγοὶ οἴκων (pater familias)· ἦτο δὲ ἀδιάφορος ἡ ἡλικία τοῦ θετοῦ υἱοῦ σχετικῶς πρὸς τὴν τοῦ υἱοθετοῦντος. Ἂν ὅμως οὗτος ἦτο ὑπεξούσιος, προηγεῖτο τῆς εἰσποιήσεως ἡ *ἐκποίησις* ἐν Ἀθήναις, ἡ emancipatio καὶ detestatio sacrorum ἐν Ῥώμῃ. Οἱ τύποι δὲ τῆς εἰσποιήσεως ἦσαν οἱ αὐτοὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ νομίμου τέκνου ἐν τῇ συνελεύσει τῶν φρατόρων μετὰ θρησκευτικῆς τινος τελετῆς. Παρομοίως καὶ ἐν Ῥώμῃ ἡ adrogatio ἐτελεῖτο ἐν τοῖς comitiis curiatis, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Pontifex τελοῦντος τὰ θρησκευτικὰ νόμιμα. Ἐζητεῖτο δὲ καὶ ἐξεδίδετο ἐν Ἀθήναις ὡς ἐν Ῥώμῃ, ἐν περιπτώσει ἀντιρρήσεως, ἀπόφασις τῶν φρατόρων περὶ ἐγκρίσεως τῆς εἰσποιήσεως (Ἰσαῖος κ. τ. Φιλοκτ. κλ.) ἐξ οὗ καὶ ἡ lex curiata καὶ ὁ ὅρος adrogatio, διότι κατὰ τὸν διασωθέντα τύπον τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου, ὁ υἱοθετῶν ὑποβάλλων τὴν αἴτησιν ἔλεγεν ἐν τέλει «haec ita uti dixi ita vos Quirites r o g o.» Νόμιμα δὲ ἀποτελέσματα τῆς εἰσποιήσεως ἦτο ἐν Ῥώμῃ, ὡς ἐν Ἀθήναις, ἡ εἰς τὸν υἱοθετηθέντα μεταβίβασις τοῦ οἴκου μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ θετοῦ πατρὸς «ἵνα μὴ ἀνώνυμος ὁ οἶκος γένηται» (Ἰσαῖος κ. τ. Μενεκλ. κλ. 36 Bachofen über die testamentarische Adoption).

Τὸν θεσμὸν τῆς εἰσποιήσεως ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς τύπους ἀνευρίσκομεν παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν ἐν τῇ πρὸ ἑνὸς ἔτους ἀνακαλυφθείσῃ ἐπιγραφῇ τῆς Γόρτυνος. Αὕτη δὲν φαίνεται οὖσα εἰς νόμος, οὐδὲ συλλογὴ νόμων, μᾶλλον δὲ ὁδηγίαι πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν νόμων ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ διὰ θεσπίσματος τοῦ Κόσμου (Ἄρχοντος) ὁποῖον ἐν Ῥώμῃ ἦτο

τὸ edictum perpetuae jurisdictionis causa. Ὁ Πραίτωρ, ὡς ὁ Ἄρχων ἐν Ἀθήναις, δὲν ἐδίκαζεν, ἀλλὰ παραλαμβάνων τὴν ἀγωγὴν παρέπεμπεν εἰς τὸν *διαιτητὴν* δίδων ἐν ἀνάγκῃ ὁδηγίας περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου. Καὶ ἐν Ῥώμῃ ὁ δικαστὴς (judex) ἐκαλεῖτο arbiter (XII Tab. judex arbiterve). Οὕτως ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐξηγοῦνται αἱ πολλάκις ἐπαναλαμβανόμεναι φράσεις «τὸν δικαστὰν ὀμνύντα κρίνεν — ὁ δικαστὴς δικακσάτω» κλ. Ἐν τῇ Γορτυνίᾳ ἐπιγραφῇ, χρονολογουμένῃ πιθανῶς περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰῶνος π. Χ., ἡ εἰσποίησις καλεῖται *ἄνπανσις* (τὸ π ἀντὶ φ), *ἄνπαντος* ὁ ὡσεὶ ἀναφαινόμενος, ὁ υἱοθετηθείς, καὶ *ἀνπανάμενος* ὁ ἀναφένων, εἰσποιούμενος, υἱοθετῶν. Ἡ ἄνφανσις ἔδει γενέσθαι «κατ' ἀγορὰν καταϝελμένων τομ πολιαταν απο το λαο ο απαγορευοντι» δηλαδὴ ἐν τῇ ἀγορᾷ συνειλεγμένων τῶν πολιτῶν (Ἐκκλησία τοῦ δήμου) ἀπὸ τοῦ λίθου, ἔνθα ἀγορεύουσιν. Ὁ Γάϊος ἐν ταῖς εἰσηγήσεσι I,98 γράφει adoptio duobus modis fit a u t p o p u l i a u c t o r i t a t e (κατὰ τὸ ἀρχαῖον δίκαιον) aut imperio magistratus (κατὰ τὸ νεώτερον). Τὸ δὲ populi auctoritate ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ calatis comitiis. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὸ ἀττικὸν δίκαιον ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἄρρενος ὡς νομίμου τέκνου ἐγίνετο ἐν τῇ συνελεύσει τῶν φρατόρων, ἡ δὲ ἀναγνώρισις αὐτοῦ ὡς πολίτου διὰ τῆς εἰσαγωγῆς *ἐν τῷ δήμῳ*. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ προστίθεται «ὁ δαμπανaμενος δοτο ται εταιρειαι ται αυτο ιερειον και προχοονϝοινο» Ἑταιρία εἶναι ἡ φράτρα ἢ curia, τὸ δὲ ἱερεῖον καὶ πρόχοον οἴνου εἰσὶ τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν θυσίαν εἰς τὴν θρησκευτικὴν τελετὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Pontifex συντελουμένης adrogatio.

Ἔν τε τῷ ἀττικῷ καὶ τῷ ῥωμαϊκῷ δικαίῳ ἀπαντᾷ καὶ ἕτερος τρόπος υἱοθεσίας, διὰ διαθήκης, ἤτοι δηλώσεως ἐν ἰδίῳ ἐγγράφῳ περὶ τῆς μετὰ θάνατον διαθέσεως τοῦ οἴκου, ἀμφισβητεῖται δὲ μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἂν ἦναι εἰσποίησις ἢ ἁπλῆ ἐγκατάστασις τοῦ κληρονόμου. Τὴν τελευταίαν γνώμην ἀσπάζεται ὁ κ. Π. Παππαρηγόπουλος ἀκολουθῶν τὸν Glück. Τὴν ἐναντίαν ὁ Bachofen συλλέξας πλεῖστα παραδείγματα τοιούτου εἴδους εἰσποιήσεων. Ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου καὶ ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων βεβαιοῦται ὅτι πρῶτος ὁ Σόλων εἰσήγαγε παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις τὴν διαθήκην διὰ γράμματος ἐσφραγισμένου, καὶ κατατιθεμένου παρὰ τῇ ἀρχῇ, ἢ παρ' ἰδιώτῃ φίλῳ τοῦ διαθέτου ἐνώπιον μαρτύρων. Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ τὸ δικαίωμα τῆς διαθήκης, ἤτοι τῆς διαθέσεως τοῦ οἴκου διὰ τελευταίας διατάξεως τοῦ οἰκογενειάρχου, εἰσήχθη διὰ τῆς δωδεκαδέλτου. Πιθανῶς εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους, καθ' οὓς ἀποθνήσκοντος τοῦ πολίτου ἄνευ διαδόχων τοῦ οἴκου, ὁ κλῆρος ἐπανήρχετο εἰς τοὺς γεννήτας (gentiles δηλονότι τὸ σωματεῖον τοῦ γένους gens, εἰς ὃ ἀνῆκεν ὁ ἀποθανών), ἐπετράπη νὰ ὑποδεικνύῃ ὁ οἰκογενειάρχης ἐν ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου (calatis comitiis), ἦτο δὲ ἡ αὐτὴ πρᾶξις εἰσποιήσεως καὶ διαθήκης. Ἐκ τούτου δὲ παρέμεινεν εἰς τὸ ἀττικὸν δίκαιον ἡ ἐν τῇ πρώτῃ κυρίᾳ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου εἰσαγωγὴ τῶν *λήξεων τῶν κλήρων*.

Οὕτως ἐξηγοῦνται εἰς τὸ ῥ. δ. τὸ testamentum calatis conütiis, καὶ ἡ adoptio per testamentum.

Ἰωάννης Α. Τυπάλδος.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΕΙΣ ΤΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΛΕΡΟΥ

Ἐν σελίδι 93 τοῦ προηγουμένου τεύχους, στίχῳ 23, μετὰ τὴν λέξιν: *ὑπολαμβάνει*, προςτεθείσθωσαν ταῦτα: Ἐπειδὴ δὲ Μιλήσιοι συνῴκισαν τὴν Λέρον, κατὰ τὴν Ἀναξιμένους τοῦ Λαμψακηνοῦ μαρτυρίαν [1], οἱ ἐν τῇ νήσῳ κληροῦχοι ἦσαν κατὰ πιθανὸν λόγον ἐκ τῆς μητροπόλεως Μιλήτου ἀπεσταλμένοι. Οὗτοι δὲ ἀπετέλουν πολλάκις ἐν οἷς ἀπεστέλλοντο τόποις ἰδίαν κοινωνίαν ὅλως ἀπὸ τῶν ἀρχαίων κατοίκων κεχωρισμένην· καὶ τοιαύτην τινὰ οὖσαν καὶ τὴν ἐν Λέρῳ παρέχουσιν ὑπονοεῖν αἱ σημειωθεῖσαι φράσεις ἀμφοτέρων τῶν τῆς νήσου ἐπιγραφῶν. Οὕτως ἐν παραδείγματι, καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἀμοργοῦ ἀναγινώσκεται: «*Ναξίων τῶν Ἀμοργὸν Ἀρκεσίνην οἰκούντων*» [2]· διότι, ὡς ἱστορεῖ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός, τὴν νῆσον ταύτην: «*Καρκήσιος ἀνὴρ Νάξιος ᾤκισε καὶ Καρκησίαν ὠνόμασε*[3]». Φαίνεται δ' ὅτι ἐν ὑστέροις χρόνοις καὶ Σάμιοι ἀπῴκησαν εἰς αὐτήν, λειψανδρήσασαν ἴσως, ὡς μαρτυρεῖται ἐξ ἄλλης τῆς αὐτῆς νήσου ἐπιγραφῆς, ἐν ᾗ ἀναγινώσκεται: «*Σαμίων τῶν Ἀμοργὸν Μινώαν κατοικούντων ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ κτλ.*» [4].

Ι. Σακκελίων.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Νοέμβριος 1886

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα ἐγένοντο τὰ ἑξῆς ἀναγνώσματα:

Ὁ κ. Ἰ. Ἰσιδωρίδης Σκυλίσσης μέλος τακτικὸν ὡμίλησε *περὶ ἄρσεως ματαιοπονίας ἐν τῷ γράφειν, τυπογραφεῖν καὶ στοιχειοχυτεῖν*.

Ὁ κ. Ἀ. Πασπάτης ἐπίτιμον μέλος ὡμίλησεν εἰς τρία ἀναγνώσματα *περὶ τῶν ῥευμάτων τοῦ Μεξικοῦ*.

Ὁ κ. Ι. Τζέτζης τακτικὸν μέλος ὡμίλησεν εἰς τρία ἀναγνώσματα *περὶ τῶν μουσικῶν τεχνῶν (μετρικῆς, ῥυθμικῆς καὶ ἁρμονικῆς) παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τοῖς Βυζαντινοῖς*.

[1] Παρὰ Στράβ. Δ', ά, 9.
[2] Ἴδε Mittheil. des Kaiserl. Deutsch. Archaeolog. Instit. Athen. Abtheilung, τόμ. ΙΑ', τεῦχ. β', σελ. 113.
[3] Παρὰ Στεφ. Βυζ. λέξ. Ἀμοργός.—Πρβλ. καὶ τὸν ἀνώνυμον Σχολιαστὴν Διονυσίου τοῦ Περιηγητοῦ στίχ. 525.
[4] Πανδώρ. τόμ. ΙΑ', σελ. 431.

Ὁ κ. Χαρίσιος Παπαμάρκος τακτικὸν μέλος ὡμίλησε *περὶ τῆς πρὸς τὴν φύσιν εὐαισθησίας τῶν ἀρχαίων* (Μέρος Α').

Ὁ κ. Ἰω. Α. Τυπάλδος ἐπίτιμον μέλος ὡμίλησε *περὶ νομοθεσίας κατὰ τὸ πάλαι καὶ κατὰ τὸ νῦν ἰσχῦον πολίτευμα* (Μέρος Α').

Ὁ κ. Ο. Ἰασονίδης μέλος τακτικὸν ὡμίλησε *περὶ τῆς χρήσεως τῆς φαντασίας εἰς τὰς ἐπιστήμας.*

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μέχρι τέλους Νοεμβρίου ἐγγραφέντων μαθητῶν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις σχολὴν τῶν ἀπόρων παίδων ἀνῆλθεν εἰς 617. Ἐφοίτησαν δὲ τακτικῶς κατὰ τὸν μῆνα Νοέμβριον παῖδες κατὰ μέσον ὅρον 190.

Εἰς τὸ ταμιευτήριον τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς κατετέθησαν μέχρι τέλους Νοεμβρίου δρ. 626.90 ὑπὸ 35 καταθετῶν. Ἐπεστράφησαν δ' εἰς δύο καταθέτας δρ. 48.65.

Ἀπεβίωσεν ἐν Κερκύρᾳ ὁ **Ἰωσὴφ Ναχαμούλης** ἀντεπιστέλλον μέλος ἐκ τῶν παλαιοτέρων τοῦ Συλλόγου πολλὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐργασθεὶς ἰδίᾳ πρὸς πλουτισμὸν τῆς Βιβλιοθήκης.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα καλῶν τεχνῶν. Συνῆλθεν εἰς τακτικὴν συνεδρίαν τὸ τμῆμα τοῦτο, καθ' ἣν ὁ ἀντιπρόεδρος αὐτοῦ καὶ εἰσηγητὴς τῆς ἐπὶ τοῦ Θεάτρου ἐπιτροπῆς ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε τὴν σύστασιν Δραματικῆς Σχολῆς συμφώνως τῇ ὑπὸ τοῦ τμήματος ἐκφρασθείσῃ γνώμῃ· προεκήρυξε δὲ τοῦτο δεόντως καὶ προσῆλθον ἤδη μαθηταί, οἵτινες καὶ ἐνεγράφησαν. Ἀπεφασίσθη δ' ὅμως προσληφθῇ διδάσκαλος τῆς Σχολῆς ὁ κ. Ν. Λεκατσᾶς. Τὸ τμῆμα ἐνέκρινε τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἐπεψήφισε τὰ ὑπ' αὐτῆς ἀποφασισθέντα.

Φιλολογικὸν καὶ Ἀρχαιολογικὸν τμῆμα. Συνεκροτήθη ἡ τακτικὴ αὐτοῦ συνεδρία, καθ' ἣν ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἀνακοινώσεις. Ὁ πρόεδρος τοῦ τμήματος κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος ὑπέβαλε τὸ τελευταίως ὑπὸ τοῦ κ. Λάμπρου ἐκδοθὲν βιβλίον περὶ τῶν νομισμάτων τῶν δυναστῶν τῆς Χίου. Ὁ κ. Π. Λάμπρος ὡμίλησε περὶ ἀνεκδότων νομισμάτων τῶν δουκῶν τῆς Νάξου Νικολάου καὶ Ἰωάννου Σανούδου. Ὁ κ. Σταμ. Βάλβης ἡρμήνευσε περίεργά τινα βυζαντιακὰ αἰνίγματα. Ὁ κ. Ἰ. Α. Τυπάλδος ὡμίλησε περὶ τῶν ἐξαγομένων τῆς ἐκ Γόρτυνος ἐπιγραφῆς. Ὁ κ. Ι. Χ. Δραγάτσης ὑπέβαλέ τινας παρατηρήσεις περὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ ἐν Πειραιεῖ Ἀσκληπιείου. Ὁ κ. Θ. Σοφούλης ἀνεκοίνωσέ τινα περὶ τῶν ἀρχαϊκῶν μνημείων τῶν ἐσχάτως ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀνακαλυφθέντων. Ἐν τέλει δ' ὁ κ. Ἀ. Μιλχαῖφερ ἐπεξήγησε τὴν σχέσιν τῶν μνημείων τούτων πρὸς τὰς Κόρας τοῦ Ἐρεχθείου.

Τμῆμα νομικὸν καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Συνῆλθεν εἰς τακτικὴν συνεδρίαν, καθ' ἣν ὁ κ. Ἰω. Α. Τυπάλδος ὡμίλησε *περὶ εἰσποιήσεως*. Ἀνωτέρω ἐν σελίδι 152 περιέχεται περίληψις ἐκτενὴς τῆς ὁμιλίας τοῦ κ. Τυπάλδου.

ΚΛΕΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΝ ΛΕΙΨΙᾼ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΑΥΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ	Φρ. Χρ.	20
» ΕΞΑΜΗΝΟΣ	» »	10

Συνδρομηταὶ ἐγγράφονται ἐν τῷ Διεθνεῖ Βιβλιοπωλείῳ τοῦ κ. Καρόλου Μπέκ (ἐν ὁδῷ Ἑρμοῦ).

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ

μεταφρασθεῖσαι μετὰ εἰσαγωγῶν καὶ σχολίων

ὑπὸ Γεωργιου Μ. Σακορραφου

Αἱ τραγῳδίαι τοῦ Εὐριπίδου Μήδεια (ἔκδ. Β'), Ἑκάβη, Ἱππόλυτος ὁ Στεφανηφόρος, καὶ πωλεῖται ἑκάστη ἀντὶ δραχμῆς ἐν τῷ τυπογραφείῳ Ἀλ. Παπαγεωργίου.

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται *πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ* κ. **Ἀλέξανδρον Παπαγεωργίου** (ἐν ὁδῷ Ὀφθαλμιατρείου, παρὰ τὸν ναὸν Ἁγίου Γεωργίου), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεως διατριβῶν πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** καθηγητήν, μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπείας (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4).

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι **12**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ **15**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδένʼ ἀποστέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Ἰονικῆς Τραπέζης. Αἱ δʼ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια Γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ι'—ΤΕΥΧΟΣ Δ'
Δεκέμβριος 1886

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΘΡ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ ΚΑΙ ΑΛ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ
1886

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπεία συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. *Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Δημητρίου Κ. Κοκκίδου* καὶ *Τιμολέοντος Ἡλιοπούλου* καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. *Σίμου Μπαλάνου.*

DEIPARENTIS A SACRIS LITTERIS MESSANENSIS URBIS PATRONÆ EFFICIEM

ECELLENTISSIMO EUISDEM SENATUI

In Grati Animi Pignus Marianus Bove D. D. D.

Παρνασσοῦ τόμ. Ι', πίναξ Α'. Ἴδε σελ. 171

Ο ΕΝ ΣΙΚΕΛΙΑ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΟΝ ΑΙΩΝΑ

Ἀπὸ τῶν πρώτων ῥωμαϊκῶν χρόνων, καθ' ἃ μνημονεύει ὁ Διόδωρος, οἱ τὴν Σικελίαν οἰκοῦντες ἀναμιγνυόμενοι μετὰ τῶν ἁπανταχοῦ τῆς παραθαλασσίας πλεοναζόντων ἑλλήνων ἀποίκων, ἀπέμαθον τὴν ἰδίαν αὐτῶν βαρβαρικὴν φωνήν, τὴν δὲ ἑλληνικὴν παραδεχθέντες καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ἐξελληνισθέντες, ἤλλαξαν καὶ τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν ὄνομα καὶ προςηγορεύθησαν Σικελιῶται.

Ὁ ἑλληνικὸς οὗτος τῆς Σικελίας ἐθνισμὸς ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε ἀμιγὴς μέχρι τέλους τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου, ὅτε τῆς νήσου καταστάσης ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας, ἤρχισε καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς γλώσσης νὰ γίνηται χρῆσις ἐνιαχοῦ, ἐν τοῖς κυβερνητικοῖς κύκλοις· ἀλλὰ μεταξὺ τῶν κατοίκων ἐπεκράτει ἡ ἀνέκαθεν ἑλληνικὴ γλῶσσα, καθ' ὅσον μάλιστα οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς Σικελιῶται ἐξηκολούθουν καὶ μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ ϛ' μετὰ Χριστὸν αἰῶνος νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὴν πάτριον λατρείαν τῶν ἐθνικῶν θεῶν, ἐν ᾧ οἱ ἐν ταῖς πόλεσιν εἶχον πρὸ πολλοῦ παραδεχθῆ τὰ χριστιανικὰ δόγματα καὶ τοῦ Χριστοῦ τὴν λατρείαν.

Ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα εἶχεν ὀργανωθῆ ἡ Σικελικὴ Ἐκκλησία ὑπὸ τὸν κατὰ καιροὺς ἀρχιεπίσκοπον Ῥώμης, ὅςτις ἐχειροτόνει καὶ ἀπέστελλε τοὺς σικελοὺς ἐπισκόπους, μέχρι μεσοῦντος τοῦ Η' αἰῶνος· ἀλλ' αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀκολουθίαι καὶ ἡ ἱερὰ λειτουργία ἐτελοῦντο ἐν τῇ ἐγχωρίῳ ἑλληνικῇ φωνῇ, κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Ἔτι μᾶλλον ἐνισχύθησαν τὰ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ θρησκείᾳ τῆς Σικελίας ἑλληνικὰ στοιχεῖα, ὅτε καταλυθείσης τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Δύσεως (476), αἱ χῶραι τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας καὶ ἡ Σικελία συνετάχθησαν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Ἀνατολῆς, ἐξακολουθούσης ὅμως πάντοτε τῆς τοῦ κατὰ καιροὺς Ῥώμης ἀρχιερέως ἐποπτείας ἐπὶ τῶν τῆς Ἀπουλίας, Καλαβρίας καὶ Σικελίας ἐκκλησιῶν.

Καθ' ὅλον τὸν Ζ' αἰῶνα τὰ μοναστήρια τῆς Σικελίας ἡμιλλῶντο πρὸς ἐκεῖνα τῆς Ῥώμης ὡς πρὸς τὰ πλούτη, τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν αὐ-

τοῖς βιούντων μοναχῶν, τὴν μάθησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, τὴν ὀρθόδοξον τῆς πίστεως διδασκαλίαν καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων τὴν ἐπιμέλειαν, ἅτινα ἐν Σικελίᾳ ἐκαλλιεργοῦντο ἐπιτυχέστερον ἢ ἐν Ῥώμῃ.

Οὕτω συνέβη νὰ ἀναβῶσιν ἐπὶ τὸν θρόνον Ῥώμης Ἕλληνες Σικελοὶ ἢ ἐν Σικελίᾳ ἐκπαιδευθέντες Καλαβροὶ καὶ Καμπανοὶ ἑλληνίζοντες πάπαι, οἷοι Θεόδωρος ὁ Α', Βιταλιανός, Ἀγάθων, Λέων ὁ Β', Ἰωάννης ὁ Ε', Κόνων, Σέργιος ὁ Α', Ἰωάννης ὁ Ϛ', Ἰωάννης ὁ Ζ', Ζαχαρίας καὶ Στέφανος ὁ Δ'.

Καὶ αὐτὸς ὁ θρόνος Ἀντιοχείας ἔσχε κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα δύο πατριάρχας ἐκ Σικελίας, Θεοφάνην τὸν πρώην ἀρχιμανδρίτην Βαίας, καὶ Κωνσταντῖνον, τὸν πρώην διάκονον τῆς ἐκκλησίας Συρακουσῶν.

Ἡ τοιαύτη ἐν Σικελίᾳ ἐπίδοσις καὶ προαγωγὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἔτι μᾶλλον ἐξεδηλώθη, ὅτε, κατὰ τὸν Η' αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς Λέων ὁ Ἴσαυρος, ἐν ἔτει 733, ἤρξατο τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ ὅτε ἡ σικελικὴ ἐκκλησία ὑπήχθη ὁριστικῶς ὑπὸ τὴν τοῦ Κωνςαντινουπόλεως πατριάχου ἱεραρχικὴν δικαιοδοσίαν.

Ἔκτοτε μέχρι Ἰουστινιανοῦ οὐδὲν ἄλλο στοιχεῖον ἐπῆλθεν ἵνα ἀναμιχθῇ τῷ ἑλληνοσικελικῷ, εἰ μὴ εὐάριθμοί τινες ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰουδαῖοι, οἵτινες, εἰ καὶ ἐν ἄκρᾳ ἀνοχῇ καὶ προςωπικῇ ἐλευθερίᾳ βιοῦντες, διὰ τὸ μισαλλόθρησκον αὐτῶν ἐτέλουν ᾀεὶ τῶν λοιπῶν κατοίκων ἀποκεχωρισμένοι.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀράβων, πολλοὶ κατὰ καιροὺς ἐπῆλθον βυζαντινοὶ ἔποικοι εἰς τὴν Σικελίαν, οἵτινες μετέδωκαν τῷ ἰθαγενεῖ ἑλληνικῷ ἐθνισμῷ τὰ αὐτὰ ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἐν Εὐρώπῃ τε καὶ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν χωρῶν βυζαντινὰ στοιχεῖα. Ἦσαν δὲ οἱ ἔποικοι οὗτοι τῆς κυβερνήσεως λειτουργοὶ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των, στρατιωτικοί, ἀξιωματικοί, καὶ φρουραὶ ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν καὶ μικρασιατικῶν θεμάτων μετατοπιζόμεναι εἰς τὰς ὀχυρὰς τῆς Σικελίας πόλεις· εἰκονολάτραι φεύγοντες τὴν ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς θέμασι τῆς αὐτοκρατορίας εἰκονομαχίαν· σμήνη μοναχῶν καὶ μοναζουσῶν, διωκόμενοι ἐκ τῶν ἐν τῷ λοιπῷ βυζαντινῷ κράτει καταλυθέντων μοναστηρίων· κοινότητες ὁλόκληροι στασιάσασαι κατὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς καὶ κατακρατηθεῖσαι, ἔπειτα δὲ διὰ ποινὴν ὡς δουλοπάροικοι εἰς Σικελίαν ἀποπεμφθεῖσαι. Τούτοις προςθετέα καὶ τὰ ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀράβων ἐκ τῶν ἑλληνικῶν νήσων πειρατικῶς ἁρπαζόμενα καὶ εἰς Σικελίαν ἀγόμενα πλήθη.

Τοῖς ὀλίγοις λατινιστὶ λαλοῦσιν Ἰταλοῖς ἀναμέσον τῶν κοινῇ τὴν ἑλληνικὴν ὁμιλούντων Σικελιωτῶν ἀποβλέπων Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (911-959), διακρίνει τοὺς τὴν νῆσον οἰκοῦντας, πρὸ τῆς κατακτήσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων, εἰς Ἰταλοὺς καὶ εἰς Ἕλληνας, τοὺς καλουμένους Σικελιώτας. Ἄλλως τε καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ τῶν πρώτων Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων μέχρι τέλους τοῦ Ϛ′ αἰῶνος σωζομένων μνημείων, ἐπιγραφῶν, παπύρων καὶ περγαμηνῶν, ὀλίγιστα καὶ σπάνια εἶνε τὰ ἐν λατινίδι φωνῇ, τὰ δὲ πλεῖστα εἶνε ἑλληνιστὶ γεγραμμένα, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀναφερόμενα πρόσωπα, ἐκτὸς εὐαρίθμων ῥωμαϊκῶν, φέρουσιν ὀνόματα ἑλληνικά.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ϛ′ αἰῶνος, παρὰ τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Σικελίας, ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ μέγας ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ μνημονεύει καὶ λατίνων μετοίκων, οἵτινες φεύγοντες τὴν λογγοβαρδικὴν τυραννίδα καὶ ἀναχωροῦντες τῆς Ἰταλίας συχνοὶ μετῳκίζοντο ἐν Σικελίᾳ. Ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς τῆς νήσου χρονικοῖς, ἀπὸ τοῦ Ϛ′ μέχρι τοῦ Η′ αἰῶνος, παρὰ τὰ παμπληθῆ ἑλληνικὰ μοναστήρια τῆς τοῦ ἁγίου Βασιλείου τάξεως, ἀναφέρονται καὶ ὀλίγιστά τινα λατινικὰ τὸν τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου ἀκολουθοῦντα κανόνα· ἀλλὰ μεσοῦντος τοῦ Η′ αἰῶνος, ὅτε ἡ σικελικὴ ἐκκλησία ὑπήχθη ὁριστικῶς ὑπὸ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικὴν δικαιοδοσίαν, οὐδόλως ἀπαντᾷ ἡ Λατινικὴ ὡς γραφομένη γλῶσσα καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ἐγχωρίοις ἐγγράφοις ἐπικρατεῖ ἀποκλειστικῶς ἡ Ἑλληνική.

Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου οἱ λαοὶ τῆς Σικελίας, οἵτινες ἕως τότε, εἰ καὶ ἑλληνίζοντες τὴν φωνήν, ἠκολούθουν τῆς ὀρθοδοξούσης Ῥώμης τὴν περὶ εἰκόνων διδασκαλίαν, ἐτέλουν ἐμπαθέστατοι εἰκονολάτραι καὶ περιεφρόνουν τοῦ αὐτοκράτορος τὰς περὶ καθαιρέσεως τῶν εἰκόνων διαταγὰς (726). Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἀπήντα δι' ἐπιβολῆς νέων βαρέων δασμῶν (733), καὶ διὰ τῆς ὑπαγωγῆς τοῦ σικελικοῦ κλήρου ὑπὸ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰκονομάχον τότε πατριαρχικὴν ἐξουσίαν. Ἀλλ' οἱ Σικελοί, εἰ καὶ ὑπαγόμενοι τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει βυζαντινῇ ἐκκλησίᾳ, προέκρινον ὅμως τὸν διὰ μαρτυρίου θάνατον παρὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων τὴν καθαίρεσιν καὶ καταστροφήν. Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου ἐμαρτύρησεν Ἀντίοχος, πατρίκιος Σικελίας, ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει (766), καὶ Ἰάκωβος ὁ Κατάνης ἐπίσκοπος, ὑπομείνας τὸν διὰ πείνης καὶ δίψης θάνατον (772) διὰ τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων. Ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ καὶ ἐπὶ Θεοφίλου ἐμαρτύρησε Μεθόδιος ὁ Συρακούσιος, ἓξ ἔτη βιώσας δεσμώτης ἐν ὑπογείῳ μετὰ παρακειμένων σωμάτων νεκρῶν (821-836). Ἰωσὴφ ὁ

ὑμνογράφος κατεδικάσθη (820) εἰς ὑπερορίαν εἰς Κρήτην, καὶ εἴκοσι ἔτη ἔπειτα εἰς τὰς ἀπωτάτας τῆς Μαιώτιδος λίμνης ἀκτάς.

Ἄλλως τε μόνην τὴν παθητικὴν ταύτην ἀντίστασιν ἀντετάξαντο οἱ Σικελοὶ κατὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων, οὐδέποτε στασιάσαντες ἐν ὀχλαγωγίαις καὶ ὅπλοις· ἀλλὰ καὶ οὔτε δυνατὸν ἦτο νὰ φθάσωσι τὰ πράγματα μέχρι τοιαύτης ἀκμῆς, διὰ τὸ πολυάριθμον τότε τῶν ἐν Σικελίᾳ στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἁπανταχοῦ τῆς νήσου φρουρίων, ὧν τὰ μὲν ἐμεγαλύνοντο, τὰ δὲ νεωστὶ ἀνεγείροντο, οὐχὶ δι' ἀποτροπὴν τῶν ληϊζόντων τὰς θαλάσσας Ἀράβων, ὅσῳ δι' ἐκφόβισιν τῶν ὀρθοδόξων εἰκονολατρῶν.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα οὐδαμῶς ἐχαλαρώθη τῶν Σικελῶν ἡ ὀρθόδοξος πίστις, οὐδὲ ἔπαυσεν ὑποκαίων ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος ὑπὲρ τῆς τῶν ἱερῶν εἰκόνων λατρείας· μόνη ἐξηλείφθη παντελῶς ἡ τῆς Ῥώμης λατινικὴ ἱεραρχία, καὶ ὁ σικελικὸς κλῆρος ἀσμένως ὑπετάγη καὶ συνεμορφώθη τῇ ὁμοεθνεῖ ἑλληνιζούσῃ βυζαντινῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ μάλιστα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου, καὶ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων παρὰ τῆς αὐτοκρατορίσσης Θεοδώρας (842-854), ἐν μέσῳ τῶν κατακτήσεων τοῦ ἡμίσεος τῆς Σικελίας ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, καὶ ἀναφυομένου, μεταξὺ Ἰγνατίου Πάπα Ῥώμης καὶ Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ σχίσματος τῶν ἐκκλησιῶν (857).

Στάσις ἐμφύλιος τοῦ ἐν Σικελίᾳ βυζαντινοῦ στρατοῦ ἐγένετο ἀφορμὴ τῆς κατακτήσεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῆς Τύνιδος, τῶν λεγομένων Ἀγλαβητῶν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ συγχρόνου σχεδὸν Ἰωάννου τοῦ Διακόνου, οἱ Συρακούσιοι, μετὰ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὸν βυζαντινὸν θρόνον Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ (821), ἐξεγερθέντες εἰς ἀποστασίαν ὑπὸ Εὐθυμίου τινὸς τουρμάρχου, ἀπέκτειναν τὸν πατρίκιον αὐτῶν Γρηγορᾶν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ πέμψας νέον στρατόν, κατέβαλε τὴν ἀνταρσίαν. Ὁ Εὐθύμιος καταφυγὼν εἰς Ἀφρικὴν μετὰ γυναικὸς καὶ τέκνων, ἐπέστρεψεν ἀκολούθως μετὰ στρατιᾶς ἐπικούρων Σαρακηνῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κριτοῦ αὐτῶν Ἄσαδ υἱοῦ τοῦ Φωρὰτ (827), καὶ προσέβαλε τὴν Σικελίαν. Αἱ ἀραβικαὶ ὀρδαὶ καταδραμοῦσαι τὴν νῆσον ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, κατέλαβον ἐπὶ τέλους τὸν Πάνορμον (831), τὴν Μεσσήνην (843), τὰς Συρακούσας (878) καὶ τὸ Ταυρομένιον (902).

Ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτὴν τῶν Σαρακηνῶν τὴν καταδυναστείαν (827-1090) ἤκμαζεν ὁ ἑλληνικὸς τῶν Σικελῶν ἐθνισμός, καὶ μόλις ἤρχισε νὰ φθίνῃ ἐπὶ τῶν Νορμαννῶν κατακτητῶν μέχρις οὗ ἐξέπνευσεν ὁλοτελῶς ἐπὶ τῶν Ἀνδεγαυῶν. Ἐν Μεσσήνῃ μάλιστα, καὶ ἁπανταχοῦ

τῆς βορειοανατολικῆς παραθαλασσίας, οὐχὶ μόνον ὁ ἑλληνισμὸς ἀλλὰ ιαὶ αὐτὴ ἡ πρὸς τὴν ἐν Βυζαντίῳ ἐκκλησίαν καὶ πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Ἀνατολῆς πίστις ἐξηκολούθει ἀκμαία, καὶ εἶχε τόσῳ ῥιζωθῆ, ὥςτε ἡ ὀρθόδοξος βυζαντινοσικελικὴ ἐκκλησία μετὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπερέζησε καὶ αὐτὴν τὴν ἐπὶ Νορμαννῶν ἐκλατίνισιν τῆς λοιπῆς Σικελίας, ὑπέκυψε δὲ τότε μόνον, ὅτε κατὰ τὸν ΙΒʹ αἰῶνα νέα εἰςβολὴ ἰταλῶν ἐποίκων κατέκλυσε τὴν νῆσον, καὶ ὅτε κατὰ τὸν ΙΓʹ αἰῶνα ἡ Σικελία ἐγένετο ὑποχείριος τῶν Ἀνδεγαυῶν.

Οἱ Ἄραβες κατακρατήσαντες τῆς Σικελίας, ᾠκειοποιήθησαν ὡρισμένας τινὰς πόλεις καὶ κώμας μετὰ τῶν ἐν αὐταῖς φρουρίων καὶ πύργων, τὸ δὲ λοιπὸν τῆς χώρας, τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῆς νήσου πρὸς ἀνατολάς, ἀφῆκαν τοῖς ὑποταχθεῖσι Σικελοῖς εἰς παντελῆ ἰδιοκτησίαν, ἀρκούμενοι μόνον εἰς τὴν παρὰ τῶν ἐγχωρίων ἀναγνώρισιν τῆς ἀραβικῆς ἐπικυριαρχίας, καὶ τὴν εἴςπραξιν, πρὸς ὄφελος τῶν κατακτητῶν, τοῦ κεφαλικοῦ καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας φόρου. Κατὰ τὰ ἄλλα, αἱ ἐγχώριοι κοινότητες ἀφίνοντο ἐλεύθεραι ὡς πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῶν ὀργανισμόν, τὸ θρήσκευμα, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἐθνισμόν. Ἑνὶ λόγῳ, οἱ ὑπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς χρηματίζοντες Σικελοὶ ὀλίγιστον κατεδυναστεύοντο παρ' αὐτῶν· ἐξ ἅπαντος ὀλιγώτερον παρ' ὅτι οἱ λοιποὶ Ἰταλιῶται τῆς Καλαβρίας καὶ Ἀπουλίας παρὰ τῶν Φράγκων καὶ Λογγοβαρδῶν.

Ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων τοῦ Βυζαντίου αὐτοκρατόρων, πλεῖστοι Σικελοὶ κληρικοὶ εὗρον τὸν διὰ μαρτυρίου θάνατον μαχόμενοι ὑπὲρ τῶν εἰκόνων· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Σαρακηνῶν αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια ἔμενον ἀπαραβίαστα καὶ φόρου ἐλεύθερα, καὶ πᾶσι τοῖς ἱερατευομένοις καὶ μοναχοῖς ἐχαρίζετο ἡ ζωὴ καὶ περιουσία. Ὀλιγίστοις ἐκ τῶν κληρικῶν ἐδόθη ἀφορμὴ καθαγιάσεως διὰ τοῦ μαρτυρίου, καὶ τοῦτο μόνον κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τῶν Ἀράβων ἐπιδρομῆς. Μεταξὺ τῶν μαρτύρων αὐτῶν ἀναφέρεται ὁ μοναχὸς ἅγιος Φιλάρετος, ὁ Πανορμίτης, ὅςτις, φεύγων μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Πανόρμου (831), κατελήφθη ὑπὸ τῶν διωκόντων Σαρακηνῶν, καὶ προετίμησε τὸν θάνατον παρὰ τὴν ἐξόμωσιν τῆς πίστεώς του· ὑστερώτερα ὁ γηραιὸς Ταυρομενίου ἐπίσκοπος, ἅγιος Προκόπιος, ὅςτις μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως (902), προςκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐμίρου Ἰμβραὶμ ἵνα ἐξομώσῃ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, καὶ εἰς ἀπάντησιν χλευάσας τὸν Σαρακηνὸν δυνάστην, παρεδόθη εἰς θάνατον μετὰ τῶν ἄλλων συναιχμαλώτων.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Ιʹ αἰῶνος τὸ μεγαλείτερον μέρος τῆς

ἀνατολικῆς Σικελίας ἐξηκολούθει νὰ κατέχηται ἀποκλειστικῶς παρὰ τῶν ἑλληνιζόντων χριστιανῶν ἄνευ ἐποίκων μωαμεθανῶν, καὶ μόνη ἡ καθαίρεσις τῶν τειχῶν τῶν πόλεων καὶ ὁ κεφαλικὸς φόρος ὑπεδείκνυον τὴν ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν ἐξαρτησίαν· διὰ τοῦτο ὅτε, βασιλεύοντος τοῦ Μανουὴλ Φωκᾶ, ἐγένετο ἡ πρώτη ἀπόπειρα τῶν Βυζαντινῶν πρὸς ἐπανάκτησιν τῆς νήσου (964), οἱ βυζαντινοὶ ἄρχοντες καὶ στρατὸς ἐγένοντο δεκτοὶ ὡς νόμιμοι κύριοι τῆς νήσου καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ Μεσσήνης μέχρι Λεοντίνων παραλίαν. Ἀλλὰ διὰ τῶν ἐξακολουθουσῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἁρπαγῶν ἐκ μέρους τῶν εἰς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς διατελούντων σαρακηνῶν κατακτητῶν, ἡ χώρα ἠρημοῦτο κατὰ μικρὸν καὶ ὁ πληθυσμὸς ἠραιοῦτο διὰ τὴν εἰς τὰς πέραν ἰταλικὰς χώρας μετοικεσίαν πλείστων τὰς τότε ἀκαταστασίας φευγόντων Σικελῶν. Τότε ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ὀπισθοδρομῶν δὲν παρήγαγε πλέον εἰμὴ ἰσχνοὺς καὶ ἀπεξηραμένους ἐκ τῶν νηστειῶν θεόπτας μοναχοὺς καὶ ἐρημίτας, ἀπαγγέλλοντας ἀποκρύφους χρησμούς, ἀποκαλύψεις καὶ θεοφανίας, εἰς μαρτυρίαν τῆς ἐπικρατούσης τότε καταπτώσεως τῶν πνευμάτων καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀθλιότητος τῶν ἐγχωρίων χριστιανῶν.

Ἀντὶ τῶν ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας δύω μητροπολιτῶν, τοῦ Κατάνης καὶ τοῦ Συρακουσῶν, μετὰ δεκατεσσάρων ἐπισκόπων, Ταυρομένης, Μεσσήνης, Κεφαλουδίου, Θερμῶν, Πανόρμου, Δραπάνης, Λιλυβαίου, Τριοκάλων, Ἀκράγαντος, Τυνδαρίου, Λεοντίνης, Ἀλεξίου, Μελίτης καὶ Λιπάριος, δὲν ἔμενε πλέον κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα εἰμὴ εἷς καὶ μόνος «Σικελίας ἐπίσκοπος». Τοιοῦτος ἀναφέρεται ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς χρονικοῖς «Λέων, ἐπίσκοπος Σικελίας» ἐν ἔτει 925, καὶ «Ἱππόλυτος, ἐπίσκοπος Σικελίας» ἐν ἔτει 968.

Διὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς χώρας καὶ τὴν ἀλλαχοῦ μετοίκησιν πλείστων ἐκ τῶν κατοίκων, κατελύθησαν καὶ αὐταὶ αἱ ἐπισκοπικαὶ ἕδραι, καὶ μόνα τὰ ὀνόματα αὐτῶν διεσώζοντο μνημονευόμενα ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς καταλόγοις τῆς Βυζαντινῆς ἱεραρχίας, ἐπ' ἐλπίδι ἐπιστροφῆς αἰσιωτέρων καιρῶν.

Ἐν τούτοις, ἀπὸ μεσοῦντος Ι' αἰῶνος μέχρι τέλους τοῦ ΙΑ', μεθ' ὅλας τὰς ἐρημώσεις καὶ πολιτικὰς ἀκαταστασίας, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα δὲν ἔπαυσαν καλλιεργούμενα, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν ὑπὸ τοὺς Ἄραβας τελούντων κατοίκων τῶν δυτικῶν τῆς νήσου χωρῶν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς σώζονται πλεῖσται σικελῶν ἁγίων βιογραφίαι, ἐν αἷς ἀναφέρονται Ἕλληνες ἱερεῖς διδάσκοντες τὰ ἑλληνικὰ γράμματα τῇ σικελικῇ νεολαίᾳ. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἤτοι περὶ τὰ τέλη

τῆς ἀραβικῆς ἐπικρατήσεως, ἐν καιρῷ δευτέρας ἀποπείρας βυζαντινῆς ἐπανορθώσεως ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Παφλαγόνος (1038-1042), καὶ ἐπὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν Σικελίᾳ τῶν Νορμαννῶν (1043-1072), οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς νήσου παρουσιάζονται διαφυλάττοντες τὴν πάτριον αὐτῶν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐμμένοντες εἰς τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Μόνοι οἱ τοὺς Νορμαννοὺς ἀκολουθήσαντες Φράγκοι καὶ Ἰταλοὶ ὡμίλουν τὴν τότε κοινὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀγρότιδα λατινικὴν γλῶσσαν (lingua rustica), ἐξ ἧς ἐμορφώθη ἡ ἰταλική, καὶ εἰςῆγον τὰ δόγματα καὶ τὸ τυπικὸν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας.

Ῥοβέρτος Γυισκάρδος de Hauteville, ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐν Σικελίᾳ νορμαννικῆς δυναστείας, ἐν ἔτει 1072 εἰςελθὼν ἐν Πανόρμῳ, ηὗρεν ἐκεῖ τὸν ἕνα καὶ μόνον ὑπολειπόμενον «Σικελίας ἀρχιεπίσκοπον» Νικόδημον, προϊστάμενον τῆς ἐγχωρίου ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἐν ᾧ ὁ πάπας Ῥώμης Λέων ὁ Θ', πολλῷ πρότερον, εἶχεν ἀποστείλει λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον Σικελίας τὸν ἐκ Λωραίνης μοναχὸν Οὐμβέρτον, ὅςτις ὡς τοιοῦτος ὑπογράφεται εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ ἔτος 1049 τοπικῆς συνόδου.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν οἱ Σικελοὶ ἐχωρίζοντο εἰς ἄραβας ἢ καὶ ἐγχωρίους ἐξομώτας *Σαρακηνούς*, καὶ εἰς *Χριστιανούς*. Οὗτοι δὲ πάλιν διεκρίνοντο εἰς λατινοφρονοῦντας τὸ δόγμα εἰ καὶ ἑλληνίζοντας τὴν φωνὴν ἰταλιώτας ἐξ Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας, καὶ καλουμένους ἁπλῶς *Χριστιανούς*· καὶ εἰς ἐμμένοντας εἰς τὰ δόγματα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, συνάμα δὲ καὶ εἰς τὸν ἀνέκαθεν αὐτῶν ἑλληνικὸν ἐθνισμόν, καὶ καλουμένους *Καθολικούς*, ἐκκλησιαζομένους εἰς τὰς παλαιὰς αὐτῶν ἑλληνικὰς ἐκκλησίας, τὰς καλουμένας τότε *Καθολικάς*.

Ὅ τι ἀποβλέπει τοὺς μωαμεθανοὺς ἐκ χριστιανῶν ἐξομωτῶν Σικελούς, ἐκ τῶν πατρωνυμικῶν των, ἤτοι οἰκογενειακῶν ἐπωνυμίων, μαρτυρεῖται διὰ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἡ ἑλληνικὴ ἢ ἰταλιωτικὴ καταγωγή· οὕτως ἀπαντῶσιν εἰς διάφορα διπλώματα καὶ ἄλλα ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς: Ἴσσα υἱὸς Γελασίου, Ἄχμετ υἱὸς Ῥωμαίου, Ἰούσουφ υἱὸς Γεννάρου, Ὄμαρ υἱὸς Χρυσοπούλου, Μωάμεθ Καβάσιλας, Ἴσσα Γεώργης, Ἀβδερραχμὰν υἱὸς Φράγκου, Χουσεῒν υἱὸς Σωτήρη, Ἄλυ Στράμβος, καὶ καθεξῆς.

Ἡ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἐγκατασταθεῖσα τῶν Νορμαννῶν δυναστεία κατ' ἀρχὰς περιεποιεῖτο τὸν ἑλληνικὸν τῆς νήσου ἐθνισμὸν καὶ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, ἵνα προςελκύσῃ τὰς συμπαθείας τῆς πλειονότητος τῶν ἐγκατοίκων ὑπὲρ τῶν ἀλλοφύλων κατακτητῶν.

Ῥοβέρτος Γυισκάρδος, κόμης καὶ ἔπειτα δοὺξ Ἀπουλίας, ἐκ τοῦ Νορμαννικοῦ οἴκου τῶν Hauteville, μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ Πανόρμου (1072), παρατηρήσας, ἐν μέσῳ περιφανῶν τῆς ἀραβικῆς ἀκροπόλεως Χάλκης (el Halaka) οἰκοδομῶν, εὐτελὲς καὶ παρὰ τῶν Σαρακηνῶν βεβηλωμένον μικρὸν τῆς Θεομήτορος ἐκκλησίδιον, διέταξεν ἀμέσως τὴν ἐκκαθάρισιν καὶ ἀνοικοδόμησιν ἐπ' αὐτοῦ περικαλλίστου ναοῦ, ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν «τῆς Παναγίας τῆς Σπηλαιωτίσσης», καὶ συγχρόνως ᾠκοδόμησε καὶ ἐπροικοδότησε μοναστήριον μεγαλοπρεπὲς ἐν Μαζάρᾳ διὰ τοὺς σικελοὺς μοναχοὺς τῆς τοῦ ἁγίου Βασιλείου τάξεως, τοὺς ἀκολουθοῦντας τὸ τυπικὸν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ῥοβέρτου, κόμης Καλαβρίας καὶ Σικελίας Ῥογῆρος, λαβὼν εἰς μερίδα αὐτοῦ τὸ βιλαέτιον τῶν Δεμέννων (Vilayât Deménna τῶν ἀράβων καὶ Val Demona τῶν νορμαννῶν), ἀνέκτισεν ἐκ θεμελίων τὰ ἐπὶ τῆς ἀραβικῆς καταδυναστείας ἐρειπωμένα βασιλειανὰ μοναστήρια τῆς ἐπαρχίας Δεμέννων, καὶ ἐπροικοδότησε τὸ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐπανακτισθὲν ὑπό τινος ἡγουμένου Γρηγορίου μοναστήριον τοῦ ἁγίου Φιλίππου τοῦ Μύρτου ἢ Φραγαλᾶ μὲ διάφορα μετόχια ἱδρυθέντα ἀναλώμασιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Ῥογήρου, ὡς ἐκεῖνο τοῦ ἁγίου Θαλλελαίου (1091), τοῦ ἁγίου Νικολάου τῆς Σκάλας Παλαιοκάστρου, καὶ τοῦ ἁγίου Ἱππολύτου (1094). Ἔπειτα παρὰ τὴν παλαιὰν τῶν ἐγχωρίων ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν τὴν λεγομένην «*Καθολικὴν*» καὶ μέχρι τῆς σήμερον La Cattolica, ἀνήγειρεν ὁ κόμης Ῥογῆρος καὶ ἄλλην, τὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου (1081), καὶ ὥρισεν ἐφημέριον τοῦ ἐν Ῥηγίῳ τῆς Καλαβρίας παλατίου του τὸν ἐκ τοῦ γένους τῶν Γραφέων ἱερέα Σχολάριον, διάσημον τότε τῆς Μεσσήνης ἕλληνα κληρικόν.

Ὁ πάπας Οὐρβανὸς ὁ Β′ δὲν ἠδύνατο νὰ μένῃ ἀδιάφορος εἰς τοιαύτην τοῦ κόμητος Ῥογήρου ἐκκλησιαστικὴν πολιτικήν· ἐπορεύθη αὐτοπροσώπως εἰς Σικελίαν (1089) πρὸς διαπραγμάτευσιν κονκορδάτου ἀφορῶντος τὴν ἐν Σικελίᾳ καὶ Καλαβρίᾳ ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν ὑπαγωγὴν αὐτῆς ὑπὸ τὴν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἱεραρχικὴν ἐξουσίαν. Ὑστερώτερα, μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Καπύης (1098), ἐπανῆλθεν ὁ πάπας ἵνα εὕρῃ τὸν κόμητα Ῥογῆρον ἐν Σαλέρνῳ καὶ δώσῃ αὐτῷ καὶ τοῖς διαδόχοις του τὸ ἀξίωμα *ἀποστολικοῦ Ληγάτου* (Legatus apostolicus), ἵνα ὑποχρεώσῃ αὐτὸν ἔτι μᾶλλον εἰς ἀφοσίωσιν τῇ παπικῇ ἕδρᾳ καὶ τῇ λατινικῇ ἐκκλησίᾳ.

Ἡ ἔκτοτε συμπληρωθεῖσα κατάκτησις τῆς Σικελίας ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν ἀπέβη λίαν ἐπιζήμιος διὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ ἑλληνικὴν ἐκκλη-

σίαν. Ῥογῆρος ὁ Α' μέγας κόμης καὶ ὁ υἱός του Ῥογῆρος ὁ Β' βασιλεὺς τῆς Σικελίας, μετὰ τῶν ὁποίων σμῆνος λατίνων μοναχῶν τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου εἰςέβαλον εἰς τὴν νῆσον, τὰ μὲν πρωτόλεια τῶν κερδηθέντων ἀπὸ τοῦ κατὰ τῶν Ἀράβων πολέμου λαφύρων ἔπεμψαν τῷ Ῥώμης ἄκρῳ ἀρχιερεῖ, τὸ τρίτον δὲ τῆς ἀξίας τῆς ἐπιλοίπου λείας ἀφιέρωσαν εἰς ἵδρυσιν λατινικῶν μοναστηρίων καὶ ναῶν, ὑποτάξαντες τῷ πάπᾳ Ῥώμης τὴν ἐγχώριον ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν· ἐὰν δὲ παρὰ τὰς λατινικὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ βενεδικτιανὰ μοναστήρια, οἱ δύω Ῥογῆροι, πατὴρ καὶ υἱός, ἐπιεικῶς φερόμενοι πρὸς τοὺς ἑλληνίζοντας ἐγχωρίους, ἐξηκολούθουν νὰ κτίζωσιν ἢ καὶ ἁπλῶς νὰ ἀνακαινίζωσι καὶ πολλὰ ἄλλα κοινόβια ἑλληνικὰ τῆς τοῦ ἁγίου Βασιλείου τάξεως, προικοδοτοῦντες αὐτὰ διὰ πλείστων κτημάτων καὶ δωρεῶν, ὡς τὴν τοῦ Βρόλλου μονὴν τῆς Θεοτόκου τοῦ Μύλου, τὴν Παναγίαν τῆς Λατίνας, τὴν τοῦ Παντοκράτορος τῆς Πλάκας παρὰ τὴν Φραγκαβίλλαν, τὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Ἀγρύλλης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μεσσήνης καὶ ἄλλας, ἐν τούτοις νέοι λατῖνοι ἐπίσκοποι κατέσχον τὰς ἕδρας τῶν πρώην βυζαντινῶν ἐπισκόπων, καὶ λατινικαὶ ᾠκοδομήθησαν δι' αὐτοὺς μητροπολιτικαὶ ἐκκλησίαι· ἐν δὲ τοῖς ἑλληνικοῖς ναοῖς καὶ μοναστηρίοις ἐξηκολούθει μὲν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὸ βυζαντινὸν τυπικὸν ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις, ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς κλῆρος καὶ οἱ μοναχοὶ ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τῶν λατίνων ἱεραρχῶν καὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ ὑπερτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς. Τότε χειροτονηθέντων λατίνων μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων ἀντὶ τῶν πρὸ πολλοῦ ἐκλειψάντων ὀρθοδόξων ἀνατολικῶν, ἀντικατέστησαν τούτους ὁ Πρωτόπαπας καὶ ὁ Δεύτερος ἐν ταῖς παλαιαῖς τῶν ἑλλην.ζόντων ἐγχωρίων *Καθολικαῖς ἐκκλησίαις* ὅπως αὐταὶ ὠνομάζοντο πρὸς διάκρισιν τῶν ἀρχοντικῶν εὐκτηρίων οἴκων καὶ τῶν μοναστηριακῶν ἐκκλησιῶν[1].

Ἤδη καὶ πρὶν τοῦ κονκορδάτου ὁ μέγας κόμης Ῥογῆρος ὁ Α' εἶχεν ἱδρύσει τὴν ἐπισκοπὴν Δραΐνης (1081) ἐπὶ πάπα Γρηγορίου τοῦ Ζ', ἐπὶ δὲ Οὐρβανοῦ τοῦ Β' ὥρισε καὶ τὰς ἄλλας ἐπισκοπάς. Μόνη ἡ

[1] Ἡ ἐν Τρούλλῳ ς' οἰκουμενικὴ σύνοδος (691) ὁρίζει διὰ τοῦ νθ' κανόνος: «Μηδαμῶς ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ, ἔνδον οἰκίας τυγχάνοντι βάπτισμα ἐπιτελείσθω· ἀλλ' οἱ μέλλοντες ἀξιοῦσθαι τοῦ ἀχράντου φωτίσματος ταῖς καθολικαῖς προσερχέσθωσαν ἐκκλησίαις.» — Distinguendum est inter ecclesias, solis monachorum usibus exstructas et aedificia καθολικά, quae omnibus fidelibus pervia sunt. H. A. Daniel, Codex liturgicus σελ. 202.

ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Πανόρμου, οὖσα ἤδη ἐγκαταστημένη πρὸ τῆς νορμαννικῆς καταχτήσεως ὑπὸ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ Θ′ (1049), ἀνεγνωρίσθη ὡς μητρόπολις τῶν σικελικῶν ἐπισκοπῶν. Ἡ ἐπισκοπὴ Δραίνης ὑψώθη ὅμως καὶ αὐτὴ εἰς ἀρχιεπισκοπὴν καὶ ἕδρα αὐτῆς ὡρίσθη ἡ Μεσσήνη ἐν ἔτει 1096. Ἡ ἐπισκοπὴ Κατάνης συνεστήθη ἐν ἔτει 1091, ἡ Συρακουσῶν, ἡ Ἀκράγαντος καὶ ἡ Μαζάρας ἐν ἔτει 1093. Ἐπίσκοπος Ἀκράγαντος διωρίσθη Γερλάνδος ὁ Ἀλλοβρόξ· Στέφανος ἐκ Ῥοθομάγου τῆς Νορμανδίας ἐκληρώθη τὴν ἕδραν Μαζάρας· Ῥογῆρος ἐκ Προβιγκίας ἐγένετο Συρακουσῶν, καὶ Ἀνσεγέριος ὁ Βρετανὸς ἐγένετο Κατάνης ἐπίσκοπος.

Μετὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν ἐπισκοπῶν Δραίνης καὶ Μεσσήνης καὶ ὕψωσιν αὐτῶν εἰς μίαν ἀρχιεπισκοπήν, δύω ἔτη ὑστερώτερα (1098) ἐτέθησαν ὑπὸ Ῥογήρου τοῦ Α′ τὰ θεμέλια τοῦ νέου καθεδρικοῦ ναοῦ, ἤτοι τῆς λατινικῆς μητροπόλεως (Matrix, καὶ νῦν Matrice ἰταλιστί). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου κόμητος ὁ ναὸς ἐξηκολούθει νὰ κτίζηται ἀναλώμασι τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν υἱοῦ του βασιλέως Ῥογήρου τοῦ Β′ (1112-1154) κατὰ μικτὸν ἀραβικὸν καὶ νορμαννικὸν ῥυθμόν. Συντελεσθέντος τοῦ ἔργου ὁ ναὸς ἀφιερώθη «*τῇ πολιούχῳ Μεσσήνης Μαρίᾳ τῇ Θεομήτορι*» (Sancta Maria Deiparens, Messanensis urbis patrona). Δίπλωμα τοῦ αὐτοκράτορος Φρεδερίκου Β′ τοῦ Σουαβοῦ, μεγάλου ῥηγὸς Σικελίας καὶ Ἀπουλίας (1215-1250) ποιεῖται μνείαν «magnifici regis Rogerii, avi nostri, . . . qui Messanensem Ecclesiam propriis sumptibus cum multa devotione fundavit.»

Τὰ πρῶτα κοπέντα νομίσματα τοῦ κόμητος Ῥογήρου τοῦ Α′, ὅστις εἶχεν ἀναδείξει τὴν Μεσσήνην πρωτεύουσαν τῆς Σικελίας, φέρουσιν ἐπ' αὐτῶν τὴν Παναγίαν Παρθένον ἱσταμένην μὲ τὰς χεῖρας ἀνατεταμένας, ἔχουσαν στέφανον ἀστέρων δώδεκα περὶ τὴν κεφαλήν της καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς τὴν σελήνην· ἑκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς ἀναγινώσκεται ἑλληνιστὶ ἡ ἐπιγραφὴ ΜΡ ΘΥ (Μήτηρ Θεοῦ). Ὄπισθεν τὰ νομίσματα φέρουσιν ἁπλῶς ΚΕ ΒΟΗΘΕΙ ΤΩ ΣΩ ΔΟΥΛΩ ΡΟΥΓΕΡΩ. Ἄλλα νομίσματα, ὑστερώτερα, φέρουσιν ἐξ ἑνὸς τὴν Θεομήτορα βρεφοκρατοῦσαν καὶ γύρωθι τὴν ἐπιγραφὴν λατινιστί: MATER DMI MARIA, ὄπισθεν δὲ τὸν Ῥογῆρον ἔφιππον καὶ ἐν ὅπλοις καὶ γύρω τὴν ἐπιγραφὴν ROGERIUS COMES.

Μετὰ τὸν θάνατον Ῥογήρου τοῦ Α′ (1101) ἡ λατινίζουσα αὐλὴ ἀντὶ τῆς ἀποκλειστικῶς ὑπὸ ἑλλήνων Σικελιωτῶν κατοικουμένης Μεσσήνης προετίμα τῶν ὑπὸ πλεοναζόντων σαρακηνῶν καὶ ἰταλιω-

τῶν κατοικούμενον Πάνορμον. Ἡ χήρα τοῦ Ῥογήρου καὶ κηδεμὼν τῶν ἀνηλίκων τέκνων Σίμωνος καὶ Ῥογήρου τοῦ Β' κυβερνῆτις Ἀδελαΐς, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Μεσσήνην ὁλοτελῶς, εἶχε τὰς διατριβὰς αὐτῆς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐν Πανόρμῳ, πόλιν, τὴν ὁποίαν κατέστησε πραγματικὴν τοῦ νησιωτικοῦ κράτους πρωτεύουσαν, κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1112 ἐνηλικιότητα Ῥογήρου τοῦ Β' μεγάλου κόμητος καὶ ἔπειτα βασιλέως Σικελίας καὶ Καλαβρίας, ὅτε ἐπεκυρώθησαν καὶ αἱ προνομίαι καὶ ἀνεγνωρίσθη δημοσίᾳ τὸ πρωτάτον τῆς λατινικῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πανόρμου, ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν ἰταλῶν, φράγκων καὶ νορμαννῶν ἱπποτῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἕλληνος ἀμηρᾶ, ἤτοι μεγάλου ναυάρχου Χριστοδούλου

Ἀπεικόνισμα τοῦ ἐν Σικελίᾳ ἑλληνισμοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΒ' αἰῶνος (1075-1125) παρέχει ἡμῖν ὁ ἐκ τοῦ περιφανοῦς γένους τῶν Γραφέων Μεσσήνιος ἱερεὺς Σχολάριος. Οὗτος τὰ πλεῖστα εὐνοούμενος παρὰ τοῦ μεγάλου κόμητος Ῥογήρου τοῦ Α' δι' ἀξιολόγους ὑπηρεσίας, κατεῖχεν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ κτήματα πατρικὰ ἢ παρὰ τῆς κυβερνήσεως προικοδοτημένα, τὰ ὁποῖα ηὔξησεν ὑπερμέτρως δι' ἀγορᾶς ἄλλων χωρίων μετὰ κτηνοτροφείων, δούλων καὶ δουλοπαροίκων εἰς τὰς ἐπαρχίας Μεσσήνης, Πανόρμου, Κάστρου Ἔννης, Δραΐνης, Μανιάκης καὶ Καστέλλου, καθὼς καὶ ἐπὶ τῆς πέραν Καλαβρίας, ἐν Ῥηγίῳ, Μάσσᾳ, Σεμινάρᾳ, Νικοτέρᾳ, Βριατικῷ, Γεράκῃ, Κωσένζᾳ καὶ Ῥωξάνῳ. Ἐπὶ τέλους ὁ κόμης Ῥογῆρος ὁ Α', θέλων νὰ ἀνταμείψῃ τὸν αὐλικόν του ἕλληνα ἱερέα Σχολάριον διὰ τὰς πολλὰς καὶ τιμίας αὐτοῦ ἐκδουλεύσεις ὑπὲρ τῆς νέας πολιτείας καὶ τῆς ἀρτισυστάτου δυναστείας, διὰ διπλώματος τοῦ ἔτους 1099, ἐδώρησεν αὐτῷ καὶ τοῖς κληρονόμοις του, εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, τὰ παρὰ τὴν Μεσσήνην χωρία τοῦ Φραγαλᾶ καὶ τῆς Φέρλας.

Σχολάριος ὁ Γραφεύς, ἀφοῦ ἐμοιράσθη τὰ πατρικὰ κτήματα μετὰ τῶν ἀδελφῶν του, ἐμοίρασεν ἔπειτα τὸ μεγαλείτερον μέρος τῆς ἰδιαιτέρας του περιουσίας μεταξὺ τῶν υἱῶν του, τὸ δὲ ἐπίλοιπον κατηνάλωσεν εἰς ἵδρυσιν μοναστηρίου οὐχὶ μακρὰν τῆς Μεσσήνης, προικοδοτήσας αὐτὸ πλουσιώτατα μὲ οἰκοδομήματα, γαίας, ἐπαύλεις, καὶ κοσμήσας τὸν τοῦ μοναστηρίου ναὸν μὲ ἱερὰ σκεύη χρυσᾶ, καὶ χρυσοϋφάντους στολάς, μὲ εἰκόνας περικαλλεῖς καὶ τριάκοντα κώδικας λειτουργικούς, πάντα ταῦτα *ἀγορασθέντα ἐπίτηδες ἐν Ἑλλάδι*. Μετὰ τὴν ἐγκαινίασιν τοῦ ναοῦ, Σχολάριος ὁ Γραφεύς, ὁ κοσμικὸς τὸ πρὶν καὶ νυμφευμένος ἱερεύς, ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα, μετονομασθεὶς Σάβας, καὶ ἐχειροτονήθη ἡγούμενος τοῦ ἰδιοκτήτου μοναστηρίου.

Οὕτω καὶ οἱ λοιποὶ ἕλληνες Σικελιῶται ἀπαλλοτριωθέντες τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου καὶ ἐπιδιδόμενοι εἰς ἐπιχειρήσεις κερδοσκοπικὰς ἢ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, ἔμενον ἀδιαφοροῦντες περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων καὶ αναισθητοῦντες εἰς τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν κυβερνώντων. Ἡ μοναστικὴ τελειότης ἀντικατέστησε τὰς πολιτικὰς ἀρετὰς τοῦ ἀρχαίου τῶν νησιωτῶν ἑλληνισμοῦ, καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀρθοδοξία προετιμᾶτο παρὰ τὴν διαχείρισιν τῶν ὅπλων καὶ τὴν διάπραξιν μεγάλων ἔργων πολιτικῶν ἢ πολεμικῶν.

Ἡ ἀπέχθεια τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου κατὰ τὸν ΙΒ′ αἰῶνα ἐκ μέρους τῶν ἑλλήνων Σικελιωτῶν ἦτο ἡ πρώτη αἰτία τῆς ὑποδεεστέρας καταστάσεως αὐτῶν ἀπέναντι τῶν ὑπερορίων Φράγκων καὶ Ἰταλῶν, καὶ ἀπέναντι αὐτῶν ἀκόμη τῶν Ἀράβων συμπολιτῶν των. Οὐδεὶς ἕλλην Σικελιώτης ἐγένετο ἱππότης τιμαριοῦχος· οὐδεὶς συγκατελέχθη μεταξὺ τῶν εὐγενῶν, εἰ καὶ πλεῖστοι ἐπὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς νορμαννικῆς καταχτήσεως εὑρέθησαν νὰ ἦνε δημόσιοι λειτουργοί, κατέχοντες τὰ ὑψηλότερα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα· ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἦσαν ἐκ τῶν ἐγχωρίων Σικελιωτῶν, ἀλλ' ἐπήλυδες ἐξ ἄλλων βυζαντινῶν χωρῶν, οἷοι ὁ ἀμηρᾶς, ἤτοι μέγας ναύαρχος Χριστόδουλος ὁ ἐξ Ἀντιοχείας (1112), ὁ μετ' αὐτὸν ἀμηρᾶς Γεώργιος, ὁμοίας καταγωγῆς, καὶ ὁ στρατηγὸς Ῥωμανὸς Ξένος, διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας Δεμέννων (1136).

Ἔκτοτε οἱ διὰ πλούτη ἢ μεγάλα κτήματα προέχοντες τῶν ἄλλων συμπολιτῶν των Ἑλλήνων, Ἀράβων, Ἰταλῶν, Φράγκων καὶ Ἰσραηλιτῶν, ἠρκοῦντο ἐπὶ τῷ τίτλῳ «γέροντες» ἢ «ἄρχοντες», οὐδὲν φροντίζοντες περὶ τίτλων εὐγενείας καὶ ἀξιωμάτων πολιτικῶν.

Οὕτω, ἐν διπλώματι προικοδοτήσεως τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Φιλίππου ἐκ μέρους τοῦ κόμητος Ῥογήρου, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1090, γίνεται μνεία, μεταξὺ ἄλλων μαρτύρων, καὶ «Βασιλείου υἱοῦ Τριχάρη, ἄρχοντος Δεμέννων»· ἐν ἄλλῳ διπλώματι προικοδοτήσεως τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἐπὶ τοῦ ὄρους Μονέλι, ἐκ μέρους τοῦ ἱππότου Ἐλεάζαρ υἱοῦ Γυιλιέλμου Μαλλαβρέτ, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1116, τὸ σιγίλλον κυροῦται «κατενώπιον τῶν συνεδριαζόντων καλλίστων »ἀρχόντων τοῦ ἄστεος Γαλάτι, πρεσβυτέρου Πέτρου, καὶ Νικολάου »Δαζῆ, καὶ Γεωργίου Τσεγγαροπώλου, καὶ Λέοντος Γαλάτη, καὶ »Λέοντος Δαζῆ, καὶ Νικολάου Γαλάτη, καὶ Φωτεινοῦ, καὶ ἑτέρων »πλείστων».

Ἐν πράξει τοῦ στρατηγοῦ, ἤτοι ἐπάρχου Δεμέννων, Ῥωμανοῦ Ξέ-

νου, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1136, καταφαίνεται ὅτι ὁ ἔπαρχος οὗτος κατ' εἰσήγησιν τοῦ τότε ἀμηρᾶ, ἤτοι μεγάλου ναυάρχου, ἔλαβεν ἐντολὴν «ἵνα προςαγάγῃ ἔμπροσθέν του πάντας ἡγουμένους τε καὶ πρεσβυτέρους καὶ ἄρχοντας» καὶ ἐρευνήσῃ τοὺς τίτλους, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Μύρτου ἐπί τινος μετοχίου τοῦ ἁγίου Βαρβάρου. Ὁ ἔπαρχος συνήθροισε πάντας, ἤτοι τὸν καθηγούμενον τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Φιλίππου, καὶ Χριστόδουλον καθηγούμενον τοῦ ἁγίου Πέτρου, καὶ Βασίλειον Πρωτόπαπαν σὺν τῷ κλήρῳ αὐτοῦ, καὶ νοτάριον Βασίλειον Κριτήν, καὶ νοτάριον Βασίλειον Γράστειλον, καὶ Νικόλαον Κάπρον, καὶ Νικόλαον τοῦ Ἀλφιέρη, καὶ νοτάριον Βασίλειον Φιλίππου, καὶ Συμεῶνα Βουνήτην, καὶ νοτάριον Φίλιππον Πτολεμαῖον, καὶ τὸν Λέοντα Ῥοδοπάτην, καὶ Νικήταν Πολύκαρπον, παρόντος δὲ καὶ νοταρίου Θεοδώρου Οὐισκόμητος, καὶ ἐρωτήσας αὐτοὺς ἵνα μαρτυρήσωσι, οὗτοι ἀπεφάνθησαν, ὅτι πάντες καλῶς ἐγίνωσκον τὸν ἅγιον Βάρβαρον ὄντα μετόχιον τοῦ ἁγίου Θεοδώρου· οὕτω ὁ στρατηγὸς μαθὼν τὴν ἀλήθειαν, ἐξέδωκεν ἀπόφασιν τοῦ εἶναι ἐξάρτημα ἀπαρασάλευτον τὸ τοιοῦτο μετόχιον ἐκ τῆς μονῆς ἁγίου Θεοδώρου.

Ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου καταφαίνεται πῶς συνέκειτο κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὁ κύριος πληθυσμὸς τῆς Σικελίας ὑπὸ τοὺς Νορμαννούς, καὶ ποίαν θέσιν κατεῖχεν ἡ ἑλληνικὴ πλειονότης τῶν Σικελῶν, λαϊκοί τε καὶ κληρικοί, ἐν τῇ πολιτείᾳ. Τὸ μεγαλείτερον ἀξίωμα εἰς τὸ ὁποῖον ἠδύναντο νὰ φθάσωσιν οἱ λαϊκοί, ἦτο τὸ τοῦ *ἄρχοντος* ἢ *γέροντος* ἢ *νοταρίου*· ἐκεῖνο δὲ εἰς τὸ ὁποῖον ἠδύναντο νὰ ἀνέλθωσιν οἱ κληρικοί, ἦτο τὸ τοῦ *πρωτόπαπα* καὶ τὸ τοῦ *ἡγουμένου*. Ἐκ τῶν ἀρχόντων καὶ γερόντων ἐξελέγοντο οἱ πάρεδροι *κριταὶ* καὶ οἱ ἔνορκοι πραγματογνώμονες καλούμενοι *ὠμωταί*, ἐν ᾧ οἱ βασιλικοὶ πρωτονοτάριοι καὶ οἱ μεγάλοι κριταὶ ἦσαν πάντοτε ἐπήλυδες Λατῖνοι. Τὰ ἀνώτερα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα κατεῖχον ἀνεξαιρέτως Φράγκοι, Νορμαννοί, Λομβαρδοὶ καὶ Ἰταλοὶ τοῦ δόγματος τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας. Ἀρχιεπισκοπικὸν σιγίλλον τῆς 18 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1125 ἑλληνιστὶ ὡς πάντα τὰ δημόσια ἔγγραφα γεγραμμένον, ἄρχεται οὕτω: «Γουλιέλμος ἐν Θεοῦ ἐλέῳ ἀρχιεπίσκοπος Δραίνας τε καὶ Μεσσήνης.»

Οὕτως ἡ ἑλληνικὴ ἐν Σικελίᾳ γλῶσσα ὑπερέζησε καὶ αὐτὴν τὴν ἐπὶ τῶν Νορμαννῶν κατακτητῶν ὑπὸ τὴν ἀποστολικὴν τῆς Ῥώμης ἕδραν ὑπαγωγὴν τῆς Σικελικῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν παρείςαξιν κλήρου λατινικοῦ. Ἐξηκολούθει δὲ νὰ ἦνε κοινὴ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν

τοῖς ἀγροῖς, ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ ἐν τοῖς ναοῖς μέχρι μεσοῦντος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Συμβόλαια, νόμοι, δικαστικαὶ ἀποφάσεις, ἐγκύκλιοι καὶ διατάγματα ἀπὸ Ῥογήρου κόμητος καὶ ἐφεξῆς ἐπὶ τῶν διαδόχων του βασιλέων, ἐγράφοντο καὶ ἐδημοσιεύοντο ἑλληνιστί, σπανίως δὲ λατινιστὶ καὶ ἑλληνιστί, ὡς εἰς τὰ περὶ νεοσυστάτων ἐν Σικελίᾳ λατινικῶν ἐπισκοπῶν βασιλικὰ διατάγματα, καὶ εἰς τὰ ὑπὲρ τῶν Βενεδικτιανῶν μοναστηρίων δωρητήρια ἔγγραφα.

Φρεδερῖκος Β' ὁ Σουαβός, αὐτοκράτωρ Γερμανίας καὶ μέγας ῥὴξ Σικελίας καὶ Ἀπουλίας (1215-1250), ἐξέδιδε τὴν νομοθεσίαν του λατινιστὶ ἅμα τε καὶ ἑλληνιστί, ὅπως αἱ βασιλικαὶ διατάξεις γένωνται τοῖς ἑλληνιστὶ λαλοῦσιν ὑπηκόοις καταληπταί, ἂν καὶ ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ ἐν Πανόρμῳ ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα, τότε μόλις καταστᾶσα γλῶσσα γραπτή, ἐπροτιμᾶτο καλλιεργουμένη, καὶ πολλὰ σώζονται δοκίμια ἰταλικῆς ποιήσεως, ἔργα αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως Φρεδερίκου τοῦ Β', τοῦ υἱοῦ του Μανφρέδου καὶ πολλῶν ἐκ τῶν αὐλικῶν. Ἀλλὰ καὶ ὑστερώτερα καθ' ὅλον τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα, παρὰ τὴν ἤδη ἐπικρατοῦσαν ἐν Σικελίᾳ ἰταλικὴν γλῶσσαν καὶ λατινικὴν ἐκκλησίαν, πολλαχοῦ ἀκόμη διετηροῦντο, πρὸ πάντων μάλιστα ἐν Μεσσήνῃ καὶ ἐν Πανόρμῳ, ἤθη καὶ ἔθιμα ἑλληνικά, καὶ ἑλληνιστὶ ἐτελεῖτο ἡ θεία καὶ ἱερὰ λειτουργία, μέχρις ὅτου ὁ πάπας Σῖξτος ὁ Δ' (1475-1484), ἐξαιρέσει εὐαρίθμων τινῶν προνομιούχων ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων, κατήργησε τελείως ἐν τοῖς ναοῖς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸ τυπικὸν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀντικαταστήσας αὐτὰ διὰ τῶν λατινικῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐχὶ ἄνευ ἀντιστάσεως ἐκ μέρους τῶν ἑλληνιζόντων κληρικῶν. Οὕτως ἱστορεῖται, ὅτι τοῦ βασιλειανοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Φιλίππου τοῦ Φραγαλᾶ παρὰ τὴν Μεσσήνην ἑνωθέντος διατάγματι τῆς βασιλίσσης Μαργαρίτας ἐν ἔτει 1188, μετὰ τοῦ λατινικοῦ βενεδικτιανοῦ μοναστηρίου τῆς Παναγίας τοῦ Μανιάκη, ἐξηκολούθει πάντοτε νὰ προΐσταται αὐτοῦ Ἕλλην προηγούμενος, καὶ αἱ ἱεραὶ ἀκολουθίαι ἐψάλλοντο πάντοτε ἑλληνιστὶ κατὰ τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας· ὅτε δὲ ὑστερώτερα ὁ πάπας Σῖξτος ὁ Δ' ἐπέβαλε τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου καὶ τὸ τυπικὸν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, οἱ μοναχοὶ τότε μόνον ἐδέχθησαν αὐτά, ὅτε τοῖς ἐπεδόθησαν ἐν μεταφράσει ἑλληνικῇ αἱ ἐπιβαλλόμεναι ἀκολουθίαι.

Ἐκ τῶν καλλιτέρων εἰκόνων, τὰς ὁποίας ὁ ἱερεὺς Σχολάριος ὁ ἐκ Γραφέων ἔφερεν *ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος* (1099) πρὸς διακόσμησιν τῶν ἐν Μεσσήνῃ ἐκκλησιῶν, αἱ ἀξιολογώτεραι ἦσαν δύω, παριστῶσαι *τὴν ἐν*

Ἀθήναις τιμωμένην Παναγίαν Παρθένον τὴν Γοργοεπήκοον. Τούτων τὴν μίαν ἐδωρήσατο τῇ παλαιᾷ τῆς Μεσσήνης ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ τῇ λεγομένῃ «*Καθολικῇ*», τὴν δὲ ἄλλην ἀφῆκε τῷ προστάτῃ αὐτοῦ μεγάλῳ κόμητι Ῥογήρῳ τῷ Α′ διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ κτιζομένην τότε λατινικὴν μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν. Αἱ εἰκόνες αὗται σώζονται μέχρι τῆς σήμερον, καὶ φέρουσι τὸ ἐπώνυμον τοῦ δωρητοῦ, καλούμεναι ἀμφότεραι Madonna del Graféo. Ἐν αὐταῖς τὸ πρόσωπον τῆς βρεφοκρατούσης Παρθένου, ἡ διάταξις τῶν πτυχῶν τῆς καλύπτρας, ἔπειτα τὸ σχῆμα τῆς χειρὸς καὶ τοῦ προσώπου τοῦ παιδίου Ἰησοῦ καὶ αἱ πτυχαὶ τοῦ χιτωνίου αὐτοῦ, μαρτυροῦσι καλλιτέχνημα βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ τοῦ ΙΑ′ αἰῶνος, ἐν ᾧ ἡ δι' αττικῶν ᾠῶν καὶ γλωχίνων ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ ἐσωτερικῶς κοσμουμένη περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Θεοτόκου στεφάνη, καὶ ἡ διὰ βαλαυστιοφόρων ἀνθεμίων πεποικιλμένη στεφάνη τοῦ παιδίου, ἐμφαίνουσι τὴν ἀθηναϊκὴν τῶν εἰκόνων καταγωγήν. Ἀμφότεραι αἱ εἰκόνες φέρουσι τὴν ἑλληνικὴν ἐπιγραφήν:

ΜΡ̑ ΘΥ̑ Η ΓΟΡΓΟΕΠΗΚΟΟΣ·

ἀλλὰ τῇ ἐν τῇ λατινικῇ μητροπόλει φυλαττομένῃ εἰκόνι μεταγενεστέρα λατινίζουσα χεὶρ παρεχάραξε περιφερῶς τῇ στεφάνῃ τὰς λέξεις: REGINA COELI LAETARE ALLELUYA.

Καὶ ἡ μὲν τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ δωρηθεῖσα εἰκὼν ἔμενε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος ἔγκτιστος ἐν τῷ ἱερῷ· ἀλλὰ τὸν Μάϊον τοῦ ἔτους 1637 ὁ πρωτόπαπας Ἰωσὴφ Φαραὼ ἀφήρεσεν αὐτὴν ἐκεῖθεν καὶ ἀνεστήλωσεν ἐν τῷ τῆς βορείου τοῦ ναοῦ κλιτύος παρεκκλησίῳ. Ἡ δὲ τῇ λατινικῇ μητροπόλει δωρηθεῖσα, καὶ ἐκεῖ ἄνωθεν τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου (altare principale) ἀναστηλωθεῖσα εἰκὼν παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς γελοιώδη παρεξήγησιν τῆς ἐπωνυμίας *del Graféo*.

Οἱ ἀμαθεῖς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης λατῖνοι μοναχοὶ τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος ἐκλαβόντες τὸ ἐπώνυμον τοῦ δωρητοῦ τῆς εἰκόνος Σχολαρίου τοῦ *Γραφέως* ἀντὶ τῆς λέξεως *Γραφῆς*, ἤτοι ἐπιστολῆς, μετέφρασαν τὸν τίτλον «*Εἰκὼν τῆς Θεομήτορος τοῦ Γραφέως*» Deiparentis *a sacris litteris* effigies, καὶ ὠνόμασαν αὐτὴν ἰταλιστὶ *Madonna della lettera* βασίζοντες ἐπὶ τοιαύτης ἀνυποστάτου ἐτυμολογίας ἀπόκρυφον καὶ παράπλαστόν τινα ἁγιολογίαν.

Ἐμυθολόγησαν ἄλλα δὴ ἀνόητα καὶ ἄτοπα περὶ τῆς Παναγίας Παρθένου διηγήματα καὶ ἀναχρονισμούς, ἅτινα δεικνύοντα τὴν ἄγροικον τῶν ἐξιταλισθέντων Μεσσηνίων ματαιοσπουδίαν καὶ τὴν περισσόθρησκον αὐτῶν Μαριολατρείαν, μένουσιν εἰς ἀεὶ μνημεῖα ἀδιά-

φθορα τῆς ἐπὶ φράγκων δυναστῶν καὶ λατίνων μοναχῶν ἐπικρατησάσης ἀθλιότητος καὶ παχυλῆς ἀμαθείας.

Οὕτω ἱερὸς παρεισήχθη λόγος, ὅτι δῆθεν ἐν μιᾷ τῶν εἰς Ῥώμην ἀποδημιῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ προσορμισθέντος εἰς Μεσσήνην, οἱ ἐγχώριοι ἐπεφόρτισαν αὐτὸν ἵνα ὁδηγήσῃ πρεσβείαν πεμπομένην παρὰ τῆς πόλεως πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Παρθένον εἰς Ἱερουσαλήμ· ὅτι οἱ πρέσβεις ἐπανακάμψαντες ἔφεραν μεθ' ἑαυτῶν *Γραφήν*, ἤτοι ἐπιστολὴν τῆς Θεομήτορος πρὸς Μεσσηνίους, ἑβραϊστὶ γεγραμμένην ἰδίᾳ χειρί, καὶ ἔχουσαν ὄπισθεν μετάφρασιν ἑλληνικὴν διὰ χειρὸς τοῦ τὴν πρεσβείαν εἰσάξαντος ἀποστόλου Παύλου, ἵνα γίνῃ καταληπτὴ ἡ ἐπιστολὴ τοῖς ἑλληνιστὶ λαλοῦσι τότε Μεσσηνίοις· ὅτι δῆθεν τῆς αὐτογράφου ἐπιστολῆς ἀπωλεσθείσης κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σαρακηνῶν, εὐδοκίᾳ τοῦ παναγάθου Θεοῦ ἀνευρέθη ἀντίγραφον αὐθεντικόν, καὶ λατινιστὶ μεταγλωττισθὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Μεσσήνῃ βιοῦντος καὶ τὰ ἑλληνικὰ διδάσκοντος γράμματα Κωνσταντίνου τοῦ Λασκάρεως (1467), ἐδωρήθη παρὰ τῶν εὑρετῶν τῇ τῶν Μεσσηνίων βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ· ὅτι δόγματι τῆς βουλῆς ἀπετέθη ἡ ἐπιστολὴ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς λατινικῆς μητροπόλεως, ὅπου ἀπέκειτο καὶ ἡ δῆθεν παρ' αὐτῆς τῆς Θεοτόκου τοῖς Μεσσηνίοις ἐξ Ἱερουσαλὴμ μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ἀποσταλεῖσα εἰκὼν αὐτῆς, ἡ παρὰ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ ζωγραφηθεῖσα, «ἡ Γοργοεπήκοος»· ὅτι παρὰ τὴν εἰκόνα ταύτην, ἐπικληθεῖσαν *Θεομήτορα τῆς Γραφῆς*, ἤτοι *a sacris litteris*, προσετέθη καὶ ἄλλο τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ἅγιον λείψανον, ἀπόκαρμα δῆθεν τριχῶν ἀπὸ τῆς θείας αὐτῆς κεφαλῆς, τὸ ὁποῖον ἡ Παρθένος εἶχε πέμψῃ τοῖς Μεσσηνίοις μετὰ τῆς ἄνω ῥηθείσης ἐπιστολῆς καὶ εἰκόνος, ὡς ἐνθύμιον καὶ ἐχέγγυον εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τῆς ὑπὲρ τῶν Μεσσηνίων ὑπερμάχου αὐτῆς προστασίας. Αὐτὴ εἶνε ἡ παράδοσις, ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ οἱ Μεσσήνιοι σεμνύνονται ὡς παλλάδιον τῆς πόλεώς των φυλάττοντες τὰς τρίχας, τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ἐπιστολήν, καὶ εἰς τιμὴν αὐτῶν κατ' ἔτος τὴν τρίτην ἡμέραν τοῦ Ἰουνίου μηνὸς μεγάλην ἐν Μεσσήνῃ πανηγυρίζοντες ἑορτὴν (Festa della Madonna della Lettera).

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ τὴν θείαν λειτουργείαν, γίνεται προέλευσις (processione), καθ' ἣν προάγονται ἐν πομπῇ καὶ ἐπιδείκνυνται ἐντὸς ᾠοειδοῦς κρυσταλλίνης πυξίδος αἱ τρίχες τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆς πυξίδος ἐπικειμένης ἐπὶ φορείου ἀργυρηλάτου μεστοῦ ἀνθεμίων ἀργυρῶν καὶ διαχρύσων. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπόκαρμα τῶν τριχῶν τῆς Θεοτόκου ἐδωρήθη τῇ πόλει τῆς Μεσσήνης παρά τινος

Καταλανοῦ ἱππότου, Sancio d'Heredia, διὰ πράξεως ἐνώπιον τοῦ βασιλικοῦ νοταρίου Giovanni di Marco τὴν 28 Μαρτίου 1435, ἤτοι τριάκοντα δύω ἔτη πρὸ τῆς παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Λασκάρεως μεταφράσεως δῆθεν τῆς πρὸς Μεσσηνίους ἐπιστολῆς τῆς Θεομήτορος. Οὐδενὶ συγχωρεῖται ἵνα θίξῃ τὸ ἱερὸν τοῦτο λείψανον εἰμὴ τοῖς κανονικοῖς τῆς Μητροπόλεως κληρικοῖς, οἷς μόνοις ἐπιτρέπεται νὰ περιάγωσι κατὰ τὴν προέλευσιν ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντες τὴν περισκέπουσαν τὸ ἱερὸν αὐτὸ κειμήλιον διάργυρον παστάδα.

Τὴν ἰδιόχειρον δῆθεν Γραφὴν τῆς Θεομήτορος οὐδεὶς εἶδε μέχρι τοῦδε ἐν ἀρχεγράφῳ· τὰ παλαιότερα ἀντίγραφα αὐτῆς καὶ ἡ λατινικὴ μετάφρασις φέρουσι χαρακτῆρας τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, καὶ τὸ ὕφος τοῦ λόγου καὶ ἡ χρονολογία ὄζουσι τύπων λατινικῶν τοῦ ἐν Ῥώμῃ Οὐατικανοῦ ὅπως συνειθίζοντο κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Ἔχει δὲ ἡ μετάφρασις ὡς ἑξῆς :

«B. V. Mariae ad Messinenses epistola.

Maria Virgo, Joachim filia, Dei humilissima Christi Jesu crucifixi mater, ex tribu Judae, stirpe David, Messanensibus omnibus salutem, et Dei Patris Omnipotentis benedictionem. Vos omnes fide magna legatos ac nuncios per publicum documentum ad nos misisse constat. Filium nostrum Deigenitum Deum et hominem esse fatemini, et in coelum post suam resurrectionem ascendisse, Pauli apostoli electi praedicatione mediante, viam veritatis agnoscentes. Ob quod vos et ipsam civitatem benedicimus, cujus perpetuam protectricem nos esse volumus. Anno filii nostris XLII. Indict. I. iii Nonas Junii, Lunae XXVII feriâ V. ex Hierosolymis.

Οἱ σύγχρονοι λόγιοι τῆς Μεσσήνης, εἰ καὶ ἀπέβαλον τὴν ἰδέαν ὅτι δῆθεν ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἐζωγραφήθη παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ, ἀφ' οὗ αὐτὴ φέρει προφανῆ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς βυζαντινῆς τέχνης τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, καὶ καθ' ὅσον οὐδεμία γίνεται αὐτῆς μνεία πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ κόμητος Ῥογήρου τοῦ Α', ἐπιμένουσιν ὅμως ὅτι ἡ κλῆσις del Graféo δὲν σημαίνει τὸν πρῶτον αὐτῆς δωρητήν, ἀλλ' ὅτι ἐτυμολογεῖται παρὰ τὴν *Γραφήν*, ἣν ἐπέστειλε δῆθεν ἡ Θεοτόκος τοῖς Μεσσηνίοις ἐξ Ἱερουσαλήμ. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, λέγουσιν οἱ λογιώτατοι οὗτοι, ὅτι περὶ τοιαύτης ἐπιστολῆς οὐδὲν ἀναφέρεται ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων, γίνεται ὅμως περὶ

αὐτῆς μνεία παρά τινι Λουκίῳ Φλαυΐῳ Δέξτρῳ (!) ἀκμάσαντι τὸν Δ' αἰῶνα· ὅτι δῆθεν καὶ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα «*ἐφανερώθη*», ὡς λέγουσιν οἱ Συναξαρισταί, εἰκὼν τῆς Παναγίας ἀρχαιοτάτη—ποῦ καὶ τίνι «ἐφανερώθη», τοῦτο δὲν λέγεται — φερούσης ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ γόνατος τὸ παιδίον καὶ κρατούσης ἐπιστολήν. Εἰς ἐπίμετρον μάλιστα προςθέτουσιν, ὅτι δῆθεν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα εὑρέθη πυξίς,—δὲν λέγεται ποίας ὕλης, καὶ τί ἀπέγεινεν ἔκτοτε ἡ πυξὶς αὐτὴ — φέρουσα τὴν ἐπιγραφήν, «Hic, o Virgo, epistola tua in veneratione est».

Amari, ὁ σοφὸς συγγραφεὺς τῆς Storia dei Musulmani di Sicilia, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐζήτησα πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν τινας περὶ τῆς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος τοῦ Γραφέως πληροφορίας, εἰλικρινῶς μοὶ ἀπήντησεν ἐκ Ῥώμης, τὴν 2 Μαρτίου 1878, τὰ ἑξῆς:

»Voici les renseignements qu'on vient de m'envoyer de «Messine... Cependant la conclusion ne me donne pas une idée »fort avantageuse de la critique des érudits de cette ville... »Il est impossible de compter sur des témoignages antérieurs »au XII siècle, dans une question comme celle qui vous oc«cupe. Et quant à moi, dans le doute, je me tiendrais à «l'hypothèse que la *Madonna del Graféo* a pris son titre du nom »de famille du prêtre Scholarios.

»Les érudits municipaux de Messine, dans l'intérêt des »gloires locales, feraient bien mieux d'accepter cette étymo»logie que de courir après la Γραφὴ d'une Madonne quel»conque.»

Τάσσος Δ. Νεροῦτσος.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. Ἡ ἐν φωτογραφικῷ ἀντιτύπῳ προσαρτηθεῖσα εἰκὼν τῆς Παναγίας τοῦ Γραφέως, εἶνε μία ἐκ τῶν χαλκογραφημένων ἐκείνων, αἵτινες ἐν Μεσσήνῃ διανέμονται κατ' ἔτος τοῖς προσκυνηταῖς, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Madonna della Lettera, τῇ πανηγυριζομένῃ τὴν τρίτην ἡμέραν τοῦ μηνὸς Ἰουνίου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΝΤΟΥ

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

§ 4. **Ἄδρυνσις**, οὐχὶ **ἄδρυσις**, καὶ **ἀνεύρυνσις**, οὐχὶ **ἀνεύρυσις**.

Ὡς ἐλέγετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ *φλέγμανσις*, οὐχὶ *φλέγμασις*, καὶ *πέπανσις*, οὐχὶ *πέπασις*, κτλ., οὕτω καὶ *ἄδρυνσις*, οὐχὶ *ἄδρυσις*, καὶ *ἀνεύρυνσις*, οὐχὶ *ἀνεύρυσις*.

Πλημμελῶς ἔχει τὸ ἐν τῇ Ἐξηγήσει τοῦ Σιμπλικίου εἰς τὸ Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον ἀπαντῶν σελ. 32, 18 Διδ. «αὐξήσεώς τινος καὶ *ἀδρύσεως*», οὗ ἐγένετο μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Λοβεκκίου ἐν τοῖς Παραλειπομένοις (σελ. 422). Ὁ Σιμπλίκιος ἔγραψεν *ἀδρύΝσεως* μετὰ τοῦ Ν, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης Τόμ. Β΄, σελ. 274, 7 «καὶ κύλισις καὶ ἄλσις καὶ *ἄδρυνσις* καὶ γήρανσις» καὶ σελ. 594, 49 καὶ ὁ Θεόφραστος σελ. 419 «θάττων γὰρ ἡ τελείωσις καὶ ἡ *ἄδρυνσις*» καὶ σελ. 525 «σκληρότητος καὶ πήξεως καὶ *ἀδρύνσεως*». Πρβ. καὶ Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ΄, σελ. 417, 25 καὶ 28. Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 18, 37 «ἀπὸ τῆς τῶν καρπῶν *ἀδρύνσεως*».

Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α΄, β΄, σελ. 725 Παρ. εἶνε γεγραμμένον «Ἀνεύρυσις, εως, ἡ, pro ἀνεύρυνσις apud Aetium 15, 10. Paul. Aegin. 6 ap. Kuhn. ad Polluc. p. 468, n. 62». Ἡ ὑγιῶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε *ἀνεύρυΝσις* σωθεῖσα ἀβλαβὴς παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Α΄, σελ. 402 «τὸ δὲ ἐξ *ἀνευρύνσεως* ἢ ῥήξεως τοῦ περιέχοντος» καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἀντύλλου παρ' Ὀρειβ. Τόμ. Δ΄, σελ. 53, 1 «ἐπὶ τοῦ κατὰ *ἀνεύρυνσιν* ἀρτηρίας γεγονότος ἀνευρύσματος». Κακῶς ἐν τῷ περὶ τῶν Χειρουργουμένων βιβλίῳ Παύλου τοῦ Αἰγινήτου ἀναγινώσκεται σελ. 226 Briau «κατ' *ἀνεύρυσιν* ἢ παρένθεσιν πνεύματος» καὶ σελ. 332 «ὁ κιρσὸς *ἀνεύρυσίς* ἐστι φλεβός». Ὁ συγγραφεὺς ἔγραψεν *ἀνεύρυΝσιν* καὶ *ἀνεύρυΝσις*, ὡς σελ. 110: *μελάνσεως* καὶ σελ. 168: *πεπάνσεως* καὶ σελ. 368: *κολλανσις* καὶ σελ. 384: *μέλανσις* (δίς). Εὖ ποιῶν δ' ὁ ἐκδότης παρέλαβεν ἐν σελ. 392 τὸν τύπον *ἀπεύθυνσιν* ἀντὶ τοῦ *ἀπεύθυσιν*.

Πρὸς τοῖς ὀνόμασιν *ἄδρυνσις* καὶ *ἀνεύρυνσις* φέρονται ἐν τῇ Ἑλ-

ληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἄλλα κατὰ τὸν αὐτὸν ἐσχηματισμένα τρόπον Εἶνε δὲ τὰ πρόχειρα ἡμῖν ὑπάρχοντα τάδε.

βράχυνσις. Βοισσον. Ἀνεκδ. Τόμ. Γ', σελ. 327.

ἐκθήλυνσις. Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 430 καὶ Τόμ. Β', σελ. 111 «σαρκῶν *ἐκθήλυνσιν*» καὶ Τόμ. Α', σελ. 560 «αἱ τῶν σκελέων *ἐκθηλύνσιες*» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 117 «ῥύεται τῆς ἄγαν *ἐκθηλύνσιος*» καὶ σελ. 216 «μηδὲ περίρρεψιν μηδὲ *ἐκθήλυνσιν*». Γαλην. Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 801 «*σαρκῶν ἐκθήλυνσιν,* ὅπερ ἐστὶν ἀτονία· εἴρηται γὰρ ἐκ μεταφορᾶς, ἐπειδὴ τὸ θῆλυ πᾶν ἀσθενέστερόν ἐστι τοῦ ἄρρενος». Ἐρωτιαν. σελ. 68, 1 «*Ἐκθήλυνσις*: ἔκτηξις καὶ ἰσχνότης· Νίκανδρος δὲ ἀντὶ τῆς ἐκμαλθάξεως αὐτὴν τέθεικεν» καὶ σελ. 69, 13 «*Ἐκθήλυνσις*: ἔκτηξις καὶ ἰσχνασία».

εὔθυνσις. Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 310, 18 «οὐκ ἂν ἦν κάμψις οὐδ' *εὔθυνσις*» καὶ μετ' ὀλίγα «*εὔθυνσις* δ' ἡ ἐκ θατέρου τούτων εἰς εὐθύ» καὶ σελ. 620, 16 «ἀλλ' ἔστι κάμψις καὶ *εὔθυνσις* ἄλλο καὶ ἄλλο». Γραπτέον δὲ καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 481 «*εὔθυ*ΝΣΙΣ τῆς διεστραμμένης ῥινός» ἀντὶ τοῦ *εὔθυσις*. Ὑπέλαβον δέ τινες ὅτι τὸ ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις κείμενον σελ. 816 Φοησ. (καὶ Γαλ. Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 564) «σεισθέωσι δὲ ἰσχυρῶς ἐς τὴν *ἴθυνίην* τῆς ῥάχιος» εἶνε πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ *ἴθυνσιν*. Ὅθεν καὶ ἐν ἄλλοις λεξικοῖς μνημονεύεται τὸ ὄνομα *ἴθυνσις* καὶ ἐν τῷ Σκαρλάτου Δ. τοῦ Βυζαντίου σελ. 621 «*Ἴθυνσις* (ἰθύνω), (ἡ),= εὔθυνσις, διεύθυνσις». Ἀλλ' ἐκ τῶν κωδίκων ἐπορίσθη ἡ γνησία γραφὴ *ἰθυωρίην*, ἣν βλέπει τις καὶ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Ἐρμερινσίου γενομένῃ ἐκδόσει τῶν Ἱπποκρατείων Τόμ. Γ', σελ. 110. Πολλάκις δ' ἐν τῷ περὶ Ἀγμῶν καὶ περὶ Ἄρθρων βιβλίῳ, ἐν ᾧ κεῖται τὸ ἀρτίως μνημονευθὲν χωρίον, ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα *ἰθυωρίη*, οἷον Ἱπποκρ. Τόμ. Γ', σελ. 4 «*ἰθυωρίην* κατ' ἄλληλα εἶχε» καὶ «τὴν *ἰθυωρίην* ἔχει». σελ. 5 «*ἰθυωρίην* ποιέει». σελ. 6 καὶ 11 καὶ 38 καὶ 49 καὶ 116 «κατ' *ἰθυωρίην*». σελ. 7 «*ἰθυωρίην* ἕξει». σελ. 16 «ὑπὸ τὴν *ἰθυωρίην*». σελ. 19 «ἐν *ἰθυωρίῃ*». σελ. 21 «ἐς *ἰθυωρίην*». σελ. 22 καὶ 40 «κατὰ τὴν «*ἰθυωρίην*». σελ. 26 «τῇ *ἰθυωρίῃ* τοῦ ἄχθεος». σελ. 39 καὶ 49 καὶ 51 «ἐς τὴν *ἰθυωρίην*». σελ. 108 «*ἰθυωρίῃ* τῆς κατατάσιος». σελ. 121 «τῆς *ἰθυωρίης* τῆς κατὰ τὸ σῶμα». σελ. 125 «κατὰ τὴν ἀρχαίην *ἰθυωρίην*». σελ. 128 «ἔχει τὴν *ἰθυωρίην*». σελ. 150 «ἐχέτω *ἰθυωρίην*». Γρηγόρ. Κορ. π. Διαλ. Ἰων. § 182 «Καὶ ἡ εὐθύτης *εὐθυωρία*». Ἴδε Κοίνιον *Γρηγ. Κορ.* σελ. 564 Σχαιφ. καὶ Θησαυρὸν Στεφάνου σελ. 11075 δ' Λονδ.

κάκυνσις. Θεοφύλ. Βουλγαρ. Τόμ. Γ', σελ. 632 γ' «πάσης *κακύν*-

σεως ἀνώτερον καὶ κακώσεως». Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Α', σελ. 280, 3 Δινδ. «Διαφέρει *κάκυνσις* καὶ κάκωσις· *κάκυνσις* μὲν ἐπὶ ψυχῆς, κάκωσις δὲ ἐπὶ σώματος». Ἴδε καὶ Ἄλβ. Ἰάννιον *Ἰω. Γλυκ. περὶ Ὀρθ. Συντ.* σελ. 75.

λέπτυνσις. Ἱπποκρ. Τόμ. Γ', σελ. 385 «αἴτιον τῆς *λεπτύνσιος*». Ἥρων Ἀλεξ. παρὰ Σνειδ. Ἐκλ. Φυσ. Τόμ. Α', σελ. 213, 55 «αἱ τοῦ ὑγροῦ *λεπτύνσεις*». Εὑρέθη καὶ ἐκφορὰ *λέπτυσις*, ἀλλ' εἶνε πλημμελής, ὡς παρετηρήθη καὶ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ε', σελ. 205 Παρ.

μαλάκυνσις. Ἀλέξ. Ἀφροδ. Προβλ. σελ. 31, 18.

μήκυνσις. Βεκκ. Ἀν. σελ. 822, 23 «τῷ δὲ τὴν *μήκυνσιν* διὰ τῶν συμφώνων».

μόλυνσις. Εὐστάθ. σελ. 882, 23 «παρὰ τὴν ἐν μάχῃ *μόλυνσιν*». Παρατηρητέον δ' ὅτι κακῶς ἐν τοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους εἶνε γεγραμμένον *μόλυνσις* ἀντὶ τοῦ *μώλυσις* (Ἴδε Ἰδελῆρον *Ἀριστοτ. Μετεωρολ.* Τόμ. Β', σελ. 400 καὶ Λοβέκκιον *Προλεγομ.* σελ. 345). Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ σελ. 516 «οὐδεμίαν γὰρ οὐδ' ἐκεῖνα λαμβάνει *μόλυνσιν*» ἀντὶ τοῦ *μώλυσιν* καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ἀκομινάτῳ Τόμ. Β', σελ. 235, 28 «ἄρα τῇ *μολύνσει* λεγομένῃ ἢ τῇ σταθεύσει» ἀντὶ τοῦ *μωλύσει*.

παρότρυνσις. Γεώργ. Παχυμέρ. Τόμ. Β', σελ. 64, 11 «τὸ δ' ἄρ' ἦν μᾶλλον ἐκείνοις πρὸς ἀποστασίαν *παρότρυνσις*».

πάχυνσις. Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 616, 13 «ἡ γὰρ *πάχυνσις* ὑγροῦ μὲν ἀπιόντος γίνεται, τοῦ ξηροῦ δὲ συνισταμένου». Θεόφρ. σελ. 612 «τούτοις οὐ γίνεται τοιαύτη *πάχυνσις*» καὶ σελ. 629 «μάλιστα δὲ τῇ *παχύνσει*—λαμβάνει τὴν μεταβολήν». Γαλην. Τόμ. ϛ', σελ. 707 «τὰ δ' ἐν τῷ συμμέτρῳ τῆς *παχύνσεως* ἀρθέντα». Εὐστάθ. σελ. 45, 26 «διὰ τὴν τοῦ ἀέρος *πάχυνσιν* καὶ ζόφωσιν».

πλάτυνσις. Ψευδαριστοτ. Τόμ. Δ', σελ. 35, 21 «ὅταν γοῦν ὁ ἀὴρ —πλείονος γένηται *πλατύνσεως*».

πράϋνσις. Ἀριστοτ. Τόμ. Α', σελ. 350, 6 «ἔστω δὴ *πράϋνσις* κατάστασις καὶ ἠρέμησις ὀργῆς». Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 1190 Παρ. μνημονεύεται καὶ ὄνομα *καταπράϋνσις*, ἀλλ' ἄνευ μαρτυρίου.

σκλήρυνσις. Ὠριγέν. Τόμ. Η', σελ. 299 (Τόμ. ΚΕ', σελ. 263) «ἀνάξιον δὲ θεοῦ τὸ ἐνεργεῖν *σκλήρυνσιν* περὶ καρδίαν οὑτινοσοῦν καὶ ἐνεργεῖν *σκλήρυνσιν* ἐπὶ τῷ ἀπειθῆσαι» καὶ σελ. 301 (Τόμ. ΚΕ', σελ. 264) «τὴν *σκλήρυνσιν* τῆς καρδίας Φαραώ».

Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Β', σελ. 32 Παρ. εἶνε κατακεχωρισμένον καὶ ὄνομα *βάθυνσις* ἐκ γλωσσαρίου.

Ἐν τοῖς Ὀνειροκριτικοῖς τοῦ Ἀρτεμιδώρου Α', 17, σελ. 32 Ῥειφ. φέρεται «πλουσίῳ δὲ πρὸς τῷ ἄρχειν ἤδη καθεστῶτι καὶ ῥήτορι καὶ δημαγωγῷ *βαρύνσεις* καὶ ὕβρεις ἐκ τῶν ὄχλων προαγορεύει.» Ἀλλ' ὁ Ἑρχῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀρτεμιδώρου σελ. 21, 23 προὔκρινε τὴν γραφὴν *βαρήσεις*.

Παρὰ τῷ Πολυβίῳ ΙΕ', λς', 2 ἀντὶ τοῦ «οὐ μόνον ἀνωφελῆ γίγνεσθαι τὴν *μάκρωσιν* καὶ θέαν αὐτῶν ἀλλὰ καὶ κτέ.» ἔγραψεν ὁ Κασαύβων *μάκρυνσιν*. Ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ἀποκατέστησεν ὁ Κόβητος *Μνημοσ.* 1862, σελ. 41 ἀναγνοὺς «τὴν *ἀκρόασιν* καὶ θέαν αὐτῶν». Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 817 «*Μάκρυνσις*, εως (ἡ). μάκρυμμα, ἔκτασις· ἀπομάκρυνσις κτλ.» καὶ «*Μάκρωσις*, εως (ἡ),=μάκρυνσις».

Ἐν τοῖς τοῦ Πυθαγορείου Διωτογένους παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΜΗ', 62 κεῖται «τρίτον δὲ δεινὸς καὶ ἐκ τᾶς μισοποναρίας καὶ ἐκ τᾶς κολάσιος (*ἀσχολίας* Ἰακώψ.) καὶ ἐκ τᾶς *ἐπιταχύσιος* καὶ ὅλως ἐκ τᾶς ἐμπειρίας καὶ τριβᾶς τᾶς περὶ τὸ βασιλεύειν.» Ὅτι ἡ ἐκφορὰ *ἐπιταχύσιος*, ἣν ἐτήρησε καὶ ὁ Μουλλάχιος ἐν τοῖς Ἀποσπάσμασι τῶν Ἑλλήνων Φιλοσόφων Τόμ. Α', σελ. 533, εἶνε ἀσύστατος οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν· δὲν φαίνεται δ' ὅμως εὐαρμοστοῦσα τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἡ λέξις *ἐπιτάχυνσις*. Ὁ Μεινέκιος ἀκολουθήσας τῷ Βαδάμῳ ἐξέδωκε *Στοβ. Ἀνθολ.* Τόμ. Β', σελ. 263, 12 «ἐκ τᾶς ἀκολασίας καὶ *ἐπιταδεύσιος*» (Πρβ. σελ. XXII).

Παραβάλλοντες τὰ εἰς ΥΝΣΙΣ λήγοντα ὀνόματα πρὸς τὰ εἰς ΑΝΣΙΣ εὑρίσκομεν ὅτι πολλῷ πλείονα ταῦτα ἐκείνων εἶνε. Ἀήθης δὲ φαίνεται οὖσα ἡ εἰς ΝΣΙΣ ἐκφορὰ ἐν τοῖς πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους χρόνοις, δύο δὲ μόνα αὐτῆς παραδείγματα κεῖνται ἐν τοῖς Διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος, τὸ *περίρρανσις* καὶ τὸ *ξυνύφανσις*, ἅτινα εἶνε καὶ τὰ παλαιότατα πάντων ὅσα ἐμνημονεύθησαν. Παρὰ τῷ μαθητῇ τοῦ Πλάτωνος Ἀριστοτέλει ἀπαντῶσιν ὑπὲρ τὰ δέκα ὀνόματα περατούμενα εἰς ΝΣΙΣ, οἷον *αὔανσις*, *θέρμανσις*, *κύμανσις*, *λεύκανσις*, *μάρανσις*, *μέλανσις*, *πέπανσις*, *ὑγίανσις*, *ἄδρυνσις*, *εὔθυνσις*, *πάχυνσις*, *πραΰνσις*. Παρὰ δὲ τῷ μαθητῇ τοῦ Ἀριστοτέλους Θεοφράστῳ φέρονται τοιαῦτα ὀνόματα τάδε· *ἀναξήρανσις*, *ἀπομάρανσις*, *αὔανσις*, *γλύκανσις*, *πέπανσις*, *ἄδρυνσις*, *πάχυνσις*. Ἐκ τῶν Ἱπποκρατείων ἐμνημονεύθησαν τὰ ὀνόματα *θέρμανσις*, *πέπανσις*, *φλέγμανσις*, *ἐκθήλυνσις* καὶ *λέ-*

λτυνσις· τὰ βιβλία δ' ὅμως, ἐξ ὧν ταῦτα ἐλήφθησαν, δὲν εἶνε γνήσια συγγράμματα τοῦ Ἱπποκράτους. Περὶ τῆς μετὰ δασέος πνεύματος ἐκφορᾶς *αὔανσις* θὰ γράψωμεν ἐν § 7.

Ἐκ τῶν εἰς ΑΝΣΙΣ ληγόντων ὀνομάτων δὲν φέρονται ἐν τῷ Λεξικῷ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου τὸ *δείλανσις*, *δίανσις*, *δυσχέρανσις*, *προθέρμανσις*, *ἀπομάρανσις*, *πήμανσις*, *ὑποσήμανσις*, *ψύχρανσις*, ἐκ δὲ τῶν εἰς ΥΝΣΙΣ δὲν γίνεται μνεία ἐν αὐτῷ τοῦ *ἀνεύρυνσις* καὶ *βράχυνσις* καὶ *πλάτυνσις* καὶ *σκλήρυνσις*. Ἐν λέξ. *σκληρυσμός* λέγεται «Σκληρυσμὸς (ὁ). ἡ πρᾶξις τοῦ σκληρύνειν, *σκλήρυνσις*».

Περὶ τοῦ *ἀπόφανσις*, κτλ. καὶ τοῦ *ἄρπανσις* τοῦ κειμένου ἐν τῇ Κρητικῇ ἐπιγραφῇ τῇ ἐν Γόρτυνι οὐχὶ πρὸ πολλοῦ εὑρεθείσῃ θὰ διαλάβωμεν ἑτέρωθι.

Εὕρομεν δὲ καὶ τύπον *ἀπόπλυΝσις* ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοτέλη Ὑπομνήμασι Τόμ. ΚΓ', α', σελ. 92, 2. Ἀμέμπτως ἐσχηματισμένον εἶνε τὸ *ἀπόπλυσις* τὸ ἀπαντῶν ἐν τοῖς Ὀνειροκριτικοῖς τοῦ Ἀχμὲτ σελ. 204. Πρβ. *πλύσις*, *ἔκπλυσις*, *κατάπλυσις*, *περίπλυσις*.

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ ἐγένοντο συνήθη ὀνόματά τινα εἰς ΑΝΣΙΣ καὶ εἰς ΥΝΣΙΣ, οἷον *λίπανσις*, *θέρμανσις*, κτλ., *μαλάκυνσις*, *καταπραΰνσις*, *παρότρυνσις*, κτλ. Λέγεται δὲ καὶ *διεύθυνσις*, *διευκόλυνσις*, *ἐλάφρυνσις*, *μίκρυνσις* ἢ *σμίκρυνσις*, *ἐκβάθυνσις*, *απομάκρυνσις*, κτλ. Ἐσχηματίσθη δὲ καὶ *ἐξομάλυνσις* ἐκ τοῦ λίαν ἀσμενιστοῦ τοῖς νέοις Ἕλλησιν ὄντος *ἐξομαλύνω*. Παρὰ τοῖς παλαιοῖς δὲν εὑρέθη τὸ ῥῆμα τοῦτο, ἀπαντᾷ δ' ὅμως παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ *διομαλύνω* καὶ *συνομαλύνω* καὶ παρὰ τῷ Πλάτωνι *προομαλύνω* καὶ *ὁμαλύνω*, ὅπερ καὶ παρ' ἄλλοις κεῖται. Συχνότερον τοῦ *ὁμαλύνω* ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶνε τὸ *ὁμαλίζω*, ὅπερ καὶ μετὰ τῆς προθέσεως ΔΙΑ συνετέθη, *διομαλίζω*, καὶ μετὰ τῆς ΕΞ, *ἐξομαλίζω*, καὶ μετὰ τῆς ΠΡΟ, *προομαλίζω*. Παρήχθη δὲ καὶ ὄνομα *ὁμαλισμός* ἐκ τοῦ *ὁμαλίζω* καὶ *διομαλισμός* ἐκ τοῦ *διομαλίζω*, ὡς καὶ θηλυκὸν *διομάλισις*. Τούτων οὕτως ἐχόντων, δὲν ἀποδοκιμάζομεν μὲν τὸ *ἐξομαλύνω* καὶ *ἐξομάλυνσις*, ἀλλ' ἀποφαινόμεθα ὅτι κάλλιον εἶνε νὰ παραλαμβάνηται τὸ *ἐξομαλίζω* καὶ *ἐξομαλισμός*. Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 785 «Λέανσις, εως (ἡ). τὸ λεαίνειν ἢ λεαίνεσθαι, *ὁμάλυνσις*, κτέ.» Ἀναγκαιότατον δὲ νομίζομεν ἀντὶ τοῦ *ἐνθάρρυνσις*, ᾧ λίαν φιληδοῦσιν οἱ καθ' ἡμᾶς Ἕλληνες, νὰ λέγηται *ἐπιθάρρυνσις* ἢ *παραθάρρυνσις*.

§ 5. **Φλεγμασία.**

Εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (§ 1, σελ. 118) ὅτι οὐχὶ ὀλιγάκις ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις ἀπαντᾷ ὁ τύπος *φλεγμασίη* Εἰς πίστωσιν τοῦ λόγου ἡμῶν μνημονεύομεν ἐξ αὐτῶν τὰ παραδείγματα τάδε.

Τόμ. Α', σελ. 307 «ἐν *φλεγμασίῃ* ἐόντων» καὶ σελ. 330 «ἄλλαι *φλεγμασίαι*».

Τόμ. Β', σελ. 247 «ὁκόταν ὁ ἐγκέφαλος οἰδήσῃ ὑπὸ *φλεγμασίης*, ὀδύνη ἴσχει ἅπασαν τὴν κεφαλήν, μάλιστα δὲ ὅπῃ (ἰων. ὅκῃ) σταίη ἡ *φλεγμασίη*» καὶ σελ. 336 «ὑπὸ τῆς *φλεγμασίης* καὶ παχύτητος τοῦ οὔρου» καὶ σελ. 421 «ὥστε μετέωρός γ' ἐοῦσα αὐτὴ ὑπὸ *φλεγμασίης*» καὶ σελ. 428 «πυρετὸς ὁ διὰ *φλεγμασίην* γιγνόμενος» καὶ σελ. 572 «τοῦ αἰδοίου ἐπιμεμυκότος κάρτα ὑπὸ *φλεγμασίης*» καὶ σελ. 582 «ὅ τι *φλεγμασίῃ* ἐναντιοῦται» καὶ σελ. 628 «ἢν ἐκ τόκου ἑλκωθέωσι ἢ *φλεγμασίης*».

Τόμ. Γ', σελ. 250 «ἔστ' ἂν μὴ παύσηται τῆς *φλεγμασίης*» καὶ σελ. 251 «ὅ τι ἂν τῇ *φλεγμασίῃ* οἰδῆσαν μὴ καθιστῆται» καὶ «ἐπειδὰν — ἡ *φλεγμασίη* παύσηται» καὶ σελ. 252 «*φλεγμασίης* τῆς ἐν τοῖσι περιέχουσι» καὶ σελ. 261 «τῶν τε οἰδημάτων καὶ τῆς *φλεγμασίης*».

Γίνεται δὲ χρῆσις τοῦ ὀνόματος *φλεγμασία* καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου καὶ ὑπ' ἄλλων.

Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 213, 28 «*φλεγμασίᾳ* διατεινομένης τῆς ὑστέρας» καὶ μετ' ὀλίγα «ἐὰν μὴ φαίνηται εἰς *φλεγμασίαν* ἀφικνουμένη» καὶ σελ. 209, 49 καὶ σελ. 366, 10 καὶ σελ. 509, 18.

Θεόφραστ. σελ. 663 «ἐὰν γὰρ *φλεγμασία* γένηται τῶν φλεβῶν».

Ἀρεταῖ σελ. 85 Ἑρμ. «αἰτίη δὲ *φλεγμασίη* ἀπὸ περιουσίης αἵματος» καὶ σελ. 86 «μέσφι ἂν ἡ *φλεγμασίη* πιέζῃ» καὶ σελ. 93.

Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 15. 1 «ἐπὶ πόνου καὶ *φλεγμασίας*».

Ὁ Γαληνὸς γράφει Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 374 «Μέγισται γὰρ δὴ αἱ *φλεγμασίαι* τηνικαῦτά εἰσιν, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ περὶ Διαίτης Ὀξέων ἔλεγε *φλεγμασίας*. Εἴτ' οὖν τὰς ἰδίως ὀνομαζομένας φλεγμονὰς ἐθέλοι τις ἀκούειν εἴτε συμπεριλαμβάνειν αὐταῖς καὶ τοὺς πυρετοὺς κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος τῆς λέξεως». Παρέγγραπτος δ' ἴσως εἶνε ἡ αἰτιατικὴ *φλεγμασίας*.

§ 6. **Θερμασία, ξηρασία,** κτλ.

Ὡς ἐκ τοῦ ῥήματος *φλεγμαίνω* ἐγένετο τὸ ὄνομα *φλεγμασία*, προστεθείσης τῇ ῥίζῃ ΦΛΕΓΜΑΝ τῆς καταλήξεως ΣΙΑ, οὕτως ἐξ ὁμοίων τῷ

φλεγμαίνω ῥημάτων ἐσχηματίσθησαν ἐμφερῆ τῷ *φλεγμασία* ὀνόματα. Ἠφανίσθη δ' ἐν πᾶσι τούτοις τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης Ν πρὸ τοῦ Σ τῆς καταλήξεως ΣΙΑ. Ἐλέγετο μὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *ξήρανσις* καὶ *θέρμανσις*, κτλ., ἀλλὰ *ξηρασία* καὶ *θερμασία*, κτλ., οὐχὶ *ξηρανσία*, καὶ *θερμανσία*. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐλάττονα μὲν τὸν ἀριθμὸν εἶνε τὰ ἰσοσυλλάβως κλινόμενα, οὐδὲν δὲ παρήχθη ἐκ ῥήματος εἰς ΥΝΩ διὰ τῆς καταλήξεως ΣΙΑ.

Καταλέγομεν ὅσα ὀνόματα γινώσκομεν ὁμοίως τῷ *φλεγμασία* ἐσχηματισμένα.

εὐφρασία. Ἐπίκτ. παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. Ε', 95 «ἡ ἐν τῇ ψυχῇ *εὐφρασία*». Ἰωάνν. Χρυσόστ. Τόμ. ς', σελ. 813, 21 «ἄρτος καὶ οἶνος τοῦ σώματός ἐστι τροφὴ καὶ *εὐφρασία*». Γεωπον. σελ. 37 «πολυομβρίαι, *εὐφρασίαι*». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ Καιβηλίου ἐκ λίθων συνειλεγμένοις Ἐπιγράμμασι 287 «*εὐφρασίᾳ* χάρισίν τε». Πρβ. καὶ Φώτ. σελ. 97, 1 «Θυμηδία: τέρψις, τρυφή, *εὐφρασία*» καὶ Ἡσύχ. «Δαιτός: εὐωχίας, *εὐφρασίας*» καὶ Ἐτυμ. Γουδ. σελ. 342, 17. Μοχθηρὰ εἶνε ἡ ἐκφορὰ *εὐφρανσία*, περὶ ἧς ἐποιήσατο λόγον ὁ Σχαιφῆρος *Σχολ. εἰς Ἀπολλ. Ῥόδ.* σελ. 236 καὶ ὁ Λοβέκκιος *Φρυν.* σελ. 117.

θερμασία. Πολλὰ παραδείγματα τοῦ ὀνόματος τούτου δύναταί τις ἐκ τῶν Ἱπποκρατείων νὰ μνημονεύσῃ, οἷον Τόμ. Β', σελ. 351 «ὑπὸ τῆς *θερμασίης*» καὶ σελ. 357 «διὰ *θερμασίην* τοῦ ἡλίου» καὶ σελ. 380 καὶ 417 καὶ 457, κτλ. Βλέπει δέ τις αὐτὸ καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει Τόμ. Γ', σελ. 376, 51 «οὐ γὰρ ῥᾴδιον τὴν ἁρμόττουσαν πᾶσιν ἀποδιδόναι *θερμασίαν*» καὶ ἀλλαχοῦ καὶ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ σελ. 281, 8. Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἐρωτιανῷ σελ. 76, 11 «μήποτε καὶ πᾶσα *θερμασία* ὑπ' αὐτοῦ θερμωλὴ λέγεται» καὶ παρὰ τῷ Σιμπλικίῳ Ἐξηγ. εἰς Ἐπικτ. Ἐγχειρ. σελ. 9, 46 Διδ. «ὑγρότητος ἢ ξηρότητος ἢ *θερμασίας* ἢ ψύξεως» καὶ παρ' ἄλλοις. Εὑρέθη δὲ καὶ ὄνομα *διαθερμασία* ἐν ῥήσει ἣν ἐν Συμποσίῳ εἶπεν ὁ Πολύαινος πρὸς τὸν Ἐπίκουρον «οὐ φῂς εἶναι, ὦ Ἐπίκουρε, τὰς ὑπὸ τοῦ οἴνου *διαθερμασίας*;» (Πλουτ. Ἠθικ. σελ. 1109 ς'. Πρβ. Θησ. Στεφ. Τόμ. Β', σελ. 1149 Παρ.) καὶ *ἀναθερμασία* ἐν ταῖς Ἰατρικαῖς Συναγωγαῖς τοῦ Ὀρειβασίου «τοῖς γε μὴν *ἀναθερμασίας* δεομένοις διὰ ψυχρότητα κτέ.», ὅπερ ὁ Δαρεμβέργης μετετύπωσεν εἰς τὸ *ἀναθερμάνσεως* (*Ὀρειβ.* Τόμ. Α', σελ. 461, 3). Πρβ. Συλβούργιον Ἐτυμ. Μεγ. σελ. 419, 28 «τὴν θερμασίαν. Melius τὴν θέρμανσιν: nam θερμασία passive potius *calorem* significat; cum hic active notetur *calefactio*». Ὁ Φρύνιχος ἀποδοκιμάζει τὸ ὄνομα *θερμασία* ἀποφαινόμενος σελ.

114 «*Θερμότης* λέγε, ἀλλὰ μὴ *θερμασία*». Γράφει δὲ καὶ Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος σελ. 179, 8 «*Θερμότης* καὶ *θέρμη* Ἀττικοί, *θερμασία* Ἕλληνες». Λέγει δὲ καὶ Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος, ὁ οὐδεμίαν ὡς τὰ πολλὰ ὑπόμνησιν ποιούμενος περὶ δοκίμου ἢ ἀδοκίμου ἐκφορᾶς, «Θερμασία (ἡ), *αδκμ*. ἀντὶ Θερμότης, ζέσις, ἔξαψις» (*Λεξ*. *Ἑλλ*. *Γλώσ*. σελ. 602). Ἀλλὰ τοῦ ἀποδοκιμαζομένου ὀνόματος ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Ξενοφῶν ἐν τῇ Ἀναβάσει βιβλ. Ε', η', 15 «τὸ γὰρ κινεῖσθαι καὶ ἀνδρίζεσθαι παρεῖχε *θερμασίαν* τινὰ καὶ ὑγρότητα».

ἰσχνασία. Ἱπποκρ. Τόμ. Β', σελ. 232 «ἡσυχίη καὶ *ἰσχνασίη* καὶ τῆς κοιλίης κένωσις» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 426 «*ἰσχνασίης* δὲ πλέονος οὗτος δέεται καὶ ξηρασίης» καὶ σελ. 438 «*ἰσχνασίην* δέ τινα παρέχουσι» καὶ σελ. 454 καὶ 460 καὶ 474. Ἀριστοτέλ. Τόμ. Β', σελ. 264, 24 καὶ σελ. 515, 15 «τῆς ὑγιείας ἡ *ἰσχνασία* ἢ ἡ κάθαρσις» καὶ σελ. 568, 27 «οἷον τοῦ ἰσχναίνειν ἡ *ἰσχνασία*». Πρβ. καὶ Θεμίστ. Παραφρ. Τόμ. Α', σελ. 171, 14 Τεϋβν. καὶ Ἀλέξ. Ἀφροδ. Ὑπόμν. εἰς Ἀριστοτ. τὰ μετὰ τὰ Φυσικ. σελ. 308, 23 καὶ 29 καὶ Σιμπλίκ. Ὑπομ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 316, 4. Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐρωτιανοῦ σελ. 69, 13 «Ἐκθήλυνσις: ἔκτηξις καὶ *ἰσχνασία*».

κοιλασία. Ἥρων Βελοπ. 25, σελ. 137, 13 «οἱ παραστάται ἐξεκόπησαν τὰς εἰρημένας *κοιλασίας*.

ξηρασία Ἱπποκρ. Τόμ. Β', σελ. 297 «ἔπειτα πότερον *ξηρασίης* ἢ ὑγρασίης χρήζει· ἢ τὰ μὲν τοῦ σώματος *ξηρασίης*, τὰ δὲ ὑγρασίης» καὶ σελ. 300 «ὁκόσοισι τῶν νοσημάτων *ξηρασίη* ξυμφέρει» καὶ σελ. 306 καὶ 307 καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 617, 31 «ἡ δὲ πῆξις εἴρηται *ξηρασία* τις οὖσα» καὶ Ψευδαριστοτέλ. Τόμ. Γ', σελ. 212, 12 «ὁτὲ δὲ (δεῖσθαι) *ξηρασίας*, τὴν δὲ ξηρότητα ταύτην μὴ συνεχῆ». Θεόφραστ. σελ. 224 «συλλέγουσι μὲν εἰς *ξηρασίαν*». Γεωπον. σελ. 39 «*ξηρασίαι* καὶ λιμός». Ἐρωτιαν. σελ. 4, 1 «τὴν περὶ τὴν μήνιγγα φλεγμονὴν καὶ *ξηρασίαν*». Ἐλέχθη δὲ καὶ *αναξηρασία* καὶ *ὑπερξηρασία* καὶ *ἐπιξηρασία*. Θεόφρ. σελ. 830 «διὰ τὴν *ἀναξηρασίαν* καταδύονται». Ἱπποκρ. Τόμ. Β', σελ. 342 «ὑπὸ γὰρ τῆς *ὑπερξηρασίης* τῶν σιτίων ταῦτα πάσχει» καὶ Τόμ. Α', σελ. 566 «δίψα ἐγκαταλειφθεῖσα καὶ στόματος *ἐπιξηρασίη* καὶ ἀηδίη καὶ ἀποσιτίη τοῦτον τὸν τρόπον». Σημειωτέον δ' ὅτι τὴν ῥῆσιν ταύτην περιέγραψεν ὁ Ἑρμερίνσιος ὡς παρεμβεβλημένην. Τοῦ ὀνόματος *ξηρασία* ἐγένετο χρῆσις καὶ ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Ἀντιφάνους παρ' Ἀθην. σελ 23 α' «τὰ δ' ἀντιτείνονθ' οἱονεὶ δίψαν τινὰ ἢ *ξηρασίαν* σχόντ' αὐτόπρεμν' ἀπόλλυται».

ὀσφρασία. Ὠσηὲ ΙΔ', 7 «καὶ ἡ *ὀσφρασία* αὐτοῦ ὡς λιβάνου». Πρβ. καὶ Λοβέκκιον *Φρυν*. σελ. 117.

ποιμασία. Φίλων Ἰουδ. Τόμ. Γ', σελ. 178 «ἑρμηνεύεται γὰρ Ῥαγουὴλ *ποιμασία* θεοῦ» καὶ σελ. 180 «ὡς δηλοῖ τὸ ὄνομα· *ποιμασία* γάρ ἐστι θεοῦ». Ὠριγέν. Τόμ. Η', σελ. 76 «Ῥαγουὴλ φίλος ἰσχυρὸς ἢ *ποιμασία* θεοῦ».

σημασία. Παρὰ πολλοῖς τῶν μεταγενεστέρων ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα τοῦτο. Εὑρέθη δὲ καὶ ἐν ἀποσπάσμασι τοῦ Ἀριστοξένου, περὶ οὗ ἴδε Ἑρμαννὸν *Opusc*. Τόμ. Β', σελ. 122. Ὑπὸ τοῦ Πολυβίου καὶ ἄλλων ἐλέχθη καὶ *ἐπισημασία*. Πρβ καὶ *παρασημασία, προσημασία* καὶ *ὑποσημασία*.

ὑγρασία. Ἱπποκρ. Τόμ. Β', σελ. 300 «ὁκόσοισι δ' αὖ *ὑγρασίη* ξυμφέρει» καὶ σελ. 307 «*ὑγρασίην* μὲν καὶ φλέγμα παρέχει» καὶ σελ. 369 καὶ 403 καὶ ἐν ἄλλοις τόποις οὐκ ὀλίγοις. Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 101, 13 «ὅταν *ὑγρασία* πολλὴ ἐν τῷ σώματι ᾖ» καὶ σελ. 122, 26 καὶ ἀλλαχοῦ. Θεόφρ. σελ. 102 «ὥσπερ μυξώδει *ὑγρασίᾳ*» καὶ σελ. 104 καὶ 561 καὶ 884 καὶ 885. Διόδ. Σικελ. Α', λη', 11 «ἀπὸ τοῦ Νείλου τὴν *ὑγρασίαν* ὁ Ἥλιος ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπᾶται». Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 627 ε' «τὸ λεπτότατον καὶ κουφότατον τῆς *ὑγρασίας*» καὶ σελ. 896 ς' «τῆς πρώτης *ὑγρασίας* λείψανον» καὶ ἀλλαχοῦ (Ἴδε Βυττεμβάχιον *Πλουτ*. Τόμ. Ζ', σελ. 219). Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ Ἰεζεκιὴλ Ζ', 17 «πάντες μηροὶ μολυνθήσονται *ὑγρασίᾳ*». Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους κεῖται βιβλ. Δ', 190 «μελιτηρὰ *ὑγρασία* ἐλαιώδης, ὅταν ἕλκος ᾖ περὶ τὰ νεῦρα». Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἐρωτιανὸς *κολλώδη ὑγρασίαν* καὶ *γλοιώδους ὑγρασίας* σελ. 57, 12 καὶ σελ. 58, 7 (Ἴδε καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Η', σελ. 31 Παρ.) Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα εὑρέθη καὶ ἐν ἀποσπάσμασι τοῦ κωμικοῦ Ἀλέξιδος παρ' Ἀθην. σελ. 383 δ' «δι' ὧν τὴν *ὑγρασίαν* ἐκδέξεται».

ψυχρασία. Ἐπίκουρ. παρὰ Διογ. Λαερτ. Ι', 107 «τῶν νεφῶν *ψυχρασίας* περίστασιν» καὶ παρὰ Πλουτ. Ἠθικ. σελ. 1110 α' «*ψυχρασίας* φύσιν ἀποτελέσειαν». Γαλην. Τόμ. ΙΔ', σελ. 555 «ὡρίσθησαν αἱ ῥινὶ πρὸς *ψυχρασίαν*». Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Δ', σελ. 258, 4 Δινδ. «ὁ λιπανθεὶς ἰχθὺς ὑπὸ τοῦ δημοῦ τὴν *ψυχρασίαν* ὑπαλύξει».

Ἐκ τῶν καταλεχθέντων ὀνομάτων δὲν εὑρίσκονται ἐν τῷ Λεξικῷ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου τὸ *κοιλασία* καὶ *ἀναθερμασία*, ὑποπτεύεται δ' ἐν αὐτῷ ἡ ἀμφίβολον νομίζεται τὸ *ὑπερξηρασία* (σελ. 1461).

Ὁ διὰ τῆς καταλήξεως ΣΙΑ σχηματισμὸς ὀνομάτων ἐκ ῥημάτων

εἰς ΑΙΝΩ ληγόντων δὲν εἶνε παλαιότερος τῆς διὰ τῆς καταλήξεως ΣΙΣ ἐκφορᾶς. Ὁ μὲν Πλάτων εἶπε *περίρρανσις* καὶ *ξυνύφανσις*, ὁ δὲ Ξενοφῶν *θερμασία* (Πρβ. καὶ Rutherford *Φρυν.* σελ. 198). Ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Ἀντιφάνους πλείοσι τῶν εἴκοσιν ἐτῶν νεωτέρου τοῦ Πλάτωνος ὄντος ἐλέχθη *ξηρασία*, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀλέξιδος τῷ Ἀριστοτέλει καὶ τῷ Δημοσθένει συγχρονοῦντος *ὑγρασία*. Ἐν τοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῖς Ἱπποκρατείοις ἀπαντῶσι τὰ ὀνόματα *θερμασία*, *ἰσχνασία*, *ξηρασία*, *ὑγρασία* καὶ *φλεγμασία*. Φέρονται δὲ ταῦτα καὶ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ πλὴν τοῦ *ἰσχνασία*.

Ἐν τῇ δημώδει ἡμῶν γλώσσῃ κυκλεῖται τὸ *θερμασιά* (= θέρμη, πυρετός), *κακὴ θερμασιά*, κτλ. καὶ τὸ *ζεστασιά*. Ἐν τῇ ἀστείᾳ συνηθείᾳ λέγεται *ξηρασία*. Πολὺ δ' ἐν τοῖς στόμασι τῶν πεπαιδευμένων εἶνε τὸ *σημασία*, *ἡ σημασία τῆς λέξεως*, κτλ.

Ὁ J. H. Heinr. Schmidt ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγράμματι *Synonymik der Griechischen Sprache* γράφει Τόμ. Β', σελ. 344 «ὑγρασία bedeutet nicht die Handlung oder den Vorgang (τὸ ὑγραίνειν, ὑγραίνεσθαι), sondern den Stoff, wie ὑγρότης in 51 und 12, unterscheidet sich aber so von ὑγρότης, dass es einseitig diese Grundbedeutung festhält». Δὲν εἶνε ἀληθὲς ὅτι μόνον τὴν ὑγρὰν ὕλην παριστᾷ τὸ ὄνομα *ὑγρασία*. Ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις γίνεται χρῆσις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὀνόματος καὶ πρὸς δήλωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ *ὑγραίνεσθαι* ἢ *ὑγρᾶνθαι*, οἷον Τόμ. Β', σελ. 369 «γίγνεται δὲ δι' *ὑγρασίην* τοῦ σώματος» (= διὰ τὸ εἶναι τὸ σῶμα ὑγρόν), κτλ. Ὅθεν καὶ ἀντιτίθεται τὸ *ὑγρασία* τῷ *ξηρασία*, ὑφ' οὗ σημαίνεται τὸ *ξηραίνεσθαι* ἢ *ἐξηρᾶνθαι*, οἷον Τόμ. Β', σελ. 297 «ἔπειτα πότερον *ξηρασίης* ἢ *ὑγρασίης* χρήζει· ἢ τὰ μὲν τοῦ σώματος *ξηρασίης*, τὰ δὲ *ὑγρασίης*» καὶ σελ. 300 «ὁκόσοισι τῶν νοσημάτων *ξηρασίη* ξυμφέρει, μονοσιτίη ξυμφέρει — ὁκόσοισι δ' αὖ *ὑγρασίη* ξυμφέρει, μὴ ἀσιτέειν κτέ.» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 421 «ὅτι ἐν μὲν τῷ ἦρι ὑπερβολὴ τῆς *ὑγρασίης*, ἐν δὲ τῷ φθινοπώρῳ ξυμμετρίη τῆς *ξηρασίης*».

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Πασσοβίου παράγεται τὸ ὄνομα *ὑγρασία* ἐκ τοῦ ῥήματος *ὑγράζω*. Ἀλλ' οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁμοίως τῷ *ξηραίνω ξηραίνομαι-ξήρανσις-ξηρασία ξηραντικός* καὶ *θερμαίνω θερμαίνομαι θέρμανσις θερμασία-θερμαντικός*, κτλ. ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ *ὑγραίνω ὑγραίνομαι-ὕγρανσις-ὑγρασία*· *ὑγραντικός*. Τοῦ τύπου *ὑγράζω* ἓν μόνον φέρεται μαρτύριον, τὸ ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις κείμενον Τόμ. Β', σελ. 279 «ὅταν τις, *ὑγράζοντος* τοῦ σώματος — ῥιγώσῃ» (= ὑγροῦ ὄντος τοῦ σώματος). Ἀνεγνώσθη δ' ὑπό τινων καὶ

παρ' Ἀντιγόνῳ τῷ Καρυστίῳ 95 «καὶ ἐάν τις ὑγράσῃ, νόσημα τούτῳ ἐμπίπτειν» ἀντὶ τοῦ *ἐάσῃ*. Ἴδε Κελλῆρον *Παραδοξογρ.* σελ. 23 καὶ σελ. XXIX.

Ἐν τῷ παρῳχηκότι ἑλληνισμῷ φέρεται ῥῆμα *σικχαίνω*, *ἐσίκχανα* (καὶ *ἀπεσίκχανα*) καὶ *σικχαίνομαι, ἐσικχάνθην*. Ἐκ τοῦ ῥήματος τούτου ἐσχηματίσθη τὸ ἐπίθετον *σικχαντός* ἀπαντῶν παρὰ Μάρκῳ τῷ Ἀντωνίνῳ Η', 8 «*πάντα σικχαντά*» καὶ μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Σουίδα «*Σικχαντόν* : ἀηδές» (Πρβ. καὶ λ. *εἰδεχθές*). Εὑρέθη δὲ καὶ *σιχαντί* γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ *σικχαντή* (Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Ζ', σελ. 244 Παρ.). Ἴσως δ' ἐκ τοῦ ῥήματος *σικχαίνω-ομαι* παρήχθη καὶ τὸ ὄνομα *σικχασία*, οὗ ἔχομεν παράδειγμα τὸ τοῦ Μοσχίωνος περὶ τῶν Γυναικ. Παθ. 28, σελ. 12 «Πόθεν εἴρηται κίσσα ; Κατὰ μέν τινας ἀπ' αὐτοῦ, διότι *σικχασίαν* ταῖς ἐγκυμονούσαις γυναιξὶν εἰσφέρει». Ὑπὸ τοῦ Πασσοβίου νομίζεται τὸ *σικχασία* παράγωγον τοῦ *σικχάζω*. Ὁ Εὐστάθιος ἐν τοῖς Μικροῖς Συγγράμμασι λέγει σελ. 158, 75 «μὴ —*σικχάζεσθε* ἀηδιζόμενοι» καὶ σελ. 251, 93 «τάχα που καὶ εὐλαβῶς ἔχοντες ἀκκισμοῦ λόγῳ ἢ *σικχασμοῦ*». Γράφει δὲ καὶ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς ὁ Εὐστάθιος σελ. 493, 27 «δῆλον δ' ὅτι ἐκ τοῦ *σικχός* καὶ ῥῆμα ἐστι *σικχάζω*». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «*Σικχαζόμενος*: σκωπτόμενος».

Ἐν σελ. 121, 32 γραπτέον *ἄνπαυσιν*.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ[1]

(Σχολὴ τοῦ Γκιούμα.—Ἀνέκδοτα ταύτης σιγίλλια)

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ

Περὶ τῆς τῶν Φιλανθρωπινῶν σχολῆς πληροφορίαν ἐκ παραδόσεως μέν, στηριζομένην ὅμως ἐπὶ λόγων ἐγγράφων, ὡς παρακατιόντες δείξομεν, ὁ λόγιος φίλος κ. Ν. Τσιγαρᾶς μετέδωκέ μοι, καθ' ἣν ἐδίδαξεν ἐν αὐτῇ καὶ Μάξιμος ἱερομόναχος ὁ Πελοποννήσιος, ὁ γράψας Κυριακοδρόμιον Εὐαγγελίων καὶ ἄλλας ὁμιλίας, παραφράσας δὲ τὴν ἀναγινωσκομένην τῇ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὁμι-

[1] Συνέχεια καὶ τέλος· Ἴδε σελ. 55 καὶ 132.

λίαν ὡς καὶ τὸν περὶ ἀνατροφῆς παίδων τοῦ αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀσκητικοὺς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ἰδοὺ τί ἐπὶ λέξει γράφει μοι·

Λόγιε Φίλε,

.... Κατὰ μάϊον τοῦ 1878 ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς ἐν Ἰωαννίνοις ἐπιτροπῆς τῆς σχηματισθείσης πρὸς περίθαλψιν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐκ Λυκουρσίου ἀχθέντων αἰχμαλώτων μετὰ τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς ἀποτυχούσης ἐκείνης ἐπαναστάσεως, ὅπως διανείμω χρηματικὰ βοηθήματα καὶ ἐνδύματα εἰς τοὺς διαρπαγέντας καὶ καταστραφέντας κατοίκους τῶν 45 χωρίων τοῦ Δελβίνου καὶ ἐρευνήσω τὴν κατάστασιν αὐτῶν ἐνέτυχον καὶ χειρογράφῳ πλήρει τῶν ὁμιλιῶν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Μαξίμου.

Περιερχόμενος τὰ καταστραφέντα ὑπὸ τῶν ἀτάκτων Ἀλβανῶν χωρία τοῦ τμήματος Δελβίνου μετὰ τὸν διασκορπισμὸν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν ἐπαναστατῶν, τὴν 25 Ἰουνίου ἀνῆλθον καὶ τὴν ἄρδην ὑπ' αὐτῶν τούτων ἀνατραπεῖσαν καὶ καταστραφεῖσαν μονὴν τῆς Δίβρης, τῆς ἐπονομαζομένης *Στύλου καὶ Βοντίτσας* ἢ *Στύλου καὶ Δίβρης*, τὴν ἄλλοτε πλουσίαν, νῦν δὲ κατεστραμμένην καὶ πτωχοτάτην μετὰ τὴν δήμευσιν ὑπὸ τοῦ Κούζα τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων. Ἐν τῷ ἀρχιερατικῷ θρόνῳ τῆς ἐκκλησίας ταύτης εὗρον κατακείμενον τὸ εἰρημένον χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον οὐκ οἶδα πῶς διέφυγε τὴν καταστροφὴν μετά τινος χειρογράφου συλλογῆς ἀποστολικῶν κανόνων, ἣν ἐπήνεγκον εἰς τὰ σκεύη καὶ εἰς βιβλία τῆς μονῆς οἱ Ἀλβανοί, ὅπερ καὶ παρέλαβον καὶ ἔχω.

Τὸ χειρόγραφον τοῦτο περιέχει ἐν ὅλῳ 88 ὁμιλίας, ἐγράφη δ' ἐν Ἰωαννίνοις τῷ ͵αχιγ' (1613) ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ προλόγου, ἐν τῷ τέλει τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκεται «*͵αχιγ μηνὶ μαρτίῳ ϛ' εἰς Ἰωάννινα*». Ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς βίβλου ἀναγινώσκεται, «*Τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. Ἐγράφη τὸ παρὸν βιβλίον ἐν ἔτει ζρμγ' μηνὶ ἀπριλλ., ιε'*».

Ὁ Μάξιμος οὗτος ἐκ ποίου μέρους τῆς Πελοποννήσου κατήγετο δὲν γινώσκω, διότι οὐδεὶς λέγει περὶ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος· ἦτο δὲ μαθητὴς τοῦ περιωνύμου Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, πατριάρχου Ἀλεξανδρείας ὡς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ τοῦτο ἐν τῷ προοιμίῳ τῶν ὁμιλιῶν του λέγων· «Διότι ἐγὼ δὲν εἶπα τίποτε ἀπὸ ἰδικόν μου, μόνον ὅσον ἠμπόρεσα νὰ καταλάβω ἀπὸ θεολόγους, καὶ ἀπὸ τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον διδάσκαλόν μου, τὸν κύριον Μελέτιον τὸν ἀληθινὸν ποιμένα καὶ διδάσκαλον σοφώτατον κτλ».

Ἐκ τῶν ἐρευνῶν μου τοῦτο μόνον ἐξηκρίβωσα ὅτι ὁ εἰρημένος Μάξιμος διηύθυνε τὴν ἐν Ἰασίῳ ἑλληνικὴν σχολήν, ὁπόταν ἐκλήθη ἢ ἐστάλη νὰ διευθύνῃ τὴν τῶν Φιλανθρωπινῶν ἐν τῇ νήσῳ τῶν Ἰωαννίνων, ἔνθα καὶ συνέγραψε τὰς εἰρημένας ὁμιλίας, εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν ὁποίων παρεκινήθη, ὡς ἐν τῷ προοιμίῳ λέγει, ἐκ τῆς ἀκηδίας τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες «*δὲν φροντίζουν νὰ ὁδηγοῦν εἰς τόπον χλόης, ἤγουν νὰ τοὺς διδάχνουν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, αὐτοὶ ἀμελοῦν καὶ δὲν φροντίζουν διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ λαοῦ, ὅπου εἶναι αἱ ψυχαῖς των εἰς τὰ χέρια τους*». κτλ.

Ταῦτα, λόγιε φίλε, ἐν συνόψει σήμερον περὶ τοῦ Κυριακοδρομίου Μαξίμου καὶ τοῦ περιεχομένου τούτου καὶ ἐς ἄλλοτε πλείω.

Ἀθήνησι. Ἔρρωσθε *Ν. Τσιγαρᾶς.*

Ἐνταῦθα σημειοῦμαι ὅτι ὁ Μάξιμος ἦν μαθητὴς καὶ *γραμματεὺς* τοῦ ἀοιδίμου Πηγᾶ, εὑρίσκω δ' αὐτὸν διατρίβοντα ἐν Βενετίᾳ τῷ 1590, ἐκεῖθεν δ' ἐπιστέλλοντα Νικηφόρῳ τῷ σοφωτάτῳ ἱερομονάχῳ τῷ Χαρτοφύλακι, τῷ πρώτῳ ἱδρυτῇ τῆς ἐν Πάτμῳ σχολῆς[1] καὶ ἄλλοις τούτου μαθηταῖς, ἐπίσης δὲ καὶ ἐπιστολὰς παρὰ τοῦ Νικηφόρου λαμβάνοντα, κατ' αὐτὸ δὲ τὸ 1601[2] καὶ 1607 ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου φαίνεται ὅτι τότε διέτριβε καὶ μετὰ τὸν θάνατον ἔτι τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ διδασκάλου Μελετίου ἐκείνου τοῦ Πηγᾶ· διότι ἐν Αἰγύπτῳ τὰς διατριβὰς ποιούμενος μετήνεγκεν εἰς τὴν κοινὴν καὶ δημώδη φράσιν τὸ *κατὰ Ἰουδαίων* σύγγραμμα[3] τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ διδασκάλου ὡς ἐξάγω τοῦτο σαφῶς ἐκ χειρογράφου, ὅπερ ὁ κεκτημένος αὐτὸ σεβαστὸς κ. Ι.

[1] Περὶ Νικηφόρου τοῦ Χαρτοφύλακος ὅρα Βιογραφικὰς Ἀποσημειώσεις τοῦ ἐλλογίμου βιβλιοφύλακος τῆς ἱερᾶς μονῆς Πάτμου κ. Φλωρίδου δημοσιευθείσας ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἑταιρείας τεύχ. Ε', σ. 65 κ. ἑ., ἐν αἷς μετείληφε καὶ τὰς ἐπιστολάς, ὧν ἄνω μνείαν ποιοῦμαι.

[2] Αὐτόθι σ. 78. Ἡ ἐπιστολὴ μετείληπται ἐκ χειρογράφου συλλογῆς τοῦ κ. Ι. Σακελλίωνος, ἐξ ἧς καὶ ἡμεῖς ὠφελήθημεν· καὶ σ. 71· ἡ ἐπιστολὴ αὕτη μετετυπώθη ἐν τῷ Δελτίῳ ἐκ τῶν Ἐπιστολικῶν Τύπων Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλέως, ταύτην δὲ καταγράφει ὁ Σάθας ἐν τῇ Νεοελλ. Φιλ. σ. 254, ἀλλὰ μετὰ μόνης τῆς μικρᾶς διαφορᾶς τῆς ἡμερομηνίας, ἀντὶ 7 οὗτος ἔχει 17 μαρτίου. Ἀλλ' ἡ 7 μαρτίου σημειοῦται καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἅλλης τοῦ 1760, ἣν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχω, τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ ἱερομονάχου Παμπέρεως γενομένη.

[3] Τὸ περὶ Ἰουδαίων ὑπόμνημα, κατὰ Σάθαν (Νεοελλ. Φιλ. σ. 210) ἐξεδόθη ἑλληνοπρωσιστὶ ἐν Λεοπόλει τῷ 1739.

Σακελλίων ὁ τοῖς πᾶσι τὰ πάντα χάριν τῆς ἐπιστήμης προφρόνως προτιθέμενος παρέσχε μοι πρὸς μελέτην καὶ ὅπερ περιέχει ἀνεκδότους ἐπιστολὰς τοῦ Πηγᾶ καὶ ἄλλων λογίων ἀνδρῶν, ἐν αἷς καὶ τοῦ ἡμετέρου Μαξίμου. Ἡ εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν παράφρασις αὕτη ἡ τῷ Μαξίμῳ ὀφειλομένη κατέχει τοῦ κώδικος τούτου (μέγα ὄγδοον) τὰς ἀπὸ 317-398 σελίδας, φαίνεται δὲ ἐν τέλει κολοβή. Ἐπιγέγραπται *«εἰς τὸ κατὰ Ἰουδαίων τοῦ μακαριωτάτου καὶ σοφωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κυροῦ Μελετίου μετάφρασις εἰς κοινὴν γλῶσσαν ἀπὸ τὴν ἑλληνικήν»*. Ἄρχεται οὕτω *«εἰς ἐσᾶς (ἀδελφοί) ὁποῦ ὀρέγεσθε νὰ μάθητε εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὅσα συνεγράψαμεν πρὸς ἐκείνους τοὺς σοφοὺς κατὰ Ἰουδαίων»*, τελευτᾷ δὲ *«Καὶ σᾶς λέγομεν τὴν φωνὴν ὁποῦ τὴν ἰξεύρετε καλά· ἐπεστράφητε Ἰσραὴλ πρὸς τὴν γλυκεῖαν λάμψιν τοῦ ἀνατείλαντος ἄστρου ἀπὸ τὸν Ἰούδαν καὶ θραύσαντος τοὺς ἀρχηγοὺς Μωάβ· μὴ δώσῃς ἀλλονοῦ τὴν δόξαν σου, καὶ ξένου ἔθνους τὰ συμφέροντά σου δὲν εἶναι τίποτε φθόνος· δὲν εἶναι τινὰς ὁποῦ σᾶς ἐμποδίζει νὰ φιλιωθῆτε μὲ τὸν Χριστόν. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἕτοιμος, ἀνακαλεῖ καὶ κράζει ἐκείνους»*.

Πρὸ τῆς παραφράσεως ταύτης ὁ Μάξιμος ἰδίᾳ χειρὶ προλογίζει· ὁ πρόλογος αὐτοῦ κατέχει τὰς ἀπὸ 313-317 σελ. τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χειρογράφου. Τοῦτον παρατίθημι ἐνταῦθα ἀποβλέπων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης, ἀφ' οὗ ἄλλως οὐκ ἔστι μακρός, μανθάνομεν δὲ τίνι γλώσσῃ καὶ τίνι τρόπῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἡρμήνευον καὶ ἐξηγοῦντο τὴν ἀρχαίαν ἑλληνίδα φωνήν [1].

«Πρὸς ἐκείνους ὅπου ἔχουν νὰ τύχουν τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ μακαρίτου κυρίου Μελετίου ὅπου ἔκαμεν κατὰ Ἰουδαίων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὶν νὰ γενῇ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας.

»Ἕνα εἶναι καὶ τοῦτο ἀπὸ τὰ λοιπὰ συγγράμματα, διότι πολλὰ ἔκαμεν ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος καὶ περὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ὑποθέσεων κατὰ τῶν ἐναντίων καὶ ἀλλοτρίων τῆς ὀρθῆς πίστεως, τοῦ μακαριωτάτου καὶ σωφετάτου (sic) πατρὸς ἡμῶν κυροῦ Μελετίου, τὸ ὁποῖον τὸ ὀνομάζει ἐκεῖνος «Ἀπολογίαν ὑπὲρ τῆς χριστιανῶν Εὐσεβείας» καὶ τὸ συνέγραψε πρῶτον μὲν λατινικὰ πρὸς κάποιους σοφοὺς τῶν Ἑλλήνων καθὼς τὸ σημειώνει καὶ ἀτός του εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ συγγράμματος καὶ εἰς τὸ τέλος, ἔπειτα δὲ καὶ ἑλληνικὰ μὲ τὸ νὰ τὸν παρεκαλέσαν τινὲς τῶν φιλοχρίστων καὶ εὐσεβῶν χριστιανῶν τοῦ Γα-

[1] Ὁ Σάθας ἐν τῷ Β' Τ. τῆς Νεοελλ. Φιλ. παρατίθησι χάριν τῆς γλώσσης τὸ προοίμιον τοῦ κατὰ τοῦ σχίσματος τῶν παπιστῶν ἐγχειριδίου τοῦ Μαξίμου (σ. 48—49).

λατᾶ καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοῦτο τὸ σύγγραμμα μισσεύωντας τότε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ τίμιος καὶ εὐγενὴς ἄρχων κύριος Ἐμμανουῆλος ὁ ἐπονομαζόμενος Μαντζαπέττας ἀπὸ τῆς Κρήτης εἰς τὰ μέρη τῆς Λεχείας ἐπαρεκάλεσε πολὺ τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον Μελέτιον πρῶτον μὲν εἰς τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον ὁποῦ τὸ συνέγραψε διὰ τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τῶν πολλῶν, διότι ὅλη ἡ σπουδὴ τοῦ μακαρίτου ἐκείνου δὲν ἦτον παρὰ νὰ κάμνῃ πράγματα κοινωφελῆ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ εἰς τοῦτο ἐκαταδαπάνα τὴν ζωήν του κατακαιόμενος διὰ τοὺς πολλοὺς περισσότερον, παρὰ διὰ τοῦ λόγου του. Ἔπειτα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ διαληφθέντος Ἐμμανουήλου ὅπου εἶναι αἴτιος νὰ μεταδίδουνται εἰς ὅλους τὰ καλὰ καὶ ψυχωφελῆ πράγματα κάμνωντας ἐκεῖνο ὅπου λέγει ὁ Παῦλος μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑαυτοῦ ἕκαστος· διότι δὲν γεννᾶται ὁ ἄνθρωπος διὰ λόγου του μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους, διὰ νὰ εἶναι συνδεδεμένος καθε εἷς μὲ τὸν ἄλλον μὲ τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης, χωρὶς τῆς ὁποίας δὲν εἶναι τινὰς τίποτε οὐδὲ δύναται νὰ σωθῇ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ μᾶς τὴν ἀφῆκεν ὡς ἂν μίαν κληρονομίαν ἀναβαίνωντας εἰς τοὺς οὐρανούς, σιμὰ εἰς τὰ λοιπὰ ὅλα, καὶ ὡς ἂν σφραγῖδα τῶν λοιπῶν ὁλονῶν. Ἔρρωσθε ἐν Χριστῷ σωτῆρι φίλοι τῶν καλῶν· καὶ εἰς ὅ,τι δὲν ἔφθασεν ἡ διάνοιά μου μεταφράζωντας τὸ παρὸν σύγγραμμα, σύγγνωτέ μοι· καὶ διορθώσατε ὑμεῖς κάλλιον. Ἐν Αἰγύπτῳ αχϛ».

Μάξιμος ἱερομόναχος καὶ ἐλάχιστος.

Ὁ Μάξιμος οὗτος ἀδιστάκτως φρονῶ ὅτι ἐστὶν αὐτὸς οὗτος ὁ ὑπὸ τοῦ Σάθα[1] ὑπὸ τὸ ὄνομα Μανουὴλ φερόμενος, τουτέστι διατηρῶν τὸ τῆς βαπτίσεως ὄνομα· τὸ αὐτὸ περιεχόμενον τοῦ χειρογράφου τοῦ ἀνήκοντος τῷ κ. Ν. Τσιγαρᾶ σημειούμενον καὶ παρὰ Σάθᾳ ὡς ὂν τοῦ Μανουήλ, ἐπίσης καὶ ἡ ἐν τῷ Β' τόμῳ τῆς *Νεοελληνικῆς Φιλολογίας* ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα παράθεσις τοῦ προοιμίου τοῦ κατὰ τῶν Παπιστῶν ἐγχειριδίου[2] τοῦ Μαξίμου, ὅπερ ἀναφέρει ἐν τῷ Α' εἰς τὸν Μανουὴλ

[1] Νεοελλ. Φιλολ. σ. 224. Πρβλ. Οἰκονόμ. περὶ τῶν Ο' Ἑρμην. τόμ. Δ', σ. 806.

[2] Τούτου ἀντίτυπον κατέχει ἡ Ἐθνικὴ ἡμῶν Βιβλιοθήκη, ἀλλὰ λείποντος τοῦ ἔξω φύλλου ἀγνοῶ τὸν τόπον τῆς ἐκτυπώσεως (Ἰάσιον, Βουκουρέστιον;), φέρει δὲ τίτλον «Ἐγχειρίδιον συντεθὲν εἰς φρᾶσιν πεζὴν παρὰ τοῦ ἱερομονάχου Μαξίμου κλ....» Ἐν τέλει τοῦ προλόγου φέρεται χρονολογία 1690 κατὰ μῆνα ἰανουαρίου (οὕτω) (προλεγόμ. η', καὶ σελ. 210, εἰς ὄγδοον). Ὅρα καὶ Δημητρακοπούλου Ὀρθόδοξ. Ἑλλάδ. σ. 146.

πείθουσί με ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο ὄνομα ἦν τὸ τῆς βαπτίσεως αὐτοῦ (συνήθης δὲ ἦν ἡ τοῦ ὀνόματος τούτου ἀντικατάστασις διὰ τοῦ Μαξίμου ἐν τῷ τῆς ἱερωσύνης βαθμῷ), ἐκτὸς ἐὰν σφάλληται ὁ κ. Σάθας καὶ συγχέει ὀνόματα· βεβαιότατον εἶνε ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος λόγιος ἀνὴρ οὐδαμοῦ ἐν ταῖς γνωσταῖς μοι πηγαῖς ἐκδεδομέναις τε καὶ ἀνεκδότοις τῷ ὀνόματι Μανουὴλ ἀναφέρεται, ἀλλὰ γνωστὸς διατελεῖ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μάξιμος. Ἔπειτα τὸ αὐτὸ περιεχόμενον τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα ἀναφερομένου εἰς Μανουὴλ καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Τσιγαρᾶ ἀνακοινωθέντος μοι χειρογράφου τοῦ Μαξίμου κέκτηται ἐν χειρογράφῳ ὑπ' ἀριθμ: ΤΥΒ' ἡ βιβλιοθήκη τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς Πάτμου, καθ' ἃ ἀνεκοινώσατό μοι ὁ γεραρὸς κ. Ι. Σακελλίων ὁ εὐαρεστηθεὶς ἐκ τῆς ἑαυτοῦ *Ἀνεκδότου Ἀναγραφῆς τῆς Πατμιακῆς Βιβλιοθήκης* νά μοι μεταδώσῃ τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ ἔχουσαν ὧδε.

ΤΥΒ'.

Τεῦχος εἰς φύλλον μέγα γεγραμμένον κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα κατ' ἀπομίμησιν γραφῆς τῆς ΙΒ'. φύλλα δὲ περιέχον τετρακόσια. Ἐπιγέγραπται «τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου Μαξίμου ἱερομονάχου τοῦ Πελοποννησίου Ὁμιλίαι εἰς τὰς κυριακὰς τῶν Εὐαγγελίων τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, πάνυ ὠφέλιμοι εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας.» Πᾶσαι μὲν οὖν αἱ ὁμιλίαι αὗται εἰς χυδαίαν ἐκτεθειμέναι φράσιν συγκεφαλαιοῦνται εἰς ΞΑ'. Ὁ δὲ Μάξιμος οὗτος μαθητὴς ἐχρημάτισε τοῦ ἀοιδίμου καὶ σοφωτάτου ἐκείνου Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ὡς ὁ αὐτὸς μαρτυρεῖ ἐν τῷ Προλόγῳ τῶν Ὁμιλιῶν, ὃν ἐν Ἰωαννίνοις γέγραφε τῷ ͵αχιδ' ἔτει (Βλ. καὶ Δημ. Προκοπίου παρὰ Φαβρικ. Ἑλλ. Βιβλ. Τομ. ΙΑ' σ. 771).

Ἐκτὸς τούτου φίλος ἐπὶ ἑπταετίαν διατελέσας σχολάρχης τῆς ἐν Σηλυμβρίᾳ ἑλληνικῆς σχολῆς ἐπληροφόρησέ μοι ὅτι κῶδιξ Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου περιέχων ὁμιλίας αὐτοῦ τριάκοντα ὀκτὼ ἀπόκειται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς αὐτόθι σχολῆς ἀνκήων πρότερον ἀρχιερεῖ ὀρθοδόξῳ.

Τἀνωτέρω εἶχον γεγραμμένα ὅτε ἐξ ἐπιστολιμαίας φιλικῆς ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Παπαδοπούλου Κεραμέως ἐπληροφορήθην ὅτι τοῦ αὐτοῦ *Μαξίμου* δύο κώδικας χειρογράφους κέκτηται ἡ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δράμας ἱερὰ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Κοσινίτζης (ἢ Εἰκοσιφοινίσσης) ὧν ὁ εἷς σπουδαιότατος καὶ περιέχον ἄγνωστον καὶ ἀξιόλογον ἔργον τοῦ Μαξίμου «λόγον στηλιτευτικὸν κατὰ Διονυσίου καὶ τῶν συναποστατησάντων αὐτῷ». Τούτου τὴν ἀρχὴν δημοσιεύσει ὁ κ. Κεραμεὺς

ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου. Εὐχῆς δ' ἔργον ἦν ἐὰν ἐδημοσιεύετο πλήρης ὁ λόγος οὗτος ὁ διασαφῶν καὶ διευκρινῶν σκοτεινότατον σημεῖον τῆς νεωτέρας ἱστορίας, καὶ περιεργότατον ἅμα τὴν ἀποστασίαν τοῦ Τρίκκης Διονυσίου, τοῦ ἀναλαβόντος τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις ἐπαναστατικοῦ κινήματος περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 17 ἑκατονταετηρίδος[1].

Ἐκ τῶν εἰρημένων φαίνεται ὅτι ὁ Μάξιμος μετὰ τὸ 1608 ἀπῆλθεν ἐξ Αἰγύπτου, ποῦ ὅμως ἀπεδήμησεν ἀγνοῶ, ἢ ὅτι διατρίψας ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἀλλαχοῦ μέχρι τοῦ 1612 ἐγκατέστη ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἐδίδασκεν· ἐπ' ἐκκλησίας καὶ ἐν σχολείῳ κατὰ τὸ 1613 καὶ 1614 ὡς φέρεται ἐν τῷ προλόγῳ τῶν πρῶτον ἤδη ἀναγραφομένων χειρογράφων τοῦ τε κ. Τσιγαρᾶ καὶ τοῦ τῆς Πάτμου. Μέχρι τίνος ἐποχῆς διέμενεν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Ἠπείρου, ποῦ ἐγκατεβίω ἀγνοῶ, οὐδὲ τοῦ παρόντος νὰ ἐρευνήσω, διότι ἑτέρου τόπου καὶ ἑτέρας εὐκαιρίας ἔργον. Τόσον μόνον λέγω ὅτι ὁ μακαρίτης Δημητρακόπουλος ἀναφέρει αὐτὸν τῷ 1620 ζῶντα ἐν Ἱερουσαλήμ[2].

Ταῦτα παρέθηκα ἐν προσαρτήματι χάριν ἄλλων τὰς τοιαύτας μελέτας ἔργον ἐχόντων καὶ ἰδίᾳ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένων, διότι ἡμεῖς, εἰ καὶ σφόδρα φιληδοῦμεν τοιαύταις ζητήσεσι καὶ ἐρεύναις, ἄλλα δέον τούτων προτάξασθαι, δι' ὧν καὶ ἐπὶ τὴν τούτων μελέτην, τῶν καιρῶν διδόντων, ἀνέτως καὶ μετὰ παῤῥησίας δυνάμεθα νὰ τραπῶμεν προσφέροντες τῷ εὐανθεῖ κήπῳ τοῦ Παρνασσοῦ οὐχὶ ἀκαλήφας πλέον ἀλλ' ἴα εἰμὴ ῥόδα.

Ἔγραφον ἐν Ἀθήναις ἀρχομένου ὀκτωβρίου 1886.

Β. Α. Μυστακίδης.

[1] Ὅρα περὶ ταύτης Σάθα Τουρκοκρ. Ἑλλάδ. σ. 215 κ. ἑ.
[2] Ὀρθόδοξ. Ἑλλ. σ. 146.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ

ΤΗΣ ΕΝ ΚΟΡΣΙΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ[1]

Οι[2] εξ Οιτυλου εν Κορσικη ελθοντες Ελληνες εφερον μεθ' εαυτων ενα Επισκοπον, τον Παρθενιον Καλκανδην, Ιερεις, Ιερομοναχους του ταγματος του Αγιου Βασιλειου και Δοκιμους. Κατα την μαρτυριαν δε του μεταξυ αποικων Ελληνων και γενουηνσιακης Δημοκρατιας ανταλλαγεντος συμφωνητικου εγγραφου, μετα τον θανατον του Παρθενιου Καλκανδη, οι Ελληνες δὲν ειχον το δικαιωμα να τον αντικαταστησουν. Μετα τον θανατον λοιπον αυτου, οι ελληνες Κληρικοι εξελεγον ενα εκ των υπαρχοντων ιερέων ως αρχηγον των, εις τον οποιον εδιδον τον τιτλον του Πρωτοπαπα, η Προεστωτος.

Κατα τα συμπεφώνημενα, ο ελληνικος ουτος Κληρος ωφειλε να υποταχθη εις την δεσποτειαν του Ποντιφηκος της Ρωμης· αλλ' η υποσχεσις και αναγκη αυτη ητο δια την μεταγενεστεραν γενεαν του Κληρου. Οι εξ Ελλαδος ελθοντες Κληρικοι ουτοι εξηκολουθησαν να διατηρωσι το Ορθοδοξον δογμα των και την εν γενει λατρειαν των πατερων των. Οποτε δε ο Επισκοπος των απεθανε και ο αριθμος αυτων ηλαττουτο εκ του χρονου, τοτε βεβαιως ηλθον εις συναφειαν με τον λατινικον Κληρον. Κατα πασαν δε πιθανοτητα πρωτος λατινος Αρχιερευς ελθων εις Παομιαν ειναι ο Επισκοπος της Σαγωνας, Ιωάννης Δομινικος Καβανιαριος, ο οποιος τῳ 1715 υπεχρεωσε τους ιερεις της Παομιας να κρατησωσι τακτικα ληξιαρχικα βιβλια. Επειτα δε, αφου ο τελευταιος των ιερεων απεθανεν, επρεπεν ο λατινος Αρχιερευς να χειροτονηση αλλους.

Η εκπαιδευσις του Κληρου παρα τοις Ελλησι τουτοις βεβαιως εγινετο ως και παρα τοις εν Ανατολη. Εις ιερευς παρεσκευαζε τον

[1] Αποσπασμα εκ της «Ιστοριας της εν Κορσικη ελληνικης αποικιας» εκδοθησομένη προσεχως. Διο παρακαλειται ο αναγνωστης ινα λαβη υπ' οψιν οτι μερη τινα του αρθρου τουτου σχετιζονται με το ολον Πονημα, ων εξηγησεις δεν δυνανται να δοθωσιν ενταυθα.

[2] Τὸ ἄρθρον τοῦ ἐλλογίμου κ. Ν. Β. Φάρδυ καταχωρίζεται ἄνευ πνευμάτων καὶ τόνων κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ, παραδόξως ἐπιμένοντος εἰς τὸ δύσχρηστον τοῦτο σύστημα. (Σημείωσις τῆς Ἐπιτροπείας τοῦ περιοδικοῦ).

συναδελφον και διαδοχον του: τον εδιδασκεν αναγνωσιν και γραφην· τον εμανθανε νὰ ψαλλῃ και να υπηρετῃ εν τῃ Εκκλησιᾳ· τον εδιδασκε το τυπικον των Ακολουθιων και την Λειτουργιαν και κατοπιν μια ευχη του Αρχιερεως τον μετετρεπεν εις ιερεα.. Εκ τουτων επεται οτι ο προπαρασκευαστης ιερευς ενεφυτευεν εις τον μαθητην του τα θρησκευτικα του αισθηματα και τας πεποιθησεις του.

Το συστημα τουτο της εκπαιδευσεως του ελληνικου τουτου Κληρου εξηκολουθησε σχεδον μεχρι των αρχων του παροντος αιωνος, οποτε η Προπαγανδα της Ρωμης ανελαβε την εκπαιδευσιν και αναστροφην των ιερεων της ελληνικης ταυτης αποικιας. Εκ του συστηματος δε τουτου της εκπαιδευσεως του Κληρου εξαγεται οτι οι εν Κορσικῃ αποικοι Ελληνες μετα του Κληρου των, αν και υποτεταγμενοι εις την Αυλην της Ρωμης, εξηκολούθησαν να ηναι καθαρως και κατ' ουσιαν Ορθοδοξοι μεχρι του τελους του παρελθοντος αιωνος. Λεγω δε μεχρι του τελους του παρελθοντος αιωνος, οσον αφορᾳ το συνολον της αποικιας. Εαν ομως θελησωμεν να ερευνησωμεν τας πεποιθησεις των ανθρωπων κατ' ατομα, βεβαιως ακομη και σημερον υπαρχουσι πολλοι Ελληνες εν Καρυαις, οιτινες δυσανασχετως φερουσι το ονομα του Παπα..... Δυστυχως ομως, ελευθερια συνειδησεως εν τῃ Δυτικῃ Εκκλησιᾳ δεν υπαρχει!

Τοιουτοι ησαν οι ιερεις, — και κατα συνεπειαν η ελληνικη αυτη αποικια· διοτι ο ιερευς ειναι κυριος της συνειδησεως των απαιδευτων ανθρωπων — πριν η αρχισωσι να εκπαιδευωνται εν τῃ Προπαγανδᾳ της Ρωμης. Αφ'οτου ομως νεοι Καρυκται αποστελλονται εις Ρωμην, ινα ποιησωνται εκει τας ιερατικας σπουδας των, εκτοτε η ελληνικη παραδοσις και θρησκεια ηρχισε να εκλειπῃ εκ της ελληνικης ταυτης αποικιας. Παν ελληνικον φρονημα και αισθημα εξαλειφεται και η ελληνικωτατη αυτη αποικια, ολιγον κατ' ολιγον, ηρχισε να λαμβανῃ την τυχην αλλων τοιουτων αποικιων, εγκατασταθεισων, μετα την αλωσιν της Κωνσταντινουπολεως, εις διαφορα μερη της κατω Ιταλιας και εν Σικελιᾳ.

Οι αρχαιοι ιερεις της αποικιας ταυτης ειχον γλωσσαν μητρικην την ελληνικην των γλωσσαν: εδιδασκον την ιεραν Κατηχησιν ελληνιστι, ωμιλουν επ' Εκκλησίας ελληνιστι και συνδιελεγοντο με το ποιμνιον των ελληνιστι. Οι σημερινοι ιερεις υπαγουν εις την Ρωμην δια να λαβουν τα ιερα φωτα, και αφινουν εκει την ιεραν ελληνικην των γλωσσαν. Επιστρεφοντες δ' εις Καρυας, φθανουσιν εκει με ολα τα προτερηματα των φραγκοπαπαδων: Ελληνικην γλωσσαν, γρυ·

υβρεις κατα της Ορθοδοξου Εκκλησιας, οσας θελετε· υποκρησιαν, οσην η Προπαγανδα τους διδασκει. Τοιουτοι ειναι οι εκτοτε ιερεις της ελληνικης ταυτης αποικιας !

Εκ των ληξιαρχικων βιβλιων του δημαρχειου προσεπαθησα να συνταξω γενικον καταλογον των ιερεων της αποικιας ταυτης, αλλα τουτο μοι υπηρξεν αδυνατον. Εν τουτοις, η εργασια αυτη μ' εκαμε να μαθω χαρακτηριστικα τινα των Κληρικων τουτων: Πολλοι εξ αυτων ειναι κακογραφοι και ανορθογραφοι· ουδεις δ' εξ αυτων γνωρίζει γραμματικην. Σχεδον ολοι φερουσι τον τιτλον του, *Στεφανοπουλος*. Οι πλειστοι εξ αυτων ειναι εγγαμοι μεχρι τοῦ 1817. Υπηρξαν δ' ιερεις εν ενεργειᾳ τἀυτοχρονως παντοτε περισσοτεροι των δυο: τεσσαρες, πεντε και εστινοτε περισσοτεροι.

Οι ιερεις ουτοι βεβαιως δεν ηδυναντο να ζωσιν εκ των εισοδημάτων της ενοριας των: Επεται λοιπον εκ τουτου οτι και ουτοι ειργαζοντο, ως και οι λοιποι χωρικοι, εις τους αγρους. Πραγματι δε, η αναμνησις διεσωθη μεχρι σημερον του οτι οι τοτε ιερεις ωργονον οἱ ιδιοι τους αγρους των και εκαλλιεργουν τας αμπελους των.

Οι ιερεις εφερον μακραν κομην και γενειαδα, και ησαν ενδεδυμενοι ως και οι εν Ανατολῃ Ορθοδοξοι ιερεις.

Μεχρι του 1817 φθανουν τα ληξιαρχικα ταυτα βιβλια, και σχεδον μεχρι της εποχης ταυτης φθανει και η ελληνικη Ορθοδοξος παραδοσις παρα τοις Ελλησι τουτοις ιερευσιν. Οι κατα την εποχην ταυτην ιερουργουντες ιερεις ειναι ο παπα-Ιωαννης Βλαχακης και ο παπα-Ηλιας Παπαδακης. Τουτων, ο μεν παπα-Βλαχακης, Ελλην ιερευς, απηλθεν εις Λιβουρνον το 1818, οπου απεθανεν.

Ο δε παπα-Ηλιας Παπαδακης, Λατινος ιερευς, ελληνικης ομως καταγωγης, διετελεσεν ιερευς της εν Καρυαις λατινικης ενοριας μεχρι του 1854, οποτε απεθανεν εις ηλικιαν 88 ετων. Ο ιερευς ουτος, νεος ετι ων, μετεβη εις Αιξ της Προβιγγιας, οπου διηκουσε θεολογικα μαθηματα. Συγχρονως δε, ηρνηθη την ελληνικην του θρησκειαν και ησπασθη την λατινικην. Φανατικος δ' εν τῃ νεᾳ του ταυτῃ θρησκειᾳ, επεστρεψεν εις την πατριδα του, ως Λατινος ιερευς, επι τῳ σκοπῳ ινα εκλατινισῃ ολους τους συμπατριωτας του. Τον σκοπον του τουτον διηυκολυνεν η κατα την εποχην εκεινην παρακμη των Ελληνων ιερεων. Πραγματι δε, εσυστησεν ιδιαιτεραν ενοριαν λατινικην, πιθανως μεχρι τοτε μη υπαρχουσαν· ηρχισε νὰ λειτουργῇ λατινιστι, και πρωτα θυματα της κακοφροσυνης του αρνησιθρησκου τουτου επεσαν οι πλησιεστεροι των συγγενων του. Κατωρθωσε δε μετα

ταυτα να εκλατινιση και αλλους ουκ ολιγους Ελληνας. Σκοπος της Δυτικης Εκκλησιας ειναι παντοτε να εκλατινιση ολοτελως την ελληνικην ταυτην αποικιαν. Πιθανωτατα λοιπον, πρωτος αποστολος της ιερωτατης ταυτης αποστολης υπηρξεν ο εντιμοτατος ουτος παπα-Ηλιας Παπαδακης, του οποιου το ονομα, εις ανταμειβην, εμεινεν εκφρασις καταρας παρα τοις Ελλησι Καρυαταις.

Τον παπα-Ι. Βλαχακην αναχωρουντα, διεδεχθη εν τη ελληνικη Εκκλησια των Καρυων ο παπα-Ηλιας Σουγλης, οστις εξηκολουθησε να ηναι ιερευς της αποικιας ταυτης μεχρι του 1822, οποτε απεθανεν.

Μετα τον θανατον του τελευταιου τουτου των Ελληνων ιερεων, η ελληνικη αυτη αποικια εμεινε χωρις ιερεα. Η εποχη αυτη υπηρξε κρισιμωτατη δια τους Ελληνας. Συνειθισμενοι να εχωσι οχι μονον ενα, αλλα πολλους ιερεις, τωρα ευρεθησαν χωρις ιερεα . . . Και ομως ο χριστιανος οικογενειαρχης εχει αναγκην ιερεως σχεδον καθεκαστην. Τι να καμουν; — Απεταθησαν εις τον Αρχιερεα των. Ο Αρχιερευς τοις ειπεν, οτι Ελληνα ιερεα δεν ειχε να τοις πεμψη. Λατινους ιερεις, αν ηθελον, ειχε πολλους. . . Οι ορθοδοξως ανατραφεντες ουτοι απογονοι των Μανιατων επροτιμησαν, εν τη απελπισια των, νὰ μεινωσι χωρις ιερεα, παρα να λαβωσι τα Αγια Μυστηρια απο τας χειρας ενος φραγκοπαπα.

Η διηγησις των καθεκαστα της εποχης ταυτης ειναι συγκινητικωτατη: Την Κυριακην το πρωΐ, αντι Λειτουργιας, εκαστος ελεγεν εν «*Πατερ ημων*», εκαμνε τον σταυρον του και απηρχετο εις τας ενασχολησεις του. Και ομως εν τη λατινικη Εκκλησια, μετα φανων και λαμπαδων, εψαλλετο η λατινικη λειτουργια. Ουδεμια Ακολουθια των Μυστηριων ετελειτο δια τους Ελληνας. Οταν απεθνησκε τις, οι λαΐκοι τον ελαμβανον εκ της οικιας του και ψαλλοντες τὸ «*Ελεησον με ο Θεος*», τον εφερον εις την Εκκλησιαν. Εκει, εκαστος κατ' ιδιαν, ηυχετο υπερ αυτου και κατοπιν οι ιδιοι λαΐκοι, και παλιν με το «*Ελεησον με ο Θεος*», τον εφερον εις το νεκροταφειον και εθαπτον. Υφισταντο ολας τας ταλαιπωριας καρτερικωτατα· αλλα φραγκοι να γινουν δεν ηθελον.

Η ελεεινη αυτη καταστασις διηρκεσε μεχρι του 1829, οποτε η θεια Προνοια, ανελπιστως, ερριψεν επι των ακτων της Κορσικης ενα Ελληνα Ορθοδοξον ιερεα, τον Αρχιμανδριτην Ιωσηφ Βουραν, εκ Χιου καταγομενον. Ο ιερευς ουτος, ελθων εις Καρυας, ηθελησεν ευθυς εξ αρχης ν' αναλαβη καθηκοντα ιερεως παρα τοις Ελλησιν· αλλ' η Δυτικη Εκκλησια δεν το τῳ επετρεψεν. Εδεησε λοιπον να μεταβη εις

Διακκιον, και εκει, μετα πολλου κοπου, να λαβη την αδειαν του ιερουργειν.

Ο ιερευς ουτος, του οποιου η παρουσια εματαιονε τα σχεδια της Δυτικης Εκκλησιας, υπηρξεν αντικειμενον οργης και αγανακτησεως παρα τω Δυτικω Κληρω της Κορσικης. Υπεστη πολλα.... Αλλα, μιαν νυκτα, ενω εκοιματο, εις πυροβολισμος ηκουσθη εμπροσθεν του παραθυρου του κοιτωνος του: η σφαιρα διετρυπησε το παραθυρον, και, διελθουσα ανωθεν της κεφαλης του, εισηλθεν εντος του απεναντι τοιχου.... Ο ταλαιπωρος ξενος, εις εκδικησιν, μιαν μονην καταραν εξεφρασεν επ' Εκκλησιας κατα του πυροβολησαντος.

Ο ιερευς ουτος, ζησας μεχρι του 1854, ως πατηρ εν τω μεσω της ελληνικης ταυτης αποικιας, πολλαχως ωφελησεν αυτην· πλην των θρησκευτικων καθηκοντων του ιερεως, ανελαβε και τα καθηκοντα διδασκαλου, διδασκων τα παιδια την ελληνικην γλωσσαν. Ολοι σχεσχεδον οι σημερινοι γεροντες, παρα τοις οποιοις σωζονται ακμαια τα ελληνικα αισθηματα, ζωσα η ελληνικη γλωσσα και αγνη η πιστις της Ανατολικης Ορθοδοξου Εκκλησιας, ειναι μαθηται του μακαριτου παπα-Ιωσηφ Βουρα. Υπο παντων δε των Καρυατων το ονομα του αναφερεται με ευλογιας και εκφρασεις βαθειας ευγνωμοσυνης.

Ηδη, προ του θανατου του, τον διεδεχθη ο μαθητης του και κατοπιν μαθητης της Προπαγανδας, παπα-Μιχαλης Μεδουριος. Ο ιερευς ουτος εφανη λιαν αχαριστος προς τον αρχαιον διδασκαλον του. Αμα επεστρεψεν εκ Ρωμης εις Καρυας, κατωρθωσεν ινα του αρπαση την θεσιν του και, κατα συνεπειαν, τα μεσα της συντηρησεως του. Το δυςυχημα τουτο επεσπευσε τον θανατον του σεβασμιου εκεινου ιερεως.

Ενω δε διετελει ιερευς ο προρρηθεις παπα-Μ. Μεδουριος, ετερος τις τελειοφοιτος της Προπαγανδας νεαρος ιερευς, ο παπα-Στεφανος Ραγγατσακης, εφθασεν εκ Ρωμης οπως διαταραξη την ησυχιαν του. Ο τελευταιος ουτος κατωρθωσε δια ραδιουργιας οπως λαβη την θεσιν του πρωτου. Ο παπα-Μ. Μεδουριος, εν τη απελπισια του, καμνει εκκλησιν εις τον ελληνικον λαον των Καρυων. Την ημεραν λοιπον των Χριστουγεννων του 1865, μετα την θειαν λειτουργιαν, διευθυνει βραχειαν προσφωνησιν εις τον λαον και, με δακρυα εις τους οφθαλμους, παρακαλει τους χριστιανους Ελληνας να σπευσωσιν εις βοηθειαν του. Ο τροπος της παροτρυνσεως υπηρξε μεθοδικωτατος και η ωρα καταλληλος. Ευθυς λοιπον μετα ταυτα οι Ελληνες κοπτουσι το σχοινιον του κωδωνος της Εκκλησιας, κλειουσιν αυτην και λαμβανουσιν εις την κατοχην των τα κλειδια. Αι πολιτικαι και εκκλησιαστι-

και αρχαι του Αιακκιου διατασσουσιν, αλλ' οι Ελληνες δεν υπακουουσιν. Η καταστασις αυτη διηρκεσεν ημερας τινας, αλλ' επι τελους, οι μεν πρωταιτιοι του πραξικοπηματος εκληθησαν ενωπιον του κακουργοδικειου, ο δε παπα-Στ. Ραγγατσακης ανελαβε τα καθηκοντα του Ελληνος ιερεως εν Καρυαις.

Συνεπεια δε τουτων, ολον το χωριον διηρεθη εις δυο στρατοπεδα: ολους τους Ελληνας αφ' ενος και την οικογενειαν του παπα-Στ. Ραγγατσακη αφ' ετερου. Η Εκκλησια των ηνοιγετο, αλλ' ουδεις εκκλησιαζετο. Υπο την επιρροιαν λοιπον του πεισματος τουτου, η μεγαλη μερις των Ελληνων απεταθη εις την Ελληνικην Ορθοδοξον Εκκλησιαν της Μασσαλιας, παρα της οποιας εζητησεν Ελληνα ορθοδοξον ιερεα.

Η Ορθοδοξος Εκκλησια της Μασσαλιας, συνεννοηθεισα μετα της Ιερας Συνοδου των Αθηνων, απεστειλε τον Αρχιμανδριτην Βερσην οπως εξεταση την υποθεσιν ταυτην επιτοπιως, ο οποιος εφθασεν εις Καρυας το Μεγα Σαββατον του 1866. Ο κληρικος ουτος εσταθη εν Καρυαις τρεις ημερας. Ετελεσε δε την λειτουργιαν του Πασχα, εβαπτισε παιδια τινα και εστεφανωσε μερικους Ελληνας. Αναχωρων δε συνεβουλευσε τους αποικους τουτους Ελληνας να μενωσιν υπο την κυριαρχιαν του Παπα, ως και προτερον.

Αι πολιτικαι και εκκλησιαστικαι αρχαι του Αιακκιου, οπως εξομαλυνωσι την δυσχερειαν ταυτην, κατωρθωσαν, εντος του αυτου ετους, οπως ιδρυσωσι μιαν θεσιν Ελληνος διδασκαλου, υπο της γαλλικης Κυβερνησεως συντηρουμενην, ητις εδοθη εις τον παπα-Μ. Μεδουριον. Το δ' επιον ετος, η Αυλη της Ρωμης, βλεπουσα οτι ο παπα-Στ. Ραγγατσακης δεν επροκοπτεν εν Καρυαις, τον ανεκαλεσεν εις Ρωμην, χειροτονησασα αυτον Αρχιεπισκοπον *in partibus*.

Τουτον αναχωρησαντα διεδεχθη εν τη Εκκλησια των Καρυων μεχρι του 1878 ο παπα-Νικολαος Φραγκος, Ελλην Ουνιατης της Σικελιας. Και τουτου δ' αναχωρησαντος, ηλθεν εις την θεσιν του ο παπα-Δημητριαδης εκ Κωνσταντινουπολεως, οστις εμεινεν εν Καρυαις, μολις δυο ετη

Μετα δε την αναχωρησιν και τουτου, η μεν θεσις του ιερεως εδοθη και παλιν εις τον προρρηθεντα παπα-Μ. Μεδουριον, η δε θεσις του Ελληνος διδασκαλου εις τινα Πιερρον Γαγγατσακην.

Ηδη δε, προβεβηκοτα την ηλικιαν, τον παπα-Μ. Μεδουριον, απο του 1885, διεδεχθη εις την Εκκλησιαν ο νεαρος παπα-Καισαρ Κοττις, μαθητης και ουτος της Προπαγανδας.

Ν Β. Φαρδυς *Σαμοθραξ.*

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΑ

Κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις τοῦ Ἀστεροσκοπείου, ἀναγομένας εἰς ὕψος 106,4 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα τῶν μηνῶν Σεπτεμβρίου, Ὀκτωβρίου καὶ Νοεμβρίου ἔχουσιν ὡς ἑξῆς·

Σεπτέμβριος

Μέση βαρομετ. θλῖψις.............. 753,23

Θερμόμετρον Κ.

Μέση θερμοκρασία	....	23,51
μεγίστη »	....	32,9 (τὴν 6ην)
ἐλαχίστη »	....	15,7 (τὴν 29ην)

Ὑγρόμετρον

Μέση ὑγρασία	....	50,57
μεγίστη »	....	90,0 (τὴν 25ην)
ἐλαχίστη »	....	23,0 (τὴν 10ην)
Μέση κάλυψις διὰ νεφῶν	....	1,5

Ἡμέραι βροχῆς 1 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 0,0 χ μ. ὡς μὴ μετρητὸν ἕνεκα τοῦ ἐλαχίστου αὐτοῦ ποσοῦ), ἀστραπῶν 1.

Ἄνεμοι ἐπεκράτησαν οἱ ΒΑ.

Ὀκτώβριος

Μέση βαρομετρ. θλῖψις.............. 755.20

Θερμόμετρον

Μέση θερμοκρασία	....	19,02
μεγίστη »	....	30,4 (τὴν 21ην)
ἐλαχίστη »	.. ..	8,9 (τὴν 30ὴν)

Ὑγρόμετρον

Μέση ὑγρασία	....	66,2
μεγίστη »	....	94 (τὴν 12ην)
ἐλαχίστη »	....	34 (τὴν 16ην)
Μέση κάλυψις διὰ νεφῶν	....	2,9

Ἡμέραι βροχῆς 5 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 10,7 χμ.) ἀστραπῶν 1, ἴριδος 1.

Ἄνεμοι ἐπεκράτησαν οἱ ΒΑ.

Νοέμβριος

Μέση βαρομετρ. θλῖψις	753,23	
Θερμόμετρον		
Μέση θερμοκρασία	14,23	
μεγίστη »	23,0	(τὴν 15ην)
ἐλαχίστη »	6,4	(τὴν 30ὴν)
Ὑγρόμετρον		
Μέση ὑγρασία	74,0	
μεγίστη »	90	(τὴν 8ην)
ἐλαχίστη »	44	(τὴν 1ην)
Μέση κάλυψις διὰ νεφῶν	4,5.	

Ἡμέραι βροχῆς 10, δρόσου 6 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 35,1χμ.), ἀστραπῶν 4, βροντῶν 3, ἴριδος 3.

Ἄνεμοι ἐπεκράτησαν ΒΑ καὶ ΝΑ.

Συγκρίνοντες τὰ ἐξαγόμενα τῶν φθινοπωρινῶν τούτων μηνῶν πρὸς τὰ κανονικὰ μέσα, ἐξάγομεν ὅτι ἡ θερμοκρασία αὐτῶν ἦτο κανονικωτάτη ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἐπικρατήσαντας ἀνέμους. Μόνος ὁ Νοέμβριος ἦτο ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ποσότητος τοῦ καταπεσόντος ὕδατος, ἧττον ἄνομβρος. Ἀξιοπαρατήρητος ἦτο κατ' αὐτὸν τὸν μῆνα καὶ ἡ συχνὴ πνοὴ ΝΑ ἀνέμων, οἵτινες δὲν εἶναι λίαν συνήθεις διὰ τὰς Ἀθήνας.

Δ. Κ. Κοκκίδης.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Παρεμβλήματα Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασέως.

Ὁ κ. Σ. Π. Βάσης ἀνεκοινώσατο τάδε ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου τοῦ φιλολογικοῦ καὶ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου.

«Ὥσπερ ἁπάντων τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων οὕτω καὶ τῆς Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασέως ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας τὸ παραδεδομένον κείμενον βρίθει ἐπεισάκτων λέξεων ἢ φράσεων, αἵτινες προσγεγραμμέναι κατ' ἀρχὰς τῷ κειμένῳ ὑπὸ διορθωτοῦ ἢ ἑρμηνευτοῦ παρελήφθησαν εἰς αὐτὸ ὑπὸ τῶν ὕστερον ἀντιγραφέων. Τοιαῦτα παρεμβλήματα πολλὰ μὲν εἰσὶν ἤδη ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν περιγεγραμμένα, πολλὰ δὲ ἐν κριτικαῖς λογίων ἀνδρῶν διατριβαῖς καταδεδειγμένα.

'Αλλ' ὅμως οὐκ ὀλίγα ὑπολείπονται ὑπὸ τῶν ἄχρι τοῦδε περὶ τὸν Διονύσιον ἠσχολημένων φιλολόγων παρεωραμένα, τούτων δὲ ἐν τοῖς τρισὶ πρώτοις βιβλίοις τὰ μάλιστα ἀξιοσημείωτα εἰσὶ τάδε.

Α, XXVI (σελ. 41, στιχ. 14 τῆς παρὰ Teubner ἐκδόσεως K. Jacoby) *μάλιστα*· XXVII (42, 21) *γῇ*· LI (81,20) *ἔχοντες* (τὸ δὲ *συνεπισπΩμενοι* καλῶς ἔχει)· LVI (90, 25) *ἔσεσθαι*· LIX (96, 5) *μνῆμα.... τὴν πόλιν* LXV (106, 5) *χρήματος* (τῷ δὲ τῶν ἀντιγράφων *ἐν ἀπόρΩ* προςθετέον ἁπλῶς τὸ ὑπογεγραμμένον ἰῶτα). LXVIII (110, 3) *ποιητής*· Β, VII, (164, 20) *τοιάδε τις ἦν*· XVI (176, 16) *ἐλάττους*· XXVIII (195, 6) *ἄν*· XXXV (204, 6) *ἐσώθησαν*· XLVII (220, 19) *οὗς* (μικρῷ δὲ πρόσθεν γρ. *Οὖν* ἀντὶ *Cὖν)*· αὐτ. (221, 17. 18) *φησὶν καὶ οἴεταί τε* (ὁ δὲ ΤΕ ἐν τῷ *παλαίτερόν τε λέγων* ἔχει ὀρθῶς)· L (225, 13) *ταῖς εὐχαῖς* (γραπτέον δὲ *ὑπακούσασαν* ἀντὶ *ὑπακοῦσαι* καὶ *φΕΥγουσαν* ἀντὶ *φΥγοῦσαν)*. LXIX (253, 19) *τεκμηρίων καὶ μαρτυριῶν*· Γ, XXI (309, 17) *τοῦ*· XXII (314, 2) *τὸ χωρίον*· XXIII (221, 2) *ὅσοις*· αὐτ. (322, 6) *τὸν παρόντα*. XXXI (337, 21) *χρήματα*. XXXV (345, 13) *ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκείνου* (ὑποκείμ. τοῦ *ἐκλιπεῖν* εἶναι *τὸν Τύλλον)*· LVII (378, 18) *τινός*· LXVIII (393, 2) *Φράτρας* (τὸ δὲ *φράτρᾳ* ἔχει κάλλιστα) LXX (396, 19) *ἦν*».

'Εδήλωσε δὲ ὁ λέγων καὶ τοὺς λόγους, δι' οὓς θεωρεῖ παρεμβλήτους τὰς ἀνωτέρω καταλελεγμένας λέξεις καὶ φράσεις.

Πήλινα ἐκ Μικρᾶς 'Ασίας συμπλέγματα.

'Ο κ. Θ. Σοφούλης ἐπέδειξεν ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδρίᾳ τοῦ 'Αρχαιολογ. τμήματος τοῦ Συλλόγου δύο ἐκ τῆς μικρᾶς 'Ασίας προερχόμενα πήλινα συμπλέγματα πλειόνων μορφῶν ἀνήκοντα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἔργων ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὴν γνησιότητα ἠμφισβήτησεν, ὡς γνωστόν, ὁ 'Ραϊνάχ· ἀφορμὴν δὲ ἐκ τούτων λαβὼν ἔδωκε νύξεις τινὰς καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Οἱ λόγοι, οὓς προφασίζονται οἱ ἀρνούμενοι τὸ γνήσιον τῶν ἔργων τούτων, ὅτι δηλ. τοιαῦτα ἔργα δὲν εὑρέθησαν ἐν ἄλλῃ τινὶ τῶν χωρῶν, ἐξ ὧν συνήθως τὰ πήλινα ἀγαλμάτια προέρχονται, καὶ ὅτι αἱ τούτων παραστάσεις δὲν ἔχουσί τι τὸ σύνηθες καὶ κοινόν, οἱ λόγοι οὗτοι μόνοι, νομίζει ὁ κ. Σοφούλης, δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν τὴν ἀποδεικνύουσάν τι· σπουδαιότερα δὲ γνωρίσματα εἶνε αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας καὶ αἱ παραστάσεις τῶν ἔργων. Περὶ τῶν ἐπιδειχθέντων ἐν τῷ τμήματι συμπλεγμάτων εἶπεν ὅτι

δὲν ὑπάρχει ἀφορμὴ εὔλογος ἀναγκάζουσα ἡμᾶς νὰ ἀμφισβητήσωμεν τὴν γνησιότητα ταύτην· ὑπὲρ ταύτης δὲ μᾶλλον μαρτυρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὴ ἡ ὀξείδωσις τῶν θραυσμάτων· ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὅσα αὐτὸς εἶδεν ἐν Ἀθήναις ἐν ἰδιωτικῇ τινι συλλογῇ, ὡμολόγησεν ὅτι οὐδόλως ἠδυνήθη νὰ ἀνακαλύψῃ τεκμήρια τῆς μὴ γνησιότητος· διέκρινε μᾶλλον ὡρισμένα τινὰ συστήματα τῆς τάξεως ταύτης τῶν πηλίνων συμπλεγμάτων ἔχοντα ἑνότητα τρόπου ἐργασίας καὶ παραστάσεως. Ἐπέσχε δὲ νὰ ἐξενέγκῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος σαφῆ καὶ ὡρισμένην κρίσιν περὶ ὅλης τῆς τάξεως ἀρκούμενος εἰς πρόχειρον μόνον ἀνακοίνωσιν, ἐπιφυλάσσεται ὅμως νὰ πραγματευθῇ ἐκτενέστερον περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἐὰν δυνηθῇ πρότερον νὰ ἐπισκοπήσῃ τὰς χώρας, ἐξ οὗ κατὰ τὴν συνήθη μαρτυρίαν προέρχονται τὰ ἔργα ταῦτα. Τὸ ἐπέχειν καὶ ἐνδοιάζειν περὶ παντὸς ζητήματος ὄχι μόνον ἐπιτρέπεται, ἀλλ' εἶνε καὶ καθῆκον ἐπιστημονικόν, ἡ σπουδὴ ὅμως, μεθ' ἧς καταδικάζουσιν οἱ πολλοὶ πᾶν νέον παρουσιαζόμενον παράδειγμα τῆς τάξεως ταύτης, παραβλάπτει καὶ κωλύει τὴν ἐξεύρεσιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας.

Περίεργοι λέξεις ἐκ Χίου.

Ὁ κ. Α. Πασπάτης πρὸ πολλοῦ καταγινόμενος νὰ συλλέξῃ τὴν ἐν Χίῳ λαλουμένην τῶν χωρίων γλῶσσαν, καὶ τὰ ἐν τοῖς χοροῖς ᾀδόμενα ᾄσματα, εἶπε κατὰ τὴν τελευταίαν συνεδρίαν τοῦ Φιλολογικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου, ὅτι πολλαὶ λέξεις μέχρι τοῦδε ἑλληνικώταται δὲν κατεχωρίσθησαν ἐν τοῖς λεξικοῖς. Μέχρι τοῦδε ἐγινώσκοντο ὁ *χωρομάχος*, ὁ *θαλασσομάχος* καὶ *πυρομάχος*. Ἀνεκάλυψε δὲ ἑτέρας συγγενεῖς λέξεις· εἶναι *ζυγομάχος*, ὁ αὐχὴν τοῦ ἀροτριῶντος βοός. *Πετρομάχι*, κέρμα δέρματος προσραπτόμενον ἐπὶ τοῦ πάτου τῶν σανδαλίων, ἵνα προφυλάττῃ τοὺς πόδας τῶν ποιμένων, ἀπὸ τὰς πέτρας καὶ τοὺς βράχους τῶν ὀρέων, *ἀντίμαχον*, ἀντίδοτον, ἤτοι πᾶν τὸ θεραπεῦον τὴν νόσον.

Ἔχουσι καὶ ἔν τισι χωρίοις, τὴν λέξιν, *'καμάτεμα*, ὀρθότερον *ἀκαμάτευμα*, ἤτοι τὴν μετὰ μεσημβρίαν ἀργίαν, τὴν Ἱσπανικὴν Siesta καὶ Γαλλικὴν Sieste. Ἐλπίζει νὰ δημοσιεύσῃ τὴν περίεργον ταύτην συλλογὴν μετὰ τῶν πολλῶν ᾀσμάτων περὶ τὰ μέσα τοῦ προσεχοῦς ἔτους.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Δεκέμβριος 1886.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Ὁ Σύλλογος συνῆλθεν εἰς τὴν τακτικὴν αὐτοῦ μηνιαίαν συνεδρίαν.

Ὁμοφώνως ἐν τῇ συνεδρίᾳ ταύτῃ ἐψηφίσθη ἡ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος τακτικὸν μέλος.

Κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα ἐγίνοντο τὰ ἑξῆς ἀναγνώσματα.

Ὁ κ. Ἰω. Πολέμης τακτικὸν μέλος ἀνέγνωσεν ἐκ τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ συλλογῆς *Χειμώνανθος* α) ἔμμετρα διηγήματα 6) ποιημάτια.

Ὁ κ. Κ. Χ. Βάμβας τακτικὸν μέλος *περὶ τραπεζῶν τοῦ λαοῦ*.

Ὁ κ. Χαρ. Παπαμάρκου τακτικὸν μέλος *περὶ τῆς πρὸς τὴν φύσιν εὐαισθησίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων* Β'. *περὶ τῶν παρ' Ὁμήρῳ παραβολῶν*.

Ὁ κ. Ἀχιλλεὺς Παράσχος τακτικὸν μέλος ἐκ τῶν ἀνεκδότων αὐτοῦ ποιημάτων 1) *περὶ Θεοῦ* 2) *ἐλεγεῖον εἰς Θεόδωρον Ὀρφανίδην*.

Ὁ κ. Δημ. Ἠλιόπουλος τακτικὸν μέλος τὴν μελέτην αὐτοῦ *ὁ Βασιλεύς*.

Ὁ κ. Ἀρμάνδος Ποττὲν τακτικὸν μέλος *περὶ Ρωμαϊκῆς κοινωνίας*.

Ὁ κ. Π. Συνοδινὸς ἀντεπιστέλλον μέλος τὸ ποίημα αὐτοῦ *ἡ Κρήτη καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κριάρης*.

Ὁ κ. Ι. Α. Τυπάλδος ἐπίτιμον μέλος *περὶ νομοθεσίας κατὰ τὸ πάλαι καὶ τὸ νῦν ἰσχύον πολίτευμα*.

Β'.

Ὁ Σύλλογος μετέσχε τῶν ἑορτῶν ἐπὶ τῇ ἐνηλικιώσει τοῦ Διαδόχου Κωσταντίνου. Εἰς τὴν ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ γενομένην στρατιωτικὴν ὁρκωμοσίαν παρευρέθησαν ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ Συλλόγου ὁ πρόεδρος κ. Σῖμος Μπαλάνος καὶ ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Ἰγνάτιος Μοσχάκης, οἵτινες καὶ κατόπιν παρέστησαν ἐν τοῖς Ἀνακτόροις πρὸ τῆς Α. Β. Υ. Ὁ πρόεδρος προσεφώνησε τῷ Διαδόχῳ τάδε.

« Ὑψηλότατε. Ὁ φιλολογικὸς σύλλογος Παρνασσὸς χαιρετίζει Σὲ τὸν ὀρθόδοξον διάδοχον τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου καὶ εὔχεται ὅπως ἐν τῇ πίστει καὶ ἀφοσιώσει ἣν ὡρκίσθης ἀναστήσῃς τὴν Μεγάλην καὶ ἔνδοξον Ἑλλάδα».

Τὴν 10 Δεκεμβρίου πρὸς τιμὴν τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου ἐδόθη ἐν τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ τμήματος τῶν καλῶν ἔκτακτος συναυλία

εἰς ἣν εὐμενῶς ἀποδεχθεὶς τὴν πρόσκλησιν παρέστη καὶ ὁ Διάδοχος παραμείνας μέχρι τέλους. Ἡ Α. Β. Υ. μετ' ἐνδιαφέροντος ἐζήτησε πληροφορίας περί τε τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν ἱδρυμάτων αὐτοῦ.

Εἰς τὴν τελετὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντος τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννου Καποδιστρίου, εἰς ἣν προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Δημάρχου Κερκυραίων, ὁ Σύλλογος ὥρισεν ἀντιπροσώπους αὐτοῦ τοὺς κκ. Ἰω. Ῥωμανόν, Ν. Τ. Βούλγαρην καὶ Σπυρ. Κ. Παππαγεωργίου ἀντεπιστέλλοντα μέλη ἐν Κερκύρᾳ.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἥτις ἐντολῇ τοῦ Συλλόγου ὠργάνωσε κατὰ τὸ θέρος τὴν φιλανθρωπικὴν ἐν Φαλήρῳ ἑορτὴν ὑπὲρ τῶν οἰκογενειῶν τῶν παθόντων κατὰ τὰς συμπλοκὰς παρὰ τὰ σύνορα ὑπέβαλε τὴν Λογοδοσίαν αὐτῆς. Εἰσεπράχθησαν δρ. 17135.80, ἐδαπανήθησαν δ' εἰς ἔξοδα Δρ. 3372 55. καὶ ἀπέμεινε καθαρὸν ἔσοδον δρ. 13763.25· ἐκ τούτων δὲ διενεμήθησαν ἄχρι τοῦδε Δρ. 5415 εἰς τεσσαράκοντα πέντε ἄτομα καὶ δέκα οἰκογενείας στρατιωτῶν, ὑπαξιωματικῶν καὶ ἀξιωματικῶν πεσόντων ἢ παθόντων κατὰ τὰς παρὰ τὰ σύνορα συμπλοκάς. Ἔχει δ' ἔτι ἡ ἐπιτροπὴ πρὸς ἐξέλεγξιν δέκα αἰτήσεις δι' ἃς ἐζήτησε πληροφορίας παρὰ διαφόρων ἀρχῶν.

Ὁ Σύλλογος ἐψήφισε τὰ εὐχαριστήρια αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπιτροπήν, ἐνετείλατο δ' αὐτῇ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐργασίας αὐτῆς.

Ὁ κ. Ι. Λάπας εἰσηγητὴς τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ἀνήγγειλε τῷ Συλλόγῳ ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἐξήλεγξε τό τε ταμεῖον, τὸ ἀρχεῖον καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ Συλλόγου ἱδρύματα καὶ εὗρεν αὐτὰ ἐν πλήρει τάξει, ὅτι δὲ τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς θέλει καταθέσει ἐν προσεχεῖ συνεδρίᾳ. Ὁ Σύλλογος ἐξέφρασε τὰ εὐχαριστήρια αὐτοῦ πρὸς τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διοικήσασαν Ἐφορείαν.

Ἐψηφίσθησαν ἀντεπιστέλλοντα μέλη οἱ κκ. Θεόδωρος Οὐσπένσκης ἐν Ὀδησσῷ, Σπυρίδων Σαμάρας ἐν Μεδιολάνοις καὶ Ἀδριανὸς μαρκήσιος Κολότζης ἐν Ῥώμῃ.

Ἀπεβίωσαν ὁ πρώην Ζακύνθου σεβασμιώτατος ἀρχιεπίσκοπος **Νικόλαος Κατραμῆς** μέλος ἐπίτιμον ἐκ τῶν παλαιοτέρων καὶ **Δημοσθένης Βαλαωρίτης** τακτικὸν μέλος ἐκ τῶν προσφιλεστέρων.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα φιλολογικὸν καὶ ἀρχαιολογικόν. Ἐν τῇ τακτικῇ συνεδρίᾳ τοῦ τμήματος τούτου ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἀνακοινώσεις. Ὁ κ. Ι. Σακκελίων ὡμίλησε περὶ ποιηματίου τινὸς τοῦ σοφοῦ Μάρκου Μουσούρου τοῦ Κρητός, ὅπερ ἐστὶ τὸ Πιστεύω δι' ἑξαμέτρων, περιεχόμενον ἐν χειρογράφῳ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ὁ κ. Σπ. Βάσης ὡμίλησεν ἐκτενῶς περὶ παρεμβλημάτων ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως. Ὁ κ. Σπ. Λάμπρος ἐπεδείξατο ἐπιστολὴν ἐπὶ περγαμηνῆς Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου γεγραμμένην πρὸς τὸν ἐν Μονεμβασίᾳ Ἀλέξιον Σεβαστιανόν, εἰς ὃν ἀποδίδει τὸ ἀξίωμα *Κάπους Οὔνος* τῶν Λατίνων καὶ στέλλει αὐτῷ διάφορα δῶρα.

Ἐκ διαφόρων δὲ παλαιογραφικῶν καὶ ἱστορικῶν λόγων ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι παρακεχαραγμένη, τὴν δὲ γνώμην αὐτοῦ ταύτην ἀπεδέχθησαν οἱ παριστάμενοι καὶ ὁ κ. Σακκελίων. Ὁ κ. Α. Πασπάτης ὡμίλησε περὶ περιέργων Χιακῶν λέξεων, ὁ κ. Θ. Σοφούλης ἐπέδειξε δύο πήλινα συμπλέγματα ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, ἅτινα θεωρεῖ ὡς γνήσια, ὅπερ παρεδέξατο καὶ ὁ κ. Ι. Χ. Δραγάτσης, ἐπειπὼν ὅτι τῆς αὐτῆς τέχνης εἶναι καὶ δύο συμπλέγματα ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας, ὧν τὸ μὲν παριστᾷ Ἀφροδίτην ἀνακεκλιμένην καὶ τὸ ἄλλο Νίκην ὁδηγοῦσαν Ταῦρον.

Νομικὸν τμῆμα καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Συνῆλθεν εἰς τακτικὴν συνεδρίαν. Ὁ κ Ν. Τζανετόπουλος ὡμίλησε περὶ τῶν ἐπὶ προθεσμίᾳ πωλήσεων κατὰ τὸν τελευταῖον γαλλικὸν νόμον. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον, εἶπεν, αὗται ἀνεγνωρίσθησαν, κατηργήθησαν δὲ αἱ σχετικαὶ διατάξεις τῶν ἄρθρων 420 καὶ 421 τοῦ ποινικοῦ νόμου. Ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Λυκούδης προσέθηκέ τινα περὶ τῆς παρ' ἡμῖν νομοθεσίας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ῥωμαϊκοῦ καὶ βυζαντινοῦ νόμου καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς περιστολῆς τῆς κυβείας ἐν ταῖς ὑπὸ προθεσμίαν πωλήσεσιν, ὅταν δὲν εἶναι αὗται πραγματικαί, ἀλλ' ὁρῶσι κερδοσκοπίαν ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ἀξιῶν. Ὁ κ. Γ. Ἀγγελόπουλος μετὰ τούτους εἶπεν, ὅτι κατ' ἀρχὴν δὲν εὑρίσκει τι ἄτοπον ἐν ταῖς ὑπὸ προθεσμίαν πωλήσεσι τῶν ἀξιῶν, διότι εἴ τι τυχηρὸν ἐνυπάρχῃ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀγοραπωλησίᾳ δὲν εἶναι ἴδιον μόνον τῶν τοιούτων πράξεων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων, ὡς ἐν τῇ μισθώσει ἀκινήτων ἢ ἐν τῇ παραδόσει ἐμπορευμάτων ὑπὸ προθεσμίαν. Διὰ τοῦτο φρονεῖ ὅτι ἡ περιστολὴ τῶν ὑπὸ προθεσμίαν τίτλων εἶναι λίαν δυσχερὴς καὶ ὅτι προτιμότερον εἶναι νὰ κηρυχθῶσιν αἱ τοιαῦται πράξεις ὅλως ἐλεύθεραι ὡς ἐν Γαλλίᾳ.

Τμῆμα Καλῶν τεχνῶν. Συνεκρότησε τὴν τακτικὴν αὐτοῦ μηνιαίαν συνεδρίαν. Ὑπεβλήθη πρότασις τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Παναγιώτου Γριτζάνη περὶ συγκλήσεως διὰ τοῦ Συλλόγου μουσικοῦ συνεδρίου μέλλοντος νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς. Ὁ κ. Γ. Δουρούτης προέτεινεν ὅπως τὸ τμῆμα διὰ τῆς ἁρμοδίας ἀρχῆς διορθώσῃ τὴν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Καπνικαρέας ἐσφαλμένως ἔχουσαν ἐπιγραφὴν περὶ τῆς κτίσεως τούτου, ἀναπτύξας τοῦτο ἱστορικῶς. Τὸ τμῆμα ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν ὡς ὁμοίως καὶ τὴν διόρθωσιν τῆς ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Θεοδώρων ἐσφαλμένης ἐπιγραφῆς, περὶ ἧς ἐγένετο μνεία καὶ ἐν τῷ Β' Τόμῳ τοῦ περιοδικοῦ *Παρνασσὸς* (σελ. 70). Ὁ κ. Μιχαὴλ Στελλάκης προέτεινε καὶ τὸ τμῆμα ἀπεδέξατο ὅπως ἐν μιᾷ τῶν ἑσπερινῶν συναυλιῶν συστηθῇ τῇ εἰδικῇ ἐπιτροπῇ ἵνα ἐκτελεσθῶσιν ἔργα Ἑλλήνων μελοποιῶν.

ΚΛΕΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΝ ΛΕΙΨΙᾼ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΑΥΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ	Φρ. Χρ.	20
» **ΕΞΑΜΗΝΟΣ**	» »	10

Συνδρομηταὶ ἐγγράφονται ἐν τῷ Διεθνεῖ Βιβλιοπωλείῳ τοῦ κ. Καρόλου Μπὲκ (ἐν ὁδῷ Ἑρμοῦ).

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ

μεταφρασθεῖσαι μετὰ εἰσαγωγῶν καὶ σχολίων

ὑπὸ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Μ. ΣΑΚΟΡΡΑΦΟΥ

Αἱ τραγῳδίαι τοῦ Εὐριπίδου Μήδεια (ἔκδ. Β'), Ἑκάβη, Ἱππόλυτος ὁ Στεφανηφόρος, καὶ πωλεῖται ἑκάστη ἀντὶ δραχμῆς ἐν τῷ τυπογραφείῳ Ἀλ. Παπαγεωργίου.

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται *πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ* κ. **Ἀλέξανδρον Παπαγεωργίου** (ἐν ὁδῷ Ὀφθαλμιατρείου παρὰ τὸν ναὸν Ἁγίου Γεωργίου), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεως διατριβῶν πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** καθηγητήν, μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπείας (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4).

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι **12**

Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ **15**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδέν' ἀποστέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Ἰονικῆς Τραπέζης. Αἱ δ' ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια Γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ι.'—ΤΕΥΧΟΣ Ε'
Ἰανουάριος 1887

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΘΡ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ ΚΑΙ ΑΛ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ
1887

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπεία συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. *Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Δημητρίου Κ. Κοκκίδου* καὶ *Τιμολέοντος Ἡλιοπούλου* καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. *Σίμου Μπαλάνου.*

ΠΕΡΙ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ[1]

Κύριοι,

Πρέπει νὰ ἔχῃ τις τὸ θάρρος νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι μικρὸν θὰ ἦναι τὸ καλὸν ὅπερ ἐκ τῆς ἐλευθεροστομίας ἢ μᾶλλον τῆς εἰλικρινείας αὐτῆς θὰ προέλθῃ. Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν Ἑλλάδι ὁ χρόνος ἀπόλλυται εἰς μάτην, ἡ πολιτικὴ εἶναι μικροπρεπής, ἀνακόλουθος καὶ ἐπιπόλαιος, ἡ ἀντιπροσωπεία, καί τοι πολλάκις μετ' ἐπιδείξεως ἐκλήθη καὶ ἀναμορφωτική, συγχίζει τὰ πάντα, παρασύρεται εἰς προσωπικὰ ζητήματα καὶ οὐδὲν σχεδὸν τὸ σπουδαῖον πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ εὐημερίαν τῆς ἐργατικῆς τάξεως τοῦ λαοῦ ἐνομοθέτησεν. Ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἄλλα ἔθνη ἐπιμελέστερα καὶ πρακτικώτερα, μὴ ἐξαντλούμενα εἰς ματαίας καὶ ἀνωφελεῖς συζητήσεις, ποιοῦσιν ἀληθεῖς προόδους, προόδους κοινωνικὰς καὶ προόδους οἰκονομικάς.

Τὰς σκέψεις ταύτας ἐνέβαλεν ἡμῖν ἡ ἀνάγνωσις σπουδαίας καὶ ἐμβριθοῦς μελέτης τοῦ Γάλλου οἰκονομολόγου Λέοντος Say περὶ τῶν Λαϊκῶν Τραπεζῶν τῆς Ἰταλίας, τῶν κοινωνικῶν τούτων ἑταιρειῶν, αἵτινες μετενεχθεῖσαι ἐκ τῆς Γερμανίας ὅπου ἐγεννήθησαν, ἔλαβον σπουδαίαν ἀνάπτυξιν ὑπὸ τὴν γόνιμον καὶ ἐργατικὴν ἐλευθερίαν τοῦ εὐτυχοῦς τούτου ἔθνους.

Παρ' ἅπασι τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν αἱ παντοῖαι στερήσεις καὶ κακουχίαι τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἐπαπειλοῦσαι τὴν γένεσιν κοινωνικοῦ ζητήματος ἐξήγειρον τὴν ἐνθουσιώδη μέριμναν τῶν τε ἰδιωτῶν καὶ κυβερνήσεων. Καὶ οἱ μὲν ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα ἄλλων χωρῶν ἐνόμισαν ὅτι ἡ ἄμεσος χρηματικὴ βοήθεια τοῦ Κράτους καὶ τῶν εὐπορουσῶν τάξεων, ἡ φιλανθρωπία δηλ. καὶ ἡ ἐλεημοσύνη ἦσαν ἀρκεταὶ πρὸς θεραπείαν των. Βεβαίως ἡ τοῦ πλησίον ἀγάπη ἐπιβάλλει διὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς εἰς πάντα εὔπορον τὸ καθῆκον ν' ἀφιεροῖ μέρος τῶν εἰσοδημάτων του εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων ἀδελφῶν του· παντοῦ καὶ πάντοτε εὑρέθησαν πλούσιοι οἵτινες θεωροῦντες τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος τούτου ὡς τὴν

[1] Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 16 Δεκεμβρίου 1886.

χριστιανικωτέραν αὐτῶν πρᾶξιν, ἵδρυσαν ἢ ἐπροικοδότησαν πτωχοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, νοσοκομεῖα, νηπιαγωγεῖα κτλ. κτλ. τὰ ὁποῖα πλεῖστον βεβαίως συντελοῦσιν εἰς πολλῶν δυστυχημάτων θεραπείαν. Ἀλλ' ὅσον εὐγενεῖς καὶ ἀξιέπαινοί εἰσιν αἱ ἐνέργειαι αὗται, ὅσον τὰ ἔργα τῆς δημοσίας καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἀγαθοποιίας εἰσὶ χρήσιμα πρὸς ἐλάττωσιν καὶ παραμυθίαν ἐκτάκτων ἀτομικῶν καὶ προσκαίρων δυσπραγιῶν, τοσοῦτον ἀνεπαρκῆ καὶ ἀνεπιτήδεια ταῦτα ἀποδεικνύονται, ὅπως ἐπιφράξωσιν αὐτὰς τὰς πηγάς, ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν ἐπιτεινομένην κακουχίαν τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ, ἐν ἑνὶ λόγῳ ὅπως χρησιμεύσωσι πρὸς λύσιν τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος. Τοὐναντίον μάλιστα ἡ ἀγαθοποιία ὡς ὀφειλὴ μὲν τοῦ δίδοντος, δικαίωμα δὲ τοῦ λαμβάνοντος ὑπὸ τῶν νόμων καθιερουμένη, ἐπαυξάνει κατὰ γεωμετρικὴν ἀναλογίαν τοὺς ἀριθμοὺς τῶν ἀπόρων, συνειθίζουσα τὸν ἐργάτην νὰ περιμένῃ τὴν παρ' ἄλλων βοήθειαν νὰ δαπανᾷ δ' εὐκόλως καὶ ματαίως ὅπου δὲν πρέπει τὰς μικρὰς του οἰκονομίας, τὰς ὁποίας ἄλλως ἠδύνατο ν' ἀποταμιεύσῃ διὰ τὰς δυστυχεῖς ἡμέρας, ν' ἀποκλίνῃ δὲ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὰς σκέψεις αὐτῆς· παράδειγμα ἡμῖν ἔστω ἡ Ἀγγλία ὅπου ὡς ἐκ τῆς νομικῆς ἀγαθοποιίας 60 χιλ. λίραι ἤτοι 1 $^1/_2$ ἑκατομ. φράγκα διανεμηθέντα ἐσχάτως παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐράνων τοῦ κοινοῦ πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς ἐργάτας, ἦσαν σταγὼν ἐν τῷ ὠκεανῷ, κατὰ τὴν ἐν τῇ ἐκθέσει ἔκφρασιν τῆς ἐπιτροπῆς, χωρὶς νὰ ἐπιφέρωσιν οὐδεμίαν βελτίωσιν εἰς τὴν τύχην αὐτῶν.

Ἄλλοι ἤλπισαν πολλὰ πρὸς θεραπείαν τῶν κακουχιῶν καὶ πρόληψιν τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος ἐκ τῶν ἀσφαλειῶν· οὗτοι ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐξασφαλίσωσι τοὺς ἐργάτας ἀπὸ τῶν ἀπροσδοκήτων καὶ ἐναντίων συμβάντων ἅτινα ἐξασθενοῦντα ἢ καταστρέφοντα τὴν πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι ἱκανότητα αὐτῶν, ἀφαιροῦσιν αὐτοῖς προσωρινῶς ἢ διὰ παντὸς τὸν διὰ τῆς ἐργασίας μόνον πόρον ζωῆς, ἐζήτησαν καὶ ἐπέτυχον νὰ συσταθῶσι ταμεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ἀπομάχους, τοὺς γέροντας τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῶν ἀσφαλειῶν. Ὁ ἐργάτης εἰς τὰς ἡμέρας καθ' ἃς ὑγιὴς καὶ πλήρης δυνάμεως ἐργάζεται, πληρόνει ἀσφάλιστρα εἰς τὰ εἰρημένα ταμεῖα, τὰ ὁποῖα ἐν περιπτώσει δυστυχήματος παρέχουσιν αὐτῷ ἢ τῷ συζύγῳ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτοῦ πρόσοδον ἀνάλογον τῷ συνήθει αὐτῷ ἡμερομισθίῳ. Αἱ διάφοροι ὅμως γενόμεναι ἀπόπειραι, ἀποτυχοῦσαι ἢ μὴ εὐδοκιμήσασαι κατὰ τὰς ἐλπίδας τῶν ἱδρυτῶν, δὲν ἐβράδυνον ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν ἀσφαλειῶν ἥτις ἐφαρμοσθεῖσα ἐπὶ πολλῶν περιστάσεων καὶ ὑπὲρ διαφόρων τάξεων τῆς κοινωνίας ἄριστα παρή-

γαγεν ἀποτελέσματα καὶ ἡ ὁποία προώρισται ἐν τῷ μέλλοντι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον συνήθης τῷ λαῷ γενομένη, πολυειδῶς καὶ μεγάλως νὰ ὠφελήσῃ, ὀλίγον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐργατῶν βιομηχάνων, προτιμώντων διὰ τοῦ περισσεύματος τῆς βιομηχανίας των ν' αὐξήσωσι τὸ κεφάλαιον αὐτῆς, καθὼς καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐπὶ μισθώματι ἐργατῶν ἕνεκα τοῦ εὐτελοῦς τοῦ ἡμερομισθίου.

Ἄλλοι ὡς μόνην ἀληθῆ σωτηρίαν τῶν ἐργατικῶν καὶ βιομηχανικῶν τάξεων ἐθεώρησαν τὸν *συνεταιρισμόν*. Εἰς τούτους ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ συγκαταριθμούμεθα καὶ ἡμεῖς, πολλάκις καὶ διὰ πολλῶν ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τὰ καλὰ τῆς συνεργασίας ἀποδείξαντες. Πλεῖσται μικραὶ δυνάμεις ἡνωμέναι ἀποτελοῦσι μεγάλην δύναμιν· ὅ,τι δέ τις ἀδυνατεῖ μόνος νὰ κατορθώσῃ ἐξάπαντος τὸ κατορθόνει ἑνούμενος μετ' ἄλλων· τῷ ὄντι, ὁ συνεταιρισμὸς διὰ τῆς ἑνώσεως τῶν κεφαλαιούχων ἢ καὶ διὰ τῆς συγκεντρώσεως κεφαλαίων χρηματικῶν μετριωτάτων, συναποτελέσας τόσον θαυμάσια βιομηχανικὰ ἔργα, διατί δὲν ἠδύνατο ν' ἀποβῇ ἐξίσου ὠφέλιμος καὶ εἰς τοὺς μικροὺς ἐργάτας, ἑνόνων τὰς δυνάμεις αὐτῶν καὶ ἀνυψῶν αὐτοὺς ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς ; Ἡ μόνη δυσκολία ἦτο νὰ εὑρεθῇ ὁ καταλληλότερος τρόπος, δι' οὗ ἡ ἀρχὴ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐφαρμοζομένη εἰς τὰ ὑλικὰ συμφέροντα τῶν ἐργατικῶν τοῦ λαοῦ τάξεων, ἠδύνατο νὰ παράξῃ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τὰ σωτήρια αὐτῆς ἀποτελέσματα· τὴν δυσκολίαν αὐτὴν ὑπερεπήδησεν ὁ πατὴρ τῶν μικρῶν συνεταιρισμῶν τοῦ λαοῦ Σούλτζε-Δέλιτζ, τὸ θαυμάσιον τοῦτο βλάστημα τῆς Γερμανίας, οὗ ἔργον πλὴν ἄλλων εἶναι καὶ αἱ *Πιστωτικαὶ Τράπεζαι τοῦ Λαοῦ*.

Περὶ τῶν εὐεργετικῶν τούτων λαϊκῶν Τραπεζῶν σήμερον προκειμένου, ἐν συντομίᾳ θέλω διαπραγματευθῇ τὰς βάσεις, τὸν χαρακτηρισμὸν καὶ τὰς ὠφελείας, χωρὶς νὰ ἐπεκταθῶ, ἐλλείψει τοῦ χρόνου εἰς τὰς λεπτομερείας, ἀναγκαίας ἄλλως τε μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς ἀρχῆς.

Βάσεις ἐφ' ὧν θεμελιοῦνται αἱ Πιστωτικαὶ τοῦ Λαοῦ Τράπεζαι εἶναι ἡ ***Αὐτοβοήθεια*** ἤτοι ἡ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων τῶν ἑταίρων βοήθεια ἑαυτῶν, καὶ ἡ ***Ἀλληλεγγύη*** τῶν ἑταίρων· ἡ πρώτη, ἐξασφαλίζει τοὺς ἑταίρους καθιστῶσα τὸν συνεταιρισμὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς θελήσεως τρίτων. Ἕκαστος καὶ ἑπομένως πάντες οἱ συνεταιρισμόν τινα ἀποτελοῦντες, ὀφείλουσι καὶ δύνανται νὰ εὕρωσιν ἐν ἑαυτοῖς καὶ μόνοις τὴν ἀναγκαίαν βοήθειαν καὶ οὐχὶ νὰ περιμένωσιν αὐτὴν παρ' ἄλλων. Ἡ δὲ δευτέρα, ἡ ἀλληλεγγύη ἢ ἡ κοινότης ἐνοχῆς, τουτέστι ἡ διὰ τὰς ἐν ὀνόματι ὅλων γενομένας συναλλαγὰς ὑποχρέωσις ἑκά-

στου ἑταίρου ὑπὲρ ὅλων καὶ ὅλων ὑπὲρ ἑκάστου, οὖσα ἀρκοῦσα ἐγγύησις διὰ τοὺς μετὰ τῆς ἑταιρείας συναλλασσομένους τρίτους, παρέχει εἴς τε τὴν ἑταιρείαν ἐν τῷ συνόλῳ καὶ εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν ἑταίρων τὸ ἀξιόχρεων καὶ δι' αὐτοῦ διευκολύνει τὰς ἐργασίας τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Ἡ πρώτη παρὰ τοῦ Σούλτζε-Δέλιτζ ἱδρυθεῖσα λαϊκὴ Τράπεζα ἦν ἡ ἐν τῇ ὁμωνύμῳ αὐτοῦ πατρίδι Δέλιτζ, πόλει τῆς Πρωσσίας, ἐν ᾗ ἦτο δικαστὴς ἀριθμούσῃ μόλις 5,000 κατ. κατὰ τὸ 1850· τὸ παράδειγμα ταύτης ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλαι τινὲς πλησίον μικραὶ πόλεις καὶ μέχρι τοῦ 1856 εἶχον ἱδρυθῆ ἑπτὰ τοιαῦται τράπεζαι, ἡ ἐπιτυχία τῶν ὁποίων ὑπῆρξε πλήρης· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δ' ἐκείνης αἱ Πιστωτικαὶ Τράπεζαι τοῦ Λαοῦ ἐπολλαπλασιάσθησαν μετὰ μεγάλης ταχύτητος καθ' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν καὶ ἰδίως τὴν Πρωσσίαν καὶ Σαξωνίαν· ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν συνόρων τούτων ἡ ἐπιτυχία τοῦ εὐεργετικοῦ τούτου κατασκευάσματος ἔφθασε καὶ ἡ Ἀγγλία ἡ Γαλλία, τὸ Βέλγιον ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ρωσσία καὶ αὐτὴ ἡ Αἴγυπτος δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑστερήσωσι τῶν σπουδαίων ὠφελημάτων του, καὶ ἐν Ἑλλάδι δὲ τῇ παραινέσει τοῦ ἀειμνήστου Δ. Μαυροκορδάτου πρώτου περὶ καλλιτερεύσεως τῆς τύχης τῶν ἐργατικῶν τάξεων διὰ τῶν κοινωνικῶν ἑταιριῶν ἀσχοληθέντος, ἐγένετο ἀπόπειρα πρὸς ἵδρυσίν των ἀλλ' ἀπέτυχον παραγνωρισθέντος ἐντελῶς τοῦ σκοποῦ των ὡς οὐδαμῶς ἐπὶ τῆς ἀλληλεγγύης βασιζομένων, ἀλλ' ἁπλῶς πρὸς τὸ χρηματιστικὸν συμφέρον τῶν μετόχων συσταθεισῶν. Οὐδεμία ὅμως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι αἱ πράγματι Πιστωτικαὶ Τράπεζαι τοῦ Λαοῦ αἱ ἐπὶ τῆς αὐτοβοηθείας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης βασιζόμεναι, ἐκεῖναι τῶν ὁποίων σκοπὸς εἶναι ἡ προφύλαξις τῆς τῶν ἐργατῶν καὶ βιομηχάνων τάξεως ἀπὸ τῆς πτωχείας, τάχιον ἢ βράδιον θέλουσι κατασταθῆ δημοτικαὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπότητος εἰς ἅπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ἀλλ' οἱ ὑπὲρ τούτων ἐργαζόμενοι δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωσι τὴν ἀλήθειαν τοῦ προγονικοῦ λογίου, ὅτι «τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων ἐκ πόνων φιλεῖ κατορθοῦσθαι».

Αἱ ἐργασίαι τῶν Τραπεζῶν τοῦ Λαοῦ εἶναι πολλαὶ καὶ ποικίλαι· ἀλλ' ἐν γένει ὁ κύριος σκοπός των συνίσταται εἰς τὴν συλλογὴν καὶ τῶν ἐλαχίστων οἰκονομιῶν τοῦ ἐργάτου, τοῦ τεχνίτου, τοῦ μικρεμπόρου, τοῦ βιομηχάνου, τοῦ κτηματίου, τοῦ ὑπαλλήλου, τοῦ γεωργοῦ κλ. εἰς τὸν σχηματισμὸν μεταξὺ τῶν αὐτοχειροτονήτων τούτων κεφαλαιούχων ἑταιρίας μετόχων, καὶ εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν οἰκονομιῶν τούτων ὅλων ὅπως παρέχηται ἐν ἀνάγκῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους συνδρομή, ἡ ἀμοιβαιότης τῆς ὁποίας εἶναι ἡ βάσις.

Ὡς δ' ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν καταφαίνεται, αἱ Τράπεζαι αὗται εἰσὶ προωρισμέναι διὰ τὸν λαόν· οὐδεμία τάξις αὐτοῦ οὐδὲν ἐπάγγελμα ἢ ἐπιτήδευμα ἀποκλείεται· τοὐναντίον μάλιστα ὅρος πρὸς ἐπιτυχίαν εἶναι ἡ ποικιλία τῶν ἑταίρων μηδὲ τῶν εὐπορούντων καὶ ἐπὶ μισθῷ ἐργαζομένων ἀποκλειομένων ὅπως λάβωσι μέρος εἰς τὸ δημοτικώτατον αὐτὸ κατασκεύασμα. Ἀλλ' ὅπως γείνῃ τις ἑταῖρος εἰς συνεταιρισμὸν ἐπὶ τῆς τῶν ἰδίων αὐτοῦ μελῶν δυνάμεως στηριζόμενον, εἶναι ἀνάγκη νὰ θεωρῆται καὶ νὰ ἦναι ἐργατικὸς καὶ οἰκονόμος, νὰ ἦναι δηλ. εἰς κατάστασιν νὰ βοηθῇ αὐτὸς ἑαυτόν· διότι ἄλλως πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς αὐτὸν ἔστω καὶ ἐλαχίστας προκαταβολὰς ἄνευ πιθανότητος ἀποδόσεως; σκοπὸς δὲ τοῦ καθιδρύματος δὲν εἶναι ἡ διανομὴ βοηθήματος εἰς τοὺς πτωχούς, διότι τότε εἰσέρχεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ἀλλ' ἡ προστασία καὶ προφύλαξις ἀπὸ τῆς πτωχείας. Μεγάλη λοιπὸν προσοχὴ ἀπαιτεῖται εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν μελῶν, ἑκάστου τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἐξετάζηται ἡ τιμιότης, ἡ ἀκρίβεια περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών του, ὁ ἠθικὸς βίος καὶ ἡ ἐργατικότης, προσόντα τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἔχει πεῖραν τοῦ Self-help τῶν Ἄγγλων, εἶναι μικροσκοπικὸς μὲν κεφαλαιοῦχος ἀλλὰ τοὐλάχιστον δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ τὰ εὐεργετήματα τοῦ κεφαλαίου· γνωρίζει ὅτι τοῦτο εἶναι ὄχι μόνον ὁ σύντροφος τῆς ἐργασίας, ἀλλ' ἀκόμη ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι διῃρημένα τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα τὸ ἓν ἀπὸ τοῦ ἄλλου· δύναται λοιπὸν δικαίως νὰ τοῦ ἐφαρμοσθῇ τὸ λεγόμενον «ὅτι δανείζουσι μόνον εἰς τοὺς πλουσίους» διότι εἶναι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ σχετικοῦ πλούτου, ὅστις ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἐργασίας τῶν μυώνων, τῆς εὐφυΐας, τῆς διαγωγῆς καὶ τῆς ἐπιμόνου θελήσεως.

Αἱ μετοχαὶ εἶναι μικραί, τὸ σύνηθες πεντήκοντα μέχρις ἑκατὸν φράγκων, ἐν Γερμανίᾳ δὲ καὶ μέχρι τετρακοσίων· ἀλλ' εἶναι παραδεκτοὶ καὶ μέτοχοι ἐπὶ καταθέσει πολὺ μικροτέρᾳ τῆς ποσότητος ταύτης συμπληρουμένης διὰ μηνιαίων δόσεων, ἐπὶ ποινῇ δὲ ἀποβολῆς διὰ μίαν καθυστέρησιν· εἰς ταύτας προστίθεται καὶ δικαίωμα εἰσόδου ἀντιπροσωπεῦον γενικῶς τὴν συμμετοχὴν μεταγενεστέρως εἰς ἀποθεματικόν, ἐπὶ τούτῳ σχηματιζόμενον. Καταφανὲς ἄρα εἶναι ὅτι τὰ ἐν τῷ ταμείῳ χρήματα τῆς ἑταιρείας προερχόμενα ἐκ τοῦ μετριωτάτου δικαιώματος τῆς εἰσόδου εἰς τὴν ἑταιρείαν καὶ ἐκ τῶν ἐπίσης μετρίων μηνιαίων εἰσφορῶν, δὲν εἶναι δυνατὸν κατὰ τὴν πρώτην σύστασιν τῆς Τραπέζης νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῆς· κατ' ἀνάγκην λοιπὸν πᾶσα τοιαύτη λαϊκὴ τράπεζα εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ

καταφύγῃ εἰς ξένα χρηματικὰ κεφάλαια τὰ ὁποῖα ἂν δὲν εὑρεθῇ εὐεργέτης τις ὅπως παρέξῃ δωρεάν, ἄνευ δηλ. τόκου εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ δανεισθῇ ἐπὶ μετριωτέροις τόκοις καὶ διαφορετικοῖς ὅροις τῶν ὑφ' οὓς δανείζει. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἄρχεται ἡ δευτέρα βάσις τῶν πιστωτικοῦ τοῦ λαοῦ τραπεζῶν, ἡ ἀλληλεγγύη, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲ νὰ φαντασθῇ τις κἂν πρέπει τὴν ἵδρυσιν Πιστωτικῆς τοῦ Λαοῦ Τραπέζης· διὰ τῆς ἀλληλεγγύης ὅμως αὐτῆς τῶν ἑταίρων, οὔσης βάσεως ἀναμφισβητήτου τῆς δημοσίας πίστεως, τὰ ξένα χρηματικὰ κεφάλαια αὐτόματα συρρέουσιν ἐπὶ μετριωτάτοις ὅροις εἰς πᾶσαν τοιαύτην Τράπεζαν τιμίως καὶ φρονίμως διοικουμένην. Ἀλλ' ἡ ἐγγύησις αὕτη ἑκάστου τῶν ἑταίρων ὑπὲρ πάντων καὶ πάντων τῶν ἑταίρων ὑπὲρ ἑκάστου αὐτῶν ὡς πρὸς τὰς μετὰ τῶν τρίτων ἐν ὀνόματι ὅλων συναλλαγὰς τῆς ἑταιρίας, ἡ ἀλληλεγγύη αὕτη τῶν ἑταίρων, δικαίως διαγείρει ἐνδοιασμοὺς καὶ φόβους παρά τισιν ἕνεκα τοῦ κινδύνου εἰς ὃν δύνανται νὰ περιέλθωσι τὰ μέλη τῆς Τραπέζης ἐν περιπτώσει δυσπραγίας αὐτῆς· οἱ φόβοι ὅμως αὐτοὶ εἶναι κατὰ θεωρίαν μόνον καὶ ἐκ προλήψεως μᾶλλον ὑφίστανται ἢ ἐκ πραγματικῶν γεγονότων, τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ἡ πεῖρα ὅτι ἐπὶ 1870 περίπου Τραπεζῶν τοῦ Λαοῦ μέχρι τοῦδε καὶ ἐπὶ τρεῖς δεκαετηρίδας, δύο μόνα παραδείγματα δυσπραγίας ὑπάρχουσι καὶ ταῦτα εἰς Τραπέζας αἵτινες ὑπερέβησαν τὰ ὅρια καὶ κατεπάτησαν τοὺς κανόνας τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῶν ὀργανισμοῦ. Αἱ Πιστωτικαὶ τοῦ Λαοῦ Τράπεζαι περιωρισμέναι εἰς ἁπλουστάτας τραπεζιτικὰς ἐργασίας καὶ οὐδόλως μετέχουσαι τῶν περιπετειῶν τοῦ ἐμπορίου ἢ τῶν ἐν τοῖς χρηματιστηρίοις τυχηρῶν παιγνιδίων σπανιώτατα δύνανται νὰ κινδυνεύσωσιν· ἀλλὰ καὶ τοὺς σπανιωτάτους αὐτῶν κινδύνους μετριάζουσι καὶ σχεδὸν ἐκμηδενίζουσι τ' ἀκόλουθα. 1) Καλὴ διοίκησις καὶ διαχείρισις τῶν τῆς ἑταιρείας, συνεχὴς ἐπίβλεψις ἐκ μέρους τῶν ἑταίρων, τακτικὰ Βιβλία καὶ ἀκριβεῖς λ/σμοί. 2) Ἐγγυοδοσία τῶν διοριζομένων διαχειριστῶν· 3) ὅσον οἷόν τε μακρὰ προθεσμία εἰς τὰ πρὸς τὴν ἑταιρείαν δάνεια, καὶ βραχεῖαι προθεσμίαι εἰς τὰ πρὸς τοὺς ἑταίρους ὑπ' αὐτῶν δανειζόμενα· 4) καταρτισμὸς ἰδίου ἑταιρικοῦ κεφαλαίου διὰ τῆς ταχείας συμπληρώσεως τῶν ἑταιρικῶν μερίδων καὶ διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀποθεματικοῦ· 6) ἀκριβὴς ἐκτίμησις τοῦ ἀξιόχρεω τῶν αἰτούντων δάνεια ἑταίρων καὶ ἐξασφάλισις τῶν δανείων δι' ἐγγυήσεως.

Ἡ Πιστωτικὴ τοῦ Λαοῦ Τράπεζα ἀπολαύουσα ὡς ἐκ τῆς καλῆς διοικήσεώς της τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κοινοῦ δύναται νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὴν καὶ τὰ εἰς μέγαν ἀριθμὸν μικρὰ κεφάλαια, ἅτινα μένουσι

νεκρὰ ἐλλείψει ἀσφαλοῦς καὶ προχείρου τοποθετήσεως καὶ τότε καθίσταται ἀληθὲς Ταμιευτήριον (Caisse d'Epargne) συλλέγον τὰς καθημερινὰς οἰκονομίας τῆς κατωτέρων τάξεων τοῦ Λαοῦ καὶ χρησιμοποιοῦν αὐτὰς πρὸς ὄφελος τῶν μικρᾶς βιομηχανίας καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ τότε ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς διοικοῦντας τὰς Τραπέζας ταύτας νὰ ἦναι προσεκτικοί, ἐφαρμόζοντες ὅσα ἄλλοτε, ἐν ὁμιλίᾳ μας ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου περὶ τοῦ εὐεργετικοῦ θεσμοῦ τῶν ταμιευτηρίων προφυλακτικὰ μέσα εἴπομεν[1].

Αἱ Πιστωτικαὶ τοῦ Λαοῦ Τράπεζαι ἀποκλειστικὸν αὐτῶν ἔργον ἔχουσι τὴν παροχὴν δανείων πρὸς τοὺς ἑταίρους ὁσάκις λάβωσιν ἀνάγκην αὐτοῦ εἰς τὰς ἐργασίας των, ἀναλόγως τῆς ἀξίας τῶν μετοχῶν των, τοῦ ἐν ἀλληλοχρέῳ ἀποθεματικοῦ, καὶ τῶν ὑλικῶν ἐγγυήσεων τὰς ὁποίας ἤθελον προσαγάγει. Ἂν ταῦτα δὲν εἶναι ἐπαρκῆ δύνανται ν' αὐξήσωσι τὰς ἐγγυήσεις των διὰ τῆς ἐγγυήσεως ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ἑταίρων οἵτινες ἀσφαλῶς θὰ ἐγγυηθῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀμοιβαίως, ὅπερ ἐπιτρέπει τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ μειώσει τῶν γενικῶν κινδύνων. Τὸ ἁπλούστερον δὲ καὶ ἀσφαλέστερον μέσον πρὸς δανεισμὸν εἶναι τὸ τῶν συναλλαγμάτων καὶ τῶν εἰς διαταγὴν γραμματίων εἰς μικρὰ ποσὰ καὶ ὅσον οἷόν τε βραχεῖαν προθεσμίαν. Τοὺς ὅρους δὲ τούτους ἀπαρεγκλίτως πρέπει πάντοτε οἱ διευθύνοντες τὰ πιστωτικὰ ταῦτα καθιδρύματα νὰ τηρῶσι ἂν κατανοοῦντες τὸν ὀργανισμὸν καὶ τὴν ἀποστολὴν τῶν Τραπεζῶν τοῦ Λαοῦ, δὲν ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τῆς νενομισμένης αὐτῶν πορείας. Αἱ λαϊκαὶ αὗται Τράπεζαι οὐδαμῶς εἰσὶ προωρισμέναι νὰ παρέξωσι νέας καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περιττὰς εὐκολίας εἰς τὴν μεγάλην βιομηχανίαν καὶ εἰς τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις. Γεννηθεῖσαι ἕνεκεν τῶν χρηματικῶν ἀναγκῶν τῶν μεσαίων καὶ κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ, περὶ αὐτῶν καὶ μόνων ὀφείλουσι νὰ μεριμνῶσι. Οἱ δὲ εἰς τὰς τάξεις ταύτας τοῦ λαοῦ ἀνήκοντες οὔτε ἔχουσιν οὔτε πρέπει νὰ ἔχωσιν ἀνάγκας ἀπαιτούσας μεγάλων ποσοτήτων δάνεια. Αἱ χρεῖαι αὐτῶν εἰσὶ συχναὶ μὲν πάντοτε δὲ περιωρισμέναι. Μικρὰ δάνεια ἐγκαίρως διδόμενα αὐτοῖς ἐξάγουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς προσκαίρου ἀπορίας ἢ γίνονται αὐτοῖς ὠφελημάτων τινῶν πρόξενα· μεγάλα δάνεια ἤθελεν εἶσθαι ἡ καταστροφή των. Ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸ τῆς ἑταιρείας τὸ συμφέρον μικρὰ ἔστωσαν τὰ παρ' αὐτῆς εἰς ἓν ἄτομον δανειζόμενα ποσά, διότι τοιουτοτρόπως κατὰ πολὺ ἐλαττοῦται ὁ κίνδυνος μεγάλων. Διὰ τὸν

[1] Ἴδ. «Παρνασσοῦ» τόμ. Δ', σελ. 296 καὶ τόμ. ς', σελ. 97.

αὐτὸν λόγον τὰ ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν τούτων τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς ἑταίρους δάνεια ἀπαιτεῖται, ὡς εἴπομεν νὰ ὦσιν καὶ ὅσον οἷόν τε βραχυπρόθεσμα· ἀνώτατος ὅρος προθεσμίας ἔστω ἡ τῶν τριῶν μηνῶν· αἱ ἀνάγκαι τῶν δανειζομένων ἑταίρων ἐὰν ἦναι τοιαῦται ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἐκλείψωσι διὰ τῶν λαμβανομένων δανείων, εἰσὶ μόνον πρόσκαιροι· μακρῶν προθεσμιῶν δάνεια δὲν δύνανται ἢ νὰ ὦσιν ἐπιβλαβῆ εἰς μὴ εὐποροῦντας ὀφειλέτας, συνειθίζοντα αὐτοὺς εἰς τὴν ὀλιγωρίαν καὶ εἰς τὴν ἀταξίαν καὶ οὕτω δυσχεραίνοντα τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν κατάστασιν, ἐνῷ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀπαιτητὰ δάνεια τὸ ἐναντίον φέρουσιν ἀποτέλεσμα. Προσέτι εὐκολώτερον εὑρίσκονται οἱ ἀπαιτούμενοι ἐγγυηταὶ προκειμένου περὶ βραχυπροθέσμων ἢ περὶ μακροχρονίων ὑποχρεώσεων. Ἡ εἰς πλείονας δόσεις ἐπιστροφὴ τῶν δανείων μεγάλως εὐκολύνουσα τοὺς ὀφειλέτας εἶναι παραδεκτέα εἰς τὰς Πιστωτικὰς τοῦ λαοῦ Τραπέζας ἐπιτρεπομένης τῆς ἐξοφλήσεως καὶ κατὰ δόσεις, δάνειον π. χ. ἐκ δραχ. 600 διαιρεῖται εἰς τρία ποσὰ ἀνὰ 200 δραχ. ἕκαστον, καὶ τὸ μὲν ἓν εἶναι ἀπαιτητὸν μετὰ ἕνα μῆνα, τὸ δεύτερον μετὰ δύο μῆνας καὶ τὸ τρίτον μετὰ τρίμηνον προθεσμίαν· παράτασις ληξάσης προθεσμίας μετὰ πολλῆς δυσκολίας καὶ μόνον ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ δίδεται, ὑπὸ τὸν ὅρον πάντοτε τῆς ἀποτίσεως μέρους τῆς ὀφειλῆς. Οὐχὶ πρὸς πάντας τοὺς ἑταίρους ἀδιακρίτως καὶ ἀνεξετάστως ὀφείλει ἡ Πιστωτικὴ τοῦ Λαοῦ Τράπεζα νὰ δανείζῃ τὰ κεφάλαιά της, ἀλλ' εἰς ἐκείνους οἵτινες εἶναι ὄχι μόνον ἀξιόχρεοι δηλ. ἔχουσι τὴν δύναμιν ν' ἀποδώσωσι τὰ ληφθησόμενα, ἀλλ' ἐὰν ἔχωσι καὶ τὴν θέλησιν τοῦ ν' ἀποτίνωσιν ἐγκαίρως τὰ ὀφειλόμενα, πρὸς βεβαίωσιν δὲ τούτου λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ χρηστότης τοῦ ἑταίρου ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ, ἡ δεξιότης καὶ τὸ φιλόπονον αὐτοῦ ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἡ ἀγάπη τῆς τάξεως καὶ ἀκριβείας ἐν τῷ βίῳ καὶ εἰς τὰς ὑποθέσεις του, ἐν ἑνὶ λόγῳ αἱ ἠθικαὶ αὐτοῦ ἰδιότητες αἵτινες δέον κατὰ τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπιβαρύνωσι τὴν πλάστιγγα ὑπὲρ τοῦ αἰτοῦντος δάνειον, ὅταν μάλιστα πρόκηται περὶ τῶν ἐργατικῶν τοῦ λαοῦ τάξεων τῶν συνήθως στερουμένων ἄλλων ἐγγυήσεων ὑλικῶν. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι παντάπασι δυσχερής, ἐν ταῖς ὀλιγανθρώποις πόλεσιν, ἔνθα πάντες ἀμοιβαίως γνωρίζονται, διευκολύνεται δὲ εἰς τὰ μεγαλείτερα πληθυσμοῦ κέντρα ὑπὸ εἰδικῶν ἐξεταστῶν ἀνὰ τμήματα ἢ ἐνορίας διωρισμένων ὅπως γνωμοδοτῶσι πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἐπὶ τῶν διαφόρων αἰτήσεων.

Ἐὰν μετὰ τὰς ἀνωτέρω ἀκριβεῖς δοκιμασίας ἀποφανθῶσιν αἱ ἀρχαὶ τῆς Τραπέζης ὅτι δύναται αὕτη νὰ δανείσῃ εἰς τὸν αἰτοῦντα

ἑταῖρον τὸ ζητούμενον παρ' αὐτοῦ ποσόν, ἐπέρχεται ἡ προσθήκη τῆς ἐξασφαλίσεως διὰ ἐγγυητῶν. Συνήθως αἱ Πιστωτικαὶ τοῦ Λαοῦ Τράπεζαι ἀπαιτοῦσιν ἀνεξαιρέτως παρὰ παντὸς δανειζομένου καὶ διὰ πᾶν δάνειον τὴν ὑπογραφὴν ἑνὸς ἢ δύο ἐγγυητῶν λαμβανομένων μεταξὺ τῶν συνεταίρων καὶ ἐχόντων τὰ τοῦ κυρίως ὀφειλέτου προσόντα· ἡ δὲ εὕρεσις ἐγγυητῶν ἐντὸς συνεταιρισμοῦ τοσοῦτον στενῶς συνδεδεμένου οὐδεμίαν παρέχει δυσκολίαν. Οὐδέποτε θέλουσι λείψει μεταξὺ τοσούτων συνεταίρων εἷς ἢ δύο ἐγγυηταὶ εἰς χρηστὸν καὶ ἱκανὸν τεχνίτην ἢ ἐργάτην ἔχοντα χρείαν ἐπὶ βραχυτάτῳ χρόνῳ μικροῦ ποσοῦ, καὶ παρέχοντα ἐν τῷ κύκλῳ αὐτοῦ ἐχέγγυον ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν ὑποσχέσεών του. Πρὸς τιμὴν δὲ τῶν ἐργατικῶν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν βιομηχανικῶν τάξεων, λέγομεν ὅτι, ἡ τοῦ ἐγγυητοῦ ζημία παρ' αὐταῖς εἶναι σπανιώτατον φαινόμενον καὶ ἀποτρόπαιον θεωρεῖται ἔγκλημα. Ὁ μὴ δυνάμενος νὰ εὕρῃ τινὰ ἐγγυώμενον ὑπὲρ αὐτοῦ εἶναι βεβαίως ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων εἰς οὓς ἡ Τράπεζα τοῦ λαοῦ οὐδὲ τὸ ἐλάχιστυν ποσὸν δύναται νὰ ἐμπιστευθῇ.

Πλὴν τῆς διὰ ἐγγυητῶν ἀσφαλείας, οὔσης βεβαιοτέρας καὶ προτιμητέας πάσης ἄλλης, τινὲς Τράπεζαι τοῦ Λαοῦ δέχονται καὶ τὴν δι' ἐνεχύρων· ἀλλὰ τότε ὁ δανειζόμενος ὑφίσταται καὶ πρόσθετόν τινα δαπάνην ἀπαιτουμένην πρὸς ἐκτίμησιν, διατήρησιν, καὶ πυρασφάλειαν τῶν ἐνεχυρισθέντων. Ἡ δι' ὑποθήκης ἐξασφάλισις τῶν δανείων οὐδόλως ἐπιτρέπεται παρὰ ταῖς Πιστωτικαῖς Τραπέζαις τοῦ Λαοῦ, ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐξόδων τὰ ὁποῖα τὸ εἶδος τοῦτο συνεπάγει.

Πολλαί, συχναὶ καὶ ποικίλαι εἶναι αἱ περιστάσεις τῆς χρηματικῆς στενοχωρίας εἰς ἣν εὑρίσκεται συνήθως ἡ τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν βιομηχάνων καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ὑπαλλήλων τάξις. Πολλάκις δὲν εἶναι προετοιμασμένοι εἰς τὴν τρίμηνον λῆξιν τοῦ ἐνοικίου, ἄλλοτε ὑφίστανται περίοδόν τινα ἀργίας τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προΐδωσιν, ἀσθένειαν ἐπερχομένην ἢ τοκετὸν ἢ θάνατον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ταῦτα πάντα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον δαπανηρά, εἶναι ἐπαισθητὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μέλη τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας. Ἐνίοτε ὁ μικρὸς ἐν οἴκῳ τεχνίτης, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀρκετός, εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ περιμένῃ τὴν πληρωμὴν ἐκτελεσθείσης ἐργασίας του εἰς ἕνα ἔμπορον ἢ παραγγελιοδόχον· ἐὰν φανῇ ὅτι ἔχει μεγάλην ἀνάγκην τοῦ χρήματος, ἐκτίθεται, καὶ ἐπωφελούμενοι οἱ παραγγελιοδόχοι ἐκ τῆς προσκαίρου στενοχωρίας του, τὸν ὑποχρεοῦσον εἰς ὑπερβολικὴν προεξόφλησιν. Μικρὸς ἐργολάβος ἐξετέλεσαν ἐργασίαν ἧς τὸ τίμημα τῷ ὀφείλεται· ἀλλ' εἴτε ὁ ἀρχιτέκτων ἢ ὁ μηχανικὸς δὲν ἐξήλεγ-

ξαν τὸν λ]σμόν του, εἴτε ὁ ἰδιοκτήτης ἀδυνατεῖ νὰ τοῦ ἐξοφλήσῃ αὐτόν, πρὸ τῆς εἰσπράξεως τῶν ἐνοικίων καὶ τῶν εἰσοδημάτων του, καὶ ἐν τούτοις αὐτὸς δὲν δύναται ν' ἀναβάλλῃ τὴν πληρωμὴν τῶν ὑλικῶν, οὔτε πρὸ πάντων τοὺς συνεργάτας του. Συχνάκις ἐργάτης τις ἀναλαμβάνει παραγγελίαν ὑπὸ καλοὺς ὅρους, ἀλλ' αὕτη ἀπαιτεῖ τὴν προμήθειαν τοῖς μετρητοῖς τῶν πρώτων ὑλῶν· ἐπὶ πιστώσει δὲν τὸν συμφέρει ἢ δὲν δύναται· ἔκτακτός τις βοήθεια καὶ μικρᾶς προθεσμίας τῷ εἶναι ἀναγκαία. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις τὸ σύνηθες καταφύγιον εἶναι οἱ μυσαροὶ τοκογλύφοι, οἱ τὰς δυστυχίας τοῦ λαοῦ καρπούμενοι, οἱ ἀπὸ τῶν δακρύων καὶ ἀπὸ τῶν κακιῶν ἡδέως χρηματιζόμενοι. Ταῦτα πάντα ἡ ὕπαρξις Πιστωτικῆς τοῦ Λαοῦ Τραπέζης ἐκ βάθρων μεταστρέφει. Εἶσαι γνωστὸς παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ συνεταίρων σου ὡς τίμιος ἄνθρωπος περὶ τοῦ ὁποίου δύνανται νὰ ἐγγυηθῶσιν ἄνευ κινδύνου, σοὶ δίδεται ἡ ἀναγκαία προπληρωμή, ἡσυχάζεις καὶ ἐνασχολεῖσαι δραστηρίως εἰς τὴν ἀπόδοσιν· ἡ δυσκολία ὑπερεπηδήθη. Ἴσως δὲν πληρόνεις εὐθηνὰ τὰς ὑπηρεσίας ἃς σοὶ παρέχει ἡ Τράπεζά σου, ἴσως σοὶ λαμβάνει τόκον ἀνώτερον τοῦ τραπεζιτικοῦ μετὰ προσθήκης προμηθείας ἀπὸ σὲ τὸν ἑταῖρον συγχρόνως καὶ πελάτην, δὲν σὲ μέλει· ἅπαντες οἱ συνεργάται σου εὑρίσκονται εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν, καὶ ὅ,τι πληρόνεις πολὺ ὡς δανειζόμενος τὸ ἀναλαμβάνεις ὡς μέτοχος, οὐδόλως ζημιοῦσαι. Τοιαῦται ἐν συντόμῳ εἶναι αἱ Πιστωτικαὶ Τράπεζαι τοῦ Λαοῦ τὰς ὁποίας ὁ δημοκρατικὸς τὸ φρόνημα καὶ δικαστὴς Σοῦλτζε-Δέλιτζ τὴν ἄχαρι τῶν δικογραφιῶν μελέτην θέλων νὰ διασκεδάσῃ, εἰς ὑψηλότερα διανοίας αἰσθήματα ἐπέστησε τὴν ἐνασχόλησίν του καὶ εὐεργέτης αὐτὸς τοῦ λαοῦ γενόμενος, ἐσύστησεν ἐν Πρωσσίᾳ τὸ πρῶτον τοιαύτας Τραπέζας, αἵτινες πολλαπλασιασθεῖσαι καὶ ἀναπτυχθεῖσαι κατόπιν ἐν ὅλῃ τῇ Γερμανίᾳ ὅσον οὐδεὶς οὐδαμοῦ οὐδέποτε ἄλλος νέος θεσμός, διεδόθησαν εἰς ἅπασαν τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον ὅπου μάλιστα ὁ Ἀντιβασιλεὺς προσέφερεν 1 ἑκατομ. φρ. ἀτόκως ἐκ τῆς ἰδίας περιουσίας, ἁπανταχοῦ δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπέτυχον.

Ὅπως δὲ κατανοήσητε τὴν καταπληκτικὴν πρόοδον τῶν Τραπεζῶν τούτων τοῦ Λαοῦ, παρέχομεν τὰ συγκριτικὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐτῶν 1859, 1869, καὶ 1879 ἀναλόγως τῶν ἰδιαιτέρων ἰσολογισμῶν οἵτινες κατετέθησαν παρὰ τῇ κεντρικῇ διευθύνσει τῶν συνεταιρισμῶν τῇ συστάσει κατὰ τὸ 1864, καὶ τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦσιν οἱ διευθυνταὶ τῶν κατὰ κράτος καὶ κατ' ἐπαρχίας δευτερευόντων συνδέσμων.

		1859		1869		1879
Ἀριθμὸς Τραπεζῶν τοῦ Λαοῦ		80		735		899
» τῶν μελῶν αὐτῶν		18,676		304,772		459,833
Κεφάλαιον Μετοχικὸν	φρ.	738,003	φρ.	36,235,392	φρ.	100,996,218
» Ἀποθεματικὸν	»	92,535	»	3,525,414	»	15,111,802
» ληφθὲν ἐπὶ πιστώσει	»	1,505,385	»	64,935,560	»	320,637,955
» » ὡς Ταμιευτήριον	»	1,537,050	»	63,161,589	»	126,527,520
Σύνολον τῶν τεσσάρων κατηγοριῶν τοῦ κεφαλαίου	φρ.	3,872,973	»	167,867,955	»	563,279,525
Ἀναλογία μεταξὺ τοῦ ἰδίου τῶν Τραπεζῶν Κεφαλαίου καὶ τοῦ ἐπὶ πιστώσει		27.50		31.03		33,44
Κέρδη πρὸς διανομὴν κατὰ τὸ 1879					φρ.	8,334,904

Ἰδοὺ δὲ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἡ κατάστασις τῶν Τραπεζῶν τοῦ Λαοῦ κατὰ τὴν ὑποβληθεῖσαν ἔκθεσιν τὴν 31 Δεκεμβρίου 1879 :

100 Τράπεζαι ἐν ἐνεργείᾳ ὧν τὸ Μετοχικὸν Κεφάλαιον ἦτο	φρ.	37,347,552
Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑταίρων	»	90,142
» τῶν μετοχῶν	»	742,843
» τῶν ὑπαλλήλων	»	713
Τὰ κέρδη	»	3,857,355
Αἱ ζημίαι	»	446,651
Τὰ ἔξοδα τῆς διαχειρίσεως	»	1,415,873
Ἀμοιβὴ καθαρὰ ἐπὶ τοῦ Κεφαλαίου καὶ τοῦ ἀποθεματικοῦ ἡνωμένων	»	8,26 %
Ὁλικὴ ποσότης τῶν ἐργασιῶν	»	517.637.000

Τὸ προσωπικὸν τῶν μετόχων ἀπετελεῖτο ὡς ἑξῆς :

μεγάλοι καλλιεργηταί	5737
μικροὶ »	15,570
χωρικοὶ καὶ ἐν γένει ἀγρόται	5,110
μεγάλοι βιομήχανοι καὶ ἐμπορευόμενοι	4,093
μικροὶ » »	26,019
ἐργάται ἡμερόβιοι, ἡμερομίσθιοι	6,710
Ὑπάλληλοι δημόσιοι καὶ ἰδιωτικοί, καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι	13,959
Ἄνευ ἐπαγγέλματος ὡρισμένοι καὶ ἀνήλικες	13,472
	90,472

Μετὰ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀποτελέσματα τοῦ εὐεργετικοῦ τούτου θεσμοῦ τῶν Τραπεζῶν τοῦ Λαοῦ εἶναι ἀνάγκη πλέον ἄλλων θεωριῶν ὅπως πεισθῇ τις περὶ τῆς ὠφελιμότητός των ; δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σφάλλων ὁ ἐλπίζων τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιτυχίαν των ὅταν λαοὶ τόσον διάφοροι ἐκ φύσεως τὰς ἀπήλαυσαν ; Τὸ ἐπ' ἐμοί, εἰσελ-

θῶν εἰς τὴν μελέτην τούτων ψυχρὸς καὶ ἄνευ προκαταλήψεως, μετὰ πολλὰς ἐξετάσεις καὶ συζητήσεις τὰς ὁποίας ὀφείλω εἰς τοὺς πρωτουργοὺς καὶ ἀρχηγέτας τῶν συνεργατικῶν τούτων ἑταιρειῶν, οὐδόλως διστάζω, διὰ τοῦτο ἐγενόμην ὄχι μόνον θιασώτης ἀλλὰ καὶ ἐνθουσιαστὴς σφοδρός· νομίζω δὲ ὅτι πλειότερον θὰ ἐξυπηρέτουν τὰ συμφέροντα τῆς ἀγαπητῆς ἡμῶν πατρίδος οἱ παρ' ἡμῖν πολιτευταὶ καὶ δημοσιολόγοι ἄν, ἀντὶ συζητήσεων καὶ ἀντεγκλίσεων ἐπὶ ζητημάτων στερουμένων πάσης πρακτικῆς ὠφελείας, κατεγίνοντο εἰς τὴν διάδοσιν τῶν βιομηχανικῶν καὶ παραγωγικῶν τούτων συνεταιρισμῶν οἵτινες εἶναι ἡ βάσις τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας παντὸς ἔθνους.

Τὸ θέμα τοῦτο τῆς ὁμιλίας μου λίαν πλούσιον καὶ σχεδὸν ἀνεξάντλητον, μόλις δ' ἰχνογράφησα τὰ κυριώτερα αὐτοῦ στοιχεῖα, ἠδύνατο νὰ μὲ παρασύρῃ εἰς ἐπέκτασιν καὶ νὰ καταχρασθῶ τῆς εὐμενοῦς ἀκροάσεώς σας· συντέμνω λοιπὸν τὸν λόγον ἐλπίζων καὶ ἐπιφυλαττόμενος νὰ παράσχω τὰς λεπτομερείας ἁρμοδίως· νομίζω δὲ ὅτι ἔφθασα πρὸς τὸν σκοπὸν ἂν κατόρθωσα νὰ προσελκύσω τὰς σκέψεις τῶν περισσοτέρων ἐξ ὑμῶν πρὸς τὸ κύριον ζήτημα τῆς αὐτοβοηθείας τοῦ Self-help τῶν Ἄγγλων καὶ τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας, τὰ ὁποῖα μοὶ φαίνονται ὅτι εἶναι οἱ ἀκρογωνιαῖοι λίθοι παντὸς κοινωνικοῦ κτιρίου καλῶς προσχεδιασθέντος.

Ἀλλ' ἡ συνεργασία ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτῆς μορφὰς ὑψωθεῖσα τὸ κατ' ἀρχὰς μέχρι νεφῶν, ὡς ἐκ τῶν λαμπρῶν ἀποτελεσμάτων της, περιέπεσε κατόπιν εἰς σιωπὴν ὡς ἐκ τῆς ἀντενεργείας τῶν ἀντιπάλων της, τῶν καταστροφέων δηλ. ἐκείνων οἵτινες ἀγνοοῦντες τὴν τέχνην τοῦ οἰκοδομεῖν, τὰ πάντα ζητοῦσι νὰ καταστρέψωσι· καὶ τῶν ἀναμορφωτῶν οἵτινες θέλοντες τὸ «πᾶν ἢ τίποτε» οὐδέποτε οὐδὲν κατορθοῦσι· εἰς τοὺς ἀληθεῖς λοιπὸν ἐργάτας δὲν ἀρκοῦσι μόνον αἱ ἐπιδείξεις, ἐπιβάλλεται αὐτοῖς ἡ ὑποχρέωσις νὰ παρουσιάσωσι πρὸς τὸν λαὸν βεβαιώσεις καὶ ἐνδείξεις· καὶ τὰς μὲν καὶ τὰς δὲ σᾶς ἔφερον, ἀφίνω δὲ πρὸς ὑμᾶς τὴν φροντίδα τῆς ἀποφάσεως. Ὅ,τι δ' ἐπεθύμουν περισσότερον ν' ἀποδείξω εἶναι ὅτι, ἡ δύναμις τῶν μικρῶν τούτων κεφαλαίων συσσωρευομένων, ὑπερβαίνει πᾶν τὸ παρὰ τῶν μικρῶν πνευμάτων φανταζόμενον. Ὅ,τι σπουδαῖον ἐν τῷ κόσμῳ γίνεται προέρχεται ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ· καὶ τὸ ἐπιβαλλόμενον ἀκόμη ἀνάλογον μέρος τῆς ἐργασίας ἐν τῷ ἐξ 90 περίπου ἑκατομ. προϋπολογισμῷ τῆς Ἑλλάδος ἀντιπροσωπεύει τὴν ποσότητα τοῦ πλήθους· ἐνῷ ὅ,τι καλεῖται πλοῦτος ἢ περιουσία εἶναι ἐλάχιστον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ λαϊκὸν κεφάλαιον, ἐάν, ἐν τῷ ὀνόματι

τούτῳ ἐννοοῦμεν ὄχι μόνον τὸν ἐργάτην τῶν πόλεων, ἀλλ'ἀκόμη καὶ τοὺς μικροὺς ἰδιώτας καὶ τοὺς ἀγρότας ἀδελφοὺς πρεσβυτέρους καὶ νεωτέρους τοῦ λαοῦ, ὁποιονδήποτε ἐπὶ τέλους ὅστις ζῇ ζωὴν ἐργατικὴν καὶ κερδίζει τὰ πρὸς ζωάρκειαν διὰ τοῦ ἱδρῶτος τοῦ μετώπου του. Πρὶν ἢ δὲ καταστρέψω τὸν λόγον, ἐπειδή τινες μεταξὺ ὑμῶν πιθανὸν νὰ μὴ ἐνόησαν ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν καὶ τὰς ἐνεργείας τῶν λαϊκῶν τούτων Τραπεζῶν ἢ νὰ ἦναι δύσπιστοι εἰς τὰ ἐκ τούτων ἠθικὰ καὶ ὑλικὰ ὠφελήματα, θὰ μοὶ ἐπιτρέψητε νὰ ἀπαριθμίσω ταῦτα συμπληρῶν ὅσα ἴσως δὲν ἐγένοντο κατάδηλα.

α') Αἱ Πιστωτικαὶ τοῦ Λαοῦ Τράπεζαι παρέχουσιν εἰς πάντα πολίτην τίμιον καὶ φιλόπονον τὸ μέσον τοῦ νὰ δανείζηται εὐκόλως καὶ ἐπὶ μετρίῳ τόκῳ, ὅταν ἔχῃ χρείαν καὶ ἐφ' ὅσον ἔχει χρείαν, τ'ἀναγκαῖα εἰς τὴν ἐργασίαν του, εἰς τὰς ὑποθέσεις του καὶ εἰς τὸν οἶκόν του χρήματα.

β') Τὸ εὐεργέτημα τοῦτο παρέχεται ἰδίως εἰς τὰς μὴ εὐπορούσας τάξεις, ἐπεκτείνεται δὲ καὶ εἰς τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων, καὶ ἀντικαθιστᾷ τὰ ἐκ τῆς συστάσεως Γεωργικῶν Τραπεζῶν πρὸ πολλοῦ προσδοκώμενα ἀλλ' οὐδέποτε πραγματοποιούμενα καλά.

γ') Ἐκ τοῦ εὐεργετήματος τούτου τῶν Πιστωτικῶν τοῦ Λαοῦ Τραπεζῶν προέρχεται ὁ περιορισμὸς τῆς τοκογλυφίας, τῆς μυσαρᾶς ταύτης συμφορᾶς τοῦ λαοῦ τὴν ὁποίαν οὐδὲν μέσον, οὔτε αἱ ἠθικαὶ διδασκαλίαι, οὔτε οἱ περιοριστικοὶ νόμοι, οὔτε ἡ αὐστηρότης αὐτῶν ἰσχύει νὰ περιστείλῃ.

δ') Αἱ Λαϊκαὶ Τράπεζαι κινητοποιοῦσι τὰ μικρὰ κεφάλαια πρὸς ὠφέλειαν ὅλων καὶ ἑνὸς ἑκάστου, καὶ ὀργανίζουσι τὴν παραγωγὴν εἴτε ἰδιωτικὴν εἴτε γενικήν, ἐπὶ βάσεων ἀσφαλεστέρων τὸ κατ' ἀρχάς, πλέον δ' ἐκτεταμένων κατόπιν, καὶ παρασκευάζουσι βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον καὶ εἰς τοὺς πτωχοτέρους τῶν ἑταίρων ἰδιαίτερον χρηματικὸν κεφάλαιον, πολλαπλασιάζουσαι τὰς μερικὰς αὐτῶν οἰκονομίας.

ε') Ἐν ταῖς Τραπέζαις ταύταις συγκεντροῦνται τὰ ἐπιτόπια, μικρὰ καὶ ἀργὰ κεφάλαια καὶ αἱ ἀποταμιεύσεις τῶν ἐργατικῶν τάξεων, αἵτινες πάλιν τὸν λαὸν διὰ τούτων ὠφελοῦσι.

ς') Αἱ Πιστωτικαὶ Τράπεζαι τοῦ Λαοῦ πολὺ συντελοῦσιν εἰς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν αὐτοῦ. Ὅταν ὁ ἐργάτης πείθηται ὅτι ἡ ἐν τῇ τέχνῃ αὐτοῦ ἐπιδεξιότης, ἡ φιλοπονία, ἡ ἀκρίβειά του καὶ πρὸ πάντων ἡ χρηστότης του εἶναι κεφάλαια ἔχοντα καὶ χρηματικὴν ἀξίαν ἐν ταῖς Πιστωτικαῖς τοῦ Λαοῦ Τραπέζαις ὡς τὰ ὑποθηκευόμενα ἀκί-

νητα, ὅταν βλέπῃ ὅτι διὰ τῶν κεφαλαίων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα παρ' αὐτοῦ ἐξαρτᾶται νὰ διατηρήσῃ ἢ ν' ἀπολέσῃ, δύναται ὄχι μόνον τὸν ἑαυτόν του νὰ βοηθήσῃ ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους νὰ γείνῃ ὠφέλιμος, ὅταν ἐννοῇ ὅτι χάρις εἰς τὰ κεφάλαια αὐτὰ καὶ μόνα ἀνήκει καὶ αὐτὸς μεταξὺ τοσούτων ἄλλων ἐπὶ παιδείᾳ καὶ πλούτῳ αὐτοῦ ὑπερτέρων εἰς ἑταιρείαν σπουδαίαν, δυναμένην ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὸν ἀπὸ προσκαίρου στενοχωρίας, νὰ τοῦ παρασκευάσῃ εὐτυχέστερον μέλλον, συναισθάνεται τὴν ἀξίαν του ὡς μέλους ἐνεργοῦ καὶ χρησίμου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ παντὶ σθένει προσπαθεῖ νὰ καλλιτερεύσῃ ἑαυτόν· ὅταν ὁ ἐργάτης ὁ βιομήχανος ἠξεύρει ὅτι δὲν εἶναι μόνος ἀλλὰ τόσοι ἄλλοι συμπολῖταί του τὸν ἐπιβλέπουσιν, ὅτι δὲν εἶναι κύριος τῆς διαγωγῆς του, ἀλλ' ὀφείλει λόγον αὐτῆς πρὸς ἐκείνους μεθ' ὧν συζῇ, καὶ ἂν κακὸς ὑποτεθῇ, συστέλλεται, φοβεῖται, φιλοτιμεῖται καὶ ἑκὼν ἄκων ῥυθμίζει τὰ κατ' αὐτὸν κατὰ τὰς ἀξιώσεις τῶν συνεταίρων του.

ζ') Οὐδεὶς συνεταιρισμὸς περικλείει ἐν ἑαυτῷ ἐπὶ τοσοῦτον ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας ὅσον ὁ τῶν Πιστωτικῶν Τραπεζῶν τοῦ Λαοῦ. Ὅτι δὲ ἡ καθημερινὴ ἀνάμιξις τῶν διαφόρων κλάσεων τοῦ λαοῦ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀμοιβαίαν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ βελτίωσιν, οὐδεμιᾶς χρήζει ἀποδείξεως.

Τοιαῦτα εἶναι τ' ἀποτελέσματα τῶν Πιστωτικῶν τοῦ Λαοῦ Τραπεζῶν, δυνάμενα ἀναμφισβητήτως νὰ ἐπέλθωσιν καὶ εἰς τὴν προσφιλῆ ἡμῶν Ἑλλάδα ἐὰν τὴν ἵδρυσιν αὐτῶν ἐπιδιώξωμεν. Ἀλλ' ἐπέστη ἆρά γε ἐν τῇ πολυταράκτῳ ἡμῶν χώρᾳ ὁ καιρὸς καθ' ὃν οἱ περὶ οἰκονομικῶν ζητημάτων λαλοῦντες νὰ τυγχάνωσιν ἀκροάσεως; Ἔφθασεν ἡ στιγμὴ καθ' ἣν καὶ ἡ πολλὰ δυναμένη δημοσιογραφία νὰ ἐπέλθῃ ἀρρωγὸς τούτων, ὑποστηρίζουσα τὰς εὐγενεῖς αὐτῶν προσπαθείας κατὰ τῶν μεμψιμοίρων καὶ τῶν τὰ πάντα ἐμπαιζόντων δοκησισόφων; Ἐλπίζω ναί· καὶ τὸ ἐλπίζω πεποιθὼς εἰς τὴν δύναμιν τοῦ καλοῦ, τὸ ὁποῖον οὐδεὶς δύναται ἐπὶ πολὺ νὰ ἐμποδίσῃ, εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς νοήμονος νεότητος, γενομένης κήρυκος τοσοῦτον εὐγενοῦς σκοποῦ, πρὸ πάντων ὅμως τὸ ἐλπίζω πεποιθὼς εἰς τὴν θέλησιν ὑμῶν τῶν μεγάλων ἀρτηριῶν τοῦ λαοῦ, συναισθανομένων τὴν σοβαρότητα τῶν δύο αὐτῶν λέξεων, τῆς *ἐργασίας* καὶ τῆς *ἐλευθερίας*, τῶν κλειδῶν τούτων τοῦ μέλλοντος παντὸς μεγάλου ἔθνους.

Κ. Χ. Βάμβας.

ΔΑΝΙΗΛ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΕΙΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΝ ΡΩΣΟΝ

Ἐν σελ. 126 τοῦ παρόντος τόμου ἐποιησάμην μνείαν τοῦ λόγου, ὃν ὁ ἀοίδιμος καθηγητὴς τοῦ ἐν Πάτμῳ ἑλληνικοῦ φροντιστηρίου Δανιὴλ ὁ Κεραμεὺς ἐξεφώνησεν ἐν τῇ κηδείᾳ τοῦ αὐτόθι ἀποβιώσαντος ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ τοῦ ῥωσικοῦ στόλου. Τοῦτον δὲ τὸν λόγον ὡς ἐν σχέσει ὄντα πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν τότε χρόνων ἄξιον δημοσιεύσεως ἔκρινα. Λυπηρὸν ὅτι δὲν μνημονεύεται ἐν αὐτῷ τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιωματικοῦ, ὅςτις ἦν κατὰ τὸ φαινόμενον ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ἀνδρῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ναυτικοῦ. Συνημμένως δὲ τῷ ἐπιταφίῳ ἐκδίδωμι καὶ Ἐγκώμιον τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης τῆς Β', ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου συντεθέν. Ἔστωσαν δὲ καὶ τὰ δύο ταῦτα ἔγγραφα ἐκ τῶν ἀπειροπληθῶν μαρτυρίων τῆς πρὸς τὴν Ῥωσίαν παγγενοῦς ἀφοσιώσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ὅπερ ἀπ' αὐτῶν τῶν τῆς αἰχμαλωσίας χρόνων μέχρι τοῦ 1856 οὐδέποτε ἐπαύσατο διαβουκολούμενον ἐκ τῆς ἐλπίδος, ὅτι ἡ κραταιὰ καὶ ὁμόδοξος αὕτη δύναμις εἰλικρινῶς δῆθεν καὶ ἀδόλως εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ βαρυσιδήρου τῶν Ἀγαρηνῶν ζυγοῦ. Ἀλλὰ τὰ ἐπελθόντα μέχρι τῶν ἐσχάτων τούτων ἡμερῶν γεγονότα προήγαγον εἰς τοὐμφανὲς τὰς ἀληθεῖς καὶ ἀνυποκρίτους διαθέσεις τῆς *ἁγίας Ῥωσίας*. Μελήφθησαν δὲ ἀμφότερα ἀπὸ τοῦ ὑπ' ἀριθ. ΥΖ', σελ. 589-94, χειρογράφου τεύχους τῆς Πατμιακῆς βιβλιοθήκης.

Μὲ δάκρυα θερμὰ πρέπει κατ' ἀλήθειαν, καὶ μὲ ἀναστεναγμοὺς ἐγκαρδίους νὰ λέγωμεν ἐκεῖνο ὁποῦ ἕνας σοφὸς μὲ ἀληθινὴν γλῶσσαν ἔλεγεν: «*Οὐδὲν καλὸν κακότητος ἄμικτον*»[1], ἐπειδὴ δὲν εἶναι τοῦτο τώρα λόγος, ἀλλὰ πρᾶγμα· δὲν εἶναι χρεία νὰ τὸ ἀκούωμεν ἀπὸ τὰ

[1] Ἄδηλον ἔμοιγε οὖν τίνος τὸ ἔπος· ἀνάλογον μέντοι ἐστὶ τῷ Μενάνδρου [παρὰ Στοβ. ρέ, 10 καὶ ρή, 44]:

Εὕροις δ' ἂν οὐδὲν τῶν ἁπάντων, Δημέα,
ἀγαθόν, ἐν ᾧ τι μὴ πρόςεστι καὶ κακόν.

βιβλία τῶν σοφῶν, ἀλλὰ νὰ ὁποῦ τὸ βλέπομεν ὀφθαλμοφανῶς, πῶς δὲν εἶναι κανένα καλόν, δὲν εἶναι καμμία χαρά, δὲν εἶναι καμμία εὐτυχία χωρὶς πόνον, χωρὶς λύπην, χωρὶς δυστυχίαν : «*Οὐδὲν καλὸν κακότητος ἄμικτον*». Ἀπὸ τούτην τὴν ἀξιοδάκρυτον θεωρίαν, ἀπὸ τοῦτον τὸν παράκαιρον νεκρὸν τὸ πληροφορούμεθα. Καὶ πῶς; ἐπειδὴ ἐκίνησεν εἰς εὐσπλαγχνίαν τὰ φιλάνθρωπα αὐτῆς σπλάχνα ἡ θεοσεβεστάτη καὶ θεόστεπτος αὐτοκρατόρισσα, εὐσπλαγχνίσθη καὶ ἠλέησεν ἡ γαληνοτάτη αὐτῆς ψυχὴ τὸ δυστυχέστατον γένος ἡμῶν τῶν Ῥωμαίων, καὶ διὰ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν σκληρὰν δουλείαν, ἀπὸ τὴν ἀνυπόφορον καὶ πολυχρόνιον σκλαβίαν τοῦ νέου Φαραώ, ἐμεταχειρίσθη ὑψηλὰ καὶ μεγάλα ὄργανα, ἐξαπέστειλε τόσους Μωϋσέας τοὺς ὑψηλοτάτους καὶ ἐκλαμπροτάτους ἡμῶν αὐθέντας. Καὶ ποῖον ἄλλο καλὸν ἠμπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τοῦτο ; ποία ἄλλη χαρὰ ὡσὰν τὸ νὰ ἀπολαύσῃ ὁ δοῦλος τὴν ἐλευθερίαν ; ποία ἄλλη εὐτυχία ὡσὰν τὸ νὰ περιπατοῦσιν οἱ νέοι Μωϋσέες ὄχι εἰς μοναχὴν τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἀλλ' ἐπάνω εἰς τόσα καὶ τόσα πελάγη, διὰ νὰ περιπατήσωμεν ἡμεῖς εἰς τὴν ξηράν, διὰ νὰ ἔλθωμεν ἡμεῖς ἀβρόχοις ποσὶ μόνον μὲ ὀλίγην ταλαιπωρίαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν ; Πλὴν : «*Οὐδὲν καλὸν κακότητος ἄμικτον*»· δὲν εἶναι χαρὰ χωρὶς λύπην. Καὶ πῶς ; ἐπειδὴ βλέπεις ἔμπροσθέν σου τὸν ἐκλαμπρότατον καπετάνον, ὁποῦ τὸν ἐμεταχειρίσθη ἡ κραταιοτάτη καὶ γαληνοτάτη βασίλισσα ὡσὰν τὸν Μωϋσῆν ἕνα μέσον, ἕνα ὑπηρέτην τῆς ἐλευθερίας σου, αὐτὸν βλέπεις πῶς ἄφησε τὰ κῶλα, φεῦ, φεῦ, εἰς τὴν δυστυχῆ πατρίδα σου, καθὼς ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν ἔρημον, πρὸ τοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, εἰς τὸ κέντρον τῆς κινήσεως. Λοιπὸν κατάλαβε πῶς: «*Οὐδὲν καλὸν κακότητος ἄμικτον*»· δὲν εἶναι χαρὰ χωρὶς λύπην. Διὰ τοῦτο δίκαιον εἶναι νὰ κάμωμεν ὅλοι τοὺς ὀφθαλμούς μας δύω ποταμοὺς δακρύων, διὰ νὰ κλαύσωμεν τὴν συμφοράν, διὰ νὰ θρηνήσωμεν τὴν στέρησιν ἑνὸς Μωϋσέως.

Ἔπεσεν ὁ Ἰωσὴφ εἰς τὸν φθόνον τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον μὴ ὑποφέροντες διὰ τὸ πολύ τους μῖσος νὰ βλέπουσι ζωντανόν, ἐμελέτησαν χωρὶς σπλάγχνος, ἀπεφάσισαν μὲ θηριώδη καὶ ἀπάνθρωπον γνώμην νὰ τὸν θανατώσουν· : «*Καὶ ἐπονηρεύοντο τοῦ ἀποκτεῖναι αὐτόν*»[1]. Πλὴν ἀνάμεσα εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ θανάτου δείχνει ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος κάποιον σπλάγχνος ὁ Ῥουβεὶμ καὶ ὁ Ἰούδας οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ ἐμποδίζουσι τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὸν φόνον· : «*Μὴ ἐκχέητε*

[1] Γεν. λζ', 18.

αἷμα. *Τί χρήσιμον ἐὰν ἀποκτείνωμεν τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν;*[1]» δείχνουσι καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ λοιποὶ ἀδελφοὶ κάποιαν ὑποταγήν. Διὰ τοῦτο τέλος πάντων εἰςηκούσθησαν οἱ δύω, καὶ ἐκατάπεισαν τοὺς ἄλλους νὰ τὸν πωλήσουν χωρὶς νὰ τὸν σφάξουν. Ὅμως διὰ νὰ μὴν φανερωθῇ ἡ ἀσεβὴς πραγματεία τους, διὰ νὰ ἀπατήσουν Ἰακὼβ τὸν πατέρα τους, βάφουσι τὸ ἐπανωφόρι τοῦ Ἰωσὴφ μὲ αἷμα ἑνὸς ἐρίφου, καὶ τὸ δείχνουσιν εἰς τὸν Ἰακώβ, λέγοντές του πῶς τὸν ἔφαγαν τὰ θηρία εἰς τὰ βουνά: «*θηρίον πονηρὸν κατέφαγεν αὐτόν*»[2]. Τέτοιαν πικρὰν εἴδησιν, τέτοιον θανάσιμον μήνυμα, μὲ ποίαν καρδίαν λογιάζετε τάχα νὰ ἤκουσεν ὁ Ἰακώβ; Ἄχ! ἂς εἴχομεν τέτοιους ὀφθαλμοὺς ὁποῦ νὰ ἠμπορέσουν νὰ διαπεράσουσι μέσα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἰακώβ, διὰ νὰ ἰδοῦμεν ποία δίστομος ῥομφαία τοῦ τὴν ξεσχίζει· ποῖαι φαρμακεραὶ σαῖται τὸν τοξεύουσι· ποῖα θανατηφόρα βότανα τὸν ἀπονεκρώνουσιν. Ἄχ! ἂς εἶχα δύναμιν νὰ παραστήσω μὲ λόγους καὶ νὰ σοῦ ζωγραφήσω ποία κάμινος ἐκατάφλεγε τὰ σπλάγχνα του. Τὸ γνωρίζετε καλώτατα οἱ πατέρες, τὸ γνωρίζετε αἱ μητέρες, πῶς ὁ θάνατος τοῦ υἱοῦ εἶναι πόνος ἀνυπόφορος, εἶναι φωτία ὁποῦ δὲν δύνανται νὰ τὴν σβύσουν τὰ δάκρυα· εἶναι λύπη ὁποῦ δὲν δέχεται παρηγορίαν· εἶναι πάθος ὁποῦ δὲν εὑρίσκει ἰατρείαν· εἶναι περίστασις ὁποῦ εἶναι ὅλον ἀπορία. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰακώβ, καθὼς λέγει ἡ θεία Γραφή, ὅταν τοῦ ἦλθεν ἐκείνη ἡ φαρμακερὰ εἴδησις, ἔσχισε τὰ ῥοῦχά του, ἐνδύθη σάκκκον, ἔκλαιε πολλαῖς ἡμέραις, δὲν εἶχε παρηγορίαν· «*Διέῤῥηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐπέθετο σάκκκον ἐπὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ, καὶ ἐπένθει τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἡμέρας πολλάς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι*»[3].

Ἀλλ' ὁ Ἰωσὴφ εἶναι, ἀδελφοί μου χριστιανοί, οὗτος ὁ νεκρός, ὁ ἐκλαμπρότατος καπετάνος, ἠγαπημένος ἀπὸ τὴν κοινήν μας μητέρα τὴν εὐσεβεστάτην βασίλισσαν, δεδοξασμένος, τετιμημένος μὲ τὰ πλουσιόδωρα αὐτῆς βασιλικὰ χαρίσματα. Διὰ τοῦτο ἐφθόνησεν ὁ κοινὸς ἐχθρός· δὲν ὑπέφερε νὰ βλέπῃ τὴν ἀγάπην ὁποῦ ὁ μικρὸς εἶχεν ἀναμεταξὺ εἰς τοὺς μεγάλους, τὴν δόξαν καὶ τιμὴν ὁποῦ εἶχε καὶ ἔμελλε νὰ λάβῃ ἀναμεταξὺ εἰς τοὺς ἐνδόξους· ἁρμάτωσεν ὁ φθονερὸς κατεπάνω του τὴν λοιμικὴν ταύτην καὶ θανατηφόρον ἀσθένειαν. Δὲν εὑρέθη κανένας Ῥουβείμ, κανένας Ἰούδας, νὰ μεσολαβήσῃ εἰς τὸ νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν θάνατον· ἀλλὰ μοναχαὶ αἱ ἁμαρτίαι μας

[1] Αὐτ. 22, 26.
[2] Αὐτ. 33.
[3] Αὐτ. 34—35.

ἐστάθησαν ὡςὰν ἕνα μεγάλον χάσμα εἰς τὸ νὰ μὴν διαπεράσουν εἰς τὰ ὦτα τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ αἱ προςευχαὶ ἡμῶν· αἱ ἁμαρτίαι μας ἐστάθησαν ὡςὰν ἕνας τοῖχος σιδηροῦς, ἐμποδίζουσαι νὰ μὴν εἰςακουσθοῦν αἱ δεήσεις τῶν πτωχῶν, αἱ παρακάλεσες τῶν ὀρφανῶν. Διὰ τοῦτο βλέποντες ἔμπροσθέν μας νεκρὸν τὸν γενναῖον στρατηγόν· βλέποντες μὴ ἔχοντα εἶδος τὸν ἕως χθὲς δεδοξασμένον· βλέποντες τὸν βοηθὸν ἔχοντα χρείαν βοηθείας, ἂς σχίσωμεν ὅλην τὴν σκληρότητα τῆς καρδίας μας, ἂς θερμανθῶμεν ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ ἂς ἀναλύσωμεν τὰ σπλάγχνα εἰς τὰ δάκρυα. Κλαύσατε οἱ πατέρες τὸν υἱόν· οἱ υἱοὶ τὸν πατέρα· οἱ ἀδελφοὶ τὸν ἀδελφόν· οἱ δοῦλοι τὸν ἐλευθερωτήν· οἱ ξένοι τὸν ξένον· οἱ ναῦται τὸν κυβερνήτην· οἱ πολεμικοὶ τὸν στρατηγόν· αἱ γυναῖκες κλαύσατε τὸν σύντροφον τῶν ἀνδρῶν· δείξατε σήμερον τὴν φυσικήν σας εὐσπλαγχνίαν, τὴν πονετικὴν ψυχὴν καὶ ἔμφυτον κλίσιν εἰς τὰ δάκρυα· σταλάξατε ὡςὰν ῥαγδαίαν βροχὴν τοὺς κρουνοὺς τῶν δακρύων. Ὅλοι, λέγω, ὅλοι ὁμοῦ ἂς κλαύσωμεν ἐνθυμούμενοι τὸ ἄδηλον τοῦ θανάτου, συλλογιζόμενοι ὅτι δὲν ἰξεύρει τινὰς μήτε τὸν τρόπον, μήτε τὸν τόπον, μήτε τὸν καιρὸν ὁποῦ μέλλει νὰ ἔλθῃ ὁ θάνατος. Δότε μίαν φορὰν προςοχὴν εἰς τὸν σοφὸν Σολομῶντα [γρ. *Σειρὰχ*] διὰ νὰ μάθετε πῶς μὲ δάκρυα πρέπει νὰ συντροφεύσετε τὸν νεκρὸν ὁποῦ κεῖται ἔμπροσθέν σας· «*Ἐπὶ νεκρῷ κατάγαγε δάκρυα*»[1].

Διηγεῖται ὁ πολυΐστωρ Πλούταρχος[2] διὰ τὸν Φίλιππον τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων πῶς πολλὰ ἐλυπήθη, ἀπαρηγόρητα ἐπικράνθη, διὰ τὸν θάνατον ἑνός του φίλου, καὶ τὸ περισσότερον, διότι δὲν ἐπρόφθασε νὰ τὸν ἀνταμείψῃ καθὼς τοῦ ἔπρεπεν· «*Ἔφθη γὰρ τελευτῆσαι πρὶν ἢ παρ' ἐμοῦ χάριν ἀξίαν τῆς φιλίας ἀπολαβεῖν*». Τοῦτο τὸ παράδειγμα μοῦ δίδει αἰτίαν νὰ συμπεραίνω, πῶς καὶ αὐτὸ τὸ θεοτίμητον ὕψος τῆς εὐσεβεστάτης αὐτοκρατορίσσης θέλει ἐλεήσῃ, θέλει λυπηθῇ τὸν ἄωρον θάνατον τοῦ πιστοῦ αὐτῆς δούλου, διατὶ δὲν ἐπρόφθασε νὰ τὸν ἀνταμείψῃ καθὼς τοῦ ἔπρεπε. Κηρύξετε ἐσεῖς ὁποῦ τὰ ἰξεύρετε· εἰπῆτε ἐσεῖς ὁποῦ ἴδετε τὴν προθυμίαν, τὴν ἀνδρίαν, τὴν πίστιν ὁποῦ εἶχεν εἰς τὴν δούλευσιν τῆς γαληνοτάτης βασιλείας. Ἐνθυμηθῆτε τὴν φρόνησιν, τὴν πρόνοιαν τοῦ καλοῦ ἄρχοντος, τὴν ἀγάπην τοῦ κοινοῦ σας πατρός, καὶ κλαύσατε τώρα τὴν ὀρφανίαν. Ἀλλ' ἐὰν εἶναι τινὰς τόσον σκληρός, ἂς ἀκολουθήσῃ εἰς τὸν προφήτην Δαβίδ, διὰ νὰ εὕρῃ βότανον μαλακτικὸν τῆς καρδίας του, καὶ νὰ μετα-

[1] Σοφ. λη', 16.
[2] Ἐν τοῖς Ἀποφθ. κα'.

βάλῃ τὴν πέτραν τῶν σπλάγχνων του, νὰ τὴν ἀναλύσῃ εἰς ὑγρὰ δάκρυα· ἐπειδή, ἂν ὁ Δαβὶδ διὰ ἕνα ἐχθρόν του, διὰ ἕνα ἀποστάτην, διὰ ἕνα διώκτην, ὄχι μόνον ἔκλαυσε πικρῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν του ζωὴν ἐπρόκρινε νὰ δώσῃ εἰς θάνατον διὰ τὴν ζωὴν ἐκείνου, καὶ γεμάτος δάκρυα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐμοιρολογεῖτο καὶ ἔλεγεν, «*Ἀβεσσαλὼμ υἱέ μου, υἱέ μου Ἀβεσσαλώμ, τίς δώσει* [γρ. δῴη] *τὸν θάνατόν μου ἀντὶ σοῦ;*[1]» ἂς ἦτον τρόπος νὰ ἀποθάνω ἐγὼ διὰ νὰ ζήσῃς ἐσύ· ἂν ὁ Δαβὶδ ὁποῦ ἐκαταδιώκετο εἶχε τόσον πόνον διὰ τὸν θάνατον τοῦ διώκτου, ποῖος ἠμπορεῖ νὰ εἶναι τόσον σκληροκάρδιος, ὥςτε ὁποῦ νὰ μὴν εὐγάλῃ ἕνα δριμύτατον ἀναστεναγμόν, νὰ μὴν χύσῃ ἕνα δάκρυον θερμὸν διὰ ἐκεῖνον ὁποῦ ἐδοκίμασε τόσην ταλαιπωρίαν, τόσην κακοπάθειαν, ὁποῦ ὑπέφερε τόσους κινδύνους, κινδύνους θαλάσσης, κινδύνους μαχαιρῶν, κινδύνους πυρᾶς, φοβερισμοὺς καὶ βρυγμοὺς ἀλλογενῶν; Λοιπὸν ἂς τοῦ ἀνταποδώσωμεν ὅλοι διὰ εὐχαριστίαν ἕνα δάκρυον ἐλεεινόν· ἂς ἀναλάβωμεν πόνον καρδίας διὰ ἐκεῖνον, ὁποῦ ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην διὰ ἐλευθερίαν· ἂς τὸν συγχωρήσωμεν ἐξ ὅλης καρδίας, μάλιστα ἐσεῖς οἱ ἄνθρωποί του, ἂν ποτε σᾶς παρεπίκρανεν ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ· βλέποντες πόσον εἶναι ἄδηλος, πόσον εἶναι αἰφνίδιος ὁ ἐρχομὸς τοῦ θανάτου, συγχωρήσατέ τον ἐξ ὅλης ψυχῆς· συγχωρήσατε, ἔχοντες αὐτὴν τὴν παρηγορίαν, ὅτι ἐστολισμέος μὲ νίκην κατὰ τῶν ἀλλοφύλων ἐχθρῶν, ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡμεῖς δὲ ἂς παρακαλέσωμεν ὅλοι μὲ μίαν φωνὴν τὸν δίκαιον κριτὴν καὶ βασιλέα τοῦ παντὸς νὰ συντροφεύσῃ καὶ νὰ βοηθήσῃ τὴν μακαρίαν αὐτοῦ ψυχήν, νὰ τοῦ συγχωρήσῃ τὰ ἑκούσια καὶ τὰ ἀκούσια πταίσματα, νὰ τὸν ἀναπαύσῃ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, νὰ τὸν συναριθμήσῃ εἰς τὴν μερίδα τῶν ἐκλεκτῶν, καὶ ἡμᾶς νὰ ἐλεήσῃ, καὶ ἐν μετανοίᾳ καὶ ἐξομολογήσει νὰ καλέσῃ εἰς τὰς αἰωνίους μονάς, ἵνα δοξάζηται τὸ πανάγιον αὐτοῦ ὄνομα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΓΚΩΜΙΟΝ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕΣΤΑΤΗΝ ΘΕΟΣΕΒΕΣΤΑΤΗΝ ΤΕ ΚΑΙ ΓΑΛΗΝΟΤΑΤΗΝ ΚΥΡΙΑΝ ΚΥΡΙΑΝ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΑΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΣΣΑΝ

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΥΤΕΛΟΥΣ ΜΟΝΑΧΟΥ ΔΑΝΙΗΛ ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ

† Οὐδὲν τῶν ἐν ἀνθρώποις ὀξύτερον οὐδὲ εὐρύτερον νοὸς πέφυκεν·

[1] Β' Βασ. ιη', 33.

ἀλλὰ ναρκᾷ πρὸς τὸ ὕψος τῶν αὐτοκρατορικῶν προτερημάτων ἀναπτῆναι ἐπιβαλλόμενος· στενοῦται ἐν ἑαυτῷ συμπεριλαβεῖν τὸν ἀμύθητον ἑσμὸν τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον χαρίτων ἐπιχειρῶν· ἐντεῦθεν οὐδὲ λόγον προΐεσθαι δύναται κατὰ μικρὸν γοῦν ἐφικέσθαι τῶν ὀφειλομένων τῷ θεοτιμήτῳ τῶν ἀνάκτων ὕψει ἐγκωμίων ἐξισχύοντα. Καὶ εἴγε οἷόν τε ἦν τὸν Δημοσθένην μεταλαβόντα τὴν Στέντορος ἠχώ, τὸν δὲ Στέντορα τὴν τῶν ἐκείνου λόγων εὔροιαν, καὶ ἄμφω τὴν Ὀρφέως λύραν, μᾶλλον δὲ τὴν Ἀπόλλωνος Μοῦσαν, καὶ οὕτω τὸν ἔπαινον ἐξυφαίνειν ἐπιβαλέσθαι, ἔγνωσαν ἂν τὴν μεταποίησιν ἕωλον, τοῦ προσήκοντος μὴ ἐφιξόμενοι. Ὅπου δὲ τοῖς τοιούτοις τὰ τῆς ἥττης ἐπισυμβαίνει, καὶ κίνδυνος οὐχ ὁ τυχὼν τῶν ὠκεανείων καταθαῤῥῆσαι πελαγῶν, ἤπού γε μειζόνων γλώττῃ ἀμούσῳ τῶν ὀφειλομένων ἐφάψασθαι ἐγκωμίων. Ἀλλ': «*Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμήν*», τῷ δικαίῳ τὸν ἔπαινον, τοῦ Κυρίου διακελευομένου[1], τίς μὴ κωφὸς ὤν, ὃ λέγεται[2], ὑποίσει μὴ στόμα παραβαλεῖν τῇ μεγαλοπρεπεστάτῃ αὐτοκρατορίσσῃ, δέον τὸν αὐτῆς ἔπαινον ἕκαστον τῶν λόγον ἐχόντων πνέειν μᾶλλον ἢ τὸν ἀέρα, εἰ καὶ πολὺ τοῦ εἰκότος λειφθήσεται; Θαῤῥῆσαι δὲ χρὴ ἀνακηρύξαι τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς, καίτοι γε: «*Ῥήτορας πολυφθόγγους ὡς ἰχθύας ἀφώνους*»[3] ἀποδεικνύντα. Οὐ γὰρ τοσοῦτον ἐξυμνήσει ῥήτορος γλῶσσα ἐφικέσθαι προπετῶς φιλονεικοῦσα, ὅσον ἡ τοῦ τὴν οἰκείαν ἐπιγινώσκοντος ἀσθένειαν, καὶ τὴν ἧτταν ὁμολογοῦντος. Εὐγνωμόνων δὴ δίκην δούλων, τὸ καθ' ἑαυτοὺς τὸν οἰκεῖον θεραπευόντων δεσπότην, τῇ γαληνοτάτῃ [γρ. ἴσ. *γαληνότητι*] τῆς θεοεικέλου αὐτῆς ψυχῆς θαῤῥήσας προσοίσω, ὡς «*καὶ Θεῷ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν*»[4]. Ὥσπερ γὰρ οἱ ἐν λειμῶνι πολυανθεῖ πολλὴν μὲν τοῖς ὀφθαλμοῖς τέρψιν αἰσθάνονται προκύπτουσαν, καὶ ἥδιστης ἀποσφραίνονται τῆς τῶν μυρίων ἀνθέων χάριτος, οὐ μέχρι δὲ τούτου ἱστῶσι τὸ ἵμερον, ἀλλ' ὧν ἂν ἐξίκωνται, ἀποδρέπονται, οὕτω καὶ εἰς τὸν λειμῶνα τῶν βασιλικῶν αὐτῆς ἀρετῶν τῷ νῷ ἐμβατεύοντες, πάσας περιπολούσας ὁρῶσι τὰς χάριτας, καὶ τὴν ἰδίαν ἐπιγινώσκουσιν ἀδυναμίαν· οὐ μὴν ὡς θρασύ τό τινος ἐφάψασθαι φεύγουσιν, ἀλλ' ἐπεὶ ἐπαγωγὸν ἡ τῶν καλῶν θέα, οὐ φέρουσι μὴ τοῖς ἐνοῦσι καταχοσμῆσαι ἐπαίνοις.

[1] Ματθ. κβ', 21. Πρβλ. καὶ Ῥωμ. ιγ', 7.

[2] Ἡ χρῆσις παρὰ τὸ πινδαρικὸν [Πυθ. θ', 151]:
Κωφὸς ἀνήρ τις, ὃς Ἡ-
ρακλεῖ στόμα μὴ παραβάλλει.

[3] Ἐκ τοῦ ιζ' Οἴκου τῆς Θεοτόκου.

[4] Γρηγ. Ναζ. Λόγ. ΜΓ', σελ. 604. Migne.

Τί δὲ πρώτιστον, ἢ τί ὕστατον καταλέξω; Τὸ ὕψος τῆς βασιλείας; ταύτῃ γὰρ ὡς ὄντως προςήκει, ὅπερ μυστικώτερον ὁ Σολομὼν εἶπε[1]: «*Πολλαὶ θυγατέρες ἐποίησαν δύναμιν, πολλαὶ δὲ ἐκτήσαντο πλοῦτον· σὺ δὲ ὑπέρκεισαι καὶ ὑπερῆρας πάσας*». Τῆς γὰρ ἐπιγείου ἀρχῆς καὶ βασιλείας τῇ καταλλήλῳ ἐπιτεύξει δεικνύει τὸ κατ' εἰκόνα τῆς πλάσεως, τῇ δὲ εὐνομίᾳ προκηρύττει τὴν καθ' ὁμοίωσιν ὄντως ἐπίκτησιν. Τὸ ὑπερέχον τῆς μεγαλοψυχίας; ὑπερβάλλει κἂν τούτῳ τὴν Ἰουδὶθ ἐκείνην, ὡς οὐ κατὰ γένους ἑνὸς ἢ στρατηγοῦ, ἀλλ' ἀμυθήτων πολεμίων καὶ ἀλλοφύλων παρατάττει θαυμασίᾳ φρονήσει τῆς ἑαυτῆς ψυχῆς τὴν ἀνδρίαν. Τὴν πραότητα; διὰ ταύτης γάρ, οἰόν τινι χρυσῇ ἀλύσει, ἣν οἱ ποιητῶν παῖδες τῷ Διὶ χαρίζονται[2], *ἕλκει ὡς ἀπὸ ῥινός*, τὸ λεγόμενον, τοὺς ὑπηκόους, ὥςτε μὴ ὅτι γε τὸν αὐχένα κλίνειν τοῖς ὑψηλοῖς αὐτῆς καὶ λυσιτελέσιν ἐπιτάγμασιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν θύειν ψυχὴν μεθ' ὅσης προθυμίας καὶ εὐφροσύνης. Τὴν ὑπὲρ τῶν ὑπὸ χεῖρα πρόνοιαν; πάντες γὰρ ἐν ἑνὶ στόματι προστάτιν ὁμολογοῦσιν ἀκοίμητον, μητέρα ἐπικαλοῦσι φιλόστοργον. Τῆς εὐσπλαγχνίας τὸ πέλαγος; ταύτην γὰρ εὑρίσκουσι καταφυγὴν οἱ δυςτυχίᾳ προςπαλαίοντες· στάθμην δικαιοσύνης οἱ ἀδικούμενοι· οἱ ἐν θλίψεσι παραμυθίαν· τροφὴν οἱ πεινῶντες· σκέπην οἱ γυμνητεύοντες· ἐλευθερίαν οἱ δοῦλοι· σωτηρίαν οἱ ἐν κινδύνοις· ἰατρείαν οἱ ἐν ἀσθενείᾳ· οἱ πάντες τὰ πάντα. Τὴν σοφίαν; τοσοῦτον, ἁπάντων ὑπερανέστηκεν, ὥςτε πάντας τοὺς εἰς ἄκρον ἐληλακότας παιδείας σεμνύνεσθαι τῷ ὑπ' αὐτῆς κανόνι εὐθυνομένους. Κηρυττόντων δὲ τοῦ δικαίου κράτους τὰ τέλη, καὶ ὅσοι πρέσβεις εἶναι εὐτύχησαν, τὸ στωμύλον τῆς φωνῆς, τὸ λυγηρὸν [γρ. *λιγυρὸν*] τοῦ φθόγγου, τῇ τῶν Σειρήνων ἴυγγι ἁμιλλώμενα, μᾶλλον δέ, ὡς ἄν τις φαίη, τὰ λόγια αὐτῆς: «*ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον γλυκύτερα*»[3]. Οἱ δὲ καὶ θέας ἀξιωθέντες διὰ θαύματος ἀγόντων τοῦ εἴδους τὸ θαυμάσιον· τὸ μετ' εὐρυθμίας ἄξιον θέας τοῦ σώματος, τὸ τῆς ψυχῆς ἐξεικονίζον κάλλος, ὡς ὑπὲρ αὐτῆς προφοιβασθῆναι τό: «*Τοιαύτη τὴν μορφήν, οἷα τὴν ψυχήν*», καὶ ἐπ' αὐτῆς πληρωθῆναι τό: «*Πρῶτον εἶδος, ἄξιον τυραννίδος*»[4]. Τὸ δὲ ὑπὲρ ἅπαντα καὶ μᾶλλον αὐτὴν χαρακτηρίζον, τὴν πρὸς Θεὸν λέγω εὐσέβειαν, τίς ἐξυμνήσει λόγος; Ἐπηκολούθησε δήπου ἐν τῇ ὁμοίᾳ ἀρχῇ τοῖς ἴχνεσιν Ἑλένης ἐκείνης τῆς μακαρίας· οὐ γὰρ

[1] Παροιμ. λα', 29.
[2] Ἴδε Ἰλ. Θ, 19.
[3] Ψαλμ. ις', 11.
[4] Ἴδε Μ. Ἐτυμολ. ἐν λ. Εἶδος.

μόνον εὐσεβῶς φρονεῖ τὰ περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ πλατύνει τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, συνίστησι τὴν ὀρθοδοξίαν, ὡς εἴθε κατ' ἐκείνην ποιῆσαι εἰρήνην τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς· ὑπὲρ οὗ προβαλλόμενοι πρέσβυν εὐπρόσδεκτον τὸν ἠγαπημένον καὶ ἐπιστήθιον μαθητὴν τοῦ Κυρίου, δεόμεθα ἐκτενῶς ἵνα στερεοῖ τὰ σκῆπτρα τῆς κραταιᾶς αὐτῆς βασιλείας εὐσταθῆ τε καὶ εὐδαίμονα, καὶ ἐπιβραβεύῃ τῇ αὐτοκρατικῇ αὐτῆς μεγαλειότητι καὶ τῷ θεοσεβεστάτῳ καὶ γαληνοτάτῳ υἱῷ καὶ διαδόχῳ μετὰ τῶν ὑψηλοτάτων ἐγγόνων ὑγείαν πολυετῆ καὶ πανεύθυμον. Ἀμήν.

Ἰ. Σακκελίων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΝΤΟΥ

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ[1]

§ 7. **Αὐασμός, πεπασμός,** κτλ. καὶ **ἁπαλυσμός, λεπτυσμός,** κτλ.

Ἐποιησάμεθα λόγον ἔμπροσθεν περί τε τῶν ὀνομάτων τῶν γενομένων ἐκ ῥημάτων εἰς ΑΙΝΩ καὶ ΥΝΩ διὰ τῆς καταλήξεως ΣΙΣ, οἷον *αὔανσις, πέπανσις*, κτλ. καὶ *ἄδρυνσις, λέπτυνσις*, κτλ. καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν σχηματισθέντων ἐκ ῥημάτων εἰς ΑΙΝΩ διὰ τῆς καταλήξεως ΣΙΑ, οἷον *θερμασία, ἰσχνασία*, κτλ. Λέγομεν δὲ νῦν ὅτι παρήχθησαν καὶ ἀρσενικὰ ὀνόματα διὰ τῆς καταλήξεως ΜΟΣ ἐκ ῥημάτων εἰς ΑΙΝΩ καὶ ΥΝΩ, οἷον *αὐασμός, πεπασμός*, κτλ. καὶ *ἁπαλυσμός, λεπτυσμός*, κτλ. Πάντα δὲ σχεδὸν ταῦτα ἔχουσι Σ πρὸ τοῦ Μ. Πρβ. *ἐξήρασμαι, ὕγρασμαι*, κτλ. καὶ *λελέπτυσμαι, τετράχυσμαι*, κτλ.

Τὰ γνωστὰ ἡμῖν παραδείγματα τοῦ εἰς ΣΜΟΣ λήγοντος τύπου, τοῦ ἐκ ῥημάτων ἐσχηματισμένου ἐχόντων ῥίζαν εἰς ΑΝ ἢ ΥΝ τελευτῶσαν, εἶνε τάδε.

ἀδρυσμός. Κουμανούδης *Συναγωγ.* σελ. 7 «*ἀδρυσμός*, ὁ. E. Miller παρέθηκε τὴν λέξιν ἄνευ μαρτυρίου ἐν Journ. d. Sav. Mai, 1868, σ. 315».

ἀναξασμός. Γαλην. Τόμ. ΙΒ', σελ. 406 «τὰς δὲ βαθείας ἀνάτριβε — μέχρις *ἀναξασμοῦ*».

ἀνευρυσμός. Ἀντυλλ. παρ' Ὀρειβ. Τόμ. Δ', σελ. 52, 11 «ὅσα μὲν οὖν κατὰ *ἀνευρυσμὸν* ἀρτηρίας γίνεται» καὶ σελ. 53, 11 «ἐὰν μὲν οὖν κατὰ *ἀνευρυσμὸν* ὑποπέσῃ». Γαλην. Τόμ. ΙΘ', σελ. 441 «ἀνεύ-

[1] Ἴδε σελ. 118 καὶ 175.

ρυσμά ἐστι φλεβώδους ἀγγείου *ἀνευρυσμός*». Παῦλ. Αἰγινήτ. Χειρουργ. σελ. 180 Briau «εἰ μὲν κατ' *ἀνευρυσμὸν* ὁ ὄγκος ἐγένετο».

ἀπαλυσμός. Ἱπποκρ Γ', σελ. 113 «ὁκόταν δὲ ἐς τὸν *ἀπαλυσμὸν* ἄγῃς» (Γαλην. Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 577).

αὐασμός. Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 620 «τὴν ἔρριψιν καὶ τὸν *αὐασμὸν*» (Πρβ. καὶ Γαλην. Τόμ. Ις', σελ. 195 καὶ 198 καὶ Ἐρωτιαν. σελ. 41, 5). Ἀρεταῖ. σελ. 36 «*αὐασμὸς* χειλέων καὶ δέρματος» καὶ σελ. 105 «*αὐασμὸς* ἱδρώτων». Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις σελ. 462, 15 φέρεται «Αὐαίνεται: ξηραίνεται — καὶ *αὐασμὸς* ἡ ξηρασία. Ἡ πρώτη δασεῖα». Πρβ. καὶ Σουίδ. λ. *αὐαίνεται*. Ὅτι ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν ἐλέγετο *αὑαίνω-ομαι* μετὰ δασέος πνεύματος μηνύεται τρανῶς ἐκ τοῦ συνθέτου *ἀφαναίνω-ἀφαναίνομαι* (*ἀφαναυθήσομαι*, κτλ.). Ἐπειδὴ δ' ὁ Θεόφραστος λέγει *ἀφαναίνω* καὶ *ἀφαναίνομαι*, δασυντέον παρ' αὐτῷ καὶ τὸ ὄνομα *αὕανσις*. Τὴν αὐτὴν δ' ἐκφορὰν ἐγκριτέον ἴσως καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει.

βαρυσμός. Γαλην. Τόμ. Ζ', σελ. 466 «*βαρυσμὸς* τοῦ σώματος ὅλου.» Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Β', σελ. 150 Παρ.

βραδυσμός. Θεόδωρ. Πρόδρ. Γ', 401 «ὁ μὲν *βραδυσμὸς* ἐστρόβει τὴν καρδίαν». Πρβ. Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Β', σελ. 135, 24.

δασυσμός. Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 81 «*δασυσμοὺς* φωνῆς ἀποκαθίστησιν».

εὐθυσμός, *κατευθυσμός*, *ἀπευθυσμός*. Φίλων Ἰουδ. Τόμ. Γ', σελ. 153 «τεῖχος δὲ ἡ *εὐθυσμὸς* ἑρμηνεύεται Σούρ». Κλήμ. Ἀλεξ. σελ. 130 «ἔστι δὲ ἡ κατὰ θεὸν παιδαγωγία *κατευθυσμὸς* ἀληθείας εἰς ἐποπτείαν θεοῦ». Ἀντυλλ. παρ' Ὀρειβ. Τόμ. Δ', σελ. 24, 12 «ἀντιστήριγμά τι πρὸς *ἀπευθυσμόν*». Πρβ. καὶ σελ. 266, 10.

ἡδυσμός. Ἔξοδ. Λ', 34 «χαλβάνην *ἡδυσμοῦ*». Ἴδε καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Δ', σελ. 106 Παρ. Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «*Ἡδυσμός*: ἡδισμός». Τὸ *ἡδισμός* ὑπὸ μὲν τοῦ Δινδορφίου μετετυπώθη εἰς τὸ *ἥδυσμα*, ὑπὸ δὲ τοῦ Μεινεκίου εἰς τὸ *ἡδυλισμός*.

ἰσχνασμός. Ἱπποκρ. Τόμ. Γ', σελ. 21 «τὸν δὲ *ἰσχνασμὸν* τοῦ σώματος οὕτω ποιέεσθαι». Κακῶς παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 491 εἶνε γεγραμμένον *ἰχνασμὸν* ἀντὶ τοῦ *ἰσχνασμόν*.

κρατυσμός. Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 609 «τριχῶν αὔξησις, παχυσμός, *κρατυσμός*, μινύθησις».

λαμπρυσμός. Νικήτ. Παφλαγ. Πατρολ. Ἑλλην. Τόμ. ΡΕ', σελ. 32 ά.

λεπτυσμός, *ἀπολεπτυσμός*. Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 579 (Γαλην. Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 79) «πᾶς *λεπτυσμὸς* χαλᾷ τὸ δέρμα» καὶ σελ. 603 «ἐν

τῷ *λεπτυσμῷ* ἡ περίτασις πρὸ τῆς τελευτῆς». Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 797 «πρὸς τριχῶν *λεπτυσμόν*». Σουΐδ. «*Λεπτυσμός*: *λεπτυσμός* ἐστιν ὅταν τὸ βάθος τῆς φάλαγγος συναιρῆται». Ἀντυλλ. παρ' Ὀρειβ. Τόμ. Α', σελ. 460, 10 «ἐρεθισμὸν καὶ *ἀπολεπτυσμόν*». Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Κουμανούδου γενομένῃ Συναγωγῇ Λέξεων Ἀθησαυρίστων σελ. 255 κεῖται «παραλεπτυσμός, ὁ. E. Mil. ἐν Journ. d. Sav. Mai 1868, σ. 315. (ἀμάρτ.)». Τὸ ὄνομα τοῦτο εὕρομεν ἡμεῖς ἐν τοῖς εἰς Ἱπποκράτη καὶ Γαληνὸν Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 302 «διὰ τοῦ τῶν χυμῶν *παραλεπτυσμοῦ*».

λευκασμός. Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Β', σελ. 114 «*λευκασμὸς* γὰρ ἑρμηνεύεται Λάβαν».

λιπασμός. Διοσκορ. Τόμ. Β', σελ. 26 «ἐμβροχή τε καὶ *λιπασμὸς* ὅλου τοῦ σώματος». Σωραν. π. Γυν. Παθ. σελ. 280, 16 Ἑρμ. «παραστέλλειν δὲ μετὰ *λιπασμοῦ* τὸν ὄγκον». Ἄλλα παραδείγματα ἴδε ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λ. *λιπασμός*.

μακρυσμός. Ψευδαριστοτ. Τόμ. Δ', σελ. 33, 26 «*μακρυσμὸς* ἀφ' ὕδατος γλυκεροῦ». Εὐστάθ. σελ. 1278, 21 «ἐνταῦθα δὲ ἡ ἀπὸ τὸν *μακρυσμὸν* (δηλοῖ) τῶν θνησκόντων». Ἴδε καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Ε', σελ. 531 Παρ.

μαρασμός. Γαλην. Τόμ. Α', σελ. 582 «εἴπερ ὁ θάνατος σβέσις ἐστὶ τῆς ἐμφύτου θερμασίας, εἴη ἂν καὶ τὸ γῆρας οἷον *μαρασμός* τις αὐτῆς» καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 666 «*Μαρασμός* ἐστι φθορὰ ζῶντος σώματος ἐπὶ ξηρότητι. Διττῶς δὲ τῆς φθορᾶς λεγομένης, τῆς μὲν ἐν τῷ γίνεσθαι, τῆς δὲ ἐν τῷ γεγονέναι, κατὰ τὸ πρότερον σημαινόμενον ἀκούειν χρὴ τῆς προσηγορίας. Οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς ὁ *μαρασμὸς* ὁ μὲν παρὰ τὸ μεμαράνθαι λέγοιτ' ἄν, ὁ δὲ παρὰ τὸ μαραίνεσθαι, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος ἐστίν». Ἐκ τοῦ *μαρασμός* ἐσχηματίσθη ἐπίθετον *μαρασμώδης*.

μεγαλυσμός. Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Ε', σελ. 650 Παρ.

μεγεθυσμός. Εὐστάθ. σελ. 1111, 40 «τὸ δὲ μεγάλοιο πρὸς *μεγεθυσμοῦ* ἔμφασιν» καὶ σελ. 1114, 44 «ἐὰν δὲ ἐκτείνηται *μεγεθυσμῷ*».

μελασμός. Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 430 καὶ Τόμ. Β', σελ. 111 «τετάνους, *μελασμούς*, ῥίγεα πυρετώδεα» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 29 «φλυκταινώσιος ἢ *μελασμοῦ*» καὶ σελ. 138 καὶ 139 καὶ 140 καὶ 176. Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 921 ϛ' «σπίλων καὶ *μελασμῶν* ἀναπιμπλάντας». Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 146 «*μελασμοὺς* τριχῶν». Γαλην. Τόμ. ΙΒ', σελ. 440 «ἄνευ τῆς ἐκ τοῦ *μελασμοῦ* τῶν στυφόντων βλάβης» καὶ σελ. 446 καὶ Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 156. Σχολ. Ἱπποκρ. καὶ Γαλ. Τόμ. Β', σελ. 450 «ποιεῖ δὲ καὶ *μελασμοὺς* τῷ καταψύχειν κτὲ.».

μηκυσμός. Εὐστάθ. σελ. 81, 6 «καὶ τὸ δασὺ πνεῦμα — καὶ ἡ τῶν ψιλῶν συμφώνων ἐπιφορὰ βοηθεῖν εἰς *μῆκυ μ'ν* δύνανται τῷ βραχεῖ φωνήεντι».

μιασμός. Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 238 δ' «περιεῖλε δὲ καὶ τοὺς *μιασμοὺς*» καὶ σελ. 393 γ' «ἑτέρου γὰρ μίξει πρὸς ἕτερον ὁ *μιασμός*» καὶ Σόλ. ΙΒ', 4. Πορφύρ. περὶ Ἀποχ. Ἐμψ. Δ', 20 «τὰς σφαγὰς καὶ ἀφαιρέσεις τῶν ψυχῶν — *μιασμοὺς* ἡγοῦντο». Ὠριγέν. Τόμ. ΙΘ', σελ. 329 «διὰ τὸν *μιασμὸν* τοῦ νοῦ». Εὐστάθ. σελ. 838, 47 «τὸ δὲ λύθρον *μιασμὸν* δηλοῖ τὸν ἐξ αἵματος».

μολυσμός. Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 779 γ' «ἤδη *μολυσμῶν* ἀνάπλεων» καὶ σελ. 831 α' καὶ σελ. 993 6'. Πορφύρ. περὶ Ἀποχ. Δ', 20 «*μολυσμὸν* δὲ τὴν μῖξιν» καὶ «ὁ *μολυσμὸς* καὶ ἡ μίανσις δηλοῖ τὴν μῖξιν τὴν ἑτέρου γένους πρὸς ἕτερον». Παῦλ. Β' πρὸς Κορινθ. Ζ', 1 «ἀπὸ παντὸς *μολυσμοῦ* σαρκὸς καὶ πνεύματος». Δαμάσκ. παρὰ Φωτ. Βιβλ. σελ. 338, 26 «τὰ ἐκμαγεῖα τῶν γυναικειων *μολυσμῶν*». Ἐφραὶμ Σύρ. Τόμ. Γ', σελ. 477 ς' «τῆς γῆς *μολυσμὸς* τοῦ αἵματος». Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἐρωτιανῷ σελ. 56, 9 «Ἄρδαλον : ῥύπον ἢ *μολυσμόν*». Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος γράφει σελ. 271, 8 «Προστροπή : ὁ *μολυσμός* — Μίασμα δὲ οἱ ῥήτορες γράφουσι καὶ οὐ προστροπή. Τὸ δὲ *μολυσμός* κοινόν, εἰ καὶ Συνέσιος καὶ τοῦτο λέγει παρὰ τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ· ὁ γὰρ μολυσμὸς διαδόσιμος γίνεται». Πρβ. σελ. 326, 11 «διὰ τὸ τὴν ὕβριν ὡσπερεὶ *μολυσμὸν* εἶναι πρὸς ὅντινα λέγεται».

ξηρασμός, *αναξηρασμός*. Ἐρωτιαν. σελ. 41, 5 «Αὐασμόν : *ξηρασμόν*». Σωραν. π. Γυν. Παθ. σελ. 200, 16 Ἑρμ. «πύρωσίς τε καὶ *ἀναξηρασμὸς* τῶν γυναικείων τόπων».

παροξυσμός. Δημοσθέν. σελ. 1105, 14 «ἢ λῆμμά τι κέρδους ἢ *παροξυσμὸς* ἢ φιλονικία». Ἀριστείδ. Τόμ. Α', σελ. 709 «τὸ πρὸς αὐτοὺς μῖσος αὐτῶν καὶ ὁ *παροξυσμός*» καὶ σελ. 836 καὶ Τόμ. Β', σελ. 187. Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 216 «οἱ *παροξυσμοὶ* τοῖσι πλείστοισι ἐν ἀρτίῃσι· περὶ δὲ τοὺς *παροξυσμοὺς* λήθη καὶ ἄφεσις καὶ ἀφωνίη» καὶ «πουλὺ δὲ περὶ τοὺς *παροξυσμοὺς* μάλιστα» καὶ σελ. 399 καὶ 400 καὶ 404 καὶ ἀλλαχοῦ. Πρβ. καὶ Γαλην. Τόμ. Ις', σελ. 251 καὶ 255. Τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὀνόματος γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Δ', 22 «ἀπάτη ἐξαπάτη, *παροξυσμός*, δεινολογία». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, οἷον Πράξ. Ἀποστ. ΙΕ', 39 «ἐγένετο δὲ *παροξυσμός*, ὥστε ἀποχωρισθῆναι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων» καὶ πρὸς Ἑβρ. Ι', 24 «εἰς *παροξυσμὸν* ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων», καὶ ἐν ἄλλοις βιβλίοις.

παχυσμός. Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 609 «τριχῶν αὔξησις, *παχυσμός*». Δαμοκρ. παρὰ Γαλην. Τόμ. ΙΓ', σελ. 988 «νεύρων *παχυσμούς*». Σημειωτέον δ' ὅτι φέρεται ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις καὶ «τοῖσι δὲ ἑτέροισι *παχυσμοῖσι* ἧσσον», ἀνθ' οὗ ὁ Λιτραῖος ὁρμηθεὶς ἐκ τῆς παρὰ τῷ Γαληνῷ γραφῆς Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 69 «τοῖσι δ' ἑτέροισι[ν] ἧσσον *παχυσμόν*» ἐξέδωκε «τοῖσι δὲ ἑτέροισι *παχυσμὸν* ἧσσον» (Ἴδε Ἑρμερίνσιον *Ἱπποκρ*. Τόμ. Α', σελ. 578. Πρβ. καὶ Σχολ. Ἱπποκρ. καὶ Γαλην. Τόμ. Β', σελ. 93).

πεπασμός. Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 162 «οὐδ' ἐς ὀλίγον *πεπασμὸς* ἦν» καὶ σελ. 219 «οὔτε *πεπασμοὺς* οὔτε καθάρσιας χρηστὰς εἶχε» καὶ σελ. 170 καὶ 575 καὶ 589 καὶ 617 καὶ 619. Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 495 «σκληρύνεται δὲ περὶ τὸν τῆς σταφυλῆς *πεπασμόν*». Γαλην. Τόμ. Α', σελ. 295 «ἅπαντες *πεπασμοὶ* ταχυτῆτα κρίσεως — σημαίνουσιν» καὶ Τόμ. Θ', σελ. 563 καὶ Τόμ. ΙΑ', σελ. 350. Ἐρωτιαν. σελ. 105, 14 «*Πεπασμός* : κυρίως μὲν ἐπὶ τῶν ἀκροδρύων εἴρηται, ὅταν ἐξ ὠμότητος πέπειροι οἱ καρποὶ γίνωνται· καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων, ὅταν οἱ χυμοὶ πεπανθῶσι». Πρβ. καὶ Σχολ. Ἱπποκρ. καὶ Γαλ. Τόμ. Β', σελ. 133.

περασμός, συμπερασμός. Ἐκκλησιαστ. Δ', 8 «οὐκ ἔστι *περασμὸς* τῷ παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ» καὶ Δ', 16 «οὐκ ἔστι *περασμὸς* τῷ παντὶ λαῷ» καὶ ΙΒ', 12. Γρηγόρ. Νύσσ. Τόμ. Α', σελ. 784 α' «τὸ ἐξώτερον παντὸς *περασμός*». Ἀρτεμίδ. Ὀνειροκρ. Γ', 58 «ἀπὸ γὰρ τοῦ τέλους τὸν *συμπερασμὸν* ἑκάστης χρείας προαγορεύει». Ὁ Ἑρχῆρος *Ἀρτεμιδ*. σελ. 191, 6 ἐξέδωκε «*τὸ συμπέρασμα* ἑκάστης χρείας».

πιασμός. Αἰλιαν. π. Ζῴ. ΙΓ', 25 «τὸν εἰς βάθος αὐτῶν ἐλέγχοντες *πιασμόν*».

πλατυσμός. Τίμων Φλειάσ. παρ' Ἀθην. σελ. 610 β' «ἐν δὲ *πλατυσμὸς* πουλυμαθημοσύνης, τῆς οὐ κενεώτερον οὐδέν». Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 697 «ποιεῖ καὶ πρὸς — *πλατυσμὸν* καὶ λύσιν στομάχου». Βασιλ. Δευτ. ΚΒ', 20 «καὶ ἐξήγαγέ με εἰς *πλατυσμόν*». Σοφ. Σειρὰχ ΜΖ', 14 «κατέλυσεν ἐν *πλατυσμῷ*». Ὠριγέν. Τόμ. ΙΓ', σελ. 77 «ἐν *πλατυσμῷ* πορεύεται, τουτέστιν ἐν εὐρυχωρίᾳ πολιτεύεται» καὶ Τόμ. ΙΖ', σελ. 271 «τὸ τῆς διανοίας ἡμῶν ἱλαρὸν καὶ εὔθυμον — *πλατυσμὸς* ὠνόμασται». Ἐπιφάν. Τόμ. Γ', σελ. 182, 11 «ἢ συστολὴν ἐργάζεται ἢ *πλατυσμὸν* ἢ μείωσιν» καὶ σελ. 281, 7 καὶ 322, 9 καὶ 371, 16. Σωκράτ. Ἱστορ. Ἐκκλ. σελ. 280 Οὔσσ. «τὸν *πλατυσμὸν* τῆς οὐσίας αὐτοῦ». Ἐφραίμ. 1364 «εἴς τε *πλατυσμὸν* τοῦ κράτους».

πληθυσμός. Πρόκλ. εἰς Πλάτ. Τίμ. σελ. 724 Σνειδ. «ὁ μὲν καθ'

ἕνωσιν, ἡ δὲ κατὰ *πληθυσμόν*». Ἴδε καὶ Θησ. Στεφ. λ. *πληθυσμός*.

πραϋσμός. Σωραν. π. Γυν. Παθ. σελ. 234, 16 «οὐ βίας δεομένην ἀλλὰ *πραϋσμοῦ*» (Πρβ. σελ. CII).

σκληρυσμός. Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 9 «*σκληρυσμὸς* τούτοισι ὀλέθριον» καὶ σελ. 16 «κατάψυξις μετὰ *σκληρυσμοῦ* ὀλέθριον» καὶ σελ. 47 καὶ 563 καὶ 620. Ἀντυλλ. παρ' Ὀρειβ. Τόμ. Δ', σελ. 23, 7 «ἐπιπόλαιος ὅ τε *σκληρυσμὸ*. ἥ τε συνδρομὴ φανεῖται». Ὠριγέν. Τόμ. ΚΑ', σελ. 384 (καὶ Τόμ. ΚΕ', σελ. 173) «*σκληρυσμὸν* μὲν ἤλεγχε τὸν τοῦ Φαραώ». Κακῶς εἶνε παρὰ τῷ Γαληνῷ γεγραμμένον Τόμ. Ις', σελ. 196 *σκληρισμόν* καὶ σελ. 200 *σκληρισμούς*. Ἀδιάφθορος ἔμεινεν ἡ γραφὴ ἐν σελ. 555 καὶ 666 καὶ ἐν Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 891.

τραχυσμός. Ἱπποκρ. Τόμ. Γ, σελ. 182 «ἢ κνησμῶν ἢ *τρηχυσμῶν*». Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 188 «*τραχυσμοὺς* τραχείας ἀρτηρίας» καὶ σελ. 234 «ἀρτηρίας *τραχυσμούς*». Γαλην. Τόμ. ΙΒ', σελ. 991 «τοὺς περὶ τὸ σῶμα *τραχυσμούς*» καὶ Τόμ. ΙΓ', σελ. 31 «ἀρτηριακὴ πρὸς *τραχυσμὸν* βρόγχων». Ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις φέρεται καὶ «μάλιστα μὲν διὰ ξύσιν ἢ *τρηχυσμὸν* τοῦ ἐντέρου» (σελ. 394,17 Φοησ.). Οὕτω δ' εἶνε προενηνεγμένη ἡ ῥῆσις καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ (Τόμ. ΙΕ', σελ. 691). Ἀλλ' ὁ Ἑρμερίνσιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἱπποκρατείων περιέγραψε τὸ ἢ *τρηχυσμὸν* ὑπολαβὼν αὐτὸ ἐξήγησιν τοῦ *ξύσιν* (Τόμ. Α', σελ. 321). Γραπτέον δὲ *ξῦσιν* ἀντὶ τοῦ *ξύσιν*.

ὑγρασμός, ἀνυγρασμός, καθυγρασμός. Ἱπποκρ. Τόμ. ΙΑ', σελ. 620 «ῥινὸς *ὑγρασμός*» (Γαλην. Τόμ. Ις', σελ. 194). Ἀρχιγέν. παρ' Ὀρειβ. Τόμ. Β', σελ. 156, 11 «πλέων ἡ δῆξις τοῦ *ἀνυγρασμοῦ*». Ἀέτ. σελ. 93, 34 «ἡ γλῶττα δεῖται *καθυγρασμοῦ*».

Ἐκ τῶν εἰς Ὅμηρον Παρεκβολῶν τοῦ Εὐσταθίου ἐμνημονεύθησαν τὰ ὀνόματα *μακρυσμός* καὶ *μεγεθυσμός* καὶ *μηκυσμός*. Ἐποιήσατο δὲ χρῆσιν ὁ Εὐστάθιος καὶ τοῦ *μολυσμός* σελ. 685, 55 «ἀποκαθαίροντες τὸν ἐκ τοῦ αἵματος *μολυσμόν*» καὶ σελ. 999, 52 καὶ 1058, 25 καὶ 1286, 25 καὶ 1956, 54. Εἶνε δ' ἀσμενιστὸν τῷ Εὐσταθίῳ τὸ ὄνομα *πληθυσμός* καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ *πλατυσμός*, οἷον

πληθυσμός σελ. 880, 45. 1206, 29. 1382, 18.
πληθυσμοῦ σελ. 1111, 44. 1492, 64.
πληθυσμῷ σελ. 836, 8. 1102, 61. 1784, 37.
πληθυσμόν σελ. 823, 45. 1104, 4. 1619, 39. 1965, 5.
πλατυσμός σελ. 931, 20. 1177, 41.
πλατυσμοῦ σελ. 928, 21. 1113, 58. 1379, 45. 1382, 22. 1733, 4.
πλατυσμῷ σελ. 1287, 1.

πλατυσμὸν σελ. 1042, 12. 1055, 43. 1112, 59. 1355, 19. 1393, 50. 1513, 28. 1766, 28. 1784, 15. 1785, 51. 1951, 62. *πλατυσμοῖς* σελ. 1099, 55.

Ἐν σελ. 678, 36 κεῖται «οὐ μόνον διὰ *πλατυσμὸν* καί τινα *πληθυσμὸν* καὶ εὐπορίας ἐπίχυσιν ὁ ποιητὴς παρεντίθησιν.» Φέρεται δὲ καὶ ἐν τοῖς Μικροῖς Συγγράμμασι τοῦ Εὐσταθίου σελ. 57, 60 «ἴσως δὲ καὶ *πλατυσμοῦ* μέλους ἕνεκεν· ὃς δὴ *πλατυσμὸς* κτέ.» καὶ σελ. 126, 7 «εἰς πολὺν *πλατυσμὸν*» καὶ σελ. 179, 59 «διὰ τὸν ἐκεῖ *πλατυσμὸν* τῆς τρυφῆς».

Ἐξ ὧν κατελέξαμεν ὀνομάτων προσθετέα τῷ Λεξικῷ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου εἶνε τάδε· *ἀναξασμός*, *βαρυσμός*, *βραδυσμός*, *εὐθυσμός*, *ἀπευθυσμός*, *ἀπολεπτυσμός*, *λαμπρυσμός*, *μακρυσμός*, *μεγαλυσμός*, *μεγεθυσμός*, *ἀναξηρασμός*, *πραϋσμός*, *ὑγρασμός*. Τῶν ὀνομάτων *παχυσμός* καὶ *πιασμός* προτάσσει ὁ δεινὸς λεξικογράφος τὸ ἀπορητικὸν σημεῖον (σελ. 1030 καὶ 1076).

Πλημμελῶς ἔχει τὸ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου ἁπάντων σελ. 1849, 12 «Δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐπὶ ἀδημονίας ἡ λέξις (ἀλύω) κεῖται καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς ὕστερον ὡς ἀπὸ τοῦ ἐκλύειν· ἄλις γὰρ ἐντεῦθεν ἡ ἀδημονία καί, ὥς οἱ παλαιοί φασιν, ἄλη *ῥυπασμὸς* καὶ ἀλύειν τὸ μηδὲν πράττειν». Ὁ Εὐστάθιος ἔγραψεν «ἄλυς γὰρ—ἡ ἀδημονία» καὶ «(ἄλυς) ἄλη *ῥιπτασμός*». Ἐν σελ. 1636, 25 ἀναγινώσκεται «Ἰστέον δὲ ὡς παρὰ τοῖς παλαιοῖς γράφεται καὶ ταῦτα· ἀλύει ἀντὶ τοῦ μαίνεται —καὶ ὅτι ἄλυς ἄλη *ῥιπασμὸς* καὶ ἀλύειν τὸ μηδὲν πράττειν». Γραπτέον *ῥιπτασμός*. Τοῦ ὀνόματος *ῥιπτασμὸς* εἶνε ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου παρατεθειμένα παραδείγματα ἐκ τῶν Ἱπποκρατείων καὶ ἐκ τῶν Διατριβῶν τοῦ Ἐπικτήτου καὶ ἐκ τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου. Κεῖται δὲ καὶ ἐν ταῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου Τόμ. Β', σελ. 50, 2 Μειν. «ἄσην δὲ λύπην μετὰ *ῥιπτασμοῦ*» καὶ παρὰ τῷ Σωρανῷ π. Γυν. Παθ. σελ. 30, 8 «ἀπορία, *ῥιπτασμός*, ἀνατροπὴ στομάχου» καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Ζ', σελ. 466 «ἀσιτίαι καὶ *ῥιπτασμοί*» καὶ Τόμ. ΙΕ', σελ. 556 «ἐν πολλοῖς δὲ τῶν ἀντιγράφων οὐ σπατίλην γεγραμμένην εὑρήσεις ἀλλ' ἄσην, ἵν' ἀκούσωμεν δηλονότι τὸν *ῥιπτασμὸν* τοῦ σώματος» καὶ Τόμ. ΙΘ', σελ. 75. Ὁ κῶδιξ τοῦ Ἡσυχίου ἔχει «Βλησύρισμος : *ὁ ἱππασμὸς* καὶ ἀλύς» ἀντὶ τοῦ «Βλήστρισμός : *ῥιπτασμὸς* καὶ ἄλυς». Πρβ. Ἐρωτιαν. σελ. 18, 4 «Βληστρισμός : ὁ *ῥιπτασμός*. Οὕτω Βακχεῖος τίθησιν. Ἐν ἐνίοις δὲ ἀντιγράφοις εὕρομεν βλητρισμὸν χωρὶς τοῦ Σ, ὄντως δὲ τὸν *ῥιπτασμὸν* σημαίνει, καθὼς καὶ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιός φησιν· ἐγὼ

δ' ἐμαυτὸν πόλιν ἐκ πόλεως φέρων ἐβλήστριζον· ἀντὶ τοῦ ἐρριπταζόμην». Ἴδε Μεινέκιον *Vindic. Strab.* σελ. 217 καὶ Βέργκιον *Ποιητ. Λυρ.* Τόμ. Β', σελ. 116 ἐκδ. δ'. Παρὰ Ῥούφῳ τῷ Ἐφεσίῳ σελ. 209, 5 ἀπαντᾷ «καὶ στενάγματι καὶ βοῇ καὶ *ῥιπτάματι* καὶ ἀπορίᾳ».

Περὶ τοῦ τύπου *κραδασμός* ἐγένετο λόγος ἐν § 3, σελ. 125.

Ὑπάρχουσι καὶ ὀνόματα *γλυκασμός* καὶ *πικρασμός-παραπικρασμός*. Διοσκορ. Τόμ. Β', σελ. 22 «ἀπὸ τοῦ *γλυκασμοῦ* σκοτοδινίαν». Ἐπιγρ. Ἑλλ. 8970 «ὅλος εἶ, σῶτερ, *γλυκασμός*» (Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Β', σελ. 651 Παρ.). Ἐσθὴρ ΙΔ', 8 «ἐν *πικρασμῷ* δουλείας ἡμῶν.» Εὐστάθ. Μικρ. Συγγρ. σελ. 202, 41 «καὶ μηδὲ παραψάμενον *πικρασμοῦ* ἐγλύκαζεν.» Κωνστ. Μανασσ. Συν. Χρον. 1065 (σελ. 48) «καὶ *πικρασμοὺς* τοὺς ἀπ' αὐτῶν ἔφερεν εὐκαρδίως». Ψαλμ. ϞΔ', 8 «ὡς ἐν τῷ *παραπικρασμῷ* κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ» (Πρβ. καὶ πρὸς Ἑβρ. Γ', 8 καὶ 15). Κλήμ. Ἀλεξ. σελ. 149 «αὗται αἰτίαι *παραπικρασμοῦ*». Καὶ ὑπ' ἄλλων δ' ἐγένετο χρῆσις τοῦ τε *πικρασμός* καὶ τοῦ *παραπικρασμός*. Πρβ. καὶ Σουΐδ. λ. *παραπικρασμός* καὶ Βαλκενάριον *Σχολ. εἰς Καιν. Διαθ.* Τόμ. Β', σελ. 464.

Πιθανώτατον δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐσχηματίσθησαν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ὀνόματα ἐκ τῶν ῥημάτων *γλυκαίνω* (ἐξ οὗ ἴσως καὶ τὸ *γλυκασία*) καὶ *πικραίνω-παραπικραίνω*. Πρβ. *γλύκανσις*, *γλυκαντικός* καὶ *πικραντικός (-ικῶς)*. Δύναται δ' ὅμως νὰ νομίσῃ τις ταῦτα παράγωγα τῶν ῥημάτων *γλυκάζω* καὶ *πικράζω-καταπικράζω*, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ. Πρβ. καὶ *ἐκπικράζομαι*.

Ἐν τῇ δημώδει ἡμῶν γλώσσῃ λέγεται *συμπερασμός* καὶ *ἀνασασμός* καὶ *πληθυσμός*. Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς Διαλέκτου σελ. 273 ἐκδ. β' «*Παραξυσμὸς* (ἀντὶ) *Παροξυσμός*, παθ. Ἠπίαλος (πυρετὸς), πυρετὸς (διαλείπων), πυρετὸς φρικώδης».

Εἴπομεν ὅτι πάντα σχεδὸν τὰ ὀνόματα τὰ σχηματισθέντα ἐκ ῥημάτων εἰς ΑΙΝΩ καὶ ΥΝΩ διὰ τῆς καταλήξεως ΜΟΣ ἔχουσι Σ πρὸ τοῦ Μ. Τὸ **σχεδὸν** προσετέθη διὰ τὸ ὄνομα *καταισχυμμός*, οὗ ποιεῖται χρῆσιν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς σελ. 587 «δεικνὺς τὸν *καταισχυμμὸν* τῆς πίστεως παρὰ τοῖς πολλοῖς» καὶ σελ. 601 «διά τε τὸν *καταισχυμμὸν* τοῦ πειράσαντος καὶ ἀποτυχόντος κτέ.» καὶ ὁ Θεοδώρητος Τόμ. Β', σελ. 950 «ἐκδειματοῦντες καὶ δεδιττόμενοι λήψονται, φησί, τὸν *καταισχυμμὸν* αὐτῶν.» Πρβ. *ᾔσχυμμαι*, *κατῄσχυμμαι*, κτλ.

Ἀνασκοποῦντες τὰ μέχρι τοῦδε διειλημμένα παρατηροῦμεν ὅτι ἐκ

μὲν τῶν εἰς ΥΝΩ ληγόντων ῥημάτων διφορούμενα μόνον ὀνόματα παράγονται, οἷον

ἀνεύρυνσις — ἀνευρυσμός.
(βάρυνσις—βαρυσμός),
εὔθυνσις—εὐθυσμός,
λέπτυνσις—λεπτυσμός,
μήκυνσις—μηκυσμός,
μόλυνσις—μολυσμός,
πλάτυνσις—πλατυσμός,
πράϋνσις—πραϋσμός,
σκλήρυνσις—σκληρυσμός.

Ἐκ δὲ τῶν εἰς ΑΙΝΩ περατουμένων καὶ διφορούμενα γίνονται καὶ τριφορούμενα, οἷον

θέρμανσις—θερμασία,
ὄσφρανσις—ὀσφρασία,
φλέγμανσις—φλεγμασία,
ψύχρανσις—ψυχρασία,
αὔανσις—αὐασμός,
λεύκανσις—λευκασμός,
λίπανσις—λιπασμός,
μάρανσις—μαρασμός,
μέλανσις—μελασμός,
μίανσις—μιασμός,
πέπανσις—πεπασμός,
πίανσις—πιασμός,
συμπέρανσις—συμπερασμός,
ἴσχρανσις—ἰσχρασία—ἰσχρασμός,
ξήρανσις—ξηρασία—ξηρασμός,
ὕγρανσις—ὑγρασία—ὑγρασμός.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΤΩι ΔΗΜΩι ΑΛΑΓΩΝΙΑΣ ΑΝΕΥΡΕΘΕΝΤΟΣ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ «ΜΕΛΕ»

§ α' Ἀναφέρων[1] τὰ παρὰ τοῦ βυζαντινοῦ ἱστορικοῦ Φραντζῆ ἀξιούμενα μνείας Μεσαιωνικὰ φρούρια Μεσσηνίας, ὡς Ζαρνάταν, Γαστίτζαν, τὸ Διάσειστον, «*Μελὲ*», Δυῤῥάχιον, Μολιανοῦν κλ. ἐν ὑποσημειώσει γράφω περὶ τοῦ «Μελὲ» *ὅτι ἡ νῦν λεγομένη Μηλέα ἐν τῇ Λακωνικῇ ἐστι*. Κατὰ νεωτέρας πληροφορίας, ἀρυσθείσας παρὰ τοῦ ἐν Πειραιεῖ ἐριτίμου φίλου μου κ. Ἠλία Στρούμπου, ἐξ Ἀλαγωνίας ἕλκοντος τὴν καταγωγὴν καὶ ἐπομένως ἐν ἀκριβείᾳ γινώσκοντος τὰ μέρη ἐκεῖνα, «*τὸ Μαλὲ*», τοῦ ἱστορικοῦ Φραντζῆ, εὑρίσκεται ἐν Ἀλαγωνίᾳ διασῶζον ἀκεραίαν τὴν ὀνομασίαν ταύτην καὶ νῦν εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ· κεῖται δὲ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὑπερκειμένου πρὸς βορ. τῶν Καλαμῶν ὄρους «*Ἁγίου Γεωργίου*», ἔνθα νῦν ὑπάρχουσιν ἱδρυμένα τὰ σχολεῖα τοῦ ἀειμνήστου Πέτρου Δημάκη. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὑπῆρχεν ἐν τῷ «*Μελὲ*» τούτῳ σχολὴ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Μονεμβασίας Μητροπολίτου διατελοῦσα, ἐν ᾗ ἐξεπαιδεύθη καὶ ὁ πρῴην Ἀργολίδος Γεράσιμος, ἀνεψιὸς τοῦ Μονεμβασίας, καὶ ἄλλοι πολλοί· ἴσως δὲ καὶ ὁ ἐξ Ἀλαγωνίας καταγόμενος, κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχεύσας Προκόπιος.

§ β' Διδάσκαλοι δὲ γνωστοὶ ἐν τῇ σχολῇ τοῦ «*Μελὲ*» διδάξαντες κατὰ τοὺς προτελευταίους τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους, ἦσαν ὁ Μάξιμος καὶ Θεοδόσιος, ἱεροδιδάσκαλοι, διαμένοντες ἐν τῇ Μονῇ τοῦ «*Μελὲ*» καλουμένῃ καὶ σήμερον διασωζομένῃ, τιμωμένῃ δ' ἐπ' ὀνόματι «*Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου*», κεῖται δὲ παρὰ τὸ χωρίον «*Τσερνίτσαν*», ὅπερ ἐστὶ τὸ κέντρον τῶν χωρίων τῆς Ἀλαγωνίας, καὶ πρωτεύουσα τοῦ δήμου· ἀπέχει δὲ τῶν Καλαμῶν 4 ½ ὥρας. Γνωστὸν δὲ ὅτι ὑπάρχει ἀποικία Γορτυνιακή· ἐπειδὴ ἐν Γορτυνίᾳ ὑπῆρχε κατὰ τὸν μεσαιῶνα πόλις καλουμένη «*Τσερνίτσα*», ἥτις περὶ τὰ 800 μ. Χ. κατεστράφη. Ἐκ δὲ τῶν οἰκούντων τῶν διασωθέντων καὶ πολλα-

[1] Ἐν σελ. 12 τοῦ ἀνὰ χεῖρας τόμου.

χοῦ διασκορπισθέντων κατοίκων αὐτῆς οἱ πλεῖστοι ἐγκατεστάθησαν ἐνταῦθα, καὶ ἀπέδωκαν τὸ ὄνομα «*Τσερνίτσα*» τῇ νέᾳ αὐτῶν πατρίδι, ἀλλ' οὐ μόνον τὸ ὄνομα τοῦτο μετήνεγκον, πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα, ὡς Μυελοί, «*Μονὴ Τσερνίτζας*», κλ. κλ.

§ γ΄ Ὑπάρχει δ' ἐν «*Μελὲ*» ναὸς βυζαντινός, οὗ ἡ Ἁγιογραφία καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἐπιγραφαὶ ἠδύναντο ἀναγινωσκόμεναι πολλὰ νὰ διασαφηνίσωσιν ἀντικείμενα τὴν μεσαιωνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν ἀφορῶντα.

§ δ΄ Μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ «*Μελὲ*» μένει ἡμῖν ἄγνωστος ἡ θέσις τῶν ἑξῆς μεσαιωνικῶν φρουρίων, τῶν παρὰ Φραντζῇ ἀναφερομένων, οἷον «*Γρεμπενῆ*», «*Ἀρχάγγελος*», «*Σαυλάουρος*», καὶ «*Ἰωάννινα*», καὶ «*Διάσειστον*». Ἀλλὰ περὶ τοῦ τελευταίου τούτου ἐν ὑποσημειώσει παρὰ Φραντζῇ ἀναφέρεται ὅτι ἦν ἐπίθετον τοῦ «*Μελέ*», ὡς τὸ «*ἀδιάσειστον Μελὲ*» (ἴδε χρονικ. Φραντζῆ ἐν ὑποσημ., βιβλ. 11, σελ. 131). Ἀλλὰ τότε γεννᾶται τὸ ζήτημα : διὰ τί τὸ «*Μελὲ*» τοῦτο ὠνομάσθη «*ἀδιάσειστον*», καὶ κατ' ἄλλον τύπον παρὰ Φραντζῇ ὡσαύτως διασωζόμενον «*Διάσειστον*» ; τίς ὁ λόγος, ἐξ οὗ προέκυψε τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἐν Μελέ ; πολιτικὸς λόγος ἢ φυσικός ; Ἄλλως τε οὐδενὸς λόγου τοιούτου ὑπάρχοντος, ὁ Φραντζῆς κακῶς παρέστησε τὸ ὄνομα «*Διάσειστον* ἢ *ἀδιάσειστον*»· ὑπῆρχε δὲ ἴδιον φρούριον ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, οὗτινος ἡ θέσις ἀγνοεῖται, καὶ οὗτινος τὴν ἀνεύρεσιν δέον νὰ ἀναθέσωμεν εἰς τὸ μέλλον· διότι πιθανώτατον φαίνεται ὅπως ἀνεκαλύψαμεν τὸ Σπητάλι, Πήδημα, Ἰάνιτσαν, Μαντίνειαν, Γαστίτσαν κλ. οὕτω δυνατὸν ἐν τῷ μέλλοντι καὶ τῶν ὑπολειπομένων ἡ θέσις νὰ ἀνευρεθῇ καὶ τότε ἔχομεν σαφῆ καὶ ἐπιστημονικὴν ἐνάργειαν τῶν παρὰ Φραντζῇ ἱστορουμένων.

§ ε΄ Περὶ τῆς σχολῆς τοῦ «*Μελὲ*» οὔτε ὁ κ. Σάθας ποιεῖταί που λόγον ἐν ταῖς Μεσαιωνικαῖς αὑτοῦ ἐρεύναις, οὔτε ὁ κ. Παρανίκας, οὔτε ἄλλος τις, καθόσον τὰ περὶ αὐτῆς οὐδεὶς ἐξηρεύνησεν ἄχρι τοῦδε: ὡσαύτως καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῇ κατὰ τὸν μεσαίωνα διδαξάντων, ἀγνώστων οὕτω διαμεινάντων, ὡς μὴ ὤφειλεν· ἀλλ' εὐτυχῶς ἐκ χειρογράφων ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ «*Μελὲ*» προερχομένων, διασωζομένων δὲ παρὰ διαφόροις ἄχρι τοῦ νῦν Ἀλαγονίοις, ἐν οἷς καὶ ὁ προμνημονευθεὶς κ. Ἠλίας Στροῦμπος, διαφωτίζεται οὐκ ὀλίγον καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐν τῇ σχολῇ τοῦ «*Μελὲ*» διδακτικῆς μεθόδου, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ διδασκόμενα ὑψηλὰ μαθήματα, οἷα ἡ Λογική, Μαθηματικά, οἱ Ἕλληνες Συγγραφεῖς κλ., διότι εὕρομεν τὴν Λογικὴν τοῦ ἀειμνήστου Α. Ψαλίδα χειρόγραφον, κείμενα ἑλλήνων συγγραφέων κατὰ τὴν παλαιὰν μέθοδον, τὴν λεγομένην «*ψιλαγωγίας*» ἢ «*ψυχαγωγίας*»,

ἡρμηνευμένα, τὰ Μαθηματικὰ τοῦ Μπαλάνου, τοῦ περιπύστου ἐν Ἰωαννίνοις καθηγητοῦ κλ. κλ., ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ Σχολὴ τοῦ «Μελὲ» ἦν ἐκ τῶν ἀρκετὰ σπουδαίων, καὶ ὅτι οἱ ἐν αὐτῇ διδάξαντες ἦσαν οὐχὶ ἐκ τῶν τυχαίων μυστῶν τῶν Μουσῶν, ὡς ἀποδεικνύεται ἔκ τινος χειρογράφου, περιέχοντος ἐπιστολῶν σειρὰν διαφόρων λογίων πρὸς ἑτέρους, σημαίνοντας κατὰ τὰς ἐποχὰς ἐκείνας.

στ' Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων δημοσιεύομεν ἐν τῷ *Παρνασσῷ* τὰς σημαντικωτέρας, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς ἑπομένης:

Νεοφύτου Ἱεροδιδασκάλου

Ἀρσενίῳ

«Παίζειν ἐν οὐ παικτοῖς, οὔτε τῇ Θέμιδι, οὔτε μὴν τῆς Θέμιδος »ἀρέσκει θεραπευταῖς· εἰ μὴ γάρ μοι τὰ τῆς γνώμης τῇ γλώττῃ »συνέβαινεν, οὐκ ἂν ὤφθην ἀπεσταλκώς σοι τὴν ἐμαυτοῦ σύν σοί τε, »καὶ ὑπὸ σοὶ διαμονήν, τὸ δὲ ταύτην μόνιμόν τε καὶ ἀναλλοίωτον, »ἐγὼ μὲν αὐτὸς βούλομαί τε καὶ εὔχομαι· ὅ γε μὴν τῶν καθ' ἕκα»στα λόγων τοὐναντίον ἅπαν ἀποδείκνυσιν, ἀλλοίωσιν αὐτῶν ὡς οἶ»σθα κατηγορῶν. Τίς οὖν ἐς τοσοῦτον ἀπονοίας ἐληλακὼς ἂν εἴη, ὃς »τοῖς τε τῇ φύσει καὶ κοινῇ καθωμιλημένοις ἀντιδογματίζειν κατα»θρασύνοιτο ; εἴη γὰρ ἂν εἴπερ ἤτοι φρενῶν, ἢ μαστίγων δεόμενος. »Τῷ μὲν οὖν φύσιν ἔχοντι τοῖς τῇ φύσει δεδογμένοις ἀντιφθέγγεσθαι, »οὐκ ἀνεπιτίμητον, οὐδὲ ἀκίνδυνον ἴσως· ὁ δὲ ὑπὲρ φύσιν Θεός, καὶ »τῆς φύσεως αὐτῆς δημιουργός, ὁ ὥσπερ τὰς φύσεις, οὕτω καὶ τὰ »περὶ τὰς φύσεις, μετασκευάζων ὡς βούλεται αὐτός, καὶ ἅπερ πολ»λῶν ἐναντίον ἐξεθέμεθα μαρτύρων, ἀναλλοίωτα διατηρήσοι· οὐ γὰρ »ἐσμὲν ἱκανοὶ ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν, κατὰ τὸν θεῖον »Ἀπόστολον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ ἀποφήνασθαι περὶ τοῦ ὑστέρου κατὰ »τὸ πρότερον, ὧν οὐχ ὡς τὸ πρότερον, οὕτω τοι καὶ τὸ ὕστερον ἐπὶ »τῶν ἐφ' ἡμῖν ὥρισται, ὅτι μὴ μόνῳ τῷ αὐτῷ χθὲς καὶ σήμερον καὶ »εἰς τοὺς αἰῶνας, ᾧ τινι καὶ αὐτὸς πεποιθὼς θαῤῥῶν ἴθι πρὸς ἡμᾶς »μηδὲν ἐνδοιάζων· οὐ γὰρ ἀθεεί, ἐγῷμαι, γεγενῆσθαι ἄρτι τὸ πάλαι »πολλάκις μὲν σπουδασθέν, κατὰ δὲ τὴν τῶν ἀνθρώπων σπουδὴν μὴ »περαιωθέν· ὅπου δὲ βούλεται Θεός, κἂν Ἰωνᾶς τις ᾖ, κἂν Ἀνανίας, »παραιτούμενοι πορεύεσθαι, ὁ μὲν κατὰ τοὺς περὶ τὸν Παῦλον, ὁ δὲ »πρὸς τὴν πόλιν, φεύγων εἰς Θαρσείς, ἄκοντες μέν, τῷ θείῳ δ' οὖν »ἑκάτεροι πειθαρχήσουσι νεύματι, ὁ μὲν ἀνακαλούμενος, ὁ δὲ ἐπιτι»μώμενος, κἂν εἰ δέ τις εὐπειθὴς μέν, διακρινόμενος δέ, πειράζειν

»πειρῷτο τὸ θεῖον, κατὰ τὸν Γεδεών, καὶ τούτου πάντως ἤτοι ὡς »πόκου λευκότης ἢ ὡς γῆ κεχερσωμένη, ἐπιστάξοι δ' ὅμως τῇ καρ»δίᾳ ἡ δρόσος τῆς τοῦ θείου θελήματος ἐπιγνώσεως, ὅλως τε οὐδείς »ἐστι τῶν ἁπάντων, δοκῶν μὲν ἐκτελεῖν, μὴ συντελῶν δέ. Ταῦτ' ἄρα »καὶ παῖδες Ἑλλήνων, οἶμαι, Ὀρφέα ἐκεῖνον ἐτερατεύσαντο τῇ τῆς »μουσικῆς ἁρμονίᾳ χειροῦσθαι τὰ σύμπαντα, ἢ οὐχὶ καὶ σὺ αὐτὸς »ἄκων μέν, ὑπεῖξες δ' οὖν ὅμως, ᾗπερ Θεὸς ἐγκελεύεται· εἰ δὲ καὶ »αὐτὴ ἡ κτίσις ὑπετάγη ὅτῳ καὶ ὑπετάγη, ἑκοῦσα μὲν οὔ, ἰδίᾳ δὲ »τὸν ὑποτάξαντα, καθὼς γέγραπται τίς εἰμι ἐγὼ μόνος τῶν ἁπάν»των τῷ θείῳ πειθαρχούντων βουλήματι δυσπειθῶς ἔξω μόνος; »Ἀλλὰ γὰρ ἴδοιμί σε καὶ περιπτυξαίμην τὴν θεσπεσίαν κεφαλήν, ἧς »τὴν εἰκόνα νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ὑποτυπούμενος, ἀποκαμοῦμαι »τὰς εὐδίας ἀναμετρῶν, καὶ τὴν ὑμετέραν περιβλεπόμενος κάθοδον. »Ἔρρωσο.»

Γεώργιος Συνεσίῳ

τὴν ἐκ κέντρου ψυχῆς ὀφειλομένην προσκύνησιν.

«Ὅτι μὲν φιλίας τεκμήριον τὸ ἐπιστέλλειν ἐστίν, οὐδὲ αὐτὸς ἀν»τερεῖς· ὅτι δὲ λήθης τὸ μή, ἀρνηθῆναι οὐκ ἔχεις· ἐπὶ σοὶ οὖν τὸ μὲν »πρῶτον οὐκ ἦν, τὸ δὲ δεύτερον ἠκολούθησε, καί περ ἐμοῦ ἅπαξ καὶ »δὶς ἐπιστείλαντος· χρῆν δὲ οὐχί· διὸ τῆς μὲν φιλίας μέμνησο, τῆς »δὲ λήθης ἐπιλάθου.

»Ἔρρωσο. αψηε΄. Ἰουλίου κη΄.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν διὰ στίχων Ἀδωνίων.

«Τῷ ἱερῷ Συνεσίῳ
»εἰλικρινεῖ μοι τῷ φίλῳ,
»Χριστὸς ἀνέστη προσᾴδω
»Μετ' ἀσμενείας.

»Κρεῖσσόν γέ μ' ὑστερηθῆναι,
»Τοῦ ζῆν τούτου, ὦ φιλότης,
»Ἢ φίλου μ' ἐπιλαθέσθαι,
»Εἰλικρινοῦς γε.

»Οὗπερ οὐδέν ἐστι κτῆμα,
»Τιμιώτερον οὐδὲ χρῆμα,
»Τῶν ὅσα γε ἐν τῷ βίῳ
»Ὥς πού τις ἔφη.

»Τὸν γὰρ μὴ ἔχοντα φίλους
»Ἔν γε τῷ βίῳ ἀξίως,
»Οὐδὲ ζῆν ὅλως προσήκει,
»Ὡς καί τις ἄλλος.
»Οἱ εὐποροῦντες δ' αὖ φίλων
»Εἰλικρινῶν καὶ ἀξίων,
»Οὐδέποτέ γε ἐν θλίψει
»Γένοιτ' ἂν πάντως.
»Ἡ γὰρ Φιλότης, Ἰσότης
»Ὡς Ἐπικτήτῳ δοκεῖ γε,
»Ἡ δὲ Ἰσότης, Ταυτότης.
»Ὅθεν, ὡς οἶμαι,
»Οὐδὲν ἀντάξιον ταύτης
»Τῆς ἀτρεκίης εὐνίης
»Τῶν ὅσα γε ἐν τῷ βίῳ
»Ὅ,τ' ἂν ποτ' εἴποις.
»Ἀντιβολῶ σε τοιγάρτοι
»Ὦ διδασκάλων ἀκρότης,
»Μὴ ἐπιλήσῃ μ' εἰς τέλος
»Ὡς Δαβὶδ ψάλλει.
»Καὶ ταῦτα ἅλις μὲν λιτῶς,
»Ἐγὼ δὲ μένω ὅλως σός,
»Σῶν τε εὐχῶν ἐπιδεὴς
»ΓΕΩΡΓΙΟΣ ὁ εὐτελής.
»Ἡμέρᾳ τετάρτῃ.»

»Ἂν ἔλαβε γράμματα ἰδικά μου, παρακαλῶ νὰ μοὶ τὰ ἀποστείλῃ μὲ τὸν παρόντα, ὃς καὶ θεῖός μου ὢν τυγχάνει.»

Ἡ ἐπιγραφὴ

»Τῷ ἱερῷ Συνεσίῳ
»Καὶ διδασκάλῳ τῆς Κρήτης
»Τῷ ἐν Χριστῷ μοι φιλτάτῳ
»Ἐγχειρισθείη
»Προσκυνητῶς.»

Κυπριανοῦ Ἱεροδιακόνου, τοῦ Κρητός, τοῦ ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἄθωνα Σχολῇ διδασκάλου, ἐπιστολαὶ διάφοροι.

Πρὸς τὸν Τυρνόβου Καλλίνικον

Τὴν ὑμετέραν θεοπρόβλητον, ἐλλογιμωτάτην καὶ σεβασμιωτάτην ἡμῖν ἅμα καὶ εὐεργετικωτάτην Πανιερότητα δουλικῶς προσκυνοῦντες, τὴν θεηφόρον αὐτῆς δεξιὰν κατασπαζόμεθα μεθ' ὅσης πλείστης τῆς εὐλαβείας.

«Δούλους δεσπόταις καὶ εὐεργέταις εὖ πάσχοντας, χάριτας τὰς

»ένούσας άποδιδόναι καὶ ἀμοιβάς, οὐχ ὅπως νόμοι διαγορεύουσι Περ-»σικοί, ἀλλὰ πολλῷ πλέον τοῦτο προσεμπεδοῦσι καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς »Εὐαγγελικοὶ χρησμοί· οὐχὶ οἱ δέκα, φησὶν ὁ θεάρχιος λόγος, ἐν τῇ »Ἱστορίᾳ τῶν Λεπρῶν, οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν ; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; »τί τῶν ὀλίγων τουτωνὶ ῥημάτων εἰς παράστασιν τῆς προκειμένης »ἀληθείας σαφέστερον γένοιτ' ἄν ; οὐχὶ διὰ τούτων τοῖς καὶ μικρὸν »ἐπιστήσασι καθίσταται γνώριμον πόῤῥω μὲν ἀπελαύνειν τῶν εὖ πε-»πονθότων τὸ τῆς γνώμης ἀχάριστον, ἀποδέχεσθαι δὲ καὶ εἰσοικίζειν »ἐν ταῖς τούτων ψυχαῖς τὸ τοῦ τρόπου εὐχάριστον ; ἐλλογίμους δέ, »εἰ τύχοι, ὄντας τοὺς εὐεργέτας, τίσιν ἄλλαις χάρισι πρεπωδεστέ-»ραις τε καὶ οἰκειοτέραις παρὰ τῶν εὖ πεπονθότων ἀμείβεσθαι δί-»καιον, ἢ λόγοις αὐτοῖς, οἷς ἐκεῖνοι ὁσημέραι ἐπεντρυφῶσι, καὶ μᾶλ-»λον ἐπ' αὐτοῖς ἐγκαυχῶνται, ἢ ὁ Κροῖσος ἐπὶ τοῖς θησαυροῖς, καὶ ὁ »Γύγης ἐπὶ τῇ σφενδόνῃ, καὶ ἐπὶ τῷ οἰστῷ ὁ ὑπερβόρειος Ἄβαρις ; »Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἐλλόγιμον ὄντα εἰδότες, λόγοις σὲ τοῖς οἰ-»κείοις ἀμείβομεν, καὶ τὰ σὰ σοὶ προσφέρομεν, ἐφ' οἷς ἡμᾶς ἔφθης »εὐεργετήσας, ἱεράρχα θεσπέσιε! Φημὶ δὴ τοῖς Ἰάμβοις τουτοισὶν »ἅμα καὶ Ἡρωελεγείοις μικροῖς τισι πάντως καὶ εὐτελέσιν, ἐπὶ με-»γάλαις καὶ μείζοσί τισι, καὶ μεγίσταις δήπου ταῖς χάρισιν. Ἀλλ' οἱ »μὲν Ἴαμβοι, τῷ ἀνέκαθεν τὴν σχολὴν ταύτην ἐπὶ τῷ τοῦ προφήτου »Ἠλιοῦ τιμᾶσθαι ὀνόματι, καὶ τούτου νεωκόρον αὐχεῖν καὶ εἶναι καὶ »λέγεσθαι, διὰ τῆς πρὸς ἡμᾶς τοὺς σεαυτοῦ δούλους, ἀρδείας, ἄλλον »σε ὑπὲρ Ἠλίαν, Ἠλίαν ἐν τῷ μέρει τούτῳ ἀποδεικνύειν φιλοτιμῶν-»ται, εἴ περ τὰ εἰς τοὺς δούλους γενόμενα, εἰς τοὺς δεσπότας δια-»βαίνειν εἰώθασιν· οἱ δὲ Ἡρωελεγεῖοι ἀκέστορα δῆθέν τινα, ἑνὶ φαρ-»μάκῳ τὴν διπλῆν δίψαν τῶν μαθητιώντων ἰώμενον, τοῦ ὕδατος καὶ »τῶν μαθημάτων, οἵτινες καὶ πλακὶ ἐγκαταγλυφέντες, στυλογραφία »τις ἔσονται ἀΐδιος τοῦ εὐεργετήματος.

»Ἀποδεξαμένη οὖν αὐτοὺς χριστομιμήτως, ὡς τὰ τῆς χήρας λε-»πτὰ μὴ τῇ εὐτελείᾳ ἀποβλέψῃ τοῦ προσφερομένου, τῇ δὲ διαθέσει »μᾶλλον τῶν προσφερόντων, ἡ θεσπεσία αὐτῆς κορυφὴ καὶ συγγνώ-»μης ἡμᾶς ἀξιοῦσα τὰς θεοδέκτους αὐτῆς εὐλογίας διὰ παντὸς χα-»ριζέσθω σωτηριωδέστατον τῷ βίῳ ἐφόδιον.

»Τῆς ὑμετέρας εὐεργετικωτάτης καὶ σεβασμιωτάτης πανιερότητος

»δοῦλοι ταπεινοὶ καὶ ὑποκλινέστατοι

ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ *ὁ καὶ διδάσκαλος*

»καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ καὶ μαθηταί.»

Ἡ ἐπιγραφή

«Τῷ πανιερωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ τε καὶ θεοπροβλήτῳ Μητροπο-»λίτῃ τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Τυρνόβου, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ »πάσης Βουλγαρίας, κυρίῳ κυρίῳ Καλλινίκῳ, τῷ εὐεργετικωτάτῳ ἡ-»μῶν πατρί, καὶ σεβασμιωτάτῳ δεσπότῃ· προσκυνητῶς.

»Εἰς τὴν βασιλεύουσαν.

«Ὅρα ἔμπροσθεν καὶ τὸ πρὸς τὴν τοῦ ὕδατος πηγὴν Ἡρωελεγεῖον »ἐπίγραμμα τοῦ αὐτοῦ Κυπριανοῦ, περὶ οὗ φησὶν ἐν τῇδε τῇ ἐπιστο-»λῇ μετὰ τῆς αὐτοῦ ἑρμηνείας·

«Τίπτε δὴ ὀλλυμένου σπάνιν ὕδατος ἠλεὲ μῦστα
»Ἄμβροτον ἄψ βάλλεις, νᾶμα τὸ τῆς σοφίης ;
»Ἠνί σοι ἐξέχεεν κελαρύζον νήχητον ὕδωρ,
»Τουτὶ δέ, οἷον ἄκος, δίψεος ἀργαλέου
»Τυρνόβου πυκινόφρων Ἀρχιερεύς, ὁ Μυκώνης,
»Εὖ γεγαὼς βλαστός, τοὔνομα Καλλίνικος.
»Τῷ τοι ἄρ' εὔχου· ὅς σε ἄκει νῦν ῥύσατο δίψης,
»Διπλῆς εἶν' ἁπλῷ, ὕδατος ἠδὲ μόνου[1]».

Ἑρμηνεία :

«Τοῦ α' Δηλονότι: Ὦ μωρὲ καὶ μάταιε μαθητά, διὰ ποίαν αἰτίαν »βάλλεις ὀπίσω σου, ἤτοι παραιτεῖς τὸ ἀθάνατον καὶ ἄφθαρτον ὕδωρ »τῆς σοφίας καὶ τῶν μαθημάτων, διὰ τὴν σπανιότητα τοῦ φθαρτοῦ »ὕδατος ;»

«Τοῦ β': Νὰ ὁποῦ διὰ χάριν ἐδικήν σου ἐξέχεε τοῦτο τὸ ὕδωρ τὸ »πλούσιον, καὶ μετὰ ἤχου ῥέον ἐν τῷ κατάρχεσθαι, ὡσὰν ἕνα ἰατρι-»κὸν τῆς χαλεπῆς καὶ ἀνυποφόρου σου δίψης.»

»Τοῦ γ': Ὁ φρονιμώτατος καὶ σοφὸς ἀρχιερεὺς Τυρνόβου, ὁ εὐγενὴς »βλαστὸς τῆς Μυκώνου, ὀνόματι Καλλίνικος.»

«Τοῦ δ': Λοιπὸν ἐπεύχου εἰς αὐτὸν ἀγαθά, ὁ ὁποῖος σὲ ἠλευθέρωσε »μὲ ἕνα ἁπλοῦν ἰατρικὸν ἀπὸ τὴν διπλῆν καὶ κακὴν δίψαν ὁποῦ ἔπα-»σχες, δηλ. τοῦ ὑγροῦ ὕδατος καὶ τῆς γνώσεως καὶ σοφίας.»

(Ἕπεται συνέχεια καὶ ἑτέρων ἐπιστολῶν καὶ τὸ τέλος τῆς πραγματείας ταύτης).

Ἀθαν. Πετρίδης, Ἠπειρώτης
Διευθυντὴς τοῦ ἐν Πειραιεῖ Ἐκπαιδευτηρίου «Τσιούμα».

[1] «Ὁ γὰρ νοῦς ἐνταῦθα ἀντὶ γνώσεως ἐξείληπται, καθὸ καὶ εἴρηται, θύραθεν νοῦς, ἤτοι ἡ ἔξωθεν ἐπιγινομένη γνῶσις.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΑ

α'

Ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται. Ἐν τῇ καθημέραν ἀκουομένῃ ταύτῃ γνωμικῇ φράσει συνήθως ἀποδίδοται τῷ *δεδικαίωται* ὑπὸ τῶν ἀπειροτέρων τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἡ ἔννοια τοῦ *γίγνεσθαι, ἀποθαίνειν δίκαιον*, τῇ δ' ὅλῃ φράσει ἡ ἔννοια, «ὁ ἀποθανὼν δὲν πρέπει νὰ κακολογῆται πλέον, διότι διὰ τοῦ θανάτου ἐγένετο ἢ ἐκηρύχθη δίκαιος». Ἡ τοιαύτη ὅμως τοῦ γνωμικοῦ ἑρμηνεία εἶνε ἐσφαλμένη, διότι ὀρθῶς αὕτη σημαίνει, «ὁ ἀποθανὼν κεκόλασται», ὁ ἀποθανὼν δηλ. ἔχει ἤδη τιμωρηθῆ ἀρκετὰ διὰ τοῦ θανάτου, ὥστε δὲν χρήζει περαιτέρω ἐλέγχου καὶ ψόγου. Διότι τὸ *δικαιοῦν* καὶ *δικαιοῦσθαι* ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ κατά τε ἐνεργητικὸν καὶ κατὰ παθητικὸν καὶ μέσον τύπον «δύο δηλοῖ», κατὰ τὸν Σουΐδαν, «τό τε *κολάζειν* καὶ τὸ *δίκαιον νομίζειν*», ὄντως δὲ εὕρηται μὲ τὴν προτέραν τῶν δύο τούτων σημασιῶν οὐχὶ σπανίως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Πρβ. Ἡροδότ. I, 100, «Εἴ τινα πυνθάνοιτο ὑβρίζοντα, τοῦτον, ὅκως μεταπέμψαιτο, κατ' ἀξίαν ἑκάστου ἀδικήματος *ἐδικαίου*». — III, 29, «Ἐνετείλατο τοῖσι ταῦτα πρήσσουσι τοὺς μὲν ἱρέας *ἀπομαστιγῶσαι*, Αἰγυπτίου δὲ τῶν ἄλλων τὸν ἂν λάβωσι ὁρτάζοντα κτείνειν· ὁρτὴ μὲν δὴ διελέχετο Αἰγυπτίοισι, οἱ δὲ ἱρέες *ἐδικαιοῦντο*.» — IV, 92 B (ἐν τῷ τῆς Πυθίας χρησμῷ περὶ τοῦ Ἠετίδου Κυψέλου)... «*δικαιώσει* δὲ Κόρινθον» =κολάσει Κόρινθον, ὡς ἐξάγεται ἐξ ὅσων ὁ συγγραφεὺς λέγει περὶ τοῦ ἰδίου ἐπεξηγητικῶς 92 ... «ἔσχε Κόρινθον ... τυραννεύσαι δὲ ὁ Κύψελος ... πολλοὺς μὲν Κορινθίων ἐδίωξε, πολλοὺς δὲ χρημάτων ἀπεστέρησε, πολλῷ δ' ἔτι πλείους τῆς ψυχῆς». Οὕτω καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ 3, 40, 4, «Ὑμᾶς δὲ αὐτοὺς μᾶλλον *δικαιώσεσθε*» ἡ λέξις δηλοῖ ὅ,τι ὀλίγον ἀνωτέρω τό, «τὰ δίκαια ἐς Μιτυληναίους ποιήσετε», ἤτοι «δικαίως κολάσετε». Πρβ. καὶ Πλάτ. Νόμ. ΙΑ', σελ. 934, B... «τοὺς ἰδόντας αὐτὸν *δικαιούμενον*», ὅπερ ἀμέσως ἀνωτέρω λέγεται «διδοὺς δίκην». Κλαυδ. Αἰλιανοῦ Ποικ. ἱστορ. βιβλ. Ε', κεφ. 18, «Τὴν αἰτίαν μόνην (γυναῖκα φαρμακίδα) *ἐδικαίωσαν τῷ θανάτῳ*». — Βιβλ. ΙΔ', κεφ. 7, «Εἰ δέ τι χαῦνον ἦν αὐτοῖς (τοῖς ἐφήβοις τῶν Λακεδαιμονίων) τῶν μελῶν, *ἐπαίοντο* καὶ *ἐδικαιοῦντο*. Ἐντεῦθεν *δικαιωτήριον* ἐσήμαινε *κολαστήριον*. Πρβ. Πλάτ. Φαίδρ. 249, A, «Κριθεῖσαι δὲ αἱ μὲν εἰς τὰ ὑπὸ γῆς *δικαστήρια* ἐλθοῦσαι *δίκην ἐκτίνουσιν*» · δι-

καστής δ' ἐκαλεῖτο οὐ μόνον ὁ κριτὴς καὶ δικαστής, ἀλλὰ καὶ ὁ *τιμωρὸς* καὶ *κολαστής*, ὡς εὕρηται παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν τῷ «Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων» σελ. 549, Α' τόμ. Η', σελ. 172, ἐκδ. Reiske. «Οὕτως ἡ καθ' ἕκαστον, ὧν πταίει καὶ προσπίπτει, ῥαπιζομένη καὶ ἀνακρουομένη τῷ κολάζεσθαι κακία μόλις ἂν γένοιτο σύννους καὶ ταπεινὴ καὶ κατάφοβος πρὸς τὸν θεόν, ὡς ἐφεστῶτα τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασι καὶ πάθεσιν οὐχ ὑπερήφανον *δικαστήν*». Καὶ ἡ γερμανικὴ δὲ γλῶσσα τῷ αὐτῷ ῥήματι richten δηλοῖ τό τε δικάζειν, ἀπονέμειν τὸ δίκαιον καὶ τὸ *κολάζειν*, διὸ scharfrichter (ὀξὺς δικαστὴς κατὰ γράμμα) ὁ δήμιος καλεῖται· ἡ δὲ γαλλικὴ διὰ τοῦ *justicier* τοῦ ἐκ τοῦ juste γενομένου, δηλοῖ τὸ *καταδικόν τινα κολάζειν*.

ϛ'

Ξενοφῶντος Ἑλληνικῶν I, 1, 2 ἑπ., «... μετ' ὀλίγον δὲ τούτων Δωριεὺς ὁ Διαγόρου ἐκ Ῥόδου εἰς Ἑλλήσποντον εἰσέπλει ἀρχομένου χειμῶνος τέτταρσι καὶ δέκα ναυσὶν ἅμα ἡμέρᾳ· κατιδὼν δὲ ὁ τῶν Ἀθηναίων ἡμεροσκόπος ἐσήμανε τοῖς στρατηγοῖς· οἱ δὲ ἀνηγάγοντο ἐπ' αὐτὸν εἴκοσι ναυσίν, ἃς ὁ Δωριεὺς φυγὼν πρὸς τὴν γῆν ἀνεβίβαζε τὰς αὐτοῦ τριήρεις, *ὡς ἤνοιγε*, περὶ τὸ Ῥοίτειον· ἐγγὺς δὲ γενομένων τῶν Ἀθηναίων, ἐμάχοντο ἀπό τε τῶν νεῶν καὶ τῆς γῆς..»

Τὸ χωρίον τοῦτο πολλὰ πράγματα παρέσχε τοῖς ἑρμηνευταῖς τοῦ Ξενοφῶντος διὰ τὴν φράσιν *ὡς ἤνοιγε*. Ὁ Ξενοφῶν δηλ. μόνος ἐκ τῶν δοκίμων ἑλλήνων συγγραφέων μεταχειρίζεται τρὶς τὴν ἐλλειπτικὴν ταύτην φράσιν καὶ ἐν μόνοις τοῖς Ἑλληνικοῖς, ἐνταῦθα καὶ κατωτέρω I, 5, 13 καὶ I, 6, 21. Εἶνε δ' ἡ φράσις προδήλως δημώδης ναυτική, κατὰ παράλειψιν τοῦ ἀντικειμένου *θάλασσαν* ἢ *ὁδὸν* σχηματισθεῖσα, καὶ σημαίνει ἐν τοῖς δυσὶ τελευταίοις χωρίοις ὅ,τι ἡ τῶν ἡμετέρων ναυτικῶν, *ἀνοίγω*, *'παίρω τἀνοικτά*, ἐξέρχομαι δηλ. ἐκ στενῶν ἢ ἐκ λιμένος εἰς ἀνοικτὴν θάλασσαν, ἡ ἔννοια ὅμως αὕτη οὐδαμῶς ἁρμόζει ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ, ἔνθα πρόδηλον εἶνε ὅτι τοὐναντίον θέλει νὰ δηλώσῃ ὁ συγγραφεύς, ὅτι ὁ Δωριεὺς κατέφυγεν εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ εἰς στενόν τι ἢ ἄβατον καὶ ῥηχὸν μέρος, ὅπως προφυλαχθῇ ἀπὸ τοὺς ἐπιπλέοντας Ἀθηναίους. Τούτου ἕνεκα πολλὰς καὶ ποικίλας διορθώσεις τῆς φράσεως ἔχουσιν ἀποπειραθῇ ξένοι τε καὶ ἡμέτεροι κριτικοί, τὰς ὁποίας οὐδεμία ἀνάγκη ν' ἀναγράψωμεν ἐνταῦθα· ἀρκεῖ νὰ δηλώσωμεν ὅτι οὐδεμίαν τούτων εὕρομεν παλαιογραφικῶς τε καὶ πραγματικῶς ἐπιτυχῆ. Τὸ καθ' ἡμᾶς φρονοῦμεν ὅτι τὸ χωρίον θεραπεύεται κάλλιστα, ἐὰν ἀντὶ τοῦ *ὡς ἤνοιγε* γραφῇ ἤτοι *ὡς οἷόν τ' ἦν*

ἢ μᾶλλον *εἰς ἠόνα*. Ὁ Δωριεὺς δηλ. προσεπάθησε ν' ἀποφύγῃ τὸν ἐκ τῶν ἐπιπλεόντων ἰσχυροτέρων Ἀθηναίων κίνδυνον ῥίπτων τὰ πλοῖά του εἰς τὴν ξηράν, παρὰ τὸ Ῥοίτειον ἀκρωτήριον, ὅπως μὴ καταλαβόντες συμπαραλάβωσιν αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι ἢ ἂν μέχρις ἐσχάτων τὸν ἀκολουθήσωσι, μεταβάλῃ τὴν ναυμαχίαν εἰς πεζομαχίαν, καθ' ἣν ἤλπιζε τὴν παρὰ τοῦ Μινδάρου ἐκ τῆς ξηρᾶς βοήθειαν, ὅπως δ' ἐσχεδίαζεν, οὕτω καὶ ἐγένετο τὸ πρᾶγμα, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀμέσως κατωτέρω ὑπὸ τοῦ συγγραφέως διηγουμένων. Διότι ἡ ἐπακολουθήσασα διπλῆ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων μάχη ἐγένετο τὸ μὲν πρῶτον «ἀπό τε τῶν νεῶν καὶ τῆς γῆς» ἄνευ ὁριστικοῦ τινος ἀποτελέσματος, τὸ δὲ δεύτερον «περὶ Ἄβυδον *κατὰ τὴν ἠόνα*», ἡ δ' Ἄβυδος ἦτο παρὰ τὸ Ῥοίτειον. Διὰ ταῦτα φρονοῦμεν ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ *εἰς ἠόνα* εἶχε γράψει ὁ Ξενοφῶν, ἀφοῦ μάλιστα κατόπιν *ἐνάρθρως* ἐπαναλαμβάνει «*κατὰ τὴν ἠόνα*».

γ'

Πολυβίου 3, 40, 11-13, «Λεύκιος δὲ Μάλλιος, ἐξαπέλεκυς ὑπάρχων καὶ παρακαθήμενος ἐπὶ τῶν τόπων μετὰ δυνάμεως, ἀκούσας τὸ γεγονὸς ἐβοήθει κατὰ σπουδήν. Οἱ δὲ Βοΐοι, συνέντες αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, ἔν τισι *δρυμοῖς* ἑτοιμάσαντες ἐνέδρας, ἅμα τῷ παρελθεῖν εἰς τοὺς *ἑλώδεις* τόπους πανταχόθεν ἅμα προσπεσόντες πολλοὺς ἀπέκτειναν τῶν Ῥωμαίων, οἱ δὲ λοιποὶ τὰς μὲν ἀρχὰς ὥρμησαν πρὸς φυγήν, ἐπεὶ δὲ ΤΩΝ ΥΨΗΛΩΝ ἥψαντο χωρίων, ἐπὶ ποσὸν συνέστησαν οὕτως, ὥστε μόλις εὐσχήμονα ποιήσασθαι τὴν ἀποχώρησιν».

Ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἡ παραδεδομένη γραφὴ *τῶν ὑψηλῶν* εἶνε προφανῶς ἐσφαλμένη καὶ τέθειται ὑπό τινος τῶν μετὰ Χριστὸν ἀντιγραφέων ἀντὶ *τῶν ψιλῶν* ἐξ ἀγνοίας πάντως, *ψιλῶν* δέ, ἤτοι ἀδένδρων, ἁρμόζει ἐνταῦθα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς προμνημονευθέντας *δρυμοὺς* καὶ *ἑλώδεις τόπους*. Οὕτως εἶχεν ἀναγνώσει τὸ χωρίον ὁ Λίβιος, ὅστις, ὡς πολλαχοῦ ἄλλου, οὕτω καὶ ἐνταῦθα σχεδὸν κατὰ λέξιν μετέφρασε τὸν Πολύβιον. Πρβ. Λιβίου 21, 25, 8-9, cum haec de legatis numtiata essent, et Mutina praesidiumque in periculo essent, L. Manlius praetor ira accensus effusum agmen ad Mutinam ducit. Silvae tunc circa viam erant plerisque incultis. Ibi inexplorato profectus in insidias praecipitatus multaque cum caede suorum aegre *in apertos campos* emersit. Oἱ aperti campi τοῦ Λιβίου εἶνε βεβαίως *τὰ ψιλὰ χωρία* τοῦ Πολυβίου, παράδοξον δὲ πῶς μέχρι τοῦδε δὲν παρετηρήθη τὸ πρᾶγμα, καθόσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον γνωρίζομεν.

Ἐν Φιλιππουπόλει, τῇ 11 Ἰανουαρίου 1887.

Γ. Κωνσταντινίδης, Μακεδών,
Διευθυντὴς τῶν Ζαριφείων καὶ Γυμνασιάρχης.

ΦΙΛΙΚΟΥ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

('Εκ τῶν τοῦ Παναγιώτου Σέκερη)

Κύριε καπετὰν 'Ιωάννη Χ. Φαρμάκη.

Βουκουρέστιον.

Τὴν ἐπιστολήν σου ἐν Μόσχᾳ γεγραμμένην εἰς ἡμᾶς κατὰ τὴν 2 Αὐγούστου 1817 διὰ μέσου τοῦ καθηγουμένου Κ. Νικηφόρου, καὶ δι' ἀποστολῆς τοῦ ἀδελφοῦ 'Αναγνώστη Παππᾶ Γεωργίου ἐν καιρῷ ἐλάβομεν· ὁμοίως ἐλάβομεν τὰς σταλείσας μας ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν ἐπιστολὰς τῶν 'Αδελφῶν διὰ μέσου σου, τὴν μὲν τοῦ Κυριακοῦ Κουμπάρη, τὰς δὲ τοῦ Χρυσάνθου 'Αρχιεπισκόπου Σερρῶν 'Ιγνατίου 'Αρδεμηρίου, ὁμοίως καὶ τὰ λοιπὰ τῶν φίλων παρὰ σοῦ σταλθέντα γράμματα, καθὼς καὶ τὰ προσφερθέντα παρ' αὐτῶν χρυσᾶ νομίσματα 14 δεκατέσσαρα ἐσημειώσαμεν. 'Επαινοῦμεν οὖν τὴν προθυμίαν καὶ πατριωτισμόν σου, καὶ ἐλπίζομεν προόδους ἀπὸ τὴν ἀξιότητά Σου.

Οἱ ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν φίλοι μᾶς εἰδοποίησαν ὅτι σοι ἐμέτρησαν γρόσια δέκα χιλ. διὰ τὰς χρείας σου, καὶ ἐπαινέσαμεν τὴν προθυμίαν των. 'Αλλ' ἰδού, φίλε καιρός! ἰδοὺ περίστασις δεξιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ἕκαστος τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀπαραίτητον χρέος του! διὰ τὸ ὁποῖον ἀγωνιζόμεθα τοσούτους αἰῶνας καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠξιώθησαν νὰ ἴδωσι τοιαύτην ἐποχήν, καὶ ἀπέθανον περίλυποι.

Παρευθὺς λοιπὸν ὁποῦ λάβῃς τὸ παρόν μας περίκλειστον εἰς τὸ Γράμμα τοῦ Σεβαστοῦ 'Ανδρός, τὸν ὁποῖον διωρίσαμεν Γενικὸν Ἔφορον ἐπὶ πάντων τῶν πραγμάτων τῆς Φιλικῆς ἡμῶν 'Εταιρείας, καὶ τὸν ὁποῖον διορίζεσθε ὅλοι νὰ γνωρίσετε, καὶ νὰ πείθεσθε εἰς τὰ ὄρδινα τῆς 'Εκλαμπρότητός του περὶ τοῦ 'Ιεροῦ Σκοποῦ, εὐθὺς δηλαδὴ λαβὼν τὸ γράμμα μας ἀφ' οὗ πρῶτον συμβουλευθῆτε μετὰ τῶν κοινῶν φίλων Κ. Γεωργίου Λεβέντη, καὶ καπετὰν Γεωργάκη, (τοὺς ὁποίους ἀδελφικῶς ἀσπαζόμεθα) καὶ ἀφ' οὗ διατάξετε τὰ αὐτοῦ καλῶς καὶ ὡς πρέπει, ἀμέσως κίνησαι διὰ τὴν Ἤπειρον, ὅπου θέλεις συνομιλήσει μὲ ὅλους τοὺς ἐκεῖ ὁμογενεῖς Καπετανέους, τοὺς ὁποίους προπαρασκευάζετε εἰς τὸ νὰ εἶναι ἕτοιμοι· ὥστε εἰς πρώτην τῆς σάλπιγκός μας φωνὴν νὰ ὑπακούσουν εἰς τὰς ὁδηγίας τοῦ ῥηθέντος Σεβαστοῦ 'Ανδρὸς Α. Υ ('Αλεξάνδρου 'Υψηλάντου).

Περὶ τῶν ἀναγκαίων σοι χρημάτων διὰ τὴν ὁδοιπορείαν σου, ζήτησον τῷ ῥηθέντι φίλῳ Κ. Γ. Λεβέντῃ γρόσια Ν. 3000, τρεῖς χιλ., ὅςτις θέλει σοι δώσει ἀμέσως, βλέπων τὸ ἡμέτερον τοῦτο γράμμα. Ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ ἂν ἀρνηθῇ ὁ Κ. Λεβέντης τὴν αἴτησίν μας, μᾶλλον δὲ τῆς Πατρίδος, τὸ ὁποῖον δὲν πιστεύομεν διὰ τόσην ποσότητα νὰ ἐμποδισθῶσι πρὸς καιρὸν τὰ συμφέροντά της, τότε καταβαίνεις εἰς Κωνςπ., ὅπου οἱ ἡμέτεροι φίλοι Ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος καὶ Π. Σέκερης θέλουν σοι δώσει ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ εἰδοποιηθέν σοι μέρος χωρὶς ἀργοπορίας καὶ ἀναβολῆς.

Φίλε, ἠξεύρεις ὅτι ἡ ἀμέλεια καὶ τὸ παραμικρὸν πταῖσμα ἐπιφέρει βλάβας ὀλεθρίους· λοιπὸν ἐπιμελήθητι ὅσον τὸ δυνατόν, ἔχων σύμβουλον τὴν φρόνησιν εἰς τὰ πραττόμενα καὶ κινήματά σου τόσον εἰς τὴν ὁδοιπορείαν σου, ὅσον καὶ εἰς τὰς συνομιλίας μετὰ τῶν ἐν Ἠπείρῳ ὁμογενῶν. Πρόσεχε καλῶς· οὗτος ὁ καιρὸς μέλλει νὰ διαχωρήσῃ τὸ σῖτον ἀπὸ τ' ἄχυρα. Ἐκ τούτου ἤρτηται ἡ εὐδαιμονία τῆς Πατρίδος, ὁ ἔπαινός μας ἀπὸ τὰ Ἔθνη, καὶ ἡ ἀθανασία ὁποῦ ζητοῦμεν. Ἔρρωσο καὶ εὐτύχει ἐνισχύων καὶ κραταιούμενος.

Ἐπὶ τούτοις μετὰ τὸν καταβιβασμόν σου εἰς Ἤπειρον, καὶ ὁμιλήσας μὲ τοὺς καπετανέους, καὶ βάλῃς εἰς τάξιν τὰ πράγματα, ἀμέσως γράψον πρὸς ἡμᾶς, κάμνωντάς μας καταγραφὴν ὅσων χρειάζεσαι διὰ τὴν ἀναγκαίαν ἑτοιμασίαν, δεευθυνόμενος ὅπου ἀνωτέρω εἴπομεν. †

Εὐγ. Λαζαρe Κουντουριώτη!

Εἴμεθα εἰς ἄκραν ἀμφιβολίαν, ἐν ᾧ ἠξεύρομεν πόσον αἱ Ἑλληνικαὶ ψυχαὶ εἶναι εὐαίσθητοι εἰς τὰ καλὰ καὶ ἔνδοξα ἐπιχειρήματα, διατί ἡ Εὐγενεία της μένει εἰς αὐτὸν τὸν βαθύτατον ὕπνον καὶ καθεύδει εἰς καθαρὰν Μεσημβρίαν! ἂν εἴπωμεν ὅτι αὐτὸ τὸ κάμνει θεληματικῶς, παρακινουμένη ἀπὸ αἴτια ἀνοίκεια εἰς τὴν ψυχήν της, δὲν ἐπιβάλλομεν ἴσως εἰς τοὺς σκοπούς της, ἡ ὁποία ἴσως θέλει ψηλαφητὰ πράγματα, διὰ νὰ ἐνδώσῃ εἰς ὅσα τὴν ἐπροβλήθησαν περὶ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας. Φίλε! δὲν εἶναι καιρὸς νὰ ἐπιμένῃς εἰς τοῦτον τὸν βαθὺν λήθαργον, καθὼς καὶ οἱ Γείτονές Σας ποτὲ Ἀθηναῖοι πρόγονοί μας, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ἴδια φρονήματα καὶ διατὶ δὲν ἤκουσαν τὸν ἀοίδιμον Δημοσθένην ἔγιναν τῶν Βαρβάρων ἀνδράποδα, οἱ τόσον ἔνδοξοι καὶ τρομεροὶ εἰς ὅλον τὸν τότε φωτισμένον Κόσμον, καὶ τέλος κατήντησαν εἰς αὐτὸ ὁποῦ βλέπομεν· δὲν εἶναι καιρός, λέγω, νὰ

ἀφυπνώττης, καὶ νὰ μὴν δίδης προσοχὴν εἰς τὰς φωνὰς τῆς Πατρίδος τῆς ταλαίνης Ἑλλάδος· διὰ τοῦτο μ' ὅλον ὁποῦ δὲν ἔχομεν ἐκ τῆς Εὐγενείας σου αἰτίαν γράμματος, ἀπεφασίσαμεν νὰ γράψωμεν ἡμεῖς πρὸς αὐτήν, νομίζοντες χρέος μας ἱερὸν νὰ μεταχειρισθῶμεν ψηλαφητὰ μέσα, ὥστε νὰ τὴν παρακινήσωμεν εἰς τὸ νὰ οἰκειωθῇ μὲ τοὺς ὁμογενεῖς της, καὶ νὰ συνδεθῇ μὲ αὐτούς· διὰ νὰ ἰδῇ πλησίον της τὸν Θεόν, ὅςτις ὑπόσχεται ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ὄνομά του νὰ εὑρεθῇ εἰς τὴν μέσην του. Ἡμεῖς συνήχθημεν ἐπ' ὀνόματί του, νὰ συσφίγξωμεν τὰς ἐκλελυμένας ὀσφύας τοῦ λαοῦ του, νὰ ἀνορθώσωμεν τὴν Πίστιν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν, καὶ δὲν εἶναι μαζῆ μας ὁ Θεός;

Λοιπόν, Φίλε, μὴ πλέον ἀπιστία! ἔχε ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, οἱ ὁποῖοι σὲ παρακαλοῦμεν νὰ συνενωθῇς μὲ τοὺς ὁμογενεῖς, εἰς Μαρτύριον, καὶ τέλος τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα κηρύττουν μὲ λαμπρὰν φωνήν, ὅτι ὁ Ἥλιος ἔχυσε τὰς ἀκτῖνας εἰς τὸν ὁρίζοντά μας, καὶ ἀδύνατον νὰ ὀπισθοδρομήσῃ· τί στέκεις λοιπόν; Ποῖον ἄλλον καιρὸν προσμένεις; ἕως πότε ἀνέλαιος;

Εἰς περισσοτέραν σου πληροφορίαν ἰδεάζομεν τὴν Εὐγενείαν της ὅτι ὁ Σεβαστὸς ἀνὴρ Α. Υ. ἐψηφίσθη παρὰ τῆς Βουλῆς τῶν Ἀρχόντων Γενικὸς Ἔφορος παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ὁδηγίας διορίζονται πάντα τὰ μέλη νὰ ὑποταχθῶσιν, ἐν ᾧ ἡ σάλπιγξ ἐνηχήσῃ τῆς φωνῆς ἡμῶν, τὸ ὁποῖον ὅτι θέλετε ἰδῇ καὶ ἀκούσῃ πραγματικῶς μὴν ἀμφιβάλλῃ ἡ Εὐγενεία της, καὶ τέλος πάντων ὅτι ἡ Πατρὶς ἄπταιστα καὶ ἀλάνθαστα θέλει εὐτυχήσει διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Θεοῦ, διὰ τοὺς Εὐεργέτας μας καὶ διὰ τὴν ἀδελφικὴν σύμπνοιαν παντὸς τοῦ Ἔθνους. Λοιπὸν κτλ. †

Πανιερώτατε Ἅγιε Μονεμβασίας Κύριε Χρύσανθε!

Αἱ πολυειδεῖς ἀσχολίαι μας εἰς βελτίωσιν τῶν κοινῶν δὲν μᾶς συγχωροῦν νὰ ἐκτανθῶμεν, ἀλλ' ἁπλῶς νὰ εἰδοποιήσωμεν τῇ φιλοκάλῳ Σου σεβασμιότητι, ὅτι διὰ τὰς ἐμφύτους Σου ἀρετάς, τοῦ χαρακτῆρος τὸ ἱεροπρεπὲς καὶ σεβάσμιον, τοῦ ζήλου Σου τὸ ἔνθερμον ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων, τὸ ὁποῖον ἐκ τοῦ γράμματος τῆς σεβασμιότητός Σου ἀπὸ ιε´ Μαΐου ͵αωιθ´, καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν ἐπληροφορήθημεν, διὰ ταῦτα πάντα δὲν ἐλείψαμεν καὶ νὰ σὲ θαυμάσωμεν, καὶ ἀξίως νά Σ' ἐπαινέσωμεν ὡς ἄνδρα πνέοντα πατριωτισμὸν καὶ θύοντα

τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου. Καὶ ἐπειδὴ εἰς εὐκολίαν τῶν ὑποθέσεων ἐνεκρίθη νὰ διορισθῶσιν ἐν Πελοποννήσῳ Ἔφοροι εἰς τὸ νὰ ἐπαγρυπνῶσιν εἰς τὰ πράγματα, κατεστήσαμεν καὶ τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην Σου ἕνα τῶν Ἐφόρων, καθὼς τὸ κοινὸν πρὸς τοὺς προύχοντας γράμμα μᾶς διαλαμβάνει περιστατικώτερον. Ἔχομεν δὲ πεποίθησιν εἰς τὴν ἀξιότητα τοῦ Σεβασμίου ὑποκειμένου Σου, ὅτι θέλεις ἐπιμεληθῇ ὅλαις δυνάμεσι ν' ἀποδειχθῇς τῶν φρονημάτων μας ἀξιώτερος.

Ὄντος δὲ τοῦ καιροῦ τοιούτου, ὡς βεβαιωθήσῃ, ἅμα λάβῃς τὸ παρόν μας ν' ἀνταμωθῇς ὅσον τάχος μετὰ τοῦ κοινοῦ ἡμῶν ἀγαπητοῦ Ἀδελφοῦ Πετρόμπεϊ, καὶ νὰ συσκεφθῆτε, ὅπως ἑνώσετε πάσας τὰς οἰκογενείας τῆς Σπάρτης μὲ τὸν φιλικὸν καὶ ἀδιάλυτον τῆς ὁμονοίας καὶ ἱερᾶς συμπνοίας σύνδεσμον. Ἰδίως δὲ ἡ Σεβασμιότης Σου προδιάθες καὶ προπαρασκεύασον ἐκ τῶν ἐπαρχιωτῶν Σου καταπείθων τοὺς μὲν εἰς χρηματικὰς συνεισφοράς, τοὺς δὲ εἰς ὁπλισμόν, ὄχι ὅμως ἐκ τοῦ προφανοῦς, ἀλλὰ δι' ἐξολογήσεως, ὅρκων, καὶ ὅλων τῶν λοιπῶν γνωστῶν Σοι μέσων, ἕως οὗ ἐνηχήσῃ ἡ σάλπιγξ τῆς φωνῆς ἡμῶν. Ἀγωνίσθητι, Σεβάσμιε Ἀδελφέ, Ἀγωνίσθητι· οἱ πόνοι τίκτουσι τὴν εὐανδρίαν· ἡ πατρὶς θέλει Σὲ συναριθμήσει μὲ τοὺς Λυκούργους, μὲ τοὺς Σόλωνας, μὲ Βασιλείους, μὲ Χρυσοστόμους. Ἔῤῥωσο, φιλοτιμούμενος καὶ παράδειγμα τοῖς ἄλλοις γινόμενος. †

Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου.

Πετρούπολις αωκ' Ἰουνίου ιε'.

»Κύριε Καπετὰν Ἰωάννη Φαρμάκη! φίλε μοι ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε· τὴν τιμιότητά σου ἀκριβῶς κατασπάζομαι. Τὰ γενναῖα φρονήματά σου, ὁ ἔνθερμος πρὸς τὴν πατρίδα ἡμῶν ζῆλός σου, ἡ ἀγχίνοιά σου καὶ ἡ ἀξιότης σου, καὶ τὰ κατὰ καιροὺς ἡρωϊκά σου ἐπιχειρήματα, γνωστὰ ὄντα τοῖς κυρίοις. . . καὶ ἐλπίζοντες πολλὰ ἀπὸ τὸ ἐντιμότατον ὑποκείμενόν σου, μοὶ ἐνεχείρισαν τὴν παροῦσαν πρὸς τὴν ἐντιμότητά σου περικλειομένην ἐν τῷ παρόντι μου φιλικῷ ἐπιστολὴν διὰ νὰ σοὶ τὴν ἐξαποστείλω.

Ἀνάγνωσαί την λοιπὸν μετὰ προσοχῆς καὶ κατὰ τὴν συνειθισμένην γενναιότητά σου καὶ ἀξιότητα βάλλε εἰς πρᾶξιν ταχέως καὶ μὲ προσοχὴν ὅσα ἐν αὐτῇ σοὶ ἐπιτάττονται νὰ κάμῃς.

Τὰ πρὸς ἐμὲ ἀδελφικά σου γράμματα θέλεις μὲ τὰ διευθύνει διὰ τοῦ κοινοῦ φίλου κυρίου Παναγιώτη Σέκερη. Ἐν τοσούτῳ μένω κατασπαζόμενός σε καὶ αὖθις, καὶ ἐπευχόμενός σε ὑγείαν καὶ ἐπιτυχίαν.

Ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

ΟΡΚΟΙ

Ἀγαθῇ τύχῃ.

Οἱ ὑπογράφοντες κινοῦντες ὅλην τὴν μηχανὴν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, καὶ μέλλοντες νὰ χωρισθῶσιν, καθὼς συμφώνως τοὺς ἐφάνη εὔλογον, λαμβάνων καθ' εἰς ἑτέραν διεύθυνσιν διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἰδίας, κρίνουσι καὶ ἀποφασίζουσι τὰ ἀκόλουθα, τὰ ὁποῖα θέλει τοὺς χρησιμεύουσι κανόνες τῶν ἰδίων των πράξεων καὶ τῶν σχέσεών των μὲ τοὺς ἄλλους.

α' Οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς κινοῦντας εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θέλει ἐνεργεῖ ἢ πράττει πρὸς ἰδιαίτερον τέλος, ἀλλ' ὅλαι αἱ πράξεις των θέλουν εἶναι ὅλως δι' ὅλου διὰ τὴν Ἑταιρίαν· εἰς αὐτὴν ὑποχρέωσιν ὑπόκεινται καὶ οἱ ἀπόντες γνωρίζοντες καὶ λαμβάνοντες μέρος ὁπωσοῦν εἰς τὴν κίνησιν κατὰ τὸ παρόν, πλὴν πρὸς τελείωσιν καὶ παῦσιν τῶν μερικῶν ὑποθέσεών των δίδοται διορία, τῶν μὲν Ἀντωνίου Κομιζοπούλου καὶ Ἀθανασίου Σέκερη μῆνες ἕξ, τοῦ δὲ Ἀνθίμου Γαζῆ μῆνες τρεῖς ἀπὸ τὴν σήμερον, οἱ ὁποῖοι ἀνίσως δὲν κάμωσι κατὰ τούτην τὴν ἀπόφασιν θέλει θεωροῦνται εἰς τὸ ἑξῆς ὡς ἁπλᾶ μόνον μέλη, μόνον τοῦ Παναγιώτη Σέκερη, ἐπειδὴ καὶ ἡ παρουσία του εἶναι καλὴ εἰς Κωνσταντινούπολιν, συγχωρεῖται νὰ ἐξακολουθῇ τὸ ἐμπόριόν του, ὅσον ὁ ἴδιος τὸ κρίνει εὔλογον.

β' Ὑποχρεοῦνται οἱ κινοῦντες νὰ εἰδοποιῶνται ἀναμεταξύ των διὰ τὰς πράξεις των, διαθέτοντες ἐκ συμφώνου διὰ τὰ χρήματα τῆς Ἑταιρίας πρὸς ὠφέλειαν αὐτῆς καθὼς καὶ διὰ τὰ γράμματα, χωρὶς νὰ ἔχῃ οὐδεὶς τὸ δικαίωμα νὰ τὰ κατακρατῇ ἢ μεταχειρίζεται κατ' ἀρέσκειάν του.

γ' Οὐδεὶς δὲν θέλει φανερώσει τὴν κινητικὴν Ἀρχήν, μήτε κάνένα ἀπὸ τοὺς κινοῦντας, μήτε τὸν ἑαυτόν του ὡς κινοῦντα, μήτε ὅτι ἠξεύρει τι περὶ τῆς Ἀρχῆς· δὲν θέλει δεχθῇ ἢ κάμει συνθήκην μὲ ἀλλοεθνεῖς, δὲν θέλει ἐπιχειρισθῇ τι σχετικὸν ἀποστασίας γενικῆς ἢ μερικῆς, χωρὶς τὴν συναίνεσιν καὶ τῶν ἄλλων κινούντων ἀδελφῶν, εἰς περίστασιν διαφωνίας, αἱ περισσότεραι γνῶμαι ὑπερισχύουσιν.

Γίνεται ἐξαίρεσις ὡς πρὸς τὴν φανέρωσιν μόνον τῆς Κινητικῆς Ἀρχῆς τοῦ Ἐμμανουὴλ Ξάνθου, ὑπάγοντος εἰς ἐντάμωσιν τοῦ Κόμητος Ἰωάννη, ἔχων τὴν ἄδειαν νὰ φανερώσῃ τὴν Ἀρχὴν εἰς αὐτὸν μόνον, ὅστις ἐμβαίνων εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν κινούντων, θέλει ὑπογράψει τοῦτο τὸ ὑποχρεωτικόν, ὑποχρεούμενος ὅμως ὁ Ξάνθος νὰ δόσῃ εὐθὺς εἴ-

δησιν εἰς τὰ πλεῖστα μέλη τῶν κινούντων, ὅλων τῶν σχέσεών του καὶ ἀναφορῶν του μὲ τὸν Κόμητα.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 22 Σεπτεμβρίου 1818.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ν. ΤΣΑΚΑΛΩΦ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΕΚΕΡΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ν. ΞΑΝΘΟΣ.

Εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἐνώπιον τοῦ ὑπερτάτου ὄντος καὶ τῆς ἀληθοῦς σοφίας ὁρκιζόμεθα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ καὶ ἁγίου Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον σήμερον κατανυκτικῶς καὶ εὐλαβῶς συνασπασάμενοι ἀδελφοποιήθημεν, διὰ νὰ φυλάξωμεν στερεῶς καὶ ἀπαραβάτως σώας τὰς ἱερὰς ὑποσχέσεις ὁποῦ ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον ἐδώκαμεν, ἀποβλεπούσας ὅλως δι' ὅλου πρὸς τιμὴν καὶ ἀσφάλειαν τῆς μόνης φιλτάτης μητρός μας, τῆς δυστυχοῦς λέγω πατρίδος μας, καὶ ἡμῶν τῶν ἰδίων· ναί! μὰ τὸ Ἱερὸν τῆς πατρίδος ὄνομα· διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ζῶμεν καὶ κινούμεθα· μὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτῆς, διὰ τὴν ὁποίαν συγκροτοῦμεν τὸν θεῖον τοῦτον σύνδεσμον, ἕκαστος ἡμῶν δυνάμει τούτου τοῦ μεγάλου καὶ ἱεροῦ ὅρκου ὑπόσχεται νὰ γνωρίζῃ τὸν ἕτερον οἰκειότερον τοῦ γνησίου αὐτοῦ πατρός, μητρός, ἀδελφοῦ καὶ τέκνων, καὶ εἰς κάθε περίστασιν καὶ ἀνάγκην μας ὅπου καὶ ἂν εἴμεθα παρόντες ἢ ἀπόντες νὰ συντρεχώμεθα ὑπερασπιζόμενοι, τὴν τιμήν, ζωὴν καὶ ἱεράν μας βουλὴν μὲ ὅλην μας τὴν ψυχήν, τὴν δύναμιν, καὶ κατάστασιν, καὶ μὲ τὴν ἰδίαν μας ζωὴν χύνοντες τὸ αἷμά μας μέχρι τελευταίας ῥανίδος· ὅςτις δὲ ἐξ ἡμῶν ἤθελε παραβῇ αὐτοὺς τοὺς ἐνόρκους δεσμοὺς καὶ ὑποσχέσεις νὰ εἶναι ὡς καὶ παρὰ τοῦ ἐφόρου τῆς δικαιοσύνης, οὕτω καὶ ἐξ ἡμῶν κατατρεγμένοι, μισημένοι, καὶ ἀποβεβλημένοι ἀπὸ τὸν ἡμέτερον σύνδεσμον, ὄντες εἰς χρέος οἱ ἄλλοι οἱ φυλάξαντες τὰς ὑποσχέσεις των νὰ παιδεύσουν παντοιοτρόπως τὸν παραβάτην. Πρὸς πίστωσιν δὲ τούτου τοῦ ἱεροῦ καὶ σφικτοῦ δεσμοῦ κατασπασάμενοι τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν ὑπεγράφθημεν εἰς τρία παρόμοια ἀδελφοποιητικὰ γράμματα τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν χειρὶ ἐπισφραγίζοντές τα καὶ μὲ τὰς σφραγῖδας μας ἵνα βαστᾷ ἕκαστος ἡμῶν ἀπὸ ἕν.

Βουκουρέστι τῇ 3 Αὐγούστου 1819.

Ὁ ἀρχιμανδρίτης ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Χ. ΦΑΡΜΑΚΗ
ΓΕΩΡΓΑΚΗΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ

Ὁρκίζομαι ὡς τίμιος ἄνθρωπος, ὅτι τὴν πληροφορίαν τὴν ὁποίαν μοὶ ἔκαμεν ὁ κύριος Παναγιώτης Σέκερης κατὰ τὸν χρόνον χιλιοστὸν ὀκτακοσιοστὸν δέκατον ἔννατον μῆνα Ὀκτώβριον ἡμέρα δευτέρα τῇ εἰκοστῇ, θέλω φυλάξω ἀκριβέστερα παντὸς πράγματος ὡς ἕπεται.

Πρῶτον θέλω κρύπτω τὸν ἑαυτόν μου ἀπὸ τὰ μέλη ὡς νὰ μὴν ἠξεύρω τί περισσότερον, τοῦ ὅτι εἶμαι τοιοῦτος οἷον μ'ἐμπιστεύθηκαν.

Δεύτερον θέλω φροντίζω διὰ τὰ ἐμπιστευθέντα μοι ἀνάλογα τοῦ βαθμοῦ μου.

Τρίτον ἀποφασίζω τὸν ἑαυτόν μου κατὰ τὸν τρόπον ὁποῦ καὶ τὰ ἐπίλοιπα ὑποκείμενα τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ ἀποφάσισαν καὶ ἀποφασίζουν.

Τέταρτον καὶ τελευταῖον, εἰς τὸ ἑξῆς δὲ θέλω μετρῶ τὸ ἑαυτόν μου ἐκτὸς τῶν ὁμοίων κατὰ τὸν βαθμόν, ὡς οὐδέν, οὔτε θέλω μετρῶ καὶ στοχάζομαι τὴν κατάστασίν μου καὶ συγγενεῖς μου ἔμπροσθεν εἰς τὸ θυσιαστήριον, τὸ ὁποῖον θέλει μοῦ ἀνοιχθῇ. Εἰς βεβαίωσιν δὲ καὶ ἀσφάλειαν γενικῶς τῆς ἑταιρείας καὶ μερικῶς ὅλων τῶν μελῶν αὐτῆς, δίδω ἐγγράφως τὰς εἰρημένας ὑποσχέσεις μου.

Ὁ ἀρχιμανδρίτης ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ

Η ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗ[1]

Σὲ μιὰ γωνιὰ καθίζει μοναχὸς
Κι' ὀλημερῆς γυρεύει ἐλεημοσύνη·
εἶν' ἄρρωστος καὶ γέρος καὶ φτωχός·
πολλοὶ περνοῦν, κανένας δὲν τοῦ δίνει.

Κι' ἀπεκοιμήθη ὁ γέρος φανερὰ
κι' ὁ ὕπνος φέρνει ὄνειρ' ἀπ' ἐκεῖνα
ποὺ βλέπουν κ' οἱ φτωχοὶ καμμιὰ φορὰ
μ' ὅλη τὴ φτώχια, μ' ὅλη των τὴν πεῖνα.

Τοῦ φάνηκε — τί ὄνειρο γλυκό!
πῶς πρόβαλε μιὰ νηὰ καμαρωμένη,
βασίλισσα μὲ στέμμα εὐγενικό,
μὲ σύννεφο χρυσὸ τριγυρισμένη.

[1] Ἐκ τῆς συλλογῆς τῆς ἀναγνωσθείσης ἐν τῷ Συλλόγῳ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1886.

Πεντάμορφη 'ςτὴν ὄψι, 'ςτὸ κορμὶ
μ' ἕνα γλυκὸ χαμόγελο ἐγελοῦσε,
τὴν 'στόλιζεν ἀτίμητη τιμὴ
κ' ἐχρύσωνε τὸ χῶμα ποὺ πατοῦσε.

Κρατοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι ἕνα παιδί,
παιδὶ ξανθό, παιδὶ καλοντυμένο·
ἦλθε 'μπροστά του, στέκει νὰ τὸν 'δῇ
καὶ τὸ παιδὶ τὸν εἶδε λυπημένο.

Τὸν θάμβωσεν ἡ τόση εὐμορφιὰ
κ' ἡ τόση λάμψι ποὺ τριγύρω χύνει
Καλότυχη ἐκάναν συντροφιὰ
τὰ κάλλη της μαζῆ κ' ἡ καλωσύνη.

Κ' ἐκεῖ ποὺ θαμβωμένος τὴν θεωρεῖ
ποὺ σὰν αὐτὴ δὲν εἶδε καμμιὰν ἄλλη,
σιμά του τὸ παιδάκι προχωρεῖ,
τοῦ δίνει κἄτι τι καὶ φεύγει πάλι.

Καὶ τότε γέρν' ἡ νηὰ τὴν κεφαλὴ
Καὶ παίρνει τὸ παιδὶ 'ςτὴν ἀγκαλιά της
Καὶ τὸ φιλεῖ καὶ πάλι τὸ φιλεῖ
Καὶ τὸ χρυσόνουν τὰ χρυσᾶ φιλιά της.

— Ποιὰ εἶσαι σύ; τὴν ῥώτησ' ὁ φτωχός.
— 'Εγῷμαι ἡ κυρὰ 'Ελεημοσύνη,
εἶπε καὶ φεύγει, μένει μοναχὸς
κ' ἐξύπνησε καὶ τὄνειρό του σβύνει.

Κ' ἐξύπνησε κ' ἐγύρισε νὰ 'δῇ,
κ' ἐγύρισε καὶ εἶδε 'ς τὸ πλευρό του
τὸ ἴδιο ἐκεῖνο τὸ ξανθὸ παιδὶ
ποὺ ἔβλεπε χρυσὸ μεσ' 'ς τὄνειρό του.

— Σῦρε, φτωχέ, κι' ἀγόρασε ψωμὶ
νὰ φᾷς καὶ σὺ μαζῆ μὲ τὰ παιδιά σου...
— Παιδί μου, ὁ Θεὸς κάθε τιμή,
κάθε καλὸ νὰ δίνει 'ς τὴν καρδιά σου.

'Ιωάννης Πολέμης.

ΚΛΕΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΝ ΛΕΙΨΙΑ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΑΥΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ	Φρ. Χρ.	20
» ΕΞΑΜΗΝΟΣ	» »	10

Συνδρομηταὶ ἐγγράφονται ἐν τῷ Διεθνεῖ Βιβλιοπωλείῳ τοῦ κ. Καρόλου Μπὲκ (ἐν ὁδῷ Ἑρμοῦ).

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ

μεταφρασθεῖσαι μετὰ εἰσαγωγῶν καὶ σχολίων

ὑπὸ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Μ. ΣΑΚΟΡΡΑΦΟΥ

Αἱ τραγῳδίαι τοῦ Εὐριπίδου Μήδεια (ἐκδ. Β'), Ἑκάβη, Ἱππόλυτος ὁ Στεφανηφόρος, καὶ πωλεῖται ἑκάστη ἀντὶ δραχμῆς ἐν τῷ τυπογραφείῳ Ἀλ. Παπαγεωργίου.

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται *πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ* κ. **Ἀλέξανδρον Παπαγεωργίου** (ἐν ὁδῷ Ὀφθαλμιατρείου, παρὰ τὸν ναὸν Ἁγίου Γεωργίου), πληροφοριῶν δὲ **καὶ** καταχωρίσεως διατριβῶν πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** καθηγητήν, μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπείας (**ἐν τῷ** καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4).

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	**12**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	**15**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδέν' ἀποστέλλεται ὁ **Παρνασσὸς ἐὰν μὴ** προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Ἰονικῆς Τραπέζης. Αἱ δ' ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια Γαλλικά.

Τὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου ἀναβάλλονται ἕνεκα πληθύος ὕλης εἰς τὸ προσεχές.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ι΄.—ΤΕΥΧΟΣ Ϛ΄

Φεβρουάριος 1887

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΘΡ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ ΚΑΙ ΑΛ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ

1887

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπεία συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. *Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Δημητρίου Κ. Κοχχίδου* καὶ *Τιμολέοντος Ἠλιοπούλου* καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. *Σίμου Μπαλάνου.*

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ[1]

Ἴσως ὑπάρχουσι μεταξὺ ὑμῶν τινες, οἵτινες μὲ οἰκτείρουσιν, ὅτι τὸν λόγον περὶ βασιλέων θέλω φέρει καὶ ὅτι κατέτριψα, ἔστω καὶ ὥρας μόνον, εἰς μελέτην τοιαύτην, ἀφοῦ οἱ βασιλεῖς δὲν πρωτοστατοῦσι πλέον τῶν λαῶν, οὐδὲ διέπουσι τὰς τύχας αὐτῶν. Ἀληθῶς, πρὸ μακροῦ ἤδη χρόνου, οἱ βασιλεῖς κατῆλθον τοῦ ὕψους, ἐν ᾧ ἵσταντο, καὶ δικαίως τὸ θέμα μου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μὴ ἐξόχως ὑψηλόν. Ἀλλ' ἐὰν ἡ δύναμις τῶν βασιλέων καὶ ἡ λαμπρότης ἠλαττώθησαν, ὑπάρχουσιν οὗτοι πάντοτε, προΐστανται τῶν λαῶν, πηδαλιουχοῦσιν αὐτοὺς καὶ ὀφείλουσι νὰ συνδέωσι τὴν ὕπαρξίν των πρὸς τὴν εὐημερίαν τῶν ὑπηκόων των. Ὅσῳ καὶ ἂν διαμαρτύρωνται οἱ βδελυσσόμενοι τοὺς βασιλεῖς, ἡ ἱστορία θὰ ἐπαναλαμβάνῃ αἰωνίως ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν θάνατον ἑκάστου τῆς Γαλλίας βασιλέως ἠκούετο ἀπὸ τοῦ ἀνακτορικοῦ ἐξώστου: *ὁ βασιλεὺς ἀπέθανε, ζήτω ὁ βασιλεύς*.

Οὐδὲ νομίζω ἐγὼ ἄλλως τε, ὅτι ἡ προνομιοῦχος αὕτη τάξις τῶν θνητῶν ὑπῆρξεν ὅλως ξένη πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν λαῶν καὶ συνέπεια τῶν σκοτεινῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἐτῶν. Ἀφ' ἧς συνέστη ἡ πρώτη κοινωνικὴ ὁμάς, ἐδημιουργήθη τὸ ἀξίωμα τοῦ ὁδηγοῦ, τοῦ ἐκλεκτοῦ, τοῦ βασιλέως. Ἐν αἷς ἐποχαῖς ἡ ἀνδρεία ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἡ πρωτίστη τῶν ἀρετῶν ὁ ἀνδρειότερος ἀνεγνωρίζετο βασιλεύς, ἄλλοτε δὲ πάλιν ὁ δι' ἔργων μεγάλων εὐεργετήσας τὴν φυλήν του. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἂν ἐκτᾶτο τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, ἡ ἀνάγκη τῆς εἰς ἕνα συγκεντρώσεως τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας παρήχθη ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν κοινωνίᾳ συμβιώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὁπόταν ἀπετελέσθη κοινωνικὴ συμβίωσις, ὁπόταν ὑπῆρξαν συμφέροντα κοινὰ μεταξὺ ὁμάδος ἀνθρώπων παρέστη ἡ ἀνάγκη, ἵνα ἡ διαχείρισις τῶν συμφερόντων τούτων ἀνατεθῇ εἰς ἓν πρόσωπον. Ἡ ἀρχὴ δὲ αὕτη τῆς συγκεντρώσεως οὐδέποτε κατέπεσε, διότι στηρίζεται ἐπ' αὐτῆς τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ ἀνθρώπου, ὅσον ἴσως οὐδεμία ἑτέρα πολιτικὴ ἀρχή. Τὸ ἕτερον ἀξίωμα, ὅτι δέον πάντες νὰ κυβερνῶσι τοὺς πάντας εἶνε πολὺ μεταγενέστερον τῆς πρώτης ἀνθρωπίνης κοινωνίας, οὐδέποτε δὲ ἄχρι τῶν

[1] Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 22 Δεκεμβρίου 1886.

ἐνεστώτων χρόνων. ἠδυνήθη νὰ ἐφαρμοσθῇ ἄνευ εὐρυτάτων περιορισμῶν, σχεδὸν ὁλοτελῶς αὐτὸ μεταβαλλόντων. Οὐδέποτε, λέγω, ἔπαυσεν ἡ διάκρισις ἑνὸς μεταξὺ πάντων καὶ ἡ ἀναγνώρισις εἰς αὐτὸν τοῦ δικαιώματος τοῦ κυβερνᾶν τοὺς λοιπούς. Εἴτε ἀρχηγός, εἴτε πατριάρχης, εἴτε βασιλεύς, εἴτε δικτάτωρ, εἴτε προϊστάμενος δημοκρατίας ἀπεκαλεῖτο ὁ εἷς οὗτος, ἦτο ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐξουσίας, εἶχεν ὡρισμένα νόμιμα προνόμια καὶ δικαιώματα, ποῦ μὲν μᾶλλον ἐκτεταμένα, ποῦ δὲ μᾶλλον περιωρισμένα, ἐπὶ τῆς τύχης καὶ τῆς κοινωνικῆς ὑπάρξεως τῶν ὁμοφύλων του.

Οὕτω πρόδηλον κατ' ἐμὲ τυγχάνει, ἐπαναλαμβάνω, ὅτι ἡ συγκέντρωσις τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας ὑπῆρξε φυσικὴ συνέπεια τοῦ κοινωνικοῦ τῶν ἀνθρώπων συνδέσμου Τὸ μεταγενέστερον διαχυθὲν εἰς τὸν ὁρίζοντα τῶν λαῶν φῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ φέρῃ ἐν τῷ πολιτεύματι αὐτῶν ῥιζικήν τινα μεταβολὴν τοιαύτην, ὥστε νὰ δύναταί τις εὐλόγως ν' ἀποδώσῃ τὸ πρῴην καθεστὼς εἰς τὸ σκότος, ὑφ' ὃ ἔζων πρότερον οὗτοι. Ἤδη ἂν εἰδικῶς ἐξετάσω τὸν θεσμὸν τῆς βασιλείας, δὲν θέλω ἀνεύρει, ὅτι οὗτος κατελύθη που ὡς ἀσύμφορος ἢ βαρύς. Ἄλλοτε μὲν τυχαῖαι ὅλως περιστάσεις συνετέλεσαν εἰς τὴν πτῶσιν αὐτοῦ, ἄλλοτε δὲ αἱ ὑπερβολικαὶ τῶν βασιλέων καταχρήσεις τῆς νομίμου αὐτῶν ἐξουσίας ἐπέφερον σὺν τῇ συντριβῇ τοῦ βασιλεύοντος προσώπου καὶ τὴν κατάλυσιν τοῦ ἐν λόγῳ θεσμοῦ.

Ὅταν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων Κόδρος ἔπιπτεν ἵνα χαρίσῃ τὴν νίκην εἰς τὰ ὅπλα τοῦ λαοῦ του, ἔπιπτε μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ βασιλεία. Ὄντως δὲν γνωρίζω ἄν, καὶ εἰς τὸν εὐτελέστερον τῶν πολιτῶν τιθεμένου τοῦ διλήμματος νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῆς ἰδίας ὑπάρξεως καὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς Πατρίδος του, ἤθελεν οὗτος προκρίνει τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν τῆς σωτηρίας ἐκείνης. Ἐν τούτοις, τὸ ἁπλοῦν αὐτὸ συναίσθημα τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος τοσοῦτον μέγα παρέστη ἐν τῇ ζωηρᾷ τῶν Ἀθηναίων φαντασίᾳ, ὥστε πιστεύσαντες οὗτοι, ὅτι οὐδέποτε θὰ ἐγεννᾶτο δεύτερος Κόδρος, ἐκήρυξαν ἐπισήμως, ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἢ ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἄξιος διάδοχος αὐτοῦ. Οὕτως ἡ κατάλυσις τῆς βασιλείας ἐν Ἀθήναις ἐπῆλθεν οὐχὶ λόγῳ πολιτικῆς ἀνάγκης, οὐχὶ διότι αὕτη ἐθεωρήθη ξένη πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως καὶ ἐπιβλαβὴς αὐτῇ, ἀλλὰ τοὐναντίον ἵνα ἐναργέστερον δηλωθῇ ἡ πρὸς ταύτην εὐγνωμοσύνη της.

Ἐν Ῥώμῃ ἡ βασιλεία ἐπολεμήθη καὶ κατέπεσε γυναικὸς ἕνεκα. Ὁ τελευταῖος αὐτῆς βασιλεὺς Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ ἀλαζὼν ὑπῆρξεν ἀληθὴς τύραννος. Πάντας σχεδὸν τοὺς καθεστῶτας θεσμοὺς κατέλυσε,

τὴν σύγκλητον περιεφρόνησεν, ὑποκατέστησε τὴν θέλησιν αὐτοῦ εἰς πάντα νόμον. Τὸν λαὸν ἠγγάρευε πρὸς κατασκευὴν δημοσίων ἔργων, ἐπ' αὐτοῦ δὲ συνετελέσθησαν τὸ Καπιτώλιον, τὸ Ἱπποδρόμιον καὶ ἕτερα μνημεῖα διὰ μόνης τῆς προσωπικῆς τοῦ λαοῦ ἐργασίας. Ἐν τούτοις οὐδεμία ἐναντίον αὐτοῦ ἐγένετο διαμαρτυρία ἐπὶ τῷ σφετερισμῷ τοσοῦτον καταθλιπτικῆς ἐξουσίας. Οἱ πατρίκιοι καὶ ὁ λαὸς ὑπέμενον τὴν πίεσιν τοῦ τυράννου. Ἀλλ' ὅτε ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὑπέπεσεν εἰς ἔγκλημα αἰσχρὸν βιάσας τὴν σύζυγον συγγενοῦς του, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξώργισε τὸν ἀτιμασθέντα σύζυγον, ὥστε οὗτος μετὰ τοῦ Ἰουνίου Βρούτου ἐξήγειραν τὸν λαὸν ἐναντίον τῆς βασιλείας, κατέλυσαν αὐτὴν καὶ ἀνεκήρυξαν τὴν δημοκρατίαν.

Ἐν τῷ ἀρχαίῳ λοιπὸν κόσμῳ ἡ βασιλεία ἐξέλιπεν οὐχὶ ὡς πολίτευμα ἐλαττωματικόν, οὐχὶ ὡς πολίτευμα μὴ δυνάμενον νὰ ὑπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα καὶ τὴν εὐημερίαν τῶν λαῶν, ἀλλ' ἕνεκα αἰτιῶν ὅλως προσωπικῶν καὶ ξένων πρὸς αὐτήν.

Ἐν τῷ νεωτέρῳ δὲ κόσμῳ, ἡ μεγάλη τῶν Γάλλων ἐπανάστασις, ἡ συγκλονίσασα τοὺς θρόνους πάντας, ὑπῆρξε πάλιν οὐχὶ ἀποτέλεσμα ἄμεσον τῶν ἐλλείψεων τοῦ ἐν λόγῳ πολιτεύματος, ἀλλὰ τῶν μεγάλων καὶ ἀσυγγνώστων ἁμαρτημάτων τῶν βασιλέων.

Οὕτως ἡ πρώτη μορφὴ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτεύματος ὑπῆρξεν ἡ βασιλεία τύπῳ καὶ πράγματι. Ὁ βασιλεὺς συνεκέντρου ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν ἐξουσίαν νομοθετικήν, διοικητικήν, δικαστικήν. Βαθμηδὸν ἐπῆλθον μετασχηματισμοὶ τοῦ πολιτεύματος τούτου ὑπὸ ἕτερα ὀνόματα, ἀλλὰ κατὰ τύπον μᾶλλον ἢ κατ' οὐσίαν. Τὸν βασιλέα ἀντικατέστησαν οἱ ἄρχοντες ἐν Ἀθήναις, οἱ ὕπατοι ἐν Ρώμῃ. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἄρχοντος ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς εὐπατρίδας, κατόπιν δὲ ἐχορηγήθη ὑπὸ τοῦ Σόλωνος τὸ προνόμιον τῆς ἐκλογῆς εἰς τὴν ἀρχοντίαν καὶ τοῖς ἐξόχως πλουσίοις. Εἰς τὸν λαὸν δὲν ἀπέμενε κυρίως εἰμὴ ἡ ἰδέα, ὅτι συμπράττει ἐν τῇ ἐνασκήσει τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἐκλέγων τοὺς ἄρχοντας καὶ συμβουλευόμενος αὐτοῖς περὶ τῶν κοινῶν ὑπὸ τὸ ἡδὺ θάλπος τοῦ ἀττικοῦ ἡλίου. Χασμώμενος δὲ καὶ ἀκροώμενος τῶν ῥητόρων ἐκύρου τὰς αἰτήσεις τῶν ἀρχόντων ἢ ἀντέπραττεν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων των παρασυρόμενος. Ἑκατοντάδες χιλιάδων ἄνθρωποι εἰργάζοντο ὅπως τρέφωσι τὴν προνομιοῦχον τῶν πολιτῶν τάξιν. Οἱ πολλοὶ ἦσαν δοῦλοι, δὲν ἦσαν ἄνθρωποι, δὲν ἦσαν πολῖται καὶ σκοπὸν τοῦ βίου εἶχον νὰ δουλεύωσι τοὺς ἐλευθέρους πολίτας ἐν ὀνόματι τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλ' ἐὰν πολιτικὴ ἐλευθερία εἶνε τὸ μηδὲν πράττειν καὶ τὸ συντηρεῖσθαι

ἐκ τῶν πόνων ἑτέρων ἀνθρωπίνων ὄντων, οὐδέποτε ἀληθῶς ὑπῆρξεν εὐδαιμονεστέρα περίοδος πολιτικοῦ βίου λαοῦ τινος, ἀπὸ τὴν περίοδον ἐκείνην, καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ἐν Ἀθήναις ἀπένεμε καὶ ἐξήλεγχε τὴν ἐξουσίαν. Ἐγὼ ὅμως νομίζω, ὅτι μὲ τὰ χασμήματα τῶν ἀέργων ἐκείνων χιλιάδων πολιτῶν κατεστρέφοντο τὰ κρείττονα στοιχεῖα ἀκμῆς καὶ προόδου τῆς μικρᾶς τῶν Ἀθηνῶν πολιτείας, ἥτις ἐξαντλουμένη οὕτως εἰς ἀγόνους θεωρίας καὶ αἰωνίας λογομαχίας ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν ζυγὸν τῶν τυράννων. Ἤκουσα πολλάκις νὰ ἐξαίρωσι τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀθανάτου Περικλέους, ὡς αἰωνίαν δόξαν ἐφ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήσασαν. Ἀλλ' ἡ ἱστορία χωρὶς νὰ μειώσῃ τὰς ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς χάριτας τοῦ εὐγλώττου ἐκείνου Ἕλληνος, ὅστις μὲ αἰώνια ὄντως μνημεῖα ἐκόσμησε τὴν πατρίδα του, παριστᾷ αὐτὸν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη δεσπόζοντα τῶν Ἀθηναίων διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς εὐφυΐας του. Ὁ Περικλῆς ἂν καὶ εἰς ἄκρον φιλελεύθερος ἦτο ἀληθὴς μονάρχης. Ἴσως ἴσως δὲ ἡ φαινομένη εὐλάβεια αὐτοῦ πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ λόγον εἶχεν, ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἐσκέπτετο εἰμὴ ὡς ὁ Περικλῆς ἐσκέπτετο καὶ δὲν ἀπήτει εἰμὴ ὅ,τι ἐκεῖνος ἀπήτει.

Ἡ Ῥώμη μετὰ τὸν τελευταῖον βασιλέα της κυρίαρχον ἔσχε τὴν σύγκλητον· τότε δὲ ἤρξατο ὁ διαρκὴς ἐκεῖνος καὶ καταστρεπτικὸς μεταξὺ λαοῦ καὶ πατρικίων ἀγών, ὅστις ἐπέπρωτο νὰ προλειάνῃ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἔστη κατόπιν ὁ θρόνος τῶν Καισάρων.

Ὥστε τὴν βασιλείαν οὐδ' ἐν Ἀθήναις, οὐδ' ἐν Ῥώμῃ διεδέξατο πολίτευμα πράγματι ἐλευθεριώτερον καὶ μᾶλλον τῷ λαῷ εὔνουν. Ὁ λαὸς ἀπεκλείετο τῆς ἀρχοντίας, ἀπεκλείετο τῆς ὑπατίας, ἀπεκλείετο τῆς συγκλήτου καὶ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον συμμετεῖχε τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐν Ἀθήναις, ἐν Ῥώμῃ δὲ ποσῶς. Τὸ πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ὠνειρεύθησαν ὅσοι ἤλπισαν εἰς τὴν τελειότητα τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἡ πλήρης χειραφέτησις καὶ αὐτοκυβέρνησις τοῦ λαοῦ, ἡ δημοκρατία τουτέστιν, ἐν οὐδεμιᾷ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας σελίδι ἀπαντᾷ, καὶ φυσικῷ τῷ λόγῳ, διότι ἡ ἀνθρωπίνη τελειότης οὐδὲ τότε οὐδ' ἄχρι τἀνῦν ἀνεφάνη που τῆς γηΐνης σφαίρας. Οἱ λαοὶ ᾐσθάνθησαν πάντοτε τὴν ἀνάγκην νὰ ἄρχωνται, διότι ὑφ' οἵας συνθήκας βιοῦσιν αἱ ἀνθρώπιναι κοινωνίαι, τὸ ἄρχεσθαι εἶνε ὁ θεμελιώδης παράγων τῆς ἀληθοῦς πολιτικῆς ἐλευθερίας Μόνον ἐκεῖ, ἔνθα ὑπάρχει συγκεκριμένως καὶ ζῶσα ἡ παριστῶσα τὸν νόμον ἐξουσία, ὑφίστανται ἀληθῆ δικαιώματα καὶ ἀληθεῖς ὑποχρεώσεις. Ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία ἄλλως τε εἶνε ἀνωτέρα παντὸς γραπτοῦ νόμου, οὐδὲ δύναται

νὰ ὑψωθῇ ἢ μειωθῇ ὑπ' αὐτοῦ, ἐκεῖ ἔνθα ζῇ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων. Ὅσαι ἂν χορηγηθῶσι διὰ νόμων ἐλευθερίαι εἰς λαὸν φύσει ἀνελεύθερον καὶ εὐτελῶν ἐνστίκτων, θὰ ἐξακολουθῇ οὗτος ὢν πάντοτε δοῦλος καὶ αἱ ἐλευθερίαι θὰ συντελέσωσι μᾶλλον πρὸς παρακμὴν αὐτοῦ. Ὅσοι δὲ πάλιν φραγμοὶ ἂν τεθῶσι διὰ νομικῶν διατάξεων εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀρχόντων, ἡ ἐλευθερία τῶν ἀρχομένων κινδυνεύει, ὁπόταν ἐκεῖνοι ὑπονομεύωσι τοὺς κειμένους θεσμοὺς καὶ ἀρνῶνται τὰς ὑποχρεώσεις των. Ὥστε τὰ πολιτεύματα δὲν συντελοῦσιν οὐδ' εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, οὐδ' εἰς τὴν συντριβὴν τῶν λαῶν, ἀλλ' ἡ ἀκριβὴς ἐφαρμογὴ τῶν πολιτευμάτων ἢ ἡ καταδολίευσις τούτων καὶ αἱ παρεκτροπαὶ τῶν προσώπων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνατίθεται ἡ διαχείρισις αὐτῶν. Οὕτω, φρονῶ, ὅτι καὶ αἱ ἐπαναστάσεις τῶν λαῶν τότε μόνον δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἀπολύτως δίκαιαι καὶ σοβαραί, ὁπόταν ἀπευθύνωνται ἐναντίον τῶν προσώπων, ἅτινα διαφθείρουσι τὸ ὑφιστάμενον πολίτευμα, ὁποιονδήποτε ἂν ᾖ, καὶ οὐχὶ ἐναντίον τοῦ πολιτεύματος αὐτοῦ.

Διὰ ταῦτα, Κύριοι, δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω ἐκείνους, οἵτινες κατ ἀρχὴν βδελύσσονται τὸν θεσμὸν τῆς βασιλείας καὶ θεωροῦσι τοὺς βασιλεῖς ὡς ὄντα ἐπαχθῆ καὶ καταστροφῶν μόνον πρόξενα. Ὁ καλὸς βασιλεὺς εἶνε, κατ' ἐμὴν γνώμην, τὸ πολυτιμότερον δῶρον, ἐξ ὅσων δύναται ἡ θεία πρόνοια νὰ πέμψῃ εἰς εὐνοούμενον αὐτῆς λαόν· ὅπως ἀφ' ἑτέρου εἶνε ἡ δεινοτέρα μάστιξ ὁ βασιλεὺς ὁ δόλιος καὶ ἐξηχρειωμένος.

Ἀξίζει λοιπὸν τὸν κόπον νὰ μελετήσῃ τις τοὺς βασιλεῖς, νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ ἀπόκρυφα αὐτῶν αἰσθήματα καὶ τὰς ἕξεις, νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἱστορίαν των, νὰ ἐρευνήσῃ τὰς προθέσεις, διότι ἀρκούντως οὕτω θέλει διδαχθῆ ἂν οἱ βασιλεῖς καὶ τὰ πολιτεύματα ὦσιν αἱ ἀφορμαὶ τῶν ἐθνικῶν ἀτυχιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁπόσον ἐπωφελὴς δύναται ν' ἀποβῇ ὁ ἀγαθὸς βασιλεὺς καὶ πόσον ὀλέθριος ὁ πλήρης κακιῶν.

Θέλω τολμήσει νὰ παρουσιάσω εἰς ὑμᾶς τὰς εἰκόνας ἐνίων βασιλέων, ἀτελῶς μὲν καὶ ἀδεξίως ἐπεξειργασμένας, ὁπωσδήποτε ὅμως παριστώσας ἐπαρκῶς τοὺς χαρακτῆρας αὐτῶν.

Ἐν Ἑλλάδι δὲν ἀνευρίσκει τις τύπον λαμπρότερον βασιλέως μεγάλου ἕτερον τοῦ ἥρωος βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου παιδιόθεν ἐδείκνυε σημεῖα τῶν μελλόντων θριάμβων, ἀδημονῶν, ὅτι ὁ πατήρ του ἐπεκτείνων συνεχῶς τὰς κτήσεις του, δὲν ἤθελε καταλίπει καὶ αὐτῷ χώρας πρὸς κατάκτησιν. Ὑπὸ τὸν Σταγειρίτην

σοφὸν καλλιεργήσας τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχήν του ἀπέβη ὁ πολιτικώτερος καὶ εὐφυέστερος τῶν μεγάλων τῆς ἀνθρωπότητος ἀνδρῶν. Αἱ συνεχεῖς καὶ θαυμασίως συντελούμεναι κατακτήσεις του σκοπὸν δὲν εἶχον τὴν ἐδαφικὴν τοῦ κράτους του ἐπέκτασιν μόνον, ἀλλὰ κυρίως τὴν ἐξελλήνισιν, τουτέστι τὴν ἐκπολίτισιν τοῦ γνωστοῦ κόσμου. Σχέδιον μέγα ὅσον ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία τοῦ συλλαβόντος αὐτὸ καὶ τὸ ὁποῖον, ἂν μή, φθονοῦντες οἱ θεοί, παρενέβαλλον τόσας ἀνθρωπίνας ἀδυναμίας ὅπως μείνῃ ἀπραγματοποίητον, ἤθελεν ὅλως μεταβάλει τὴν τύχην τῶν λαῶν.

Ὁπόθεν διήρχετο ὁ φοβερὸς πολεμιστὴς κατέλειπεν ἴχνη ἐκπολιτιστοῦ καὶ σωτηρίου ἀναμορφωτοῦ. Ἀφῄρει τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας, οὓς ὑπεδούλου καὶ ἀνεκούφιζε τοὺς ἀρχομένους διὰ διοικητικῶν καὶ φορολογικῶν μεταρρυθμίσεων.

Δὲν γινώσκω τίς ἀστὴρ ἤθελε δυνηθῇ ν' ἀμφισβητήσῃ εἰς τὸν ἥλιον τὸ φῶς καὶ τὴν θερμότητα, οὐδὲ τίς ἄνθρωπος δὲν θὰ ἀπεκαλύπτετο πρὸ τοῦ εὐφυεστέρου καὶ ἡρωϊκωτέρου τῶν θνητῶν, ἀναγνωρίζων εἰς αὐτὸν τὸ προνόμιον νὰ ἄρχῃ οὐχὶ μόνον ἑνὸς λαοῦ, ἀλλ' ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

Περὶ τὸ 218 ἡ Ῥώμη εἶδεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Καισάρων της ἄνδρα γυναικεῖα περιβεβλημένον ἱμάτια καὶ μὲ τὰς παρειὰς ἐψιμυθιωμένας. Ἐὰν ἀξία θαυμασμοῦ εἶνε πᾶσα ὑπερβολή, εἴτε ἀρετῆς εἴτε κακίας, δέον ν' ἀποθαυμάσῃ τις τὸν Ἡλιογάβαλον ἐπὶ τῇ ἰδιοφυΐᾳ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐφευρίσκειν τὰ πρωτοτυπότερα μέσα πρὸς ἐξευτελισμὸν οὐχὶ μόνον τῆς ἐννοίας τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Περὶ τούτου δὲν ἔχει τις ν' ἀναφέρῃ, ὅτι ἐπεξέτεινεν ἢ ἠλάττωσεν τὰς κτήσεις του, ὅτι διήνυσε τυραννικῶς ἢ ἠπίως τὰ ἔτη τῆς βασιλείας του, ὅτι ἠγάπησεν ἢ περιεφρόνησε τὸν λαόν του, ὅτι ἐσεβάσθη ἢ παρεβίασε τοὺς νόμους καὶ τὸ δίκαιον· πᾶσα τοῦ πολιτικοῦ του βίου ἐμφάνισις ἐκλείπει πρὸ τοῦ ὀργιάζοντος ἀνθρώπου. Ὁ βασιλεὺς βασιλεύει ἵνα διασκεδάζῃ· οὕτω δύναται νὰ ὁρισθῇ τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ δόγμα. Τὰ συμπόσια, ἡ μέθη, αἱ γυναῖκες, ἡ ἀπόλαυσις πάσης ἐπιγείου ὑλικῆς ἡδονῆς ἀπετέλει τὰ ἄρθρα τοῦ βασιλικοῦ του συμβόλου, τὸ ὁποῖον πάσῃ θυσίᾳ προσεπάθει νὰ τηρῇ ἀμείωτον.

Τὰ ἐδέσματα παρετίθεντο εἰς τὴν τράπεζάν του ἐπίπαστα διὰ κόνεως μαργαριτῶν καὶ χρυσοῦ, οὐχὶ σπανίως δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῶν συμποσίων ἀπέλυε τὰ θηρία του, ὧν ἐξήγοντο προηγουμένως οἱ ὀδόντες καὶ οἱ ὄνυχες, ἐπὶ τῶν ἠλιθίων συνδαιτυμόνων του, ὅπως εὐθυμῇ διὰ

τοῦ τρόμου των καὶ τῶν κραυγῶν των. Τὸ ἅρμα του ἔσυρον ἐξημ ω-μέναι τίγρεις ἢ ἡμίγυμνοι γυναῖκες. Ἀλλ' ὅ,τι δύναται κυρίως νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ὑπεράνθρωπον ὄντως ἐλαφρότητα καὶ ἐξαχρείωσιν αὐτοῦ, εἰσὶν αἱ δύο περίφημοι ἐκεῖναι συνελεύσεις γυναικῶν, ἃς ἐν τοῖς ἀνακτόροις του συνεκάλεσε, τὴν μὲν ὅπως βουλεύηται περὶ τῶν συρμῶν καὶ τῶν ἑορτῶν τῆς αὐλῆς, τὴν δὲ ὑπὸ τῶν ἑταιρῶν ἁπασῶν τῆς Ῥώμης ἀποτελουμένην, ὅπως λαλήσῃ πρὸς αὐτάς, ὡς ἑταίρα καὶ οὗτος ἐνδεδυμένος, περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἐπαγγέλματός των καὶ ταῖς ἀπονείμῃ τὸν τίτλον τῆς συναδέλφου.

Δὲν δύναταί τις νὰ φαντασθῇ πῶς ἠδυνήθη λαός, ἔχων ἀνθρωπίνην συνείδησιν, ν' ἀνεχθῇ ἐπὶ τέσσαρα ὅλα ἔτη ἐπὶ τοῦ θρόνου του τοιοῦτον φαυλότητος τέρας. Καὶ ὅμως τὸ τέρας τοῦτο δὲν ἔλαβε τὸ στέμμα ἐκ κληρονομικῆς συμπτώσεως, ἀλλ' ἦτο ὁ πρῶτος ἐκ Συρίας Καῖσαρ, ἐκλεκτὸς τῆς ἐν Ἐμέσῳ λεγεῶνος.

Ἐὰν ἀνέλθῃ τις εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Τραϊανοῦ ἢ τοῦ Ἀδριανοῦ θέλει ἴδει εὐδαιμονοῦσαν τὴν Ῥώμην ὑπὸ τοὺς συνετοὺς καὶ μεγάλους τούτους αὐτοκράτορας, νέαν δ' ἐποχὴν ἐγκαινιζομένην ἔν τε τῇ κοινωνικῇ καὶ πολιτικῇ αὐτῆς διαπλάσει.

Τὸ ὄνομα τοῦ Νέρωνος περιῆλθεν εἰς τὰς γενεὰς τῶν ἀνθρώπων ὡς λέξις δηλοῦσα πᾶν ὅ,τι κακοῦργον καὶ αἱμοχαρές. Ἀλλ' ἐν τῷ Νέρωνι ἀπαντῶσι δύο ὑποστάσεις· ὁ ἀγαθός, ὁ μετριόφρων, ὁ ἤπιος Νέρων καὶ ὁ Νέρων ὁ ἀπηνέστερος τῶν τυράννων. Ἡ Ῥώμη προσεῖδε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν διάδοχον τοῦ Κλαυδίου, τὸν μέλλοντα νὰ περιαγάγῃ αὐτὴν εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας. Δίκαιος, φιλελεύθερος, εὐλαβέστατος πρὸς τὸ θεῖον, ἅμα τῇ ἀνόδῳ του εἰς τὸν θρόνον ἤρξατο ἀνακουφίζων τὸν λαὸν διὰ διαφόρων μεταρρυθμίσεων ἐν τῷ συστήματι τῆς διοικήσεως, ἀλλὰ ἰδίως ἐν τῇ φορολογίᾳ. Ἐπῆλθεν ὅμως μετ' οὐ πολὺ τὸ τέρμα τοῦ ἀγαθοῦ Νέρωνος, καὶ ὁ θηριώδης Νέρων ἐξήλειψε πᾶν ἴχνος τοῦ πρώτου.

Εἰσὶ τόσον κοινῶς γνωσταὶ αἱ σελίδες τῆς ἱστορίας, αἱ εἰς τὸν παράδοξον τοῦτον κακοῦργον ἀφιερωμέναι, ὥστε ἂν ἐπεχείρουν νὰ τὰς ἐκτυλίξω ἐνταῦθα, ἤθελον εἴπει ὅ,τι εἰς τὴν μνήμην πάντων ὑμῶν ἀνεκάλεσα προφέρων τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἀρκεῖ μόνη ἡ τέφρα, εἰς ἣν μετέβαλε διὰ τοῦ πυρὸς τὴν ὡραιοτέραν τῆς Ῥώμης ἔκτασιν πρὸς ἁπλῆν τέρψιν, ἵνα καλύψῃ πάντα τὰ λοιπὰ ἐγκλήματα αὐτοῦ. Καὶ ἐθεᾶτο ἀπό τινος πύργου τὴν καιομένην πόλιν καὶ ἤκουε τὰς οἰμωγὰς τῶν ὑπηκόων του κρούων τὴν λύραν τὸ ἀναιδὲς τέρας. Ἀλλ' εὐτυχῶς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, οὐδεὶς τῶν μεταγενεστέρων αὐτοῦ τυ-

ράννων κατώρθωσε νὰ φθάσῃ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀπανθρωπίας του καὶ ἀπομιμηθῇ τὴν τέχνην του ἐν τῷ καταθλίβειν καὶ κακουργεῖν.

Ἐν Γαλλίᾳ ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ' εἰσήγαγε τὸ ἀπόλυτον τοῦ μονάρχου κράτος ἐν τῇ πολιτείᾳ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαζαρίνου, δηλώσας ὅτι μόνος ἤθελεν ἰθύνει τὰ ἡνία τοῦ κράτους ἄνευ συμβούλου, ἄνευ πρωθυπουργοῦ, κατώρθωσε πράγματι νὰ συγκεντρώσῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν ὅλην διοίκησιν καὶ νὰ καταστῇ ἀπόλυτος καὶ μόνος κύριος τοῦ λαοῦ του.

Ὁ λαὸς ὤφειλε νὰ ὑπακούῃ καὶ ἐκτελῇ ἄνευ ἀντιρρήσεων τὰς ἀποφάσεις τοῦ βασιλέως, ἀντιπροσωπεύοντος τὸν Θεὸν ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς θείας δυνάμεως ἐκέκτητο δικαίωμα ἐπὶ τῆς ζωῆς, περιουσίας καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἀκόμη τῶν ὑπηκόων του. Οὐχ ἧττον ἡ βασιλεία τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' συνδέεται πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν οἰκονομικῶν πόρων καὶ τῆς συγκοινωνίας τῆς γαλλικῆς ἐπικρατείας. Ἡ λαμπροτέρα δὲ τοῦ βίου του ἀνάμνησις εἶνε ἡ συνδρομή, ἣν παρέσχεν εἰς τὴν ζωογόνησιν καὶ καλλιέργειαν τῶν πνευματικῶν τοῦ ἔθνους του δυνάμεων, παντὶ μέσῳ προσπαθῶν ν' ἀναζωπυρήσῃ τὴν διάθεσιν τῆς μαθήσεως καὶ τὴν παραγωγὴν ἐκλεκτῶν τῆς διανοίας ἔργων. Ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν ἐπ' αὐτοῦ ἱδρύθη, πάντας δὲ τοὺς ἐν τοῖς γράμμασι διακρινομένους ἐκάλει παρ' αὐτῷ καὶ ἐχρησιμοποίει ἐν δημοσίαις ὑπηρεσίαις. Ὁ αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' εἶνε ἡ ἐνδοξοτέρα καὶ λαμπροτέρα περίοδος τοῦ πνευματικοῦ τῆς Γαλλίας βίου. Ὅσαι καὶ ἂν ὑπάρχωσιν ἀντιρρήσεις περὶ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς διανοητικῆς ταύτης ἀκμῆς τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, ἀληθὲς εἶνε, ὅτι αὕτη δὲν ὑπῆρξεν ἁπλῆ σύμπτωσις, ἀλλὰ πραγματικὴ συνέπεια τῆς ἐνθαρρύνσεως καὶ τῆς προστασίας, ἧς οἱ ἐργάται τοῦ λόγου ἐτύγχανον παρὰ τῷ φιλοπροόδῳ βασιλεῖ. Τὰ ὀνόματα, ἅτινα ἐδόξασαν τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας, τὴν τέχνην ἐν Γαλλίᾳ ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καί εἰσι συνδεδεμένα μετὰ τῆς ἀληθοῦς πρὸς τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν ἀγάπης αὐτοῦ. Ἦτο δεσποτικὸς ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ', ἐθεώρει τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν βάσιν καὶ στέγασμα τῆς πολιτείας, οὐχ ἧττον ἠγάπα πολὺ τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ πολλὴν αὐτῆς δόξαν ἀφεώρα.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του, ὅτε πᾶσα ἡ Εὐρώπη συνησπίσθη ἐναντίον αὐτοῦ καὶ τῆς Ἰσπανίας, ὑπῆρξεν ἀτυχής, οὐχ ἧττον ἠξιώθη νὰ δωρήσηται τοσαύτην ἀκμὴν εἰς τὴν πατρίδα του, ὥστε νὰ τηρηθῇ αἰωνία ἡ πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνη της καὶ ἀμείωτος ὁ θαυμασμός.

Τὸν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἔνδοξον τοῦτον ἡγεμόνα διεδέξατο ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου ἄνθρωπος ἀσθενὴς καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν. Καὶ ἡ μὲν τῆς σωματικῆς αὐτοῦ κράσεως κατάστασις ἠδυνήθη νὰ βελτιωθῇ, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς του ἡ νόσος ὁσημέραι ἐπιτεινομένη μετέβαλε τὰ ἀνάκτορά του εἰς οἶκον φαυλοβίου καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς Πατρίδος του εἰς παίγνιον ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα περιφερόμενον. Κατ' ἀρχὰς ἡ θέσις τοῦ πρώτου ὑπουργοῦ ἐφιλοδωρήθη εἰς τὸν παιδαγωγόν του, τὸν κληρικὸν Fleury, ὅστις καίτοι ἀνίκανος διὰ τὰ καθήκοντα τοιούτου λειτουργήματος, ἠδυνήθη νὰ συγκεντρώσῃ πᾶσαν εἰς χεῖράς του ἐξουσίαν καὶ ἐπαναφέρῃ τὸ κράτος τοῦ κλήρου ἐν Γαλλίᾳ. Μετὰ θάνατον τοῦ εὐνοουμένου τούτου συμβούλου, ὁ Λουδοβῖκος ΙΕ', μιμούμενος τὸ παράδειγμα τοῦ πάππου του, διεκήρυξεν ὅτι ἄνευ πρωθυπουργοῦ ἤθελε διοικήσει, ἀναλαμβάνων τὴν διεύθυνσιν τῆς ὅλης κυβερνητικῆς λειτουργίας. Τότε δὲ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν του, ἕκαστον τῶν ὑπουργείων ἀπετέλεσεν ἴδιον κράτος καὶ ἕκαστος τῶν ὑπουργῶν μετεβλήθη εἰς ἡγεμόνα ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς δικαιοδοσίας του. Ταχέως ὅμως ἡ κατάστασις αὕτη μετεβλήθη, διότι ἡ χαριτωμένη Ἰωάννα Ποασσόν, ἡ κατόπιν μαρκησία τοῦ Πομπαδούρ, κατακτήσασα τὴν καρδίαν τοῦ ἡγεμόνος, ἀνέλαβε τὰ ἡνία τοῦ κράτους καὶ διῴκει αὕτη ἐλευθέρως καὶ ἀνευθύνως ἐν ὀνόματι τοῦ ἐρωτολήπτου καὶ μόνον ἐρωτολήπτου βασιλέως.

Ἀπὸ τῶν ἱερέων λοιπὸν ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὰς ἑταίρας τοῦ βασιλέως· εἰς ὑπούργημα δὲ δημόσιον εἶχεν ἀναχθῇ ἡ ἔντιμος αὕτη ὑπηρεσία τὰς βασιλικῆς ἑταίρας. Εἶνε κοινὸν σχεδὸν ἐλάττωμα τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς ἡ πρὸς τὰς ὡραίας γυναῖκας ὑπέρμετρος λατρεία, ἴσως διότι ἡ ὡραία γυνὴ εἶνε τὸ περικαλλέστερον τοῦ κόσμου δημιούργημα καὶ ζητοῦσι ν' ἀπολαμβάνωσιν αὐτοῦ ἀπλήστως ὅσοι ἡγοῦνται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἀλλ' ὁ Λουδοβῖκος ΙΕ' εἶχεν ἐντελῶς ὑποδουλώσει τὸ φρόνημα καὶ τὴν θέλησιν του εἰς τὰς γυναῖκας, καὶ ἐνῷ ἦρχεν οὗτος τῆς Γαλλίας, αἱ γυναῖκες ἦρχον αὐτοῦ. Εἰς τοσοῦτον δὲ ἀναιδείας καὶ φαυλότητος βαθμηδὸν ἔφθασεν, ὥστε δὲν ἤρκουν πλέον αὐτῷ αἱ ἀπειράριθμοι ἑταῖραι, ἀλλ' ἔδει νὰ ἀγοράζωνται ἢ κλέπτωνται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς αὐλῆς ἄθῳα κοράσια ἢ παιδία, ὅπως κορεννύωσι τὴν μανίαν τοῦ κτηνώδους ἡγεμόνος. Ἡ ὀργὴ τοῦ λαοῦ ὁσημέραι ἐξήπτετο καὶ οἱ στεναγμοὶ τῶν ἀτυχῶν μητέρων, ὧν τὰ τέκνα ἡρπάζοντο ὅπως ἀτιμασθῶσιν, ἐπλήρουν τὴν Γαλλίαν ὁλόκληρον. Διότι τὸ παράδειγμα τοῦ ἡγεμόνος ἠκολούθουν πάντες οἱ εὐγενεῖς, οἵτινες πάντοτε κανονίζουσιν ἑαυτοὺς πρὸς τὰς ἕξεις καὶ τὰς

πράξεις τοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου, οὕτω δὲ τῶν θυμάτων τῆς αἰσχρότητος ὁ ἀριθμὸς καθίστατο ἀρκετὰ μέγας. Ἐν τούτοις ὁ ἄθλιος αὐτὸς ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ ἐκπνεύσῃ ἐν τῷ κατέργῳ.

Ἵνα φαντασθῇ τις εὐκρινέστερον τὴν ἠλιθιότητα καὶ ἐξαχρείωσιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', ἀρκεῖ αὐτῷ ὁ κατὰ τῆς Πρωσσίας καταστρεπτικὸς ἐκεῖνος πόλεμος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ Γαλλία ἀπώλεσεν ἓν περίπου ἑκατομμύριον ἀνδρῶν, ἐξήντλησε πάντα χρηματικόν της πόρον καὶ ἀπέβαλε τόσας κτήσεις της, καὶ ὅστις ἀφορμὴν καὶ σκοπὸν δὲν εἶχεν ἕτερον εἰμὴ νὰ ἐκδικήσῃ τὴν μαρκησίαν τοῦ Πομπαδούρ, τὴν ἑταίραν τοῦ βασιλέως, τὴν ὁποίαν ὁ Φρειδερῖκος ἀστεϊζόμενος ἀπεκάλεσε ἐσωφούστανον β', διότι πρῶτον ἦτο ἡ δούκισσα τοῦ Chateauroux.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Λουδοβῖκος ΙΕ'· μηδὲν ὡς βασιλεύς, φαῦλος ὡς ἄνθρωπος.

Ἐν τούτοις δέον νὰ εὐγνωμονῇ πρὸς αὐτὸν ἡ Εὐρώπη πᾶσα, διότι διὰ τῶν τόσων ὀργίων του συνετέλεσεν ἐπαρκῶς εἰς τὴν παρασκευὴν τῆς εὐφλέκτου ὕλης, δι' ἧς ἐξερράγη ἡ μεγάλη ἐκείνη Ἐπανάστασις, ἡ κηρύξασα τὴν ἀληθῆ τοῦ πολίτου ἐλευθερίαν καὶ τοὺς ἡγεμόνας περιορίσασα ἐντὸς ὁρίων διαγεγραμμένων.

Ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλμος Α' τῆς Πρωσσίας παρεσκεύασε τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἐνδόξου τοῦ υἱοῦ του βασιλείας. Ἐβελτίωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους του, οὕτως ὥστε οἱ χρηματικοὶ πόροι αὐτοῦ μεγάλως ηὐξήθησαν, ἐκανόνισεν ἐπὶ τὰ κρείττω τὰ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, παρέσχεν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν πάντα τὰ δυνατὰ μέσα ὅπως ἀναπτυχθῶσιν, ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατόν. Οὕτως ὁ υἱός του Φρειδερῖκος ὁ μέγας ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ πατρὸς τὰς πολυτίμους ταύτας βάσεις τῆς προόδου καὶ εὐημερίας τοῦ Πρωσσικοῦ ἔθνους. Οὗτος δὲ προσθέτων ἐνδόξους σελίδας ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ πολεμικῶν ἐπιτυχιῶν, προσεπάθει ἀφ' ἑτέρου νὰ ἐπανορθώνῃ τὰς καταστροφὰς τοῦ πολέμου καὶ νὰ ἐμπνέῃ νέαν ζωὴν εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ὑλικὴν τοῦ λαοῦ του ἀνάπτυξιν. Ἔκτοτε δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἤρξατο ἡ ἀληθὴς τῆς Πρωσσίας κίνησις ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς τελειότητος.

Τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἔτυχον παρ' αὐτῷ προστάτου ἀκαταπονήτου, ὅστις κατώρθωσε νὰ διαδώσῃ εἰς τὸν λαόν του τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τῆς πνευματικῶς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔθνος προηγμένης τότε Γαλλίας, καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν πρωτεύουσάν του φιλόξενον ἐνδιαίτημα τῶν ἐν τοῖς γράμμασιν ὑπερόχων ἀνδρῶν.

Ηὐτύχησα νὰ ἴδω εἰς Potsdam τὸ δωμάτιον ἐν ᾧ ἐξέπνευσεν ὁ μέγας ἐκεῖνος βασιλεύς· καὶ ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις τῆς καταπληκτικῆς ἐν παντὶ προόδου τῆς Πρωσσίας, κατελήφθην ἀπὸ ἀκατάληπτόν τι αἴσθημα καὶ εὐλαβῶς ἱστάμην ἐκεῖ ἔνθα ἔληξεν ἡ τελευταία ἡμέρα τοῦ δόντος τὴν πρώτην ὤθησιν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς Πατρίδος του καὶ τὸ μέγα παράδειγμα εἰς τοὺς διαδόχους του. Οἱ βασιλεῖς, ὅταν μόνον εἰς πολεμικοὺς ἀγῶνας περιφανεῖς στηρίζωσι τὴν φιλοδοξίαν των, ἀποκαλύπτουσι τὸ ἄγριον ἐκεῖνο ἔνστικτον τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος ὅπως καταβάλλῃ τὰ ἀσθενέστερα πανομοιότυπά του· ἀλλ' ὅταν συντελῶσιν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τῶν λαῶν των προαγωγὴν ἐπιτελοῦσι τελείως τὸ εὐγενὲς ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡ θεία Πρόνοια εἰς αὐτοὺς ἐνεπιστεύθη καὶ διὰ τὸ ὁποῖον μόνον δικαιοῦνται ν' ἀξιῶσι τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν λαῶν των.

Τὸ παράδειγμα τῶν βουρβόνων ἀπεπειράθησαν πάντες τῆς Εὐρώπης οἱ ἡγεμόνες ν' ἀπομιμηθῶσι, συγκεντροῦντες βαθμηδὸν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἐξουσίαν πᾶσαν. Πρὸς πραγματοποίησιν τῆς αὐτῆς ἐπιθυμίας ἔτεινε καὶ ὁ Κάρολος Α΄ τῆς Ἀγγλίας. Αἱ ἐλευθερίαι, ἃς διὰ τοῦ μεγάλου χάρτου ἀπὸ τοῦ 1215 εἶχε χορηγήσει ἀναγκασθεὶς ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Α΄, ἐθεωροῦντο παρ' αὐτοῦ ὡς ἀσέβεια πρὸς τὸν θρόνον καὶ στοιχεῖα διαφθορᾶς καὶ παρακμῆς τοῦ λαοῦ. Ὁ βασιλεὺς ἔδει νὰ κυβερνᾷ, ὁ δὲ λαὸς ὤφειλε νὰ διατελῇ ὅλως ἀμέριμνος περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἀρκούμενος εἰς τὰ μεγάλα φῶτα καὶ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ ἐστεμμένου κυρίου του. Ἀλλ' ὁ ἀγγλικὸς λαός, ἐν συμμαχίᾳ πρὸς τὰς τάξεις τῶν εὐγενῶν, εἶχε πρὸ πολλοῦ κηρύξει πόλεμον ἀμείλικτον κατὰ τῶν ἀρχῶν τούτων τῶν ἡγεμόνων του καὶ δὲν ἐνόει νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ οὐδενὸς ἐκ τῶν φοβερῶν ἐκείνων μέσων, τῶν ὁποίων ἐποιοῦντο οὗτοι χρῆσιν, ὅπως τὸν καταπλήξωσι καὶ ὑποδουλώσωσι. Πιστὸς εἰς τὰς ἐλευθερίας του, ἀφωσιωμένος εἰς τοὺς πατρίους θεσμούς, προὐτίμα νὰ καταλίπῃ τὸ ἔδαφος τῆς Ἀγγλίας μᾶλλον ἢ τοὺς νόμους αὐτῆς.

Ἀλλ' ὁ Κάρολος ἐπέμενε καὶ συγκαλῶν ἑκάστοτε τὰ Κοινοβούλια, ὅπως παρέχωσιν αὐτῷ τοὺς χρηματικοὺς πόρους, ὧν ἀπαραίτητον εἶχεν ἀνάγκην, ἐπίστευεν ὅτι προσέφερεν εἰς τὸν λαὸν τιμήν, ἧς δὲν ἐδικαιοῦτο παρὰ τοῦ Νόμου. Τὰ Κοινοβούλια ταῦτα ὅμως οὐχὶ μόνον εἰς τὰς περὶ χρημάτων αἰτήσεις τοῦ βασιλέως ἐκώφευον, ἀλλ' ἐζήτουν ἐπιμόνως τὴν καταδίκην τῶν ἐνόχων τοῦ στέμματος συμβούλων, καὶ ἠνάγκαζον τὸν Κάρολον ν' ἀποπέμπῃ ταῦτα χωρὶς νὰ ἐκπληρῶσι τὸν σκοπόν, δι' ὃν συνεκαλοῦντο.

Διὰ τοῦ Laud καὶ τοῦ κόμητος τοῦ Stratford, τοῦ μὲν προϊσταμένου τῆς ἐκκλησιαστικῆς, τοῦ δὲ τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, κατετυράννει τοὺς μεμφομένους τὰς πράξεις του καὶ προσεπάθει διὰ βασάνων νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐναντίον τῶν ὀργίων τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας διαμαρτυρίαν. Ἀλλ' ἀφοῦ ἡττήθη ἐπανειλημμένως ἐν τῷ πολιτικῷ τούτῳ ἀγῶνι, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τῆς ἐνισχυομένης ὁσημέραι ἀντιδράσεως, κατέφυγεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἔνοπλον ῥῆξιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπώλεσεν οὐχὶ μόνον τὸ στέμμα, ἀλλὰ καὶ τὴν κεφαλήν.

Θρασύδειλος, ἀλλ' ἐπίμονος λίαν ἐν ταῖς ἰδέαις του καὶ προκατειλημμένος ὑπὸ τῶν ἐμπνεύσεων θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἐφιλοδώρει καὶ διὰ τῆς ἑτέρας ἔτυπτεν. Ἀγνοῶν νὰ ἐπωφεληται τῶν εὐμενῶν περιστάσεων καὶ ταπεινῶς, κατὰ τὸ φαινόμενον, ὑποχωρῶν, ἐνῷ πράγματι οὐδόλως μετέβαλλεν ἀποφάσεις, οὐχὶ μόνον τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ ἐξουσίαν, ἣν ὠνειρεύετο δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ, ἀλλὰ συνετέλεσεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ θρόνου καὶ τὴν τυραννικὴν δικτατορίαν τοῦ μεγαλοφυοῦς ἐκείνου ἀγύρτου Κρόμβελλ.

Ἐπεθύμουν, Κύριοι, νὰ ἐκθέσω ἐνώπιον ὑμῶν τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα ἁπάντων τῶν ἐξόχως ἀγαθῶν καὶ ἐξόχως ἀθλίων ἡγεμόνων, ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων ἡμερῶν ἄχρι τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ τοιαύτη ἦτο ἡ ἐμὴ πρόθεσις, ὅτε ἀπήντων εἰς τὴν εὐμενῆ τοῦ Προεδρείου πρόσκλησιν, ὅτι ἤθελον λαλήσει περὶ βασιλέως. Ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία μου αὕτη προσέκοψε κατὰ τῶν στενοτάτων ὁρίων τῆς παρούσης μελέτης, τῆς ὁποίας τὴν δυνατὴν ἔκτασιν δὲν εἶχον κατ' ἀρχὰς ἀκριβῶς ὑπολογίσει.

Ἐκ τῶν εὐαρίθμων καὶ λίαν συντόμων σκιαγραφιῶν, τὰς ὁποίας πρὸ μικροῦ ἐτόλμησα νὰ παρουσιάσω εἰς ὑμᾶς, κατείδετε πόσον ἀντίθετοι χαρακτῆρες καὶ τύποι ἡγεμόνων ἀπαντῶσι καὶ πόσον διάφορος τυγχάνει πολλάκις ἡ ἐπὶ τῆς εὐημερίας τῶν ἐθνῶν ἐπίδρασις αὐτῶν. Ἄλλοτε μὲν παρίσταται εὐεργετικὴ καὶ ἔνδοξος, ἄλλοτε ποταπὴ καὶ ὀλεθρία.

Δὲν εἶνε λοιπόν, ἐπαναλαμβάνω, τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἐπιφέρει τὴν κακοδαιμονίαν τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἡ ποιότης τῶν προσώπων, ἅτινα προΐστανται αὐτῆς. Ὅσον ἀπόλυτος ἂν ᾖ ἡ ἐξουσία τοῦ ἄρχοντος ἀποβαίνει ὠφέλιμος εἰς τὸ ἔθνος, ὁπόταν οὗτος δύναται νὰ ἐργασθῇ καὶ δὲν ἀφορᾷ εἰμὴ εἰς τὸ δημόσιον συμφέρον καὶ μόνον εἰς αὐτό.

Ἀλλ' ἐὰν θελήσῃ τις σήμερον νὰ ποιήσηται σύγκρισιν μεταξὺ τῶν

διαφόρων πολιτευμάτων, τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, ἀναμφιβόλως δὲν θέλει δώσει τὴν προτίμησιν εἰς τὸ ἀπόλυτον μοναρχικόν. Οἱ λαοὶ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐφωτίσθησαν ἐπαρκῶς ὅπως μὴ ἀνέχωνται ν' ἀποτελῶσιν ὁμάδας ἄνευ βουλήσεως, ἀγέλας ἀνθρώπων ἀκολουθούσας ἕνα ποιμένα. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάςασις ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς τῶν λαῶν ἐγέρσεως καὶ ἐπέβαλε τοῖς ἡγεμόσι ν' ἀναγνωρίσωσιν εἰς τοὺς ὑπηκόους των τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐξουσίᾳ. Σήμερον δὲ ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὴν Ῥωσίαν. τὴν Τουρκίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον, οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ, κατὰ τύπον τοὐλάχιστον, τὸ ἀπεριόριστον τῶν βασιλευόντων κράτος. Ὅταν ἀρχή τις κατὰ θέλησιν ἰδίαν ἀσκῶν πάσας τὰς καθεστηκυίας ἐξουσίας, σπανίως δύναται ν' ἀποφύγῃ τὰ μεγάλα παραπτώματα, ὅσῳ ἂν ᾖ τελειότερος τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένων καὶ ὅσῳ ἀγαθὴ ἂν ᾖ ἡ πρόθεσίς του. Παρῆλθεν ἀνεπιστρεπτεὶ πιθανῶς ἡ ἐποχή, καθ' ἣν τὰ ἔθνη εἶχον ἀνάγκην ἑνὸς ἀνωτάτου ὁδηγοῦ, ὅπως οἱ στρατοὶ ἑνὸς στρατηγοῦ· ἤδη ἄλλαι εἰσὶν αἱ συνθῆκαι, ὑφ' ἃς βιοῦσιν αἱ κοινωνίαι καὶ ἄλλα τὰ συμφέροντα αὐτῶν. Ἡ σύμπραξις λαοῦ καὶ βασιλέως κατέστη ἀπαραίτητος ὅπως ἔθνος τι βαδίσῃ ἐμπρὸς ταχέως καὶ ἄνευ ἐμφυλίων διχονοιῶν. Τὴν σύμπραξιν δὲ ταύτην σοφῶς ἐκανόνισε καὶ ἐξησφάλισε τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον βαθμηδὸν ἀπετελέσθη ἐν Ἀγγλίᾳ.

Κατὰ τὰ πορίσματα μελετῶν τοῦ Ἐδουάρδου Φρῆμαν περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων μέχρις ἡμῶν, τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ μορφωθὲν ἀντιπροσωπευτικὸν πολίτευμα εἶνε τύπος τελειότερος τοῦ πολιτεύματος τῶν Γερμανικῶν φύλων, ἅτινα κατέκτησαν πρῶτα τὸ ἱερὸν ἔδαφος καταστρέψαντα τὰς ῥωμαϊκὰς στρατιάς. Παρὰ ταῖς Γερμανικαῖς ταύταις φυλαῖς ὑπῆρχε συνέλευσις ἐξ ἐλευθέρων ἀνδρῶν ἀποτελουμένη, ἥτις ἤσκει τὴν νομοθετικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐξέλεγε τοὺς προϊσταμένους τῆς ἐκτελεστικῆς. Οὕτως ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ ἦτο ἡ πηγή, ὁπόθεν ἀπέρρεον πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπεῖχε θέσιν ἀνωτάτου ἐκτελεστοῦ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἀντιπροσώπων τῆς φυλῆς. Ἐπὶ τῆς κυριαρχίας ταύτης τοῦ ἔθνους στηρίζονται καὶ οἱ πολιτειακοὶ θεσμοί, οἱ ἀποτελοῦντες τὸν θεμελιώδη τῆς Ἀγγλίας Νόμον, ὅστις φέρει τὴν ἰδιάζουσαν ἀξίαν, ὅτι δὲν εἶνε προϊὸν ψηφισμάτων συνελεύσεων ἢ τῆς σοφίας ὡρισμένων νομοθετῶν, ἀλλὰ τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ ἔλαβεν ἐν τοῖς ἐθίμοις καὶ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ.

Οὐδὲ ἡ παντοδυναμία τοῦ μονάρχου, οὐδὲ τοῦ λαοῦ ἡ ἀπεριόριστος ἰσχὺς ἐκρίθησάν ποτε ὡς ἀγαθὴ πολιτικὴ κατάστασις. Οἱ ἀρι-

στοι τῶν ἀρχαίων σοφῶν, ἀναγνωρίζοντες, ὅτι ἡ μοναρχία εἶνε ὁ κάλλιστος πολιτεύματος τύπος, ὑποδεικνύουσιν ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀνάγκην περιορισμοῦ τῆς ἐξουσίας τοῦ μονάρχου. Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα τοῦτο δὲν ἠδυνήθησαν οὗτοι νὰ λύσωσι καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων μόνον παρὰ τοῖς Ἄγγλοις ἐπετεύχθη πολλοὺς αἰῶνας κατόπιν τῶν θαυμασίων ἐκείνων ἀνδρῶν.

Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα δικαίως μετεφυτεύθη εἰς πολλὰ ἐδάφη ἐκτὸς τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ τοσοῦτον ἐπεξετάθη.

Αἱ συνταγματικαὶ βασιλεῖαι καὶ αἱ συνταγματικαὶ δημοκρατίαι δὲν διαφέρουσιν ἀλλήλων εἰμή, ὅτι ἐν ἐκείναις τὸ τοῦ ἄρχοντος ἀξίωμα εἶνε κληρονομικόν, ἐν ταύταις δ' ἀπονέμεται δι' ἐκλογῆς ἀνὰ βραχέα χρονικὰ διαστήματα. Ἐν Γαλλίᾳ, φέρ' εἰπεῖν, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ἀνὰ ἑπταετίαν ἐκλεγόμενος, εἶνε ἀνεύθυνος καὶ ἔχει πάντα τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα οἱ συνταγματικοὶ βασιλεῖς ἀπολαμβάνουσι. Δύναται δὲ μάλιστα κατὰ τὴν περίοδον τῆς προεδρείας του νὰ παρεκτραπῇ εἰς πᾶσαν κατάχρησιν ὅπως διατηρήσῃ καὶ παρατείνῃ τὴν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ διαμονήν του, χωρὶς οὐδεὶς νὰ ἔχῃ νομίμως τὸ δικαίωμα νὰ ἐγείρῃ φωνὴν κατ' αὐτοῦ. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τοῦ νέου κόσμου. Καὶ ἐν αὐταῖς ἡ συνταγματικὴ δημοκρατία ὑφίσταται, μόνον ὡς πρὸς τὸ αἱρετὸν τοῦ προϊσταμένου τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας πρὸς τὴν συνταγματικὴν βασιλείαν παραλλάσσουσα.

Εἶνε λοιπὸν ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ ἐπικρατῶν σήμερον τύπος πολιτεύματος εἶνε ἡ συνταγματικὴ βασιλεία ἢ συνταγματικὴ δημοκρατία, ὅπερ ταὐτό, διότι ἡ μεταξὺ τούτων ὑφισταμένη διαφορὰ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ σπουδαία. Κατ' ἀρχὰς ἡ κληρονομικὴ διαδοχὴ ἐν τῷ βασιλικῷ ἀξιώματι ἦτο ἄγνωστος· ἐν Γαλλίᾳ δὲ μέχρι τοῦ 987, ἂν δὲν ἀπατῶμαι. Καὶ εἶνε μὲν βεβαίως, κατὰ θεωρίαν τοὐλάχιστον, προτιμητέα ἡ κατ' ἐκλογὴν ἀνάρρησις ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ πρώτου τῆς πολιτείας προσώπου, διότι οὕτως ὑποτίθεται, ὅτι ὁ κάλλιστος τοῦ ἔθνους ἑκάστοτε θὰ ὑποδεικνύηται ὑπὸ τῆς κοινῆς ἐκτιμήσεως. Ἀλλ' οὐδὲ διὰ τὸν λόγον τοῦτον οὐδὲ διὰ τὸ βραχυχρόνιον τῆς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ παραμονῆς τοῦ ἄρχοντος ὀρθὸν εἶνε νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι οὕτως ἀνοίγονται εὐρύτεραι διαστάσεις εἰς τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐξασφαλίζονται τὰ ἀγαθά, ἅτινα τὸ ἀληθῶς δημοκρατικὸν πολίτευμα ἐπαγγέλλεται. Δημοκρατία, ὁποίαν ἐφαντάσθησαν οἱ περὶ αὐτῆς φιλοσοφήσαντες, ὡς οὐδὲ τὸ πάλαι, οὐδὲ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἔλαβέ ποτε ἀληθῆ ὑπόστασιν.

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία, εἰς τρία περιορισθεῖσα κράτη καὶ ἡ συνταγματικὴ κυβέρνησις, εἴτε βασιλικὴ εἴτε δημοκρατικὴ ἀποκαλεῖται, εἰσὶν ἤδη τὰ πολιτεύματα, ὑφ' ὧν ὁ γνωστὸς κόσμος διέπεται.

Ἡ μοναρχία, λείψανον παρελθόντων αἰώνων, δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰ κτυπήματα, ἅτινα ὁσημέραι καταφέρουσιν αὐτῇ ἡ πρόοδος καὶ ἀνάπτυξις τῶν λαῶν. Ἡ συνταγματικὴ διοργάνωσις τῆς πολιτείας εἶνε τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον παρ' ὅλοις τοῖς λαοῖς ἡμέραν τινὰ θέλει συντελεσθῆ.

Τὸν τύπον τοῦ συνταγματικοῦ ἄρχοντος δέον λοιπὸν νὰ διαπλάσῃ παρ' ἑκάστῳ λαῷ, οὐχὶ ἡ λογικὴ τῶν νομοθετῶν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ κοινὴ συνείδησις, ὅσῳ τὸ δυνατὸν τελειότερον καὶ ἐν πληρεστέρᾳ ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν.

Ὁ συνταγματικὸς ἄρχων πρὸ παντὸς ὀφείλει νὰ μὴ ἐξέρχηται τῶν ὁρίων, ἅτινα τάσσει αὐτῷ τὸ κείμενον τοῦ θεμελιώδους νόμου, ἀλλ' οὐδὲ νὰ καταλείπῃ εἰς ἄλλους τὴν ἐνάσκησιν τῶν ἰδίων καθηκόντων καὶ προνομιῶν. Τὸ ἀξίωμα, ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ ἐν ταῖς συνταγματικαῖς πολιτείαις, εἶνε ἡ ἱστορικὴ σημείωσις γεγονότος ἀδιαφιλονεικήτου· δὲν ἕπεται ἐκ τούτου ὅμως, ὅτι περιέχει τὰ στοιχεῖα τῆς κανονικωτέρας τοῦ πολιτεύματος λειτουργίας. Κατὰ τὸ γράμμα ὅλων τῶν συνταγμάτων ἡ βασιλικὴ ἐξουσία δρᾷ πλειότερον πάσης ἄλλης ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐξουσίας, εἶνε δὲ λίαν τολμηρὸν νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι ἡ σιωπηρὰ παράβασις τῶν κανόνων πολιτειακοῦ τινος συστήματος εἶνε ἡ ἐπιτυχεστέρα αὐτοῦ ἐφαρμογή.

Τὸ μέγιστον τῶν προτερημάτων τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος εἶνε ἡ διὰ τῆς συμπράξεως λαοῦ καὶ βασιλέως ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας περιστολὴ ἀμφοτέρων ἐντὸς νομίμων δικαιοδοσίας ὁρίων. Ἀλλ' ὅταν τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως μηδενίζηται, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ αἱ παρεκτροπαὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀντιπροσώπων ἐν τῇ νομοθετικῇ καὶ ἐκτελεστικῇ ἐξουσίᾳ ἀποβαίνουσιν ἀναπόφευκτοι καὶ μεγάλαι.

Σήμερον ἀληθῶς κατέστη μηχανικὴ ὅλως ἡ ἐργασία τοῦ συνταγματικοῦ βασιλέως, λίαν δ' εὐφυῶς προέτεινέ τις τὴν κατασκευὴν ξυλίνου τοιούτου, ὅστις ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς θὰ ἐξεπλήρου κανονικώτατα τὰς ὑποχρεώσεις παντὸς συνταγματικοῦ βασιλέως, ὑπογράφων ἀπροσκόπτως καὶ ὑποκλινόμενος πρὸς τοὺς ἐμφανιζομένους ἐνώπιον αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου θὰ ἀπήλλασσε τόσων ἐξόδων τὸ δημόσιον ταμεῖον καὶ τὸ ἔθνος τοῦ κινδύνου νὰκατ αχρασθῇ ποτε τῆς ἐξουσίας του.

Ἀλλ' ἡ συνείδησις τῶν λαῶν δὲν ἐκύρωσέ ποτε τὴν τοιαύτην ἐκμηδένισιν προσώπου, προωρισμένου νὰ προΐσταται ἐν τῇ ἐπιτελέσει τῶν ὑψηλοτέρων τῆς πολιτείας καθηκόντων. Παρατηρήσατε τί συμβαίνει ὅταν μεγάλη δυστυχία ἐνσκήπτῃ εἴς τι ἔθνος· εἰς τὸν βασιλέα ὁ λαὸς ἐπιρρίπτει κυρίως τὴν εὐθύνην ὁλόκληρον, λησμονῶν τὸ κατὰ νόμον ἀνεύθυνον αὐτοῦ, ἐὰν τοῦτο ὑπάρχῃ, εἰς αὐτὸν δὲ πάλιν ἀποδίδει πᾶσαν ἀγαθὴν ὑπηρεσίαν τῶν δημοσίων πραγμάτων. Τί ἕτερον δηλοῖ τοῦτο, εἰμή, ὅτι ἡ συνείδησις τοῦ λαοῦ ἀπαιτεῖ δρῶντα τὸν βασιλέα ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ δρῶντα ὑπὲρ πᾶν ἕτερον στοιχεῖον ;

Ἀληθῶς ἡ πλειοψηφία τῶν εἰς τὰ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἀσχολουμένων συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ κοινοβουλευτικὴ συνήθεια καθιέρωσε, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς ἀπεκδύεται πάσης ἐξουσίας, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ προνομίαι, αἵτινες χορηγοῦνται αὐτῷ παρὰ τοῦ συντάγματος, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἡ τῶν βουλῶν διάλυσις, περιέρχονται εἰς χεῖρας τῶν ὑπουργῶν. Οὕτως ὁ βασιλεὺς ὑπάρχει ἵνα μὴ ὑπάρχῃ καὶ ἂν δείξῃ, ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ ὑπάρχῃ, πρέπει νὰ παύσῃ ὑπάρχων, διότι οὕτω παραβαίνει τὸ σύνταγμα, ἀσεβεῖ πρὸς τὸ πολίτευμα.

Ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματα, ἅτινα ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ταύτης προβάλλονται, εἰσὶ κατὰ θεωρίαν πιθανῶς σπουδαῖα, οὐχὶ ὅμως καὶ πραγματικώτερον κρινόμενα. Ὁ βασιλεὺς δέον νὰ ζῇ ἐν τῇ πολιτείᾳ, νὰ ᾖ ὁ πρῶτος ἐργάτης ἐν τῇ διοικητικῇ μηχανῇ. Γινώσκων τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τῆς πατρίδος του κάλλιον παντὸς ἑτέρου καὶ μακρὰν τῶν προσωπικῶν ἀνταγωνισμῶν διατελῶν, νὰ ἔχῃ τὴν πρωτοβουλίαν εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ δημόσιον συμφέρον καὶ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ. Ἡ ἱστορία μόνη ἀπονέμει τῆς ἀρετῆς τὸν ἔπαινον εἰς τοὺς ἀγαθοὺς βασιλεῖς· ὁπόταν οὗτοι ἐπιτελῶσιν ἐντὸς τοῦ νομίμου καθεστῶτος τὸ καθῆκόν των δὲν ἔχουσι δι' αὐτοὺς ἀξίαν αἱ δυσμενεῖς κρίσεις τῶν ὑπηκόων των. Οὐδέποτε οἱ λαοὶ κρίνουσιν ἀπαθῶς τοὺς ζῶντας ἡγέτας αὐτῶν.

Δὲν δύναμαι, Κύριοι, τὴν ἑσπέραν ταύτην νὰ παρατείνω ἐπὶ μακρότερον τὸν λόγον, καταχρώμενος τὴν εὐμενῆ ὑμῶν προσοχήν. Ἐν καταλλήλῳ χρόνῳ ἐλπίζω νὰ δυνηθῶ ἐκτενέστερον ν' ἀναπτύξω ἐνώπιον ὑμῶν τὸ θέμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον κατέστη ἤδη λίαν σπουδαῖον διὰ τὴν ἡμετέραν πατρίδα. Ὑπάρχουσι βεβαίως πολλῷ κρείττονες ἐμοῦ καὶ εἰδικώτεροι ἄνδρες, εἰς οὓς ἀνήκει ἡ διεξαγωγὴ τοιούτων συζητήσεων, ἀλλ' ὅταν οὗτοι ὑπ' ἄλλων ἀπασχολούμενοι φροντίδων σιγῶσιν, ὁ λόγος περιέρχεται ἡμῖν τοῖς νεωτέροις, οἵτινες καθῆκον

ἔχομεν νὰ ζητῶμεν τὴν διαλεύκανσιν τῶν σκοτεινῶν τοῦ ἡμετέρου πολιτεύματος μερῶν, ἵνα μὴ συντελέσωμεν καὶ ἡμεῖς ὅπως διαιωνισθῇ ἡ σύγχυσις καὶ ἀμφιβολία, ἡ σήμερον ἐπικρατοῦσα.

Ἕκαστος λαός, φρονῶ, ὀφείλει νὰ ἐφαρμόζῃ τὸ πολίτευμα, ὑφ' οὗ διέπεται, κατὰ ἴδιον τρόπον, σύμφωνον πρὸς τὰς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ ἀνάγκας καὶ δυνάμεις, οὐχὶ δὲ ν' ἀπομιμῆται τυφλῶς τὰ παρ' ἄλλοις λαοῖς συμβαίνοντα. Ἐὰν ἐν Ἀγγλίᾳ καθιερώθη ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ συντάγματος ἡ τάξις, ἥτις καθιερώθη, δὲν ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν τὴν αὐτὴν ν' ἀποδεχθῶμεν τάξιν καὶ τὸ αὐτὸ ν' ἀσπασθῶμεν σύστημα. Ἄλλη ἡ πνευματικὴ καὶ ὑλικὴ ἀνάπτυξις ἐκεῖ, ἄλλος ὁ βίος, ἄλλαι αἱ κοινωνικαὶ ἕξεις. Ἡμεῖς ἐνταῦθα δέον νὰ μελετήσωμεν ἑαυτοὺς βαθέως καὶ ἄνευ προκαταλήψεων, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοιαύτης μελέτης νὰ μορφώσωμεν τὸ σύστημα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἡμετέρου ἀρίστου, ἀλλὰ πλημμελῶς λειτουργοῦντος ἤδη πολιτεύματος. Πρὸ παντὸς δὲ ὀφείλομεν ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ ἐργασίᾳ νὰ μὴ λησμονῶμεν ποτέ, ὅτι οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι εὐδαιμονοῦσι καὶ προάγονται, παρ' οἷς, ὑπὲρ πάντα ἕτερον βασιλέα, ἄρχει ὁ ἀληθὴς καὶ αἰώνιος ἐκεῖνος βασιλεύς, ὁ νόμος· νὰ ῥυθμίσωμεν δὲ οὕτω πως τὰς τῆς πολιτείας σχέσεις, ὥστε ἡ ἰσχὺς τοῦ βασιλέως τούτου νὰ παραμένῃ ἀμείωτος.

Δ. Ε. Ἠλιόπουλος

Η ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ

Ἡ ἐποχὴ τῆς συστάσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ταύτης ἀρχῆς μένει μέχρι τοῦδε ἄγνωστος· λέγεται ὅμως ἐκ παραδόσεως ὅτι τὸ Ἠπειρωτικὸν τοῦτο τμῆμα διὰ θρόνου ἀρχιερατικοῦ ἐτίμησε Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος διὰ τῆς Ἠπείρου ἐξ Ἰταλίας εἰς Κωνσταντινόπολιν ἐπανακάμπτων, ἱδρυσάμενος καὶ τὴν περιώνυμον παρὰ τὸ χωρίον *Διπαλίτσα* Μονὴν τῆς Μολυβδοσκεπάστου. Μὴ τὸ παρεμφερὲς τῶν ὀνομάτων «Πωγωνάτος, Πωγωνιανή», καὶ εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην τροφὴν ἐχορήγησεν; Ἀνδρόνικος δ' ὁ νεώτερος, λέγεται ἐπίσης, ἐκ τῆς Ἀλβανίας εἰς τὴν Ἤπειρον ἐπιστρέφων (1335-1336) βασιλικῶς τὸν θρόνον τοῦτον ἐπροικοδότησεν, ἐγκαθιδρύσας εἰς Διπαλίτσαν, τὸ μεταίχμιον τοῦτο τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἠπείρου, καὶ ἀνωτέρας πολιτικὰς ἀρχάς. Ἄγνωστον δ' ἐπίσης μένει, ἐὰν ἡ ἐκκλησιαστικὴ τῆς

Πωγωνιανῆς ἀρχὴ ἕδραν αὐτῆς ἔσχεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ νῦν χωρίδιον *Δίπαλιτσα*, ὅπερ οὐδὲ ἐπὶ τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου σπουδαιότητα καὶ σημαντικότητα εἶχεν, ἢ πόλιν ὁμώνυμον, ὡς σημειοῖ ὁ Καντακουζηνός (Βιβλ. Γ'). Ἀλλὰ τοιαύτη τις πόλις ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἠπείρῳ τοὐλάχιστον κατὰ τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα δὲν ὑπῆρχεν· ἐὰν δὲ εἰς τὸ ὁμώνυμον τῷ Ἠπειρωτικῷ τούτῳ τμήματι «Πωγωνιανὴ» χωρίον *Μπογοντσικὸ* ἢ *Πωγοντσικό*, ἐξ οὗ κατὰ τὸν Λὴκ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ τμήματος προέκυψε, συνέστη κατ' ἀρχὰς ὁ ἀρχιερατικὸς οὗτος θρόνος, οὐδεμία ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπόδειξις ὑπάρχει. Οὐχ ἧττον τὸ χωρίδιον τοῦτο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ταύτης ἀρχῆς καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἦν ἰδιοκτησία, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτοῦ μέχρι πρὸ μικροῦ ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς εἰς Δίπαλίτσαν ἀρχιεπισκοπῆς ἐθάπτοντο.

Καίτοι δὲ ὁ καθεδρικὸς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης ναός, ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων σεμνυνόμενος, ἱδρύθη εἰς Διπαλίτσαν ἀπὸ τοῦ 1298, ἀρχιερατεύοντος Πωγωνιανῆς Παχωμίου, καὶ ἱστορήθη τὸ δεύτερον τῷ 1578, ἀρχιερατεύοντος Παρθενίου, ὡς ἐξ ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ τούτου ταῦτα ἐξάγονται, ἐν τούτοις ἡ ἀρχιεπισκοπὴ αὕτη παραδόξως ὑπὸ τῶν ἀπαριθμησάντων τὰς ὑπὸ τὸν οἰκονομικὸν θρόνον τελούσας κατὰ τὸν μεσαίωνα πνευματικὰς ἀρχὰς καὶ τῆς Ἠπείρου δὲν μνημονεύεται. Ἄγνωστον ἐπίσης διατελεῖ ἡμῖν, ἐὰν ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου ἀρχὴ ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἀρχιεπισκοπή, ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον τελοῦσα, ἢ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπισκοπή, εἰς τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου, ὅπως καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου ἐπισκοπαὶ πρὸ τοῦ 1285 ὑπαγομένη, βραδύτερον δὲ εἰς ἀρχιεπισκοπὴν προαχθεῖσα. Βεβαιότατον ὅμως ἐστὶν ὅτι αὕτη ἦν ἀρχιεπισκοπὴ οὐ μόνον μετὰ τὴν κατάκτησιν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, μνημονευομένη μεταξὺ τῶν ἀρχιεπισκοπῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ΙΔ' τοὐλάχιστον αἰῶνα, ὡς σημειοῖ ὁ Καντακουζηνός. Ἐξηκολούθει δ' οὖσα πάντοτε ἀρχιεπισκοπὴ ἔκτοτε μέχρι τῆς διαλύσεως αὐτῆς (1863), οὐδέποτε εἰς ἐπισκοπὴν ὑποβιβασθεῖσα ἢ εἰς ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἠπείρου πρὸ τοῦ αἰῶνος τούτου προσαρτηθεῖσα. Διότι καὶ τῷ 1586 ὡς ἀρχιεπισκοπὴ μνημονεύεται (Ἐκκλ. Ἀλήθ. τεῦχ. 49, Σεπτέμβριος 22, 1882) καὶ τῷ 1695 Μελέτιος ὁ Γεωγράφος σημειοῖ περὶ αὐτῆς «τὰ χωρία τῆς Πωγωνιανῆς ἔχουσι θρόνον ἀρχιεπισκόπου» (Τ. Β', σελ. 28)· καὶ τῷ 1702 οἱ κώδικες τῶν Πατριαρχείων μνημονεύουσι τῆς προχειρίσεως Εὐθυμίου τινὸς εἰς ἀρ-

χιεπίσκοπον Πωγωνιανῆς καὶ τῷ 1721 σιγίλλιόν τι περὶ τῆς Μονῆς ἐν Διτοβιανίστῃ ὡς ἀρχιεπισκοπῆς μνημονεύει ταύτης. Ὅθεν ὅ τε Pouqueville (Voyage dans la Grèce T. Α', σελ. 147) σημειοῖ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Πωγωνιανῆς ὑπάγεται εἰς τὸν μητροπολίτην Βελεγράδων καὶ ὁ Παναγιώτης Ἀραβαντινὸς (Χρον. Τ. Α', σελ. 283) γράφων, ὅτι μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων τῆς Ἠπείρου μνημονεύεται τῷ 1687 καὶ ἡ μητρόπολις παλαιᾶς Πωγωνιανῆς καὶ Βελεγράδων ἠπατήθησαν. Καὶ ὁ μὲν Pouqueville εἰς τὴν ἀπάτην ταύτην ὑπέπεσε τὸ μέν, διότι τὸ τμῆμα Πωγωνιανῆς μέχρι τοῦ 1788–89 πολιτικῶς ὑπήγετο εἰς τὴν μέσην Ἤπειρον, ἧς πρωτεύουσα ἦν τὸ Βεράτιον, τὸ δέ, διότι ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης καλεῖται ἐπὶ τὸ συντομώτερον *Ἐπισκοπή*· ὁ δὲ Π. Ἀραβαντινὸς τὸ λάθος αὐτοῦ τοῦτο ἤθελε προλάβει, ἐὰν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅσα ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῆς χρονογραφίας αὐτοῦ (σελ. 139) ἔγραψε «Πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν... ἡ παλαιὰ Πωγωνιανὴ ἀπεσπάσθη — ὅπερ ψευδέστατον ἐπίσης — τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως Πωγωνιανῆς», δηλαδὴ ὅτι τὸ διαμέρισμα τῆς Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς δὲν ἀπετέλει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μητρόπολιν τῷ 1656 μετὰ τῆς ἐπαρχίας Βελεγράδων, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς.

Συνετέλεσε δὲ εἰς παρανόησιν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τὸν Θεσσαλονίκης τελούσης ἐπισκοπῆς Πολυανῆς ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων εὐρωπαίων ἐκλαβόντων ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος περίπου αὐτὴν ὡς Πωγωνιανὴν οὐ μόνον τὸ παρεμφερὲς τῶν ὀνομάτων «Πολυανὴ» καὶ «Πωγωνιανή», ἀλλὰ καὶ ἡ μεγίστη ἀκμὴ ἐπὶ δύο τοὐλάχιστον αἰῶνας ἀπὸ τῆς καταχτήσεως τῆς ἕδρας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς, ἤτοι τῆς Διπαλίτσης, τῆς ἐπισκιασάσης τὴν ἐπισκοπὴν ἐκείνην. Οὕτω λοιπὸν ὁ μὲν Θωμᾶς Σμίτιος τίθησι τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς ἐν τῇ Μακεδονικῇ Ἰλλυρίᾳ μετὰ τὴν τῆς Βερροίας· ὁ δὲ Μαρτῖνος Κρούσιος καταχωρίζων ἐπιστολὴν ἀρχιερέως τινὸς Γαβριὴλ πρὸς τὸν τότε Πατριάρχην, σημειοῖ ὅτι ἔφερεν ὄπισθεν ταύτης τὴν ἐπιγραφὴν «ἀπὸ Πωγωνιανῆς, πόλεως ἐπάνω Θεσσαλονίκης». Καὶ ἐὰν ἡ ἕδρα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς ἐπωνομάζετο Πωγωνιανή, δὲν κεῖται βεβαίως ἐπάνω Θεσσαλονίκης ἡ Διπαλίτσα. Τὴν γνώμην τοῦ Κρουσίου φαίνεται καὶ ὁ Λεκῖνος παραδεχόμενος. Διότι, καίτοι λέγει, ὅτι μεταξὺ τοσούτων πόλεων ὑποκειμένων τῷ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης, οὐδαμοῦ ἀπήντησε Πωγωνιανήν, πλὴν παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι Σμιτίῳ, Μαρτίνῳ, Κρουσίῳ καὶ Χρυσάνθῳ, ἐν τούτοις μετὰ τὸν εἰρημένον ἐπίσκοπον Πωγωνιανῆς Γαβριήλ, ἀναφέ-

ρει ὡς ἐπίσκοπον ταύτης περὶ μὲν τὸ ἔτος 1720 Ἰωακείμ τινα καὶ ἐν ἔτει 1721 Εὐθύμιον. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα σύγχυσις καὶ ἀνακρίβεια παρατηρεῖται· ἐπειδή, ἐκτὸς τοῦ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὡς εἴρηται, ἡ Πωγωνιανὴ ἐτέλει ἀμέσως ὑπὸ τὸν Πατριάρχην, ἀλλὰ καὶ ὁ Εὐθύμιος οὗτος, ὡς ἐν ὑπομνήμασι τοῦ Πατριαρχείου ὁρᾶται, προχειρίζεται εἰς ἀρχιεπίσκοπον Πωγωνιανῆς εἰς διαδοχὴν τοῦ ἀποβιώσαντος Μαλαχίου οὐχὶ τῷ 1721, ἀλλὰ τῷ 1702 κατὰ μῆνα Μάρτιον.

Ἄγνωστά εἰσιν ἐπίσης καὶ τὰ ὅρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης διοικήσεως κατὰ τὴν σύστασίν της. Περιελάμβανεν ἄρά γε μόνον τὴν νῦν τῶν Καραμουρατάτων κοιλάδα ἢ ἐπεξετείνετο καὶ πέραν ταύτης κατὰ τὰ τέσσαρα τοῦ ὁρίζοντος ἄκρα; Περιελάμβανε μέρος ἢ τὸ ὅλον τοῦ νῦν διαμερίσματος τῆς παλαιᾶς Πωγωνιανῆς; Οὐδὲν βέβαιον, οὐδὲν ὡρισμένον. Ἐκ τοῦ ὀνόματος ὅμως τοῦ διαμερίσματος τούτου «Παλαιὰ Πωγωνιανὴ» καὶ ἐκ παραδόσεως ἐξάγεται, ὅτι τὸ πλεῖστον αὐτοῦ τοὐλάχιστον ἐν προγενεστέροις χρόνοις ὑπήγετο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην ἀρχήν. Ἀλλὰ καὶ ἐάν ποτε ὑπήγετο ἐν μέρει ἢ καθόλου τὸ διαμέρισμα τοῦτο εἰς τὸν θρόνον τῆς Πωγωνιανῆς ἀπὸ τῆς Ιϛ′ ἑκατονταετηρίδος τοὐλάχιστον τὸ μὲν μεσημβρινὸν αὐτοῦ μέρος πλὴν ἑνὸς χωρίου, ὡς καὶ τὸ δυτικόν, ὑπάγεται εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν Δρυϊνουπόλεως, τὸ δὲ ἀνατολικὸν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βελᾶς, ὡς τοῦτο δηλοῦται ἐξ ἐπιγραφῶν ἐπὶ τοίχου ἐκκλησιῶν διασωζομένων. Εἰς Πολίτσιανην σώζεται ἐκκλησία ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ἀνακαινισθεῖσα τῷ 1523, ἀρχιερατεύοντος Δρυϊνουπόλεως Συμεὼν τινος, ἐν δὲ τοῖς Τσαραπλανοῖς ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ναός, ὃς ἀνιστορήθη τὸ δεύτερον, λέγεται, τῷ 1534, ἀρχιερατεύοντος Βελᾶς Κυρίλλου τινός.

Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς ἐπεξετείνετο ἀναμφιβόλως πρὸ αἰώνων πρὸς Α. τῆς κοιλάδος Καραμουρατάτων, περιλαμβάνουσα πολλὰ χωρία καὶ ἐκ τοῦ νῦν τμήματος Κονίτσης τῆς ἐπισκοπῆς Βελᾶς. Συνάγεται δὲ τοῦτο οὐ μόνον ἐκ τῆς γειτνιάσεως τοῦ μέρους τούτου καὶ τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1721 ἐκδοθέντος σιγιλλίου περὶ τῆς ἐν Λιτοβιανίστῃ Μονῆς, «κειμένης ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν ἐπαρχιῶν Ἰωαννίνων, Πωγωνιανῆς καὶ Βελᾶς, διενοχλουμένης δὲ ἐξ ἀρχαίων χρόνων ὑπὸ τῶν τριῶν τούτων ἀρχιερέων, ἐχόντων διενέξεις πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ τῆς ἐξουσίας αὐτῆς». Πολλὰ δὲ ἐκ τῶν χωρίων τοῦ τμήματος Κονίτσης προσηρτήθησαν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βελᾶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος, ὅτε ὁ ἐπισκοπικὸς αὐτῆς θρόνος μετετέθη εἰς Κόνιτσαν, ὁ δὲ πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῆς Πωγωνια-

νῆς διεβίου ἐν Βουκουρεστίῳ, ὡς τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς διαθήκης Γεωργίου τινὸς Καστριώτου, ἐμμαρτυρουμένης καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς Εὐθυμίου τῇ 10 Μαρτίου 1708 ἐν Βουκουρεστίῳ.

Πρὸς τὰ ἄλλα δὲ τοῦ ὁρίζοντος σημεῖα ἡ ἀρχιεπισκοπὴ αὕτη δὲν ἐξετείνετο κατὰ τὸν ΙΔ' τοὐλάχιστον αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς. Διότι πρὸ τῆς τουρκοκρατίας ὑπῆρχεν πνευματικὴ ἕδρα εἴς τε τὴν Πρεμετὴν καὶ τὴν Ὀπὰρ Κολώνιαν. Μετὰ δὲ τὴν κατάργησιν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων διοικήσεων, ἐξισλαμισθέντος τοῦ μείζονος μέρους τῶν κατοίκων αὐτοῦ, ἐξετάθη ἡ ἀρχὴ Πωγωνιανῆς εἰς τὰ ΒΔ. περιλαβοῦσα ἐκ μὲν τοῦ τμήματος Ῥίζης καὶ Πρεμετῆς τὰ χωρία Ζέπε, Δρατσόβα, Κακονικόλη, Στρουμπήτση καὶ Παλούμπαρη. Ἐκ δὲ τοῦ τμήματος τῆς Ἰσκερίας τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, τὰ χωρία Βλιάσοβον, Ποστένιανη, Ῥαδίχοβον, Τσιαρσόβα, Λείαρη καὶ Μέρτζανη (Ἀραβ. Τ. Β', σελ. 367 καὶ 371). Μετὰ προσάρτησιν δὲ τοῦ πλείστου τοῦ τμήματος Κονίτσης εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βελᾶς πλὴν τοῦ χωρίου τῶν Καραμουρατάτων καὶ ἐκεῖθεν αὐτῶν εἰς Α. μέχρι τοῦ χωρίου Μάζιου εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς ὑπήγοντο καὶ αἱ εἰσέτι διασωζόμεναι χριστιανικαὶ οἰκογένειαι τῶν χωρίων Μεσαρίας, Ἀβαρίτσιανη, Ῥαντότι, Σαραντάπορον, Ἄνω καὶ Κάτω Γλήνα κτλ.

Ὑπήγοντο δὲ κατὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης (1863) ἐκ μὲν τοῦ διαμερίσματος Πωγωνιανῆς τὰ χωρία Βαλοβίστα, Βλάχοι, Ὑψηλοτέρα, Διπαλίτσα, Μπογοντσικὸ καὶ Ὀστανίτσα, τοῦ χωρίου Συκιὰ πρὸ χρόνων ἀμνημονεύτων μετὰ τοῦ ἀνατολικοῦ ὑποδιαμερίσματος τῆς παλαιᾶς Πωγωνιανῆς εἰς τὸν ἐπίσκοπον Βελᾶς ὑπαγομένου. Ἐκ δὲ τοῦ τμήματος Κονίτσης τὰ χωρία Μάζιου, Σεκαβόν, Μελισσόπετρα, Δερβένι, Μπιλθοῦκι, Κούκεσι, Πυροβίτσικα, Μπομπίτσικο, Λιασκοβίκι, Μελεσίνι, Τσέρτσικο, Συργιάννη καὶ Περάτη καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων δύο τμημάτων τῆς ἐπαρχίας Πρεμετῆς τὰ σημειωθέντα 11 χωρία, ἅτινα προσηρτήθησαν εἰς τὴν μητρόπολιν Κορυτσᾶς, ἐν ᾧ πάντα τὰ λοιπὰ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βελᾶς. Κατεῖχε δὲ ἡ διαλυθεῖσα αὕτη ἀρχιεπισκοπὴ τὸν 64 θρόνον, κατὰ δὲ τὸ συνταγματικόν, ἐκδοθὲν τῷ 1864 ἐπὶ Ἰωακεὶμ τοῦ Β', τὸν 74.

Ἀρχιεπίσκοποι Πωγωνιανῆς ἀπὸ τοῦ 1293 μέχρι τοῦ 1828 μνημονεύονται μόνον οἱ ἑξῆς: Παχώμιος (1293-1298), Παρθένιος (1571-1578), Διονύσιος (1684-1687), Μαλάχιος (1694-1700), Εὐθύμιος (1702), Νεόφυτος (1750), Παρθένιος (1763)· ἐκ Μεσαριᾶς καὶ τοῦ οἴκου Τσιούση· Ἄνθιμος (1774), Ἄνθιμος (1787) ἐκ Διπαλίτσης καὶ τῆς οἰκογενείας *Γκαριάται*.

ρει ὡς ἐπίσκοπον ταύτης περὶ μὲν τὸ ἔτος 1720 Ἰωακείμ τινα καὶ ἐν ἔτει 1721 Εὐθύμιον. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα σύγχυσις καὶ ἀνακρίβεια παρατηρεῖται· ἐπειδή, ἐκτὸς τοῦ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὡς εἴρηται, ἡ Πωγωνιανὴ ἐτέλει ἀμέσως ὑπὸ τὸν Πατριάρχην, ἀλλὰ καὶ ὁ Εὐθύμιος οὗτος, ὡς ἐν ὑπομνήμασι τοῦ Πατριαρχείου ὁρᾶται, προχειρίζεται εἰς ἀρχιεπίσκοπον Πωγωνιανῆς εἰς διαδοχὴν τοῦ ἀποβιώσαντος Μαλαχίου οὐχὶ τῷ 1721, ἀλλὰ τῷ 1702 κατὰ μῆνα Μάρτιον.

Ἄγνωστά εἰσιν ἐπίσης καὶ τὰ ὅρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης διοικήσεως κατὰ τὴν σύστασίν της. Περιελάμβανεν ἄρά γε μόνον τὴν νῦν τῶν Καραμουρατάτων κοιλάδα ἢ ἐπεξετείνετο καὶ πέραν ταύτης κατὰ τὰ τέσσαρα τοῦ ὁρίζοντος ἄκρα; Περιελάμβανε μέρος ἢ τὸ ὅλον τοῦ νῦν διαμερίσματος τῆς παλαιᾶς Πωγωνιανῆς; Οὐδὲν βέβαιον, οὐδὲν ὡρισμένον. Ἐκ τοῦ ὀνόματος ὅμως τοῦ διαμερίσματος τούτου «Παλαιὰ Πωγωνιανὴ» καὶ ἐκ παραδόσεως ἐξάγεται, ὅτι τὸ πλεῖστον αὐτοῦ τοὐλάχιστον ἐν προγενεστέροις χρόνοις ὑπήγετο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην ἀρχήν. Ἀλλὰ καὶ ἐάν ποτε ὑπήγετο ἐν μέρει ἢ καθόλου τὸ διαμέρισμα τοῦτο εἰς τὸν θρόνον τῆς Πωγωνιανῆς ἀπὸ τῆς Ις′ ἑκατονταετηρίδος τοὐλάχιστον τὸ μὲν μεσημβρινὸν αὐτοῦ μέρος πλὴν ἑνὸς χωρίου, ὡς καὶ τὸ δυτικόν, ὑπάγεται εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν Δρυϊνουπόλεως, τὸ δὲ ἀνατολικὸν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βελᾶς, ὡς τοῦτο δηλοῦται ἐξ ἐπιγραφῶν ἐπὶ τοίχου ἐκκλησιῶν διασωζομένων. Εἰς Πολίτσιανην σώζεται ἐκκλησία ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ἀνακαινισθεῖσα τῷ 1523, ἀρχιερατεύοντος Δρυϊνουπόλεως Συμεὼν τινος, ἐν δὲ τοῖς Τσαραπλανοῖς ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ναός, ὃς ἀνιστορήθη τὸ δεύτερον, λέγεται, τῷ 1534, ἀρχιερατεύοντος Βελᾶς Κυρίλλου τινός.

Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς ἐπεξετείνετο ἀναμφιβόλως πρὸ αἰώνων πρὸς Α. τῆς κοιλάδος Καραμουρατάτων, περιλαμβάνουσα πολλὰ χωρία καὶ ἐκ τοῦ νῦν τμήματος Κονίτσης τῆς ἐπισκοπῆς Βελᾶς. Συνάγεται δὲ τοῦτο οὐ μόνον ἐκ τῆς γειτνιάσεως τοῦ μέρους τούτου καὶ τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1721 ἐκδοθέντος σιγιλλίου περὶ τῆς ἐν Λιτοβιανίστῃ Μονῆς, «κειμένης ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν ἐπαρχιῶν Ἰωαννίνων, Πωγωνιανῆς καὶ Βελᾶς, διενοχλουμένης δὲ ἐξ ἀρχαίων χρόνων ὑπὸ τῶν τριῶν τούτων ἀρχιερέων, ἐχόντων διενέξεις πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ τῆς ἐξουσίας αὐτῆς». Πολλὰ δὲ ἐκ τῶν χωρίων τοῦ τμήματος Κονίτσης προσηρτήθησαν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βελᾶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος, ὅτε ὁ ἐπισκοπικὸς αὐτῆς θρόνος μετετέθη εἰς Κόνιτσαν, ὁ δὲ πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῆς Πωγωνια-

νῆς διεβίου ἐν Βουκουρεστίῳ, ὡς τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς διαθήκης Γεωργίου τινὸς Καστριώτου, ἐμμαρτυρουμένης καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς Εὐθυμίου τῇ 10 Μαρτίου 1708 ἐν Βουκουρεστίῳ.

Πρὸς τὰ ἄλλα δὲ τοῦ ὁρίζοντος σημεῖα ἡ ἀρχιεπισκοπὴ αὕτη δὲν ἐξετείνετο κατὰ τὸν ΙΔ' τοὐλάχιστον αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς. Διότι πρὸ τῆς τουρκοκρατίας ὑπῆρχεν πνευματικὴ ἕδρα εἴς τε τὴν Πρεμετὴν καὶ τὴν Ὀπὰρ Κολώνιαν. Μετὰ δὲ τὴν κατάργησιν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων διοικήσεων, ἐξισλαμισθέντος τοῦ μείζονος μέρους τῶν κατοίκων αὐτοῦ, ἐξετάθη ἡ ἀρχὴ Πωγωνιανῆς εἰς τὰ ΒΔ. περιλαβοῦσα ἐκ μὲν τοῦ τμήματος Ῥίζης καὶ Πρεμετῆς τὰ χωρία Ζέπε, Δρατσόβα, Κακονικόλη, Στρουμπήτση καὶ Παλούμπαρη. Ἐκ δὲ τοῦ τμήματος τῆς Ἰσκερίας τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, τὰ χωρία Βλιάσοβον, Ποστένιανη, Ῥαδίχοβον, Τσιαρσόβα, Λείαρη καὶ Μέρτζανη (Ἀραβ. Τ. Β', σελ. 367 καὶ 371). Μετὰ προσάρτησιν δὲ τοῦ πλείστου τοῦ τμήματος Κονίτσης εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βελᾶς πλὴν τοῦ χωρίου τῶν Καραμουρατάτων καὶ ἐκεῖθεν αὐτῶν εἰς Α. μέχρι τοῦ χωρίου Μάζιου εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς ὑπήγοντο καὶ αἱ εἰσέτι διασωζόμεναι χριστιανικαὶ οἰκογένειαι τῶν χωρίων Μεσαρίας, Ἀβαρίτσιανη, Ῥαντότι, Σαραντάπορον, Ἄνω καὶ Κάτω Γλήνα κτλ.

Ὑπήγοντο δὲ κατὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης (1863) ἐκ μὲν τοῦ διαμερίσματος Πωγωνιανῆς τὰ χωρία Βαλοβίστα, Βλάχοι, Ὑψηλοτέρα, Διπαλίτσα, Μπογοντσικὸ καὶ Ὀστανίτσα, τοῦ χωρίου Συκιὰ πρὸ χρόνων ἀμνημονεύτων μετὰ τοῦ ἀνατολικοῦ ὑποδιαμερίσματος τῆς παλαιᾶς Πωγωνιανῆς εἰς τὸν ἐπίσκοπον Βελᾶς ὑπαγομένου. Ἐκ δὲ τοῦ τμήματος Κονίτσης τὰ χωρία Μάζιου, Σεκαβόν, Μελισσόπετρα, Δερβένι, Μπιλθοῦκι, Κούκεσι, Πυροβίτσικα, Μπομπίτσικο, Λιασκοβίκι, Μελεσίνι, Τσέρτσικο, Συργιάννη καὶ Περάτη καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων δύο τμημάτων τῆς ἐπαρχίας Πρεμετῆς τὰ σημειωθέντα 11 χωρία, ἅτινα προσηρτήθησαν εἰς τὴν μητρόπολιν Κορυτσᾶς, ἐν ᾧ πάντα τὰ λοιπὰ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βελᾶς. Κατεῖχε δὲ ἡ διαλυθεῖσα αὕτη ἀρχιεπισκοπὴ τὸν 64 θρόνον, κατὰ δὲ τὸ συνταγματικόν, ἐκδοθὲν τῷ 1864 ἐπὶ Ἰωακεὶμ τοῦ Β', τὸν 74.

Ἀρχιεπίσκοποι Πωγωνιανῆς ἀπὸ τοῦ 1293 μέχρι τοῦ 1828 μνημονεύονται μόνον οἱ ἑξῆς: Παχώμιος (1293-1298), Παρθένιος (1571-1578), Διονύσιος (1684-1687), Μαλάχιος (1694-1700), Εὐθύμιος (1702), Νεόφυτος (1750), Παρθένιος (1763)· ἐκ Μεσαριᾶς καὶ τοῦ οἴκου Τσιούση· Ἄνθιμος (1774), Ἄνθιμος (1787) ἐκ Διπαλίτσης καὶ τῆς οἰκογενείας *Γκαντιάται*.

Διὰ τοῦ Laud καὶ τοῦ κόμητος τοῦ Stratford, τοῦ μὲν προϊσταμένου τῆς ἐκκλησιαστικῆς, τοῦ δὲ τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, κατετυράννει τοὺς μεμφομένους τὰς πράξεις του καὶ προσεπάθει διὰ βασάνων νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐναντίον τῶν ὀργίων τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας διαμαρτυρίαν. Ἀλλ' ἀφοῦ ἡττήθη ἐπανειλημμένως ἐν τῷ πολιτικῷ τούτῳ ἀγῶνι, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τῆς ἐνισχυομένης ὁσημέραι ἀντιδράσεως, κατέφυγεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἔνοπλον ῥῆξιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπώλεσεν οὐχὶ μόνον τὸ στέμμα, ἀλλὰ καὶ τὴν κεφαλήν.

Θρασύδειλος, ἀλλ' ἐπίμονος λίαν ἐν ταῖς ἰδέαις του καὶ προκατειλημμένος ὑπὸ τῶν ἐμπνεύσεων θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἐφιλοδώρει καὶ διὰ τῆς ἑτέρας ἔτυπτεν. Ἀγνοῶν νὰ ἐπωφελῆται τῶν εὐμενῶν περιστάσεων καὶ ταπεινῶς, κατὰ τὸ φαινόμενον, ὑποχωρῶν, ἐνῷ πράγματι οὐδόλως μετέβαλλεν ἀποφάσεις, οὐχὶ μόνον τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ ἐξουσίαν, ἣν ὠνειρεύετο δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ, ἀλλὰ συνετέλεσεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ θρόνου καὶ τὴν τυραννικὴν δικτατορίαν τοῦ μεγαλοφυοῦς ἐκείνου ἀγύρτου Κρόμβελλ.

Ἐπεθύμουν, Κύριοι, νὰ ἐκθέσω ἐνώπιον ὑμῶν τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα ἁπάντων τῶν ἐξόχως ἀγαθῶν καὶ ἐξόχως ἀθλίων ἡγεμόνων, ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων ἡμερῶν ἄχρι τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ τοιαύτη ἦτο ἡ ἐμὴ πρόθεσις, ὅτε ἀπήντων εἰς τὴν εὐμενῆ τοῦ Προεδρείου πρόσκλησιν, ὅτι ἤθελον λαλήσει περὶ βασιλέως. Ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία μου αὕτη προσέκοψε κατὰ τῶν στενοτάτων ὁρίων τῆς παρούσης μελέτης, τῆς ὁποίας τὴν δυνατὴν ἔκτασιν δὲν εἶχον κατ' ἀρχὰς ἀκριβῶς ὑπολογίσει.

Ἐκ τῶν εὐαρίθμων καὶ λίαν συντόμων σκιαγραφιῶν, τὰς ὁποίας πρὸ μικροῦ ἐτόλμησα νὰ παρουσιάσω εἰς ὑμᾶς, κατείδετε πόσον ἀντίθετοι χαρακτῆρες καὶ τύποι ἡγεμόνων ἀπαντῶσι καὶ πόσον διάφορος τυγχάνει πολλάκις ἡ ἐπὶ τῆς εὐημερίας τῶν ἐθνῶν ἐπίδρασις αὐτῶν. Ἄλλοτε μὲν παρίσταται εὐεργετικὴ καὶ ἔνδοξος, ἄλλοτε ποταπὴ καὶ ὀλεθρία.

Δὲν εἶνε λοιπόν, ἐπαναλαμβάνω, τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἐπιφέρει τὴν κακοδαιμονίαν τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἡ ποιότης τῶν προσώπων, ἅτινα προΐστανται αὐτῆς. Ὅσον ἀπόλυτος ἂν ᾖ ἡ ἐξουσία τοῦ ἄρχοντος ἀποβαίνει ὠφέλιμος εἰς τὸ ἔθνος, ὁπόταν οὗτος δύναται νὰ ἐργασθῇ καὶ δὲν ἀφορᾷ εἰμὴ εἰς τὸ δημόσιον συμφέρον καὶ μόνον εἰς αὐτό.

Ἀλλ' ἐὰν θελήσῃ τις σήμερον νὰ ποιήσηται σύγκρισιν μεταξὺ τῶν

διαφόρων πολιτευμάτων, τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, ἀναμφιβόλως δὲν θέλει δώσει τὴν προτίμησιν εἰς τὸ ἀπόλυτον μοναρχικόν. Οἱ λαοὶ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐφωτίσθησαν ἐπαρκῶς ὅπως μὴ ἀνέχωνται ν' ἀποτελῶσιν ὁμάδας ἄνευ βουλήσεως, ἀγέλας ἀνθρώπων ἀκολουθούσας ἕνα ποιμένα. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς τῶν λαῶν ἐγέρσεως καὶ ἐπέβαλε τοῖς ἡγεμόσι ν' ἀναγνωρίσωσιν εἰς τοὺς ὑπηκόους των τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐξουσίᾳ. Σήμερον δὲ ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὴν Ῥωσίαν. τὴν Τουρκίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον, οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ, κατὰ τύπον τοὐλάχιστον, τὸ ἀπεριόριστον τῶν βασιλευόντων κράτος. Ὅταν ἄρχῃ τις κατὰ θέλησιν ἰδίαν ἀσκῶν πάσας τὰς καθεστηκυίας ἐξουσίας, σπανίως δύναται ν' ἀποφύγῃ τὰ μεγάλα παραπτώματα, ὅσῳ ἂν ᾖ τελειότερος τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένων καὶ ὅσῳ ἀγαθὴ ἂν ᾖ ἡ πρόθεσίς του. Παρῆλθεν ἀνεπιστρεπτεὶ πιθανῶς ἡ ἐποχή, καθ' ἣν τὰ ἔθνη εἶχον ἀνάγκην ἑνὸς ἀνωτάτου ὁδηγοῦ, ὅπως οἱ στρατοὶ ἑνὸς στρατηγοῦ· ἤδη ἄλλαι εἰσὶν αἱ συνθῆκαι, ὑφ' ἃς βιοῦσιν αἱ κοινωνίαι καὶ ἄλλα τὰ συμφέροντα αὐτῶν. Ἡ σύμπραξις λαοῦ καὶ βασιλέως κατέστη ἀπαραίτητος ὅπως ἔθνος τι βαδίσῃ ἐμπρὸς ταχέως καὶ ἄνευ ἐμφυλίων διχονοιῶν. Τὴν σύμπραξιν δὲ ταύτην σοφῶς ἐκανόνισε καὶ ἐξησφάλισε τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον βαθμηδὸν ἀπετελέσθη ἐν Ἀγγλίᾳ.

Κατὰ τὰ πορίσματα μελετῶν τοῦ Ἐδουάρδου Φρῆμαν περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων μέχρις ἡμῶν, τὸ ἐν Ἀγγλίᾳ μορφωθὲν ἀντιπροσωπευτικὸν πολίτευμα εἶνε τύπος τελειότερος τοῦ πολιτεύματος τῶν Γερμανικῶν φύλων, ἅτινα κατέκτησαν πρῶτα τὸ ἱερὸν ἔδαφος καταστρέψαντα τὰς ῥωμαϊκὰς στρατιάς. Παρὰ ταῖς Γερμανικαῖς ταύταις φυλαῖς ὑπῆρχε συνέλευσις ἐξ ἐλευθέρων ἀνδρῶν ἀποτελουμένη, ἥτις ἤσκει τὴν νομοθετικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐξέλεγε τοὺς προϊσταμένους τῆς ἐκτελεστικῆς. Οὕτως ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ ἦτο ἡ πηγή, ὁπόθεν ἀπέρρεον πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπεῖχε θέσιν ἀνωτάτου ἐκτελεστοῦ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἀντιπροσώπων τῆς φυλῆς. Ἐπὶ τῆς κυριαρχίας ταύτης τοῦ ἔθνους στηρίζονται καὶ οἱ πολιτειακοὶ θεσμοί, οἱ ἀποτελοῦντες τὸν θεμελιώδη τῆς Ἀγγλίας Νόμον, ὅστις φέρει τὴν ἰδιάζουσαν ἀξίαν, ὅτι δὲν εἶνε προϊὸν ψηφισμάτων συνελεύσεων ἢ τῆς σοφίας ὡρισμένων νομοθετῶν, ἀλλὰ τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ ἔλαβεν ἐν τοῖς ἐθίμοις καὶ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ.

Οὐδὲ ἡ παντοδυναμία τοῦ μονάρχου, οὐδὲ τοῦ λαοῦ ἡ ἀπεριόριστος ἰσχὺς ἐκρίθησάν ποτε ὡς ἀγαθὴ πολιτικὴ κατάστασις. Οἱ ἀρι-

στοι τῶν ἀρχαίων σοφῶν, ἀναγνωρίζοντες, ὅτι ἡ μοναρχία εἶνε ὁ κάλλιστος πολιτεύματος τύπος, ὑποδεικνύουσιν ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀνάγκην περιορισμοῦ τῆς ἐξουσίας τοῦ μονάρχου. Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα τοῦτο δὲν ἠδυνήθησαν οὗτοι νὰ λύσωσι καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων μόνον παρὰ τοῖς Ἄγγλοις ἐπετεύχθη πολλοὺς αἰῶνας κατόπιν τῶν θαυμασίων ἐκείνων ἀνδρῶν.

Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα δικαίως μετεφυτεύθη εἰς πολλὰ ἐδάφη ἐκτὸς τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ τοσοῦτον ἐπεξετάθη.

Αἱ συνταγματικαὶ βασιλεῖαι καὶ αἱ συνταγματικαὶ δημοκρατίαι δὲν διαφέρουσιν ἀλλήλων εἰμή, ὅτι ἐν ἐκείναις τὸ τοῦ ἄρχοντος ἀξίωμα εἶνε κληρονομικόν, ἐν ταύταις δ' ἀπονέμεται δι' ἐκλογῆς ἀνὰ βραχέα χρονικὰ διαστήματα. Ἐν Γαλλίᾳ, φέρ' εἰπεῖν, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ἀνὰ ἑπταετίαν ἐκλεγόμενος, εἶνε ἀνεύθυνος καὶ ἔχει πάντα τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα οἱ συνταγματικοὶ βασιλεῖς ἀπολαμβάνουσι. Δύναται δὲ μάλιστα κατὰ τὴν περίοδον τῆς προεδρείας του νὰ παρεκτραπῇ εἰς πᾶσαν κατάχρησιν ὅπως διατηρήσῃ καὶ παρατείνῃ τὴν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ διαμονήν του, χωρὶς οὐδεὶς νὰ ἔχῃ νομίμως τὸ δικαίωμα νὰ ἐγείρῃ φωνὴν κατ' αὐτοῦ. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείας τοῦ νέου κόσμου. Καὶ ἐν αὐταῖς ἡ συνταγματικὴ δημοκρατία ὑφίσταται, μόνον ὡς πρὸς τὸ αἱρετὸν τοῦ προϊσταμένου τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας πρὸς τὴν συνταγματικὴν βασιλείαν παραλλάσσουσα.

Εἶνε λοιπὸν ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ ἐπικρατῶν σήμερον τύπος πολιτεύματος εἶνε ἡ συνταγματικὴ βασιλεία ἢ συνταγματικὴ δημοκρατία, ὅπερ ταὐτό,διότι ἡ μεταξὺ τούτων ὑφισταμένη διαφορὰ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ σπουδαία. Κατ' ἀρχὰς ἡ κληρονομικὴ διαδοχὴ ἐν τῷ βασιλικῷ ἀξιώματι ἦτο ἄγνωστος· ἐν Γαλλίᾳ δὲ μέχρι τοῦ 987, ἂν δὲν ἀπατῶμαι. Καὶ εἶνε μὲν βεβαίως, κατὰ θεωρίαν τοὐλάχιστον, προτιμητέα ἡ κατ' ἐκλογὴν ἀνάρρησις ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ πρώτου τῆς πολιτείας προσώπου, διότι οὕτως ὑποτίθεται, ὅτι ὁ κάλλιστος τοῦ ἔθνους ἑκάστοτε θὰ ὑποδεικνύηται ὑπὸ τῆς κοινῆς ἐκτιμήσεως. Ἀλλ' οὐδὲ διὰ τὸν λόγον τοῦτον οὐδὲ διὰ τὸ βραχυχρόνιον τῆς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ παραμονῆς τοῦ ἄρχοντος ὀρθὸν εἶνε νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι οὕτως ἀνοίγονται εὐρύτεραι διαστάσεις εἰς τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐξασφαλίζονται τὰ ἀγαθά, ἅτινα τὸ ἀληθῶς δημοκρατικὸν πολίτευμα ἐπαγγέλλεται. Δημοκρατία, ὁποίαν ἐφαντάσθησαν οἱ περὶ αὐτῆς φιλοσοφήσαντες, ὡς οὐδὲ τὸ πάλαι, οὐδὲ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἔλαβέ ποτε ἀληθῆ ὑπόστασιν.

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία, εἰς τρία περιορισθεῖσα κράτη καὶ ἡ συνταγματικὴ κυβέρνησις, εἴτε βασιλικὴ εἴτε δημοκρατικὴ ἀποκαλεῖται, εἰσὶν ἤδη τὰ πολιτεύματα, ὑφ' ὧν ὁ γνωστὸς κόσμος διέπεται.

Ἡ μοναρχία, λείψανον παρελθόντων αἰώνων, δὲν θέλει δυνηθῇ νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰ κτυπήματα, ἅτινα ὁσημέραι καταφέρουσιν αὐτῇ ἡ πρόοδος καὶ ἀνάπτυξις τῶν λαῶν. Ἡ συνταγματικὴ διοργάνωσις τῆς πολιτείας εἶνε τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον παρ' ὅλοις τοῖς λαοῖς ἡμέραν τινὰ θέλει συντελεσθῇ.

Τὸν τύπον τοῦ συνταγματικοῦ ἄρχοντος δέον λοιπὸν νὰ διαπλάσῃ παρ' ἑκάστῳ λαῷ, οὐχὶ ἡ λογικὴ τῶν νομοθετῶν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ κοινὴ συνείδησις, ὅσῳ τὸ δυνατὸν τελειότερον καὶ ἐν πληρεστέρᾳ ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν.

Ὁ συνταγματικὸς ἄρχων πρὸ παντὸς ὀφείλει νὰ μὴ ἐξέρχηται τῶν ὁρίων, ἅτινα τάσσει αὐτῷ τὸ κείμενον τοῦ θεμελιώδους νόμου, ἀλλ' οὐδὲ νὰ καταλείπῃ εἰς ἄλλους τὴν ἐνάσκησιν τῶν ἰδίων καθηκόντων καὶ προνομιῶν. Τὸ ἀξίωμα, ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ ἐν ταῖς συνταγματικαῖς πολιτείαις, εἶνε ἡ ἱστορικὴ σημείωσις γεγονότος ἀδιαφιλονεικήτου· δὲν ἕπεται ἐκ τούτου ὅμως, ὅτι περιέχει τὰ στοιχεῖα τῆς κανονικωτέρας τοῦ πολιτεύματος λειτουργίας. Κατὰ τὸ γράμμα ὅλων τῶν συνταγμάτων ἡ βασιλικὴ ἐξουσία δρᾷ πλειότερον πάσης ἄλλης ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐξουσίας, εἶνε δὲ λίαν τολμηρὸν νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι ἡ σιωπηρὰ παράβασις τῶν κανόνων πολιτειακοῦ τινος συστήματος εἶνε ἡ ἐπιτυχεστέρα αὐτοῦ ἐφαρμογή.

Τὸ μέγιστον τῶν προτερημάτων τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος εἶνε ἡ διὰ τῆς συμπράξεως λαοῦ καὶ βασιλέως ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας περιστολὴ ἀμφοτέρων ἐντὸς νομίμων δικαιοδοσίας ὁρίων. Ἀλλ' ὅταν τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως μηδενίζηται, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ αἱ παρεκτροπαὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀντιπροσώπων ἐν τῇ νομοθετικῇ καὶ ἐκτελεστικῇ ἐξουσίᾳ ἀποβαίνουσιν ἀναπόφευκτοι καὶ μεγάλαι.

Σήμερον ἀληθῶς κατέστη μηχανικὴ ὅλως ἡ ἐργασία τοῦ συνταγματικοῦ βασιλέως, λίαν δ' εὐφυῶς προέτεινέ τις τὴν κατασκευὴν ξυλίνου τοιούτου, ὅστις ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς θὰ ἐξεπλήρου κανονικώτατα τὰς ὑποχρεώσεις παντὸς συνταγματικοῦ βασιλέως, ὑπογράφων ἀπροσκόπτως καὶ ὑποκλινόμενος πρὸς τοὺς ἐμφανιζομένους ἐνώπιον αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου θὰ ἀπήλλασσε τόσων ἐξόδων τὸ δημόσιον ταμεῖον καὶ τὸ ἔθνος τοῦ κινδύνου νὰκατ αχρασθῇ ποτε τῆς ἐξουσίας του.

Ἀλλ' ἡ συνείδησις τῶν λαῶν δὲν ἐκύρωσέ ποτε τὴν τοιαύτην ἐκμηδένισιν προσώπου, προωρισμένου νὰ προΐσταται ἐν τῇ ἐπιτελέσει τῶν ὑψηλοτέρων τῆς πολιτείας καθηκόντων. Παρατηρήσατε τί συμβαίνει ὅταν μεγάλη δυστυχία ἐνσκήπτῃ εἴς τι ἔθνος· εἰς τὸν βασιλέα ὁ λαὸς ἐπιρρίπτει κυρίως τὴν εὐθύνην ὁλόκληρον, λησμονῶν τὸ κατὰ νόμον ἀνεύθυνον αὐτοῦ, ἐὰν τοῦτο ὑπάρχῃ, εἰς αὐτὸν δὲ πάλιν ἀποδίδει πᾶσαν ἀγαθὴν ὑπηρεσίαν τῶν δημοσίων πραγμάτων. Τί ἕτερον δηλοῖ τοῦτο, εἰμή, ὅτι ἡ συνείδησις τοῦ λαοῦ ἀπαιτεῖ δρῶντα τὸν βασιλέα ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ δρῶντα ὑπὲρ πᾶν ἕτερον στοιχεῖον;

Ἀληθῶς ἡ πλειοψηφία τῶν εἰς τὰ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἀσχολουμένων συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ κοινοβουλευτικὴ συνήθεια καθιέρωσε, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς ἀπεκδύεται πάσης ἐξουσίας, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ προνομίαι, αἵτινες χορηγοῦνται αὐτῷ παρὰ τοῦ συντάγματος, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἡ τῶν βουλῶν διάλυσις, περιέρχονται εἰς χεῖρας τῶν ὑπουργῶν. Οὕτως ὁ βασιλεὺς ὑπάρχει ἵνα μὴ ὑπάρχῃ καὶ ἂν δείξῃ, ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ ὑπάρχῃ, πρέπει νὰ παύσῃ ὑπάρχων, διότι οὕτω παραβαίνει τὸ σύνταγμα, ἀσεβεῖ πρὸς τὸ πολίτευμα.

Ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματα, ἅτινα ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ταύτης προβάλλονται, εἰσὶ κατὰ θεωρίαν πιθανῶς σπουδαῖα, οὐχὶ ὅμως καὶ πραγματικώτερον κρινόμενα. Ὁ βασιλεὺς δέον νὰ ζῇ ἐν τῇ πολιτείᾳ, νὰ ᾖ ὁ πρῶτος ἐργάτης ἐν τῇ διοικητικῇ μηχανῇ. Γινώσκων τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τῆς πατρίδος του κάλλιον παντὸς ἑτέρου καὶ μακρὰν τῶν προσωπικῶν ἀνταγωνισμῶν διατελῶν, νὰ ἔχῃ τὴν πρωτοβουλίαν εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ δημόσιον συμφέρον καὶ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ. Ἡ ἱστορία μόνη ἀπονέμει τῆς ἀρετῆς τὸν ἔπαινον εἰς τοὺς ἀγαθοὺς βασιλεῖς· ὁπόταν οὗτοι ἐπιτελῶσιν ἐντὸς τοῦ νομίμου καθεστῶτος τὸ καθῆκόν των δὲν ἔχουσι δι' αὐτοὺς ἀξίαν αἱ δυσμενεῖς κρίσεις τῶν ὑπηκόων των. Οὐδέποτε οἱ λαοὶ κρίνουσιν ἀπαθῶς τοὺς ζῶντας ἡγέτας αὐτῶν.

Δὲν δύναμαι, Κύριοι, τὴν ἑσπέραν ταύτην νὰ παρατείνω ἐπὶ μακρότερον τὸν λόγον, καταχρώμενος τὴν εὐμενῆ ὑμῶν προσοχήν. Ἐν καταλλήλῳ χρόνῳ ἐλπίζω νὰ δυνηθῶ ἐκτενέστερον ν' ἀναπτύξω ἐνώπιον ὑμῶν τὸ θέμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον κατέστη ἤδη λίαν σπουδαῖον διὰ τὴν ἡμετέραν πατρίδα. Ὑπάρχουσι βεβαίως πολλῷ κρείττονες ἐμοῦ καὶ εἰδικώτεροι ἄνδρες, εἰς οὓς ἀνήκει ἡ διεξαγωγὴ τοιούτων συζητήσεων, ἀλλ' ὅταν οὗτοι ὑπ' ἄλλων ἀπασχολούμενοι φροντίδων σιγῶσιν, ὁ λόγος περιέρχεται ἡμῖν τοῖς νεωτέροις, οἵτινες καθῆκον

ἔχομεν νὰ ζητῶμεν τὴν διαλεύκανσιν τῶν σκοτεινῶν τοῦ ἡμετέρου πολιτεύματος μερῶν, ἵνα μὴ συντελέσωμεν καὶ ἡμεῖς ὅπως διαιωνισθῇ ἡ σύγχυσις καὶ ἀμφιβολία, ἡ σήμερον ἐπικρατοῦσα.

Ἕκαστος λαός, φρονῶ, ὀφείλει νὰ ἐφαρμόζῃ τὸ πολίτευμα, ὑφ' οὗ διέπεται, κατὰ ἴδιον τρόπον, σύμφωνον πρὸς τὰς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ ἀνάγκας καὶ δυνάμεις, οὐχὶ δὲ ν' ἀπομιμῆται τυφλῶς τὰ παρ' ἄλλοις λαοῖς συμβαίνοντα. Ἐὰν ἐν Ἀγγλίᾳ καθιερώθη ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ συντάγματος ἡ τάξις, ἥτις καθιερώθη, δὲν ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν τὴν αὐτὴν ν' ἀποδεχθῶμεν τάξιν καὶ τὸ αὐτὸ ν' ἀσπασθῶμεν σύστημα. Ἄλλη ἡ πνευματικὴ καὶ ὑλικὴ ἀνάπτυξις ἐκεῖ, ἄλλος ὁ βίος, ἄλλαι αἱ κοινωνικαὶ ἕξεις. Ἡμεῖς ἐνταῦθα δέον νὰ μελετήσωμεν ἑαυτοὺς βαθέως καὶ ἄνευ προκαταλήψεων, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοιαύτης μελέτης νὰ μορφώσωμεν τὸ σύστημα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἡμετέρου ἀρίστου, ἀλλὰ πλημμελῶς λειτουργοῦντος ἤδη πολιτεύματος. Πρὸ παντὸς δὲ ὀφείλομεν ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ ἐργασίᾳ νὰ μὴ λησμονῶμεν ποτέ, ὅτι οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι εὐδαιμονοῦσι καὶ προάγονται, παρ' οἷς, ὑπὲρ πάντα ἕτερον βασιλέα, ἄρχει ὁ ἀληθὴς καὶ αἰώνιος ἐκεῖνος βασιλεύς, ὁ νόμος· νὰ ῥυθμίσωμεν δὲ οὕτω πως τὰς τῆς πολιτείας σχέσεις, ὥστε ἡ ἰσχὺς τοῦ βασιλέως τούτου νὰ παραμένῃ ἀμείωτος.

Δ. Ε. Ἠλιόπουλος

Η ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ

Ἡ ἐποχὴ τῆς συστάσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ταύτης ἀρχῆς μένει μέχρι τοῦδε ἄγνωστος· λέγεται ὅμως ἐκ παραδόσεως ὅτι τὸ Ἠπειρωτικὸν τοῦτο τμῆμα διὰ θρόνου ἀρχιερατικοῦ ἐτίμησε Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος διὰ τῆς Ἠπείρου ἐξ Ἰταλίας εἰς Κωνσταντινόπολιν ἐπανακάμπτων, ἱδρυσάμενος καὶ τὴν περιώνυμον παρὰ τὸ χωρίον *Διπαλίτσα* Μονὴν τῆς Μολυβδοσκεπάστου. Μὴ τὸ παρεμφερὲς τῶν ὀνομάτων «Πωγωνάτος, Πωγωνιανή», καὶ εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην τροφὴν ἐχορήγησεν; Ἀνδρόνικος δ' ὁ νεώτερος, λέγεται ἐπίσης, ἐκ τῆς Ἀλβανίας εἰς τὴν Ἤπειρον ἐπιστρέφων (1335-1336) βασιλικῶς τὸν θρόνον τοῦτον ἐπροικοδότησεν, ἐγκαθιδρύσας εἰς Διπαλίτσαν, τὸ μεταίχμιον τοῦτο τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἠπείρου, καὶ ἀνωτέρας πολιτικὰς ἀρχάς. Ἄγνωστον δ' ἐπίσης μένει, ἐὰν ἡ ἐκκλησιαστικὴ τῆς

Πωγωνιανῆς ἀρχὴ ἕδραν αὐτῆς ἔσχεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ νῦν χωρίδιον *Δισταλίτσα*, ὅπερ οὐδὲ ἐπὶ τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου σπουδαιότητα καὶ σημαντικότητα εἶχεν, ἢ πόλιν ὁμώνυμον, ὡς σημειοῖ ὁ Καντακουζηνός (Βιβλ. Γ'). Ἀλλὰ τοιαύτη τις πόλις ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἠπείρῳ τοὐλάχιστον κατὰ τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα δὲν ὑπῆρχεν· ἐὰν δὲ εἰς τὸ ὁμώνυμον τῷ Ἠπειρωτικῷ τούτῳ τμήματι «Πωγωνιανὴ» χωρίον *Μπογοντσικὸ* ἢ *Πωγοντσικό*, ἐξ οὗ κατὰ τὸν Λὴκ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ τμήματος προέκυψε, συνέστη κατ' ἀρχὰς ὁ ἀρχιερατικὸς οὗτος θρόνος, οὐδεμία ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπόδειξις ὑπάρχει. Οὐχ ἧττον τὸ χωρίδιον τοῦτο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ταύτης ἀρχῆς καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἦν ἰδιοκτησία, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτοῦ μέχρι πρὸ μικροῦ ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς εἰς Δεπαλίτσαν ἀρχιεπισκοπῆς ἐθάπτοντο.

Καίτοι δὲ ὁ καθεδρικὸς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης ναός, ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων σεμνυνόμενος, ἱδρύθη εἰς Διπαλίτσαν ἀπὸ τοῦ 1298, ἀρχιερατεύοντος Πωγωνιανῆς Παχωμίου, καὶ ἱστορήθη τὸ δεύτερον τῷ 1578, ἀρχιερατεύοντος Παρθενίου, ὡς ἐξ ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ τούτου ταῦτα ἐξάγονται, ἐν τούτοις ἡ ἀρχιεπισκοπὴ αὕτη παραδόξως ὑπὸ τῶν ἀπαριθμησάντων τὰς ὑπὸ τὸν οἰκονομικὸν θρόνον τελούσας κατὰ τὸν μεσαίωνα πνευματικὰς ἀρχὰς καὶ τῆς Ἠπείρου δὲν μνημονεύεται. Ἄγνωστον ἐπίσης διατελεῖ ἡμῖν, ἐὰν ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου ἀρχὴ ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἀρχιεπισκοπή, ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον τελοῦσα, ἢ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπισκοπή, εἰς τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου, ὅπως καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου ἐπισκοπαὶ πρὸ τοῦ 1285 ὑπαγομένη, βραδύτερον δὲ εἰς ἀρχιεπισκοπὴν προαχθεῖσα. Βεβαιότατον ὅμως ἐστὶν ὅτι αὕτη ἦν ἀρχιεπισκοπὴ οὐ μόνον μετὰ τὴν κατάκτησιν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, μνημονευομένη μεταξὺ τῶν ἀρχιεπισκοπῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ΙΔ' τοὐλάχιστον αἰῶνα, ὡς σημειοῖ ὁ Καντακουζηνός. Ἐξηκολούθει δ' οὖσα πάντοτε ἀρχιεπισκοπὴ ἔκτοτε μέχρι τῆς διαλύσεως αὐτῆς (1863), οὐδέποτε εἰς ἐπισκοπὴν ὑποβιβασθεῖσα ἢ εἰς ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἠπείρου πρὸ τοῦ αἰῶνος τούτου προσαρτηθεῖσα. Διότι καὶ τῷ 1586 ὡς ἀρχιεπισκοπὴ μνημονεύεται (Ἐκκλ. Ἀλήθ. τεῦχ. 49, Σεπτέμβριος 22, 1882) καὶ τῷ 1695 Μελέτιος ὁ Γεωγράφος σημειοῖ περὶ αὐτῆς «τὰ χωρία τῆς Πωγωνιανῆς ἔχουσι θρόνον ἀρχιεπισκόπου» (Τ. Β', σελ. 28)· καὶ τῷ 1702 οἱ κώδικες τῶν Πατριαρχείων μνημονεύουσι τῆς προχειρίσεως Εὐθυμίου τινὸς εἰς ἀρ-

χιεπίσκοπον Πωγωνιανῆς καὶ τῷ 1721 σιγίλλιόν τι περὶ τῆς Μονῆς ἐν Λιτοβιανίστῃ ὡς ἀρχιεπισκοπῆς μνημονεύει ταύτης. Ὅθεν ὅ τε Pouqueville (Voyage dans la Grèce T. Α', σελ. 147) σημειοῖ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Πωγωνιανῆς ὑπάγεται εἰς τὸν μητροπολίτην Βελεγράδων καὶ ὁ Παναγιώτης Ἀραβαντινὸς (Χρον. Τ. Α', σελ. 283) γράφων, ὅτι μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων τῆς Ἠπείρου μνημονεύεται τῷ 1687 καὶ ἡ μητρόπολις παλαιᾶς Πωγωνιανῆς καὶ Βελεγράδων ἠπατήθησαν. Καὶ ὁ μὲν Pouqueville εἰς τὴν ἀπάτην ταύτην ὑπέπεσε τὸ μέν, διότι τὸ τμῆμα Πωγωνιανῆς μέχρι τοῦ 1788-89 πολιτικῶς ὑπήγετο εἰς τὴν μέσην Ἤπειρον, ἧς πρωτεύουσα ἦν τὸ Βεράτιον, τὸ δέ, διότι ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης καλεῖται ἐπὶ τὸ συντομώτερον *Ἐπισκοπή*· ὁ δὲ Π. Ἀραβαντινὸς τὸ λάθος αὐτοῦ τοῦτο ἤθελε προλάβει, ἐὰν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅσα ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῆς χρονογραφίας αὐτοῦ (σελ. 139) ἔγραψε «Πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν... ἡ παλαιὰ Πωγωνιανὴ ἀπεσπάσθη — ὅπερ ψευδέστατον ἐπίσης — τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως Πωγωνιανῆς», δηλαδὴ ὅτι τὸ διαμέρισμα τῆς Παλαιᾶς Πωγωνιανῆς δὲν ἀπετέλει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μητρόπολιν τῷ 1656 μετὰ τῆς ἐπαρχίας Βελεγράδων, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς.

Συνετέλεσε δὲ εἰς παρανόησιν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τὸν Θεσσαλονίκης τελούσης ἐπισκοπῆς Πολυανῆς ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων εὐρωπαίων ἐκλαβόντων ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος περίπου αὐτὴν ὡς Πωγωνιανὴν οὐ μόνον τὸ παρεμφερὲς τῶν ὀνομάτων «Πολυανὴ» καὶ «Πωγωνιανή», ἀλλὰ καὶ ἡ μεγίστη ἀκμὴ ἐπὶ δύο τοὐλάχιστον αἰῶνας ἀπὸ τῆς καταχτήσεως τῆς ἕδρας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς, ἤτοι τῆς Δισπαλίτσης, τῆς ἐπισκιασάσης τὴν ἐπισκοπὴν ἐκείνην. Οὕτω λοιπὸν ὁ μὲν Θωμᾶς Σμίτιος τίθησι τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς ἐν τῇ Μακεδονικῇ Ἰλλυρίᾳ μετὰ τὴν τῆς Βερροίας· ὁ δὲ Μαρτῖνος Κρούσιος καταχωρίζων ἐπιστολὴν ἀρχιερέως τινὸς Γαβριὴλ πρὸς τὸν τότε Πατριάρχην, σημειοῖ ὅτι ἔφερεν ὄπισθεν ταύτης τὴν ἐπιγραφὴν «ἀπὸ Πωγωνιανῆς, πόλεως ἐπάνω Θεσσαλονίκης». Καὶ ἐὰν ἡ ἕδρα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς ἐπωνομάζετο Πωγωνιανή, δὲν κεῖται βεβαίως ἐπάνω Θεσσαλονίκης ἡ Δισπαλίτσα. Τὴν γνώμην τοῦ Κρουσίου φαίνεται καὶ ὁ Λεκῖνος παραδεχόμενος. Διότι, καίτοι λέγει, ὅτι μεταξὺ τοσούτων πόλεων ὑποκειμένων τῷ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης, οὐδαμοῦ ἀπήντησε Πωγωνιανήν, πλὴν παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι Σμιτίῳ, Μαρτίνῳ, Κρουσίῳ καὶ Χρυσάνθῳ, ἐν τούτοις μετὰ τὸν εἰρημένον ἐπίσκοπον Πωγωνιανῆς Γαβριήλ, ἀναφέ-

ρει ὡς ἐπίσκοπον ταύτης περὶ μὲν τὸ ἔτος 1720 Ἰωακείμ τινα καὶ ἐν ἔτει 1721 Εὐθύμιον. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα σύγχυσις καὶ ἀνακρίβεια παρατηρεῖται· ἐπειδή, ἐκτὸς τοῦ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὡς εἴρηται, ἡ Πωγωνιανὴ ἐτέλει ἀμέσως ὑπὸ τὸν Πατριάρχην, ἀλλὰ καὶ ὁ Εὐθύμιος οὗτος, ὡς ἐν ὑπομνήμασι τοῦ Πατριαρχείου ὁρᾶται, προχειρίζεται εἰς ἀρχιεπίσκοπον Πωγωνιανῆς εἰς διαδοχὴν τοῦ ἀποβιώσαντος Μαλαχίου οὐχὶ τῷ 1721, ἀλλὰ τῷ 1702 κατὰ μῆνα Μάρτιον.

Ἄγνωστά εἰσιν ἐπίσης καὶ τὰ ὅρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης διοικήσεως κατὰ τὴν σύστασίν της. Περιελάμβανεν ἆρά γε μόνον τὴν νῦν τῶν Καραμουρατάτων κοιλάδα ἢ ἐπεξετείνετο καὶ πέραν ταύτης κατὰ τὰ τέσσαρα τοῦ ὁρίζοντος ἄκρα; Περιελάμβανε μέρος ἢ τὸ ὅλον τοῦ νῦν διαμερίσματος τῆς παλαιᾶς Πωγωνιανῆς; Οὐδὲν βέβαιον, οὐδὲν ὡρισμένον. Ἐκ τοῦ ὀνόματος ὅμως τοῦ διαμερίσματος τούτου «Παλαιὰ Πωγωνιανὴ» καὶ ἐκ παραδόσεως ἐξάγεται, ὅτι τὸ πλεῖστον αὐτοῦ τοὐλάχιστον ἐν προγενεστέροις χρόνοις ὑπήγετο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην ἀρχήν. Ἀλλὰ καὶ ἐάν ποτε ὑπήγετο ἐν μέρει ἢ καθόλου τὸ διαμέρισμα τοῦτο εἰς τὸν θρόνον τῆς Πωγωνιανῆς ἀπὸ τῆς Ις´ ἑκατονταετηρίδος τοὐλάχιστον τὸ μὲν μεσημβρινὸν αὐτοῦ μέρος πλὴν ἑνὸς χωρίου, ὡς καὶ τὸ δυτικόν, ὑπάγεται εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν Δρυϊνουπόλεως, τὸ δὲ ἀνατολικὸν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βελᾶς, ὡς τοῦτο δηλοῦται ἐξ ἐπιγραφῶν ἐπὶ τοίχου ἐκκλησιῶν διασωζομένων. Εἰς Πολίτσιανην σώζεται ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ἀνακαινισθεῖσα τῷ 1523, ἀρχιερατεύοντος Δρυϊνουπόλεως Συμεών τινος, ἐν δὲ τοῖς Τσαραπλανοῖς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ναός, ὃς ἀνιστορήθη τὸ δεύτερον, λέγεται, τῷ 1534, ἀρχιερατεύοντος Βελᾶς Κυρίλλου τινός.

Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς ἐπεξετείνετο ἀναμφιβόλως πρὸ αἰώνων πρὸς Α. τῆς κοιλάδος Καραμουρατάτων, περιλαμβάνουσα πολλὰ χωρία καὶ ἐκ τοῦ νῦν τμήματος Κονίτσης τῆς ἐπισκοπῆς Βελᾶς. Συνάγεται δὲ τοῦτο οὐ μόνον ἐκ τῆς γειτνιάσεως τοῦ μέρους τούτου καὶ τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1721 ἐκδοθέντος σιγιλλίου περὶ τῆς ἐν Λιτοβιανίστῃ Μονῆς, «κειμένης ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν ἐπαρχιῶν Ἰωαννίνων, Πωγωνιανῆς καὶ Βελᾶς, διενοχλουμένης δὲ ἐξ ἀρχαίων χρόνων ὑπὸ τῶν τριῶν τούτων ἀρχιερέων, ἐχόντων διενέξεις πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ τῆς ἐξουσίας αὐτῆς». Πολλὰ δὲ ἐκ τῶν χωρίων τοῦ τμήματος Κονίτσης προσηρτήθησαν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βελᾶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ´ αἰῶνος, ὅτε ὁ ἐπισκοπικὸς αὐτῆς θρόνος μετετέθη εἰς Κόνιτσαν, ὁ δὲ πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῆς Πωγωνια-

νῆς διεβίου ἐν Βουκουρεστίῳ, ὡς τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς διαθήκης Γεωργίου τινὸς Καστριώτου, ἐμμαρτυρουμένης καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς Εὐθυμίου τῇ 10 Μαρτίου 1708 ἐν Βουκουρεστίῳ.

Πρὸς τὰ ἄλλα δὲ τοῦ ὁρίζοντος σημεῖα ἡ ἀρχιεπισκοπὴ αὕτη δὲν ἐξετείνετο κατὰ τὸν ΙΔ' τοὐλάχιστον αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς. Διότι πρὸ τῆς τουρκοκρατίας ὑπῆρχεν πνευματικὴ ἕδρα εἴς τε τὴν Πρεμετὴν καὶ τὴν Ὀπὰρ Κολώνιαν. Μετὰ δὲ τὴν κατάργησιν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων διοικήσεων, ἐξισλαμισθέντος τοῦ μείζονος μέρους τῶν κατοίκων αὐτοῦ, ἐξετάθη ἡ ἀρχὴ Πωγωνιανῆς εἰς τὰ ΒΔ. περιλαβοῦσα ἐκ μὲν τοῦ τμήματος Ῥίζης καὶ Πρεμετῆς τὰ χωρία Ζέπε, Δρατσόβα, Κακονικόλη, Στρουμπήτση καὶ Παλούμπαρη. Ἐκ δὲ τοῦ τμήματος τῆς Ἰσκερίας τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, τὰ χωρία Βλικάσοβον, Ποστένιανη, Ῥαδίχοβον, Τσιαρσόβα, Λείαρη καὶ Μέρτζανη (Ἀραβ. Τ. Β', σελ. 367 καὶ 371). Μετὰ προσάρτησιν δὲ τοῦ πλείστου τοῦ τμήματος Κονίτσης εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βελᾶς πλὴν τοῦ χωρίου τῶν Καραμουρατάτων καὶ ἐκεῖθεν αὐτῶν εἰς Α. μέχρι τοῦ χωρίου Μάζιου εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς ὑπήγοντο καὶ αἱ εἰσέτι διασωζόμεναι χριστιανικαὶ οἰκογένειαι τῶν χωρίων Μεσαρίας, Ἀβαρίτσιανη, Ῥαντότι, Σαραντάπορον, Ἄνω καὶ Κάτω Γλήνα κτλ.

Ὑπήγοντο δὲ κατὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης (1863) ἐκ μὲν τοῦ διαμερίσματος Πωγωνιανῆς τὰ χωρία Βαλοβίστα, Βλάχοι, Ὑψηλοτέρα, Διπαλίτσα, Μπογοντσικὸ καὶ Ὀστανίτσα, τοῦ χωρίου Συκιὰ πρὸ χρόνων ἀμνημονεύτων μετὰ τοῦ ἀνατολικοῦ ὑποδιαμερίσματος τῆς παλαιᾶς Πωγωνιανῆς εἰς τὸν ἐπίσκοπον Βελᾶς ὑπαγομένου. Ἐκ δὲ τοῦ τμήματος Κονίτσης τὰ χωρία Μάζιου, Σεκαβόν, Μελισσόπετρα, Δερβένι, Μπιλθοῦκι, Κούκεσι, Πυροβίτσικα, Μπομπίτσικο, Λιασκοβίκι, Μελεσίνι, Τσέρτσικο, Συργιάννη καὶ Περάτη καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων δύο τμημάτων τῆς ἐπαρχίας Πρεμετῆς τὰ σημειωθέντα 11 χωρία, ἅτινα προσηρτήθησαν εἰς τὴν μητρόπολιν Κορυτσᾶς, ἐν ᾧ πάντα τὰ λοιπὰ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Βελᾶς. Κατεῖχε δὲ ἡ διαλυθεῖσα αὕτη ἀρχιεπισκοπὴ τὸν 64 θρόνον, κατὰ δὲ τὸ συνταγματικόν, ἐκδοθὲν τῷ 1864 ἐπὶ Ἰωακεὶμ τοῦ Β', τὸν 74.

Ἀρχιεπίσκοποι Πωγωνιανῆς ἀπὸ τοῦ 1293 μέχρι τοῦ 1828 μνημονεύονται μόνον οἱ ἑξῆς: Παχώμιος (1293-1298), Παρθένιος (1571-1578), Διονύσιος (1684-1687), Μαλάχιος (1694-1700), Εὐθύμιος (1702), Νεόφυτος (1750), Παρθένιος (1763)· ἐκ Μεσαριᾶς καὶ τοῦ οἴκου Τσιούση· Ἄνθιμος (1774), Ἄνθιμος (1787) ἐκ Διπαλίτσης καὶ τῆς οἰκογενείας ***Γκαγιάται***.

Οἱ ἀρχιεπίσκοποι Πωγωνιανῆς ἀπὸ μὲν τοῦ τέλους περίπου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μέχρι τοῦ 1774 ἕνεκα τῆς συστηματικῆς κατὰ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν περιφέρειαν ἀναρχίας καὶ πιέσεως διέμενον συνήθως ἐν Βουκουρεστίῳ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1798 μέχρι τοῦ 1863 ἅμα τῇ προχειρίσει αὐτῶν εἰς τὴν ἕδραν ταύτην τῆς τρυφῆς καὶ τῶν ἀπολαύσεων ἐν γνώσει τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου μετέβαινον καὶ ἐκεῖ διεβίουν μακρόθεν τὸ ποίμνιον αὐτῶν εὐλογοῦντες καὶ τὰ ὕψιστα καθήκοντα αὐτῶν εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς ἡγουμένους τῆς Μονῆς Μολυβδοσκεπάστου ἀνατιθέντες. Καὶ κατὰ μὲν τὸν ΙΗ' αἰῶνα διετηροῦντο ἐν Βουκουρεστίῳ οἱ πνευματικοὶ οὗτοι ἀρχηγοὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς ἐκ τῶν προσόδων τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ μετοχίου τοῦ θρόνου αὐτῶν *Χάνι Γκραίτση* ὑπὸ Διπαλιτσιωτῶν ἐκεῖ μετοικησάντων (1687) οἰκοδομηθέντος. Βραδύτερον δὲ μέχρι τοῦ 1820 καὶ ἐκ τῶν προσόδων τῶν μετοχίων ἐν Βλαχίᾳ τῶν κατὰ τὴν Πωγωνιανὴν κυριαρχικῶν Μονῶν «Γκούρας καὶ Μολυβδοσκεπάστου». Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου (1820) μέχρι τοῦ 1827 συνεργείᾳ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως, διεξαγομένου τοῦ ἑλληνικοῦ τότε ἀγῶνος, αἱ πρόσοδοι τῶν εἰρημένων μετοχίων περιῆλθον εἰς χεῖρας τῆς βλαχικῆς κυβερνήσεως, ἀποβληθέντων καὶ καταδιωχθέντων καὶ τῶν ἐκεῖ ὑποτακτικῶν ἡγουμένων, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος διετηρεῖτο μόνον ἀπὸ τῶν προσόδων τοῦ μετοχίου τοῦ θρόνου αὐτοῦ καὶ ἀπὸ ἀρχιεροπραξιῶν. Ἐπανελθόντων δὲ τῶν ὑποτακτικῶν ἐκείνων ἡγουμένων τῷ 1828 ἐπεμβάσει τῆς Ῥωσικῆς κυβερνήσεως καὶ τὰς προσόδους τῶν μετοχίων μόνον σφετεριζομένων, τὸ Πατριαρχεῖον συνεννοεῖται μετ' αὐτοῦ πρὸς διανομὴν τῆς λείας καὶ οὕτω καταργεῖ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς προσαρτήσαν αὐτὴν εἰς τὸν τότε μητροπολίτην Κορυτζᾶς Βησσαρίωνα. Ἐπειδὴ δ' οὗτοι ἀπεποιοῦντο ἀργότερα νὰ χορηγῶσι μερίδα ἀνάλογον εἰς τοὺς κηφῆνας τῶν Πατριαρχείων, καταργεῖ ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία τὴν εἰρημένην Συνοδικὴν πρᾶξιν τῷ 1834 καὶ ἑνόνει τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς Βελᾶς ὑπὸ τὸν τότε ἐπίσκοπον Βελᾶς Ἰωσὴφ (1834-1839) καὶ ἀποστέλλει αὐτὸν μετὰ δύο ἄλλων ἀρχιερέων ὡς ἀντιπροσώπους τῶν κυριαρχικῶν Μονῶν τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας εἰς Βλαχίαν πρὸς ἀποβολὴν ἐκ τῶν διαφόρων ἐκεῖ μετοχίων τῶν ἀνυποτάκτων ἐκείνων ὑποτακτικῶν ἡγουμένων καὶ εἰς ἐνοικίασιν ἐπὶ πενταετίαν πασῶν τῶν μοναστηριακῶν ἐκεῖ ἰδιοκτησιῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐν Βουκουρεστίῳ πανσθενῶς ὁ παντοδύναμος χρυσὸς ἐλάλει τῶν ἐκεῖ καλογήρων, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἠπείρῳ κυριαρχικῶν Μονῶν κα-

ταφεύγουσιν εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν εἰς τοὺς πανισχύρους Μ. Ξανθόν, γέννημα τῶν Ἰωαννίνων καὶ Χατζῆ Ἀνέστην, γούναρην τοῦ ἡγεμόνος Λ. Γκίκα, μεγαλοπρεπῆ δὲ μέγαρα βραδύτερον ἐν Ἀθήναις οἰκοδομήσαντος, συνεννοοῦνται μετ' αὐτῶν, ἐνοικιάζουσι πάσας τὰς ἰδιοκτησίας τῶν ἐν Βλαχίᾳ μετοχίων[1] εἰς τούτους ἐπὶ πενταετίαν, δόντας αὐτοῖς καὶ ἀπόδειξιν παραλαβῆς ἀμυθήτου ποσοῦ! Ὁποία ἀπάτη! Ἰδοὺ αἱ πηγαὶ τοῦ πλούτου τῶν πλειόνων χρυσοκανθάρων τῶν κοινωνιῶν!

Τὸ Πατριαρχεῖον, ἀκοῦσαν ταῦτα πάντα, φρυάττει καὶ καθαιρεῖ τοὺς ἀπεσταλμένους τούτους· ὁ Ἰωσὴφ λιμοκτονεῖ, ἀποθνήσκει δ' ἐκεῖ καὶ τοῦ ἐπιουσίου στερούμενος. Παρελθούσης δὲ τῆς πενταετοῦς ἐκείνης ἐκμισθώσεως τῶν ἰδιοκτησιῶν τούτων, τὰ Πατριαρχεῖα (1840) προχειρίζουσι Βελᾶς καὶ Πωγωνιανῆς τὸν Σμύρνης Ἱερόθεον ἐξ Ὀστανίτσης καὶ ἐκ τῆς οἰκογενείας Μπάνιου· ἐνῷ δὲ ἡ ἐπαρχία Βελᾶς τῷ 1842 πρὸς περιορισμὸν τῆς ἀπληστίας τοῦ τοὺς οἴακας τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἰθύνοντος, ἄνευ πράξεώς τινος ἀφορώσης εἰς τὴν Πωγωνιανήν, προσηρτήθη εἰς τὴν μητρόπολιν Ἰωαννίνων, ὁ Ἱερόθεος ἐξηκολούθει τιτλοφορούμενος μέχρι τῆς τελευτῆς του (1848) ἐν Βουκουρεστίῳ Βελᾶς καὶ Πωγωνιανῆς.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις σμῆνος προσηκόντως δὲν ἱκανοποιεῖτο καὶ κατὰ τὰ παρελθόντα ὀκτὼ ταῦτα ἔτη ἕνεκα τῆς ἀδιακρισίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἱεροθέου, ἀνίστησι τῷ 1848 καὶ αὖθις τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς καὶ προχειρίζει ἀρχιεπίσκοπον αὐτῆς τὸν ἀπὸ Τυρολόης Μελέτιον, ὃν ὁ Π. Ἀραβαντινὸς (Χρ. Τ. Β', σελ. 139) Νεόφυτον ἀποκαλεῖ, δωρεῖται δ' αὐτῷ αὐθαιρέτως καὶ τὴν Μονὴν Μολυβδοσκεπάστου, ἵνα πλείονα συνεισπράττῃ. Παραιτηθέντος δὲ τοῦ Μελετίου τούτου κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, Πωγωνιανῆς ἀρχιεπίσκοπος προχειρίζεται ὁ τέως ἡγούμενος τῆς Μονῆς Μολυβδοσκεπάστου Ἀγάπιος (Ἀραβαντ. Τ. Β', σελ. 139). Ἀποβιώσαντος δὲ τούτου τῷ 1850 προχειρίζεται ὁ ἐκ Χίου καὶ πρῴην Λαμψάκου Νίκανδρος ἐκδοθέντος καὶ ἐπιτιμίου (1851) τῷ μητροπολίτῃ Οὐγγροβλαχίας διὰ τὴν περιουσίαν καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ ἀποβιώσαντος Πωγωνιανῆς Ἀγαπίου.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Νίκανδρος δὲν ἐξεπλήρου τὰς ἀγράφους αὐτοῦ συμφωνίας πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πάτρωνας αὐτοῦ καὶ λοιποὺς κηφῆνας, καταδιώκεται ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλη-

[1] Ἐκ πάντων τούτων ἡ Ῥωμουνικὴ κυβέρνησις νῦν ἐσοδεύει πέρὶ τὰς 200 χιλ. φλωρίων καισαροβασιλικῶν τοὐλάχιστον.

σίας, ἀργὸς πάσης ἱεροπραξίας καθίσταται καὶ καταφεύγει εἰς Κισνόβιον, ἔνθα καὶ ἀπέθανε· κατώρθωσε δὲ διὰ τῆς Ῥωσσικῆς κυβερνήσεως νὰ εἰσπράξῃ προπληρωτέας πενταετεῖς προσόδους τῶν ἐν Βλαχίᾳ ἰδιοκτησιῶν.

Ὕστατος δὲ ἀρχιερεὺς Πωγωνιανῆς προχειρίζεται τῷ 1854 ὁ ἐκ τοῦ Μεγάλου Τυρνόβου Πανάρετος μέχρι τοῦ 1863, ὅτε ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία διαλύει τὴν ἀρχιεπισκοπὴν καὶ ἐκτραγῳδοῦσα διὰ πολλῶν τὴν οἰκτρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν αὐτῆς. Ὁ ὕστατος καὶ πονηρότατος οὗτος ἀρχιερεύς, στερούμενος τῶν προσόδων τῶν ἐκεῖ ἰδιοκτησιῶν ἐπὶ πενταετίαν (1859), προληφθεισῶν εἰς τὸν προκάτοχον αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, κινεῖ πάντα λίθον καὶ διὰ διαφόρων μηχανημάτων καὶ δωροδοκιῶν κατώρθωσεν, ἵνα τῷ ἐπιτρέψῃ ἐξαιρετικῶς ἡ Βλαχικὴ κυβέρνησις τὴν ὑλοτομίαν καὶ ξυλείαν εἰς δάση πανάρχαια τοῦ Χάνι Γκραίτση πρὸς ἀνέγερσιν ἐργαστηρίων καὶ οἰκημάτων[2] διὰ 18,000 φλωρίων, ὅπερ καὶ ἔπραξεν, εἰσπράξας ὅμως ἐκ τῆς προειρημένης ἐπιχειρήσεως καὶ ἀδείας ἀντὶ 18,000 φλωρίων 50,000, γενόμενος οὕτως ἐν αὐτῇ τοῦ σταδίου του τῇ ἀρχῇ πλούσιος.

Ὁ Πανάρετος ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ καὶ μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης ἐν Βουκουρεστίῳ, διατηρῶν ἰδίαις δαπάναις καὶ ἱερατικὴν σχολὴν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Ἐπαναπαυόμενος δ' ἀνέκαθεν ὁ ἄπληστος οὗτος λειτουργὸς ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ μακρόθεν τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐπὶ δεκαετίαν περίπου εὐλογῶν, ἐθεώρει περιττὴν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ἐν τῷ μετοχίῳ τοῦ θρόνου αὐτοῦ Ἐκκλησίας, ἵνα καὶ ἐκεῖθεν ὁ πανάθλιος οἰκονομῇ.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Κούζας χάριν συμφερόντων ἀνηθίκων τῆς πατρίδος αὐτοῦ, καὶ ἵνα ἀνταμείψῃ κερδοσκόπον τινὰ ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἰσχυρῶν, ἐσύλησε τὰ ἐν Ῥωμανίᾳ ἡμῶν ἀγαθά, ἡ δὲ διατήρησις ἀρχιερέως Πωγωνιανῆς ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐν Βλαχίᾳ ταύτης μετοχίου, ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία διαλύει αὐτὴν καὶ ἡ μὲν ἱερὰ σύνοδος διὰ πράξεως αὐτῆς τὸ χάνι Γκραίτση μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ ἱεροῦ ναοῦ καὶ τῶν λοιπῶν κτημάτων προσφέρει καὶ συνενώνει τῷ καθ' ἡμᾶς οἰκουμενικῷ θρόνῳ, ἡ δὲ Ρωμουνικὴ κυβέρνησις ἔβαλε χεῖρα ἐπὶ τῶν προσόδων αὐτοῦ ἔκτοτε, κατεδαφίσασα συγχρόνως τήν τε ἐκκλησίαν καὶ τὰ καταρρέοντα αὐτῆς κτήματα καὶ στήσασα ἐν εἴδει ἐπιτυμβίου ἐπὶ τῶν θεμελίων τῆς Ἁγίας Τραπέζης *σταυρόν*.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1886.

(Ἐκ τῶν ἀνεκδότων Πωγωνιακῶν Ἰω. Λαμπρίδου, διδάκτορος τὴν ἰατρικήν).

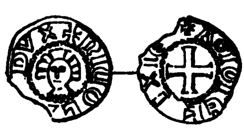
[2] Τὰ ἐργαστήρια ταῦτα μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν οἰκημάτων, ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Βουκουρεστίου κείμενα καὶ εἰς τὴν ὁδὸν «Rue Lipsiani», ἀπέφερον τότε μὲν 2,500 φλωρ., νῦν δὲ 7,000.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

ΤΩΝ ΔΟΥΚΩΝ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ

Νόμισμά τι τοῦ Νικολάου Α' Σανούδου, δουκὸς τῆς Νάξου, ἀνευρεθὲν πρὸ τριάκοντα ἐτῶν, ἐδημοσίευσα τῷ 1872 ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι τῶν Ἀθηνῶν[1]. Τῆς πραγματείας δ' ἐκείνης ἐδημοσιεύθη καὶ γερμανικὴ μετάφρασις, καταχωρισθεῖσα ἐν τῷ Νομισματικῷ περιοδικῷ τοῦ Βερολίνου Zeitschrift fur Numismatik[2], ἐξ οὗ τὸ παρέλαβε καὶ ὁ κ. Schlumberger[3]. Ἀκολούθως δὲ ἡ περὶ τοῦ νομίσματος τοῦ Νικολάου πραγματεία περιελήφθη καὶ ἐν τῷ παρ' ἐμοῦ δημοσιευθέντι τεύχει «Ἀνέκδοτα νομίσματα καὶ μολυβδόβουλλα »τῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας Δυναστῶν τῆς Ἑλλάδος[4]». Ἔλεγον δὲ τότε, ὅτι παρὰ πάσας τὰς ἐπὶ τριακονταετίαν ἐρεύνας μου τοῦτο μόνον τὸ τοῦ Νικολάου νόμισμα ἠδυνήθην ν' ἀνακαλύψω· ἀλλ' ἐξέφρασα τὴν πεποίθησιν, ὅτι θᾶττον ἢ βράδιον θ' ἀνακαλυφθῶσι καὶ ἄλλα νομίσματα τῶν τε προγενεστέρων καὶ μεταγενεστέρων τοῦ Νικολάου Α' δουκῶν τῆς Νάξου. Καὶ ὅμως ἐν τῇ παρόδῳ τοσούτου χρόνου ἓν ἕτερον μόνον ἀντίτυπον τοῦ νομίσματος τοῦ Νικολάου ἀνευρέθη, ὅμοιον τοῦ παρ' ἐμοῦ ἐκδοθέντος, ὅπερ ὑπάρχει ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ ἐν Ῥώμῃ κ. Marignoli. Μόλις δ' ἐπ' ἐσχάτων ἀνευρέθη καὶ τρίτον τι κομμάτιον τοῦ Νικολάου, ὅπερ εἶναι διάφορον τοῦ προεκδοθέντος. Ἰδοὺ δὲ ἡ περιγραφὴ καὶ τὸ ἀπεικόνισμα αὐτοῦ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α'.
1323—1341

1. ✠ NIQOLA(VS) DVX μεταξὺ δύο κύκλων ἐκ σφαιριδίων. Ἐν τῷ μέσῳ κεφαλὴ νεανικὴ ἀντωπός.

Ὄπισθεν ✠ AGIOPEL' (N)IXIE μεταξὺ δύο κύκλων ἐκ σφαιριδίων. Ἐν τῷ μέσῳ σταυρός.

Κρᾶμα.

[1] Περίοδος Β', Τεῦχος ΙΕ', σελ. 394—397.
[2] Τόμ. Α', 1874, σελ. 193-197.
[3] Numismatique de l'Orient Latin. σελ. 395, pl. XIII, ἀρ. 28.
[4] Ἐν Ἀθήναις 1880, σελ. 55-60.

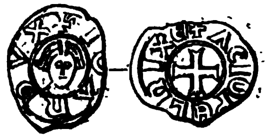
Μετὰ δὲ τοῦ περιγραφέντος νομίσματος τοῦ Νικολάου ἀνευρέθησαν καὶ τέσσαρα νομίσματα ἀνήκοντα εἰς τὸν Ἰωάννην, ἀδελφὸν καὶ διάδοχον τοῦ Νικολάου, ἅτινα εἶναι ὅλως πρωτοφανῆ.

ΙΩΑΝΝΗΣ Α΄.

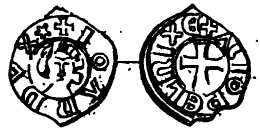
1341—1362

Τὸν δοῦκα τῆς Νάξου Νικόλαον Σανοῦδον, θανόντα ἄτεκνον τῷ 1341, διεδέξατο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Α΄. Ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Σανούδου οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἐξήσκουν ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἐπικίνδυνον πειρατείαν, ἐξηκολούθησαν ὡς καὶ ἐπὶ τῆς δουκείας τοῦ Νικολάου δῃοῦντες τὴν Νάξον. Ἰδίως δεινὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐπιδρομὴ αὐτῶν ἐν ἔτει 1344, ὅτε, ὁδηγούμενοι ὑπὸ πειρατοῦ Γενουηνσίου, κατέπλευσαν εἰς τὴν νῆσον ἐπὶ τεσσαράκοντα πλοίων, καὶ ἀποβάντες ἐδῄωσαν τήν τε πόλιν καὶ τὰ χωρία, ἀπαγαγόντες εἰς δουλείαν ὑπὲρ τὰς ἑξακισχιλίας ψυχάς. Οὐδ' ὑπῆρξεν αὕτη ἡ τελευταία ἐπιδρομή· Διά τε τὴν ἐπίφοβον ταύτην κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ ὡς ἐκ τῆς συμπαθείας, ἣν ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ὁ Ἰωάννης ὑπῆρξε πιστὸς φίλος καὶ σύμμαχος τῆς Ἑνετίας, ἥτις παρεῖχεν αὐτῷ πάντοτε τὴν ἑαυτῆς ὑποστήριξιν, ἀποστέλλουσα ὅπλα καὶ πλοῖα. Διό, ὅτε ἐξερράγη ὁ μεταξὺ Ἑνετίας καὶ Γενούης πόλεμος, ὁ Ἰωάννης, θέλων νὰ δείξῃ τὴν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα εὐγνωμοσύνην, διέταξε τὰ πλοῖα αὐτοῦ καὶ τοὺς ἄνδρας νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τοῦ ἐνετικοῦ στόλου, καὶ ἡτοιμάζετο νὰ μεταβῇ εἰς Ἑνετίαν, ὅπως ὑπηρετήσῃ αὐτοπροσώπως τὴν πατρίδα. Ἡ Ἑνετία ἀπεδέχθη τὰς προτάσεις αὐτοῦ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κατεδείχθη, ὅτι ἡ προθυμία αὐτοῦ ἦτο ἐσπευσμένη καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς Ἑνετίας ἀλόγιστος. Ἐνῷ ἔμελλε νἀποπλεύσῃ εἰς Ἑνετίαν, δεκαπέντε νῆες τῶν δυναστῶν τῆς Τήνου καὶ Θήρας Γκίζη καὶ Βαρότση, οἵτινες εὑρίσκοντο εἰς ἔριδας μετ' αὐτοῦ, ἐπέπεσον κατὰ τῆς νήσου. Ὁ Ἰωάννης αἰχμαλωτισθεὶς ἤχθη εἰς Γένουαν. Καὶ συνεφιλιώθη μὲν ἤδη τῷ 1352 μετὰ τοῦ οἴκου τῶν Γκίζη, δοὺς εἰς αὐτοὺς τὴν Ἀμοργὸν ὡς τιμάριον τοῦ δουκάτου τῆς Νάξου, ἀλλὰ μόλις τῷ 1355 γενομένης εἰρήνης μεταξὺ Ἑνετίας καὶ Γενούης ἠλευθερώθη. Ὁ Ἰωάννης εἶχε μονογενῆ θυγατέρα, τὴν Φλωρεντίαν, ἥτις συνεδέθη διὰ γάμου μετὰ τοῦ Ἰωάννου Δάλλε Κάρκερι, κυρίου τῶν δύο τρίτων τῆς Εὐβοίας. Αὕτη διεδέξατο τὸν πατέρα, θανόντα τῷ 1362.

Τὰ νεωστὶ ἀνευρεθέντα νομίσματα τοῦ Ἰωάννου παρουσιάζουσι δύο διαφοράς, ὧν ἕπεται ὧδε ἡ περιγραφὴ καὶ τὰ ἀπεικονίσματα.

2. ✠ ΙΩΑΝ ΘVX Κεφαλὴ νεανικὴ ἀντωπός.
Ὄπισθεν ✠ ΑGΙΘΡGL ΠΙΧG Σταυρός.
Κρᾶμα.

3. ✠ ΙΘΑΝ DVX ✠ Κεφαλὴ νεανικὴ ἀντωπός.
Ὄπισθεν ✠ ΑGΙΟΡGL ΠΙΧG Σταυρός.
Κρᾶμα.

Τὰ νομίσματα τοῦ Ἰωάννου, ὡς βλέπομεν, εἶναι ἀπαράλλακτα κατὰ τὸν χαρακτῆρα πρὸς τὰ τοῦ Νικολάου, διαφέρουσι δὲ μόνον κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ δουκός. Ἀλλὰ παρατηροῦμεν, ὅτι τά τε δύο νομίσματα τοῦ Νικολάου καὶ τὰ τέσσαρα τοῦ Ἰωάννου ἐξετυπώθησαν διὰ διαφόρων σφραγίδων· ἐκ τούτου δὲ προκύπτει ὅτι ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ τῆς Νάξου ἐκόπτοντο νομίσματα ἐν μεγάλῳ ἀριθμῷ. Ἐντεῦθεν δ' ἔτι μᾶλλον πειθόμεθα, ὅτι οὐ μόνον ὁ Νικόλαος καὶ Ἰωάννης ἔκοψαν νομίσματα, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι δοῦκες ἔκαμνον χρῆσιν τῆς νομισματοκοπίας. Ὥστε ἐλπίζομεν, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι θέλουσιν ἀνακαλυφθῇ καὶ ἑτέρων δουκῶν νομίσματα.

Π. Λάμπρος

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ ΑΛΑΓΩΝΙΑΣ ΑΝΕΥΡΕΘΕΝΤΟΣ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ «ΜΕΛΕ»[1]

Τῷ θεοφιλεστάτῳ ἁγίῳ Λάμπης, κυρίῳ Ἱερεμίᾳ, τὴν δουλικὴν προσκύνησιν.

«Οὐδὲ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ εὐδοκοῦντος· πρὸς τί μοι τὸ προοίμιον τοῦτο, Σεβασμιώτατε Δέσποτα; ἵνα γνῷς καὶ παρ' ἐμοῦ τὸ καθ' ἡμέραν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ᾀδόμενον· ποῖον δὴ τοῦτο; τό: σὸς ὁ βραχίων μετὰ δυναστείας· εἰ γὰρ μὴ

[1] Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 241.

κατὰ Θεὸν ᾖς, οὐκ ἂν εἰς τοσαύτην, κατὰ τὸ προσῆκον ἀρχιερεῦσι, Θεοῦ ἀνελήλυθας ἐπιφάνειαν· σώζουσι γὰρ τὴν ὁμοιότητα τῶν πρωτοτύπων τὰ δεύτερα. Καὶ τούτου μάρτυς ἀψευδὴς ἡ ἐμὴ ψῆφος γίνεται, ἅτε καὶ ἅπαξ καὶ δὶς πραγματικῶς δοκιμάσας τὴν ὑμετέραν θεοφιλίαν· οἶδα ἐγώ, οἶδα, διπλασιάζω τὴν φωνὴν κατὰ ῥήτορας, τὸ πρᾷον τοῦ τρόπου, τὸ συμπαθὲς τῆς ψυχῆς, τὸ ταπεινόν, τὸ ἱλαρόν, τὸ πρὸς πάντας εὐένδεκτον, καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἡρωϊκὰ αὐτῆς πλεονεκτήματα, καθ' ἅ, νὴ Δία, οὐ ψεύδομαι, ἐπεὶ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ αὐτῆς καταβέβληνται· ἀνθ' ὧν καὶ δι' ὧν εἰκότως οὐχ ὑπὸ τὸν μόδιον, ἵνα μὴ κεκρυμμένα τυγχάνῃ, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἐτέθη, τοῖς πᾶσιν οἱονεὶ φανερούμενα, καὶ ὁσημέραι ψυχὰς πολλῶν καταυγάζοντα· δίκαιος γὰρ κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν, εὐθύτητας δὲ τὸ ἑαυτοῦ οἶδε πρόσωπον. Νῦν μοι κατὰ νοῦν ἐπῆλθε τὸ σοφοῦ λόγιον, τό, χρόνον λέγον τῆς εὐζωίας εἶναι, καθ' ὃν καιρὸν οἱ φιλόσοφοι ἡγεμόνες φανήσονται (ταυτὸν γάρ τοι ἡγεμονεία καὶ ἀρχιερωσύνη)· ἐπειδὴ ἡ μὲν ἡγεμονεία τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀλήθειαν, τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ τὸ πρὸς πάντας εὐένδεκτον φυλάττειν ἐτάχθη παρὰ Κυρίου, τί δαὶ καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη; οὐ τοῖς ὁμοίοις συμπαρεκτείνεται; κἂν μὲν ἄλλος τις ἀρνηθείη, ἐμὲ δὲ οὐχ ἕξει πειθήνιον. Ἀλλ' οὖν ἐξενίσθης, εὖ οἶδα, ὅτι ἤκουσας τό: φιλόσοφοι· καὶ ἴσως χλεύην τὸ πρᾶγμα ἐνόμισας· ἀλλ' ἐγὼ ὑποβαλῶ σοι ὀξέως τὸ φάρμακον. Ἡ μὲν οὖν φιλοσοφία οὐχ ἁπλοῦν ἐστιν οὐδὲ μονομερὲς ὄνομα, πολυμερὲς δέ, καὶ ὡς ἐκ πλειόνων εἰδῶν, ἢ μερῶν συντιθέμενον· διὸ καὶ εἰς τρία διαιρούμενοι ἦσαν αὐτὸ οἱ πλεῖστοι καὶ παλαιότατοι, εἴς τε τὸ Λογικόν, Φυσικὸν καὶ τὸ Ἠθικόν. Καὶ τὸ μὲν Λογικόν, ἡμῖν τοῖς ἐν λόγοις ἀσχολουμένοις οἱ πάντες παρίτωσαν· τὸ δὲ Φυσικόν, τοῖς Ἰατροφυσικοῖς, περὶ τὴν διάσκεψιν τῆς σωματικῆς καὶ ἐνύλου φύσεως καταγινομένοις· καὶ τὸ Ἠθικόν, ὑμῖν τοῖς παρὰ Θεοῦ τεταγμένοις, Ἡγεμόσιν, Ἄρχουσι καὶ Ἀρχιερεῦσι, τοῖς τὰ τῶν ἀνθρώπων ἤθη διακοσμοῦσι καὶ διευθύνουσιν. Ὁρᾷς, φίλε Δέσποτα, πῶς καταλλήλως καὶ προσφυῶς σὲ ἔφην φιλόσοφον; Φιλοσόφει οὖν, ὡς ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ταύτῃ, ἣν ὑπὸ Θεοῦ τοῦ μόνου σοφοῦ, ἐδιδάχθης, καὶ ὅλῃ ψυχῇ τοὺς σοὺς μαθητὰς γύμναζε, ὅπως μετὰ παῤῥησίας τῷ σῷ διδασκάλῳ προσέλθῃς ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, καὶ ψάλλῃς χαρμοσύνως τό: Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἅ μοι δέδωκας, δέσποτα. Μέμνησο δὲ κἀμοῦ ἐν ταῖς πρὸς Θεόν σου ἐντεύξεσι.

»Λιπαρωτάτους ἀσπασμοὺς προσφερέτω, παρακαλῶ, τῷ αὐτῆς μὲν αὐταδέλφῳ, κ. Πολυχρονίῳ, ἐμῷ δὲ φίλῳ εἰλικρινεῖ, καὶ συγγνώτω

μοι ὅτι ὁ γραμματοκομιστὴς φεύγει βιαίως, διὸ καὶ κατ' ἰδίαν οὐ γέγραφα. Τὰ τῆς Ζωγραφικῆς Τέχνης κονδύλια μένω.

»αψηε', 'Οκτωβρίου στ'.

»Τῆς ὑμετέρας θεοπροβλήτου θεοφιλίας δοῦλος ταπεινός, προσθήσω
»δ' ἔτι καὶ φίλος
»ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ»

Τῷ ἱεροκήρυκι Δωροθέῳ Πρωτῷ

«Τῇ σεβαστῇ μοι Αὐτῆς Σοφολογιότητι τὴν μέχρις ἐδάφους ταπεινὴν προσκύνησιν.

»Οὐ ξένον, εὖ οἶδ' ὅτι, οὔτε μὴν ἀπεοικὸς λογισθήσεται παρὰ τῇ φιλοσόφῳ καὶ ἐμμούσῳ αὐτῆς κορυφῇ, εἴγ' ἐγώ, μηδ' ἣν τιναοῦν προεσχηκὼς γνώρισιν μετ' αὐτῆς, μὴ ὅτι γε ἐπιστεῖλαι τεθάῤῥηκα, ἀλλὰ καὶ μεσιτείαν προσαγαγεῖν· ἔχω καὶ γὰρ πρὸς τοσούτοις ἄλλοις τῶν ἡμετέρων οὐκ εὐαρίθμους, οἰκειοποιοῦντας καὶ τοὺς μήπω εἰς φιλίαν δεθῆναι φθάσαντας, καὶ τὴν φήμην αὐτήν, ἥτις ἐν ᾠδῇ τὰ καθ' ὑμᾶς προτερήματα στεντορείως τοῖς πᾶσι διαμαρτύρεται, τοσαῦτε τε ὄντα,

«ὅσα φύλλα τε καὶ ἄνθεα γίγνεται ὥρῃ»,

ἵνα μὴ καθέκαστον εἰπεῖν παραθεὶς τοῦ ἀποστολικοῦ ἐκπέσω μέτρου. Εἰ δέ τοι τ' ἄλλα παρεὶς ἐπιφυοίμην τῷ κρείττονι, οὐ πάνυ τι ῥᾴδιον τὸ μεῖζον εὑρεῖν τῶν τοιούτων, καὶ τούτῳ τὰ πρεσβεῖα διδόναι, ὥσπερ οὐδὲ ἐν λειμῶνι πολυανθεῖ καὶ εὐώδει τῶν ἀνθέων τὸ κάλλιστον καὶ εὐωδεστερον, ἄλλοτε ἄλλου τὴν ὄσφρησιν, καὶ τὴν ὄψιν πρὸς ἑαυτὸ μεθέλκοντος, καὶ πρῶτον δρέπεσθαι πείθοντος· παρίημι εἰπεῖν ἐκεῖνο τὸ Εὐριπίδειον, τὸ

«Σοφὸν ἄνδρα (λέγον) κἂν ἑκὰς ναίῃ χθονός,
»κἂν μήποτ' αὐτὸν ὄσσοις προσίδω, κρίνω φίλον».

Αὐτὰ δήτοι ταῦτα κἀμοὶ τὸ θαῤῥεῖν δέδωκεν ἀφανεῖ τε ὄντι, καὶ ἐν τῇ ἀγωνίᾳ ταύτῃ τῆς κατὰ Κρήτην 'Ρεθύμνης Σχολῆς εὑρισκομένῳ, προσκυνῆσαι αὐτὴν τῷ ῥερυπωμένῳ μοι τουτωί· πρὸς δὲ καὶ δηλῶσαι τὴν τῶν ἤδη ἐκδεδομένων βίβλων τοῦ σοφωτάτου κυρίου Εὐγενίου, καὶ τοῦ Μπαλάνου, διὰ τοῦ ἱερολογιωτάτου κὺρ Γρηγορίου περιλαβήν, ἅμα δὲ καὶ παρακαλέσαι θερμῶς, εἰ καί τινες ἄλλαι ἐκδοθήσονται παρὰ τῶν φιλογενῶν Ζωσιμάδων, ὑφ' ὧν καὶ αὗται ἐξεδόθησαν, ἵνα μοὶ ἀποστείλῃ καὶ ἐξ αὐτῶν, τῷ ταπεινῷ αὐτῆς δούλῳ, ὡς ζηλωτὴς καὶ τῶν Μουσῶν βοηθὸς ἰσχυρότατος. Ναί, δέομαι αὖθις καὶ πολλάκις πληρωσάτω μου ταύτην τὴν αἴτησιν, καὶ λήψῃ τοὺς μισθοὺς ἁδροτάτους παρὰ Κυρίου, ὑφ' οὗ εἴης διαφυλαττόμενος ἄχρις

οὗ ἥλιος αὐγάζει, καὶ ἡ σελήνη αὐξομειουμένη οὐ παύεται· ταῖς δὲ σαῖς εὐχαῖς κἀγώ,

»ὁ τῆς ὑμετέρας σοφολογιότητος δοῦλος ταπεινὸς
»ΖΑΧΑΡΙΑΣ
»ὁ τῆς ἐν Ῥεθύμνῃ σχολῆς διδάσκαλος

»Τῷ σοφολογιωτάτῳ διδασκάλῳ καὶ ἀποστολικῷ ἱεροκήρυκι, κυρίῳ κ. Δωροθέῳ τῷ λίαν σεβασμιωτάτῳ, προσκυνητῶς».

Τοῖς Ζωσιμάδαις

«Τὴν ὑμετέραν φιλογενῆ καὶ φιλόμουσον εὐγένειαν ἐν εἰλικρινοῦς ψυχῆς διαθέσει ἀσπαζόμενος ὑπερήδιστα προσαγορεύω.

»Πτολεμαῖος ἐκεῖνος ὁ τῇ φιλαδέλφου κλήσει καλούμενος, Φιλάδελφος κέκληται, μετενεγκὼν τὴν θείαν Γραφὴν εἰς τὴν τῶν Ἑλλήνων διάλεκτον· ἀνθ' ὅτου ἄχρι τοῦ νῦν, καὶ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, τὸ ὄνομα αὐτοῦ μενεῖ αἰώνιον καὶ ἀθάνατον· πρὸς τί μοι τὸ προοίμιον τοῦτο; καὶ ὑμεῖς οὐ φιλάδελφοι; οὐ φιλογενεῖς καὶ φιλόμουσοι μᾶλλον, ἤπερ ἐκεῖνος; τὰ πράγματα λόγων οὐ χρήζει, ὥς πού τις τῶν πάλαι ἀρίστως ἐφιλοσόφησε, τετρὰς τῶν Ζωσιμάδων εὐλογημένη καὶ κοσμοπόθητε· καὶ γὰρ ἰδίοις ὑμῶν ἀναλώμασι καὶ κόποις τοὺς τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Εὐγενίου πόνους, τοῦ τε Μπαλάνου καὶ ἄλλων, τύποις ἐκδοῦναι προεθυμήθητε, καὶ δωρεὰν τοῖς ἁπανταχοῦ Μουσείοις καὶ διδασκάλοις, καὶ ὅλῳ διανέμεσθαι ἠθελήσατε, διὰ χειρὸς τοῦ ἀποστολικοῦ ἱεροκήρυκος κὺρ Δωροθέου, ὡς ἔμαθον, παρὰ τοῦ σοφολογιωτάτου διδασκάλου κὺρ Γρηγορίου τοῦ Κρητός, παρ' οὗ κἀγὼ δύω ἐξ αὐτῶν, τῶν τόμων φημὶ τοῦ Εὐγενίου λεληφώς, σὺν αὐτοῖς ἔλαβον καὶ τὸ τοῦ Μπαλάνου. Ἀπείρους τοίνυν ὁμολογῶν τὰς χάριτας ἔσομαι, οὐ μόνον δ' ἐγώ, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐξ αὐτῶν ὠφελούμενοι καὶ ὠφελησόμενοι· καὶ τῷ Θεῷ εὔχομαι ἀντιβραβεῦσαι ὑμῖν τοῦ καλοῦ τούτου ἕνεκα (πέπεισμαι δ' ὅτι ἀντιβραβεύσει, καὶ γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἔργων αἱ χάριτες, ἐπὶ τοὺς ποιοῦντας ἀντανακλώμεναι ἐπιστρέφουσι, κατὰ τὸν εἰπόντα) εὐζωΐαν μακροχρόνιον, εὐτυχίαν ἀμετάπτωτον, καὶ κληρονόμους ζηλωτὰς τῆς φιλαδέλφου καὶ ἀγαθῆς ὑμῶν προαιρέσεως, ὅπως καὶ ἄλλων ἀγαθῶν τοιούτων ἀξιωθῶμεν.

Τῆς ὑμετέρας φιλογενοῦς καὶ φιλομούσου εὐγενείας

»ἀδελφὸς ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὸς
»ΖΑΧΑΡΙΑΣ
»ὁ τῆς ἐν Ῥεθύμνῃ σχολῆς τῆς κατὰ Κρήτην διδάσκαλος.

Ἐπιγραφή:

»Τοῖς εὐγενεστάτοις, φιλογενέσι καὶ φιλομούσοις αὐταδέλφοις, τῷ

τε κυρίῳ Ἀναστασίῳ, κ. Νικολάῳ, κ. Ζώῃ, καὶ κ. Μιχαὴλ, Ζωσιμᾶσι, τοῖς ἐν Χριστῷ μοι λίαν ἀγαπητοῖς καὶ περιποθήτοις ἀσπασίως.»

Νικοδήμου μοναχοῦ τοῦ σοφωτάτου[1]

πρὸς Κυπριανόν, ἱεροδιάκονον, τὸν τῆς κατὰ τὸν Ἄθωνα σχολῆς διδάσκαλον.

«Τί πρὸς τὰς δέσμας τῶν βρυονιδῶν σου, ἢ τὸ Κυρηναϊκὸν ἐκεῖνο σίλφιον, περὶ οὗ πολὺς λόγος τῷ Συνεσίῳ γίνεται, ἢ ὁ Ὁμηρικὸς ἐκεῖνος λωτός, τῶν συμπλωτήρων τοῦ Ὀδυσσέως, ἡ δραστικωτάτη ἐχενηΐς; πάντως οὐδέν. Οὐχ ὅπως ὅτι σπανιότης τις παρ' ἡμῖν ταῦτα κρίνεται, ἀλλ' ὅτι καὶ παρὰ φίλου, καὶ πρὸς φίλον, καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ὅτι καὶ παρὰ φίλου ἤδη καθαρᾶς τῆς ὑγείας ἀπολελαυκότος, τοῦ μετὰ τὴν ἐμὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ὑπὸ τῆς παλαμναιοτάτης κυνάγχης αὖθις ἀποπνιγέντος, καὶ τὰ λοίσθια πνεύσαντος. Ἠγνόουν ἔγωγε ἐς δεῦρο τὸν δεύτερον αὐτῆς τοῦτον κυναγχισμόν· ἄρτι δὲ καὶ τοῦτον, καὶ τὴν ἐκ τούτου ἀναῤῥαΐσιν διὰ τοῦ διακομιστοῦ κυρίου Δημητρίου ἀναμαθών, πόσης, οἴει, ἐνεφορήθην τῆς ἡδονῆς! ἐδόξασα τὸν Θεόν, ηὐχαρίστησαρ χεῖρας ἦρα πρὸς ὕψος, ὅτι παιδεύσας ἡμᾶς προσκαίρως, πάλιν ἰάσατο, καὶ τοῦ φιλτάτου φίλου οὐκ ἐγκατέλιπεν ὀρφανούς· παρ' οὗ καὶ εἴης μοι ἐς τοὐπιὸν ἐῤῥωμένος, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐῤῥωμενέστερος, τὸν τῶν ἁγίων νηστειῶν δίαυλον εὐθύμως καὶ εὐμαρῶς περαιούμενος.

»Τὸν ἐλλογιμώτατον αὐτάδελφόν της, καὶ ἐμοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸν κ. Ἰωάννην, τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ εὐφυέστατόν μου πρεσβύτερον, καὶ τοὺς σὺν αὐτῇ πάντας, ἐν ταπεινότητι προσαγορεύω, καὶ εἰλικρινείᾳ ψυχῆς.

«Οἶδας ὃν φιλοῦντα ἀντιφιλεῖς[2]».

Τοῦ αὐτοῦ

πρὸς Γεώργιον τὸν τῶν Κυδωνιέων διδάσκαλον.

«Τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πεποθημένην καὶ περισπούδαστόν μοι αὐτῆς ἐλλογιμότητα ζέοντι πόθῳ ψυχῆς προσαγορεύων, τὰ σωτηριώδη κατ' ἄμφω ἐπεύχομαι αὐτῇ καταθύμια.

»Ἦν καὶ διατηροίη ὁ γλυκὺς καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα Ἰησοῦς Χριστός, ὑγιαίνουσαν κατ' ἀμφότερον, καὶ ἐν πᾶσιν εὐωδωμένην, οἷς αὐτὸς ἥδεταί τε καὶ θεραπεύεται.

[1] Ὁ Νικόδημος οὗτος ἐστιν ὁ γνωστὸς παρὰ τοῖς θεολόγοις διὰ τοῦ ἐπωνύμου «Ἁγιορείτης», ὁ ἐκδότης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πονήματος «Πηδαλίου» κλ.

[2] Περίεργος τύπος ἐκφράσεως ἀντικαθιστῶν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἀοιδίμου Νικοδήμου.

»Ἀγκαλὰ καὶ οὐδὲ γράμματός μου ἦν ὅλως χρεία πρὸς τὴν σὴν φίλην μοι κορυφήν. Γράμμα γὰρ καὶ ἐπιστολήν μου εἶναι, αὐτός, ὁ σὸς μὲν συγγενής, ἐμὸς δὲ ἐν Χριστῷ ἀδελφός, κὺρ Δημήτριος, ἐρχόμενος ἀμέσως, καὶ ἀναγγέλλων αὐτῇ τὰ περὶ ἐμοῦ· ἵνα δὲ μὴ δόξω ἄφιλα πράττων, καὶ ἐπιλήσμων γεγονὼς τοῦ ἀγαπητοῦ μου κυροῦ Γεωργίου, προσέθηκα καὶ τὸ ὀλιγόστιχόν μου τοῦτο πρὸς τὴν σὴν ἐρατεινὴν ἀδελφότητα, ὅσον εἰς ἔνδειξιν καὶ γνώρισμα τῆς παλαιᾶς μας φιλίας. Τίνας οὖν εἰπὼν ὑποθήκας, τὸ χρέος τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης ἀποπληρώσω; ἢ ταύτην καὶ μόνην, τό, διὰ παντὸς δηλαδὴ ἐῤῥιζωμένον ἔχειν ἐν τῇ ἑαυτῆς καρδίᾳ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον· παραίτιος γὰρ οὗτος γενήσεταί σοι, ἀδελφέ, οὐ μόνον σοφίας καὶ συνέσεως, ἀλλὰ καὶ πάσης ἄλλης ἡστινοσοῦν ἀρετῆς. Ὁ μὲν γὰρ Σολομὼν «*φόβος Κυρίου*, φησί, *παιδεία καὶ σοφία*»· ὁ δὲ Σειρὰχ «*πῶς μέγας*, φησίν, *ὁ εὑρὼν σοφίαν ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὑπὲρ τὸν φοβούμενον τὸν Κύριον, φόβος Κυρίου ὑπὲρ πᾶν ὑπερέβαλεν*». Ὁ δὲ Δαβὶδ «*ἀρχή*, φησί, *σοφίας φόβος Κυρίου*»· καὶ στοχάσου πῶς ὁ μὲν Δαβὶδ ἀρχὴν σοφίας εἶπε τὸν φόβον τοῦ Κυρίου· ὁ δὲ Σολομών, σοφίαν, ὁ δὲ Σειράχ, ὑπὲρ πᾶσαν σοφίαν. Καὶ ὅτι μὲν ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ παραίτιος γενήσεταί σοι σοφίας, ἀρκοῦσιν οἱ τρεῖς μάρτυρες οὗτοι· ὅτι δὲ καὶ πάσης ἄλλης ἀρετῆς ἔσται σοι πρόξενος, μάρτυς αὐτὸς ὁ θεολόγος Γρηγόριος· ὅρα γὰρ τὴν χρυσῆν τῶν ἀρετῶν σειράν, ὁποῦ κρέμαται ἀπὸ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, ἣν αὐτὴ ἡ στωμύλη καὶ θεολογικὴ γλῶσσα θαυμασίως πλέκει τοῦ Γρηγορίου λέγουσα· «*οὗ φόβος, ἐντολῶν τήρησις· οὗ δὲ ἐντολῶν τήρησις, σαρκὸς κάθαρσις, τοῦ ἐπιπροσθοῦντος τῇ ψυχῇ νέφους, καὶ οὐκ ἐῶντος καθαρῶς ἰδεῖν τὴν θείαν ἀκτῖνα· οὗ δὲ κάθαρσις, ἔλλαμψις δέ, πόθου πλήρωσις*, τοῖς τῶν μεγίστων (δηλαδὴ τῶν τριῶν ὑποστάσεων) ἢ τοῦ μεγίστου (ἤτοι τῆς μιᾶς θεότητος καὶ φύσεως τῶν τριῶν), ἢ ὑπὲρ τὸ μέγα (ἤτοι διὰ τὸ εἶναι τὴν θεότητα ὑπὲρ πᾶν μέγεθος καὶ ποσότητα), ἐφιεμένοις». Ὥστε ὁποῖος ἔχει ἐν ἀληθείᾳ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν καρδίαν του, ἐκεῖνος φυλάττει τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖνος καθαρίζεται· ἐκεῖνος ἐλλάμπεται· καὶ ἐκεῖνος φθάνει εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ἥτις εἶναι τῶν ἀρετῶν πασῶν τὸ κεφάλαιον.

»Εἶδες, ἀδελφέ μου, εἰς ποῖον ἀρετῆς ὕψος ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἀναβιβάζει τὸν ἄνθρωπον; Τοῦτον λοιπὸν σπούδαζε νὰ ἔχῃς πάντοτε εἰς τὴν καρδίαν σου, καὶ δι' αὐτοῦ ἐπιδαψιλευθήσεταί σοι πάντα τὰ ἀγαθά.

»Ταῦτα δι' ὀλίγων ἔγραψα τῇ ἀγάπῃ σου, ὃν

«περὶ κῆρι 'φίλησα».

Σὺ δὲ τὰ φίλα τῷ Θεῷ πράττων ὑπερεύχου μου, ἵνα μὴ λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ πράττω, ἃ λέγω· τοῦτο γὰρ ὄντως τὸ δύσκολον.

»αω', Μαΐου ις'.

»Τῆς σῆς ἐν Χριστῷ ἀδελφικῆς ἀγάπης ἀδελφὸς ἐν Χριστῷ

»ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

Ἐπιγραφή:

»Τῷ ἐλλογιμωτάτῳ διδασκάλῳ καὶ ἐν Χριστῷ μοι λίαν ἀγαπητῷ ἀδελφῷ κυρίῳ Γεωργίῳ, εὐπροσηγόρως.»

Ἕτεραι Γρηγορίου Ἱεροδιδασκάλου τοῦ Κρητός, πρὸς ὃν καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐπέσταλται (προχειρισθέντος εἰς Ἱερομόναχον, ὅτε καὶ Γρηγόριος, ὡς ἔθος τῷ κλήρῳ, τῆς μετωνυμίας ἔλαχε).

Γρηγόριος Ζαχαρίᾳ εὖ πράττειν.

«Ἡ ἄρουρα, καθ' ἣν ἡμεῖς μυρίους καταβάλλομεν τοὺς ἱδρῶτας, ὑλομανοῦσα ἐστί, καὶ πολλῆς τομῆς δεῖται, ὦ βέλτιστε, ὡς ἂν γένοιτο εὔκαρπος· δεῖ δὲ μὴ ῥᾳθυμεῖν, μηδὲ καιρὸν ἀναβάλλειν, εἰ βουλόμεθα τὴν κεχερσωμένην ἀνακαθάραι καὶ δεκτικὴν ἀποδεῖξαι τῶν καταβαλλομένων καρπῶν, οἵτινες τρέφουσι ψυχὰς Θεὸν πεινώσας, ὥς πού φησιν ὁ τῆς Θεολογίας ἐπώνυμος· καιρὸς ἀγώνων ἡμῖν ὁ παρών, τὸ ἐμπιστευθὲν παρὰ Θεοῦ τάλαντον πρὸς τὸ ἐπαυξῆσαι, ἵνα καὶ τῆς γλυκείας ἐκείνης φωνῆς ἐν ἀκροάσει γενώμεθα, τῆς, εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπ' ὀλίγα ἧς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· ὥσπερ γὰρ ὁ γεωργός, ἐν χειμῶνι ἐὰν ῥᾳθύμως διατελῶν τυγχάνῃ, μένων οἴκοι, ἐν θέρει δὲ τῶν ἐγρηγορότων τοὺς καρποὺς μετὰ χαρᾶς συλλεγόντων, ἐκεῖνος μόνος λύπῃ συνέχεται, οὕτω καὶ οἱ ὁποιοῦν χάρισμα πρὸς Θεοῦ λαβόντες εἰ ἀμελῶς διάκεινται, ἐλθόντος τοῦ καιροῦ τῆς τῶν ἔργων ἀνταποδόσεως, ποινὰς οὐ τὰς τυχούσας παρ' αὐτοῦ ἕνεκα τῆς ἑαυτῶν ἀμελείας ὑφέξουσιν, ὡς ὁ ἱερός φησι λόγος· ζητητέον τοίνυν ἐκ παντὸς τρόπου τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ οἰστέον τοὺς κόπους· τοιαύτη γὰρ τῆς ἀρετῆς ἡ φύσις, ὡς Ἰσιδώρῳ δοκεῖ τῷ Πηλουσιώτῃ. Τί ἡμῖν καὶ τοῖς φθαρτοῖς; Τίς κοινωνία ῥέουσι καὶ λυομένοις πρὸς τὴν μόνιμον καὶ ἀσάλευτον πατρίδα; Τίς ἕνωσις γηΐνων μετὰ τῶν οὐρανίων; ἢ πῶς ἂν καὶ συμβαῖεν ἀλλήλοις τὰ ἐκ διαμέτρου διεστηκότα; ἐάσωμεν τὴν ῥαστώνην τοῖς κατὰ κόσμον, τοῖς τῷ σώματι λατρεύουσι· καὶ γὰρ καὶ ἡ ἄνεσις καὶ ἡ θλῖψις τοῦ παρόντος βίου παραδεύεται, καὶ αὐτῷ τῷ βίῳ συγκαταλύεται· ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ πλέον ἐξεργαζομένῳ μοι, καὶ τὸ εὐτελὲς τῶν τῇδε καλῶν βαθύτερον

διερευνῶντι, οὐδὲ στιγμῆς λόγον ἐπέχει ἡ γῆ σύμπασα εἰκαζομένη τῷ οὐδενί, καὶ αὐτῷ μὴ ὄντι καὶ εἰ ἡ γῆ πᾶσα οὐδέν, τί ἄρα τὰ τῆς γῆς ἀγαθὰ καὶ αἱ ἀναπαύσεις; στιγμῆς λόγον ἐπέχειν τὴν γῆν, ὅση τε ἐγνωσμένη, καὶ ὅση ἄγνωστος παρατιθεμένων ἐν τῷ παντί, φασὶν οἱ γεωμετροῦντες; ἀλλ' ἐγὼ ἀκούω τοῦ μεγαλοφωνοτάτου Ἠσαΐου διαῤῥήδην βοῶντος περὶ αὐτῆς· «Τὴν δὲ γῆν ὡς οὐδὲν ἐποίησα, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ τὸν λόγον σχηματίζοντος, καὶ τῶν γηΐνων καὶ ἀμελῶν τῶν οὐρανίων οὑτωσὶ καταμυκτηρίζοντος, φεῦ, τῆς οὐθενείας τῆς γῆς! καὶ πολλῷ πλέον, φεῦ, τῆς ἀθλιότητος τῶν ἐν τῇ γῇ! Ὥστε περὶ οὐδενὸς ζυγομαχοῦσιν οἱ τλήμονες ἄνθρωποι, περὶ οὐδενὸς αὐτοῖς οἱ τοσοῦτοι καὶ τηλικοῦτοι πόλεμοι· περὶ τοῦ μηδενὸς αἱ τοσαῦται αἱματοχυσίαι, καὶ ἡ τηλικαύτη πρὸς ἀλλήλους καὶ κατ' ἀλλήλων νυκτομαχία· περὶ δὲ τῶν μελλόντων οὐδεὶς αὐτοῖς λόγος, τοῖς φθειρομένοις προσέχοντες· ἡμεῖς δὲ ὀρθῶς φρονοῦντες, ἡγησώμεθα εἶναι τὴν παροῦσαν ζωὴν πανήγυριν, ὡς καί ἐστι, καθ' ἣν πᾶς τις δύναται διὰ συχνῶν κόπων κερδῆσαι τὴν μέλλουσαν, ἣν καὶ ἐλπίζομεν κτήσασθαι, «*γεωργοῦντες τὴν κεχερσωμένην γῆν τῶν ἀδελφῶν, καὶ μάλιστα τῆς ἡμετέρας πατρίδος*»· ἀλλὰ τούτων μὲν ἅλις· πάντας τοὺς παρὰ σοὶ μαθητεύοντας ἐκ ψυχῆς εὐχόμενος διὰ σοῦ προσαγορεύω· πρὸ πάντων δὲ Ἰάκωβον τὸν πρεσβύτερον, εἴπερ εἰλικρινῶς πρόσκειται τοῖς μαθήμασι, τοῖς δυναμένοις φωτίσαι αὐτὸν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον. Ἔρρωσο.

»Ἰουνίου ια'.

»Ὁ σὸς πρὸς Θεὸν ἱκέτης
»ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ *ὁ διδάσκαλος*.»

Τὴν περιπόθητόν μοι λογιότητά της ἐκ ψυχῆς εὐχόμενος, ἡδέως προσαγορεύω.

«Ἔλαβον τὸ παρ' αὐτῆς, καὶ ἀναγνούς, σφόδρα δέδηγμαι, δι' ἅπερ πάσχεις δεινά. Ἀλλ' ὑπομονῆς χρεία, ὦ τάν· ὁ γὰρ ἔμπειρος ναύτης οὔτε ἐν γαλήνῃ χαυνοῦται, οὔτε ἐν χειμῶνι ταράσσεται, εἰδὼς ὅτι τῇ ἡδονῇ ἀδελφὴ ἦν ἡ λύπη, καὶ τῇ λύπῃ ἡ ἡδονή· ζάλη νῦν ἐκυρίευσέ σου τὴν ψυχήν, ἐγγύς ἐστιν ἡ χαρά. Τὰ γὰρ κακά, οὐ κακά, ὅταν τις αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ βλέπῃ, ὥσπερ καὶ τὰ νομιζόμενα τοῖς πολλοῖς καλά, οὐ καλά, ἀλλὰ μέσα, ᾗ τῷ Σταγειρίτῃ δοκεῖ· οἷον πλοῦτος, δόξα, ὑγίεια, κάλλος καὶ τὰ τοιουτότροπα· τὰ μὲν γὰρ καὶ κυρίως κακὰ ταῦτά ἐστιν, ἀσπλαγχνία δηλ., ἀπανθρωπία, ἀκολασία, καὶ ὅσα τῇ τῆς ἁμαρτίας κλήσει περισημαίνεται· ταῦτα γάρ, ἢ τοιαῦτα,

ἀρετὰς γενέσθαι ποτέ, ἢ ῥηθῆναι ἀδύνατον· τὰ δὲ ἀεὶ καὶ κυρίως ἀγαθά, ταῦτα ἂν εἴη, οἷον ἐλεημοσύνη, φιλανθρωπία, παρθενία καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι, ἅπερ οὐκ ἄν ποτε δύναιντο, οὔτε γενέσθαι οὔτε μὴν ῥηθῆναι, ἢ τοιαῦτα κακά· τὰ δὲ μέσως ἔχοντα, ταῦτά ἐστιν: εὐτυχία τε καὶ δυστυχία, δόξα καὶ ἀδοξία, πλοῦτος καὶ πενία· ἃ δὴ καὶ καθ' ἑαυτὰ μὲν οὐκ ἂν εἴη οὔτε ἀγαθά, οὔτε μὴν κακά. Καθ' ὅ γε μήν, ἤτοι ἡδονήν, ἢ ὀδύνην ἐμποιεῖν πέφυκε τῇ σαρκί, κατ' ἐκείνην μὲν ἤκουσεν ἀγαθά, κατὰ ταύτην δὲ κακά· καὶ ἵνα σαφέστερον εἴπω, οὐκ ἀληθείᾳ οὐδὲ λογισμῷ καθεστῶτι καὶ σώφρονι, δοκήσει δὲ μόνῃ καὶ ὑπολήψει τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων παρὰ τοῖς πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων αὐτοῖς ἐπιτίθεται. Παρὰ δὲ τοῖς σοφοῖς, οἷον Ἀριστοτελικοῖς ὁμοῦ καὶ Πλατωνικοῖς ὀργανικὰ τὰ τοιαῦτα ἔθος ἀποκαλεῖν νῦν μὲν πρὸς ἀρετήν, νῦν δὲ πρὸς ἁμαρτίαν ὑπηρετούμενά τε καὶ ἀποκλίνοντα. Τί τοίνυν ἀσχάλλεις περὶ τῶν νομιζομένων μέν, μὴ ὄντων δὲ κακῶν; Σεισμὸς γέγονε ἢ γενήσεται, τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἢ κωλύσει, ἢ μή, αὐτόν. Ὑπ' οὐδενὸς γὰρ ἡ φύσις κρατηθῆναι δύναται τοῦ μὴ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς ποιεῖν· καὶ ὥσπερ φύσεως ἔργον βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ καὶ βροχαί, οὕτω ταχθεῖσα ἅπαξ πρὸς τοῦ ποιητοῦ αὐτῆς χάριν ἡμῶν, οὕτω καὶ σεισμοὶ ἔργον φύσεως καὶ εἰς ταῦτα οὕτως ἔχοντα, περὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων δεῖ φοβεῖσθαι ἡμᾶς; ἐρυθριῶ ἔγωγε περὶ τούτου, καὶ οὐκ ἀνέχομαί σε τῇ τῶν πολλῶν γνώμῃ σύμφωνον εἶναι. Οἱ δὲ σοὶ μαθηταὶ ὅτι μὲν τῇδε κἀκεῖσε διεσπάρησαν, οὐδὲν θαυμαστόν. Εἰ γὰρ καὶ ὁ σεισμὸς οὐ συνέβαινεν, ἔδει παύσασθαί σε ἤδη τῆς παραδόσεως, ἅτε τοῦ ἡλίου ἐπιβάντος ἤδη τὸν λέοντα, καὶ τῶν κυνικῶν καύσεων ἐπικρατούντων· ὅτι δὲ ἠβούλου ἐνθάδε παραγενέσθαι, ὡς γράφεις, καλῶς ἐποίησας, εἴπερ ἐλήλυθας· χρήσιμος γὰρ ἐγεγόνει ἡ ἐνταῦθα ἄφιξις. Εἰ δὲ ἐν τῷ τοῦ Μιχαὴλ οἴκῳ φιλεῖς διατρίβειν πρὸς τὴν τοῦ ἰδίου παιδὸς βελτίωσιν, σὺ οἶδας. Εἰ γάρ σοι τετρακόσια κατ' ἔτος καταβάλλει, πρὸς τὸ ὠφέλιμόν σοι, καὶ ἥσυχον ἔσεται. Ἔκλεξον οὖν τὸ ἄμεινον. Ἔρρωσο.

»͵αωέ, Ἰουλίου δ'.

»Οἶδας τὸν ἱεροδιδάσκαλον ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ σὸν ὅλως ὄντα.»

Τὴν περιπόθητον ἡμῖν λογιότητά της ἐκ ψυχῆς εὐχόμεθα[1].

«Μετὰ τὸν ἐρχομὸν τοῦ ἁγίου Διοπόλεως δὲν λείπομεν ἀπὸ τὸ νὰ

[1] Ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἐκδίδομεν ὡς δεῖγμα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ λήγοντος αἰῶνος οὔσης ἐν χρήσει μεταξὺ τῶν λογίων.

ἐρωτήσωμεν τὰ τῆς ὑγείας της, εἴθ' οὕτω καὶ νὰ τῇ φανερώσωμεν, ὅτι Θεοῦ συνεργοῦντος, ὑγειαίνομεν καὶ ἡμεῖς ἄχρι τοῦδε· ἀποροῦμεν ὅμως διὰ τὴν περιλαβὴν τόσον τοῦ πρώτου, ὅσον καὶ τοῦ δευτέρου γράμματός μας μὲ τὸ νὰ μὴ μᾶς ἔγραψες· ἀγκαλὰ καὶ τὰ φοβερὰ συμβεβηκότα πῶς σᾶς ἐνώχλησαν καὶ σᾶς ἐμπόδισαν, καὶ αὐτὸ τὸ ἠξεύρομεν. Ὅμως πρέπει νὰ ὑπομένητε μεθ' ὑπομονῆς καὶ μετὰ παρακλήσεως τὰ ἐκ τῆς φύσεως δεινά, ὡς ἐκ Θεοῦ προερχόμενα ἐκ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων· φησὶ γάρ σου τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος : συνεκπολεμήσει αὐτῷ ὁ κόσμος ἐπὶ τοὺς παράφρονας· ἄλλο γὰρ οὐδὲν ἢ αὐτὴν τὴν φύσιν ὁ Θεὸς ὄργανον μεταχειρίζεται πρὸς παιδείαν τῶν παρανόμων. Ἴσθι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ πλείους τῶν σεισμῶν γίνονται περὶ ὄρθρον τῶν πνευμάτων ἠρεμούντων, καὶ τῆς τοῦ ἡλίου ἀλέας ἐκλιπούσης ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς [1]· διὸ τὸ πρωῒ προσέχετε ἑαυτοῖς· οἱ γὰρ μέγιστοι τῶν σεισμῶν ἢ πρὸ αὐτῶν, ἢ μετ'αὐτοὺς ἔχουσι καὶ ἑτέρους τινάς, ὡς καὶ ἡ πεῖρα δείκνυσι. Ταῦτα συντόμως· ὁ γὰρ καιρὸς οὐκ ἐπιτρέπει μοι ἐκτείνειν τὸν κάλαμον· πάντα παρ'αὐτῇ μαθητιῶντα εὔχομαι ἐκ ψυχῆς, καὶ ἃς ἐπιμελοῦνται προθύμως εἰς τὰ γράμματα. Τὰ δ'ἔτη αὐτῆς εἶεν θεόθεν πλεῖστα καὶ σωτήρια.

»αωε', Ἰουλίου ιϐ'.

»Ὁ πρὸς Θεὸν αὐτῆς εὐχέτης θερμότατος
»ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ *ἱεροδιδάσκαλος*.»

Τὴν ἐράσμιον καὶ πεφιλημένην μοι αὐτῆς ἐλλογιμότητα ἐκ καρδίας εὐχόμενος, ἥδιστα προσαγορεύω.

«Καίπερ ἅπαξ καὶ δὶς ἐπιστείλαντός σου, καὶ μηδεμιᾶς ἀξιωθέντος ἀποκρίσεως,εἴθε οὐδεὶς τῶν ἐναντίων ἐπέλθοι σοι λογισμὸς ὅτι ἐπελαθόμεθά σου, μᾶλλον γὰρ ἂν τις ἐπιλήσεται τοῦ φαγεῖν ἄρτον ἢ γυνὴ τοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς, ἢ τοῦ Ζαχαρίου Γρηγόριος· μὴ οὕτω πρὸς Θεοῦ οἰηθῇς· εἰδ' ᾠήθης, βάλλ' ἀπὸ σοῦ μάστιγι σώφρονος λογισμοῦ τὴν φθοροποιὸν αὐτὴν Ἐριννῦν, ἢ τὴν θανατηφόρον Γοργόνα. Ἵνα δέ σοι τὸ γραφικὸν εἴπω, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἔφην, οὐ μή σε ἀνῶ, οὐ μή σε ἐγκαταλίπω, ὁ πρὸς τὴν πάλαι Σιών, κακοῖς ἐξεταζομένην πολλοῖς παραμυθούμενος ὁ τῶν ὅλων κύριος ἔφη. Τίς δ' ἡ ἀξία τῆς τοσαύτης ἀϐουλήτου μου σιωπῆς, εἰ βούλει μαθεῖν,

[1] Τὰ αὐτὰ σχεδὸν λέγει νῦν περὶ σεισμῶν καὶ ὁ σοφὸς Γάλλος Φλαμμαριών, κατὰ τὴν μετάφρασιν τῆς ἐφημερίδος «Ἀκροπόλεως» (ἴδε «Ἀκρόπολιν» 20ῆς καὶ 21ης Φεβρουαρίου 1887).

οὐκ ἄλλη τις, ὅτι μὴ ἡ ἐπικρατοῦσα τοῦ σώματός μου ἀσθένεια, ἡ ἐπάρατος, φημί, ποδάγρα, ὑφ' ἧς κωλυόμενος, τοσοῦτον ἐβράδυνα, ὡς οὐκ ὤφελε. Τανῦν δέ, καίπερ οὕτω διακείμενος, κλινοπετὴς δηλονότι, ὑπηγόρευσα τὴν ἐπιστολήν, ἥν, αὐτός σοι ὑγιαίνων λάβοις· ἢν δὲ Θεὸς θέλῃ, ὁ παιδεύων καὶ πάλιν ἰώμενος, ὁ πρὸς βίου διόρθωσιν κτίζων τὰ κακά, δηλαδὴ ὁ εἰς καλὰ ἀλλοιῶν καὶ μετατρέπων τὰ παρ' ἡμῖν νομιζόμενα οὕτω, κατὰ τὸν θεῖον φάναι Βασίλειον, ἐξηγούμενον τὸ προφητικὸν αὐτὸ τοῦ Ἡσαΐου ῥητόν, ἐλπίς τις ἦν ἀνακτίσασθαι ἐμαυτὸν μικρὸν ὅσον. Πολλάκις κατ' ἐμαυτὸν ἐπαπορῶν ἔλεγον, τί ποτ' ἄρα εἴη τὰ ἐν τῷ βίῳ πρωτεύοντα; καὶ συνεχῶς ὁ στίχος ἐκεῖνος ὁ λέγων «Ὑγίεια καὶ νοῦς, ἐσθλὰ τῷ βίῳ δύο» περιελίττετό μου τῷ νοΐ, καὶ οὕτω καὶ αὐτὸς εἶναι ἐδόξαζον· ἐπὰν δὲ συνέβη τὰ τοῦ Πινδάρου τοῦ λυρικοῦ ἀναγνῶναι, ἑτέρως πως, τὸ φρόνημα ἔτρεψα· οὗτος γὰρ αἰτούμενος τὸ κάλλιστον αὐτῷ δοθῆναι τῶν ἐν τῷ βίῳ, ἀθρόον ἀπέθανεν ἐν θεάτρῳ, ἀνακεκλιμένος εἰς τὰ τοῦ Ξενογένους γόνατα. Ἵνα μὴ τοίνυν κατ' ἐμαυτοῦ λάθω εὐχόμενος, ὡς ἐκεῖνος, οὐδὲν τῶν ἐν τῷ βίῳ αἰτῶ δοθῆναί μοι, ἀλλὰ γενέσθω ὅπερ θέλει Θεός, ὥσπερ καὶ γίνεται. Τοὺς παρὰ σὲ πάντας, ὡς ἐμαυτοῦ παῖδας, εὐχόμενος, τῇ παιδείᾳ ἀφοσιοῦμαι, καθικετεύων αὐτήν, ἀξίους ἀναδεῖξαι τῆς πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἀναγωγῆς, αὐτός σοι τούτων προπορευόμενος, αὐτοὶ δέ σοι ἑπόμενοι. Ἔρρωσο.

»αφωε', Ἰουνίου ιδ'.

Ὁ σὸς πρὸς Θεὸν θερμότατος μὲν τῶν εὐχετῶν, ταπεινότατος δὲ καὶ εὐτελέστατος τῶν διδασκάλων

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

ὁ τῆς τοῦ Χάνδακος σχολῆς ἀναξίως προϊστάμενος.

§ ζ'. Τὸ χειρόγραφον, ἐξ οὗ ἐλήφθησαν αἱ ἐπιστολαί, ἔστιν ἀτελές· ἐλλείπει ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ καὶ τὸ τέλος· προσερραμμένον δ' ἐστὶν οὕτως ἔχον ἑτέροις χειρογράφοις, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν ἀρχῇ, ἀτελὲς καὶ αὐτό, περιέχει λόγους ἐκκλησιαστικοὺς ἡρμηνευμένους τῇ συνήθει τότε μεθόδῳ, περὶ ἧς ἡμῖν ἀνωτέρω ὁ λόγος, καὶ τοῦ ῥήτορος Ἰσοκράτους, τόν τε Συμβουλευτικὸν καὶ τὸν Πανηγυρικόν, ἀλλὰ καὶ τούτους κατὰ τὸ ἥμισυ διασωζομένους [1], τὸ δ' ἐν τέλει περιλαμβάνει, ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ λόγους ἐκφωνηθέντας ὑπὸ διαφόρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ἱεροδιδασκάλων, ἀλλὰ καὶ τούτους ἡμιτελεῖς. Τὸ σωζόμενον

[1] Τὰ χειρόγραφα ὅσον οὔπω κατατίθενται εἰς τὴν Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρείαν τῆς Ἑλλάδα.

μέρος τοῦ χειρογράφου τῶν ἐπιστολῶν περιέχει τεσσαράκοντα ἐπιστολὰς διαφόρων, συντεταγμένας εἴς τε τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνίδα γλῶσσαν, ἐξ αὐτῶν ἔτι μᾶλλον κρατύνεται ἡ γνώμη πολλῶν, ὅτι οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχον ἐπιτηδειότητα καὶ εὐχέρειαν μεγάλην εἰς τὸ γράφειν τὴν ἀρχαίαν, ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ τὴν νεωτέραν ἔγγραφον ἐν χάριτι καὶ ἀφελείᾳ ὄντως φυσικῇ, καὶ ἀμιγεῖ ξενισμῶν τοιούτων, οἵων γέμει σήμερον τὸ ἡμέτερον ἰδίωμα οἷον, Γαλλισμῶν, Γερμανισμῶν, καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ συντάξει καὶ τῇ ὑφῇ (le style) τοῦ λόγου. Τεθηπότες περὶ τὰς ξένας γλώσσας καὶ τοὺς κλασικοὺς αὐτῶν συγγραφεῖς, μᾶλλον περὶ αὐτὰς ἀσχολούμεθα ἢ περὶ τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν καὶ τοὺς κρατίστους αὐτῆς συγγραφεῖς, ὡς ὀφείλομεν· ὀλίγοι δέ τινες ἐξ ἡμῶν τὸ πλεῖστον ἐνδιατρίβουσι περὶ αὐτούς· ἐκ τούτου δὲ προέρχεται, ὥστε εὐχέρειαν περὶ τὸ γράφειν τὴν ἀρχαίαν οὐκ ἔχομεν τόσην, ὅση ἀπαιτεῖται παρὰ τοῖς ἀπογόνοις ἐκείνων, οἵτινες ἐκανόνισαν τὰς γλώσσας συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὸν λόγον αὐτῆς· τὸ δὲ χείριστον, ὅτι πλεῖστοι τῶν σημερινῶν λογίων ἀποκλίνουσι μᾶλλον πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς δημώδους, ὅλως εἰς τὸ χθαμαλώτατον σημεῖον διατελούσης τῆς στάσεως αὐτῆς, ἤτοι ἐν χρήσει διατελούσης παρὰ ποιμέσι τῶν ὀρέων, γεωργοῖς τῶν κωμῶν, ναυτίλοις ἀξέστοις, χειρώναξι καὶ τοῖς τοιαύτοις· περὶ δὲ προόδου αὐτῆς ; οὐδεὶς λόγος παρ' αὐτοῖς, ὡς ἂν εἰ κατεδικάσθη αὕτη ἐς ἀεὶ διατελεῖν τὴν αὐτὴν καὶ μηδὲ βῆμα ἓν πρὸς τὰ πρόσω χωρεῖν καὶ βελτίονα οὕτω καθισταμένην· αὐταπόδεικτον δέ, ἂν δύνωνται ἐναντίον τῶν φυσικῶν νόμων τῆς προόδου εἰς αἰωνίαν ἀποκρυστάλλωσιν νὰ περιορίσωσιν αὐτήν. Τὸ οὕτω δὲ παρ' αὐτοῖς τεθειμένον ζήτημα τῆς γλώσσης καὶ κατὰ θεωρίαν καὶ κατὰ πρᾶξιν φαίνεται παράλογον καὶ ἀδικαιολόγητον· διότι καὶ εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κόσμον τὸ αὐτὸ συνέβη· οἱ μᾶλλλον εὖ ἠγμένοι καὶ ἀνεπτυγμένοι ἑλληνικοὶ λαοὶ ἐλάλουν ὑψηλότερον ἑλληνικὸν ἰδίωμα, οἱ δὲ εἰς χθαμαλωτέραν διατελοῦντες κατάστασιν τραχύτερον καὶ ἀγροῖκον ἰδίωμα· οἱ Ἀθηναῖοι π. χ., οἱ εἰς ἄκρον ἐληλακότες τῇ τότε προόδῳ, ἐλάλουν καὶ γλῶσσαν τῶν θεῶν, ὡς ἔλεγεν ὁ Κικέρων «*linguam deorum*», οἱ δ' Αἰτωλοὶ καὶ Ἀκαρνᾶνες, Ἠπειρῶται, καὶ Μακεδόνες τῶν τότε χρόνων ἄγροῖκοι ὑπάρχοντες, καὶ γλώσσῃ ἀγροίκῳ ἐχρῶντο «*linguae rusticae*»· τί φυσικώτερον τούτου καὶ τί ἁπλούστερον ; ἆρα διὰ τοῦτο ἔδει τοὺς Ἀθηναίους παραμένειν τῇ ἀγροικίᾳ, μηδόλως δὲ πρὸς τὰ πρόσω χωρεῖν πρὸς χάριν τῶν ἀγροίκων ἑλληνικῶν λαῶν ;

§ η. Οὐδὲ παρ' αὐτοῖς τοῖς δήμοις τῆς Ἀττικῆς ἦν ἐν χρήσει

ἀκριβῶς ἡ θεία γλῶσσα τοῦ ἄστεος ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ λεπτότητι καὶ γλαφυρότητι καὶ χάριτι· π. χ. οἱ Αἰξωνεῖς τῆς Ἀττικῆς ἦσαν τοσοῦτον τραχεῖς καὶ ἀγροῖκοι, βάναυσοι καὶ βλάσφημοι, ὥςε ὁ Πλάτων εὐλαβεῖτο μὴ εἴπωσιν αὐτὸν Αἰξωνέα εἶναι, ἐὰν μὴ ἐπιτηδεύηται τὸ κατ' ἀστοὺς εὖ λέγειν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἁρποκρατίωνος τὴν ἑξῆς· «Αἰξωνεῖς. Ἰσαῖος ἐν τῷ πρὸς Μέδοντα περὶ χωρίου Αἰξω»νῆς, δῆμος φυλῆς τῆς Κεκροπίδος· ἐκωμῳδοῦντο δὲ εἰς βλασφήμους, ἀφ' οὗ καὶ τὸ κακῶς λέγειν, αἰξωνεύεσθαι ἔλεγον· Μένανδρος ἐν »κανηφόρῳ. Πλάτων δ' ἐν τῷ περὶ ἀνδρείας φησίν· *οὐδὲν ἐρῶ πρὸς »ταῦτά γ' ἔχων εἰπεῖν· μή με εἴπῃς Αἰξωνέα εἶναι*» (Ἁρποκρατ. ἐν λέξ. Αἰξωνεῖς, ἢ ὡς ἂν ἔλεγέ τις σήμερον τῶν εὖ ἠγμένων καὶ ἁβροδιαίτων· *οὐδὲν ἔχω νὰ εἴπω πρὸς ὑμᾶς, μή με εἴπῃς χωριάτην εἶναι.* Τοιαύτην ἐνεποίουν ἀποστροφὴν τῷ χαρίεντι Πλάτωνι οἱ βάναυσοι Αἰξωνεῖς διὰ τοῦ τραχέος καὶ χωρικοῦ αὐτῶν τρόπου τοῦ λέγειν, ὅστις καὶ παροιμιώδης κατήντησε κατὰ τὸ Μ. Ἐτυμολογικὸν (ἐν λέξ. Αἰξωνεύεσθαι). καθ' ὃ *τὸ αἰξωνεύεσθαι* σημαίνει τὸ τραχέως καὶ βαρβάρως λαλεῖν». Οὕτω καὶ οἱ Ἁλαῖοι καὶ Σφήττιοι. Καὶ περὶ μὲν τῶν Ἁλαίων ὁ Στάτιος λέγει τάδε· «*Venit atrox Alaeus, et olentis arator Hymetti*» (Στάτ. Θηβ. 12. 5. 632). Περὶ δὲ Σφηττίων ὁ μὲν Φώτιος λέγει· «Δῆμος τῆς Ἀκαμαντίδος φυλῆς· κωμῳδοῦνται »δ' ὡς ὀξεῖς κλπ.· παρὰ δὲ τὸ πικρὸν τοῦ ἤθους τῶν Σφηττίων καὶ »Σφήττιον ὄξος ὠνόμασεν ὁ κωμικὸς (Πλούταρχ. 720) τὸ δριμύτατον »ὄξος (Πλούταρχ. Δημοσθ., Τόμ. ε', σελ. 393, ἔκδοσ. Κοραῆ, σημ. αὐτόθι).

§ θ'. Ἐκ τούτων ἀποδείκνυται τρανώτατα, ὅτι πάντοτ' ἔκνιζ' ἀμούσως τὰ λεπτίτροπα ὦτα τῶν χαριέντων κατοίκων τοῦ ἄστεος ἡ λαλιὰ τῶν χωρικῶν τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῶν λοιπῶν τῆς εὐδαίμονος Ἀττικῆς, καὶ ὅτι ἀπεστρέφοντο τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ λέγειν τῶν ἀγροίκων οἱ ἐλευθερίου ἀγωγῆς καὶ παιδείας τυγχάνοντες ἀστοί, καὶ οὕτως ἐπεδίωκον τὸ εὖ λέγειν καὶ γλαφυρῶς καὶ τὸ λεπτοῖς τρόποις συνδιαλέγεσθαι, ὥστε ἀποκατέστησαν θεῖον χρῆμα τὸ γλωσσικὸν αὐτῶν ἰδίωμα. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα γίνονται διὰ τοῦ νόμου τῆς προόδου ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ οὐ διὰ τῆς ἀποκρυσταλλώσεως, εἰς ἣν θέλουσι νὰ καταδικάσωσι τὴν δημώδη γλῶσσαν οἱ ταύτην φιλοῦντες καὶ ἀσπαζόμενοι· ὁ νόμος τῆς προόδου, ὡς αἰώνιος ὥσπερ ἅπαντες οἱ φυσικοὶ νόμοι, τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα ἐπιφέρει, ἅπερ καὶ τὸ πάλαι ἐπήνεγκε παρ' Ἀθηναίοις, οἵτινες, κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, «*φωνὴν πᾶσαν ἀκούοντες ἐξελέξαντο τοῦτο μὲν ἐκ τῆς, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς. Καὶ οἱ μὲν*

«*Ἕλληνες ἰδίᾳ μᾶλλον καὶ φωνῇ καὶ διαίτῃ καὶ σχήματι χρῶνται· Ἀθηναῖοι δὲ κεκραμένῃ ἐξ ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων*» (Ξενοφ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφαλ. 11. 7. 8.) Ἀλλὰ διὰ τί καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, τότε ἐγκατέλιπον τὴν δημώδη αὐτῶν γλῶσσαν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς σήμερον; διὰ τί τοσαύτη περιφρόνησις εἰς τὰ φύσει θαλερὰ καὶ ζωηρὰ ἰδιώματα τῶν Αἰξωνέων, Ἁλαίων, Σφηττίων καὶ λοιπῶν δήμων τῆς πεφιλημένης Ἀττικῆς; Πρέπον ἦν νὰ λαλῶσι, καθὼς οἱ Αἰξωνεῖς, Ἁλαῖοι καὶ λοιποί, ὅπως πρέπον εἶνε νὰ λαλῶμεν καὶ ἡμεῖς, καθὼς οἱ Ζακύνθιοι, Ἠπειρῶται, Μακεδόνες, Θεσσαλοὶ καὶ λοιποὶ εἰς τὰς κώμας καὶ τὰ ὄρη· τί θέλομεν καθαρεύουσαν γλῶσσαν; Γλῶσσαν προόδου πρὸς τί νὰ ἔχωμεν; Θεωρία παρὰ τὸν φυσικὸν νόμον τῆς προόδου, συλληφθεῖσα οἴκοθεν, πίπτει ἀφεύκτως· διὰ τοῦτο ἀσπαστέα ἡμῖν δοκοῦσιν ὅσα ὁ ἀξιότιμος καθηγητὴς κ. Χατζιδάκης ἐδημοσίευσε περὶ τούτου ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» (ἴδε Ἀκρόπ. 16—19, Φεβρ. ἑ. ἔ.).—Ἀλλὰ περὶ τούτου ἄλλοτε καὶ ἀλλαχοῦ εἰς πλάτος.

§ ί. Τέλος πάντων, ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Μεσαιωνικοῦ φρουρίου «Μελέ», λέγομεν ὅτι πολλαὶ ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι ὑπολείπονται γενέσθαι εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς χώρας, ὅπως λάβωμεν ἐπιστημονικὰς γνώσεις αὐτῶν ἀκριβεῖς καὶ διαφωτίσωμεν οὕτω διάφορα ἐπιστημονικὰ ζητήματα, ἀφορῶντα τὴν ἀρχαίαν καὶ Μεσαιωνικὴν Γεωγραφίαν, τὴν Ἀρχαιολογίαν ἐν γένει, καὶ ἰδίᾳ τὴν Μεσαιωνικὴν ἡμῶν Ἱστορίαν, περὶ ἧς τόσον ὀλίγα γινώσκομεν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πρώτιστα καὶ μάλιστα δέον νὰ συντελέσῃ τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, παροτρύνον καὶ ἀμεῖβον τοὺς ἔχοντας τὴν θέλησιν, τὰς ἐπιστημονικὰς ἀναλόγους γνώσεις, καὶ τὴν πεφωτισμένην κρίσιν καὶ διαυγῆ διάνοιαν πρὸς τοιαῦτα ἐπιστημονικὰ ἔργα, καὶ καταθέτον τὴν ἀνάλογον δαπάνην· ὡσαύτως εἰς τοῦτο δέον νὰ συντελέσῃ ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἑταιρεία τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία. Ἄλλως τε δὲ καὶ τούτων ἐν τελείᾳ διατελουσῶν ἀδιαφορίᾳ, ὡς μέχρι τοῦδε ἐγένετο, περιοριζομένων εἰς λόγους καὶ προκηρύξεις, βεβαίως θέλομεν χωλαίνειν προσδοκῶντες ἐκ τῶν ξένων νὰ φωτισθῶμεν περὶ πραγμάτων ἐν τοῖς ποσὶν ἡμῶν κυλινδουμένων. Ἀλλὰ σημειωτέον καλῶς ὅτι οἱ ξένοι περιηγηταὶ δὲν δύνανται νὰ πηγαίνωσιν εἰς μέρη δύσβατα καὶ ἀπόκεντρα, ἔνθα στεροῦνται τῶν πάντων· τὰ μέρη ταῦτα οἱ ἐγχώριοι ἔχουσι καθῆκον καὶ ὀφείλουσι νὰ διαλευκάνωσι, καὶ ἐξ αὐτῶν καὶ οἱ ξένοι νὰ λάβωσι περὶ αὐτῶν τὰς ἀναλόγους ἐπιστημονικὰς ἐκθέσεις, ὡς τοῦτο ἐγένετο παρ' ἐμοῦ, ἀνακαλύψαντος τὴν Ἀρχαίαν Ἄμφειαν, τὴν Μοραίαν, ἐξ

ἧς τὸ ὄνομα τοῦ Μορέως, περὶ οὗ ἄλλοτε ἐγράψαμεν ἐν τῷ «Παρνασσῷ» [1], τὴν ἀρχαίαν Γερηνίαν, Γαστίτσαν, καὶ λοιπὰ Μεσαιωνικὰ φρούρια ἐσχάτως, ὡς καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα «Μελέ». Ἀλλ' ἅλις τὰ περὶ τούτων.

Ἔγραφον ἐν Πειραιεῖ κατὰ μῆνα Φεβρουάριον 1887.

Ἀθαν. Πετρίδης, *Ἠπειρώτης*
διευθυντὴς τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου «Τσιούμα».

ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΥ ΡΗΤΟΥ ΠΑΡΕΡΜΗΝΕΙΑ

«*Ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται.*» Ἐν τῇ καθημέραν ἀκουομένῃ ταύτῃ γνωμικῇ φράσει ἀποδίδοται τῷ *δεδικαίωται* ὑπὸ τῶν ἀπειροτέρων τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἡ ἔννοια τοῦ *γίγνεσθαι, ἀποθαίνειν δίκαιον*, τῇ δ' ὅλῃ φράσει ἡ ἔννοια, «ὁ ἀποθανὼν δὲν πρέπει νὰ κακολογῆται πλέον, διότι διὰ τοῦ θανάτου ἐγένετο ἢ ἐκηρύχθη δίκαιος». Ἡ τοιαύτη ὅμως τοῦ γνωμικοῦ ἑρμηνεία εἶνε ἐσφαλμένη, διότι ὀρθῶς αὕτη σημαίνει, «ὁ ἀποθανὼν κεκόλασται», ὁ ἀποθανὼν δηλ. ἔχει ἤδη τιμωρηθῇ ἀρκετὰ διὰ τοῦ θανάτου, ὥστε δὲν χρήζει περαιτέρω ἐλέγχου καὶ ψόγου κτλ.». Ταῦτα γράφει ὁ ἐν Φιλιππουπόλει ἐλλόγιμος διευθυντὴς τῶν Ζαριφείων καὶ γυμνασιάρχης κ. Γ. Κωνσταντινίδης ἐν τοῖς *Ἑρμηνευτικοῖς καὶ κριτικοῖς αὐτοῦ*, τοῖς ἐν σελ. 237 κ. ἐφ. τοῦ προηγουμένου τεύχους δημοσιευθεῖσιν.

Ὅτι τό: **Ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται** [πρόσθες: **ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας**] δὲν εἶναι γνωμικὴ φράσις, ὡς ὁ ἐλλόγιμος ἀνὴρ ὑπολαμβάνει, ἀλλὰ τοῦ θείου Ἀποστόλου καὶ διδασκάλου τῶν ἐθνῶν ῥητόν [2]), τουτέστιν αὐτοῦ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἀπήχημα («*Ἡ γὰρ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις*, κατὰ τὸν μακάριον Θεοδώρητον, *διὰ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων ἐφθέγξατο*» [3]), τοῦτο δὲν λανθάνει αὐτόν, ὡς νομίζω. Ἀπορίας δ' ἄξιον φαίνεταί μοι, πῶς ὁ ἐλλόγιμος ἀνήρ, λόγου προκειμένου περὶ τῆς παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ σημασίας τοῦ ῥήματος *Δεδικαίωται*, παριδὼν τοὺς ἱεροὺς τῆς Ἐκκλησίας πατέρας καὶ διδασκάλους, τοὺς ἑρμηνεύσαντας τὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης βιβλία, ἀνέδραμεν εἰς μαρτυρίας, ἐκ τῶν θύραθεν εἰλημμένας συγγραφέων, μὴ ἐξαιρουμένου μηδ' αὐτοῦ τοῦ Σουΐδα, ἀφ' ὧν παρέχεται σημασία διάφορος καὶ ὅλως ἀπροσδιόνυσος τῷ τοῦ Ἀποστόλου νοήματι. Οὕτω

[1] Ἴδε Παρνασ. Τόμ. στ', τεύχ. θ' καὶ ι', σελ. 681 κεξ.
[2] Ῥωμ. ς', 7.
[3] Ἑρμην. εἰς τὴν Β' Πρὸς Τιμόθ. γ', 15, τόμ. Γ', σελ. 849. Migne.

Βασίλειος μὲν ὁ μέγας ἐν τῷ *Περὶ Βαπτίσματος Λόγῳ Α*, ταῦτα λέγει: « **Ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας**, *τουτέστιν ἀπήλλακται, ἠλευθέρωται, κεκαθάρισται πάσης ἁμαρτίας τῆς οὐκ ἐν ἔργοις καὶ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ προσπαθοῦς ἐνθυμήσεως*[1] »· ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος ἐν *Ὁμιλίᾳ ΙΑ εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολήν*: « *Περὶ παντὸς ἀνθρώπου τοῦτό φησιν, ὅτι ὥσπερ ὁ ἀποθανὼν ἀπήλλακται τὸ λοιπὸν τοῦ ἁμαρτάνειν, νεκρὸς κείμενος, οὕτω καὶ ὁ ἀναβὰς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος. Εἰ τοίνυν ἀπέθανες ἐν τῷ βαπτίσματι, μένε νεκρός· καὶ γὰρ ἕκαστος ἀποθανών, οὐκέτι ἁμαρτάνειν δύναιτ' ἄν*[2] ». Ὅθεν καὶ ὁ τούτου μαθητὴς Θεοδώρητος τὸ αὐτὸ ῥητὸν ὧδέ πως ἑρμηνεύει: « *Τίς γὰρ ἐθεάσατο πώποτε νεκρόν, ἢ γάμον ἀλλότριον διορύττοντα, ἢ μιαιφονίᾳ τὰς χεῖρας φοινίττοντα, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀτόπων διαπραττόμενον;*[3] ». Ὡσαύτως καὶ ὁ Οἰκουμένιος: « *ἀπήλλακται καὶ ἠλευθέρωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας*[4] », καὶ ὁ Θεοφύλακτος: « *ἀπήλλακται, ἠλευθέρωται*[5] ». Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τοῦ τάφου τῆς λήθης ὑπὸ τοῦ μουσοτραφοῦς ἱεράρχου πρώην Π. Πατρῶν κ. Νικηφόρου Καλογερᾶ ἀνορυχθεῖσα καὶ τῷ τοῦ τύπου φωτὶ ἔναγχος παραδοθεῖσα πολλοῦ λόγου ἀξία Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ *Ἑρμηνεία εἰς τὰς ΙΔ' ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ εἰς τὰς Ζ' Καθολικάς*, συνῳδὰ τοῖς ἀνωτέρω λέγει: « *ἠλευθέρωται ἀπὸ τοῦ ἁμαρτάνειν*[6] ».

Ταῦτα σημειούσθωσαν πρὸς δήλωσιν τῆς τοῦ ἀποστολικοῦ λογίου ὀρθῆς ἑρμηνείας.

Ἰ. Σακκελίων.

ΑΙΛΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΗΡΩΔΙΑΝΟΥ

ΧΩΡΙΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

ΑΙΛΙΑΝΟΥ ΠΟΙΚΙΛΗ ΙΣΤΟΡΙΑ 13. 20.

Κερκιδᾶς ἀποθνήσκων ἔλεγε πρὸς τοὺς οἰκείους ΕΝΘΥΜΟΥΜΕΝΟΣ ἡδέως ἀπολύεσθαι τοῦ ζῆν.

Ὁ Γρονόβιος γράφει *ἀθυμουμένους* ἀντὶ *ἐνθυμούμενος*· ἡμεῖς νομίζομεν τὸ χωρίον διορθωτέον ὧδε·

3 Τόμ. Β', σελ. 640. Paris. 1722.
4 Τόμ. Θ', σελ. 485. Migne.
5 Ἑρμην. εἰς τὴν Πρὸς Ῥωμ. ς', 7, τόμ. Γ', σελ. 105. Migne.
6 Τόμ. Γ', σελ. 314. Φαρμακίδ.
7 Τόμ. Β', σελ. 412. Migne.
8 Τόμ. Α', σελ. 66.

Κερκιδᾶς ἔλεγε πρὸς τοὺς οἰκείους ΜΗ ΑΘΥΜΕΙΝ ἐνθυμουμένοΥς ἡδέως (αὐτὸν) ἀπολύεσθαι τοῦ ζῆν.

Αὐτ. 13. 23.

Ἠθύμει οὖν ὁ Διογένης καὶ ΦΥΛΛΩΝ ΑΚΡΑ ἤσθιεν.

Δικαίως πάνυ ὁ Κόβητος πρὸς τοὺς bona fide μεθερμηνεύοντας τὸ *φύλλων ἄκρα* summas foliorum extremitates λέγει· Vellem hujusmodi interpretibus tales dapes apponi.

Ἀντὶ τοῦ κακῶς ἀναγνωσθέντος *φύλλων ἄκρα* γραπτέον ΦΗΓΩΝ ΑΚΡΟΔΡΥΑ.

ΗΡΩΔΙΑΝΟΥ *1, 7, 5.*

Ἦν ἀξιοθέατος (ὁ Κόμμοδος) σώματός τε συμμετρίᾳ καὶ κάλλει προσώπου — ὀφθαλμῶν τε γὰρ ΑΡΘΜΙΑΙ καὶ πυρώδεις βολαί, κόμη τε φύσει ξανθὴ κλπ.

Τὴν ἀδιανόητον λέξιν *ἄρθμιαι* ὁ μὲν Μενδελσσὼν διορθοῖ *ἰθεῖαι*, ὁ δὲ Ἑρουερδῆνος εἰκάζων ὅτι ἡ πρώτη συλλαβὴ αὐτῆς προῆλθεν ἐκ διττογραφίας τοῦ *γὰρ* προτείνει νὰ γραφῇ *θερμαὶ* (Mnemosyne N.S. 12, 1, σελ. 4). Ἡμεῖς οὐδετέραν τούτων ἐγκρίνοντες νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ΕΡΑΣΜΙΑΙ. Πρβ. Ἡλιοδ. 7, 10. *ἐραστὸν βλέπειν.*

Αὐτ. 2, 3, 6.

Ἐμοὶ δὲ ταῦτα μεγάλα ὄντα καὶ ἐξαίρετα τιμῆς τε αἴσθησιν (κατὰ Βεκκῆρον ἀντὶ *αἰσθήσει*) ἐκπλήΤΤΕΙ δέος τε καὶ ἀγῶνα οὐ μακρὸν ἐμποιεῖ.

Ὁ Ἑρουερδῆνος εἰκάζει (Mnem. N. S. 12, 1, σελ. 6) ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ·

Ἐμοὶ δὲ ταῦτα μεγάλα ὄντα καὶ ἐξαίρετα τιμῆς *τῇ ἀηθείᾳ ἐκπλαγέντι* δέος — ἐμποιεῖ. Κατ' ἐμὴν ὅμως γνώμην ἁπλούστερον καὶ πολὺ πιθανώτερον εἶνε νὰ γραφῇ ἀντὶ *ἐκπλήττει* ἔκπληΞΙΝ ΤΕ.

Αὐτ. 3, 12, 1.

εἰδὼς δὲ (ὁ χιλίαρχος) ἀδύνατον ὂν δύο διαχΕΙρίσασθαι βασιλέας, καὶ ταῦτα ἐν διαφόροις οἴκοις διατρίβοντας—ἠξίωσε.

Ἐπανορθωτέον διαχΡΗσασθαι ἀντὶ διαχειρίσασθαι. Πρβ. ἀν. 11,9. ὁ δὲ Πλαυτιανὸς τυφλώττων τῇ ἐπιθυμίᾳ δίδωσιν αὐτῷ (τῷ χιλιάρχῳ) τὸ γραμματεῖον καὶ ἐκπέμπει ἐπὶ τὸν φόνον ἐντειλάμενος, ἐπὴν ἀμφοτέρους *διαχρήσηται*—πέμψαι.

Αὐτ. 3, 13, 1.

Αὐτὸς δὲ (ὁ Σεουῆρος) τὰ πλεῖστα τοῦ βίου διέτριβεν — δικάζων καὶ (τὰ) πολιτικὰ διοικῶν.

Ὅτι ἐξέπεσε τὸ ἄρθρον πρὸ τοῦ *πολιτικὰ* μαρτυρεῖ καὶ ὅμοιον χωρίον ἐν 14,9 *δικάσοντά τε καὶ τὰ πολιτικὰ — διοικήσοντα.*

Αὐτ. 4, 8, 2.

καυσίαν τε ἐπὶ τὴΝ κεφαλὴΝ φέρων καὶ κρηπῖδας ὑποδούμενος.

Ἀντὶ *ἐπὶ τὴν κεφαλὴν* γραπτέον *ἐπὶ τῇ κεφαλῇ.*

Αὐτ. 6, 1, 1.

ἡ μέντοι διοίκησις τῶν πραγμάτων καὶ ἡ τῆς ἀρχῆς οἰκονομία ὑπὸ ταῖς γυναιξὶ διῳκεῖτο, ἐπί τε τὸ σωφρονέστερον καὶ σεμνότερον πάντα μετάγειν ἐπειρῶντο.

Μετὰ τὸ *διῳκεῖτο* προσθετέα ἡ ἐκπεσοῦσα ἀντωνυμία *αἵ*.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Μαρτίου 1887.

Γ. Α. Παπαβασιλείου.

ΦΙΛΙΚΟΥ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

(Ἐκ τῶν τοῦ Παναγιώτου Σέκερη)

Μακαριώτατε Πατριάρχα ἅγιε Ἀλεξανδρείας κύριε Θεόφιλε.

Εἴης ὑγιαίνων κατ' ἄμφω καὶ προχωρῶν ὅλαις πήχεσιν ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ τέλεια! Ἐλάβομεν ἄσμενοι τῆς θεσπεσίας Σου Μακαριότητος ἐπιστολὴν ἀπὸ ε' Μαρτίου τοῦ αωκ' ἔτους γεγραμμένην, καὶ ἐχάρημεν ὅσον οὐδέποτε· ἐπειδὴ ἔγνωμεν πραγματικῶς καὶ ἐπληροφορήθημεν ἀναμφιβόλως ὅτι ζῶσιν ἔτι χάριν τὴν Ἑλλάδος Βασίλειοι καὶ Χρυσόστομοι, διακρατοῦντες τοὺς πνευματικούς της οἴακας καὶ κυβερνῶντες εὐεπιβολώτατα εἰς ὅρμον σωτήριον. Ζῆθι οὖν, θεσπέσιε ἄνερ! τοιοῦτος ὤν, καὶ φρονῶν ὅσα ἡ Θεία Βουλὴ προώρισεν ἀπὸ χρόνων αἰωνίων δι' ἀποκαλύψεων καὶ προρρήσεων! Ταῦτα δὲ πάντα δεῖ πρῶτον γενέσθαι, καὶ οὔπω τὸ τέλος· ὅτε καὶ οἱ συνεργάται τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, οἱ ἀγαπῶντες τὸν πλησίον, οἱ μὴ ζητοῦντες μόνον τὰ ἑαυτῶν κληρονομήσουσιν ὡς υἱοὶ Θεοῦ καὶ Θεοὶ τὰ ἐπηγγελμένα ἀγαθά, καθὼς καὶ ἐνταῦθα τὰ παρὰ τῶν ὁμογενῶν εὐχάριστα αἰσθήματα, καὶ τὰς εὐλογίας ἡμῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ παροῦσα δεξιωτάτη φορὰ τοῦ καιροῦ, ἡ ποθουμένη πρὸ πολλῶν χρόνων καὶ ἀνυπομόνως ὑπὸ παντὸς τοῦ Ἔθνους ἐλπιζομένη μᾶς παρέστησε προσφυεστάτους τρόπους διὰ ζήτησιν τῶν δικαιωμάτων μας, δὲν λείπομεν ἀποκρινόμενοι πρὸς τὴν ἀξιοσέβαστόν Σου Μακαριότητα, ὅτι εἰς τακτικωτέραν καὶ ἐπωφελεστέραν διοίκησιν τῶν καθ' ἡμᾶς φιλικῶν πραγμάτων, ἐνεκρίθη παρ' ἡμῶν συμφερώτατον, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀναγκαιότατον τὸ νὰ διορισθῶσιν ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος Ἐφορεῖαι, αἵτινες προσέχουσαι ἀκριβῶς, καὶ περιπατοῦσαι μὲ φρονήσεως λύχνον, ὄχι μόνον νὰ διεξάγωσι καὶ νὰ κυβερνῶσι τὰ μέλη πρὸς παῦσιν πολλῶν ἀτοπημάτων, ἀλλὰ καί, χρείας τυχούσης, νὰ φωταγωγήσωσι πάντα τὸν πλησίον πρὸς γνῶσιν Θεοῦ· ὅθεν καὶ διωρίσθησαν, καὶ διενεργοῦσιν ἤδη κατὰ τὴν κοινὴν ὀρθοτέραν γνώμην καὶ εὐχὴν ἡμῶν.

Ἐπὶ πάντων δὲ τῶν Ἐφόρων γενικώτατον θεωρὸν καὶ καθολικώτατον Ἔφορον διωρίσαμεν κατ' ἐκλογὴν τὸν σεβαστὸν ἡμῖν ἄνδρα

Αλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὡς ἐμπειρότατον καὶ ἀξιώτατον, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ὁδηγίας προτρέπομεν ἀδελφικῶς καὶ τὴν σὴν ἀξιοπρεπῆ καὶ θείαν Μακαριότητα, καθὼς καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν αὐτοῦ καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσι κατοικούντων Ἀδελφῶν, νὰ παρέχῃ τὸ προσῆκον σέβας καὶ εὐπείθειαν, διευθυνόμενος ἐν δέοντι διὰ γραμμάτων πρὸς τὴν αὐτοῦ Ἐκλαμπρότητα. Τοῦτο δὲ τὸ περὶ τῆς Ἐφορείας τῆς Ἐκλαμπρότητός του ἔστω ἀπόρρητον τοῖς λοιποῖς ὡς ἀσύμφορον, ἡνίκα δὲ ἡ σάλπιγξ τῆς φωνῆς ἡμῶν ἐνηχήσῃ, τότε δηλοποιεῖς καὶ αὐτοῖς, καταπείθων εἰς ὑπακοὴν τῶν ὁδηγιῶν, χρώμενος ταῖς πατρικαῖς εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις, καὶ ὑποδεικνύων τὸ παρὸν ἡμέτερον· τοῦτο δὲ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ἀγαθοῦ.

Δὲν λανθάνει τὸ βαθὺ τῆς φρονήσεώς σου, φίλε Θεοῦ, καὶ ὁδηγὲ ἀνθρώπου πανσέβαστε, ὅτι οὐδὲν κατορθοῦται ἄνευ χρηματικῆς ἰσχύος μετὰ Θεόν. Ὅθεν εἰς τοῦτο τὸ χρεωστικὸν στάδιον, ὡς ἠνεωγμένον ὑπὲρ δόξης Πατρίδος, ὑπὲρ ἀναλάμψεως τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀνάγκη πᾶσα νὰ συνδράμῃς, καθὼς οἱ ἁπανταχοῦ ὁμογενεῖς, καὶ νὰ δείξῃς παράδειγμα γενναιότητος τοῖς κατοικοῦσιν ἐν Πάτμῳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ Ἀδελφοῖς, ἵνα βοηθήσωσιν ἅπαντες καὶ ὑπὲρ δύναμιν, καὶ μὴ ἀπέλθωσι λυπούμενοι, ὅταν περὶ διδόναι ὁ λόγος. Ἐπειδὴ ἡ πατρὶς τώρα ἔχει ἀνάγκην, τώρα ζητεῖ, ὑποσχομένη ἢ διὰ γενναιότητα νὰ δοξάσῃ τὰ γνήσια, ἢ διὰ σμικροπρέπειαν καὶ ἄκαιρον φιλοχρηματίαν νὰ ...... ὅπερ σιωπῶντες ἀπευχόμεθα. Λοιπὸν καὶ ἡ σεβαστὴ Μακαριότης Σου, καθὼς καὶ οἱ λοιποί, παρακαλοῦμεν εἰς χάριν καὶ βοήθειαν ὄχι τῶν Ἀσεβῶν, ἀλλὰ τῶν Εὐσεβῶν καὶ τῆς ταλαίνης Πατρίδος, καταβάλλετε ὁ μὲν πολύ, ὁ δὲ ὀλίγον, μεμνημένοι τῆς χήρας ἐκείνης, ἥτις κατέβαλε τὸ πᾶν, καὶ μακαρίζεται μέχρι τῆς σήμερον. Ἀλλ' ὅσον τάχος χωρὶς ἀναβολῆς, καθότι ὑπερθέσεως δὲν ἔχομεν καιρόν, μήτε μᾶς συμφέρει ν' ἀργοπορῶμεν, ἐπειδὴ ἂν αὐτὸς παρέλθῃ, ὃ μὴ γένοιτο, τοιοῦτον ἄλλον δὲν βλέπομεν οὐδέποτε, καὶ μέλλομεν νὰ μείνωμεν εἰς τὸ ὄνειδος, εἰς τὴν κατάκρισιν καὶ δυστυχίαν. Λοιπὸν τάχυνον καὶ ἔμβασον ταῦτα τὰ χρήματα πρὸς τοὺς ἐν Σμύρνῃ Ἐφόρους, ἐντιμότατον κ. Γεώργιον Πασχάλη, ἐξοχώτατον Μιχαὴλ Ναύτην, λογιώτατον Μικέ, καὶ ἐκλαμπρότατον κ. Σπυρίδωνα Ντεστούνη, ἵνα δι' αὐτῶν τεθῶσιν εἰς τὴν Γενικὴν Κάσσαν, καθὼς τοὺς διωρίσαμεν. Ἔρρωσο μετ' εὐδαιμονίας τὸ κλέος τῶν Πατριαρχῶν, ἡ δόξα τοῦ Γένους, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὸ στήριγμα. †

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἰανουάριος — Φεβρουάριος.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Τακτικῶς συνεκροτήθησαν ἀμφότεραι αἱ συνεδρίαι τοῦ τε Ἰανουαρίου καὶ τοῦ Φεβρουαρίου.

Κατὰ τοὺς μῆνας τούτους ἐγένοντο τὰ ἑξῆς ἀναγνώσματα.

Ὁ κ. Α. Διομ. Κυριακός, τακτικὸν μέλος, ὡμίλησε *περὶ τῶν αἰτίων τῆς παρ' ἡμῖν θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας.*

Ὁ κ. Ἰγν. Μοσχάκης, τακτικὸν μέλος, *περὶ ψυχῆς καὶ ἐγκεφάλου.*

Ὁ κ. Ἰω. Τσέτσης, τακτικὸν μέλος, *περὶ τῶν μουσικῶν τεχνῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τοῖς Βυζαντινοῖς.*

Ὁ κ. Ἐμμ. Λυκούδης, τακτικὸν μέλος, *περὶ δικαστικῆς ἰσοβιότητος παρὰ τοῖς διαφόροις ἔθνεσι καὶ ἐν Ἑλλάδι.*

Ὁ κ. Ἀρ. Προβελέγιος, τακτικὸν μέλος, τὸ ποίημα αὐτοῦ *ὁ Κατηραμένος ναύτης.*

Ὁ κ. Ἰω. Τυπάλδος, ἐπίτιμον μέλος, *περὶ νομοθεσίας κατὰ τὸ πάλαι καὶ νῦν ἰσχύον πολίτευμα.*

Ὁ κ. Δ. Κόκκος, τακτικὸν μέλος, *ποιήσεις* αὐτοῦ *ἀνεκδότους.*

Ὁ σύλλογος ἐψηφίσατο ἀνασύστασιν τῆς ἐν τῷ χωρίῳ Θολὸ τῆς Ἄνδρου σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων.

Ὑπεβλήθη ἡ ἔκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου, ἥτις ἀνομολογεῖ ὅτι ἀνεῦρε τὰ πάντα καὶ ἰδίᾳ τὸ ταμεῖον ἐν πλήρει τάξει.

Ὁ Σύλλογος ἐψηφίσατο βοήθημα 200 δραχ. τῷ ἐν Λαρίσσῃ ἱδρυθέντι τῇ ἰδιωτικῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ κ. Ἰω. Παπαϊωάννου πολιτικῷ νοσοκομείῳ «Ῥήγας ὁ Φεραῖος».

Ἐψηφίσθη ἡ ἀποστολὴ διπλῶν ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου βιβλίων τῇ καταρτιζομένῃ βιβλιοθήκῃ τοῦ Γυμνασίου Σύρου.

Ὁ ἐν Βραΐλᾳ ἀποθανὼν ὁμογενὴς Ἀπόστολος Σταματιάδης κατέλιπε διὰ διαθήκης αὐτοῦ τῷ ταμείῳ τοῦ Συλλόγου ἑκατὸν χρυσᾶ εἰκοσάφραγκα.

Ὁ κ. Δημ. Μήλας προσήνεγκε ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων δραχ. 150. Ὁ δὲ κ. Γ. Πασπάτης δραχ. 250.

Ἐψηφίσθησαν τακτικὰ πάρεδρα μέλη τοῦ Συλλόγου οἱ κκ. Εὐάγ. Καλλιοντζῆς, Ν. Παρίσης, Σίμων Ἀποστολίδης, Ν. Δ. Καλλιφρονᾶς, Κ. Ῥότσιλδ, Μ. Εὐστρατιάδης, Κ. Γαρδίκης, Α. Ῥωσσέτος, Ν. Μαντζαβῖνος, Ἀθ. Κρῖνος, Χ. Προβελέγιος.

Τῇ 31 Ἰανουαρίου ἐγένετο ἐν ταῖς αἰθούσαις τῆς οἰκίας Β. Μελᾶ, εὐγενῶς παραχωρηθείσαις, εὐεργετικὸς χορὸς ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων. Τὸν χορὸν ἀνέλαβον ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν αἱ εὐγενεῖς κυρίαι Ἐλίζα Στ. Δραγούμη, Ἑλένη Βαλτατζῆ, Ἑλένη Μ. Μελᾶ καὶ Μαρία Καραπάνου. Τὸ ἐκ τοῦ χοροῦ ἀπομεῖναν κέρδος ὑπερβαίνει τὰς 4,000 δραχ.

Βαρὺς ἐπέπεσεν ὁ θάνατος κατὰ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου. Ἀπεβίωσαν ἐκ τῶν παλαιοτέρων καὶ προσφιλεστέρων μελῶν τοῦ Συλλόγου ὁ Φωκίδος **Δαυὶδ** καὶ ὁ **Μιλτιάδης Βενιζέλος** ἐπίτιμα μέλη καὶ ἐκ τῶν τακτικῶν μελῶν ὁ **Ἀχιλλεὺς Γεωργαντᾶς** καὶ ὁ **Θεόδωρος Ἠπίτης.** Πρὸς πάντας τοὺς θανόντας ἑταίρους ἡ ἐφορεία τοῦ Συλλόγου ἀπέδωκε τὰ νόμιμα.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα καλῶν τεχνῶν. Δύο συνεκρότησε τὸ τμῆμα συνεδρίας. Καὶ κατὰ μὲν τὴν α' ἀπεφάσισε τὴν ἵδρυσιν δραματικῆς σχολῆς. Παρεδέξατο δ' ὡς τακτικὸν μὲν διδάσκαλον τὸν κ. Ν. Λεκατσᾶν, παρεκάλεσε δὲ τινὰ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου νὰ ἀναλάβωσι διάφορα σχετικὰ μαθήματα. Καὶ δὴ ἐδηλώθη ὅτι ὁ μὲν Ἄγγελος Βλάχος ἀνέλαβε τὸ μάθημα τῆς ἀπαγγελίας καὶ ὑποκριτικῆς ἀναγνώσεως, ὁ κ. Σπ. Λάμπρος τὴν ἱστορίαν τοῦ θεάτρου, ὁ κ. Α. Προβελέγιος τὴν ἀνάλυσιν διαφόρων δραμάτων καὶ ὁ κ. Α. Κουρτίδης στοιχεῖα αἰσθητικῆς. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν συνεδρίαν τοῦ τμήματος συνεζητήθη ὁ κανονισμὸς τῆς δραματικῆς Σχολῆς, ἥτις ἀριθμεῖ ἤδη περὶ τοὺς πεντήκοντα μαθητάς. Εἶτα ὁ κ. Γ. Δουρούτης ἐξέφρασε τὴν εὐχήν του, ὅπως τὸ ἕνεκα τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς βιβλιοθήκης μεταφερόμενον κενοτάφιον τῶν Ἱερολοχιτῶν τοποθετηθῇ ἐπὶ τῆς παρὰ τοὺς ἁγίους Θεοδώρους πλατείας τοῦ Ἱεροῦ Λόχου· ὁ δὲ κ. Κ. Κουτσαλέξης ὑπέβαλε πρότασιν ὅπως συσκεφθῇ τὸ τμῆμα καὶ ὑποβάλῃ εἰς τὸν Σύλλογον τὴν σύστασιν πρακτικῆς κοσμηματογραφικῆς Σχολῆς χάριν τῶν ἐργατῶν.

Τμῆμα φιλολογικὸν καὶ ἀρχαιολογικόν. Μία συνεκροτήθη συνεδρία τοῦ τμήματος τούτου, καθ' ἣν ὁ μὲν κ. Σπυρίδων Λάμπρος ὑπέβαλε τρεῖς διορθώσεις εἰς τὰ πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ κ. Ἰωάν. Σακκελίων ἀνεκοίνωσε πατριαρχικὴν ἐν πρωτοτύπῳ ἐπιστολὴν τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' ἐκδεδομένην τῷ 1787 ἔτει ἐπὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ πατριαρχίας, καὶ ἐντελλομένην τῷ ἡγουμένῳ τῆς ἐν Πάτμῳ σεβασμίας μονῆς τοῦ Θεολόγου τὰ περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς αὐτόθι ἑλληνικῆς σχολῆς. Ὁ κ. Σπ. Βάσης ἀνέγνωσε διορθώσεις τοῦ κ. Παπαβασιλείου εἰς Ἕλληνας συγγραφεῖς, ὁ κ. Ἰάκωβος Δραγάτσης ἐποιήσατο λόγον περὶ τῆς ἀληθοῦς τοποθεσίας τοῦ Ἀφροδισίου ἐν Πειραιεῖ ἐν σχέσει πρὸς τὰς νεωστὶ ἀνακαλυφθείσας ἐπιγραφὰς καὶ ὁ κ. Θεμ. Νικολαΐδης Φιλαδελφεὺς περὶ τῶν ὀνομασιῶν τῶν Σεπολίων καὶ Πατησίων.

Τμῆμα φυσιογνωστικόν. Συνῆλθεν εἰς συνεδρίαν, καθ' ἣν ὁ ἀντιπρόεδρος αὐτοῦ καὶ καθηγητὴς κ. Ἀν. Χρηστομάνος ἐμνημόνευσε μετὰ λύπης τοῦ ἄρτι μεταστάντος διαπρεποῦς ἑταίρου τοῦ Συλλόγου **Θεοδώρου Ἠπίτου.** Τὸ τμῆμα, παραδεξάμενον ὁμοφώνως τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Χρηστομάνου λεχθέντα, ἐψηφίσατο, ἵνα ἀποσταλῇ τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ θανόντος συλλυπητήριος ἐπιστολή.

Ὁ κ. Δημ. Κοκκίδης παρέσχε λεπτομερῆ λογοδοσίαν τῶν ἐργασιῶν πάντων τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν, προέτεινε δ' ἵνα ἀνατεθῇ ἡ διεύθυνσις τοῦ ἐν Λαυρίῳ μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ εἰς κατάλληλον πρόσωπον, μετατεθῇ δ' ὁ ἐν Πάρῳ μετεωρολογικὸς σταθμὸς εἰς Σῦρον καὶ ἀνατεθῇ ἡ διεύθυνσις αὐτοῦ τῷ καθηγητῇ κ. Πατρώνᾳ. Αἱ προτάσεις αὗται ἐγένοντο δεκταὶ ὑπὸ τοῦ τμήματος.

Ὁ κ. Θεόδωρος Χελδράϊχ μετὰ τοῦτο ἀναγγέλλει ὅτι ἐν τοῖς πρα-

κτικοῖς τῆς ζωολογικῆς καὶ βοτανικῆς ἑταιρείας τῆς Βιέννης ἐδημοσιεύθησαν δύο διατριβαὶ περὶ ἰδιαζόντων φυτῶν τῆς θεσσαλικῆς πεδιάδος ἀνακαλυφθέντων ὑπ' αὐτοῦ. Ἀμφότερα ὠνόμασαν οἱ ὑποβαλόντες ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ εὑρόντος. Καὶ τὸ μὲν αὐτῶν, ὀνομασθὲν Goniolimon Heldreichii, φύεται κατὰ τὴν θέσιν Ῥεβένια παρὰ τὸ Τύρναβον, τὸ δὲ Isoëtes Heldreichii παρὰ τὸ Παλαιοκόρτι ἐν τῇ θεσσαλικῇ πεδιάδι.

Ὁ κ. Α. Κορδέλλας καταθέτει εἰς τὸ τμῆμα τὴν ἄρτι ἐκδοθεῖσαν χρωματολογίαν αὐτοῦ, προτείνει δὲ νὰ εἰσαχθῇ καὶ ἐνταῦθα εἰς τὰ σχολεῖα, ὅπως ἐγένετο καὶ ἐν Γερμανίᾳ τὸ σύστημα τοῦ Ἄϊχλερ τῆς διακρίσεως τῶν χρωμάτων. Ἡ πρότασις τοῦ κ. Ἀνδρ. Κορδέλλα ἐγένετο κατ' ἀρχὴν δεκτὴ καὶ ἐξελέχθη ἐπιτροπὴ πρὸς μελέτην τοῦ ζητήματος ἐκ τῶν κ. κ. Α. Κορδέλλα, Α. Χρηστομάνου, Τ. Ἀργυροπούλου, Ε. Δραγούμη καὶ Α. Δαμβέργη.

Γραμματεὺς τοῦ τμήματος ἐξελέχθη ὁ κ. Α. Σ. Κρῖνος.

Νομικὸν τμῆμα καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Δύο συνεκρότησε τὸ τμῆμα τοῦτο συνεδρίας. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ὁ κ. Γ. Φιλάρετος προέτεινε τὴν ἐκλογὴν εἰσηγητοῦ, ὅστις νὰ συντάξῃ ἔκθεσιν περὶ τοῦ ζητήματος, ἂν ὁ ἐσχάτως ψηφισθεὶς ἐν Γαλλίᾳ νόμος περὶ τῶν ὑπὸ προθεσμίαν ἀγοραπωλησιῶν συμφέρει νὰ εἰσαχθῇ καὶ παρ' ἡμῖν, μετὰ δὲ τὴν ὑποβολὴν τῆς ἐκθέσεως νὰ γίνῃ εὐρυτέρα συζήτησις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Ἡ πρότασις τοῦ κ. Γ. Φιλαρέτου ἐγένετο δεκτὴ καὶ ἐξελέγη ὡς εἰσηγητὴς ὁ κ. Ν. Τζανετόπουλος. Εἶτα, τῇ προτάσει ὡσαύτως τοῦ κ. Γ. Φιλαρέτου, γίνεται δεκτὸν, ἵνα ἐν προσεχεῖ συνεδρίᾳ συζητηθῇ ὑπὸ τοῦ τμήματος τὸ ζήτημα ἂν ἦ ὠφέλιμος ἡ ἐπιψήφισις τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος καὶ τίνι τρόπῳ δύναται νὰ γίνῃ αὕτη ἄνευ μεγάλης χρονοτριβῆς.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ συνεδρίᾳ συνεζητήθη τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ὠφελίμου ἢ μὴ τῆς ἐπιψηφίσεως Ἀστικοῦ Κώδικος. Ὁ κ. Ἰω. Τυπάλδος ὡμίλησε κατὰ τῆς ἐπιψηφίσεως, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ ἐπιστήμη παρ' ἡμῖν δὲν ἀνεπτύχθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἦ ἐφικτὴ ἡ κατάρτισις κώδικος ὅσον ἔνεστι τελείου καὶ συμφώνου τοῖς παρ' ἡμῖν ἤθεσιν, ἕνεκα τούτου δὲ θὰ παραδεχθῶμεν μεταφράσεις ἐκ ξένων κωδίκων μὴ δυναμένας νὰ ἐφαρμοσθῶσι παρ' ἡμῖν. Τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα ἀντέκρουσεν ὁ κ. Γ. Ἀγγελόπουλος ὑποστηρίξας ὅτι τοιαῦται οὐσιώδεις διαφοραὶ δὲν ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν ξένων ἐθνῶν καὶ τοῦ ἡμετέρου, ἂν δὲ ὑπάρχωσι διαφοραί τινες, αὗται δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει. Ἄλλως τε διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος θὰ παύσῃ ἡ ὑπάρχουσα ἀβεβαιότης τοῦ δικαίου ἡ παραβλάπτουσα τὰ κοινωνικὰ συμφέροντα. Τὴν αὐτὴν ἐξέφρασε γνώμην καὶ ὁ κ. Σ. Μπαλάνος, ἡ δὲ περαιτέρω συζήτησις ἀνεβλήθη εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίαν.

ΚΛΕΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΝ ΛΕΙΨΙᾼ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΑΥΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ . . . . . . Φρ. Χρ. 20

» ΕΞΑΜΗΝΟΣ . . . . » » 10

Συνδρομηταὶ ἐγγράφονται ἐν τῷ Διεθνεῖ Βιβλιοπωλείῳ τοῦ κ. Καρόλου Μπέκ (ἐν ὁδῷ Ἑρμοῦ).

Ἐν τῇ ἐν τῷ Δ′ τεύχει τοῦ «Παρνασσοῦ» καταχωρισθείσῃ ἀνακοινώσει τοῦ κ. Σ. Βάση ἐν σελ. 200, στίχ. 6 μετὰ τὸ «LVI (90, 25) *ἔσεσθαι*» παρελείφθησαν τάδε· «γραπτέον δέ: *ἀρχῆς μεγίστης καὶ ... ἐκμηχυνθησομένης*».

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται *πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ* κ. **Ἀλέξανδρον Παπαγεωργίου** (ἐν ὁδῷ Ὀφθαλμιατρείου, παρὰ τὸν ναὸν Ἁγίου Γεωργίου), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεως διατριβῶν πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** καθηγητήν, μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπείας (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4).

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	**12**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	**15**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδέν' ἀποστέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Ἰονικῆς Τραπέζης. Αἱ δ' ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια Γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ι'.—ΤΕΥΧΟΣ Ζ'

Μάρτιος 1887

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΘΡ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ ΚΑΙ ΑΛ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ

1887

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπεία συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. *Παναγιώτου Ι. Φέρμπου*, *Δημητρίου Κ. Κοκκίδου* καὶ *Τιμολέοντος Ἡλιοπούλου* καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. *Σίμου Μπαλάνου*.

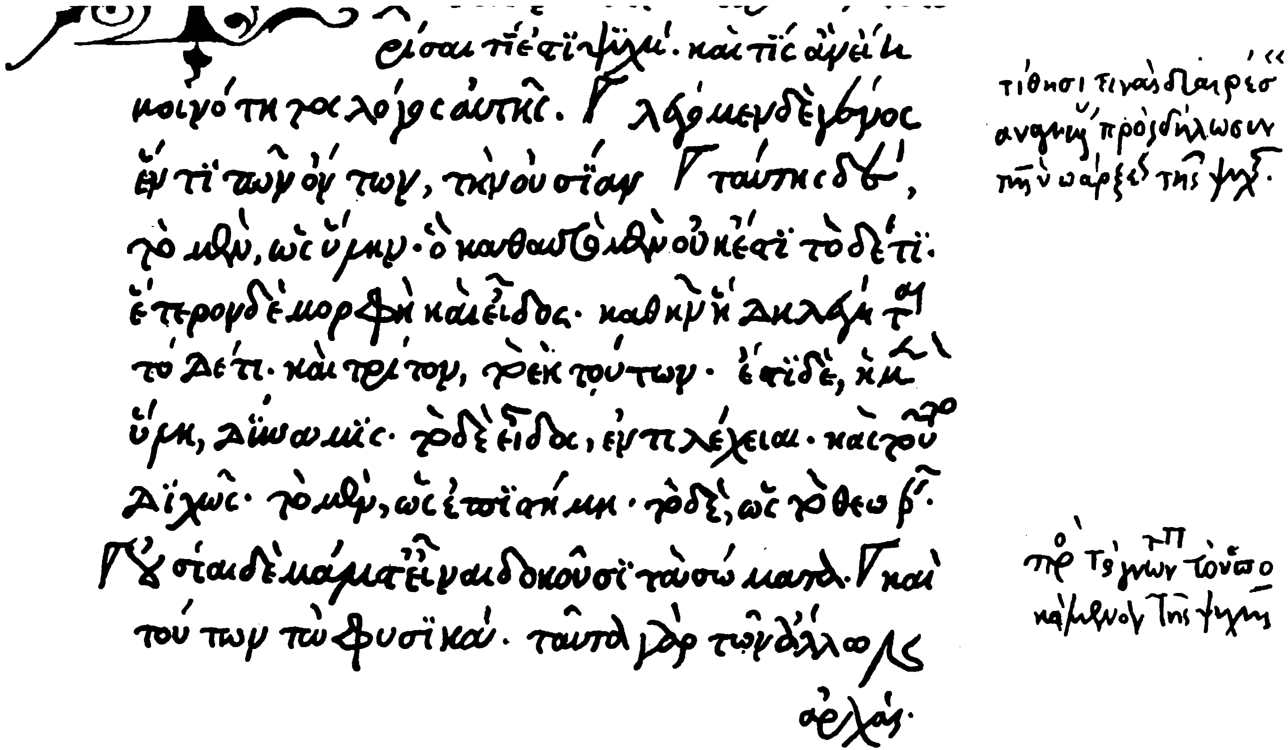
τῆς ψυχῆς· καὶ ὁμοειδεῖς εἰσὶν ἀλλήλαις, καὶ τῇ
ὅλῃ· ἀλλήλων μέν, ὡς οὐ χωριστὰ ὄντα· τῆς δ' ὅλης
ψυχῆς ὡς διαιρετῆς οὔσης. ἔοικε δὲ καὶ ἡ ἐν τοῖς
φυτοῖς ἀρχή, ψυχή τις εἶναι· μόνης γὰρ ταύτης
κοινωνεῖ καὶ ζῷα καὶ φυτά· καὶ αὕτη μὲν χωρί-
ζεται τῆς αἰσθητικῆς ἀρχῆς· αἴσθησιν δ' οὐδὲν
ἄνευ ταύτης ἔχει.

λύσις τοῦ β' ζητήματος

ἀπορία ς'

Ἀριστοτέλους περὶ ψυχῆς λόγος β'

Τὰ μὲν δὴ ὑπὸ τῶν προτέρων
παραδεδομένα περὶ ψυχῆς,
εἰρήσθω· πάλιν δ' ὥσπερ ἐξ ὑπαρ-

Παρνασσοῦ τόμ. Γ', πίναξ Β'. Ἴδε σελ. 332

ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ ΚΑΙ ΨΥΧΗ[1]

Κυρίαι καὶ Κύριοι,

Οὐδένα ἐξ ὑμῶν λανθάνει ὅτι ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων ἀνεφάνη θεωρία τις τῶν ὄντων, ἥτις ἀρνεῖται τὰς ὑψίστας καὶ θεμελιώδεις ἀρχὰς πάσης ὑγιοῦς φιλοσοφίας καὶ θρησκείας, τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ, τὴν πνευματικότητα καὶ ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς. Ἡ θεωρία αὕτη ἐκλήθη *ὑλισμός*, διότι οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς ἐκ τῆς ὕλης καὶ διὰ τῆς ὕλης ἑρμηνεύουσι τὰ πάντα, καὶ τὴν ὕπαρξιν τοῦ κόσμου καὶ τὰ ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ φαινόμενα. Καὶ εἶνε μὲν ἀρχαιότατος ὁ ὑλισμός, διότι τὰς βάσεις αὐτοῦ εὑρίσκομεν ἤδη παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχαιοτάτοις τῶν ἑλλήνων φιλοσόφων, καὶ ἰδίως παρὰ τῷ Λευκίππῳ καὶ Δημοκρίτῳ, ἀλλ' οὐδέποτε ὁ ὑλισμὸς ἐξεδηλώθη τοσοῦτον ἐν πλήρει τῇ εἰδεχθεῖ αὐτοῦ μορφῇ, ὅσον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Οὐδέποτε αἱ θεμελιώδεις ἀλήθειαι περὶ Θεοῦ καὶ ψυχῆς κατεπολεμήθησαν τοσοῦτον λυσσωδῶς, ὅσον σήμερον. Οὐδέποτε οἱ πολέμιοι τῶν ἀληθειῶν τούτων μετῆλθον γλῶσσαν τοσοῦτον τραχεῖαν, ὕφος τοσοῦτον βάναυσον καὶ χυδαῖον, ὅσον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Δριμύτεροι καὶ αὐθαδέστεροι, εἴπερ ποτέ, ἐξεγείρονται οἱ ὑλισταὶ σήμερον, ἰσχυριζόμενοι ὅτι δὲν ἔχομεν χρείαν Θεοῦ εἰς ἐξήγησιν τοῦ κόσμου. Ἀναφανδὸν καὶ ἀπροκαλύπτως, μετ' ἐγκαυχήσεως μάλιστα ἀνακηρύττουσιν ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, δὲν ὑπάρχει πνεῦμα, δὲν ὑπάρχει ἀθανασία ψυχῆς. Ὕλη, ὕλη μόνον καὶ οὐδὲν πλέον ὑπάρχει. Ἡ ὕλη μόνη εἶνε αἰωνία καὶ ἀθάνατος. Ἡ ὕλη μόνη παρήγαγε πάντα τὰ ὄντα. Ἐν τῇ ὕλῃ μόνον καὶ διὰ τῆς ὕλης ὑπάρχουσι πάντα. Πᾶν τὸ ὑπάρχον σύγκειται κατὰ τοὺς νεωτέρους τοῦ ὑλισμοῦ ἀντιπροσώπους ἐξ ἀπείρων μερῶν, καὶ ἐκ τῶν μερῶν τούτων, ἀτόμων καλουμένων, προέρχονται πάντα. Οὕτως ἢ ἄλλως συντιθέμενα τὰ ἄτομα παράγουσι τὰ φυτά, τὰ ζῷα, τὸν ἄνθρωπον. Ἀποσυντιθέμενα αὖθις μεταποιοῦνται αἰωνίως καὶ μετασχηματίζονται εἰς νέας μορφὰς ζωῆς. Μόνα τὰ ἄτομα εἶνε ἄφθαρτα καὶ αἰώνια. Πάντα τὰ λοιπὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπὸ τῶν ἁπλουστάτων καὶ ἀτελεστάτων μέχρι τῶν συνθετωτάτων καὶ τελειο-

[1] Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 18 Φεβρουαρίου 1887.

τάτων, εἶνε ἁπλοῦν φαινόμενον, τυφλὴ παιδιὰ τύχης, ἥτις τὰ ἄτομα ὁτὲ μὲν οὕτως, ὁτὲ δὲ ἄλλως μετασχηματίζει.

Ὁποίαν διεγείρει φρίκην, ὁποῖον διανοίγει χάος σύστημα τοιοῦτο! Δι' αὐτοῦ δὲν καταπολεμεῖται ἁπλῶς αὕτη ἢ ἐκείνη ἡ πρόληψις καὶ δεισιδαιμονία, δὲν μεταποιοῦνται ἁπλῶς αὗται ἢ ἐκεῖναι αἱ παχυλαὶ θρησκευτικαὶ ἰδέαι, δὲν διασαλεύεται ἁπλῶς τὸ κῦρος τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, ἀλλ' ἀπαλείφονται ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως αἱ εὐγενέσταται καὶ θετικώταται ἰδέαι περὶ Θεοῦ καὶ ψυχῆς, καὶ ἀπογυμνοῦται οὕτω ὁ ἄνθρωπος παντὸς ὑψηλοῦ καὶ γενναίου αἰσθήματος, καὶ ἀποκόπτονται ριζηδὸν αἱ πτέρυγες τῆς φαντασίας, καὶ ὑποβιβάζεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ τελεία ἐπαπειλεῖται ἀποσύνθεσις καὶ νάρκη εἴς τε τὸν πνευματικόν, ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν κόσμον.

Δὲν ἔλειψαν, δὲν λείπουσι, μοίρᾳ κακῇ, οἱ παντοιοτρόπως ζητοῦντες νὰ εἰσαγάγωσι καὶ παρ' ἡμῖν, ἐν τῇ ἀρτισυστάτῳ καὶ στερεᾶς τροφῆς χρείαν ἐχούσῃ κοινωνίᾳ ἡμῶν, τὰς ὑλιστικὰς ταύτας ἰδέας, αἵτινες ἄρδην ἀνέτρεψαν ἢ ἀπειλοῦσι ν' ἀνατρέψωσιν ἔθνη ἀπ' αἰώνων καταβαλόντα θεμέλια ἀκλόνητα τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως. Τοῦτο μὲ παρώρμησεν ἄλλοτε νὰ ἐξετάσω ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τὸν ὑλισμὸν[1] καὶ νὰ ὑποδείξω τοὺς λόγους, οἵτινες δεικνύουσιν αὐτὸν ἀβάσιμον ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ὀλέθριον ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν αὐτοῦ. Νῦν δὲ ἐν τῇ προκειμένῃ μελέτῃ μου προτίθεμαι νὰ ἐπιστήσω ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν ὑμῶν εἴς τι τῶν κυριωτέρων τοῦ ὑλισμοῦ κεφαλαίων, εἰς τὸ κεφάλαιον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ οἱ ὑλισταὶ πειρῶνται ν' ἀποδείξωσιν ὅτι *ἐγκέφαλος* καὶ *ψυχὴ* δὲν διαφέρουσιν ἀλλήλων, εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτό.

Τὸ δυσχερέστατον καὶ πολύπλοκον τοῦτο θέμα θέλω πειραθῆ ν' ἀναπτύξω ὡς οἷόν τε ἀκριβῶς καὶ περιεκτικῶς, ἀντλῶν τὰ ἐπιχειρήματα ἐξ ἀνδρῶν εἰδικῶς περὶ τοιαῦτα ζητήματα ἐνασχοληθέντων[2].

Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι καὶ ἡ θρησκεία καὶ ἡ ὑγιὴς φιλοσοφία ἀπεδέχθησαν ἀνέκαθεν καὶ ἐδίδαξαν ὅτι ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι ὑπάρχει ἄϋλός τις καὶ αὐθύπαρκτος οὐσία, ψυχὴ καλουμένη, ἐξ ἧς ἀπορρέουσι πᾶσαι αἱ ψυχικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἡμῶν ἐνέργειαι. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἀρνούμενοι οἱ ὑλισταὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ οὐσία ἐκείνη,

[1] Ἴδε Παρνασσοῦ τόμ. Β', σελ. 926.

[2] Εἶχον πρὸ πάντων ὑπ' ὄψει τοῦ P. Janet τὰ ὡραῖα ἔργα: **Le cerveau et la pensée** καὶ **Le materialisme contemporain**· πρὸς δὲ καὶ τὴν ὑπ' ἐμοῦ γενομένην μετάφρασιν τῶν κατὰ τοῦ ὑλισμοῦ Μελετῶν τοῦ Κ. Σχαιδεμάχερ.

ἥτις ἐν ἡμῖν σκέπτεται, αἰσθάνεται, βούλεται, ἔχει συνείδησιν ἑαυτῆς, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ αὐτὸς ὁ ἐγκέφαλος. Ἡ αὐτή, λέγουσι, δύναμις, ἡ πέπτουσα διὰ τοῦ στομάχου, σκέπτεται διὰ τοῦ ἐγκεφάλου· ἡ οὑτωσὶ καλουμένη τῆς ψυχῆς ἐνέργεια εἶνε ἁπλῶς τὸ προϊὸν τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας. Στηρίζουσι δὲ τὸν ἰσχυρισμὸν αὐτῶν τοῦτον οἱ ὑλισταὶ προβάλλοντες τὰ ἑξῆς· «Ὅπου ἐγκέφαλος, ἐκεῖ καὶ διάνοια, ἐκεῖ καὶ νόησις· ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐγκέφαλος, ἐκεῖ οὐδὲ διάνοια οὐδὲ νόησις ὑπάρχει. Ἐκ τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς τελειότητος τοῦ ἐγκεφάλου ἐξήρτηται τὸ πνεῦμα, ἡ δεξιότης τῆς φυλῆς, τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἀτόμου. Ἡ ἡλικία, τὸ γένος καὶ αἱ διάφοροι ἀσθένειαι ἐπιδρῶσιν ἐξίσου ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὴν νόησιν. Τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ τελειότης τοῦ εἴδους καὶ τῆς μορφῆς, τὸ εἶδος τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ διατελοῦσιν ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ πρὸς τὴν διανοητικὴν ἐνέργειαν. Μετὰ τοῦ ἐγκεφάλου αὔξει ἡ ψυχὴ τοῦ παιδός· φθίνοντος καὶ μαραινομένου τοῦ ἐγκεφάλου, συμφθίνει καὶ συμμαραίνεται παρὰ τῷ γέροντι ἡ πνευματικὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια. Αἱ γυναῖκες ἔχουσι σχετικῶς μικρότερον ἐγκέφαλον, ἐντεῦθεν δὲ ἡ μικροτέρα αὐτῶν κρίσις καὶ εὐφυΐα. Ὀξυδερκῆ πνεύματα, διάσημοι λόγιοι ἔχουσι μέγαν καὶ εὐσχημάτιστον ἐγκέφαλον, μικρόνοες ἔχουσι μικρὸν καὶ ἀτελῆ, ἀμβλεῖς δὲ καὶ φρενόληπτοι ἔχουσι νοσώδη καὶ παραμεμορφωμένον. Ναρκωτικαὶ ὗλαι ἐπιδρῶσιν ἐξίσου ἐπί τε τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὴν ψυχήν. Ἡ ψυχὴ συμμετέχει ἐσωτερικῶς καὶ κατ' ἀνάγκην τῶν διαφόρων τοῦ σώματος καταστάσεων κτλ.».

Ἄνευ φωσφόρου ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ οὐδεμία ἔννοια. Τὸ φωσφόρον ἰδίως σκέπτεται ἐν ἡμῖν. Ἡ ψυχὴ δὲν εἶνε ἄϋλος· εἶνε περιληπτικὸν μόνον ὄνομα τῶν διαφόρων τοῦ ἐγκεφάλου ἐνεργειῶν. Ἡ παραδοχὴ ψυχῆς εἶνε ἄντικρυς παραλογισμός. Ἐσθίοντες καὶ πίνοντες ἐργαζόμεθα ὑπὲρ τοῦ ἐγκεφάλου. Θὰ ἔλθῃ ποτὲ ἡμέρα, ὅτε εἰς παραγωγὴν ὡρισμένων ἰδεῶν θὰ εὑρεθῶσιν ὡρισμέναι τροφαί, οὕτως ὥστε διὰ σκοπίμου τῶν τροφῶν διατάξεως νὰ ἀναδεικνύωνται κατ' ἀρέσκειαν πολιτικοὶ ἄνδρες ἔξοχοι, ἐπιστήμονες ἄριστοι, ἀριστοκράται, δημοκρατικοί, καλοὶ σύζυγοι καὶ πατέρες, λαμπραὶ σύζυγοι καὶ μητέρες, θυγατέρες σεμναί, υἱοὶ εὐπειθεῖς καὶ τὰ τοιαῦτα. Βλέπετε ὅτι ὁ ὑλισμὸς δὲν ἔχει μόνον τὰς σκιερὰς αὐτοῦ ὄψεις. Μόνη ἡ πρόρρησις αὕτη τοῦ νὰ γίνηταί τις ἀκόπως ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, θὰ ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐξευμενίσῃ τοὺς ἐναντία φρονοῦντας τῷ ὑλισμῷ, διότι ἐκπληρουμένη θὰ μετέβαλλε τὴν γῆν εἰς ἀληθῆ παράδεισον. Ἀλλὰ πόσαι ὡραῖαι προρρήσεις μένουσι δυστυχῶς ἁπλαῖ προρρήσεις !

Πρὶν ἢ χωρήσωμεν εἰς τὴν ἀνασκευὴν τῶν ὑλιστικῶν τούτων θεωριῶν, παρατηροῦμεν ὅτι μετὰ λόγου δύναταί τις νὰ δυσπιστῇ ἐκ τῶν προτέρων εἰς ὅσα ὁ ὑλισμὸς διατείνεται περὶ τῆς ταὐτότητος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἐγκεφάλου· διότι ἡ νεωτέρα φυσιολογία ἀνομολογεῖ τὴν ἀδυναμίαν αὐτῆς εἰς τὸν ὁρισμὸν τῶν σχέσεων τοῦ ἐγκεφάλου πρὸς τὰς λειτουργίας τῆς ψυχῆς. Αὐτὸς ὁ θερμότατος τοῦ νεωτέρου ὑλισμοῦ κῆρυξ, ὁ Βύχνερ, ὁμολογεῖ ὅτι αἱ περὶ τούτου ἀκριβέστεραι γνώσεις ἐλλείπουσιν ὁλοσχερῶς.

Ἐξετάζομεν ἐν πρώτοις τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν ὑλιστῶν, ὅτι δι' ὅλου τοῦ βασιλείου τῶν ζῴων μέχρι τοῦ ἀνθρώπου ἐπικρατεῖ ἀναλογία πλήρης τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας πρός τε τὴν ὕλην καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκεφάλου· ὅτι ὅσῳ μεγαλήτερος ὁ ἐγκέφαλος, τόσῳ μεγαλητέρα καὶ ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια, ὅσῳ δὲ μικρότερος ὁ ἐγκέφαλος, τόσῳ μικροτέρα καὶ ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια· ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατέχει τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας, διότι κέκτηται ἀπολύτως καὶ σχετικῶς τὸν μέγιστον ἐγκέφαλον· ὅτι μεταξὺ τῶν ζῴων αὐτῶν τὰ εὐφυέστατα καὶ τὰ πνευματικῶς ἐξέχοντα εἶνε τὰ κεκτημένα τὸν μέγιστον ἐγκέφαλον· ὅτι διὰ πάντων τῶν ζῴων ἀπαντῶμεν βαθμιαίαν καὶ ἑκάστοτε εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν ἀκριβῶς ἀνταποκρινομένην ἀνάπτυξιν τοῦ τε μεγέθους καὶ τῆς μορφῆς τοῦ ἐγκεφάλου.

Ὀλίγα τινὰ παραδείγματα ἀρκοῦσι νὰ καταδείξωσι σαθρὸν καὶ ἀβάσιμον τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον τῶν ὑλιστῶν. Ὁ ἐγκέφαλος τῶν μαλακίων εἶνε ἐπίσης ἀτελὴς ὡς ὁ τῶν ἐντόμων, καὶ ὅμως ψυχικῶς ὑπερτεροῦσιν αὐτῶν κατὰ πολύ· ὑπερτεροῦσι μάλιστα πιθανῶς τῶν ἰχθύων καὶ πολλῶν ἀμφιβίων, ὧν ὁ ἐγκέφαλος προσεγγίζει πολλῷ πλειότερον τῷ ἀνθρωπίνῳ ἐγκεφάλῳ. Οὐδεμία σχεδὸν διαφορὰ παρατηρεῖται ἐν τῷ ψυχικῷ βίῳ τῶν πτηνῶν καὶ τῶν θηλαστικῶν, καὶ ὅμως ὁ ἐγκέφαλος τῶν θηλαστικῶν εἶνε πολλῷ τελειότερος. Τὸν ὁμοιότατον πρὸς τὸν ἀνθρώπινον ἐγκέφαλον ἔχει ὁ πίθηκος, καὶ ὅμως ἐλέφας, κύων καὶ ἵππος δὲν ὑστεροῦσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν δεξιότητα. Τὰ μάλιστα ἀνεπτυγμένος εἶνε ὁ ἐγκέφαλος τοῦ δελφῖνος, παρὰ τῷ ὁποίῳ μεγάλη δεξιότης οὐδὲ νὰ ὑποτεθῇ δύναται, τὰ μάλιστα δὲ ἀνανάπτυκτος εἶνε ὁ ἐγκέφαλος τοῦ κάστορος, ὅστις διακρίνεται κατὰ τὸ πρὸς τὴν τέχνην ὁρμέμφυτον. Ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ δύο παχυδέρμων, οἷον ἐλέφαντος καὶ ὑός, οὐδεμία ἀνακαλύπτεται ὑπεροχὴ τοῦ ἑνὸς ὑπὲρ τὸν ἕτερον, καὶ ὅμως ἡ ψυχικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ἐλέφαντος εἶνε ἀδιαφιλονείκητος.

Εἰς ταῦτα προσθέτομεν ὅτι, καθ' ἃ ἐπιστημονικῶς ἀπεδείχθη, ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου διαφέρει ὀλιγώτερον τοῦ πιθήκου τρωγλοδύτου καὶ σατύρου ἢ ὁ τοῦ τρωγλοδύτου καὶ σατύρου τοῦ τῶν λοιπῶν πιθήκων. Ἐὰν κατὰ σειρὰν παραβληθῇ ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν τοῦ τρωγλοδύτου, ὁ τοῦ σατύρου πρὸς τὸν τοῦ γορίλλα καὶ οὕτω καθεξῆς, θέλει δειχθῇ ὅτι χάσμα μέγα ὑπάρχει ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σατύρου. Δι' ὅλου ἄρα τοῦ βασιλείου τῶν ζώων μέχρι τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐπικρατεῖ κανονικὴ καὶ βαθμιαία σχέσις τῆς τε ὕλης καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ ἐγκεφάλου πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐνέργειαν. Ὁ νόμος οὗτος ἰσχύει καθόλου μέχρι τοῦ τὰ μάλιστα ἀνεπτυγμένου ἀντιπροσώπου τοῦ βασιλείου τῶν ζώων· παρ' αὐτῷ δὲ παύει. Μεταξὺ τοῦ ἀνωτάτου ἀντιπροσώπου τῆς ζωϊκῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φυλῆς τῆς ἱσταμένης ἐπὶ τῆς κατωτάτης τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως ὑπάρχει χάσμα μέγα, ὅπερ, μὴ πληρωθὲν μέχρι τοῦδε, πρόκειται ἰσχυρὸν κατὰ τοῦ ὑλισμοῦ ἐπιχείρημα.

Οὐ μόνον δὲ ἡ ἀνάπτυξις, ἀλλὰ καὶ ἡ κατασκευὴ καὶ ὁ ἐσωτερικὸς ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγκεφάλου διαφέρουσιν οὐσιωδῶς τοῦ ἐγκεφάλου τῶν λοιπῶν ζῴων, καὶ ἰδίᾳ πάντων τῶν τὰ μάλιστα ἀνεπτυγμένων ἐγκεφάλων τῶν πιθήκων. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν διασήμων φυσιολόγων οὐσιώδης παρατηρεῖται διαφορὰ τοῦ ἀνθρωπίνου ἀπὸ τοῦ ζωϊκοῦ ἐγκεφάλου, ἄρα ὁ ἀνθρώπινος ἐγκέφαλος δὲν εἶνε ἁπλῶς τελειοτέρα βαθμὶς ἀναπτύξεως τοῦ ζωϊκοῦ ἐγκεφάλου. Ἀμφότεροι εἶνε οὐσιωδῶς διάφοροι καὶ ἑπομένως ὡς πρὸς τὰς ἐνεργείας δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ παραβληθῶσι πρὸς ἀλλήλους ὡς κατὰ βαθμὸν μόνον διάφορα αἴτια. Ἂν ὁ ὑλισμὸς ἦτο συνεπὴς πρὸς ἑαυτόν, ὤφειλε ν' ἀνομολογήσῃ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν διάφορον τῆς τῶν ζῴων, ἀφοῦ οἱ ἐγκέφαλοι αὐτῶν εἶνε διάφοροι.

Οἱ ὑλισταὶ ἐξακολουθοῦσι νὰ ἐπαναλαμβάνωσι τὸν ἕωλον ἰσχυρισμόν, ὅτι δῆθεν ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸν μέγιστον ἐγκέφαλον *ἀπολύτως* καὶ *σχετικῶς*. Ἀλλ' εἶνε ἀλήθεια ἐπιστημονικὴ ἀναντίρρητος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὸν ἀπολύτως μέγιστον ἐγκέφαλον, διότι ἡ φάλαινα, ὁ μονόκερως καὶ ὁ ἐλέφας κέκτηνται πολλῷ μείζονα ἐγκέφαλον. Εἶνε ἐπίσης ἀλήθεια ἐπιστημονικὴ ἀναντίρρητος ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τὸν σχετικῶς μέγιστον ἐγκέφαλον, διότι οἱ αἰγίθαλοι, οἱ φρυγίλοι καὶ ἄλλα μικρότερα πτηνὰ ἔχουσι σχετικῶς μείζονα ἐγκέφαλον. Ἂν οἱ ὑλισταὶ ἤθελον νὰ ἦνε συνεπεῖς πρὸς ἑαυτούς, ὤφειλον ἐν ταπεινοφροσύνῃ νὰ κλίνωσι τὸ γόνυ ἐνώπιον τοῦ ἐλέ-

φαντος, τοῦ μονόκερω καὶ τῆς φαλαίνης καὶ ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν τῶν ζῴων τούτων ὑπὲρ τὸν ἄνθρωπον, ἀφοῦ τὰ ζῷα ταῦτα κέκτηνται ἐγκέφαλον μείζονα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀφοῦ τὸ ποσὸν τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας εἶνε, κατὰ τοὺς ὑλιστάς, τὸ κανονίζον τὴν πνευματικὴν ἐνέργειαν.

Οἱ ὑλισταὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι οἱ ἐγκέφαλοι τελειοτέρων ζῴων περιέχουσιν ἐν γένει πλειότερον λίπος καὶ φωσφόρον ἢ οἱ ἐγκέφαλοι ἀτελεστέρων ζῴων, ὅτι δὲ ἐξ ὅλων τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος ὁ ἐγκέφαλος περιέχει τὴν μεγίστην τοῦ φωσφόρου ποσότητα. Ἀλλ' ὁ πολὺς Λίβιγ ἀπέδειξεν, ὅτι τὰ ὀστᾶ ἡμῶν περιέχουσι 400κις πλειότερον φωσφόρον ἢ ὁ ἐγκέφαλος ἡμῶν· ἔπρεπε λοιπὸν κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν ὑλιστῶν τὴν ἀπολύτως μείζονα φωσφόρου ποσότητα νὰ περιέχῃ ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις κατέχει τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως· καὶ ὅμως κατ' ἀκριβεῖς ἐπιστημονικοὺς ὑπολογισμοὺς τὰ πρόβατα καὶ αἱ χῆνες ἔχουσιν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ πολλῷ μείζονα φωσφόρου ποσότητα ἢ οἱ ἄνθρωποι. *Ἄνευ φωσφόρου οὐδεμία ἔννοια*, ἀναφωνεῖ ὁ Μολεσχότ. Ἀλλὰ διατί τότε δὲν ἀναγορεύονται ὑπὸ τοῦ ὑλισμοῦ τὰ ὀστᾶ ἡμῶν λογικαὶ μηχαναί; διατί τὰ πρόβατα καὶ αἱ χῆνες δὲν χαρακτηρίζονται ὡς τὰ λογικώτατα τῶν ὑπὸ τὴν σελήνην πλασμάτων;

Ὁ ὑλισμὸς ἰσχυρίζεται ὡσαύτως, ὅτι μεταξὺ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ βίου τῆς ψυχῆς ὑφίσταται παραλληλισμός, ἤτοι ὅτι μετὰ τῆς βαθμιαίας τοῦ ἐγκεφάλου ἀναπτύξεως προβαίνει καὶ ἡ πνευματικὴ τοῦ ἀνθρώπου δύναμις, φθίνει δὲ καὶ μαραίνεται ἡ πνευματικὴ δύναμις μετὰ τῆς βαθμιαίας ἐκείνου φθίσεως ἐν τῷ γήρατι. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τῶν ὑλιστῶν δὲν εἶνε ἀληθής. Ἡ πνευματικὴ τοῦ παιδὸς πτωχεία καὶ ἀδυναμία δὲν πηγάζουσιν ἐκ τοῦ εἰσέτι ἀναναπτύκτου ὀργανισμοῦ τοῦ ἐγκεφάλου, διότι κατὰ τὴν γνώμην τῶν φυσιοδιφῶν ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸ 7ον ἢ 8ον ἔτος εἶνε ἤδη τελείως ἀνεπτυγμένος· ὥστε κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν ὑλιστῶν ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἠδύνατο πλέον ν' ἀναπτυχθῇ ὑπερβὰς τὸ ὄγδοον ἔτος. Ἡ κατωτέρα τοῦ παιδὸς πτωχεία δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἀνεπτύχθη εἰσέτι ὁ ἐγκέφαλος αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ παιδὸς στερεῖται εἰσέτι πείρας καὶ γνώσεων, δὲν ἀνεπτύχθησαν ἔτι αἱ ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ καθεύδουσαι πνευματικαὶ δυνάμεις. Λάβετε δύο παιδία Α καὶ Β, ὁμοιοτάτου ὀργανισμοῦ, ὧν τὸ μὲν Α ἀνετράφη ἐπιμελέστατα, τὸ δὲ Β ἀμελέστατα, καὶ θέλετε ἴδει ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου Α κατὰ τὸ 8ον ἔτος ἀναπτύσ-

σει μείζονα πνευματικὴν ἐνέργειαν καὶ δύναμιν ἢ τὸ τοῦ παιδίου Β κατὰ τὸ 12ον ἢ 15ον ἔτος. Ἂν λοιπὸν ἐγκέφαλος καὶ ψυχὴ εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτό, διατί εἰς ἀμφοτέρους τοὺς παῖδας τὸ ὅμοιον δὲν ἀναπτύσσεται ὁμοίως;

Δὲν εἶνε ἐπίσης ἀληθὴς ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν ὑλιστῶν, ὅτι ὁ ἐγκέφαλος τῶν γερόντων καταντᾷ εἰς ἀτροφίαν, φθίνει καὶ μαραίνεται, συμφθίνει δὲ καὶ συμμαραίνεται μετ' αὐτοῦ καὶ τὸ πνεῦμα. Καὶ ἔγκειται μέν τι ἀληθείας ἐν τῷ ἰσχυρισμῷ τούτῳ, καθόσον προέρχεται τοῦτο ἐκ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, περὶ ἧς κατωτέρω ὁ λόγος, ἀλλ' οὐδαμῶς ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος δύναται νὰ περιβληθῇ καθολικὸν κῦρος. Ἀναρίθμητα τῷ ὄντι παραδείγματα μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ ψυχὴ ἐν μεμαραμένῳ, γεγηρακότι καὶ ἐξησθενημένῳ ἐγκεφάλῳ διασώζει εἰσέτι πλῆρες αὐτῆς τὸ μεγαλεῖον, τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κάλλος. Ποσάκις ἐν τῷ πνεύματι ἀσθενοῦς 90ετοῦς καὶ 100ετοῦς γέροντος δὲν ἐκφαίνεται πλήρης ἡ δύναμις καὶ τὸ πῦρ τῆς νεότητος καὶ ἀνδρικῆς ἡλικίας, ἐνῷ πολλοὶ νέοι ἐν τῇ ὑψίστῃ τοῦ ἐγκεφάλου ἀναπτύξει εἶνε τελείως κεκμηκότες καὶ νωθροί; Ἀλλ' ἐν τῷ γήρατι δὲν ἐλαττοῦται καὶ ὁ πνευματικὸς βίος, συμβαίνει μάλιστα πᾶν τοὐναντίον. Διότι ἐν τῷ γήρατι ὁ πνευματικὸς βίος καὶ αἱ ψυχικαὶ ἐνέργειαι ἀποσύρονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοῦ ἐκτὸς κόσμου καὶ συγκεντροῦνται ἐν τῷ ἔσω ἀνθρώπῳ. Ἡ ἠρεμία, ἡ σύνεσις καὶ ἡ γαλήνη τοῦ γήρατος τί ἄλλο σημαίνουσιν ἢ τὴν μετὰ περισκέψεως ἀνύψωσιν καὶ παρασκευὴν εἰς τὸ τελευταῖον σπουδαῖον βῆμα, ὅπερ τὸ πνεῦμα ποιεῖται, μεταβαῖνον εἰς τὸν καθαρῶς πνευματικὸν τοῦ μέλλοντος βίον; Πρὸς τούτοις ἐν ταῖς τελευταίαις αὐταῖς τοῦ βίου στιγμαῖς, ὅτε τὸ σῶμα μετὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐγκεφάλου φαίνονται ἐναποθέτοντα πᾶσαν ἐργασίαν, δὲν ἐκπέμπει συχνότατα τὸ πνεῦμα καὶ αὐτῶν τῶν εἰς ἔσχατον γῆρας προβάντων φωτεινοτάτους σπινθῆρας ζωῆς καὶ λαμπροτάτην λαμπηδόνα, δὲν φαίνεται ἐπ' αὐτῆς τῆς νεκρικῆς κλίνης ὅλως ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ κατὰ τρόπον πολλάκις ἐκπληκτικόν;

Πῶς; μαραίνεται τῷ ὄντι τὸ πνεῦμα ἐν τῷ γήρατι; Ἀλλὰ τότε πῶς ἐν ἐσχάτῳ γήρατι παρήγαγον ἔξοχα πνευματικὰ προϊόντα ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Οὐμβόλ, ὁ Κέπλερ, ὁ Βάκων, ὁ Νεύτων, ὁ Κάντιος, ὁ Γκαῖτε, ὁ Γρίμ, ὁ Βίκτωρ Οὐγὼ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι; Ἡ καθ' ἑκάστην πεῖρα δὲν βεβαιοῖ ὅτι ἄνδρες, εἰς ἔσχατον φθάσαντες γῆρας, διατηροῦσι σώας καὶ ἀκμαίας τὰς πνευματικὰς αὐτῶν δυνάμεις; Πῶς θὰ ἐξηγεῖτο τὸ φαινόμενον τοῦτο, ἂν τῷ ὄντι

ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου ἀπέρρεεν ἡ πνευματικὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια;

Κατὰ τοὺς ὑλιστὰς τὸ θῆλυ γένος ὑστερεῖ πνευματικῶς τοῦ ἄρρενος, διότι ἡ γυνὴ φέρει μικρότερον ἢ ὁ ἀνὴρ ἐγκέφαλον. Τῷ ὄντι, παρ' ἅπασι τοῖς φυσιολόγοις ὁμολογεῖται, ὅτι αἱ γυναῖκες κέκτηνται μικρότερον ἢ οἱ ἄνδρες ἐγκέφαλον. Δύο μέχρις ἓξ οὐγγιῶν εἶνε κατὰ τοὺς φυσιολόγους ὁ ἐγκέφαλος τῆς γυναικὸς ἐλαφρότερος τοῦ ἀνδρικοῦ. Ὁ ὑλισμὸς λοιπὸν συνάγει ἐντεῦθεν τὰ ἑξῆς· Αἱ γυναῖκες ἔχουσιν ὀλιγώτερον ἢ οἱ ἄνδρες ἐγκέφαλον, ἐντεῦθεν ἄρα καὶ ὁ ἀσθενέστερος αὐτῶν νοῦς καὶ ἡ ἀσθενεστέρα ψυχικὴ αὐτῶν ἐνέργεια. Ἀλλὰ παρ' ἅπασιν ὡσαύτως τοῖς φυσιολόγοις ὁμολογεῖται ὅτι ὁ ἐγκέφαλος τῆς γυναικὸς ἔχει πολλαχῶς *ὡραιοτέρους*, *λεπτοτέρους* καὶ *τελειοτέρους* γύρους ἢ ὁ τοῦ ἀνδρός. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὑλισταὶ ἰσχυρίζονται ὅτι εἰς τὴν πνευματικὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἐγκεφάλου δύναται καὶ εἶνε ἀνάγκη νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψει οὐ μόνον τὸ μέγεθος καὶ τὸ βάρος, ἀλλὰ καὶ ὁ ὅλος ὀργανισμὸς αὐτοῦ, ἄρα καὶ ἡ μορφὴ καὶ ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ ποιότης τῶν γύρων κτλ. Τούτου δ' ἕνεκα ἀποδίδουσιν εἰς τὸν πεπαιδευμένον ὡραιοτέρας τοῦ ἐγκεφάλου μορφὰς ἢ εἰς τὸν ἀπαίδευτον καὶ ἠλίθιον. Ἐντεῦθεν ἀκολουθεῖ ὅτι ὁ ὑλισμὸς συνεπῶς φερόμενος πρέπει ν' ἀποδεχθῇ ὅτι τὸ ἐλλεῖπον τῇ γυναικὶ κατὰ τὸ βάρος τοῦ ἐγκεφάλου ἀναπληροῦται διὰ τῆς ὡραιοτέρας κατασκευῆς καὶ τοῦ εἴδους τοῦ ἐγκεφάλου αὐτῆς. Ὁ ὑλισμὸς ἐν τούτοις ἐξακολουθεῖ ἐμμένων εἰς τὸν ἀδικαιολόγητον αὐτοῦ ἰσχυρισμὸν περὶ τῆς πνευματικῆς μειονεξίας τῆς γυναικός. Ἢ εἶνε ἀληθές, ὅτι ἡ γυνὴ ἀναπτύσσει ἀσθενεστέραν τοῦ ἀνδρὸς πνευματικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ἢ δὲν εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ μορφὴ καὶ τὸ βάρος τοῦ ἐγκεφάλου κανονίζουσι τὰς λειτουργίας τοῦ πνεύματος. Τὸ πρῶτον ἀποδέχεται ὁ ὑλισμός, δέον ἄρα ν' ἀποδεχθῇ καὶ τὸ δεύτερον.

Ἀλλ' εἶνε τῷ ὄντι ἀληθές, εἶνε γεγονὸς ἀδιαφιλονείκητον, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ ὑλισταί, ὅτι ἡ γυνὴ μειονεκτεῖ τοῦ ἀνδρὸς πνευματικῶς; Τίς ἀγνοεῖ, πόσας ἐπιφανεῖς γυναῖκας ἀριθμεῖ ἡ παγκόσμιος ἱστορία, πρὸ πάντων δὲ ἡ ἱστορία τῶν χριστιανικῶν χρόνων; Ἵνα ἀναφέρωμεν ὀλιγίστας μόνον ἐξ αὐτῶν, τίς ἀγνοεῖ τὰς γυναῖκας ἐκείνας, αἵτινες διέπρεψαν ἐπὶ μαθήσει καὶ ἐκτάκτῳ εὐφυΐᾳ καὶ ἀνδρικῷ χαρακτῆρι ἐν τῇ ἀρχαιότητι, τὴν Σαπφώ, ἣν ὁ Πλάτων καλεῖ *θείαν* καὶ δεκάτην Μοῦσαν, τὴν Ἀσπασίαν, τὴν Δαμοφίλην, τὴν Κόρινναν, τὴν Μεγαλοστράτην, τὴν Γλαύκην καὶ πλείστας ἄλλας; Δὲν διεκρίθη ἐπὶ ἐκτάκτῳ πολιτικῇ συνέσει ἡ κόμησσα Μαθίλδη, ἡ ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ Ζ' ἀκμάσασα; Δὲν ἤκμασε κατὰ τὸν ιδ' αἰῶνα ἡ ἐπιφανὴς Ἰταλὶς Eleono-

ra d'Arborea, ἡ θεῖσα νόμους ἐν Ἰταλίᾳ; Πόσας περιφανεῖς ποιητρίας δὲν ἀνέδειξεν ἡ Ἰταλία κατὰ διαφόρους ἐποχάς! Ἡ Ῥώμη ἀνέδειξε τὴν Ersilia Cortese, ἡ Νεάπολις τὴν Vittoria Colonna, ἡ Φλωρεντία τὴν Clarice dei Medici Strizzi, ἡ Βολωνία τὴν Lucia Bertana καὶ ἄλλας.

Δὲν εἶνε ἐπίσης γνωστόν, ὅτι ἐν Γερμανίᾳ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἀϊδελβέργης ἡ Olympia Morata ἀνῆλθεν εἰς τὴν καθηγητικὴν ἕδραν; Τὰ πανεπιστήμια τῆς Παδούης, Παβίας καὶ Βολωνίας ἔσχον ἐπανειλημμένας καθηγητείρας. Κατὰ τὸν ιδ' αἰῶνα ἡ Dota d'Accorso ἦτο καθηγήτειρα τῆς νομικῆς ἐν Βολωνίᾳ. Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἤκμασεν ἡ ἐν ἔτει 1718 γεννηθεῖσα Maria Gaetana Agnesi, ἥτις ἐν ἡλικίᾳ 16 ἐτῶν ἦτο κάτοχος 11 γλωσσῶν, προσεκτήσατο δὲ μετὰ ταῦτα τοσαύτας γνώσεις, ὥστε προσκληθεῖσα κατέλαβεν ἐν Βολωνίᾳ τὴν ἕδραν τῶν μαθηματικῶν, μετ' αὐτὴν δὲ ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς φυσικῆς καὶ φιλοσοφίας ἡ ἐπίσης διάσημος Laura Bassi. Ἐν Παδούῃ ἐδίδασκεν ἡ Elena Cornaro Piscopia τὴν φιλοσοφίαν, μαθηματικὴν καὶ ἀστρονομίαν.

Καὶ ἡ Γαλλία ἀνέδειξεν ὡσαύτως ἐπιφανεῖς γυναῖκας οὐκ ὀλίγας, ἐν αἷς ἡ Madame de Sevigné, ἡ Madame de la Fayette καὶ ἡ Madame de Maintenon, αἵτινες ἤκμασαν κατὰ τὸν ιζ' αἰῶνα καὶ δικαίως καταλέγονται μεταξὺ τοῦ Molière, τοῦ La Fontaine, τοῦ Racine καὶ Boileau. Ἐκ τῶν διακριθεισῶν κατὰ τὸν ιη' αἰῶνα ἀναφέρομεν μόνον τὴν Madame de Lambert καὶ τὴν Madame Necker. Τίς δ' ἀγνοεῖ τὰς ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις λογίας, τὴν Madame Guizot, τὴν Madame Emile de Girardin, τὴν George Sand καὶ ἄλλας; Καὶ ἐξ ἄλλων δὲ χωρῶν ἠδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν πλείστας γυναῖκας ἐπὶ πολυμαθείᾳ καὶ ἐπιστήμῃ καὶ πολιτικῇ συνέσει διακριθείσας, οἷον τὴν Εἰρήνην, τὴν Εὐδοκίαν, τὴν Θεοφανώ, τὴν Εἰκασίαν, τὴν Ἄνναν Κομνηνὴν ἐκ τῶν ἡμετέρων, Αἰκατερίνην τὴν Μεγάλην τῆς Ῥωσίας, τὴν Χριστίναν τῆς Σουηδίας, τὴν Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας, τὴν Dora d'Istria καὶ ἄλλας, δι' ὧν ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν ὑλιστῶν δεικνύεται ἀβάσιμος καὶ σαθρός.

Ἄλλως τε φρονῶ ὅτι δὲν δύναταί τις νὰ ἐξαγάγῃ δίκαιον καὶ ὀρθὸν συμπέρασμα, συγκρίνων πρὸς ἄλληλα δύο ὄντα διάφορον ἔχοντα προορισμὸν καὶ ὑπὸ διαφόρους περιστάσεις ζῶντα. Ἐκβάλλετε τὴν γυναῖκα ἐκ τοῦ οἴκου, ὅστις ἀπορροφᾷ πᾶσαν αὐτῆς τὴν σκέψιν καὶ τὴν πνευματικὴν ἐνέργειαν· ἀπαλλάξατε αὐτὴν τῶν πολλῶν καὶ ποι-

κίλων καθηκόντων τῆς συζύγου, τῆς μητρὸς καὶ τῆς οἰκοδεσποίνης· ἀφήσατε αὐτὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ν' ἀσχολῆται ἐλευθέρως ὡς ὁ ἀνὴρ εἰς οἱονδήποτε ἔργον, καὶ θὰ ἴδητε ὅτι αἱ μετριότητες μεταξὺ τῶν γυναικῶν δὲν θὰ ἦνε πιθανώτατα πλειότεραι ἢ αἱ μετριότητες μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν. Ἀλλ' ὄχι, ἂς ἀφήσωμεν τὴν γυναῖκα ἐκεῖ, ὅπου πανσόφως ἔθηκεν αὐτὴν ὁ δημιουργός. Δὲν ἔχει ἀνάγκην ἡ γυνὴ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν οἶκον, τὸ κέντρον τοῦτο τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῆς προορισμοῦ, καὶ νὰ ριφθῇ εἰς τὴν κοινωνίαν, ἵνα δείξῃ ὅτι δὲν μειονεκτεῖ τοῦ ἀνδρὸς πνευματικῶς. Μή, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ ἀνὴρ ὑπερέχει τῷ ὄντι τῆς γυναικὸς κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος, δὲν ὑπερέχει ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρὸς κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ αἰσθήματος; Μὴ ἡ πίστις, ἡ ἀγάπη, ἡ ἀφοσίωσις, ἡ αὐταπάρνησις, ἡ λεπτότης καὶ τρυφερότης καθόλου τῶν αἰσθημάτων, δι' ὧν κατ' ἐξοχὴν διακρίνεται ἡ γυνή, δὲν εἶνε ἱκανὰ καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα νὰ ἐξισώσωσι τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς ὑλιστὰς νὰ πείσωσιν ὅτι ματαίως ἀγωνίζονται ν' ἀποδώσωσι τοιαύτας ἐξόχους ἀρετάς, τοιαῦτα ὑψηλὰ αἰσθήματα εἰς ἁπλῆν ὑλικὴν μηχανήν, εἰς τὸν ἐγκέφαλον;

Στενότατα πρὸς τὸν περὶ γυναικείου φύλου ἰσχυρισμὸν τῶν ὑλιστῶν συνδέεται ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτῶν, καθ' ὃν ἡ πνευματικὴ μειονεξία τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν τῶν ἱσταμένων ἐπὶ τῆς κατωτάτης βαθμῖδος τῆς ἀναπτύξεως προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἐγκέφαλος αὐτῶν εἶνε μικρότερος καὶ ἀτελέστερος ἢ ὁ τῶν ἀνεπτυγμένων φυλων. Ἀλλ' ἐπιστημονικὴ ἔρευνα κατέδειξεν ὅτι πολλοὶ τῶν βαρβαρωτάτων λαῶν ἔχουσιν ἐπίσης ἀνεπτυγμένον ἐγκέφαλον, ὡς οἱ προεξάρχοντες τοῦ πολιτισμοῦ Εὐρωπαῖοι. Οὕτω λ. χ. οἱ Ἐσκιμῶ τάσσονται κατὰ τὸν ἐγκεφαλικὸν ὄγκον ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τοὺς Παρισινούς, οἱ Καλμοῦκοι πρὸς τοὺς Γερμανούς, οἱ Λάπποι πρὸς τοὺς Ἰταλούς, οἱ Κινέζοι ἐν μοίρᾳ ἀνωτέρᾳ τῶν Ἄγγλων καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἂν παρὰ τοῖς βαρβάροις λαοῖς ἐπικρατεῖ μειονεξία πνευματική, αἰτία τούτου δὲν εἶνε ὁ ἐγκέφαλος, ἀλλ' αἱ δυσμενεῖς περιστάσεις, ἐν αἷς ζῶσι καὶ αἵτινες δὲν ἐπιτρέπουσιν αὐτοῖς τὴν ἐξάσκησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν αὐτῶν δυνάμεων. Ὅτι δὲ οἱ βάρβαροι οὗτοι λαοὶ δὲν εἶνε ἀνεπίδεκτοι πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἀποδεικνύει ἡ καθ' ἑκάστην πεῖρα. Πόσοι ἐκ τῶν βαρβάρων τούτων λαῶν, τυχόντες εὐνοϊκωτέρων περιστάσεων, ποιοῦσιν ὁσημέραι πνευματικὰς προόδους καὶ ἐκπολιτίζονται! Πόσοι δὲ ἄγριοι, ἐν εὐρωπαϊκαῖς χώραις γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες, ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν εἰς βαθμὸν εὐρωπαϊκῆς πνευμα-

τικῆς ἀναπτύξεως! Ἄρα καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τῶν ὑλιστῶν ἀποδεικνύεται ἀβάσιμος.

Οἱ ὑλισταὶ ἰσχυρίζονται ὡσαυτως, ὅτι λόγιοι καὶ διακεκριμένοι νόες ἔχουσι βαρὺν ἐγκέφαλον, γύρους δ' ἐγκεφάλου ὡραίους, λεπτοφυεῖς καὶ πολυαρίθμους, τοὐναντίον ἠλίθιοι καὶ παράφρονες ἔχουσι μικρόν, ἀνώμαλον καὶ ἀκανόνιστον ἐγκέφαλον. Ἂν ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τῶν ὑλιστῶν ἦτο ἀληθής, τότε λόγιοι καὶ διακεκριμένοι ἄνδρες ἔπρεπε νὰ ἔχωσι *πάντοτε* λεπτότερον, ὡραιότερον καὶ βαρύτερον ἐγκέφαλον ἢ οἱ κοινοὶ καὶ ἀπαίδευτοι. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἀνευρέθησαν ἔστιν ὅτε ὡραῖοι καὶ ἐξαίρετοι ἐγκέφαλοι παρὰ μεγάλοις καὶ ἐξόχοις ἀνδράσι· τοιοῦτον ἐξαίρετον καὶ βαρύτατον ἐγκέφαλον εὑρέθη ἔχων ὁ Μπετόβεν, ὁ Κυβιέ, πρὸ πάντων δὲ ὁ Σχίλλερ, οὗτινος τὸ κρανίον ὁμολογεῖται βαρύτερον πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ζυγισθέντων· ἀλλὰ τί τὸ ἐντεῦθεν ὄφελος διὰ τὸν ὑλισμόν, ἀφοῦ εἶνε ἐπίσης ἀληθές, ὅτι μωροὶ καὶ ἠλίθιοι ἐκέκτηντο ὡραιοτάτους καὶ κανονικώτατα ἀνεπτυγμένους ἐγκεφάλους, ἐπιφανεῖς δὲ καὶ ἔξοχοι ἄνδρες ἐκέκτηντο ἐγκέφαλον ἐλαφρὸν καὶ ἀκανόνιστον; Πρόσφατος εἶνε ἡ ἐντύπωσις ἡ παραχθεῖσα ἐκ τῆς καταμετρήσεως τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ Γαμβέτα, ὅστις εὑρέθη ἔχων βάρος πολὺ μικρότερον τοῦ συνήθους. Εἶνε δυνατὸν νὰ στηρίξῃ τις ἐπὶ τοιούτων βάσεων πορίσματα ἐπιστημονικὰ ἀναντίρρητα καὶ βέβαια;

Ὁ ὑλισμὸς ζητεῖ νὰ ἐπωφεληθῇ τὰ ἐν τῷ παράφρονι φαινόμενα, ἰσχυριζόμενος ὅτι οἱ παράφρονες πάσχουσι πάντοτε τὸν ἐγκέφαλον, ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχικαὶ ἀσθένειαι προέρχονται ἐκ στρεβλώσεως τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ὅτι οὐδεμία σπουδαία βλάβη τοῦ ἐγκεφάλου δύναται νὰ συμβῇ ἄνευ τῆς ἀναλόγου διαταράξεως τῆς ψυχῆς. Δὲν εἰσερχόμεθα εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ ζητήματος τούτου, ἐν ᾧ αἱ ἀντιφατικώταται ἐκφέρονται γνῶμαι· διότι οἱ μὲν τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα εἰδικῶν ζητοῦσι τὴν αἰτίαν τῆς παραφροσύνης μόνον ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, οἱ δὲ μόνον ἐν τῇ ψυχῇ, οἱ δὲ καὶ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ. Τοῦτο μόνον παρατηροῦμεν ἐνταῦθα ὡς βέβαιον καὶ ἀναντίρρητον, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν πασχόντων τὰς φρένας πάσχουσιν ἐκ ψυχικῶν ἀφορμῶν. Πλημμελὴς ἀνατροφή, ἔλλειψις πνευματικῆς μορφώσεως καὶ ἀναπτύξεως, ἠθικαὶ παρεκτροπαί, ὑπέρμετρος λύπη καὶ χαρά, πάθη βίαια καὶ ἄγρια καὶ τὰ παρόμοια, ταῦτα ἐπιφέρουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν παραφροσύνην. Ἰδοὺ διατί ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ παράφρονος οὐδεμία ἀπαντᾷ στρέβλωσις, τότε δὲ μόνον ἀπαντᾷ τοιαύτη, ὅταν ἡ πνευματικὴ ἀσθένεια συνδέηται μετὰ σωματικῆς, νευρικῆς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ

παθήσεως. Τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην ἀλήθειαν βεβαιοῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι πνευματικῶς ἀσθενεῖς κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ βίου αὐτῶν στιγμὰς ἀνακτῶνται καὶ πάλιν τελείως τὰς πνευματικὰς αὐτῶν δυνάμεις. Ἂν ἡ διατάραξις τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ πνεύματος ἦσαν ταὐτόσημα, οὐδαμοῦ οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο τὸ πνεῦμα νὰ τελέσῃ τὰς λειτουργίας αὐτοῦ ἐν τεταραγμένῳ καὶ ἀκανονίστῳ ἐγκεφάλῳ. Καὶ ἡ διατάραξις λοιπὸν τῶν φρενῶν διαταράττει τοὺς κύκλους τῶν ὑλιστῶν, διότι ἀποδεικνύεται ἐπιστημονικῶς ὅτι δὲν προέρχεται πάντοτε, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ ὑλισμός, ἐκ παθήσεων τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλὰ συνήθως καὶ πρὸ πάντων ἐκ ψυχικῶν ἀφορμῶν.

Ὁ ὑλισμὸς ζητεῖ νὰ ἐξαγάγῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ συμπεράσματα ἐκ τῆς πανθομολογουμένης ἀλληλεπιδράσεως ψυχῆς καὶ σώματος, ἤτοι ἐκ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως καὶ ἀναφορᾶς, ἐν ᾗ ἡ ψυχὴ διατελεῖ πρὸς τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὸν σωματικὸν καθόλου ὀργανισμόν. Ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν ψυχὴν πάθη καὶ αἰσθήματα, τροφαὶ καὶ νόσοι σωματικαί· ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ σώματος· μεταχειρίζεται αὐτὸ ὡς κυρία· ἐνδίδει κατὰ τὸ δοκοῦν ἢ ἀνθίσταται εἰς σωματικὴν ἐπίδρασιν καὶ ἐρεθισμόν. Ποσάκις ὁ ἄνθρωπος δεικνύεται ἀνώτερος ἐπιγείων καὶ χαμερπῶν παθῶν καὶ ὑψοῦται εἰς κόσμον πνευματικώτερον καὶ νοερώτερον! Ποσάκις καὶ αὐτὸς ὁ ἐξωλέστατος τῶν ἀνθρώπων, ὁ πιστότατος τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ καὶ κλίσεων θεράπων, διασώζει ἔτι ζωηρὰν τὴν συνείδησιν, ὅτι δύναται ν' ἀντιστῇ εἰς τὰς ὁρμὰς αὐτοῦ, ὅτι εἶνε ἐλεύθερος ἀπέναντι τῶν σωματικῶν ἡδονῶν!

Τίς ἀγνοεῖ, ὁποῖον ὑπεράνθρωπον ἡρωϊσμὸν ἐπεδείξαντο κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς διωγμοὺς νεανίαι καὶ παρθένοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, παιδία καὶ γέροντες; Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι φαιδρῶς καὶ μειλιχίως ἐμειδίων καὶ ἐνθουσιῶντες ἔψαλλον ἐν τῷ μέσῳ τῶν σωματικῶν βασάνων καὶ στρεβλώσεων; Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι ἄνθρωποι ἐξησθενηκότες ὑπέστησαν ἐπὶ τῶν ἐπαναστάσεων καὶ τῶν πολέμων καρτερικῶς καὶ γηθοσύνως τὸν θάνατον ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, ἐνῷ ἄνθρωποι ἰσχυρότατοι ἐλιποθύμησαν μετὰ δειλίας ἀκατονομάστου πρὸ τῆς θέας τοῦ θανάτου, τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ἰκριώματος, πολλάκις δὲ καὶ ἀπέθανον; Καὶ δύναταί τις λοιπὸν μετὰ λόγου νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἡ ψυχὴ ὑπείκει πάντοτε εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὸν σωματικὸν ὀργανισμὸν καὶ ὅτι ἄρα ψυχὴ καὶ ἐγκέφαλος εἶνε ταὐτόσημα;

Καὶ αὐτὸ τὸ οἰκτρότατον φαινόμενον, ὅπερ μόνον ἐν ἀνθρώποις ἀπαντᾷ, καὶ αὐτὴ ἡ αὐτοκτονία δὲν δεικνύει ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε οὕτω ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ, ὥστε καὶ εἰς τὴν κατα-

στροφὴν αὐτοῦ νὰ προβαίνῃ; Ἤκουσέ τίς ποτε ὅτι φυτὸν ἢ ζῷον ηὐτοκτόνησεν, ὅτι μηχανή τις ἔστρεψε καθ' ἑαυτῆς τὸ ὅπλον καὶ ηὐτοκτόνησε; Καὶ ὅμως ὁ ἄνθρωπος αὐτοκτονεῖ, διότι δὲν εἶνε φυτὸν ἢ ζῷον, δὲν εἶνε ἁπλῆ μηχανή, ἀλλ' ὑπάρχει ἐν αὐτῷ ἑτέρα τις δύναμις ἀνεξαρτήτως ἐνεργοῦσα καὶ δυναμένη νὰ εἴπῃ πρὸς τὸ σῶμα: δὲν θέλω νὰ ὑπάρχῃς, καὶ καταστρέφει αὐτό.

Τὸ ἐσφαλμένον τοῦ ἰσχυρισμοῦ τῶν ὑλιστῶν ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι δύο ἀπ' ἀλλήλων ἐξαρτωμένας δυνάμεις ἐκλαμβάνουσιν ἓν καὶ τὸ αὐτό. Ἡ ψυχή, λέγουσιν, ἐξαρτᾶται ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῆς ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου, ψυχὴ ἄρα καὶ ἐγκέφαλος εἶνε ταὐτόσημα. Ἡ ψυχή, εἶπέ ποτε ὁ Ἑλβέτιος, ὑψουμένου τοῦ σώματος ἐπὶ κλίμακος, συνανυψοῦται μετ' αὐτοῦ· ἡ ψυχὴ συμμετέχει τῶν διαφόρων τοῦ σώματος καταστάσεων, ἡ ψυχὴ ἄρα εἶνε ὕλη. Ἡ ψυχὴ ὁρᾷ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀκούει διὰ τῶν ὤτων, δὲν ἕπεται ὅμως ἐντεῦθεν ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὰ ὦτα εἶνε ἡ ψυχή. Ἡ ψυχὴ λειτουργεῖ διὰ τοῦ ἐγκεφάλου· δὲν ἕπεται ὅμως ἐντεῦθεν ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε ὁ ἐγκέφαλος.

Καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ ψυχὴ ἐν πάσαις αὐτῆς ταῖς ἐνεργείαις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου, δὲν ἕπεται ἐντεῦθεν ὅτι ἐγκέφαλος καὶ ψυχὴ εἶνε ταὐτόσημα. Ἂν ἐκ τῆς ἐξαρτήσεως τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου θελήσωμεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐγκέφαλος καὶ ψυχὴ εἶνε ταὐτόσημα, τότε μετὰ τοῦ αὐτοῦ λόγου καὶ κατ' ἀνάγκην τὸ παίζειν μουσικοῦ τινος ἐπὶ τοῦ ὀργάνου δέον νὰ ἐκληφθῇ ἁπλῆ τοῦ ὀργάνου ἐνέργεια καὶ τὸ ὄργανον νὰ ταὐτισθῇ μετὰ τοῦ μουσικοῦ! Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐξαρτᾶται πολλαχῶς ἐκ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἰδίως τοῦ ἐγκεφάλου, καθόσον ὁ σωματικὸς ὀργανισμὸς καὶ τὸ ὅλον νευρικὸν σύστημα προωρίσθησαν νὰ χρησιμεύωσιν ὡς μέσα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν πολλῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν. Καὶ ἅπας δὲ ὁ ὀργανισμὸς τοῦ σώματος ἡμῶν εἰς οὐδὲν ἄλλο χρησιμεύει ἢ ὡς μέσα, δι' ὧν αἵ τε ἐντυπώσεις τῶν ἐκτὸς συγκεντροῦνται ἐν τῇ ψυχῇ καὶ αἱ ψυχικαὶ ἐνέργειαι εἰς τὰ ἐκτὸς ἐκδηλοῦνται. Ἐὰν ἄρα τὰ σωματικὰ ὄργανα ἀναπτυχθῶσι καὶ ἐνεργῶσι κανονικῶς, κανονικῶς τελοῦνται καὶ αἱ ψυχικαὶ ἐνέργειαι· ἐὰν τοὐναντίον ὁ σωματικὸς ὀργανισμὸς πάσχῃ, χωλαίνουσι καθόλου καὶ αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι. Καθὼς εἷς Μόζαρτ δὲν δύναται νὰ παίζῃ κανονικῶς ἐπὶ παραχόρδου κλειδοκυμβάλου, καθὼς εἷς Παγανίνη, χαλασθείσης χορδῆς τινος, δὲν δύναται νὰ παίζῃ ἐπὶ τοῦ τετραχόρδου, καὶ εἷς Ἀρίων δὲν δύναται ἐπὶ τοῦ βαρβίτου νὰ ἦνε κύριος τῶν τόνων, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ δὲν δύναται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον αὐτῆς ἐν διεφθαρμένῳ ὀργάνῳ,

οὕτω καὶ αἱ διαταράξεις τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ συνεπάγονται συχνότατα διατάραξιν τῆς ἁρμονικῆς ἀλληλεπιδράσεως σώματος καὶ ψυχῆς.

Ἀλλ' ἡ γυμνότης καὶ τὸ ἀνίσχυρον τοῦ ὑλισμοῦ καταδεικνύονται πρὸ πάντων, ὅταν πρόκηται νὰ ἐξηγήσῃ τὰ πνευματικὰ φαινόμενα. Ἔχομεν αὐτοσυνειδησίαν, ἤτοι νοοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς ἀδιαίρετον ἑνότητα, ὡς τὸ κέντρον τῆς ἰδίας ἡμῶν ἐνεργείας, ὡς αὐθύπαρκτον προσωπικὸν ὂν ἀπέναντι τῶν λοιπῶν ὄντων· καὶ τὴν αὐτοσυνειδησίαν ταύτην οὐδὲν ζῷον οὐδ' ἕτερόν τι ἐπὶ γῆς δημιούργημα φέρει ἐν ἑαυτῷ. Σκεπτόμεθα, ἤτοι ἐπιγινώσκομεν ἀληθείας, αἵτινες εἶνε ἀναγκαῖαι καὶ καθολικαί, αἵτινες δὲν ἐκφαίνονται ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ὡς τοιαῦται. Λαλοῦμεν καὶ ἡ γλῶσσα εἶνε ἡ ἔκφανσις τῆς διανοίας. Εἴμεθα ἐλεύθεροι καὶ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν συνείδησιν ἔχομεν ἐν πάσῃ ἡμῶν πράξει. Ταῦτα πάντα δὲν εἶνε ἀπάτη· πᾶς ἄνθρωπος αἰσθάνεται τοῦτο, καὶ ἄνευ τῆς παραδοχῆς οὐσίας τινὸς διαφόρου τοῦ σώματος, οὐσίας αὐθυπάρκτου, πάντα ταῦτα τὰ φαινόμενα δὲν δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν. Ὁ ἐγκέφαλος δὲν ἐξηγεῖ τὰ φαινόμενα ταῦτα. Ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐγκεφάλου δὲν δύναται νὰ ἦνε ἄλλη ἢ ἐκείνη, ἣν τὰ διάφορα τοῦ ἐγκεφάλου μέρη παράγουσι, κινοῦντα ἑαυτὰ καὶ ἀμοιβαίως ἐπ' ἄλληλα ἐπενεργοῦντα. Καὶ ἡ ἐνέργεια αὕτη θὰ παραγάγῃ ἔννοιαν; Ἂν τὰ διάφορα μέρη τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης προστρίβωνται πρὸς ἄλληλα, δύνανται νὰ προέλθωσιν ἐντεῦθεν ρευστὰ ἢ ἀέρια, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῆς κινήσεως ταύτης τοῦ ἐγκεφάλου παράγεται ἰδέα, πνευματικόν τι, ψυχὴ αὐτοσυνείδητος, τοῦτο εἶνε ἀδύνατον. Ἐκ τοῦ σωματικοῦ ἀδύνατον νὰ παραχθῇ ψυχικόν, ἐκ τῆς ὕλης ἀδύνατον νὰ παραχθῇ τὸ πνεῦμα.

Ἂν ἅπας ὁ ψυχικὸς ἡμῶν βίος εἶνε ἁπλοῦν χημικὸν προϊόν, ἁπλῆ φυσικὴ ἐν ἡμῖν ἐνέργεια, πόθεν προέρχεται ὅτι παράγω ἐν ἐμαυτῷ κατ' ἀρέσκειαν ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἔννοιαν; Πόθεν προέρχεται ὅτι ὁ πνευματικὸς βίος μου καὶ ἰδίως ἡ αὐτοσυνειδησία μου μένει ἡ αὐτὴ ἐν πάσαις ταῖς μεταβολαῖς τοῦ σωματικοῦ μου βίου; Πόθεν προέρχεται, ὅτι ἃς ἅπαξ προσεκτησάμην ἰδέας παραμένουσιν ἐν ἐμοὶ καὶ διατηροῦνται; Ἂν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς ἦσαν ἐνέργεια τοῦ ἐγκεφάλου, τότε ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ ἐπαναλαμβάνηται ἐν ἡμῖν πλὴν ὀλιγίστων παραλλαγῶν ἅπας ὁ ψυχικὸς βίος ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν, ἀνὰ πᾶσαν ὥραν, καθ' ὃν τρόπον τὰ αὐτὰ ἀέρια καὶ ρευστὰ ἐκκρίνονται πάντοτε ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου, δὲν θὰ εἶχον δὲ τὴν δύναμιν νὰ σκεφθῶ ὅ,τι ἤθελον, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ σκέπτωμαι καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον

Δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ μεταβῶ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἔννοιαν. Δὲν θὰ ἠδυνάμην ν' ἀναπαραστήσω ἐν ἐμοὶ προτέρας ἐννοίας, ἂν ἡ ἐγκεφαλικὴ ὕλη δὲν συνετίθετο κατὰ τὸν πρότερον τρόπον. Δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ συνδέσω προτέραν μετὰ παρούσης ἐννοίας. Ὁ ὑλισμὸς ναυαγεῖ ἀδυνατῶν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι πνευματικόν τι δύναται νὰ παραχθῇ ἐκ τοῦ ὑλικοῦ. Οἱ περιφανέστεροι τῆς φυσιολογίας διδάσκαλοι ὁμολογοῦσιν ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἐξηγήσωσι φυσιολογικῶς τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας τῆς ψυχῆς· ὁ δὲ πολὺς Λίβιγ ἐπιβεβαιοῖ τὴν ἀλήθειαν ταύτην λέγων· «Τὰ φαινόμενα τοῦ ἀνωτέρου πνευματικοῦ βίου δὲν δύνανται ἐν τῇ ἐνεστώσῃ τῆς ἐπιστήμης καταστάσει ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὰ πρῶτα αὐτῶν αἴτια. Οὐδὲν πλέον περὶ αὐτῶν οἴδαμεν ἢ ὅτι ὑπάρχουσιν· ἀποδίδομεν δ' αὐτὰ εἰς ἄϋλόν τινα ἐνέργειαν».

Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἀπροκαλύπτως ὁμολογῶ, ὅτι, ἂν ἦτο δυνατὸν διὰ πραγμάτων νὰ δειχθῇ ὅτι ὁ ἐγκέφαλος εἶνε αὐτὴ ἡ ψυχή, ὅτι τὰ μεγάλα τῶν αἰώνων πνεύματα, ἅτινα ἡ ἀνθρωπότης ἀπεθέωσε καὶ ἐλάτρευσεν, οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ ἁπλῆ συλλογὴ ὑλικῶν μορίων μηδενισθέντων διὰ παντὸς μετὰ τῆς ὕλης, ἂν τοῦτο ἦτο δυνατόν, θὰ ἐτόλμων νὰ προφέρω βλασφημίαν, θὰ ἔλεγον: Σύ, πλάστα καὶ δημιουργέ μου, Σὺ εἶσαι ὁ πρῶτος τοῦ ὑλισμοῦ διδάσκαλος· διότι Σὺ κατέστησας τὴν ὕλην ἱκανὴν νὰ παράγῃ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα πνευματικὰ προϊόντα, ἅτινα ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ κλίνωμεν γόνυ ἐνώπιον τῶν ἐξοχωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ νὰ λατρεύωμεν ἐν αὐτοῖς τί; ἁπλῆν συλλογὴν μορίων, τὸν ἐγκέφαλον, τὴν ὕλην! Ἂν ἁπλῆ συλλογὴ μορίων εἶνε ἱκανὴ νὰ παράγῃ καὶ δημιουργῇ κόσμους ὅλους πνευματικούς, διατί τότε νὰ μὴ ἀρνηθῶ καὶ Σέ, ὃν ὡς πνεῦμα ἄπειρον λατρεύω, καὶ νὰ εἴπω ὅτι καὶ τὸ σύμπαν τοῦτο παρήχθη ἐκ τυχαίας συναρμολογῆς μορίων; Ἀλλ' ὄχι, οὐδέποτε θὰ κατορθώσῃ ὁ ὑλισμὸς ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἶνε ἁπλῆ συλλογὴ μορίων, ὅτι εἶνε ὕλη νεκρὰ καὶ ἄψυχος ἡ ζῶσα καὶ ἐνεργὸς ἐκείνη δύναμις, ἣν πνεῦμα καλοῦμεν. Διὰ τῆς δυνάμεως ταύτης ὁ ἄνθρωπος, ἀσθενέστερος ὢν πολλῶν ἄλλων ἐπὶ τῆς γῆς ὄντων, ἀνεδείχθη κύριος καὶ βασιλεὺς τῆς κτίσεως, διεισέδυσεν εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς, διέτρεξε τὰ ἀχανῆ τῶν οὐρανῶν πελάγη, πλέει ἀτάραχος διὰ μέσου τῶν ἀγρίων κυμάτων καὶ τῶν ὠκεανῶν, ἐμηδένισε τὰς ἀποστάσεις τοῦ χώρου καὶ χρόνου, παρέχει μορφὴν καὶ ζωὴν εἰς τὴν ἄμορφον καὶ νεκρὰν ὕλην, μεταβιβάζει ἀκαριαίως τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας αὐτοῦ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον γῆς, μεταρσιοῦται ὑπεράνω τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, δημιουργεῖ κόσμους ὅλους ἰδεώδεις καὶ πνευ-

ματικούς, ἀνέπτυξε τοὺς νόμους τοῦ δικαίου, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ, καὶ ἐκ τοῦ μικροσκοπικοῦ σημείου, ἔνθα ἵσταται, ἀνυψώθη μέχρις αὐτοῦ τοῦ θρόνου τοῦ Ὑψίστου, καὶ ἡ δύναμις αὕτη, δι' ἧς ἐτελέσθησαν τοσαῦτα θαυμάσια, εἶνε ἁπλῆ συλλογὴ μορίων, εἶνε ὁ ἐγκέφαλος, εἶνε ὕλη νεκρὰ καὶ ἄψυχος; Ὄχι, μυριάκις ὄχι. Εἶνε δύναμις αὐθύπαρκτος καὶ αὐθυπόστατος, ἥτις ἀπαλλασσομένη τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος, προώρισται νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἀθανασίαν, νὰ ζήσῃ αἰωνίως.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων νομίζω ὅτι, ἂν μή τι ἄλλο, κατεδείχθη τοὐλάχιστον ὅτι αἱ βάσεις τοῦ ὑλισμοῦ δὲν εἶνε στερεαὶ καὶ ἀδιάσειστοι Καὶ ὅμως ἐπὶ τοιούτων βάσεων στηριζόμενοι οἱ νεώτεροι τοῦ ὑλισμοῦ ἀντιπρόσωποι, κηρύττουσι πανταχοῦ ὡς ἀδιοφιλονείκητα ἐπιστημονικὰ πορίσματα τὰς ἀρχὰς αὐτῶν καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἀπορρέοντα ὀλέθρια ἠθικὰ δόγματα. Ὕπαρξις Θεοῦ, ἀθανασία ψυχῆς, ἠθικὸς νόμος, θρησκεία, συνείδησις, ἐλευθέρα θέλησις, ταῦτα πάντα, λέγουσιν οἱ ὑλισταί, εἶνε λέξεις κεναί, εἶνε μωρία. Οὐδένα ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἀνώτερον καὶ εὐγενέστερον σκοπόν· ἔχει τὴν αὐτὴν ἀρχήν, ἔχει τὸ αὐτὸ τέλος καὶ τὸ ζῷον. Φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. Ἰδοὺ κατὰ τοὺς ὑλιστὰς ὁ ὕψιστος τοῦ ἀνθρώπου νόμος. Ἡδονὴ καὶ ἀπόλαυσις. Ἰδοὺ κατὰ τοὺς ὑλιστὰς ὁ μόνος τοῦ ἀνθρώπου προορισμός. Δὲν θέλομεν αὐταπάρνησιν, ἀναφωνοῦσιν οἱ ὑλισταί. Ἀφίνομεν τοὺς μωροὺς καὶ φαντασιοπλήκτους ν' ἀποθνήσκωσιν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, νὰ πίνωσι τὸ κώνειον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ν' ἀγωνίζωνται ἐν αὐταπαρνήσει ὑπὲρ παντὸς ὅ,τι καλόν, εὐγενὲς καὶ γενναῖον· ἡμεῖς ἀπολαύσεις θέλομεν, νυμφῶν χορούς, νέκταρ καὶ ἀμβροσίαν θέλομεν. Ὦ, ἂν ὁ κόσμος οὐδέποτε ἐπίστευεν εἰς Θεόν, πόσον θὰ ἦτο εὐτυχέστερος (H. Heine)!

Δὲν προχωρῶ, ἵνα μὴ μολύνω τὰ ὦτα ὑμῶν διὰ τοιούτων φρικωδῶν καὶ ἀποτροπαίων δογμάτων. Καὶ δὲν εἶνε μὲν νέα τὰ δόγματα ταῦτα· ἀλλ' ἐνῷ ἄλλοτε περιωρίζοντο εἰς ὡρισμένους τινὰς κύκλους, νῦν διὰ τοῦ τύπου, διὰ συγγραφῶν δημωδῶν καὶ διὰ προφορικῆς διδασκαλίας διεισέδυσαν εἰς τὰς καρδίας τῶν πολλῶν καὶ ἐκλόνισαν καὶ διεσάλευσαν τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις καὶ παρέδωκαν αὐτοὺς ἀκαθέκτους καὶ ἀχαλινώτους εἰς τὰ πάθη καὶ τὰς ὀρέξεις αὐτῶν ἐπὶ βλάβῃ ἀνυπολογίστῳ, ἐπὶ κινδύνῳ ἀναποφεύκτῳ καὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν.

Ἐσπούδαζον πρὸ ἐτῶν ἐν Λειψίᾳ, ὅτε ὁ ἐνθουσιωδέστερος, ἀλλὰ καὶ ἀποτομώτερος ἱεραπόστολος τοῦ νεωτέρου ὑλισμοῦ, ὁ Büchner,

ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην καὶ ἀπήγγελλεν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ τὰ ὑλιστικὰ αὐτοῦ δόγματα. Εἷς τῶν ἐκεῖ διαπρεπεστέρων καθηγητῶν τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ Πανεπιστημίου σχολῆς, ὁ πρὸ ὀλίγου ἀποθανὼν Ἄρενς, ἔγραφεν ἔν τινι ἐπιχωρίῳ ἐφημερίδι πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι πᾶς συνετὸς καὶ ἐχέφρων πολίτης καθῆκον ἔχει ἱερὸν ν' ἀγωνίζηται πάσῃ δυνάμει κατὰ τῆς διαδόσεως διδασκαλίας, ἥτις διδάσκει νὰ λατρεύωμεν τὴν ὕλην ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, αἴρει τὴν πίστιν εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ θέτει ἀντ' αὐτῆς τύχην τυφλὴν καὶ εἱμαρμένην ἰδιότροπον, ἐκλαμβάνει τὸν ἐγκέφαλον ὡς ψυχήν, καταρρίπτει τὴν ἐλευθέραν θέλησιν καὶ τὴν εὐθύνην τῶν πράξεων, κηρύττει τὸ συμφέρον καὶ τὴν ἀπόλαυσιν ὡς τὸν μόνον τοῦ ἀνθρώπου προορισμὸν καὶ τελεῖαν ἐπαπειλεῖ ἀποσύνθεσιν καὶ ἀνατροπὴν τῆς κοινωνίας. Ἀλλὰ καὶ οἱ κράτιστοι τῶν νεωτέρων φυσιοδιφῶν, ἐλέγχοντες τὴν πλάνην τοῦ ὑλισμοῦ, ὑποδεικνύουσι τὸ βάραθρον, εἰς ὃ αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ ὠθοῦσι τὴν κοινωνίαν· ὁ δὲ περιφανέστατος τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπολόγων, ὁ Virchow, εἶπεν ἔν τινι ἐπιστημονικῷ συνεδρίῳ, ὅτι ἀνυπολόγιστον φέρουσιν εὐθύνην ἐκεῖνοι, οἵτινες θεωρίας ἀναποδείκτους διαδίδουσιν εἰς τὸν λαὸν ὡς ἀδιαφιλονείκητα ἐπιστημονικὰ πορίσματα, καὶ ἐκλόνισαν οὕτω τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς τῶν πολλῶν πεποιθήσεις, καὶ ἔδωκαν τὴν κυριωτάτην ὤθησιν εἰς τὰ κοινωνικὰ ἐκεῖνα ζητήματα, ἅτινα συνταράττουσι καὶ ἐπαπειλοῦσι τὰς νεωτέρας κοινωνίας.

Ἀλλ' ἂν οἱ κηρύττοντες τὰς ὑλιστικὰς ἀρχὰς εἰς ἔθνη κραταιὰ καὶ ἀνεπτυγμένα χαρακτηρίζονται ὡς ἐχθροὶ ἐπίφοβοι τῆς κοινωνίας, ὡς μεγίστην ὑπέχοντες ἐπὶ τούτῳ εὐθύνην, τί ἆρά γε δικαιοῦταί τις νὰ εἴπῃ περὶ ἐκείνων, οἵτινες καὶ παρ' ἡμῖν ζητοῦσι νὰ εἰσαγάγωσι τὰς ὑλιςικὰς ταύτας ἀρχάς; Ναί· καὶ παρ' ἡμῖν ὑψοῦται δυςυχῶς ἡ φωνὴ τοῦ ὑλισμοῦ. Καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοὶ οἱ ἐμπεπιστευμένοι τὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν τοῦ ἔθνους οὐχὶ σπανίως κηρύττουσιν ἀπὸ τῆς ἕδρας ὑλιστικὰς ἰδέας καὶ διασαλεύουσι τὸ κῦρος τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Ἐβδελύχθημεν πάντοτε τὰ ἱερὰ δικαστήρια, τὰς πυρὰς καὶ τὰ ἰκριώματα, τὰ ἀναθέματα καὶ τὰς δίκας τῶν Γαλιλαίων· ἀλλ' ἐβδελύχθημεν ἐπίσης τὴν κακῶς νοουμένην ἐκείνην ἐλευθερίαν, ἥτις εἴτε χάριν ματαίας ἐπιδείξεως, εἴτε ἐξ ἐλλείψεως παντὸς ἠθικοῦ φρονήματος, ἐξερχομένη τῶν ὁρίων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ἄνευ ἰσχυρῶν καὶ ἀκαταμαχήτων γεγονότων, ζητεῖ νὰ καταρρίψῃ καὶ ἐξαλείψῃ ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας πᾶσαν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἀρχήν. Καὶ παρ' ἡμῖν, ἂς τὸ ὁμολογήσωμεν παρρησίᾳ, αὐτοὶ οἱ γονεῖς καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις ἐνσπείρουσι πολλαχοῦ εἰς τὰς ψυ-

χὰς τῶν τέκνων αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν πρὸς τὰ θεῖα, τὴν περιφρόνησιν καὶ ἀδιαφορίαν πρὸς ὅ,τι ἱερὸν καὶ εὐγενές. Καὶ παρ' ἡμῖν ὁ τύπος, ὁ τοσαύτην ἔχων ἱερὰν ἀποστολήν, ποσάκις γίνεται ἀφορμὴ εἰς τὴν χαλάρωσιν παντὸς θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ θεσμοῦ! Καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοὶ οἱ πνευματικοὶ τοῦ λαοῦ ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, οἵτινες εἶνε προωρισμένοι καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν νὰ θυσιάζωσιν ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου, ποσάκις θυσιάζουσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ ποίμνιον, ποσάκις γίνονται ζῶντα παραδείγματα οὐχὶ εἰλικρινοῦς εὐσεβείας, οὐχὶ ζήλου θρησκευτικοῦ κατ' ἐπίγνωσιν, οὐχὶ χριστιανικῆς αὐταπαρνήσεως, ἀλλ' εἰδεχθοῦς φαρισαϊσμοῦ, ἀλλὰ ψυχρότητος θρησκευτικῆς καὶ ἀδιαφορίας, ἀλλὰ καπηλείας τῶν θείων καὶ φαύλου ὑλισμοῦ! Ποῦ δὲ παρ' ἡμῖν τὰ κατὰ τοῦ ὑλισμοῦ ὅπλα; Ποῦ παρ' ἡμῖν ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἀνατροφή, ἥτις παρ' ἄλλοις λαοῖς ἀναστέλλει τὸν ὁρμητικὸν τοῦ ὑλισμοῦ χείμαρρον; Ποῦ παρ' ἡμῖν ἡ σύντονος τῆς πολιτείας μέριμνα, ἥτις ἀλλαχοῦ καταβάλλεται εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ λαοῦ ἀγωγήν; Ποῦ παρ' ἡμῖν οἱ κορυφαῖοι τῶν ἐπιστημόνων, οἵτινες ἀλλαχοῦ ἐρρωμένως παλαίουσι κατὰ τοῦ ὑλισμοῦ; Ποῦ παρ' ἡμῖν ὁ κλῆρος, ὁ πεφωτισμένος καὶ ἀνεπτυγμένος κλῆρος, ὅστις δι' ὑγιοῦς καὶ λελογισμένης θρησκευτικῆς διδασκαλίας προώρισται νὰ προφυλάξῃ τὸν λαὸν ἀπὸ τῶν ὑλιστικῶν ἀρχῶν οὐδὲν ἧττον ἢ ἀπὸ τῆς λατρείας τοῦ γράμματος, τοῦ μηχανισμοῦ, τῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων, δι' ὧν μαραίνεται καὶ ἄχρηστον ἀποβαίνει τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα; Μὴ πλανώμεθα· πολιτικὴ ἐλευθερία, εὐνομία, κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ πρόοδος ἄνευ θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας εἶνέ τι ἀδύνατον. Ἡ ἱστορία καὶ ἡ πεῖρα διδάσκουσιν ὅτι ἄτομον δύναται νὰ σεβασθῇ ἠθικά τινα ἀξιώματα ἄνευ ὑπερφυοῦς κύρους, ἀλλὰ λαὸς δὲν δύναται νὰ προαχθῇ καὶ ἐκπολιτισθῇ μακρὰν τῆς ἐπιδράσεως τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος. Λαὸς ἀποδεχόμενος τὰς ἀρχὰς τῶν ὑλιστῶν, λαὸς ἀρνούμενος Θεὸν καὶ ἀθανασίαν καὶ φρονῶν ὅτι ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται ἐνάρετος ἢ κακοῦργος, λαὸς τοιοῦτος δὲν εἶνε λαός, εἶνε ὁμὰς κτηνωδῶν ὄντων, ἅτινα ἀλληλοκτονοῦσι καὶ δίκην δούλων ἀποφεύγουσι τὸ κακὸν ἐφ' ὅσον φοβοῦνται τὴν τιμωρίαν καὶ τὴν μάστιγα. «Αἱ ἀκράδαντοι θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, ἔγραφε πρὸ τριετίας ὁ ἐλευθεροφρονῶν Ἰούλιος Σιμών, αἱ ἀκράδαντοι θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις δύνανται μόναι νὰ διαμορφώσωσι μεγάλους πολίτας καὶ μεγάλους λαούς[1]». Ποῦ δὲ ἀλλαχοῦ ἢ ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ ὑπάρχουσιν αἱ τελειό-

[1] Ἴδε Ι. Σκαλτσούνη Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη σελ. 15. Τοῦ ἐμβριθεστάτου τούτου ἔργου ἡ μελέτη εἶνε ἀνωτέρα πάσης συστάσεως.

τεραι καὶ ἐξοχώτεραι θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις; Ποῖον ἄλλο ἱερὸν βιβλίον ἢ τὸ Εὐαγγέλιον κατέχει τὸ μυστήριον νὰ ἐκπολιτίζῃ καὶ ἠθικοποιῇ καὶ ἄτομα καὶ λαούς; Εἴθε ἡ μεγάλη αὕτη ἀλήθεια νὰ κατανοηθῇ ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ σημασίᾳ καὶ ὑπὸ πάντων μὲν ἀνεξαιρέτως, μάλιστα δὲ ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων, πρὶν ἢ τὸ ἔγκλημα καὶ ἡ παρανομία, ἅτινα δσημέραι ἐπιτείνονται παρ' ἡμῖν, προσλάβωσιν ἐπίφοβον χαρακτῆρα. Εἴθε νὰ ληφθῇ ἐν τέλει καὶ παρ' ἡμῖν ἡ δέουσα πρόνοια πρὸς τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ λαοῦ ἀγωγὴν καὶ παιδείαν· διότι ἀλλοίμονον εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, καὶ μάλιϛα τὰ μικρά, ἐν οἷς τὰς ἑδραίας θρησκευτικὰς πεποιθήσεις ἀντικαθιστῶσι τὰ ὀλέθρια τοῦ ὑλισμοῦ δόγματα. Τοιούτων ἐθνῶν ὁ κλῆρος, κατὰ τὴν ἀδιάψευστον τῆς ἱστορίας μαρτυρίαν, εἶνε παρακμή, μαρασμὸς καὶ ἀποσύνθεσις.

Ἰγν. Μοσχάκης.

ΠΕΡΙ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ ΥΟΥ Β'.

Κύριοι συνάδελφοι καὶ φίλοι[1].

Ὁμιλῶν τὴν ἐπιοῦσαν οὕτως εἰπεῖν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ Γερμανία ἐπανηγύρισε τὴν ἀμφιετηρίδα τῶν γενεθλίων τοῦ αὐτοκράτορος Γουλιέλμου, δὲν νομίζω ἀπρόσφορον νὰ εἴπω εἰς ὑμᾶς ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ Φρειδερίκου Β', ὅστις ἔθετο τὸν ἀκρογωνιαῖον τοῦ γερμανικοῦ κράτους λίθον, καὶ διαφέρει μὲν ἐν πολλοῖς τῶν ἄλλων τῆς ἱστορίας πρωταγωνιστῶν, δικαίως ὅμως κατετάχθη εἰς τὴν πάνσεμνον αὐτῶν χορείαν.

Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος κατέκτησε κόσμον ὁλόκληρον, ἀλλὰ τὸ κολοσσιαῖον ἐκεῖνο οἰκοδόμημα κατεκερματίσθη σχεδὸν εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δορυκτήτορος. Ὁ Ναπολέων Α' ὑπήγαγεν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως μέγα μέρος τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης, καὶ τοῦτο ὅμως τὸ δημιούργημα κατελύθη τάχιστα, ζῶντος μάλιστα ἔτι τοῦ δαιμονίου ἀνδρός. Τὸ δ' ἔργον τοῦ Φρειδερίκου Β' ὑπῆρξε μὲν πολὺ μικρότερον, ἀλλά, ἐν τῷ διαστήματι τῆς ἔκτοτε διελθούσης ἑκα-

[1] Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 17 Μαρτίου 1887.

τονταετηρίδος, δὲν ἔπαυσε, πλὴν παροδικῶν τινων δοκιμασιῶν, προαγόμενον καὶ κραταιούμενον. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανε νέος, 33 ἐτῶν, ὁ Ναπολέων ἐν ἀκμῇ τῆς ὡρίμου ἡλικίας, 52 ἐτῶν· μόνος ὁ Φρειδερῖκος παρέτεινε τὸν βίον μέχρι τοῦ 74 ἔτους. Οὐδὲ οἱ ἠθικοὶ αὐτῶν χαρακτῆρες ἦσαν ὅμοιοι, καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν ἐξομολογησεών των ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῆς ἱστορίας. Λέγω καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐξομολογήσεων, διότι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ ἀφηγηθῇ τὰ καθ' ἑαυτόν. Σώζονται μὲν ὀλίγαι τινὲς λέξεις αὐτοῦ, ἐκδηλοῦσαι ἢ τὴν εὐγένειαν ἢ τὴν ὀξύτητα τοῦ νεαροῦ ἐκείνου χαρακτῆρος· ἀλλὰ καὶ αὗται παρεδόθησαν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ συγγραφέων πολὺ μεταγενεστέρων, ὥστε οὔτε εἶναι βέβαιον, ἐὰν ὑπ' αὐτοῦ τῳόντι ἐρρέθησαν Ἀπεναντίας ὅ τε Ναπολέων καὶ ὁ Φρειδερῖκος εἶπον καὶ ἔγραψαν πολλὰ περὶ τῶν ἰδίων πράξεων καὶ φρονημάτων· καὶ ἐκ τῶν ἐξαγορεύσεων τούτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον θέλω παραστήσει εἰς ὑμᾶς τὰ κατὰ τὸν Φρειδερῖκον, ἀντιπαραβάλλων αὐτὸν ἐνίοτε πρὸς τὸν ἐν μεγαλοφυΐᾳ διαδοχόν του, ὅστις, ὁμιλῶν ποτε ὀλιγώρως περὶ πολλῶν ἄλλων στρατηλατῶν, ηὐδόκησε νὰ ὀνομάσῃ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας ἕνα τῶν ἀριστέων τῆς ἱστορίας ἐν παντί. (Je crois que celui-là est un de ceux qui ont le mieux su leur métier dans tous les genres).

Ὁ Φρειδερῖκος Β', βασιλεύσας τῷ 1740, δὲν παρέλαβε παρὰ τοῦ πατρὸς εἰμὴ 2,240,000 ὑπηκόους· ἀλλὰ δι' ἀγώνων ἀτρύτων πρὸς τὰς περιστοιχιζούσας αὐτὸν τρεῖς μεγάλας δυνάμεις, τὴν Αὐστρίαν, τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ῥωσίαν, προσεκτήσατο τὴν Σιλεσίαν, τὴν δυτικὴν Πρωσίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Φρισίαν μετὰ 2 ἑκατομμυρίων ψυχῶν. Διὰ διοικήσεως δὲ δεξιωτάτης κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ εἰς ἓξ ἑκατομμύρια τὸ ὅλον πλῆθος τῶν κατοίκων τοῦ οὕτω δημιουργηθέντος νέου κράτους· νὰ συγκροτήσῃ ταμεῖον πολεμικόν, τὸ ὁποῖον περιέλαβε 55,000,000 ταλλήρων· νὰ ἀποταμιεύσῃ κατὰ τὰ τελευταῖα εἰρηνικὰ τῆς βασιλείας αὐτοῦ 23 ἔτη 45,000,000 ταλλήρων, ἅπαντα ἀναλωθέντα ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας, ὑπὲρ τῆς ἐπιδόσεως, ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῆς χώρας, νὰ συντηρῇ στρατὸν 200,000 ἀνδρῶν, ἀείποτε ἑτοιμοπόλεμον, κατὰ τὸ ἥμισυ ἐξ ἐγχωρίων καὶ κατὰ τὸ ἄλλο ἥμισυ ἐξ ἀλλοδαπῶν μισθοφόρων, καὶ συνελόντι εἰπεῖν νὰ καταστήσῃ τὸ κρατίδιον τὸ ὁποῖον ἐκληρονόμησε μίαν τῶν ἰσχυροτάτων τῆς Εὐρώπης Δυνάμεων.

Ἐννοεῖται δὲν πρόκειται νὰ ἱστορήσω πῶς διέπραξε πάντα ταῦτα τὰ θαυμάσια τῇ ἀληθείᾳ ἔργα. Θέλω περιορισθῇ εἰς τὰ κυριώτατα

καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰ ἐπιτηδειότατα νὰ ἀποδείξωσι τὸ ἦθος τοῦ ἀνδρός.

Ἡ πρώτη μάχη, ἧς ἐστρατήγησε πρὶν ἔτι συμπληρωθῇ ἔτος ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως αὐτοῦ, εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 29, συνεκροτήθη τῇ 10 ἀπριλίου 1741, περὶ τὴν κώμην τῆς Σιλεσίας Mollwitz. Εὐθὺς ὡς ἤρχισεν ὁ ἀγών, τὸ αὐστριακὸν ἱππικὸν ἔτρεψε κατὰ κράτος τὸ ἱππικὸν τῶν Πρώσων. Οἱ πλεῖστοι τῶν περὶ τὸν βασιλέα στρατηγῶν ἐνόμισαν μετὰ τὸ ἀτύχημα τοῦτο τὴν ὁλοσχερῆ ἧτταν ἐπὶ τοσοῦτον ἀναπόδραστον, ὥστε ὁ στρατάρχης Schwerin προέτρεψε τὸν Φρειδερῖκον νὰ ἀποχωρήσῃ ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ὁ βασιλεὺς ὑπήκουσε· καὶ ἤδη οἱ ἀκατάσχετοι αὐστριακοὶ θωρακοφόροι καὶ διμάχαι ἐφώρμησαν κατὰ τῶν ἐπιλέκτων, οὓς εἶχεν ὀργανώσει καὶ ἀσκήσει ὁ πατὴρ τοῦ Φρειδερίκου, καὶ οἵτινες τότε κατὰ πρῶτον ἔμελλον νὰ λάβωσι τὸ βάπτισμα τοῦ πυρός. Ἀλλὰ τότε «οἱ ζωντανοὶ ἐκεῖνοι προμαχῶνες, τὰ ἔμψυχα ἐκεῖνα πυροβολεῖα» ὅπως τοὺς ὠνόμασεν ὁ Φρειδερῖκος, κατ' ἀρχὰς ἀνεχαίτισαν καὶ μετ' οὐ πολὺ συνέτριψαν τοὺς ἀγερώχους ἀντιπάλους. Τὸ αὐστριακὸν πεζικὸν οὐδ' ἐτόλμησε νὰ μετρηθῇ πρὸς τὴν ταχυβολίαν τοῦ πρωσικοῦ καὶ μετά τινας στιγμὰς ἐτράπη. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν εἷς τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ ἐπιδόξου διαδόχου Λεοπόλδου ἀνήγγειλε τῷ πόρρω πλανωμένῳ βασιλεῖ τὴν νίκην τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ.

Ἡ ἀγαλλίασις, ἣν ᾐσθάνθη ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ, ἐπεσκιάσθη βεβαίως ὑπὸ τοῦ γεγονότος ὅτι διὰ τὴν πρόωρον ἀπόγνωσιν τοῦ Schwerin δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῇ καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ κατόρθωμα. Ἀλλὰ μετὰ πολλῆς λεπτότητος ὑπέδειξε μόνον τὴν εὔλογον αὐτοῦ ἀθυμίαν, ὅτε περιέγραψε τὴν μάχην ταύτην ἐν τῇ Histoire de mon temps, διότι γαλλιστὶ συνήθως ἔγραφε. «*Μὴ σπεύδῃς ν' ἀπελπίζεσαι*, λέγει ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ, εἶναι ἓν τῶν μαθημάτων τὰ ὁποῖα ἀπεκόμισα ἐκ τοῦ περὶ Mollwitz ἀγῶνος» Κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ δι' ἀνηλεοῦς αὐτοκρισίας, ἀπέδωκεν εἰς ἑαυτὸν ὅλα τὰ ἁμαρτήματα ὅσα, πραχθέντα κατὰ τὰς διαφόρους πρὸ τῆς μάχης κινήσεις καὶ διατάξεις, διεκινδύνευσαν τὴν τύχην αὐτῆς. Ἀκούσατε τί γράφει, διότι σπανίως ἐν τῇ ἱστορίᾳ θέλετε ἀπαντήσει τοσοῦτον εἰλικρινεῖς μεγάλου ἁμαρτωλοῦ ἐξαγορεύσεις. «Τὸ Mollwitz εἶναι ἡ σχολὴ ἐν ᾗ ἐδιδάχθην κατὰ πρῶτον τὴν στρατιωτικὴν ἐπιστήμην. Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τῶν γεγονότων καθίσταται πρόδηλον ὅτι καὶ ὁ Neipperg (ὁ τῶν αὐστριακῶν ἀρχιστράτηγος) καὶ ἐγὼ ἐφιλοτιμήθημεν νὰ ἀποδείξωμεν τίς ἐξ ἡμῶν δύναται νὰ πράξῃ τὰ μεγαλήτερα σφάλματα.» Καὶ ἀφοῦ ἀπηρίθμησεν ὅλα τὰ λάθη τοῦ ἀντιπάλου, ἔρχεται ἔπειτα εἰς τὰ ἐδικά του·

«Ἀλλά, λέγει, ἡ ἐμὴ διαγωγὴ ὑπῆρξε πολὺ μᾶλλον ἀξιοκατάκριτος». Ἐλέγξας δὲ ὅλα τὰ ἁμάρτηματα, εἰς ἃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐξώκειλεν, ἐπιλέγει· «Ὅ,τι ἔπειτα ἀπὸ ὅλα ταῦτα ἔσωσεν ἡμᾶς, εἶναι ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ πειθαρχία τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ.»

Ὁπόσον κατὰ τοῦτο, ὡς εἰς πολλὰ ἄλλα, ἀνεδείχθη διάφορος τοῦ Ναπολέοντος, ὅςτις ἀείποτε τὰ μὲν εὐτυχήματα ἀπέδιδεν εἰς ἑαυτόν, τὰς δὲ δυςπραγίας εἰς τοὺς συναγωνιστάς! Μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ulm, τῷ 1805, διέταξε νὰ περιληφθῇ ἐν τῷ 6ῳ δελτίῳ τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης ἡ ἀκόλουθος περικοπή, ἣν αὐτὸς ὑπηγόρευσε. «Τὸ ἐγκώμιον τοῦ στρατοῦ δύναται νὰ γίνῃ ἐν δυσὶ λέξεσιν· εἶναι ἄξιος τοῦ ἀρχηγοῦ του» (On peut faire en deux mots l'éloge de l'armée : elle est digne de son chef). Τῷ δὲ 1821, ἀφοῦ ἤλασεν ἐπὶ Μόσχαν μετὰ 250,000 λογάδων ἀνδρῶν, καὶ ἐπέστρεψεν ἐκεῖθεν μετὰ μόνον 8,000, ἠξίωσεν ἐν τῷ 27ῳ δελτίῳ ὅτι παραίτιος τῆς συμφορᾶς ἐγένετο οὐχὶ αὐτός, ἀλλ' ὁ κράτιστος ἐκεῖνος στρατός, ὅςτις ὑπακούων εἰς τὰς διαταγάς του ἐπορεύθη ἐπὶ πρόδηλον ὄλεθρον, καὶ πλειστάκις ἐθαυματούργησε περὶ Σμολένσκην, περὶ Μόσχαν καὶ κατὰ τὴν διαβόητον ὑποχώρησιν.

Ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Φρειδερῖκον Β'. Οἱ ἱστορικοὶ λέγουσιν ὅτι δὲν ἐσυγχώρησε ποτὲ εἰς τὸν Schwerin τὴν σπουδήν, μεθ' ἧς οὗτος προέτρεψεν αὐτὸν νὰ ἀποχωρήσῃ. Ἴσως. Ἀλλ' ἡ μνήμη τοῦ ἀλλοκότου τῇ ἀληθείᾳ τούτου συμβεβηκότος ἐξέλιπε βεβαίως τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν μετὰ πεντεκαίδεκα ἔτη, εἰς τὴν φοβερὰν περὶ Πράγαν μάχην, ὁ ἑβδομηκοντούτης στρατάρχης, βλέπων τοὺς ἐπιλέκτους αὐτοῦ ὑποχωροῦντας, ἥρπασε τὴν σημαίαν αὐτῶν καὶ στὰς ἀπέναντι τῶν ῥάγδην ἐπερχομένων πολεμίων ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ ἐπαναγάγῃ τοὺς φυγάδας εἰς τὴν τάξιν, ἔπεσε καιρίως πληγείς. Ὁ Φρειδερῖκος καταλέγων τὰ πολυάριθμα καὶ ἐπιφανῆ θύματα τοῦ φονικωτάτου ἐκείνου κατορθώματος προσέθετε· «μὴ ὑπολογίζων τὸν στρατάρχην Schwerin, ὅςτις αὐτὸς καὶ μόνος ἤξιζε 10,000 ἀνδρῶν. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐμάρανε τὰς δάφνας τῆς νίκης, ἥτις ἐδέησε ν' ἀγορασθῇ διὰ τοσοῦτον πολυτίμου αἵματος».

Ἡ περὶ Πράγαν αὕτη μάχη, ἡ συγκροτηθεῖσα τῇ 10 μαΐου 1757 ὑπῆρξε τὸ πρῶτον μέγα γεγονὸς τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησαν αἱ πλεῖσται τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης Δυνάμεις ἵνα καταβάλωσι τὸ ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου Β' ἐγερθὲν οἰκοδόμημα. Τὴν νίκην ἐκείνην παρηκολούθησαν κατὰ ἰούνιον καὶ ἰούλιον δύο ἧτται, αἵτινες περιήγαγον αὐτὸν εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν. Τότε ἔγραψε τὴν «Ἀπολο-

γίαν τῆς πολιτικῆς διαγωγῆς του». (Apologie de ma conduite politique), συμπεραίνων τὸν περὶ αὐτῆς λόγον ὡς ἑξῆς. «Εἰμποροῦν νὰ μὲ κατηγορήσουν ὅσον θέλουν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῆς πολιτικῆς. Τὸ κατ' ἐμὲ ἰσχυρίζομαι ὅτι οὐδέποτε ἐν Εὐρώπῃ ἐτεχνάσθη τοσοῦτον ἐπονείδιστος καὶ ἐπικίνδυνος συνωμοσία οἷα ἡ νῦν σκευωρηθεῖσα Τριπλῆ Συμμαχία, ἥτις ἐσφετερίσθη τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ προγράφῃ βασιλεῖς καὶ τῆς ὁποίας δὲν ἀπεκαλύφθη ἔτι πᾶσα ἡ πλεονεξία. Τίς θέλει κατηγορήσει ἐπὶ ἀπερισκεψίᾳ ὁδοιπόρον, κατὰ τοῦ ὁποίου ἐπέπεσον αἰφνιδίως τρεῖς λῃστρικαὶ συμμορίαι ἵνα τὸν δολοφονήσωσιν ἐν γωνίᾳ δάσους τινὸς δι' οὗ διήρχετο ἕνεκα τῶν ὑποθεσεών του; Δὲν πρέπει ἆρά γε νὰ ἐγερθῇ μᾶλλον ὁ κόσμος ὅλος καὶ νὰ συλλάβῃ τοὺς κακούργους καὶ παραδώσῃ αὐτοὺς εἰς χεῖρας τῆς δικαιοσύνης ὅπως λάβωσι τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας των; Ταλαίπωροι ἡμεῖς οἱ θνητοί! Ὁ κόσμος κρίνει τὰς πράξεις ἡμῶν ἐξετάζων οὐχὶ ἐὰν εἴχομεν δίκαιον νὰ τὰς πράξωμεν, ἀλλὰ ἐὰν ἐπετύχομεν. Τί λοιπὸν δέον γενέσθαι; Ἀνάγκη νὰ ἐπιτύχωμεν».

Συγχρόνως δὲ ἔγραψε καὶ τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ ἀπολογίαν (Raisons de ma conduite militaire). Ἐν αὐτῇ, ἀφοῦ ἠκριβολόγησε περὶ πάντων ὅσα ἦτο ἀνθρωπίνως δυνατὸν νὰ διατάξῃ ἐν τῇ κρισιμωτάτῃ ἐκείνῃ περιπετείᾳ, ἐπιλέγει. «Ἐνόμισα καθῆκόν μου νὰ ἐκθέσω εἴς τε τὴν πολιτείαν καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους πῶς εἶχον τότε τὰ κατ' ἐμὲ καὶ νὰ ἐξηγήσω διὰ τίνας λόγους ἔπραξα τοῦτο μᾶλλον ἢ ἄλλο τι· ἵνα μὴ ἡ μνήμη μου ἀμαυρωθῇ δι' ἀδίκων κατηγοριῶν. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ ἄνθρωποι ἐπιτηδειότεροί μου, καὶ ἠξεύρω κάλλιστα ὁπόσον ἀπέχω τῆς τελειότητος. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα, προκειμένου περὶ ζήλου ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῆς καὶ τοῦ κλέους αὐτῆς, οὐδένα ἐπὶ γῆς θεωρῶ ἀνώτερόν μου, εἰς δὲ τὰ αἰσθήματα ταῦτα θέλω μείνει πιστὸς μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς τῆς ζωῆς μου.» Ἀξιάγαστος τῇ ἀληθείᾳ μετριοφροσύνη, μάλιστα ἐὰν τὴν συγκρίνωμεν πρὸς τὴν ἄκαιρον ὑπεροψίαν καὶ εὐφυολογίαν τοῦ ἀνδρὸς ὅστις, ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς ἐν Ῥωσίᾳ καταστροφῆς ἡμίψυχτος καὶ ἄνευ στρατοῦ καὶ ἠναγκασμένος ὢν νὰ μεταβῇ ἐκ Βίλνης εἰς Βαρσοβίαν διὰ ψευδωνύμου διαβατηρίου, ἐβεβαίου ἐν τούτοις τοὺς ἐκεῖ ὑπουργούς του ὅτι ποτὲ δὲν ἐνικήθη, καὶ χλευάζων τὴν εὔλογον ἀνησυχίαν αὐτῶν, ἀνέκραζεν ὅτι ἓν μόνον βῆμα χωρίζει τὸ ὑψηλὸν ἀπὸ τοῦ γελοίου (du sublime au ridicule il n' y a qu' un pas).

Ἀλλὰ τὰς δύο ἐκείνας ἥττας παρηκολούθησε τῇ 5 νοεμβρίου 1757

ἡ λαμπρὰ περὶ Rossbach κατὰ Γάλλων καὶ Γερμανῶν νίκη. Τὸ κάλλιστον τοῦ κατορθώματος τούτου ἐγκώμιον ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἡττηθέντος Γάλλου στρατηγοῦ, τοῦ prince de Soubise, ὅστις διαρκούσης τῆς μάχης ἐξεπλήρωσεν ἐντίμως τὸ καθῆκον αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐκθέσει, ἣν ὑπέβαλε περὶ τοῦ πολυθρυλήτου τούτου ἀγῶνος, ἀνεφώνει. Quel malheur, quel malhenr! Τί δυστυχία, τί δυστυχία! Καὶ εἰς τί δύναταί τις πλέον νὰ βασισθῇ; Πῦρ, προθυμία, ἐπιτήδειαι διατάξεις, τὰ πάντα τολμῶ εἰπεῖν ἦσαν ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ὅμως ἐντὸς ἡμισείας ὥρας τὰ στρατηγήματα τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ἐπήγαγον τὴν τροπὴν τοῦ τε ἱππικοῦ καὶ τοῦ πεζικοῦ ἡμῶν.»

Ἰδοὺ δὲ τί ἔγραφε τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ Φρειδερῖκος πρὸς την ἠγαπημένην αὐτοῦ ἀδελφὴν Βιλχελμίναν: «Τελευταῖον ἔχω νὰ σὲ δώσω καὶ μίαν καλὴν εἴδησιν. Ἠξεύρεις βέβαια, ὅτι τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἤθελον νὰ καταλάβωσι τὴν Λειψίαν. Ἔδραμον ἀμέσως κατ' αὐτῶν καὶ τὰ ἀπεδίωξα ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ Saale. Ὁ δοὺξ de Richelieu ἔστειλεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν 20 τάγματα καὶ 16 ἴλας, ὥστε ἐκαυχῶντο ἤδη ὅτι ἔχουσιν 60,000 ἀνδρῶν. Χθὲς ἐκίνησα διὰ νὰ τοὺς ἐπισκοπήσω, δὲν ἠδυνήθην ὅμως νὰ προςβάλω τὸν θέσιν, ἣν κατεῖχον. Ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τούτου, ἐπεξῆλθον αὐτοὶ κατ' ἐμοῦ. Ἀλλὰ τοὺς προέλαβον. Ἡ μάχη δὲν ἀπέβη αἱματηρά. Χάριτι θείᾳ δὲν ἀπώλεσα οὔτε ἑκατὸν νεκρούς. Ὁ μόνος βαρέως πληγωθεὶς στρατηγὸς εἶναι ὁ Meineke. Ὁ ἀδελφός μου Λεοπόλδος καὶ ὁ Seidlitz δὲν ἔχουν εἰμὴ ἀμυχάς τινας εἰς τὸν βραχίονα. Ἐκυριεύσαμεν ὅλον τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἐχθροῦ, ὅςτις εἶναι εἰς πλήρη ἀποσύνθεσιν, ὥςτε ἐκκινῶ ἵνα ἀπωθήσω αὐτὸν ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ Unstrut. Μετὰ τοσαύτην λοιπὸν ἀτυχίαν καὶ ἀμηχανίαν ἐπῆλθε, χάρις τῷ Θεῷ τὸ αἴσιον τοῦτο γεγονός, περὶ οὗ θέλει ῥηθῇ, ὅτι 20,000 Πρῶσσοι κατέβαλον 50,000 Γάλλων καὶ Γερμανῶν. Καὶ ἤδη δύναμαι νὰ καταβῶ ἥσυχος εἰς τὸν τάφον, διότι ἡ φήμη καὶ ἡ τιμὴ τοῦ ἔθνους μου ἐσώθησαν. Ἐνδέχεται νὰ ἡττηθῶμεν αὖθις, ἀλλ' ἀτιμίαν δὲν θέλομεν πάθει.»

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἐπικαλεῖται, ὡς ἠκούσατε, δὶς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Συνιστῶ εἰς τὴν μελέτην ἐκείνων, οἵτινες ἀκούουσι μειδιῶντες τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα, τὴν κραυγὴν ταύτην ἀνθρώπου, ὅςτις ἐν τῇ διαθήκῃ του ἔγραψεν· «Ἀποδίδω προθύμως καὶ ἀλύπως τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον μὲ ζωοποιεῖ, εἰς τὴν καλοκάγαθον φύσιν, ἥτις εὐμενῶς μὲ τὸ ἐδάνεισε, τὸ δὲ σῶμά μου, εἰς τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν ἀπηρτίσθη». Ταῦτα ἔγραφε φιλοσοφῶν. Ἀλλ' ὅταν ἐπήρχοντο αἱ συγ-

κινήσεις τῆς ψυχῆς, ἣν ἀπεκάλει πνεῦμα, ἑκὼν ἄκων ἐξεδήλου τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ ὄχι πρὸς τὴν φύσιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεόν.

Διαρκοῦντος τοῦ μακροῦ τούτου πολέμου, ὁ Φρειδερῖκος ἡττήθη ὅπως προέβλεπε πλέον ἢ ἅπαξ, ἀλλὰ τώρα θέλετε ἴδει πῶς ἐξήρχετο ἀπὸ τὰς ἥττας ἐκείνας. Τὴν δεινοτάτην ὅλων ὑπέστη ἐν τῇ μάχῃ, ἥτις συνεκροτήθη περὶ Kunersdorf τῇ 12 αὐγούστου 1759. Τὴν ἡμέραν ταύτην ὥρμησε μετὰ 48 χιλ. ἀνδρῶν κατὰ τῶν Ῥώσων, οἵτινες κατεῖχον περὶ τὸ χωρίον ἐκεῖνο θέσεις δυςπορθήτους, καὶ εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ὁποίων προςῆλθον μετ' ὀλίγον πολυάριθμοι Αὐστριακοί. Ἐπὶ ἓξ ὥρας ἀγωνισθεὶς καὶ ἀφειδῶς προκινδυνεύων, εἶδε πεσόντας περὶ αὐτὸν 18,000 συναθλητάς. Αὐτοῦ τούτου δύο ἵπποι ἐφονεύθησαν· τὰ ἐνδύματά του εἶχον κατατρυπηθῆ ὑπὸ τῶν σφαιρῶν· μία ἐξ αὐτῶν ἤθελε συντρίψει τὴν κνήμην του, ἐὰν δὲν παρεκρούετο ὑπὸ χρυσῆς θήκης, ἣν ἔφερεν ἐν τῷ θυλακίῳ αὐτοῦ. Καὶ ἐν τούτοις ἔξω φρενῶν γενόμενος ἐπέμενεν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης οὐχὶ πλέον ἵνα νικήσῃ, ἀλλ' ἵνα ἀποθάνῃ, ὅτε οἱ περὶ αὐτὸν Οὐσσάροι ἀνάρπαστον λαβόντες ἔσωσαν αὐτὸν ἀπὸ τοὺς κύκλῳ περιελαύνοντας κοζάκους. Τότε ἀπηλπίσθη ἐπί τινας ὥρας, καὶ ἐν τῇ καλύβῃ, ἐν ᾗ διῆλθε τὴν φοβερωτάτην τῆς ζωῆς του νύκτα, περιέγραψε δι' ὀλίγων λέξεων εἰς τὸν κόμητα Finkenstein, ἕνα τῶν πιστῶν καὶ συνετῶν αὐτοῦ συμβούλων, τὴν πρώτην ἀληθῆ αὐτοῦ καταστροφήν. «Ἐκ τῶν 48,000 ἀνδρῶν δὲν ἔχω τὴν στιγμὴν ταύτην εἰμὴ τριςχιλίους. Πάντες φεύγουσι τῇδε κἀκεῖσε, μὴ πειθόμενοι εἰς τὴν φωνήν μας. Τὰ ἐπακόλουθα τῆς μάχης θέλουσιν ἀποβῆ χείρονα καὶ αὐτῆς τῆς μάχης. Ἄλλον στρατὸν δὲν ἔχω. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὰ πάντα ἀπωλέσθησαν. Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν θέλω ἐπιζήσει ἵνα ἴδω τὴν πτῶσιν τῆς πατρίδος. Ὁ Θεὸς μετὰ σοῦ». Γράφων τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, προδήλως ἐμελέτα νὰ αὐτοκτονήσῃ· δι' ὃ καὶ ἐπρονόησεν ἀμέσως περί τε τῆς διαδοχῆς αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ καὶ περὶ τῆς ἀρχηγίας τοῦ στρατοῦ.

Ἀλλ' ἡ ἀπόγνωσις δὲν διήρκεσε πολύ. Ἐν τῷ μέσῳ ἔτι τῆς ἀποφράδος ἐκείνης νυκτός, ὁ στρατὸς ἤρχισε περισυλλεγόμενος, τὴν δὲ πρωΐαν τῆς 13 αὐγούστου εὑρέθησαν περὶ τὸν βασιλέα 12,000 Πρώσων, καὶ ἐν τῷ ἅμα κατηρτίσθησαν αὖθις τὰ συντάγματα καὶ κατέστησαν ἑτοιμοπόλεμα. Τὸ δὲ παραδοξότερον, τηλικοῦτος ἦτο ὁ τρόμος, ὃν ἐνέπνεεν εἰς τοὺς ἀντιπάλους ὁ Φρειδερῖκος, καίτοι τοσοῦτον κατατροπωθείς, ὥστε δὲν ἐτόλμησαν νὰ τὸν καταδιώξωσιν, ὅπως συμπληρώσωσι τὴν καταστροφήν του, καθ' ἃ εὐλογώτατα προέβλεπεν ὁ Φρειδερῖκος, ὅτε ἔλεγεν ὅτι τὰ ἐπακόλουθα τῆς μάχης θέ-

λουσιν ἀποβῇ χείρονα καὶ αὐτῆς τῆς μάχης. Ἀλλ' ἐφοβήθησαν τὸν λέοντα, καίτοι ψυχορραγοῦντα. Ὁ φόβος αὐτῶν πιστοῦται ὑπὸ μαρτύρων ἀναμφισβητήτων. Τὴν ἐπιοῦσαν τοῦ μεγάλου αὐτῶν κατορθώματος οἱ Ῥῶσοι ἄλλο αἴσθημα δὲν εἶχον εἰμὴ τὴν ἡδονήν, ἣν ἀπολαμβάνει ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀπὸ ἐσχάτου κινδύνου διασωθείς. Ὁ στρατηγὸς αὐτῶν Σαλτικὼφ ἔλεγεν ὅτι «μίαν ἔτι ἐὰν νικήσω τοιαύτην νίκην, θέλω ἀναγκασθῆ νὰ κομίσω μόνος τὴν περὶ αὐτῆς ἀγγελίαν εἰς Πετρούπολιν». Καὶ ἐν τῇ πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν ἀναφορᾷ, ὑπολογίζων εἰς 16,000 ἄνδρας τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ, προσέθετεν «ἡ Υ. Μ. δὲν θέλει ἀπορήσει διὰ τοῦτο, διότι ἠξεύρει ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας συνηθίζει νὰ πωλῇ ἀκριβότατα τὰς ἥττας του». Τί δὲ ἐφρόνουν οἱ αὐστριακοί, παρεστάθη ἐν ὀλίγοις ζωηρότατα ὑπὸ τοῦ παρὰ τῷ στρατοπέδῳ αὐτῶν Γάλλου ἀντιπροσώπου Μοντεζέ· le roi de Prusse est en vérité trop redouté, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας ἐμπνέει τῇ ἀληθείᾳ μέγαν φόβον.

Ὁ ἑπταέτης πόλεμος, καθ' ὃν ἡ τύχη ἐνησμενίζετο ἐπιδαψιλεύουσα τὰ μειδιάματα αὐτῆς νῦν μὲν εἰς τὸν Φρειδερῖκον, νῦν δὲ εἰς τοὺς τρεῖς συμμάχους, ἐξηκολούθησεν οὕτω ταλαντευόμενος μέχρι τοῦ 1763, ὅτε ὑπεγράφη εἰρήνη, δι' ἧς συνεφωνήθη ἡ ἀποκατάστασις τοῦ πρώην καθεστῶτος, δι' ἧς ἐν ἄλλοις λόγοις οἱ πολέμιοι αὐτοῦ ἀνωμολόγησαν ὅτι εἰς μάτην ἐπὶ τοσοῦτον χρόνου ἐσπατάλησαν τὸ αἷμα καὶ τὸ χρῆμα τῆς Αὐστρίας, τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς Γαλλίας. Τότε δὲ συνεπληρώθησαν τὰ πρῶτα εἴκοσι καὶ τρία τῆς βασιλείας τοῦ Φρειδερίκου ἔτη, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ κληθῶσιν ἔτη πολεμικά, ὄχι διότι διετέλεσαν ἀδιαλείπτως τοιαῦτα· ἀκριβῶς εἰπεῖν οἱ γενόμενοι τότε πόλεμοι δὲν διήρκεσαν εἰμὴ 12 ἔτη, ἀλλὰ διότι ἐπὶ τῶν χρόνων ἐκείνων κυρίως ἤγειρε καὶ ἐξησφάλισε τὸ ἔργον, ὅπερ ἐπεβάλετο νὰ δημιουργήσῃ, ἐνῷ κατὰ τὰ ὑπόλοιπα 23 ἔτη, τὰ ὁποῖα πράγματι πλὴν βραχείας διακοπῆς ἐν εἰρήνῃ διῆλθον, ἠσχολήθη ἀπερισπάστως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ κράτους αὐτοῦ διαρρύθμισιν καὶ κραταίωσιν. Οἱ δὲ ἀγῶνες, οὓς ἐπὶ τούτῳ κατέβαλε, δὲν ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον ἀξιομνημόνευτοι τῶν προτέρων. Ὅπως ἐν πολέμῳ, οὕτω καὶ ἐν εἰρήνῃ, ἐν εἰρήνῃ μάλιστα πλειότερον ἴσως ἢ ἐν πολέμῳ, δὲν ἔπαυσε διακινδυνεύων τὴν ζωὴν αὐτοῦ.

Ὁ Φρειδερῖκος δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἐντελῶς ὑγιής. Διαγαγὼν βίον οὐχὶ σώφρονα ἐξ αὐτῆς τῆς πρώτης νεότητος, ἐνομίζετο ὑπὸ πολλῶν ὅτι θέλει προαποθάνει τοῦ πατρός. Ὅτε ἐβασίλευσεν εἰς ἡλικίαν 28 ἐτῶν, κατετρύχετο ἤδη πολλάκις ὑπὸ τῆς ἀρθρίτιδος. Καὶ ὅμως ἐν

μέσῳ τοῦ πολέμου ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς του κατίσχυε τῆς ἀσθενείας τοῦ σώματος. Ἰδίως ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἀγῶνος, δν διεξήγαγε μεταξὺ τοῦ 44 καὶ τοῦ 50 αὐτοῦ ἔτους, ἐνῷ ἐβασανίζετο ὑπὸ ἀρθρίτιδος καὶ ποδάγρας καὶ αἱμορροΐδων, οὔτε αἱ ἀκοίμητοι ἐντάσεις τοῦ πνεύματος καὶ συγκινήσεις τῆς καρδίας, οὔτε αἱ ἀγρυπνίαι, οὔτε ἡ ἐνδεὴς τροφή, οὔτε ἡ ἔλλειψις πάσης ἀνέσεως ἴσχυσαν νὰ καταβάλωσι τὴν ὑπεράνθρωπον αὐτοῦ δραστηριότητα ἐν ἡμέρᾳ τε καὶ ἐν νυκτί, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ καιροῦ. Ὁ ἀγὼν καὶ ὁ κίνδυνος, ἀντὶ νὰ μαράνωσιν ηὔξανον ἀπεναντίας τὸ σθένος τῆς ψυχῆς τοῦ ἥρωος καὶ τὴν δαιμονιώδη ποικιλίαν τοῦ πνεύματός του. Τῇ 20 ὀκτωβρίου 1759, δύο περίπου μῆνας μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Runersdorf, ὁ Φρειδερῖκος ἐστρατοπέδευεν ἀπέναντι τῶν Ῥώσων περὶ Glogau. Νομίζετε ἴσως ὅτι ἄλλο δὲν εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του, εἰμὴ τὸν ἐχθρὸν ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἵστατο. Τὸν εἶχε βεβαίως καὶ εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ συνέπεσε νὰ ςρατοπεδεύῃ ἐπὶ χώρου καθ' ὅν, πρὸ ἐτῶν 55 ὁ Schullemburg, δι' ὑποχωρήσεως δεξιωτάτης, διέφυγε τὴν δίωξιν τοῦ Καρόλου ΙΒ'. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ γεγονότος τούτου δὲν τὸν ἄφινε νὰ ἡσυχάσῃ. Ὁ ἀριστερὸς αὐτοῦ βραχίων, ἀμφότεροι οἱ πόδες καὶ τὸ δεξιὸν γόνυ ἦσαν παράλυτα ἐκ τῆς ἀρθρίτιδος. Σῶαι δὲν ἦσαν εἰμὴ ἡ κεφαλή, ἥτις ἀδιακόπως εἰργάζετο καὶ ἡ δεξιὰ χείρ, ἥτις ἀδιακόπως ἔγραφεν. Οὕτω δ' ἔχων ἔγραψε τὴν ἡμέραν ἐκείνην μίαν τῶν τελειοτάτων αὐτοῦ πραγματειῶν περὶ τῶν στρατιωτικῶν προτερημάτων καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας Καρόλου τοῦ ΙΒ', ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ὁποίας φέρονται αἱ ἀκόλουθοι μελαγχολικαὶ λέξεις· «Ἀλλὰ θέλουσι μὲ ἐρωτήσει, ἐν τίνι δικαιώματι προκύπτεις σὺ εἰς μέσον ὡς κήνσωρ τῶν μεγίστων μαχητῶν; Μήπως σύ, ἀνδρῶν κριτικώτατε, τηρεῖς τὰς διδαχάς, τὰς ὁποίας τοσοῦτον ἀφειδῶς κηρύττεις εἰς τοὺς ἄλλους; Ἄ, ὄχι βεβαίως· ὅ,τι μόνον δύναμαι ν' ἀπαντήσω εἰς τοῦτο εἶναι ὅτι αἱ μὲν τῶν ἄλλων ἁμαρτίαι προςβάλλουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, τὰς δ' ἡμετέρας παρορῶμεν».

Οὕτω διετέλεσε δρῶν, φιλοσοφῶν καὶ ἀναλισκόμενος ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολέμων. Κατὰ τὰ ἐπελθόντα εἰρηναῖα ἔτη ἠδύνατο βεβαίως ἂν ὄχι νὰ ἀπαλλαχθῇ τῶν δεινοπαθημάτων αὐτοῦ, τοὐλάχιστον νὰ τὰ μετριάσῃ. Ἀλλὰ τῶν τοιούτων ἀνδρῶν καὶ αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ ἀκρασίαι ἀποβαίνουσιν ὑπερθετικαί. Ὁ Φρειδερῖκος Β' ἦτο ὁ ἐργατικώτατος τῶν ἀνθρώπων, ἐν ταὐτῷ ὅμως καὶ ὁ ὀψοφαγίστατος. Ὁ συνδυασμὸς τῶν ἕξεων τούτων ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ τὸ εὐρωστότατον σῶμα. Ἵνα πεισθῆτε περὶ τούτου ἀκούσατε πῶς εἰργάζετο ἐν τοῖς

τελευταίοις τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνοις, ὅτε βαθμηδὸν ἔπαυσε δυνάμενος νὰ ἱππεύσῃ, δυνάμενος νὰ περιπατήσῃ, δυνάμενος νὰ κινηθῇ. Κατὰ τὰς ἑσπερινὰς καὶ πρωϊνὰς ὥρας ἀνεγίνωσκε τὰς ἐκθέσεις τῶν πρέσβεων αὐτοῦ καὶ τὰς ἀναφορὰς τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ὑπουργῶν. Περὶ τὴν 4 ἢ τὴν 5 ὥραν τῆς πρωίας, κατὰ τὸ πλῆθος τῆς ἐργασίας, προσεκάλει ἀλληλοδιαδόχως τοὺς τρεῖς αὐτοῦ γραμματεῖς, ὑπηγόρευεν εἰς τὸν ἕνα τὰς πρὸς τοὺς πρέσβεις ἀπαντήσεις, εἰς δὲ τοὺς ἄλλους τὰς πρὸς τοὺς στρατηγοὺς καὶ ὑπουργοὺς διαταγάς, καὶ προσέτι τὰς ἀποκρίσεις εἰς τὰς ἀναριθμήτους ἰδιωτικὰς αἰτήσεις, ταῦτα δὲ πάντα τοσοῦτον ἀκριβῶς καὶ περινενοημένως, μάλιστα ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα, ὥςτε εἰς τοὺς γραμματεῖς δὲν ὑπελείπετο νὰ προςθέσωσιν εἰμὴ τὴν ἐπιγραφήν, τὰς διατυπώσεις καὶ τὴν ἡμερομηνίαν. Τελειώσας τὴν ἐργασίαν ταύτην περὶ τὴν 7 ἢ τὴν 8 ὥραν, προςεκάλει πρῶτον τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἔπειτα τοὺς ἑαυτοῦ ὑπασπιστάς, ἵνα δώσῃ αὐτοῖς προφορικῶς τὰς στρατιωτικὰς διαταγάς. Τότε δὲ μόνον εἰςήρχετο ὁ χειρουργὸς καὶ πολλάκις ὁ ἰατρός, ὅπως πράξωσι τὸ δυνατὸν πρὸς ἀνακούφισιν τῆς σωματικῆς αὐτοῦ καχεξίας. Περὶ τὴν 11 ἐδέχετο τὸν κυριώτατον ὑπουργόν του Herzberg καὶ τοὺς προμνημονευθέντας ἀξιωματικοὺς καὶ συνδιαλεχθεὶς μετ' αὐτῶν τοὺς ἀπέπεμπεν ἀκριβῶς τῇ 12 ὥρᾳ, ὅτε ἐγευμάτιζε μόνος. Μετὰ μεσημβρίαν, οἱ γραμματεῖς ἑτοιμάσαντες ἐν τῷ μεταξὺ τὰ ὑπαγορευθέντα τὴν πρωίαν ἔγγραφα, ὑπέβαλλον αὐτὰ εἰς τὴν ὑπογραφὴν τοῦ βασιλέως. Περὶ τὴν 5 εἰσήρχοντο αὖθις οἱ ἄνδρες οἱ ἀξιούμενοι, ὡς πρὸ μικροῦ εἴπομεν, τῆς πρὸς αὐτὸν συναναστροφῆς, καὶ μεθ' ὧν συνωμίλει περὶ ὑποθέσεων, περὶ φιλολογίας, περὶ ἀρχαίας καὶ νέας ἱστορίας, ἰδίως δὲ περὶ κηπουρικῆς καὶ γεωργίας, περὶ ἃς ἀνενδότως διέτριβε. Τῇ 8 ὥρᾳ ἐδείπνει πάλιν μόνος, ἔπειτα ἤκουεν ἀναγινωσκόμενα ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου αὐτοῦ τὰ συγγράμματα ἀρχαίων τινῶν κλασικῶν, τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Πλουτάρχου καὶ ἄλλων, διεξήρχετο τὰ ἐν τῷ μεταξὺ ἐλθόντα νέα ἔγγραφα καὶ τελευταῖον ἐκοιμᾶτο τὸν ὀλίγον ὕπνον, ὃν ἐπέτρεπεν αὐτῷ ἡ κατάστασίς του. Ἀλλὰ κατὰ σεπτέμβριον τοῦ 1785 ἔπαθε πρῶτον μὲν ἀποπληξίαν καὶ ἔπειτα ὀξυτάτην ποδάγραν· κατὰ φεβρουάριον δὲ τοῦ 1786 ὕδρωπα τοῦ θώρακος καὶ τοῦ ὑπογαστρίου, ἅτινα πάντα συνεπήγαγον ὑπερβάλλουσαν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ ἔκλυσιν. Ἡ κατάπτωσίς του ἀπέβη ὀλεθρία. Μὴ δυνάμενος νὰ κοιμηθῇ ἐν κλίνῃ, δὲν ἠδύνατο οὐδὲ νὰ ἐγερθῇ μόνος ἐκ τοῦ ἀνακλίντρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτο ἠναγκασμένος νὰ διάγῃ νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Ἡ ὄψις αὐτοῦ ἐμαρτύρει ὅτι ἔπασχε τὰ πάνδεινα, καὶ

ὅμως οὐδὲν σημεῖον ἔδιδεν ὀδύνης καὶ θλίψεως· ἀλλ' ἀτάραχος καὶ εὔθυμος ἐξηκολούθει τὰς συνήθεις ἐργασίας καὶ τὰς συνήθεις πρὸς τοὺς φίλους διαλέξεις. Ὁ Mirabeau, ὅςτις τὸν εἶδε τότε, εἶπεν ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος θέλει ἀποθάνει ἐργαζόμενος, καὶ θνήσκων θέλει ἔτι ἐργάζεται. Ἡ δὲ πρόρρησις αὕτη ἐπηλήθευσε. Τῇ 15 αὐγούστου 1786 ὑπηγόρευσεν ἔτι ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἤθελον περιποιήσει τιμὴν εἰς τὸν δεξιώτατον τῶν ὑπουργῶν. Μόνον τῇ 16 ἔπαυσεν ἐργαζόμενος, διότι ἔχασε τὰς αἰσθήσεις του, καὶ τὴν νύκτα τῆς 16 πρὸς τὴν 17 ἀπέθανεν, ἄνευ ἀγωνίας, πιστὸς διατελέσας μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς, εἰς τὸ ὡραῖον λόγιον, τὸ ὁποῖον εἶπε πρὸς τοὺς προτρέποντας αὐτὸν νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἐργασίαν του. «Τὸ ἐπάγγελμά μου ἀπαιτεῖ ἐργασίαν καὶ δραστηριότητα· τὸ σῶμά μου καὶ τὸ πνεῦμά μου ὀφείλουσι νὰ ὑποκύψουν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τούτων· ἀνάγκη δὲν εἶνε νὰ ζῶ, ἀλλὰ νὰ πράττω, καὶ οὕτω κανονίσας ἀείποτε τὸν βίον μου, δὲν τὸ μετενόησα ποτέ».

Ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία τοῦ Φρειδερίκου Β' δὲν περιαυγάζεται ὑπὸ τῆς αἴγλης καὶ τῆς μεγαλειότητος τῆς περιβαλλούσης τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ναπολέοντος. Ἀλλά, ἵνα περιορίσωμεν καὶ αὖθις τὴν σύγκρισιν ἡμῶν εἰς μόνον τὸν νεώτερον αὐτοῦ συναγωνιστήν, ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως πρακτικωτέρα· καὶ τούτου ἕνεκα ὁ μὲν τερατώδης κολοσσὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων, καὶ βασιλέως τῆς Ἰταλίας, καὶ προστάτου τῆς Ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν κεφαλὴ ἵστατο ἐν Παρισίοις, οἱ δὲ πόδες ἤγγιζον τὰ σύνορα ἔνθεν μὲν τῆς Τουρκίας, ἔνθεν δὲ τῆς Σουηδίας, τάχιστα διελύθη εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη, ἐνῷ τὸ σύμμετρον δημιούργημα τοῦ Φρειδερίκου Β', ἐπὶ τρεῖς ἤδη γενεὰς ἁρμονικῶς ἀναπτυσσόμενον, μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ τοῦ κόσμου παντὸς ἀποθαυμάζεται. Καὶ πῶς, θέλετε ἴσως εἴπει, ὑπάρχει λοιπὸν μεγαλοφυΐα μὴ πρακτική; Δυστυχῶς ὑπάρχει, τὸ δὲ δυστυχέστερον, ὅσῳ δαιμονιωτέρα εἶναι, τόσῳ ὀλιγώτερον ἀποβαίνει πρακτική.

Ἵνα πεισθῶμεν περὶ τούτου ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅσα ἐχρησμῴδει ὁ Ναπολέων τῷ 1804, ἐν ἀκμῇ τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς δυνάμεως ὤν, καὶ πῶς ἔπειτα ἐξετέλεσε τοὺς ἰδίους αὐτοῦ χρησμούς. «Ἡ στρατιωτικὴ ἐπιστήμη, ἔλεγε τότε, συνίσταται πρῶτον μὲν εἰς τὸ νὰ ὑπολογίζῃς καλῶς πάσας τὰς ὑπὲρ τοῦ ἐπιχειρήματος πιθανότητας, ἔπειτα δὲ νὰ νέμῃς ἀκριβῶς καὶ σχεδὸν μαθηματικῶς τὴν προσήκουσαν τῷ ἀπροσδοκήτῳ μερίδα. Περὶ τοῦτο δὲ ἰδίως ἀνάγκη νὰ μὴ ἀπατηθῇς, διότι ἓν δεκαδικὸν κλάσμα ἐπὶ πλέον ἢ ἐπὶ ἔλαττον, δύ-

ναται νὰ μεταβάλῃ τὰ πάντα. Ἀλλ' ἡ διανέμησις αὕτη τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἀπροσδοκήτου δὲν δύναται νὰ ἐνεργηθῇ εἰμὴ ὑπὸ κεφαλῆς μεγαλοφυοῦς, οἷα ἀπαιτεῖται ὁσάκις πρόκειται περὶ δημιουργίας· τί δὲ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δύναται νὰ αὐτοσχεδιάσῃ θαυμαστότερον τοῦ παραγαγεῖν τι εἰς τὸ εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων ; Τὸ ἀπροςδόκητον λοιπὸν μένει πάντοτε μυστήριον ἀκατάληπτον εἰς τὰ μέτρια πνεύματα καὶ δὲν εἶναι ὁρατὸν εἰμὴ εἰς τοὺς ἐξόχους ἄνδρας».

Ἐν τοῖς ὁρισμοῖς αυτοῖς ὁ Ναπολέων ὁμιλῶν περὶ μεγαλοφυΐας, τὴν ἑαυτοῦ μεγαλοφυΐαν προφανῶς ὑπηνίσσετο καὶ μονονοὺχ ἐσφετερίζετο τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ἀξιῶν ὅτι εἰμπορεῖ νὰ παραγάγῃ τι εἰς τὸ εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων· ἀλλὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸ μᾶλλον καταληπτὸν μέρος τῶν ἀποφάνσεών του, τὸ ἀξιοῦν ὅτι τὸ ἀπροσδόκητον, τὸ ὁποῖον δὲν βλέπουσιν οἱ μέτριοι ἄνθρωποι, ἦτο ὁρατὸν εἰς αὐτόν. Τούτων ὅμως τεθέντων, διατί δὲν προεῖδε τὰς ἀνυπερβλήτους δυςχερείας, εἰς ἃς ἔμελλε νὰ προςοκείλῃ ἐν Ἰσπανίᾳ τε καὶ ἐν Ῥωσίᾳ; Τὸ πρᾶγμα φαίνεται τόσῳ μᾶλλον παράδοξον, ὅσῳ αἱ δυσχέρειαι αὗται ἐγένοντο εὐκρινέστατα ὁραταὶ εἰς τὰ περὶ αὐτὸν μέτρια πνεύματα, εἰς τοὺς ὑπουργούς, εἰς τοὺς στρατάρχας αὐτοῦ, οἵτινες ὅμως εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν νὰ ἀποτρέψωσι τὸν ἄνδρα ἀπὸ τῶν ἐπιχειρημάτων ἐκείνων. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὰς προεῖδε κάλλιστα, ἀλλὰ ἐπαρθεὶς ἐκ τῶν προτέρων ἀδιαλείπτων εὐτυχημάτων, ἐφαντάσθη ὅτι δύναται τὰ πάντα νὰ τολμήσῃ καὶ νὰ κατορθώσῃ τὰ πάντα. Αὐτὸς εἶναι ὁ σκόπελος, εἰς ὃν ναυαγοῦσιν αἱ ὑπερφίαλοι μεγαλοφυΐαι. Μετεωριζόμεναι εἰς τὰ αἰθέρια, λησμονοῦσιν ὅτι ἔχουσι νὰ πράξωσιν ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων. Τὸ λησμονοῦσι καὶ κατακρημνίζονται ἀπὸ τῆς Μόσχας εἰς τὴν ἁγίαν Ἑλένην. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ ἀπαράμιλλος τοῦ Ναπολέοντος μεγαλοφυΐα ἐστερεῖτο μικροῦ τινος, ἐλαχίστου τινὸς συμπληρώματος καὶ τοσοῦτον κοινοῦ, ὥςτε ὀνομάζεται κοινὸς νοῦς. Τὸ ἕρμα τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον εἰς μικροὺς καὶ μεγάλους. Τὸ δαιμόνιον ἐκεῖνο πνεῦμα ἦτο ἀνερμάτιστον, καὶ τούτου ἕνεκα ἀπέτυχεν, ἐνῷ ὁ Φρειδερῖκος, ὅσῳ μέγας καὶ ἂν ἀνεδείχθη, δὲν ἐλησμόνησε ποτὲ ὅτι εἶναι ἄνθρωπος, καὶ τούτου ἕνεκα ἐπέτυχεν.

Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ προςθέσω ὅτι ὁσονδήποτε καὶ ἂν ὁ θεμελιωτὴς τοῦ Πρωσικοῦ Κράτους διέφερεν ἐν τοῖς ἄλλοις τοῦ τε Ναπολέοντος καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ οἱ τρεῖς ἀπεδύθησαν νέοι ἔτι εἰς τὸ ἱστορικὸν αὐτῶν στάδιον· ὁ Ἀλέξανδρος 20 ἐτῶν, ὁ Ναπολέων 27, ὁ Φρειδερῖκος 26. Τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι εἶχον τοῦτο κοι-

νὸν πρὸς τοὺς πλείστους τῶν μεγάλων στρατηλατῶν, τὸν Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν, τὸν Γουσταῦον Ἀδόλφον, τὸν Condé, ὃν οἱ Γάλλοι ὀνομάζουσι δικαίως le Grand Condé, τὸν Εὐγένιον τῆς Σαβαυδίας, ὧν δυνάμεθα νὰ παρατείνωμεν τὸν κατάλογον, καὶ οἵτινες πάντες ἐστρατήγησαν μεταξὺ τοῦ 20 καὶ τοῦ 24 ἔτους. Τὸ δὲ ἔτι περιεργότερον, ἐνῷ οἱ μεγάλοι στρατηγοὶ κλείζονται ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας, οἱ μεγάλοι ῥήτορες δὲν ἀναδείκνυνται εἰμὴ ἐν ἡλικίᾳ ὡρίμῳ. Ἕπεται ἄρά γε ἐκ τούτου ὅτι τὰ ἔργα εἶναι εὐκολώτερα τῶν λόγων; Ὄχι βεβαίως. Ἀλλ' οἱ μεγάλοι στρατηγοὶ γεννῶνται μεγάλοι· οἱ δὲ ῥήτορες δὲν γίνονται μεγάλοι εἰμὴ δι' ἀσκήσεως μακρᾶς καὶ πολυμόχθου. Ἡ στρατηγικὴ εἶναι ἔμπνευσις, ἡ ῥητορικὴ εἶναι τέχνη. Ὅλοι ἠξεύρετε δι' οἵων καὶ ὅσων ἀγώνων ὁ Δημοσθένης ἠδυνήθη νὰ δαμάσῃ τὴν ὅλως ἀπρόσφορον πρὸς τὸν δημόσιον λόγον φωνὴν αὐτοῦ, καὶ στάσιν, καὶ δειλίαν, κατορθώσας ἐπὶ τέλους, αὐτὸς ὃν πρότερον ἐνέπαιζον καὶ περιεφρόνουν οἱ ἀκροαταί, νὰ ἀποβῇ τὸ καύχημα καὶ τὸ κλέος τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης, ἥτις εἶχε συνειθίσει νὰ ἀκούῃ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ῥητόρων τοῦ κόσμου. Ὅλοι ὅμως δὲν ἐλάβετε ἴσως ἀφορμὴν νὰ γνωρίσετε πῶς ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῷ ἀγγλικῷ Κοινοβουλίῳ ὁ Φόξ. «Κατὰ πᾶσαν συνεδρίασιν πέντε ὁλοκλήρων συνόδων ἔλεγεν ὁ ἀείμνηστος ἀνήρ, ἔλαβον τὸν λόγον, ἐκτὸς μιᾶς· τῇ ἀληθείᾳ δὲ λυποῦμαι ὅτι καὶ κατὰ τὴν συνεδρίασιν ἐκείνην δὲν ὡμίλησα.» Ἐὰν ὑπολογίσωμεν ὅτι πᾶσα σύνοδος διήρκει τρεῖς κατὰ μέσον ὅρον μῆνας καὶ ὅτι ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐγίνοντο 70 μόνον συνεδριάσεις, ὁ Φόξ, πρὶν ἀποβῇ ὁ λαμπρότατος καὶ κράτιστος τῶν συζητητῶν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἀπήγγειλε 350 λόγους. Δὲν θέλετε συμπεράνει ἐκ τούτου βεβαίως ὅτι ἀρκεῖ νὰ ἐκφωνήσῃ τις 350 λόγους διὰ νὰ γίνῃ ῥήτωρ δόκιμος. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτοῦνται καὶ ἄλλα προτερήματα, πολλὰ προτερήματα· εἰμπορεῖτε ὅμως ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνετε ὅτι ὁσαιδήποτε καὶ ἂν ἦναι αἱ ἄλλαι τοῦ ἀνδρὸς ἀρεταί, ῥήτωρ ἀληθῶς μέγας δὲν θέλει ἀναδειχθῆ εἰμὴ διὰ μακρᾶς καὶ ἐναγωνίου ἀσκήσεως, ἐνῷ ὡς εἴδομεν, στρατηλάται δαιμόνιοι καὶ οἱ δαιμονιώτεροι ἴσως τῶν στρατηλατῶν, ἐνικηφόρησαν εἰς ἡλικίαν καθ' ἣν παρ' ἡμῖν οὐδὲ ὑπουργὸς δύναταί τις νὰ γίνῃ, καὶ πολλοὶ εἰς ἡλικίαν καθ' ἣν οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων οὐδὲ τὰς ἀκαδημαϊκὰς αὐτῶν σπουδὰς συνεπλήρωσαν.

Ὑπῆρξαν ἐν τούτοις καὶ στρατηγοὶ οἵτινες ἐν ὡρίμῳ μόνον καὶ ἐν πρεσβυτικῇ μάλιστα ἡλικίᾳ κατὰ πρῶτον προέκυψαν εἰς μέσον· ἐκ τούτων ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ τὸν Μόλκε· ἀλλὰ

τοῦτο δὲν σημαίνει ἄλλο, εἰμὴ ὅτι δὲν ἔτυχον πρότερον ἐπιτηδείων περιστάσεων. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ Φρειδερῖκος, ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος, ὄντες βασιλεῖς, ἐδημιούργησαν αὐτοὶ τὸ στάδιον ἐν ᾧ ἐμεγαλούργησαν ἢ τοὐλάχιστον ἐκλείσθησαν. Ὁ Condé καὶ ὁ Εὐγένιος καθὸ ἡγεμονόπαιδες ἐστρατήγησαν ἅμα συμπεσόντος πολέμου. Ὁ Ναπολέων εὗρε τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἠνεωγμένην ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως· ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανὸς ἀνῆκεν εἰς ἕνα τῶν ἰσχυρῶν ἐκείνων οἴκων, οἵτινες ἦγον καὶ ἔφερον τὰ πράγματα τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας ἀπὸ τῆς τρίτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος.

Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Μόλκε ἐδέησε νὰ περιμείνωσι τὰς περιστάσεις τὰς ὁποίας αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν δὲν ἴσχυον νὰ δημιουργήσωσιν, ἢ ἀπὸ τῶν ὁποίων, καὶ ἂν συνέπιπτον, δὲν ἦσαν κύριοι νὰ ὠφεληθῶσιν. Ὁ Φρειδερῖκος Β' ἠδύνατο νὰ λέγῃ κατὰ τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς του ἡμέρας ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ζήσῃ, διότι εἶχεν ἤδη ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑστεροφημίαν αὐτοῦ· ὁ Ἐπαμεινώνδας ὅμως καὶ ὁ Μόλκε δὲν ἠδύναντο νὰ εἴπωσι τὸ αὐτό, διότι ἂν ὁ πρῶτος ἀπέθνησκεν εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 48, ὅπερ δὲν εἶνε ἀσύνηθες, καὶ ὁ δεύτερος εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 65, ὅπερ πολὺ συνηθέστερον, τὸ φλέγον ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ ἐν τῷ πνεύματι αὐτῶν πῦρ ἤθελε σβεσθῇ πρὶν περιαυγάσῃ τὴν οἰκουμένην. Καθὼς βλέπετε εἰς τὸν ἀλλόκοτον αὐτὸν κόσμον, οὔτε μεγαλοφυὴς δὲν ἀρκεῖ κανεὶς νὰ ἦναι· ἀνάγκη προσέτι νὰ ζήσῃ.

Ὅθεν, κύριοι συνάδελφοι καὶ φίλοι, εὔχομαι εἰς ὅλους ὑμᾶς νὰ ζήσετε, διότι ἐπὶ τέλους τίς ἠξεύρει τὸ μέλλον;

Κ. Παπαρρηγόπουλος.

ΤΟ ΕΝ ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΙ ΑΡΤΙΩΣ ΑΝΑΚΑΛΥΦΘΕΝ

ΝΕΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΟΝ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ

Τὴν τυχαίαν καὶ ὅλως ἀπροσδόκητον ἀνακάλυψιν τέως ἀγνώστου καὶ ἀξιολόγου ἀριστοτελικοῦ ἀντιγράφου ἐν Φιλιππουπόλει ἀνηγγείλαμεν ἐσχάτως, ὁ μὲν κύριος Π. Ν. Παπαγεωργίου, ἐκ τῶν καθηγητῶν τῶν Ζαριφείων διδασκαλείων διὰ τῆς «Φιλιππουπόλεως» (ἀριθ. 839, τῆς Β' περιόδου, 7 Μαρτίου 1887), ἐγὼ δὲ διὰ τῆς «Ἀκροπόλεως, πρὸς τὴν ὁποίαν ἔγραψα τῇ 8ῃ τρέχοντος. Ἐπειδὴ δὲ

τὸ εὕρημα δὲν εἶνε μικροῦ λόγου ἄξιον, ἐπιχειρῶ καὶ διὰ τοῦ «Παρνασσοῦ» σύντομον καί πως ἐπιστημονικωτέραν αὐτοῦ περιγραφήν.

Ὁ κτήτωρ τοῦ βιβλίου κ. Ἰωάννης Σιαγκούνης, καίπερ ἀγνοῶν τὴν ἀξίαν τοῦ κτήματός του, διεφύλαξεν ὅμως αὐτὸ μετά τινων ἄλλων ἐντύπων καὶ χειρογράφων, τὰ ὁποῖα ἐκληρονόμησε παρὰ τῶν γονέων του, καὶ ἐξ εὐσεβείας πρὸς τὴν μνήμην αὐτῶν, καὶ διότι εἶνε φίλος τῶν καλῶν καὶ φιλόμουσος. Φαίνεται δ' ὅτι καὶ τὴν φιλοκαλίαν ταύτην καὶ φιλομουσίαν παρὰ τῶν γονέων του ἐκληρονόμησε, διότι ὁ πατὴρ ἢ ὁ πάππος αὐτοῦ ἔχουσι φροντίσει νὰ δέσωσι τὸ χειρόγραφον διὰ στερεοῦ ὁλοδερματίνου δέματος, κάλλιστα μέχρι τοῦδε διατηρουμένου, εἰς ὃ ὀφείλεται ἡ ἐξαίρετος κατάστασις τοῦ κειμηλίου τούτου.

Ὡς ἔχει νῦν τὸ χειρόγραφον τοῦτο, συγκειται ἐξ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα (180) φύλλων μεμβράνης κατ' ἐμέ, χάρτου δὲ κατὰ τὸν κ. Παπαγεωργίου, σχήματος μεγάλου τετάρτου (30×20 ὑφεκατομ.), περιέχει δὲ τρία τῶν γνωστῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους, ἤτοι τὰ τέσσαρα βιβλία «περὶ οὐρανοῦ», τὰ δύο «περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς» καὶ τὰ τρία «περὶ ψυχῆς», ἅπαντα πλήρη, καλῶς γεγραμμένα εἰς σειρὰς ἰσομεγέθεις καὶ ἀνὰ εἴκοσι τέσσαρας κατὰ σελίδα, ἀφινομένου εὐρέος πανταχόθεν περιθωρίου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἐπισυνημμένου πανομοιοτύπου τῆς πρώτης σελίδος τοῦ 161ου φύλλου, μετὰ σχολίων, τῶν μὲν ἐκ πρώτης, τῶν δὲ καὶ ἐκ δευτέρας καὶ τρίτης χειρός, ἐπί τε τοῦ περιθωρίου καὶ μεταξὺ τῶν σειρῶν τοῦ κειμένου ἐνίοτε. Τὰ σχόλια ὅμως ταῦτα καὶ τὰ πρὸς ἐξήγησιν τοῦ κειμένου χρησιμεύοντα γεωμετρικὰ σχήματα δὲν εὑρίσκονται ἐν πάσαις ταῖς σελίσιν, ἀλλ' εἴς τινας μόνον, τὰς ὀλιγωτέρας, εἶνε δὲ τὰ πλεῖστα γεγραμμένα δι' ἐρυθρᾶς βαφῆς, ὡς ἐν τῷ πανομοιοτύπῳ. Σελίδωσις τῶν φύλλων δὲν ὑπάρχει, μόνον που καί που ἐπιγραφαὶ ἐν τῷ ἄνω περιθωρίῳ, δηλοῦσαι τὸ περιεχόμενον· οἷον, «Ἀριστοτέλους περὶ ψυχῆς λόγος Β΄.» κ. τ. τ., ἐν δὲ τῷ κάτω περιθωρίῳ ἑκάστου ὀγδόου φύλλου σημειοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν τευχῶν, ὧν ἕκαστον ἐξ ὀκτὼ σύγκειται φύλλων. Τίς ὁ γράψας καὶ πότε οὐδαμοῦ τοῦ βιβλίου ἀναφέρεται, φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν ΙΓ΄ ἢ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα, ὥστε δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς καλῆς κατὰ τοῦτο ἐποχῆς, ὄχι ἴσως πολὺ κατώτερον τῶν τριῶν ἀρίστων τοῦ Σταγειρίτου ἀντιγράφων, τοῦ Οὐρβενατίου (codex Urbinas 35), τοῦ Μαρκιανοῦ (cod. Marcianus 201) καὶ τοῦ Κοισλιανοῦ (cod. Coislianus 320). Πρὸς ἀκριβῆ ὅμως ταξινόμησιν αὐτοῦ μεταξὺ τῶν σωζο-

μένων ἀριστοτελικῶν ἀντιγράφων, ἔπρεπε νὰ γίνῃ προσεκτικὴ ἀντιπαραβολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸ κείμενον τῆς μεγάλης ἐκδόσεως τῶν ἁπάντων τοῦ Ἀριστοτέλους, τῆς ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ τῆς πρωσσικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν γενομένης, ἀλλ' ἥτις δὲν εἶνε ἐνταῦθα πρόχειρος κατὰ τὸ παρόν, διὸ περιωρίσθημεν ὁ μὲν κ. Παπαγεωργίου νὰ παραβάλῃ τὸ ἀντίγραφον πρὸς τὸ κείμενον τῆς Διδοτείου ἐκδόσεως, ἐγὼ δὲ πρὸς τὸ τῆς στερεοτύπου τοῦ Tauchnitz ἐκ τοῦ ἔτους 1880, τὸ δ' ἐξαγόμενον εἶνε ὅτι τὸ τῆς Φιλιππουπόλεως ἀντίγραφον οὐκ ὀλίγας περιέχει διαφορὰς γραφῆς καί τινας καλλιτέρας τῶν παραδεδομένων, ὡς φαίνεται. Οὕτω ἐν τῷ περὶ οὐρανοῦ βιβλ. Α΄, κεφ. α΄ (σελ. 2, στ. 2 καὶ 3 τῆς ἐκδ. Tauchnitz) ἀντὶ «ἀλλὰ κατὰ τῶν τριῶν ταύτην τὴν *προσηγορίαν* φαμὲν πρῶτον» τὸ χειρόγραφον ἔχει «*τὴν κατηγορίαν*»· κατωτέρω στ. 11 ἀντὶ «ὡς *γὰρ* τοῦ ἀριθμοῦ τετυχήκασιν» ἔχει «ὡς *δὲ*. . .»· στ. 21 ἀντὶ «οὐχ οἷόν τε δὲ τὸ τέλειον *ἐλλείπειν*» ἔχει *ἐκλείπειν*· στ. 27, ἐν τῷ τέλει τοῦ κεφαλαίου, ἀντὶ «καὶ μὴ τῇ μὲν τῇ δὲ» ἔχει «καὶ μὴ πῆ μὲν πῆ δέ.» Ἐν κεφ. Β΄, σελ. 3, στ. 3 ἀντὶ «περὶ δὲ τῶν κατ' εἶδος αὐτοῦ μορίων νῦν *λέγωμεν*» ἔχει *λέγομεν*· στ. 5 ἀντὶ «*εἶναι κατὰ τόπον*» «*κατὰ τόπον εἶναι*»· στ. 6 ἀντὶ «κινήσεως ἀρχὴν *φαμὲν εἶναι* αὐτοῖς» «*εἶναι φαμὲν* αὐτοῖς»· στ. 4 κάτωθεν ἀντὶ «καὶ γὰρ ἂν *συνθέτου* ᾖ» «καὶ γὰρ ἂν *σύνθετος* ᾖ»· ἐν σελ. 5, στ. 1 ἄνωθεν ἀντὶ «καὶ τὴν ἄλλῳ *παρὰ* φύσιν ἑτέρῳ *κατὰ* φύσιν» ἔχει «καὶ τὴν ἄλλῳ *κατὰ* φύσιν ἑτέρῳ *παρὰ* φύσιν»· στ. 19 ἀντὶ «τὰ δεῦρο καὶ *περὶ* ἡμᾶς» ἔχει «καὶ *παρ'* ἡμᾶς».

Ἐκ τοῦ πλήθους τούτου τῶν διαφορῶν γραφῆς τῶν περιεχομένων ἐν δυσὶ μόνοις κεφαλαίοις τοῦ «περὶ οὐρανοῦ» καὶ αἱ ὁποῖαι δὲν εἶνε ἀναλόγως πλείονες τῶν ἐν τῷ λοιπῷ χειρογράφῳ ὑπαρχουσῶν[1], δύναταί τις εὐχερῶς νὰ ἐννοήσῃ ποίας σημασίας διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ ἀριστοτελικοῦ κειμένου εἶνε τὸ ἐν Φιλιππουπόλει χειρόγραφον, καίπερ ἄλλως μὴ ἐστερημένον γραμματικῶν λαθῶν ἕνεκα τῆς ἀπαιδευσίας τοῦ ἀντιγραφέως. Οὕτω λ. χ. συχνότατα ἁμαρτάνει περὶ τὸν τονισμὸν καὶ τὴν στίξιν, οὐδέποτε προσθέτει τὸ ὑπογραφόμενον ἰῶτα εἰς τὴν ἑνικὴν δοτικήν, καὶ ἄλλους πολλοὺς βαρβαρισμοὺς ἔχει, οἷον *Πυθαγόριοι* ἀντὶ *Πυθαγόρειοι* κ. ἄ. τ., ὑπερπηδᾷ ἐνίοτε ὁλόκληρα χωρία ἐκ παραβλέψεως κ. τ. λ., ὁποίων ὅμως δὲν στεροῦνται κατὰ

[1] Ὁ κ. Π. Παπαγεωργίου ἀνέλαβε νὰ σημειώσῃ ἐπιμελῶς πάσας τὰς πρὸς τὸ Διδότειον κείμενον διαφορὰς γραφῆς καὶ νὰ γράψῃ ἀκολούθως περὶ τούτου, ἐξ ὧν καταφανεστέρα θέλει καταστῇ ἡ τοῦ ἀντιγράφου ἀξία.

τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον καὶ αὐτὰ τὰ ἄριστα τῶν σῳζομένων ἀρχαίων χειρογράφων.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ τοῦ κειμένου ἀξία· οὐχ ἧττον δὲ σπουδαῖα εἶνε καὶ τὰ δυστυχῶς ὀλίγιστα σχόλια, τῶν ὁποίων τὰ ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι ἀπηλείφθησαν τοσοῦτον, ὥστε καὶ διὰ στερεοσκοπίου εἶνε δυσδιάγνωστα. Ἰδίως δὲ τὰ γεωμετρικὰ σχήματα εἶνε σπουδαιότατα καὶ διὰ τὸ ἐντελὲς τῆς κατασκευῆς των καὶ διὰ τὰς συνοδευούσας αὐτὰ σημειώσεις, ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων ἴσως γίνῃ ἀλλαχοῦ λόγος διεξοδικώτερος. Ἐπανερχόμενος δὲ νῦν εἰς τοῦ περιεχομένου τὴν ἀνάλυσιν, παρατηρῶ ὅτι τὰ μὲν τέσσαρα βιβλία «περὶ οὐρανοῦ» περιλαμβάνονται ἀπὸ φύλλου 1α—77β, καὶ δὴ ἀπὸ μὲν 1α—27β τὸ πρῶτον βιβλίον ὁλόκληρον, «Ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη σχεδὸν ἡ πλείστη φαίνεται περί τε σώματα καὶ μεγέθη..... Ἀλλοιοῦνται δὲ τοῖς ἐναντίοις καὶ ἐξ ὧν συνίσταται τὰ φύσει ὄντα, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν τούτων φθείρεται». Ἀπὸ δὲ 27β—53β τὸ δεύτερον βιβλίον, «Ὅτι μὲν οὖν οὔτε γέγονεν ὁ πᾶς οὐρανὸς οὔτε ἐνδέχεται φθαρῆναι..... ἐξ ὧν τεκμαιρομένους οὐ μόνον σφαιροειδῆ τὸν ὄγκον ἀναγκαῖον εἶναι τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ μὴ μέγαν πρὸς τὸ τῶν ἄλλων ἄστρων μέγεθος». Ἀπὸ δὲ 53β—70β τὸ τρίτον βιβλίον, «Περὶ μὲν οὖν τοῦ πρώτου οὐρανοῦ καὶ τῶν μερῶν.... πρῶτον ἂν εἴη περὶ τούτων λεκτέον, ὅπως θεωρήσαντες ταῦτα λάβωμεν τὰς ἑκάστου πρὸς ἕκαστον διαφοράς». Καὶ ἀπὸ 70β—77β τὸ τέταρτον βιβλίον, «Περὶ δὲ βαρέος καὶ κούφου τί τε ἐστὶν ἑκάτερον καὶ τίς ἡ φύσις αὐτῶν σκεπτέον.... Περὶ μὲν οὖν βαρέος καὶ κούφου καὶ τῶν περὶ αὐτὰ συμβαινόντων διορίσθω (ἀντὶ τοῦ *ἀφωρίσθω* τῆς ἐκδ. Tauchnitz) τοῦτον ἡμῖν τὸν τρόπον», μεθ' ὃ ἕπεται ἡ σημείωσις «Ἀριστοτέλους περὶ οὐρανοῦ τέλος».

Τὰ δὲ δύο βιβλία «Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς» περιλαμβάνονται ἀπὸ φύλλου 77β—124β καὶ δὴ τὸ μὲν πρῶτον, «Περὶ δὲ γενέσεως καὶ φθορᾶς τῶν φύσει γινομένων καὶ φθειρομένων.... ἡ δὲ μίξις τῶν μικτῶν ἀλλοιωθέντων ἕνωσις» ἐν τοῖς φύλλοις 77β—107α, τὸ δὲ δεύτερον, «Περὶ μὲν οὖν μίξεως καὶ ἀφῆς καὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν εἴρηται .... εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἀριθμῷ, ἀλλ' οὐχ ὧν ἡ οὐσία γίγνεται οὖσα τοιαύτη, οἷα ἐνδέχεται (ἐνδέχεσθαι Tauchnitz) μὴ εἶναι»· μεθ' ὃ ἕπεται ἡ σημείωσις·

† «Ἀριστοτέλους τοῦ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τέλος

† Τῷ Θεῷ δόξα τῷ εὐεργετήσαντι ἰδεῖν τὸ τέλος».

Τὰ δὲ «Περὶ ψυχῆς» τρία βιβλία περιλαμβάνονται ἀπὸ φύλλ.

125α—179β καὶ δὴ ἀπὸ μὲν 125α—141α τὸ πρῶτον βιβλίον, «Τῶν καλῶν καὶ τιμίων τὴν εἴδησιν ὑπολαμβάνοντες.... καὶ αὕτη μὲν χωρίζεται τῆς αἰσθητικῆς ἀρχῆς, αἴσθησιν δὲ οὐδεμίαν ἄνευ ταύτης ἔχει». Τὸ δὲ δεύτερον ἀπὸ 141α—161β «Τὰ μὲν δὴ ὑπὸ τῶν προτέρων παραδεδομένα περὶ ψυχῆς εἰρήσθω .... τί οὖν ἐστι τὸ ὀσμᾶσθαι παρὰ τὸ πάσχειν τι ; ἢ τὸ μὲν ὀσμᾶσθαι αἰσθάνεσθαι, ὁ δ' ἀὴρ παθὼν ταχέως αἰσθητὸς γίνεται ;» καὶ τὸ τρίτον ἀπὸ 161β—179β «Ὅτι δ' οὐκ ἔστιν αἴσθησις ἑτέρα παρὰ τὰς πέντε .... ἀκοὴν δέ, ὅπως σημανῇ τι αὐτῷ· γλῶτταν δέ, ὅπως σημαίνῃ τι ἑτέρῳ».

Ἐνταῦθα λήγει τὸ ἀριστοτελικὸν κείμενον τοῦ χειρογράφου· τὰ δ' ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 179β—180β, ἤτοι μέχρι τέλους τοῦ βιβλίου ἀκολουθοῦντα ἐκ πρώτης χειρὸς δὲν εἶνε συνέχεια τοῦ ἀριστοτελικοῦ κειμένου, ὡς ἐσφαλμένως ὑπέλαβεν ὁ κ. Παπαγεωργίου ἐν τῷ μνησθέντι ἀριθμῷ τῆς «Φιλιππουπόλεως,» ἀλλὰ γραμματικοῦ τινος σημείωσις περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ὅλου ἀντιγράφου, ἐξ ἧς καταφαίνεται ὅτι τὸ μέχρι τοῦδε περισωθὲν καὶ δεδεμένον χειρόγραφον εἶνε τὸ ἥμισυ τοῦ ἀρχικοῦ, διότι τὸ ὅλον περιελάμβανε καὶ τὴν «*Φυσικὴν ἀκρόασιν*» τοῦ φιλοσόφου, ἥτις συνίσταται, ὡς γνωστόν, ἐξ ὀκτὼ βιβλίων καὶ τῆς ὁποίας οὐδ' ἴχνος ὑπελείφθη ἐν τῷ δεδεμένῳ μέρει. Ὅτι δὲ τὸ περισωθὲν μέρος δὲν εἶνε τὸ ὅλον, κατάδηλον γίνεται καὶ ἐκ τῆς πρώτης σελίδος, ἥτις οὐδένα ἰδιάζοντα ἔχει διάκοσμον, οἷος θὰ ἥρμοζεν ἐν ἀρχῇ ἀρκούντως κεκοσμημένου ἀντιγράφου, ἀλλ' εἶνε ὁποῖαι καὶ αἱ λοιπαί, καθ' ἃς ἀρχίζει εἴτε βιβλίον τι εἴτε σύγγραμμα ἐκ τῶν περιεχομένων. Ἔχομεν λοιπὸν ἠκρωτηριασμένον τὸ καλὸν τοῦτο κειμήλιον, ἀλλὰ καὶ τοιοῦτον ὂν εἶνε σπάνιον καὶ εὐτυχέστατον εὕρημα, τὸ ὁποῖον θ' ἀποβῇ ἐκ τῶν πολυτιμοτάτων θησαυρῶν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν βιβλιοθήκης, ἂν μὴ ὁ κτήτωρ αὐτοῦ μεταμεληθεὶς ζητήσῃ νὰ τὸ πωλήσῃ εἰς ξένους, ὁποῖοι ἀναμφιβόλως δὲν θέλουσι λείψει νὰ παρουσιασθῶσιν ἀγορασταί. Ἔχει δ' ἡ μνησθεῖσα σημείωσις ὡς ἑξῆς· «Ἐν μὲν τῇ *Φυσικῇ ἀκροάσει* διέλαβε περὶ τῶν φυσικῶν ἀρχῶν ὅσα ἔδει· ἐν δὲ τῇ περὶ τοῦ οὐρανοῦ πραγματείᾳ περὶ τοῦ σύμπαντος τοῦδε κόσμου εἴτε εἷς ἐστιν εἴτε πολλοὶ καὶ εἴτε ἄναρχος εἴτε ὑπ' ἀρχὴν χρονικὴν καὶ εἴτε ἄπειρος εἴτε πεπερασμένος, εἴτε φθαρτὸς εἴτε ἄφθαρτος καὶ περὶ τῆς φύσεως καὶ κινήσεως αὐτοῦ τοῦ οὐρανίου σώματος εἴτε ἁπλοῦν ἐστιν εἴτε σύνθετον καὶ εἴτε ἓν τῶν τεσσάρων στοιχείων εἴτ' ἄλλο τι παρὰ ταῦτα πέμπτον. Ἐν δὲ τῷ παρόντι συντάγματι, τῷ περὶ ψυχῆς, τρίτῳ ὄντι τῇ τάξει, ἐπειδὴ δοκεῖ ὁ σύμπας κόσμος ὅδε ἔμψυχος εἶναι καὶ ψυχῇ κυβερνᾶσθαι καὶ ἄγεσθαι, διαλαμβάνει περὶ

αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς ἐν τρισὶ συντάγμασιν. Ἐν μὲν οὖν τῷ πρώτῳ ἐκτίθεται τὰς τῶν παλαιοτέρων δόξας περὶ αὐτῆς, ὧν τὰς μὲν ἐξελέγχει ὡς ἀκύρους, τὰς δὲ ἀποδέχεται, ἔστι δὲ ἃ καὶ αὐτὸς προστίθησι παρ' αὐτοῦ. Ἔπειτα διαλαμβάνει περὶ τῆς φυτικῆς ψυχῆς. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ συντάγματι περὶ τῆς ἀλόγου καὶ αἰσθητικῆς ψυχῆς, ἐν μέρει δὲ καὶ περὶ τῆς λογικῆς μνείαν ποιεῖται ὀλίγην. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ προηγουμένως μὲν περὶ τῆς λογικῆς ψυχῆς, κατὰ πάροδον δὲ καὶ περὶ τῆς ἀλόγου. Ἐπὶ τέλει δὲ καὶ εἰς θεολογικωτέραν ἀρχὴν ἀνάγει τὸν λόγον.

† Τῷ Θεῷ δόξα τῷ εὐεργετήσαντι ἰδεῖν τὸ τέλος.

«Τέλος»

Ἐν Φιλιππουπόλει τῇ 10ῃ Μαρτίου 1887.

Γ. Κωνσταντινίδης
Γυμνασιάρχης

ΧΩΡΙΑ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΔΙΟΡΘΟΥΜΕΝΑ

Πρὸ δύο ἐτῶν ἐν ταῖς ἡμετέραις *Γραμματικαῖς Παρατηρήσεσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν* (σελ. 377) ἐγράφομεν τάδε· «Τὸ τοῦ Ξενοφῶντος *ἤνοιγον* καὶ *ἤνοιξα*, ὡς «*ὁ Δωριεὺς φυγὼν πρὸς τὴν γῆν ἀνεβίβαζε τὰς αὑτοῦ τριήρεις, ὡς ἤνοιγε, περὶ τὸ Ῥοίτειον*» (Ξενοφ. Ἑλλ. Α', α', 2)· «*τῶν δ' ἐφορμούντων ὡς ἕκαστοι ἤνοιγον*» (αὐτόθ. Α', ϛ', 21)· «*οἱ Ἀθηναῖοι καθελκύσαντες τὰς λοιπὰς τριήρεις ἀνήχθησαν, ὡς ἕκαστος ἤνοιξεν*» (αὐτόθ. Α', ε', 13), ἠθέλησάν τινες νὰ ἑρμηνεύσωσι κατὰ τὸ τοῦ Πινδάρου «*ἀνοίγων ναυσὶν κέλευθον*» (Πυθιον. Ε', 88), ἀλλ' ἡ φράσις αὕτη δὲν κατέστη συνήθης, ὥστε νὰ παραλείπηται ἕνεκα τῆς συνηθείας τὸ ἀντικείμενον καὶ γίνηται χρῆσις τοῦ *ἀνοίγω* ἀμεταβάτως. Τὸ *ἀνοίγω* ἀμεταβάτως παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἀλλαχοῦ δὲν ἀπαντᾷ, καὶ ὁ τύπος δὲ *ἤνοιγον* καὶ *ἤνοιξα* εἶναι ἐσχάτως βάρβαρος καὶ μόνον παρὰ τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ εὔχρηστος, διὰ τοῦτο ὁ κ. Κ. Κόντος ἐν τῇ ἀπὸ τῆς ἕδρας διδασκαλίᾳ προέτεινε νὰ διορθωθῇ εἰς *ἤνυτον* καὶ *ἤνυσε* ἀμεταβάτως κείμενον ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ *οἷός τ' εἰμί*. Πρβλ. «*πῶς δὲ στρατὸς τοσόσδε πεζὸς ἤνυσεν περᾶν*» (Αἰσχύλ. Πέρσ. 721) = οἷός τ' ἐγένετο περᾶν. «*Ἐπειδὴ τοισίδ' οὐκ ἐξήνυτον Κύπριν κρατῆσαι* (Εὐριπ. Ἱππόλ. 399). «*Ἡ αὐτόπτης ἐφεώρα ἢ εἰ μὴ αὐτὸς ἐξανύτοι, πέμπων φανερὸς ἦν τοὺς θεραπεύσοντας*» (Ξενοφ. Παιδ. Ε', δ', 18), κτλ.»

Ταῦτα μὲν τότε ἐγράφομεν νομίζοντες ὅτι οὕτως ἄριστα τὰ εἰρημένα διορθοῦνται χωρία. Ἡ διόρθωσις τοῦ *ἤνοιγον* εἰς *ἤνυτον*, μᾶλλον δὲ *ἧνυτον*[1], καὶ τοῦ *ἤνοιξα* εἰς *ἤνυσα* (ἢ μᾶλλον *ἥνυσα*) καὶ παλαιογραφικῶς δὲν ἀπέχει πολὺ ΗΝΟΙΓΟΝ=ΗΝΥΤΟΝ. Ὅθεν φαίνεται ὅτι τὸ *ἤνοιγον* καὶ *ἤνοιξα* τὰ παρὰ Ξενοφῶντι φερόμενα προῆλθον ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως τοῦ *ἤνυτον* καὶ *ἤνυσα*.

Πρό τινων ὅμως ἡμερῶν ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ[2] ἀνέγνωμεν περὶ τοῦ πρώτου τῶν χωρίων τούτων τοῦ Ξενοφῶντος νέαν διόρθωσιν γενομένην ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Κωνσταντινίδου γυμνασιάρχου καὶ διευθυντοῦ τῶν ἐν Φιλιππουπόλει Ζαριφείων διδασκαλείων. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι οὐδαμῶς ἐπέτυχεν· ἄλλοις ἡ δόξα τῆς ἐπιτυχοῦς διορθώσεως αὐτοῦ ἀπέκειτο. Ὁ κύριος Κωνσταντινίδης τῶν τριῶν χωρίων, ἐν οἷς εὕρηνται παρακεκομμένοι τύποι τοῦ ἀνοίγω, τὰ μὲν δύο νομίζει ὅτι ἔχουσιν ὑγιῶς, ἤτοι τὸ *ἤνοιγον* (Ξενοφ. Ἑλλ. Α΄, ς΄, 21) καὶ τὸ *ἤνοιξεν* (αὐτόθ. Α΄, ε΄, 13), σημαίνει δὲ κατ' αὐτὸν τὸ *ἀνοίγειν* τὸ *παίρω ἀνοικτά*, ἐξέρχομαι δηλ. ἐκ στενῶν ἢ ἐκ λιμένος εἰς ἀνοικτὴν θάλασσαν. Ἀλλ' οὐδαμῶς ἡ σημασία αὕτη ἁρμόζει τῷ δευτέρῳ τούτων, «*ἐφορμούντων ὡς ἕκαστοι ἤνοιγον*» (Ξενοφ. Ἑλλ. Α΄, ς΄, 21)· διότι τὸ *ἐφορμεῖν* δὲν εἶναι ἀνάγεσθαι εἰς πέλαγος, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐν ὅρμῳ ὄντα ἀγκυροβολεῖν ἢ *ἀράζειν*. Τὸ δὲ πρῶτον χωρίον τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλ. Α΄, α΄, 2), ὃ ὁ κ. Γ. Κωνσταντινίδης διορθοῖ γράφων *ὡς οἷόν τ' ἦν ἢ εἰς ᾐόνα*, οὐδαμῶς εὑρίσκομεν παλαιογραφικῶς καὶ πραγματικῶς ἐπιτυχές· διότι ὅλας παρασάγγας ἀφίσταται περὶ τὴν παλαιογραφικὴν ὁμοιότητα τὸ *ὡς οἷόν τ' ἦν* καὶ τὸ *εἰς ᾐόνα* τοῦ *ἤνοιγον*. Πρὸς δὲ τούτοις ὅλως ἀδύνατον ἦν νὰ ἐξενέγκῃ ὁ Ξενοφῶν τύπους βαρβαρωτάτους *ἤνοιγον* καὶ *ἤνοιξα*, καὶ τούτους μόνον ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἀλλαχοῦ αὐτὸς χρῆται τῷ *ἀνέῳγον* (Ξενοφ. Ἀνάβ. Ε΄, ε΄, 20) καὶ *ἀνέῳξα* (Ξενοφ. Ἑλλ. Ε΄, δ΄, 8. Παιδ. Ζ΄, ε΄, 28). Ἀρίστη οὖν διόρθωσις εἶναι καθ' ἡμᾶς ἡ τοῦ κ. Κόντου, ἣν ὁ κ. Γ. Κωνσταντινίδης ἠγνόει. Καὶ τὰ τρία δὲ χωρία ἔχουσι κατὰ ταῦτα ὧδε· «*Ὁ Δωριεὺς ... ἀνεβίβαζε τὰς αὐτοῦ τριήρεις ὡς ἤνυτε περὶ τὸ Ῥοίτειον*» = ὡς οἷός τ' ἦν ἀναβιβάζειν. «*Τῶν ἐφορμούντων ὡς ἕκαστοι ἤνυτον*» = ὡς ἕκαστοι οἷοί τ' ἦσαν

[1] Διότι κατὰ τοὺς Ἀττικοὺς δασύνεται· «ἥνυσα δασέως Ἀττικοί, ψιλῶς δ' Ἕλληνες» (Μοῖρις σ. 179). Πρβλ. καὶ Αἴλ. Διονύσ. παρ' Εὐςαθ. σ. 1216· Ἡρωδιαν. 541,20. Bekk. Ἀνέκδ. 14, 17. 411, 24. 28. καὶ Ἡμετ. Γραμμ. Παρατηρ. σ. 247—248, § 324.

[2] Ἰδὲ ἀνωτέρω σελ. 243.

ἐφορμεῖν. «Ἀθηναῖοι... ἀνήχθησαν ὡς ἕκαστος ἤνυσεν = ὡς ἕκαστος οἷός τ' ἐγένετο ἀναχθῆναι [1].

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Μαρτίου 1887.

Γεώργ. Δ. Ζηκίδης.

ΕΙΛΕΙΘΥΙΑΣ ΣΠΗΛΑΙΟΝ

ΕΝ ΚΡΗΤΗι

Καὶ γὰρ τὸν Κρήτηνδε κατήγαγεν ἲς ἀνέμοιο,
ἱέμενον Τροίηνδε, παραπλάγξασα Μαλειῶν,
στῆσε δ' ἐν Ἀμνισῷ ὅθι τε σπέος Εἰλειθυίης,
ἐν λιμέσι χαλεποῖσι· μόγις δ' ἐξυπάλυξεν ἀέλλας.
Ὀδυσ. Τ, στ. 186.

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Ὁμήρου μανθάνομεν ὅτι ἐν Ἀμνισῷ τῆς Κρήτης ὑπῆρχε σπήλαιον ἀφιερωμένον τῇ Εἰλειθυίᾳ. Ἐκ τοῦ τρόπου δέ, καθ' ὃν ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ὁ Ὅμηρος, φαίνεται ὅτι ἦν γνωστότατον κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὁμιλῶν εἰς τὴν Πηνελόπην μετὰ τὴν ἐκ Τροίας ἐπάνοδόν του, καὶ πρὶν ἢ ἀναγνωρισθῇ ὑπ' αὐτῆς, διηγεῖται πῶς ἐγνώρισε τὸν Ὀδυσσέα ἐν Κρήτῃ, ὅπου δῆθεν κατέφυγε βιασθεὶς ὑπὸ τρικυμίας. Θέλων δὲ νὰ ὁρίσῃ τὸν τόπον, ἔνθα ἀπέβη ἐν Κρήτῃ, ἀναφέρει αὐτῇ ὡς πασίγνωστόν τι τὸ *Σπέος τῆς Εἰλειθυίας*.

Διέμεινε δὲ τὸ ἱερὸν τοῦτο περίβλεπτον καὶ σεβαστὸν μέχρι τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ, ὡς μαρτυροῦσι πολλὰ χωρία διαφόρων συγγραφέων. Ὁ Στράβων ἐν βιβλ. Χ λέγει «Μίνω δέ φησιν ἐπινείῳ χρήσασθαι τῷ Ἀμνισῷ ὅπου τὸ τῆς Εἰλειθυίας ἱερόν». Ὁ Παυσανίας ἐν βιβλ. Ι' «Κρῆτες δὲ χώρας τῆς Κνωσίας ἐν Ἀμνισῷ νομίζουσι γενέσθαι Εἰλείθυιαν»· καὶ ὁ Εὐστάθιος «Πάνυ δ' ἐπιδεξίως ὁ μῦθος ἐπελέξατο τὴν Ἀμνισὸν τῇ Εἰλειθυίᾳ εἰς διατριβήν»· καὶ τέλος δύο ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀνακειμένων ξοάνων τῆς Εἰλειθυίας διηγεῖται ὁ Παυσανίας ὅτι ἡ παράδοσις ἐνόμιζεν «εἶναι Κρητικὰ καὶ Φαίδρας ἀναθήματα».

Τὸ ἱερὸν τοῦτο τῆς Εἰλειθυίας Ἄντρον οὐδεὶς τῶν νεωτέρων περιηγητῶν εἶχε τέως ἀνεύρῃ. Ὁ Pashley ἐζήτησε τοῦτο παρὰ τὸν

[1] Ὅρα καὶ Ἐφημερ. Φιλομαθ. ἔτ. 1881, σελ. 189—190.

ποταμὸν Ἀποζελέμην, ὑπολαβὼν ἐσφαλμένως τοῦτον ὡς τὸν Ἀμνισὸν τῶν παλαιῶν. Ὁ Spratt ὀρθῶς λέγει ὅτι ὁ Ἀμνισὸς τῶν παλαιῶν εἶναι ὁ σήμερον καλούμενος Καρτερός, οὐδὲν ὅμως περὶ τοῦ σπηλαίου τούτου ἀναφέρει.

Πρό τινων ἐτῶν ὁ κ. Ἀντ. Μηχελιδάκης, παρακινηθεὶς ἐκ τοῦ προσημειωθέντος χωρίου τῆς Ὀδυσσείας, προέτρεψε τὸν Χρ. Ἀνερράψην, συχνὰ διερχόμενον παρὰ τὸν Καρτερὸν νὰ ἐρευνήσῃ ἂν ὑπάρχῃ ἐκεῖ πέριξ μέγα τι σπήλαιον. Οὗτος δὲ ἐρευνήσας ἀνεῦρε τῷ ὄντι τὸ σπήλαιον, ὅπερ ἐν τοῖς ἑξῆς περιγράφομεν.

Τέσσαρα περίπου μίλια πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως Ἡρακλείου καὶ τρία μόνον μίλια πρὸς βορρᾶν καὶ μικρὸν πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς Κνωσοῦ εὑρίσκεται τὸ στόμιον τοῦ ποταμοῦ Καρτεροῦ ἐκβάλλοντος εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος. Ὁ ποταμὸς ῥέει πλησίον τῶν ἐκβολῶν του διὰ μέσου κοιλάδος, σχηματισθείσης τὸ πλεῖστον ἐκ προσχώσεων καὶ περιοριζομένης ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ὑπὸ λόφων ἐξ ἀσβεστολίθου. Εἰς ἀπόστασιν τριῶν τετάρτων μιλίου ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ ποταμοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἀνυψοῦται ἀποτόμως, ἐντὸς τῆς κοιλάδος καὶ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, λόφος ἔχων περίμετρον δύο περίπου μιλίων. Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου Παλήοκαστρον καὶ Μεσοβοῦνι σήμερον ὀνομαζομένου σώζονται ἐρείπια βυζαντιακῶν οἰκοδομημάτων, καὶ ἑνετικῶν ὀχυρωμάτων. Σὺν τούτοις δὲ ἀπαντῶσιν ἐπ' αὐτοῦ καὶ πέριξ θραύσματα κεράμου, μαρτυροῦντα ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ πόλις ἐκ παλαιοτάτων χρόνων. Μεταξὺ τῶν θραυσμάτων ἀνεύρομεν τεμάχιον πίθου φέρον κοσμήματα ὅμοια πρὸς τὰ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Μίνωος Καλοκαιρινοῦ ἐν Κνωσῷ ἀνευρεθέντων πίθων, οὓς ὁ κ. Ἐρν. Φαβρίκιος ἐδημοσίευσεν εἰς τὰς Mitthelüngen καὶ ἀνάγει εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν λεγομένην ἐποχήν. Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ἀναμφιβόλως θὰ ἦτο ἐκτισμένη ἡ πόλις Ἀμνισός.

Πρὸς μεσημβρίαν τῶν ἐρειπίων τούτων ἐπὶ τῆς ῥάχεως, ἥτις περιορίζει ἐξ ἀνατολῶν τὴν κοιλάδα τοῦ Καρτεροῦ, ὑπάρχει σπήλαιον, ὅπερ καὶ μακρόθεν ἀναγνωρίζεται ἐκ συκῆς ἀπὸ τοῦ στομίου αὐτοῦ προβαλλούσης.

Ἡ εἴσοδος τοῦ σπηλαίου ἐν μέσῳ βράχων βλέπει πρὸς ἀνατολάς, ὡς συμβαίνει ἐπὶ τῶν πλείστων τῶν ὑπὸ τῶν παλαιῶν τοῖς θεοῖς ἀφιερωμένων σπηλαίων. Κατὰ τὴν εἴσοδον τὸ ὕψος τοῦ σπηλαίου εἶναι δύο μέτρα, περὶ τὸ κέντρον δὲ τρία, καὶ πρὸς τὸν μυχὸν ταπεινοῦται πάλιν χαμηλότατα ἡ ὀροφή. Ἔχει δὲ μῆκος μὲν 55 μέτρων, πλάτος δὲ κατὰ τὸ μέσον, ἔνθα εἶναι πλατύτατον, δώδεκα μέ-

τρων. Ἡ κλίσις ἀπὸ τοῦ στομίου πρὸς τὸν μυχὸν εἶναι μικρά, διὸ καὶ ἀκόπως προχωρεῖ τις ἐντὸς τοῦ σπηλαίου μέχρι μὲν τοῦ μέσου καὶ ἄνευ λαμπάδος, βαθύτερον δὲ τῇ βοηθείᾳ ταύτης. Εἰς τὸν μυχὸν ὑπάρχει ὀλίγον ὕδωρ σταλάζον ἀπὸ τῆς ὀροφῆς. Δὲν κρέμανται ὅμως ἀπὸ ταύτης σταλακτῖται, οὐδὲ καλύπτονται αἱ παρειαὶ τοῦ σπηλαίου ἀπὸ τοιούτους, ὡς αἱ τοῦ παρὰ τὸ χωρίον Ψυχρὸν ἄντρου. Ἐγείρονται ὅμως ἀπὸ τοῦ ἐδάφους σπάνιοί τινες σταλαγμῖται ἀκανόνιστοι, ὧν δύο ἢ τρεῖς ἀποτελοῦσι χαμηλὰς ὀγκώδεις στήλας.

Εἰς τὸ κέντρον περίπου τοῦ σπηλαίου προκαλεῖ τὴν προσοχὴν τοῦ εἰσερχομένου σταλαγμίτης κυλινδρικὸς σχεδόν, ἔχων ὕψος μὲν 1,40 περίμετρον δὲ 1,20 μέτρου, καὶ ὁμοιάζων ἐξ ἀποστάσεως πρὸς ἄγαλμα ὄρθιον. Ὁ σταλαγμίτης οὗτος περικλείεται ἐντὸς ὀρθογωνίου περιφράγματος, οὗ ἑκάστη ἐπιμήκης πλευρὰ ἔχει μῆκος 3 μέτρων, ἑκάστη δὲ βραχυτέρα 2 μέτρων. Τὸ περίφραγμα ἀποτελεῖται ἐκ τοίχων 0,30 παχέων, ἐκ μικρῶν ἀκανονίστων λίθων καὶ ἄνευ ἀσβέστου ἢ ἄλλης συνδετικῆς ὕλης. Τὸ σημερινὸν ὕψος τοῦ περιφράγματος τοῦ σπηλαίου εἶναι 0,45 τοῦ μέτρου. Ἐντὸς τοῦ περιφράγματος τούτου καὶ πρὸ τοῦ σταλαγμίτου τετράγωνος σχεδὸν λίθος ἀπελέκητος, οὗ ἑκάστη πλευρὰ 0,30—0,40 μέτρ., τὸ δὲ ὕψος του 0,45 μέτρ.

Ἐκ τῆς ὁμοιότητος τοῦ σταλαγμίτου τούτου πρὸς κορμὸν ἱσταμένου ἀνθρώπου, τὸ περὶ αὐτὸ περίφραγμα καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ λίθος προάγουσιν ἡμᾶς νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἡ λατρεία τῶν προσερχομένων εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο προσεφέρετο εἰς τὴν στήλην ταύτην, ἀντιπροσωπεύουσαν εἰς τὴν μεμακρυσμένην ἐκείνην ἐποχὴν τὰ κατόπιν κατασκευασθέντα ἀγάλματα.

Ἐντὸς τοῦ περιφράγματος τούτου καὶ περὶ αὐτό, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη τοῦ σπηλαίου ἀνασκάψαντες ἀνεύρομεν πλῆθος κεράμων ἢ θραυσμάτων πηλίνων ἀγγείων, εὐτελῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Τὰ πλεῖστα δὲ τούτων ἀνευρέθησαν παρὰ τὰς παρειὰς τοῦ σπηλαίου. Τὰ θραύσματα ταῦτα ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἀνήκοντα εἰς ἀγγεῖα διαφόρων ἐποχῶν ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων μέχρι τῶν ῥωμαϊκῶν καὶ νεωτέρων ἔτι χρόνων. Δυστυχῶς ὅμως οὐδὲν ἀκέραιον ἀγγεῖον, οὐδὲ ἄλλο ἀντικείμενον ἀρχαίας τέχνης ἀνεύρομεν. Ἐκ τούτου εἰκάζομεν ὅτι τὸ ἱερὸν τοῦτο σπήλαιον θὰ ἐσυλήθη πάντων τῶν ἀναθημάτων αὐτοῦ εἰς ἄγνωστον ἐποχήν· ὅτε πάντα μὲν τὰ ἄξια λόγου ἀναθήματα ἥρπασαν οἱ συλοῦντες, τὰ δὲ οὐδενὸς λόγου ἄξια κατ' αὐτοὺς πήλινα ἀγγεῖα ἔθραυσαν πάντα. Καὶ θὰ ἦτο ἀληθῶς παράδοξον ἂν τὸ σπήλαιον ἔμενεν ἀπαραβίαστον μέχρι τῆς σήμερον, ἀφοῦ κεῖται εἰς θέ-

σιν, ἔνθα καὶ ποιμένες δὲν λείπουσί ποτε, καὶ διαβάται ἀδιαλείπτως ἀντιπαρέρχονται, διότι εἰς ὀλίγων βημάτων ἀπόστασιν κάτωθεν αὐτοῦ διέρχεται ὁδὸς ἄγουσα ἀπὸ Ἡρακλείου εἰς Πεδιάδα καὶ ἄλλη κεντρικωτέρα ὁδὸς ἄγουσα ἀπὸ Ἡρακλείου εἰς Μιραμπέλον καὶ Σιτείαν. Πλὴν τούτων δὲ ἐν τῷ ὅρμῳ τῆς Ἀμνισοῦ οὐχὶ σπανίως θὰ ἐζήτουν ἀσφάλειαν οἱ κατὰ καιροὺς πειραταί.

Πρὸ τοῦ σπηλαίου τούτου δὲν φαίνεται αὐλὴ ὡς πρὸ τοῦ Ἰδαίου ἄντρου καὶ πρὸ τοῦ ὑπὲρ τὸ Ψυχρόν. Πιθανὸν ὅμως συμβαίνει τοῦτο, διότι δὲν ὑπῆρχε καὶ τόπος πρὸς τοῦτο ἐπιτήδειος ἐνταῦθα. Οὐδὲ βωμὸν ἐδυνήθημεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν, ἐκτὸς ἂν ἐχρησίμευεν ὡς τοιοῦτος φυσικός τις βράχος εὐθὺς παρὰ τὸ στόμιον τοῦ σπηλαίου εὑρισκόμενος, καὶ ἔχων τὴν ἀνωτέραν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν ὁμαλῶς ὑπόκοιλον.

Ὁ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ σπηλαίου ἱστάμενος ἔχει λαμπρὰν πρὸ αὐτοῦ ἄποψιν. Πρὸς βορρᾶν μὲν ἐκτείνεται ἀπεριόριστος ὁ ὁρίζων πέραν τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, ἐν ᾧ εἰς 5-6 μιλίων ἀπὸ τῆς παραλίας ἀπόστασιν κεῖται ἡ νῆσος Δία, μὲ τὰ παρ' αὐτὴν βραχώδη νησύδρια, ἀποτέρω δὲ διακρίνεται ἄλλο νησύδριον Αὐγὸν καλούμενον. Ἐντεῦθεν κατανοεῖται καὶ τὸ χωρίον τοῦ Διοδώρου «Πολλαὶ δὲ (νῆσοι) Ἀμνισοίου βορειότεραι ὁρέονται». Πρὸ τῶν ποδῶν του ἔχει ὁ θεώμενος τὴν κοιλάδα τοῦ Καρτεροῦ ἢ Ἀμνισοῦ, διὰ μέσου τῆς ὁποίας ἕρπει ἐν εἴδει πελωρίου ὄφεως ὁ ποταμός, πρὸς ἀνατολὰς τούτου τὰ ἐρείπια τῆς Ἀμνισοῦ καὶ τὸ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν βραχῶδες νησύδριον. Πρὸς δυσμὰς ἀναπαύεται τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ἴδης ἀπολληγούσης εἰς τὸ Δῖον ἀκρωτήριον, πρὸς ἀνατολὰς δὲ περιορίζεται ὑπὸ τοῦ κακοῦ ὄρους.

Ἐν Ἡρακλείῳ τῇ 3 Ἰανουαρίου 1887.

Ἰωσὴφ Χατζιδάκης
ἰατρὸς

4. Ο ΕΛΕΥΘΕΡΩΘΕΙΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

Σαράντα κάτεργά 'τανε κ' ἑξηνταδυὸ φεργάδες
Κ' εἴχανε σκλάβο ὄμορφο ςτὰ σίδερα βαρμένο.
Κι' ὁ σκλάδος ἐνεστέναξε κ' ἐστάθην ἡ φεργάδα
Κι' ὁ Μπέης μας τοῦ 'γροίκησεν ἀπὸ τὴν κάμαρήν του.
—Ποιὸς εἶνε ποῦ 'νεστέναζε κ' ἐστάθηκ' ἡ φεργάδα;
Ἂν εἶν' ἀπὸ τσοὶ σκλάβοι μου νὰ τοῖς ἐλευθερώσω,
Κι' ἂν εἶν' ἃ τσοὶ λεβέντες μου, χάρισμα νὰ τοὺς δώσω.

Κι' ὁ σκλάβος 'πηλοήθηκε κι' ὁ σκλάβος 'πολοᾶται.
— 'Εγώ 'μαι 'ποῦ 'νεστέναξα κ' ἐστάθην ἡ φεργάδα.
Σκλάβε πεινᾷς, σκλάβε διψᾷς ; Πάρε ψωμὶ καὶ φάε
— Μηδὲ πεινῶ, μηδὲ διψῶ, μηδὲ φαεῖ δὲ θέλω.
Τσῆ μάνας μου 'θυμήθηκα, τσῆ δόλιάς μου γυναίκας,
Ποῦ 'μαν τριῶ 'μερῶ γαμπρός, δώδεκα χρόνοι σκλάβος.
Σήμερα τὴ γυναῖκά μου ἄλλος τηνὲ βλοᾶται·
— Σκλάβε μου, γιὰ τραούδησε νὰ 'δῇς τὴ 'λευτεριά σου.
— Πολλὲς βολὲς 'τραούδησα, μὰ 'λευτεριὰ δὲν εἶδα.
Φέρτε μου τὸ βιολάκι μου, τὸ δόλιό μου παιγνίδι,
Νὰ τοῦ βαρέσω δυνατά, νὰ τραουδῶ γεμᾶτα,
Νὰ κάμω κόρες νὰ σφαοῦ, καπέλλες νὰ πλαντάξου,
Νὰ κάμω καὶ μιὰ λίγερη μέσ' στὴ φεργάδα νά 'μπῃ.
Κ' ἡ λίγερη ὡς τό 'κουσε, πολλὰ τσῆ 'καλοφάνη,
Τὰ πασουμάκιάν τσ' ἤβγαλε, μέσ' τὴ φεργάδα πάει.
Δώνει τοῦ Μπέη τὸ φιλὶ καὶ τὸν ἐλευτερώνει,
Κι' ὥστε νὰ 'πῇ τὸ «ἔχε 'γειά», σαράντα μίλια πάει
Κι' ὥστε νὰ 'ποῦνε «στὸ καλὸ» ἄλλα σαρανταπέντε.
'Σ τὸ δρόμον ὁποῦ 'πάαινε, στὸ δρόμο ποῦ διαβαίνει,
Καλόερος τοῦ 'πάντηξε στ' ἀμπέλι καὶ κλαδεύει.
'Γειά σου, χαρά, καλόερε—Καλὸ στὸ παλληκάρι.
— Πέ μου νὰ ζῇς, καλόερε, τίνος εἶνε τἀμπέλι ;
— Τσῆς ἐρημιῆς, τσῆ σκοτεινιᾶς, τοῦ γυιοῦ μου τοῦ Γιαννάκη,
Ποῦ 'τανε τριῶ 'μερῶ γαμπρός, δώδεκα χρόνοι σκλάβος,
Σήμερα τὴ γυναῖκάν του ἄλλος τηνὲ βλοᾶται.
— Πέ μου, νὰ ζῇς, καλόερε, φτάνω κ' ἐγὼ στὸ γάμο ;
— Ἂν εἶν' ὁ μαῦρός σου ἀψύς, στὰ στέφανα πλακώνεις,
Κι' ἂν εἶν' ὁ μαῦρός σου ὀκνός, στὴν τάβλα τσοπὲ φτάνεις.
Κι' ὥστε νὰ 'πῇ τὸ «ἔχε 'γειὰ» πενῆντα μίλια πάει,
Κι' ὥστε νὰ 'ποῦνε «στὸ καλό», ἄλλα πενῆντα πέντε.
'Σ τὸ δρόμον ὁποῦ 'πάαινε, στὸ δρόμο ποῦ διαβαίνει,
Καλογριὰ τοῦ 'πάντηξε στὴ βρύσι καὶ λευχαίνει.
— 'Πέ μου, νὰ ζῇς, καλογριά, τίνος εἶνε τὰ ροῦχα :
— Τσῆς ἐρημιᾶς, στῆ σκοτεινιᾶς, τοῦ γυιοῦ μου τοῦ Γιαννάκη,
Ποῦ 'ταν τριῶ 'μερῶ γαμπρός, δώδεκα χρόνοι σκλάβος,
Σήμερο τὴ γυναῖκάν του ἄλλος τηνὲ βλοᾶται.
— Πέ μου, νὰ ζῇς, καλογριά, φτάνω κ' ἐγὼ στὸ γάμο ;
— Ἂν εἶν' ὁ μαῦρός σου ἀψύς, στὰ στέφανα πλακώνεις,

Κι' ἂν εἶν' ὁ μαῦρός σου ὀκνός, ςτὴν τάβλα τσοιςὲ φτάνεις.
Κι' ὥστε νὰ 'πῇ τὸ «ἔχε 'γειὰ» πενῆντα μίλια πάει,
Κι' ὥστε νὰ 'ποῦνε «ςτὸ καλὸ» ἄλλα πενῆντα πέντε.
'Σ τὸ δρόμον ὁποῦ 'πάαινε, ςτσῆ σκάλαις π' ἀναιβαίνει,
Χιλιμιντρᾷ ὁ μαῦρός του, γυναῖκάν του τ᾽ἀκούει.
— Σώπα, παπᾶ, τὰ γράμματα, σώπα τὴν ψαρτοσύνη,
Κι' ὁ ἄντρας μου ἠπλάκωσε, ςτσῆ σκάλες μ' ἀναιβαίνει.
'Από τὸ χέρι πιάνει την, ςτὸ σπίτιν του τὴν πάει
Καὶ ὁ καμένος ὁ γαμπρὸς κλαίει κι' ἀναιστενάζει.

6. ΤΟ ΑΥΤΟ ΑΛΛΩΣ

'Ο Κωσταντάκης ὁ μικρός, ὁ μικροΚωσταντάκης
Μικρὸς ἐζώσθη τὸ σπαθί, μικρὸς καὶ τὸ χαζάρι,
Μικρὸς ἠκαββαλίκεψε κ' εἰς τὸ σκολειόν του πάει.
'Στὸ δρόμον ὁποῦ 'πήαινε, ςτὸ δρόμον ὁποῦ πάει,
Μιὰ λιγερὴ ἐμπρόβαλε ἀπό 'ναν παραθύρι
Κ' εἶχε τὰ φρύδια τορνευτὰ καὶ μάθια σὰ ζαφεῖρι.
— Γυιέ μου, πᾶς ἐτρελλάθηκες, γιὰ μεθυσμένος εἶσαι ;
— Μάνα, δὲν ἐτρελλάθηκα, μὴ μεθυσμένος εἶμαι
Μιὰ λιγερὴ ἔμπρόβαλε ἀπό 'ναν παραθύρι
Κ' εἶχε τὸ φρύδι τορνευτὸ καὶ μάθια σὰν ζαφεῖρι
Μάνα, νὰ στείλῃς μηνυτή, μάνα, νὰ τσῆ μηνύσῃς.
Στέλλει παπάδες δώδεκα, μηπροπολίταις τριάντα.
Σαράντα 'μέρες κάμανε τὴ σκάλαν τση νὰ βροῦνε,
Κι' ἄλλαις σαραντατέσσερης τὴ λιγερὴ νὰ 'δοῦνε.
Μέσ' στσῆ σαραντατέσσερης ἡ λιγερὴ μπροβαίνει.
— Τί θέτε 'δῶ, πνεμματικοὶ καὶ σεῖς μητροπολίτες ;
— 'Ο Κωσταντῆς μᾶς ἤστειλε τὄμορφο παλληκάρι,
"Αν εἶνε θέλημα θεοῦ, γυναῖκα νά σὲ πάρῃ.
— Γιὰ 'πῆτέ του τοῦ Κωσταντῆ τοῦ μοσκαναιθρεμμένου,
'Ανὴ σπαρθῇ ἡ θάλασσα σιτάρι καὶ κριθάρι,
Χρουσάγανο, χρουσάσταχο καὶ χρουσογαμπουνᾶτο,
Καὶ νὰ βρεθῇ τ' ἁλῶνί μας ςτὴ μέση τοῦ πελάου
Νὰ τὸ 'λωνεύγου δεκατρεῖς, νὰ τὸ λιχνίζου τριάντα,
Τότες κ' ἐγὼ τὸν Κωσταντῆ θὰ τονὲ πάρω γι' ἄντρα.
Καὶ πάλι ναί, καὶ πάλιν ὀχί, πάλι δὲν τονὲ θέλω.
Πᾶνε καὶ λέν' τοῦ Κωσταντῆ ὁπῶς δὲν τονὲ θέλει

Κι' ὁ Κωνσταντ' ἀπ' τὴ λαῦρά του εἰς τὸ βουνὸ ἀναιβαίνει.
Σ'τὸ δρόμον ὁποῦ 'πήαινε, ςτὸ δρόμο ποῦ πηαίνει,
Μιὰ μάϊσσα τοῦ 'πάντηξε μάνα καὶ θυατέρα,
Κ'ἦλεγ' ἡ μάνα τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ παιδὶ τσῆ μάνας
—Θωρεῖς, μάνα αὐτὸ (ν) τὸ νειό, αὐτὸ τὸ παλληκάρι;
Οὔτ' ἀπ' τὸν ἥλιό 'νε χλωμό, οὔτ' ἀπὸ τὸ φεγγάρι·
Μιὰ λιγερὴ ἀγάπησε, τώρα δὲν τονὲ θέλει.
Μάνα καὶ κάμε τίποτης τὴ λιγερὴ νὰ πάρῃ.
Καὶ βγάν' ἀπὸ τὸν κόρφον τσῃ τριὰ μῆλα μαεμμένα,
Τό 'να νὰ ρίξῃ ςτὴν αὐλὴ καὶ τ' ἄλλο ςτὸ κατώφλιο,
Τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ ςτὴ μέση τοῦ σπιθιοῦν τση,
Κ' ἡ λιγερὴ διανεύγουντα καὶ διασκελᾷ τὰ μάγια.
Τὰ μάγια τὴν 'πλάκώσανε ςτοῦ Κωσταντῆ τὴν πόρτα,
— Ἄνοιξε, σκύλε Κωσταντῆ, καὶ μαεμένη μέ 'χεις.
Κι' ὁ Κωσταντῆς τῆς ἤλεγε, κι' ὁ Κωσταντῆς τῆς λέγει.
—Τίς εἶδε ἥλιο τῆς αὐγῆς, ἄστρο ςτὰ κάτ' ἀμέρη,
Τίς εἶδε τῆς αὐγερινὲς νὰ πορπατοῦ τὴ νύχτα;
— Ἄνοιξε, σκύλε Κωσταντῆ, καὶ μαεμμένη μέ 'χεις.
Κι' ὥστε ν' ἀνοίξ' ὁ Κωσταντῆς, ἡ λιγερὴ τελειώνει.
— Ἀφοῦ 'δα, μάθιά μου γλυκειά, κ' ἐπῆες γιὰ τὰ μένα,
Τώρα σκοτώνομαι κ' ἐγὼ καὶ πάω γιὰ τὰ σένα.
Βγάνει τὸ μαχαιράκιν του ἀπ' τ' ἀργυρὸ φηκάρι,
'Στὸν οὐρανὸ τὸ πέταξε καὶ ςτὴν καρδιάν του πάει.

7. ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ

Μάνα, τὴν Ξάνθων ἀγαπῶ, τὴν ξάνθα—μαυρομμάτα.
— Γυιέ μου, 'κείν' εἶν' πολλὰ φτωχὴ καὶ πῶς νὰ σοῦ τὴ δώσω;
—Μάνα, κ' ἐγὼ τὴν εἶδα χτὲς ςτοῦ Βασιληὰ τὴ βρύσι
Κ' ἠλάμπανε τὰ στήθην τση ἀπ' τὰ μαργαριτάρια
Κ' ἠλάμπα τὰ ποδάριάν της ἀπ' τὰ χρυσᾶ καλίκια.
—Γυιέ μου, κι' ἂν εἶν' ὅτι μοῦ λές, ἐγὼ νὰ σοῦ τὴ δώσω.
Στέλλει λογάροι δεκοχτώ, γραμματικοὶ τριάντα.
Τριάντα 'μέραις 'κάμανε τὴ σκάλα ν' ἀναιβοῦνε,
Κι' ἄλλαις σαρανταtέσσερης τὴν κόρη νὰ τὴ βροῦνε.
Κ' ἡ κόρ' ὡς ἦτο φρένιμη, φρένιμ' ἐπηλοήθη.
Σύρνει σκαμνὶ καθίζει της, ποτῆρι καὶ κερνᾷ τοις.
—Λογάροι, 'δῶ τί θέλετε, γραμματικοὶ τριάντα;

— Ὁ Κωσταντῆς μᾶς ἔστειλε, ἂν τονὲ θέλῃς γι' ἄντρα.
Τὰ δυό μ' ἀδέρφια τὰ καλὰ ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο,
Νὰ σπείρουνε τὴ θάλασσα σιτάρι νὰ καρπίσῃ,
Νὰ τὸ λιχνοῦν οἱ δεκοχτώ, νὰ τὸ θεροῦν τριάντα,
Τότε κ' ἐγὼ τὸν Κωσταντῆ θὰ τονὲ πάρω γι' ἄντρα.

8. Η ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Μιὰ λίγερη 'καυχήστηκε πῶς Χάρο δὲ φοβᾶται,
Γιατ' εἶν' τὰ σπίθιάν τση 'ψηλὰ κι' ἄνδρας τση παλληκάρι.
Κι' ὁ Χάρος ὄντες τἄκουσε, πολὺ τοῦ κακοφάνη
Κ' ἐνέβαινε, 'κατέβαινε τἀπάνω καὶ τὰ κάτω.
Κι' ὥστε νὰ 'μπῇ κι' ὥστε νὰ βγῇ, ἡ λιγερὴ τελειώνει.
— Παρακαλῶ σας, ἄρχοντες, πάψετε τὰ παιγνίδια,
'Στοῦ πεθεροῦ μου τὴν αὐλὴ θωρῶ σταυρὸ καὶ μπαίνει.
Γιὰ πεθερά μου 'πέθανε κι' ὁ πεθερός μου κλαίει.
Δώνει βετσὰ τοῦ μαύρουν του, ςτὸν Ἅϊ—Γηώργη πάει,
Βρίσκει τὸν πρωτομάστορη κ' ἤκανε τὸ μνημόρι.
— Νὰ ζήσῃς, πρωτομάστορη, ποιανοῦ 'ν'αὐτὸ ποῦ κάνεις,
— Τοῦ Κωσταντίνου τοῦ μικροῦ τσ' ἀρρεβωνιαστικῆς του.
— Νὰ ζήσῃς, πρωτομάστορη, κάμε το πειὸ μεγάλο
'Στὸ μπόϊ δυὸ ἀνοματῶ, ςτὸ μάκρος καὶ ςτὸ φάρδος
Κι' ἀπ' τὴ δεξήν του τὴ μεριὰ ἕναν παραθυράκι,
Ν' ἀνοίῃ καὶ νὰ σφάλανε νὰ μπαίνῃ τἀγεράκι.
Βγάζει τὸ χαζαράκιν του ἀπ' τ' ἀργυρὸ φηκάρι,
'Στὸν οὐρανὸ τὸ 'πέταξε καὶ ςτὴν καρδιάν του πάει.
Κι' ἀπὰ 'ςτὸ μνημαράκιν τους ἐβγῆκαν δεντρουλάκια.
— Γιὰ δὲς τοῦ σκύλου τὰ κορμιὰ πῶς εἶν' περιπλεμένα,
Ὅπως ἤτανε ζωντανὰ εἶνε κι' ἀπεθαμμένα.

9. ΤΟ ΑΥΤΟ ΑΛΛΩΣ

Ὁ χάρος ἐδιαλάλησε ςτὴ γῆς τὴν οἰκουμένη,
Ὁπ' ὄχει ῥοῦχα νὰ φορῇ, ῥοῦχα νὰ καταιλύσῃ
Κι' ὁποῦ 'χει κόρη ὤμορφη νὰ μὴν τηνὲ βλοήσῃ.
Μάνα, σὰν ἔρθ' ὁ Κωσταντῆς, μὴν τοῦ τ' ἀναιθιβάλῃς.
Βάλε του τάβλα νὰ γευτῇ, μαντῆλι νὰ δειπνήσῃ,
Ἡ τάβλα νά 'νε φλιβερὴ καὶ τὸ μαντῆλι μαῦρο

Καὶ τὸ ποτῆρι, ποῦ θὰ πιῇ μαῦρο κι' ἀραχνιασμένο.
'Η μάναν τση 'μπαινόβγαινε μὲ τὰ μαλλιὰ ςτὸ χέρι.
— Χάνω σε, θυατέρα μου, κ' ἴντα μοῦ παραγγέλλεις.
Κι' ὁ Κωσταντῆς ἐνέβαινε ςτὸ δρόμο καββαλάρης
Μὲ πεντακόσοι ἀποζοί, μὲ χίλιοι παιγνιδιάροις.
— Γιὰ σταματήξετ' ἄρχοντες, δημάρετε, δημάκια.
Στὰ σπίθιά μου θωρῶ σταυρό, ςτσ' αὐλαῖς μου παπαδάκια,
Γιὰ πεθερός μου 'πέθανε, γιὰ πεθερά μου 'χάθη
Γιὰ ἀπὸ τσοὶ κουνιάδοι μου κανέναν ἐσκοτῶσα.
Δώνει βετσὰ τοῦ μαύρουν του ςτὸν Ἅϊ—Γηώργη φτάνει,
Βρίσκει τὸν πρωτομάστορη κ' ἤκανε τὸ κιβοῦρι.
— Νὰ ζήσῃς, πρωτομάστορη, τίνος εἶν' τὸ κιβοῦρι ;
— Κὰ ζῇς ἐσύ, νὰ ζῶ κ' ἐγώ, δὲ ξέρω τίνος εἶνε.
— Νὰ ζήσῃς, πρωτομάστορη, τίνος εἶν' τὸ κιβοῦρι ;
— Τοῦ Κωσταντίνου τσῆ Καλῆς τοῦ μικροπαντρεμένου,
Ποῦ 'ταν τριῶ 'μερῶ γαμπρός, δώδεκα χρόνοι σκλάβος.
— Νὰ ζήσῃς, πρωτομάστορη, κάμε το πειὸ μεγάλο,
Νά 'νε φαρδύ, νά 'νε μακρύ, νά 'νε γιὰ δυὸ νομάτοι.
Καὶ βγάνει τὸ στελέτον του ςτοῖς οὐρανοῖς τὸ ῥίχνει.
'Ενέβηκ' ἠκατέβηκε καὶ ςτὴν καρδιά του 'μπῆκε.
Σ' ἕνα μνῆμα τσοὶ 'βάλανε, ς' ἕνα προσκεφαλάκι
Καὶ ςτὴ δεξήν της τὴ μεριὰ ἤνοιξε δεντρουλάκι
Κ' ἤγραφ' ἀπά' ςτὰ φύλλαν του ἀντάρα καὶ κατάρα.
'Αντάρα νά 'χουν οἱ γονεῖς, ἀντάρα καὶ οἱ παπάδες,
Κατάρα κ' οἱ πνεμματικοὶ ποῦ δὲν τὸ συχωροῦσι,
Ὅντ' ἀγαπᾷ ὁ νειὸς τὴ νειὰ ποῦ δὲν τοιςὲ βλοοῦσι.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Μάρτιος 1887.

Συνεκροτήθη ἡ τακτικὴ συνεδρία τοῦ μηνὸς Μαρτίου.

Κατὰ τὸν μῆνα Μάρτιον ἐγένοντο τὰ ἑξῆς ἀναγνώσματα.

Ὁ κ. Μιχ. Κατσαρᾶς, τακτικὸν μέλος, ὡμίλησε *περὶ ὑπνωτισμοῦ.*

Ὁ κ. Εὐγ. Ζαλοκώστας, τακτικὸν μέλος, ἀνέγνω ἀποσπάσματα ἐμμέτρου μεταφράσεως τοῦ *Ρουὺ Βλὰς* τοῦ Βίκτωρος Οὐγώ.

Ὁ κ. Ἄγγελος Βλάχος, τακτικὸν μέλος, ἀνέγνω μελέτην *περὶ Ἐρρίκου Χάϊνε.*

Ὁ κ. Α. Πασπάτης, ἐπίτιμον μέλος, ὡμίλησε *περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Στουδίτου.*

Ὁ κ. Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος, ἐπίτιμον μέλος, ὡμίλησε *περὶ Φρειδερίκου τοῦ Β'.*

Ὁ κ. Ν. Σχινᾶς, τακτικὸν μέλος, ἀνέγνω τὴν μελέτην αὐτοῦ *ἀνὰ τὴν ὀροθετικὴν γραμμήν.*

Ὁ κ. Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης, ἀντεπιστέλλον μέλος, ὡμίλησε *περὶ τῶν νεωσοίκων τῆς Ζέας.*

Ὁ κ. Νικ. Παρίσης, τακτικὸν μέλος, ὡμίλησε *περὶ τῆς ἰατρικῆς ἐν Αἰθιοπίᾳ.*

Κοσμήτωρ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων ἐξελέχθη ὁ κ. Διον. Π. Λάμπρος.

Ἀντιπρόσωποι τοῦ Συλλόγου εἰς τὰ ἐν Κερκύρᾳ τελεσθησόμενα ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Καποδιστρίου ὡρίσθησαν οἱ ἐν Κερκύρᾳ ἑταῖροι τοῦ Συλλόγου κκ. Ἰω. Ῥωμανός, Ν. Τιμ. Βούλγαρης καὶ Σπυρ. Κ. Παπαγεώργιος καὶ ὁ γεν. γραμματεὺς τοῦ Συλλόγου κ. Μιχ. Π. Λάμπρος.

Ἐξελέχθησαν οἱ κκ. Π. Ἰ. Φέρμπος, Εὐγ. Ζαλοκώστας καὶ Ἀναστ. Δαμβέργης μέλη ἐπιτροπείας, ἥτις μετὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης κ. Στ. Βάλβη θέλει συσκεφθῇ περὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου.

Ἀπεβίωσεν ὁ **Θεόδωρος Ἠπίτης** μέλος τακτικὸν ἐνεργὸν τοῦ Συλλόγου ἐκ τῶν προσφιλεστάτων. Ἡ Ἐφορεία τοῦ Συλλόγου κατέθηκε στέφανον ἐπὶ τοῦ νεκροῦ καὶ ἀνήγγειλε τὰ συλλυπητήρια τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ.

Ἐν Σελ. 242 στ. 3 γραπτέον: ἀποβαίνειν στ. 15: ἐδικαίευ στ. 16: Αἰγυπτίων στ. 17: διελέλυτο στ. 18: ἐδικαιεῦντο στ. 21: τυραννεύσας στ. 33: δικαιωτήρια. Σελ. 243 στ. 1: δικαιωτής στ. 7-8: δικαιωτὴν στ. 14: Ἑλληνικῶν. Σελ. 244 στ. 5 καὶ 13: ὑλώδεις. Σελ. 290, 26: λεπτότροπα.

ΚΛΕΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΝ ΛΕΙΨΙᾼ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΑΥΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ	Φρ. Χρ.	20
» **ΕΞΑΜΗΝΟΣ**	» »	10

Συνδρομηταὶ ἐγγράφονται ἐν τῷ Διεθνεῖ Βιβλιοπωλείῳ τοῦ κ. Καρόλου Μπέκ (ἐν ὁδῷ Ἑρμοῦ).

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ

μεταφρασθεῖσαι μετὰ εἰσαγωγῶν καὶ σχολίων

ὑπὸ Γεωργιου Μ. Σακορραφου

Αἱ τραγῳδίαι τοῦ Εὐριπίδου Μήδεια (ἐκδ. Β'), Ἑκάβη, Ἱππόλυτος ὁ Στεφανηφόρος, καὶ πωλεῖται ἑκάστη ἀντὶ δραχμῆς ἐν τῷ τυπογραφείῳ Ἀλ. Παπαγεωργίου.

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται *πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ* κ. **Ἀλέξανδρον Παπαγεωργίου** (ἐν ὁδῷ Ὀφθαλμιατρείου, παρὰ τὸν ναὸν Ἁγίου Γεωργίου), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεως διατριβῶν πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** καθηγητήν, μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπείας (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4).

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	**12**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	**15**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδέν' ἀποστέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Ἰονικῆς Τραπέζης. Αἱ δ' ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια Γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ι'.—ΤΕΥΧΟΣ Η' λ

Ἀπρίλιος 1887

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΘΡ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ ΚΑΙ ΑΛ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ

1887

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

[1] Οἱ συναφεῖς γενεαλογικοὶ πίνακες δημοσιευθήσονται ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ καὶ ἐν τῷ προσεχεῖ φύλλῳ τοῦ Παρνασσοῦ.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπεία συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. *Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Δημητρίου Κ. Κοκκίδου* καὶ *Τιμολέοντος Ἡλιοπούλου* καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. *Σίμου Μπαλάνου.*

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

(Ἐξ ἀνεκδότου πραγματείας «Τὸ ἀθηναϊκὸν ἀρχοντολόγιον καὶ ὁ Βυζαντινισμὸς ἐν Ἀθήναις»).

ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΛΙΜΠΟΝΑ

Ἀφορμὴν λαβόντες ἐκ τοῦ ἐν τῇ *Ἑστίᾳ*[1] δημοσιευθέντος ἄρθρου τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπυρίδωνος Λάμπρου περὶ Βασιλικῆς (Johahi) τῆς Ἀθηναίας σουλτάνας καὶ Μιχαὴλ τοῦ Λίμπονα, παρέχομεν κατωτέρω γενεαλογικάς τινας σημειώσεις περὶ τοῦ οἴκου τοῦ μεγάλου τούτου Ἀθηναίου, συμπληροῦντες οὕτω τὰ ἤδη γραφέντα καὶ κινοῦντες ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς δὲν ἀμφιβάλλομεν, ἔτι μᾶλλον τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον.

Τὸ γένος **Λίμπονα** ἢ **Λειμπωνᾶ** ἦν ἓν τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ πρωτευόντων ἐκ τῶν τὸ ἀθηναϊκὸν ἀρχοντολόγιον ἀποτελούντων.

Ἦσαν δὲ τὰ ἀρχοντικὰ ταῦτα γένη βυζαντινῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταγωγῆς καὶ ἀρχικῶς δώδεκα τὸν ἀριθμόν, ὡς ἐκ παραδόσεων καὶ παροιμιῶν τινων ἀθηναϊκῶν διδασκόμεθα. Ταῦτα συνεκέντρουν ἐν ἑαυτοῖς ἐπὶ τουρκοκρατίας ἅπασαν τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων· τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἦσαν αναπαλλοτρίωτα, οὐδ' ἠδύνατο νὰ προστεθῇ εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀρχοντικῶν ἄλλο τι γένος ἐντόπιον ὑψωθὲν ἢ ἔξωθεν ἐλθόν, ἔστω καὶ περιφανές, καὶ νὰ ἐνασκήσῃ τὴν ἀρχήν, τοὐλάχιστον μέχρι τῶν μέσων τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος ἢ καὶ πρότερον, ἐὰν μὴ ἦν «ἐκ τῶν δώδεκα», ὑφ' ἣν κοινὴν ὀνομασίαν ὑπήγοντο, καίτοι οὐχὶ πλέον δώδεκα τὸν ἀριθμόν, τὰ ἀρχοντικὰ γένη τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἅτε ἐκ τῶν δώδεκα ἀρχαίων βυζαντινῶν τὸ πλεῖστον καταγόμενα.

Ἡ τοιαύτη ἀπ' αἰώνων χρονολογουμένη καὶ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἀμείωτος καὶ ἀσάλευτος διατηρηθεῖσα ἐξουσία καὶ ὑπεροχή, ἣν ἡ ἐπελθοῦσα τουρκοκρατία (1456) εὗρεν ἤδη ἀκμάζουσαν, ἀναμφιβόλως ἔλαβεν ἀρχὴν ἐκ τοῦ Βυζαντίου· ἆρά γε ὅμως θεωρητέα ὡς ἀπόρροια καὶ λείψανον τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῶν βυζαντινῶν

[1] Τόμ. ΚΓ', σελ. 132 καὶ 150 (ἀριθμ. 583 καὶ 584. Μάρτιος 1887).

θεμάτων, εἰς ἓν τῶν ὁποίων, τὸ τῆς Ἑλλάδος (ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ μέχρι τῆς Δημητριάδος πρὸς βορρᾶν), ὑπήγοντο αἱ Ἀθῆναι, τὰ δὲ ἀρχοντικὰ γένη κατὰ ταῦτα ὡς ἐκ τῶν τελευταίων τουρμάρχων ἢ δρουγγαροκομήτων καὶ ἐν γένει ἐκ τῆς τοῦ στρατηγοῦ *προελεύσεως*, οἷον πρωτοκαγκελλαρίων, πρωτομανδατόρων, πρωτοβανδοφόρου, πρωτοδομεστίκων κτλ. καταγόμενα;[1] Ἡ ἐξουσία, ἡ ἀρχοντία αὕτη προέκυψεν ἆρά γε διὰ προνομίων παραχωρηθέντων εἰς τοὺς συγγενεῖς οἴκους τῶν ἐξ Ἀθηνῶν αὐτοκρατειρῶν (τῆς Εἰρήνης, συζύγου Λέοντος τοῦ Δ'. [775—780], ἥτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου καὶ τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ', ἐβασίλευσεν ἔτι μέχρι τοῦ 802, καὶ τῆς ἀνεψιᾶς αὐτῆς Θεοφανοῦς, συζύγου Σταυρακίου [803—812], πιθανώτατα τῆς τελευταίας ταύτης ἐκ τοῦ γένους τῶν Τεσσαρακονταπήχων[2]), ἂν καὶ

[1] Τὰ θέματα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, τά τε ἀνατολικὰ καὶ τὰ δυτικά, διῳκοῦντο διὰ τῶν ὑπὸ τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἀπὸ τῆς 14ης ἑκατονταετηρίδος δέ, κατὰ Κωδηνὸν Κουροπαλάτην, καὶ ἀπὸ τῶν δύω δομεστίκων, τοῦ τῶν Ἀνατολικῶν καὶ τοῦ τῶν Δυτικῶν (θεμάτων), ἐξαρτωμένων, στρατηγῶν (πραιτόρων ἢ καὶ τῶν ἐκ προσώπου)· ὑφ' ἕκαστον τούτων ἦσαν οἱ τουρμάρχαι (τούρμαν, τουρμαρχάτον ἀπετέλει ἓν διαμέρισμα τοῦ ὅλου θέματος, ὡς λ. χ. ἡ Εὔβοια ἐκ τοῦ τῆς Ἑλλάδος· ὠνομάσθη δὲ οὕτως ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τούρμα (ἆρά γε ἐκ τούτου τὸ τζούρμα;), οὗ ὁ ἀρχηγὸς διῴκει στρατιωτικῶς τὸ διαμέρισμα)· τούτων κατώτεροι αὖθις ἦσαν οἱ δρουγγαροκόμητες (ἀξίωμα στρατιωτικὸν διάφορον τοῦ τῶν ναυτικῶν δρουγγαρίων) κτλ. Ἀπετέλουν δὲ πάντες οὗτοι μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς λειτουργῶν τὴν προέλευσιν τοῦ στρατηγοῦ. Ἐπίσης ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς θέμασι τοὺς κριτὰς ἢ δικαστὰς καὶ κυρίως ὡς πρὸς τὸ τῆς Ἑλλάδος τὸν κριτὴν τῆς Ἑλλάδος· ὁ κριτὴς πιθανῶς δέον νὰ συνταυτισθῇ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ, εἰμὴ ἦν καὶ αὐτοῦ προτεταγμένος, ἴσως ὅμως παριστᾷ καὶ καθαρῶς πολιτικὸν ἄρχοντα κατώτερον στρατηγοῦ, ὡς ὁ πρωτονοτάριος.

Περὶ τούτων ἐπιθ. Rambaud, L'Empire grec. p. 175-208.— Κωνστ. Πορφυρογέν. Περὶ Θεμάτων, Α. σ. 42 καὶ Β. σ. 44-56 (ἔκδοσις Βόννης)· καὶ Περὶ βασιλ. τάξεως (de cerimoniis), σ. 663 καὶ 657. Π. — Παπαῤῥηγοπούλου, Ἱστορ. ἑλλην. ἔθνους Τ. Δ', σ. 38.

[2] Κωνσταντῖνος πατρίκιος Σαραντόπηχος (Τεσσαρακοντάπηχυς) δέον πιθανώτατα νὰ θεωρηθῇ ὁ πατὴρ τῆς ἀνεψιᾶς τῆς Εἰρήνης Θεοφανοῦς, διότι καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεοφύλακτος Σαραντόπηχος ὁ σπαθάριος φέρεται ὡς ἀνεψιὸς τῆς Εἰρήνης, ἐν ᾧ οὗτος (πατρίκιος Κωνσταντῖνος) μόνον ὡς στενότατος συγγενὴς αὐτῆς· ὡς τοιοῦτος δὲ δύναται ἄριστα νὰ θεωρηθῇ σύζυγος τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς. Τῇ ἀληθείᾳ ἐκ τῶν αὐτοκρατορικῶν τούτων συγγενῶν τὸν μὲν π. Κωνσταντῖνον βλέπομεν διορισθέντα ὑπὸ τῆς Εἰρήνης διοικητὴν Ἀττικῆς [797] (ἴσως κατώτερον τουρμάρχου τὴν ἀξίαν πιθανῶς ὅμως καὶ ἀντιπραίτωρος μόνον) τὸν δὲ υἱὸν τούτου Θεοφύλακτον, ὃν ἡ Εἰρήνη τῷ 799 ἀπέ-

αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονὸς τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἐκλογῆς αὐτῶν δικαιοῖ ἡμᾶς νὰ ὑποθέσωμεν μετὰ βεβαιότητος, ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη τότε ἐν Ἀθήναις ἰσχυρὰ ἀρχοντία, εἰς ἣν καὶ ἀνῆκον ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Θεοφανὼ (ὁ στενότατος συγγενὴς αὐτῶν Κωνσταντῖνος Σαρκντόπηχος φέρεται ὡς πατρίκιος τὴν ἀξίαν); Ἡ διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως δώδεκα Βυζαντίνων πατρικίων ἢ ἀρχοντοπούλων ἐν Ἀθήναις, ἀντιπροσωπευόντων τὴν βυζαντινὴν ἐξουσίαν καὶ ἐνασκούντων τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν ἀπὸ κοινοῦ, εἰς ἐντελῆ δὲ ἀναλογίαν πρὸς τοὺς τῆς Κρήτης δώδεκα «ἀρχοντορωμαίους» ἢ «ἀρχοντοπουλορωμαίους» εὑρισκομένων; Ἢ μήπως οἱ ἄρχοντες οὗτοι ἐν Ἀθήναις ἦσαν ἀπόγονοι ἀρχαίων Βυζαντίνων τιμαριούχων [1] τῆς Ἀττικῆς, οἵους ἀπαντῶμεν καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ὀλίγον πρὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς λατινοκρατίας καὶ περὶ τὰ τέλη τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (περὶ τὰ μέσα τῆς 15ης ἑκατονταετηρίδος), εἴτε καὶ ἁπλῶν πατρικίων ἐπαρχιακῶν;

Ἐκ πασῶν τῶν ὑποθέσεων τούτων ἡ προτελευταία δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς βεβαία. Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ὡς μαρτυρεῖ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ (Ἄννα Κομνηνὴ βιβλ. 7ον, σ. 204) εἶχε συστήσει φάλαγγα τῶν ἀρχοντοπούλων, ἤτοι νεαρῶν υἱῶν τῶν Βυζαντίνων πατρικίων (ὁμοίαν τῇ τῶν ἐν τῇ Δύσει pages)· δώδεκα νῦν ἐξ αὐτῶν πιθανῶς ἀπεστάλησαν εἰς Ἀθήνας, εἴτε ἕνεκα ἐκδουλεύσεων, εἴτε ὡς συνοδοί, ὡς ἐν Κρήτῃ, μέλους τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ὅπως καταστῶσιν ἐπιτόπιοι ἄρχοντες [2]. Οὐχὶ

στειλεν εἰς Ἀθήνας, ὅπως σὺν τῷ πατρὶ ἐνεργήσῃ τὴν κατάθλιψιν τῆς στάσεως τῶν ἐξορίστων ἀνδραδέλφων της, σπαθάριον τὴν ἀξίαν ἥτις προϋπετίθει μεγάλην εὐγένειαν). — Ἐπίσης περὶ τὸ 1182 ἀπαντῶμεν Τεσσαρακονταπήχην πράκτορα τῶν τελῶν ἐν Ἀθήναις, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ὁ οἶκος οὗτος ἐπὶ πολὺ διετήρησε τὴν ἰσχὺν καὶ προνόμια.

[1] Ὁ τιμαριωτισμὸς οὐ μόνον οὐχ ἀσυνήθης ἦν ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἐν αὐτῷ τὸ πρῶτον συστὰς καὶ δημιουργηθεὶς δέον νὰ θεωρηθῇ, ἐξ οὗ παρέλαβεν ἡ Δύσις, ὡς πολλοὶ μέχρι τοῦδε ἀπέδειξαν.

[2] Πολλὰ ἔτι δύνανται νὰ ἐνεχθῶσιν εἰς φῶς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ πολυπλόκου βυζαντινοῦ πολιτεύματος, σύμφυρμα ὀχλοκρατίας καὶ τιμαριωτισμοῦ παριστῶντος, ἐκ τοῦ Ρωμαϊκοῦ εἶναι ἓν τῶν σκοτεινοτάτων καὶ μᾶλλον ἀξιοσπουδάστων ζητημάτων τῆς ἑλληνικῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας. Τὰ μάλα περίεργος εἶναι ἡ πανταχοῦ ἀπαντῶσα δωδεκαρχία αὕτη· δώδεκα πατρικίας οἰκογενείας ἀπαντῶμεν καὶ ἐν Βενετίᾳ (αὗται τοὐλάχιστον ἀπετέλουν τὴν πρώτην τάξιν τῆς ἀρχαιοτέρας ἐνετικῆς ἀριστοκρατίας) καταγομένας ἐκ τῶν 12 ἀρχόντων (Tribuni) τῶν ἐκλεξάντων τὸ 697 τὸν πρῶτον δόγην Paoluccio Anafesto· ἐπίσης δὲ καὶ ἐν ἁπάσαις ἴσως ταῖς κατὰ τὸν μεσαίωνα δημοκρατίαις τῆς Ἰταλίας 12 ἦσαν οἱ ἀρχικοὶ πατρίκιοι, ὡς οὐχ ἧττον καὶ ἐν τῷ Ἁγ. γερμανικῷ ῥωμαϊκῷ κράτει καὶ ταῖ

σπανίως δὲ βλέπομεν ἐν τοῖς θέμασιν, οἷον ἐν τῷ τοῦ Ὀψικίου πλειοτέρους ἄρχοντας ἀντὶ τῶν κανονικῶν στρατηγῶν καὶ τῆς *προελεύσεως* αὐτῶν· καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις γίνεται μνεία τοιούτων ἐκτάκτων εἴτε καὶ ἐπιτίμων ἢ πολιτικῶν μᾶλλον ἀρχόντων, καθὼς καὶ ἐν Εὐβοίᾳ ἀπαντᾷ ἀντὶ τουρμάρχου ἄρχων (πολιτικός, πιθανῶς μᾶλλον ἀνεξάρτητος), «ἄρχων Χρήπου» (Εὐρίπου) ἀποκαλούμενος[1]. Ὥστε πιθανῶς νὰ ἦν συνήθης ἡ μορφὴ αὕτη τῆς διοικήσεως εἰς ἐποχὴν κἄπως μεταγενεστέραν, ὀλίγῳ πρὸ τῆς λατινοκρατίας. Ὁ ὡρισμένος τῶν δώδεκα ἀθηναϊκῶν ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν ἀριθμὸς ὑποδεικνύει τὴν τοιαύτην προέλευσιν αὐτῶν· ὑπὲρ τούτου δὲ ἔτι μᾶλλον συνηγορεῖ τὸ ἔμβλημα, ὁ δικέφαλος βυζαντινὸς ἀετός, ὅν, καθὼς ἐξ ἐπιτυμβίων πλακῶν καὶ ἐπιγραφῶν ἐπὶ ναῶν κτλ. φαίνεται, ἔφερον ἀπὸ κοινοῦ πολλαὶ οἰκογένειαι, οἷον, κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε τοὐλάχιστον εὑρεθέντα, αἱ τῶν Κοδρικῶν, Βενιζέλων, Μάκολα (νῦν ἐν Ἰταλίᾳ), Καπετανάκηδων καὶ Γέροντα· μετὰ βεβαιότητος δὲ δυνάμεθα τοὐντεῦθεν νὰ εἰκάσωμεν ὅτι καὶ ἅπαντα τὰ «ἐκ τῶν δώδεκα» γένη θὰ ἔφερον τὸν δικέφαλον ἀετόν, παραλαβόντα σὺν τῇ ἐξουσίᾳ ἐκ Βυζαντίου ὡς σύμβολον κοινῆς προελεύσεως καὶ κοινῆς ἀρχῆς, ἐκ τοῦ Βυζαντίου ἀποῤῥεούσης καὶ τὸν Βυζαντινισμὸν ἀντιπροσωπευούσης, εἴτε τινὰ πιθανῶς καὶ ἕνεκα καταγωγῆς ἢ συγγενείας πρὸς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς οἴκους, ὡς λ. χ. οἱ Ταρωνῖται, Παλαιολόγοι, Καβαλλάριοι· ἐπίσης δὲ καὶ οἱ Χαλκοκονδύλαι, τὸ ἀρχαιότατον μεταξὺ τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τοῦ 1490 (ὡς τοῦτο ἐξ ἐπιγραφῆς σωζομένης φαίνεται) δι' ὅλης τῆς τουρκοκρατίας δὲν ἐκάλουν ἢ Χαρκανδύλας, δύνανται νὰ θεωρηθῶσι πιθανώτατα ὡς εἰς ἄμεσον γενεαλογικὴν σχέσιν πρὸς τοὺς Κομνηνοφυεῖς Τζυκανδύ(ή)λας[2] εὑρισκόμενοι. Τοιαύτη ἡ ἀρχὴ τοῦ βυζαντινοῦ ἀετοῦ παρὰ τοῖς ἀρχοντικοῖς τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, βεβαίως ὅμως οὐχὶ οἷα παρίσταται παρά

ἐλευθέραις πολιτείαις αὐτοῦ (Freie Reichstädte) παρομοίαν εὑρίσκομεν διάταξιν τῆς κοινωνίας καὶ παρόμοια μεταξὺ τῶν πανισχύρων πατρικίων καθεστῶτα, ἤθη καὶ ἔθιμα καθὼς καὶ παρὰ τοῖς ἄρχουσι τῶν Ἀθηνῶν.

[1] Πρβ. Rambaud. p. 195.— Κωνστ. Πορφυρογ. Περὶ βασιλ. τάξ. (de Cerimoniis etc.) σ. 657. κτλ.

[2] Ἐπίθ. Ἀ. Παππαδοπούλου Κεραμέως, Ἐπιστολαὶ Καβάσιλα κτλ. ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ ΙΣΤ. Τόμου (Παλαιογραφικὸν δελτίον) τοῦ ἐν Κων]πόλει ἐκδιδομένου περιοδικοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου.—σ. 48. στήλ. 2 καὶ σελ. 69 (διορθώσεις καὶ συμπληρώματα, περὶ τὸ τέλος τοῦ τεύχους), στίχ. 17.—ἐπίσης Manuelis Philae Carmina, ed. Müller. T. II. p. 235.

τινων, ὡς τεκμήριον δηλ. «ἀλόγου κενοδοξίας ἐν χρόνοις θηριώδους δουλείας», καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ βυζαντινὸς ἀετὸς δὲν ἦν οὐδὲ εἶναι σύμβολον πασῶν (!) τῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα εὐγενῶν οἰκογενειῶν.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ γένη, ἐξ ὧν ἀποκλειστικῶς ἐξελέγοντο οἱ πανίσχυροι καὶ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι *προεστῶτες* ἐπὶ τουρκοκρατίας, καὶ ὧν ἓν τῶν πρωτευόντων ἀντεπροσώπευεν ὁ Μιχαὴλ Λίμπονας. Ἐτέλουν μόνον πρὸς ἄλληλα ἐπιγαμίας, οὐδόλως καταβαίνοντα μέχρι τῶν δευτερευουσῶν τάξεων (κατὰ προγενεστέραν τοὐλάχιστον ἐποχήν, πολὺ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως), ὡς τοῦτο διὰ πίνακος ἐπισυνημμένου τῷ «Ἀθηναϊκῷ ἀρχοντολογίῳ», ἐμφαίνοντος πάσας τὰς μεταξὺ τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν τελεσθείσας ἐπιγαμίας, γίνεται δῆλον. Οἱ εἰς ταῦτα ἀνήκοντες, καὶ δι' ἰδιαιτέρας μεγαλοπρεποῦς ἐνδυμασίας[1] ἀπὸ τῶν

[1] Ἡ ἐνδυμασία αὕτη, περὶ ἧς ἀλλαχοῦ ἐν ἐκτάσει θέλει γίνῃ λόγος, συνίστατο διὰ τοὺς μὲν ἄρχοντας, ὡς ὁμοίως καὶ διὰ τοὺς ἐξ αὐτῶν προεστῶτας, κυρίως ἐξ ὑψηλοῦ κυλινδρικοῦ ἐκ χνοώδους ὑφάσματος καλύμματος σκιαδίου (παρὰ τῶν Ἀθηναίων καλοῦπι κοινῶς καλουμένου), ὁμοίου δὲ πρὸς τὰ τῶν σημερινῶν Περσῶν καὶ Κούρδων ἐξ ἐρίου (ἀστραχὰν) κάπως, ἢ καὶ πρὸς τὰ καλυμαύχια αὐτὰ τῶν ἱερέων, πρὸς δὲ ἐκ ποδήρους ἐπενδύτου ἐξ ὁλοσηρικοῦ, χρώματος συνήθως ἐρυθροῦ μονοχρόου ἢ καὶ ῥαβδωτοῦ, ὑπερραμμένου διὰ σισύρας· οἱ προεστῶτες ἔφερον ὡς διακριτικὰ τοῦ ἀξιώματός των πρὸς τῷ καλουπίῳ καὶ μανδύαν εὐρὺν μετὰ πλατειῶν περιχειρίδων ἐξ ἐρίου πολυτίμου, χρώματος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σκοτεινοῦ (μέλανος ἢ κυανοῦ)· ὁ μανδύας οὗτος Μπινίσι κοινῶς διὰ τουρκικῆς λέξεως καλούμενος, ἦτο πεποικιλμένος διὰ σειρητίων καὶ ἔσωθεν ὑπεστρώννυτο διὰ ὁλοσηρικοῦ· ἐλάμβανον δὲ οἱ ἑκάστοτε προεστῶτες αὐτὸν τῇ 1ῃ Μαρτίου, ἡμέρᾳ τῆς ἐτησίας ἐγκαθιδρύσεως αὐτῶν ἐν τῇ ἀρχῇ παρὰ τοῦ Βοεβόδα, ὅστις ἰδιοχείρως καὶ ἐπισήμως περιέβαλλεν αὐτοῖς τὸν μανδύαν πρὸς κατάδειξιν τῆς ἀνωτάτης Τουρκικῆς κυριαρχίας, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς προήρχετο δῆθεν ἡ τῶν ἀρχόντων ἐξουσία, ἣν ἀπὸ τῆς τοῦ Βοεβόδα χειρὸς σὺν τῷ μανδύᾳ παρελάμβανον οἱ ἄρχοντες. Διὰ δὲ τὰς ἀρχοντίσσας συνίστατο ἐπίσης ἐκ ποδήρων ἐσθήτων, χρώματος ἐρυθροῦ ἢ πρασίνου ἢ καὶ ἄλλων, χρυσῷ διϋφασμένων, ἐνιαχοῦ διὰ πολυτίμων λίθων κεκοσμημένων, καὶ διὰ λευκῆς σισύρας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπερραμμένων· πρὸς τούτοις δὲ ἔφερον αὗται καὶ κρήδεμνον μαργάρῳ καὶ λίθοις, παρὰ ταῖς πλουσίαις, πεποικιλμένον μετὰ μακρᾶς καλύπτρας.

Αἱ πατροπαράδοτοι ἐνδυμασίαι αὗται, ἐν αἷς διαβλέπομεν ἀναντιρρήτως αὐτὴν ταύτην σχεδόν, τὴν τῶν Βυζαντίνων πατρικίων καὶ ἀρχοντισσῶν στολήν, καὶ αἵτινες ἐπικυροῦσι τὴν περὶ καταγωγῆς τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν ὑπόθεσιν ἡμῶν, προϊόντος τοῦ χρόνου, σὺν τῇ παρακμῇ τῆς ἀρχοντικῆς καὶ ἀνυψώσει τῶν κατωτέρων τάξεων (περὶ τὰ τέλη τῆς 18ης ἑκατοντ.) κατέστησαν κοιναὶ καὶ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις, ἐνῷ πρὶν ἐτηρεῖτο ἀπαρεγκλίτως ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη διάκρισις.

λοιπῶν 'Αθηναίων διακρινόμενοι, δικαίως ἠδύναντο νὰ ὑπεραίρωνται καὶ ἀληθῶς ἐκαυχῶντο· οἱ δὲ 'Αθηναῖοι ἀναγνωρίζοντες τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν καὶ θεωροῦντες ὡς μόνην δικαίαν καὶ λελογισμένην τὴν τοὐντεῦθεν ὑπερηφανίαν ἔσκωπτον, ἀείποτε φιλοσκώμμωνες ὄντες, τοὺς ψευδαλαζόνας καὶ ἀλόγως βρενθυομένους, λέγοντες καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔτι: «καμαρώνει 'σὰν νὰ ἦναι ἀπὸ τοὺς δώδεκα». Ἡ φράσις αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἀποδεικνύει ἀριδήλως τὴν ἐκ δώδεκα Βυζαντίνων ἀρχόντων, «ἀρχοντορωμαίων», καταγωγὴν τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν.

Ἴδωμεν νῦν πρὸς στιγμὴν τίνα καὶ πόσα ἦσαν ταῦτα.

Οἱ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος τὰς 'Αθήνας διαδο-

Οἱ δὲ ἀλαζόνες καὶ φιλοσκώμμονες 'Αθηναῖοι ἔδωκαν λέξεις εἰς τὸν ἐκ τούτου «καϋμὸν» τῶν ἀρχόντων διὰ τοῦ ἑξῆς ᾀσματίου, ἐν ᾧ παρίσταται αὐτὸ τὸ χρυσοϋφὲς ὕφασμα καταχραυγάζον κατὰ τῆς βεβηλώσεως :

Τί ἔχεις Ταραχλῆ (Σελιμέ, κισλεμὲ *) καὶ κλαῖς;
. . . .
Μὲ φοροῦν χαχαὶς χαλαίς.
Μὲ φορεῖ τοῦ Ψύλλα ἡ Χάρι
μὲ τὴν Δόμνα τ' 'Αστρακάρη.
Μὲ φορεῖ ἡ Μαντζάκενα
μὲ τὴν 'Αλεξάνδρενα **.
Μὲ φορεῖ ἡ Ῥέρενα
μὲ τὴν Μπενιζέλενα ***.
Μ' ἔχει ἡ Τριχκαλιώτενα
καὶ ἡ Μισσαραλιώτενα.
Μὲ φορεῖ ἡ Μπρίμπενα
μὲ τὴν Καντζηλλιέρενα.
Μὲ φορεῖ καὶ ἡ Μπέλμπενα
μὲ τὴν Λογοθέτενα.
Μὲ φοροῦνε κ' ἡ φτωχαὶς
ποῦ σαρώνουν τῆς αὐλαίς.
καὶ μαζώνουν κωτσυλιαίς.
Μὲ φοροῦν περβολκροῦδες
ποῦ σκουπίζουνε τῆς ῥοῦγες.
κτλ. κτλ.

* (Χρυσοῦφαντα ὑφάσματα, ἐξ ὧν κατεσκευάζοντο αἱ γυναικεῖαι ἀρχοντικαὶ ἐσθῆτες· αἱ λέξεις τουρκικαί).

** (Σύζυγος τοῦ προεστῶτος 'Αλεξ. Παλαιολόγου Μπενιζέλου).

*** (Σύζυγος τοῦ ἄρχοντος καὶ πρώτου προεστῶτος Προκοπίου Μπενιζέλου).

χικῶς ἐπισκεφθέντες ξένοι περιηγηταί, de la Guilletière[1] (1669), Spon καὶ Wheler (1675-1676), οἵτινες ἀναφέρουσιν ἕκαστος οἴκους τινὰς τῶν ἀρχόντων, Vecchiados ὑπ' αὐτῶν καλουμένων καὶ séculiers (βεβαίως δὲ τῶν τὰ μάλα ἰσχυόντων καὶ πλουσιωτέρων ἐξ αὐτῶν, ἢ καὶ οὓς ἐθεώρουν ὡς τοιούτους, διότι δὲν συμφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν), χειρόγραφός τις πρὸς τούτοις ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, πιθανώτατα ὑπὸ Ἰωάννου Μπενιζέλου († 1801) γραφεῖσα, ἡ ὡς Χρονικὸν τοῦ Ἀνθίμου ἢ χειρόγραφον τοῦ Πιττάκη (ἀπὸ τοῦ κατόχου) εἰς τὸν ἱστορικὸν κόσμον γνωστή, καὶ ἄλλαι σύγχρονοι πηγαὶ καὶ παραδόσεις διδάσκουσιν ἡμᾶς, ὅτι τὰ ἀρχοντικὰ γένη ἦσαν τὰ ἑξῆς :

Χαλκοκονδύλαι (Χαρκανδύλαι), Βενιζέλοι (Μπενιζέλοι), Παλαιολόγοι «οἱ Βυζαντῖνοι», Λίμποναι, Περοῦλαι, Καβαλλάριοι, Ταρωνῖται, Κουτρικάδες, Λατῖνοι, Μάκολαι[2], Γερέναι ἢ Γεράνοι, Καπετανάκηδες, Ντέκαι (Ντέκας, ντὲ Κάς[3]), Καντζελλιέραι (de Cancel-

[1] Ὁ Guilletière εἶνε λίαν πολύτιμος διὰ τὰς πληροφορίας του καὶ ἰδίως ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχόντων. Τὸ ὅτι δὲ δὲν εἶδεν ἰδίοις ὄμμασιν ὅσα περιγράφει, ὡς διατείνονται πολλοί, ἂν καὶ λεπτομέρειαί τινες, οἷον καταμετρήσεις θαλασσῶν (βάθους), ἐπεισόδεια κτλ. δὲν δύνανται νὰ ὦσιν ἀποκυήματα τῆς φαντασίας καὶ ἀποδεικνύουσιν αὐτόπτην, οὐδόλως κωλύει αἱ πληροφορίαι αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἀρχοντολογίου, τὰ ὀνόματα τῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης προεστώτων καὶ ἀρχόντων (ἅτινα βεβαίως δὲν ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ), νὰ ὦσιν ἀληθέστατα, διὰ μέσου τῶν ἐν Ἀθήναις ἐγκατεστημένων Καπουκίνων πιθανῶς περιελθόντα εἰς αὐτόν. Ὥστε οὐδόλως ἀποῤῥιπτέος ὡς ἱστορικὴ πηγή.

[2] Τὸ γένος τοῦτο σώζεται τὴν σήμερον ἐν Ἰταλίᾳ. Οἱ τέσσαρες ἀδελφοὶ Βερνάρδος, Ἰωάννης, Γεώργιος καὶ Νικόλαος Μάκολαι υἱοὶ τοῦ ἄρχοντος Δημητρίου Μακόλα διὰ τὰς πρὸς τὴν δημοκρατίαν τῆς Ἑνετίας πολυτίμους ἐκδουλεύσεις κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Τούρκους ἀγῶνα αὐτῆς ἐκτήσαντο τὸν τίτλον τοῦ κόμητος διὰ δουκικοῦ γράμματος τῆς 24 Σεπτεμβρίου 1701· μετὰ δὲ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Μωρέως ἡ οἰκογένεια Μάκολα κατέφυγεν εἰς Βενετίαν· νῦν ἀντιπροσωπεύουσιν αὐτὴν μόνον ὁ κόμης Βερνάρδος-Ἕκτωρ-Ὄθων Μάκολας, γεννηθεὶς τῇ 12 Μαρτίου 1844, διδάκτωρ τὰ νομικά, καὶ αἱ κόμησσαι ἀδελφαί του Δηϊδάμεια-Βαρβάρα-Ἄρτεμις, σύζυγος τοῦ καθηγητοῦ Fioroli della Lena, Ἑρμίνη-Ἰωάννα, σύζυγος Ἱππότου Maur. Graziani καὶ Μαρία-Δρουσίλλη, γεννηθεῖσα τῷ 1854. Ἔμβλημα φέρει ὁ οἶκος Μάκολα ἔτι τὸν ἀθηναϊκὸν ἀετὸν ἐν δαπέδῳ κυανῷ.

[3] Τὸ γένος τοῦτο φραγκικῆς καταγωγῆς, ὡς καὶ ἐκ τῆς ἐν χειρογράφοις γραφῆς τοῦ ὀνόματος ντὲ Κὰς φαίνεται, κατάγεται πιθανώτατα (οἵα καὶ ἡ γνώμη τοῦ Buchon) ἐκ τῶν γάλλων σταυροφόρων de Cahieu ἢ de Kaeu, οὓς οἱ Βυζαντῖνοι χρονογράφοι καλοῦσι Δεκάες. Ὁ Anseau (Ansel, Ἀσὲλ) de

lieri)[1], Γασπάρηδες. Καλογεράδες, Γέροντες, Νέρηδες, Μπεναλδήδες.

Τινὰ ἐξ αὐτῶν φραγκικῆς καταγωγῆς ὄντα, ἄλλα δὲ ἔξωθεν μεταναστεύσαντα, δι' ἐπιγαμιῶν πιθανῶς ἢ ἕνεκα περιφανείας καταγωγῆς, πλούτου καὶ ἐντοπίου ἐπιῤῥοῆς, βραδύτερον, ὅτε εἶχον ἐκλίπῃ ἢ παρήκμαζον ἤδη τινὰ τῶν ἀρχαίων, θὰ προσελήφθησαν ἐν τῷ ἀρχοντολογίῳ, διότι ἀρχικῶς, ὡς ἤδη εἴπομεν, δώδεκα μόνον ἦσαν τὰ ἀρχοντικὰ γένη. Ποῖα δὲ ἐκ τῶν ἄνωθι καταλεχθέντων νῦν ἦσαν τὰ ἀρχαιότερα καὶ δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς καθαρῶς βυζαντινῆς προελεύσεως καὶ δὴ ἐκ τῶν δώδεκα καταγόμενα, περὶ τούτων ἀλλαχοῦ καὶ ἐν ἐκτάσει θέλει γίνῃ λόγος.

Πρὸς τούτοις ἐν τῷ ἀρχοντολογίῳ κατελέγοντο (τοὐλάχιστον δεκαετηρίδας τινὰς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἢ καὶ ἔτι πρότερον) καὶ προεστῶτας ἐχορήγουν, οὐχ ἧττον τῶν ἀρχαίων ἀρχοντικῶν, καὶ αἱ οἰκογένειαι : Βροντογούνη (ἐξ Ἠπείρου· ἀναφέρεται ἐν τούτοις καὶ ὑπὸ Guilletière 1670 ὡς ἀκμάζουσα), Ἀστρακάρη, Μπαρμπάνου, Λογοθέτου, Πατούσα, Μισσαραλιώτου, Λιανοσταφίδα καὶ ἄλλαι κατωτέρας περιωπῆς· τοῦτο δὲ διὰ τὰς ἀνωτέρω αἰτίας καὶ διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἐτηρεῖτο τόσον αὐστηρῶς ἡ μεταξὺ τῶν ἀρχόντων καὶ λοιπῶν τάξεων ἀπόστασις.

Ταῦτα νῦν κατὰ παρέκβασιν ὡς πρὸς τὸ ἀθηναϊκὸν ἀρχοντολόγιον, ἡ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἀναπτύξεως τοῦ ὁποίου σπουδὴ τὰ μάλα θὰ συντείνῃ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἱστορίας καὶ κατανόησιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ βίου τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν.

. . . .

Τὸ γένος **Λέμπονα**, ἀκμάζον καὶ ἰσχυρὸν περὶ τὸ 1670, δὲν δυ-

Kaeu, υἱὸς ἑτέρου Anseau ἐλθόντος εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῆς 4ης σταυροφορίας ἐνυμφεύθη τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα Θεοδώρου Λασκάρεως Α'· ἄλλος δὲ ὁμώνυμος ἢ καὶ ὁ αὐτὸς βραδύτερον τῷ 1261 κατῆλθεν εἰς Εὔβοιαν μετὰ Βαλδουΐνου Β' καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἡγεμονίαν Ἀχαΐας. (Buchon la Grèce continentale).

[1] Ἀπόγονοι Γυλιάμου ντὲ Καντζηλιὲρ (Guglielmo de Cancellieri) «πρεσβυτέρου, κανονίκου, καντούρου καὶ μανεγκλέρη τῆς Ἁγιωτάτης μητροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν», ἀκμάσαντος περὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνος. Τοῦ Καντζηλιὲρ τούτου σώζεται πωλητήριον ἔγγραφον πρὸς Γρηγόριον τὸν Χαμάχην ἀπὸ 1ης Φεβρουαρίου 1432, ὅπερ ἐπεκυρώθη παρά τε τοῦ Ἀντωνίου Α' καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Νερίου Β' βραδύτερον τῇ 6 Αὐγούστου 1437. (Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν παρὰ Buchon καὶ Ἐπ. Σταματιάδου).

νάμεθα ἐντούτοις νὰ παρακολουθήσωμεν πέραν τῶν ἀρχῶν τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος, δηλ. πέραν τοῦ πατρὸς τοῦ Μιχαὴλ Λίμπονα· πιθανώτατα σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ὅταν ἐρευνηθῶσιν ἅπασαι αἱ ἐν Ἀθήναις, ἐπὶ μνημείων κυρίως, οἷον τοῦ Θησείου, τῆς στοᾶς τοῦ Ἀδριανοῦ, ναῶν ἀρχαίων κτλ. ἐγκεχαραγμέναι μεσαιωνικαὶ ἐπιγραφαί, αἱ θέσιν χρονογράφου τῆς συγχρόνου ἱστορίας τῆς πόλεως ἐπέχουσαι, νὰ γνωσθῶσι καὶ ἄλλα ὀνόματα Λιμπονῶν ἀρχαιοτέρων ἐποχῶν καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους καὶ τὸν Μιχαὴλ γενεαλογικὴ σχέσις. Πιθανώτατα ὅμως τὸ γένος τοῦτο δὲν ἀνήκει εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐκ Βυζαντίου ἐνταῦθα ἐπελθόντων καὶ βυζαντινὴν ἀρχὴν ἀντιπροσωπευόντων, πολλῷ μᾶλλον δέον νὰ θεωρηθῇ φραγκικῆς καὶ δὴ ἱσπανικῆς ἢ καταλανικῆς καταγωγῆς, καὶ βραδύτερον μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς καταλανοκρατίας (περὶ τὰ μέσα 14ου αἰῶνος), δι' ἃς ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν αἰτίας, συμπεριληφθὲν εἰς τὸ ἀρχοντολόγιον. Τὸ ὄνομα Λιμπωνᾶς, ὑφ' ὃ βλέπομεν τὸν Μιχαὴλ Λίμπονα ἐν Βενετίᾳ καὶ ὅπερ ἠδύνατο ὡς ἐκ τῆς μορφῆς του νὰ καταπείσῃ ἡμᾶς εἰς τὸ καταλέξαι τὸ γένος τοῦτο μεταξὺ τῶν καθαρῶς βυζαντινῆς καταγωγῆς, δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς προελθὸν ἐκ μεταβολῆς ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον καὶ μᾶλλον ταῖς ἰδέαις τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀκμάζοντυς Βυζαντινισμοῦ προσηκούσης τοῦ ἀρχικοῦ ὀνόματος τοῦ γένους (διότι Λίμπονα εἶναι τὸ ἀληθὲς ὄνομα αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦτο δὲ καὶ μόνον εἶναι καὶ ἦν γνωστὸν τοῖς Ἀθηναίοις). Ἐγένετο δὲ ἡ μεταβολὴ αὕτη πιθανώτατα παρ' αὐτοῦ τοῦ Μιχαὴλ ἐν Βενετίᾳ, ὅπου οἱ περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα διατρίβοντες καὶ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀρχαΐζοντες ὡς ἐκ τούτου ἐφιλοτιμοῦντο νὰ δώσωσιν ἀρχαϊκὴν μορφὴν καὶ εἰς τὰ οἰκογενειακὰ αὐτῶν ὀνόματα. Οὕτως οἱ Χαρκανδύλαι ἢ Χαλκανδύλαι μετέτρεψαν τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς Χαλκοκόνδυλος, οἱ Κουτρικάδες (κυρίως ἀπὸ Παναγιώτου τοῦ Κοδρικᾶ τοῦ διασήμου φιλολόγου, γεννηθέντος 1750, † 1827) εἰς Κοδρικᾶς ἐπὶ τὸ εὐφωνότερον καὶ τὴν ἐκ Κόδρου καταγωγὴν ἀναμιμνῆσκον, οἱ Καντζηλλιέραι (φραγκικῆς καταγωγῆς, de Cancellieri) εἰς Καγγελλάριος, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Τὸ γένος Λίμπονα νῦν δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς καταλανικῆς καταγωγῆς καὶ δὴ ὡς τὸ μόνον τοιοῦτον ἐκ τῶν φραγκικῶν γενῶν τοῦ ἀρχοντολογίου, διότι ἡ ῥίζα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ μόνου φαίνεται ἀναμφισβητήτως ἱσπανική. (Ἡ λέξις Limbo ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Ἱσπανῶν σημαίνει ἀστέρα, τὴν περιφέρειαν τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης κτλ.)

Ἡ ἱστορία τοῦ γένους τούτου ὡς τοιαύτης καταγωγῆς καὶ μόνου τὸν ἐν Ἀθήναις Καταλανισμὸν ἀντιπροσωπεύοντος, οὐ τόσον ὀλίγα

εἰσὶ τὰ μνημεῖα εἶναι ἀρκούντως ἐνδιαφέρουσα καὶ σπουδαῖα.

Πλὴν περὶ τῆς ἰσπανικῆς καταγωγῆς αὐτοῦ ἐλπίζομεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ προσπορίσωμεν καὶ μείζονα βεβαιότητα ἡμῖν αὐτοῖς καὶ πλείονας ἀποδείξεις δι' αὐθεντικῶν πληροφοριῶν.

Ὁ πατὴρ νῦν τοῦ Μιχαὴλ Λίμπονα ἦν ὁ Κυριακὸς (πιθανῶς) Λίμπονας, ἐκ τῶν πρωτευόντων ἀρχόντων τῆς ἐποχῆς του, γεννηθεὶς δὲ περὶ τὸ 1590· μήτηρ δ' αὐτοῦ ἡ εὐγενὴς ἀρχόντισσα Κοῦζα Περούλη, θυγάτηρ τοῦ ἄρχοντος Μιχαὴλ Περούλη, ἀδελφὴ δὲ Δημητρίου ἄρχοντος Περούλη, προεστῶτος ἐν ἔτει 1669, ἐκ τῶν ἰσχυρῶν (Guillet. p. 158), τοῦ αὐτοῦ, ὅστις τῷ 1662 ἀφιέρωσε τῷ ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικῷ ναῷ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου λαμπρὸν ἐπιτάφιον[1].

Ὁ Κυριακὸς Λίμπονας καὶ ἡ Κοῦζα Περούλη ἔσχον πρὸς τῷ Μιχαὴλ καὶ ἕτερον υἱὸν τὸν Νικόλαον Λίμποναν, οὗ τὸ ὄνομα μανθάνομεν παρὰ τοῦ Spon, ἀναφέροντος ὅτι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ εὑρίσκετο ἀρχαία ἐπιγραφὴ περὶ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. (Spon, T. II, p. 215. George Wheler, Voyage de Grèce, de Dalmatie etc. en 1675 -1676, p. 157). — Ὁ Μιχαὴλ Λίμπονας γεννηθεὶς περὶ τὸ 1615, μετέβη ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ εἰς Βενετίαν, ἵνα σπουδάσῃ ἐν τῷ ὑπὸ τῆς αὐτόθι ἑλληνικῆς κοινότητος διατηρουμένῳ «ἑλληνικῷ φροντιστηρίῳ», ἐν ᾧ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι συμπατριῶται αὐτοῦ ἄρχοντες ἐξεπαιδεύθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἐξ ὧν καὶ ὁ Ἄγγελος Μπενιζέλος, ὁ καὶ διδάξας ἐν αὐτῷ 1634—1639, καθ' ἣν ἐποχὴν μεβέτη εἰς Βενετίαν ὁ Μιχαήλ, καθὼς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος φιλοσόφων ἐφάμιλλος θεωρούμενος Δημήτριος ὁ Μπενιζέλος, συσπουδαστὴς τοῦ Λίμπονα πιθανῶς διατελέσας. Ὁ Λίμπονας παρέμεινεν ἐν Βενετίᾳ ἐπὶ 30ετίαν περίπου ὅλην, μετερχόμενος πιθανώτατα τὸ ἐμπόριον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ ἠρείδετο ἡ ἑλληνικὴ ἀποικία,

[1] Ἴδε Ι. Βελούδου, Ἀποικία ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ἐν Βενετίᾳ, σελ. 47.— Τοῦ Δημητρίου τούτου υἱοὶ ἦσαν οἱ ἄρχοντες Σπυρίδων ὁ Περούλης, ὅστις τῷ 1687 σὺν τοῖς ἀδελφοῖς Πέτρῳ καὶ Δημητρίῳ Γάσπαρη μετέβη ὡς ἀπεσταλμένος τῶν Ἀθηναίων πρὸς Μοροζίνην, καὶ Μιχαὴλ ὁ Περούλης, ὁ τῷ Μιχαὴλ Λίμπονα ἀγαπητότατος καὶ ὡς φίλος καὶ ὡς ἐξάδελφος, σὺν τῷ ὁποίῳ εἶχεν ἀποκαταστῇ εἰς Βενετίαν, χρηματίσας καθὼς καὶ ὁ Λίμπονας καὶ ἐπιστάτης τῆς αὐτόθι ἑλληνικῆς κοινότητος κατὰ τὰ ἔτη 1683, 1694, 1697 καὶ 1704. Εἰς Μιχαὴλ τὸν Περούλην ἀφιέρωσεν ὁ ἐφημέριος Ἀντώνιος Μπουμπούλης, Κρής, τὸν «Θρῆνον τῆς περιφήμου πόλεως Ἀθήνης διὰ τὸν ἐπώδυνον κτλ. θάνατον τοῦ εὐπατρίδου Μιχαὴλ Λίμπονα ἐν Βενετίᾳ 1681». Τὸ στιχούργημα τοῦτο ἐδημοσίευσε νεωστὶ ὁ Αἰμίλιος Legrand ἐν Bibliothèque grecque vulgaire. T. II.»

ἧς καὶ ἐπιστάτης (guardiano) ἐχρημάτισε τῷ 1661, περὶ δὲ τὸ 1663 ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα ἐν ἡλικίᾳ 48 περίπου ἐτῶν, ἵνα ἤδη μεριμνήσῃ ὑπὲρ τῆς εὐημερίας αὐτῆς.

Ὁ Νικόλαος Λίμπονας ἀπεναντίας παρέμεινεν, ὡς φαίνεται, διαρκῶς ἐν Ἀθήναις, ὅπως ἐπιδοθῇ καθὸ ἄρχων εἰς τὴν πολιτικὴν διοίκησιν τῆς πόλεως. Ἐκ τούτου δὲ δικαιούμεθα πιθανῶς νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν πρεσβύτερον τοῦ Μιχαὴλ, διότι οἱ πρωτότοκοι κυρίως υἱοὶ τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν ἦσαν προωρισμένοι διὰ τὸ τοῦ προεστῶτος ἀξίωμα.

Ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοί, ὅτε Μιχαὴλ καὶ ὁ Νικόλαος ἀπεστάλησαν περὶ τὸ 1672 παρὰ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν κισλὰρ-ἀγᾶν (ἀρχιευνοῦχον) εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἐκθέσωσι τὰ παράπονα αὐτῶν διὰ τὰς καταθλίψεις καὶ τυραννίας, ἃς παρὰ τῶν συνησπισμένων βοεβόδα καὶ τῶν ἀγάδων, κυρίως δὲ τοῦ τζισδὰρ-ἀγᾶ (φρουράρχου τῆς Ἀκροπόλεως), ὑφίσταντο αὐτοὶ οἱ ἀείποτε εὐπειθεῖς καὶ ἀφωσιωμένοι αὐτῷ ὑπήκοοι. Τὰ κατὰ τὴν ἔκβασιν τῆς πρεσβείας, καίτοι ἐξ αὐτοῦ ἤδη τοῦ ἄρθρου τοῦ κ. Σπ. Λάμπρου γνωστὰ ἀρκούντως, ἀναφέρομεν οὐχ ἧττον αὖθις διὰ τὸν λόγον, ὅτι οἱ ὀλίγα μόνον ἔτη μετὰ ταῦτα τὰς Ἀθήνας ἐπισκεφθέντες καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔτι μᾶλλον ἀξιόπιστοι ξένοι περιηγηταὶ Spon καὶ Wheler διηγοῦνται τὸ γεγονὸς μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν ἢ λεπτομερειῶν οὐχὶ πάντῃ συμφώνων, πρὸς ἃ ἤδη γνωρίζομεν.

Κατ' αὐτοὺς λοιπόν, ὁ κισλὰρ-ἀγᾶς μαθὼν ἐκ στόματος τῶν ἀδελφῶν Λίμπονα τὰς φρικώδεις καταπιέσεις καὶ ἀδικίας τῶν ἐν Ἀθήναις ὑπαλλήλων αὐτοῦ καὶ εὔνους πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, «τὰ τιμημένα τέκνα του» διακείμενος, ἀπεφάσισε νὰ πατάξῃ ἀνηλεῶς τοὺς ἐνόχους· ὅθεν τῷ μὲν βοεβόδα ἐπέβαλε πρόστιμον γενναῖον (ἢ καὶ ἐξορίαν), τοὺς δὲ πρωταιτίους ἀγάδες τῆς πόλεως κατεδίκασε, τοὺς μὲν εἰς τὸ κάτεργον, ἄλλους δέ, ἐν οἷς ὁ τζισδάρης (φρούρ. Ἀκροπόλ.), ἐξέβαλε τῶν ὀφφικίων αὐτῶν. Ὥστε τοιαύτη τις δίκη παραδειγματικὴ δὲν συνέβη μόνον μετὰ τὸν φόνον τοῦ Λίμπονα ὡς ἐξιλαστήριος τοῦ χυθέντος αἵματος, καθὰ ἐκ τοῦ προηγουμένου δημοσιεύματος μανθάνομεν, ἀλλ' ὑπῆρξεν ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβεύσεως τῶν ἀδελφῶν Λίμπονα.

Ἵνα δὲ συγκρατήσῃ τοὺς ἐν Ἀθήναις Τούρκους καὶ παρεμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκτραπῶσιν εἰς βιαιοπραγίας ἔτι μείζονας κατὰ τῶν κατοίκων ἔπεμψεν ὁ ἀρχιευνοῦχος σὺν τῷ Λίμπονᾳ, αὖθις ἐπὶ τούτῳ μεταβάντι εἰς Βυζάντιον, τζαούσην, ὅστις ἔμελλε νὰ χαλιναγωγήσῃ

αὐτοὺς καὶ ὑπερασπισθῇ τοὺς ἀδελφοὺς Λίμπονα καὶ τοὺς λοιπούς, ἄρχοντας καὶ μή, Ἀθηναίους.

Ἡ ἐκ τοῦ ἀξιοσημειώτου τούτου συμβάντος, διακόψαντος ἀποτόμως τὴν σχετικὴν μονοτονίαν, ἐν ᾗ παρήρχοντο ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τουρκοκρατίας οἱ αἰῶνες, ἐντύπωσις διετηρεῖτο ζωηρὰ παρὰ τοῖς ἐνταῦθα Ἕλλησί τε καὶ Τούρκοις κατὰ τὸ 1675, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦλθον εἰς Ἀθήνας οἱ Spon καὶ Wheler, οἵτινες ἀναφέρουσιν, ὅτι εὗρον δυσκολίας νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ «κάστρον», ἕνεκα τῆς τύχης, ἣν, κατόπιν τῆς πρεσβείας τῶν Λίμπονα, ἔσχεν ὁ προκάτοχος τοῦ Τούρκου φρουράρχου. Ἐπίσης δὲ καὶ αἱ ἐλευθερίαι, ὧν νεωστὶ εἶχον τύχει οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπῆρξαν ἡ αἰτία ποιᾶς τινος ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Κατ' αὐτὴν ὁ φόνος τοῦ Λίμπονα δὲν εἶχεν ἔτι τελεσθῇ· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Spon καὶ Wheler οὐδόλως ὑπαινίττονται τοιοῦτόν τι, ὅπερ βεβαίως δὲν θὰ παρέλειπον, ἐὰν εἶχε συμβῇ· βραδύτερον, μετὰ ἐτῶν τινων πάροδον [1], τῷ 1678, τῇ ἐνεργείᾳ καὶ ὑποκινήσει τῶν ἐξωσθέντων καὶ τιμωρηθέντων Τούρκων στρατιωτικῶν ἀρχόντων, οἵτινες ὑπέκκαυσαν καὶ ἀνεῤῥίπησαν τὸ κατὰ τοῦ Μιχαὴλ κυρίως Λίμπονα μῖσος τῶν συμπατριωτῶν αὐτῶν, ἐδολοφονήθη οὗτος ἀγρίως ἔξωθεν τῆς οἰκίας του ὑπὸ τῶν ἐνεδρευόντων Ἀγαρηνῶν. Οὕτως ἐπέρανε τὸν βίον ὁ χρηστὸς ἐκεῖνος ἄρχων, τίσας διὰ τοῦ αἵματος τὴν φιλοπατρίαν καὶ ἐθελοθυσίαν αὐτοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἄρχοντες καὶ λαός, ἐπένθησαν βαρέως ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτοῦ, μέχρι τῆς σήμερον δὲ λέγεται ἔτι ποῦ καί που παρὰ τῶν γεραιτέρων Ἀθηναίων, προκειμένου περὶ προώρου ἢ ἀδίκου θανάτου ἐναρέτων ἀνδρῶν: «πάει μ' ἄδικο θάνατο 'σὰν τὸν Λίμπονα».

Ὁ Νικόλαος Λίμπονας ἐπέζησεν ἐπί τινα ἔτη τοῦ ἀδελφοῦ· ἐν τῷ προσώπῳ δὲ αὐτοῦ, ἀποθανόντος πιθανῶς ἀγάμου (οὐδέποτε γίνεται μνεία κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ἀπογόνων), ἐσβέσθη ἐν ἀῤῥενογονίᾳ τὸ ἀρχαῖον ἀρχοντικὸν καὶ μόνον καταλανικῆς προελεύσεως γένος τῶν Λιμπονῶν, ἅτε τοῦ Μιχαὴλ Λίμπονα μὴ καταλιπόντος υἱόν.

Ὁ Μιχαὴλ ἔσχε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ ἄρχοντος Ἰωάννου τοῦ Μπενιζέλου [2], Καρυάν· ἀπέκτησε δὲ θυγατέρα μίαν καὶ μόνην (τοῦ-

[1] Ἴδε «Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς», ἔτος 1853, Πιττάκη, σελ. 940.—Ἐν τῷ δευτέρῳ φύλλῳ (ὄπισθεν μέρος) ἐκ τῶν τεσσάρων ἐπὶ ἐνστικοῦ χάρτου γεγραμμένων καὶ ἀποσπάσματα ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν περιεχόντων.

[2] Ὁ ἄρχων Ἰωάννης ὁ Μπενιζέλος ἦν ἀδελφὸς τοῦ ἄρχοντος Δημητρίου Μπενιζέλου, ἐκ τῶν διασημοτέρων σοφῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ δεινοῦ ῥήτορος, οὗ ἡ φήμη ἐπὶ τοσοῦτον εἶχε διαδοθῇ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, ὥστε οἱ ξέ-

λάχιστον δὲν σώζονται ἐν ταῖς οἰκογενειακαῖς ἀναμνήσεσι τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν τὰ ὀνόματα ἄλλων τέκνων, κυρίως θυγατέρων, διότι υἱὸν δὲν εἶχεν ὁ Μιχαήλ, μεταξὺ τῶν προγόνων αὐτῶν καταλελεγμένων), τὴν περικαλλῆ Κούζαν, ἥτις καὶ διετήρησε τὸ γένος Λίμπονα ἐν θηλυγονίᾳ μέχρι τῆς σήμερον. Οὐχὶ δὲ ἄμοιρον ἐνδιαφέροντος ἤθελεν εἶναι νὰ παρακολουθήσωμεν τοὺς ἀπογόνους αὐτῆς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, δι' ὧν μετεβιβάσθη ἀπὸ οἴκου εἰς οἶκον ἡ ἐκ τοῦ Λίμπονα καταγωγὴ καὶ ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ὁποίων βλέπομεν σβεννύμενα καὶ ἐκλείποντά τινα τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν.

Ἡ Κούζα Λίμπονα, γεννηθεῖσα τῷ 1665, ἐνυμφεύθη τῷ 1680 ἐν

νοι περιηγηταὶ καὶ ἐπίσημοι ἄνδρες ἐπὶ διττῷ σκοπῷ ἐπεσκέπτοντο τὰς Ἀθήνας, ἵνα σπουδάσωσι καὶ θαυμάσωσι τὰς ἀρχαιότητας καὶ ἵνα ἀκούσωσι καὶ οὐχ ἧττον θαυμάσωσι τὸν Μπενιζέλον. Ἀμφότεροι, ὅ τε Ἰωάννης καὶ ὁ Δημήτριος ἦσαν προεστῶτες, καὶ δὴ οἱ πρωτεύοντες, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Guilletière ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας· πατὴρ αὐτῶν ἦν ὁ ἄρχων Ἄγγελος Μπενιζέλος, διακριθεὶς οὐχ ἧττον ἐπὶ πολυμαθείᾳ καὶ διδάξας ἐν τῷ ἐν Βενετίᾳ «Ἑλληνικῷ Φροντιστηρίῳ» φιλοσοφίαν, ἔγγονος τοῦ ἰσχυροῦ ἄρχοντος Ἀγγέλου Μπενιζέλου, πάτρὸς τῆς Ἁγίας Φιλοθέης, καὶ τρισέγγονος Ἀγγέλου Μπενιζέλου τοῦ Α', ἀκμάσαντος περὶ τὸ 1420, γενάρχου τοῦ μεταξὺ τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν εὐγενεστάτου τούτου καὶ ἴσα τοῦ τῶν Χαλκοκονδύλων ἀρχαίου γένους. Σύζυγος τοῦ Ἀγγέλου τούτου Μπενιζέλου ὑπῆρξε κατ' ἀρχαίαν οἰκογενειακὴν παράδοσιν Μαργαρίτα τις συγγενὴς τοῦ ἐκ τοῦ τελευταίου οἴκου τῶν Φράγκων δουκῶν Ἀντωνίου Α' (Acciajoli). Ὁ Hopf, ὅστις ἀληθῶς ἀναφέρει ἐν τῇ γενεαλογίᾳ τοῦ οἴκου Acciajuoli (Chroniques Gréco-Romaines), Μαργαρίταν, ἐξαδέλφην Ἀντωνίου τοῦ Α', θείαν δὲ τῶν μετέπειτα δουκῶν Ἀντωνίου Β' καὶ Νερίου Β', τίθησι μὲν αὐτὴν ἔγγαμον, ἀλλ' ὅμως ἀγνοεῖ τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου.

Οὐδόλως δὲ ἀπίθανος ἡ τοιαύτη ἐπιγαμία τοῦ δουκικοῦ οἴκου πρὸς ἕνα τῶν πρωτευόντων ἐκ τοῦ ἀρχοντολογίου τούτου, λίαν ἰσχύοντος τότε, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ δοὺξ Ἀντώνιος ἦν Ἕλλην ἐκ μητρός, τῆς Μαρίας Ῥένδη, καὶ ὁ οἶκος τῶν Χαλκοκονδύλων φέρεται ἐπίσης συγγενὴς τοῦ δουκικοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ μέρους τοῦ τῶν Μελισσηνῶν ἡ συγγένεια, ἐξ οὗ ἡ Ἑλληνὶς αὖθις σύζυγος τοῦ Ἀντωνίου Μαρία ἡ Μελισσηνή. Διὰ τῆς ἐπιγαμίας πιθανῶς ταύτης δικαιολογεῖται καὶ ἡ παρὰ τοῦ τῶν Μπενιζέλων οἴκου κτῆσις μεγάλης φεουδαλικῆς περιοχῆς ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ Ἀθηνῶν.

Τοῦ πενθεροῦ νῦν τοῦ Λίμπονα Ἰωάννου Μπενιζέλου τρισέγγονος ὑπῆρξεν ὁ τῷ 1801 † σοφὸς Ἰωάννης Μπενιζέλος, διδάξας ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Ντέκα, τούτου δὲ υἱοὶ οἱ ἄρχοντες Προκόπιος Βενιζέλος, διατελέσας δὶς προεστὼς καὶ ἀπαχθεὶς κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἀθήναις μετὰ τῶν δύω συναρχόντων αὐτοῦ, ὧν ἦν κεφαλὴ (μπὰς-κοτζάμπασης), εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ Βασίλειος Βενιζέλος. — Περὶ τοῦ ἀρχαιοτάτου τούτου ἀρχοντικοῦ γένους τῶν Μπενιζέλων θέλομεν ἰδιαιτέρως πραγματευθῇ προσεχῶς ἐν ἐκτάσει.

ἡλικίᾳ 15 ἐτῶν τὸν ἄρχοντα Σπυρίδωνα τὸν Γερένην ἐκ τῶν πλουσιωτέρων καὶ εὐγενεστέρων ἀρχόντων· ἔσχε δὲ τέκνα Ναταλίαν, Ὀλυμπιάδα καὶ ὕστατον Κυριακὸν τὸν Γερένην, ὃν καὶ εἶχεν ἀφιερώση τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκ τῶν προτέρων.

Κυριακὸς ὁ Γερένης, Λίμπονας ἐκ μητρὸς καὶ ἔγγονος τοῦ Μιχαήλ, ἦν ὁ μετέπειτα ὑπὸ τὸ ὄνομα Παρθένιος πατριάρχης Ἱεροσολύμων 1737—1766, διάδοχος Μελετίου τοῦ ἐξ Αἴνου (1731-1737). Ἐπὶ τῆς πατριαρχείας αὐτοῦ ἐγένοντο πλεῖσται ὅσαι βελτιώσεις εἰς τὰ ἐν Ἱερουσαλὴμ καθεστῶτα· ὁ δὲ πατριαρχικὸς θρόνος, ὃν ἐπὶ 29 ὅλα ἔτη ἐκόσμησεν, ἔλαβε διὰ τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ καὶ τῶν ἀρετῶν νέαν αἴγλην καὶ μεγάλην ἰσχύν.

Ἀποχωρήσας τῷ 1766 ἕνεκα γήρατος (θὰ ἦν τότε ἡλικίας 76 ἐτῶν, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1690) ἐξέλεξε καὶ ἐγκατέστησεν ὡς διάδοχον αὐτοῦ τὸν ἐπίσης ἐξ Ἀθηνῶν, πιθανώτατα συγγενῆ καὶ ὡς ἐκ τούτου βεβαίως ἐξ ἀρχοντικοῦ γένους καταγόμενον, Εὐφραὶμ (1766-1771)[1]. Διατρίβων ὁ Παρθένιος βραδύτερον ἐν Κωνσταντινουπόλει, προσεκλήθη, περὶ τὸ 1770, ὡς λέγεται, εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τῆς ψυχορραγούσης μητρός, ἥτις ὑπερεκατοντούτης οὖσα καὶ ἀπὸ πολλοῦ πνέουσα τὰ λοίσθια δὲν ἠδύνατο ν' ἀποθάνῃ εἰ μὴ ἅπαξ εἰσέτι ἐπανέβλεπε τὸν υἱὸν αὐτῆς, ὅστις ἔμελλε νὰ λύσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς ζωῆς· ὁ πατριάρχης ἀφίκετο, ἡ δὲ μήτηρ Κούζα, τελευταία ἐκ τοῦ γένους Λίμπονα, ἐντὸς τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν. Ἐπὶ τῇ ἀφίξει αὐτοῦ σύμπαντες οἱ Ἀθηναῖοι ἔβησαν εἰς ὑποδοχήν του καὶ μεγάλας ἦγον ἑορτάς. Εἰς τὰς πρὸς ταύτας προπαρασκευὰς ἀναφέρεται τὸ ἑπόμενον δίστιχον, δημῶδες καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔτι, ἐπὶ προετοιμασιῶν ἰδίως:

«Σκούπισε, κατάβρεξε
«Ὁ πατριάρχης, ἔρχεται.»

[1] Περὶ τούτων ὅρα τὴν Ἱεροσολυμιάδα, ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἱεροδιακόνου, σελ. φοα καὶ φπϐ.

[2] Εἰς τὸν οἶκον τῶν Γερένων (Γεράνων) ἀνῆκεν ἐκ παλαιτάτων χρόνων ἡ τὴν συνοικίαν νῦν Γερανίου καὶ τὰ πέριξ ἀποτελοῦσα θέσις· ἡ δὲ ὀνομασία «Γεράνιον» προῆλθεν ἐκ τῆς τῶν κτητόρων ἐπωνυμίας (ὅθεν γραπτέον ὀρθότερον «Γεράνειον»). Ἡ θέσις αὕτη τῶν Ἀθηνῶν περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἦν κατάφυτος ἐξ ἐλαιοδένδρων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἅτινα ὁ πατριάρχης Παρθένιος διέταξε ν' ἀποκόψωσιν, ἵνα ἐν εὐρυχωρίᾳ οἰκοδομήσῃ τὸ περίφημον «Συνοδικὸν» ἐν εἴδει τριωρόφου πύργου, οὗτινος τὴν λαμπρότητα ἐκ τῶν παραδόσεων δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ, ἀλλ' οὗτινος ἡ ἀνάμνησις ἀμυδρῶς μόνον διασώζεται.

Ὁ πατριάρχης Παρθένιος, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἀπεβίωσε καὶ δὴ βιαίῳ θανάτῳ ἐν Ἀθήναις, οὐχὶ δὲ ὡς ἐν «Ἱεροσολυμιάδι» ἀναφέρεται, ἀγνοουμένου βεβαίως τοῦ εἰς τὴν γενέτειραν ταξειδίου, ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἰδοὺ δὲ πῶς οὗτος συνέβη. Ἐπὶ τῇ εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδῳ ὁ πατριάρχης εἶχεν οἰκοδομήσῃ ἐν τῇ θέσει Γερανίῳ[2] «Συνοδικόν»· ἡ λαμπρότης τούτου καὶ κυρίως αἱ κεχρωσμέναι τῶν φεγγιτῶν ὕαλοι, ὡς καὶ ἐν γένει αἱ τιμαί, ἃς εἶχε ἀπολαύσῃ παρὰ τῶν κατοίκων ἐξήγειραν τὸν φθόνον τῶν ἐν Ἀθήναις ἱερέων καὶ ἰδίως τοῦ «δεσπότου». Προσκληθεὶς (κατὰ τὴν παράδοσιν) παρ' αὐτοῦ εἰς γεῦμα, μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν· ἐν ᾧ δὲ εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κλίμακος, τῆς εἰς τὸν ἄνω ὄροφον ἀγούσης, ὠθήθη αἴφνης ἐκ τῶν ὄπισθεν παρὰ τοῦ διακόνου, ὃν ἐξηνάγκασεν εἰς τοῦτο αὐτὸς ὁ «δεσπότης», καὶ κρημνισθεὶς τῆς ὑψηλῆς κλίμακος ἔμεινε νεκρός. Οὕτως ἀπέθανεν ὁ θεοσεβὴς ἱεράρχης, βιαίῳ θανάτῳ ὡς καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ Μιχαήλ, θῦμα ἀντιζηλίας ἐπίσης καὶ μίσους πεσών· πλὴν διὰ χειρὸς οὐχὶ τῶν ἀπίστων Ἀγαρηνῶν, ὡς ἐκεῖνος, ἀλλὰ τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν καὶ λειτουργῶν τοῦ Θεοῦ· ὁ θάνατος αὐτοῦ ἀπεδόθη εἰς ἀποπληξίαν, ἐτάφη δέ, ἐπὶ θρόνου καθήμενος, κατὰ τὸ ἔθος, καὶ τὴν πατριαρχικὴν μίτραν καὶ στολὴν περιβεβλημένος, ἐν τῷ λαμπρῷ τότε ναῷ τῆς Ἁγίας Ἐλεούσης, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου εἶναι νῦν ἐκτισμένον τὸ κακουργοδικεῖον. (Ἀνασκαφῶν γινομένων μετὰ τὴν σχεδιαζομένην κατεδάφισιν τοῦ ἑτοιμορρόπου τούτου κτιρίου ἠδύναντο πιθανώτατα νὰ ἀνευρεθῶσιν τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ).

Ταῦτα περὶ Κυριάκου τοῦ Γερένη, ἐγγόνου τοῦ Μιχαὴλ Λίμπονα. Διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐσβέσθη ἐν ἀρρενογονίᾳ καὶ ὁ ἀρχαῖος ἀρχοντικὸς οἶκος τῶν Γερένων· μόνοι δὲ ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ τῶν Λίμπονα εἶναι οἱ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ναταλίας (πρεσβυτέρας τὴν ἡλικίαν) ἀπόγονοι, ἅτε τῆς Ὀλυμπιάδος, συζύγου Δημητρ. Χατζῆ Λεοβαδίτου, ἀποθανούσης ἄπαιδος.

Ἡ Ναταλία ἐνυμφεύθη τὸν ἄρχοντα Ἰωάννην Καπετανάκην ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἀρχοντικοῦ τῶν Καπετανάκηδων γένους, εἰς κλάδον τοῦ ὁποίου ἀνήκει πιθανῶς ὁ τῆς Πελοποννήσου ὁμώνυμος οἶκος.

Ἰωάννης ὁ Καπετανάκης ἦν υἱὸς μὲν Δημητρίου τοῦ Καπετανάκη, ἄρχοντος ἰσχυροῦ, υἱοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ Guilletière ὡς πλουσίου προύχοντος καὶ προεστῶτος περὶ τὸ 1670, καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν περιηγητῶν ἐπίσης, ἀναφερομένου Καπετανάκη, Λεονάρδου πιθανώτατα τὴν κλῆσιν, ἀδελφὸς δὲ τοῦ σοφοῦ Λεονάρδου Καπετανάκη. Ὁ Λεονάρδος οὗτος μεταβὰς ἐκ νεανικῆς ἡλικίας εἰς Βενετίαν πρὸς σπουδάς, ὡς

συνείθιζον πάντες σχεδὸν οἱ ἐκ τῶν ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν, κυρίως δὲ ἂν εἶχον ἀδελφοὺς πρεσβυτέρους, οἵτινες νὰ ἐξασκήσωσι καὶ διατηρήσωσι τὰ ἐπὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ προεστῶτος δικαιώματα τοῦ οἴκου, ἀπέμεινεν αὐτόθι χρηματίσας καὶ 7κις ἐπιστάτης τῆς ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικῆς κοινότητος, καθὼς καὶ οἱ Μιχαὴλ Λίμπονας καὶ Μιχ. Περούλης, κατὰ τὰ ἔτη 1709, 1728, 1757, 1765, 1769, 1776, 1779. Ὁ Λεονάρδος Καπετανάκης ὑπῆρξεν ὁ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου, μεταβάντος ἐπίσης περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του εἰς Βενετίαν καὶ διαμείναντος αὐτόθι 13 ὅλα ἔτη μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Λεονάρδου, τὴν «Φυλλάδα» τῆς Ἁγίας Φιλοθέης Βενιζέλου ἐκδούς, ἐν Βενετίᾳ παρὰ Νικολ. τῷ Γλυκεῖ τῷ 1775[1]· ἐπίσης συνέγραψε καὶ τραγῳδίας τινὰς ἰταλιστί, ἀπέθανε δὲ ὑπέργηρως περὶ τὸ 1781 καὶ ἐτάφη αὐτόθι. Ὁ Λεονάρδος Καπετανάκης ὑπῆρξεν ἄγαμος· ἔζη ὅμως περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐν Φλωρεντίᾳ νόθος υἱὸς αὐτοῦ, δυτικὸς τὸ θρήσκευμα καὶ δὴ ἐκκλησιαστικὸς ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, Dom Paolo, συνάγομεν· τοῦ Dom Paolo τούτου ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐνταῦθα συγγενεῖς του σώζεται παρὰ τοῖς ἀπογόνοις τοῦ Ἰωάννου Καπετανάκη.

Ἔλθωμεν νῦν ἐπὶ τοὺς ἀπογόνους τούτους τοῦ Ἰωάννου, μόνους ἀντιπροσώπους τοῦ γένους Λίμπονα.

Ὁ Ἰωάννης Καπετανάκης, ὁ μετὰ τῆς Ναταλίας Γερένη συζευχθείς, ἔσχε τέκνα: Σπυρίδωνα, Μιχαὴλ καὶ Κρέουσαν. Τούτων ὁ Μιχαήλ, συζευχθεὶς τὴν ἀρχόντισαν Ἄνναν Νοταρᾶ, θυγατέρα τοῦ μεγάλου Νοταρᾶ, σφαγέντος ὑπὸ τοῦ Κιαμὴλ βέη καὶ ἀδελφὴν τῶν ἀρχοντοπούλων Σωτηρίου καὶ Σπυρίδωνος τῶν Νοταράδων (ἰδοὺ βυζαντινοὶ γάμοι, ἀντάξιοι τῶν χρόνων τῶν Παλαιολόγων), καὶ ἡ Κρέουσα, σύζυγος τοῦ παντοδυνάμου προεστῶτος τῆς Λεβαδείας Σπυρίδωνος τοῦ Χονδροδήμου, τοῦ κοινῶς καλουμένου «ὁ μέγας Χονδροδῆμος», ἀπέθανον ἄπαιδες. Μόνος ὁ Σπυρίδων Καπετανάκης, δισέγγονος τοῦ Μιχαὴλ Λίμπονα, ἐξηκολούθησε τὸ γένος αὐτοῦ· ἔσχε δὲ σύζυγον τὴν Καρυάν, θυγατέρα Ἰωάννου ἄρχοντος Ταρωνίτου καὶ Ἀρετῆς Κοδρικᾶ, ἀδελφῆς Λεονάρδου καὶ θυγατρὸς Ἰωάννου τῶν ἀρχόντων Κουτρικάδων. Τίς δύναται νῦν πρὸ τοῦ ὀνόματος, ἄρχων Ταρωνίτης, νὰ ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς βυζαντινῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων ἀρχοντικῶν ἀθηναϊκῶν γενῶν, καὶ δὴ ἐκ τῶν εὐγενεστέρων καὶ ἰσχυροτέρων

[1] Ἡ «Φυλλάς» αὕτη περιεῖχε τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὸν βίον τῆς Ἁγίας· ταύτης ὑπῆρχε καὶ ἀρχαιοτέρα ἔκδοσις ἐντελεστέρα καὶ πολλὰς πολυτίμους πληροφορίας περὶ τοῦ τότε οἴκου τῶν Μπενιζέλων ἐνέχουσα.

ἀρχόντων ἢ ἀρχοντοπούλων τοῦ Βυζαντίου, καὶ τῆς ὡς ἐκ τούτου ἐκεῖθεν παραλαβῆς τῆς ἀρχοντικῆς ἐξουσίας; Αὐτὸ τὸ ὄνομα τῶν Κομνηνοφυῶν Ταρωνιτῶν καθ' ἑαυτὸ ἔδει νὰ ἑλκύσῃ τὴν προσοχὴν τῶν βυζαντινολόγων ἐπὶ τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ νὰ ποδηγετήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Βυζαντινισμοῦ. — Δὲν ἐπιδέχεται δὲ ἀμφιβολίαν, ὅτι οἱ ἄρχοντες Ταρωνῖται τῶν Ἀθηνῶν κατάγονται ἐκ τῶν ἀρχόντων Ταρωνιτῶν τοῦ Βυζαντίου, τῶν μαγίστρων, πατρικίων, πρωτοσεβαστῶν, πρωτοβεστιαρίων καὶ πανυπερσεβάστων.

Ἐπιτραπήτω νῦν ἡμῖν μικρὰ παρέκβασις ἐπὶ τοῦ οὐχὶ ἄνευ σπουδαιότητος ζητήματος τούτου.

Τοὺς Βυζαντίνους Ταρωνίτας δυνάμεθα ν' ἀκολουθήσωμεν ἀπὸ τοῦ πρώτου αὐτῶν γενάρχου, τοῦ ἄρχοντος τοῦ Ταρών, παρὰ τὴν Συρίαν, εἰς ἐννέα γενεάς, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀμέσου γενάρχου, Ῥωμανοῦ πατρικίου τοῦ Ταρωνίτου, υἱοῦ Τορνικίου, ἀκμάσαντος περὶ τὸ 976 καὶ πρώτου ἐν Βυζαντίῳ ἀποκαταςάντος, εἰς ἓξ γενεὰς μέχρι Μιχαὴλ τοῦ Ταρωνίτου, τοῦ νυμφευθέντος Μαρίαν τὴν Κομνηνήν, ἀδελφὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Α', παρ' οὗ καὶ ἐτιμήθη τοῖς ἀξιώμασι τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ πρωτοβεςιαρίου καὶ εἶτα πανυπερσεβάςου (τὸ ἀξίωμα τοῦτο χάριν τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτου καὶ μόνου ἱδρύθη), καὶ Γρηγορίου καὶ Ἰωάννου τῶν Ταρωνιτῶν, τῶν Κομνηνοφυῶν υἱῶν τοῦ Μιχαήλ. Ἔκτοτε ἀπὸ τοῦ 1150 ἢ 1200 μέχρι τοῦ 1590, ὅτε ἀναφαίνονται ἐν Ἀθήναις οἱ ἄρχοντες Ταρωνῖται, ἐξέλιπον τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἀπὸ τοῦ θεάτρου τῆς βυζαντινῆς πολιτείας. Βεβαίως κατὰ τὴν σκοτεινὴν ἐποχὴν τῆς φραγκοκρατίας καὶ βραδύτερον τῆς τουρκοκρατίας πολλὰ τῶν βυζαντινῶν γενῶν παρηγκωνίσθησαν, ὁ Βυζαντινισμὸς αὐτὸς σύμπας ἐπεσκιάσθη κατὰ πολὺ καὶ ὑπεχώρησε πρὸ τῶν ἐπηλύδων στοιχείων, ὥστε δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπῆρχον ἔτι ἐν τῷ Βυζαντίῳ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων ἀντιπρόσωποι τοῦ γένους τῶν Ταρωνιτῶν, πλὴν ἀφανεῖς καὶ ἀνίσχυροι, ἀλλ' ὅμως πολὺ πιθανώτερον δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἔκτοτε, πρὸ τοῦ 1200, τὸ γένος τῶν Ταρωνιτῶν μετηνάστευσε σὺν τοῖς ἄλλοις ἀρχοντοπούλοις εἰς Ἀθήνας, ὧν περιελθουσῶν εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων δουκῶν βεβαίως ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς καθὼς καὶ τὰ ἄλλα γένη ὑποταγὲς αὐτοῖς. Ἡ θέσις ἐντούτοις τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν ἐν ταῖς φραγκοκρατουμέναις Ἀθήναις, ὡς πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐκ τῆς διατηρήσεως τῆς ἐξουσίας αὐτῶν καὶ ἀρχοντίας ἀλωβήτου μέχρι τῆς τουρκοκρατίας, ὑφ' ἣν αὖθις ἀνεπτύχθη ἔτι μᾶλλον, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, δὲν ὑπῆρξε κατωτέρα τῆς τῶν ἐπιδρομέων

Φράγκων τιμαριωτῶν. Ἡ ἐν ταῖς «Ἀσσίζαις τῆς Ῥωμανίας» γινομένη μνεία Ἑλλήνων φεουδαρχῶν καὶ αἱ περὶ τῆς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ καὶ Φράγκων φεουδαρχῶν ἐπιγαμίας διατάξεις, καθὰ εἴδομεν ἤδη, δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι οἱ Φράγκοι ἀναγνωρίζοντες καὶ σεβόμενοι τὴν ἐντόπιον ἀρχοντίαν, τὴν βεβαίως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀρχοντικῶν γενῶν καὶ μόνον ἀποτελουμένην, παρεχώρησαν αὐτῇ δικαιώματα ἰσότητος πρὸς αὐτούς. Οὕτω, καὶ διὰ τῆς ἀφομοιώσεως τῶν γενῶν πρὸς ἄλληλα ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐν τῷ ἀρχοντολογίῳ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀνεύρεσις οἰκογενειῶν φραγκικῆς καταγωγῆς, κατὰ πάντα ἴσων πρὸς τὰ ἀρχαῖα βυζαντινὰ γένη θεωρουμένων, καὶ ἡ κατὰ συνέπειαν αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα γενῶν. Ἐκλιπούσης ἤδη τῆς φραγκοκρατίας ἤρχισαν ν' ἀναφαίνωνται αὐτοτελῶς καὶ αὐτεξουσίως τὰ ἀρχοντικὰ γένη.

Ἐκ τοῦ γένους τῶν Ταρωνιτῶν πρῶτος ὁ ἄρχων Μιχαὴλ ὁ Ταρωνίτης, ἀκμάσας περὶ τὸ 1590, εἶναι ἡμῖν γνωστός. Υἱὸς τούτου ἢ ἔγγονος ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης ἄρχων Ταρωνίτης καὶ τούτου αὖθις υἱὸς ὁ Λεονάρδος (ἐν τῷ παρ' ἁπάσαις σχεδὸν ταῖς ἀρχοντικαῖς οἰκογενείαις ἀπαντῶντι ὀνόματι τούτῳ ἐνδείκνυται ἀρκούντως ἡ προϋπάρξασα πρὸς τοὺς Φράγκους σχέσις αὐτῶν) ὁ Ταρωνίτης, ᾧ ἡ Βενετία, ἀναγνωρίζουσα τὴν τοῦ γένους περιφάνειαν, ἀπένειμε τὸν τίτλον τοῦ κόμητος, καὶ ὅστις ὡς «κολονέλλος» τῆς αὐτῆς δημοκρατίας διέπρεψεν ἐν τῇ ὑπερασπίσει τοῦ παρὰ τῶν Τούρκων πολιορκουμένου φρουρίου Παλαμηδίου (Ἰτς-καλέ), ὅπερ ὅμως ἀπεσπάσθη ἐπὶ τέλους ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τῶν Βενετῶν ἐν ἔτει 1715. Ἐντεῦθεν Λεονάρδος ὁ Ταρωνίτης ἐκαλεῖτο κοινῶς «ὁ κόντες», «ὁ κολονέλλος».

Ἐκ τῶν μετὰ τῆς Κασσάνδρας, θυγατρὸς τοῦ ἄρχοντος Δημητρίου τοῦ Χαλκοκονδύλη, ἀναμφισβητήτου ἀπογόνου, κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Λαονίκου τοῦ Χαλκοκονδύλου, Δημητρίου, τέκνων, ὁ μὲν πρωτότοκος Ἰωάννης ἄρχων Ταρωνίτης, ἦν ὁ πατὴρ τῆς Καρυᾶς, συζύγου Σπυρίδωνος Καπετανάκη, περὶ οὗ ἤδη ἀνωτέρω ἐποιήσαμεν λόγον, καὶ Λεονάρδου τοῦ Ταρωνίτου, τοῦ τελευταίου ἐκ τοῦ γένους του, ὅστις νυμφευθεὶς τὴν ἀρχόντισσαν Σμαράγδαν Παλαιολογίναν «ἐκ τῶν Βυζαντίνων», ἔσχε θυγατέρα ἐπίγονον, Μαρίαν, σύζυγον Νικολάου Λογοθέτου, ὁ δὲ δευτερότοκος Διονύσιος, νυμφευθεὶς πατρικίαν Ἐνετήν, κατέλιπεν ἴσως ἀπογόνους ἐν Βενετίᾳ (ἐξιταλισθέντας ἐὰν ὑπάρχωσι)· Αἰκατερίνη δὲ ἡ νεωτάτη θυγάτηρ ἔσχε σύζυγον τὸν ἐκ τῶν ἐν Τεργέστῃ παροικούντων Βυζαντίνων Θεόφιλον τὸν Χρυσολωρᾶν, ἐκ τοῦ εὐγενεστάτου τῶν Χρυσολωράδων γέ-

νους καὶ ἀπόγονον πιθανῶς Μανουὴλ τοῦ Χρυσολωρᾶ († 1415), ἢ καὶ Ἰωάννου τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ, οὗ ἔγγονος ὑπῆρξεν ὁ σοφὸς Μάριος Φίλελφος, λόγιος διακεκριμένος τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ πολλὰ συγγράψας, ἐξ ὧν ὀλίγα τινὰ ἐσώζοντο ἔτη τινὰ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἔλθωμεν νῦν αὖθις ἐπὶ τοὺς τοῦ γένους Λίμπονα ἀντιπροσώπους.

Σπυρίδων ὁ Καπετανάκης, δισέγγονος τοῦ Μιχαὴλ Λίμπονα, ἔσχε τρία τέκνα: Εὐφροσύνην, Λεονάρδον τὸν Καπετανάκην καὶ Ναταλίαν.

Τούτων μόνον ἡ Εὐφροσύνη ἀπέκτησε τέκνα, συζευχθεῖσα τὸν Νικόλαον Δημητρ. Τυρναβίτην ἐξ οἰκογενείας πλουσίας καὶ ἐγκρίτου, πλέον ἢ πρὸ ἑνὸς αἰῶνος ἐκ Τυρνάβου μεταναστευσάσης, μὴ καταλεγομένης μὲν εἰς τὴν ἀρχοντικὴν τάξιν, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν «οἰκοκυραίων»[1], ἐπίσης σημαντικὴν καὶ μέγα δυναμένην· ὁ δὲ Λεονάρδος Καπετανάκης καὶ ἡ Ναταλία ἀπέθανον ὁ μὲν ἐν ἡλικίᾳ 28 ἐτῶν (σὺν αὐτῷ ἐξέλιπε καὶ ὁ οἶκος τῶν Καπετανάκιδων, ἐν ἀῤῥενογονίᾳ, τοὐλάχιστον ὁ ἐκ τοῦ Λίμπονα καταγόμενος κλάδος), ἡ δὲ ἐν ἡλικίᾳ 17 ἐτῶν, ἄγαμοι. Ὁ Λεονάρδος, τρισέγγονος Μιχαὴλ Λίμπονα, διακρινόμενος ἐπὶ παιδείᾳ καὶ εὐφυΐᾳ σπανίᾳ, εἶχε προσληφθῇ ὡς γραμματεὺς παρὰ τῷ βοεβόδᾳ Χατζῆ Ἀλῇ, τῷ ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἀγᾶς Χασεκῆς» διασήμῳ ἐπὶ ἀπανθρωπίᾳ τυράννῳ τῶν Ἀθηνῶν (1775-76, 1777-80, 1783-86), δυνάμει δὲ τῆς θέσεως καὶ ἐπιῤῥοῆς, ἣν ἐπὶ τοῦ ἀγρίου τούτου τυράννου ἐξήσκει, εὐηργέτει παντοιοτρόπως τοὺς συμπολίτας του. Ὅτε δὲ ἐν τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας ἀφήρπασεν αὐτὸν αἴφνης ὁ θάνατος, ἐπένθησεν εἰλικρινῶς σύμπασα ἡ πόλις, ἥτις καὶ ἐξεδήλωσε τὴν ἄμετρον θλῖψιν αὐτῆς διὰ τοῦ ἑπομένου ἐμμέτρου θρήνου ἢ μυρολογίου, δημώδους τότε καταστάντος καὶ μέχρι τανῦν ἔτι διασωζομένου ἐν τῇ μνήμῃ τῶν γεραιτέρων ἰδίως ἐκ τῶν συγγενῶν του:

[1] Ἡ τάξις αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀνάλογος ἐν πᾶσι πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων **Bourgeois** τῶν μεσαιωνικῶν πόλεων· ὡς καὶ ἐκεῖνοι οὕτω καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οἰκοκυραῖοι ἐξέλεγον αὐτοὶ τοὺς ἄρχοντας ἢ πατρικίους των, ἐπλήρωνον τοὺς μείζονας φόρους, καὶ ὡς κατέχοντες ὅλον τὸ ἐμπόριον εἰς χεῖρας, ἐνασχόλησιν ἀναξιοπρεπῆ καὶ ἐξευτελιστικὴν διὰ τοὺς ἄρχοντας, ἐπλούτουν ταχέως, ἱδρύοντες οὕτω τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ πλούτου, ἀλλ' οὐχ ἧττον περιερχόμενοι εἰς θέσιν τοῦ νὰ παρέχωσι μεγάλας χρηματικὰς θυσίας ἐν ταῖς κρισίμοις περιστάσεσι τῆς πατρίδος, οἷον ἐν τῇ ἐπαναστάσει τοῦ 1821. Ἀνυψωθέντων οὕτω καὶ ἰσχυρῶν γενομένων τῶν οἰκοκυραίων ἤρχισε, περὶ τὰ μέσα ὅμως μόνον τοῦ 18ου αἰῶνος, ὡς ἤδη ἔφθημεν εἰπόντες, νὰ ἐλαττῶται ἡ τόσον αὐστηρῶς τηρουμένη ἀπὸ τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν ἀπόστασις, συνισταμένων, πλὴν σπανίως, ἐπιγαμιῶν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν οἰκοκυραίων, ὧν παράδειγμα πρόκειται ἡμῖν ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει.

«Ὅσοι ἀγαπᾶτε τὸν Θεὸν
«κλάψ'τε τὸν Λιναρδάκη,
«ὅπου 'λυπόταν τοὺς φτωχούς,
«δὲν 'πλήρωναν χαράτζι.

. . . .

«'Ανοίξ'τε τὴν Ἁγιὰ Κιουρὰ[1]
«κι' ἀνάψ'τε τὰ καντήλια,
«τὸν Λιναρδάκη φέρνουνε
«μὲ τὰ χρυσᾶ μαντήλια.

. . . .

«Ὁλόγυρά του ἡ ἀρχόντισσαις
«τῆς τρίχες των μαδιῶνται (μαδοῦσιν),
«ἡ ἀρχοντονειαὶς ἡ ὤμορφαις
«πικρὰ μυριολογῶνται (μυριολογοῦσι),
«γιὰ τἀρχοντόπουλο τὸ νειό,
«τὤραῖο παλληκάρι,
«ποῦ μέσ' 'ς τὰ κάλλη 6ρέθηκε
«ὁ χάρος νὰ τὸ πάρῃ.
«Κι' οἱ νέοι οἱ ἀρχοντόπουλοι,
«βαρειὰ τῶν 'κακοφάνη,
«ὅπου φίλον τὸν εἶχασι
«καὶ τὴν ζωὴν δὲν 'χάρη.
«Ἡ φτωχολογιὰ τὸν κλαίγεται,
«ὅλο τἀρχοντολόϊ,
«αὐτοῦνος ὁ Χατζῆ-'Αλῆς
«κτυπιέται 'ςτὸ κατῶϊ.

. . . .

[1] Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Κυρᾶς ἦτο εἷς τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ λαμπροτέρων τῶν Ἀθηνῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς τοιοῦτον δὲ ἀναφέρουσιν αὐτὸν οἱ περιηγηταὶ τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἐσώζετο μέχρι πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων, ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ εἶναι ἐκτισμένος τανῦν ὁ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Κυρᾶς, πρὸ τοῦ ἱεροῦ, ἐτάφη ὁ Λεονάρδος Καπετανάκης, ἐπὶ τοῦ τάφου δὲ αὐτοῦ ἐτέθη, κομισθεῖσα ἐκ Βενετίας ἢ Φλωρεντίας, αὐτὴ ἡ τὸν τάφον τοῦ ἑτέρου Λεονάρδου Καπετανάκη, ἀδελφοῦ τοῦ πάππου του Ἰωάννου, καλύπτουσα πλάξ· ἡ πλὰξ αὕτη κατὰ τὴν κατεδάφισιν τῆς Ἁγίας Κυρᾶς παρελήφθη ὑπὸ τοῦ κ. Πιττάκη, ὅστις, ὡς λέγεται, παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἑταιρίαν. Ἐπίσης ἔφερεν αὕτη ἐγγεγλυμένον τὸν δικέφαλον βυζαντινὸν ἀετόν, ὃν ὡς ἔμβλημα ἔφερε καὶ ὁ οἶκος τῶν Καπετανάκιδων· πλὴν ταῦτα πάντα δέονται ἐξακριβώσεως.

«Κατακαϊμένη μάννα του,
«Καρυὰ τοῦ Ταρωνίτη,
«ἈρχοντοΤαρωνίτισσα! τοῦ Κουτρικᾶ ἐγγόνη,
«Ὤχ τὶ κακὸ 'ποῦ σ' εὕρηκε, τὶ συμφορὰ μεγάλη,
«τὸν γυιό σου τὸν μονάκριβο, δροσάτο 'σὰν τὸ χιόνι
«νὰ τονὲ χάσῃς ἄμοιρη· χαρὰ δὲν θὰ 'δῇς ἄλλη!
«Τί σ' ὠφελεῖ ἡ ἀρχοντιὰ καὶ τῆς γενειᾶς καμάρι
«ἀφοῦ ὁ χάρος σ' ἅρπαξε τὸν ζηλευτό σου γόνο!
«Γιατί ἀργεῖ; δὲν ἔρχεται καὶ σένα νὰ σὲ πάρῃ,
«νὰ 'βγῇς ἀπὸ τὰ βάσανα καὶ τὸν μεγάλο πόνο;
«Καὶ σὺ ἄρχοντα κύρη του, Σπῦρο Καπετανάκη!
«τί τηνὲ θέλεις τὴ ζωή, τί τὸ θέλεις τὸ φῶς σου[1],
«ἀφοῦ ἔχασες τἀρσενικό, τὸν ἄξιο Λιναρδάκη,
«ποῦ ἦταν' ἡ δόξα καὶ ἡ χαρὰ μέσα 'ς τ' ἀρχοντικό σου;
. . . .
«Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ πετεινὰ
«θαῤῥεῖς βουβαθήκ(α)σι
«ἀπὸ τὴν λύπη τὴν πολλὴ
«καὶ τὴν μεγάλη σκάσι.
«Ὅλη ἡ Ἀθήνα ἡ τρανὴ
«νὰ κλαίῃ δὲν θὰ πάψῃ,
«τὸν Λιναρδῆ τὸν ἄξιο
«γιατί νὰ τόνε χάσῃ».

Ἐκ τῶν τέκνων νῦν τῆς Εὐφροσύνης Καπετανάκη, τρισεγγόνης τοῦ Μιχαὴλ Λίμπονα, ἐπιζῶσιν αἱ τρεῖς θυγατέρες, αἱ σεβασταὶ δέσποινα Μαριάννα Μπουζίκη, Αἰκατερίνη Πατούσα καὶ Σοφία Κάλκου, ἀπεγγόναι τοῦ Μιχαὴλ καὶ μόναι ἀντιπρόσωποι τοῦ γένους Λίμπονα. Ἡ πρεσβυτέρα τούτων, ὑπερεβδομηκοντοῦτις, σύζυγος Μιχαὴλ Β(Μπ)ουζίκη, υἱοῦ Δημητρίου Μπουζίκη καὶ Ὄρσας, θυγατρὸς Δημητρίου τοῦ Χαλκοκονδύλη, τύπον ἀρχοντίσσης τῶν παλαιῶν χρόνων παριστῶσα, ὁλοψύχως τῷ παρελθόντι ἀνήκουσα καὶ ἐν ταῖς ἀναμνήσεσι παρῳχημένων μεγαλείων καὶ γεγονότων ἐντρυφῶσα, οὐκ ὀλίγα ἀπεκάλυψεν ἡμῖν, ὡς πρὸς τοῦτο ἀληθὴς ζῶσα ἱστορία, περὶ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας καὶ κυρίως περὶ τοῦ ἀθηναϊκοῦ

[1] Παραδόξως, ὁ Σπυρίδων Καπετανάκης τῷ ὄντι ἐτυφλώθη, ἕνεκα τῶν δακρύων, ἃ ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ υἱοῦ ἔχυσεν, ἀπέθανε δὲ μετ' ὀλίγον ἐντελῶς ἀόμματος.

ἀρχοντολογίου καὶ τῶν μεταξὺ τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν ἐπιγαμιῶν καὶ γενεαλογικῶν σχέσεων, περὶ ἃς ἰδίως ἀσμενίζει ἐνδιατρίβουσα, καθὸ πολλὰ τῶν ἀρχοντικῶν ἐν ἑαυτῇ γένη συνενοῦσα.

Ταῦτα καθόλου περὶ τοῦ γένους Μιχαὴλ τοῦ Λίμπονα, τοῦ ἐνδόξου καὶ εὐγενοῦς τῶν Ἀθηνῶν τέκνου, καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ, ὡς καὶ περὶ τοῦ ἀρχοντολογίου, εἰς ὃ ἀνῆκον.

Δικαίως ἄρα, εἰσακουομένης τῆς πατριωτικῆς τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπυρ. Λάμπρου εὐχῆς, ἤθελεν ὀνομασθῆ ὁδός τις τῆς πόλεως, ὑπὲρ ἧς μαρτυρικῶς ἀπέθανεν ὁ Μιχαήλ, διὰ τοῦ εὐγενοῦς ὀνόματος αὐτοῦ. Ὀφείλουσιν αἱ Ἀθῆναι τὸν ἐλάχιστον τοῦτον φόρον τιμῆς εἰς τὴν μνήμην τοῦ γενναίου αὐτῶν προστάτου καὶ ἀληθοῦς πατριώτου, ὀφείλουσι νὰ τιμήσωσιν ἐν αὐτῷ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀθηναϊκὸν ἀρχοντολόγιον, τὸ πανίσχυρον χθὲς καὶ πρῴην, νῦν δὲ παρακμάσαν καὶ παντελῶς σχεδὸν ἐκλεῖψαν, οὗ ἡ ὕπαρξις κἂν πιθανώτατα ἀγνοεῖται ὑπὸ τῶν πλείστων σημερινῶν Ἀθηναίων, εἰς ὃ ἐν τούτοις ὀφείλουσιν οἱ πατέρες αὐτῶν τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν ἐν σχετικῇ εὐημερίᾳ, τὴν ἐν ὑπερόχῳ θέσει διατήρησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰς ζοφερὰς ἡμέρας τῆς δουλείας.

Προκειμένου δὲ περὶ ἐκλογῆς τῆς ὁδοῦ, τῆς διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Λίμπονα μελλούσης νὰ κοσμηθῇ, δέον πάντως νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ θέσις τῶν Ἀθηνῶν, ἡ μᾶλλον πρὸς τὸ γένος Λίμπονα ἀμέσως σχετιζομένη.

Κοιτὶς τῶν Λιμπονῶν ὑπῆρξεν ἡ εὐθὺς κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως συνοικία νῦν Ῥαγκαβᾶ. (Ὁ Wheler (1675) ἀποκαλεῖ ταύτην: «πλάτωμα τῆς Gerlada»). Ἐν αὐτῇ ὑπῆρχον αἱ ἀρχαῖαι αὐτῶν οἰκίαι, «τὰ παππουδικὰ» τῶν νῦν ἀπογόνων, ἐν αἷς ἐγεννῶντο, ἀνετρέφοντο καὶ ἀπέθνησκον οἱ ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν· ἐκ τούτων τῶν οἰκιῶν σώζονται εἰσέτι τινὲς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ῥαγκαβᾶ, ἢ μᾶλλον ἐπὶ τῆς προεκτάσεως αὐτῆς πρὸς δυσμάς, ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εὐθὺς ὑπὸ τὰ καλούμενα «Ἀναφιώτικα», ἀνήκουσαι τανῦν εἰς τοὺς Φιλιππίδη καὶ Πανταζῆ· διεκρίνοντο δὲ αὗται κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ διὰ τὸν πολυτελῆ ἐσωτερικὸν διάκοσμον καὶ ἕνεκα στοᾶς θολωτῆς (καμάρας) συνεχομένης, ἥτις ἄνωθεν μὲν ἐχρησίμευεν ὡς ἄνδηρον καὶ ὡς γέφυρα συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν οἰκιῶν καὶ τῆς παραπλεύρου τῇ τοῦ Ῥαγκαβᾶ, πλὴν ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου, ὁδοῦ, κάτωθεν δὲ ὡς δίοδος αὐτῆς τῆς ὁδοῦ Ῥαγκαβᾶ. Ὑπὸ τὸν πολυτελῶς πεποικιλμένον θόλον ὑπῆρχον ἑκατέρωθεν ἔγκτιστα ἐν τοῖς τοιχώμασι θολωτὰ καμάρια χρήσιμα διὰ τοὺς οἰκέτας ἢ κολλίγους τοῦ οἴκου, ἢ καὶ

ὡς ἐργαστήρια· σώζονται δὲ καὶ μέχρι τῆς σήμερον τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, κατοικούμενα καὶ νῦν ἔτι καὶ κοινῶς «τὰ καμαράκια» ἀποκαλούμενα, ἐκ δὲ τῆς κυρίας στοᾶς ἐρείπιά τινα μόνον ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ.

Τὴν μεγαλοπρεπῆ ταύτην στοάν, ἥτις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπετέλει ἓν τῶν ἀξιοπεριέργων τῶν Ἀθηνῶν, ἐνθυμοῦνται ἔτι πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων γερόντων, ἀναμιμνησκόμενοι ὁποῖον θάμβος ἐπροξένει αὐτοῖς τότε· ἐκαλεῖτο δὲ κοινῶς «τοῦ Λίμπονα ἡ καμάρα», ὑφ' ἣν ὀνομασίαν καὶ ὅλη ἡ πέριξ συνοικία ἦν γνωστή.

Δικαιότατα ἄρα καὶ πάσης ἄλλης καταλληλότερον δέον νὰ ὀνομασθῇ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μιχαὴλ Λίμπονα ἡ ὁδὸς Ῥαγκαβῆ (ἢ τοὐλάχιστον ἡ προέκτασις αὐτῆς), ἥτις τοσάκις ἤκουσεν αὐτὸ προφερόμενον, ἧς τοσάκις τὸ ἔδαφος ἐπάτησαν οἱ εἰς τὸ γένος Λίμπονα ἀνήκοντες, ἧς οἱ τοῖχοι ἀντηχοῦσιν αὐτὸ καὶ τὰ ἐρείπια ἀποπνέουσιν.

Κ. Α. Χρηστομάνος.

ΤΟΥ ΑΟΙΔΙΜΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Ε΄

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ

Δημοσιεύοντες τὴν ἐν τῷ γραμματοφυλακίῳ τῆς γεραρᾶς μονῆς τῆς Πάτμου διατηρουμένην ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ ἐν ἱερομάρτυσι δοξασθέντος πατριάρχου, ἀναμιμνήσκομεν τὸν ἀναγνώστην, ὅτι τὰ μὲν προκαταρκτικὰ μαθήματα ἐδιδάχθη ὁ μακάριος ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι Δημητσάνῃ, εἶτα δὲ καὶ ἐν Σμύρνῃ· τελειοτέρας δὲ γλιχόμενος παιδεύσεως ἀπῆλθεν εἰς τὸ ἀκμάζον τὸν τότε χρόνον ἑλληνικὸν φροντιστήριον τῆς Πάτμου, ἔνθα διήκουσε τὰ μὲν φιλόσοφα παρὰ τῷ καθηγητῇ Βασιλείῳ τῷ Κουταλιανῷ, τὰ δὲ γραμματικὰ παρὰ Δανιὴλ τῷ Κεραμεῖ. Τούτου δὲ ἕνεκα καὶ ἐδείκνυεν ὁ ἀοίδιμος διάπυρον στοργὴν πρὸς τὸ φροντιστήριον τοῦτο. Ὅθεν καὶ ἅμα τῇ ἀναῤῥήσει αὐτοῦ ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου τῶν Μουσῶν ἐνδιαιτήματος κηδόμενος, ἔσπευσε νὰ διατάξῃ διὰ τῆς παρούσης ἐπιστολῆς τὰ πρὸς διευθέτησιν καὶ ἐπὶ τὰ βελτίω ἀποκατάστασιν αὐτοῦ. Ἔστω δὲ καὶ αὕτη, σὺν τῇ συνοδικῇ ἐκείνῃ ἐγκυκλίῳ τῇ ἐπὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ πατριαρχίας ἐκδοθείσῃ (τῷ 1807) περὶ ἀναζωπυρήσεως τοῦ θείου τῆς παιδείας χρήματος ἐν τῷ δεδουλωμένῳ γένει καὶ συστάσεως σχολείων τῶν ἱερῶν γραμμάτων καὶ φροντιστηρίων τῶν

ἑλληνικῶν μαθημάτων, καὶ ἐν τῷ *Λογίῳ Ἑρμῇ* τοῦ 1819 (σελ. 113 -17) δημοσιευθείσῃ, περίτρανος ἔνδειξις εἰς ἔλεγχον τῶν ἀδίκως πειραθέντων νὰ προστρίψωσιν εἰς τὸν ἀρτίφρονα ἐκεῖνον καὶ θεσπέσιον ἄνδρα μομφὴν διώκτου τῆς ἑλληνικῆς παιδείας[1]· οὐδ' ἐλήφθη κἂν ὑπ' ὄψιν ὅτι πρῶτος οὗτος σουλτανικῇ ἐγκρίσει συνέστησεν ἐν τοῖς πατριαρχείοις τυπογραφεῖον πρὸς ἔκδοσιν ἑλληνικῶν βιβλίων. Ἐν αὐτῷ δὲ τούτῳ ἐξετυπώθη τῷ 1819 ὁ Α΄ τόμος τῆς περιφήμου *Κιβωτοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης* ἐν φύλλῳ πρώτου μεγέθους καὶ ἐκ σελίδων τριστήλων 763 ἀπαρτιζόμενος, περιλαμβάνων δὲ τὰ τέσσαρα πρῶτα στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, καὶ ἐκ τοῦ Β΄ τόμου ἡ ἀρχὴ τοῦ Ε μέχρι τῆς λέξεως: *Ἐκφορτίζω* ἐν 90 σελίσιν. Ἀλλ' ἐνσκηψάσης τῆς καταιγίδος τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τοῦ αἱμοδίψου σουλτάνου εἰς ἀγχόνην καὶ εἰς σφαγὴν παραδόντος τὸν πατριάρχην μετὰ καὶ τῶν ἐγκριτωτέρων συνοδικῶν καὶ τῶν προκρίτων τοῦ γένους, διεκόπη εἰς τὸ παντελὲς ἡ περαιτέρω ἔκδοσις τοῦ πολυτίμου τούτου ἔργου, εἰς οὗ τὴν σύμπηξιν εἰργάσθησαν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνδημοῦντες ἐπισημότεροι λόγιοι τοῦ ἡμετέρου γένους· τὰ δὲ χειρόγραφα μένουσι παρὰ τοῖς κληρονόμοις τοῦ Νικολάου Λογάδου, τοῦ πρώην μὲν διδασκάλου χρηματίσαντος ἐν τῇ κατὰ τὴν Ξηροκρήνην σχολῇ τοῦ γένους, ὕστερον δὲ εἰς ἐπισκευὴν καὶ ἐπαύξησιν τοῦ Λεξικοῦ τούτου ἰδίᾳ ἐνασχοληθέντος.

Γρηγόριος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης

† Ὁσιώτατε καθηγούμενε τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ ἱεροῦ καὶ σεβαμίου ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ ἐπίτροπε τῆς πατριαρχικῆς ἡμῶν ἐξαρχίας κὺρ Ἰωάσαφ, καὶ ὁσιολογιώτατοι ὅ τε διδάσκαλος καὶ καθηγητὴς τῆς αὐτόθι κοινῆς σχολῆς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων κὺρ Δανιὴλ καὶ ὁ ὑποδιδάσκαλος κὺρ Μισαήλ, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία, καὶ συγχώρησις.

Εἰ καὶ αἱ ἄλλαι παροικίαι καὶ ἐπαρχίαι, ὅσαι πλουτοῦσι σχολεῖα, ἐσεμνύνοντο, κατ' ἐξαίρετον ὅμως λόγον ἔπρεπε νὰ σεμνύνεται ἡ νῆσος αὐτή, ὅτι δύω ἀξιοθαύμαστα πλουτεῖ, ἓν μὲν τὸ γεραρὸν καὶ σεβάσμιον μοναστήριον, καὶ ἄλλο τὴν καρποφοροῦσαν ταύτην σχο-

[1] Κούμα, Ἱστορ. Ἀνθρ. Πράξ., τόμ. ΙΒ΄, σελ. 514.

λήν, προξενοῦντα ἀμφότερα κλέος εἰς τὸ εὐσεβὲς ἡμῶν χριστεπώνυμον πλήρωμα. Καὶ ἤδη καθορῶντες τὰς ἀκαταστασίας αὐτῶν, καὶ πληροφορηθέντες ἐκ τῶν ὧν περιγράφετε καὶ διαμηνύετε τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὸν ἀφανισμὸν καὶ αὐτῆς τῆς περιφήμου σχολῆς, ἐλυπήθημεν καιρίως καὶ ἐπλήγημεν τὴν ψυχήν. Ὅθεν ἡ Ἐκκλησία, ὡς προνοοῦσα τῶν καθόλου καὶ κηδεμονικῶς προϊσταμένη, καὶ ἔργον ἔχουσα τὴν σύστασιν τῶν τοιούτων θεαρέστων καὶ κοινωφελῶν, οὕτω καὶ τῶν ἐπὶ μέρους, τῶν αὐτόθι δηλονότι, οὐκ ἀνασχετὸν ἡγήσατο παριδεῖν[1] αὐτὰ ἠμελημένα, καὶ ἀκαταστασίαις καὶ ἀνωμαλίαις, θλίψεσί τε καὶ βίαις ἐταζόμενα.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου ἐγένετο καὶ γίνεται φροντὶς ἄγρυπνος τῆς ἀσφαλείας αὐτοῦ καὶ εἰς τὰ πρόσω αὐξήσεως, βελτιώσεώς τε καὶ εὐκαταστάσεως· κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ ζῆλον γίνεται ἐκκλησιαστικὴ πρόνοια καὶ διὰ τὴν αὐτόθι σχολήν. Καὶ σκέψεως κοινῆς γενομένης μετὰ τῶν τιμιωτάτων ἐνταῦθα ἐπιτρόπων τοῦ εὐλογημένου ῥουφετίου τῶν γουναράδων, ἀπεφάνθη διορίσασθαι διδάσκαλον ὡς τὸ πρῶτον τὸν κὺρ Δανιήλ, ὑποδιδάσκαλον δὲ τὸν κὺρ Μισαὴλ ἐν τῇ αὐτόθι σχολῇ, διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ αὕτη τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς καλλονὴν καὶ λαμπρότητα, καθὼς καὶ προλαβόντως ἐστάλησαν ἐκκλησιαστικὰ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ γράμματα καὶ παρὰ τῶν ἐπιτρόπων. Διὰ νὰ ἐπικυρωθῇ δὲ ἡ ἀποκατάστασις ὑμῶν τῶν διδασκάλων, γράφομεν πάλιν καὶ ἐντελλόμεθα ὑμῖν ἐκκλησιαστικῶς, ὁποῦ προθύμως νὰ ἐπαναλάβητε τὴν φροντίδα τῆς σχολῆς ταύτης, καὶ κατὰ τὸ παλαιὸν νὰ διοικῆτε τὰ τῆς σχολῆς, διδάσκοντες ἀόκνως καὶ ἐπιμελούμενοι τῶν μαθητῶν. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος διδάσκαλος νὰ προΐσταται καὶ νὰ ἐφορεύῃ, καὶ νὰ διορίζῃ τὰς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων· ὁ δὲ ὑποδιδάσκαλος νὰ ὑπείκῃ τῷ πρώτῳ διδασκάλῳ, καὶ νὰ ἐπιμελῆται περὶ τῆς εὐταξίας καὶ κοσμιότητος τῶν ἠθῶν τῶν φοιτώντων μαθητῶν, φυλαττομένης τῆς ἀρχαίας εὐνομίας καὶ καλῆς διοικήσεως τῆς σχολῆς ταύτης, χωρὶς τοῦ γίνεσθαι ἐς τοὐπιὸν παρείςφρησίν[2] τινα ἢ βίαν ἢ ἄλλο τι ἀπᾷδον καὶ ἐναντίον εἰς τὰ συμφέροντα τῇ σχολῇ ταύτῃ.

Καὶ σὺ ὁ καθηγούμενος, ὡς ἐπίτροπος καὶ ἐπιφέρων τῆς Ἐκκλησίας πρόςωπον εἰς τὴν ἐξαρχίαν ταύτην, νὰ ἐπαγρυπνῇς διὰ παντὸς καὶ νὰ προςέχῃς καλῶς, ὁποῦ νὰ μὴ γίνεταί ποτε ταραχή τις ἢ βία εἴς τε τὴν σχολὴν ταύτην καὶ εἰς τὸ γεραρὸν μοναστήριον, οὐδὲ νὰ

[1] Τὸ πρωτότυπον: παρειδεῖν.
[2] Τὸ πρωτότυπον: παρείςφρυσιν.

παρορῶνται περιφρονητικῶς τὰ δίκαια καὶ τὰ προςόντα αὐτοῖς ἀμφοτέροις, οὔτε ὅλως νὰ καταπατῶνται τὰ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιχορηγηθέντα πάλαι καὶ νῦν προνόμια, οὔτε νὰ ἀνέχεσαι τὴν σμικροτάτην αὐτῶν βλάβην, ζημίαν τε ἢ ἐνόχλησιν, ἐπειδὴ παρὰ σοῦ ἡ Ἐκκλησία ἐξετάζουσα ἀπαιτήσει πάντως τὰς ὁπώςποτε συμβησομένας παρεκτροπὰς τῶν νομίμων καὶ καθηκόντων, καὶ τὰς γενησομένας ταραχάς, βλάβας τε ἢ ζημίας, καὶ ὀφείλεις δοῦναι τὰς ἀπολογίας εὐπροςώπους ἐν παντὶ καιρῷ. Κατανόησον τοίνυν τὸ ἐπικείμενόν σοι χρέος, καὶ ἐπιμελοῦ παντί σου σθένει τῆς εὐσταθείας τοῦ γεραροῦ μοναστηρίου, καὶ τῆς ῥυθμίσεως τῆς σχολῆς μετὰ τῶν ὁσιολογιωτάτων διδασκάλων.

Γενέσθω λοιπὸν ὡς γράφομεν καὶ μὴ ἄλλως, ἐξ ἀποφάσεως, ἵνα εὖ ὑμῖν γένηται καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, οὗ ἡ χάρις εἴη μεθ' ὑμῶν.

αψηζ' Ὀκτωβρίου ιθ'.

† *Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης ὑμῶν.*

Ἡ ἐξωτέρα δὲ τῆς ἐπιστολῆς ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτως:

Τῷ ὁσιωτάτῳ καθηγουμένῳ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ ἱεροῦ καὶ σεβασμίου ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ ἐπιτρόπῳ τῆς πατριαρχικῆς ἡμῶν ἐξαρχίας κὺρ Ἰωάσαφ, καὶ τοῖς ὁσιολογιωτάτοις διδασκάλοις τῷ τε διδασκάλῳ καὶ καθηγητῇ τῆς αὐτόθι κοινῆς σχολῆς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων κὺρ Δανιὴλ καὶ τῷ ὑποδιδασκάλῳ κὺρ Μισαὴλ τέκνοις ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοῖς τῆς ἡμῶν μετριότητος. Εὐχετικῶς.

Ἰ. Σακκελίων.

ΠΕΙΡΑΤΙΚΗ ΕΠΙΔΡΟΜΗ

ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΝΤΙΠΑΡΟΥ ΤΩ 1794

[Σ. Τ.] (Σφραγὶς Ἑνετίας) — Gio. Batta Crispi vicario di Paros e v. Consola Veneto Testimonio[1].

Μὲ τὸ παρόν μας φανερόνωμεν ἡμεῖς οἱ ὑποκάτωθεν ὑπογεγραμμένοι προεστῶτες καὶ ἐπίτροποι Πάρου καὶ Ἀντιπάρου εἰς τὴν συμφορὰν ὁποῦ συνέβη κατὰ τὸ 1794 Νοεμβρίου 15 ἔτος παλαιὸν ἦλθεν εἰς Ἀντίπαρον διὰ νυκτὸς ὁ Σπῦρος Σκατούλης Κεφαλληναῖος ἀπὸ

[1] Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Κρίσπου ἐφημερίου Πάρου καὶ ὑποπροξένου Ἑνετίας μαρτυρία.

χωρίου Ἀργοστώλη μαζὺ μὲ τὸν ἀδελφόν του καὶ μὲ ἄλλους συντοπίτας του καὶ μὲ μερικοὺς Μανιάτας συντρόφους του καὶ αὐτὸς καπετάνος τους, οἱ ὁποῖοι ἦλθον διὰ νυκτὸς μὲ ἕνα καΐκι λατίνια εἰς τὴν Ἀντίπαρον δύο ὥρας νὰ ξημερώσῃ ἐπάτησαν τὸ χωρίον Ἀντίπαρον μὲ μεγάλην καταισχύνην καὶ φόβους καὶ σκοτομοὺς ὁποῦ ἐτόλμησαν καὶ ἔκαμαν αὐτοὶ οἱ φονεῖς καὶ αἱμοβόροι κλέπται, ὁ καπετὰν Σπύρος δηλαδὴ μὲ τοὺς συντρόφους του εἰς τοὺς ῥαγιάδας τοῦ γαληνοτάτου καὶ πολυχρονίου βασιλέως ὀθωμανικῆς πόρτας· εἰς τὸ ὁποῖον κάζος πρέπει νὰ τὸ δόσωμεν εἴδησιν εἰς τὸν πολυχρονιμένον βασιλέα μας ὁποῦ σκοτονόμεθα καὶ σκλαβονώμεθα ἀπὸ τοὺς σούτιτους βενετζιάνους ὁποῦ κανένα ἔθνος τὴν ἀσπλαχνίαν τους δὲν τὴν ὑποφέρει· φθάνει ὅτι ἔκαμαν ἐμᾶς ὁποῦ μᾶς ἐσκότωσαν δύο ἀνθρώπους ῥαγιάδες τῆς βασιλείας μας καὶ χώρια τοὺς λαβομένους καὶ τὸν ξεγυμνωμένον καὶ κρημνισμὸν ὁποῦ δὲν ἄφισαν πέτρα ἐπάνω εἰς ἄλλην πέτραν, ὥς τε καὶ ἕνα κορίτζι ἐπῆραν δυναστικῶς αἰχμάλωτον, τὸ ὁποῖον ἦτο θυγάτηρ τοῦ Βιτζικονσόλου Βενετζιάνου τῆς Ἀντιπάρου· αὐτὴν τὴν παναθλίαν νύκτα εὑρέθη νὰ εἶναι ἐκεῖ καὶ ὁ κόνσολας Βενετζιάνος τῆς Σύρας διὰ ὑπηρεσίαν του, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται Γεώργιος Ῥεσβάνης, ὅστις εἶχε καΐκι ναυλωμένον καὶ φορτωμένον διὰ τὴν Σύραν μὲ διάφορα πράγματα, καὶ εὑρίσκετο εἰς τὸ εἰρημένον χωρίον ἐκείνην τὴν νύκτα καὶ ἐκοιμᾶτο δυσκολευόμενος ἀπὸ ἐναντίον καιρόν· καὶ ἀναμεταξὺ εἰς τὸν ξεγυμνομὸν τῶν ῥαγιάδων ἐξεγύμνωσαν καὶ αὐτὸν μὲ ἄσπρα ὁποῦ τοῦ ἐπῆραν καὶ πρᾶγμα συμποσοῦνται χίλια πεντακόσια γρόσια· ὁμοίως καὶ τὸν Οἰκονόμον Ζακύνθιον, ὁποῦ εὑρίσκεται καὶ αὐτὸς ἐκεῖ ἐγκάτοικος τοῦ ἐπῆραν ἕως χίλια γρόσια πρᾶγμα καὶ ἄσπρα· καὶ τῶν ῥαγιάδων ἕως εἴκοσι πουγγεῖα πρᾶγμα καὶ ἄσπρα καὶ εἰς βεβαίωσιν εἰς ὅλα αὐτὰ ὁποῦ γράφομεν ἐνώπιον Θεοῦ δίδομεν τὸ παρόν μας εἰς χεῖρας τοῦ σινιὸρ Γεωργίου Ῥεσβάνη κονσόλου Βενετζιάνου τῆς Σύρας νὰ γείνῃ ἡ κρίσις εἰς αὐτὸν τὸν ἀδικητὴν Σπύρον Σκατούλην, ὡς καπετάνιος καὶ λήσταρχος μὲ τοὺς συντρόφους του μάλιστα ὁ ἴδιος Σπύρος ἔχει καὶ τὸ κορίτζι βιτζικονσόλου Βενετζιάνου, τὸ ἔκλεψαν περιφόρτζον καὶ ἐγύμνωσε καὶ τὸ σπῆτί του· καὶ ὁ πατέρας της τὴν σήμερον κλαίει καὶ ὀδύρεται καὶ διὰ ταῦτα ὅλα δίδομεν τὴν ἐξουσίαν ὅλοι μας τοῦ σιὸρ κονσόλου Βενετζιάνου τῆς Σύρας νὰ ἔλθῃ νὰ γείνῃ ἡ κρίσις αὐτοῦ εἰς Κεφαλληνίαν, καὶ ὅ,τι κάμει εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀδικητὰς τοὺς πρέπει καὶ νὰ λάβουν καὶ οἱ ῥαγιάδες τὸ ἰδικόν τους καὶ ὁ σιὸρ κόνσολας· διότι θέλει τρέξει μεγαλίτερος πελάς, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἐφανερόσα-

μεν εἰς τὴν βασιλικὴν πόρταν ὡς ῥαγιάδες ὁποῦ εἴμεθα, μὲ ὅλον ὁποῦ τὸ ἠξεύρομεν ὅτι ἡ κρίσις τῶν Βενετζιάνων εἶναι δικαία· καὶ τέτοιους ἀνθρώπους δὲν πρέπει νὰ εἶναι μέσα εἰς τὸ πριντζιπάτο ὁποῦ συγχίζουν τὰ βασίλεια καὶ ἀφανίζουν τὸν κόσμον· καὶ διὰ βεβαίωσιν τοῦ παρόντος τὸ δίδομεν εἰς χεῖρας τοῦ σιὸρ Γεωργίου Ῥεσβάνη κονσόλου βένετο Σύρας ὑπογεγραμμένον διὰ χειρός μας καὶ τυπωμένον εἰς ἀσφάλειαν.

Ὁ οἰκονόμος τῆς Ἀντιπάρου ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΞΕΙΔΙΑΣ ἱερεύς.
ΠΕΤΡΟΣ ΓΡΥΠΑΡΗΣ κάτοικος τῆς Ἀντιπάρου.
ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΙΑΖΗΣ κάτοικος τῆς Ἀντιπάρου.
ΠΕΤΡΟΣ ΛΑΖΑΡΟΣ Ἀντιπάριος κανσιλιέριος.
ΜΑΝΩΛΗΣ ΜΕΓΚΟΥΛΑΣ Ἀντιπάριος, μαρτυρῶ.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΔΙΚΟΣ παροικία.
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΕΓΚΟΥΛΑΣ Ἀντιπάριος, μαρτυρῶ.
ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΤΖΑΣ ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ μάρτυς.
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΤΖΑΣ μάρτυς
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΛΕΒΑΚΟΣ μαρτυρῶ, Ἀντιπάριος.
ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ κανσιλιέριος, Πάριος.

Τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφον ἀπόκειται ἐν αὐτογράφῳ παρὰ τῷ ἐν Νάξῳ κυρίῳ Φερδινάνδῳ Γηράρδῃ, φιλοτίμως πάνυ παρασχόντι μοι ἀντίγραφον· ἐξ αὐτοῦ καταδείκνυται πόσον αἱ νῆσοι ὑπὸ τῶν λυμαινομένων τὸ Αἰγαῖον πειρατῶν ὑπέφεροι ληϊζόμεναι, καὶ τῶν κατοίκων αὐτῶν ἀπαγωγένων εἰς αἰχμαλωσίαν.

Ἐν Τερέτῳ Ποσειδεῖων Σύρου κατὰ Ἀπρίλιον 1877.

Π. Γ. Ζερλέντης.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΜΑΛΑΚΑΣΙΟΥ

1

Τὸ Μαλακάσιον, ΜΑ. τοῦ Ζαγορίου κείμενον καὶ τὰ πρὸς Ν. τῶν Ἰωαννίνων μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Ἄρτης περιλαμβάνον, σύγκειται ἐκ τῆς πόλεως Μετσόβου, τῆς πολίχνης Συράκου καὶ ἐκ 49 χωρίων. Διαιρεῖται δὲ εἰς τρία διαμερίσματα, τὸ βόρειον περιέχον σὺν τῇ πόλει καὶ 18 ἑτέρας κοινότητας, τὸ κεντρικὸν ἀριθμοῦν 14 κοινότητας, καὶ τὸ μεσημβρινόν, εἰς ὃ ὑπάγονται τὰ λοιπὰ 18 χωρία, ἐν οἷς καὶ τὰ Καστανοχώρια.

Τὸ μὲν βόρειον διαμέρισμα ἀπὸ τοῦ 1480, ὅτε κατεκτήθη, μέχρι τοῦ πρώτου ἡμιολίου τοῦ ιζ′ αἰῶνος ὑπήγετο εἰς τὴν σατραπείαν τῆς Τρίκκης, τὰ δὲ ἕτερα δύο ἀπὸ τοῦ 1431, εἰς τὴν ἐν Ἰωαννίνοις ἐπαρχίαν Ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τοῦ ιζ′ αἰῶνος ἡ μὲν περιοχὴ τοῦ Μετσόβου δι' ἰδίων προνομιῶν (1659) προικισθεῖσα ἐξηκολούθει ἐκ τῆς διοικήσεως Τρίκκης ἐξαρτωμένη μέχρι τοῦ 1795, αἱ δὲ λοιπαὶ τοῦ βορείου διαμερίσματος κοινότητες, ἐξαιρουμένης τῆς δυτικῆς αὐτοῦ μοίρας, εἰς τὸ Ζαγόριον ἀπὸ τοῦ 1695 προσαρτηθείσης, ἐκ τῆς διοικήσεως Ἰωαννίνων, ἧς μεταξὺ τῶν ὑποδιοικήσεων ἀνέκαθεν συγκαταριθμεῖται καὶ ἡ τοῦ Μετσόβου ἔχουσα ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1880 μόνον τὰς δύο συνοικίας Μετσόβου καὶ τὰ χωρία Μηλιὰ καὶ Βουτονός. Τὸ βόρειον διαμέρισμα τοῦ Μαλακασίου ὑπὸ βλαχικῆς μόνον φυλῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ′ αἰῶνος οἰκούμενον, ἀποτελούμενον δὲ ὑπὸ τῶν κοινοτήτων Καλαρρύτης, Συράκου, Μετσόβου, Ἀρμπορέσι καὶ ἄλλων 40 κατὰ παράδοσιν, ἐξ ὧν ἱκαναὶ ἔκειντο εἰς τὸ νῦν ἀνατολικὸν διαμέρισμα τοῦ Ζαγορίου, ἐτήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτοῦ ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του μέχρι τοῦ 1480, ὅτε αὐθορμήτως ὑπετάγη εἰς τὴν βασιλομήτορα καὶ ἐπέτυχεν οὐ μόνον ἐλευθέρας, οὕτως εἰπεῖν, δημοτικῆς διοικήσεως καὶ αὐτονομίας, ἀλλὰ καὶ τῆς προστασίας ἐκείνης. Πᾶσαι αἱ κοινότητες τοῦ διαμερίσματος τούτου ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς βασιλομήτορος, εἰς οὐδεμίαν ἐπαρχιακὴν ἀρχὴν ὑπαγόμεναι. Δημοτικοὶ ἄρχοντες καὶ προεστοὶ ἐλευθέρως ἐκλεγόμενοι ἦσαν ἐπιτετραμμένοι τὰ τῶν τοπικῶν ὑποθέσεων τῆς δημοτικῆς ἀστυνομίας καὶ τῆς τῶν φόρων εἰσπράξεως καὶ ἀναλογίας. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ καὶ μόνων φόρων, εἰς οὓς ὑπεβλήθησαν, τὸν μὲν τῆς ὑποτελείας ἀντιπρόσωπος κατὰ πᾶσαν πρώτην Μαρτίου ἐκόμιζεν εἰς ἴδιον ὑπάλληλον τῆς βασιλομήτορος, *Βοεβόδαr* καλούμενον καὶ εἰς τὴν πολίχνην Πογδόριανην διαμένοντα, ἐξ 168,000 ἄσπρων συνιστάμενον· τὸν δὲ προσωπικὸν (Τζεζιὲ Γκερμπάν), ἄνευ τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ παντὸς μὴ Ὀθωμανοῦ ἦν ἀπηλλοτριωμένη εἰς τὴν ἐν Τρίκκῃ διοίκησιν· τὸ δὲ προβατονόμιον ἀπέτινον ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔνθα καὶ δωρεὰν μέχρι τοῦ 1789 παρεχείμαζον.

Γενικῶς δὲ ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς, ἣν ἐξήσκουν ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Σουλτάνων ἥ τε βασιλομήτωρ (Βαλιδὲ Σουλτὰν) καὶ ὁ οἰκονόμος αὐτῆς (Κετχουντά, Κεχαγιᾶς=Majordomus), πᾶσαι αἱ εἰς αὐτὴν ὑπαγόμεναι κῶμαι ἀπέλαυον προστασίας ἰσχυροτάτης καὶ ηὐημέρουν. Ὁ Λὴκ (Τ. Α′, κεφ. Η′) σημειοῖ ὅτι τοιαύτη ἡ ἐπιρροὴ τῶν Χριστιανῶν τῆς Καλαρρύτης ἐπὶ τῆς βασιλομήτορος ἦν, ὥστε 40

ταύτης ὀθωμανικαὶ οἰκογένειαι ὑπεχρεώθησαν νὰ μετοικήσωσιν εἰς Βεντίσταν κειμένην εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ Ἀχελῴου. Τὸ γεγονὸς τοῦτο εὐκρινέστερον συμπληροῖ ὁ Π. Ἀραβαντινὸς (Χρ. Τ. Α', σελ. 187), ἀντιγράψας αὐτὸ ἐξ ἀντιγραφῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Κουβαρᾶ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ χωρίον Βαστα6ὲτς μνημονεύεται ἐκ παραδόσεως, ὅτι χαρατζῆς τις, ἐξυβρίσας ἐν Τρίκκῃ ἀναιτίως τὸν ἐκ τοῦ διαμερίσματος τούτου ἀποσταλέντα πρὸς ἀπότισιν τοῦ προσωπικοῦ φόρου τῶν ὑπὸ τὴν βασιλομήτορα τελουσῶν τούτων κοινοτήτων, ὑπέστη τριετῆ εἱρκτὴν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς προστάτιδος ταύτης, τὴν πρὸς ἐκεῖνον ὕβριν ὡς πρὸς ἑαυτὴν γενομένην ἐκλαβούσης. Ἀλλ' ἡ τῆς βασιλομήτορος προστασία ἐπὶ πασῶν τῶν κοινοτήτων καὶ τοῦ διαμερίσματος τούτου δὲν διετηρήθη μέχρι τοῦ 1788, ὡς δοξάζουσι πλανώμενοι ἐκ τῆς ἀγνοίας εἰδικῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου (Π. Ἀρ. Χρον. Τ. Α', σελ. 197), ἀλλὰ μόνον ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ἑκατοντ. ὡς τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν γενομένων βιαιοπραγιῶν καὶ πιέσεων ἔν τισι τούτων, ἀπὸ τοῦ ἡμίσεως τοὐλάχιστον τοῦ ιζ' αἰῶνος ἀρξαμένων. Ἀφαιρουμένου τοῦ κατ' ἀποκοπὴν φόρου τῆς δεκάτης τῶν κοινοτήτων τούτων πρὸς τὴν βασιλομήτορα καὶ διατιθεμένου ἐξ ἀνάγκης ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὑπὲρ διαφόρων αὐτῆς ἰδίως διακεκριμένων πολεμιστῶν, συναφῃρεῖτο καὶ ἡ προστασία ἐκείνης. Τοσαῦται δ' ἀφαιμάξεις ἤρξαντο νὰ γίγνωνται ἀπὸ τοῦ 1858 μάλιστα τοῦ ἰδίου ταμείου τῆς βασιλομήτορος κατά τινα σημείωσιν χειρογράφου τῆς Μονῆς Καστρίτσης, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ Πογδόριαννη, ἔνθα, ὡς εἴρηται, διέτριβεν ἴδιος τῆς βασιλομήτορος ὑπάλληλος ἀπὸ τοῦ ιη' αἰῶνος ὑπεβλήθη εἰς Σπαχῆδας.

Μετὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ φόρου τῆς δεκάτης ὑπὲρ Σπαχήδων, εἰσπραττόντων αὐτὸν ἔστω καὶ κατ' ἀποκοπὴν διὰ πιέσεων, ἐξέλιπε βαθμηδὸν καὶ τὸ εἶδος τῆς αὐτονομίας, εἰσήχθη τὸ γενικὸν φορολογικὸν σύστημα τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰς τὸ εἶδος τῆς αὐτονομίας, εἰσήχθη τὸ γενικὸν φορολογικὸν σύστημα τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦτο. Ἴδιοι οὖν ὑπάλληλοι τῆς κυβερνήσεως εἰσήρχοντο καὶ εἰς τὰς κοινότητας ταύτας καὶ εἰσέπραττον οὐ μόνον τὸν προσωπικὸν φόρον καὶ τὸν ἐπὶ τῶν προβάτων, ἀναγκάζοντες ἕκαστον νὰ ἀποτίνῃ καὶ ἕτερον ὑπὲρ αὐτῶν, ἤτοι ὑπὲρ μὲν τῶν εἰσπρακτόρων τοῦ προβατονομίου, δι' ἕκαστον πρόβατον $^{4}/_{40}$ τοῦ γρ., ὑπὲρ δὲ τῶν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ἐπ' ἐσχάτων τρία γρ. δι' ἕκαστον ἄρρενα. Ἀλλὰ καὶ ἕτερα εἴδη φόρων, ἀγνώστων τέως αὐτοῖς, οἷον τὸν ἐπὶ τῶν γάμων, θερέτρων, μελισσῶν, οἴνου κτλ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ

εἰς ἀκουσίους εἰσφορὰς ὑπεβάλλοντο αἱ μέχρι χθὲς καὶ πρώϊζα αὐτονομούμεναι αὗται κοινότητες, ὁπότε βαθμηδὸν προσετίθεντο τὰς αὐθαιρεσίας καὶ καταπιέσεις, αἵτινες συνετέλεσαν οὐ μόνον εἰς τὴν διάλυσιν πολλῶν κοινοτήτων καὶ τὴν μετανάστευσιν τῶν κατοίκων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐμμείναντας εἰς τὴν πατρίδα ἐπειθανάγκασαν νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν προστασίαν ἰσχυροῦ τινος Ὀθωμανοῦ ἐπὶ ἐτησίῳ τιμήματι μηδ' αὐτῶν τῶν εἰς τὸ Ζαγόριον προσαρτηθεισῶν ἐξαιρουμένων καὶ τῶν προνομίων ἐκείνου ἀπολαυουσῶν, πλὴν τῆς περιοχῆς Μετσόβου οὐδέποτε ὑπὸ *σιούμπασην* διατελεσάσης.

Ἀλλ' ἐνῷ πᾶσαι αἱ κοινότητες τοῦ βορείου διαμερίσματος τοῦ Μαλακασίου βαθμηδὸν εἰς Σπαχῆδας ὑποβαλλόμεναι, ἐστεροῦντο τῆς προστασίας τῆς βασιλομήτορος καὶ ἀπὸ τοῦ 1635 σειρὰν βιαιοπραγιῶν νὰ δοκιμάζωσιν ἤρξαντο, ἡ Καλαρρύτη ἐξηκολούθει δημοκρατουμένη καὶ τῆς προστασίας τῆς βασιλομήτορος ἀπολαύουσα μέχρι τοῦ 1803, ὅτε θρασύτερος ὁ Ἀλῆς γενόμενος κατὰ τὸν Λὴκ (Τ. Α', κεφ. ς') μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Σουλίου ἤρξατο νὰ παρέχῃ ἀφορμὰς παραπόνων καὶ εἰς τοὺς ὑποτελεῖς τούτους τῆς βασιλομήτορος, ὑποβάλλων καὶ αὐτοὺς εἰς ἀγγαρείας πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ φρουρίου τῆς Κιάφας.

2

Ἀλλ' ἐνῷ ἡ ἀστυνομία πασῶν τῶν κοινοτήτων τοῦ βορείου διαμερίσματος τοῦ Μαλακασίου πλὴν τῆς Καλαρρύτης ἀπὸ τοῦ 1645—1650 ἤρξατο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον νὰ καταργῆται, καταπατουμένη ὑπό τε τῶν διοικητῶν, τιμαριούχων καὶ παντὸς ὑπαλλήλου Ὀθωμανοῦ, ἡ περιοχὴ τοῦ Μετσόβου κατὰ θαυμαστὴν σύμπτωσιν ἀπὸ τοῦ 1659 περίπου προικίζεται ὑπὸ ἰδίων προνομιῶν, ἀναγνωριζομένων ὑπὸ δέκα ἀκριβῶς Σουλτάνων μέχρι Σελὴμ τοῦ Γ'. Βεζύρης τις τῷ 1656 [1] εἰς τὴν ὀργὴν Μεχμὲτ τοῦ Δ' ὑποπεσὼν

[1] Ἠπατήθη ὁ Π. Ἀραβαντινὸς (Τ. Β', σελ. 107) γράψας ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο συνέβη κατὰ τὸν ις' αἰῶνα. Ἀποδεικνύεται δ' ἡ ἀπάτη αὕτη οὐ μόνον ἐκ τῶν μνημονευομένων δεινοπαθημάτων τοῦ Μετσόβου, πρὸ τοῦ 1569, στερουμένου προνομιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Χαττίου Ἀβδοὺλ Χαμὶτ τοῦ Α' (1774), δι' οὗ ἀναγνωρίζονται καὶ ἐπικυροῦνται αἱ προνομίαι τοῦ Μετσόβου, ἀρχόμεναι ῥητῶς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1659. Οἱ Μετσοβῖται κατὰ πᾶσαν νέου Σουλτάνου ἀνάρρησιν ἐφρόντιζον ἵνα ἐκδίδηται νέον Χάττι, δι' οὗ νὰ ἐπικυρῶνται αἱ προνομίαι αὐτῶν, ἐπειδὴ συνήθως δὲν ἐτηρεῖτο πρὸς τούτας ὁ ἀπαιτούμενος σεβασμὸς ὑπὸ τῶν ὁμόρων σατραπῶν καὶ τῶν ὑπαλλή-

(1645—1657) ὑπερόριος κατ' ἀρχὰς εἰς Καστορίαν πέμπεται. Καταδικασθεὶς δ' ὕστερον εἰς θάνατον καὶ μαθὼν τοῦτο, ἀποδιδράσκει ἐκεῖθεν καὶ περιπλανώμενος εἰσέρχεται καταπεπονημένος καὶ ἀπηυδηκὼς εἰς τὴν χειμερινὴν καλύβην Μετσοβίτου τινὸς ἀρχιποιμένος (Τσιέλεγκα) Κύριου[1] (Κυριακοῦ) Φλόκα, παρὰ τὸ χωρίον τῆς Τρίκκης Νεοχώριον, φιλοξενεῖται παρ' αὐτοῦ, ἐνθαρρύνεται καὶ μεταβαλὼν ἔνδυμα καὶ τρόπον διέρχεται τρία περίπου ἔτη μετὰ τοῦ Βλάχου τούτου — μόνου καὶ οὐδενὸς ἄλλου γινώσκοντος αὐτόν, — τὸν μὲν χειμῶνα παραχειμάζων αὐτόθι, κατὰ δὲ τὸ θέρος εἰς τὰ ὄρη τοῦ Μετσόβου, τὸ ποίμνιον τοῦ προστάτου αὐτοῦ ὁδηγῶν. Μεταμεληθεὶς δ' ὁ Σουλτάνος ἐκεῖνος ἐπὶ τῇ ἀδίκῳ καταδρομῇ τοῦ Βεζύρου τούτου, προκηρύττει κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1658 πανταχοῦ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ζητεῖ ἐπιμόνως αὐτὸν ἵνα τὸν περιβάλῃ ἐκ νέου τῷ ἀξιώματι τοῦ Μεγάλου Βεζύρου. Τοῦτο ἀκούσας ἐν Μετσόβῳ ὁ Φλόκας σπεύδει εἰς τὰ ὄρη, δίδων τὴν χαροποιὰν ταύτην ἀγγελίαν εἰς τὸν προϊστάμενόν του, καὶ πάραυτα ἀποστέλλει αὐτὸν εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἀποποιηθεὶς νὰ συμπορευθῇ καὶ αὐτός, καί τοι θερμῶς ὑπ' ἐκείνου ἐκλιπαρούμενος ἕνεκα τοῦ προσδοκωμένου τοκετοῦ τῶν προβάτων του, ὑποσχεθεὶς ὅμως νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ τὸ προσεχὲς ἔαρ, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Λίαν δυσκόλως ἕνεκα τοῦ ἀρχαϊκοῦ βλαχικοῦ ἐνδύματος ἠδυνήθη ὁ ἀρχιποιμὴν οὗτος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν μεγάλην βεζυρείαν, εἰσελθὼν ὅμως ἔτυχε φιλοφρονεστάτης ὑποδοχῆς καὶ δεξιώσεως παρὰ τοῦ Μεγάλου Βεζύρου πρὸς ἔκπληξιν τῶν μεγάλων τοῦ κράτους λειτουργῶν καὶ ὡδηγήθη εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ

λων ἐν γένει εἰς πᾶσαν νέαν πραγμάτων μεταβολήν. Τοιοῦτόν τι ἔπραττον καὶ οἱ ἡμέτεροι Ζαγορῖται ὑπὲρ τῶν προνομίων αὐτῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατακτήσεως. Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν μὲν οὐδὲ ἓν τοιοῦτον διάταγμα διεσώθη, τῶν Μετσοβιτῶν ὅμως διασώζονται τοὐλάχιστον τὰ ἡμίση, τοῦ πρώτου κρυπτομένου εἰσέτι ἢ ἀπολεσθέντος, ἐξ ὧν συλλέγει τις καὶ τὰ εἴδη τῶν προνομιῶν τούτων. Οὐχ ἧττον καὶ ὑπὲρ τοῦ Ζαγορίου διετηρήθησαν διατάξεις διαφόρων τοπαρχῶν τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ τῇ βάσει τοιούτων αὐτοκρατορικῶν φιρμανίων ἢ χατίων κατὰ καιροὺς ἐκδοθεῖσαι πρὸς τὸν ἱεροδικαστὴν καὶ τοὺς προκρίτους Ὀθωμανοὺς Ἰωαννίνων.

[1] Τὸ κύριον ὄνομα τοῦ Φλόκα ἦν οὐχὶ Στέργιος, ὡς σημειοῖ ὁ Π. Ἀρ., ἀλλὰ Κύριος, διατηρηθὲν οὐ μόνον ἐκ παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ ἔν τινι τῶν κωδίκων, ἐν ᾧ σημειοῦνται τὰ ὀνόματα τῶν χορηγούντων χρηματικόν τι ποσὸν ἀναλόγως τῶν προσόδων αὐτῶν πρὸς ἀποτέλεσιν τῆς ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως τοῦ Βοεβόδα τῷ 1674, ἴσως δὲ καὶ εἴς τι δημοτικὸν ᾆσμα, περὶ οὗ κατωτέρω.

δὲν παρέτεινεν ἐπὶ πολὺ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονήν του παριδὼν τιμάς, εὐμάρειαν, πλούτη καὶ περιδόξους θέσεις, ἐζήτησεν ὅμως καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀσυδοσίαν (ἄφι) τῆς πατρίδος του διὰ χαττίου (αὐτογράφου σουλτανικοῦ διατάγματος), δι' οὗ τὸ Μέτσοβον καὶ τὰ ἐξαρτήματα αὐτοῦ ἐκηρύσσοντο ἄσυλον καὶ αὐτοδιοίκητον ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν Μποσταντζῆ [1], ἤτοι ὑπαλλήλου Ὀθωμανοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας, προνοοῦντος καὶ φροντίζοντος περὶ τῆς διατηρήσεως τῶν προνομιῶν τῆς περιοχῆς ταύτης, προσέχοντος ἰδίᾳ ἵνα μὴ τυχὸν ὑπό τινος τῶν Ὀθωμανῶν τῶν διερχομένων ἐκεῖθεν ὑποφέρωσιν οἱ κάτοικοι τὴν ἐλαχίστην ζημίαν καὶ βλάβην [2] καὶ αὐστηρῶς διαταττομένου, ἵνα μὴ ἐπεμβαίνῃ τὸ παράπαν καὶ αὐτὸς οὗτος εἰς τὰ τῆς διοικήσεως, διαδικασίας καὶ ἐκτελέσεως τῶν νόμων ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ.

Δι' αὐτογράφου σουλτανικοῦ διατάγματος Μεχμὲτ ὁ Δ' πρός τε τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν (Ἐφκάφην Ναζίρην) καὶ τὸν Γενικὸν διοικητὴν Ρούμελης, ὡς καὶ τοὺς διοικητὰς Τρίκκης καὶ Ἰωαννίνων καὶ τοὺς ἱεροδικαστὰς αὐτῶν ἀποτεινόμενος καταργεῖ τὰ ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Μετσόβου τιμάρια τῶν Σπαχήδων, ἀποζημιῶν αὐτοὺς δι' ἑτέρων ἄλλοθι [3], κηρύττει τὴν γῆν ταύτην ἱερὰν [4] καὶ καθί-

[1] Ἔν τινι βραδύτερον γενομένῃ ἀναφορᾷ τῶν Μετσοβιτῶν πρὸς τὴν μεγάλην Βεζυρείαν αἰτιωμένην κατά τινων Σπαχήδων τῶν πέριξ τῆς περιοχῆς Μετσόβου χωρίων, ἀποτολμησάντων νὰ παρενοχλήσωσι τὴν περιφέρειαν Μετσόβου, ὁ μὲν Μποσταντζῆς ὑπογράφεται Βοεβόδας, οἱ δὲ 437 συνυπογραφέντες Μετσοβῖται ὑπογράφονται ὡς ὑποτελεῖς αὐτοῦ.

[2] Λέγεται ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ ἐκείνῳ αὐτογράφῳ αὐτοκρατορικῷ διατάγματι, ἐν ᾧ ἀπαριθμοῦνται καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ προστάτου τούτου καὶ κηδεμόνος τῶν δικαιωμάτων τοῦ Μετσόβου, παρενείροντο καὶ τὰ ἑξῆς: «Πᾶς Ὀθωμανὸς διερχόμενος τὴν περιοχὴν ταύτην καὶ πατῶν τὴν ἱερὰν ταύτην γῆν ὤφειλεν ἐξερχόμενος νὰ ἐξαγάγῃ τὰ πέταλα τοῦ ἵππου αὐτοῦ καὶ ἀποτινάσσῃ ταῦτα, ἵνα μὴ τυχὸν συνεπαγάγῃ ἔστω καὶ μόριά τινα χώματος» (Π. Ἀρ. Χρ. Τ. Β. σελὶς 109).

[3] Διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Χαττίου τούτου, δι' οὗ ἐξησφαλίζετο ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία ἑκάστου ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ, πολλοὶ ἐκ τῶν πέριξ μάλιστα μετηνάστευσαν ἐνταῦθα, ἀπέτινον ὅμως τὸ Γι α - β ά λεγόμενον χ α ρ ά τ ς οὗτοι πλὴν τῶν ἀγάμων καὶ ἀνικάνων. Ἀποτίνοντες δὲ τὸν φόρον τοῦτον οἱ μέτοικοι τοῦ Μετσόβου διεκρίνοντο τῶν αὐτοχθόνων μηδ' ἐπιγαμίας μετ' αὐτῶν ἐπί τινα χρόνον συναπτόντων.

[4] Εἰς τὴν ἱερὰν ταύτην γῆν εἴτε Ὀθωμανὸς εἴτε Χριστιανὸς καταφεύγων ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας δὲν συνελαμβάνετο οὐδ' ἐτιμωρεῖτο· ἡ δὲ δημώδης Μοῦσα ἐκτραγῳδεῖ περὶ τούτου καὶ τὸ ἑξῆς ᾆσμα ἀφορῶν εἰς τὸν πλούσιον καὶ ἰσχυρὸν Δημάκην Νικολάου ἐκ Χαλίκης ὑποπεσόντα εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ σατράπου τῆς Τρίκκης καὶ εἰς Μέτσοβον καταφυγόντα:

στησιν αὐτὴν τιμάριον κατ'ἀποκοπὴν τῶν ἱερῶν πόλεων «Μέκκας καὶ Μεδίνης» καὶ οἱονεὶ ἐξάρτημα τῶν τιμαρίων τῶν αὐτῶν ἱερῶν πόλεων Λαγκαζᾶ καὶ Ματαράγκα ἐν Θεσσαλίᾳ. Καταγράφει μόνος τὰ ὅρια τῆς περιοχῆς ταύτης ἀρχόμενα· ἐκ τῶν *Σαράντα Ἐκκλησιῶν*, παρὰ τὴν παροικίαν *Ματελᾶ*, *Μεγάλης Πέτρας*, *Βούργιαννης*, *Μάνδρας*, *Χότζια*, *Μοκός*, *Ἁγίας Παρασκευῆς* (κατὰ τὰ ὅρια Κουτσούφλιανης τῆς Θεσσαλίας) καὶ *Βάλεα ντὶ Κόρνο* (κοιλὰς τῆς Κρανιᾶς), περιέχοντα δὲ ἐντὸς τῆς ὁροθεσίας ταύτης τὸ *Μέτσοβον*, *Ἀνήλιο*, *Μαλακάς*, *Βουτινός*, *Μηλιὰν* καὶ *Κουτσούφλιανην*. Ὁρίζει δὲ ἵνα ἀποτίνῃ ἡ περιοχὴ αὕτη κατὰ πᾶσαν πρώτην Μαρτίου εἰς μὲν τὸ ἱερὸν ταμεῖον (Χὰς) Λαγκαζᾶ καὶ Ματαράγκα [1] ἄσπρα γυρὰ 108,000[2], εἰς

«Ἕνας Πασιᾶς διαβαίνει καὶ ἄλλος ἔρχεται
'στὰ Τρίκκαλα πηγαίνουν μέσ' τὸν χασαπᾶ
γυρεύουν τοὺς παπάδες ἄχ τὴν Καστανιά,
γυρεύουν τὸ Δημάκη ἄχ τἀσπροπόταμο.
Αὐτὸς τρέχει καὶ πιάνει τὰ 'ψηλὰ βουνά,
'στοῦ Κρίκη τὰ παράγια μέσ' τὸ Μέτσοβο,
Ψητὰ εἶχε στὸ τραπέζι καὶ γλυκὰ κρασιὰ
κι' ὀλίγα τρώει καὶ πίνει καὶ δὲ χαίρεται.
Κι' ὁ Νικολὸς ὁ γυιός του τὸν παρηγοράει:
Γιατί δὲν τρῶς, ἀφέντη μ' καὶ δὲ χαίρεσαι ;
Τὰ σπήτια κι' ἂν μᾶς κάψουν, ἄλλα φτειάνομε,
Τὰ πρόβατα ἂν μᾶς πάρουν, ἄλλα παίρνομε.
Ἂς εἶν' καλὰ οἱ Βλάχοι στ' Ἀσπροπόταμο.»

Τὴν δὲ εἰς Μέτσοβον προσφυγήν του τιθέασι πάντες κατὰ παράδοσιν τῷ 1770 (Συλ. Δημ. Ἀσμάτων Π. Ἀραβ. σελ. 8), ὅτε ἡ Θεσσαλία θέατρον ἦν σφαγῶν καὶ διαρπαγῶν ὑπὸ στιφῶν βαρβαρικῶν διερχομένων ἐκεῖθεν διὰ τὴν Πελοπόννησον· Ἔμεινε δ' οὗτος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ μεγαλεμπόρου Ἰω. Κρίκη ἓξ μόνον κατὰ τὸ θέρος μῆνας.

[1] Τὰ κατ' ἀποκοπὴν τιμάρια Λαγκαζᾶ καὶ Ματαράγκα, εἰς ἃ ὑπήγετο καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ Μετσόβου, ἀνῆκον εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔφορον τῶν ἀφιερωμάτων ὑπὲρ τῶν ἱερῶν πόλεων.

[2] Αἱ 108,000 ἄσπρων ἰσοδυνάμουν πρὸς γρόσια 800. Κακῶς δὲ σημειοῖ ὁ Π. Ἀραβ. (Τ. Β', σελ. 109), ὅτι ἀπέτινον 117,000 ἄσπρων. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸν φόρον τοῦτον ἐκάλουν Β ο ϊ β ο δ α λ ί κ ι, παραδίδοντες αὐτὸν τῷ Β ο ϊ β ό δ α Μετσόβου διὰ τὰ περαιτέρω. Πρὸς πιστὴν δ' ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποχρεώσεως αὐτῶν ταύτης οἱ Μετσοβῖται ἐμίσθουν τὸν φόρον αὐτὸν ἐν δημοπρασίᾳ εἴς τινα προκαταβάλλοντα αὐτὸν καὶ δικαιούμενον νὰ εἰσπράττῃ πλὴν τοῦ ἀναλόγου ἑκάστῃ οἰκογενείᾳ, ὁριζομένου δι' ἐγγράφου καὶ ἀκριβῶς παρὰ τῆς δημογεροντίας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν προβάτων καὶ ἡμιόνων τῶν διαφόρων οἰκογενειῶν καὶ τῶν διαφόρων αὐτῶν προϊόντων καὶ μάλιστα τοῦ σίτου, παρ' ἑκάστου γάμου γρ. τρία, ἐκ βοσκησίμων γαιῶν εἰς Χαλίκη παραχωρουμένων γρ. 40 καὶ ἐξ ἑτέρου τοιούτου μισθώματος εἰς χωρίον Γρεβενίτη καὶ Ζαγορίου γρ. 43.

δὲ τὸν Μποσταντζὴν ἄσπρα γυρὰ 800[1] καὶ εἰς τὸν Γενιτσάραγαν (ἀρχηγὸν Γενιτσάρων) 588 τόπια ἀστάρι μαῦρον[2] καὶ ταῦτα ἀντὶ παντὸς ἑτέρου φόρου, οἷον δεκάτης, φόρου ἐπὶ τῶν μελισσῶν, χοίρων, οἴνου, μύλων, γάμων, βοσκῆς κτλ., ἐξαιρουμένου ὅμως τοῦ κεφαλικοῦ καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν προβάτων. Διότι διατάττει νὰ ἀποτίνωνται ὁ μὲν κεφαλικὸς εἰσπραττόμενος παρὰ τοῦ γενικοῦ εἰσπράκτορος ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Μετσόβου κατὰ Μάρτιον καὶ ἐκ μόνων τῶν διαμενόντων ἐν Μετσόβῳ, εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον Τρίκκης,

[1] Τὸν φόρον τοῦτον εἰσέπραττεν εἷς τῶν τὰ κοινὰ τῆς περιοχῆς ἰθυνόντων, ἐν οἷς μνημονεύεται τῷ 1731 καὶ ὁ Ἰω. Στεργίου, ἀνεψιὸς τοῦ Κύριου Φλόκα ἄνευ ὠφελείας τινός.

[2] Ἕκαστον κομμάτιον ἐτιμᾶτο κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους κατά τινα σημείωσιν ἄσπρα 25. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Λὴκ (Τ. Α', Κεφ. ς') ἀγνοῶν τὰ περὶ τῶν προνομίων τούτων καθόλου καὶ νομίζων ἰσχύουσαν ἔτι τὴν προστασίαν τῆς βασιλομήτορος καὶ ἐπὶ τῆς περιοχῆς Μετσόβου μέχρι τοῦ Ἀλῆ, σημειοῖ ὅτι οἱ Μετσοβῖται μέχρι μὲν τοῦ 1800 περίπου ἐχορήγουν εἰς ἐκείνην, λόγῳ προστασίας καὶ ὑποτελείας γρ. 5,000, πλὴν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου χορηγουμένου εἰς τὸν Σουλτάνον, ὑποχρεούμενοι δὲ καὶ νὰ ἐξασφαλίζωσι τὴν διάβασιν τῶν στενῶν τοῦ Μετσόβου διατηροῦντες σῶμα ἁρματωλῶν καὶ δαπανῶντες ἐν ὥρᾳ χειμῶνος πρὸς δίοδον παντὸς ὁδοιπόρου καὶ τοῦ στρατοῦ. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1800 πλειοδοτήσας ὁ Ἀλῆς, χορηγῶν δηλ. τῇ βασιλομήτορι πλείονα τῶν Μετσοβιτῶν, ἐσοδεύει παρὰ τούτων 50 πουγγία, ὑποχρεῶν αὐτοὺς νὰ διατηρῶσι καὶ φρουράν τινα ἀλβανικήν, ὑπ' αὐτοῦ ὁριζομένην.

[3] Ταῦτα πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρενοχλήσεως τῶν εἰσπρακτόρων τοῦ φόρου τούτου.

[4] Ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Τρίκκης ὁ φόρος οὗτος παρεδίδετο εἰς τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ Χαρατζήμπασην λεγόμενον. Ἵνα δὲ κατανοήσῃ ἕκαστος τὰς δυσκολίας καὶ ταραχάς, ἃς ὑπέμενον οἱ λοιποὶ Χριστιανοὶ κατὰ τὴν εἴσπραξιν τοῦ φόρου τούτου καὶ δεόντως ἑπομένως ἐκτιμήσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ προνομίου τῶν Μετσοβιτῶν, σημειοῦμεν τὰ ἑξῆς· Ὁ κεφαλικὸς φόρος ἐτησίως ἐπωλεῖτο εἰς Χαρατζήμπασην, ὃς μετεπώλει αὐτὸν εἰς Χαρατζῆδες, οἵτινες περιερχόμενοι τὰς διαφόρους κοινότητας ἐπέβαλλον τὸν φόρον αὐτὸν εἰς πάντα ἄρρενα, ἀπὸ τοῦ 12 ἔτους τῆς ἡλικίας, φυλακίζοντες, ὑβρίζοντες καὶ μυρία δεινὰ διαπράττοντες. Εἰσέπραττον δὲ παρὰ μὲν ἑκάστου τῶν μεγάλων κτηματιῶν κατ' ἀρχὰς γρ. 22, παρὰ δὲ τῶν εὐπόρων γρ. 12, καὶ παρὰ τῶν πτωχῶν καὶ γεωργῶν γρ. 2, διανέμοντες ἑκάστῳ ἀπόδειξιν πληρωμῆς, ἤτοι τεμάχιον χάρτου, διάφορον φέρον κατ' ἔτος χρῶμα καὶ σφραγῖδα τινός. Τί δὲ νὰ εἴπω περὶ τοῦ τρόπου, ὃν μετεχειρίζοντο πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς συμπληρώσεως τοῦ ἑνδεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν παίδων; Τί περὶ τῆς αὐθαιρέτου συγχύσεως τῆς τάξεως τῶν διαφόρων ἀνθρώπων ; Τί περὶ τοῦ ἐπονειδίστου καὶ φοβεροῦ τρόπου τῆς εἰσπράξεως τοῦ φόρου τούτου ἀπὸ τῶν οἰκο-

ὅπερ ὤφειλε νὰ ἐκδίδῃ καὶ τὰς ἀπαιτουμένας ἀποδείξεις δωρεάν, τὸ δὲ προβατονόμιον ἐν Θεσσαλίᾳ ἄνευ ἀνταμοιβῆς τῶν εἰσπρακτόρων αὐτοῦ. Τὸν δὲ κεφαλικὸν φόρον τῶν ἀπόντων Μετσοβιτῶν ὑπεχρεοῦντο οἱ χαρατζῆδες νὰ ζητῶσι καὶ εὑρίσκωσιν ἕκαστον αὐτῶν, οὐδαμῶς δικαιούμενοι νὰ παρενοχλῶσι τὰς οἰκογενείας αὐτῶν καὶ τὰς κοινότητας.

Ἐν τέλει δ' ὁ Σουλτάνος οὗτος κηρύττει τὴν περιοχὴν ταύτην αὐτόνομον καὶ αὐτοδιοίκητον καὶ ἀπαλλάττει αὐτὴν τῶν λοιπῶν δεινοπαθημάτων ἐν γένει ἕνεκα *καταλυμάτων* διερχομένου στρατοῦ καὶ παντὸς Ὀθωμανοῦ ὡς καὶ ἐκτάκτου καταθλιπτικοῦ φόρου καὶ εἰσφορῶν, δικαιολογεῖ τὰ ἐξαιρετικὰ ταῦτα τῆς περιοχῆς Μετσόβου προνόμια προστιθεὶς «ἐπειδὴ οἱ Μετσοβῖται οἰκοῦσι χώραν, δι' ἧς πολλοὶ διέρχοντο κατὰ πᾶσαν ὥραν τοῦ ἔτους, καὶ τὸν μὲν χειμῶνα διαπερῶσιν αὐτοὺς κατακλειομένους ὑπὸ τῶν πολλῶν χιόνων καὶ νὰ ἀπολεσθῶσιν ἐκ τοῦ ψύχους κινδυνεύοντας ἐκεῖθεν στρωννύντες ἐπιβλήματα εἰς τοὺς πόδας τῶν ἵππων καὶ μεταφέροντες τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν, τὸ δὲ θέρος ἐκτιθεμένους εἰς τὴν διάκρισιν τῶν λῃστῶν προφυλάττουσι καὶ ἐξασφαλίζουσιν αὐτούς, διὰ ταῦτα οὐ μόνον τὰς προνομίας ταύτας ὑπὲρ τῆς περιοχῆς ταύτης καθιεροῖ, ἀλλὰ καὶ διατάττει, ἵνα αὕτη πολιτικῶς μὲν εἰς τὸν νομὸν τῆς Εὐβοίας ὑπάγηται, δικαστικῶς δὲ εἰς τὸν ἱερὸν *μεχκεμὲν* τῆς Λεβαδείας καὶ ἐκκλησιαστικῶς ὑπὸ ἰδίου πατριαρχικοῦ ἐξάρχου νὰ κυβερνᾶται. Καὶ ταῦτα ἵνα τὰς διαδικασίας καὶ διαφορὰς αὐτῶν οἱ Μετσοβῖται ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀποστάσεως φροντίζωσιν οἴκοι νὰ ἐξομαλύνωσιν[1].

γενειῶν μάλιστα, ὧν οἱ ἄνδρες ἦσαν ἀπόντες; Ἐν τέλει δὲ τῶν περὶ τοῦ ἀποτροπαίου τούτου φόρου, εἰς ὃν ὑπεβάλλοντο ἀνεξαιρέτως πάντες οἱ κατακτηθέντες λαοὶ καὶ μὴ μωαμεθανοὶ χάριν ἐξαγοράσεως τῆς ζωῆς αὐτῶν ἐπὶ ἓν ἔτος, σημειοῦμεν ὅτι ὁ μητροπολίτης Ἄρτης ἐν Δοκιμίῳ αὐτοῦ (σελ. 397) ἀποκαλεῖ τὸ μὲν Χαράτς φόρον θρησκευτικόν, τὸν δὲ κεφαλικὸν δικαίως Τζιζιέ. Ὁποία παρανόησις!

[1] Ἕκαστος ἐκ τοῦ φιρμανίου τούτου κατανοεῖ τὴν εὐφυΐαν, τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ Κυριάκου Φλόκα, κατ' εἰσήγησιν τοῦ ὁποίου βεβαίως συνετάχθη τὸ φιρμάνιον τοῦτο. Ἀλλὰ καί τοι διάταγμα τοιοῦτον ὑπῆρχε, καίτοι οἱ Μετσοβῖται εἰς πᾶσαν νέαν πραγμάτων κατάστασιν ἀγρυπνοῦντες ἐφρόντιζον, ἵνα ἀνανεῶται τοῦτο, ἐνταῦθα τὸ αὐθαίρετον δὲν ἔλειπε νὰ φέρῃ σύγχυσιν, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν μεταγενεστέρων χαττίων· ἔνιοι τῶν γενικῶν διοικητῶν τῆς Ῥούμελης, ὡς καὶ τῶν ὑποδιοικη-

3

Μετὰ τὴν καθιέρωσιν τοιούτων προνομιῶν ἡ περιοχὴ τοῦ Μετσόβου ἤρξατο κατ' ἀρχὰς μὲν νὰ διοικῆται δημοκρατικῶς, — προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ἀριστοκρατικῶς,— σώματος ἐξ ἑπτὰ μελῶν διοριζομένου ἐκ τῆς τάξεως ταύτης καὶ ἀποτελουμένου ἐκ τοῦ προέδρου, *δημογέροντος* ἢ *γέροντος* ἁπλῶς λεγομένου, τοῦ *ἐφόρου* τῶν σχολείων, τοῦ *φροντιστοῦ* τῶν ὑδάτων, τοῦ *εἰσπράκτορος* τῶν φόρων ἐν γένει [1] τοῦ *ἀγορανόμου*, τοῦ *ἐπιτρόπου* τῶν ἐκκλησιῶν[2] καὶ τοῦ *ὁπλαρχηγοῦ*, ἔχοντος καὶ τὴν ἔνοπλον φρουράν. Ἴδιον δὲ συμβούλιον ἐκ τῶν συνετωτέρων γερόντων συγκείμενον ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ *δημογέροντος*, εἰς οὗ τὴν ἐποπτείαν ὑπήγοντο γενικῶς πάντες οἱ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐδίκαζεν ἐπὶ τῇ βάσει καθιερωμένων συνηθειῶν καὶ διατυπώσεων τοὺς διαφερομένους. Ἀριστοκράται καὶ νῦν ἔτι διέπουσι τὰ τοῦ Μετσόβου, ἀξιοῦντες, ὅτι αὐτοὶ μόνοι κέκτηνται τὸ δικαίωμα τοῦ διευθύνειν τὰ κοινά. Πᾶσα πρᾶξις τῶν ἀριστοκρατῶν ἐπεβάλλετο εἰς τὰς δύο ἑτέρας τάξεις τῶν πολιτῶν, οἵτινες ὑποχρεωτικῶς καὶ ἀσυζητητὶ παρεδέχοντο αὐτήν. Ἐν διαφοραῖς καὶ διαδικασίαις μεταξὺ ἀριστοκράτου καὶ πολίτου τῶν δύο ἄλλων τάξεων, ὁ μὲν ἀριστοκράτης ἐκάθητο, ὁ δὲ ἕτερος ἵστατο ὄρθιος ἐνώπιον τῶν δικαστῶν. Τὸ δὲ δίκαιον συνηθέστατα ἀπενέμετο τῷ ἰσχυροτέρῳ. Προσέτι ἡ μὲν

τῶν Τρίκκης, Ἰωαννίνων καὶ Γρεβενῶν, ἀπήτουν καὶ μανδύας, καθ' ὃν χρόνον οἱ Μετσοβῖται ἀπέστελλον τὸ μάλλινον ἐκεῖνον ὕφασμα εἰς τὸν Γενιτσάραγαν· ὁ δὲ Βοεβόδας μεταβαλλόμενος ἐνίοτε εἰς ἀληθῆ Σιούμπασην ἀπήτει πλείονα τῶν καθιερωθέντων. Πολλάκις δὲ καὶ εἰσπράκτορες τοῦ προβατονομίου καὶ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ἀπήτουν δυναστικῶς καὶ ἐλάμβανον ὅ,τι ὑπὸ τῶν φιρμανίων ὑπὲρ αὐτῶν ἀπηγορεύετο. Διαφοραὶ δὲ δικαστικαὶ μετὰ τῶν Ντερεμπεΐδων Τρίκκης καὶ Γρεβενῶν, βοσκόντων ἐνίοτε τὰ ποίμνια αὐτῶν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Μετσόβου καὶ μόνον μετὰ τοῦ Μπονσταντζῆ συνεννοουμένων, ἐθεωροῦντο ἐν Λαρίσσῃ, ζῶντος εἰσέτι τοῦ Κυρίου Φλόκα. Διὸ καὶ ἔν τινι τῶν κωδίκων τοῦ Μετσόβου ἀναγινώσκομεν, ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς κοινότητος αὐτοῦ τῷ 1722 μεταβάντες εἰς Λάρισσαν πρὸς ἐξομάλυνσιν διαφορᾶς τῆς χώρας μετὰ Ἀγᾶ τινος τῶν Γρεβενῶν, ἐδαπάνησαν ἄσπρα γυρὰ ἑπτακόσια.»

[1] Μεταξὺ τούτων μνημονεύεται καὶ Φλέβος τις Μενούχης, οὗ σώζεται καὶ τὸ μνῆμα πέραν τοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ναοῦ, Μορουμέντο ἀλ Φλέβου καλούμενον.

[2] Οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως λόγον τῶν πεπραγμένων ἐτησίως ἔδιδον ἐνώπιον τῆς κοινότητος τοῦ Ἀνηλίου, ἵνα μὴ ἐπηρεάζωνται ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτῶν.

τάξις τῶν ἀριστοκρατῶν, διακρινομένη καὶ ἐκ τοῦ ἐνδύματος, συνήρχετο εἰς τὴν ὡραίαν τῆς πόλεως πλατεῖαν, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς θέσιν ἑτέραν, ἔνθα νῦν τὰ παντοπωλεῖα. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἡ τρίτη τάξις τῶν πολιτῶν σπανίως εἰς τὴν τερπνὴν καὶ ὑπὸ γηραιᾶς πλατάνου σκιαζομένην πλατεῖαν εἰσέρχεται, ἀλλὰ περιφέρεται ἔξωθεν τῆς περιβόλου αὐτῆς, περιδιαβάζουσα καὶ ῥεμβάζουσα. Τοῦ δούλου ὁ φόβος καὶ μετὰ τὴν κτῆσιν τῆς ἐλευθερίας του πολλάκις διατηρεῖται. Τὴν τάξιν τῶν ἀριστοκρατῶν νῦν ἀποτελοῦσιν οἱ κτηματίαι καὶ προηλικέστεροι πλούσιοι ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐπανερχόμενοι, ἄλλοτε δὲ οἱ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀποδημοῦντες ἐν Αἰγύπτῳ, Ῥωσίᾳ, Βλαχίᾳ καὶ Κωνσταντινουπόλει, ὑπερπλουτίσαντες καὶ ἐπανακάμπτοντες εἰς τὴν πατρίδα.

Διὰ τοιούτων προνομίων ἠδύνατο ἡ περιοχὴ αὕτη ἕνεκα τῆς προώρου αὐτῆς ἀνανήψεως ἐκ τοῦ ληθάργου, τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος τῶν κατοίκων, καὶ τῆς φυσικῆς εὐρωστίας καὶ δραστηριότητος ἐξιδιασμένης φιλοπατρίας νὰ καταστῇ πρότυπον προόδου, εὐημερίας καὶ πολιτισμοῦ, ἐὰν ἑκάστοτε δὲν ἐδιχονόουν πρὸς ἀλλήλους, ἐὰν ἀνέκαθεν δὲν ὑπῆρχον φατρίαι καὶ σχίσματα ἀκατανόμαστα. Ὅ,τι μέγα καὶ ἄξιον θαυμασμοῦ δὲν ἐγένετο ἐν τῇ πόλει τοῦ Μετσόβου ὀφείλεται εἰς τὰ αἰσχρὰ καὶ ἀτίθασσα τῶν φατριῶν πάθη, εἰς τὰς φυσικὰς τῶν Μετσοβιτῶν ἀντεκδικήσεις. Εἰς τὰ στυγερὰ ταῦτα ἐλαττώματα ὀφείλεται ἡ δολοφονία τοῦ περιωνύμου ἐκείνου Κύριου Φλόκα [1], ἡ ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Τζαμάγκα καὶ ὁ ἐκπατρισμὸς

[1] Τοῦτον εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταβαίνοντα πρὸς ἐκποίησιν ποιμνίου προβάτων καὶ τὸ Ξηρολείβαδον διερχόμενον, ὀθωμανοὶ χρήμασι διαφθαρέντες ὑπὸ τῶν ἐναντίᾳ αὐτῷ φρονούντων ἐδολοφόνησαν. Ἐκτραγῳδεῖ δὲ ἡ δημώδης Μοῦσα περὶ τούτου τὰ ἑξῆς.

Ἀνάθεμά σε (Ἰ)Μέραγα καὶ σὺ κὺρ Μουσελίμη (α)
καὶ σὺ Χατσῆ Μπραΐμ Μπεϋ, ποῦ σκότωσες τὸν Κύργιον
οὐδὲ ς' τὴν πόλι φάνηκε κι' οὐδὲ 'ς τὸ Σαλονίκη·
μπροσθὰ ς' τὸ Ξηρολείβαδο, μπροσθὰ 'ς τὸν Ἅϊ Γεώργη
Καλὴ 'μερα σου, Κύργιε μου, καλημέρα, Τζιελέπη
Γιὰ σήκ' ἀπ' αὐτοῦ, Κύργιε, καὶ μὴ βαρειὰ κοιμᾶσαι
Δὲ 'μπορῶ ἀδέλφια μ' δὲ 'μπορῶ τὶ μ' ἔχουν λαβωμένο
Τρία ντουφέκια μ' ὥδωκαν τὰ τρία ἀράδα ἀράδα.
Τόνα μ' ἐπῆρε ἐξώδερμα καὶ τἄλλα 'ς τὸ ποδάρι
Τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ μ' ἐπῆρε 'ς τὸ κεφάλι
Γιὰ νὰ διαβοῦν αἱ χωριαναὶ νὰ μὲ καλημερνοῦνε.

(α) Βερροίας.

αὐτοῦ[1], ὁ περιορισμὸς καὶ ἡ φρικτὴ στέρησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀξίου λόγου πολίτου Στεργίου Χατσῆ Γεωργίου[2], τὸ θανατηφόρον τραῦμα τοῦ Τριανταφύλλου Ἰω. Τσ̱ακάκα ἐν Ἰωαννίνοις, ἡ δηλητηρίασις τῶν «Ἰω. Γαδέλου, Ἀποστόλου Χατσῆ καὶ Ν. Μηλ̱ιώτου»· ἡ καταδίωξις τοῦ Γ. Χατσῆ, ἀπολέσαντος εἰς μετρητὰ τοὐλάχιστον 100,000 γροσίων, ἡ εἰσέλασις τοῦ Θεοδώρου Γρίβα εἰς Μέτσοβον καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ, ἡ μήπω ἀνέγερσις τῶν μεγάρων τῶν Μουσῶν καὶ ἡ μήπω βασιλικὴ ὄντως προικοδότησις αὐτῶν. Ἡ ἀπόρριψις τῆς δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος τοῦ ἀοιδίμου Σουλτὰν Μετζὶτ (1845) ἀναχορηγήσεως τῶν αὐτῶν περίπου προνομίων εἰς τὴν περιοχὴν Μετσόβου[3]. Αἱ συμφοραὶ καὶ ὁ ἐκπατρισμὸς πολ-

Παιδ̱ιὰ μ' ἂν πᾶτε 'ςτὸ χωρ̱ὸ 'ς τὴν ἔρημη τὴν χώρα
χαιρέτα μου τὸν πλάτανο, τὸν πλάτανο 'ς τὴ βρύσι (α)
καὶ πές τε χαιρετήματα 'ςτὴ Τζ̱ιά μου τὴν καϊμένη (6).

[1] Χρήμασιν ἐπίσης διαφθαρεὶς καὶ ἐνεδρεύσας πρὸ τοῦ 1780 ὁ Τότσκας παρὰ τὴν νῦν βρύσιν τοῦ Ἀβδῆ Πασᾶ πρὸς δολοφονίαν τοῦ σπουδαίου τούτου ἐλεοθέτου τῆς πόλεως Μετσόβου, ἐφόνευσε τὸν συνοδοιπόρον αὐτοῦ Κων. Καρετζῆν.

[2] Λέγεται, ὅτι ἡ ἐναντία τούτου μερὶς πλεῖστα ὅσα ἐδαπάνησε πρὸς ἔκδοσιν φιρμανίου, δι' οὗ ὁ ἡγέτης οὗτος ἑτέρας μερίδος ἀρχιποιμὴν κατ' ἀρχάς, βραδύτερον δὲ μεγαλέμπορος καὶ ἰσχυρός,—ἐπετρέπετο οὐ μόνον νὰ συμπεριπατῇ καὶ συγκάθηται ἐκτὸς τῆς οἰκίας αὐτοῦ μετὰ πλειόνων τοῦ ἑνός, ἀλλὰ καὶ νὰ εἰσέρχηται εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀριστοκρατείας ἀποκλεισθεὶς οὗτος καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ λαμβάνειν μέρος εἰς τὰ κοινά· ἐπετρέπετο ὅμως αὐτῷ νὰ κάθηται παρὰ τὴν βρύσιν τοῦ κ. Φλόκα, ἐκτὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς πλατείας κειμένης μόνον μεθ' ἑνὸς τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ·

[3] Ἡ ἀνανέωσις τῆς ἐκδόσεως τοιούτου φερμανίου, δι' οὗ ἀνεγνωρίζοντο τὰ πρῶτα τῆς περιοχῆς ταύτης προνόμια, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅμως ἀποτίσεως δεκάτης προβατονομίας, ἐτησίου φόρου 10,000 γρ. καὶ πάσης δαπάνης διὰ τὴν διάβασιν τοῦ ταχυδρομείου ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἐκ τοῦ Ζυγοῦ ὀφείλεται εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ τὰ ἰσχυρὰ μέσα τοῦ Κυριακοῦ Ἰω. Τσ̱ανάκα. Ἀλλὰ τὸ φιρμάνιον τοῦτο ἀπελάκτισεν ἡ ἐναντία μερὶς τοῦ κατορθώσαντος τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ, λέγουσα, ὅτι στέργει εἰς τὸ καθεστώς. Οἰκτρὰ ἡ ἀπολάκτισις τοιούτου φιρμανίου, περὶ οὗ τῷ 1831 ἐμόχθησαν οὐκ ὀλίγον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Ζαγορίσιος Κωνστ. Μπροῦζος καὶ ὁ Μετσοβίτης Γκαβανόζης πλὴν εἰς μάτην ἕνεκα τῆς γειτνιάσεως τῶν ἑλληνικῶν ὁρίων.

(α) Ἐπειδὴ ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ μνημονεύεται πλάτανος εἰς βρύσιν ἱδρυθεῖσαν παρά τινος τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Κύρ̱ου Φλόκα (ἰδὲ Ἀγαθ. Τ. Β', σελ. 258), ἴσως καὶ τὸ ᾆσμα ἀφορᾷ εἰς τοῦτον καὶ οὐχὶ εἰς τὸν μέγαν ἐκεῖνον Φλόκον. Οὐχ ἧττον ἡ παράδοσις βεβαιοῖ ὅτι περὶ ἐκείνου πρόκειται.

(6) Αὕτη κατά τινας μὲν ἦν σύζυγός του, κατ' ἄλλους δέ, ὅπερ ἡ μείζων μερὶς τῶν γερόντων ἀσπάζεται, φίλη τού τις, σπουδαῖον καὶ ἐνεργὸν μέρος ὑπὲρ τῆς μερίδος ἐκείνου λαμβάνουσα.

λῶν εὐσυνειδήτων καὶ ἐντίμων πολιτῶν καὶ ἄλλα πολλά. Ὁ μυσαρὸς φθόνος καὶ τὸ χαμερπὲς μῖσος τοιαῦτα παράγουσι.

Ἐν Ἰωαννίνοις, τῇ 1 Μαρτίου 1887.

Ιω. Λαμπρίδης
διδάκτωρ τὴν ἰατρικήν.

(Ἐκ τῶν «Μαλακχσιακῶν»)

ΑΙΤΗΣΙΣ[1]

ΤΟΥ ΡΩΣΟΥ ΔΙΕΡΜΗΝΕΩΣ ΣΠΥΡΚΑ ΜΠΕΖΛΙΑΡΟΒ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΠΑΘΑΡΗ[2]

Τῷ τζάρῳ βασιλεῖ καὶ μεγάλῳ δουκὶ Θεοδώρῳ Ἀλεξέγιεβιτζ ἁπάσης Μεγάλης καὶ Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ῥωσίας μονάρχῃ, καὶ τῷ βασιλεῖ θεοπίστῳ καισαρίδῃ καὶ μεγάλῳ δουκὶ Πέτρῳ Ἀλεξέγιεβιτζ ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ῥωσίας ὑποκλίνεται καὶ ἀγγέλλει ὁ δοῦλος ὑμῶν τῆς πόλεως Τοβόλσκ[3] διερμηνεὺς τῶν Καλμίκων[4] Σπύρκα[5] Μπεζλιάροβ. Κατὰ τὸ παρελθόν, βασιλεῦ, κατὰ τὸ 183 ἔτος κατὰ διαταγὴν ὑμῶν τῶν μεγάλων βασιλέων καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ εὐπατρίδου Πέτρου Μιχαΐλοβιτζ Σαλτίκοβ εἶχον σταλῆ ἐγὼ ὁ δοῦλος ὑμῶν ἐκ Τοβόλσκ ὡς διερμηνεὺς μετὰ τοῦ πρεσβευτοῦ Νικολάου Σπαθάρη εἰς τὸ Σινικὸν Κράτος[6], καὶ εἰς τὸ κράτος τοῦτο ἐγὼ ὁ δοῦλος ὑμῶν ὁ διερμηνεὺς μετὰ τοῦ Νικολάου μετέβην καὶ ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ Σινικοῦ Κράτους ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Νερτζίνσκ[7] ἐξέθεσα τὰς κατὰ τοῦ Νικολάου τούτου κατηγορίας πρὸς ὑμᾶς τοὺς μεγάλους βασιλεῖς· καὶ οὗτος ὁ Νικόλαος διαμένων ἐν τῷ φρουρίῳ

[1] Ἀρύομαι ἐκ τῆς Συλλλογῆς βασιλικῶν γραμμάτων κ.λ.π. Μόσχᾳ 1819. Τόμ. Ζ', σελ. 524.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 35 καὶ διεξοδικὴν Σημείωσιν Α κατωτέρω ἐν σελ. 391.

[3] Ἐν Σιβηρίᾳ παρὰ τῷ ποταμῷ Ἰρτὶς ἀπέχουσα τῆς Πετρουπόλεως 2959 βέρστια.

[4] Μογγολικῆς φυλῆς μεταναστάντες εἰς Ῥωσίαν εἰς τὴν παρὰ τῷ Βόλγᾳ ἐπαρχίαν Ἀστραχανίου ἰδίως ἐκ Σινικῆς.

[5] Ὑποκοριστικὸν τοῦ Σπυρίδωνος.

[6] Ἴδε σελ. 35—39, καὶ Ἱστορίαν Ῥωσικοῦ ἔθνους ὑπὸ τοῦ Σολοβιὸβ τόμ. ιϛ' σελ. 325.

[7] Πόλις ἐν Σιβηρίᾳ· ἐν αὐτῇ ὑπεγράφη ἡ κατὰ τὸ 1689 μεταξὺ Σινικῆς καὶ Ῥωσίας συνθήκη, καθ' ἣν ἔληξαν αἱ μεταξὺ τῶν δύο τούτων κρατῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀγῶνες.

τῆς Νερτζίνσκ ἠπείλει ἐμὲ τὸν δοῦλόν σας διὰ θανάτου καὶ ἐγὼ ὁ δοῦλός σας ευρισκόμενος ἐν ταῖς ἀπωτάταις χώραις ὑμῶν τῶν μεγάλων βασιλέων, ἐφοβήθην τὴν ἀπειλὴν ταύτην, ἐπιδώσας ὑμῖν τοῖς μεγάλοις βασιλεῦσι τὴν ταπεινὴν αἴτησιν· ἐκεῖνο δὲ τὸ γεγονός, τὸ ὁποῖον ἀνέφερον ὑμῖν, κατηγορῶν τὸν Νικόλαον, καὶ νῦν γινώσκω. φιλεύσπλαγχνε βασιλεῦ Τσάρε καὶ μέγα δοῦκα ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ῥωσίας μονάρχα, καὶ βασιλεῖς θεόπιστοι καισαρίδαι, λυπήθητε ἐμὲ τὸν δοῦλόν σας· βασιλεῖς, διατάξατε τὴν γνωστὴν αἴτησίν μου ἐν Ἐνισέϊσκ[1] ἐν τῷ ὑφυπουργείῳ νὰ δεχθῶσιν ὁ εὐπατρίδης καὶ βοεβόδας πρίγκιψ Ἰβὰν Πέτροβιτζ Μπαριάτινσκη καὶ ὁ γραμματεὺς Βασίλειος Τελιπιέν. Μέγα βασιλεῦ καὶ μεγάλοι εὐσεβεῖς καισαρίδαι, οἰκτείρατε, λυπήθητε.

Ὁ διερμηνεὺς
ΣΠΥΡΚΑ ΜΠΕΖΛΙΑΡΟΒ

ΑΝΑΚΡΙΣΙΣ

Τῷ 185 ἔτει Αὐγούστου ἡμέρα 9ῃ συνεπείᾳ τῆς γνωστῆς αἰτήσεως ἐν τῷ ὑφυπουργείῳ τῆς Ἐνισέϊσκ ἐνώπιον τοῦ εὐπατρίδου καὶ βοεβόδα πρίγκιπος Ἰβὰν Νετρόβιτζ Μπαριάτινσκη καὶ ἐνώπιον τοῦ γραμματέως Βασιλείου Τελέπιν ὁ Σπύρκας Μπεζλιάροβ ἀνεκρίθη εἰπὼν τὰ ἑξῆς : ὅσον ἀφορᾷ τὸ γεγονὸς τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος Νικολάου Σπαθάρη γινώσκει τὰ ἑξῆς· κατὰ πρόσκλησιν τῶν ἐν Ἀλβαζὶν[2] βασιλικῶν ὑπαλλήλων ἀπέτινον εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἀλβαζὶν φόρον οἱ ἐλεύθεροι τοιούτου Τουνγοῦσοι[3] οἱ παρὰ τῷ ποταμῷ Ζίᾳ οἰκοῦντες, ὅτε δὲ προσεκλήθησαν ν' ἀποτίσωσι τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ τὸν φόρον, προσήνεγκον ἑξήκοντα ἑπτὰ ἰκτίδας τὰς ἀκριβοτέρας· ὅτε δὲ τῷ παρελθόντι, τῷ 185 ἔτει, κατὰ διαταγὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως οὗτος ὁ Νικόλαος μετέβη εἰς τὸ Σινικὸν Κράτος καὶ αὐτὸν δὴ τὸν Νικόλαον ἐν Δαούραις[4] παρὰ τῇ Ναυίνᾳ[5] συνήντησεν ὁ εὐπατρίδης τοῦ Μπογδιχὰν τῆς Σινικῆς Ἀσεκάλβιψ· καὶ οὗτος δὴ ὁ Νικόλαος τοὺς ὑποτελεῖς τοῦ μεγάλου βασιλέως Τουνγού-

[1] Πόλις ἐν Σιβηρίᾳ.
[2] Πόλις ἐν Σιβηρίᾳ παρὰ τῷ Ἀμούρ.
[3] Νομάδες, οἰκοῦντες παρὰ τῷ Ἀμοὺρ περὶ τὰς 80,000, ὑποτελεῖς τῇ Ῥωσίᾳ, ἀποτίνοντες αὐτῇ φόρον (γιασὰκ) εἰς δέρματα ἢ χρήματα.
[4] Ἡ ἐν Σιβηρίᾳ συνορεύουσα τῇ Σινικῇ ὀρεινὴ χώρα.
[5] Πόλις ῥωσικὴ παρὰ τῷ Ἀμούρ.

σους παρεχώρησε τῷ Μπογδιχὰν τῆς Σινικῆς· καθ' ὅτι εἶχε δοθῇ αὐτῷ τῷ Νικολάῳ ἐκ τοῦ φρουρίου Νερτζίνσκ ὡς ὁδηγὸς ὁ ὑποτελὴς Τουνγοῦσος ὀνόματι Τουκολταῒ ἐκ τῆς περιφερείας Γαντιμοῦραβ, καὶ οὗτος ὁ Νικόλαος καὶ αὐτὸν τὸν Τουνγοῦσον ἀπέστειλε πρὸς τὸν Μπογδιχὰν μετὰ τοῦ εὐπατρίδου καὶ ὁ Μπογδιχὰν τὸν Τουνγοῦσον ἐκεῖνον δὲν ἐδέχθη ἀποστείλας ὀπίσω· καὶ ἐκεῖνοι οἱ Τουνγοῦσοι, οὓς ὁ Νικόλαος παρεχώρησεν, ἀποτίνουσι φόρον τῷ Μπογδιχὰν ἤδη, τοὺς δὲ ἐξ Ἀλβαζὶν ὑπαλλήλους τῆς ῥωσικῆς κυβερνήσεως πρὸς εἴσπραξιν φόρων εἰς τὰς χώρας αὐτῶν δὲν δέχονται καὶ φόρον τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ δὲν ἀποτίνουσι· καὶ γινώσκουσι τοῦτο ἅπαντες οἱ ἐν Ἀλβαζὶν ὑπάλληλοι τῆς κυβερνήσεως. Καὶ εἰσέτι ὁ Νικόλαος οὗτος, ὅτε ἀφίχθη εἰς τὸ Σινικὸν κράτος καὶ προσεκάλεσαν αὐτὸν οἱ εὐπατρίδαι τοῦ Μπογδιχὰν εἰς τὸ ἀνακτοβούλιον ὡς κομιστὴν τοῦ βασιλικοῦ γράμματος, οὗτος ἐνεχείρισε τὸ βασιλικὸν γράμμα καθ' ὁδὸν τῆς Ἐρυθρᾶς πόλεως ἐπὶ τῆς λιθίνης γεφύρας· καὶ οὗτος ὁ Νικόλαος ὡσαύτως παρέδωκε τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ τῷ ναῷ τῶν δυτικῶν καὶ οὗτος εἰσέτι ὁ Νικόλαος εὑρισκόμενος ἐν τῷ Σινικῷ κράτει ἐνεχείρισε τῷ Μπογδιχὰν τῆς Σινικῆς τὸ σχέδιον ἅπαντος τοῦ Κράτους τῆς Μοσχοβίας ἐν δυσὶ τόμοις· καὶ πρὸ τῆς ἐγχειρίσεως ταύτης τοῦ σχεδίου μετέβησαν εἰς τὸν οἶκον, ἔνθα διέτριβεν ὁ Νικόλαος, εὐπατρίδαι καὶ ἕτεροι ἄνθρωποι ἀποσταλέντες παρὰ τοῦ Μπογδιχὰν καὶ πρὸς τιμὴν τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος ἀφίππευσαν δύο βέρστια μακρὰν τοῦ οἴκου αὐτοῦ· ὅτε δὲ ὁ Νικόλαος ἐνεχείρισε τὸ σχέδιον ἤρξαντο ἀφικνούμενοι εἰς τὸν οἶκον καὶ ὑποδεεστέρας τάξεως ἄνθρωποι, ἀφιππεύοντες παρ' αὐτὰ τὰ πρόθυρα τοῦ οἴκου. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Νικόλαος ἐκόμισε δῶρον ἐκ μέρους τοῦ Τζάρου τῷ Μπογδιχὰν ἰκτίδας, ὅτε δὲ ὁ Νικόλαος ἀπερχόμενος εἰς Σινικὸν Κράτος, ἀφίκετο εἰς Δαουριὰν παρὰ τῷ ποταμῷ Ναήν, οἱ τῆς Τοβόλσκης δὴ εὐπατρίδαι καὶ οἱ ἐν Τοβόλσκῃ Νερτζίνσκῃ καὶ Σεφεγγίνσκῃ ὑπάλληλοι τῆς κυβερνήσεως, οἵτινες διετάχθησαν νὰ συνοδεύσωσι τὸν Νικόλαον εἰς τὸ Σινικὸν Κράτος, βλέποντες ὅτι αἱ ἰκτίδες ἐκεῖναι ἦσαν κακῆς ποιότητος, ἔδωκαν αὐτῷ ἄλλας ἀντὶ ἐκείνων καλῆς ποιότητος καὶ παρέλαβε ταύτας κατὰ διαταγὴν τοῦ Νικολάου ὁ ἔμπορος Ἰβὰν Σαμόϊλοβ, καὶ ἐκείνας τὰς ἰκτίδας, ἃς ἀντήλλαξαν αὐτῷ οἱ ὑπάλληλοι, ὁ Νικόλαος ἀντήλλαξε καὶ ἀντ' αὐτῶν προσέφερε τῷ Μπογδιχὰν τὰς ἰδικάς του τὰς κακάς, τὰς δὲ βασιλικάς, ἃς ἐκομίσατο ἐκ Μόσχας ἔδιδε τοῖς εὐπατρίδαις καὶ ὑπαλλήλοις ἀντὶ τῶν ληφθει-

σῶν παρ' αὐτοῦ καλῶν ἰκτίδων καὶ ὅτε οὗτοι δὲν ἐδέχθησαν αὐτὰς ὁ Νικόλαος τὰς ἐπώλησεν ἐν Σινικῇ.

Σημείωσις.

Ὁ ὁμογενὴς ἡμῶν οὗτος Νικόλαος Σπαθάρης ἐγεννήθη ἐν Μολδαυίᾳ, ἕνεκεν δὲ τῆς ὑπ'αὐτοῦ προδοσίας τοῦ Ὁσποδάρου τῆς Μολδοβλαχίας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας τῷ Σουλτάνῳ ἐξωρίσθη τῆς πατρίδος δραπετεύσας εἰς Ῥωσίαν, ἔνθα ὁ Τζάρος Ἀλέξιος Μιχαΐλοβιτζ διώρισεν αὐτὸν διερμηνέα παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐν τῇ αὐτῇ Συλλογῇ εὕρηται (Τόμ. 6ος, σελ. 215) αἴτησις τοῦ Παϊσίου Λιγαρίδου κατὰ τὴν ἐκ Παλαιστίνης τῷ 1672 ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου Μιχαΐλοβιτζ ἀποστολὴν αὐτοῦ, ἐν ᾗ μεταξὺ πολλῶν τὰ ἑξῆς τὸν Νικόλαον Σπαθάρην ἀφορῶντα: «180 »Μαΐου 30 ἡμέρα τὸ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Ὑπουργεῖον. Διέτα»ξεν ὁ μέγας βασιλεὺς ν' ἀπέλθῃ ἐκ Μόσχας εἰς Παλαιστίνην ὁ Μη»τροπολίτης Γάζης Παΐσιος· ἐν τῷ μετοχίῳ δὲ τοῦ ἁγ. Σίμωνος, »ἔνθα ὁ μητροπολίτης οὗτος κατῴκει, τὰ δώματα, τὸν κῆπον, τὸ »ὑπόγειον καὶ ἅπαντα τὰ κτίρια, κατὰ διαταγὴν τοῦ μεγάλου βα»σιλέως παραγγέλλεται νὰ φυλάττῃ ὁ παρὰ τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξω»τερικῶν διερμηνεὺς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης Νικόλαος Σπαθάρης »καὶ νὰ κατοικῇ ἐν τῷ μετοχίῳ ἐκείνῳ, ἐν τοῖς δώμασι τοῦ μητρο»πολίτου καὶ νὰ μεταφράζῃ τὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ βιβλία καὶ »νὰ συγγράφῃ τὸ ἑλληνοσλαυολατινικὸν λεξικὸν καὶ τἀνάπαλιν». Ἐκ τῆς παρούσης αἰτήσεως καὶ ἀνακρίσεως τοῦ ῥώσου διερμηνέως Σπύρκα Μπεζλιάροβ βλέπομεν ὅτι καὶ ὁ Νικόλαος Σπαθάρης ὀλίγου δεῖν ἐγένετο θῦμα τῆς αὐτῆς δυσμενείας,εἰς ἣν ὑπέκυπτον ἐκ μέρους τῶν Μοσχοβιτῶν ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἐν Ῥωσίᾳ ὁμογενεῖς ἡμῶν οἱ καθέξαντες ἰδίως σπουδαίας δημοσίας θέσεις. Καίτοι αἱ ἐκτοξευθεῖσαι κατ' αὐτοῦ κατηγορίαι ἦσαν ἀρκούντως βαρεῖαι ὡς ὅλως ἀνυπόστατοι δὲν ἔσχον τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα. Καθότι καὶ μετὰ τὴν ἐκ Κίνας ἐπιστροφὴν αὐτοῦ ὁ Σπαθάρης ἐξηκολούθει ἔχων τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως, ἰδίως δ' ἐπεδόθη τῇ φιλολογίᾳ, συγγράψας ῥωσιστὶ «ἔκθεσιν τῶν ἑπτὰ ἐλευθέρων τεχνῶν» καὶ μεταφράσας ἐκ τῆς ἑλληνικῆς «χρονολόγιον»[1] ἀφιερώσας αὐτὸ τῷ βασιλεῖ Ἀλεξίῳ Μιχαΐλοβιτζ.

Ἐν Αἰκατερινοσλάβῃ. **Κ. Α. Παλαιολόγος.**

[1] Ἐσφαλμένως ἐτυπώθη ἐν σελίδι 35 τοῦ ἀνὰ χεῖρας τόμου «Χριστολογίου» ἀντὶ Χρονολογίου.

ΦΙΛΙΚΟΥ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

('Εκ τῶν τοῦ Παναγιώτου Σέκερη)

Κύριε Χριστόφορε Περραιβέ. *Σπάρτην.*

Κωνσταντινούπολις 24 Δβρίου 1819.

Ἤδη τέλος τοῦ χρόνου εἴθε καὶ πάντων τῶν κακῶν· τὸν δὲ νέον νὰ σᾶς τὸν χαρίσῃ ἡ θεία πρόνοια ὁμοῦ μὲ ἄλλους πολλοὺς ὑγιῆ εὐτυχῆ καὶ κατὰ τὴν ἀμφοτέραν ἐπιθυμίαν. Ὅτι δὲν σοῦ ἀποκρίθην εἰς 4 ἀναχεῖράς μου γράμματά σου δοσμένα 8 μαρτίου ἀπὸ Βαρλέταν 20 Ἰουλίου αὐτόθεν 14 7βρίου καὶ 20 8βρίου. Ἐκ τῶν ὁποίων χαρεὶς πρὸ πάντων τὴν ἀγαθήν σου ὑγείαν ζητῶ συγνώμην διότι δὲν σοῦ ἀποκρίθην τῷ καιρῷ, καὶ ὑποθέτω ὅτι μερικὰ αἴτια ὁποῦ μ' ἐμπόδισαν ἔφθασαν εἰς τὴν ἀκοήν σου· καὶ ἂν δὲν ἔφθασαν ἀρκεῖ ὅτι ἐγὼ εἶμαι κάτοικος καὶ ὑπήκοος εἰς νόμους ὁποῦ μὲ ἐμποδίζουν κάθε φιλικὴν ἀνταπόκρισιν καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλει ἐπιτύχω τὴν συγχώρησιν· καὶ ἄμποτε ἡ θεία του χάρις νὰ μᾶς ἑνώσῃ καὶ σωματικῶς καθὼς ἤδη εἴμεθα νοερῶς ἑνωμένοι, καὶ τότε βεβαίως ἀπολαμβάνω ἐκ τῆς γενναιότητός σου, καὶ ἀποδίδωμι ὅσα ἡ παροῦσα περίστασις μᾶς κωλύει. Σὺ μοῦ διδάσκεις μεγαλοψυχίαν καὶ ἐπειδὴ δὲν τὴν ἔχω παρακαλῶ σε, νὰ ἔχῃς πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ πάντων μέτρον ἄριστον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον τῶν δύω κακῶν προκειμένων, καὶ ἐπειδὴ γνωρίζω τὴν ἀδυναμίαν μου δὲν τολμῶ νὰ σᾶς δόσω γνώμην τῶν πρακτέων, ἀλλ' ἀδελφικῷ τε καὶ φιλικῷ θάρρει κινηθεὶς ἐκβῆκα τῶν ὁρίων μου καὶ παρακαλῶ τὴν εἰλικρίνειάν σου νὰ μὴ κάμῃ παρεξήγησιν τῆς γραφῆς μου ἡ ὁποία εἶναι (διαμαρτύρομαι τῷ θεῷ) ἀπὸ εἰλικρίνειαν.

Τίς ἡ ἀμφιβολία ὅτι ὁ αὐτοῦ ἐρχομός σας ἤθελε διορθώσει καθὼς ἐδιόρθωσε τὰς καταχρήσεις· συστελλόμενος δὲ μήποτε οἱ ἐδικοί μου ἔπαινοι νομισθοῦν κολακεῖαι ἀφήνω νὰ τοὺς κάμωσιν ἐκεῖνοι ὁποῦ πρέπει· ἐγὼ δὲ σᾶς πληροφορῶ τὰς ἐρωτήσεις σας ὅτι τὰ σταλέντα μοι γράμματά σας διὰ τὸν κύριον Γεώργιον Πετρίδην ἐστάλησαν ἀσφαλῶς ἔκτοτε, ὁ δὲ κ. Φαρμάκης ἀπέρασεν εἰς Μολδόβαν καὶ ζῇ

ἐκεῖ· τοὺς δὲ κυρίους Ἀλεξάκιδες καὶ διὰ τὸ χρέος τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ διὰ τὴν ἀγάπην σας περισσότερον, θέλω τοὺς παρασταθῆ εἰς τὰ δυνατὰ ἂν ποτὲ λάβουν καμμίαν χρείαν ἀπὸ ἐμένα, καὶ δι' ἀμοιβὴν παρακαλῶ θερμῶς νὰ μὲ ἀγαπᾶτε ὡς ἕνα σας ἀδελφὸν προστάζοντάς με ἐλευθέρως εἰς ὅτι μὲ γνωρίζετε ἱκανόν, καὶ εἶμαι προθυμότατος. Ἔσωθεν εὑρίσκεται μίαν γραφήν σας τὴν ὁποίαν ἔλαβον πρό τινῶν ἡμερῶν καὶ παρακαλῶ νὰ ἔχω τὴν ἀπόκρισιν σας διὰ τὴν παραλαβήν της, εἰς τὸ ἴδιόν μου γνωστόν σας ὄνομα (Π. Σέκερης) καὶ ὄχι εἰς τοῦτο ὁποῦ ὑπογράφομαι, ἡ δὲ ὑπόθεσις σᾶς πληροφορεῖ τ' ὄνομα. ΠΑΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ.

Ἀξιοσέβαστε κ. Χριστόφορε Περραιβέ. Ὕδραν.

5 Δβρίου 1820.

Ἤδη πλησιάζει καὶ ἄλλο τέλος τοῦ χρόνου, εἴθε καὶ πάντων τῶν κακῶν τὸν δὲ νέον νὰ μᾶς τὸν χαρίσῃ ἡ θεία πρόνοια κατὰ τὴν κοινὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν· ἐλπίζω ἕως σήμερον νὰ ἐτελειώσατε τὸ ἕως αὐτοῦ ταξίδιόν σας καὶ ἄμποτε νὰ μᾶς χαραποιήσετε μὲ πρῶτό σας διὰ τὰς ἀγαθὰς αὐτοῦθεν ἐλπιζομένας πράξεις σας. Ὁ ἐκδότης τοῦ ἐσωκλείστου χρήσιμος πολλὰ μέν, πλὴν ὄχι ἀξιόπιστος μὲ ὑποχρέωσε νὰ σᾶς διευθύνω καὶ ἰδοὺ τὸ ἔχετε, καρποφορήσητε ἐξ αὐτοῦ προσέχοντες σὺν Ἀθηνᾷ μὴ πέσηται εἰς καμίαν ἔνεδραν· φέρετε πάντοτε εἰς μνήμην τὰς ὑστέρας διὰ ζώσης ὁμιλίας μας καὶ δόσετε τὰς σημαίας τοῦ Ἄρεως εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀθηνᾶς. Μή, πρὸς Θεῶν! τρυγήσατε ὄμφακας, καὶ στοχασθῆτε ὅτι ἔχετε εἰς τὴν δεξιάν σας τὸ ζῦγι, διὰ τοῦ ὁποίου ἢ ἀπαθανατίζεται τὸ ὄνομά σας ἢ (ἄπαγε τῆς βλασφημίας) πίπτομεν εἰς αἰώνιον αἶσχος καὶ δουλείαν. Νεώτερα ἀξιάκουστα ἐδῶθεν δὲν ἔχομεν διὰ νὰ σᾶς δόσωμεν ὁδηγίας, ἡ εὐγένειά σας νὰ μὴν στερήσετε τὴν ἀδελφότητα τοῦ ἀναγραμματισμένου μὲ τὰς ἀγαθάς σας ἀγγελίας Ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ὀνομάζεται φίλος πιστός! καθὼς εἶναι καὶ δοῦλος πιστότερος

Π. ΕΡΕΣΚΗΣ[1].

Τὸ γράμμα ὅπου σοῦ περικλείω εἶνε ἀπὸ τὸν Δημήτριον Ππεροῦκα Προεστὸν Ἄργους.

[1] Ἀναγραμματισμὸς τοῦ ὀνόματος Π. Σέκερης

Κύριε Ἀθ. Τζακάλοφ. Λιβόρνον.

Κωνσταντινούπολις 13 Αὐγούστου 1819.

Τὰ γράμματά σου ὅλα τὰ ἔλαβα καὶ εἰς τὰ πάσχεις συμπάσχω εἰς ἐκεῖνα δὲ ὁποῦ ἐγὼ πάσχω ἀφ' οὗ δὲν σοῦ εἶναι γνωστὰ βέβαια δὲν συμπάσχεις. Εἰς τῆς ὑγείας τὸ κεφάλαιον εἴμεθα ὅλοι καλά, ἡ δὲ ὑπόθεσις ὕστερον ἀπὸ τόσας καταχρήσεις ὑπόσχεται καλὰ τέλη, ὁ ἄκαιρος ὡς μανθάνω ἐφέρθη ἄσχημα καὶ ὄχι κατὰ τὴν παραγγελίαν σου· ζῇ δὲ εἰς Μολδαβίαν, ὁ δὲ Μανώλης ἕως τὰ τέλη πρλθ. Ἰουλίου εὑρίσκετο εἰς Πασαράβιαν ὡς ἔλεγεν ἀπὸ ἔλλειψιν ὑποδημάτων ἢ ἀπὸ τὴν ἀχορταγίαν του εἰς αὐτά, μόλις τότε ἀπεφάσισε νὰ μισεύσῃ διὰ τὸ ταξίδι του καὶ ἐμποδίσθη ἐξ αἰτίας τοῦ πασαπορτίου του. Ἐὰν εὐδοκιμήσῃ αὐτὸς ἀνανεστενόμεθα εἰ δὲ ὁ Κύριος νὰ γείνῃ ἵλεως, κάμε καὶ ἡ τιμιότης σου κουράγιον καὶ οἰκονομίαν ὅσην περισσοτέραν δύνασε ἐπειδὴ μέχρι τούτης τῆς ὥρας, ἄλλον ἕνα Σέκερην δὲν ἀπάντησα, σὲ βεβαιῶ μεθ' ὅρκου καὶ χωρὶς τζιριμόνιες ὅτι συμπάσχω μαζύ σου, μὰ ἐνθυμήσου πόσα εὐγῆκαν ἀπὸ ἐμένα καὶ κρίνεμαι ἂν εἶμαι εἰς κατάστασιν ν' ἀνθέξω, ἐὰν ἤξευρα ὅτι ἡ παροῦσά μου ἤθελε σὲ προφθάσῃ αὐτοῦ σοῦ ἔμβαζα ἐκ τοῦ ὑστερήματος γρ. χίλια διὰ νὰ οἰκονομηθῇς μὰ εἶναι ἀνάγκη καὶ εἰς ποῖον ὄνομα νὰ κάμω τὴν ῥηθεῖσαν, ὅθεν ἐὰν σοῦ σταθῇ δυνατὸν κάμε μου τράταν διὰ μόνον τόσην σοῦμαν καὶ θέλω τὴν πληρώσῃ, εἰ δὲ φανέρωσέ μου εἰς ποῖον νὰ σοῦ τὰ στείλω καὶ τί ὀνόματα γοδήρη ἢ δίτα σας διὰ νὰ μὴν ἀπαντηθῇ καμμία δυσκολία· μὴν λυπῆσε δ' ὅτι δὲν λαμβάνεις γράμματά μου, εὔχου διὰ τὴν ὑγείαν μας ἐπειδὴ κυματιζόμεθα εἰς τὴν πανώλην· ὑγίαινε κ' ἐσὺ ἀδελφὲ ὑπομένων καθὼς ἐγώ, ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος σωθήσεται. Τὰ γράμματά σας ἂς μοῦ ἔρχονται εἰς τὸ ἑξῆς καθὼς καὶ εἰς τὰ πρωτήτερα καὶ ἐπειδὴ ἔχετε ὀλίγαις δουλειαῖς μὴ τὰ ὀλιγοστεύετε. Τὸν Δημητριάδην ἀσπασέ μου τον· δὲν μοῦ ἀναφέρεις τί περὶ αὐτοῦ. Σ.ΠΕΚΕΡΗΣ.

ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΟΝ ᾼΣΜΑ ΔΗΜΩΔΕΣ

Ἐκινῆσαν οἱ Ἀγάδες κι' ὅλη ἡ Ἀρβανητιὰ
Νὰ πᾶν 'ς τὸ Κακοσοῦλι νὰ στήσουνε καυγᾶ.
Κι' αὐτοὶ οἱ Κακοσουλιῶταις τὰ κακὰ σκυλιὰ
Ἦσαν ὅλοι κρυμμένοι 'πίσ' ἀπ' τὸν Ἁηλιᾶ·

Σὰ ῥίχνουνε ταὶς κάπαις καὶ τὰ πεσιλιὰ
Τοὺς παίρνουν κυνηγῶντας ὡς τὰ Δερβίσιανα.
Γυρίζ' ὁ γυιὸς τοῦ Πρόνιου κι' ὁ Μουχτὰρ-πασιᾶς
— Μωρὲ Κακοσουλιώταις καὶ κακὰ σκυλιὰ
Δὲν κάνετε ντιρμάνι στὴ μαύρη τὴν Τουρκιά.
— Τί λέγεις, γυιὲ τοῦ Πρόνιου καὶ Μουχτὰρ Πασιᾶ,
Δὲν εἶν' ἐδῶ ἡ Μάνη κι' οὐδὲ τὰ Μωριὰ
Νὰ σχίζετε γυναῖκες νὰ βγάζετε παιδιά·
'Εδῶ τὸ λένε Σοῦλι, Σοῦλι 'ξακουστὸ
Ποῦ πολεμοῦν γυναῖκες καὶ μικρὰ παιδιά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

'Απρίλιος 1887.

Συνεκροτήθη ἡ τακτικὴ μηνιαία συνεδρία τοῦ Συλλόγου.

Γενομένων τῶν ἀρχαιρεσιῶν διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου ἀρχόμενον ΚΓ' ἔτος τοῦ Συλλόγου ἐξελέχθησαν ἐπίτιμος μὲν πρόεδρος ὁ Κ. Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος, τακτικὸς ὁ κ. 'Εμμανουὴλ Λυκούδης, ἀντιπρόεδροι οἱ κ.κ. 'Ιγνάτιος Μοσχάκης καὶ Κωνστ. Κολιάτζος, γενικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Μιχαὴλ Π. Λάμπρος, εἰδικοὶ γραμματεῖς οἱ κ..κ Μιχαὴλ Στελλάκης καὶ Γ. Πίσσας, ταμίας ὁ κ. Κωνς. Κουτζαλέξης, ἐπιμελητὴς τῆς βιβλιοθήκης ὁ κ. Σταμ. Βάλβης καὶ διευθυντὴς τοῦ ἀναγνωστηρίου ὁ κ. 'Αλ. Α. 'Ραγκαβῆς.

'Εξελέχθησαν δ' ὁμοίως καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς Σχολῆς τῶν 'Απόρων Παίδων. Καὶ ἔφορος μὲν ὁ κ. Τιμολέων 'Αργυρόπουλος, κοσμήτορες δ' οἱ κ.κ Σ. Κονοφάος, Στ. 'Ιωαννίδης, Σπ. 'Αντωνόπουλος, Θ. Μπαλτῆς, Δ. Π. Λάμπρος καὶ Δ. Ι. Τσάτσος.

'Απεστάλησαν διὰ τοῦ γραμματέως τοῦ ἐν 'Οδησσῷ προξενείου τῆς 'Ελλάδος χρ. φρ. 253, ἀντίτιμον 115 ῥουβλίων, ἅτινα εἰσεπράχθησαν παρὰ διαφόρων ἐκ πωλήσεως τοῦ εἰς τὸν Διάδοχον Κωνσταντῖνον ποιήματος τοῦ κ. Σπυρ. Φ.'Αντύπα. Τὸ ἀντίτιμον τῆς πωλήσεως τῶν ποιημάτων τούτων ἔχει ὁρίση γενναιοφρόνως ὁ φιλόπατρις ποιητὴς ὑπὲρ τῆς ἐν 'Αθήναις Σχολῆς τῶν 'Απόρων Παίδων.

Τὸν Σύλλογον ἀντεπροσώπευσαν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντος τοῦ κυβερνήτου τῆς 'Ελλάδος 'Ιωάννου Κα-

ποδιστρίου ἐν Κερκύρᾳ ὁ γεν. γραμματεὺς κ. Μιχ. Λάμπρος, ὁ κ. Ν. Λουριώτης τακτικὸν μέλος καὶ ὁ κ. Σπυρ. Κ. Παπαγεωργίου ἀντεπιστέλλον μέλος.

Προτάσει τοῦ κ. Στ. Ἰωαννίδου ὁ Σύλλογος ἀπέστειλε συγχαρητήριον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν γηραιὸν καθηγητὴν κ. Ἰω. Σοῦτσον ἐπίτιμον αὐτοῦ μέλος ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ὁ κ. Σοῦτσος ἀπέστειλε πρὸς τὸν Πρόεδρον τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν :

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐκφράζω πρὸς ὑμᾶς καὶ δι' ὑμῶν πρὸς τὰ ἀξιότιμα μέλη τοῦ Συλλόγου, τὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὰς συγχαρητηρίους αὐτοῦ εὐχὰς ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγεσίας μου. Ἡ ὑπὸ τοῦ Παρνασσοῦ ἀπονεμομένη μοι αὕτη τιμὴ ἔχει δι' ἐμὲ ἰδιάζουσαν ἀξίαν, οὐ μόνον διότι ηὐτύχησα καὶ ἐγὼ ἄλλοτε νὰ λάβω μέρος ἐνεργὸν εἰς τὰς ἐργασίας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ ἀξιότιμος σύλλογος οὗ προΐστασθε, ἐφελκύει δικαίως τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, ἕνεκα τοῦ καλῶς νοουμένου νεωτεριστικοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ τῆς παρ' ἡμῖν εἰσαγωγῆς τῇ πρωτοβουλίᾳ αὐτοῦ, ἱδρυμάτων ἀξιολόγων, ἱδρυμάτων κοινῆς ὠφελείας καὶ ἀληθῶς φιλανθρωπικῶν, κανονικῶς λειτουργούντων ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πολιτείας.

Παρακαλῶ ὑμᾶς κ. πρόεδρε, νὰ δεχθῆτε καὶ πάλιν τὰς εὐχαριστίας μου ἐπὶ τοῖς συγχαρητηρίοις ἅτινα λίαν φιλοφρόνως εὐηρεστήθητε νὰ μοὶ ἀπευθύνητε, διὰ τοῦ ἀπὸ 30 Ἀπριλίου ὑμετέρου ἐγγράφου, ὡς καὶ τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου ὑπολήψεώς μου πρὸς τὸν διαπρεπῆ σύλλογον οὗ ἡ εὐεργετικὴ καὶ κοινωφελὴς ἐνέργεια παρὰ πάντων ὁμολογεῖται.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Μαΐου 1887.

Διατελῶ μετὰ πλείστης ὑπολήψεως
Ι. Α. ΣΟΥΤΣΟΣ.

Ἀπεβίωσεν ὁ **Νικόλαος Μαλτζινιώτης** τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ἐκ τῶν προσφιλεστέρων καὶ παλαιοτέρων. Ὁ Μαλτζινιώτης ὑπηρέτησε τὸν Σύλλογον πολλάκις καὶ ὡς ἐλεγκτὴς καὶ ὡς κοσμήτωρ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων.

ΚΛΕΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΝ ΛΕΙΨΙᾼ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΑΥΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΙΩΑΚΕΙΜ ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ	Φρ. Χρ.	20
» **ΕΞΑΜΗΝΟΣ**	» »	10

Συνδρομηταὶ ἐγγράφονται ἐν τῷ Διεθνεῖ Βιβλιοπωλείῳ τοῦ κ. Καρόλου Μπέκ (ἐν ὁδῷ Ἑρμοῦ).

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ

μεταφρασθεῖσαι μετὰ εἰσαγωγῶν καὶ σχολίων

ὑπὸ Γεωργιου Μ. Σακορραφου

Αἱ τραγῳδίαι τοῦ Εὐριπίδου Μήδεια (ἐκδ. Β'), Ἑκάβη, Ἱππόλυτος ὁ Στεφανηφόρος, καὶ πωλεῖται ἑκάστη ἀντὶ δραχμῆς ἐν τῷ τυπογραφείῳ Ἀλ. Παπαγεωργίου.

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται *πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ* κ. **Ἀλέξανδρον Παπαγεωργίου** (ἐν ὁδῷ Ὀφθαλμιατρείου, παρὰ τὸν ναὸν Ἁγίου Γεωργίου), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεως διατριβῶν πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** καθηγητήν, μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπείας (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4).

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	**12**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	**15**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδένʼ ἀποστέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Ἰονικῆς Τραπέζης. Αἱ δʼ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια Γαλλικά.

Ἐν τῇ ὑπὸ Γ. Δ. Ζηκίδου δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ προηγουμένῳ φυλλαδίῳ τοῦ Παρνασσοῦ διατριβῇ «χωρία Ξενοφῶντος διορθούμενα», σελ. 338, ἀπαντᾷ «ὅ λ α ς παρασάγγας» ἀντὶ «ὅ λ ο υ ς παρασάγγας».

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ι'. — ΤΕΥΧΟΣ Θ' ΚΑΙ Ι'
Μάϊος καὶ Ἰούνος 1887

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ
1887

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπεία συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. *Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Δημητρίου Κ. Κοκκίδου, Τιμολέοντος Ἠλιοπούλου* καὶ *Ἰω. Σακκελίωνος* καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. *Σίμου Μπαλάνου.*

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΟΥΓΚΩ

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ[1]

Κύριοι,

Οὔτε περὶ τοῦ Οὐγκώ, οὔτε περὶ τοῦ Ρουὶ Βλᾶς προτίθεμαι νὰ σᾶς ὁμιλήσω. Ἐκεῖνος, μεθ' ὅλα τῆς κριτικῆς τὰ ἀνηλεῆ κτυπήματα, συμπεριλαμβάνεται μετὰ τῶν ἀθανάτων τοῦ πνεύματος ἐργατῶν, τὸν δὲ ἥρωα τῆς ἑσπερινῆς ταύτης συναθροίσεως, ὅσοι συνέπεσε νὰ μὴ ἀναγνώσητε τὸ γαλλικὸν δρᾶμα, γνωρίζετε ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐκ τοῦ μελοδράματος τοῦ Μαρκέτη.

Ὁ ἡμέτερος ἥρως εἶνε ἁπλοῦς θαλαμηπόλος. Εὐγενὴς φύσις, κεφαλὴ ἐλαφρά, καρδία μεγάλη. Ἡ καρδία αὐτοῦ, ἥτις εἶνε ὁ μόνος τῆς ζωῆς του ὁδηγός, εἶνε τοσοῦτον εὐρεῖα, ὥστε ἀπετόλμησε νὰ περιλάβῃ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν βασίλισσαν τῆς μεγάλης τῷ καιρῷ ἐκείνῳ Ἱσπανίας. Παρασυρόμενος ἐκ τοῦ ὁρμητικοῦ πάθους, ἐνεπιστεύθη τὰς τύχας αὐτοῦ εἰς τὸν Δὸν Σαλούστιον, ὅστις κατὰ μοιραίαν σύμπτωσιν δὲν εἶχε καρδίαν. Ἐπαφέθη τυφλῶς εἰς ἐκεῖνον, ἀποτυφλούμενος ἐκ τοῦ βασιλείου ἔρωτός του, καὶ κατέστη ἡ χείρ, ἥτις παρεσκεύασε μετὰ τοῦ ἰδίου ὀλέθρου καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς δυσμοίρου βασιλίσσης.

Ἰδοὺ τὸ δρᾶμα, οὗτινος ἔμμετρον ἑλληνικὴν μετάφρασιν ἀπετόλμησα νὰ ἐκπονήσω πρό τινων ἐτῶν. Ὁ Ρουὶ Βλᾶς μετὰ μικρὸν θὰ σᾶς διηγηθῇ τὰ τῆς ὀνειροπόλου νεότητός του. Πρὸς ἁπλῆν ὑπόμνησιν περιορίζομαι νὰ εἴπω ὅτι ἀνεπαισθήτως ὁ ποιητικὸς θαλαμηπόλος τοῦ Δὸν Σαλουστίου ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὕψιστον τῆς πολιτείας ἀξίωμα καὶ ηὐτύχησεν, ὡσεὶ ἐν ὀνείρῳ, νὰ διευθύνῃ τῆς πατρίδος αὐτοῦ τὰς τύχας. Ἡ κακοῦργος χεὶρ τοῦ ἐξορίστου μεγιστᾶνος καὶ τῆς Μαρίας τοῦ Νεοβούργου ὁ ἔρως τὸν ἀνεβίβασαν εἰς τὴν περιφανῆ περιωπήν, ἀπὸ τῆς ὁποίας—ὁ ἁπλοῦς!—ἤλπισεν ὅτι ἤθελε δυνηθῆ νὰ σώσῃ τὴν κλυδωνιζομένην ἐξ ἐσωτερικῶν σπαραγμῶν Ἱσπανίαν!

Ὁ Δὸν Σαλούστιος εἶνε ὁ Ἰάγος τοῦ Σαικσπειρείου ἀριστουργή-

[1] Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ Π α ρ ν α σ σ ῷ κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 4 Μαρτίου.

ματος. Αὐτὸς ὑφαίνει, ἀοράτως καὶ μυστηριωδῶς, τὸν ἱστόν, εἰς ὃν θὰ περιπλακῇ ἡ πολυτλήμων βασίλισσα. Τὴν μισεῖ δι' ὅλης τῆς ὁρμῆς ἱσπανικοῦ πάθους, διότι τὸν ἐδίωξεν ἐκ τῆς Αὐλῆς καὶ τὸν κατεδίκασεν εἰς ἐξορίαν. Ἡ κατ' αὐτοῦ δυσμένεια τῆς ἀνάσσης ὀφείλεται εἰς ἀθώας ἀκολούθου της παραπλάνησιν, ἧς αἰτία ἦτο ὁ πρὸς τὸν πανίσχυρον Δὸν Σαλούστιον ἀνύποπτος ἔρως τῆς δυστυχοῦς κόρης. Τῷ ἐπιβάλλει νὰ τὴν νυμφευθῇ. Ὁ διευθυντὴς τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας τῆς Ἱσπανίας νὰ νυμφευθῇ οὐτιδανὴν ἀκόλουθον! Προτιμοτέρα ἡ πτῶσις καὶ ἡ ἐξορία. Ἀλλὰ πίπτων θὰ συμπαρασύρῃ καὶ τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ τὸν ἐργάτην.

Καλεῖ ἐσπευσμένως τὸν ἐξάδελφόν του Δὸν Καίσαρα, ὅστις, τέλειος τύπος βοημοῦ, διήρχετο κατὰ συγκυρίαν ἐκ τῶν μεγάρων του. Κατασπαταλήσας εἰς ἔρωτας, οἰνοποσίας καὶ χαρτοπαίγνια τὴν κολοσσιαίαν περιουσίαν του, ἀπομένει πλάνης καὶ ἄστεγος, τυχοδιώκτης καθ' ὅλα, ἀλλὰ διατηρῶν τὴν ἀνεξάντλητον χάριν καὶ φαιδρότητα τοῦ προτέρου βίου του. Τοῦτον ἐπιζητεῖ ὡς ὄργανον τῶν καταχθονίων σκοπῶν του ὁ Δὸν Σαλούστιος. Ἀποτυγχάνων ἐγκολποῦται τὸν Ῥουὶ Βλᾶς. Ὁ ὀνειροπόλος Ῥουὶ Βλᾶς μαγεύεται ἐκ τῆς νέας ζωῆς, ἣν πάντοτε ἐφαντάσθη καὶ ἐπόθησε, καὶ ἥτις δι' ἀνθέων ἐστρωμένη καὶ τιμὰς προαγγέλλουσα διηνοίγετο ἐνώπιόν του. Ἀφέθη εἰς τὸ ῥεῦμα, τὸ ὁποῖον τὸν παρέλαβε, μὴ ἔχων συνείδησιν καθαρὰν τῆς ἀποφάσεως καὶ τοῦ σκοποῦ. Τὸν εἶχεν ἤδη ἀποκοιμήσει ὁ ἔρως τῆς βασιλίσσης καὶ τὰ χρυσᾶ τῆς πληρώσεως τῶν ἀδυνάτων πόθων του ὄνειρα.

Ἰδοὺ τὸ δρᾶμα. Ἄρχομαι ἀπὸ τῆς πρώτης συναντήσεως τοῦ Δὸν Καίσαρος καὶ Δὸν Σαλουστίου.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ, ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ[1]

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ἦλθες, παραλυμένε, τὸ λοιπόν;

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ὁλόκληρος,
Ἐξάδελφε.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Μεγάλην προξενεῖ χαρὰν

[1] Πρᾶξις Α', Σκηνὴ Β'.

Ἑνὸς ἀχρείου καθὼς σὺ ἐμφάνισις.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ χαιρετῶν

Χαίρω πολύ . . .

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ἐμάθαμεν πολὺ καλὰ
Τὰ κατορθώματά σου.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Σᾶς ἀρέσκουσι ;

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Τῶν ἄθλων σου γνωρίζω τὰ καλλίτερα.
Προχθὲς τὴν νύκτα, ἦτο ἡ παραμονὴ
Τοῦ πάσχα, ἐληστεύθη ὁ Δὸν Κάρολος
Δὲ Μίρα. Καὶ τὸ ξίφος τὸ πολύτιμον
Καὶ τὸ κολόβιόν του τοῦ ἀφῄρεσαν.
Ἡ συμμορία μόνον τὸν μανδύαν του
Τοῦ ἄφησε, διότι τὸν ἐγνώριζεν
Ἱππότην τοῦ ἁγίου Ἰακώβου.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Μπᾶ!
Καὶ διατί ;

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Διότι ὁ μανδύας του
Ἔφερε τὰ διάσημα τοῦ Τάγματος.
Τί θὰ εἰπῇς διὰ τὴν προσβολὴν αὐτήν ;

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Διάβολε ! πῶς ζῶμεν εἰς κακοὺς καιρούς.
Θεέ μου! ποῦ θὰ καταντήσωμεν, ἐὰν
Οἱ κλέπται μὲ τὸν ἅγιον Ἰάκωβον
Ἐργολαβοῦν καὶ θέλουν νὰ τὸν κάμωσι
Καὶ σύντροφόν των ;

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ἦσο εἷς ἀπὸ αὐτούς.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ἔ, καὶ ἂν ἤμην ; ἔστω, ἤμην καὶ ἐγώ.
Ἀλλὰ τὸν Κάρολόν σας οὔτε ἤγγισα.
Ἁπλῶς καὶ μόνον συμβουλὰς τοὺς ἔδωσα.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Χειρότερα ἀκόμη. Μόλις ἔδυσε

Χθὲς νύκτα ἡ σελήνη, εἰς τὴν κεντρικὴν
Πλατεῖαν κάθε εἴδους, ἀνυπόδυτοι
Καὶ χωρὶς πίλους, ἄνθρωποι τῆς ἀγορᾶς,
Ἔξω καταγωγίου συνωθούμενοι
Κ' ἐκεῖ ὀχλαγωγοῦντες τὴν περίπολον
Προσέβαλον. — Μαζῆ των πάλιν ἦσο σύ.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ποτὲ δὲν κατεδέχθην μ' ἕνα φύλακα
Νὰ κτυπηθῶ κατέργου. Ἤμην· τίποτε
Πλειότερον. Οἱ ἄλλοι ἔδιδαν σπαθιαῖς,
Κ' ἐγὼ βαδίζων μόνος ὑπὸ τὰς στοὰς
Ἔκαμνα στίχους. Ἐκτυπήθησαν πολύ.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Αὐτὰ δὲν εἶνε μόνον.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ἂς ἀκούσωμεν.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐκτὸς ἄλλων πράξεων,
Κατηγορεῖσαι ὅτι μὲ συντρόφους σου,
Οἵτινες πάντα νόμον παραβλέπουσι,
Διὰ τῆς βίας τὸ ταμεῖον ἤνοιξες
Τῆς ἀλαταποθήκης.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Τὸ ὁμολογῶ
Ἀλλ' ἡ Γαλλία εἶνε χώρα ἐχθρική.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Εἰς Φλαμανδίαν, συναντήσας καθ' ὁδόν,
Ἐλήστευσες τὸν μοναχὸν Βαρθελεμῆν,
Ὅστις τοῦ ἀμπελῶνος τὸ εἰσόδημα
Ἔφερεν εἰς τὸ Μὸνς δι' εὐσεβεῖς σκοπούς.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Εἰς Φλαμανδίαν ;— Ἴσως· ἐταξείδευσα
Πάρα πολύ. — Δὲν εἶνε ἄλλο τίποτε ;

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Δὸν Καῖσαρ, τῆς αἰσχύνης τὸ ἐρύθημα
Εὐθὺς μοῦ ἀναβαίνει εἰς τὸ πρόσωπον,
Ὁσάκις σὲ συλλογισθῶ.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Πολὺκαλά.

Ἀφήσατέ το τότε ν' ἀναβῇ.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ἀλλὰ

Ἡ οἰκογένειά μας . . .

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Μόνος δὰ ὑμεῖς
Τὸ ἀληθές μου ὄνομα γνωρίζετε
Εἰς τὴν Μαδρίτην· διὰ οἰκογένειαν
Μὴ ὁμιλῶμεν.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Μία μαρκησία χθὲς
Ἔξω τῆς ἐκκλησίας μὲ ἠρώτησε :
— Τίς εἶν' ἐκεῖνος ὁ ληστὴς ἐκεῖ
Καὶ τοῦ Ἰὼβ αὐτοῦ ἐλεεινότερος
Καὶ ὅμως μᾶλλον τοῦ Βραγὰνς ἀγέρωχος,
Ὅστις τὰ πάντα περιεργαζόμενος
Φουσκόνει κ' ὑψηλὰ κρατεῖ τὴν κεφαλήν,
Τὴν ἀθλιότητα μὲ ὕφος ἀλαζὸν
Ζητῶν νὰ κρύψῃ, ὅστις μὲ τὴν χεῖρά του
Κρατῶν τοῦ ξίφους τὴν λαβὴν μὲ αὐθεντικὸν
Καὶ ὑψηλόφρον ἦθος εἰς περίπατον
Τὸν τρυπημένον ὁδηγεῖ μανδύαν του
Καὶ τὰ σχισμένα ὑποδήματα ;

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Καὶ σεῖς
— Ἆ ! ὁ καϋμένος Ζαφαρῆς ! θὰ εἴπατε.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Δὲν εἶπα τοῦτο, ἀλλὰ ἠρυθρίασα.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ἡ δὲ κυρία θὰ ἐγέλασε. Λαμπρά !
Πῶς μὲ ἀρέσκει τὸ νὰ κάμνω νὰ γελοῦν
Γυναῖκες !

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Μετὰ δολοφόνων πάντοτε
Σχετίζεσαι ἀτίμων.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Καὶ μὲ μαθητὰς

Ἀθώους καθὼς πρόβατα, μὲ κληρικούς.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Παντοῦ σὲ συναντῶσι μετὰ γυναικῶν
Διεφθαρμένων.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Εἶνε κόραι φαντασταί,
Ὅλαι ἀγάπη! Ἔ καλά! καὶ διὰ σᾶς
Δὲν λέγουν τόσα; Δὲν κατηγοροῦν καὶ σᾶς
Διὰ ὁμοίας κατακτήσεις γυναικῶν
Ὡραίων καὶ μὲ βλέμμα γοητευτικόν,
Ποῦ πάντοτε ἐμπνέει τὰ τραγούδια μου;

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Καὶ τέλος ἔχεις φίλον τὸν Ματαλοβόν,
Τῆς Γαλικίας τὸν ἀπαίσιον ληστήν,
Ὅστις, μεθ' ὅλα τῆς ἀστυνομίας μας
Τὰ μέτρα, τὴν Μαδρίτην κατερήμωσε.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ἄς κρίνωμεν, ἂν θέλετε, μὲ δίκαιον.
Γυμνὸς θὰ ἤμην ἂν δὲν τὸν ἐγνώριζα,
Καὶ τοῦτο δὲν θὰ ἦτο εὐπρεπές. Χωρὶς
Ἐνδύματα ἰδών με τὸν Δεκέμβριον
Εἰς τὰς ὁδούς, πολὺ μὲ ἐλυπήθη.—Καὶ
Τοῦ φιλαρέσκου καὶ εὐώδους κόμητος
Τῆς Ἄλβας τὸ κολόβιον, ποῦ ἔκλεψαν
Τὸν παρελθόντα μῆνα . . .

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Τί;

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ἔχω ἐγώ.
Ἐκεῖνος μοῦ τὸ ἔδωσε.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Τὸ ἔνδυμα
Τοῦ κόμητος; Καὶ δὲν αἰσχύνεσαι;

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ποτὲ
Κολόβιον νὰ φέρω δὲν θὰ αἰσχυνθῶ
Πεποικιλμένον, χρυσοκέντητον, ἀφοῦ
Μοῦ δίδῃ τὸν χειμῶνα ζέστη κ' εὐμορφιά

Τὸ καλοκαῖρι. — Καινουργὲς δὲν βλέπετε
Πῶς εἶνε;

(Ἡμιανοίγει τὸν μανδύαν του, ὑφ' ὃν διακρίνεται λαμπρὸν ἐξ ἐρυθρᾶς μετάξης καὶ χρυσοποίκιλτον κολόβιον).

Πλήρη ἔχει τὰ θυλάκια
Ἀπὸ χιλίας πρὸς τὸν κόμητα ἐρωτικὰς
Ἐπιστολάς. Ποσάκις ἄθλιος, πεινῶν,
Ἐρωτευμένος, βλέπω μαγειρεῖόν τι
Εἰς κἄποιον ὑπόγειον θερμόν, κ' ἐκεῖ
Τῶν φαγητῶν ἡ κνίσσα εἰς τοὺς ῥώθωνας
Μοῦ ἔρχεται. Ἔ, τότε κάθημαι ἐκεῖ,
Ἀναγινώσκων τοῦ κυρίου κόμητος
Τὰ τρυφερά του γράμματα καὶ ἀπατῶν
Τὸν στόμαχον καὶ τὴν καρδίαν ἐν ταὐτῷ,
Ἀπολαμβάνω τὴν ὀσμὴν τοῦ γεύματος
Καὶ τὴν σκιὰν τοῦ ἔρωτος!

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Δὸν Καῖσαρ . . .

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ἔ!

Ἐξάδελφέ μου, παῦσαι τὰ παράπονα.
Εἶμαι μεγάλος κύριος, ἀλήθεια,
Καὶ συγγενής σας. Μὲ ὀνομάζουν Καίσαρα,
Κόμητα Δὲ Γαρόφα. Ἀλλ' ἡ τύχη μου
Ἐκ γενετῆς τρελὸν μὲ ἔκαμε. Κ' ἐγὼ
Πλούσιος ἤμην, κτήσεις καὶ ἀνάκτορα
Εἶχον καὶ ἠδυνάμην ἀξιοπρεπῶς
Νὰ συντηρῶ καμμίαν Σελιμένην. Πλὴν
Πρὶν ἔτι συμπληρώσω ἔτη εἴκοσι
Τὰ εἶχον σπαταλήσει ὅλα, καὶ ἀπὸ
Τὰς εὐτυχίας, ἀληθεῖς, πλαστάς, οὐδὲν
Ἔμεινε πλέον, εἰμὴ πλῆθος πιστωτῶν,
Οἵτινες ἐφωνάσκουν τὸ κατόπιν μου.
Τότε ἐτράπην εἰς φυγὴν καὶ ἤλλαξα
Τὸ ὄνομά μου. Ἄλλο τώρα τίποτε
Δὲν εἶμαι παρὰ ἕνας μόνον Ζαφαρῆς
Εὐτράπελος, ποῦ ἄλλος ἀπὸ σᾶς κανεὶς
Νἀναγνωρίσῃ δὲν θὰ δυνηθῇ. Ποτὲ

Τὰ χρήματά σας δὲν τὰ εἶδα, κύριε.
Ἔ, δὲν μὲ μέλλει. Νύκτα ἀναπαύομαι
Ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου κλίνων κεφαλὴν
Ὑπὸ τὸ κυανοῦν στερέωμα, ἐμπρὸς
Τῶν γηραιῶν μεγάρων τῶν Τρεβέ. — Ἐκεῖ
Ἐννέα τώρα ἔτη μὲ εὑρίσκ' ἡ νύξ.—
Καὶ πάλιν εἶμαι εὐτυχής. Μὰ τὸν θεόν,
Εἶνε ὡραία τύχη. Πάντες ὡς νεκρόν,
Μὲ ἐκλαμβάνουν, ἢ εἰς τὸν διάβολον,
Εἰς τὰς Ἰνδίας εὑρισκόμενον. Διψῶ,
Ἀπὸ τὴν κρήνην πίνω τὴν γειτονικήν,
Καὶ ἔπειτα βαδίζω θριαμβευτικῶς.
Τ' ἀνάκτορά μου, ἀπὸ ὅπου ἄλλοτε
Τὰ χρήματά μου ὅλα ἔκαμαν πτερά,
Ὁ Ἐσπινόλας τὰ κατέχει σήμερον,
Ὁ πρεσβευτὴς τοῦ Πάπα. Τί νὰ γείνῃ, ἔ!
Ὅταν ἐκ τύχης διαβαίνω ἀπ' ἐκεῖ,
Εἰς τοὺς ἐργάτας τοῦ κυρίου πρεσβευτοῦ,
Ὅπου λαξεύουν Βάκχον εἰς τὴν θύραν του,
Τὰς συμβουλάς μου δίδω.—Τώρα δύνασθε
Νὰ μοῦ δανείσετ' ἕως δέκα τάλληρα;

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ἔ, ἄκουσέ με . . .

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ, σταυρῶν τοὺς βραχίονας

Τώρα καὶ τὸ ὕφος σας
Ἂς ἴδωμεν.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ὦ Καῖσαρ, σὲ ἐκάλεσα
Διότι νὰ σὲ ὠφελήσω ἤθελα.
Πλούσιος, ἄνευ τέκνων καὶ πρεσβύτερος,
Μὲ λύπην μου σὲ βλέπω εἰς τὴν ἄβυσσον
Φερόμενον καὶ θὰ σὲ σύρω ἐξ αὐτῆς.
Καθὼς σὲ βλέπω τώρα, εἶσαι δυστυχής.
Ὅσα ὀφείλεις θὰ πληρώσω, ὅλας σου
Τὰς κτήσεις θ' ἀποδώσω, καὶ εἰς τὴν αὐλὴν
Ὡραῖον πάλιν, ἐρωτότροπον ὡς πρὶν
Θὰ εἰσαγάγω κύριον. Ὁ Ζαφαρῆς
Θὰ ἀποθάνῃ ἵνα ἀναγεννηθῇ

Ὁ Καῖσαρ· θέλω ὅλως κατ' ἀρέσκειαν,
Ἀφθόνως, ἄνευ φόβου, εἴτε μέλλοντος
Φροντίδα, νὰ ἀντλῇς ἐκ τοῦ ταμείου μου.
Ὁπόταν ἔχῃ συγγενεῖς ὁ ἄνθρωπος
Ἀνάγκη, Καῖσαρ, νὰ τοὺς βοηθῇ καὶ νὰ
Προσφέρεται εὐσπλάγχνως...

(Ἐφόσον ὁ Σαλούστιος ὁμιλεῖ, ἡ ὄψις τοῦ Καίσαρος ἀναλαμβάνει ἔκφρασιν αὐξούσης ἐκπλήξεως ἀνθρώπου εὐτυχοῦς καὶ πιστεύοντος εἰς ὅσα ἀκούει).

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ὡς διάβολος
Εἴχατε πνεῦμα πάντοτε, καὶ ὅλ' αὐτὰ
Ἔχουν μεγάλην εὐγλωττίαν. Λέγετε.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ἀλλ' ὑπὸ ἕνα ὅρον, Καῖσαρ. Παρευθὺς
Θὰ σοῦ τὸν ἐξηγήσω. Λάβε κατ' ἀρχὰς
Ὅσα μαζῇ μου ἔχω χρήματα.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

(λαμβάνων τὸ πλῆρες χρυσίου χρηματοφυλάκιον)

Ἀλλὰ
Αὐτὸ εἶνε ἐξόχως θαυμαστόν.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Εὐθὺς
Θέλω σοῦ δώσει ἄλλα πεντακόσια
Δουκάτα.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ ἔκθαμβος

Ὦ μαρκήσιε...

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Καὶ μάλιστα
Σήμερον.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ἀλλὰ σεῖς μὲ κατεκτήσατε
Ὁλόκληρον. Ὡς πρὸς τὸν ὅρον, παρευθὺς
Προστάξατέ με. Μὰ τὴν πίστιν μου, ἰδοὺ
Τὸ ξίφός μου, καὶ εἶμαι δοῦλός σας.
Ἂν σᾶς ἀρέσκῃ τοῦτο, εἶμαι ἕτοιμος
Νὰ τὸ σταυρώσω μὲ τὸν Δὸν Σπαβέντον, ποῦ
Εἶνε τοῦ ᾅδου ἀρχηγός.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Τὸ ξίφος σου
Δὲν θέλω, Καῖσαρ, κ' ἔχω λόγον.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Τότε τί;
Δὲν ἔχω ἀπολύτως ἄλλο τίποτε.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ χαμηλοτέρᾳ φωνῇ

Νομίζω πῶς γνωρίζεις κάθε ἄθλιον
Εἰς τὴν Μαδρίτην. Εἶν' εὐτύχημα αὐτό.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Μεγάλως μὲ τιμᾶτε . . .

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ὄχλον πάντοτε
Μαζῇ σου σύρεις, νὰ ἐγείρῃς δύνασαι
Ὀχλαγωγίαν ἐν ἀνάγκῃ. Ἴσως δύναται
Αὐτὸ νὰ χρησιμεύσῃ.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Καθὼς φαίνεται,
Μὰ τὴν τιμήν μου, θέλετε μελόδραμα
Νὰ κάμετε. Καὶ ποῖον μέρος ἆρά γε
Δίδετε εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν μου;
Ἡ μουσικὴ θὰ ἦνε ἢ τὸ ποίημα;
Προστάξατε. Εἶμαι φοβερὸς ὀχλαγωγός.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ἀλλ' ἀποτείνομαι πρὸς τὸν Δὸν Καίσαρα,
Καὶ ὄχι πρὸς τὸν Ζαφαρῆ.
(ἐπὶ μᾶλλον ταπεινῶν τὴν φωνήν)
Ἰδοὺ λοιπόν:
Ἔχω τινὸς ἀνάγκην, ὅστις παρ' ἐμοὶ
Διά τι ἔργον σκοτεινὸν νὰ ἐργασθῇ,
Ἵνα δημιουργήσω μέγα τι συμβάν.
Κακὸς δὲν εἶμαι, ἀλλὰ εἶνε ἡ στιγμὴ
Τοιαύτη, ὥστε καὶ ὁ περισσότερον
Εὐαίσθητος, ἀφίνων πᾶσαν συστολήν,
Συντόνως εἰς τὸ ἔργον πρέπει νὰ δοθῇ.
Θὰ γείνῃς πλούσιος, πλήν, χωρὶς θόρυβον,
Πρέπει νὰ μὲ συνδράμῃς, ὡς οἱ κυνηγοὶ
Κρύπτουν κλωστὴν ὑπό τι λάμπον κάτοπτρον,

Νὰ στήσω τὴν παγίδα εἰς κορυδαλόν,
Ἢ μᾶλλον μίαν κόρην. Πρέπει τὸ λοιπὸν
— Δὲν εἶσαι δὰ καὶ λίαν εὐσυνείδητος —
Διὰ σχεδίου θαυμασίου, τρομεροῦ,
Ἵνα ἐκδικηθῶ.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ἐκδικηθῆτε;

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ναί.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Καὶ κατὰ τίνος;

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Κατὰ γυναικός.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ *ἀτενίζων αὐτὸν ἀγερώχως.*

Ὢ μὴ
Εἴπῆτε ἄλλο πλέον.—Φθάνει. Ἐν τιμῇ,
Ἰδού, ἐξάδελφέ μου, τίς ἡ γνώμη μου
Ὡς πρὸς αὐτό.—Ἐκεῖνος, ὅστις ταπεινῶς,
Ὄχι εὐθέως θέλει νὰ ἐκδικηθῇ,
Καὶ δύναται νὰ φέρῃ σπάθην, εὐγενὴς
Διὰ πλεκτάνης, ἐναντίον γυναικὸς
Ἀνήρ, ἐκεῖνος, ὅστις ἄρχων γεννηθείς,
Δὲν ἐνεργεῖ ἢ ὡς κοινὸς κατάσκοπος,
Ἐκεῖνος, εἴτε τῆς Καστίλλης μεγιστὰν
Τύχει νὰ ἦνε ἢ ἠχοῦσι χάριν του,
Ὁσάκις διαβαίνει, ἦχοι σάλπιγγος,
Ἢ εἶνε φορτωμένος ἀξιώματα,
Τιμάς, ἢ ὑποκόμης ἢ μαρκήσιος
Εἶνε αὐτός, γενναίου οἴκου, παλαιοῦ
Ἀπόγονος—δὲν εἶνε δι' ἐμέ, εἰμὴ
Εἷς ἄνθρωπος ἀχρεῖος, καταχθόνιος,
Καὶ σκοτεινός, ὁποῖον ἤθελα χαρῇ
Νὰ ἴδω κρεμασμένον εἰς τὴν πόλιν μας
Εἰς ἀμοιβὴν τῆς ῥυπαρᾶς δειλίας του.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Δὸν Καῖσαρ! . . .

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Οὔτε λέξιν, μὲ ὑβρίζετε!

(ρίπτων τὸ χρηματοφυλάκιον εἰς τοὺς πόδας τοῦ Δὸν Σαλουστίου)
Τὸ μυστικόν σας μὲ τὸ χρῆμά σας μαζῆ
Φυλάξατέ τα. Ἐννοῶ τοὺς κλέπτας καὶ
Ληστάς, τοὺς δολοφόνους· ἐννοῶ ἐὰν
Εἰς τῆς νυκτὸς τὸ σκότος ἐκβιάζομεν
Μὲ ἔφοδον, μὲ δόρυ εἰς τὰς χεῖρας καὶ
Μὲ πειρατὰς συντρόφους, ἕνα πύργον· ἢ
Ἂν κρεουργοῦμεν, ὡς λησταὶ ποῦ εἴμεθα,
Τοὺς ὑπηρέτας καὶ τοὺς δεσμοφύλακας,
Ἴσοι πρὸς ἴσους, ἄνδρες κατ' ἀνδρῶν. Ἀλλὰ
Τὸ νὰ ἐπιδιώκῃς τὴν καταστροφὴν
Κ' ὑπὸ τοὺς πόδας νὰ ἀνοίγῃς γυναικὸς
Ἓν βάραθρον· ὡς ὅπλον ἐναντίον της
Αὐτὴν νὰ λάβῃς τὴν ἀδυναμίαν της·
Νὰ τὸ συλλάβῃς τὸ ταλαίπωρον πτηνὸν
Διὰ πλεκτάνης· πρὶν ἢ γείνω ἄτιμος
Τόσον πολὺ καὶ μισητὸς καὶ ἄθλιος,
Οὐτιδανὸς καὶ μοχθηρός, ἀκόμη ἂν
Διὰ τοῦ μέσου μόνον τούτου πλούσιος
Θὰ ἐγινόμην καὶ μεγάλος κύριος,
Θὰ ἐπροτίμων κῦνες τὸ κρανίον μου
Εἰς τὰ βασανιστήρια νὰ φάγωσι.
Γνωρίζει τὴν ψυχήν μου ὁ θεός, αὐτὸς
Νὰ μαρτυρήσῃ δύναται.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ἐξάδελφε . . .

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Δὲν θὰ φθονήσω τἀγαθά σας πώποτε.
Ἐφόσον ζῶ τὴν ἐλευθέραν μου ζωήν,
Εἰς τὴν πηγὴν θὰ εὕρω ὕδωρ ἄφθονον,
Εἰς τοὺς ἀγροὺς ἀέρα, κἄποιον ληστὴν
Ἵνα μοῦ δώσῃ εἰς τὴν πόλιν ἔνδυμα
Διὰ τὸ ψῦχος, τὴν ψυχήν μου πρόθυμον
Νὰ λησμονήσῃ παρελθόντα ἀγαθά,
Καὶ εἰς τὰ μέγαρά σας, κύριε, στοάς,
Ὅπου τὴν μεσημβρίαν ν' ἀναπαύωμαι
Ἀμέριμνος καὶ στρέφων εἰς τὸν ἥλιον
Τοὺς πόδας μου, τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν σκιάν.

— Σᾶς χαιρετῶ. Γνωρίζει μόνος ὁ θεὸς
Τίς εἶνε ἐκ τῶν δύο μας ὁ δίκαιος.
Μὲ τοὺς ὁμοίους, τοὺς ἀνθρώπους τῆς Αὐλῆς,
Θὰ σᾶς ἀφήσω, Δὸν Σαλούστιε, κ' ἐγὼ
Μὲ τοὺς λῃστάς μου μένω. Μὲ τοὺς λύκους ζῶ,
'Αλλ' ὄχι μὲ ἐχίδνας.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ἄκουσε . . .

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Ποτέ.
Ἂς τελειώσῃ ἡ ὑπόθεσις αὐτή.
Ταχέως στείλατέ με εἰς τὴν φυλακήν,
Ἂν τὸ ἐπιθυμεῖτε.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Περισσότερον
Ὡς ἀποσκληρυνθέντα σὲ ἐνόμιζα.
Ἡ δοκιμή μου σὲ ὠφέλησε. Πολὺ
Εὐχαριστοῦμαι. Δόσε μοι τὴν χεῖρά σου.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Πῶς!

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Νὰ σὲ δοκιμάσω ἤθελα. Αὐτὰ
Τὰ εἶπα ὅλα διὰ νὰ ἀστειευθῶ.
Τίποτε ἄλλο.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Θὰ πιστεύσω ὄρθιος
Ὅτι κοιμῶμαι. Ἡ ἐκδίκησις
Καὶ ἡ συνωμοσία, ἡ γυνή . . .

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Σκιά,
Ἄνεμος, φαντασία!

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Δόξα τῷ Θεῷ!
Ὄνειρον τῶν χρεῶν μου ἡ ἐξόφλησις;
Τὰ πεντακόσια δουκάτα ἄνεμος;

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ὑπάγω νὰ τὰ φέρω.

(Διευθύνεται πρὸς τὴν ἐν τῷ βάθει θύραν καὶ νεύει εἰς τὸν Ρουΐ Βλᾶς νὰ εἰσέλθῃ).

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

(εἰς τὰ προσκήνια, παρατηρῶν λοξῶς τὸν Δὸν Σαλούστιον)

'Α ! προδότου πρόσωπον !

Καὶ ἂν σοῦ εἴπῃ *ναὶ* τὸ στόμα του, ἀλλὰ

Τὸ βλέμμα λέγει *ἴσως*.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ρουΐ Βλᾶς,

'Εδῶ νὰ μείνῃς.

(πρὸς τὸν Δὸν Καίσαρα)

'Επανέρχομαι εὐθύς.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ, ΡΟΥΐ ΒΛΑΣ[1]

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Λοιπὸν δὲν ἠπατήθην, μὰ τὴν πίστιν μου !

Σὺ εἶσαι, Ρουΐ Βλᾶς ;

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Σὺ εἶσαι, Ζαφαρῆ ;

Καὶ τί ζητεῖς εἰς τὰ ἀνάκτορα αὐτά ;

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Περαστικὸς εἰσῆλθα· ἀλλ' ἀναχωρῶ.

Εἶμαι πτηνὸν καὶ ἀγαπῶ τὴν ἔκτασιν.

Πρὸς τί μετημφιέσθης μὲ τὸ ἔνδυμα

Αὐτό ;

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Αὐτὸ συμβαίνει ὅταν φαίνωμαι

Μὲ ἔνδυμα ἄλλο.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Τί μοῦ λέγεις ;

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Δόσε μου

Τὴν χεῖρά σου νὰ σφίγξω, καθὼς ἄλλοτε

Τοὺς εὐτυχεῖς ἐκείνους χρόνους τῆς χαρᾶς

Καὶ ἀθλιότητός μου, ὅτε ἄστεγος

'Επέρων τὴν ἡμέραν, νῆστις, κ' ἔτρεμα

Τὴν νύκτα ἐκ τοῦ ψύχους, ὅτ' ἐλεύθερος

[1] Πρᾶξις Α'. Σκηνὴ Γ'.

Ὑπῆρξα ἐπὶ τέλους ! — Ἤμην ἄνθρωπος
Ἀκόμη τότε, ὅτε μὲ ἐγνώριζες !
Ἐκ τοῦ λαοῦ κ' οἱ δύο καταγόμενοι
— Εἴμεθα τότε εἰς τοῦ βίου τὴν αὐγήν ! —
Τόσον πολὺ ἀλλήλους ὡμοιάζομεν
Ὥστε ὡς δύο ἀδελφοὺς ἐνόμιζον.
Ἀφ' ἧς ὡραία ἡ αὐγὴ ἀνέτελλεν
Ἐψάλλομεν· τὴν νύκτα ἐκοιμώμεθα
Ἐγγὺς ἀλλήλων ὑπὸ τὸ διάστερον
Στερέωμα, καὶ μόνος ὁ καλὸς θεὸς
Μᾶς ἔβλεπε — προστάτης καὶ πατὴρ ἡμῶν.
Κοινὰ τὰ πάντα εἴχομεν. Ἀλλ' ἔφθασε
Στιγμὴ μοιραία, καθ' ἣν ἕκαστος ἡμῶν
Τὸν πεπρωμένον δρόμον ἔλαβεν. Ἰδοὺ
Σ' ἐπαναβλέπω πάλιν, μετὰ ἔτη τέσσαρα,
Τὸν ἴδιον καὶ πάλιν, εὔθυμον καθὼς
Παιδίον, ὡσὰν βοημὸν ἐλεύθερον,
Τὸν Ζαφαρῆν ἐκεῖνον πάντα, πλούσιον
Ἐν τῇ πτωχείᾳ, ὅστις τίποτε ποτὲ
Δὲν εἶχεν, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐπόθησε !
Ἀλλ', ἀδελφέ μου, βλέπεις ποία εἰς ἐμὲ
Μεταβολὴ ἐπῆλθε ! Ἄκουσε λοιπόν :
Τὸν ὀρφανὸν ἐξ οἴκτου εἰς ἓν λύκειον
Εἰσήγαγον, ἐκεῖ δὲ μὲ τὰς γνώσεις μου
Καὶ ὁ ἐγωϊσμός μου ηὔξησε μαζῆ,
Κ' ἰδοὺ ὀνειροπόλος ἔγεινα, ἀντὶ
Ἐργάτου. Ἦτο δυστυχὴς ἡ εὔνοια !
Σὺ τὸ εἰξεύρεις, μὲ ἐγνώρισες καλά·
Τὰς σκέψεις, τὰς εὐχάς μου, πρὸς τὸν οὐρανὸν
Ἀπηύθυνα μὲ στίχους ἄφρονας. Ἐὰν
Μὲ ἔσκωπτες κ' ἐγέλας, σοῦ ἀντέτασσα
Χιλίους λόγους. Τὴν ψυχὴν διέφλεγε
Φιλοδοξία. Διατί νὰ ἐργασθῶ ;
Σκοπὸν δὲν εἶχον ὡρισμένον πρὸ ἐμοῦ,
Ἐνόμιζον τὰ πάντα ὡς πραγματικά,
Ὡς δυνατά, στηρίζων τὰς ἐλπίδας μου
Ἐπὶ τῆς τύχης ὅλας. — Εἶμαι ἔπειτα
Ἀπὸ ἐκείνους ὅσοι τὴν ἡμέραν των

'Ονειροπόλοι, σκεπτικοὶ διέρχονται
'Ενώπιον μεγάρων πλούτου μυθικοῦ
Βλέποντες τὰς δουκίσσας νὰ εἰσέρχωνται
Καὶ φεύγουν. Οὕτω κάποτε μοῦ ἔτυχε
Θνήσκων ἐκ πείνης, κατακείμενος χαμαί,
'Εν ὀκνηρίᾳ κ' αἴσχει νὰ προμηθευθῶ
Τὸν ἄρτον μου, διότι ἄλλως δυνατὸν
Δὲν ἦτο. Ὦ, ὁπόταν ἤμην εἴκοσιν
'Ετῶν, πιστεύων εἰς τὴν εὐφυΐαν μου,
Πλανώμενος γυμνόπους διὰ τῶν ὁδῶν,
Ἔχανα τὸν καιρόν μου μελετῶν ἐπὶ
Τῆς τύχης τῶν ἀνθρώπων. 'Εσχεδίαζα
Δι' ὅλα κάτι — ἦσαν σχέδι' ἄπειρα.
Τῆς Ἱσπανίας ᾤκτειρα τὰς συμφοράς,
Κ' ἐπίστευα, ὢ πνεῦμα ἀσθενές, ἐγὼ
Ὅτι ἐχρειαζόμην εἰς τὸν κόσμον. — Ἔ,
Τὸ βλέπεις, φίλτατέ μου, τἀποτέλεσμα:
Εἷς ὑπηρέτης!

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Τὸ γνωρίζω, ταπεινὴ
Εἶνε ἡ πεῖνα θύρα. Ὅταν δι' αὐτῆς
Εἶνε ἠναγκασμένος νὰ διέλθῃ τις,
Μέγας καλεῖται, ὅστις περισσότερον
Νὰ κύψῃ κατορθώσῃ. Πλὴν παλίρροια
Ἡ τύχη εἶνε. Θάρρος!

. . . .

Ἔλπιζε!

ΡΟΫΪ ΒΛΑΣ

Νὰ ἐλπίζω! 'Αλλὰ τίποτε
'Ακόμη δὲν εἰξεύρεις. Ὑπὸ ἔνδυμα
Νὰ ζῇς ἐξευτελίζον, μισητόν, καὶ νὰ
Χάσῃς πᾶσαν χαράν σου καὶ ἐγωϊσμόν,
Εἶνε μηδέν. Νὰ ἦσαι δοῦλος, χαμερπής,
Οὔτε αὐτὸ σημαίνει. — Ἄκουσον λοιπόν.
Οὐδόλως, ἀδελφέ μου, τὸ αἰσθάνομαι
Τὸ αἶσχος τούτου τοῦ ἐνδύματος,
Διότι περικλείω εἰς τὸ στῆθός μου
Πυρίνην ὕδραν, ἥτις τὴν καρδίαν μου

Συστρεφομένη μοῦ πιέζει λυσσωδῶς.
Τὸ ἔξωθεν ἐμπνέει φόβον, ὢ ἐὰν
Ἔβλεπες καὶ τὰ ἔσω !

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Δὲν σὲ ἐννοῶ.

ΡΟΫΪ ΒΛΑΣ

Ὢ, μάντευσε, ὑπόθες, ἀνακάλυψε,
Βασάνισε τὸν νοῦν σου. Ζήτει κἄτι τι
Παράδοξον καὶ ἄφρον, κἄτι τρομερόν,
Ἀνήκουστον, μοιραῖον, ὅπερ ἔκπληξιν
Θὰ προξενήσῃ. Ὢ καὶ δηλητήριον
Ἐὰν κατασκευάσῃς φοβερόν, ἢ ἂν
Ἄβυσσον ἀνορύξῃς, μᾶλλον ἀπεχθῆ
Καὶ τῆς παραφροσύνης, πλέον σκοτεινὴν
Ἐγκλήματος, ἀκόμη δὲν θὰ δυνηθῇς
Μίαν ἰδέαν νὰ συλλάβῃς ἀσφαλῆ
Τοῦ μυστικοῦ μου. — Δὲν μαντεύεις ; — Ὢ καὶ τίς
Ἤθελε τὸ μαντεύσει ; — Εἰς τὴν ἄβυσσον,
Εἰς ἣν μὲ σύρει, Ζαφαρῆ, ἡ μοῖρά μου,
Τὰ βλέμματά σου ῥίψε. Τὴν βασίλισσαν
Ἠγάπησα.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Θεέ μου !

ΡΟΫΪ ΒΛΑΣ

Μία κεφαλή,
Φέρουσα στέμμα αὐτοκράτορος χρυσοῦν,
Εἰς τὸ Ἀρανζουὲζ ἢ τὸ Ἐσκουριὰλ
— Ἐνίοτε καὶ εἰς τἀνάκτορα αὐτὰ —
Ὑπάρχει, ἀδελφέ μου· εἶνε ἄνθρωπος,
Ὅστις ἀπὸ τοῦ ὕψους μόλις φαίνεται
Καὶ τὸν ὁποῖον ὀνομάζουν τρέμοντες·
Ἐνώπιόν του, ὅπως καὶ πρὸ τοῦ θεοῦ,
Εἴμεθα ὅλοι ἴσοι· πάντες ἔντρομοι
Τὸν ἀτενίζουν, πάντες τὸν ὑπηρετοῦν
Γονυπετεῖς· ἐάν τις καλυφθῇ ποτε
Ἐνώπιόν του, εἶνε ὑψηλὴ τιμή.
Εἰς ἓν του νεῦμα δύνανται νὰ πέσωσιν
Αἱ κεφαλαί μας· εἶνε μέγα γεγονὸς

Ἑκάστη φαντασία του· ἀγέρωχος,
Καὶ ὑπὸ μεγαλεῖον καλυπτόμενος
Μέγα καὶ καταπλῆσσον, ἀγαπᾷ νὰ ζῇ
Μόνος. Τὸ κράτος του ἐκτείνεται ἐπὶ
Τῆς ἡμισείας οἰκουμένης. Ἔ λοιπόν,
Ἐγώ, θαλαμηπόλος — ναί! — τὸν ἄνθρωπον
Αὐτόν, τὸν Βασιλέα, τὸν ζηλοτυπῶ!

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Τὸν βασιλέα!

ΡΟΫ̈Ι ΒΛΑΣ

Μάλιστα, ζηλοτυπῶ
Τὸν βασιλέα! Βέβαι' ἀφοῦ ἀγαπῶ
Τὴν σύζυγόν του.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Δυστυχῆ!

ΡΟΫ̈Ι ΒΛΑΣ

Ἀλλ' ἄκουσε:
Τὴν περιμένω καθ' ἡμέραν τακτικῶς
Ἀπὸ ὅπου διαβαίνει. Εἶμαι ὡς τρελός.
Ὤ, ἡ ζωή της, τῆς δυστήνου γυναικός,
Εἶνε ἀνία. — Κάθε νύκτα σκέπτομαι
Αὐτό. Νὰ ζῇ ἐν μέσῳ τῆς Αὐλῆς αὐτῆς
Τοῦ μίσους καὶ τοῦ ψεύδους, σύζυγος αὐτοῦ
Τοῦ Βασιλέως, ὅστις ὅλον τὸν καιρὸν
Εἰς τὸ κυνῆγι τὸν διέρχεται. — Ὁ βλάξ!
Ὁ ἄφρων! — Μόλις εἶν' ἐτῶν τριάκοντα
Κ' ἐγήρασε! Δὲν εἶνε ἄνθρωπος σωστός.
Ἀνάξιος νὰ βασιλεύῃ καὶ νὰ ζῇ.
— Εἶνε ἐκφυλλισμένη οἰκογένεια!
Ἀπὸ τὴν ἀτονίαν δὲν ἠδύνατο
Οὔτε ἓν φύλλον χάρτου ὁ πατὴρ αὐτοῦ
Νὰ τὸ κρατήσῃ! — Τόσον νέα, εὔμορφος,
Τὴν χεῖρά της νὰ δώσῃ εἰς τὸν Κάρολον
Τὸν Δεύτερον! Ἐκείνη! Ὢ τί συμφορά!
— Κάθε ἑσπέραν μεταβαίνει εἰς μοναστήριον
Καλογραιῶν. Εἰξεύρεις; Παρὰ τὴν ὁδὸν
Ὀρταλετζᾶ. Πῶς ἡ τρελὴ ἰδέα αὐτὴ
Μοῦ ἦλθε, δὲν γνωρίζω. Κρῖνε ὅμως σύ.

Φαντάσου· τῇ ἀρέσκει ἄνθος κυανοῦν
Ἀπὸ τὴν Γερμανίαν. Λεύγην δὲ μακρὰν
Ὑπάγω, ἕως τὸ Καραμανσέλ, αὐτὰ
Τὰ ἄνθη νὰ τὰ εὕρω. Τὰ ἐζήτησα
Κ' εἰς ἄλλο μέρος, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουσι.
Εἰς ἀνθοδέσμην πλέκω τὰ καλλίτερα...
— Ὅμως σοῦ λέγω πράγματα ἀνόητα —
Ἐντὸς τοῦ κήπου τοῦ Βασιλικοῦ, ὡσὰν
Κλέπτης εἰσδύω τὰ μεσάνυκτα, αὐτὸ
Τὸ ἄνθος νὰ ἀφήσω εἰς τἀγαπητὸν
Θρονίον της. Χθὲς μάλιστα ἐτόλμησα
Ἐντὸς τῆς ἀνθοδέσμης καὶ ἐπιστολὴν
Νὰ θέσω. — Οἴκτειρέ με, ἀδελφέ! — Ἀλλὰ
Διὰ νὰ φθάσω εἰς αὐτὸ τὸ κάθισμα,
Τὴν νύκτα ἀναβαίνω τοῦ βασιλικοῦ
Κήπου τοὺς τοίχους, οἱ ὁποῖοι σιδηρᾶς
Βελόνας ἔχουν νὰ τοὺς προφυλάττωσι.
Ἐκεῖ θ' ἀφήσω κάποτε τὰ κῶλά μου.
Τὰ ἄνθη μου εὑρίσκει; τὴν ἐπιστολήν;
Τίποτε δὲν εἰξεύρω! Βλέπεις, ἀδελφέ,
Πῶς εἶμαι ἄφρων!

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Διάβολε! τὸ θράσος σου
Σ' ἐκθέτει εἰς κινδύνους. Πρόσεξε καλά!
Ὁ κόμης τοῦ Ὀνιάτε, ὅστις, ὅπως σύ,
Τὴν ἀγαπᾷ ἐπίσης, καὶ ὡς ἐραστὴς
Καὶ ὡς αὐλάρχης τὴν φυλάττει αὐστηρῶς.
Κάποιος φύλαξ, ὅστις ἀπὸ ἔρωτα
Ἰδέαν δὲν θὰ ἔχῃ, εἰμπορεῖ καλὰ
Μὲ δόρυ νὰ τρυπήσῃ τὴν καρδίαν σου
Καμμίαν νύκτα, πρὶν ἀκόμη μαρανθοῦν
Τὰ ἄνθη σου. — Μά, τί ἰδέα εἶν' αὐτή;
Νὰ ἀγαπήσῃς τὴν βασίλισσαν! — Μά, τί
Σοῦ ἦλθε; Πῶς συνέβη τοῦτο;

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Μὴ κ' ἐγὼ
Γνωρίζω; Τὴν ψυχήν μου ἤμην πρόθυμος
Νὰ τὴν πωλήσω εἰς τὸν Σατανᾶν, ἀρκεῖ

Νὰ ἤμην κύριός τις, ὡς αὐτοὶ ἐκεῖ,
Ποῦ βλέπω τώρα ἀπὸ τὸ παράθυρον
Εἰσερχομένους, εἰς τὸν πῖλον ἔχοντας
Πτερόν, ἀλαζονείαν εἰς τὸ μέτωπον·
Ὤ τί προθύμως δὲν θὰ ἔδιδα, ἐὰν
Μοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ θραύσω τὰ δεσμὰ
Καὶ πλησιάσω τὴν βασίλισσαν, καθὼς
Αὐτοί, μὲ ἔνδυμα ἄλλο ἐντιμότερον!
Ἀλλὰ τοιουτοτρόπως πῶς πλησίον της,
Ἐνώπιον ἐκείνων, νὰ εὑρίσκωμαι
Μὲ ὑπηρέτου ἔνδυμα! Ὤ, δι' αὐτὴν
Νὰ ἦμαι ὑπηρέτης! — Εὐσπλαγχνίσου με,
Θεέ μου!

(Πλησιάζει τὸν Δὸν Καίσαρα)

Ἐνθυμοῦμαι μὲ ἠρώτησες
Πρὸς τί τοιουτοτρόπως ἀγαπῶ αὐτήν,
Πόσον καιρόν... Ἡμέραν μίαν... πλὴν πρὸς τί
Νὰ τὸ εἰπῶ; Πάντοτε, εἶνε ἀληθές,
Εἶχες μανίαν μὲ τὰς ἐρωτήσεις σου
Νὰ τυραννῇς με. Νὰ μὲ ἐρωτᾷς τὸ ποῦ,
Τὸ πῶς καὶ πότε, διατί; Τὸ αἷμά μου
Μὲ πνίγει. Παραφόρως ἀγαπῶ αὐτήν.
Τὴν ἀγαπῶ! Ἰδοὺ τὸ πᾶν!

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Καλά.
Μὴ μοῦ θυμόνῃς!

ΡΟΫ́ ΒΛΑΣ

Ὄχι, πάσχω. Σύγγνωθι
Ἢ μᾶλλον φῦγε. Ὕπαγε. Ὤ, ὕπαγε·
Ἄφησε, ἀδελφέ μου, ἕνα δυστυχῆ
Ἄφρονα, τὸν ὁποῖον, ὑπὸ ἔνδυμα
Θαλαμηπόλου, συγκινήσεις ἄνακτος
Σπαράσσουν.

ΔΟΝ ΚΑΙΣΑΡ

Νὰ σ' ἀφήσω! Ἐγὼ ποῦ ποτὲ
Δὲν ἔχω πάθει, ὡς οὐδένα ἀγαπῶν·
Κώδων κενός, μὴ ἔχων ὅ,τι δύναται
Ν' ἀποτελέσῃ ἦχον· ἄνθρωπος πτωχός,

Ἄνευ ἐλπίδος ἐπαιτῶν τὸν ἔρωτα,
Εἰς τὸν ὁποῖον ῥίπτ' ἡ τύχη κάποτε
Κανὲν σολδίον· ἄπελπις καρδία, ἧς
Ὅλ' ἡ ζωὴ παρῆλθε· τοῦ θεάματος
Τῆς χθὲς κατεσχισμένον πρόγραμμα· ἐγώ,
Ὦ ἀδελφέ μου, βλέπεις, ὅτι δι' αὐτὸν
Τὸν ἔρωτά σου, ὅστις ἀκτινοβολεῖ
Ἐντὸς τῶν ὀφθαλμῶν σου, σὲ φθονῶ, καθὼς
Καὶ σὲ λυποῦμαι! — Ρουὶ Βλᾶς! —

(Θλίβουσι τὰς χεῖρας σιωπηλοί, προσβλέποντες ἀλλήλους μετ' ἄλγους καὶ ἀγάπης).

Μεταβαίνομεν εἰς τὰς ἰδιαιτέρας τῆς βασιλίσσης αἰθούσας, ἐκεῖ ἔνθα ὡς ἐν δεσμωτηρίῳ περικλείουσιν αὐτὴν αἱ τῆς Ἱσπανικῆς Αὐλῆς παραδόσεις, ὅταν ὁ Βασιλεὺς τύχῃ ἀπών. Εἶνε ἀπόγευμα ἡμέρας θερμῆς. Ἡ Μεγάλη Κυρία μετὰ τῶν Ἀκολούθων τῆς βασιλίσσης περιστοιχίζουσιν αὐτὴν ἐργαζόμεναι. Ἐκείνη οὔτε νὰ ἐργασθῇ, οὔτε νὰ δεηθῇ δύναται. Παραβάλλει τὰς παιδικάς της ἀναμνήσεις πρὸς τοῦ παρόντος τὴν μονοτονίαν. Αἱ ἐπὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Βασιλέως ἐλπίδες της ἐφυλλορρόησαν, ἐνῷ ἀπηνῶς τὴν καταδιώκει τὸ ἀπαίσιον τοῦ Δὸν Σαλουστίου φάσμα. Μία φωτεινὴ ἀκτινοβολεῖ ἀκτίς: ὁ ἄγνωστος ἔρως.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ [1]

Ὁπόσον τὴν φοβοῦμαι τὴν Αὐλὴν αὐτήν!
Εἰς τὴν καλήν μου Γερμανίαν διατί
Μετὰ τῶν συγγενῶν μου τῶν ἀγαπητῶν
Ἀκόμη νὰ μὴ ἦμαι! Πῶς ἐτρέχομεν
Ἡ ἀδελφή μου καὶ ἐγὼ εἰς τοὺς ἀγρούς!
Οἱ χωρικοὶ πλησίον μας διήρχοντο
Μὲ στάχεις φορτωμένοι. Τί λαμπρὰ ζωή!
Μαζῆ των πόσους λόγους ἀντηλλάσσομεν!
Οἴμοι! μίαν ἡμέραν ἦλθε κάποιος
— Ὅλα του ἦσαν μαῦρα — διὰ νὰ εἰπῇ:
«Τῶν Ἱσπανῶν θὰ γίνετε Βασίλισσα».
Τὴν ἀδελφήν μου τὴν καλήν μου σύντροφον
Ἐκ τῆς χειρὸς ἐκράτουν. Ἀπερίγραπτος

[1] Ἐκ τῆς Α' Σκηνῆς τῆς Β' πράξεως.

Τοῦ γέροντος πατρός μου ἦτο ἡ χαρά,
Ἡ μήτηρ μου ἐθρήνει. Τώρα κλαίουσι
Μαζῆ κ' οἱ δύο.

. . . .

'Αλλ' ἐδῶ τὸ πᾶν
Μὲ ἀπελπίζει. Τὰ πτηνὰ ποῦ ἔφερον
Ἐκ Γερμανίας καὶ αὐτὰ ἀπέθανον.
Ἔπειτα, μ' ἐμποδίζουν τῆς πατρίδος μου
Ἄνθη νὰ ἔχω. Λόγον ἔρωτος γλυκὺν
Δὲν ἤκουσα ποτέ μου. Ἐὰν σήμερον
Εἶμαι Βασίλισσα, ἐν τούτοις ἄλλοτε
Ὑπῆρξα ἐλευθέρα.

. . . .

Τί πλῆξις !..

('Ακούεται ἔξωθεν μεμακρυσμένον ᾆσμα)

Πλὴν τί θόρυβος εἶνε αὐτός ;

ΚΑΖΙΑΔΑ, ἐκ τῶν 'Ακολούθων.

Πλύντριαι τραγουδοῦσι, διερχόμεναι
Διὰ τῶν θάμνων.

ΧΟΡΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ἔξωθεν

Γιατί ν' ἀκούσω τὰ πουλιὰ
Ποῦ κελαϊδοῦν στὰ δάση,
'Αφοῦ ἡ δική σου ἡ λαλιὰ
Κ' ἐκεῖνα θὰ περάση ;

Γιατί τὸ φῶς εἰς τοὐρανοῦ
Τὰ ἄστρα νὰ ζητήσω
'Αφοῦ στοῦ μαύρου σου ματιοῦ
Τὴν λάμψι θ' ἀντικρύσω ;

Δὲν θέλω τὴν πρωτομαγιὰ
Λουλούδια, ἀφοῦ κρυμμένα
Μὲς τὴν δική σου τὴν καρδιὰ
Θὰ ταὔρω ἕνα ἕνα.

'Αγάπη λένε τὸ πουλὶ
Ποῦ εἰς τὸ δάσος ψάλλει·
Τὸ ἄνθος ποῦ μοσχοβολεῖ·
Τὸ ἄστρο ποῦ προβάλλει.

ΗΑΣΙΛΙΣΣΑ

Εἶνε εὐτυχεῖς αὐταί!
Ὢ ναί! Ψάλλουν τὸν ἔρωτα! Τὸ ᾆσμά των
Καὶ ἡ φωνή των καὶ κακὸν μοῦ προξενεῖ,
Ἀλλὰ συγχρόνως κ' εὐχαρίστησιν.
. . . .
Ἂς ἦνε! Δὲν ὑπάρχει πλέον δι' ἐμὲ
Δύσις λαμπρὰ ἡλίου χρωματίζουσα
Τὰς πεδιάδας, τῆς ἑσπέρας γλυκὺ φῶς,
Μεμακρυσμένα ᾄσματα, ὅσα καθεὶς
Ν' ἀκούσῃ δύναται. Ἀπεχαιρέτησα
Τὸν κόσμον. Οὔτε δύναμαι νὰ θεωρῶ
Τὴν θείαν φύσιν! Νὰ ἰδῶ δὲν δύναμαι
Τῶν ἀδελφῶν μου τὴν ἐλευθερίαν κἄν.

Εἰς τὴν εὔφλεκτον ὕλην καὶ εἷς μόνος ἀρκεῖ σπινθήρ. Ἡ ἱστορία τῆς γυναικὸς ὑπῆρξε πάντοτε ἡ αὐτή. Καὶ ἀναμνήσεις καὶ εὐτυχία καὶ ἐλπίδες μίαν ἔχουσι πηγὴν — τὴν ἀγάπην. Προσηλοῦται εἰς κυανοῦν τῆς πατρίδος της ἄνθος, τὸ ὁποῖον ἄγνωστος χεὶρ τῇ φιλοδωρεῖ. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὁ μυστηριώδης εἶνε ὁ μόνος συμπάσχων μετ' αὐτῆς, ὁ μόνος ὅστις ἔσπευσε νὰ τῇ καταστήσῃ ἧττον ἀνιαρὰς τὰς ἀτελευτήτους ὥρας τῆς μονοτόνου ζωῆς της. Ὁ ἄγνωστος οὗτος ἐπισπᾶται τὴν προσοχήν της, τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ μετ' οὐ πολὺ τὸν διάπυρον ἔρωτα. Τὸ κυανοῦν τῆς Γερμανίας ἄνθος ἀμείβεται διὰ τῆς σφοδροτέρας ἀγάπης, ἡ δὲ ἀγάπη βασιλίσσης δύναται νὰ ἀναβιβάσῃ μέχρι κορυφῆς.

Ἐν τῇ ἑπομένῃ σκηνῇ ὁ Ρουὶ Βλᾶς, Δοὺξ ἤδη τοῦ Ὀλμέδο καὶ πανίσχυρος πρωθυπουργός, κατακεραυνόνει τοὺς Ὑπουργούς, οἵτινες ὡς ἅρπυιαι εἶχον ἐπιπέσει ἐπὶ τοῦ δημοσίου ταμείου.

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ[1]

Κύριοι, καλὴν ὄρεξιν!

(Πάντες στρέφονται πρὸς αὐτὸν ἔκπληκτοι καὶ ἀνήσυχοι. Ὁ Ρουὶ Βλᾶς καλύπτεται, σταυρόνει τοὺς βραχίονας καὶ ἐξακολουθεῖ ἀτενίζων αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον).

Ὢ Ὑπουργοὶ
Ἀδέκαστοι! Ὢ σύμβουλοι ἐνάρετοι!

[1] Πρᾶξις Γ', Σκηνὴ Β'.

Οὕτω ὑπηρετεῖτε, κατακλέπτοντες
Τὸν οἶκον τοῦ κυρίου! Δὲν αἰσχύνεσθε
Καὶ ἐκλέγετε τὴν ὥραν, ὥραν θλιβεράν,
Καθ' ἣν ἀγωνιῶσα κλαίει ἡ πατρίς!
Ἄλλα συμφέροντα δὲν ἔχετε ἐδῶ
Ἢ τὰ θυλάκιά σας νὰ πληρώσητε,
Καὶ νὰ τραπῆτε μετὰ ταῦτα εἰς φυγήν!
Ἐστὲ στιγματισμένοι πρὸ τοῦ πίπτοντος
Ἔθνους σας, τυμβωρύχοι, ἀφοῦ καὶ ἐντὸς
Τοῦ τάφου του ζητεῖτε νὰ τὸ κλέψητε!
Ἰδέτε, κ' αἰσχυνθῆτε ἀφοῦ ἴδητε.
Ἡ Ἱσπανία μὲ τὴν ἀρετὴν αὐτῆς,
Ἡ Ἱσπανία μὲ τὸ μεγαλεῖόν της,
Ὅλα ἐκλείπουν! Ἀπωλέσαμεν ἀπὸ
Φιλίππου τοῦ Τετάρτου, χωρὶς πόλεμον,
Τοὺς Πορτογάλλους καὶ τοὺς Βρασιλιανοὺς
. . . .
Ἰδέτε! — Ἀπὸ δύσιν μέχρι τῆς ἀνατολῆς,
Ὅλ' ἡ Εὐρώπη, ἡ ὁποία σᾶς μισεῖ,
Σᾶς θεωρεῖ γελῶσα. Ὡς ἐὰν σκιὰ
Ὁ Βασιλεύς σας ἦτο, τὸ βασίλειον
Ἄγγλοι καὶ Ὁλλανδοὶ διαμοιράζονται.
Ἡ Ῥώμη σᾶς ἐξαπατᾷ· δὲν δύναται
Τὸ κράτος ν' ἀποβλέψῃ μὲ πεποίθησιν
Ἀκόμη κ' εἰς τὸ Πεδεμόντιον αὐτό,
Τ' ὁποῖον ὅμως εἶνε χώρα φιλική.
Ἡ Σαβοία καὶ ὁ δοὺξ της βάραθρα
Παρουσιάζουν· διὰ τὴν κατάκτησιν
Προσμένει ἡ Γαλλία εὐμενεῖς καιρούς.
Σᾶς ἐνεδρεύει ἡ Αὐστρία· ἕτοιμος
Νὰ ἀποθάνῃ εἶνε, τὸ γνωρίζετε,
Ὁ Βαυαρὸς Ἰνφάντης. Ὅσον δ' ἀφορᾷ
Τοὺς ἀντιβασιλεῖς σας, εἰς Νεάπολιν
Τὰ τοῦ Μεδίνα σκάνδαλα εἶν' ἄπειρα,
Διότι ἐμωράνθη ἐκ τοῦ ἔρωτος·
Ὁ Βωδεμὼν πωλεῖ τὰ Μεδιόλανα,
Τὴν Φλαμανδίαν ἐρημοῖ ὁ Λεγκανιέζ.
Ποία ἐν τούτοις σωτηρία; Ἔνδειαν

Τὸ κράτος πάσχει, χρήματα τὸ κράτος σας
Δὲν ἔχει πλέον καὶ στρατόν· ἐχάσαμεν
Ἀναριθμήτους νῆας εἰς τὴν θάλασσαν,
Εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἐφύσησε
Τὸ πνεῦμα τῆς ὀργῆς του! Καὶ ἀκόμη σεῖς
Ἀποτολμᾶτε!... Ὦ, σκεφθῆτέ το καλῶς
Πρὸ εἰκοσαετίας ὅτι ὁ λαὸς
Ὑπέρογκον φορτίον φέρων, κ' ὑπ' αὐτὸ
Καμπτόμενος, διὰ τὰς ἀπολαύσεις σας,
Διὰ τὰς παλλακίδας, διὰ σᾶς αὐτούς,
Ὁ δυστυχὴς λαὸς ἱδρόνων ἔδωσε
Ἑκατομμύριά του τετρακόσια
Τριάκοντα χρυσίου! Δὲν ἀρκοῦν αὐτά;
Κ' ἐπιθυμεῖτε, ἄρχοντές μου!... Διὰ σᾶς
Αἰσχύνομαι. — Τὴν χώραν περιτρέχουσι
Τυχοδιῶκται τόσοι, καταστρέφοντες
Τὰ προϊόντα· ὑπὸ πάντα θάμνον της
Τὸ ὅπλον ἐνεδρεύει. Δὲν μᾶς ἤρκεσαν
Οἱ τῶν πριγκήπων πρὸς ἀλλήλους πόλεμοι,
Κ' ἰδοὺ αἱ ἐπαρχίαι, αἱ μοναὶ ἡμῶν
Ἀλληλοπολεμοῦνται, πρὸς καταστροφὴν
Τοῦ τεθορυβημένου γείτονος αὐτῶν,
Καθὼς εἰς πλοῖον καταβυθιζόμενον
Ἀπηλπισμένοι ἀλληλοσπαράσσονται!
Κατεστραμμένη καὶ ἐχίδνας κρύπτουσα
Ἡ Ἐκκλησία εἶνε· χλόη φύεται
Ἐκεῖ ἀφθόνως. Ἔργα δὲν δεικνύουσιν,
Ἀλλὰ προγόνους οἱ μεγάλοι. Τίποτε
Δὲν γίνεται ἐν δικαίῳ, ἀλλά, πάντοτε
Καὶ πάντα, μόνον διὰ δολοπλοκιῶν.
Ἡ Ἱσπανία βόρβορος κατήντησεν,
Ἐκ τοῦ ὁποίου τἄλλα ἔθνη δέχονται
Τὸ μόλυσμα. Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του
Τῶν μεγιστάνων ἕκαστος προσέλαβεν
Ἀπείρους δολοφόνους, γλώσσας ἑκατὸν
Λαλοῦντας, ἐκ Γενούης, Φλαμανδίας ἢ
Ἐκ Σαρδηνίας. Τὸ Βαβὲλ εὑρίσκεται
Εἰς τὴν Μαδρίτην. Ἡ ἀστυνομία σας,

Ἡ αὐστηρὰ πρὸς τοὺς πτωχούς, ἐνώπιον
Παντὸς πλουσίου κάμπτεται. Βοήθειαν
Μάτην ζητοῦμεν, ἐν ᾧ μᾶς δολοφονοῦν
Τὴν νύκτα. Καὶ ἐμὲ αὐτὸν ἐλήστευσαν
Πλησίον τῆς γεφύρας τῆς Τολέδης χθές.
— Εἰς τὴν Μαδρίτην κλέπτουσιν οἱ μὲν τοὺς δέ.
Οἱ δικασταὶ πωλοῦσι τὴν συνείδησιν·
Οὐδένα στρατιώτην ἐπληρώσαμεν·
Οἱ Ἱσπανοί, τοῦ κόσμου δορυκτήτορες,
Μὲ πόσον ἄρά γε ἐμείναμεν στρατόν;
Μὲ ἑξακισχιλίους ἄνδρας εὐτελεῖς,
Ὅλους γυμνόποδας, Ἑβραίους, ὀρεινούς,
Εἰς τοὺς ὁποίους ῥάκη κ' ἐγχειρίδια
Ἀπέμειναν. Ἐκ τῶν ταγμάτων τοῦ στρατοῦ
Ἑκάστη συμμορία ἐνισχύεται.
Καθεὶς ἐκ τῶν ὑπόπτων μας στρατιωτῶν
Ἅμα νυκτώσ' εἰς κλέπτην μεταβάλλεται.
Περισσοτέρους ἔχει ὁ Ματαλοβὸς
Ἀπὸ καθένα τῶν βαρώνων ὀπαδούς.
Καθεὶς ληστὴς τὸν βασιλέα πολεμεῖ.
Ἐν τῇ ἁμάξῃ τὸν προπηλακίζουσιν
Οἱ χωρικοί, περῶντες ἔμπροσθεν αὐτῆς.
Ἐκεῖνος δέ, ὁ βασιλεύς, βαρυπενθής,
Περίτρομος καὶ μόνος, εἰς Ἐσκουριὰλ
Συντρόφους ἔχων τοὺς ἐπιφανεῖς νεκρούς,
Σύνοφρυ κλίνει μέτωπον, ἀλλοίμονον!
Ἐφ' οὗ τὸ κράτος του κατασυντρίβεται!
Τὴν χώραν ταύτην, ἡ ὁποία βασιλὶς
Ὑπῆρξε πάλαι, κ' ἤδη ῥάκος ἔγεινε,
Συντρίβει ἡ Εὐρώπη μὲ τὴν πτέρναν της·
Εἰς τοῦτον τὸν αἰῶνα τὸν ἀπαίσιον
Τὸ κράτος κατεστράφη, καὶ ὑμεῖς ἰδοὺ
Φιλονεικεῖτε τίς θὰ λάβῃ ἀπὸ σᾶς
Τὸ ἀπομένον! Ὁ ἱσπανικὸς λαὸς
Ὁ μέγας, ὅστις, ἐντελῶς ἐκνευρισθείς,
Εἰς τὴν σκοτίαν ἀπεσύρθη καὶ ἐφ' οὗ
Σεῖς ἐντρυφᾶτε, θνήσκει εἰς τὸ ἄντρον του,
Πάσχων ὡς λέων, τὸν ὁποῖον ἔφαγον

Αἱ φθεῖρες ! — Αὐτοκράτορ παντοδύναμε,
Κάρολε Πέμπτε ! διατί εἰς τοὺς καιροὺς
Τοῦ αἴσχους καὶ τοῦ τρόμου, δὲν ἐξέρχεσαι
Ἀπὸ τὸν τάφον σου ; Ἐγείρου νὰ ἴδῃς !
Ἐνώπιον τῶν φαύλων, ὑπεχώρησαν
Οἱ ἀγαθοί· τὸ καταπληκτικὸν αὐτὸ
Βασίλειον, ἐκ τόσων συγκροτούμενον
Κρατῶν, ἐνδίδει... Θέλομεν τὴν χεῖρά σου,
Κάρολε Πέμπτε, εἰς βοήθειαν ἐλθέ.
Ἡ Ἱσπανία εἶνε ἑτοιμοθάνατος,
Ἡ Ἱσπανία χάνεται. Τὸ σκῆπτρόν σου,
Τὸ ὁποῖον εἰς τὴν χεῖρά σου, ὡς ἥλιος
Θαμβῶν, ἠκτινοβόλει καὶ ἐπίστευεν
Ἡ οἰκουμένη, ὅτι τοῦ λοιποῦ τὸ φῶς
Ἐκ τῆς Μαδρίτης ἤρχετο, ἀστὴρ νεκρὸς
Εἰς τὴν σκοτίαν ἐλαττοῦται σήμερον,
Σμικρύνεται, σελήνη, ἧς ἀπέμεινε
Τὸ τελευταῖον τέταρτον κ' ἐπίκειται
Ἄλλου λαοῦ νὰ ἐξαλείψῃ ἡ αὐγή !
Διαμοιράζουν τὴν κληρονομίαν σου,
Ἐπὶ τῆς λάμψεώς σου ἀργυρολογοῦν,
Τὸ σκῆπτρόν σου πωλοῦσιν ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ,
Τὸ μεγαλεῖόν σου ῥυπαίνουσι, καὶ Σὺ
Κοιμᾶσαι, Γίγα ; — Τόσοι νάνοι δυσειδεῖς
Ἀπὸ τοῦ βασιλείου ἐπενδύτου σου
Κατασκευάζουν πενιχρὰ κολόβια.
Ὁ Ἀετὸς δὲ ὁ αὐτοκρατορικός,
Ὅστις ὑπὸ τὸ κράτος σου τὸν κεραυνόν,
Τὴν φλόγα εἰς τὸν κόσμον ἐξαπέστελλεν,
Εἰς τὴν αἰσχράν των χύτραν ψήνεται
Ἐμαδημένον τὸ ταλαίπωρον πτηνόν !

———

Μὴ πιστεύσητε εἰς τὴν πειστικὴν εὐγλωττίαν τοῦ μεγαλεπηβόλου Ἱσπανοῦ μεγιστᾶνος. Τῆς Ἱσπανίας τὰ πράγματα διευθύνει σήμερον ἐκ τύχης, ἑωσοῦ ἐπιφανῆ τοῦ Δὸν Σαλουστίου ἡ βλοσυρὰ μορφή· θὰ κρούσῃ μετὰ μίαν στιγμὴν τὴν θύραν διὰ νὰ καταρρίψῃ ὅλα ταῦτα τὰ πατριωτικὰ ὄνειρα ὁ δαίμων τῆς καταστροφῆς.

ΡΟΥΙ ΒΛΑΣ, ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ[1]

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Καλὴν ἡμέραν.

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

'Ο Μαρκήσιος ! Θεέ !
'Εχάθην !

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ὢ βεβαίως δὲν ἐσκέπτεσθε
'Εμέ. Στοιχηματίζω.

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Εἶνε ἀληθὲς
Ὅτι μοῦ προξενεῖτε ἔκπληξιν.
(Κατ' ἰδίαν)
'Ιδοὺ
'Αρχίζουν πάλιν αἱ ταλαιπωρίαι μου !
'Ο δαίμων ἤρχετ' ὅταν εἰς τὸν ἄγγελον
Προσηλωμένος ἤμην.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Πῶς πηγαίνομεν
Λοιπόν ;

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ προσβλέπων αὐτὸν ἀτενῶς

Τὸ ἔνδυμα αὐτό !...

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ πάντοτε μειδιῶν

Ἔ, ἔπρεπε
Νὰ διεισδύσω εἰς τἀνάκτορα. Μὲ αὐτὸ
Τὸ ἔνδυμα εἰσέρχεται παντοῦ κἀνείς.
Ἔλαβα τὴν στολήν σου καί, μὰ τὸν θεόν,
Τῆς πλήρους εἶνε ἀρεσκείας μου.
(Καλύπτεται. 'Ο Ρουῒ Βλᾶς μένει ἀσκεπής)

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

'Αλλὰ
Φοβοῦμαι διὰ σᾶς...

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Φοβεῖσαι ; ὢ αὐτὴ
Εἶνε γελοία λέξις.

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Εἶσθε ἐξόριστος !

[1] Σκηνὴ Ε', Γ Πράξεως.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Οὕτω φρονεῖτε ; Πιθανόν.

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

'Εὰν λοιπόν,
'Εν πλήρει μεσημβρίᾳ, κἄποιος ἐντὸς
Τῶν ἀνακτόρων σᾶς ἀναγνωρίσει ;

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Μπᾶ !
Οἱ εὐτυχεῖς, οἵτινες εἶνε τῆς Αὐλῆς
Ἄνθρωποι, θέλουν χάσει τὸν καιρὸν αὐτῶν,
Καιρόν, ὅστις ταχύτατα παρέρχεται,
Ἵνα ἐνθυμηθῶσιν ἕνα ἄνθρωπον
'Εν δυσμενείᾳ ; Ἄλλως, τίς παρατηρεῖ
Πρόσωπον ὑπηρέτου ;

(Κάθηται. 'Ο Ρουὶ Βλᾶς μένει ὄρθιος)

Ἆ ! ἀλήθεια.
Τί λέγουν εἰς Μαδρίτην, σᾶς παρακαλῶ ;
Ἆρά γε εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἐδῶ,
Φλεγόμενος ἐκ ζήλου ὑπερβολικοῦ,
Τὸν Δὸν Πριέγκο, ἕνα τῶν μεγάλων μας,
Τὸν ἐξωρίσατε, διότι ἔρωτα
Εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἔκαμνε ;
Κ' ἐλησμονήσατε πῶς εἶσθε συγγενεῖς ;
'Η μήτηρ του εἶνε ἀπὸ τοὺς Σανδοβάλ,
Καθὼς κ' ἡ ἰδική σου. Τί διάβολο !
'Εὰν παρατηρήσῃς τὸ οἰκόσημον
Τῶν Σανδοβὰλ καθ' ὅλα ἀπαράλλακτον
Θὰ ἴδῃς ὅτι εἶνε, Καῖσαρ, μὲ τὸ σόν.
Φίλε μου, τοῦτο μεταξὺ τῶν συγγενῶν
Δὲν γίνεται. Οἱ λύκοι ὅταν θέλουσι
Νὰ βλάψουν λύκους κάμνουσι τὸν ὅσιον ;
Ἄνοιγε μόνον διὰ σὲ τοὺς ὀφθαλμούς,
Διὰ τοὺς ἄλλους ὅμως κλεῖέ τους καλά.
Καθένας τὴν δουλειά του.

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

'Αλλά, κύριε,
Καὶ συγχωρήσατέ με, ὁ μαρκήσιος
Πριέγκο, ὡσὰν εὐγενὴς καὶ αὐλικός,

Τὰ χρέη τῆς πατρίδος του δὲν ἔπρεπε
Νὰ τὰ ἐπιβαρύνῃ. Εἴμεθα ὑπόχρεοι
Νὰ θέσωμεν ἐπὶ ποδὸς πολὺν στρατόν.
Χρῆμα μᾶς λείπει, πλὴν ἀναγκαζόμεθα.
Ὁ βαυαρὸς διάδοχος ἐντὸς μικροῦ
Θὰ ἀποθάνῃ. Χθές, ὡς ἐξ ὀνόματος
Τοῦ αὐτοκράτορος, μοὶ ἔλεγεν αὐτὸ
Ὁ κόμης δὲ Ἁρρὰχ — θὰ τὸν γνωρίζετε.
Ἐὰν ὁ ἀρχιδοὺξ τὰ δίκαια αὐτοῦ
Διεκδικήσῃ, τότε καὶ ὁ πόλεμος
Θὰ ἐκραγῇ...

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ὁ ἄνεμος μοῦ φαίνεται
Ὑπόψυχρος. Παρακαλῶ νὰ κλείσετε
Ἐκεῖνο τὸ παράθυρον.

(Ὁ Ρουὶ Βλᾶς, ὠχρὸς ἐξ αἰσχύνης καὶ ἀπελπισίας, διστάζει ἐπ' ὀλίγον· ἔπειτα μετά τινα ἀμφιταλάντευσιν διευθύνεται βραδέως πρὸς τὸ παράθυρον, τὸ κλείει καὶ ἐπανέρχεται πρὸς τὸν Δὸν Σαλούστιον, ὅστις πάντοτε καθήμενος τὸν παρατηρεῖ ἀδιαφόρως)

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Προσέξατε
Καὶ θὰ ἴδητε πῶς ἀπείρως δυσχερὴς
Ὁ πόλεμος θὰ ἦνε. Τί θὰ πράξωμεν
Ἄνευ χρημάτων; Ἐπὶ τῆς τιμῆς ἡμῶν
Ἡ σωτηρία ὅλη, Ἐξοχώτατε,
Τῆς Ἱσπανίας ἔγκειται. Ἤδη ἐγώ,
Ὡσεὰν τὸν στρατόν μας διὰ πόλεμον
Εἴχομεν ἑτοιμάσει, εἰδοποίησα
Τὸν αὐτοκράτορα ὅτι θ' ἀντισταθῶ ...

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

ἀφίνων νὰ πέσῃ τὸ ῥινόμαχρόν του.

Μὲ συγχωρεῖτε! τὸ μανδήλί μου.

(Ὁ Ρουὶ Βλᾶς, ὡς εἰς βασανιστήριον, διστάζει μικρόν, ἔπειτα, κύπτει καὶ λαμβάνων τὸ ῥινόμακρον, τὸ δίδει εἰς τὸν Δὸν Σαλούστιον)

— Λοιπὸν
Ἐλέγατε;

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Τῆς Ἱσπανίας ἔλεγα
Ἡ σωτηρία! — Τῆς πατρίδος μας αὐτῆς

Ἡ σωτηρία, τὸ συμφέρον ἀπαιτοῦν
Ἵνα συνέλθωμεν. Τὸν ἐλευθερωτὴν
Θὰ εὐλογήσῃ ἡ πατρὶς ὁλόκληρος.
Σώσωμεν τοῦτον τὸν λαόν, τολμήσωμεν
Νὰ γείνωμεν μεγάλοι καὶ κτυπήσωμεν.
Ἂς ῥίψωμεν ἐπὶ τοῦ δόλου φῶς καὶ ἂς
Ἐκβάλωμεν τὸ προσωπεῖον τῶν κλεπτῶν.

ΔΟΝ ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΣ νωχελῶς

Ἐν πρώτοις, ὅσα λέγετε μοῦ φαίνονται
Κακόζηλα. Νὰ κάμνῃς τόσον θόρυβον
Εἰς κάθε τι, αὐτὸ σχολαστικότητα
Προδίδει καὶ μικρόνοιαν. Ἓν ἄσημον
Ἑκατομμύριον ἂν καταφάγωσιν,
Ἐν μέρει ἢ ἐν ὅλῳ, δὲν ἐχάθηκεν
Ὁ κόσμος, ὥστε τόσον νὰ φωνάζωμεν.
Οἱ εὐγενεῖς δὲν εἶνε ὑπηρέται σας,
Ἀγαπητέ μου. Πολυδάπανον ζωὴν
Διάγουσι. Σᾶς ὁμιλῶ ἐλεύθερα.
Ὢ, τί ὡραῖον ὕφος! κατὰ πρόσωπον
Νὰ ῥίπτῃς εἰς τὸν κόσμον καθημερινῶς
Τὰ σφάλματά σου, ἀλαζονικῶς φυσῶν
Καὶ κατακόκκινος ἀπὸ θυμόν. Ἆ μπᾶ!
Μὴ θέλετε νὰ γίνετε δημοφιλὴς
Γελοῖος, τὸν ὁποῖον οἱ μικρέμποροι
Μετὰ τοῦ ὄχλου νὰ λατρεύωσι; Αὐτὸ
Εἶνε ἀστεῖον! Συμμορφώσατε λοιπὸν
Μὲ τὸν συρμὸν τὰς ἰδιοτροπίας σας.
Τὸ ἐθνικὸν συμφέρον; Ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ
Τὰ ἰδιαίτερά σου νὰ συλλογισθῇς.
Ἡ σωτηρία τῆς πατρίδος δηλαδὴ
Εἶνε κενή τις λέξις, ὅπου κάλλιστα
Καὶ ἄλλοι, φίλτατέ μου, εἶνε εὔκολον
Νὰ διατυμπανίσουν ὅσον σὺ καλά.
Δημοτικότης! δόξα ὅλως πρόστυχος.
Νὰ περιτριγυρίζῃς, ἄλλος μολοσσὸς
Γαυγίζων, εἰς τὴν στάνην! Τί ἐπάγγελμα
Ὡραῖον! Μὰ γνωρίζω ὡραιότερα.
Χρηστότης, πίστις, ἀρετή! ἐπέρασε

Τὸ χρῶμά των. Ἀκόμη ἀπὸ τὸν καιρὸν
Καρόλου Πέμπτου εἶχον ἀπαρχαιωθῆ!
Ἀνόητος δὲν εἶσαι, κ' ἐκ τοῦ πάθους σου
Ἀνάγκη νὰ θεραπευθῇς. Εἰς τὸν μαστὸν
Εἶσαι ἀκόμη κρεμασμένος τῆς τροφοῦ,
Ἐνῷ γελῶντες, ἄνευ οἴκτου καὶ φαιδροὶ
Ἡμεῖς εἰς τοὺς ἀνέμους ἐσκορπίσαμεν
Τὰ παιδικά σου τὰ ἀθύρματα!

ΡΟΫ ΒΛΑΣ

Ἀλλὰ
Ἐν τούτοις, κύριέ μου...

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ μετὰ παγεροῦ μειδιάματος

Εἶσαι θαυμαστός!
— Δι' ὑποθέσεις ἂς συνομιλήσωμεν
Σπουδαίας τώρα.

(διὰ τόνου αὐθεντικοῦ)

Εἰς τὴν κατοικίαν σου,
Ἐκείνην τὴν ὁποίαν σοῦ προσέφερα,
Θὰ περιμείνῃς ἵνα ἔλθω αὔριον
Πρὸ μεσημβρίας. Τοῦτο εἶνε χρήσιμον
Εἰς τὸν σκοπόν μου. Μόνους κράτησε
Νὰ μᾶς ὑπηρετήσουν τοὺς βωβούς. Ἐντὸς
Τοῦ κήπου ἐζευγμένην μίαν ἅμαξαν
Νὰ ἔχῃς, κεκρυμμένην ὑπὸ τὴν σκιὰν
Τῶν δένδρων κ' ἕτοιμον πρὸς ἀναχώρησιν.
Θέλω φροντίσει διὰ τοὺς σταθμοὺς ἐγώ.
Πρᾶξε ὡς θέλω. — Θὰ σοῦ στείλω χρήματα
Ὅσα ἀναγκαιοῦν.

ΡΟΫ ΒΛΑΣ

Εἶμαι πρόθυμος
Νὰ ὑπακούσω, Κύριε. Ὡς θέλετε
Θὰ πράξω. Ἀλλὰ πρότερον ὁμώσατε
Ὅτι εἰς ὅλην τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν
Δὲν ἔχει μέρος ἡ βασίλισσα.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

ὅστις ἔπαιζε μὲ ἐγχειρίδιον ἐπὶ τῆς τραπέζης, στρέφεται κατὰ τὸ ἥμισυ

Πρὸς τί
Ἀναμιγνύεσαι;

ΡΟΫ́Ι ΒΛΑΣ περίτρομος
Ὢ, εἶσθε τρομερὸς
Ἄνθρωπος! Τρέμουσι τὰ γόνατά μου. Ὤ,
Εἰς βάραθρον ἀόρατον μὲ σύρετε.
Αἰσθάνομαι πῶς κύπτω ὑπὸ φοβερὰν
Χεῖρα. Καταχθονίους ἔχετε σκοπούς.
Κἄτι φρικῶδες διαβλέπω ... — Ἔλεος!
Ἀνάγκη νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ — ἀλλοίμονον!
Σεῖς μόνος κρίνατε: δὲν τὸ γνωρίζετε
Πῶς τὴν γυναῖκα ταύτην ἀγαπῶ.

ΔΟΝ ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΣ ψυχρῶς
Ὢ ναί,
Τὸ εἴξευρα.

ΡΟΫ́Ι ΒΛΑΣ
Εἰξεύρατε;

ΔΟΝ ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΣ
Διάβολε!
Καὶ τί μὲ τοῦτο;

ΡΟΫ́Ι ΒΛΑΣ ὡσεὶ καθ' ἑαυτὸν
Ἦτο παίγνιον λοιπὸν
Ἵνα μὲ ῥίψῃ εἰς τὴν βάσανον αὐτήν!
Ἆ! ὁ δειλός! Ἀλλὰ εἰς κἄτι φοβερὸν
Συμβὰν θὰ καταλήξῃ ἡ ὑπόθεσις.
(ὑψόνει τοὺς ὀφθαλμοὺς)
Θεέ μου! Ὢ θεέ μου παντοδύναμε!
Σὺ ποῦ μὲ δοκιμάζεις τόσον, σῶσέ με.

ΔΟΝ ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΣ
Θὰ βλέπῃς ὄνειρον! Μοῦ σοβαρεύεσαι
Τῇ ἀληθείᾳ, κύριέ μου, κωμικῶς.
Ἔ, ὁ σκοπός, πρὸς τὸν ὁποῖον φέρομαι,
Καὶ τὸν ὁποῖον νὰ γνωρίζω μόνος μου
Ἀνάγκη, εἶνε διὰ σὲ ὠφέλιμος
Ὅσον δὲν ἐφαντάσθης. Ἔσο ἥσυχος,
Ὑπάκουσε. Σοῦ εἶπα καὶ σοῦ λέγω πῶς
Ἐπιθυμῶ νὰ εὐτυχήσῃς. Βάδιζε,
Καὶ τελειόνει ἡ ὑπόθεσις. Ἔ, τί
Σημαίνουν αἱ ὀδῦναι αἱ ἐρωτικαί!

Τὰς ἔχομεν διέλθει ὅλοι. Διαρκοῦν
Μίαν ἡμέραν. Τὸ ἠξεύρεις ; Πρόκειται
Διὰ τὰς τύχας κράτους ὁλοκλήρου. Τί
Ἐνώπιόν του εἶσαι σύ ; Ἐπιθυμῶ
Νὰ σοῦ τὰ εἴπω ὅλα, πρόσεξε
Καὶ νὰ τὰ ἐννοήσῃς. Τὴν προτέραν σου
Θέσιν ἀνάλαβε. Εἶμαι πολὺ καλός,
Πολὺ γλυκύς· ἀλλά ... μὰ τί διάβολο!
Εἷς ὑπηρέτης, ἐξ ἀργίλου ταπεινοῦ
Ἢ ἐκλεκτοῦ, δὲν εἶνε ἢ δοχεῖόν τι,
Ὅπου νὰ χύσω ἐπεθύμησα, ἰδού,
Τὴν φαντασίαν μου. Μὲ σᾶς, ἀγαπητέ,
Κατασκευάζει τις ὅ,τι ἐπιθυμεῖ.
Ὁ κύριός σας ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ
Σᾶς μετασχηματίζει, κατὰ τὸ δοκοῦν,
Καὶ πάλιν κατὰ τὸ δοκοῦν σᾶς ἀφαιρεῖ
Τὸ προσωπεῖον. Κύριον σᾶς ἔκαμα·
Ἦτο ἓν μέρος ἐντελῶς φανταστικὸν
— Μιᾶς στιγμῆς. Ἂν ἔχῃς τὸν ἱματισμὸν
Καθ' ὅλα τέλειον, μὴ λησμονήσῃς πῶς
Εἶσαι εἷς ὑπηρέτης. Τὴν βασίλισσαν
Ἐδῶ, ἐκ τύχης, ἐρωτεύεσαι, καθὼς
Θ' ἀνέβαινες ὀπίσω τῆς ἁμάξης μου.
Λοιπὸν νὰ ἦσαι λογικός.

. . . .

ΡΟΫ̈ ΒΛΑΣ γονυπετῶν

Χάριν σᾶς ζητῶ!
Εὐσπλαγχνισθῆτε! δι' ἐκείνην λάβετε
Ὀλίγον οἶκτον! Ὑπηρέτης σας πιστὸς
Πολλάκις ὅτι εἶμαι μοῦ τὸ εἴπατε·
Βλέπετε ὑποκύπτω. Χάριν σᾶς ζητῶ!

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀδύνατόν ποτε
Νὰ ἐννοήσῃ! Εἶνε ἀνυπόφορος!

ΡΟΫ̈ ΒΛΑΣ συρόμενος ἐπὶ τῶν γονάτων

Ἔλεος!

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Κύριέ μου, τελειόνωμεν!

(Στρέφεται πρὸς τὸ παράθυρον)

Στοιχηματίζω ὅτι τὸ παράθυρον
Ἐκλείσατε κακὰ καὶ ψῦχος ἔρχεται.

(κλείει τὸ παράθυρον).

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Ἔ φθάνει πλέον! Τοῦ Ὀλμέδο τώρα δοὺξ
Εἶμαι καὶ πάλιν, Ὑπουργὸς πανίσχυρος.
Τὸ μέτωπον ὑψόνω ὑπερήφανον
Ὑπὸ τὸν πόδα, ὅστις μὲ συντρίβει!

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Πῶς

Τὸ εἴπατε αὐτό; Ἐπανκλάβατε
Παρακαλῶ τὴν φράσιν! Τοῦ Ὀλμέδο δοὺξ
Ὁ Ρουὶ Βλᾶς; Πλὴν σκέπην ἔχετε
Ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν. Διότι ἀπὸ τὸν Βαζὰν
Τὸν δοῦκα τοῦ Ὀλμέδο κατεσκεύασαν.

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Θὰ διατάξω ὅπως σᾶς συλλάβωσι.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Θὰ εἴπω ποῖος εἶσθε.

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Ὅμως ...

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Σκέπτεσαι

Ἵνα μὲ καταγγείλῃς; Τὸ προέβλεπα.
Πολὺ ταχέως ὕφος θριαμβευτικὸν
Μοῦ ἔλαβες.

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Θὰ ἀρνηθῶ τὸ πᾶν.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Ἔ, δά!

Εἶσαι παιδί!

ΡΟΥΪ ΒΛΑΣ

Δὲν ἔχετε ἀπόδειξιν.

ΔΟΝ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΣ

Καὶ σὺ δὲν ἔχεις μνήμην. Ὅ,τι λέγω καὶ
Τὸ πράττω καὶ νὰ μὲ πιστεύσῃς δύνασαι.

Δὲν εἶσαι ἄλλο παρὰ τὸ χειρόκτι μου
Κ' ἐγὼ ἡ χείρ.

(σιγᾷ καὶ παρ' αὐτῷ)

Ἂν δὲν ἀκούσῃς, ἢ ἐὰν
Εἰς τὴν οἰκίαν σου δὲν εἶσαι κύριον,
Ἵνα προετοιμάσῃς ὅ,τι χρήσιμον
Μοῦ εἶνε· ἂν προφέρῃς κ' ἕνα λόγον σου,
Δι' ὅ,τι τώρα γίνεται· τὸ βλέμμα σου,
Ἓν κίνημά σου ἂν προδώσῃ κἄτι τι,
Ἐν πρώτοις, ἵν' ἀρχίσωμεν ἀπὸ αὐτήν,
Ἐκείνη, διὰ τὴν ὁποίαν τόσον δὰ
Φοβεῖσαι, θέλει ἐκτεθῆ, δυσφημισθῆ,
Καὶ δημοσίᾳ ὅλοι θὰ τὴν μάθωσι
Τὴν ἀπερίσκεπτόν σου περιπέτειαν.
Καὶ ἔπειτα θὰ λάβῃ ὑπὸ φάκελλον
Χαρτίον τι — τὸ ὁποῖον κρύπτω ἀσφαλῶς —
Γραμμένον ἐνθυμεῖσαι διὰ τῆς χειρὸς
Τίνος καὶ τίνος φέρον τὴν ὑπογραφήν;
Ἰδοὺ τί θ' ἀναγνώσῃ: «Ἐγὼ Ρουὶ Βλᾶς
»Ὁ ἱπποκόμος τοῦ κυρίου Δὲ Φινλᾶς,
»Νὰ τὸν ὑπηρετήσω ἀναδέχομαι
»Εἰς πᾶσάν του περίστασιν ἢ μυστικὴν
»Ἢ δημοσίαν, ὡς πιστὸς θεράπων του».

ΡΟΥΙ ΒΛΑΣ ἀπεγνωσμένος καὶ μόλις ἀκουόμενος

Ἀρκεῖ. Θὰ πράξω, κύριε, ὡς θέλετε.

Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐξακολουθήσω, κύριοι, διότι βεβαίως ἐξήντλησα τὴν εὐμενῆ ὑμῶν προσοχήν. Ἐπακολουθεῖ ἡ τελευταία συνάντησις τῆς βασιλίσσης μετὰ τοῦ Ρουὶ Βλᾶς, καθ' ἣν ἀποκαλύπτεται ἡ εὐτυχὴς πλάνη, καταπίπτει τὸ προσωπεῖον, ὁ δὲ δυστυχὴς ἡμῶν ἥρως ἀναγκάζεται νὰ ἀπορρίψῃ τὸ ὄνομα τοῦ Δὸν Καίσαρος, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐγνώρισεν αὐτὸν ὁ ἐπίσημος κόσμος, καὶ νὰ παραστῇ πρὸ τῆς ἐρώσης βασιλίσσης ὁ ἁπλοῦς θαλαμηπόλος, ὁ μοιραίᾳ φορᾷ ἐξαπατήσας αὐτήν. Ἡ σκοτεινὴ ἀποκάλυψις συντελεῖται, συνεργοῦντος τοῦ Δὸν Σαλουστίου, καθ' οὗ ἐν τέλει ἐξέσπασεν ἀπηνὴς ἡ ἐξεγερθεῖσα ὀργὴ τοῦ Ρουὶ Βλᾶς.

Ἐὰν ἀληθεύει ὅτι σκοπὸς τοῦ δράματος εἶνε ἡ ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλία, ἕπεται ἀναμφιβόλως ὅτι πάντες οἱ παρ' ἡμῖν ἐνασχοληθέντες εἰς τὴν ἐξελλήνισιν ξένων δραματικῶν ἔργων δὲν εἶχον πρὸ αὐτῶν ὡρισμένον σκοπόν, ἀφοῦ, κακῇ μοίρᾳ, ἡ ἑλληνικὴ σκηνὴ ἐπέπρωτο νὰ παλαίῃ πάντοτε κατὰ τοσούτων ἀνυπερβλήτων ἀτελειῶν. Καίτοι ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ συναισθάνομαι ὅτι ὅπως δήποτε ἡ διὰ τῆς μεταφράσεως δύο δραμάτων τοῦ Οὐγκὼ ἐργασία μου εἰς οὐδὲν ἤθελε συντελέσει, οὐχ ἧττον ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς ὁμολογήσω ὅτι ἐὰν τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐπρόκειτο νὰ ἐπιχειρήσω σήμερον, βεβαίως ἤθελον πολὺ διστάσει νὰ ἐπιληφθῶ μεταφράσεως δραμάτων εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν, ἀσυστηματοποίητον καὶ κυμαινομένην καθ'ἑαυτήν, δὲν ἐμόρφωσεν ἔτι ἡ ἐκ τῆς ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλίας πεῖρα. Πολλοί, νομίζω, παραδέχονται ὅτι μόνον ἀπὸ τοῦ θεάτρου δύναται νὰ συζητηθῇ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης δραματικοῦ πονήματος καὶ νὰ κανονισθῇ μία ὁμοιόμορφος, ἁρμονική, δραματική, οὕτως εἰπεῖν, γλῶσσα, ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν οὐδεμία νὰ ὑπάρξῃ ματαιόσχολος διαφωνία, ἀφοῦ θὰ τὴν καθιερώσῃ αὐτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ ἡ ὁμόθυμος ἀποδοχή.

Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἐὰν ἡ παρ' ἡμῖν κοινωνία ἐμελέτα βαθύτερον τὸ ζήτημα τῆς μορφώσεως τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς. Εἶνε καιρὸς πλέον νὰ κατανοηθῇ ὅτι οὔτε φωναὶ βραγχώδεις, οὔτε παράτολμοι κινήσεις καὶ βίαιοι βηματισμοί, οὔτε ἱματισμοὶ κωμικοὶ καὶ ἀποτελοῦντες οἰκτρὰν πρὸς τὴν ἱστορίαν παραφωνίαν, ἀποτελοῦσι τὴν ἀληθῆ ὑποκριτικὴν τέχνην. Τὴν τέχνην ταύτην, ἥτις εὐλόγως ἀναβιβάζει ἀλλαχοῦ τοὺς μύστας αὐτῆς εἰς τὴν περιωπὴν τῶν ἐργατῶν τοῦ πνεύματος, ἀποτελεῖ ἡ βαθεῖα κατανόησις τοῦ διδασκομένου ἔργου, ἡ ἐν πλήρει γνώσει καὶ εὐσυνειδησίᾳ ἀφομοίωσις πρὸς τὸ πρόσωπον, ὅπερ πρόκειται ν' ἀναπαρασταθῇ, καὶ ἡ φυσικὴ διερμήνευσις τῶν αἰσθημάτων καὶ παθῶν αὐτοῦ.

Εἴθε τὸ καλλιτεχνικὸν τμῆμα τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὅπερ ἐπ' ἐσχάτων ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς παρημελημένης ἑλληνικῆς σκηνῆς, νὰ εὐτυχήσῃ νὰ παρασκευάσῃ τοὺς ἀξίους Ἕλληνας ἠθοποιούς, οἵτινες θὰ δυνηθῶσι νὰ διδάξωσι μετὰ τῶν ἔργων τῆς νεκρᾶς ἡμῶν φιλολογίας καὶ μεταφράσεις ξένων δραμάτων, εἰς ἃς θέλουσιν ἀσχοληθῆ ἄλλοι ἐξ ἐπαγγέλματος ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Εὐγ. Γ. Ζαλοκώστας.

ΕΞΕΤΑΣΙΣ

ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΙΒΑΙΝΗ

ΥΠΟ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗΝ ΚΥΡΙΩΣ ΕΠΟΨΙΝ

Σελ. 2. Οὐχὶ ὀρθῶς διακρίνει τῆς γραμματικῆς τέσσαρα μέρη: φθογγολογίαν, τυπικόν, ἐτυμολογικὸν καὶ συντακτικόν. Ἡ γραμματικὴ διαιρεῖται εἰς δύο α′) εἰς τὴν ἰδίως γραμματικήν, περιλαμβάνουσαν τὴν φθογγολογίαν, τὸ τυπικὸν καὶ ἐτυμολογικὸν καὶ β′) εἰς τὸ συντακτικόν.

Σελ. 4, § 4. Τὰ φωνήεντα δὲν εἶναι ἑπτά, ἀλλὰ δέκα: ᾰ, ε, ο, ῐ, ῠ βραχέα καὶ ᾱ, η, ω, ῑ, ῡ μακρά. Ἐκδηλοῦνται δὲ ἐν τῇ ἑλληνικῇ δι᾿ ἑπτὰ γραμμάτων, ἐν τῇ λατινικῇ μάλιστα διὰ πέντε, ἐνῷ ἡ σανσκριτικὴ δι᾿ ἕκαστον φωνῆεν ἔχει καὶ ἰδιαίτερον γράμμα. Οὕτω δὲ ἐκλείπει καὶ ἡ οὐδένα τότε ἔχουσα λόγον διαίρεσις τῶν φωνηέντων εἰς βραχέα, μακρὰ καὶ δίχρονα, διότι αὕτη ἁρμόζει μόνον εἰς τὰ γράμματα καὶ ὄχι εἰς τὰς φωνάς. Τὰ φωνήεντα εἶναι μόνον ἢ βραχέα ἢ μακρά.

Σελ. 4, § 6. «Τὸ ζ=δι ἢ γι.» Ἀλλὰ ὄζος=ἰνδογερμ. ozdos (λεσβ. ὄσδος), γοτθ. asts, ἵζω=σιζδω, ἰνδογερ. sizdō, Ἀθήναζε=Ἀθήνασδε, ζεύγνυμι, ζυγόν=ἰνδογερ. yuj, λατ. jugum, jungo, ζέω ῥ. ζεσ=ἰνδ. yas;

Σελ. 5. «Ἡ ηυ προῆλθεν ἐκ μεταβολῆς τῆς αυ καὶ ευ: αὐξάνω ηὔξανον, εὔχομαι ηὐχόμην». Ἀλλὰ ἐν τῷ νηῦς καὶ γρηῦς;

Σελ. 12. «Αἱ προσωπικαὶ ἀντωνυμίαι φυλάττουσι τὸν τόνον .... 2) μετὰ τὴν πρόθεσιν π. χ. ἐν σοί». Ἀλλ᾿ ὁ Kühner (γρ. σελ. 271) ῥητῶς λέγει «μετὰ προθέσεις ἐχούσας τόνον, ἄλλως μετὰ ἀτόνους ἐγκλίνονται».

Σελ. 13, § 41 σημ. Τὸ α ἐκτείνεται ἐνίοτε εἰς η, ὅταν γίνηται ἁπλοποίησις διπλοῦ συμφώνου· π. χ. «ἔφηνα ἐκ τοῦ ἔφαννα»· Ἡ ἀναπληρωματικὴ ἔκτασις τοῦ ᾰ πρὸ ν, μ, ρ, λ+σ ἰωνικῶς καὶ ἀττικῶς εἶναι ᾱ, οὐχὶ η. Τὸ δὲ ἔφηνα, ἔπηλα κλπ. ὡς καὶ τὸ ἔκηα σχηματίζονται ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ῥίζης ἔφᾱνσα, ἔπᾱλσα, ἔκᾱα, ὅθεν

ἰων. καὶ ἀττ. ἔφηνα, κλπ. Πρβ. καὶ ἄλλους ἐνσίγμους ἀορίστους σχηματιζομένους ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ῥίζης. Οἱ ἐκ παραγώγων ὅμως ἀόριστοι σχηματίζονται ἐκ τοῦ βραχέος φωνήεντος: ἐκέρδᾰνσα ἐκέρδᾱνα. Schmidt KZ, XXVII, 322, σημ. Κατὰ ταῦτα καὶ ἔκρῑνσα ἔκρῑνα, οὐχὶ ἐκ τοῦ ἔκρῐνσα. G. Meyer γρ. 2 ἔκδ. σελ. 287.

Σελ. 14, § 43. «Ἀλλ' ὅταν τὸ λ, ν, ρ μετὰ τὴν συγκοπὴν τοῦ ε εὑρεθῇ μεταξὺ δύο συμφώνων, τὸ λ γίνεται αλ ἢ λα, τὸ ρ αρ ἢ ρα, τὸ δὲ ν γίνεται α». Ὀρθῶς ἔχουσι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἦναι μεταξὺ συμφώνων καὶ μόνον πρὸ συμφώνου συμβαίνει τὸ αὐτό· π. χ. ἄρκτος ἰνδ. rksha, ἄρνυμαι ἰνδ. rnōmi. Πρβ. G. Meyer γρ. § 11. 2. 3.

Σελ. 15. Οὐχὶ ὀρθῶς παραδέχεται μετάθεσιν ἐν τῷ θάρσος θράσος, ἀμφότερα (πρβ. καὶ θρασὺς) εἶναι τῆς ἀσθενοῦς ῥίζης διπλῆ φάσις, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος (§ 43) εἶπεν ὅτι τὸ sonans ρ γίνεται ὁτὲ αρ, ὁτὲ ρα.

Σελ. 16, δ'). «Τὸ α+ι συναιρεῖται εἰς ᾳ: κρέαϊ κρέᾳ». Ἂς ἴδῃ τὸν G. Meyer γρ. § 347.

Σελ. 17, § 55. Τὸ ἀπηλιώτης, ἱππαρμοστής, Λεύκιππος, Κράτιππος δὲν εἶναι ἐξαιρέσεις, ἀλλὰ προδίδουσιν ἀρχαϊκώτερον πνευματισμὸν τοῦ β' συνθετικοῦ.

Σελ. 18, § 58, σημ. α. Δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ ἅτερος θατέρου ἐγένετο ἐκ τοῦ δωρικοῦ ἅτερος. Ἀλλ' ὁ τύπος ἅτερος εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ ἕτερος σωθεὶς καὶ παρ' Ἀττικοῖς ἐν τῇ κράσει.

Σελ. 19, § 61. «Τὸ ι καὶ τὸ υ τῶν διφθόγγων αι, ει, οι, αυ, ευ, ου ἐνίοτε ἀποβάλλεται πρὸ φωνήεντος. Διὰ τὸ *ἐνίοτε* ἂς ἴδῃ Schmidt KZ, XXVII, 294.

Σελ. 19, § 64. «Ὀδοντόφωνον πρὸ τοῦ χαρακτῆρος κ τοῦ ἐνεργ. παρακ. ἀποβάλλεται: πέπειθ-κα πέπεικα». Δὲν εἶναι ὀρθόν. Τὸ ὀδοντόφωνον ἀπεβλήθη ἐν τοῖς μὲ σ σχηματισμοῖς *ἔπειθ-σα, *πείθσω, ἔπεισα, πείσω καὶ οὕτω ἐκεῖθεν τὸ ἄνευ ὀδοντοφώνου θέμα ἐλήφθη εἰς σχηματισμὸν τοῦ παρακειμένου.

Σελ. 20, § 71. «Ὀδοντόφωνον πρὸ τοῦ σ ἀποβάλλεται». Δὲν εἶναι ὀρθόν, ἀλλὰ τρέπεται εἰς σ καὶ ὕστερον τὰ δύο σ ἁπλοποιοῦνται εἰς ἕν. Ἔπρεπεν ἐν σημειώσει τοὐλάχιστον νὰ ῥηθῇ τοῦτο, ὅπως ἐν σημ. § 67 λέγει τὸ ὀρθὸν περὶ τοῦ ὀδοντοφώνου πρὸ τοῦ μ.

Σελ. 20, § 73. «Ὅταν συμπέσῃ γγ ἢ μμ πρὸ τοῦ μ, τότε τὸ ἓν γ καὶ τὸ ἓν μ ἀποβάλλεται: ἔφθεγγμαι ἔφθεγμαι». Ὀρθότερον ῥητέον: τὸ πρῶτον ἔνρινον ἀποβάλλεται, διότι καὶ τὸ γ πρὸ οὐρανισκο-

φώνου, ὅπως εἶπεν ἄνω § 10, εἶναι ἔνρινον. Ὁμολογητέον ὅμως ὅτι οἱ ἀρχαῖοι λίαν ἀνεπιτυχῶς ἐδήλωσαν τὸ οὐρανισκόφωνον ν διὰ τοῦ γ, ὅπερ εἶχον καὶ ὡς ἄφωνον.

Σελ. 21, § 77 σημ. «Τὸ ν πρὸ τοῦ μ μεταβάλλεται συνήθως εἰς σ: πέφασμαι». Ὄχι ὀρθῶς. Τὸ ὀρθὸν παρὰ G. Meyer γρ. σελ. 265.

Σελ. 21, § 78. «Τὸ ν πρὸ τοῦ σ ἀποβάλλεται ἄνευ ἐκτάσεως τοῦ πρὸ αὐτοῦ φωνήεντος· π. χ. ποιμένσι, δαίμονσι, ποιμέσι δαίμοσι». Οὐδόλως ὀρθά. Τὴν ὀρθὴν ἐξήγησιν τούτων ὀφείλομεν εἰς τὴν νέαν γλωσσολογίαν καὶ εὑρίσκεται εἰς πᾶσαν γραμματικὴν συντεταγμένην κατὰ τὰς ἀρχὰς ταύτης.

Σελ. 22, § 81. «Τὸ σ ἐν ἀρχῇ λέξεως πρὸ φωνήεντος μεταβάλλεται πολλάκις εἰς δασεῖαν: ἕπομαι κλπ.» Τὸ *πολλάκις* νὰ λείψῃ. Ἐν σημειώσει δὲ νὰ εἴπῃ ὅτι ἐνίοτε ἀντὶ δασείας εὑρίσκεται ψιλή, νὰ ἐξηγήσῃ δὲ καὶ τὴν φαινομένην ἐξαίρεσιν, ἤτοι ἐμφάνισιν τοῦ σ πρὸ φωνήεντος, διότι μετὰ τὸ σ ὑπῆρχε σύμφωνον ἀφομοιωθὲν καὶ ἐξαφανισθέν (G. Meyer γρ. § 220 καὶ 221), ὅπως ἐν σημειώσει μᾶς ἐξηγεῖ πᾶν ὅ,τι φαίνεται ἀντιβαῖνον εἰς τὸν γενικὸν κανόνα § 82 ὅτι τὸ σ μεταξὺ φωνηέντων ἀποβάλλεται.

Σελ. 22, § 83. «Τὸ σ μεταξὺ δύο συμφώνων ἀποβάλλεται· π. χ. γέγραφθε ἀντὶ γέγραφσθε». Ὀρθὸς ὁ κανών, ἀλλ' οὐχὶ πλήρης. Ὁ πλήρης ἔχει ὧδε. Τὸ σ μεταξὺ συμφώνων, ὧν τὸ πρῶτον δὲν εἶναι ὀδοντόφωνον, ἀποβάλλεται: ἐκς: ἐκτὸς ἐκβάλλω, ἕκς: ἕκτος, ἔκποδες, λὰξ λακπατεῖν, πὺξ πυγμάχος, ἕψω ἐφθός, γεγράφθαι κλπ. Ἐξαιρέσεις 1) κσκ γίνεται σκ: ἱ(κ)σκω, διδά(κ)σκω, δί(κ(σκος, ἔσχατος = ἐκσ-κατος· πρβ. ἔγκατα. 2) ὀδοντοφ. + σ + συμφώνῳ: πεφράσθαι. Schmidt KZ, XXVII 319.

Σελ. 23, § 87. «Τὸ Ϝ ἐν μέσῳ λέξεως μεταξὺ φωνηέντων ἀποβάλλεται, πρὸ συμφώνου δὲ παρίσταται διὰ τοῦ υ: βοὸς ἀντὶ βοϜός βοῦς ἀντὶ βοϜς». Τὸ βοῦς δὲν εἶναι ἀντὶ βόϜς. Ἀλλ' ἡ δίφθογγος ου πρὸ φωνήεντος ἔγεινεν οϜ καὶ τὸ Ϝ ἐξέπεσε, πρὸ δὲ συμφώνου μένει ἀπαθής.

Σελ. 23, § 89 σημ. «Ὅπου τὸ σσ φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ γj εἶναι κατ' ἀναλογίαν· π. χ. τάσσω (ἐκ τοῦ τάγjω) τάξω κατ' ἀναλογίαν τοῦ φυλάσσω (ἐκ τοῦ φυλάκjω) φυλάξω». Προσθετέον· ἡ ὑπόκειται τὸ ἀρχαιότερον θέμα εἰς κ: πράσσω πρβ. πρακός, ὅπως ἔχει καὶ ὁ G. Meyer γρ. σελ. 276 σημ. Ἄς ἴδῃ ὁ συγγραφεὺς καὶ Osthoff παρκ. σελ. 292 καὶ ἑξῆς.

Σελ. 23, § 91. Τείνω ἐκ τοῦ τένjω μεταθέσει τοῦ j εἰς τὴν προ-

ηγουμένην συλλαβήν. Καὶ ὁ G. Meyer οὕτω ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἐκδόσεσι τῆς γραμματικῆς. Ἀλλ' ὁ Fick (BB, IX 317) λέγει «ἐκ τοῦ ἐνjω γίνεται αἰολικῶς -έννω, ἰων. ἀττ. είνω, λακωνικῶς ήνω ἐν τῷ θείνω, κτείνω, τείνω· τέννει στένει, βρύχεται Ἡσυχίου μόνον αἰολικὸν δυνατὸν νὰ ἦναι, τέννω = τένjω = σανσκρ. tányāmi».

Σελ. 27, § 100. Σὺν τῇ διαθέσει ἀπαραίτητον γνώρισμα τοῦ ῥήματος εἶναι καὶ ὁ χρόνος καὶ δὲν πρέπει νὰ λείπῃ ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ.

Σελ. 27, § 111. «Μετοχαὶ λέγονται τὰ ῥηματικὰ ἐπίθετα, τὰ ὁποῖα παριστῶσι τὴν σημασίαν τῶν ῥημάτων ὑπὸ μορφὴν ἐπιθέτου». Οὐδεμίαν καθαρὰν ἔννοιαν τῆν μετοχῶν ἐκ τοῦ ἀλλοκότου τούτου ὁρισμοῦ σχηματίζομεν. Λοιπὸν καὶ τὰ δεύτερα συνθετικὰ ὡς ἐλαφηβόλος, δημο-βόρος, ἀμφι-θαλὴς καὶ ἁπλᾶ ψευδὴς καὶ τὰ εἰς -τὸς εἶναι μετοχαί. Καὶ ὅμως οὔτε ταῦτα, οὔτε ἄλλα παρόμοια, οὐδ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ εἰς τό-ς, ἅπερ ἐν τῇ λατινικῇ καὶ σανσκριτικῇ εἰς τὰς μετοχὰς κατατάσσονται, θεωροῦνται μετοχαί, διότι αἱ μετοχαὶ εὑρίσκονται ἐν ζωηρᾷ πρὸς τὸ ῥῆμα σχέσει καὶ σχηματίζονται ἐκ τῶν χρονικῶν θεμάτων, ὥστε ἐξ ἑκάστου χρονικοῦ θέματος ἡ ἑλληνικὴ ἔχει καὶ μετοχήν. Πρβ. καὶ ἡμ. σύνθετα σελ. 357.

Σελ. 28, § 116. Πτῶσις εἶναι ὁ τύπος, τὸν ὁποῖον λαμβάνουσι τὰ πτωτικὰ διὰ νὰ (κάλλιον ἵνα) δηλώσωσι διαφόρους σχέσεις, αἱ ὁποῖαι διδάσκονται ἐν τῷ συντακτικῷ». Ἔπρεπε νὰ προστεθῇ «τὰς διαφόρους σχέσεις αὐτῶν ἐν τῇ προτάσει, αἵτινες κλπ.».

Σελ. 29, § 117. Προθέσεις λέγονται λέξεις τινές, αἱ ὁποῖαι συντάσσονται μετὰ τῶν οὐσιαστικῶν ἢ συντίθενται μετ' ἄλλων λέξεων (μάλιστα ῥημάτων) πρὸς δήλωσιν διαφόρων σχέσεων, αἱ ὁποῖαι διδάσκονται ἐν τῷ συντακτικῷ. Ἀοριστία. Συντομώτερον ὁ ὁρισμὸς ὧδε: αἱ προθέσεις ἐν συντάξει χρησιμεύουσι πρὸς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τῆς ἐν τῇ πτώσει γενικῶς ἐκδηλωθείσης σχέσεως· ἐν δὲ συνθέσει προσδιορίζουσι τὸ μεθ' οὗ συντίθενται.

Σελ. 32, § 130 α'. «Θέμα τοῦ ὀνόματος λέγεται ὁ θεμελιώδης τύπος αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπόκειται ὡς βάσις τοῦ σχηματισμοῦ τῶν πτώσεων». Οὐδεμία οὕτω γίνεται διάκρισις τοῦ Ζεύ-ς, ὅπ-ς, ἀπὸ τοῦ λόγ-ο-ς, λόγιο-ς κλπ. Ῥητέον οὕτω: θέμα λέγεται, ὅπερ μένει ὑπόλοιπον, ἂν μὲν ἦναι ὄνομα, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς πτώσεως, ἂν δὲ ῥῆμα, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς προσωπικῆς καταλήξεως. Τὰ πλεῖστα τῶν θεμάτων ἐνέχουσι πρὸς τῇ ῥίζῃ καί τι πρόσφυμα: γραφ-εύ-ς, γράφ-ο-μεν κλπ. Τινὰ ὅμως (τὰ ῥιζικὰ λεγόμενα ὀνόματα ἢ ῥήματα) ἀποτελοῦνται ἐκ τῆς ῥίζης μόνον· π. χ. ἴ-μεν, ἐσ-μέν, Ζεύς, φλόξ κλπ.

Ἂν τὸ πρόσφυμα προστίθηται εἰς τὴν ῥίζαν, ἔχομεν τὰ λεγόμενα πρωτότυπα ὀνόματα ἢ ῥήματα: γραφ-εύ-ς, γράφ-ο-μεν· ἂν δὲ εἰς ὀνοματικὸν θέμα, ἔχωμεν τὰ λεγόμενα παράγωγα ὀνόματα ἢ ῥήματα: τέλειος ἐκ τοῦ τελεσ- (τέλος), φλόγ-ιο-ν ἐκ τοῦ φλογ- θέματος (φλόξ), οἰκέω ἐκ τοῦ οἶκο-ς καὶ δὴ ἐκ τοῦ οἰκε- θέματος τοῦ ἐν τῇ κλητικῇ σωζομένου, τιμά-ω (τιμή, ἀσθεν. θέμα τιμᾰ). Τοιαύτη διάκρισις θεμάτων θὰ ἔσωζε τὸν συγγραφέα ἀπὸ σύγχυσιν, εἰς ἣν περιέπεσεν ἐν § 321 καὶ ἰδίως § 514.

β΄. «Ῥίζα λέγεται τὸ πρωτόθετον θέμα, τὸ ὁποῖον δὲν γίνεται ἐξ ἄλλου καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου γίνονται ἄλλα θέματα ὀνομάτων καὶ ῥημάτων». Ῥίζα εἶναι τὸ ἀμέριστον ἄτομον τῆς γλώσσης, τὸ ἀρχικόν, περαιτέρω μὴ δυνάμενον νὰ ἀναλυθῇ στοιχεῖον τῆς λέξεως, ἐγκλείουσα ἐν ἑαυτῇ δυνάμει τό τε ὄνομα καὶ ῥῆμα, οὐδέτερον διακεκριμένως οὖσα.

Σελ. 32, § 131. Ὀνόματά τινα ἔχουσι διπλοῦν θέμα· π. χ. χαρίεις χαριεντ- χαρίετ-, πατὴρ πατερ- πατρ-. Τὰ εἰς Fεντ- ἀληθῶς ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀπώλεσαν τὸ ἰσχυρὸν θέμα καὶ ἐτήρησαν μόνον τὸ μέσον καὶ τὸ ἀσθενές. Ἀλλὰ τὸ πατὴρ ἔχει ἀκόμη τὸ τριπλοῦν θέμα πατηρ- πατερ- πατρ-. Collitz BB, x, 43 καὶ ἑξῆς καὶ 67.

Σελ. 34, § 140 β΄. Τὸ οὐδέτερον τοῦ ἄρθρου δὲν ἔχει ν. Τόσους νεωτερισμοὺς εἰσήγαγεν ὁ κ. Καταιβαίνης καὶ δὲν ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ ἐδῶ τὸ ὀρθόν, ὅπερ ἀπὸ τῆς νεότητός της ἡ συγκριτικὴ γραμματικὴ ἀνεγνώρισεν, ὅτι τὰ οὐδέτερα τῶν ἀντωνυμιῶν (οἷον καὶ τὸ ἄρθρον) λαμβάνουσιν εἰς τὴν ὀνομ. καὶ αἰτ. τοῦ ἑνικοῦ δ: ἄλλο(δ), τό(δ), ὅ(δ), aliud, id κλπ. Ἐπεριμένομεν μάλιστα νὰ μᾶς εἴπῃ ἐν σημειώσει καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ ἄρθρου ὅτι σχηματίζεται ἐκ δύο θεμάτων σο- το-.

Σελ. 36. Ἡ γενικὴ ἑν. τῶν μὲν ἀρσενικῶν λήγει εἰς ου, ἔχει δηλ. τὸ τέλος τῶν δευτεροκλίτων ὀνομάτων, τῶν δὲ θηλυκῶν ἔχει κατάληξιν ς. Ὅτι τὸ ου προέρχεται ἐκ τῶν δευτεροκλίτων ὑπὸ πολλῶν πιστεύεται, ἀλλ' ὅμως ὁ Bechtel (BB, x, 280-286) δὲν παραδέχεται τοῦτο, ἀλλ' ὅπως ἰωνικῶς ἔχομεν -ηο εω (βραχυνθὲν εἰς) εο (ὅθεν τὸ ευ), οὕτω καὶ ἀττικῶς πολίτου ἐκ τοῦ *πολίτεο (*πολίτηο *πολίτεω). Ἂν δὲ ἡ γενικὴ τῶν θηλυκῶν ἦτο ς, θὰ εἴχομεν μοῦσα-ς, γέφυρα-ς γεν. ἑν.

Σελ. 37. «Τὸ δεσπότης ἔχει κλητικὴν δέσποτα παρὰ τὸν κανόνα». Ἀλλ' ἡ κλητικὴ τονιζομένη ὅσον ἐνδέχεται ἄνω τῆς ληγούσης ἔχει κανονικώτατα. Collitz BB, x, 39. Σελ. 37, ια΄). Ἡ γεν. πληθ. τῶν

πρωτοκλίτων τονίζεται ἐπὶ τῆς ληγούσης καὶ περισπᾶται πλὴν τῶν χρήστων... καὶ τῶν ἐπιθέτων, τῶν ὁποίων τὸ ἀρσενικὸν εἶναι δευτερόκλιτον· ἡ δικαία τῶν δικαίων (ἰδ. καὶ § 146). Ἀσαφές. Καὶ μόλις ἂν ἀνατρέξῃ τις εἰς τὴν παραπομπήν, ἴσως ἐννοήσῃ τί τρέχει. Ὀρθότερον δέ μοι φαίνεται ἀντὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ γεν. πληθ. τούτων ὁμοτονεῖ μὲ τὴν γεν. πληθ. τοῦ ἰδίου ἀρσενικοῦ, ὅπως λέγεται, νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔχουσιν αὐτὴν τὴν γεν. πληθ. τοῦ ἀρσενικοῦ, διότι οὕτως ἐξηγεῖται ἡ γεν. πληθ. τοῦ θηλ.: αὕτη τούτων, ἐνῷ ἄλλως ἔπρεπε νὰ ἦναι ταύτων (πρβ. δωρ. ταυτᾶν).

Σελ. 46, § 162. Ἡ ἑν. ὀνομ. τοῦ ἀρσ. καὶ θηλ. τῶν τριτοκλίτων σχηματίζεται ἢ διὰ προσθήκης τοῦ ς ἢ ἄνευ ς, ἀλλὰ δι' ἐκτάσεως τοῦ θεμ. φωνήεντος. Ὁ νεωτερισμὸς οὗτος εἶναι ἀξιέπαινος. Καλλίτερον ὅμως θὰ ἦτο ἀντὶ «δι' ἐκτάσεως τοῦ θεματικοῦ φωνήεντος» νὰ ἔλεγεν «ἐκ τοῦ ἰσχυροτέρου θέματος». Πρβ. Collitz BB, X, 1 καὶ ἑξῆς.

Σελ. 48. Τὸ ἀλώπηξ (θ. ἀλωπεκ-) ἐκτείνει τὸ θεματικὸν φωνῆεν ἐν τῇ ἑν. ὀνομαστικῇ. Ἡ ὀνομ. ἀλώπηξ γίνεται ἐκ τοῦ ἰσχυροτέρου θέματος, ἃς προσλαμβάνῃ καὶ ς· πρβ. τὸ πούς, δωρ. πώς. Περὶ τῆς παραγωγῆς τῆς λέξεως ἰδὲ Hübschmann KZ, XXVI, 603. Πρβ. καὶ G. Meyer γρ. § 312.

Σελ. 49, σημ. α΄. Ἀνωμάλως σχηματίζεται τὸ πούς κατὰ τὴν ἑν. ὀνομαστικήν. Οὐδεμία ἀνωμαλία. Καὶ τούτου ἡ ὀνομ. γίνεται ἐκ τοῦ ἰσχυροτέρου θέματος. Collitz, BB, X, 31 καὶ 36 καὶ Fröhde BB, VII, 113.

Σελ. 50, § 117. «Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ αἱ εἰς -ώς,-υῖα,-ός μετοχαί, τῶν ὁποίων τὸ ἀρσ. καὶ οὐδ. ἔχουσι τὴν μὲν ἑν. ὀνομ. ἐκ θέματος ος, τὰς δὲ ἄλλας ἐκ θέματος οτ». Τὸ θέμα τῆς μετοχῆς τοῦ ἐνεργ. παρακ. ἀνήκει εἰς τὰ τρίβαθμα θέματα μὲ ἰσχυρόν, μέσον καὶ ἀσθενὲς θέμα, ὧν τὸ μὲν ἰσχυρὸν ἔχει μακρὸν τὸ φωνῆεν τῆς τελευταίας συλλαβῆς, τὸ δὲ μέσον βραχύ, τὸ δὲ ἀσθενὲς στερεῖται τοῦ φωνήεντος, ἤτοι Ϝωσ- Ϝοσ- (καὶ Ϝοτ), υς. Καὶ τὸ μὲν Ϝωσ- ἐν τῇ ἀττικῇ ἔμεινε μόνον ἐν τῇ ἑν. ὀνομ. τοῦ ἀρσ., τὸ δὲ Ϝοσ- ἐν τῇ ὀνομ. καὶ αἰτ. ἑν. τοῦ οὐδ., εἰς πάσας δὲ τὰς ἄλλας πτώσεις ἀμφοτέρων τὸ μέσον τὸ μὲ τ Ϝοτ, τὸ δὲ υς μὲ τὸ jă πρόσφυμα ἐσχημάτισε τὸ θηλυκὸν θέμα: γεγραφυσjă γεγραφυῖα. Collitz, BB, X, 25 καὶ 63.

Σελ. 54, ὑποσημείωσις. «Πάντα τὰ εἰς τηρ εἶχον ἀρχικῶς θέμα εἰς τερ-. Ἀλλ' ἡ ἔκτασις τοῦ τερ εἰς τηρ ἐν τῇ ὀνομ. μετεδόθη ἔπει-

τα εἰς ὅλας τὰς πτώσεις. Εἰς τὸ σωτὴρ ἐτηρήθη τὸ θέμα ἐν τῇ κλητ.» Δὲν εἶναι ὀρθὰ ταῦτα. Ἔπρεπε νὰ διακριθῶσι τὰ ὀνόματα τοῦ δρῶντος ἀπὸ τῶν συγγενείας σημαντικῶν. Τὰ τοῦ δρῶντος εἶναι ἢ ὀξύτονα εἰς τηρ μὲ τὸ ἰσχυρὸν θέμα ἐκταθὲν εἰς ὅλας τὰς πτώσεις, ἐνῷ ἀρχικῶς ἀνῆκε τῇ ὀνομ. καὶ αἰτ. τοῦ ἑν. Λείψανον δὲ τοῦ μέσου θέματος εἰς τερ τοῦ ἀνήκοντος ἀρχικῶς τῇ τοπ. καὶ κλητ. τοῦ ἑνικ. ἐτηρήθη ἐν τῷ σῶτερ. Τὸ δὲ ἀσθενὲς -τρ-, ὅπερ ἀρχικῶς ἀνῆκε τῇ ἀφαιρετικῇ καὶ γενικῇ ἑν., ἐξηφανίσθη ὅλως ἐκ τῆς κλίσεως, σωθὲν ἐν τῇ παραγωγῇ: αὐλητρίς, ἄροτρ-ον. Ἢ βαρύτονα (ῥήτωρ) μὲ ἰσχυρὸν θέμα τωρ μεῖναν ἐν τῇ ὀνομ. ἑν., ἐνῷ ἀρχικῶς ἀνῆκε καὶ τῇ αἰτ. ἑν., καὶ μέσον τορ ἀνῆκον ἀρχικῶς τῇ τοπ. καὶ κλητ. ἑν., ἐπικρατήσαν δὲ κατόπιν εἰς ὅλας τὰς πτώσεις. Τὸ δὲ ἀσθενὲς θέμα τρ- ἐξηφανίσθη καὶ ἐνταῦθα ὅλως ἐκ τῆς κλίσεως, σωθὲν ἐν τῇ παραγωγῇ: ἤλεκτρ-ο-ν· πρβ. ἠλέκτωρ. Τὰ δὲ συγγενείας ὀνόματα ὀξύτονα καὶ βαρύτονα (πατήρ, εὐπάτωρ) διακρίνονται τῶν τοῦ δρῶντος, διότι ἐν τῇ αἰτ. ἔχουσι τὸ μέσον θέμα ἐξ ἀρχῆς. Καὶ τὰ μὲν ὀξύτονα (πατὴρ) ἐτήρησαν τὴν ἀρχικὴν κλίσιν μὲ τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τοῦ θέματος, τὸ ἰσχυρὸν τηρ ἐν τῇ ἑν. ὀνομ. (πατήρ), ὅπου καὶ ἀρχικῶς ὑπῆρχε, τὸ μέσον τερ ἐν τῇ αἰτ., τοπ. καὶ κλητ. ἑν., ὅπου καὶ ἀρχικῶς ὑπῆρχε (πατέρα, πάτερ, καὶ πατέρι ὁμ.), τὸ δὲ ἀσθενὲς τρ· ἐκ τῆς γεν., ὅπου ἀρχικῶς ὑπῆρχε (πατρός), εἰσείρπυσε καὶ εἰς τὴν τοπ. ἑν. (πατρί). Τὰ δὲ βαρύτονα (εὐπάτωρ) ἐτήρησαν τὸ ἰσχυρὸν θέμα τωρ ἐν τῇ ἑν. ὀνομ., ὅπου καὶ ἀρχικῶς ὑπῆρχε, τὸ τορ ἐν τῇ αἰτ. τοπ. καὶ κλ. ἑν., αἷς καὶ ἀρχικῶς ὑπῆρχεν, ὅθεν εἰσείρπυσε καὶ εἰς τὴν γεν., ἔχουσαν ἀρχικῶς τὸ ἀσθενὲς τρ- σωθὲν μόνον ἐν τῇ παραγωγῇ: φράτρα. Περὶ τούτων πραγματεύεται ἐν ἐκτάσει ὁ Collitz (BB, X, 55 καὶ ἑξῆς) ἐξετάσας τὴν κλίσιν τούτων καὶ τῶν λοιπῶν τριτοβάθμων θεμάτων μόνον κατὰ τὸν ἑνικὸν ἀριθμόν.

Σελ 56, § 197. «Τὸ κύων ἔχει κλητ. κύον, τὰς δὲ λοιπὰς πτώσεις σχηματίζει ἐκ θέματος κυν-». Καὶ τὸ κύων εἶναι τρίβαθμον: κυων- κυον- κυν- Collitz BB, X, 61.

Σελ. 57, § 201, σημ. «Τῶν βραχυτέρων τύπων ὑπόκειται θέμα εἰς οσ-· βελτίω ἐκ τοῦ βελτίοσα κλπ.» Ὀρθά. Ἀλλὰ διὰ τί δὲν λέγεται ἔν τινι ὑποσημειώσει ὅτι τὸ σ εἶναι ὁ χαρακτὴρ τοῦ θέματος (πρβ. λατιν. συγκριτικὰ) jωσ- ἰσχυροῦ, jοσ- μέσου, καὶ ισ- ἀσθενοῦς καὶ ὅτι τὸ ν τούτων προῆλθεν ἐκ μεταβάσεως εἰς τὴν ν- κλάσιν καὶ δὴ πρῶτον τῶν τύπων, ἐν οἷς τὸ σ μεταξὺ φωνηέντων ἐξέπεσε; Collitz BB, X, 65.

Σελ. 61, § 211. «Ἡ γενικὴ πόλεως ἐγένετο ἐκ τοῦ ἐπικοῦ πόληος.» Ἐναντιοῦται Schmidt (KZ, XXVII 297) λέγων ὅτι ἐκ τοῦ πόληος θὰ ἐγίνετο πόλως, ὡς χρώμενος ἐκ τοῦ χρηόμενος.

Σελ. 64, § 214. Τῶν εἰς ευς ἀναγράφει θέμα εἰς ευ-, τὰς δὲ πτώσεις βασιλέων, βασιλέᾱ, βασιλέᾱς ἐξηγεῖ ἐκ τοῦ ὁμηρικοῦ βασιλῆος κλπ. Ὀρθότερον θὰ ἦτο ἐν σημειώσει νὰ ῥηθῇ ὅ,τι σήμερον γνωρίζομεν περὶ αὐτῶν, ὅτι θέμα εἶναι ηύ-, ἐξ οὗ προῆλθον οἱ τύποι ἐκεῖνοι βασιλῆος, βασιλέως κλπ., βραχυνθὲν ἐν τῇ ἐν. ὀνομαστ. εἰς εύ.

Σελ. 67. «Ζεύ-ς· θέμα Ζευ- ἐν τῇ ὀνομ. καὶ κλητ., Δι- εἰς τὰς ἄλλας πτώσεις». Διὰ τί νὰ μὴ εἴπῃ τὸ ὀρθὸν ἐν μικρᾷ σημειώσει ὅτι ἰσχ- θέμα εἶναι δjηυ- βραχυνθὲν ἐν τῇ ὀνομ. εἰς jευ (πρβ. βασιλεὺς ἀντὶ βασιληύς), μέσον δjευ-, ὅπερ ἴσως ἐτηρήθη ἐν τῇ κλητ. Ζεῦ, καὶ ἀσθενὲς διϜ ἄνευ τοῦ προτακτικοῦ φωνήεντος τῆς διφθόγγου; Collitz, BB, X, 47. Περὶ τοῦ ναῦς οὐδὲν μᾶς λέγει, πόθεν οἱ τύποι, νηί, νῆες κλπ., ἡ γεν. νεώς καὶ διὰ τί ἔχει ὀξεῖαν.

Σελ. 69, § 227. «Λείψανα πτώσεων ἀπολεσθεισῶν. Τὰ εἰς αι, οι, ι, σι, ἐπιρρήματα εἶναι ἀρχαῖαι τοπικαὶ πτώσεις· λ. χ. χαμαί, οἴκοι, Μαραθῶνι, Ἀθήνησι». Ἂν δὲν εὑρίσκοντο ἐν τῇ κλίσει αἱ πτώσεις αὗται, ἀλλὰ μόνον ἐπιρρηματικῶς, εἶχε δίκαιον νὰ τὰς καλῇ ἀπολεσθείσας. Ἂν ἐξαιρέσωμεν τὴν αι (χαμαί), ἥτις καὶ μόνη ἐξέλιπεν ἐκ τῆς κλίσεως, εἴτε ὡς τοπικὴ τῆς α΄ (χαμα-ί), εἴτε κατ' ἄλλους ὡς δοτ. τῆς γ΄ (χαμ-αὶ καὶ τὰ ἀπαρεμφ. εἰς -μεν-αι, Ϝεν-αι) ἐκληφθῇ, ὅλαι αἱ ἄλλαι εἶναι ἐν χρήσει ἐν τῇ κλίσει. Περὶ τῆς ι τοπ. ἐν. εἶναι γνωστὸν ὅτι εἶναι ἡ μόνη ἐν τῇ γ΄ ἐπικρατοῦσα πτῶσις καὶ περὶ τῆς οι τοπ. ἐν. εἶναι ἐπίσης γνωστὸν ὅτι πολλαὶ διάλεκτοι χρῶνται αὐτῇ ἐν τοῖς δευτεροκλίτοις ὀνόμασιν, ὅπως ἀκριβῶς χρῶνται τῇ ι- πᾶσαι αἱ διάλεκτοι ἐν τοῖς τριτοκλίτοις, ὅτι δὲ καὶ ἡ σι δὲν περιωρίσθη μόνον ἐν ἐπιρρηματικῇ χρήσει, ἀλλ' εἶναι καὶ ἐν τῇ κλίσει τῶν πρωτοκλίτων εὔχρηστος, ἂς ἴδῃ G. Meyer γρ. § 379.

Σελ. 75, § 248. Κατ' ἀναλογίαν τοῦ παλαίτερος παλαίτατος ἐσχηματίσθησαν κτλπ. Ἠδύνατο νὰ προσθέσῃ «καὶ τοῦ μεσαίτερος (πρβ. μεσαι-πόλιος)».

Σελ. 76, § 250. «Πρὸ τῶν καταλήξεων ιων, ιστος ἀποβάλλεται τὸ τέλος τῶν ἐπιθέτων ος, υς, ρος». Ἔπρεπε νὰ εἴπῃ ἁπλούστερον ὅτι αἱ καταλήξεις αὗται προστίθενται εἰς τὴν ῥίζαν τῶν ἐπιθέτων. Αὐτόθι σημ. α΄ «θάσσων ἐκ τοῦ ταχίων», ἀλλὰ Schmidt (KZ, XXV 156), Osthoff (παρκ. 448), G. Meyer (γρ. § 392) τὸ θάσσων θεωροῦσι προελθὸν ἐκ τοῦ θαγχιων.

Σελ. 79, § 262. Παρέλειψε νὰ εἴπῃ περὶ τῶν τακτικῶν ἀριθμητικῶν πόθεν γίνονται καὶ εἰς τί λήγουσι. Περὶ τῆς καταλήξεως αὐτῶν εἰς -οστός πρβ. Osthoff παρκ. 593.

Σελ. 81, § 263. Τὰ ἀπόλυτα καὶ τακτικὰ ἀριθμητικὰ ὡς τρία καὶ δέκα, ἓξ καὶ εἴκοσι, τρίτος καὶ δέκατος καλοῦνται σύνθετα!

Σελ. 82, § 266. Τὰ ἀριθμητικὰ σημεῖα τὰ νῦν ἐν χρήσει καλοῦνται ἀραβικά. Διὰ τῶν Ἀράβων ἔγεινκν γνωστὰ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, ἀλλ' οἱ Ἄραβες τὰ ἔλαβον παρὰ τῶν Ἰνδῶν καὶ κλητέα Ἰνδικά. Πρβ. Weber ind. literaturgeschichte 2 ἔκδ., σελ. 274.

Σελ. 89, § 289. Περὶ τῆς ἀντωνυμίας τίς δὲν μᾶς λέγει τίποτε. Ποῖον εἶναι τὸ θέμα καὶ πόθεν τὸ οὐδέτερον τί, τὸ τίσι διὰ τί δὲν ἔχει τὸ ι μακρόν. Ἐπίσης οὔτε περὶ τοῦ ἄττα λέγει τι, ἐνῷ ἐκ τοῦ θέματος τίν- οὐδὲ τοῦτο ἐξηγεῖται, οὔτε περὶ τοῦ τοῦ, τῷ.

Σελ. 97, § 321. «Τὸ ῥηματικὸν θέμα, τὸ ὁποῖον δὲν παράγεται ἐξ ἄλλου λέγεται ῥίζα καὶ τὰ ῥήματα, τὰ ὁποῖα ἔχουσι τοιοῦτον θέμα λέγονται ῥιζικὰ καὶ πρωτότυπα· π. χ. τοῦ λύω τὸ θέμα εἶναι ῥίζα». Τὸ λύω εἶναι πρωτότυπον ὄχι ῥιζικόν. Ῥιζικὸν εἶναι τὸ εἰμί, εἶμι, τίθημι κλπ., τὸ δὲ λύω, γράφω κλπ. εἶναι πρωτότυπα, διότι πρὸς τῇ ῥίζῃ ἐνέχουσι καὶ τὸ πρόσφυμα ο, ε (λυ-ο- λυ-ε). Περὶ τούτου εἴπομεν προκειμένου περὶ ὀνοματικοῦ θέματος ἐν σελ. 32, § 130 τῆς γραμματικῆς.

Σελ. 98, § 325. Ἐν τῷ παιδεύομεν τὸ ο θεωρεῖ συνδετικὸν φωνῆεν. Πρὸ πολλοῦ κατεδικάσθη ἡ τοιαύτη ὀνομασία. Εἶναι τὸ τελευταῖον γράμμα (ὁ χαρακτὴρ) τοῦ ἐνεστωτ. θέματος παιδευο (ἢ παιδευε) καὶ καλεῖται θεματικὸν φωνῆεν. Ἐπομένως οὐχὶ ὀρθῶς (§ 323) λέγεται τὸ κοπτ- θέμα τοῦ ἐνεστῶτος καὶ παιδευσ- θέμα τοῦ μέλλοντος, διότι τὸ θέμα τούτων εἶναι κοπτο- ἢ κοπτε (πρβ. λογο- λογε- θέμα τοῦ λόγο-ς) παιδευσο- ·σε-. Οὕτω καὶ ἡ σημ. (§ 326, σημ.) «κυρίως τὰ συνδετικὰ φωνήεντα ἀνῆκον ἀπ' ἀρχῆς εἰς τὸ θέμα τῶν εἰς ω ῥημάτων» ἦτο περιττή.

Σελ. 99, § 329. «Ἡ ὑποτακτικὴ τῶν εἰς ω διακρίνεται τῆς ὁριστικῆς, καθ' ὅτι ἔχει τὰ συνδετικὰ φωνήεντα ἐκτεταμένα: παιδεύομεν, παιδεύετε ὁρ., παιδεύωμεν, παιδεύητε ὑποτ. Ἡ δὲ ὑποτ. τῶν εἰς μι ἔχει ἐγκλιτικὰ φωνήεντα ο, ε, ὅπου τὰ εἰς ω ἔχουσι τὰ ἐκτεταμένα συνδ. φωνήεντα ω, η». Οὐδόλως διακρίνεται ἡ ὑποτ. τῶν εἰς ω ἀπὸ τῆς τῶν εἰς μι, τὸ ω καὶ η αὐτῆς δὲν εἶναι τὰ συνδετικὰ φωνήεντα τῆς ὁριστ. ἐκτεταμένα. Ἡ ὑποτ. (καὶ τῶν εἰς μι καὶ τῶν εἰς ω) ἔχει ἐγκλιτικὸν φωνῆεν ο, ε, ὅπερ ἐν τοῖς εἰς -ω μὲ τὰ τε-

λικὰ τοῦ θέματος ο, ε συνηρέθησαν ἐν παλαιοτάτοις χρόνοις εἰς ω καὶ η.

Σελ. 99, § 331. Ἐν τῷ α' προσ. τῆς ἐνεργ. φωνῆς τῶν εἰς ω ἠδύνατο ἀφόβως νὰ ἀναγραφῇ προσωπ. κατάληξις α, οἷα καὶ τοῦ ἐνεργ. παρκ., συναιρεθεῖσα ἐν τῇ ἀρχεγόνῳ ἤδη γλώσσῃ μὲ τὸ θεματικὸν φωνῆεν ο εἰς ω: φέροα φέρω· πρβ. καὶ δείδω παρκ. ἐκ τοῦ δέδϜοjα δέδϜοα δέδϜω δείδω. Morph. Unt. I, 146, II, 121 καὶ Osthoff παρκ. 61. Ὡς β' πρόσ. τῆς ἐνεργ. φωνῆς τῶν εἰς μι ἀναγράφεται σι, ὅπερ μόνον ἐν τῷ ἐσσὶ εὑρίσκεται, ἐνῷ τὰ ἄλλα εἰς μι ῥήματα ἔχουσι ς. Ἄλλως δὲ καὶ ἀβέβαιον εἶναι ἂν ἡ ἀρχέγονος γλῶσσα διὰ τὸν ἐνεστῶτα πάντοτε τῷ ι ἐχρῆτο, τοὐλάχιστον αἱ ἰταλικαὶ καὶ κελτικαὶ γλῶσσαι μόνον τὰς προσωπικὰς καταλήξεις τῶν παραγομένων ἔχουσι. Thurneysen KZ, XXVII, 174.

Σελ. 101, § 337. Δυσκολευόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὸ ἤφαγα τῆς γλώσσης μας ἔχει σχέσιν τινὰ μὲ τὸ ἠβουλόμην, ἠδυνάμην. Νομίζομεν ὅτι εἶναι αὐτὸ τὸ ἔφαγα ἐξασθενῆσαν εἰς ἴφαγα. Ἡ δὲ γραφὴ ἡ φερομένη ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ποιήσει καὶ ταῖς διαλέκτοις τῆς νέας ἑλληνικῆς ἤγραφα, ἤλεγα (G. Meyer γρ. σελ. 422. Foy BB, XII, 92) θεωρητέα ὡς μανία πρὸς ἀρχαϊσμόν, οὐδόλως μαρτυροῦσα περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ φωνήεντος.

Σελ. 114, § 369. «Τὸ θέμα τοῦ ἐνεστῶτος εὑρίσκομεν ἂν ἀπὸ τοῦ α' ἐν. προσ. τῆς ὁριστ. τοῦ ἐνεστῶτος ἀφαιρέσωμεν τὸ τέλος ω· π. χ. παιδεύω θέμα παιδευ-»· ὅτι θέμα εἶναι παιδευο- παιδευε- εἴπομεν ἄνω. Ῥητέον λοιπὸν οὕτω: «τὸ θέμα.... ἂν ἀφαιρέσωμεν τὴν προσωπικὴν κατάληξιν» καὶ ὄχι τὸ τέλος ω, ὅπερ ἐνέχει τὸν χαρακτῆρα τοῦ θέματος καὶ τὴν προσ. κατάληξιν.

Σελ. 125, § 385. «Ῥήματα, τῶν ὁποίων τὸ ῥηματικὸν θέμα εἶναι καὶ θέμα τοῦ ἐνεστῶτος εἶναι α') σχεδὸν πάντα τὰ φωνηεντόληκτα· β') τὰ ῥιζικά, τὰ ἔχοντα χαρακτῆρα ἄφωνον καὶ πρὸ αὐτοῦ φωνῆεν ἢ ὑγρὸν ἢ ἔνρινον· ἄγω, ᾄδω, τρέπω, σπένδω, πέμπω, ἐλέγχω· γ') τὰ ἔνρινα μένω, νέμω καὶ τὸ ὑγρόληκτον δέρω». Πάλιν ἐπαναλαμβάνομεν ὅ,τι ἄνω εἴπομεν, ὅτι τὸ θέμα τούτων εἶναι διάφορον τοῦ ῥηματικοῦ: π. χ. ᾀδ- ῥηματ. ᾀδο- ᾀδε ἐνεστ. θέμα. Ὅτι δὲ τὸ ἄγω κλπ. δὲν πρέπει νὰ καλῶνται ῥιζικὰ πάλιν εἴπομεν ἄνω σελ. 97, § 321 τῆς γραμματικῆς.

Σελ. 125, § 386. Ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων θεμάτων ἐνισχύεται ἐν τῷ ἐνεστῶτι α') διὰ τ: τύπτω· β') διὰ τοῦ ἐνεστ. ἀναδιπλασιασμοῦ: γίγνομαι· γ') διὰ j: φυλάσσω κλπ.». Ἔπρεπε νὰ εἴπῃ οὕτω: τὸ ῥη-

ματικὸν θέμα ἐνισχύεται α΄) διὰ τοῦ θεματικοῦ φωνήεντος ο, ε- λύω, ᾄδω κλπ.· β΄) δι' ἀναδιπλασιασμοῦ καὶ τοῦ θεματικοῦ φωνήεντος: γίγνομαι κλπ.· γ΄) διὰ τοῦ το, τε: τύπτω κλπ.· δ΄) διὰ τοῦ jo, je: φυλάσσω κλπ. Ἐν ὑποσημειώσει δὲ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ ὑπὸ τὸ γ΄ καὶ δ΄ προσφύματα τελευτῶσιν εἰς τὸ θεματικὸν φωνῆεν.

Σελ. 126, 3). Ἂν ὁ χαρακτὴρ εἶνε ν ἢ ρ τὸ j μετατίθεται εἰς τὴν προηγουμένην συλλαβὴν καὶ ἀποτελεῖ μετὰ τοῦ α καὶ ε τοῦ θέματος δίφθογγον αι καὶ ει, μετὰ δὲ τοῦ ι καὶ υ μεταβάλλεται εἰς ῑ καὶ ῡ. Ἀλλὰ κατὰ G. Meyer (γρ. § 513) ἡ μετάθεσις γίνεται μόνον εἰς τὰ εἰς αν, εν καὶ αρ· ἑπομένως κρίνω γίνεται ἀφομοιώσει· πρβ. λεσβ. κρίννω καὶ εἶτα ἀναπληρ. ἐκτάσει, ἐπίσης φθείρω (αἰολ. φθέρρω), σπείρω, δείρω (αἰολ. δέρρω). Μάλιστα, ὡς ἄνω εἴπομεν (σελ. 23, § 91 γραμματικῆς) κατὰ Fick (BB, IX, 317) καὶ τὰ εἰς εν γίνονται ἀφομοιώσει· ὅθεν καὶ αἰολικὸν κτέννω (BB, VII, 68), ἀττ. κτείνω. Ἐλησμονήθησαν δὲ ἐντελῶς τὰ συνῃρημένα εἰς άω, έω, όω, ἐνῷ ἐνταῦθα ἦτο ὁ καταλληλότερος τόπος νὰ μνημονευθῶσι.

Σελ. 126, 3, σημ. α΄. Τὸ πέσσω δὲν ἔχει χαρακτῆρα π, ἀλλὰ γίνεται ἐκ τῆς ἀρχαϊκωτέρας ῥίζης μὲ κ: πέκjω.

Σελ. 127, § 388. «Τὸ χρονικὸν θέμα τοῦ μέλλοντος καὶ τοῦ ἀορίστου α΄ ἐνεργ. καὶ μέσου σχηματίζεται ἐκ τοῦ ῥηματ. θέματος προσθέσει ἑνὸς σ.». Δὲν ἔπρεπε νὰ συγχυθῶσι χρόνοι τόσοι διάφοροι ἀλλήλων κατὰ τὰ χρονικὰ θέματα. Τοὐλάχιστον ἐν σημειώσει ἔπρεπε νὰ δηλωθῇ ἡ διάφορος καταγωγὴ αὐτῶν καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἐν § 391 θεωρεῖ ἀναγκαῖον μεγάλοις γράμμασι νὰ μᾶς διαφωτίσῃ περὶ τοῦ α τοῦ πρώτου ἀορίστου πόθεν προῆλθε.

Σελ. 128, § 397. «Ἄνευ τοῦ χρονικοῦ χαρακτῆρος σ σχηματίζεται ὁ μέλλων τοῦ χέω, ἐσθίω, καὶ πίνω, καὶ ὁ ἀόριστος τοῦ χέω: χέω καὶ χέομαι, ἀόρ. ἔχεα, ἔδομαι, πίομαι». Σύγχυσις διαφόρων πραγμάτων· τὸ χέω, χέομαι καὶ πίομαι ἐξηγοῦνται καλῶς ὡς μέλλοντες μὲ τὸν χρον. χαρακτῆρα σ ἐκπεσόντα μεταξὺ φωνηέντων: χευσω χευω χεϝω χέω, πι- πισομαι πίομαι· ὁ δὲ ἔδομαι εἶναι ὑποτ. ἐνεστ. κατὰ τὴν ὁμηρ. χρῆσιν τῆς ὑποτ. ἔχον τὸ ἐγκλιτικὸν φωνῆεν αὐτῆς ο, ε, διότι τὸ ῥῆμα ἐν τῇ ὁριστ. ἐκλίνετο κατὰ τὰ εἰς μι, ἄνευ δηλαδὴ θεματικοῦ φωνήεντος· πρβ. ἔδμεναι καὶ λατ. edo es est. Ὁ συγγραφεὺς ἠκολούθησε τὸν G. Meyer (γρ. § 536) ἐκλαμβάνοντα τούτους ἐνεστῶτας μὲ σημασίαν μέλλοντος, ὅπως τὸ εἶμι, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τὸ εἴπῃ καθαρά, ὅπως ὁ G. Meyer.

Σελ. 128, § 398. «Εἰς τὰ φωνηεντόληκτα ῥήματα ἐκτείνεται πρὸ

τοῦ σ τὸ θεματικὸν φωνῆεν, ἂν εἶναι βραχύ· τὸ α εἰς η: τιμάω τιμήσω· τὸ ε εἰς η: ποιέω ποιήσω· τὸ ο εἰς ω: δηλόω δηλώσω καὶ τὸ ῐ καὶ ῠ εἰς ῑ καὶ ῡ: τῑ'σω, φῡ'σω. Ἐν ὑποσημ. φέρεται: κυρίως τὸ η δὲν προῆλθεν ἐξ ἐκτάσεως ἐν τῷ χρήσω, ἔχρησα, χρήσομαι, ἐχρησάμην, ἀλλ' ἀνήκει εἰς τὸ θέμα χρη-. Τὸ πρᾶγμα ἔχει ἄλλως. Ἢ πρέπει νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι τὸ ἐνεστ. θέμα τούτων ἐλήφθη πρὸς σχηματισμὸν καὶ τῶν λοιπῶν χρόνων: τιμᾰjέ-σω, ποιεjέ-σω, δηλοjέ-σω· ὅθεν ἀρχαϊκῇ συναιρέσει τιμᾱ'σω (τιμήσω ἀττ. καὶ ἰων.), ποιήσω, δηλώσω (G. Meyer γρ. § 51) ἢ ὅπερ πιθανώτερον, τὸ ἐνεστ. θέμα μένει μόνον ἐν τῷ ἐνεστ. (καὶ παρατ.), ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς χρόνοις ἔχομεν τὸ ῥηματικὸν θέμα τιμᾱ- φιλη- χρη- χρυσω- μηνῑ-, ὧν τὸ μακρὸν φωνῆεν ἔχει τὴν ἀρχήν του ἐκ τῶν εἰς ᾱ (τιμᾱ τὸ ἰσχυρὸν ὀνοματικὸν θέμα ὡς ῥηματικὸν θέμα, τιμᾰ τὸ ἀσθενὲς ἐν τῷ ἐνεστῶτι τιμᾰ'jω), ἐπέδρασαν ὅμως καὶ οἱ τύποι ὡς τλᾱ'σομαι, βέβλημαι, στρώσω. M. Unt. ι,70 Verbum in der nominalcomposition σελ. 32-33 καὶ 332 σημ.

Σελ. 129, § 401. «Εἰς τὸν ἀόρ. α' τῶν ἐνρινολήκτων καὶ ὑγρολήκτων ῥημάτων ὁ χρον. χαρακτὴρ σ ἀφανίζεται, τὸ δὲ θεμ. φωνῆεν ἐκτείνεται ἀναπληρωτικῶς τὸ μὲν α εἰς η: φαίνω φαν- ἔφηνα». Περὶ τούτου εἴπομεν ἐν σελ. 13, § 41.

Σελ. 132, § 402. Πάλιν καὶ εἰς τὸν ἀόρ. β' τῶν εἰς ω ἔχομεν συνδετικὸν φωνῆεν ο, ε, ἐνῷ χρονικὸν θέμα καὶ αὐτοῦ εἶναι λιπο-,λιπε-.

Σελ. 133, § 405, σημ. Ὁ ἐγενόμην καὶ ἔτεκον σχηματίζονται ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ῥίζης. Μόνον οὗτοι ; Ὁ ἑλεῖν, ἔτεμον, ἐρέσθαι, ὤφελον ;

Σελ. 134. Μεταξὺ τῶν καταλεγομένων ὡς συνηθεστάτων ἀορίστων β' δὲν βλέπομεν τὸν ἑλεῖν, ἐρέσθαι, μαθεῖν. Αὐτόθι ὁ ἔπεσον θεωρεῖται β' ἀόρ. ἐνῷ εἶναι α'. Λέγει μὲν ἐν § 408 ὅτι ὁ ἀόρ. β' ἔπεσον ἔχει τὸν χρ. χαρακτῆρα τοῦ α' ἀορ. καὶ τὸ τέλος τοῦ β' ἀορ , ἀλλὰ καὶ πάλιν σαφῶς δὲν ἐκφράζεται, διότι ἔπρεπε νὰ εἴπῃ καθαρὰ ὅτι ὁ ἔπεσον εἶναι ἀόρ. α', μεταπεσὼν ὡς πρὸς τὸ φωνῆεν εἰς τοὺς μὲ θεματικὸν φωνῆεν ἀορίστους β'.

Σελ. 134. Ἐν σημειώσει λέγει ὅτι τὴν ἀρχ. κατάληξιν θα τοῦ β' ἑν. προσ. τοῦ ἐνεργ. παρακ. τῆς ὁριστ. ἐτήρησε μόνον ὁ οἶδα β' πρόσ. οἶσθα καὶ ὁ πέποιθα β' προσ. πέποισθα. Οὐδαμοῦ εὕρομεν πέποισθα.

Σελ. 135, § 410. «Ὁ ἐνεργ. παρακ. σχηματίζεται ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ῥίζης: τέτηκα, σέσηπα. § 411 Ὁ ἐνεργ. παρακ. τῶν ἀφωνολ. καὶ ὑγρολ., ὅταν τὸ θέμα εἶναι μονοσύλλαβον, τρέπει τὸ ε τοῦ θέμα-

τος εἰς ο καὶ τὸ ει εἰς οι: τέτροφα, λέλοιπα. Πλὴν τοῦ πέπλεχα, βέβλεφα, πέπεικα. Σημ. ὁ παρκ. ἔρρωγα ἐκ τῆς ῥίζης Ϝρηγ-, ὁ εἴωθα ἐκ τῆς σϜηθ-, καὶ ὁ πέπτωκα ἐκ τῆς πτη- τρέπουσι τὸ η εἰς ω». Ἡ διάταξις ἔπρεπε νὰ γείνῃ οὕτω: Ἐν § 410 νὰ τεθῶσι καὶ τὸ πέπλεχα, βέβλεφα, πέπεικα, διότι καὶ ταῦτα σχηματίζονται ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ῥίζης. Ἐν δὲ § 411 νὰ ῥηθῇ ὅτι ὁ παρκ. σχηματίζεται ἐκ τῆς ἐξωγκωμένης ῥίζης, ἣν οὐδαμοῦ ἀνέγραψεν ὁ συγγραφεύς, καὶ εἰς τὰ τέτροφα, λέλοιπα τὰ ἐκ τῆς ἐξωγκωμένης ῥίζης νὰ προστεθῶσι καὶ τὰ τῆς σημειώσεως ἔρρωγα κλπ., διότι καὶ ταῦτα ἐντεῦθεν γίνονται.

Σελ. 141, § 434. «Ὁ παθ. β′ ἀόρ. σχηματίζεται κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἔσβην». Διὰ τί τὸ προνόμιον τοῦτο εἰς τὸν ἔσβην; Ἔπρεπε νὰ ῥηθῇ ὅτι ἐγένετο κατ' ἀναλογίαν τῶν εἰς η (ε μακρὸν) ἀορ. β′ τῶν εἰς μι, οἵτινες φυλάττουσιν ἐν τῇ ὁριστικῇ τὸ μακρὸν φωνῆεν δι' ὅλων τῶν ἀριθμῶν, ὡς ἔσβην, ἔβλην κλπ.

Σελ. 147, σημ. β′. «Τὸ γεύω λαμβάνει σ εἰς τὰ ῥηματικὰ γευστέον, ἄγευστος». Τὸ σ ὑπῆρχεν ἐν τῇ ῥίζῃ τοῦ ῥήματος οὔσῃ γευσ-γεύ(σ)ω.

Σελ. 149, § 452. «Ῥημάτων τινῶν φωνηεντολήκτων ὁ ἐνεργ. καὶ μέσος μέλλων ἀποβάλλει τὸν χρ. χαρακτῆρα σ καὶ συναιρεῖται ὡς τὰ συνῃρημένα». Καὶ ἐνῷ ἔπρεπε νὰ καταλέξῃ πρῶτα τὰ φωνηεντόληκτα, ἐξ ὧν ἔχουσι τὴν ἀρχὴν οἱ ἀττ. μέλλοντες (G. Meyer γρ. σελ. 471, Verbum Osthoff 331 καὶ Fröhde BB, IX, 113) καὶ κατόπιν τοὺς ἐκ συμφωνολήκτων κατ' ἀναλογίαν γινομένους μέλλοντας, ἔχει ταῦτα ἀνακατωμένα· π. χ. τὸ τελέω, ἀκέομαι, ἀμφιέννυμι ἔπρεπε νὰ ἦναι τελευταῖα.

Σελ. 150, § 457. Διὰ τί ἡ ὑποτ. τῶν εἰς μι ἐν μὲν τῷ ἑνικῷ ἔχει τὰ τέλη τῆς ὑποτ. τῶν εἰς ω, ἐν δὲ τῷ δυϊκῷ καὶ πληθ. τὰς συνήθεις προσωπικὰς καταλήξεις καὶ πρὸ αὐτῶν τὰ ἐγκλιτικὰ φωνήεντα ο, ε; Τὸ τιθήω, ὅθεν τιθῶ, δὲν δύναται νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ τιθή-ο-α (ὑποτ. κατὰ τὰ εἰς -μι, μὲ ο ἐγκλ. φωνῆεν καὶ α κατάληξιν προσ.); Πρβ. G. Meyer (γρ. § 583) ἀναγνωρίζοντα τὸ ἐφήω, μεθ-ή-ω σχηματισθὲν μὲ τὸ ο ἐγκλ. φωνῆεν τῆς ὑποτ. καὶ τὴν προσ. κατάληξιν. Διὰ δὲ τὸ β′ καὶ γ′ ἑν. πρόσ., ὅπου ὁ Meyer ἀμφιβάλλει πῶς ἀρχῆθεν εἶχον, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν σχεδὸν ἀσφαλῶς τύπους τιθή-ε-ις, τιθή-ει (πρβ. ὁριστ. γράφεις, γράφει μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐκεῖ μὲν τὸ ε εἶναι ἐγκλ. φωνῆεν, ἐν δὲ τῷ γράφεις θεματικόν). Ὁ Baunack (Stud. σελ. 2-3) ἀναγνωρίζει ἐνσίγμους ἀορ. ὑποτ. (οἵτινες, ὡς γνωστόν, σχηματίζονται κατὰ τὰ εἰς μι) δείξσει, ἐπελεύσει,

παρώσει (ἐπιγρ. Γόρτυνος), ἀναφέρει δὲ αὐτόθι καὶ ἰωνικοὺς τοιούτους ἀορίστους ποιήσει κλπ. Τοῦ δὲ ἑνικοῦ τοῦ μέσου ἔχομεν καταθή-ο-μαι, βλή-ε-ται μὲ τὸ ἐγκλ. φωνῆεν ο, ε.

Σελ. 156, § 462. Ἴασι ἐκ τοῦ ἱέασι. Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς μᾶς εἶπεν (σελ. 16, γ') ὅτι τὸ εα συναιρεῖται εἰς η (γένεα γένη). Ἔπρεπεν ἑπομένως νὰ μᾶς εἴπῃ «κατὰ τὸ ὑγιέα ὑγιᾶ (σελ. 60)».

Σελ. 157, § 469, σημ. α'. «Ὁ ἔδωκα ἐγένετο ἐξ ἀρχαιοτέρου θέματος δωκ-, κατ' ἀναλογίαν δὲ τούτου ἐγένετο καὶ ὁ ἔθηκα, ἧκα». Διὰ τὸν ἔθηκα, ἧκα ἂς ἴδῃ ὁ συγγραφεὺς καὶ Bartholomæ BB, XII, 84, σημ. KZ, XXVII, 355. Ἀντίθετον δὲ γνώμην περὶ τοῦ κ ἂς ἴδῃ παρὰ Hartmann KZ, XXVIII, 288 καὶ Osthoff παρκ. 372.

Σελ. 162. «ἠμὶ θέμα ἠ-». Ῥίζα τούτου εἶναι ἠχ-. Osthoff παρκ. 175.

Σελ. 164, σημ. γ'. «Τὸ η τοῦ παρτ. ἦα προῆλθεν ἐξ αὐξήσεως κατ' ἔκτασιν τοῦ ε τῆς ῥίζης εἰ-». Ἀλλὰ τὸ εἰ- (εἶμι) εἶναι εἰς τὰ ἑν. τοῦ ἐνεστῶτος καὶ ἔπρεπε νὰ προστεθῇ ὅτι ἐκ τοῦ ἑνικοῦ, ὅπου δικαιολογεῖται τὸ η, ἐξετάθη καὶ εἰς τὸν δυϊκὸν καὶ πληθυντ.

Σελ. 167, § 494. Ὁ δείδω δὲν εἶναι ἐνεστώς, εἶναι παρακ. καὶ ἔχει μόνον τὸ πρῶτον πρόσωπον. Εἴπομεν περὶ αὐτοῦ ἐν σελ. 99, § 331.

Σελ. 168, σημ. α'. «Τὸ γ' πληθ. τοῦ οἶδα (ἴσασι) εἶναι ἀντὶ τοῦ ἴδασι, τὸ σ δηλ. ἐκ τῶν ἄλλων προσ. τοῦ πληθ. μετεδόθη καὶ εἰς τὸ γ' καὶ ἀντικατέστησε τὸ δ». Δὲν προῆλθε τὸ ἴσασι οὕτω, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἴσαν γ' πληθ. τοῦ ὑπερσυντ. Schmidt KZ, XXVII, 324.

Σελ. 168, σημ. β'. «Εἰς τὸν ὑπερσ. τὸ η τοῦ ᾔδη τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ προῆλθεν ἐκ τῆς αὐξήσεως κατ' ἔκτασιν τοῦ ε τοῦ θέματος εἰδ-». Ὁ ᾔδη εἶναι ἀόρ. α', ἤτοι ἔνσιγμος *ἠϝείδεσα ἠϝείδεα ᾔδεα (λατ. videram, ἰνδ. avedisham), ἐξ οὗ ἡ ὑποτ. εὐκτ. καὶ ἀπαρ. (εἰδῶ, εἰδείην, εἰδέναι τύποι εἰσελθόντες εἰς τὸ τοῦ παρακ. σύστημα). Οὕτω δὲ ἐξηγεῖται καὶ τὸ ει αὐτοῦ, διότι οἱ ἔνσιγμοι ἀόριστοι γίνονται ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ῥίζης. Πρὸς τὸ φωνῆεν τοῦ ἀορίστου συνεμορφώθη καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ παρακ. εἰδώς. G. Meyer γρ. σελ. 482. 493. Brugmann M. Unt. III, 16 καὶ 28. Osthoff παρκ. 397.

Σελ. 168, § 496. Ἀνώμαλος συζυγία. Ἡ ὀνομασία φέρει σύγχυσιν, ἀφοῦ μόνον δύο συζυγίαι ὑπάρχουσι. Τὰ ἀνώμαλα διαιροῦνται εἰς πέντε τάξεις· α' τάξις μὲ ε ἐν τῷ ἐνεστῶτι ἢ ἐν τοῖς λοιποῖς χρόνοις, δοκέω, ἐθέλω· β' τάξις μὲ ν ἢ νε ἐν τῷ ἐνεστῶτι, τίνω, ἀφικνέομαι· γ' τάξις μὲ αν ἐν τῷ ἐνεστ. ἄνευ μεταβολῆς τοῦ θέματος:

βλαστάνω ἢ παρεμβαλλομένου ν: λαμβάνω (κυρίως ἡ τάξις αὕτη μὲ τὴν β' ἔπρεπε νὰ ἀποτελῇ μίαν ὑποδιαιρουμένην καὶ ἔπρεπε νὰ μᾶς εἴπῃ τίνες ῥίζαι πρὸς τῷ αν λαμβάνουσι καὶ τὸ ν πρὸ τοῦ χαρακτῆρος)· δ' τάξις μὲ σκ- ἐν τῷ ἐνεστῶτι· ε' τάξις περιέχουσα τὰ ῥήματα τὰ σχηματίζοντα τοὺς χρόνους των ἐκ διαφόρων θεμάτων. Ἡ διάταξις οὐδεμίαν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν ἔχει, οὐδὲ βλέπομεν κατὰ τί εἶναι ἀνωμαλώτερα τὸ λαμβάνω, γιγνώσκω, διδάσκω, ἀφικνοῦμαι τοῦ βλάπτω, φυλάσσω, φαίνω κλπ., ἅπερ κατετάχθησαν χωριστὰ ἐν σελ. 125. Οὐδὲ ἐξετάζομεν ἂν εὑρίσκονται καὶ γερμανικαὶ γραμματικαὶ ἔχουσαι τοιαύτην διάταξιν. Ἡ ὀρθὴ διάταξις εἶναι αὕτη: οἱ ἐνεστῶτες μὲ ν (1ον -νω· 2ον -νέω· 3ον -ανω) καὶ μὲ σκω πρέπει νὰ ταχθῶσι μετὰ τοὺς ἐνεστῶτας εἰς τω καὶ jω, ὅπως καὶ παρὰ Meyer γρ. σελ. 442-457. Ἐλλιπῶς δὲ κατετάχθησαν οἱ ἐνεστῶτες τῶν εἰς μι καὶ παραπέμπομεν πάλιν εἰς τὸν αὐτὸν Meyer (γρ. 429-441), διότι μόνον περὶ τῶν εἰς νυ- ἐνεστώτων ποιεῖται λόγον (σελ. 150), περὶ δὲ τῶν εἰς νη- δάμνημι, δάμναμαι, δύναμαι οὐδὲν λέγει. Λέγων δὲ (§ 456) ὅτι τὸ θέμα τῶν πλείστων εἰς μι ἐνισχύεται δὲν ἀναγράφει καὶ τίνων δὲν ἐνισχύεται.

Σελ. 175. «Ἔρχομαι θέμα ἐρχ-». Τὸ χ εἶναι λείψανον τοῦ σκ: ἔρσκομαι Κουρτ. Verb. I, 2 ἐκδ. 278 καὶ ἑπομένως θέμα εἶναι ἐρ-.

Σελ. 183. Περὶ παραγωγῆς. «Πρωτότυποι λέγονται αἱ λέξεις, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἀμέσως ἐκ τοῦ ῥηματικοῦ θέματος διὰ προσθήκης τῶν πτωτικῶν ἢ τῶν προσωπικῶν καταλήξεων· π. χ. βήξ, λέγω κλπ. Παράγωγοι δὲ λέγονται αἱ λέξεις, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἐκ τοῦ ῥηματικοῦ ἢ ὀνοματικοῦ θέματος διὰ προσθήκης διαφόρων γραμμάτων, τὰ ὁποῖα λέγονται προσφύματα ἢ παραγωγικαὶ καταλήξεις. Αἱ παραγωγικαὶ αὗται καταλήξεις χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ ὁρίσωσι τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων· π. χ. ἐκ τοῦ θέματος κρι- (τοῦ κρίνω) γίνεται κρί-σι-ς, κρι-τή-ς, κριτήριο-ν». Οὐχὶ πάντα τὰ ἔχοντα πρόσφυμα εἶναι καὶ παράγωγα, τὸ κρίσις, κριτὴς εἶναι πρωτότυπα καὶ οὐχὶ παράγωγα καὶ τὸ λέγω δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς κατηγορίας μὲ τὸ βήξ, διότι ἔχει πρόσφυμα -ο. Ὅτι δὲ τὸ βήξ, φλόξ, εἶμι, εἰμὶ κλπ. εἶναι ῥιζικὰ πρωτότυπα, τὸ δὲ λέγω, λόγος, κρίσις, κριτὴς κλπ. ἰδίως πρωτότυπα καὶ ὅτι παράγωγα εἶναι τὸ τέλειος, κριτήριον, οἰκέω κλπ. περὶ τούτου εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν σελ. 32, § 130. Πρβ. καὶ ἡμέτερα σύνθετα σελ. 9-10. Ὅτι τὸ δικαστήριον, κριτήριον δὲν παράγονται ἐκ ῥημάτων, ὡς λέγει (πρβ. καὶ § 525), ἀλλ' ἐξ ὀνομάτων καὶ ἑπομένως εἶναι παράγωγα, εἴπομεν ἐν τοῖς ἡμετέροις συνθέ-

τοις σελ. 380. Τοιαύτη λοιπὸν πρέπει νὰ προηγηθῇ διάκρισις καὶ κατόπιν νὰ καταταχθῶσι κατὰ σειρὰν χωριστὰ τὰ ῥιζικά, τὰ πρωτότυπα καὶ τὰ παράγωγα καὶ ὄχι φύρδην, μίγδην.

Σελ. 188, ε΄. «Τὰ εἰς ος (ες) παράγονται ἐξ ἐπιθέτων: βαθὺς βάθος, αἰσχρὸς αἶσχος. Εἰς τὸ μακρὸς ἀναφέρεται τὸ οὐσιαστικὸν μῆκ-ος, εἰς τὸ μέγας τὸ μέγεθος, εἰς τὸ πολὺς τὸ πλῆθος». Τὰ εἰς ος (ες) παράγονται ἐκ ῥημάτων καὶ εἶναι πρωτότυπα. Westphal Meth. gr. d. gr. Sp. I, σελ. 308-310 καὶ ἡμ. σύνθετα σελ. 354.

Σελ. 189, § 532. «Παραγωγικαὶ καταλήξεις τῶν πατρωνυμικῶν εἶναι ίδης, άδης διὰ τὰ ἀρσενικά». Πολὺ σύντομος, οὐδὲ μᾶς λέγει εἰς τίνα θέματα προστίθεται ἑκατέρα, παραλείπει δὲ καὶ τὴν -ιάδης. Λοιπὸν ἔπρεπε νὰ εἴπῃ -δης: Αἰνειά-δης (οὕτω διαιρετέον καὶ ὄχι Αἰνει-άδης) Βορεά-δης, ὅθεν άδης Ἀγι-άδης, Μενοιτι-άδης, ὅθεν -ιάδης Τελαμων-ιάδης.

Σελ. 192, σημ. «Τὸ ο τοῦ θέματος ἀποβάλλεται πρὸ τῆς -ιος». Ἀλλὰ ποῖος, δοιὸς καὶ κατ' ἀναλογίαν τούτων τῶν παραγώγων ἐκ μονοσυλλάβων άντων. θεμάτων καὶ τὰ παράγωγα ἐκ πολυσυλλάβων άντων. θεμάτων: ἀλλοῖος, ὁμοῖος, ἑτεροῖος, παντοῖος. Ἰδὲ Schmidt KZ, XXVI, 385. — «Τὸ γελοῖος ἐκ τοῦ γέλως κατ' ἀναλογίαν τοῦ αἰδοῖος ἐκ τοῦ αἰδώς». Δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἐκ τοῦ γέλος (πρὸς τῷ γέλως ;)

Σελ. 197, δ΄. Γράφει γροθιαίς, κλωτσαίς. Νομίζομεν ὅτι προτιμοτέρα εἶναι ἡ ὀρθοτέρα γραφὴ ἢ ἡ εὐμορφοτέρα καὶ ἑπομένως γραπτέα τὰ τοιαῦτα μὲ ες. Οὕτω καὶ ἀντὶ παληός, γρηὰ κτλ. γραπτέον παλιός, γριά κλπ. Ἂς μᾶς ἐπιτρέψῃ δὲ ὁ κύριος συγγραφεὺς νὰ τῷ εἴπωμεν, ἐπειδὴ τὸ ἔφερεν ὁ λόγος, ὅτι καὶ τὸ ὄνομά του ὀρθότερον γραπτέον Κατεβαίνης.

Σελ. 197, § 551. Σύνθεσις λέγεται ἡ συνένωσις ἁπλῶν λέξεων πρὸς σχηματισμὸν νέων. Ὁ ὁρισμὸς ἀνακριβής. Ἁπλαῖ λέξεις ἑνοῦνται πρὸς γένεσιν νέων ὡς τὸ ἀνδρόγυνον! Ἔπειτα λέξεις λέγοντες ἐννοοῦμεν ὄχι τὰ θέματα γυμνὰ ἄνευ πτώσεως, ἀλλὰ μετὰ τῆς πτώσεως· ἄρα λογοσ-γράφος !

Σελ. 198. «Εὐτυχὴς ἐκ τοῦ εὖ καὶ τύχη». Εἰ ἐντεῦθεν, θὰ ἦτο εὔτυχος.

Σελ. 198, § 554. «Τῶν γνησίων συνθέτων διακρίνονται τὰ νόθα. Νόθα δὲ λέγονται τὰ σύνθετα, τῶν ὁποίων τὰ συνθετικὰ μέρη ἡνώθησαν ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς, εὕρηνται δὲ ἐν χρήσει καὶ ἐκτὸς συνθέσεως. Ταῦτα προῆλθον ἐκ παραθέσεως· π. χ. οὔτε, ἀναβαίνω,

νεώσοικος, παραχρῆμα, Ἑλλήσποντος, Νεάπολις. Μᾶς ὁρίζει τὰ νόθα χωρὶς νὰ μᾶς ὁρίσῃ πρῶτον τὰ γνήσια. Ἔπειτα τί θέλουσιν εἰς τὰ σύνθετα τὰ οὔτε, μήτε; Ἂς μᾶς εἴπῃ ὁ συγγραφεὺς εἰς τίνα τῶν κατηγοριῶν τῶν συνθέτων ταῦτα ἀνάγονται; ἀντικειμενικά, κτητικὰ ἢ τί εἶναι; Καὶ τὰ ῥήματα π. χ. ἀναβαίνω κλπ. κάλλιον νὰ ἔλειπον, περὶ ὧν ἃς ἴδῃ τὰ ἡμ. σύνθετα σελ. 282. 462, 481. Τὰ δὲ σύνθετα ὡς νουνεχής, Πυλοιγενὴς δὲν εἶναι νόθα; εὕρηνται τὰ συνθετικὰ αὐτῶν ἀμφότερα ἐκτὸς τῆς συνθέσεως; Πρβ. ἡμ. σύνθετα σελ. 14.

Σελ. 198, σημ. β'. «Τοῦ θέματος ἀρτιο- τὸ ο συγκόπτεται· ἀρτιμελής, ἀρτίφρων». Περὶ τῆς συγκοπῆς τοῦ ο τῶν ιος καὶ τοῦ ο τοῦ τανιύπους πρὸ συμφώνου, ἣν καὶ ἡμεῖς παρεδεχόμεθα, ἃς ἴδῃ νῦν Osthoff (Verbum 201 σημ. καὶ 150 σημ.). Ἰδίως διὰ τὸ ἀρτι-(μελὲς) ὑποθέτομεν ὅτι οὐδεμία ἀποκοπὴ ἐγένετο, ἀλλ' ὅτι ἔχομεν ἐνταῦθα τὸ θέμα ἀρτι-, ὅπερ οὐδόλως τολμηρὸν εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εὑρίσκεται παρ' Ὁμήρῳ ὡς ἁπλοῦν ἐν τῷ ἄρτια βάζειν, ἄρτια ἤδη, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ ἄρτια τούτου τοῦ Ὁμήρου προῆλθε τὸ μεθ' Ὅμηρον κατὰ τὴν δευτέραν κλίσιν ἄρτιος, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἡ γεν. πληθ. αὐτῶν συνέπιπτε. Πρβ. τὸ λεσβ. τίῳ, τίοισι προελθὸν ἐκ τοῦ τία *οὐδ. πληθ. τῆς ἀντ. τίς.

Σελ. 199, 2). «Τὸ μέλι ὡς πρῶτον συνθετικὸν ἀποβάλλει συνήθως τὸ τ: μελίφρων». Προτιμότερον εἶναι νὰ ἀναχθῇ εἰς τὸ θέμα μέλι- (μέλι: μέλι-τ=ἄλφι : ἄλφι-τ-· ὅθεν ἄλφιτον· πρβ. ὄνομα-τ, οὐα-τ) Fröhde BB, VII, 104. Σελ. 199, 4). «Τοῦ πᾶς λαμβάνεται ὡς πρῶτον συνθετικὸν τὸ οὐδ. πᾶν». Δὲν λέγει ὅμως τίποτε περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς ποσότητος τοῦ πᾶν πρὸς τὸ ἐν τῇ συνθέσει πἄν. Πρβ. ἡμ. συνθ. 140 καὶ Osthoff M. Unt. IV, 253.

Σελ. 205, δ'). «Τὸ πρῶτον συνθετικὸν τῶν κτητικῶν οὐδέποτε ῥῆμα». Ῥῆμα ἐννοεῖ βέβαια ῥηματικὸν θέμα. Ἀλλὰ μισγάγκεια, δαΐφρων, ἀεσίφρων κλπ.; Πρβ. ἡμ. συνθ. 544. Τὸ δὲ ἔντιμος δὲν εἶναι κτητικὸν ὡς τὸ θεωρεῖ, ἀλλ' ἀντικειμενικόν.

Τελευτῶντες ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ κύριος Καταιβαίνης ἔκαμε μετρίαν καὶ φρόνιμον χρῆσιν τῶν ἐξαγομένων τῆς γλωσσολογίας, ὅπως ἥρμοζεν εἰς διδακτικὸν βιβλίον, ὅπου δὲν χρειάζεται ἐπίδειξις σοφίας ἐπὶ βλάβῃ τῶν μαθητῶν. Τὸ δὲ περὶ συνθέτων ἔχει κάλλιον παντὸς ἄλλου γράψαντος γραμματικήν. Ἔπρεπεν ὅμως νὰ μὴ παραλείψῃ ὅλως ἀμνημόνευτον τὸ βιβλίον, ἐξ οὗ ἠρύσθη ταῦτα, ὅπερ μὲ λύπην μας παρατηροῦμεν εἰς τὸν κύριον Καταιβαίνην. Ἐν τέλει δὲ καλὸν θεωροῦμεν νὰ συμβουλευθῇ ὁ συγγραφεὺς ἰδίως κατὰ

τὸ τυπικὸν καὶ τὴν γραμματικὴν τῶν ἀττικῶν ἐπιγραφῶν ὑπὸ Meisterhans, καὶ νὰ ἐπιτάξῃ περίληψιν τῶν ἐμπεριεχομένων καὶ κατάλογον τῶν ἐν τῇ γραμματικῇ λέξεων κατὰ τὸ γερμανικὸν σύστημα.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 15 Φεβρουαρίου 1887.

Γ. Τσερέπης, *καθηγητής.*

ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ ΓΕΡΕΝΗΣ

Προσθήκη εἰς τὰς σελίδας 362 καὶ 363 τοῦ ἀνὰ χεῖρας Ι' Τόμου τοῦ «Παρνασσοῦ».

Παρθένιος Γερένης ὁ Ἀθηναῖος ὁ προστὰς τοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων τῷ 1737-1766, ἐκαλεῖτο ἐν τῷ κατὰ κόσμον βίῳ Παναγιώτης ὡς μαρτυροῦσι τὰ διατηρούμενα τετράδια αὐτοῦ σχολικῶν ἐξηγήσεων μετὰ ψυχαγωγίας ἐν τῇ πατριαρχικῇ βιβλιοθήκῃ Ἱεροσολύμων ὡς ἀναγράφει ὁ ἀοίδιμος Σοφοκλῆς Κ. Οἰκονόμος (Νικολ. Ἀλ. Μαυροκορδάτου, Ψόγος νικοτιανῆς κτλ. Ἐν Βενετίᾳ 1876, σελ. 53-54), οὐχὶ δὲ Κυριακὸς ὡς λέγει ἐν σελ. 362 τοῦ ἀνὰ χεῖρας τόμου ὁ γράφων τὰ τῆς οἰκογενείας Λίμπονα, ἐξ ἧς ἐκ μητρὸς κατήγετο. Κατὰ τὰ εἰθισμένα δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἡ μεταλλαγὴ τοῦ ὀνόματος τῶν ἱερωμένων φέρει τὸ ἀρχικὸν γράμμα τοῦ πρώην αὐτῶν ὀνόματος, ὥστε ἡ τοῦ Οἰκονόμου πληροφορία φαίνεταί μοι ἀκριβής· διετέλεσε δὲ πρεσβύτερος καὶ ἀρχιμανδρίτης τοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων, μεθ' ὃ φαίνεται προήχθη εἰς τὴν μητρόπολιν Καισαρείας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ, μεθ' ὃ κατὰ τὴν ἀνέκαθεν ἀρχαιοτάτην συνήθειαν προήχθη εἰς τὸν θρόνον Ἱεροσολύμων τῷ 1739 κατ' Ἀθανάσιον Κομνηνὸν Ὑψηλάντην (Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν κτλ. ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, σελ. 344) διαδεχθεὶς εἰς τὸν θρόνον τὸν Μελέτιον (Βενδότη, προσθήκη τῆς Ἐκκλ. Ἱστορ. Μελετίου κτλ. τόμ. 4, σελ. 89), φαίνεται ὅμως ἡ τοῦ Ὑψηλάντου χρονολογία τῆς προβιβάσεως αὐτοῦ ἡμαρτημένη, διότι προήχθη τῷ 1737, προέστη δὲ τοῦ θρόνου μέχρι τοῦ 1766, ὅτε παραλυτικὸς ἤδη ἀπὸ τῆς πρὸ ἐτῶν ἐπιπεσούσης αὐτῷ ἀποπληξίας γενόμενος, παρῃτήθη φαίνεται τοῦ θρόνου (Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν σελ. 409), τοῦτο δὲ καὶ Καισάριος ὁ Δαπόντες ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτοῦ καταλόγῳ ἀναγράφει ὅτι προσδιατρίβων εἰς Ἰάσιον διὰ ζητείας τοῦ θρόνου «... τὸν ἐκατέβη δαμλᾶς, καὶ ἦλθεν εἰς θάνατον, ἐπιάσθη δὲ ἡ γλῶσσά του, καὶ ἐτραύλιζεν ἕως θανάτου ....» (Καισαρ. Δαπόντε, Ἱστορ. Κατάλογ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλ. τόμ. γ',

σελ. 98). Φαίνεται δ' ὅτι τὸ πλεῖστον ἐν Κωνσταντινουπόλει διέτριβεν. Ὁ Παρθένιος ἐμερίμνησε περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, πορευθεὶς εἴς τε τὸ Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον διὰ ζητείας τοῦ θρόνου ἡγεμονευούσης τῆς οἰκογενείας τῶν Μαυροκορδάτων, τοῦ Ἰωάννου, εἶτα δὲ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου (Καισ. Δαπ. Ἱστ. Κατ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. τόμ. γ', σελ. 98), ἀνανεώσας τὰ χάττι σερίφια τὰ ἀπολεσθέντα κατὰ τὸν πόλεμον μεταξὺ Τούρκων καὶ Γερμανῶν διὰ χοτζετίων, ἡ χρονολογία ὅμως τῆς πράξεως ταύτης φαίνεται σκοτεινὴ παρ' Ὑψηλάντῃ (Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν σελ. 181). Τῷ δὲ 1757 δι' ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς παπιστὰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεέμ, Γεθσημανὴ καὶ ἄλλων μερῶν, ἃς ἀνακτήσας ἐπεκυρώσατο τῷ θρόνῳ τῶν Ἱεροσολύμων διὰ χάττι σεριφίων, ἀποτίσας τῷ μὲν μεγάλῳ βεζύρῃ πουγγία 22 (ἤτοι γρόσια 11,000), τῷ δὲ Ῥεῒζ Ἐφέντῃ πουγγία 11 (ἤτοι γρόσια 5,500)· ἔτι δ' ἀρκετὰ ἐδαπάνησεν εἰς τὸν σταλέντα πρὸς ἀφαίρεσιν τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἀπὸ τοὺς παπιστὰς καὶ ἀπόδοσιν εἰς τὸν θρόνον Ἱεροσολύμων, ἀντιπράξαντος τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας εἰς τοῦτο, ὑπισχνουμένου αὐτοῖς 26,000 φλωρία, οὐδὲν ὅμως κατορθώσαντος (Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν σελ. 375), καὶ περὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ πολλὰ μεριμνήσας ἵνα τοιοῦτον καταστήσῃ τὸν πατριώτην αὐτοῦ Ἐφραίμ, πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ θρόνου εἰς τὴν πρέπουσαν αὐτοῦ περιωπήν. Τὰ κατ' αὐτὸν ὁ Ὑψηλάντης, σύγχρονος καὶ φίλος αὐτοῦ διατελέσας, ἐκτενῶς ἀναγράφει (Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν σελ. 409-410). Περὶ τοῦ Παρθενίου τινὰ ἀναγράφονται ἐν τοῖς Σωζομένοις ἐκκλησιαστικοῖς τοῦ Κ. Οἰκονόμου (τόμ. β', σελ. 311) καὶ ὁ Σοφοκλῆς Κ. Οἰκονόμος ἐκτενέστερον ἀναγράφει τὰ κατ' αὐτὸν ἐν τῷ Νικολάου Α. Μαυροκορδάτου Ψόγῳ νικοτιανῆς (σελ. 53-55). Σέργιος δ' ὁ Μακραῖος λαμπρὰν μνείαν ποιεῖται τοῦ ἀνδρός. «Παρθένιος πατριάρχης Ἱεροσολύμων, Ἀθηναῖος, ἀνὴρ σοφὸς καὶ πολυμαθής, καὶ τὸν ἑρμηνευτικὸν τρόπον τῶν θείων Γραφῶν ἄριστα ἠσκημένος. Διὸ καὶ περιερχόμενος πανταχοῦ διήνοιγε τὰς Γραφὰς ἑρμηνεύων καὶ διδάσκων, ἐστήριζε τοὺς χριστιανοὺς εἰς ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν τῶν ἐπικειμένων θλίψεων, διεθέρμαινε τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπην, ἐκόσμει τὰ ἤθη, καὶ παντὶ τρόπῳ ἐγίνετο ὠφέλιμος, καλλιεργῶν τὴν ἄμπελον τοῦ Χριστοῦ ἀποστολικῶς, καὶ τὴν εὐλογίαν τῶν χριστιανῶν πρὸς τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀδελφοὺς διακονῶν» (Σεργ. Μακραίου, Ἐκκλ. Ἱστορία. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. τόμ. γ', σελ. 234). Περὶ τοῦ βίου τοῦ ἀνδρὸς λεπτομερεῖς εἰδήσεις μανθάνομεν ἀπὸ Και-

σάριον τὸν Δαπόντεν, ὅστις προήχθη ὑπ' αὐτοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ μὲ τὸ ὀφφίκιον τῆς πρώτης πεντάδος τῶν κληρικῶν, ἤτοι μέγας ἐκκλησιάρχης τοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων τὸν Φεβρουάριον τοῦ ᾳψμδ' ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, παραθέτων καὶ τὸ γράμμα τῆς προαγωγῆς αὐτοῦ ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτοῦ Καταλόγῳ. Ἀναγράφει δὲ περὶ αὐτοῦ τάδε: «Παρθένιος ὁ κοντόφθαλμος, Ἀθηναῖος φιλόσοφος, καὶ αὐτὸς ἀπὸ Καισαρείας διάδοχος, καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Πόλιν. Οὗτος ἦλθεν ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι εἰς τὸ Γιάσι διὰ ζητείαν εἰς τὰς ἡμέρας καὶ αὐτὸς τοῦ αὐθέντου μου Ἰωάνβοδα, καὶ τὸν ἐκατέβη δαμλᾶς, καὶ ἦλθεν εἰς θάνατον, ἐπιάσθη δὲ ἡ γλῶσσά του, καὶ ἐτραύλιζεν ἕως θανάτου· καὶ ἐγύρισε πάλιν εἰς Βουκουρέστι, αὐθεντεύοντος Κωνσταντίνβοδα ἀδελφοῦ τοῦ Ἰωάνβοδα....» (Καισαρίου Δαπόντε, Ἱστορικὸς Κατάλογος. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τόμ. γ', σελ. 98). Φαίνεται δ' ὅτι ἐτελεύτησεν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ οὐχὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, οὐχὶ ὅμως βιαίῳ θανάτῳ ὅπως ἐκ παραδόσεως ἀναγράφεται ἐν σελ. 363, διότι κατὰ τὰ ἤδη ἐκ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Δαπόντε ἀναγραφέντα ἀπόπληκτος γενόμενος, παρέμεινε παραλυτικὸς καὶ τραυλίζων, ὥστε οἶκτον μᾶλλον παρίστα ὁ ἀοίδιμος ἀνήρ, οὐχὶ δὲ φθόνον κατ' αὐτοῦ· ἡ παράδοσις ἄρα δεῖται ἐπιβεβαιώσεως κατ' ἐμέ. Εἰς τὸν θάνατον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Νικολάου Α. Μαυροκορδάτου, συμβάντα τὴν 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 1730, ἐξεφώνησε λόγον ὁ Παρθένιος ἐπιτάφιον δημοσιευθέντα ὑπὸ Ἐπαμ. Σταματιάδου (Βιογραφίαν τῶν Ἑλλήνων μεγάλων διερμηνέων τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους κτλ. Ἀθήνησι 1865, σελ. 105-115)· ἐν τέλει δὲ τοῦ λόγου καὶ ἐπίγραμμα δίστιχον ὑπάρχει εἰς αὐτόν· Τὸν λόγον αὐτὸν ἐξεφώνησεν ὁ Παρθένιος, ἱερομόναχος ὤν, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1730, φαίνεται δ' ὅτι ἦν οἰκεῖος τῆς οἰκογενείας Μαυροκορδάτου, δὶς πορευθεὶς ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ οἴκου τούτου εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ ἐκφωνήσας τὸν ἐπιτάφιον εἰς Νικόλαον τὸν Μαυροκορδάτον. — Σπουδαῖον ἴσως ἔργον τοῦ Παρθενίου ἦν ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοῦ Ἱστορία, ἧς περικοπὴ ὑπάρχει ἐν κώδικι ἀνήκοντι πρότερον μὲν τῷ Δέρκων Νεοφύτῳ, νῦν δὲ τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, «Περικοπὴ ἐκ τῆς ὀθωμανικῆς ἱστορίας Παρθενίου πρεσβυτέρου καὶ ἀρχιμανδρίτου τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων» (Σοφ. Οἰκονόμου, Νικολ. Α. Μαυροκ. Ψόγος νικοτιανῆς κτλ. σελ. 7-8), ἡ ἀνεύρεσις τῆς ὁποίας ἴσως διαφωτίσῃ σκοτεινὰς σελίδας τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν ἱστορίας τοῦ ἔθνους.

Ἔγραφον ἐν Τερέτῳ Ποσειδείων Σύρου κατὰ Μάϊον 1887.

Π. Γ. Ζερλέντης.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

ΕΝ ΤΗι ΠΟΛΕΙ ΠΟΡΤΩι

Ἐν τῷ δελτίῳ τῆς Commissione archeologica comunale di Roma [1] κατὰ Μάϊον τοῦ 1886 ἠγγέλθη ἡ ἀποκάλυψις μνημείου διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων: «Κατὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ Ἄγκου Μαρκίου ἐν τῇ ἐκτάσει τῆς δημοτικῆς ὁδοῦ, ἥτις διέρχεται διὰ τῆς ἀρχαίας πόλεως Ὠστίας, παρὰ τὰς κιγκλῖδας τῆς εἰς τὸ κοιμητήμητήριον τοῦ Fiumicino εἰσόδου ἀνευρέθη στήλη ἐκ μαρμάρου ἀκατέργαστος ὕψος ἔχου μέτρ. 1,22 καὶ διάμετρον μ. 0,29. Ἐπ' αὐτῆς ὑπάρχει ἐγκεχαραγμένη ἐρίτιμος ἐπιγραφή»· Αὕτη μὲν ἡ ἀρχαιολογικὴ εἴδησις. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ δελτίῳ τοῦ Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ διάσημος κατὰ τὴν Ἰταλίαν διφήτωρ καθηγητὴς κ. Ἰωσὴφ Γάττης ἀνέγνω καὶ διελεύκανε τὸ ἀποκαλυφθὲν μνημεῖον. Καὶ ἡ ὑπ'αὐτοῦ ἀνάγνωσις τῆς ἀνευρεθείσης ἐπιγραφῆς εἶναι αὕτη :

Διὶ Ἡλίῳ μεγάλῳ
Σ(αρ)άπιδι καὶ τοῖς
συ(ν)νάοις θεοῖς
τὸν θεοφιλέστατον
πα(ιδ)ίον Π. Αὐρ(ήλιος)
Σαρ(α)πίων παλαιστὴς
παράδοξος σὺν τῷ
πατρὶ Μ. Αὐρ(ηλίῳ) Δη(μ)ητρίῳ
τῷ κ(ά)ὶ (Ἁ)ρποκρα(τ)ίωνι
βο(υ)λευτῇ τῆς λαμ-
προτάτης πόλεως
τῶν Ἀλεξανδρέων
εὐξάμενοι καὶ εὐ
τυχόντες ἀνεθήκα-
μεν ἐπ' ἀγαθῷ.

Κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὑπάρχουσιν ἐγγεγλυμμένοι στέφανος καὶ φοίνιξ καὶ ἐπὶ τοῦ στεφάνου αὐτοῦ ἐπιγέγραπται ἡ λέξις *χρυσάνθινα*.

Καὶ τὰ μὲν γράμματα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφῆς εἰσι κάλλιστα, ἀλλὰ τὸ μάρμαρον ἐνιαχοῦ ἀποκεκρουσμένον μέν, εὐσυμπλήρωτον ὅμως. Ἐν ἀρχῇ τοῦ πέμπτου στίχου οὐδὲ τὸ παράπαν ἀποβαίνει δυνατὴ ἄλλη ἀναπλήρωσις, ἐπειδὴ βέβαιον εἶναι ὅτι τὰ πρῶτα μὲν γράμματα εἶναι *πα*, τὰ δὲ τελευταῖα *ιον* καὶ οὐδὲν διάκενον ὑπάρχει, ἀλλὰ μόνον διὰ δύο γράμματα. Ἐκ τῆς συμπληρώσεως λοιπὸν τοῦ στίχου τούτου ἐξαρτᾶται ἡ ἑρμηνεία πάσης τῆς ἐπιγραφῆς, ἐν τούτοις κατ' ἀγαθὴν συντυχίαν ἡ συμπλήρωσις τῶν δύο παρ-

[1] Τῆς ἐν Ῥώμῃ δημοτικῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπείας.

εφθαρμένων γραμμάτων ἐστὶν ἀσφαλὴς καὶ ἀναγνωστέον: πα(ιδ)ίον. Τούτου τεθέντος ἐπιστεύθη ὅτι τὸ ἄρθρον *τὸν* τῆς προηγουμένης λέξεως προῆλθεν ἐξ ἀβλεψίας τοῦ λιθοξόου. Πλὴν ἀλλ' ὅμως κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν οὐδὲν σφάλμα ἐνυπάρχει, ἐπειδὴ ἡ πλοκὴ αὕτη εἶναι ἡ *κατὰ σύνεσιν* εὔχρηστος παρ' Ἕλλησι, καθ' ἣν δυνατὸν νὰ συντάσσηται ὄνομα μετὰ τοῦ πραγματικοῦ γένους τοῦ ἄλλου ὀνόματος, ὅπερ ἐγχωρεῖ καὶ ἐπὶ τῶν ὑποκοριστικῶν, ἅτινα ἐκ τοῦ ἑνὸς μεταπίπτουσιν εἰς τὸ ἕτερον γένος, οἷον τὸ *παιδίον ἀγαθός*, τὸ *γυναίκιον ἀγαθή*. Ἄλλο εἶδος πλοκῆς κατὰ σύνεσιν παρατηρεῖται ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ ἐπὶ τῶν λέξεων *εὐξάμενοι-τυχόντες-ἀνεθήκαμεν*, ἔνθα μνημονευτέον ὅτι οἱ Ἀλεξανδρῖνοι ἐχρῶντο τῷ ἀνεθήκαμεν ἀντὶ τοῦ παρ' ἀττικοῖς ἀνέθεμεν. — Τούτου προταχθέντος ἀνακεφαλαιοῦμεν τὸ ὑπόμνημα τοῦ κ. Γάττη. Ὑπῆρχε δὲ γνωστὸν ἐξ ἄλλων μνημείων ὅτι ἐπὶ τῷ λιμένι τῆς Ὠστίας[1] ἔκειτο ναὸς καθιερωμένος τῷ Σεράπιδι καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ ἐγίνετο ἐπίκλησις μετὰ τοῦ τίτλου «Ζεὺς Ἥλιος μέγας Σέραπις». Ἡ φιλοκρινουμένη αὕτη ἐπιγραφὴ ἐπιβεβαιοῖ ἀμφότερα τὰ γεγονότα ταῦτα. Ἡ δὲ φράσις «καὶ τοῖς συννάοις θεοῖς»[2] τεκμηριοῖ ὅτι ἐν τῷ Σεραπείῳ ἐλατρεύοντο ἄλλαι δευτερεύουσαι θεότητες, ὧν πιθανὸν κατὰ τύχην νὰ εὑρίσκωνται τὰ ἀγάλματα. Καὶ πρὸς ταῖς ἄλλαις θεότησι δέον ἐν τῷ εἰρημένῳ Σεραπείῳ νὰ ἐτιμᾶτο ἡ Ἶσις ἡ εἰδικῶς λατρευομένη ἐν τῇ ὁμόρῳ Ὠστίᾳ.

Καὶ τὸ μὲν δῶρον, ὅπερ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος Σεραπίων καὶ ὁ τούτου πατὴρ ἀφιέρωσαν τῷ Σεράπιδι, εἶναι τὸ θεοφιλέστατον παιδίον, δῆλον ὅτι τὸ εἰδώλιον παιδὸς καθεζομένου ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς ἐνεπιγράφου, τὴν δ' ἐν τῷ ὁμοιώματι αὐτῷ παρουσιαζομένην θεότητα ὑπομιμνήσκει ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή:

Isidi
Sign. Harpocratis
C. Didius
Acutianus
don. ded.

Hujus simulacrum in Sacris Isidis et Serapidis adhibebatur[3].

Τὸ δ' αἴτιον τὸ παρορμῆσαν τὸν Μάρκον Αὐρήλιον Σεραπίωνα ἅμα τῷ ἰδίῳ πατρὶ Δημητρίῳ ὅπως ποιήσηται τὴν προσφορὰν ταύτην,

[1] Diis contubernalibus.

[2] Τούτου τὸ εἰδώλιον προσεφέρετο ἐν τοῖς ἱεροῖς τῆς Ἴσιδος καὶ Σεράπιδος.

ἐγένετο ἀναντιλέκτως εὐεργεσία τις, ἅτε τῆς ἐπιγραφῆς λεγούσης *εὐξάμενοι, εὖ τυχόντες ἀνεθήκαμεν*, τουτέστιν ἀφ' οὗ ἐδεήθημεν καὶ εὐτυχῶς εἰσηκούσθημεν ἀφιερώσαμεν ἄνευ ἄλλης ἀποφάσεως. Ἐν τούτοις ὁ φοίνιξ, ὁ ἀγωνιστικὸς στέφανος ἀμφότεροι παρουσιαζόμενοι ὑπὸ τὴν προειρημένην ἐπιγραφήν, ὁ παράδοξος παλαιστὴς ὁ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπ' ἴσης ἀπαντῶν καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ λοιπὰ ἡ λέξις *χρυσάνθινα*, ἡ ἐπιγεγραμμένη ἐπὶ τοῦ στεφάνου ὑποσημαίνουσι νίκην ἐπιτευχθεῖσαν παρὰ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου Σεραπίωνος ἐν τοῖς δημοσίοις ἀγῶσιν. Ἡ λέξις *χρυσάνθινα* ὑποδηλοῖ ἱεροὺς ἅμα καὶ πανηγυρικοὺς ἀγῶνας, οἵτινες ἐτελοῦντο ἐν Σάρδεσι, μητροπόλει τῆς Λυδίας καὶ συχνότατα μνημονεύονται ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς πόλεως ταύτης[1]. Περιπλέον οὐ μόνον ἐν ἄλλοις μνημείοις τῶν παλαιστῶν εὕρηνται ἐπιγεγραμμένα ἐπὶ τοῦ στεφάνου τὰ ὀνόματα τῶν πανηγυρικῶν ἀγώνων, ἐν οἷς ἤραντο τὴν νίκην, δεικνυομένην καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ μνημείῳ καὶ ἐκ τοῦ στεφάνου καὶ ἐκ τοῦ φοίνικος, ἀλλ' ἔτι εὑρίσκονταί τινα, ἐν οἷς ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ «*χρυσάνθινα ἐν Σάρδεσιν*» (πρβλ. Corpus inscr. Graec. 5913).

Περὶ δὲ τῆς χρονολογίας τοῦ προμνημονευθέντος μνημείου ὁ κ. Γάττης ἀποφαίνεται τάδε: «Τὰ ὀνόματα τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ἅτινα ἀπαντῶσι καί εἰσι συχνότατα ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, ὅσαι ἀφορῶσιν εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὰ ἱερὰ τῆς Ἴσιδος καὶ τοῦ Σεράπιδος, ἐμφαίνουσιν ὅτι τὸ μνημεῖον αὐτὸ ἀνήκει εἰς τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα τοῦ β' μ. Χ., ἢ εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ γ' αἰῶνος. Γνωστὸν ἐν τέλει τυγχάνει τοῖς περὶ τὰ ἀρχαῖα διατρίβουσιν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Κομμόδου μέχρι τῆς Ἀλεξάνδρου Σευήρου ἡ λατρεία τῆς Ἴσιδος ἐφίκετο τοῦ κολοφῶνος τῆς λαμπηδόνος καὶ ἐπακριβῶς εἰς τὴν χρονικὴν αὐτὴν περίοδον ἀνάγονται αἱ ὡραιόταται καὶ δαψιλέσταται ἀναμνήσεις, αἱ ἀνευρεθεῖσαι ἔν τε τῇ Ὠστίᾳ καὶ ἐν Πόρτῳ[1]».

Ἐν Κεφαλληνίᾳ κατὰ Ἰανουάριον 1887.

Ν. Πετρῆς, *γυμνασιάρχης*.

[1] Ἴδε Eckhel, Doctr. numm. III, σ. 117.

[2] Ὠ σ τ ι α καὶ Ὠ σ τ ί α ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Ἄγκου Μαρκίου ἐπὶ τῇ εὐωνύμῳ ὄχθῃ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος τοῦ Τιβέρεως καὶ παρὰ τὸ στόμιον αὐτοῦ κτισθὲν ἐπίνειον τῆς Ῥώμης ἐν Λατίῳ. Ἡ πόλις λοιπὸν αὕτη ὡς ἐκ τῆς ναυτιλίας καὶ ἐμπορίας ταχέως κατέστη εὐπορωτάτη. Καὶ κατεστράφη μὲν ὑπὸ τοῦ Μαρίου, πλὴν ἀλλ' ὅμως ταχέως ἀνῳκοδομήθη μεγαλοπρεπέστερον. Ὅτε ὅμως ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος ἔκτισε νέον καὶ καλλίονα λιμένα ἐπὶ τῷ δεξιῷ βραχίονι τοῦ Τιβέρεως (ὅστις ἐπωνομάσθη Portus Romanus ἢ Portus Augusti, ἤτοι λιμὴν ῥωμαϊκὸς ἢ λιμὴν τοῦ Αὐγούστου), βελτιωθέντα ἔτι μᾶλλον ὑπὸ Τραϊανοῦ, παρ' ᾧ λιμένι ἐν τοῖς μετέπειτα καιροῖς ἐκτίσθη καὶ ἀκμαία πόλις ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Π ό ρ τ ο ς (Portus), ἡ Ὠστία περιῆλθεν εἰς ῥυτιδανότητα.

ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΟΥ ΚΟΥΡΟΠΑΛΑΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ

Τῶν πρὸ τῆς πολιτικῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους γενομένων ἀειμνήστων διδασκάλων τὰ πονήματα, οἱαδήτινα κἂν ὦσι, δέον νὰ γίνωνται διὰ τοῦ τύπου γνωστά. τοῦτο μὲν ἵνα μένωσι ταῦτα εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους διηνεκῆ ὑπομνήματα τῶν μεγάλων ἀγώνων, οὓς ἐκεῖνοι καρτερικῶς ἀνέτλησαν πρὸς διάδοσιν τοῦ οὐρανίου φωτὸς τῆς παιδείας ἐν ἡμέραις πικρᾶς δουλείας, παχυλῆς τε ζοφώσεως καὶ παντοίων διωγμῶν καὶ δοκιμασιῶν· τοῦτο δέ, ὅτι ἐν τοῖς πλείστοις αὐτῶν ὑπολανθάνουσι πολλαὶ χρησιμώταται εἰδήσεις διαφωτίζουσαι τὰς ἐν πυκνῇ ἀχλύϊ κεκαλυμμένας ἔτι λεπτομερείας τῆς συγχρόνου ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας.

Οὕτως ἐν παραδείγματι ἐκ τοῦ νῦν πρῶτον δημοσιευομένου Λόγου τούτου πληροφορούμεθα, ὅτι αὐτὸς ὁ ἀφθόνοις τοῖς ἐγκωμίοις ἐπευφημούμενος ἱεράρχης Ἰωάσαφ πρῶτος συνέστησεν ἑλληνικὴν σχολὴν ἐν Ἀγχιάλῳ, ἧς καθηγήσατο αὐτὸς οὗτος ὁ τὸν Λόγον ἀπαγγείλας Χρυσοβέργης Κουροπαλάτης, τῆς εἰρημένης πόλεως βλάστημά τε καὶ θρέμμα, ἀνὴρ πεπαιδευμένος καὶ τῆς γαλλίδος γλώσσης ἐγκρατής, ὕστερον δὲ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς Ῥωσίας ὑπηρεσίᾳ διαπρέψας, ὡς φαίνεται, ἀνθ' ἧς ἐτιμήθη τῷ τοῦ *Ῥωσικοῦ αὐλικοῦ συμβούλου* ἀξιώματι. Ἐξ αὐτοῦ ἔχομεν τὴν μετάφρασιν τῆς τοῦ σοφοῦ Γαλάτου ἀββᾶ Βαρθολομαίου περιπύστου *Περιηγήσεως τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος*, ἐν ὀκτὼ τόμοις ὀγδόου σχήματος ἐκδοθεῖσαν ἐν Βιέννῃ τῷ 1819—20.

Ὁ Λόγος δ' οὗτος ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς πατμιακῆς βιβλιοθήκης ἀποκείμενος ἀπεστάλη μοι ἐν ἀντιγράφῳ ὑπὸ τοῦ παναρίστου φίλου Ἱεροθέου Φλωρίδου, τοῦ καὶ βιβλιοφύλακος· ὃν καὶ δημοσιεύω ἐνταῦθα προσθεὶς τὰς παραπομπὰς τῶν περιεχομένων χρήσεων καί τινας ἄλλας βραχείας σημειώσεις. Ἐν τέλει δ' αὐτοῦ φέρεται ἡ σημείωσις ἥδε: «Ἐκφωνήθη ὁ παρὼν λόγος παρὰ Χρυσοβέργου διδασκάλου τῆς Ἀγχιάλου, ἀντεγράφθη δὲ παρ' ἐμοῦ τοῦ Μανουὴλ Κεφαλιανοῦ εἰς τοὺς 1800 Μαρτίου 17». Ἦν δ' οὗτος Πάτμιος τὴν πατρίδα ἐκ τῶν τὰ πρῶτα τοῦ τόπου φερόντων.

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΒΑΤΗΡΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΘΕΟΠΡΟΒΛΗΤΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΝ

ΤΗΣ ΑΓΙΩΤΑΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ

ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Μαύρης Θαλάσσης κύριον κύριον

ΙΩΑΣΑΦ

Οἱ μακρὰ τέμνειν πελάγη δι' ἐφέσεως ἔχοντες καὶ τὰ σκάφη πρὸς ὅρμους ἰθύνειν ἀσφαλῶς ἐπειγόμενοι, τῇ πολυειδεῖ καὶ ἀμφιλαφεῖ τῆς ναυτικῆς ἐμπειρίᾳ πεποίθασι, ταύτῃ ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐνδιατρίβοντες, καὶ τὰς τῶν ἀστέρων κινήσεις πρὸς τὸν κατὰ πελάγη δρόμον σύνθημα ποιούμενοι ἀκινδύνως καταίρουσιν ἔνθα ἂν ἐθέλωσιν. Ἐμοὶ δὲ πέλαγος ἀρετῆς διελθεῖν λόγῳ σπουδάσαντι, καὶ πλεονεκτήματα ἀνδρὸς γραφῇ παραδοῦναι ἐξορμήσαντι, τίς ἄρα πεποίθησις ἔνεστιν; οὔτε γάρ μοι τέχνη ῥητορείας πάρεστιν ἡδυεπῶς πεφυκυίας ἐξυφαίνειν τὰ πράγματα, ἵνα τὴν γραφίδα οἱά τις οἴαξ ἀπευθύνῃ πρὸς τὸ σκοπούμενον, οὔτε γνῶσις σοφίας τῆς θύραθεν, ἵν' ὡς πυξὶς ναυτικὴ πρὸς τὴν ἀξίαν χειραγωγήσῃ τῆς ὑποθέσεως, καὶ τὸν τοῦ λόγου πλοῦν ἐξανύσῃ ἀπρόσκοπον[1] καὶ ἀπήμονα· ὥστε δέδοικα μὴ τὸ ἐμὸν κελήτιον τοιούτων ὂν ἄμοιρον, ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ λόγου ἀφετηρίας λάθῃ ναυαγίῳ χρησάμενον, καὶ μὴ ὑποβρύχιον ὅλον ποιήσῃ τοῖς κύμασι, μήτε στόμα διᾶραι τολμήσαντι, καὶ τὰ τῆς προπετείας καὶ ἀνοίας πρόστιμα κομιούμενον. Ἵνα δὲ μὴ τοῦτο πάθω, μηδὲ δόξω ***ᾄδειν ὥσπερ εἰς Δῆλον πλέων***, τὸ δὴ λεγόμενον[2], τὴν θείαν πρῶτον ἐπικαλοῦμαι ἀρωγὴν τοῦ λόγου προστάτιν συναιρομένην τε ἅμα καὶ συνεφαπτομένην τοῦ ἔργου, εἶτα δὲ καὶ τὴν ὑμετέραν πανίερον μοῦσαν θερμῶς καθικετεύω γενέσθαι μοι ξυνέριθον καὶ μετριάσαι τὴν ἀπαίδευτόν μοι γλῶτταν καὶ ἄῤῥυθμον, πεπεισμένην σαφῶς, ὅτι ***καὶ Θεῷ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν***[3].

[1] Γραπτέον: ἀ π ρ ό σ κ ο π τ ο ν.

[2] «Εὐχερὴς γὰρ ὁ πρὸς τὴν Δῆλον πλοῦς, καὶ οἱ ἐκεῖσε καταίροντες ἀφροντίστως πλέοντες ᾖδον» [Ζηνοβ. Π α ρ ο ι μ. Β', 37.].

[3] Γρηγ. Ναζ. Ἐ π ι τ ά φ. ε ἰ ς Μ. Β α σ ί λ. πβ'. Migne —Πρβλ. καὶ Ἐ π ι τ ά φ. εἰς Κ α ι σ ά ρ. ιζ'.

Ἡ μὲν πολλοστὴ αὕτη καὶ οὐδένα ὄγκον ἐπισημότητος ἔχουσα κώμη Ἀγχίαλος, ἧς τὴν διοίκησιν ἡ ὑμετέρα πανιερότης οὐ τέχνῃ οὐδ' ἐξ αὐτομάτου, ἀλλὰ νεύματι θείῳ ἐκληρώσατο, προβάλλεταί με, μετὰ τὴν *ἐπωμίδα* καὶ *κίδαριν*, *περιστήθιόν τε* καὶ *ποδήρη*, καὶ *ζώνην*, καὶ *λόγιον τῶν κρίσεων*[1], οἷς αὐτὴν ὡς ἄλλον Ἀαρὼν τὸ πανάγιον Πνεῦμα κατεσκόμησε, δρεψάμενον καὶ συνείραντα νεόδρεπτ' ἄττα γλίσχρων ἐγκωμίων αὖθις, τῆς μὲν ἀξίας ὑποδεέστερα, τῆς δὲ προθυμίας οὐκ ἀπολειπόμενα, τῇ θεοπροβλήτῳ αὐτῆς κορυφῇ προσενέγκαι δείγματα, ἧς ἐπὶ τῇ παναισίῳ ἀναγορεύσει αὐτῆς μεθ' ὑπερβολῆς ἔσχε τῆς ψυχῆς διαχύσεως, καὶ ἧς ἕξει πρὸς αὐτὴν κατ' ὀφειλὴν ἀπαραίτητον εἰς τὸ ἐπιὸν δουλικῆς ὑποκλίσεως· παρεμφαίνουσα νῦν, ὅτε ἐπὶ τὴν ἁγιωτάτην ταυτηνὶ μητρόπολιν ὡς ἀστὴρ ἐφάνη φαεινότατος, ἥτε μάλιστα ἔρχεται ἀγγέλλουσα φάος *ἠοῦς ἠριγενείας*[2], καὶ λαμπρὰν ἡμέραν ἡμῖν ἀνατέλλουσα ἐν πολλῷ τῷ χειμῶνι καὶ ζόφῳ ἀπορουμένοις, καὶ τὸ τῆς χρηστότητος μυρίπνοον καὶ ἡδύπνοον ἔαρ ἀναπετάσειν ἐπαγγελλομένη, ποικίλοις μὲν καὶ παντοδαποῖς ὡραιότητος ἄνθεσι βρύον, ὡραίων δὲ καρπῶν καὶ ἀφθάρτων κατάκοσμον· ἐγὼ δὲ τὴν ἐμὴν ἀδυναμίαν κατανοῶν πάλαι ἂν ἐμάκρυνα φυγαδεύων καὶ ηὐλίσθην ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ[3], εἰ μὴ τό: «*κωφὸς ἀνὴρ* [*τις*] *ὃς Ἡρακλεῖ στόμα μὴ παραβάλλει*»[4], ἐτάραττε· νῦν δὲ ἅπαξ ἀναρρίψας τὸν κύβον καὶ οὐ τὸν τυχόντα ἀγῶνα ἀναλαβών, ἀπορίᾳ συνέχομαι τί δήποτε πρῶτον προσενέγκω τῇ φιλομούσῳ καὶ ἀξιαγάστῳ αὐτῆς ψυχῇ ἀνάλογον, τῇ περὶ λόγους μὲν σχούσῃ δεινῶς, καὶ τούτους εἴπέρ τινι ἄλλῳ[5] ἀγαπησάσῃ, περιποιεῖσθαι δὲ καὶ περιέπειν τοὺς τούτων τροφίμους χαιρούσῃ, κἂν καὶ τῶν ἐσχάτων καὶ χαμαὶ ἐρχομένων τυγχάνωσιν, ὅτι μὴ λόγον· «*Μισθὸς γὰρ ἀρετῆς ἔπαινος*», κατὰ τὸν ἐν ἱεράρχαις Συνέσιον[6]. Οὗτος δέ, ἵνα καθ' ὁδόν, τό γε ἐπ' αὐτῷ, βαδίσῃ, τὰ τῶν ὑμετέρων χαρίτων ἀμαρύγματα ἀφηγούμενος, μικρὸν ἀνασχέσθαι καθικετεύει τὴν ὑμετέραν πανιερότητα.

Γένος μὲν οὖν αὐτῇ τὸ περιφανέστατον καὶ περίπυστον διά τε τὴν ἀρχαιότητα καὶ λαμπρότητα παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἑλληνικόν, οὗ τὰ παρὰ πᾶσιν ᾀδόμενα ἔργα μικροῦ καὶ αὐτὴν τὴν ψάμμον ὑπερβαί-

[1] Ἔξοδ. κη', 4, 15.
[2] Ὀδυσ. Μ, 3.
[3] Παρὰ τὸ δαβιτικόν: «Ἰδοὺ ἐμάκρυνα φυγαδεύων, καὶ ηὐλίσθην ἐν τῇ ἐρήμῳ» [Ψαλμ. νδ', 8.].
[4] Πινδ. Πύθ. θ', 90.
[5] Ἴσως ἐγέγραπτο: εἴπερ τις καὶ ἄλλος.
[6] Ἐπιστ. ΞΒ'.

νουσιν· ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ πόλεις ᾠκίσθησαν, καὶ βασιλεῖαι ἀνεφάνησαν, καὶ πόλεις κατεστάθησαν, καὶ νόμοι ἐκομίσθησαν, καὶ παιδεῖαι ἐβλάστησαν, καί, ἵνα συνελὼν εἴπω, ἡ ὑφήλιος πᾶσα ἐφωτίσθη. Τίνες γὰρ οἱ Κεκροπίδαι καὶ Αἰακίδαι, Θησεῖς δέ τε καὶ Ἀτρεῖδαι, Πύρροι τε καὶ Μακεδόνες, καὶ ὅσοι ἄλλοι οἱ τοῖς στρατηγικοῖς διαπρέψαντες, καὶ μικροῦ δεῖν μονάρχαι τῆς οἰκουμένης χρηματίσαντες; Τίνες οἱ Σόλωνες καὶ Λυκοῦργοι καὶ ἡ λοιπὴ σειρὰ τῶν ἐπὶ νομοθεσίᾳ κλέος οὐ μικρὸν ἀραμένων, ὡς πόλεις ἀνορθωσάντων, καὶ τοῖς ἀνθρώποις εὐζωΐαν πρυτανευσάντων; Τίνες οἱ Ὅμηροι καὶ Ἡσίοδοι, Εὐριπίδαι τε καὶ Φωκυλίδαι τε, οἱ κλάδους ἑλικωνίτιδας δρεψάμενοι καὶ τούτων γευσάμενοι ὅσα καὶ μέλιτος, τό τε τῆς ἀμβροσίας νέκταρ πηγάσαντες καὶ τὴν ὑπ' οὐρανὸν κατακλύσαντες; Τίνες οἱ Πυθαγόραι καὶ Πλάτωνες, Ἀριστοτέλεις καὶ Ζήνωνες, Δημόκριτοί τε καὶ Ἡράκλειτοι, Ἀρχιμῆδαί τε καὶ Εὐκλεῖδαι, οἱ τὴν φύσιν τῶν ὄντων ἐξακριβώσαντες, καὶ γραφῇ ταῦτα παραδόντες, καὶ πᾶν τὸ περίγειον ἐνδιαίτημα σοφίσαντές τε καὶ κατακοσμήσαντες; Ἆρ' οὗτοι πάντες, καὶ οἱ ἀριθμῷ περιληφθῆναι ἀμήχανον, οὐ τῆς Ἑλλάδος γενναῖα γεννήματα καὶ θρέμματα; Αὕτη μήτηρ καὶ τροφὸς Μουσῶν ἀναδέδεικται· αὕτη ἑστία τῶν λόγων καλεῖσθαι ἀντάξιος διὰ τὴν ἐν τοῖς λόγοις δύναμιν καὶ παντοίας ἐπιστήμης ἰδέαν, εἴ γε τοσαύτην πληθὺν τῶν διανοίας ὀξύτητι καὶ φύσεως ἀξιαγάστῳ τέχνῃ διεννενοχότων ἤνεγκεν, ὥστ' ἐπὶ τῇ εὐκληρίᾳ τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἐθνῶν τὰ πρωτεῖα φέρειν, πάσης τέχνης διελθοῦσαν ἐπιμελῶς καὶ δαιμονίως προαγαγοῦσαν εἰς μέγεθος. Ἦν ἄρα ἐντεῦθεν ἰδεῖν εἰς τὰς τῆς ὑφηλίου λήξεως τοῦ κλέους ἀναδραμόντος ἐσχατιάς, τοὺς μὲν ἐξ ἑῴας, τοὺς δὲ ἐξ ἑσπερίας, ἄλλους δὲ ἐκ μεσημβρίας, ἔστι δ' οὓς καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου πληθηδὸν συῤῥέοντας τῷ τῆς σοφίας δίψει συνεχομένους, ἐκ τῆς ἀκενώτου πηγῆς ἀρυσομένους· ὧν οἱ μὲν εὐγνώμονες ἀπέβησαν, εὐκαίρως τὰ τροφεῖα καταβαλόντες· οἱ δὲ λακτίσαντες τὴν τῶν λόγων μητέρα τε καὶ τροφόν, αὐχοῦσί τε τό γε νῦν εἶναι καὶ μεγαλοῤῥημονοῦσιν, ὡς δὴ τὴν σοφίαν, τῶν σπερμάτων δῆθεν προκύπτουσαν παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἀναλαβόντες ἐγαλούχησαν, ἐψώμισαν, καὶ ἐπὶ τὰ τῆς ἡλικίας προήγαγον τελεώτατα. Παρίημι τὸν τῶν φιλοσόφων χορόν, τὰ τῶν αἱρέσεων συστήματά τε καὶ κόμματα, τῆς ἀριστοκρατίας, τῆς δημοκρατίας[1], καὶ ὅσα ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα διηγούμενον, ἅπερ οὐκ ὀλίγοι συνέγραψαν, βίβλους ὅλας τὰς ἐπὶ τούτοις συνταξάμενοι.

[1] Γραπτ. ἴσως: τὰς ἀριστοκρ., τὰς δημοκρ.

Ἀπὸ δὲ[1] τοιούτου καὶ τηλικούτου γένους ὁρμωμένη, οὐ τοσοῦτον πρὸς τὸ λαμπρὸν ἀπεῖδε τοῦ γένους, ὅσον πρὸς τὴν ἐκείνου ἀρετήν τε καὶ φιλομάθειαν. Διά τοι τοῦτο καὶ τὸν τῶν Μακεδόνων μέγαν ἄνακτα ὑπεράγαμαι, τοῖς οἰκείοις ἕκαστον ἀριστεύμασι καὶ μὴ τοῖς ἀλλοτρίοις εἰπόντα θαυμάζεσθαι.

Πατρὶς δὲ αὐτῇ ἡ νῆσος τῆς Πάτμου, ἡ πάλαι περιφανὴς καὶ διάσημος, δι' ἧς ἔφθη ἐκεῖσε ὁ ὑψιπέτης νοῦς τῆς θεολογίας Ἰωάννης διατριβὰς[2] ποιησάμενος, ὑπερόριος γενόμενος· ἔνθεν καὶ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ Εὐαγγέλιον ἐξεβρόντησε, τῶν ἐκεῖσε ἀξιωσάντων ἐγγράφως παραδοῦναι αὐτοῖς τὸν τῆς πίστεως λόγον, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις· ἥ γε, ἀκαδημίας, καὶ λυκείου, καὶ ποικίλης στοᾶς τὰς πύλας συζευξάντων[3], καὶ ἀφωνίᾳ μεγίστῃ συσχεθεισῶν, διὰ τὴν παντελῆ τῆς σοφίας ἔλλειψιν, τῶν ἡμετέρων κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γόνυ καμψάντων καὶ ζυγῷ δουλείας οἴμοι βαρυτάτης ὑποπεπτωκότων, πάσας θύρας ἀναπετάσασα ἄφθονον παρεῖχε τὰ νάματα τοῖς ἁπανταχόθεν θαμίζουσι διψαλέων δίκην ἐλάφων, αὐχοῦσά τε καὶ σεμνυνομένη ἐπὶ τῇ σχολαρχίᾳ Μακαρίου, Γερασίμου, καὶ Βασιλείου (ὧν τὸ κλέος ἀΐδιον ὁ ἐς ἀεὶ παραπέμψει χρόνος), ἄντικρυς πηγὴ πολυχεύμων ἀναδέδεικται, ἧς οἱ κρουνοὶ ἀκονιτὶ ῥέοντες τὰς διακεκαυμένας καρδίας κατέψυχον. Ἐντεῦθεν ἡ Ἑλλάς, τὴν προτέραν ἀποκειραμένη δόξαν, ὡς ὁ Σαμψὼν τὸν βόστρυχον[4], πάλιν ἀνεκαλεῖτο καὶ ἀνελάμβανε τὴν ἀρχαίαν καλλονήν, προβαίνουσά τε καὶ προχωροῦσα, καὶ ἐκ δυνάμεως καθ' ἑκάστην πορευομένη εἰς δύναμιν. Καὶ τοῦτο οὐ λόγος ἀμάρτυρος, ἀλλ' ἅπαν τὸ Αἰγαῖον, ἥ τε καθ' ἡμᾶς βασιλεύουσα, καὶ οἱ ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου Δάκες πανταχόσε φοιτῶντες μυρίοις καταστέφουσι τοῖς ἐπαίνοις, χρέος ἀποπληροῦντες πάντων χρεῶν δικαιότατον. Παρίημι τοὺς νεοθαλεῖς αὐτῆς ὅρπηκας, ὅσοι ἀνὰ πᾶν μέρος περιερχόμενοι, οὐχ ἧττον σοφίας ἢ ἀρετῆς τεκμήρια παρεμφαίνουσιν, ἐπεὶ ἀριθμὸν νικῶσι καὶ ὑπερπαίουσι.

Γεννήτορες δὲ αὐτῇ (σύγγνωθί μοι, ὦ θεία καὶ σεβασμία μοι κορυφή, τὸν ὀφειλόμενον ἐνταῦθα δι' ἄγνοιαν σμικρύνοντι ἔπαινον, προσεπιθεῖσα παρ' αὐτῆς τῷ λόγῳ τὰ δέοντα. Ἔγωγε γὰρ οὐ μικρᾷ φρίκῃ συνέχομαι μὴ τῆς ἀξίας τῶν ἀνδρῶν οὐκ ἐφικόμενος γέλωτος ὀφλήσω γραφήν· ἀλλ' ἐπεὶ **ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γνωσθήσεται,** τὸ ἱερὸν δια-

[1] Ἴσως ἐγέγραπτο: δ ή.
[2] Ἐξεῤῥύη ἴσως τὸ ἄρθρον: τ ά ς
[3] Γραπτ. ἴσως: σ υ ζ ε υ ξ α σ ῶ ν.
[4] Ἴδε Κριτ. ις', 19.

κελεύεται λόγιον [1], ἔνεστί μοι τὸν καρπὸν καθορῶντι καὶ τὸ δένδρον τεκμήρασθαι)· γεννήτορες φημὶ αὐτῇ ἀρετῇ καὶ θεοσεβείᾳ διαπρέποντες, καθ' ἑκάστην ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι τοῦ Κυρίου ἐσχόλαζον, συζυγία ἔνθεος, θεοφιλής, μακαριστή, ἀντιλαμβανόμενοι ἐν ἀνάγκαις κατεπειγούσαις καὶ ἀλλήλοις ἀντιδιδόντες τὰ πρόσφορα, ὁλοψύχως τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ πίστει τε καὶ τῇ τοῦ βίου καθαρότητι αὐτὸν ἐξιλεοῦντες, καὶ τὴν ἐν Εὐαγγελίοις διαταττομένην ζῶντες ζωήν, καὶ τῆς ἀνεκλαλήτου χαρᾶς τὴν ἀντιμισθίαν ἀπεκδεχόμενοι οὐδὲ ἐνταῦθα ἀπέτυχον, ὡς τοῦ καρποῦ αὐτῶν εἰς τὴν ὑψηλοτάτην περιωπὴν ἀχθέντος.

Τρισμάκαρες μὲν αὐτῇ γε

εἶπεν ἂν Ὅμηρος [2],

πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ,
. . . . μάλα πού σφισι θυμὸς
αἰὲν εὐφροσύνῃσιν ἰαίνεται εἵνεκ' αὐτῆς
λευσσόντων τοιόνδε θάλος θεῖον χορὸν εἰσοιχνεῦσαν.

Καὶ ταῦτα διῆλθον, οὐχ ἵνα προσθήκην εὐδοξίας ποιήσαιμι· οὔτε γὰρ θάλασσα δεῖται τῶν εἰσρεόντων εἰς αὐτὴν ποταμῶν, κἂν ὅτι πλεῖστοι καὶ μέγιστοι ἐκβάλλωσιν, οὔτε τῶν εἰσοισόντων τινὸς πρὸς εὐφημίαν ἡ νῦν εὐφημουμένη θεσπεσία κεφαλή, ἀλλ' ἵνα ἐπιδείξαιμι ὅτι δένδρων ἀγαθῶν καρπὸς ἀγαθώτερος. Γεννᾶται τοίνυν ἐκ τοιούτων θεοσεβῶν τε καὶ θεοφιλῶν, καὶ ***σπαργανοῦται, καὶ διαπλάττεται πλάσιν τὴν ἀρίστην***, φημί, ***καὶ καθαρωτάτην*** [3]· καί γε οὐκ ἀπεικότως· ***ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ μεγάλη βουλή τε καὶ πρόγνωσις, οἶδε τοὺς λαοῦ προστήσεσθαι μέλλοντας, ἀνθ' ὅτου πόῤῥωθεν προκαταβάλλεται τῶν μεγάλων πραγμάτων τὰς ὑποθέσεις***, ὡς φησιν ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος [4]. Οἱ δὲ μᾶλλον θεοσεβείᾳ ἢ γάλακτι ἐξεθρέψαντο, θεμέλιον πολιτείας ἐνθέου ταύτην καὶ διδαχθέντες καὶ ἐκδιδάξαντες. Τὸ δὴ τῆς ἡλικίας ἁπαλὸν ἀμειψαμένη, καὶ οἱονεὶ εἶναι ἐς κάλλος προβαίνουσα καὶ μέγεθος (ὃ δὴ εἶπεν ἂν ἰδὼν Ὅμηρος [5] ***ἀγλαόκαρπον***, καίτοι τοὺς καρποὺς ἐγκυμονοῦν καὶ τῆς καλλιεργίας τὸν φυτουργὸν ἐμακάρισε), καὶ εἰς τοὺς παιδαγωγοὺς φοιτῶσα τὰ ἱερὰ ἐξεπαιδεύετο

[1] Ματθ. ιϛ', 33.
[2] Ὀδυσ. Ζ, 154-57.
[3] Αἱ λέξεις αὗται μετελήφθησαν ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος Ἐπιταφ. εἰς Μ. Βασίλ. ιϛ'.
[4] Λόγ. εἰς Μ. Ἀθανάσ. γ'.
[5] Ὀδυσ. Η, 115.

γράμματα. Ἐντεῦθεν, οὐχ ὡς τῶν νέων δυςάγωγοί[1] τε καὶ ἄφρονες ἐν ἀθύρμασι τὸν χρόνον κατέτριβεν, ἀλλὰ τοῖς παιδαγωγοῖς πειθομένη, καὶ τὰς ἐκεῖσε ὑποθήκας ἐς βάθος τῆς καρδίας εἰςδεδεγμένη, καὶ πᾶν τὸ ὑπ' αὐτῶν κελευόμενον εὐπειθῶς καὶ ἀγογγύστως ἐργαζομένη, οὐκ εἰς μακρὰν ἐξεπαιδεύθη ἃ τοῖς πρωτοπείροις τῶν νέων ἐκμανθάνειν σύνηθες. Πῶς γὰρ οὔ; ὁπότε ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων τῇ τῆς ἡλικίας προόδῳ σύνδρομον καὶ τῆς ἀρετῆς ἐποίει τὴν αὔξησιν; τῆς δὲ παιδικῆς ἡλικίας ἐπιβᾶσα παιδείας τῆς ἐλευθέρου ἀντεποιήθη, καὶ ταύτην πάντων τῶν τῇδε δοκούντων ἀγαθῶν προῃρετίσατο· τὸ σολομώντειον ἐκεῖνο, τό: «*Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου*»[2] ἀείποτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσα βάσιν τε καὶ κρηπῖδα τῇ παιδείᾳ ἐτίθετο, ἣν *τιμιωτέραν λίθων πολυτελῶν* καὶ ἀνωτέραν *ἢ χρυσίου καὶ ἀργυρίου θησαυροὺς ἐμπορεύεσθαι* ἡγουμένη ἀραρότως ἠπίστατο, ὡς οὐδὲν αὐτῇ ἀντιτασσόμενον, ὅτι *ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς μῆκος βίου καὶ ἔτη ζωῆς, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ πλοῦτος καὶ δόξα*[3]. Ἔνθεν τοι ἀδιαλείπτως εἰς διδασκάλους φοιτῶσα, καὶ τοῖς τῶν ἀνδρῶν ἐλλογίμοις συγγινομένη ἀπρὶξ τῆς παιδείας ἀντείχετο, ἐν ᾗ τάχει τε καὶ μεγέθει φύσεως οὐδ' ἂν εἴποι τις ὅσον τοὺς πάντας ὑπερέβαλε· καὶ καθάπερ ἀροτὴρ ἢ γηπόνος ἰσοσθενεῖ τῇ προθυμίᾳ τὴν ἄρουραν τέμνων καὶ σπείρων πολύχουν ἀμᾶται τὸν καρπόν, οὕτω καὶ αὐτὴ ἀτρύτῳ φιλοπονίᾳ καὶ ἀνενδότῳ, καὶ μελέτης ἀκμῇ καὶ φύσεως ὑπερφυοῦς τινος χρησαμένη καὶ τόνῳ καὶ τάχει, ἀπὸ τῶν ἐν ποσὶ καὶ χθαμαλωτάτων διὰ τῶν ἑξῆς μέσων καὶ τῶν ἀεὶ ἀνωτέρων βαθμηδὸν[4] χωρήσασα ἔστη τέως ἐπ' αὐτὴν τῶν νοητῶν τὴν ἀκρώρειαν.

Τὰ μὲν δὴ πρῶτα τοιαῦτα, οἷα εἰκὸς τοῖς εὖ γεγονόσιν ὀρθῶς τε βιώσασθαι καὶ λαοῦ προστήσεσθαι μέλλουσι. Παρατρέχω τὰ ἐν μέσῳ, κάλλος, φημί, καὶ μέγεθος, καὶ ἀνδρείαν σώματος, καὶ ὥραν, καὶ δόξαν ἐπίκαιρον, καὶ πλοῦτον ἀπατηλόν, καὶ ἀγαθὰ πρόςγεια καὶ ῥέοντα, ἐφ' οἷς οἱ πολλοὶ κεχήνασιν (ἃ δὴ πάλαι ἡ γενναία αὐτῆς ψυχὴ κατεπάτησε καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσατο ὡς τύχης δῶρα, τὸν τῆς ψυχῆς ἀναφαίρετον πλοῦτον ἀσπασαμένη, ἵνα ἐπὶ τὰ καιριώτερα τὸν λόγον καὶ δὴ τρέψωμεν). Ὡς δὲ εἰς ἄνδρας ἀνεγράφη, τῷ διορατικῷ τοῦ νοὸς τὸ μὲν καταπεπατημένον τοῦτο πολιτικὸν καὶ ἀγοραῖον κρίνασα ἀνακρίνασά τε καὶ κατακρίνασα διέπτυσεν, ἑταιρείας δὲ ἀτάκτους

[1] Ἴσως ἐγέγραπτο: οἱ δυςάγωγοι.
[2] Παροιμ. θ', 10.
[3] Αὐτόθι γ', 14-16.
[4] Γραπτέον οἶμαι: βαθμίδων.

καὶ *ὁμιλίας ἤθη χρηστὰ λυμαινομένας*[1] ἐξέκλινε, τοῖς τε κοσμικοῖς πράγμασι συλλαλεῖν ἢ καὶ ὅλως διδόναι ὀφθαλμὸν ἀπαγορεύσασα τῆς ἀληθοῦς ἐπεμέλετο σωφροσύνης. Ὅθεν καὶ ταῖς ἔξω διατριβαῖς χαίρειν εἰποῦσα, τοῖς θείοις ἐν οἴκοις σχολάζουσα, οἶκον ἑαυτὸν ἄξιον τοῦ Δεσπότου κατασκευάζουσα, καὶ *παραῤῥιπτεῖσθαι ἐν αὐτοῖς μᾶλλον ἢ σκηνώμασιν ἁμαρτωλῶν οἰκεῖν αἱρουμένη*[2], τῷ χρηστῷ ζυγῷ αὐτοῦ ὑπέκυψε, μερίδα ἀγαθὴν τοῦτον ἐκλεξαμένη. Ἐντεῦθεν τὸ πτερὸν τῆς διανοίας τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντων πήξασα, ᾗ δυνατὸν ἀνθρώπῳ, τῆς ὄντως ἐφικέσθαι εὐδαιμονίας ἔσπευδε, νυκτὸς καὶ ἡμέρας προςκειμένη τοῖς ἐκτὸς ὑλικῆς προςπαθείας τὸν ἄνθρωπον μετέωρον φέρουσι, καὶ τῇ τῶν ὁρωμένων καλλονῇ ἀφοσιοῦσι. Ἀλλ' ἐπεί: «*Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι*, τὸ τοῦ Ἀποστόλου[3], οὐ μετρίως αὐτὴν ἔθλιβεν, ἔγνω πολυπλασιάσαι τὸ τάλαντον. Ἐν ᾧ δὲ διετέλει τοῦτο γεωπονοῦσα, οἱ μὲν τῇ σειρῆνι τῆς γλώττης ἡλίσκοντο, γλυκασμοῦ προχεούσης νάματα, οἱ δὲ τὸ τῶν δογμάτων εὐσεβὲς ἠσπάζοντο, ἄλλοι τοὺς πόνους καὶ τὴν περὶ τὰ δεινὰ καρτερίαν ἐθαύμαζον, εἰσὶ δὲ οἳ καὶ τὴν πρᾳότητα καὶ ἀνεξικακίαν δι' αἰδοῦς εἶχον, τοὺς δὲ τὸ ἀνεπιτήδευτον τοῦ τρόπου καὶ φιλόσοφον ἔθελγεν· ἀτεχνῶς ἡ τετρακτὺς τῶν ἀρετῶν αὐτῇ ἐμφιλοχωροῦσα ἐς τὰ μέγιστα ἀνεφαίνετο[4]. Τοσοῦτον καὶ γὰρ αὐτῇ τὸ περιὸν τῆς φρονήσεως, ὥστ' εἰ πᾶσι χρεία ὑποθήκης, εἶχεν ἂν ἑνὶ ἑκάστῳ ἀποδιδόναι τὰ πρόςφορα, ἀσφαλεστάτη ἐν παραινέσεσι τυγχάνουσα, καὶ τὸ δέον ξυνιδεῖν μᾶλλον ἄλλου παντὸς ποριμωτάτη, ἃ μόνα χαρακτηρίζειν πέφυκε τὴν τελεωτάτην ἐν ἀνθρώποις εὐγένειαν. Καὶ τί δεῖ μακρηγορεῖν τὸ ὑπερβάλλον ἐπιδεῖξαι τῆς ὑμετέρας φρονήσεως ἀγωνιζόμενον; τὰ γὰρ ἐκείνης ἀποτελέσματα ἀνδριάντες ὑπάρχουσι, κλέος φέροντες ἄληστον. Τὸ δὲ τῆς σωφροσύνης αὐτῆς ἀπαράμιλλον, εἴ περ αἱ τῆς Πιερίας Μοῦσαι συνήρχοντο, καὶ παρ' ἑαυτῶν ἔρανόν τινα κατέβαλλον, εἶχον ἂν ἐπαινέσαι προςφυέστατα· καθαρῷ γὰρ ἁπτέον μόνον τοῦ καθαροῦ, ὁ σοφὸς Πλάτων ἀπεφήνατο[5]. Ταύτῃ τοι

[1] Παρὰ τὸ Μενάνδρου τοῦ κωμικοῦ: «Φθείρουσιν ἤθη χρήσθ' ὁμιλίαι κακαί», ὥπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐχρήσατο [Α' Κορ. ιε', 33]. Ἔστι δὲ ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ δράματος Θαΐδος.

[2] Παρὰ τὸ ψαλμικὸν πγ', 11.

[3] Α' Τιμ. δ', 14.

[4] Περὶ τῆς παρὰ Συνεσίῳ ['Επιστ. ΡΝ'.] τετρακτύος τῶν ἀρετῶν ἔπιθι τὰ αὐτόθι ὑπὸ Νεοφύτου τοῦ Καυσοκαλυβίτου ἐν πλάτει σημειούμενα, ἔκδ. Γρηγ. Κωνσταντᾶ. Βιέν. ͵αψϟϐ'.

[5] «Μὴ καθαρῷ γὰρ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι μὴ οὐ θεμιτὸν ᾖ» [Φαιδ. ια', σελ. 69.].

ἀφασίᾳ τοῦτο τὸ μέρος παρέρχομαι· τὴν ὑπερβάλλουσαν[1] αὐτῆς ἀνδρίαν εἰς μέσον ἀγαγὼν κατατρυφήσω τῷ διηγήματι. Ἀλλὰ πῶς ἡ ἐμὴ ψελλίζουσα γλῶσσα ἐξισχύσει ἀφηγήσασθαι; Ἡνίκα ἐν τοσαύτῃ ἦν τὰ τῆς Ἑλλάδος καταπτώσει ὑπό τε τῆς ἐλεεινῆς φορᾶς καὶ περιστάσεως τῆς ἄνω καὶ κάτω κυκώσης καὶ φερούσης τὰ πράγματα, καὶ τῆς τῶν κρατούντων τῆς τυραννίδος ὠμότητος, οὐ μόνον ζῆν ὑπὲρ τὰ ὁρώμενα ἔφθη φιλοῦσα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπαραίτητον ζυγὸν τῆς δουλείας ἀπέπτυσε, καὶ ἐν τοσούτοις καὶ τηλικούτοις δεινοῖς εὔελπις γέγονεν εἰς τὰ τῆς φιλοσοφίας ἀνελεύσεσθαι ἀνακτόρια, μηδενὸς τῶν ἐμποδὼν ἱσταμένων φροντίσασα, ἃ δὴ πολλὰ καὶ μεγάλα παρεμπίπτειν εἴωθεν, καὶ τὰς τοιάσδε πανδαισίας καθελεῖν τε καὶ ἀνατρέψαι ἄρδην ἢ κἂν διασεῖσαι καὶ διαταράξαι μάλα διὰ σπουδῆς ἔχειν, ἵνα μὴ πάνυ ἀδεῶς οἱ ταύτης τρυφῶντες ἔχωσι, ταύτης τῆς ὑπερβαλλούσης ἀνδρίας, εὐγενοῦς καὶ γενναίας φύσεως μέγιστον τεκμήριον τίθεμαι. Τὸ δὲ καὶ τοσαῦτα καταθαῤῥῆσαι πελάγη, τοσούτους κινδύνους τε καὶ πόνους ὑπενεγκαμένην, ἵν' ἀρετῆς ἐπήβολος γένηται, καὶ ἄλλοις μεταδῷ τοῦ ἐνόντος ἀντὶ[2] πλούτου, δεῖγμα ψυχῆς περιπολούσης τὸν οὐρανὸν καταφαίνεται. Τοῦτο τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν ὑψηλόν τοῦτο τοῖς εὖ φρονοῦσι τὸ τιμαλφέστατον. Ἐκεῖνο δέ, ὅτι καὶ εἰς τέλος τὴν θήραν καὶ ὃν ἦρεν ἀγῶνα ἤγαγε, διὰ πάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐλευθέρας παιδείας ἐλθοῦσα, καὶ εἰς αὐτὴν ἀναδραμοῦσα τῶν ἀρετῶν τὴν ἀκρόπολιν, καὶ πολλοὺς ἄλλους εἰς ταύτην χειραγωγήσασα, ἡ[3] τοῦ παντὸς θείην ἂν ἔγωγε, εἴ γε: «***πολλοὶ μὲν ναρθηκοφόροι, παῦροι δέ τε βάκχοι***[4]». Καὶ ταῦτα μὲν ἐν αἷς[5] διετέλει δεικνύουσα τὰ τῆς ψυχῆς ἀναφαίρετα κτήματα, οἵα τις ναῦς φορτηγὸς παντοδαπῶν ἀγωγίμων γενομένη. Ὅτε δὲ μέγας πρωτοσύγκελλος τοῦ παναγιωτάτου ἐγένετο, τότε δὴ τότε ἑκασταχόσε ἤρξαντο ῥέειν αἱ τῆς θέμιδος χάριτες· ***ὑπεροψία κερδῶν, ἃ δοκεῖν εἶναι νόμιμα πεποίηκεν ἡ συνήθεια,*** ὥς φησιν ὁ ἐν φιλοσόφοις Συνέσιος[6], δίκη ἀντίῤῥοπος τὸ ἴσον ἑκάστῳ θαλαττεύουσα, ἀρωγαὶ ἀδικουμένων καὶ δικαιώσεις, ἀντιλήψεις πολεμουμένων, ἐπιστηρίξεις πεπτωκότων, χειραγωγίαι τυφλῶν, πεπλανημένων ἐπιστροφαί, ὀρφανῶν διοικήσεις

[1] Ἐξεῤῥυηκέναι δοκεῖ ὁ σύνδεσμος: δ έ.
[2] Γραπτέον οἶμαι : α ὐ τ ῇ.
[3] Περιαιρετέον τὸ ἄρθρον, ἢ γοῦν τρεπτέον εἰς τὸ : ὡ ς.
[4] Πλάτ. Φαίδ. ιγ', σελ. 69.
[5] Γραπτέον οἶμαι : ο ἷ ς.
[6] Ἐπιστ. ΞΒ'.

καὶ προστασίαι, ἀπόρων εὐπορία, λύσεις πεπεδημένων, τῶν ἐν ὑπερορίᾳ ἀνακλήσεις, καὶ ἅπερ ὅ τε λαὸς τῆς βασιλευούσης δι'εὐφήμου στόματος καθ' ἑκάστην ἄγει, καὶ ἡ ὡς πορρωτάτω διϊπταμένη φήμη τρανῶς καταγγέλλει. Ἐντεῦθεν ἀριδήλως παρίσταται, ὅτι: «*Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι, καὶ ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν, καὶ ἡ φροντὶς αὐτῶν παρὰ Ὑψίστῳ. Διὰ τοῦτο λήψονται τὸ βασίλειον τῆς εὐπρεπείας καὶ τὸ διάδημα τοῦ κάλλους ἐκ χειρὸς Κυρίου*» [1].

Τοῦ γοῦν τὰς πνευματικὰς ἡνίας ἐπιτετραμμένου ἁγίου Κυζίκου τῆς ἀμείνονος λήξεως γενομένου, καὶ τοῦ πρώην ἁγίου Ἀγχιάλου ἐπὶ τὴν Κύζικον μετατεθέντος, κἀν τούτοις λύκου τινὸς εἰςπηδῆσαι τῇ ποίμνῃ ἤδη χηρευούσῃ ὠρυομένου, ἀξιώσει τοῦ παναγιωτάτου, ψήφῳ τε κανονικῇ τῆς ἱερᾶς Συνόδου καὶ προτροπῇ τῶν εὐγενῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ εὐαγοῦς κλήρου, ἡ ὑμετέρα πανιερότης προχειρίζεται, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἱεροπρεπὲς καὶ σεβάσμιον, κόσμιόν τε καὶ σῶφρον, ἱλαρόν τε καὶ δίκαιον, πολιόν, ἀνεπίληπτόν τε καὶ δόκιμον ἐν αἷς κατὰ καιροὺς ἐγκεχείρισται ἐκκλησιαστικαῖς λειτουργίαις καὶ διοικήσεσι· καὶ κλίνασα κορυφήν, καὶ ὑποταγεῖσα τῇ ἀμώμῳ νύμφῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, *ἣν περιεποιήσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι* [1], δέχεται τὴν ἀρχιερατείαν οὐ μᾶλλον παρὰ τῶν διαληφθέντων ἢ ἐκ χειρὸς Κυρίου, τῶν προαγωνισθέντων αὐτῇ πόνων ἔπαθλον καὶ ὕλην δαψιλεστέραν τῶν θεαρχικῶν ἐκλάμψεων. *Φῶς ἄρα δικαίοις διὰ παντός, καὶ παρὰ Κυρίου εὑρήσουσι χάριν καὶ δόξαν* [2]· οἵα γὰρ ἡ διακαὴς καὶ ἔνθερμος αὐτῇ ἀγάπη πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐπίδοσιν, τοιαύτη πρέπουσα αὐτῇ ὑπόθεσις θεόθεν πεπόρισται· ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ κρίσις, ὥς φησιν ὁ θεῖος Βασίλειος [3], ταῖς ἡμετέραις διαθέσεσιν ἀφομοιοῦται· ἀλλ' ἔστιν ἄρα τῷ καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντι ἐντεῦθεν κατιδεῖν, ὅτι κόλασις μὲν ἀδικίας [4], πρυτανεύσει δὲ τοῖς ἀδικουμένοις τὸ δίκαιον· ἐπάξει καὶ αὐτῇ τῇ αὐχμώδει γῇ τῆς εὐφορίας τὸν πλοῦτον· φυτεύσει τῆς ἐγκρατείας τὴν ἄμπελον· ληνοπατήσει τῆς ὑγιείας τὸν βότρυν· δαψιλὲς ἐκχύσει τὸ οὐράνιον γλεῦκος· *ζητήσει τὸ ἀπολωλός· συνάξει τὸ πεπλανημένον*· περιθάλψει τὸ ἀσθενές· *ἰάσεται τὸ συντετριμμένον* [5]· ἀνορθώσει τὸ

[1] Σοφ. Σολομ. ε', 16—17.
[2] Πράξ. α', 28.
[3] Παροιμ. Σολομ. ιγ', 9 κα', 21.
[4] Νοεῖ ἴσως ἐνταῦθα τό: «Οἷον γὰρ εὕρω σε, τοιοῦτόν σε κρινῶ» [Ἐπιστ. ΜΒ' Πρὸς Χίλωνα].
[5] Ἐλλιπὴς ὁ λόγος δοκεῖ.
[6] Γραφικὰ καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ Ἰεζεκ. λδ', 16. — Ἡσ. ιγ', 14 καὶ ξα', 1.

πεπτωκὸς νῦν μὲν καταδέσμοις, νῦν δὲ ἐλαίῳ, ἄλλοτε δὲ οἴνῳ χρωμένη, καὶ οἷς ἄλλοις ἡ πνευματικὴ ποιμαντικὴ καταρτίζεται, καὶ οὕτω τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῇ λογικὴν ποίμνην ἄσπιλον καὶ ἄμωμον παραστήσει *τῷ θρόνῳ τῆς μεγαλωσύνης*[1]. Καὶ τούτων τεκμήριον ἐναργέστατον καταφαίνεται ἐξ αὐτῆς τῆς βαλβῖδος, εἴ γε ἅμα τῇ τοῦ θρόνου ἐπιβάσει παιδείας ἐφρόντισε μεταδοῦναι τοῖς θεόθεν αὐτῇ κληρωθεῖσι προβάτοις λογικοῖς, δι' ἧς ἡ ἀνθρώπινος φύσις βελτιοῦται, ἤθη ῥυθμίζεται, γνῶσις θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων πορίζεται, πίστις διδάσκεται κρατύνεταί τε καὶ καταγγέλλεται, εὐζωΐα τοῖς ἀνθρώποις μνηστεύεται, εὐνομίαν χορηγεῖται, καὶ συνελόντι, πᾶσα ἀρετὴ ἐπιδίδοται μονονοὺ βοῶσα: «*Δράξασθε παιδείας μήποτε ὀργισθῇ Κύριος, καὶ ἀπολεῖσθε ἐξ ὁδοῦ δικαίας*»[2]. Τίς οὖν οὐ θαυμάζει τὸν διάπυρον αὐτῆς ζῆλον, ὃν ἔσχε περὶ τοιούτου ἐγχειρήματος; Τίς γλῶσσα ἐξαρκέσει τοὺς ὀφειλομένους αὐτῇ ἐπαίνους ἀποτῖσαι; Τίς ὅλως διστάζει ὅτι οὐ κατεπέμφθη ἄνωθεν ἐπ' αὐτὸ τοῦτο ἡ θεσπεσία αὐτῆς κορυφή, ἐφ' ᾧ χειμῶνα κατευνάσαι ψυχώλεθρον καὶ σκότος ἀγνοίας καὶ ἀμαθίας διασκεδάσαι; Καὶ μὴν οὐδ' ἐκεῖνο παραλιπεῖν ἄξιον, ὅτι ὁπότε Θεοῦ εὐδοκοῦντος ἡ ὑμετέρα πανιερότης τοὺς τῆς μητροπόλεως ταύτης πνευματικοὺς οἴακας ἀνεδέξατο, πάντες εὐμενῶς καὶ περιχαρῶς τὴν φήμην ταύτην ἐνεστερνίσαντο, τῇ πανιέρῳ αὐτῆς εἰσόδῳ συνεισελθεῖν καὶ ἀφθονίαν ἀγαθῶν ἡγούμενοι· δι' ὃ καὶ πρὸ τῆς θέας τῆς εὐκταίας πατέρα χρηστόν, ἱλαρόν, εὐμενῆ, συμπαθῆ, εὐπρόσιτον, οἰκτίρμονα ἀπεκάλουν· καὶ οὐδόλως τῆς ἐλπίδος ἐψεύσθησαν, ἅτε τοῦ ἐνόντος αὐτῇ *τῆς χρηστότητος πλούτου*[3] καταφανέντος πόῤῥωθεν.

Τοιγαροῦν, πανιερώτατε πάτερ καὶ δέσποτα, ἐγὼ μὲν ὧν οἶδα κατ' ἄμφω ἐμφύτων ὑμετέρων μαρμαρυγῶν, τὰς μὲν ἀμυδρῶς καὶ οὐχ ὡς ἔδει νῦν εἴρηκα, τὰς δὲ παρὰ πάντα μου τὸν βίον ᾄδων, καὶ βοῶν, καὶ κηρύττων οὐ παύσομαι. Σὺ δέ, ὦ ἄπειρος σοφία τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀῤῥήτως τὰ τῇδε διοικοῦσα καὶ διεξάγουσα, *δι' ἧς βασιλεῖς βασιλεύουσιν*[4], ἡγεμόνες ἡγεμονεύουσιν, ἄρχοντες ἄρχουσιν, ἱεράρχαι προχειρίζονται, καὶ δόσις τέλειον[5] καταπέμπεται, ποίησον τὸν πανιερώτατον καὶ θεοπρόβλητον ἡμῶν αὐθέντην καὶ δεσπότην κύριον Ἰωάσαφ ἐν εἰρήνῃ μακροημερεύοντα, θεοφιλῶς καὶ θεαρέστως τὴν ἑαυτοῦ λογικὴν ποίμνην διεξάγοντα, ἐν ἀμέμπτῳ πολιτείᾳ διάγοντα, ἀείποτε

[1] Ἑβρ. η', 1. [2] Ψαλμ. β', 12. [3] Ῥωμ. β', 4.
[4] Παροιμ. η', 15.
[5] Γραπτέον ἴσως: τέλεον.

μελετῶντα τὸν νόμον σου καὶ ποιοῦντα [διὰ][1] τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον· στήριξον, περιφρούρησον, καὶ διαφύλαξον τὸ τριςόλβιον καὶ ἔνθεον σκῆνος τῆς χριστομιμήτου καὶ θεοπροβλήτου αὐτοῦ πανιερότητος ἄνοσον, εὔθυμόν τε καὶ εὔφημον, ὑγιές, μακρόβιον, πανευφρόσυνον, πάσης τε καὶ παντοίας ἀλγεινῆς καὶ ἀποθυμίου περιστάσεως καὶ περιπετείας ἀνώτερον καὶ ἀπείρατον μέχρι γήρως βαθυτάτου, πρὸς καταρτισμὸν τοῦ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ πανιερότητος ἰθυνομένου καὶ ποιμαινομένου χριστωνύμου πληρώματος καὶ ἐκκλησιαστικοῦ συστήματος· τήρησον τὴν αὐτοῦ πανιερότητα ἀκλινῶς ἐγκαθιδρυμένην καὶ ἀστεμφῶς ἐρηρεισμένην ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν τουτονὶ θρόνον τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἀγχιάλου εἰς πολλὰς ἡλίου κυκλικὰς περιελίξεις· διὰ δὲ τῶν πανιέρων καὶ θεοπειθῶν αὐτοῦ εὐχῶν περιφρούρησον διὰ παντὸς τοὺς πανοσιωτάτους καὶ αἰδεσιμωτάτους ἁγίους ἱερεῖς, τοὺς ἐντιμοτάτους κληρικούς, τοὺς τιμιωτάτους καὶ χρησιμωτάτους γέροντας, καὶ ἅπαντα τὸν χριστεπώνυμον καὶ περιούσιόν σου λαόν, ἀξιοῦσα αὐτοὺς σὺν τῷ πανιέρῳ αὐτῶν ποιμένι καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἔνθα καταλάμπει τὸ ἀνέσπερον φῶς, ἡ εὐφροσύνη ἡ ἄληκτος, ὁ ἦχος τῶν ἑορταζόντων καὶ βοώντων ἀκαταπαύστως: «*Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου.*[2]» Ἀμήν.

Ἰ. Σακκελίων.

ΑΙΤΗΣΙΣ Α΄

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΡΕΠΕΤΑ[2]

ΤΩι ΤΣΑΡΩι

ΑΛΕΞΙΩι ΜΙΧΑΪΛΟΒΙΤΖ

Τῷ τσάρῳ βασιλεῖ καὶ μεγάλῳ δουκὶ Ἀλεξίῳ Μιχαΐλοβιτζ καὶ

[1] Προςέθηκα τὴν προδήλως ἐκπεπτωκυῖαν πρόθεσιν.

[2] Ἡσ. ς, 3.

[3] Ἀρύομαι ἐκ τῆς «Συλλογῆς γραμμάτων, συνθηκῶν κλπ.» Μόσχα 1819. Τόμ. 6, σελ. 202, αὔξ. ἀρ. 47. Ἡ παροῦσα αἴτησις καὶ τὸ μετ' αὐτὴν βασιλικὸν διάταγμα ἔχουσι χρονολογίαν 1672, Μαρτίου 7 καὶ Μαΐου 18, εὑρίσκονται δὲ ἐν τῷ ἐν Μόσχᾳ ἀρχειοφυλακείῳ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν.

[4] Ὁ ὁμογενὴς ἡμῶν οὗτος, Ἰωάννου Γεωργίου Ῥεπέτας, ὃν οἱ Ῥῶσοι ἀποκαλοῦσιν Ἰβὰν Γιούρμεβ, εἶνε ἐκεῖνος, ὅστις, ὅπως θέλομεν ἴδῃ ἐν τοῖς περαιτέρω δημοσιευθησομένοις ἐγγράφοις, ἐκόμισεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῷ τσάρῳ Ἀλεξίῳ Μιχαΐλοβιτζ πωλήσας αὐτῷ ἀντὶ 35,120 ρουβλίων χρυσοῦν διάδημα λιθοκόλλητον καὶ χρυσοῦν μῆλον ἐπίσης κεκοσμημένον διὰ τιμαλφῶν λίθων.

ἁπάσης Μεγάλης Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ρωσίας αὐθέντῃ, δέεται ὁ θεράπων Σου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἕλλην Ἰωάννης Γεωργίου.

Κατὰ τὸ παρελθόν, βασιλεῦ, κατὰ τὸ 179 ἔτος ὁ Ἀλεξανδρείας Παίσιος πάπας καὶ Πατριάρχης ἀκουσίως εὑρέθη ἐν Ἀνδριανουπόλει καὶ πολλὰς κακώσεις ὑπὲρ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ὑπέστη, ἔχων δὲ ἀπόλυτον ἀνάγκην ἐδανείσθη ἐν Ἀνδριανουπόλει παρά τινος τῶν ἐγχωρίων κατοίκων χίλια πεντακόσια γρόσια· ἐγὼ δὲ ὁ θεράπων σου ἐγγυήθην δι' αὐτόν, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμολόγου ἐκείνου πρὸς πληρεστέραν ἐπιμαρτυρίαν ὑπεγράφησαν ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης καὶ ἕτεροι πολλοὶ ἀρχιερεῖς καὶ πρὸς σέ, μέγα βασιλεῦ, περὶ τούτου ἐγράφη· καὶ ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, παρ' οὗ ἐδανείσθησαν τὰ γρόσια ἐκεῖνα, ἦλθεν εἰς Μόσχαν ζητῶν με καὶ παρενοχλῶν διὰ τὰ γρόσια ἐκεῖνα, λήξάσης ἤδη τῆς διορίας. Ἐλεήμων, βασιλεῦ, καὶ μέγα δοὺξ Ἀλέξιε Μιχαΐλοβιτζ ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ρωσίας αὐθέντα, ἐλέησον τὸν θεράποντά σου, βασιλεῦ, καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας πάπαν καὶ Πατριάρχην Παΐσιον, πολλὰ ὑπομείναντα ὑπὲρ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, καὶ τὸν ἐγγυητήν του διὰ τὰ δανεισθέντα παρ' ἐκείνου γρόσια. Τσάρε βασιλεῦ, ἐλέησον!

Διάταγμα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τῷ 180 πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα τσάρον καὶ μέγα δοῦκα Ἀλέξιον Μιχαΐλοβιτζ ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ρωσίας αὐθέντην ἔγραφεν ὁ πανοσιώτατος Ἀλεξανδρείας Παΐσιος πάπας καὶ Πατριάρχης καὶ κριτὴς τῆς οἰκουμένης, καὶ τὸ γράμμα τοῦτο ἀπέστειλε διὰ τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἕλληνος Ἰωάννου Γεωργίου· ἐν τῷ γράμματι δὲ ἐκείνῳ γέγραπται: Ἕνεκα κατηγορίας τοῦ ἀθέου καὶ ἐπικαταράτου Ἕλληνος Ἀρχίπου ἤχθη ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Ἀδριανούπολιν σιδηροδέσμιος καὶ ἐξαιτεῖται παρ' αὐτοῦ ὁ ἄθεος οὗτος 70,000 φλωρία καὶ ἕτερα τιμαλφῆ ἀντικείμενα, καὶ κατακρατοῦσιν αὐτὸν ἐν Ἀδριανουπόλει ἐν μεγίστῃ αὐστηρότητι καὶ ζητοῦσι νὰ δικάσωσιν αὐτὸν ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἀρχίπου. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ γράμματι γέγραπται, ὅτι καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ ἐπικαλούμενος Ρεπέτας, ὃν ἀπέστειλε κομιστὴν τοῦ παρόντος, πολλαχῶς ἐβοήθησεν αὐτὸν καὶ ἐπροστάτευσε λόγῳ τε καὶ ἔργῳ κατὰ δύναμιν καὶ ἰδίως ἐν τῷ ἑξῆς: ἔλαβεν ἀνάγκην χρημάτων καθ' ὅτι ἐστερεῖτο τῶν πάντων ἐν τῇ εἱρκτῇ καὶ ἕνεκα τῶν καταπιέσεων καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν Ὀθωμανῶν ἐγγυητὴς ἐγένετο ὁ Ἰωάννης, καὶ

λαβὼν παρά τινος χριστιανοῦ ἐμπόρου 1500 γιεφίμκα[1] ἐνεχείρισεν αὐτῷ καὶ οὗτος ὁ πανιερώτατος Πατριάρχης ἔδωκεν αὐτῷ ἰδιόγραφον ἀπόδειξιν, δι' ἧς ἐξαιτεῖται ὁ πανιερώτατος Πατριάρχης τὸν μέγαν βασιλέα καὶ τὴν καισαρικὴν αὐτοῦ Μεγαλειότητα νὰ μὴ ἀρνηθῇ αὐτῷ ὁ μέγας βασιλεὺς τὰ ἐλέη αὐτοῦ καὶ φεισθῇ αὐτοῦ ἕνεκα τῆς ἄκρας ἀνάγκης, ἐν ᾗ εὑρίσκεται, καὶ ἐπιδαψιλεύσῃ τὴν χάριν τῆς χειρὸς αὐτοῦ καὶ χορηγήσῃ τὰ χρήματα ταῦτα, καί τοι οὗτος ὁ πανιερώτατος Πατριάρχης καθίσταται ὀχληρός, συνεπείᾳ ὅμως τῆς ἀδίκου ταύτης κατηγορίας προστρέχει τῇ φιλευσπλαγχνίᾳ τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ καισαρικῆς Μεγαλειότητος· ἐξαιτεῖται πάνθ' ὅτι εὐαρεστηθῇ ὁ μέγας βασιλεύς, αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς γινώσκει, ὅτι τὸ πᾶν ἔδωκε πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ χρέους τοῦ θρόνου αὐτοῦ καὶ εὑρίσκεται νῦν γυμνὸς καὶ ἄνευ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Ἅμα δὲ τῇ πληρωμῇ τῶν γεφιμίκων τῷ εἰρημένῳ Ἰωάννῃ Ῥεπέτᾳ, νὰ ληφθῇ παρ' αὐτοῦ τὸ ὁμόλογον καὶ ὅταν ἀποστείλῃ εἰς Μόσχαν ἴδιον αὐτοῦ ἄνθρωπον νὰ ἐγχειρισθῇ αὐτῷ. Τὸ ὁμόλογον δὲ τοῦτο ἔχει ὧδε:

«Ἐλέῳ Θεοῦ Πάπας καὶ Πατριάρχης. Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ «παρόντος γράμματος ἀγγέλλει πᾶσιν ὅτι ἔλαβε λόγῳ ὑπηρεσίας καὶ «χρείας ἕνεκεν τοῦ ἀποστολικοῦ καὶ πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀλεξαν«δρείας παρὰ τοῦ εὐγενοῦς κυρίου Πέτρου Δημητρίου γρόσια με«τρητὰ 1500, φιλίας ἕνεκεν, ἅτινα χρήματα ὑπόσχομαι νὰ πληρώσω «μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων μηνῶν, ἐὰν δυνηθῶ νὰ πράξω τοῦτο, ἐν «ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει θέλω κρατήσῃ αὐτὰ σὺν τῇ προσθήκῃ 10 «τοῖς ἑκατὸν κατὰ τὸ ἐμπορικὸν ἔθιμον. Πρὸς ἀπόδειξιν οὗτινος «ἐγράφη τὸ παρὸν πατριαρχικὸν ὁμόλογον, ὑπογραφὲν ὑπὸ ἐμπίστων «μαρτύρων καὶ ἐνεχειρίσθη τῷ προειρημένῳ Πέτρῳ πρὸς ἐπιβεβαίω«σιν, ἔτι δὲ ὅστις κομίσῃ ἡμῖν τὸ ὁλόκληρον τοῦτο ὑποχρεούμεθα «νὰ πληρώσωμεν τὰ προαναφερθέντα χρήματα ἄνευ ἀντιρρήσεως. «Ἐν ἔτει 1671, Ὀκτωβρίου 25.»

Ἀλεξανδρείας *Παΐσιος*· Ἡρακλείας Μητροπολίτης, μάρτυς· Κυζίκου Μητροπολίτης *Μητροφάνης*, μάρτυς· Νικομηδείας Μητροπολίτης *Νεόφυτος*, μάρτυς· Ἀδριανουπόλεως *Νεόφυτος* Μητροπολίτης, μάρτυς.

Καὶ νῦν τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ τσάρῳ καὶ μεγάλῳ δουκὶ Ἀλεξίῳ Μιχαΐλοβιτζ ἁπάσης Μεγάλης καὶ Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ρωσίας αὐθέντῃ, ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἕλλην Ἰωάννης Γεωργίου ἐξαιτεῖται.

[1] Οὕτω ἐν Ρωσίᾳ ἐπεκαλοῦντο τότε τὰ ξένα νομίσματα, ἅτινα ἐκυκλοφόρουν ἐν ταῖς ἀγοραῖς αὐτῶν. Ἐνταῦθα ἐννοεῖ ὀθωμανικὰ γρόσια.

Καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς τσάρος καὶ μέγας δοὺξ Ἀλέξιος Μιχαΐλοβιτζ ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ρωσίας αὐθέντης τί ὑποδείξει;

Ὁ Γραμματεὺς
ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΥΣΤΑΒΙΕΒ

Ἀπόφασις

180, Μαΐου 15 ἡμέρᾳ, κατὰ διαταγὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως ὁ βασιλικὸς σύμβουλος Ἀρτέμιος Σεργέϊεβιτζ Ματβαίγιεβ ἀκούσας τὸ ἀνωτέρω διάταγμα ἀπεφάνθη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δεήσεως καὶ αἰτήσεως τοῦ πανιερωτάτου Πάπα καὶ Πατριάρχου κῦρ Παϊσίου Ἀλεξανδρείας καὶ κριτοῦ τῆς Οἰκουμένης ἀφορώσας τὰ ὑπ' αὐτοῦ δανεισθέντα γιεφίμκα νὰ πληρωθῶσι τῷ Ἕλληνι Ἰωάννῃ Γεωργίου ἀνὰ ἥμισυ ἐπὶ ἑκάστου γιεφίμκα, ἤτοι τὸ ὅλον ἀπέναντι χιλίων πεντακοσίων ἑπτακόσια πεντήκοντα ῥούβλια, νὰ πληρωθῶσι δι' ἰκτίδων ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῆς Σιβηρίας, καὶ τὸ ὁμόλογον τὸ φέρον τὴν πατριαρχικὴν ὑπογραφὴν νὰ ληφθῇ παρ' αὐτοῦ καὶ διαβιβασθῇ τῷ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργείῳ, καὶ ἐγγράφοντες τὴν ἀνωτέρω πληρωμὴν ἐπ' αὐτοῦ, νὰ πέμψωσι πρὸς τὸν Πατριάρχην διὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ ἀποσταλέντος πρεσβύτου, καὶ ἐν τῷ γράμματι νὰ ὑποδείξωσι τῷ Πατριάρχῃ τὴν πληρωμὴν ταύτην τοῦ μεγάλου βασιλέως.

ΑΙΤΗΣΙΣ Β'

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΡΕΠΕΤΑ[1]

ΤΩι ΤΣΑΡΩι

ΑΛΕΞΙΩι ΜΙΧΑΪΛΟΒΙΤΖ

Τῷ τσάρῳ βασιλεῖ καὶ μεγάλῳ δουκὶ Ἀλεξίῳ Μιχαΐλοβιτζ ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ρωσίας αὐθέντῃ, προσπίπτει ὁ θεράπων σου δύστηνος καὶ ὅλως καταστραφεὶς καὶ λῃστευθεὶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἕλλην Ἰωάννης[2] Γεωργίου. Σοὶ εἶναι γνωστόν, μέγα βα-

[1] Ἀρύομαι ἐκ τῆς «Συλλογῆς ἐγγράφων κλπ.» Μόσχα 1819. Τόμ. 6, σελ. 204, αὔξ. ἀρ. 48.— Ἡ παροῦσα φέρουσα χρονολογίαν 1672, Μαρτίου 7 καὶ Μαΐου 17, εὑρίσκεται ἐν τῷ ἐν Μόσχᾳ ἀρχειοφυλακείῳ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν.

[2] Περίεργον εἶνε ὅτι ἐνταῦθα ἤδη ἀποκαλεῖται ἐν τῷ ῥωσικῷ πρωτοτύπῳ οὐχὶ Ἰβάν, ὅπως ἐν τῷ προηγουμένῳ ἐγγράφῳ, ἀλλὰ Ἰβάσκο, τουτέστιν ἐπὶ τὸ ὑποκοριστικώτερον Ἰωαννίσκος, Γιαννάκης.

σιλεῦ τὸ διὰ τὴν Σὴν Μεγαλειότητα ἔργον μου, τὴν κατασκευὴν διαδήματος καὶ μήλου, πόσα ἐδαπάνησα ἐνταῦθα ἐν Μόσχᾳ, καὶ πόσα χρήματα ἐδανείσθην διὰ τὰ μεγάλα καὶ τιμαλφῆ ἐκεῖνα ἀντικείμενα πληρώνων μεγάλους τόκους, καὶ ὅτι διὰ τὰ ἐν λόγῳ ἀντικείμενα τὸ καισαρικὸν ἔλεός σου ηὐδόκησε νὰ μὲ πληρώσῃ μετὰ σπουδαίων ἐκπτώσεων. Ὅτε ὅμως ἐγὼ ὁ θεράπων σου τῇ βασιλικῇ σου χάριτι ἀπῆλθον ἐκ Μόσχας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐχθροί μού τινες αἴσχιστοι καὶ μοχθηροὶ ἄνθρωποι ζητοῦντες νὰ μὲ καταστρέψωσιν ὁλοσχερῶς καὶ νὰ μοὶ προξενήσωσιν ἄδικον καὶ ἐπονείδιστον θάνατον, ψευδῶς μὲ κατηγόρησαν ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν καὶ τῶν τιμίων ἀνθρώπων, ὅτι δῆθεν ἐγὼ ὁ δύστηνος ἐστάλην παρὰ σοῦ, μέγα βασιλεῦ, κομιστὴς χρηματικοῦ ποσοῦ ὡς δώρου τῷ Πατριάρχῃ καὶ τοῖς λοιποῖς Ἕλλησιν ἐντὸς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα σάκκων φλωρία χρυσᾶ, ὅπως οἱ ἀνωτέρω διάκεινται δυσμενῶς τοῖς Τούρκοις ὑπὲρ σοῦ· καὶ εὐθὺς ὡς ἐγὼ ὁ δύστηνος ἐνεφανίσθην πρὸς αὐτούς, αἱ ἐγχώριαι ἀρχαὶ μὲ συνέλαβον κατακρατήσασαί με μετὰ πάσης αὐστηρότητος, καὶ ἤρξαντο νὰ μὲ ἐρωτῶσι βασανίζουσαι οἰκτρῶς· καὶ ἐγὼ εἰς ταῦτα ὡρκιζόμην παντοιοτρόπως, ἀλλ' οὗτοι οὐδεμίαν ἔδιδον βάσιν εἰς τοὺς ὅρκους μου, κατέσχεσαν ἅπασαν τὴν περιουσίαν μου καὶ τὸν οἶκον μεθ' ἁπάσης τῆς ἀποσκευῆς ἥρπασαν, γυμνὸν δὲ καὶ γυμνόπουν κατέστησαν ἐμὲ τὸν ὀρφανὸν καὶ δύσμοιρον, καὶ τούτου ἕνεκεν ἐζημιώθην πλέον τῶν τεσσάρων χιλιάδων, ἀναγκασθεὶς νὰ δανεισθῶ χρήματα ἐπὶ μεγάλῳ τόκῳ. Καὶ ἅπαντα τὰ δεινά μου ταῦτα καὶ τὰς κακώσεις καὶ τὴν ψευδῆ κατηγορίαν γινώσκει ὁ πανιερώτατος Παΐσιος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, καὶ περὶ ἁπάντων τούτων τῶν δεινῶν μου καὶ ἁπασῶν τῶν ζημιῶν καὶ δαπανῶν μου πρὸς σὲ τὸν μέγαν βασιλέα ἔγραψεν ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἅπασαν περὶ ἐμοῦ τὴν ἀλήθειαν. Ἐλεήμων βασιλεῦ τσάρε καὶ μέγα δοὺξ Ἀλέξιε Μιχαΐλοβιτζ, ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ρωσίας αὐθέντα! λυπήθητί με τὸν θεράποντά σου, τὸν δύστηνον καὶ δυστυχῆ καὶ ὅλως καταστραφέντα διὰ τὰ ἄδικα δεινά μου, καὶ διὰ πᾶσαν καταστροφὴν καὶ διὰ πᾶσαν ζημίαν, χορηγῶν μοι τὴν Σὴν τοῦ Μεγάλου Βασιλέως χάριν, ὅπως τύχω μικρᾶς τινος τοὐλάχιστον ἀναψυχῆς ἐκ τῆς καταστροφῆς, καὶ μὴ εὑρίσκωμαι αἰωνίως ἐν τῷ τάφῳ μετὰ τῆς συζύγου μου καὶ τῶν τέκνων μου, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ σοὶ ἀπονείμω, μέγα βασιλεῦ, ὑπηρεσίας εἰς πάνθ' ὅ,τι δυνηθῶ.

Τσάρε βασιλεῦ, ἐλέησον.

180 Μαρτίου 7 ἡμέρᾳ.

Διάταγμα ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν

Κατὰ τὸ παρελθὸν τὸ 170 ἔτος πρὸς τὸν μέγα δοῦκαν Ἀλέξιον Μιχαΐλοβιτζ ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ρωσίας αὐθέντην, ἐκόμισεν εἰς Μόσχαν ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἕλλην Ἰωάννης Γεωργίου χρυσοῦν διάδημα κεκοσμημένον πολυτίμοις λίθοις, ἀδάμασι, σαπφείροις καὶ σμαράγδοις καθ' ὁμοίωμα τοῦ διαδήματος τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντίνου, τὸ βασιλικὸν κυριαρχικὸν χρυσοῦν μῆλον κεκοσμημένον ἐπίσης λίθοις, ἀδάμασι καὶ σαπφείροις.

Καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ τσάρου καὶ μεγάλου δουκὸς Ἀλεξίου Μιχαΐλοβιτζ ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ρωσίας αὐθέντου, τὸ διάδημα τοῦτο ἐξετιμήθη ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν παρὰ τοῦ χρυσοχόου Συμεὼν Γούρjεβ, συναδέλφων αὐτοῦ καὶ ξένων Ἑλλήνων καὶ Γερμανῶν τρίς:

Τὸ μὲν διάδημα	πρὸς 23477	ῥουβλ.
	» 18325	»
	» 16291	»
Τὸ δὲ μῆλον	» 8955	»
	» 11648	»
	» 7917	»

Καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 173 Φεβρουαρίου 3 καὶ Μαρτίου 7 κατὰ διαταγὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως τσάρου καὶ μεγάλου δουκὸς Ἀλεξίου Μιχαΐλοβιτζ ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ρωσίας αὐθέντου, καὶ κατὰ τὴν ὑποσημείωσιν τοῦ ὑπουργικοῦ γραμματέως Ἰωάννου Ἀλμάζου ἐδόθησαν αὐτῷ τῷ Ἰωάννῃ διὰ τὸ διάδημα ὁ μέσος ὅρος τῆς ἐκτιμήσεως, ἤτοι 18.000 ῥουβλ. εἰς ἰκτίδας καὶ λοιπὰ ἐμπορεύματα, καὶ 325 εἰς ῥούβλια μετρητὰ ἐκ τοῦ ὑπουργείου τοῦ Νόβγοροδ, διὰ τὸ μῆλον δὲ ἡ τελευταία τιμή, ἤτοι 7917 ῥουβλίων εἰς ἰκτίδας καὶ ἕτερα ἐμπορεύματα.

Τὸ ὅλον δὲ ἐδόθη τῷ Ἰωάννῃ ἀμοιβὴ βασιλικὴ διὰ τὸ διάδημα καὶ τὸ μῆλον εἰς ἰκτίδας καὶ εἰς μετρητὰ ῥούβλ. 26242.

Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶπεν ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν τὸ 177 ἔτος συνῳδὰ τῇ αἰτήσει τῶν πανιερωτάτων πατριαρχῶν Παϊσίου Ἀλεξανδρείας καὶ Μακαρίου Ἀντιοχείας, ἐδόθη αὐτῷ βασιλικὴ ἀμοιβὴ διὰ τὸ αὐτὸ διάδημα καὶ διὰ τὸ μῆλον πρόσθετος ἐκτὸς τῶν ἄνω εἰς ἰκτίδας 4000 ῥουβλ. Ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν τούτοις

τοιαύτη αἴτησις δὲν ὑπάρχει, καὶ τίνι διατάγματι καὶ ἐκ τίνος ὑπουργείου ἐδόθη τοιαύτη, μένει ἄγνωστον τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν. Καὶ ἐν συνόλῳ ὁ Ἰωάννης ἔτυχε βασιλικῆς ἀμοιβῆς κατὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν φορὰν ὅπως αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ 30242 ῥουβλ. Νῦν δὲ κατὰ τὸ 180 ἔτος Φεβρουαρίου 28 ἡμέρᾳ πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα τσάρον καὶ μέγαν δοῦκα Ἀλέξιον Μιχαΐλοβιτζ ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ρωσίας αὐθέντην ἔγραψεν ὁ πανιερώσατος Ἀλεξανδρείας Παΐσιος πάπας καὶ πατριάρχης, καὶ ἐν τῷ γράμματί του τούτῳ μεταξὺ ἑτέρων ἔγραψε τάδε: Ἐξαιτεῖται οὗτος ὁ πανιερώτατος πατριάρχης παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως, νὰ παρέξῃ τὴν χάριτα αὐτοῦ τῷ Ἰωάννῃ Ῥεπέτᾳ ὅ,τι εἰσέτι εὐδοκήσῃ τὸ βασιλικὸν αὐτοῦ θέλημα δι' ἐκεῖνο τὸ διάδημα, καθ' ὅτι ὑπέστη πολλὰς ζημίας ἕνεκα τοῦ διαδήματος τούτου, καὶ ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς κελεύσει.

Ἀπόφασις

180 Μαΐου 17 ἡμέρᾳ κατὰ διαταγὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁ ὑπουργικὸς γραμματεὺς Ἀρτεμὸν Σεργέγιεβιτζ Ματβαίγιεβ, ἀκούσας τὰ ἄνω, διέταξε: τῷ Ἕλληνι Ἰωάννῃ Γεωργίῳ διὰ τὸ διάδημα καὶ τὸ μῆλον νὰ δοθῇ ἡ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀμοιβή, προσθέτοντες τῇ πρώτῃ, τετρακόσια ῥούβλια εἰς ἰκτίδας καὶ νὰ δοθῇ ἡ τοῦ μεγάλου βασιλέως αὕτη ἀμοιβὴ τῷ Ἕλληνι τούτῳ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αἰτήσεως τοῦ πάπα καὶ πατριάρχου καὶ κριτοῦ τῆς οἰκουμένης Παϊσίου Ἀλεξανδρείας.

Ἐν Αἰκατερινοσλάβῃ. (Ἐκ τῆς Ῥωσικῆς)

Κ. Α. Παλαιολόγος.

ΦΙΛΙΚΟΥ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

(Ἐκ τῶν τοῦ Παναγιώτου Σέκερη)

Κύριε Ἐμμ. Ξάνθε,

Ἀπὸ Βουκουρέστι.

Τὸ ἀπὸ 21 παύσαντος γράμμα σου εἰς τὰς 29 ἔλαβον χαίρων διὰ τὴν καλήν σου ὑγείαν· σοῦ φανερώνω ὅτι τὰ συντροφευμένα σας γράμματα ἀπὸ τὸν κύριον Καλὸν (ἤτοι Ὑψηλάντην) ἐλάβομεν καὶ

ὅσον δυνατὸν ἐβάλαμεν εἰς πρᾶξιν· ὅθεν εἰδοποίησε τὸν Καλὸν διὰ νὰ τοὺς ἐγκαρδιώσῃ καὶ ὅ,τι γενῇ ἐν καιρῷ θέλει σᾶς ἰδεάσομεν· περὶ δὲ τοῦ ἁρμοδίου δὲν ἔπρεπε νὰ πιστεύσετε ὅσα ἀκούσατε. Ἐγὼ ὡς τόσον δὲν ἔχω διδόμενον νὰ τὸν κατακρίνω, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν ἐπαινῶ ἕως τώρα, ἐπειδὴ διώρθωσε πολλὰς καταχρήσεις, ἂν δὲ καὶ αὐτὸς κατηγορηθῇ ἀπὸ ἄλλους, ἂς ἀπολογηθῇ τώρα ὅπου ἐλπίζω νὰ εἶναι πλησιασμένος εἰς τὸν κύριον Καλόν, ὁ μισευμὸς τοῦ ὁποίου ἐδόθεν δι' ἐκεῖ ἦτον διαταγὴ τοῦ Καλοῦ. Παραπονεῖσθε ὅτι δὲν σᾶς γράφω δι' ὁδηγίαν σας· ἂς εἰπῶ ὅτι ἔχετε δίκαιον, μὰ δὲν ἠξεύρετε διὰ νὰ ἀποφύγω καὶ ἐγὼ τόσους πειρασμοὺς ὁποῦ μοῦ συνέβησαν ἐχρειάζετο νὰ κάμω κατάπαυσιν καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν διαταγὴν τῆς τιμιότητός σου· ὡς τόσον τὰ ἐδόθεν καὶ κάτω πράγματα φαίνονται καλῶς διατεθειμένα, δὲν ἔλειψαν ὅμως καὶ αἱ καταχρήσεις. Τοιαῦτα σπουδαῖα πράγματα δὲν ἐξηγοῦνται διὰ τῆς γραφῆς, κύριε· ἂς εὐδοκήσῃ ἡ θεία πρόνοια νὰ συστηθῇ τὸ κριτήριον, καὶ τότε ἂς καταδικασθῶ ἐγὼ διὰ τὴν ἀμέλειάν μου ποῦ γράφετε, ἂν ἀμέλησα ..... Ὁ Περραιβὸς ἀκόμη δὲν ἐφάνη ἐδῶ.

Ὡς τόσον ἐνθυμηθῆτε νὰ μοῦ ἐμβάσετε καὶ ἐμένα μερικὸν μέταλλον ὁποῦ μοὶ ἐξαπατήσατε, τοὐλάχιστον ἐκεῖνα ὁποῦ ἐξωδεύθησαν εἰς ἰδιαίτερά σου σιτερέσια καὶ ἐκεῖνα ὁποῦ ἐξώδευσα εἰς τὴν φαμηλίαν σου (τὴν ὁποίαν ἀδελφικῶς προσκυνῶ) θεωρῶντάς την ἰδικήν μου. Κάμε λοιπὸν ὅ,τι ἡ ὀρθὴ κρίσις μὲ τὴν φιλοτιμίαν σου σὲ ὑπαγορεύσει· ὁ πενθερὸς ἀντιστέκεται γενναίως· δὲν ἦτο ἀχαμνὴ αὐτὴ ἡ σκηνὴ νὰ ἐσυντροφεύετο μὲ γνώμας καὶ ἔργα τῶν κυρίων καὶ ἀναμφιβόλως ἠθέλαμεν ὠφεληθῇ μεγάλως, ὅταν ἡ Ἀθηνᾶ συντροφεύει τὸν Ἄρην.

Π. Σέκερης.

Πανοσιώτατε ἅγιε ἀρχιμανδρῖτα κύριε Γ. Δικαῖε, προσκυνῶ.

Κωνσταντινούπολις 30 Φεβρουαρίου 1820.

Τὸ ὕφος τοῦ ἐδόθεν μισευμοῦ σας δὲν μοῦ ἄφησεν ὀλίγην λύπην, διότι μὲ ἀδίκησες, καὶ ἀδίκησες πολὺ περισσότερον τὸν ἑαυτόν σου ἀδικῶντας ἐμένα. Σοῦ ὀμνύω ὅμως εἰς τὸν ὅρκον μας ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἐπειράχθηκα (μ' ὅλον ὁποῦ μ' ἐπείραξες εἰς τὰ καίρια), ἐπειδὴ συνείθισα νὰ ὑποφέρω μὲ ἄκραν ὑπομονήν, οἵαν εἶδες ἐμπράκτως, καὶ ἐὰν ἔλαβες αἰτίαν ἀπὸ διαβολὰς ἄλλων νὰ ψυχρανθῇς τόσον κατ' ἐμοῦ κολάζεσαι. Ἐγὼ δὲν μνησικακῶ καὶ σὲ παρακαλῶ ν' ἀφήσῃς τὰ

πάθη πρὸς ὥραν καὶ βάστα ἔγγραφα τὰ παράπονά σου καὶ ὅσα ἄδικα ἔχεις παρ' ἐμοῦ καὶ κρινόμεθα εἰς τὸ κριτήριον τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅταν σὺν Θεῷ συστηθῇ. Τώρα δὲ νὰ φυλάξῃς ἐκεῖνα ὁποῦ ἐπαγγέλλεσαι νὰ διδάξῃς, νὰ φυλάξῃς τὸν ἑαυτόν σου ἀπὸ τὴν συνήθη ἀπροσεξίαν σου, νὰ μὴν βιάσῃς τὸν τρύγον πρὸ καιροῦ διὰ νὰ μὴ πάθωμεν κανὲν ἀπευκταῖον, δίδοντες τὰ πρωτεῖα τοῦ Ἄρεως εἰς τὴν Ἀθηνᾶ, διὰ τῆς ὁποίας κατευοδοῦται, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, τὸ ἐπιχείρημα· δὲν θέλω μὲ τοῦτο νὰ ἀποκατασταθῇς ψοφοδεής, ἀλλὰ νὰ προσέξῃς διὰ νὰ κερδίσῃς τὴν κρίσιν, ὁποῦ ἂν (ὃ μὴ γένοιτο, Χριστὲ βασιλεῦ) τὴν χάσῃς χάνεις τὰ πάντα κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα· δι' αὐτοὺς τοὺς ἰσχυροτάτους λόγους ἀνάγκη πᾶσα νὰ προκαταρτισθῇς καὶ προκαθημένου τῆς Ἀθηνᾶς νὰ κινήσῃς τὸ πρῶτον βῆμα τοῦ Ἄρεως. Ἐνθυμήσου ἀκόμη νὰ κολτιβάρῃς τὸν κύριον τοῦ πλοίου, τὸν ἔμπορον, λέγω. ὥστε νὰ εἶναι εὐχαριστημένος καὶ νὰ γράφῃ πρὸς τοὺς ἐδῶ ὑπὲρ σοῦ, καὶ τότε γίνονται ὅλαι αἱ δυναταὶ αἰτήσεις σου ἀπὸ τούτους, καὶ τῶν φρονίμων ὀλίγα. Δέχθητι τὸ σύστημα μετὰ τοῦ λεξικοῦ περικλεισμένα ἔσωθεν τῆς παρούσης μου, ἡ ὁποία θέλει ἐγχειρισθῇ παρὰ τοῦ κυρίου Γεωργίου Πάνου καὶ ἡσύχασέ με διὰ τὴν ἀσφαλῆ περιλαβήν των γράφοντές μου ὁπότε καὶ ὅ,τι γνωρίζεις καλόν, πρὸς καλὸν τῶν ἐνταῦθα ἀδελφῶν, προσέχοντες ἐν ἀσφαλεῖ στάλσιν τῶν γραμμάτων σου.

Π. Σέκερης.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Συνεκροτήθησαν δύο συνεδρίαι τοῦ Συλλόγου, ἡ μὲν τακτικὴ τοῦ Μαΐου, ἡ δὲ ἔκτακτος ἐπὶ εἰδικῷ ἀντικειμένῳ κληθεῖσα.

Μὴ ἀποδεχθέντος τοῦ κ. Ἐμμανουὴλ Λυκούδη τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς προέδρου, ἐξελέχθη τοιοῦτος ἐκ νέου ὁ κ. Σῖμος Μπαλάνος καὶ τέως τοιοῦτος.

Μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ ἐξελέχθησαν οἱ κκ. Ἰωάννης Σακκελίων, Π. Ι. Φέρμπος, Δ. Κοκκίδης καὶ Τιμ. Ἠλιόπουλος.

Ὁ Σύλλογος ἐψήφισε τὰ συλλυπητήρια αὐτοῦ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ στρατηγοῦ Σκαρλάτου Σούτσου, χρηματίσαντος ἐκ τῶν πρώτων εὐεργετῶν τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων.

ῦ Ταρὼν (χώρα παρὰ

τριχᾶ,
1675.

)-

1· ἔσχε σύ
1· τὸν Βρο
ὶ θέντα
υ- πλούτοι
ε- τίνου β
προεστι
ἀρχόντι
τζελλιέ
του, Δ·
χολάου
'Εν ἔ·
Δημητ
ἀνωτέρ
'Εν
χοντος
λαιολό·

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται *πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ* κ. **Ἀλέξανδρον Παπαγεωργίου** (ἐν ὁδῷ Ὀφθαλμιατρείου, παρὰ τὸν ναὸν Ἁγίου Γεωργίου), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεως διατριβῶν πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Ῥέρμπον** καθηγητήν, μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπείας (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4).

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	**12**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	**15**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδένʼ ἀποστέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Ἰονικῆς Τραπέζης. Αἱ δʼ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια Γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ι'. — ΤΕΥΧΟΣ ΙΑ' ΚΑΙ ΙΒ'

Ἰούλιος καὶ Αὔγουστος 1887

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ

1887

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται *πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ* κ. **Ἀλέξανδρον Παπαγεωργίου** (ἐν ὁδῷ Ὀφθαλμιατρείου, παρὰ τὸν ναὸν Ἁγίου Γεωργίου), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεως διατριβῶν πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** καθηγητήν, μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπείας (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4).

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	**12**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	**13**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδέν' ἀποστέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Ἰονικῆς Τραπέζης. Αἱ δ' ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια Γαλλικά.

ΠΑΪΣΙΟΥ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΓΑΖΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Τῆς ἀνεκδότου ταύτης ἐπιστολῆς τὴν δημοσίευσιν ἀναγκαίαν ἔκρινα, τοῦτο μέν, ὅτι ὑπὸ σοφοῦ ἀνδρὸς τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος ἐγράφη· τοῦτο δέ, ὅτι ἀπαλλάττει αὐτὸν μώμου βαρέως, ὡς προϊὼν ὁ λόγος δηλώσει. Ἀπέστειλέ μοι δ' αὐτὴν ὁ λίαν πεφιλημένος μοι Ἱερόθεος Φλωρίδης βιβλιοφύλαξ τῆς Πατμιακῆς βιβλιοθήκης, ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ χειρογράφων δέλτων ἀναλεξάμενος.

Οὐδείς ἐστιν ἄλλος ὁ ἐπιστέλλων ἀλλ' ἢ ὁ κατὰ κόσμον μὲν Παντολέων καλούμενος, διὰ δὲ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος Παΐσιος μετονομασθείς, ὁ τὸ ἐπίκλην Λιγαρίδης, Χῖος δὲ τὴν πατρίδα, *«ἀνήρ*, κατὰ Δημήτριον τὸν Προκοπίου, *ἐλλόγιμος, σοφὸς καὶ πεπαιδευμένος κατὰ πᾶσαν ἰδέαν λόγου καὶ ἐπιστήμης, ἔμπειρος εἴπερ τις ἄλλος τῶν ἱερῶν Γραφῶν»* [1]. Περὶ δὲ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ πολλοὶ ἔγραψαν, οἷον ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος καὶ ὁ τούτου ἀδελφιδοῦς καὶ διάδοχος Χρύσανθος [2], ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος [3], ὁ Ῥοδοτᾶς [4], ὁ Γ. Ζαβίρας [5], ὁ Κάρ. Ἰκένιος [6], Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων [7], ὁ Α. Μ. Βλαστός [8], ὁ Α. Παπαδόπ. Βρετός [9], ὁ Κ. Σάθας [10], ὁ Ἀνδρόν. Δημητρακόπουλος [11] καὶ εἴ τις ἕτερος λανθάνων με [12].

[1] Παρὰ Φαβρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. τόμ. ΙΑ', σελ. 782.

[2] Δωδεκάβιβλ. σελ. 1180—81. — Ἴδε καὶ Ἱστορ. τῆς Ῥωσ. Ἐκκλ. κατὰ μετάφρ. Θ. Βαλλιάνου, σελ. 244 ἐφ.

[3] Ἐκκλ. Ἱστορ. τόμ. Γ', σελ. 442.

[4] P. P. Rodotá Del Rito Greco in Italia τόμ. Γ', σελ. 208.

[5] Νέα Ἑλλ. σελ. 512.

[6] C. Iken Leucothea σελ. 212.

[7] Περὶ τῶν τριῶν ἱερατ. τῆς Ἐκκλησ. βαθμῶν, σελ. 297.

[8] Χιακά, σελ. 80 κ. 92, ἔνθα, ὡς καὶ ὁ φίλος Σάθας ὀρθῶς παρατηρεῖ, εἰς δύο διαφέροντα ἀλλήλων πρόσωπα ἐδιχοτόμησεν ὁ συγγραφεὺς τὸν Λιγαρίδην, εἰς Παντολέοντα καὶ εἰς Παΐσιον.

[9] Νεοελλην. Φιλολ. Α', σελ. 213.

[10] Νεοελλην. Φιλολ. σελ. 314.

[11] Ὀρθόδοξ. Ἑλλὰς σελ. 161.

[12] Ἤκουσα ὅτι καὶ ὁ ἀνεπίληστον μνήμην ἀπολιπὼν φίλος Σ. Κ. Οἰκονόμος ἔγραψέ τινα περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὧν ὅμως ἐγὼ ἐν παντελεῖ εἰμὶ ἀγνοίᾳ.

Ἐκπαιδευθεὶς ἐν τῷ ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ ΙΓ' κατὰ τὸ 1577 ἔτος συσταθέντι ἐν Ῥώμῃ ἑλληνικῷ φροντιστηρίῳ, τῷ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καθιερωθέντι, πρὸς σαγηνείαν τῶν ἐξ Ἑλλάδος σπουδαστῶν, ἐξέπιεν ἀμυστὶ καὶ μέχρι τρυγὸς τὴν κύλικα τῆς κακοδοξίας, ἐκδοὺς μάλιστα αὐτόθι τῷ 1637 τό: *Κατὰ Βαρλαὰμ Περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς* σύγγραμμα τοῦ Κερκυραίου ἀποστάτου Πέτρου τοῦ Ἀρκουδωνύμου, καὶ πρόλογον προτάξας, ἐν ᾧ *ἐπίγειον Θεὸν* καλεῖ τὸν πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Η'[1]. Ταχέως ὅμως ἐπιστραφεὶς εἰς τὰ πάτρια ἀπέπτυσε τὴν πλάνην γράψας: *Κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα*, καί: *Περὶ τῆς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος*, ἀμφότερα μέχρι τοῦ νῦν ἀνέκδοτα μένοντα. Τὸ δὲ παρὰ τῷ φίλῳ Σάθᾳ ἀναφερόμενον, οὐκ οἶδ' ὁπόθεν μεταληφθέν, ὅτι προεχειρίσθη ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐλῆς μητροπολίτης Γάζης, καὶ ὅτι ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ φιλοστόργως ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας προςδεχθεὶς ἀνεγνωρίσθη ὀρθόδοξος μητροπολίτης Γάζης, τοῦτο ἔρχεται νῦν

ὁ ἐξελέγχων μόνος
ἀλάθειαν ἐτήτυμον
χρόνος,

κατὰ Πίνδαρον εἰπεῖν[2], ν' ἀποδείξῃ ὡς παρ' ἱστορίαν εἰρημένον· διότι ἐκ ταύτης τῆς ἐπιστολῆς μανθάνομεν οὐ μόνον ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπεδύθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς τοῦ Κυρίου Ἀναστάσεως ἐχειροτονήθη Γάζης μητροπολίτης ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Παϊσίου.

Φαίνεται δὲ συνακολουθήσας τῷ πατριάρχῃ τούτῳ κατὰ τὴν εἰς Ῥωσίαν ἀποδημίαν αὐτοῦ, ὡς τοῦτο ἐκ τῶν αὐτίκα ῥηθησομένων συνάγεται. Τυχαίως πως συνέπεσε νὰ εὕρω ἐν φιλικῷ τινι οἴκῳ ἔντυπον ὀκτάδιον ἀποτελοῦν τὸ 10ον τυπογραφικὸν φύλλον τοῦ Ε' τόμου τοῦ ὑπὸ τῶν ἀειμνήστων Γ. Α. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ ἐκδοθέντος ἐνταῦθα τῷ 1852-59 ἑξατόμου *Συντάγματος τῶν θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων*, ἤγουν ἀπὸ τῆς 145 ἕως τῆς 160 σελίδος. Ἀντιπαρεξετάσας δὲ τοῦτο πρὸς τὰ ἐν τῇ ἐκδόσει φερόμενα, εἶδον ὅτι τὰ ἐν σελίσιν 153-59 αὐτοῦ, ἐν οἷς περιέχεται σιγίλλιον τοῦ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου Γαβριὴλ τοῦ Γ' (1702-7) *Περὶ τοῦ ἁγίου μύρου* ἐπιγεγραμμένον, μεθ' ὑποσημειώσεως μακρᾶς, ἑρμηνευτικῆς τῶν ἐξ ὧν τὸ ἅγιον μύρον σκευάζεται διαφόρων ὑλῶν, οὐδαμῶς ἐμφέρονται ταῦτα ἐν τῇ ἐκδόσει. Ἐκ δὲ τούτου εἰκάζεται, ὅτι μετὰ τὴν τοῦ

[1] Δοσιθ. Ἱεροσολ. Τόμ. Ἀγάπης σελ. 20.
[2] Ὀλυμπ. ΙΑ', 55.

εἰρημένου φύλλου ἐκτύπωσιν, γνωσιμαχήσαντες οἱ ἐκδόται περιεῖλον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πατριαρχικὸν τοῦ Γαβριὴλ σιγίλλιον, ἀντικαταστήσαντες αὐτὸ διὰ τῆς ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Β' ἐκδοθείσης τῷ 1589 συνοδικῆς πράξεως ἐπὶ τῇ εἰς πατριαρχεῖον ἀναγορεύσει τῆς ῥωσικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ ῥηθείσῃ λοιπὸν ὑποσημειώσει ἀναγινώσκονται τὰ ἑξῆς:

«Περὶ τῆς ἑψήσεως τοῦ ἁγίου μύρου, ὅταν τὸ ἔκαμαν οἱ δύο μα»καριώτατοι πατριάρχαι, ὅ,τε Πάπας καὶ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας »κὺρ Παΐσιος, καὶ ὁ Ἀντιοχείας κὺρ Μακάριος, ὁ Μαίστωρ Λεόντιος »ἱερομόναχος καὶ εἰκονογράφος Κυπρέας, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεο»στέπτου Βασιλέως Μοσχοβίας, καὶ πάσης Ῥωσίας, κυρίου, κυρίου »Ἀλεξίου.

»Ἀρχ. ἐντὸς τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς συνάγονται τὰ εἴδη »πάντα, καὶ ἀπὸ τῆς ἑβδομάδος τῶν Βαΐων κοπανίζονται, καὶ κο»σκινίζονται.

»Εἰς τὸ τέλος. Ἐγράψαμεν κάποιαν ἑρμηνείαν τῆς κατασκευῆς τοῦ »ἁγίου μύρου, ὁποῦ τὸ εἶδα ὀφθαλμοφανῶς ὁποῦ τὸ ἔκαμαν εἰς τὴν »Μοσχοβίαν οἱ δύο μακαριώτατοι οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι, ὅ,τε κύ»ριος Παΐσιος Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Ἀντιοχείας κὺρ Μακάριος, καὶ »ὁ νῦν Μοσχοβίας κὺρ Ἰωάσαφ μετὰ πολλῶν Ἀρχιερέων Ῥωμαίων »τε, καὶ Ῥώσσων, ἑρμηνευομένη ἀπὸ τὸν σοφώτατον μητροπολίτην »Γάζης κύριον Παΐσιον τὸν Χῖον, τὸ ἐπίκλην Λειγαρίδην.

»Νικόλαος υἱὸς Λούτζιου τοῦ ἐκ τῆς περιφήμου νήσου Κύπρου, »ἀπὸ τὸ Καδηλίκιν τῆς Ἀοιδίμου.

»Ἐκ τῆς κώμης ὀνομαζομένης Ἀνόγιρας. αχξή.

»(Κόπος καὶ μόχθος ἐμοῦ Νικολάου, ἔξοδος δὲ Ἰωάννου, τὸ ἐπί»κλην Βουρλάγγα, υἱοῦ τοῦ παπᾶ Λεονταρῆ)».

Προέστη δὲ καὶ τῆς ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαυΐας ἡγεμονικῆς ἑλληνικῆς σχολῆς πρὸ τῆς εἰς Ῥωσίαν ἀναβάσεως αὐτοῦ. Ἐξ ὧν δ' ἐδημοσίευσεν ἔναγχος ὁ ἐν Αἰκατερινοσλάβῃ λόγιος Κ. Α. Παλαιολόγος ἐκ ῥωσικῶν πηγῶν ἀπαρυσάμενος[1], μανθάνομεν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ τῆς Ῥωσίας τσάρος Ἀλέξιος Μιχαηλίδης ἀνέθετο τῷ ἀνδρὶ κατὰ τὸ 1672 ἀποστολήν τινα εἰς Παλαιστίνην, ἣν καὶ ἐκτελέσας, ὡς φαίνεται, ἐπανῆλθεν εἰς Μόσχαν. Μετήλλαξε δὲ τὸ ζῆν τῷ 1678 οὐχὶ ἐν Μόσχᾳ, ὡς ὁ Α. Π. Βρετὸς λέγει, ἀλλ' ἐν Κιέβῳ, ὡς ἐκ τῶν Χρυσάνθου παρατιθεμένων ὧδε λόγων συνάγεται: «*Ἐλθὼν δὲ εἰς Κίεβον ἐδίδαξε πολλὰ ὀρθὰ καὶ ὠφέλιμα καὶ κοινῶς καὶ κατ' ἰδίαν. Ἐκοιμήθη δὲ ἐν*

[1] Ὅρα τοῦ ἀνὰ χεῖρας τόμου τοῦ «Παρνασσοῦ» σελ. 391.

μετανοίᾳ καὶ ἐξομολογήσει, ὃν καὶ ἔχουσιν οἱ ἐν Κιεβίᾳ ὀρθόδοξοι Ῥῶσοι εἰς ἀγαθὴν φήμην καὶ εὐλάβειαν» [1].

Ἐκ τῶν λατινιστὶ συγγραφέντων αὐτῷ, τὸ μέν: *Κατὰ Λουθηρανῶν πρὸς τὸν παρὰ τῇ ῥωσσικῇ αὐλῇ πρεσβευτὴν τῆς Σουηδίας Ἰωάννην Λιλενθάλην : De fide Graecorum et Moscowitarum* ἐπιγεγραμμένον ἐξέδωκε τῷ 1666 Ἀντώνιος ὁ Ἀρνάλδος ἐν τῷ: *Adpendice ad tom. III perpetuitatis fidei catolice de S. Eucharistia* σελ. 59-70 [2]· τὰ δὲ ἀνωτέρω μνημονευθέντα: *Κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα*, καί: *Περὶ τῆς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος*, λατινιστὶ ὡσαύτως γεγραμμένα, εἶδεν ἐν χειρογράφοις ὁ Χρύσανθος παρὰ τῷ Κιέβου μητροπολίτῃ Βαρλαὰμ Γιασίνσκῃ. Ἐν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίου τοῦ παναγίου Τάφου διατηροῦνται καὶ τὰ ἑξῆς ἐν χειρογράφοις ἐπίσης:

Ἀριθ. 51. *Χρησμολόγιον ἐκ διαφόρων συγγραφέων συλλεχθὲν καὶ προςφωνηθὲν τῷ γαληνοτάτῳ βασιλεῖ πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν Ἀλεξίῳ Μιχαήλοβιτς.*

Ἀριθ. 228. *Νουθεσία πρὸς τοὺς λουθηροκαλβινίσαντας Βλάχους.*

Ἀριθ. 303. *Ἑρμηνεία τῆς ἱερᾶς λειτουργίας δοθεῖσα ἐν τῷ ἑλληνομουσείῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης* [3].

Πρὸς δὲ τούτοις εὕρηνται ἐν τῇ αὐτῇ βιβλιοθήκῃ καὶ δύο αὐτοῦ *Ἐπιστολαὶ* πρὸς τὸν Ἀδριανουπόλεως Νεόφυτον ἐπιγεγραμμέναι, τούτου δὲ πρὸς ἐκεῖνον πέντε [4]. (Εἶναι δὲ ἴσως οὗτος ὁ καὶ ἐπὶ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον τῷ 1691 ἀναῤῥηθείς, Δ΄ ὢν τῷ ὀνόματι). Τρεῖς δ' ἕτεραι τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολαί, ἐν χειρογράφῳ τεύχει τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου περιεχόμεναι, ἐξεδόθησαν ἔναγχος ὑπὸ τοῦ ὀτρηροῦ καὶ ἀκαμάτου ἐρευνητοῦ τῶν ἐν ταῖς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν βιβλιοθήκαις ἀποκειμένων χειρογράφων Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως ἐν τῷ τοῦ εἰρημένου Συλλόγου ὁμωνύμῳ περιοδικῷ· ὧν ἡ μὲν πρώτη ἀποτείνεται πρὸς τὸν γαληνότατον καὶ θεοσεβέστατον μονοκράτορα (δηλαδὴ Ἀλέξιον τὸν Μιχαηλίδην), ἡ δὲ δευτέρα πρὸς Δραγιτζάνον τὸν Κανтακουζηνόν, καὶ ἡ τρίτη πρὸς Θεοδώρητον ἱερομόναχον [5]. Καὶ ταῦτα μέν εἰσι τὰ περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἰς γνῶσιν ἐμὴν ἀφιγμένα.

[1] Δοσιθ. Δωδεκάβιβλ. σελ. 1181.
[2] Ἴδε Φαβρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. τόμ. Ι΄, σελ. 436.
[3] Κ. Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθ. τόμ. Α΄, σελ. 308.
[4] Αὐτόθι. τόμ. Γ΄, σελ. 518.
[5] Ἴδε τόμ. ΙΖ΄, σελ. 82.

Κοσμᾶς δέ, πρὸς ὃν ἡ ἐπιστολὴ ἐπιγέγραπται, εἶναι ἴσως ὁ συγχρονήσας αὐτῷ Κύπριος τὴν πατρίδα, ἀνὴρ (κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦ *Περιηγηματικοῦ Πυκτατίου* 'Αναστάσιον Μιχαὴλ) *«ἑλληνικῇ τε καὶ λατινικῇ παιδείᾳ κοσμούμενος, ἱεροδιδάσκαλος καὶ ἐπίσκοπος Δυῤῥαχίου, ἔνθα καὶ πολυωφελέστατος τῷ ἰλλυρικῷ ἀνεφάνη γένει»* [1]. Αὐτὸς οὗτος ὅμως ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ γεγραμμένῃ τῷ 1695 Δεκεμβρίου 1η πρὸς τὸν 'Ιεροσολύμων Δοσίθεον ἐπιγράφει ἑαυτὸν οὕτω: *«Κοσμᾶς ὁ ποτὲ Κιτιέων τῆς Κύπρου, ὁ ἐκ Καρθαγένης* (τουτέστι Καρχηδόνιος), *νῦν δὲ μητροπολίτης Δυῤῥαχίου καὶ Δαλμάτων, ὁ ποτὲ 'Αγιοταφίτης»* [2]. Καὶ αὕτη βεβαίως εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα περὶ αὐτοῦ εἴδησις. Οὗτος, κατὰ τὸν κλεινὸν Εὐγένιον τὸν Βούλγαριν, συνέγραψε τὸν *Βίον* καὶ τὴν *'Ακολουθίαν* τοῦ ἐν Δαλματίᾳ μαρτυρήσαντος 'Ιωάννου Βλαδιμήρου βασιλέως τῶν Βουλγάρων, οὗ καὶ ναὸς ἐπώνυμος σώζεται κατὰ τὴν 'Αχρίδα [3]. 'Η δὲ περὶ ἧς ὁ λόγος 'Ακολουθία, ἐξεδόθη τετράκις, ὅσον ἐγὼ γινώσκω, ἀλλ' ἀνωνύμως, ἤγουν τῷ 1690 ἐν 'Ενετίᾳ, τῷ 1741 ἐν Μοσχοπόλει, τῷ 1774 πάλιν ἐν 'Ενετίᾳ, καὶ τελευταῖον τῷ 1858 ἐν 'Αθήναις, τοιάνδε ἐπιγραφὴν φέρουσα: *'Ακολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου βασιλέως καὶ μεγαλομάρτυρος 'Ιωάννου τοῦ Βλαδιμίρου τοῦ θαυματουργοῦ*. 'Ως ἐκ τῶν ἀναφερομένων δὲ ἐν τῷ τῆς τρίτης ἐκδόσεως προλόγῳ, φαίνεται ὁ Κοσμᾶς ἐγκαταβιώσας ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Βλαδιμήρου ἐπωνύμῳ μονῇ.

'Εν τῇ ἐπιστολῇ γίνεται μνεία καὶ περὶ Παλασίου τοῦ *μουσικωτάτου* εἴτε *κύκνου τῶν μουσικῶν*, ἀνδρὸς Βυζαντίου, μεγάλου δὲ Σκευοφύλακος τῆς Μ. 'Εκκλησίας, περὶ οὗ ὁ Προκοπίου Δημήτριος λέγει: *«ἀνὴρ τά τε ἄλλα πεπαιδευμένος καὶ τύπος τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας καὶ τάξεως ἐν τῇ ἁγίᾳ 'Εκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀγχινούστατος καὶ γλαφυρώτατος, φιλαλήθης καὶ ἄλλαις πολλαῖς κεκοσμημένος ἀρεταῖς. Συγγράμματα μὲν οὐ κατέλιπεν, ἐραστὴς ὢν τῆς σιωπῆς· ἀλλ' ἡ σιωπὴ αὐτοῦ προτιμητέα ἐστὶ πολλῶν συγγραμμάτων»* [4]. Δοσίθεος δὲ ὁ 'Ιεροσολύμων ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ *Τόμου τῆς 'Αγάπης* ἰδοὺ πῶς χαρακτηρίζει τὸν ἄνδρα: «'Ο ἐντιμότατος καὶ σοφώτατος »ἄρχων μέγας Σκευοφύλαξ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλης τοῦ «Χριστοῦ 'Εκκλησίας κύριος Μπαλάσης, ὃς εἰ καὶ ἐγεννήθη ἐν Κων»σταντινουπόλει, ἀλλ' ὁ μακαρίτης πατὴρ αὐτοῦ ἦν ἐκ τῆς ἡμετέρας

[1] Παρὰ Βρετῷ ἔνθ. ἀνωτ. Α', σελ. 211.
[2] Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθ. τόμ. Γ', σελ. 520.
[3] 'Επιστ. Πρὸς Πέτρ. Κλαίρκιον σελ. 26. 'Αθήν. 1844.
[4] Παρὰ Φαβρ. ἔνθ. ἀνωτ. τόμ. ΙΑ', σελ. 782.

»Πελοποννήσου. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ κύριος Μπαλάσης εὐλαβέστατος, »θεοφιλέστατος, φιλαληθέστατος, ἀδωροδόκητος, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων »ὑπηρετῶν κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους εὐσεβεῖς ἀναγκαίους τρόπους »τῇ διαληφθείσῃ μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ εἰς πάντας »τοὺς λοιποὺς πατριαρχικοὺς θρόνους πολλάκις σύμμαχος φανεὶς ἐν »πολλοῖς καὶ μεγάλοις τῇ δυνάμει τῶν λόγων αὐτοῦ. Καὶ τέως εἰ»πεῖν, πᾶσαν τὴν ζωὴν αὐτοῦ κατηνάλωσεν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως »τῶν ὀρθῶν δογμάτων, τῶν ἁγίων κανόνων, τῆς ἐκκλησιαστικῆς »καὶ πατρίου παραδόσεως, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ »δικαίου. Ὅθεν καὶ ζηλωτὴς καὶ φιλαλήθης ἐπικέκληται· δι' ὧν ἔχει »καὶ μετὰ τῶν μακαρίων συνταχθήσεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν πρω»τοτόκων τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς». Ἐν πατριαρχικῷ δέ τινι σιγιλλίῳ Καλλινίκου τοῦ Β' τῷ 1691 ἐκδεδομένῳ φέρεται ὑπογεγραμμένος ὡς μέγας Χαρτοφύλαξ [1], ὅπερ εἶναι προφανέστατον λάθος ἐξ ἀβλεψίας τοῦ ἀντιγράψαντος, καθ' ὅσον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ βαθμολογίᾳ ὁ Χαρτοφύλαξ (οὐχὶ καὶ *μέγας*) εἶναι ὁ τέταρτος τῆς λεγομένης *Πρώτης πεντάδος*, τουτέστι καθ' ἕνα βαθμὸν ὑποδεέστερος τοῦ μεγάλου Σκευοφύλακος. Μέγαν Σκευοφύλακα ἐπιγράφει αὐτὸν καὶ ὁ περικλεέστατος ἐξ Ἀποῤῥήτων Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἐν αἷς ἐπιστέλλει αὐτῷ δυσὶν ἐπιστολαῖς, τῇ 25 καὶ 44 [2]. Ἐκ λάθους βεβαίως καὶ ὁ Δυῤῥαχίου ἀρχιεπίσκοπος Χρύσανθος λέγει αὐτὸν ἱερέα, ἐπισυνείρων καὶ ταῦτα: «*Οὗτος ἐμέλισεν Εἱρμολόγιον τῶν Καταβασιῶν, ὃ συνέτεμεν ὁ Πέτρος. Ἔγραψε δὲ μέλη δοξολογιῶν, εἱρμῶν καλοφωνικῶν καὶ ἄλλα πολλά*» [3]. Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Παλασίου.

Ὁ δ' ἐπίσης ἐν τῇ ἐπιστολῇ μνημονευόμενος Τυρνόβου Διονύσιος εἶναι πάντως ὁ ἐπὶ Παρθενίου τοῦ Β' τῷ 1646 ἀπὸ Χαλκηδόνος μετατεθείς [4].

Ἔχει λοιπὸν ἡ ἐπιστολή, περὶ ἧς ὁ λόγος, ὧδε:

Τῷ πανοσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Κοσμᾷ καὶ πρωτοσυγκέλλῳ

Παΐσιος ὁ Γάζης εὖ πράττειν.

Ἀπὸ πολλοῦ μὲν ἤδη τοῦ χρόνου γράμματα οὔτε πέπομφα πρὸς τὴν σὴν λογιότητα, οὔτε σὺ αὐτὸς ἀπέστειλας πρὸς ἐμέ, μὴ κατει-

[1] Ἴδε Ἀθαν. Κομν. Ὑψηλάντου: Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν σελ. 268.
[2] Ἐκδ. Θ. Λιβαδᾶ. Τεργ. 1879.
[3] Θεωρητ. Μέγα τῆς Μουσικῆς Μέρ. Β', σελ. XXXIV.
[4] Κ. Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθ. τόμ. Γ', σελ. 579.

δῶς τὰ ἡμέτερα· νῦν δὲ οὐδεμίαν εὔλογον ἕξεις πρόφασιν ἀμοιβαίοις μὴ ἀναγράψασθαι γράμμασι, τοῦ μουσικωτάτου Παλασίου πρὸς ὑμᾶς ἐρχομένου, καὶ τὴν ἄμουσον ἡμετέραν ἐπιστολὴν ἐπιφέροντος ζώπυρον τῆς ἀνέκαθεν φιλίας καὶ τῆς παλαιᾶς συνηθείας περίαμμα. Οὗτος οὖν ὁ ἀνὴρ ζῶσά σοι ἔσται καὶ λαλοῦσα ἐπιστολή, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐκτρανώσει σαφῶς ἐρωτώμενος, οὐ μόνον τὰ πρόςφατα καὶ τὰ πέρυσιν ὧδε γεγενημένα, ἀλλά γε καὶ πῶς ἀνήχθην εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα ἠμφιασάμην, καὶ τοῦ μεγίστου βαθμοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης ἠξίωμαι, τὴν τῶν Γαζαίων ἐκκλησίαν ἐμπιστευθείς, καὶ χειροτονηθεὶς παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων κυρίου Παϊσίου ἔνδον τοῦ ζωοδόχου καὶ θεοδέγμονος Τάφου, ἐν τῇ σεβασμίᾳ ἡμέρᾳ τῆς Ὑψώσεως τοῦ σταυροῦ, κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἑξακοσιοστὸν πεντηκοστὸν δεύτερον ἔτος. Ταῦτα φημὶ καὶ τὰ τοιαῦτα ἐρεῖ πυνθανόμενος διεξοδικώτατα ὁ προειρημένος κύκνος τῶν μουσικῶν, ὁ καὶ ἀπὸ μέσης τῆς καρδίας ἐξηρτημένος Παλάσιος, ὃν τὸ κατὰ δύναμιν εὖ ποιῶν ἔσῃ τὰ μέγιστα ἡμῖν χαριούμενος· εὖ ἴσθι γὰρ εὐεργετῶν καὶ ἀμύνων ἀνδρὶ πάσης καλοκἀγαθίας μεμεστωμένῳ.

Ταῦτα κατὰ τὸ παρόν. Εὔχεταί σε καὶ εὐλογεῖ σε ὁ πανιερώτατος καὶ παμφίλτατος μητροπολίτης Τυρνόβου κύριος Διονύσιος, ὁ ἐνταυθὶ διατρίβων μικρᾶς χάριν ἀνέσεως.

Ἐῤῥωμένως διάγοις καὶ περιχαρῶς διαβιώης, ἀπὸ ἀξίας εἰς ἀξίαν μεταβαίνων καὶ ἀπολαύων τῶν καταθυμίων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Εἰκοστῇ Ξανθικοῦ [1].

Ὁ Γάζης μητροπολίτης Παΐσιος.

Ι. Σακκελίων.

[1] Ξανθικὸς εἶναι τοῦ μακεδονικοῦ μηνολογίου ὁ τρίτος, ἀντιστοιχῶν τῷ καθ' ἡμᾶς Ἀπριλίῳ.

Η ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΙΑ ΤΩΝ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ[1]

Ἓν τῶν σπουδαιοτάτων καὶ δυσκολωτάτων προβλημάτων, τῶν ἐπιβαλλομένων σήμερον ταῖς καθ' ἡμᾶς κοινωνίαις, εἶναι καὶ τὸ γινώσκειν ὁποῖοι πολιτικοὶ θεσμοί εἰσιν οἱ παρέξοντες τῷ φιλελευθέρῳ πνεύματι τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας, τῆς τάξεως καὶ τῆς προόδου. Πρό τινων ἔτι ἐτῶν ἡ ἀπάντησις εἰς τοιαύτην ἐρώτησιν ἐφαίνετο λίαν εὔκολος· ἔσται, ὡς ἐφρονεῖτο, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα μετὰ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος καὶ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας.

Νῦν ὅμως, παρατηρεῖται ὅτι ἡ καθολικὴ ψηφοφορία καὶ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα δὲν συνεπιφέρουσι τὸν προσδοκώμενον χρυσοῦν αἰῶνα· καὶ δῆλον γίνεται, οὐχὶ ἄνευ ἀνησυχίας, ὅτι τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα λειτουργεῖ καθ' ἑκάστην χειρότερον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κοιτίδι αὐτοῦ, ὅταν ἡ ψῆφος παραχωρηθῇ εἰς μείζονα ἀριθμὸν πολιτῶν. Τελευταῖον ἐπειράθην νὰ περιγράψω τὴν κρίσιν, ἣν σήμερον ὑφίστανται οἱ κοινοβουλευτικοὶ θεσμοὶ (ἴδε Revue des Deux Mondes, τεῦχος τῆς 15 Δεκεμβρίου 1884), καὶ ὅσα ἔκτοτε συνέβησαν ἐν ἁπάσῃ τῇ φιλελευθέρῳ Εὐρώπῃ, ἐπιδεικνύουσιν ἡμῖν ταύτην πολλῷ σοβαρωτέραν καὶ γενικωτέραν. Πανταχοῦ ἀστασία, οἱ δὲ ὑπουργοὶ φυλάττουσι τὸ χαρτοφυλάκιόν των ἐφ' ὅσον χρόνον μόνον ἀπαιτεῖται ὅπως νοήσωσιν ὅ,τι ὀφείλουσι νὰ πράξωσιν. Ἐν τῇ Γαλλίᾳ, λόγου χάριν, 18 ὑπουργοὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ 14 τῶν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἤλλαξαν ἐντὸς δεκαπενταετίας. Ἐκ τούτου, ὡς εἰκός, διαστρέφεται ἡ μόνιμος καὶ συστηματικὴ σειρὰ τῆς ὑπηρεσίας ἐν τοῖς ὑπουργείοις, ἔνθα ἰδίως καὶ καθ' ὑπερβολὴν ἔχουσιν αὐτῆς ἀνάγκην. Ἡ δὲ Κάτω Βουλή, θέλουσα νὰ διευθύνῃ ἀπ' εὐθείας διὰ τῶν ψήφων της τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ὡς καὶ τὴν τῶν ἀποικιῶν,

[1] Πρόλογος γραφεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Emile de Laveleye εἰς τὴν β' ἔκδοσιν τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Ἀδόλφου Πρὶνς (Ad. Prins) περὶ τῆς «Δημοκρατίας καὶ τοῦ Κοινοβουλευτικοῦ Πολιτεύματος».

εὑρίσκεται πάντη ἀνίκανος εἰς τοιοῦτον ἔργον. Βλέπομεν πρὸς τούτοις ἀτελευτήτους μεταβολὰς τῶν κοινοβουλευτικῶν κομμάτων, ἀεὶ μεταλλασσομένων, ποτὲ μὲν συμμαχούντων, ποτὲ δ' αἴφνης ἀφισταμένων, ὥστε οὐδὲν ὑπουργεῖον εἶναί ποτε βέβαιον ὅτι διατηρεῖ τὴν πρώτην πλειονοψηφίαν. Τὰ κόμματα ἔνθεν μὲν εἶναι ἀναγκαιότατα εἰς τὴν διεκπεραίωσιν τῶν ὑποθέσεων, ἔνθεν δὲ πολλάκις θυσιάζουσι τὰ συμφέροντα τοῦ Κράτους εἰς τὰς μνησικακίας, τὰς ἰδιοτελείας, τὰ κομματικὰ διατάγματα, καὶ οὕτως ἐπεμβαίνουσιν εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ δικαστικοῦ ὀργανισμοῦ, ὥστε παρεμποδίζεται ἡ λειτουργία τῆς δημοσίου ὑπηρεσίας. Τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα κανονικῶς λειτουργεῖ μόνον ὅπου ὑπάρχουσιν ἀντιμέτωπα δύο κόμματα, ἐντελῶς κεχωρισμένα, καλῶς πειθαρχοῦντα, ἐναλλὰξ κατέχοντα τὴν ἀρχήν, ὡς ἄλλοτε οἱ Οὐΐγγοι καὶ οἱ Τόρυες ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ ὡς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τούτων οἱ Φιλελεύθεροι καὶ οἱ Καθολικοὶ ἐν τῇ Βελγικῇ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ὑπουργεῖον, ἐρειδόμενον ἐπὶ συμπαγοῦς πλειονοψηφίας καὶ εὐπειθοῦς, κέκτηται ἰσχὺν καὶ ἀσφαλῆ τὴν ὕπαρξιν, δύναται ἐνεργεῖν μετά τινος συναρτήσεως, ὡς ἐνεργεῖ ὑπουργὸς ἐν ἀπολύτῳ μοναρχίᾳ. Πλὴν τότε ἄλλα πάλιν ἀτοπήματα ἀναφαίνονται· ἤτοι τὸ κομματικὸν πνεῦμα τυραννικῶς ἐπιβάλλεται, τὰ πάντα δὲ θυσιάζονται πρὸς απόκτησιν ἢ διατήρησιν τῆς πλειονοψηφίας,καὶ οἱ βουλευταὶ ὀφείλουσι νὰ ἐγκαταλείψωσι πᾶσαν ἰδέαν καὶ ἀνεξάρτητον πολιτικήν, φόβῳ μὴ προκαλέσωσι διαιρέσεις, τέλος δὲ ἀποβάλλεται πᾶς νεωτερισμός, πᾶσα σπουδαία μεταρρύθμισις, διότι τότε ἤθελον ἀπολεσθῆ ψῆφοι. Ἐν ταῖς συζητήσεσι τῶν Βουλῶν πάντοτε ἀντηχοῦσιν οἱ αὐτοὶ λόγοι, ταὐτὰ ἐπιχειρήματα· ἤθελέ τις εἰπεῖν ὅτι παρίσταται εἰς δημοσίους ἀγῶνας ἢ μᾶλλον εἰς ἐπιδεικτικοὺς ἑλιγμοὺς δύο ἐχθρικῶν σωμάτων ἐντὸς ἱπποδρόμου. Ὅτε δὲ πάλιν ἀπ' ἐναντίας ὑπάρχουσι διάφορα κόμματα, κακῶς κεχωρισμένα, ἐπέρχεται χάος, ἀδυναμία, ἢ ὅπως μεταχειρισθῶμεν κοινήν, ἀλλ' ἐκφραστικὴν λέξιν, ἀληθὴς κυκεών. Ἀποφεύγονται αἱ δυσχέρειαι αὗται ἐν μὲν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ διὰ τῆς παντοδυναμίας τῶν τμημάτων τῆς Βουλῆς, ἐν δὲ τῇ Ἑλβετίᾳ διὰ τῆς ἀμέσου πρὸς τὸν λαὸν ἐκκλήσεως, ἵνα ἀποφανθῇ ἐπὶ τῶν μεγάλων τμημάτων· πλὴν τότε τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα κατ' ὄνομα μόνον ὑπάρχει.

Τίνι τρόπῳ δυνατὸν νὰ φέρωμεν θεραπείαν εἰς τὰ πλημμελήματα τῶν νεωτέρων Κυβερνήσεων, χωρὶς νὰ θυσιασθῶσι τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα καὶ αἱ τῶν ἀντιπροσώπων θεσμοθεσίαι, αἵτινές εἰσιν ἡ κρηπὶς τῆς ἐλευθερίας; Τοῦτο εἶναι τὸ ζήτημα, ὅπερ ἐρευνᾷ ὁ κ.

Ἀδόλφος Prins ἐν τῷ λίαν διδακτικῷ καὶ ἄριστα συντεταγμένῳ συγγράμματι, οὗτινος δημοσιεύεται ἡ β' ἔκδοσις.

Κατὰ τὸν συγγραφέα τὸ κακὸν ἰδίως προέρχεται ἐκ τοῦ τρόπου, δι' οὗ συνίστανται αἱ νομοθετικαὶ συνελεύσεις. Παρουσιάζουσι μεμονωμένα ἄτομα, ἅτινα καὶ μὴ ἔχοντα κοινὰ βουλεύματα, ἐπικυροῦσι τὴν κτηνώδη δεσποτείαν τοῦ μείζονος ἀριθμοῦ· δὲν εἶναι ἡ ἀληθὴς ἀπόρροια τῆς τοῦ λαοῦ κυριαρχίας, καὶ κατὰ συνέπειαν εἶναι ἀνίκανοι εἰς τὸ νὰ ἱκανοποιήσωσι τὰς κοινὰς ἀνάγκας. Κατὰ τὴν ψηφοφορίαν ἔτυχε νὰ λάβῃς μίαν ψῆφον περισσοτέραν, καὶ γίνεσαι βουλευτής. Ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ, ἔνθα τὰ κόμματα εὑρίσκονται ἰσόρροπα, ψηφίζεις μετὰ τῶν ἐκ δεξιῶν, ἰδοὺ ἀμέσως τὸ ὑπουργεῖον, συγκείμενον ἐκ τῶν ἐξ εὐωνύμων, ἀνατρέπεται. Τὰ πάντα τυγχάνουσιν ἕρμαιον τῆς ἰδιοτροπείας, τῶν ῥᾳδιουργιῶν τοῦ ἀγνώστου.

Ὁ κ. Prins φρονεῖ ὅτι οἱ Βουλευταὶ δέον νὰ ἐκλέγωνται, ὡς ἄλλοτε, ὑπὸ καθεστώτων σωματείων, ἤτοι ὑπὸ ὁμάδων ἐχουσῶν συμφέροντα, βουλεύματα, σκοποὺς διαφόρους καὶ καθαρῶς ἀντιληφθέντας. Ἐννοεῖ ὡρισμένα σωματεῖα, καὶ ἐν ἐλλείψει αὐτῶν, τάξεις πολιτῶν, οὕτω λ. χ. τοὺς συλλόγους τῶν οἰκοδεσποτῶν, τῶν ἀγροτικῶν κτηματιῶν, τῶν ἐπιστημόνων, τῶν καταγινομένων περὶ τὰς καλὰς τέχνας καὶ τὴν διδασκαλίαν ἐν γένει, τῶν νομοθετῶν, κλπ. κλπ., τῶν ἐργατῶν τῶν τε πόλεων καὶ τῶν ἀγρῶν, τῶν ἐνασχολουμένων εἰς τὴν ὑγιεινήν, τὰ δημόσια ἔργα, τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ κράτους, τοῦ ἱερατείου. Οἱ σύλλογοι οὗτοι ἁπλῶς ἀναφέρονται ὡς παραδείγματα, διότι δὲν ἐκφέρει γνώμην ὁριστικῶς ἐσκεμμένην.

Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του ὁ κ. Prins ἀναφέρει τὸ τοῦ Μοντεσκιὼ λόγιον, ὅπερ ἠδύνατο νὰ θέσῃ ὡς ἐπιγραφὴν τοῦ βιβλίου του· «Ἐν τῷ διαχωρίζειν τὸν λαὸν εἰς τάξεις διεκρίθησαν οἱ μεγάλοι νομοθέται· ἐκ τούτου δὲ ἀείποτε ἐξηρτήθησαν ἥ τε διάρκεια καὶ ἡ εὐδαιμονία τῆς Δημοκρατίας». Ἠδύνατο πρὸς τούτοις νὰ ἐπικαλεσθῇ ἐπὶ τοῦ ζητήματος καὶ τὴν τοῦ Σισμόνδη δόξαν ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ: «Περὶ τοῦ τῶν ἐλευθέρων λαῶν Πολιτικοῦ Ὀργανισμοῦ». Ὁ κ. Prins ἔπειτα καταδείκνυσιν ὅτι ἐν τοῖς πλείστοις τῆς Εὐρώπης ἔθνεσιν, ἤδη σήμερον, εἴτε εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ κοινοβουλίου, εἴτε εἰς τοὺς διορισμοὺς τῆς Ἄνω Βουλῆς, ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ὁ χωρισμὸς τοῦ λαοῦ εἰς σωματεῖα καὶ τάξεις.

Ἐν ταῖς ἄριστα συντεταγμέναις ὑποτυπώσεσι δηλοῦται σαφῶς ὅτι κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὁ λαὸς αὐτὸς διεῖπεν ἐγγύτερον καὶ μετὰ πλείονος ἁρμοδιότητος ἢ τὸ νῦν, ὅσα ἀπ' εὐθείας αὐτῷ ἀφορῶσιν. Ἀλη-

θὲς μὲν εἶναι ὅτι τότε δὲν εἶχέ τι νὰ εἴπῃ περὶ γενικῆς πολιτικῆς, ἥτις καὶ δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν καὶ συχνότατα ἐγένετο τὸ θῦμα τῶν διενέξεων τῶν μεγιστάνων καὶ τῶν βασιλέων· πλὴν ἐν μέσῳ τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων καὶ ἐν ταῖς τῶν πόλεων κοινωνίαις ἦτο πράγματι παντοδύναμος. Σήμερον τὰ ἔθνη, τὰ ἔχοντα τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν, θεωροῦνται ὡς πλήρη κύρια τῆς ἑαυτῶν τύχης· οὐχ ἧττον βλέπομεν καθ' ἑκάστην ὅτι ἐπιφορτίζονται μὲ νέους φόρους καὶ δάνεια, ὅτι ῥίπτονται εἰς ἀπερισκέπτους ἐπιχειρήσεις καὶ ἐκστρατείας, ὧν ὅλως ἀγνοοῦσι τὸν σκοπὸν καὶ ἐνίοτε αὐτὸ τὸ ὄνομα, ἢ τοῦθ' ὅπερ καὶ φοβερώτερον, ὠθοῦνται εἰς μεγάλους πολέμους ἐπίσης καταστρεπτικοὺς καὶ δαπανηροὺς τῷ τε νικητῇ καὶ τῷ ἡττημένῳ. Μόνον τὸ ὑποχρεωτικὸν τοῦ λαοῦ ψήφισμα ἐπὶ ὅλους τοὺς νόμους, ὡς γίνεται ἐν τῇ Ἑλβετίᾳ, δύναται νὰ προφυλάξῃ τὸ ἔθνος ἀπὸ τοῦ νὰ εὑρίσκηται τέλεον ὑποχείριον καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀνδρῶν, οὓς αὐτὸ ἐξελέξατο.

Κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὑπῆρχέ τι ἔτι κάλλιον τοῦ καταναγκαστικοῦ ψηφίσματος τοῦ λαοῦ. Ἴσχυε πανταχοῦ, ὡς ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἑλληνικαῖς πολιτείαις ἢ ἐν τοῖς Landsgemeinde τοῦ Uri, Appenzell, Glaris καὶ Untervalden (νομοὶ τῆς Ἑλβετίας), ἡ ἄμεσος διοίκησις, ἤτοι ὁ λαὸς συνηγμένος διηύθυνεν αὐτὸς τὰ ἑαυτοῦ συμφέροντα, ὥριζε τοὺς κανονισμοὺς καὶ ἐξέλεγε πάντας τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους. Ἐκ τῶν δημοσίων κτημάτων, συνήθως συγκειμένων ἐξ ἀγρῶν, λιβαδίων καὶ δασῶν (feld, weide und wald), ἑκάστη οἰκογένεια ἀπελάμβανε τὸ ἑαυτῆς μερίδιον, καὶ οὕτως ἐρείδετο ἐπὶ τοῦ ἑδραίου στηρίγματος ἀπαλλοτριώτου ἰδιοκτησίας· ἡ ἰδία οἰκογένεια κατεῖχε διαδοχικῶς καὶ διηνεκῶς τὴν ἰδιοκτησίαν ταύτην καὶ ἐσχημάτιζεν, οὕτως εἰπεῖν, πολιτικὸν πρόσωπον, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐν τῇ σλαυϊκῇ «Zadrugá», καὶ ἐν ταῖς ἀρχαίαις κοινωνίαις τῆς παλαιᾶς Γαλλίας, «αἵτινες ἔζων ἐκ τῆς αὐτῆς χύτρας».

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀγροτικὰς κοινότητας, ἡ ἄμεσος διοίκησις εἶχεν ἐν Γαλλίᾳ διατηρηθῆ μέχρι τῆς παραμονῆς τῆς ἐπαναστάσεως ἐν ταῖς συσπειρώσεσι κατοίκων, τῶν ὁποίων ἡ «ἑταιρία τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας Le Play» θὰ προσπαθήσῃ δικαίως νὰ συντάξῃ τὴν ἱστορίαν. Ἡ γενικὴ συνέλευσις πάντων τῶν οἰκογενειαρχῶν, ἧς ἐνίοτε καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες δὲν ἀπεκλείοντο, ἤτοι τὸ γενικὸν συμβούλιον τῆς κοινότητος, ὤφειλε ν' ἀσχοληθῇ, κατὰ τὸν Merlin «εἰς τὸ νὰ συζητήσῃ περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, νὰ ἐκλέξῃ τοὺς δημάρχους καὶ τοὺς συμβούλους αὐτῶν, διοικητάς, συνδίκους καὶ ἄλλους δημο-

σίους ὑπαλλήλους, κατὰ τὰ ἐπιτόπια ἔθιμα, ἵνα διοικήσωσι τὰ κοινὰ πράγματα, εἰσπράκτορας καὶ παρέδρους ἐν τοῖς χωρίοις, ἅτινα ἦσαν φόρου ὑποτελῆ, διὰ τῶν ἐπιβολῶν καὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων, ἀγροφύλακας πρὸς φυλακὴν τῶν καρπῶν τῆς γῆς, τῶν ἀμπέλων καὶ λοιπῶν προϊόντων». Τὸ χωρίον ἀπετέλει κοινότητα! Ὁποία ὀνομασία πλήρης ἐννοίας καὶ ὁπόσον ἀπέχει τῆς σημερινῆς ἀτομικῆς ἀπομονώσεως (individualisme), ἥτις ὑπερερεθίζει τοὺς ἀνταγωνισμοὺς καὶ ἀπομονοῖ τοὺς ἀνθρώπους!

«Τὸ ἀγροτικὸν δίκαιον, λέγει ὁ κ. Prins, ἐπέταττε τοῖς χωρικοῖς τὸ παρέχειν ἀλλήλοις συνδρομὴν ἐν δυσκόλοις περιστάσεσιν· ὤφειλον νὰ παράσχωσι βοήθειαν εἰς ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου τὰ κτήνη ἐπνίγοντο, οὗτινος ἡ οἰκία ἐκαίετο· ὤφειλον νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν πρόσκλησιν τῶν συνδημοτῶν, ἐχόντων ἀνάγκην ἀρωγῆς πρὸς ἐπισκευὴν ὁδοῦ, πρὸς ἀνέγερσιν κτιρίου· ἔδει ν' ἀλληλοβοηθῶνται καὶ ἐν περιπτώσει ἀποβιώσεως συγγενοῦς, δὲν ἠδύνατό τις ν' ἀρνηθῇ τὴν σύμπραξίν του εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτοῦ».

Ἀπήντησα τὰ αὐτὰ ἔθιμα ἔτι ὑφιστάμενα ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Σερβίας ὑπὸ τὸ ὄνομα «moba»· οἱ γείτονες συναθροίζονται ἵν' ἀπὸ κοινοῦ ἐκτελέσωσι τὰ ἔργα τοῦ θερισμοῦ, ἐπιστεφόμενα διὰ γεύματος καὶ χορῶν, ἔνθα διαδηλοῦται ἀληθὴς ἀδελφικὴ ἀγάπη.

Ἡ ἄμεσος διοίκησις τῆς γενικῆς ὁμηγύρεως εἶχε διατηρηθῆ ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Λομβαρδίας, σήμερον δ' ἔτι ἀπαντᾷ ἐν τῷ ἀγγλικῷ «vestry», ἐν τῷ ἀμερικανικῷ «township», καὶ ἐν τοῖς χωρίοις τῶν «crofters» κατὰ τὸ ἀρκτοζέφυρον μέρος τῆς Σκωτίας.

Ὁ κ. Prins κάλλιστα ὑμῖν ἐκθέτει ὅτι ἡ χειρωνακτικὴ τάξις, οἱ ἐργάται κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὤφειλον νὰ σκέπτωνται περὶ δημοσίων πραγμάτων πολλῷ περισσότερον ἢ οἱ τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς. Ἐν τῷ σωματείῳ, ἑταιρίᾳ συνάμα βιομηχανικῇ καὶ πολιτικῇ, ἐδιδάσκοντο τὸ μεριμνᾶν περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, διότι οἱ ἄρχοντες, οἱ διοικοῦντες τὰ τῆς πόλεως, ἦσαν ἐκλελεγμένοι ὑπὸ τῶν σωματείων τῶν διαφόρων ἐπιτηδευμάτων. «Ἑκάστη τῶν μικρῶν τούτων κοινοτήτων ἀπετέλει ὀργανισμὸν ἔχοντα ἰδίαν ζωτικότητα, σχετικὴν ἀνεξαρτησίαν, αἱρετὴν διοίκησιν· ἐκέκτητο τὸ δικαίωμα τοῦ νομοθετεῖν διὰ τὴν ὁμάδα, τοῦ δικάζειν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, ἔχαιρε τὸ προνόμιον τοῦ διατηρεῖν φιλανθρωπικὰ καταστήματα, ἴδιον ταμεῖον, καὶ τοῦ διαχειρίζεσθαι τὴν περιουσίαν αὐτῆς».

Οὕτως ὑπῆρχε λαμπρὰ προπαρασκευὴ εἰς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, διότι ὁ ὄχλος ἐδιδάσκετο νὰ ἐκπληροῖ πάσας τὰς λειτουρ-

γίας τὰς ἀναγκαίας τῇ δημοκρατικῇ κυβερνήσει, ὤφειλε νὰ εἶναι κάτοχος ὅπλων, καὶ νὰ γυμνάζηται εἰς αὐτά, ἵνα προστατεύῃ τὰ δίκαια τοῦ σωματείου του καὶ ἰδίως τὰ τῆς κώμης ἢ πόλεώς του. Ἐπαιδεύετο περὶ τὰ καθέκαστα τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ κανονισθῇ ἡ ἐργασία καὶ νὰ ζητηθῶσι μέσα ἐξαγωγῆς· ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῶν εἰσοδημάτων καὶ τῶν κτημάτων τοῦ δήμου. Κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις, συχνὰς γενομένας, εὕρισκεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ὁμοίων αὐτῷ διασκεδάσεις, αἵτινες ἀνεκούφιζον τὸν καματηρὸν αὐτοῦ βίον· δι' αὐτοῦ ἡ ἀνθρώπινος ἀλληλεγγύη δὲν ἦτο πομπώδης ἔκφρασις, ἀλλὰ πραγματικότης δεικνυομένη ἐν τῇ χορηγουμένῃ συνδρομῇ πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς ἀδελφούς, πρὸς τοὺς τοὺς γέροντας, ἢ πρὸς τὴν οἰκογένειαν αὐτῶν. Ἡ τῆς ἐργασίας διοργάνωσις σκοπὸν εἶχεν, οὐχὶ ὡς τὴν σήμερον, τὸ παράγειν ὅσῳ πλείονα, καὶ ὅσῳ τὸ δυνατὸν εὐωνότερα, ἀλλὰ τὸ ἐξασφαλίζειν τῷ μὲν ἐργάτῃ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τῷ δὲ καταναλωτῇ καλῆς ποιότητος πρᾶγμα. Ἡ ἐργασία ἐγίνετο ὑπὸ τὰ ὄμματα καὶ τὴν ἐπίκρισιν τοῦ κοινοῦ. Οὕτω γίνεται ἔτι καὶ σήμερον ἐν Σαραϊέβῳ τῆς Βοσνίας, ὅπου αἱ διάφοροι συντεχνίαι, αἱ διαφυλάξασαι τὸν ἀρχαῖον αὐτῶν ὀργανισμόν, ἐργάζονται συνηθροισμέναι ἐν ἰδιαιτέραις ὁδοῖς καὶ ἐν ἐργαστηρίοις ἐντελῶς ἀνοικτοῖς.

Πανταχοῦ κατὰ τὸν μεσαιῶνα πᾶσα ἀρχὴ ἐκ τοῦ λαοῦ ἐπήγαζεν, ὡς ἀπαιτοῦσι καὶ τὰ μεταγενέστερα συντάγματα· οὐχὶ ὅμως ἐκ τοῦ ἀμόρφου ὄχλου, ἀλλ' ἐκ τῶν διαφόρων καθεστηκυιῶν κοινωνικῶν δυνάμεων, καὶ κλίνω εἰς τὸ νὰ πιστεύσω μετὰ τοῦ κ. Prins, ὅτι τὸ ῥηθὲν σύστημα ἦτο ἀκριβέστερον ἀντιπροσωπικὸν ἢ τὸ ἡμέτερον.

Ὅτε παρὰ τοῖς βασιλεῦσιν ἀνεπτύχθησαν αἱ ἐθνικαὶ συνελεύσεις, ἤτοι cortis, δίαιται, παρλιαμέντα, κλπ., ἀντεπροσώπευον τὰς τρεῖς κυριωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας· τὴν ἀριστοκρατίαν, τὸν κλῆρον καὶ τὰς κοινότητας· πλὴν αἱ ἀγροτικαὶ τάξεις, αἱ πολυαριθμότεραι καὶ αἱ μᾶλλον σκληρῶς ὑποφέρουσαι, δὲν εἶχον ἀντιπροσώπους. Μόνον ἐν ταῖς Σκανδιναυϊκαῖς χώραις ὑπάρχει, ὡς καὶ σήμερον ἔτι ἐν Φιλανδίᾳ, ἡ τῶν ἀγροτῶν τάξις κατέχουσα ἴσην θέσιν τῇ τῶν λοιπῶν τάξεων ἐν ταῖς ἐθνικαῖς συνελεύσεσιν.

Ὅ,τι διεγείρει τὴν ἔκπληξίν μου ἐν ταῖς διαφερούσαις σελίσιν, ἃς ὁ κ. Prins ὁρίζει εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνικῶν συνελεύσεων, εἶναι ὁ τρόπος, δι'οὗ ἐν Γαλλίᾳ ἐγίνοντο αἱ ἐκλογαὶ διὰ τὰς γενικὰς συνελεύσεις τῶν τάξεων (Etats généraux), τελευτῶντος τοῦ 15ου αἰῶνος. Ἐν ἑκάστῃ ἐνορίᾳ συνηθροίζετο ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν κατοί-

κων, οἵτινες συνέταττον ἔκθεσιν τῶν αἰτιάσεων καὶ τῶν πόθων των, καὶ ἐξέλεγον ἐντολοδόχους. Οὗτοι δὲ συνηγμένοι ἐν τῷ σημαντικωτέρῳ χωρίῳ, συνεκεφαλαίουν ἐν τῇ αὐτῇ ἐκθέσει τὰς τοπικὰς τῆς περιφερείας ὅλης ἀπαιτήσεις καὶ ἐξέλεγον ἄλλους ἐντολοδόχους· οὗτοι δὲ πάλιν προσδιώριζον διὰ ψήφου ἐπιτετραμμένους, οἵτινες, ἑνούμενοι μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πόλεων, συνέταττον τὴν ἐπαρχιακὴν ἔκθεσιν καὶ ἐξέλεγον τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἐπαρχίας διὰ τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῶν τάξεων. Γνωστὸν ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο ἐπεκράτησεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως, καὶ οὐδὲν Κοινοβούλιον συμπεριέλαβέ ποτε πλείους ἐξόχους ἄνδρας, οὐδ' ἐψήφισε λυσιτελεστέρας μεταρρυθμίσεις.

Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐκλογῆς φαίνεταί μοι σύμφωνος πρὸς τὴν φυσικὴν τῶν πολιτικῶν θεσμῶν ἀνέλιξιν· τὰ τῶν κοινοτήτων συμφέροντα διευθύνονται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς γενικῆς τῶν κατοίκων συνελεύσεως· αἱ γείτονες κοινότητες ἔχουσι κοινὰ συμφέροντα· σχηματίζουσι λοιπὸν ὁμοσπονδίαν διοικουμένην ὑπὸ τῶν ἐπιτετραμμένων τῶν κοινοτήτων· ἡ ὁμοσπονδία αὕτη, κώμη, ἐπαρχία, ἢ νομός, ἔχει τὰ αὐτὰ συμφέροντα μετὰ τῶν λοιπῶν ὁμοσπονδιῶν τῶν κοινοτήτων, ὧν τὸ σύνολον ἀποτελεῖ τὸ ἔθνος· ὁμοσπονδοῦσιν ὡσαύτως καὶ ἐκλέγουσιν ἀντιπροσώπους διὰ τὸ Κοινοβούλιον, τούτου δὲ τὰ μέλη τυγχάνουσιν οὕτω ἐκλελεγμένα ὑπὸ τριπλῆς ἐκλογικῆς δοκιμασίας ἢ τριπλῆς διαδοχικῆς καθάρσεως. Τὸ ἐκλογικὸν σῶμα, καθ' ἑκάστην ἀνιοῦσαν βαθμίδα, δέον νὰ ζητῇ ἵν' ἀντιπροσωπεύηται ὑπὸ τῶν ἱκανωτέρων, οὓς εὑρίσκει ἐν ἑαυτῷ· οὕτως ὑπάρχει ἐγγύη ἱκανότητος καὶ εὐφυΐας, μὴ ἀπαντῶσα ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ ἐκλογικῷ συστήματι.

Ἐν τῷ 8ῳ κεφαλαίῳ εὗρον γνώμην, τὴν ὁποίαν δὲν θεωρῶ ὀρθήν. Παρατηρῶν ὅτι μετὰ τὰς ἐθνοσυνελεύσεις καὶ τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα ἐν Γαλλίᾳ ἐπέρχεται μετὰ τὸν 16ον αἰῶνα ὁ δεσποτισμός, ὁ κ. Prins ἐπιλέγει· «Ὅ,τι ἀπώλεσε τὴν Γαλλίαν εἶναι ἡ μανία τῆς συγκεντρώσεως καὶ τῆς ἰσότητος». Φρονῶ ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει λαὸς ὁ θελήσας ἑκουσίως νὰ παραχωρήσῃ τῇ κεντρικῇ ἀρχῇ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ὑποτάξῃ αὐτόν· ἐπίσης δὲ δὲν ὑπάρχει ἄλλο ἔθνος, ὅπερ ἐπεζήτησε μετὰ μείζονος πόθου τὴν ἰσότητα ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ἰδίᾳ ἐν τῇ Γαλλίᾳ ὁ κ. Prins δείκνυσιν ἡμῖν τὴν ἐθνοσυνέλευσιν κατὰ τὸ ἔτος 1359 ἀπολαμβάνουσαν πλήρη ἐξουσίαν εἰς τὰ διοικητικά, νομοθετικὰ καὶ οἰκονομικὰ ζητήματα, καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ συνεδριάζειν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ· εἶτα τὴν ἔκθεσιν τῆς τρίτης τάξεως ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει τοῦ 1560, οὖσαν «πολιτικὸν πρόγραμμα

ἐξόχου εὐρύτητος» καὶ περιέχουσαν 354 ἄρθρα, καὶ τὸ διάταγμα τῆς Orleans, συντεταγμένον ὑπὸ τοῦ L'Hôjutal καὶ ὁρίζον τὴν αἱρετὴν ἀρχὴν διὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας, τὴν ἀφιέρωσιν μέρους τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐσόδων εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, τὴν ἀπαγόρευσιν τοῖς κληρικοῖς τοῦ δέχεσθαι διαθήκας, τὴν κωδικογραφίαν τῶν βασιλικῶν διαταγμάτων, τὴν διοργάνωσιν τῆς αὐτεπαγγέλτως διεξαγωγῆς τῶν δικῶν, τὴν συνένωσιν τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, τὴν κατάργησιν τῶν ἐσωτερικῶν τελωνείων, τὸν περιορισμὸν τῶν αὐθεντικῶν δικαιωμάτων καὶ τὴν τακτικὴν κατὰ περιόδους συγκάλεσιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Ταῦτα πάντα δὲν εἶναι ἆρά γε ἀπαύγασμα τοῦ πνεύματος τοῦ 1789;

Πῶς λοιπὸν ἔθνος, ὅπερ ἐν οὕτω καθαραῖς φράσεσιν ἀντεποιεῖτο τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιοικήσεως, ἐκάμφθη ἀγογγύστως ὑπὸ τὸν δεσποτισμὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'; Τοῦτο συνέβη διότι δὲν ὑφίστατο πλέον ἡ Γαλλία τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰῶνος. Οἱ δυνάμενοι νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν ἐλευθερίαν, οἱ Φεουδαλικοὶ εὐγενεῖς καὶ οἱ Καλβινισταί, εἶχον ἤδη ἀποδεκατισθῇ ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς πολέμοις καὶ ἐντελῶς καθυποταγῆ ὑπὸ τοῦ Ῥιχελιέως. Δι' ὁμοίαν δὲ αἰτίαν ἡ Βελγική, ἥτις τόσον ἡρωϊκῶς ἀντέστη τοῖς Ἱσπανοῖς, βραδύτερον ἀπεναρκώθη ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ἀλβέρτου καὶ τῆς Ἰσαβέλλης.

Ἐν Ἀγγλίᾳ οἱ Στουάρται ὡσαύτως ἐπεζήτησαν νὰ ἐμπεδώσωσι τὴν συγκέντρωσιν καὶ τὸν δεσποτισμόν· ἀλλὰ διὰ τί ἀπέτυχον; διότι ὁ Προτεσταντισμὸς καταβληθεὶς ἐν Γαλλίᾳ, ὑπερίσχυσεν ἐν τῇ Σκωτίᾳ καὶ τῇ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ.

Βέβαιον εἶναι ὅτι, ἐὰν οἱ Διαμαρτυρόμενοι ὑπερίσχυον, ἐὰν Ἐρρῖκος ὁ Δ' δὲν ἔλεγε τὸ σκαιὸν καὶ ἀπεχθὲς τόδε ῥῆμα: «Οἱ Παρίσιοί εἰσιν ἄξιοι λειτουργίας», οἱ φιλελεύθεροι θεσμοί, οὓς ἡ ἐθνοσυνέλευσις ἐφρόνει ὅτι ἀσφαλῶς ἐκέκτητο, ἔμελλον ν' ἀναπτυχθῶσιν ἐν Γαλλίᾳ, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ὁλλανδίᾳ. Ὅ,τι δὲ ἐπεζήτουν οἱ διαμαρτυρόμενοι εὐγενεῖς ἦτο ἐντόπιος αὐτονομία καὶ ὁμοσπονδιακὸν σύστημα, ἐξασφαλίζον τὰς δημοτικὰς καὶ ἐπαρχιακὰς ἐλευθερίας, κατὰ μίμησιν τῶν ἡνωμένων ἐπαρχιῶν τῶν Κάτω Χωρῶν.

Βενετὸς εἰς Γαλλίαν ἀπεσταλμένος ἐν τοῖς χρόνοις τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, ἔγραφε τάδε: «Οἱ μεταρρυθμισταὶ κηρύττουσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς οὐδεμίαν κέκτηται ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ ὑπηκόου. Οὕτω βαδίζουσι πρὸς κυβερνητικὸν σύστημα ὅμοιον τῷ ἐν Ἑλβετίᾳ ὑφισταμένῳ, καὶ πρὸς τὴν καταστροφὴν τοῦ μοναρχικοῦ τοῦ Βασιλείου συντάγματος». — «Οἱ ἱερεῖς τῶν διαμαρτυρομένων, λέγει ὁ Montluc,

ἐκήρυσσον ὅτι οἱ βασιλεῖς οὐδεμίαν ἠδύναντο ἔχειν ἐξουσίαν ἢ ὅσην ἠρέσκετο τῷ λαῷ νὰ παραχωρήσῃ αὐτοῖς.» Ὁ δὲ Tavannes συχνάκις ὁμιλεῖ περὶ τῶν δημοκρατικῶν τάσεων τῶν Καλβινιστῶν. «Αἱ πόλεις αὐτῶν, λέγει, εἰσὶ Δημοκρατία ἐν τοῖς μοναρχικοῖς κράτεσιν, ἔχουσαι ἴδια μέσα, ἴδιον στρατόν, κεχωρισμένας προσόδους, καὶ βουλόμεναι νὰ συστήσωσι δημοτικὴν καὶ δημοκρατικὴν κυβέρνησιν». Μετὰ τὸν θάνατον Ἐρρίκου τοῦ Δ΄, ὁ δοὺξ τοῦ Rohan, διαμαρτυρόμενος, κατηγορήθη ὡς βουλόμενος «ἱδρύσαι Δημοκρατίαν, λέγων ὅτι παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ τῶν βασιλέων».

Ὁ μέγας νομοδιδάσκαλος Dumoulin κατήγγειλε τοὺς διαμαρτυρομένους ἱερεῖς εἰς τὸ Παρλιαμέντον, ἰσχυριζόμενος ὅτι «οὐδένα ἄλλον σκοπὸν τρέφουσιν εἰμὴ τὸ νὰ βιάσωσι τὴν Γαλλίαν ἵνα δεχθῇ δημοκρατικὸν πολίτευμα, νὰ συστήσωσι Δημοκρατίαν ὡς τὴν τῆς Γενεύης, ἐξ ἧς ἐξεδίωξαν τόν τε κόμητα καὶ τὸν ἐπίσκοπον, καὶ πειρῶνται ὡσαύτως νὰ καταργήσωσι τὸ δικαίωμα τοῦ πρωτοτόκου, ζητοῦντες νὰ ἐξισώσωσι τοὺς ἀγενεῖς πρὸς τοὺς εὐγενεῖς, καὶ τοὺς δευτεροτόκους πρὸς τοὺς πρωτοτόκους, ὡς ὄντας πάντας τέκνα τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἴσους θείῳ καὶ φυσικῷ δικαιώματι». Αὗται δὲν εἶναι ἆρά γε αἱ ἰδέαι τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως;

Καὶ οὐ μόνον δὲν ἠσπάζοντο τὴν συγκέντρωσιν οἱ Καλβινισταί, ἀλλ' εἶχον καταστήσει τὰς παραχωρηθείσας αὐτοῖς πρὸς ἰδίαν ἀσφάλειαν πόλεις μικρὰς ἀνεξαρτήτους, οὕτως εἰπεῖν, δημοκρατίας, συνηνωμένας πρὸς ἀλλήλας δι' ὁμοσπονδιακοῦ δεσμοῦ· τοῦτο κυρίως μέμφονται αὐτὰς οἱ πλεῖστοι τῶν μεταγενεστέρων ἱστορικῶν, καὶ συγχαίρουσι τῷ Ῥιχελιεῖ καὶ τῷ Λουδοβίκῳ ΙΔ΄, διότι συνέπηξαν τὸ γαλλικὸν ἔθνος.

Ἀποκαταστάντες ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἀρχαίου χριστιανισμοῦ καὶ τὴν τοῦ λαοῦ ἐξουσίαν, οἱ Καλβινισταὶ καὶ οἱ Πρεσβυτεριανοὶ μετήνεγκαν τὰς αὐτὰς ἀρχὰς καὶ εἰς τοὺς πολιτικοὺς θεσμούς. Ὁ Jurieu ἀνέπτυξε τὴν θεωρίαν τοῦ συστήματος τούτου ἐν ἀντιθέσει τοῦ Βοσσουέτου, ὅστις ἐξηγήσατο τὴν τοῦ Καθολικισμοῦ, ἤτοι τοῦ δεσποτισμοῦ, ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ «Πολιτικὴ ἐξαχθεῖσα ἐκ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν». — «Ἡ βασιλικὴ δύναμις, λέγει, ἐστὶν ἀπόλυτος· ὁ ἡγεμὼν οὐδενὶ ὀφείλει νὰ δώσῃ λόγον τῶν διατάξεών του . . . Δέον ὑπείκειν τοῖς ἡγεμόσιν ὥσπερ αὐτῇ τῇ δικαιοσύνῃ· εἰσὶ θεοί, καὶ μετέχουσιν, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ θείου αὐτεξουσίου». — Δύσκολον τυγχάνει εἰς λαὸν τὸ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν αὐ-

τοδιοίκησιν, ὅταν ἡ θρησκευτική του λατρεία δεικνύῃ αὐτῷ ἐν τῇ ὑποδουλώσει τὸ ἰδεῶδες καὶ τὸ καθῆκον.

Δὲν ἀρκεῖ τὸ χωρίσαι τὸ ἐκλογικὸν σῶμα εἰς ὁμάδας καὶ τάξεις ἵνα τῷ μεταδοθῇ ἡ ἱκανότης τοῦ νὰ ζήσῃ ἐλεύθερον καὶ νὰ ἐπαμύνῃ τὰ δίκαιά του κατὰ τῶν ἐπιβουλῶν τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας· ἀλλ' ὅμως ἀναγνωρίζω ὅτι ὑπάρχει ὠφέλεια τοῦ νὰ παραδεχθῶμεν τὸ σύστημα, ὅπερ ἐγκωμιάζει ὁ κ. Prins. Πλὴν κατὰ προτίμησιν ἤθελον αὐτὸ ἐφαρμόσει εἰς τὴν Ἄνω Βουλήν, καὶ εἰσάξει διὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς δημώδους Βουλῆς τὴν ἀντιπροσωπίαν τῶν μειονοψηφιῶν.

Δύναταί τις νὰ ἐλπίσῃ ὅτι προσβεβλημένη ὑπὸ τῶν ἀτοπημάτων καὶ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος ὅπως λειτουργῇ, ἡ κοινὴ γνώμη, ἐν ταῖς συνταγματικαῖς πολιτείαις, θὰ θελήσῃ ν' ἀσπασθῇ τὰς τόσῳ καλῶς ἐκτεθειμένας ὑπὸ τοῦ κ. Prins ἰδέας; Πιθανὸν νὰ ὑποβάλλῃ τις ἐμπόδιον, ὅπερ σκέψεις τινὲς αὐτοῦ καθιστῶσιν εὐκόλως καταληπτόν. Ὑπέδειξεν ὑμῖν ὅτι οἱ ἀντιπροσωπικοὶ θεσμοὶ ἀπέβησαν τὸ ἀποτέλεσμα φυσικῆς καὶ ἀδιαλείπτου ἀνελίξεως, καὶ δικαίως αἰτιᾶται τὰ μεταγενέστερα συντάγματα ὡς συχνότατα γεννηθέντα ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ἀποκρύφων ἐπινοήσεων καὶ γενικῶν θεωριῶν, χωρὶς νὰ ὑπολογισθῶσιν ἀρκούντως οἱ ὅροι καὶ αἱ συμφωνίαι αἱ ἐπιβαλλόμεναι ὑπὸ τῶν παραδόσεων, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς θέσεως ἑκάστου τόπου.

Ὁ κ. Prins ἐπιθυμεῖ τὴν ἀντιπροσωπίαν τῶν διαφόρων τῆς κοινωνίας τάξεων καὶ τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῶν συμφερόντων· ἀλλ' αἱ τάξεις δὲν ὑπάρχουσι νῦν ἐν ἑταιρίᾳ ἡνωμέναι ὡς τὰ τῶν τεχνητῶν σωματεῖα κατὰ τὸν μεσαιῶνα, τὰ δὲ διάφορα συμφέροντα δὲν εὑρίσκονται ἐνσαρκωμένα ἐν ὁμάσιν, αἵτινες ἔχουσιν ἰδίαν ὕπαρξιν καὶ εἰσιν ἱκαναὶ ν' ἀμύνωνται ἢ νὰ ἐκφράσωσι περιεκτικήν τινα θέλησιν.

Ὅθεν δέον ἐκ θεμελίων νὰ δημιουργηθῶσιν· ὁ νόμος πρῶτος θὰ δώσῃ αὐταῖς τὴν ζωήν, ἔπειτα δὲ θὰ ζητήσῃ παρ' αὐτῶν νὰ ἐκλέγωσι τοὺς νομοθέτας. Οὕτω θὰ γίνῃ ἵδρυσις ἴσως βελτίων, ἀλλ' ἐπίσης τεχνητὴ ὡς εἶναι τὰ συντάγματά μας ἢ τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα, ἅτινα παρὰ τῶν Ἄγγλων παρελάβομεν. Ἰδοὺ τί δύναταί τις ν' ἀπαντήσῃ εἰς ταῦτα:

Ἐν ταῖς χώραις, αἵτινες ἀπ' ἀρχῆς διετήρησαν ἐλευθέρους θεσμούς, ὡς ἡ Ἀγγλία ἢ ἡ Ἑλβετία, δύναται νὰ βεβαιώσῃ τις ὅτι τὸ ὑφιστάμενον ἀντιπροσωπικὸν πολίτευμα εἶναι ἀπόρροια ἐνδελεχοῦς καὶ φυσικῆς ἀνελίξεως· πλὴν τί δύνανται νὰ πράξωσιν οἱ λαοί, οἵτινες ἐπὶ αἰῶνας ἔμειναν ὑποτεταγμένοι ὑπὸ δεσποτικὴν κυβέρνησιν; Ἐὰν βού-

λῶνται ἱδρῦσαι συνταγματικὴν καὶ ἐλευθέραν κυβέρνησιν, εὑρίσκονται ἐν τῇ ἀνάγκῃ τοῦ δημιουργῆσαι αὐτὴν ὡς καλλιτεχνικὸν ἔργον, μιμούμενοι τὰ ἄριστα πρότυπα, καὶ ἐφαρμόζοντες αὐτὰ ἕκαστος εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ χαρακτῆρα, κλπ. Οὕτω, λ. χ., οἱ Βέλγοι νομοθέται συνέταξαν τὸ σύνταγμα τοῦ 1830, παραδεχθέντες τὰ ὡς σοφώτερα θεωρούμενα ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ, ἀμερικανικοῦ καὶ γαλλικοῦ συντάγματος.

Εἰ οὕτως ἔχει, διὰ τί δὲν ἤθελέ τις κατορθώσει νὰ μεταβάλῃ τὸν τρόπον τῆς συστάσεως τῶν Βουλῶν, ὡς καὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀντιπροσώπων, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς τόσον ὀρθὰς καὶ πολυτίμους σκέψεις, τὰς ἐκτεθειμένας ἐν τούτῳ τῷ συγγράμματι ;[1]

Ἐν Μασσαλίᾳ.

Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ. **Στέφ. Α. Βλαστός.**

ΤΑ ΠΑΡΑΔΕΙΣΙΑ

ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ «ΒΑΤΗ»

Ἐκ τῶν γραψάντων περὶ τῶν δύο τούτων θέσεων· πρῶτος, νομίζω, ὁ Δ. Σουρμελῆς ἐν τῇ συνοπτικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἐξέφρασε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ λέξις Πατήσια προῆλθεν ἐκ παραφθορᾶς τοῦ Παραδείσια. Μετ' αὐτὸν ὁ γάλλος C. Henriat ἔστησεν ἐκεῖ τὴν Φύρνην ὁ δὲ γεωγράφος Bursian ἐν παρόδῳ ἔρριψε τὴν εἰκασίαν, ὅτι ἐν Πατησίοις ἔκειτο ὁ Δῆμος Βατή. Τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην γνώμην ὑπεστήριξε και ὁ κ. Στέφανος Δραγούμης ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι τοῦ 1884 (σελ. 34) φέρων ἐπιχειρήματα δύο. Πρῶτον μὲν τοὺς καταλόγους τῶν Πρυτάνεων τοὺς εὑρεθέντας ἐν τῇ θέ-

[1] **Σημείωσις μεταφραστοῦ.** Εὐχῆς ἔργον εἶναι ἄλλος τις, ἐμοῦ ἱκανώτερος, νὰ μὴ ἀποδειλιάσῃ πρὸς τοὺς κόπους καὶ τὰς δυσχερείας μιᾶς τοιαύτης εὐγενοῦς ἐπιχειρήσεως, ἀλλὰ θαρραλέως καὶ ἐπὶ τῇ πεποιθήσει τοῦ καλοῦ ἔργου θελήσῃ νὰ μεταγλωττίσῃ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς τὸ ὠφέλιμον καὶ σπουδαῖον τοῦτο σύγγραμμα, διότι, φρονῶ, ὅτι πᾶς φιλόπατρις, πᾶς πολιτευόμενος, καὶ αὐτοὶ οἱ πατέρες τοῦ ἔθνους, δύνανται πολλὰ νὰ ὠφεληθῶσιν ἐξ αὐτοῦ. Ἐπίσης μελέτης ἄξιά εἰσι τὰ ἄρθρα τοῦ κ. Naquet, τελευταῖον δημοσιευθέντα ἐν τῇ Revue Politique et Littéraire περὶ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

σει ὅπου ἡ Μονὴ τῆς Συριανῆς (ἢ Καισαριανῆς) ὑπ' ἀριθ. 870 καὶ 872 Corp. Ins. Att. II. II. ἐν οἷς ἡ Βατὴ σημειοῦται ἀμέσως μετὰ τὸν Κολωνὸν καὶ τἀνάπαλιν ὁ Κολωνὸς κατόπιν τῆς Βατῆς καὶ ἐπειδὴ οὐχὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἐν ἐδαφικῇ τινι συναφείᾳ ἐγένετο ἡ κατάταξις ἐν τοῖς καταλόγοις, συμπεραίνει ὁ κ. Δραγούμης ὅτι μετὰ τὸν Κολωνὸν ἡ ἐγγυτέρα θέσις πρὸς ἐγκαθίδρυσιν τοῦ δήμου «Βατὴ» εἶναι τὰ Πατήσια. Δεύτερον δὲ τὴν ὑπὸ Π. Εὐστρατιάδου δημοσιευθεῖσαν ἐπιγραφὴν ('Αρχ. 'Εφημ. 1870 ἀριθ. 415) ἐν ᾗ ἀπαντᾷ καὶ ὁ ἐπιρρηματικὸς τύπος τοῦ δήμου Βατή — *Βατῆσι*, μεθ' ὃ κατὰ τὸν κ. Δραγούμην οὐδεμία πλέον ὑπολείπεται ἀμφιβολία ὅτι ἀπὸ τοῦ Βατῆσι ἐγένετο διὰ τοῦ χρόνου Πατήσι-α.

'Αλλ' ἆρά γε πείθουσιν ἱκανῶς τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα ὅτι ὁ δῆμος Βατὴ ἔκειτο ἐν Πατησίοις; Ἴσως θὰ συνετέλει οὐκ ὀλίγον εἰς τοῦτο ἡ εὕρεσις ἐπὶ χώρας ἐπιγραφῶν ἐπιτυμβίων μνημονευουσῶν τοῦ ὀνόματος Βατή. 'Αλλ' ὅμως αἱ μέχρι σήμερον ἐκεῖ εὑρεθεῖσαι (ἐν 'Αρχαιολογικῇ 'Εφημερίδι ὑπ' ἀριθ. 1858, 1869, 2185, 3535, 3536, 3603, 3649 καὶ Κουμανούδη 'Αττ. 'Επιγρ. ἐπ. 862, 1582, 2235, 2912, 3081 καὶ 3525 νεκρικὴν ὄντως τηροῦσι σιγὴν ὡς πρὸς τὴν Βατὴν ἐνῷ μνημονεύουσιν πολλῶν ἄλλων δημοτῶν Μελιτέως Αἰξωνέως Εὐωνυμέως Μιλησίου 'Απαμίτου, 'Ηρακλεώτου καὶ τοῦ Ξενικοῦ Πευκινοῦ, φαίνεται δὲ πάνυ ἀπίθανος ἡ εἰκασία ὅτι μόνοι οἱ παρεπιδημοῦντες ἐθάπτοντο ἐκεῖ αὐτοὶ δὲ οἱ δημόται δὲν ἐνεπιστεύοντο τὰ ὀστᾶ αὐτῶν ἐν τῇ ἑστίᾳ τοῦ Δήμου· ἀλλὰ καὶ ἡ προσφυγὴ εἰς ἐπιρρηματικὸν τύπον πρὸς ἀνεύρεσιν ποιάς τινος ὁμοιότητος μεταξὺ ὀνομάτων ἅτινα κατά τε τὰ γράμματα καὶ τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν τοσοῦτον διαφέρουσιν ἀλλήλων, ἔχει τι τὸ ἀνώμαλον καὶ βεβιασμένον.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ ἕτερον ἐπιχείρημα τοῦ κ. Δραγούμη, τὴν μετὰ τὸν Κολωνὸν καὶ τἀνάπαλιν κατάταξιν τῆς Βατῆς, ἀναφύεται ἡ ἀπορία, διατί ν' ἀναζητήσωμεν τὸν παρακείμενον τῷ Κολωνῷ δῆμον εἰς τὰ τρία καὶ πλέον χιλιόμετρα ἀπέχοντα ἐκεῖθεν Πατήσια, ἐνῷ ἐν τῷ μεταξὺ πεδίῳ ὑπάρχει θέσις πολλῷ πλείω παρέχουσα πειστήρια, ὅτι ἐκεῖ που ἔκειτο ὁ δῆμος οὗτος.

'Αλλ' ἐνῷ τόσον σαθρὰ ἀποδεικνύονται τὰ ἐπιχειρήματα τῶν προσπαθούντων νὰ μεταβάλωσι τὰ Πατήσια εἰς Βατήν, ἔχομεν τοὐναντίον πολλὰ μαρτύρια πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν φρονούντων ὅτι τὰ Πατήσιά εἰσι τὰ πάλαι *Παραδείσια* ἔνθα ὑπῆρχον οἱ χλοεροὶ καὶ βαθύσκιοι κῆποι τοῦ ἄστεως. Διότι ἐκ τῶν δεκατριῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν

ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο μνεία ἑπτὰ μὲν φέρουσιν ὀνόματα ἄνευ δημοτικοῦ τρία δὲ μόνον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ θανόντος, ἐξ ὧν πάλιν τὰ δύο εἰσὶ γεωργῶν.

«Διόδοτος Μάρωνος γεωργὸς» (Ἀρχ. Ἐφημ. 2185) καὶ
«Οὗτος ὁ γῆς τέμνων σταχυοφόρον αὔλακα Δηοῦς
Εὔτυχος, ἡ γονέων ἐλπίς, ἔπειτα γόος,
Εἴκοσι τῶν πάντα ἐτέων ὑπὸ τῷ δὲ κέκρυμμαι
σήματι, μήτε νόσῳ μήτ' ὀδύνησι τεκεῖς·
τεθνειὼς δ' οὐχ οἷος ὀδύρομαι· ἄλλο τι πένθος
ἀμφοτέροις ἔλιπον λυγρὸν ἐμοῖς τοκέσι»
Κουμαν. Ἐπ. ἐ. 2912.—Πατήσια, ἐν κήπῳ τοῦ Γάσπαρη [1].

Τί ἄλλο ἐκ τούτου νὰ εἰκάσωμεν, παρ' ὅτι ἐν Παραδεισίοις κατῴκουν γεωργοί, κηπουροὶ καὶ οἱ τὰ σιτία τούτοις παρασκευάζοντες, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ ὑπ' ἀριθ. 3425 «Φιλόδαμος Φιλοδάμου Ἀρτοκόπου;» Παραδείσια δὲ καὶ Αἰπόλια ἦσαν συνήθη προσαρτήματα τῶν μεγάλων πόλεων (Πολυδ. Θ. 13 καὶ Διόδωρ. 16, 51). Ὅτι δὲ ὑπῆρχε τὸ πάλαι ἐν Ἀττικῇ θέσις καλουμένη Παραδείσια ἀποδείκνυται ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα Ἀνωνύμου περιηγητοῦ, ὅστις, ἀπαριθμῶν τὰ διδασκαλεῖα τῶν Ἀθηνῶν, λέγει· «Τὸ τοῦ Πλάτωνος διδασκαλεῖον εἰς τὸ Παραδείσιον», ἐξ οὗ δῆλον γίνεται ὅτι καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διεσώζοντο ἡ θέσις καὶ τὸ ὄνομα.

Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἑτέρα μαρτυρία σπουδαιοτάτη ἡ τοῦ ποιητοῦ τῆς *ἀναλώσεως* καὶ τῆς *αἰχμαλωσίας ἣ γέγονεν ὑπὸ τῶν Περσῶν εἰς Ἀττικὴν Ἀθῆνα*[2], ὅστις θρηνωδῶν ἀναφωνεῖ·

«Ὦ Π α ρ α δ ε ί σ ι ά μου τερπνὰ καὶ τίς νὰ σᾶς γεργεύῃ[3];
ἄρουραί μου ἐξάκουσται καὶ τίς νὰ σᾶς τρυγήσῃ;
Ἡ γῆς μου ἡ πολύσπορος, τίς νὰ σὲ κατασπέρνῃ;
Τοὺς γεωργοὺς ἐπῆράν τους τὸ Περσικὸν τὸ γένος.»

Μετὰ τὰς δύο ταύτας μαρτυρίας, καὶ μάλιστα τὴν δευτέραν, συνδυαζομένην πρὸς τὰς ἐπὶ χώρας εὑρεθείσας ἐπιτυμβίους ἐπιγραφάς,

[1] Τῶν τελευταίων δύο στίχων ἡ ἔννοια μᾶλλον ἴσως θὰ εὐωδοῦτο διὰ τῆς μεταλλαγῆς στίξεως καὶ τόνων οὕτω·
«τεθνειὼς δ' οὐχ οἷος ὀδύρομαι, ἀλλ' ὅτι πένθος
ἀμφοτέροις ἔλιπον λυγρὸν ἐμοῖς τοκέσι».

[2] Τοῦ περιέργου τούτου ποιήματος ἐκδοθέντος τὸ πρῶτον ὑπὸ Γ. Δεστούνη ἐδημοσιεύθη σύντομος ἀνάλυσις ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Π. Λάμπρου ἐν «Παρνασσῷ» τ. Ε', σ. 249.

[3] Τὸ γ ε ρ γ ε ύ ε ι ἴσως ἐκ τοῦ γεωργῶ.

μένει πλέον ἀμφιβολία ὅτι τὰ Πατήσια παρεφθάρησαν ἐκ τοῦ Παραδείσια;

Ἀλλὰ νῦν ὑπολείπεται ἄλυτος ἡ ἑξῆς ἀπορία· ποῦ ἔκειτο ὁ δῆμος Βατή;

Ὁ μὲν Ῥὸς θέτει αὐτὸν παρὰ τὸν Γαργηττὸν μεταξὺ Πεντελικοῦ καὶ Ὑμηττοῦ, μετ' αὐτοῦ δὲ συμφωνεῖ καὶ ὁ C. Henriot, ὁ δὲ Δ. Σουρμελῆς (Ἀττικὰ σ. 105) πέραν τοῦ χωρίου *Κάτω Λιόσα*. Ἀλλ' ὁ μακαρίτης Κ. Σ. Πιττάκης, ὁ ἀκάματος ἐκεῖνος ἀρχαιοδίφης, ὁ ἐπαξίως διαδεχθεὶς ἐν τῇ ἐφορείᾳ τῶν ἀρχαιοτήτων τὸν Λουδοβῖκον Ῥός, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1840 ἐν τῇ «Ἀρχ. Ἐφημ.» σ. 307 ἐξέφρασεν εἰκασίαν ὅτι ὁ ἀρχαῖος δῆμος Βατὴ ἔκειτο ὅπου νῦν ἡ θέσις ἡ καλουμένη *Βάθια* κατὰ τὸ χθαμαλὸν ἐκεῖνο πεδίον τὸ ὁριζόμενον πρὸς νότον ὑπὸ τῆς ὁδοῦ Σεπολίων, πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς ὁδοῦ Πατησίων καὶ πρὸς βορρᾶν ὑπὸ ἑτέρας θέσεως καλουμένης τοῦ *Ἀγᾶ ἡ βρύσις*. Εἰς τοῦτο δὲ παρεκινήθη ἐκ ψηφίσματος εὑρεθέντος ἐν ἐκείνῃ τῇ θέσει ἐντὸς φρέατος. Τὸ ψήφισμα τοῦτο εἶναι τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο τῶν Μεσογείων, δι' οὗ ὁ ἐκ Βατῆς Ἄρχων Πολύευκτος προτάσει τοῦ συνδημότου αὐτοῦ Ἀμυνομάχου Φιλοκράτους ἐπῃνέθη, ἐστεφανώθη χρυσῷ στεφάνῳ, καὶ ἀπεφασίσθη τὸ περὶ τούτου ψήφισμα ν' ἀναγραφῇ ἐν στήλῃ λιθίνῃ καὶ (ἐξ ἀναπληρώσεως τοῦ δημοσιεύοντος, ἐφθαρμένου ὄντος τοῦ λίθου) νὰ στηθῇ ἐν τῷ ἀρχείῳ τοῦ δήμου Βατή [1]. Ἡ εἰκασία αὕτη δὲν θὰ φανῇ ἀπίθανος εἰς τὸν ἀναλογισάμενον ὅτι τὸ ψήφισμα τὸ μνημονεῦον δύο δημοτῶν ἐκ Βατῆς εὑρέθη εἰς Βάθια, ὅτι πολλὴν ἔχουσι τὴν ὁμοιότητα κατὰ τὴν προφορὰν ἡ παλαιὰ πρὸς τὴν νεωτέραν ὀνομασίαν, καὶ ὅτι ὁ δῆμος οὗτος ἔρχεται κατὰ τὴν τάξιν δεύτερος ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν Πρυτάνεων μετὰ τὸν Κολωνόν, πρὸς ὃν τῷόντι συνορεύει. Ἡ δὲ γειτνίασις αὕτη τρανῶς δηλοῦται καὶ ἐν τῇ ὑπὸ Π. Εὐστρατιάδου διαλευκανθείσῃ ἐπιγραφῇ (Ἀρχ. Ἐφημ. 1870, ἀριθ. 415), ἐν ᾗ καταλεγομένων τῶν κτημάτων ἢ χωρίων, ὥσπερ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κτηματολογίοις, καὶ τῶν ἐπιβαλλομένων ἑκάστῳ φόρων, ἡ *Βατὴ* σημειοῦται ἀμέσως μετὰ τὸν Κολωνόν· εἶναι δὲ λίαν πιθανὸν ὅτι ἂν γίνωσιν ἀνασκαφαὶ ἐν τῇ θέσει Βάθια θὰ εὑρεθῶσιν ἐκεῖ καὶ τάφοι τῶν δημοτῶν Βατῆς, ἀφοῦ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ εὑρέθησαν πλὴν μόνων δύο ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν, ὧν ἡ μὲν

[1] Ἴσως ἡ συμπλήρωσις θὰ ἦτο ὀρθοτέρα ἐάν, ὡς ἐν ἑτέρῳ ψηφίσματι κατὰ τὸν αὐτὸν χῶρον εὑρεθέντι καὶ δημοσιευθέντι τῷ 1875 ὑπὸ τοῦ κ. Κουμανούδη, ὡρίζετο νὰ στηθῇ ἐν τῷ ἱερῷ. Ἱερὸν δὲ προφανῶς ἐννοεῖ τὸ τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις μνημονεύεται καὶ ἐν τῷ πρώτῳ ψηφίσματι.

ἐν Ἐρχιᾷ, ἡ δὲ πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ταξιαρχῶν.

Ὁ Δ. Σουρμελῆς ὅμως (Ἀττ. σ. 129) διατείνεται ὅτι ἐν τῇ θέσει Βάθια ἔκειτο ὁ δῆμος *Κοίλης* καὶ ὅτι «μεθερμηνευθείσης τῆς λέξεως ὑπὸ τῶν ἐγκατοίκων κατὰ τοὺς χρόνους τῶν κρατησάντων δουκῶν, μετετράπη τὸ Κοίλη εἰς Βαθεῖαν ἢ Βάθιαν». Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη, ἂν καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν διὰ τὸ εὔστοχον τῆς ἐτυμολογίας, οὐχ ἧττον εἶναι σαθρά, διότι γινώσκομεν ἄλλοθεν ὅτι ὁ δῆμος Κοίλη πόρρω ἀπεῖχε τῆς Βάθιας· καὶ ὄντως, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Βιβλ. ϛ' 103) ὁ τάφος τοῦ Κίμωνος ἔκειτο πρὸ τοῦ ἄστεως *πέραν τῆς διὰ Κοίλης καλεομένης ὁδοῦ*, κατὰ δὲ Μαρκελλῖνον (ἐν βίῳ Θουκυδ.) «πρὸς ταῖς Μελιτίσι πύλαις καλουμέναις ἐστὶν ἐν Κοίλῃ τὰ καλούμενα Κιμώνια μνήματα». Ὅτι δὲ ἡ Μελίτη ἔκειτο πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπου ὁ λόφος περίπου τῶν Νυμφῶν, ἐξάγεται ἐκ τοῦδε τοῦ χωρίου τοῦ Δημοσθένους κατὰ Κόνωνος (7)· «Παρέρχεται Κτησίας ὁ υἱὸς ὁ τούτου μεθύων κατὰ τὸ Λεωκόριον ἐγγὺς τοῦ Πυθοδώρου, κατιδὼν δ' ἡμᾶς καὶ κραυγάσας... παρῆλθε πρὸς Μελίτην *ἄνω*». Λέγων δὲ *ἄνω* προφανῶς ἐννοεῖ τὸ μόνον προέχον τῆς πόλεως μέρος τὸ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν. Τὸ δὲ Λεωκόριον, ὅθεν ἤρχετο ὁ Κτησίας, γινώσκομεν ὅτι ἔκειτο ἐντὸς τοῦ ἔσω Κεραμεικοῦ καὶ μάλιστα πρὸς τὸ μέρος ἔνθα διεκοσμεῖτο ἡ Παναθηναϊκὴ πομπή, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων (Θουκ. α' 20 καὶ ϛ' 57) καὶ οὐ μακρὰν τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ ναῦς ἡ ποιηθεῖσα εἰς τὴν τῶν Παναθηναίων πομπήν (Παυσαν. Ἀττ. 6' καὶ κθ').

Καὶ ἀληθῶς μὲν ὁ περὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ ἐντριβέστατος κ. Ῥαγκαβῆς (Antiq. Hélléniques τ. Α', σελ. 75 καὶ Πανδώρ. τ. ΙΒ', σ. 147) θέτει τὴν Μελίτην εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον τοῦ ἄστεως παρὰ τὴν Διόμειαν, περὶ τὸ Κυνόσαργες (ὅπου νῦν ἡ Μονὴ τῶν Ἀσωμάτων ἀντικρὺ τῆς Ῥιζαρ. Σχολῆς) ἐπικαλούμενος ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (περὶ φυγῆς). Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο ἀποδεικνύει ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον, ἂν δὲν σφάλλωμαι, διότι οἱ «Ἀθηναῖοι, λέγει, μεταστάντες ἐκ Μελίτης εἰς Διόμειαν, ὅπου καὶ μῆνα Μεταγειτνίωνα καὶ θυσίαν ἐπώνυμον ἄγουσι τοῦ μετοικισμοῦ, τὰ Μεταγείτνια, τὴν πρὸς *ἑτέρους* γειτνίασιν εὐκόλως καὶ ἱλαρῶς ἐκδεχόμενοι». Ἐξ οὗ δῆλον ὅτι δὲν εἶχον πλέον γείτονα τὴν Μελίτην, ἀφ' ἧς ἀπεμακρύνθησαν μετοικίσαντες εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἂν ἔχωμεν ἀνάγκην καὶ ἄλλης

μαρτυρίας περὶ τῆς θέσεως τῆς Μελίτης, ταύτην παρέχει ὁ ἀξιόπιστος Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους σημειῶν αὐτολεξεὶ ὅτι «τὸ ὄπισθεν τῆς Μακρᾶς Στοᾶς μέρος Μελίτη ἐκαλεῖτο» (ὄρν. 998).

Ὑποβάλλων εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀρχαιολογούντων τὴν ἀσθενῆ μου γνώμην, χαρὰν ἀληθῆ θὰ αἰσθανθῶ, ἐὰν διὰ τοῦ κύρους τῶν σοφωτέρων συντελέσω εἰς τὸ νὰ ἐπανέλθῃ μὲν εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς ἡ Βατή, ἀναλάβωσι δὲ τὸ ἁρμόζον αὐτοῖς ὄνομα τὰ εὐανθῆ καὶ σκιερὰ Παραδείσια.

Ἐν Κηφησιᾷ τῇ 26 Ἰουλίου 1887.

Θ. Νικολαΐδης Φιλαδελφεύς.

ΑΙΤΗΣΙΣ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΡΑΝ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΝ Β΄[1]

Εὐσεβέστατοι, κραταιότατοι, σεβασμιώτατοι καὶ ἀήττητοι Αὐτοκράτορες τῆς Ῥωσίας Αἰκατερίνη καὶ Παῦλε[2]. Εὐμενέστατοι Ἄνακτες, θερμότατοι ἡμῶν προστάται, ἡ δόξα τῶν ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξων, ἡ ἐλπὶς τῆς ἀναστήσεως τοῦ πεπτωκότος ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ ἡ ἐν ταῖς ἀτελευτήταις δυστυχίαις ἡμῶν παρηγορία. Ὅπως τὸ πᾶν ὁ ἥλιος φωτίζει καὶ παρέχει τὴν ζωοφόρον θερμότητα τοῖς πᾶσιν ἐν τῷ κόσμῳ, οὕτω καὶ τὸ ἀήττητον καὶ ἱερὸν ὑμῶν κράτος ἐπιχέει πᾶσι τὰς φωτοβόλους ἀκτῖνας τῆς ἀτελευτήτου αὐτοκρατορικῆς ἡμῶν εὐδοκίας καὶ ἐλέους. Ἔχομεν μυρία παραδείγματα ἀρχαῖά τε καὶ νέα, ἐξ ὧν φαεινότερον τοῦ ἡλίου ὑπ᾽ αὐτῶν τῶν γεγονότων καταδείκνυται, ὅτι ἐπὶ πολλῶν ξένων καὶ ἑτεροδόξων δαψι-

[1] Τὸ περιεργότατον τοῦτο ἱστορικὸν ἔγγραφον, τὸ πρῶτον ἑλληνιστὶ δημοσιευόμενον, ἀρύομαι ἐκ τῆς «Συλλογῆς τοῦ Ῥωσικοῦ Ἱστορικοῦ Συλλόγου» (Σμπόρνικ Ῥούσκαβο Ἱστορίτζεσκαβο Ὅμπσεστβα), Πετρούπολις, 1868, τόμ. β΄, σελ. 284. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐδόθη πρὸς δημοσίευσιν τῷ ῥηθέντι συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Ν. Α. Ὀρλώφ, ἀπογόνου τοῦ διασήμου Γρηγ. Γ. Ὀρλώφ, ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων οὗτινος ἐγγράφων παρέλαβεν ὁ ἀνωτέρω τὸ παρόν.

[2] Υἱὸς τῆς Αἰκατερίνης τότε εἰσέτι διάδοχος τοῦ ῥωσικοῦ θρόνου.

λῶς παρείχετο ἡ αὐτοκρατορικὴ ἀρωγὴ διὰ τῶν ἱερῶν ὑμῶν ὅπλων. Γινώσκομεν ὅτι εἴμεθα ἀνίκανοι νὰ παραστῶμεν τῇ Ὑμετέρᾳ Μεγαλειότητι, ἐν τούτοις τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα καὶ ὁ πόθος νὰ δείξωμεν τὴν μεγίστην ἐλπίδα ἡμῶν ἀνεζωπύρωσαν τὴν ἔμφυτον ἡμῶν προθυμίαν καὶ ἐνεφύσησαν τὴν τόλμην τοῦ θερμοῦ ἡμῶν ζήλου ν' ἀποταθῶμεν ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς ταπεινῆς παρούσης αἰτήσεώς μας ταῖς αὐτοκρατορικαῖς ὑμῶν μεγαλοδωρίαις, ἐξαιτούμενοι ὅπως ἡ δαψιλὴ ὑμῶν πρόνοια ἐπιβλέψῃ καὶ ἐπὶ τῶν δυστήνων ἀδελφῶν πλεῖον τῶν ξένων, καὶ παρέξῃ χεῖρα βοηθείας τοῖς ἀειδίοις καὶ πιστοῖς θεράποσιν ὑμῶν, καὶ τοῖς ὁμοδόξοις τὴν ἰσχυρὰν ὑμῶν προστασίαν τοσούτους ξένους πολλάκις καὶ ποικιλοτρόπως ἐκ τοῦ ὀλέθρου διασώσασαν· τόσον μᾶλλον νῦν, ὅτε ἐκ θετικῶν εἰδήσεων ὁ φθοροποιὸς ὄφις, ὁ καταστρέψας τὸ γένος ἡμῶν, ἤρξατο ἐκπέμπων τὸ θανατηφόρον δηλητήριον αὐτοῦ, πρὸ πολλοῦ ἤδη καιροφυλακτῶν εὐνοϊκὴν περίστασιν, καὶ κατὰ τοῦ ὑμετέρου κραταιοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἱεροῦ κράτους. Ἡ ἔμφυτος πρὸς τὸν ὑμέτερον θρόνον ῥοπή, ὑπακοὴ καὶ εὐλάβεια ἡμῶν κωλύουσιν ἡμᾶς νὰ μένωμεν ἔτι ἄπρακτοι, προτρέπουσι δὲ ἡμᾶς νὰ παραστῶμεν ἐνώπιον τῆς ὑμετέρας αὐτοκρατορικῆς καὶ πατρικῆς εὐσπλαγχνίας καὶ ἀνακράξωμεν: «Διδάσκαλε τάχυνον! καθ' ὅτι καταστρεφόμεθα καὶ ἐναποθέτομεν τὰς ἐλπίδας ἡμῶν τῷ Πανοσιωτάτῳ Θεῷ ὅτι θέλομεν τύχῃ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ εὐκαίρου προστασίας ὑμῶν σήμερον, ὅτε ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν εἰσέτι διατηροῦνται λείψανα δυνάμεων, ἅτινα, καί τοι οὐχὶ τόσον ἰσχυρά, ἀρκοῦσιν ὅμως νὰ καταστρέψωσιν ἐν παντὶ χρόνῳ τὴν κεφαλὴν τοῦ φθοροποιοῦ ὄφεως, ἀρκεῖ μόνον νὰ τύχωσιν ἰσχυρᾶς ὑποστηρίξεως. Ἀγγέλλομεν δὲ ὅτι ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ ἀνεξαρτήτῳ Λακωνίᾳ οἰκοῦντες θερμοὶ θεράποντες καὶ ἀγωνισταὶ τῆς ὑμετέρας αὐτοκρατορίας οὐδέποτε εἴχομεν ὑποταχθῇ τῷ φθοροποιῷ θηρίῳ, ἀλλ' ἀείποτε ἀγωνιζόμεθα μετ' αὐτοῦ. Κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν οὐχὶ ἅπαξ, τῇ ἀρωγῇ τοῦ Θεοῦ μόνου, ἀπηλείψαμεν τὴν τὸ δηλητήριον ἐκπέμπουσαν κεφαλὴν καὶ ἐγνωρίσαμεν ἐκ πείρας ὅτι ὅσην θρασύτητα κέκτηται κατὰ τῶν ἀποχωρούντων τόσον πλείονα φόβον ἐμποιοῦσιν αὐτῷ οἱ ἐπιπίπτοντες μετὰ τόλμης. Καὶ οὕτω ἀεννάως ἀγωνιζόμενοι μετὰ τοῦ θηρίου, ὡς οἱ ἐν τῇ καμίνῳ τρεῖς παῖδες καὶ ὁ Δανιὴλ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγρίων λεόντων, διαβιοῦμεν ὑπὸ τοῦ Ὑψίστου μόνου ὑποστηριζόμενοι καὶ ἀνεξάρτητοι μέχρι σήμερον διαμένοντες. Τὸ ποσὸν τῆς ἰδίου ἡμῶν ἀείποτε ἑτοίμου στρατιᾶς ὑπερβαίνει τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀνικάνων. Λιμένας εὐρεῖς ἔχομεν ἀρκετούς, οἵτινες οὐ-

δέποτε ὑπετάγησαν ξένῃ δυνάμει. Ἀλλὰ τί σημαίνει ἡ ἀνεξαρτησία ἡμῶν ἀπέναντι τῆς γενικῆς τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν γένους καταστροφῆς; Ἐν ἁπάσῃ τῇ Πελοποννήσῳ ἄνδρες ἱκανοὶ ν' ἀγωνισθῶσι λογίζονται ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας. Ἐκτὸς τούτου οἱ ἐν Ἑλλάδι οἰκοῦντες πέραν τῆς Πελοποννήσου ἐν αὐτῇ δὴ τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ Χιμάρρᾳ, ἔνθα ὑπάρχουσιν ὀρθόδοξοι πλείονες καὶ μαχιμώτεροι, εἰσὶν ἀρκετοί, δὲν ἀριθμοῦμεν δὲ καὶ τοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ καὶ λοιπαῖς χώραις, ἔνθα οἱ ἄπιστοι ἔστω ὅτι ἐξισοῦνται τῷ ἀριθμῷ τῶν πιστῶν, ἐπιβεβαιοῦμεν ὅμως ὅτι ἅπαντες οὗτοι ὁμοφρονοῦσιν ἡμῖν, καὶ ὅτι ἅπαντες ἡμεῖς προτιθέμεθα καὶ εἴμεθα ἕτοιμοι νὰ χύσωμεν καὶ τὴν τελευταίαν ῥανίδα τοῦ αἵματός μας, ὅπως προσενέγκωμεν ὑπηρεσίας τῷ εὐσεβεστάτῳ ὑμῶν κράτει καὶ ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν. Θεωροῦντες δὲ ἐπάναγκες νὰ γνωστοποιήσωμεν τῇ ὑμετέρᾳ ἰσχυρᾷ καὶ ὁσίᾳ Μεγαλειότητι πᾶν τὸ (ἀφορῶν) τὰς τροφοδοσίας, τὴν εὐφορίαν τῶν γαιῶν ἡμῶν καὶ τὰ λοιπὰ χρειώδη καὶ ἀναγκαιοῦντα ὑμῖν πράγματα, προσφέρομεν τὴν παροῦσαν αἴτησιν τοῖς ποσὶ τοῦ θεοφρουρήτου αὐτοκρατορικοῦ ὑμῶν θρόνου διὰ τοῦ πιστοῦ, ἐμπείρου καὶ θερμουργοῦ θεράποντος τῆς ὑμετέρας Μεγαλειότητος καὶ θερμῶς παρακαλοῦμεν τὴν ὑμετέραν Μεγαλειότητα εὐμενῶς νὰ δεχθῇ αὐτὴν καὶ ἀκροασθῇ πᾶν ὅ,τι περὶ ἡμῶν καὶ ἅπαντος τοῦ δυστήνου ἡμῶν γένους ὑποδείξῃ [1]. Ἔτι καὶ ἔτι ἐξαιτούμεθα νὰ γίνετε σωτῆρες καὶ λυτρωταὶ ἡμῶν ὡς νέα Ἑλένη καὶ νέος Κωνσταντῖνος ὑμεῖς ἡ Αἰκατερίνη καὶ ὁ Παῦλος. Ὁρκιζόμεθα διὰ τοῦ σεπτοῦ καὶ ἀϊδίου ὀνόματος τῆς Ἁγ. Τριάδος ὅτι ἡμεῖς καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν, μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων, ἀείποτε θέλομεν εἶσθαι εὐνοϊκοὶ καὶ πειθήνιοι ὑποτελεῖς ὑμῶν, ἕτοιμοι μετὰ πάσης προθυμίας καὶ πίστεως νὰ χύσωμεν τὸ αἷμα ἡμῶν τῇ διαταγῇ τῆς κραταιοτάτης καὶ ὁσιωτάτης ὑμετέρας Μεγαλειότητος καὶ τῶν κραταιῶν διαδόχων τοῦ ὑμετέρου θρόνου. Ἀσπαζόμενοι τὰ κράσπεδα τῶν αὐτοκρατορικῶν ὑμῶν ποδῶν ἐξαιτούμεθα καὶ ἱκετεύομεν ἐν δακρύοις ἅπαντες τὸν Κύριον

[1] Ὁ κομιστὴς τῆς αἰτήσεως ταύτης ὑπῆρξε προδήλως ὁ Παπάζογλους, καθ' ὅτι ὁ ἕτερος τῶν ὑπὸ τοῦ Ὀρλώφ σταλέντων πρακτόρων Σαρρὸς ἐπέστρεψεν εἰς Ῥωσίαν πολὺ ἐνωρίτερον, ἤτοι τὸν Μάϊον τοῦ 1765, ἐνῷ ἡ παροῦσα ἐγράφη τέσσαρα ἔτη μεταγενεστέρως, ἤτοι ἕνα περίπου μῆνα πρὸ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἀφίξεως τοῦ ῥωσικοῦ στόλου. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἐγράφη παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ὑπογραψάντων, δίκην ἀγέλης, τῶν δυστήνων ἡμῶν ἐκείνων ὁμογενῶν, βαυκαλισθέντων ὑπὸ τῶν μελιρρύτων ὑποσχέσεων τοῦ ἀνωτέρω Ῥώσου πράκτορος.

ἡμῶν Χριστόν[1], ὅπως δώσῃ ὑμῖν νίκας κατὰ πάντων τῶν πολεμίων ὑμῶν καὶ πάσαις δυνάμεσιν ἐπιποθοῦμεν τὴν πραγματοποίησιν τῶν πόθων καὶ σκοπῶν ὑμῶν. Διατελοῦντες ἐς ἀεὶ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐπικαλούμενοι μάρτυρα ἡμῶν, ὑπογραφόμεθα.

Τῷ 1769 ἔτει, Ἰανουαρίου ἡμέρᾳ 6ῃ.

Τῆς ὑμετέρας ἀϊδίου, κραταιοτάτης καὶ αὐτοκρατορικωτάτης Μεγαλειότητος ὑποτελεῖς δοῦλοι, πιστοὶ ὑπήκοοι καὶ θερμουργοὶ ἀγωνισταί.

(Τ. Σ.) *Βοεβόδας Τζανέτος Παλαιολόγος* ἐν Λακεδαιμονίᾳ, *Ἰωάννης Παλαιολόγος υἱὸς Δημητρίου* Λακεδαίμων, *Βοεβόδας Γεώργιος Παλαιολόγος* ἐν Λακεδαιμονίᾳ, *Βοεβόδας Παναγῆς Σαλουφᾶς* ἐν Καλάμαις, *Βοεβόδας Παῦλος Κάλκανθος* ἐν Μονεμβασίᾳ, *Βοεβόδας Πέτρος Βρουλάκιας*, *Βοεβόδας Τζανέτος Κάλκανθος*, *Βοεβόδας Θεόδωρος Τζορτζάκος*, *Βοεβόδας* ἐν Μονεμβασίᾳ *Γεώργιος Κάλκανθος*, *Βοεβόδας Δημήτριος Κάλκανθος*, *Βοεβόδας Γεώργιος Μαυρομιχαλάκης*, *Βοεβόδας Ἰωάννης Καραβάτος*. (Τ. Σ.) *Βοεβόδας Νικόλαος Σκριμήζης*, *Καπετὰν Μιχάλης Τρουπάκος*, *Καπετὰν Ἀθανάσιος Κουμουνδοῦρος*, *Καπετὰν Γεώργιος Γληγοράκης*, *Καπετὰν Πανάγος Χρηστενέκος*, *Καπετὰν Μανώλης Καβαλερ*.....[2].

Ἐν Αἰκατερινοσλάβῃ.

Κ. Π. Παλαιολόγος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΧΟΥ ΠΑΥΛΟΥΤΣΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΥΔΡΑΙΟΥΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΩι 1826 ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΩΝ ΥΠΟ ΤΗΣ ΜΙΣΕΛΛΗΝΟΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ

ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΤΟΥΤΩΝ ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΝ

Ἀπ' ἔξω τῶν Θερμιῶν τῇ 24/14 Ἰουλίου 1826.

«*Κύριοι πρόκριτοι τῆς νήσου Ὕδρας.*

»Ὁ στρατηγὸς Μαρκέζος Παυλούτζης ἀρχηγὸς τοῦ Ναυτικοῦ καὶ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Καισαροβασιλικῆς ἀποστολικῆς αὐτοῦ

[1] Εἶναι περίεργον ὅτι τὸ κείμενον φέρει «Τζαριὰ Χριστά», τουτέστι τὸν Τζάρον Χριστόν, τὸ ὁποῖον οὐδ' αὐτοὶ οἱ Ρῶσοι μεταχειρίζονταί ποτε. Προδήλως ὅμως ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης, ποθῶν νὰ δώσῃ πλειοτέραν βαρύτητα τῷ ὀνόματι «Τζάρος», ἀποκαλεῖ καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν Τζάρον.

[2] Ἡ τελευταία ὑπογραφὴ εἶναι ὅλως δυσανάγνωστος.

Μεγαλειότητος, νομίζει απαράβατον χρέος του να ειδοποιήση την ευγένειάν σας, ότι δεν θέλει επιφέρει ποτέ βλάβην, ενόχλησιν ή δυσαρέσκειαν οποιανδήποτε εις τα ελληνικά καράβια μεγάλα και μικρά, τα καταγινόμενα εις πραγματείαν εμπορικήν ναυτιλείαν, ή αλιευτικήν, ούτε εις τα εφωπλισμένα, όταν δεν προξενήσουν ζημίαν εις καράβια σκεπασμένα με την ένδοξον σημαίαν της Α. Μ. του αυτοκράτορος της Αυστρίας, δεν ενυβρίσουν τας ναυτικάς συνοδίας, και δεν κλέψουν τα πράγματά των, ή τα της αποσκευής και εφοπλίσεως κτλ., τα δε πολεμικά ταύτα καράβια να ήναι εφωδιασμένα με διοικητικά έγγραφα χαρακτηρίζοντα αυτά ως νόμιμα· εν συντόμῳ δεν πρέπει να ήναι συγχωρημένον εις τα τελευταία αυτά πλοία να κρατήσουν εμπορικά αυστριακά καράβια, ει μη όσα φορτωμένα μη απηγορευμένα είδη εις καιρόν πολέμου ζητήσουν να απατήσουν την προσοχήν των αποκλειόντων, και να εισέλθουν εις τουρκικούς λιμένας αποκλεισμένους από ελληνικάς δυνάμεις.

»Ἡ αυτού Μεγαλειότης από το ύψος του θρόνου του είναι τοσούτον επιεικής προς τους Έλληνας, ώστε να μη καταλάβη ότι αυτοί επίσης με τους Ναπολιτανούς, τους Πιεμοντέζους, και τους Ἱσπανούς είναι εις τοιαύτην θέσιν, και πράττουσι τοιαύτα πράγματα, διά να ημπορέση τις να τους θεωρήση ως αποστάτας, δεν λησμονεί μ' όλον τούτο ότι είναι πατήρ φιλόστοργος, και τρομερός βασιλεύς διά ν' ασφαλίση το ευ έχειν των υπηκόων του, και θέλει επομένως ν' απολαμβάνουν υπεράσπισιν και προστασίαν εις τον ίσκιον της σημαίας του· ο ειρημένος γεγραμμένος λοιπόν θέλει κάμει πάντα αγώνα διά την εκπλήρωσιν των βουλευμάτων του βασιλέως του, εύχεται δε προς τον ουρανόν ότι η ειδοποίησις αύτη να εισακουσθῇ».

Ἀπάντησις τῆς ἄνω ἐπιστολῆς[1].

«Προς την εξοχότητά του τον κύριον στρατηγόν Μαρκέζον Παυλούτζην, αρχηγόν του ναυτικού και των ναυτικών δυνάμεων της αυτοκρατορικής βασιλικής αποστολής της Α. Μ. κτλ. κτλ. κτλ.

»*Ἐξοχώτατε.*

»Ἀξιωθέντες του σεβασμίου εγγράφου της εξοχότητός σας σημειωμένον απ' έξω των Θερμιών την 16]14 του τρέχοντος εκ του Δικρότου *Ἐννυὼ* υπ' αριθμ. 35 παρατηρούμεν ότι τα εν αυτῷ διαλαμβα-

[1] Προσθήκη και αύτη του αντιγράψαντος ταύτην την επιστολήν.

νόμενα ἀποβλέπουσιν ἐν γένει τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν ἐμπορικόν τε καὶ πολεμικόν· καὶ τὸν ὁρισμὸν τῶν δικαιωμάτων, ὅσα πρὸς τοὺς οὐδετέρους δύνανται νὰ ἀνήκουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὡς ἐμπόλεμον, καὶ ἀγωνιζόμενον ἀγῶνα ἐξολοθρευτικόν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς τοῦ ἔθνους τούτου, καὶ τοῦ ναυτικοῦ του, δὲν ὑπάρχομεν εἰμὴ μέρος, νομίζομεν ὅτι δὲν ἔχομεν τὴν ἐξουσίαν νὰ ἀποκριθῶμεν ἀνηκόντως, προθυμοποιούμεθα ὅμως νὰ κοινοποιήσωμεν τὸ προῤῥηθὲν ἔγγραφον τῆς ἐξοχότητός σας πρὸς τὴν διοίκησίν μας, ἡ ὁποία ὡς κεντρικὸν παραστατικὸν τοῦ ἔθνους ὅλου, ἠμπορεῖ μόνη ν' ἀποφασίσῃ τὰ γενικὰ αὐτοῦ συμφέροντα.

Ἐν τοσούτῳ μὲ τὸ βαθύτατον σέβας ὑποσημειούμεθα.

Τῆς ἐξοχότητός σας ὑποκλινέστατοι καὶ ἀφοσιωμένοι δοῦλοι.

Ὕδρα τῇ 16 Ἰουλίου 1826.

Οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ὕδρας.

Τὰς ἐπιστολὰς ταύτας ἐνέτυχον ἀποκειμένας ἐν ἀντιγράφῳ παρὰ τῷ ἐν Νάξῳ κυρίῳ Φερδινάνδῳ Γηράρδῃ, προσθέτει δ' ὁ ἀντιγράψας ταύτας τὴν ἑξῆς σημείωσιν· «Δημοσιεύομεν τὴν ἑξῆς ἐπιστολὴν ὡς ἀξίαν τῆς προσοχῆς ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅλου τοῦ πολιτισμένου καὶ φωτισμένου κόσμου». Ἡ ἐπιεικὴς αὕτη τῆς Αὐστρίας συμπεριφορὰ πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔθνος καὶ ναυτικὸν ἐγένετο μετὰ τῆς συνήθους αὐτῆς καὶ ἀδίκου ἐπιθέσεως καὶ καταλήψεως τῆς νήσου Νάξου κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1826.

Ἐν Τερέτῳ Ποσειδείων Σύρου κατὰ μῆνα Μάϊον 1886.

Π. Γ. Ζερλέντης.

ΠΕΡΙ ΤΑΙΝΑΡΟΥ

(CAVO - ΜΑΤΑΡΑ)

ΛΑΚΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ "ΜΑΪΝΗΣ"

ΕΞ ΟΥ ΤΟ ΟΝΟΜΑ «ΜΑΝΗ»

Α'.

§ α'. Τὸ ὄνομα «*Ταίναρον*» παράγεται παρὰ τῇ ῥίζῃ «*Ταιν*», τῇ ἀπαντώσῃ καὶ εἰς τὸ ὄνομα, «*ταινία*»· ἡ δὲ ῥίζα «*ταιν*» ἐκ τῆς «*τα*» γίνεται, ἀπαντώσης εἰς τὸ ὄνομα «*τάσις*» (καὶ σύνθετον *ἔκτασις*), ὅπερ παράγεται παρὰ τῷ β' προσώπῳ τοῦ παθητικοῦ παρακει-

μένου «*τέτασαι*», ὡς γνωστόν (καὶ σύνθετον *ἐκτέτασαι*), τοῦ θέματος «*τείνομαι*». Εἰς τὴν ῥίζαν λοιπὸν «*τα*», γιγνομένην «*ται*ν», τῇ προσθήκῃ τοῦ j, ὡς εἰς πολλὰς ἄλλας ῥίζας, ἐὰν προσθέσωμεν τὴν κατάληξιν «*αρον*», γίνεται τὸ ὄνομα «*Ταίναρον*», ὡς τὸ σθενχρὸν ἐκ τῆς ῥίζης «*σθεν*», τὸ λιπαρόν, ἐκ τῆς ῥίζης «*λίπ*», καὶ ἄλλα τοιαῦτα, σημαίνοντα τὸ πολὺ ἢ τὴν πλησμονὴν τοῦ ὑπὸ τῆς ῥίζης δηλουμένου, ὡς ἐνταῦθα σημαίνει τὸ πολὺ τῆς τάσεως, ἢ, ἐν ἄλλοις ὅροις ἐκφράσεως, τὸ πολὺ μῆκος, ὅπερ κέκτηται ἡ χώρα ἡ ἀπὸ Γυθείου ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐξ Οἰτύλου ἀφ' ἑτέρου ἕως τέλους τοῦ Ἀκρωτηρίου ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο κόλπων Λακωνικοῦ καὶ Μεσσηνιακοῦ προεκβάλλουσα εἰς μῆκος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μεσογείου, ὡς ἓν γάμμα μέγα[1].

§ β'. Παρὰ τοῖς παλαιοῖς ὁ τύπος (forma) «*ταιναρὸν*» δὲν ἀπαντᾷ, καθόσον ἐγὼ τοὐλάχιστον γινώσκω· ἀλλὰ «*Ταίναρον*» εὑρίσκεται, ὡς ἔστι πασίγνωστον, καὶ πιθανὸν φαίνεται, ὅτι ἐγένετο ἐκ τοῦ ἐπιθέτου «*ταιναρὸν*», κατ' ἀναβιβασμὸν τοῦ τόνου εἰς τὰς προηγουμένας συλλαβάς, ὡς οἱ Γραμματικοὶ κανόνες διακελεύουσιν ἐν τοῖς ἐπιθέτοις γίγνεσθαι, μετατρεπομένοις εἰς οὐσιαστικά, οὕτω π. χ. τὸ ἐπίθετον «*ξανθὸς*» γίνεται «*Ξάνθος*», τὸ «*λαμπρὸς*» γίνεται *Λάμπρος*», τὸ *σιμὸς*» «*Σῖμος*», καὶ ἄλλα πολλά, καὶ τὸ «*Ταίναρον*» ὡσαύτως[2].

§ γ'. Ἔστι δὲ τοῦτο οὐ μόνον τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ συμπάσης τῆς Εὐρώπης, τὸ μεσημβρινώτατον, τὸ νοτιώτατον Ἀκρωτήριον, ἀπέχον τῆς Κυρηναίας Ἀφρικῆς πρὸς νότον 3,000 σταδίων, κατὰ τὸν Στράβωνα, λέγοντα τάδε· «Ἐν δὲ τῷ »κόλπῳ (τῆς Λακωνικῆς) τὸ μὲν Ταίναρον ἀκτή ἐστιν ἐκκειμένη, τὸ »ἱερὸν ἔχουσα τοῦ Ποσειδῶνος, ἐν ἄλσει ἱδρυμένον· πλησίον δ' ἐστὶν »ἄντρον, δι' οὗ τὸν Κέρβερον ἀναχθῆναι μυθεύουσιν ὑφ' Ἡρακλέους »ἐξ Ἅδου. Ἐντεῦθεν δ', εἰς μὲν Φυκοῦντα, ἄκραν τῆς Κυρηναίας »πρὸς νότον, δίαρμά ἐστι σταδίων τρισχιλίων· εἰς δὲ Πάχυνον πρὸς »δύσιν, τὸ τῆς Σικελίας Ἀκρωτήριον, τετρακισχιλίων ἑξακοσίων· τι»νὲς τετρακισχιλίων, φασίν· εἰς δὲ Μαλεὰς πρὸς ἕω ἑξακοσίων ἑβδο»μήκοντα κατακολπίζοντι· εἰς δὲ «*Ὄνου γνάθον*», ταπεινὴν χερρό»νησον ἐνδοτέρω τῶν Μαλεῶν, πεντακοσίων εἴκοσι. Πρόκειται δὲ καὶ

[1] Ἴδε χάρτην Ἑλλάδος ὑπὸ Α. Σακκελλαρίου καὶ πάντα ἄλλον χάρτην Ἑλλάδος καὶ Εὐρώπης.

[2] Κατὰ δὲ τὸν Σχολιαστὴν (Ἀπολλων. Ἀργοναυτ. Α', 103) ὠνομάσθη Ταίναρον ὑπὸ Ταινάρου, υἱοῦ Ἐλάτου, καὶ Εὐρυμίδας τῆς Δαμασίκλου.

»τούτου Κύθηρα ἐν τετταράκοντα σταδίοις, νῆσος εὐλίμενος, πόλιν »ἔχουσα ὁμώνυμον, ἣν ἔσχεν Εὐρυκλῆς ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας, ὁ καθ' »ἡμᾶς τῶν Λακεδαιμονίων ἡγεμών· περίκειται δὲ νησίδια πλείω, τὰ »μὲν ἐγγύς, τὰ δὲ μικρὸν ἀπωτέρω. Εἰς δὲ Κώρυκον, ἄκραν τῆς Κρή»της, ἐγγυτάτω πλοῦς ἐστι σταδίων διακοσίων καὶ πεντήκοντα[1]».

§ δ'. Ἐλέγετο δὲ τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο καὶ στόμα τοῦ Ἅδου χθόνιον[2], καὶ ἐντεῦθεν κατέβαινον αἱ ψυχαὶ εἰς τὸν ὑποχθόνιον κόσμον[3]. Κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους ἦν ἀφιερωμένον τῷ Ἀπόλλωνι, ἀλλ' οὗτος ὕστερον παραχωρήσας αὐτὸ εἰς τὸν Ποσειδῶνα, ἔχοντα πρότερον ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ κατοχὴν τὴν πετρήεσσαν Πυθὼ (Δελφοὺς) τοῦ Παρνασσοῦ, ἔλαβεν ἀντὶ τοῦ Ταινάρου τὸ περίπυστον καθ' ἅπαντα τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἐκεῖνο χρηστήριον· καὶ οὕτως ἀποκατέστη διὰ παντὸς πλέον ἡ θαλασσία θεότης εἰς τὸ Ταίναρον. Τὴν ἀνταλλαγὴν δὲ ταύτην παρατηροῦμεν οὐ μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ γενομένην, ὡς λέγει ὁ Στράβων ἐν τοῖςδε· «Καί φασι τὸν Θεὸν τοῦ»τον ἀλλάξασθαι πρὸς μὲν Λητὼ τὴν Καλαυρίαν, ἀντιδόντα Δῆλον, »πρὸς Ἀπόλλωνα δὲ Ταίναρον, ἀντιδόντα Πυθώ. Ἔφορος δὲ καὶ τὸν »χρησμὸν λέγει·

»Ἶσόν τοι Δῆλόν τε Καλαύρειάν τε νέμεσθαι
»Πυθώ τ' ἠγαθέην καὶ Ταίναρον ἠνεμόεντα[4].»

§ ε'. Ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ταινάρου μετὰ ταῦτα ναὸς μέγας καὶ περίφημος εἰς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος ἀνηγέρθη ἔχων πέριξ αὐτοῦ ἄλσος λαμπρόν, βαθύσκιον, καὶ συνεπῶς λίαν χρήσιμον τοῖς προσερχομένοις εἰς τὸ ἱερόν, ἐν καιρῷ θέρους μάλιστα, ὅτε λίαν τερπνὴ καθίσταται ὑπὸ τὴν παχεῖαν σκιάδα ἡ πάνυ δροσερὰ ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναφυσῶσα αὔρα. Ὁ ναὸς οὗτος εἶχε καὶ πλούτη μεγάλα, καὶ ποίμνια, καὶ δούλους ἱερούς, «*Ἱεροδούλους* καὶ *Ἱεροδούλας*», ἢ «*φαμέγεους*», κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν Μανιατῶν[5]. Τοὺς δούλους τοῦ Ἱεροῦ ἢ ἠγόραζον οἱ ἱερεῖς πρὸς καλλιέργειαν τῶν ἱερῶν κτημάτων, ἢ

[1] Στράβ. Γεωγραφ. Βιβλ. Η', ε', 1, 2, σελ. 110. Μέρ. Β', ἔκδ. Κοραῆ.
[2] Πινδάρ. Πύθ. Δ', 44.
[3] Οὕτινος ἡ εἰς τὸ παρακείμενον ἄντρον εἴσοδος ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς «Πύλαι τοῦ Ἅδου», καὶ οὕτως ἐκαλεῖτο.
[4] Στράβ. ἔνθ' ἀνωτ. Κεφ. ιστ', 14. Τὸ ὄνομα Ταινάρου ἀπαντᾷ καὶ ἀρσενικὸν (Ὀρφ. Ἀργοναυτ. 1378). Στέφαν. Βυζάντ. ἐν λέξ. καὶ θηλυκὸν παρὰ Πινδάρῳ (Πυθ. 4, 79) καὶ οὐδέτερον παρὰ Θουκυδίδῃ (Ζ', 19). Ἴδε καὶ λεξικὸν Κυρίων ὀνομάτων Μυθολογ. κλ. Ν. Λωρέντου. ἔκδ. Βιέννης.
[5] Famejus (famelius) δωριστί, οὕτω καὶ Κρῆτες «οἰκέτης» Ἀττικοὶ ἐπὶ τὸ εὐφημότερον καὶ ἁβρότερον

ἀφιέρωναν οἱ πιστοί[1], καὶ μάλιστα οἱ ἐξ ἄλλων τόπων μακρυνῶν ἐρχόμενοι (*προσκυνηταί*, ὡς λέγονται σήμερον), πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ ναοῦ καὶ τῶν Ἱερέων. Οὕτω, π. χ., Ἠπειρώτης τις, ἐλθὼν εἰς Ταίναρον ὡς προσκυνητὴς τοῦ Ποσειδῶνος, ἀφιέρωσεν εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ δοῦλόν τινα, ὀνόματι Ἡρακλείδην, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὰς εὑρεθείσας πρό τινος εἰς τὸ χωρίον «*Βάθεια*» παρὰ τὸ Ταίναρον κείμενον ἐπιγραφάς, αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ «*Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν*» [2]. Τοῦ ναοῦ τούτου σώζονται σήμερον ἱκανὰ ἐρείπια. Ἐκ τούτου ἐλέγετο καὶ Ταινάριος ὁ Ποσειδῶν[3]. Ἀλλὰ καὶ πόλις Ταινάρου ἦν[4], ἡ μετέπειτα κληθεῖσα «*Καιρήπολις*», ἧς τὰ ἐρείπια σώζονται σήμερον εἰς τὸ χωρίον «*Κυπάρισσον*» τοῦ Δήμου Μέσης[5].

§ ϛ΄. Τὸ Ταίναρον κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ἤτοι εἰς αἰῶνας δυστυχίας καὶ δουλείας τοῦ ἔθνους, καθ' οὓς εἰσέφρησαν πρὸς πολλοῖς ἄλλοις δεινοῖς καὶ αἱ ξενικαὶ ὀνομασίαι εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰς διαφόρους χώρας αὐτῆς, εἶχε δύο ὀνόματα : Α΄ Κάβος Ματίνης, κατὰ τὸν Γεωγράφον Μελέτιον, καὶ τοῦτο ἦν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς λογιωτέροις, Β΄ Κάβο-Ματαπᾶς. Ἡ λέξις «*κάβο*» (cavo), ὡς γνωστόν, εἶνε ἰταλική, καὶ σημαίνει Ἀκρωτήριον· περὶ δὲ τῆς λέξεως «*Ματαπᾶς*» ἰδοὺ τί λέγει ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν ταῖς εἰς τὸν Στράβωνα σημειώσεσιν αὐτοῦ· «Τὸ δὲ Ταίναρον καλεῖται τανῦν ὑπὸ τῶν »ναυτιλομένων Εὐρωπαίων «*κάπ-Ματαπᾶς*». Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὄνομα »δῆλον ὅτι Ἄκραν ἢ Ἀκρωτήριον σημαίνει, τὸ δὲ «*Ματαπᾶς*» οὐκ »ἀπιθάνως ἑλληνικοῦ ὀνόματος, τοῦ «*Μέτωπον*», φθορὰν εἶναι ὑπεί«ληφεν ὁ γεωγράφος Δαμβίλλης[6]».

§ ζ΄. Καὶ εἰς τοῦτο φαίνεται ἔχων δίκαιον ὁ σοφὸς Δαμβίλλης· ἐπειδὴ πολλὰ τοπικὰ ὀνόματα οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον ἔπλασαν λαμβάνοντες αὐτὰ ἐκ τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ ἐξ ἄλλων· οὕτω π. χ. ὁ ὑψιπέτης Πίνδαρος ὠνόμασε

[1] Ὡς γνωστὸν οἱ πλούσιοι τὸ πάλαι εἶχον πολλοὺς δούλους, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀφιέρουν ἐνίοτε καὶ εἰς τοὺς ναούς.

[2] Ἴδε ἀριθ. 980 20, Νοεμβρίου 1868.

[3] Παυσαν. Λακωνικ. 12.

[4] Εὐριπίδ. Κύκλ. 292.—Παυσαν. Λακων. Βιβλ. Γ΄, 35. 9, 10, σελ. 260, ἔκδ. Λειψ. Στέφαν. Βυζάντ. ἐν λέξ.

[5] Πολλὰς ἐπιγραφὰς εὑρὼν ἐκεῖ ἐδημοσίευσα πρὸ ἐτῶν ἐν τῇ «Πανδώρᾳ» Ἀθηνῶν, ἀκριβέστερον δὲ περὶ αὐτῶν ἔσται μοι λόγος ἐν τῷ πονήματί μου «περὶ Τοπογραφίας τῆς Μάνης», ὅπερ ἀνέκδοτον διατελεῖ δι' ἔλλειψιν τῆς ἀναγκαίας δαπάνης.

[6] Στράβ. Γεωγραφ. Μέρ. Δ΄ σελ. 147, ἔκδ. Κοραῆ.

«*Μέτωπον τῆς Σικελίας*», τὸ ὑψηλὸν καὶ ἡφαίστειον αὐτῆς ὄρος, τὴν Αἴτναν, ὡς φαίνετ' ἐν τοῖς ἑπομένοις·

«Εἴη, Ζεῦ, τίν' εἴη ἁνδάνειν
ὃς τοῦτ' ἐφέσεις ὄρος, εὐκάρποιο γαίας Μέτωπον[1],

ἐν οἷς ὁ Σχολιαστὴς τοῦ ἀμιμήτου τούτου λυρικοῦ ἐπιπροστίθησι τάδε· «Τοιαῦται μεταφοραὶ ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀπαντῶσιν »ἀπειράριθμοι, οἷον, πόδες, ἄγκεα, ἀγκάλαι, νῶτα, στέρνον, δοραί, ὀφρύες, κρόταφοι, κάρηνα, κορυφή»[2]. Καὶ τῷ ὄντι λέγομεν οἱ Ἕλληνες καὶ σήμερον: εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, εἰς τοὺς πρόποδας, κλ. ὅπως καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἔλεγον τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων «*Δακτύλους*», κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος[3]. Ὅτι δ' ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος ἔχεται ἀληθείας, πιθανολογεῖται καὶ ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα περὶ Ταϋγέτου ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅστις λέγει ὅτι ὁ Ταΰγετος ἐκαλεῖτο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ «*Πενταδάκτυλος*», καὶ «εἰσέρχεται ὥσπερ τράχηλος εἰς τὴν θάλασσαν ἕως πολλοῦ διαστήματος[4]». Ἀλλὰ καὶ σήμερον ὁ λαὸς τῆς Λακωνικῆς ὀνομάζει τὸν Ταΰγετον «*Πεντεδαχτυλέαν*»[5]. Καὶ ἴσως ἐκ τῶν πέντε ὑψηλοτέρων τῶν ἄλλων κορυφῶν τοῦ Ταϋγέτου ὠνομάσθη οὕτως, ὅπως καὶ ἄλλα μέρη ἐξ ἄλλων μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος[6]. Κατ' αὐτὴν τὴν ἀναλογίαν ὠνομάσθη καὶ σύμπαν τὸ μέρος τοῦτο ἀπὸ τοῦ Οἰτύλου ἐκ τοῦ ἄλλου μέχρι Ταινάρου «*βραχίων Μαΐνης*», *Brazzo de Maïna* ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων.

Β'.

§ α'. Ἀλλὰ πόθεν τὸ ὄνομα «*Μάϊνα*» καὶ «*Μάνη*»;

Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀνάγεται εἰς τοὺς πρὸ τῆς τῶν Σταυροφόρων ἐν τῷ πολιτικῷ κόσμῳ τῆς Ἀνατολῆς ἐμφανίσεως χρόνους· ἔστι δὲ Γοτθικόν, κατὰ τὸν σοφὸν Φιλανδὸν ἀρχαιολόγον Γουλιέλμον Λάγον, ἐλθόντα εἰς Ἀθήνας τῷ 1852 καὶ δημοσιεύσαντα ἐν τῇ *Πανδώρᾳ*

[1] Πίνδαρ. Πυθ. 1. 29—30.
[2] Μέρ. Β', σελ. 183, ἔκδ. Φ. Σχνεΐδεβίνου ἐν Γόθᾳ, 1867.
[3] Γεωγρ. βιβλ. Ι, σελ. 273. ἔκδ. Κοραῆ.
[4] Κωνσταντ. Πορφυρογεν. Κεφ. Ν' τῆς πρὸς τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ υἱὸν Συγγραφῆς, σελ. 133—135, ἔκδ. Βανδουρ.
[5] Πανδώρ. φυλ. 510, Ἰουν. 15, 1871.
[6] Κ. Ἀσωπίου Εἰσαγ. εἰς Πίνδαρον, σελ. 111—139, καὶ Ἐφημ. Φιλομαθῶν ἀριθ. 768 καὶ 769, Μαρτ. 26, 1871.

σπουδαίαν πραγματείαν «*περὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μεσημβρινῆς Ῥωσίας*», ἔνθα ἐν ὑποσημειώσει λέγει τάδε· «Οἱ Γότθοι συχνάκις ἔδω»καν εἰς τοὺς τόπους, ὅπου κατῴκησαν, ὀνόματα εἰς «*μὰν*» λή»γοντα, ὅπερ κυρίως σημαίνει «*ἄνδρα*». Πολλαὶ τοιαῦται χῶραι εὑ»ρίσκονται ἐν τῇ Σουηδίᾳ καὶ Γερμανίᾳ· καὶ μεταφορικῶς ἡ λέξις »«*μὰν*» σημαίνει στρατόπεδον ἀνδρῶν, καὶ τοιοῦτόν ποτε συνέστη»σαν οἱ Γότθοι ἐν Ταινάρῳ, ἐξ οὗ αἰτίου προῆλθε βεβαίως καὶ τὸ ὄνομα Μάνη[1].

§ β'. Ὅτι δὲ τὸ ὄνομα «Μάνη» εἶνε ξενικόν, οὐδεμία ἀμφιβολία· ἡ δ' ἐποχή, καθ' ἣν ἐδόθη τὸ ὄνομα, γίνεται γνωστὴ ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Γότθων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐφεξῆς ἐμφανίζεται εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον· ὁ αὐτοκράτωρ δ' οὗτος ἴσως καὶ ᾠκοδόμησε τὸ κάστρον τῆς Μαίνης. Ἰδίᾳ δὲ γίνεται αὐτοῦ μνεία παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ, λέγοντι τὰ ἀκόλουθα· «Ἰστέον ὅτι οἱ τοῦ *Κάστρου Μαΐνης* οἰκήτορες οὐκ εἰσιν ἀπὸ »τῆς γενεᾶς τῶν προῤῥηθέντων Σκλάβων, ἀλλ' ἐκ τῶν παλαιοτέρων »Ῥωμαίων, οἳ καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρὰ τῶν ἐντοπίων «*Ἕλληνες*» »προσαγορεύονται, διὰ τὸ ἐν τοῖς προπαλαιοῖς χρόνοις εἰδωλολάτρας »εἶναι καὶ προσκυνητὰς τῶν εἰδώλων κατὰ τοὺς παλαιοὺς Ἕλληνας, »οἵτινες ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀοιδίμου Βασιλείου βαπτισθέντες »χριστιανοὶ γεγόνασιν· ὁ δὲ τόπος, ἐν ᾧ οἰκοῦσιν, ἔστιν ἄνυδρος καὶ »ἀπρόσοδος, ἐλαιοφόρος δέ· ὅθεν καὶ τὴν παραμυθίαν ἔχουσι . . . »παρέχουσι πάκτον ἐκ παλαιτάτου χρόνου νομίσματα υ'[2]. Ἐντεῦ»θεν γίνεται κατάδηλον, ὅτι κατὰ πρῶτον ὠνομάσθη τὸ φρούριον »*Μαΐνη*», καὶ συγκοπῇ τοῦ ι βραδύτερον παρ' Ἕλλησι «*Μάνη*», παρὰ »δὲ τοῖς Ἰταλοῖς καὶ Γάλλοις ἐφυλάχθη τὸ ι τοῦτο, διότι λέγουσιν »οὗτοι «*Maïna*» τὸν τόπον, καὶ τοὺς κατοίκους «*Maïnotti*», ἀλλὰ καὶ »παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐφυλάχθη το ι τοῦτο, ἰδίᾳ ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ »ἐπισκόπου, ὅςτις ἐκαλεῖτο μέχρι πρὸ ὀλίγων χρόνων «*ὁ Μαΐνης Ἐπίσκοπος*».

§ γ'. Ἀλλὰ ποῦ εὑρίσκετο τὸ φρούριον τοῦτο;

Τὸ φρούριον τοῦτο εὑρίσκετο παρὰ τὸν λιμένα τῆς ἀρχαίας Ὁμη-

[1] Πανδώρ. φυλ. οστ', σελ. 78, σημ. 43, ἔτ. 1853, τόμ. Δ.

[2] Κωνσταντ. Πορφυρογ. Κεφ. Ε', σελ. 222. III, ἔκδ. Βόννης, 1850. — Ἐφημ. Φιλομαθῶν ἀριθ. 707.—Ἐφημ. «Ἐθνικὸν Πνεῦμα» ἀρ. 1333, 2 Μαΐου 1879, ἔτ. ΙΑ'.

ρικῆς πόλεως, «*Μέσης*» (Μέζαπο νῦν) ἐπί τινος γλώσσης, καλουμένης ὡς ἐκ τοῦ σχήματος «*Τηγάνι*», ὅπου καὶ σήμερον εὑρίσκονται τὰ ἐρείπια αὐτοῦ, καὶ λείψανα 365 δεξαμενῶν, ὅσαι δηλαδὴ αἱ ἡμέραι τοῦ ἔτους, καθ' ἃς ἠνοίγετο ἀνὰ μία δεξαμενὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Τὸ φρούριον τοῦτο ἐλέγετο καὶ «*Μεγάλη Μάνη*» [1], καὶ ἐκ τούτου διεδόθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξαπλωθὲν εἰς ἅπασαν τὴν Λακωνικὴν τὸ ὄνομα «*Μάνη*»· διότι καὶ σήμερον οἱ κάτοικοι τῶν λοιπῶν δήμων, «*Μανιάτας*» κυρίως ὀνομάζουσι τοὺς κατοίκους τοῦ δήμου Μέσης, ὅςτις εὑρίσκεται παρὰ τὸ Ταίναρον.

§ δ'. Ἀλλ' οἱ σοφοὶ τῶν Εὐρωπαίων περιηγηταὶ εὑρίσκονται εἰς ἄτοπον διαφωνίαν περὶ τούτου· ἐν πραγματείᾳ, δημοσιευθείσῃ πρό τινος ἐν τῇ «*Ἑστίᾳ*» Ἀθηνῶν [2] κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*οἱ Φράγκοι ἐν Πελοποννήσῳ*» ὑπὸ H. F. Tozer ἀναγράφονται ἐν ὑποσημειώσει τάδε· «Ὁ Λὴκ (Pelopon. σελ. 142) τοποθετεῖ τὴν *Μεγάλην Μάνην* κατὰ τὸν λιμένα «*gua*»*glio*» ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς χερσονήσου· ἀλλ' ὁ Puchon »(livre de la conqueste, σελ. 95, ἐν σημ.) πιθανῶς ἔχει μᾶλλον »δίκαιον, πιστεύων ὅτι αὕτη ἔκειτο κατὰ τὸ Τηγάνι ἀκρωτήριον, »κείμενον πρὸς τὸν Μεσσηνιακὸν Κόλπον». Ἀλλ' οὔτε ὁ Ἄγγλος Λὴκ ἔχει δίκαιον, οὔτε ὁ Γάλλος Buchon, καθότι τὸ κακῶς γραφόμενον «*guaglio*» ἔστι τὸ ἰταλιστὶ καὶ σήμερον καλούμενον «porto-*guaglio*», ὄπισθεν δὲ κείμενον τοῦ δήμου Μέσης πρὸς ἀνατολάς, ὁ τὸ πάλαι Ἀχίλλειος λιμήν. Εἰς δε τὸ Τηγάνι ἔκειτο, ὡς εἴδομεν, τὸ φρούριον «*Μάνης*» τῶν Βυζαντινῶν, ὅπερ, ἀγνοοῦμεν πότε καὶ ὑπὸ τίνων κατεστράφη. Πολὺ δὲ βραδύτερον ὁ Βιλλαρδουῖνος, ἐλθὼν καὶ εὑρὼν τὸ «*φρούριον τῆς Μάνης*» κατεστραμμένον, δὲν ἔκρινε τὴν θέσιν ταύτην κατάλληλον νὰ ἀνεγείρῃ αὐτό, ὡς ἦν πρότερον· ὅθεν ἐζήτησε καὶ ὡς τοιαύτην ἐνέκρινε καταλληλοτέραν, καθὸ καὶ φύσει ὀχυρὰν καὶ ἀπρόσιτον, τὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἀκρωτηρίου *Cavogrosso* «*Θυρίδων*» τὸ πάλαι, ἀπόκρημνον θέσιν, ἔνθα ἐπί τινος μικροῦ ἀναλόγου ὀροπεδίου ᾠκοδόμησε φρούριον, ὅπερ καὶ «*Μεγάλην Μάνην*» ὠνόμασεν, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τοὺς ἑπομένους στίχους τοῦ χρονικοῦ Μωρέως, ὅπερ αὐτὸς ὁ Buchon ἐξέδωκε·

[1] Ἴσως κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὠνομάσθη μεγάλη πρὸς διάκρισιν τῆς ἐν Μεσσηνίᾳ παρὰ τὴν Θουρίαν κειμένης «Μ ι κ ρ ο-Μ ά ν η ς», ἕδρας ἀρχηγοῦ τινος τῶν Φράγκων ποτέ.

[2] «Ἑστίας» ἀριθ. 72, σελ. 55, ἔτ. 1886, Ἰανουαρ. 12.

«Ἐν τούτῳ εἶπε πρὸς αὐτὸν καὶ ἡ βουλὴ ὁποῦ εἶχεν
»Ὅτι ἀφότου ἐγείνετον τοῦ Μιζιθρᾶ τὸ κάστρον
»Καὶ ἔνι [1] ἀπάνω εἰς τὸν ζυγόν, τοῦ Μελιγγοῦ τὸν δρόγγον [2]
»Νὰ ποιήσῃ καὶ ἄλλον γύρωθεν ἐκείνων τῶν βουνίων
»Ὅπως νὰ κυριεύσωσιν ἐκείνους γὰρ τοὺς τόπους.
»Ἐν τούτῳ ἐκαβαλλίκευσεν ὁ Πρίγκιπας ἀτός του
»Καθὼς τὸν ἐσυμβούλευσαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ τόπου,
»Καὶ ἐπέρασε τὸν Πασσαβὰν καὶ ἐδιέβη εἰς τὴν Μάϊνην,
»Ἐκεῖ ηὗρε σπήλαιον φοβερὸν εἰς ἀκρωτῆρι ἀπάνω
»Διὰ τὶ τοῦ ἄρεσε πολλά, ἐποίησεν ἕνα κάστρον,
»Καὶ Μάϊνην τὸ ὠνόμασε, οὕτως τὸ λέγουν πάλιν [3]».

§ ε΄. Ἐκ τῆς τελευταίας φράσεως «*οὕτως τὸ λέγουν πάλιν*» κατάδηλον γίνεται, ὅτι ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ ἡ ἀρχαιοτέρα ὀνομασία, ἥτις εἶχε λησμονηθῆ, ὡς φαίνεται, διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βυζαντινοῦ Κάστρου τῆς Μαίνης, ὡς ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς·

«Καὶ ἀφότου γὰρ ἐκτίσθησαν τὰ Κάστρη ὁποῦ σὲ εἴπω.
»Τὸ Λεῦτρον καὶ τὸ Μιζιθρὰ καὶ τῆς «παλαιᾶς Μαΐνης»
»Δούλωσε τὰ Σκλαβικὰ καὶ εἶχεν τα εἰς θέλημά του [4]».

Ὅτι τὸ τῆς Μαίνης φρούριον ἐλέγετο καὶ «*Μεγάλη Μαΐνη*» φαίνεται ἐν τοῖςδε·

«Νὰ δώσουσι γὰρ τοῦ βασιλεὼς διὰ τὴν ἐλευθεριάν τους
»Τὸ κάστρον τῆς Μονοβασιᾶς καὶ τῆς «Μεγάλης Μαΐνης»
»Τὸ τρίτον καὶ ὀμορφότερον τοῦ Μιζιθρᾶ τὸ Κάστρον» [5].

Ταῦτα παρεχώρησεν ὁ Γουλιέλμος (*Γυλιάμος* ἐν τῷ Χρονικῷ) τῷ βασιλεῖ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἑαυτοῦ, κρατουμένου ἐν φυλακῇ ἐκεῖ, μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐν τῇ μάχῃ τῆς Πελαγονίας, καθ' ἣν ἐνικήθησαν οἱ Φράγκοι τοῦ Μωρέως· καὶ οὕτως ἡ Μαίνη περιῆλθε πάλιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Τότε δὲ καὶ «*Μάνη*» ὠνομάζετο ἄνευ τοῦ ι, ὡς ἀπαντᾷ ἐν τοῖςδε·

[1] Ἐκ τούτου ἐγένετο κατὰ μετάθεσιν γραμμάτων τὸ τῆς καθωμιλημένης ἶνε.

[2] Δρόγγος ἐκ τοῦ λατινικοῦ «drungus», σταθμὸς στρατιωτικός, παρ' οὗ τὸ τῶν Βυζαντινῶν «Δρουγγάριος» κλ. Οὗτος ἔκειτο εἰς τὸν δῆμον Λεύκτρων (νῦν δῆμον «Πλάτζης»)· ἀλλὰ περὶ τούτου ἄλλοτε ἰδίᾳ ὁ λόγος.

[3] Στίχ. 1178, κεξ. χρονικοῦ Μωρέως, ἔκδ. Buchon.

[4] Στίχ. 1713—1715, Αὐτόθι.

[5] Στίχ. 3003 κεξ., σελ. 158 τῆς αὐτῆς ἐκδ.

»'Εδιέβη εἰς τὸν Μιζιθρᾶν, αὐτὸν ἐδῶκε πρῶτον
»'Απέχει τὴν Μονοβασιάν, καὶ τρίτον δὲ τὴν «Μ ά ν η ν»
»Καὶ ὅσον ἐπαρέδωκε τὰ κάστρη ὁποῦ σὲ λέγω» κλ. [1].

Ἄλλας πληροφορίας πλέον περὶ τοῦ φρουρίου Μάνης δὲν ἔχει τὸ Χρονικὸν τοῦ Μωρέως. Σώζονται δὲ σήμερον τὰ ἐρείπια αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ «*Cavo-grosso*», *Θυρίδων*, ὡς εἴπομεν· ὁ δὲ λαὸς ὀνομάζει «*Κάστρο τῆς Ὡρηᾶς*», περὶ οὗ ἐγράψαμεν ἄλλοτ' ἐν ἐκτάσει ἐν τῇ «*Πανδώρᾳ*» Ἀθηνῶν.

§ στ'. Μετὰ πόσον καιρὸν ὕστερον ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ ἐγένετο, ἀγνοεῖται· ἀλλ' ὅτε ἡ Πελοπόννησος ἔπεσεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βενετῶν, τὸ φρούριον τῆς Μάνης δὲν ὑπῆρχεν, οὐδ' ἐπὶ Τούρκων ἀνῳκοδομήθη. Τοῦτο μόνον γνωρίζομεν ὅτι μετὰ τὴν πτῶσιν ἐκείνου, ὄντος πρωτευούσης τῶν κάτω μερῶν τῆς Λακωνικῆς, ὅπως ὁ Μισθρᾶς τῶν ἄνω—ἐγένετο πρωτεύουσα τῆς μὲν «*Ἄνω Μάνης*» (Alta Màina) ἡ Κελεφά, τῆς δὲ «*Κάτω Μάνης*» (Bassa-Màina), ἡ Ζαρνάτα[2], κατὰ τὴν περὶ Πελοποννήσου ἔκθεσιν τοῦ Βενετοῦ Προνοητοῦ Κορνέρου, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος[3]. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Μάνης καὶ Ταινάρου.

Περὶ δὲ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν σημερινῶν Μανιατῶν ἄριστα καὶ κάλλιστα ἐν γλαφυρῷ καλάμῳ πραγματεύεται ἡ καλὴ «*Ἑβδομάς*», περιοδικὸν γνωστὸν τῶν Ἀθηνῶν[4], παρ' ᾧ παραπέμπονται οἱ ἀναγνῶσται τοῦ *Παρνασσοῦ*, ὅσοι ἔχουσι τὴν περιέργειαν νὰ λάβωσι γνῶσιν τῆς ἀρχαϊκῆς καταστάσεως τῶν γνησίων ἀπογόνων τῶν Λακώνων.

[1] Στίχ. 3174 κεξ., σελ. 164, τῆς αὐτῆς ἐκδόσ.

[2] Τὸ πάλαι ἐλέγετο Γερηνία, ἐξ ἧς ὁ Γερήνιος Νέστωρ τοῦ Ὁμήρου κλ. Περὶ ταύτης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ εὑρεθεισῶν ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν ἐπιγραφῶν, ἰδίᾳ δὲ περί τινος «β ο υ σ τ ρ ο φ ι κ ῆ ς», ἐξ ἧς προέκυψεν ἡ τοῦ ἱεροῦ Δήμητρος καὶ τοῦ Ἀσκληπιείου ἀνακάλυψις, ὑπ' ἐμοῦ πολὺς ἐγένετο λόγος ἐν τῷ ἀξιολόγῳ περιοδικῷ Πειραιῶς «Ἀ π ό λ λ ω ν ι» (ἴδε φυλλάδ. «Ἀπόλλωνος» ἀριθ. 29, 30, 31, 32 κεξ., ἔτ. 1885), ἔνθα ἐδημοσίευσα τὴν περὶ αὐτοῦ πραγματείαν μου.

[3] Δελτίον Τόμ. Β', Τεῦχ. στ', σελ. 282—317, ἔτ. 1885, Ὀκτώβριος.

[4] «Ἑβδομάς» Μανιᾶται κλ. 11 Ἰουλίου 1887, 18 Ἰουλίου κεξ.

Ἀθαν. Πετρίδης, Ἠπειρώτης,
Διευθυντὴς τοῦ ἐν Πειραιεῖ ἐκπαιδευτηρίου «Τσιούμα»

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΧΩΡΙΩΝ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, ΠΟΛΥΑΙΝΟΥ, ΓΑΛΗΝΟΥ, ΙΩΣΗΠΟΥ

Σοφοκλέους Στοβαίου ἀνθολ. ΙΓ', 9.

αἰδὼς γὰρ ἐν κακοῖσιν οὐδὲν ὠφελεῖ
ἡ γὰρ σιωπὴ τῷ ΛΑΛΟΥΝΤΙ σύμμαχος.

Ὅτι ὁ Σοφοκλῆς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γράψῃ *λαλοῦντι* οὐδεμία ἀμφιβολία. Διορθωτέον λοιπὸν ΚΑΚΟΥΝΤΙ ἀντὶ *λαλοῦντι*. Ὅτι δὲ ἡ λέξις οὐχὶ ἀήθης τοῖς τραγικοῖς ἴδ. Αἰσχ. Προμ. 978.

Πολυαίνου Στρατηγ. 1, 38.

Ἀλκιβιάδης παρὰ Συρακοσίοις . . . . Ἦν κλπ.

Οἱ ἐκδόται πάντες ὑπὸ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἰούστου Οὐολτηΐου ὁδηγούμενοι γράφουσιν *Ἀλκιβιάδης παρετάσσετο Συρακοσίοις*. Ὁ ἐν Παρισίοις ὅμως κῶδιξ Η ἔχει *πολεμῶν Συρακοσίοις*. Πιστεύων ὅτι ἡ ἀλήθεια κεῖται ἔν τε τῇ λατινικῇ μεταφράσει καὶ τῷ κώδικι Η νομίζω γραπτέον ὧδε· *Ἀλκιβιάδης πολεμῶν Συρακοσίοις παρετάσσετο*. Ἦν κλπ. πρβ. καὶ 3, 39. Ἰφικράτης — παρετάσσετο.

Τοῦ αὐτοῦ 2, 5.

ὡς δὲ ἐν πλατυτέρῳ χωρίῳ τὸ ἱππικὸν ἀνέστρεψε, τὴν ἐμβολὴν τῶν ἱππέων οὐ φέροντες οἱ πελτασταί, προτροπάδην εἰς Θεσπιὰς ἔφυγον, ἀφ' ὧν.... ἐν τῇ φυγῇ.

Τὸ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ χάσμα ὁ μὲν Δαρμάριος ἐν κώδ. δ συμπληροῖ ὧδε· ἀφ' ὧν *οἱ μὲν ἔπεσον ἢ τοὺς μὲν ἐφόνευον*, ὁ δὲ Οὐοιλφφλῖνος (Woelfflin) ἀφ' ὧν *τοὺς μὲν ἐζώγρησαν, τοὺς δὲ διέφθειραν*. Ἂν ὅμως παραβάλῃ τις τὰ ὑπὸ Ξενοφῶντος (Ἑλλ. 5, 4, 45) περὶ τῆς μάχης ταύτης λεγόμενα ὀρθότερον θέλει συμπληρώσῃ ὧδε· ἀφ' ὧν ΟΥ ΠΟΛΛΟΙ ΑΠΕΘΑΝΟΝ ἐν τῇ φυγῇ.

Τοῦ αὐτοῦ 2, 10, 4.

Ἐπεὶ δὲ Λευκανοὶ καταφρονήσαντες ὡς ὀλίγων ἐπὶ μῆκος ἐξέτειναν τὰ ζυγά, ὑπερφαλαγγῆσαι πειρώμενοι καὶ βουλόμενοι καί.... ἦν αὐτοῖς ἡ ἀναχώρησις ἡπλωμένης τῆς φάλαγγος παρήγγειλε τοὺς ἐπιστάτας μεταβαίνειν εἰς παραστάτην.

Ἐπὶ τοῖς μετωπίοις τοῦ Κανταβριγιείου κώδικος ὑπάρχει ἡ γραφή, *κυκλουμένη καὶ (ἢ) κεκλεισμένη*. Ἐπειδὴ τὸ χωρίον καὶ διὰ ταύτης δὲν θεραπεύεται, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ διορθωθῇ καὶ συμπληρωθῇ ὧδέ πως.

καὶ βουλομένοιΣ ΑΝΑΧΩΡΕΙΝ ΟΥΧ ΟΙΑ Τ' ἦν αὐτοῖς ἡ ἀναχώρησις κλπ.

Κατὰ ταῦτα ὁ νοῦς ὅδε· ὅτε δὲ οἱ Λευκανοὶ καταφρονήσαντες αὐτῶν ὡς ὀλίγων ἐμήκυναν τὴν τάξιν ἐκτείναντες τὰ ζυγά, ὅπως ὑπερφαλαγγήσωσιν αὐτούς, καὶ ὅτε καὶ ἐὰν ἤθελον δὲν ἠδύναντο (οἱ Λευκ.) νὰ ὑποχωρήσωσι, διότι ἡ φάλαγξ αὐτῶν ἦτο ἡπλωμένη, παρήγγειλεν ὁ Κλεανδρίδας κλπ.

Τοῦ αὐτοῦ 4, 29.

Οἱ μὲν δὴ κρημνοβάται σὺν πολλῷ πόνῳ κατὰ κορυφὴν .... ἀνίσχοντος ἡλίου τὰς ζώνας ἀνέσεισαν.

Ἐκ τῶν ἑπομένων *ὡς πάσης τῆς στρατιᾶς ἀναβαινούσης* ὁδηγούμενός τις δύναται ἀσφαλῶς πως νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἕνεκα ὁμοιότητος πρὸς τὴν ἑπομένην αὐτῇ ἐκπεσοῦσαν λέξιν γράφων:

Οἱ μὲν— κατὰ κορυφὴν ΑΝΙΟΝΤΕΣ ἀνίσχοντος ἡλίου τὰς ζώνας ἀνέσεισαν.

Τοῦ αὐτοῦ 5, 2, 6.

καὶ παρασκευάζεσθαι τὴν διαγωγὴν τῶν τριήρων ΔΙΑ τῆς περιεχούσης ἄκρας τὸν λιμένα.

Ἀναγκαία ἡ ἐκπεσοῦσα πρόθεσις *διά*.

Τοῦ αὐτοῦ 5, 5, 1.

Ἐπεὶ δὲ καὶ Λάμις ἐκ Μεγάρων ἀποικίαν ἀγαγὼν τῇ Λεοντίνων προσβάλλειν ΕΜΕΛΛΕΝ, αὐτὸς μὲν ἐκβαλεῖν ἔφη τοὺς συνοικοῦντας Σικελοὺς μὴ δύνασθαι διὰ τοὺς ὅρκους.

Ἀνάγκη νὰ προστεθῇ τὸ ἐκπεσὸν ῥῆμα *ἔμελλεν*.

Γαληνοῦ τόμ. 19, σελ. 21.

τῶν βασκάνων τινὲς ὑπὸ φθόνου τὴν πόλιν ἐπλήρωσαν ΕΙΣ μοχθηρὰς φήμΑΣ ὡς—πολλὰ τῶν οὐδ' ὅλως φαινομένων ἐν ταῖς ἀνατομαῖς γράψαιμι.

Ὀρθῶς μὲν ὁ Κόβητος λέγει ὅτι τὸ πληροῦν γενικῇ συντακτέον, ἀλλὰ δὲν ἐξηγεῖ καὶ πῶς ἡ πρόθεσις *εἰς* εἰσέφρησεν. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἀντὶ τῆς *εἰς* γραπτέον ΤΗΣ, ὅπερ ἀναγκαῖον, ὡς δηλοῖ ἡ ἑπομένη πρότασις, ὡς—γράψαιμι.

Τοῦ αὐτοῦ τόμ. 19, σελ. 334.

μέρη γὰρ εἶναι τοῦ κόσμου ταῦτα, ὡς Ἀναξαγόρας καὶ Εὐριπίδης ΙΛΥΣ δὲ οὐδὲν τῶν γιγνομένων φθείρεται, διακρινόμενα δὲ ἄλλο πρὸς ἄλλο μορφὰς ἑτέρας ἐπέδειξεν.

Ὁ Κόβητος νομίζων ὅτι ὁ Γαληνὸς ἀντιγράφει τὸ ἐν ἀποσπ. τραγικῶν σῳζόμενον τοῦ Εὐριπίδου προτείνει νὰ γραφῇ ὧδε·

ΘΝΗΣΚΕΙ δ' οὐδὲν τῶν γιγνομένων
διακρινόμενΟΝ δ' ἄλλο πρὸς ἄλλΟΥ
μορφὴν ἑτέραν ἐπέδειξεν

Ἡμεῖς δὲ νομίζομεν ὅτι τὴν ἔννοιαν μόνον τοῦ χωρίου ὁ Γαληνὸς διατηρήσας ἐν τῇ μνήμῃ οὐχὶ ἀκριβῶς ἔγραψεν

ΟΛΩΣ δὲ οὐδὲν τῶν γιγνομένων φθείρεται, διάκρινόμενα δὲ ἄλλο πρὸς ἄλλου μορφὰς ἑτέρας ἐπέδειξεν.

Τοῦ αὐτοῦ τόμ. 18, 1, σελ. 307.

ἄνω δὲ οὐδέποτε εἶδον οὐδὲ εἰς τὸ ἔξω (ὀλισθάνον), οὐ μέντοι διισχυριέω γε ΕΙ ΟΛΙΣΘΑΝΟΙ ἂν ἢ οὔ κλπ.

Ὁ *ἂν* δεικνύει ὅτι ἡ εὐκτικὴ *εἰ ὀλισθάνοι* δὲν ἔχει καλῶς· διορθωτέον λοιπὸν ΕΞΟΛΙΣΘΑΝΟΝ (=εἰς τὸ ἔξω ὀλισθάνον) καὶ τότε ὁ *ἂν* ἔχει καλῶς.

Τοῦ αὐτοῦ τόμ. 11, σελ. 187

διαδοῦντας ἐρίοις δεσμοῖς τὰ κῶλα. Γραπτέον ἐρΕοῖς ἀντὶ *ἐρίοις*.

Φλαβίου Ἰωσήπου Ἀρχ. 14, 12, 3.

τῶν ἐναντιωθέντων ἡμῖν—μήτε *πόλεων* μήτε *ἡρώων* ἀποσχομένων. Ὁ Νάβηρος νομίζει γραπτέον μήτε *ὁσίων* μήτε *ἱερῶν*· ἡμεῖς ὅμως νομίζομεν ὅτι τὸ *μήτε πόλεων* κακῶς ἀνεγνώσθη ἀντὶ μήτ' ΑΠΟ ΝΕΩΝ (=ναῶν), τὸ δὲ *ἡρώων* γραπτέον *ἡρῴων*.

Τοῦ αὐτοῦ 15, 3, 3.

Καὶ τῆς ἑορτῆς παρελθούσης εἱστιᾶτο μὲν ἐν Ἱεριχοῦντι, δεχομένης αὐτοὺς τῆς Ἀλεξάνδρας, φιλοφρονούμενος δὲ τὸ μειράκιον καὶ προελθὼν εἰς ἀΔεᾶ τόπον ἕτοιμος ἦν συμπαίζειν καὶ νεανιεύεσθαι κεχαρισμένως ἐκείνῳ.

Δικαίως ἀπορῶν ὁ Νάβηρος ἐρωτᾷ τίς ὁ ἀδεὴς οὗτος τόπος· ἐκ τῶν ἑπομένων ὅμως, *τοῦ δὲ περὶ τὸν τόπον ἰδιώματος θερινωτέρου τυγχάνοντος* κρίνων τις δύναται νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ὁ *ἀδεὴς* οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀΛεής, τουτέστι θερμός.

Αὐτόθι.

τοῦ δὲ περὶ τὸν τόπον ἰδιώματος θερινωτέρου τυγχάνοντος ΟΙ συνειλεγμένοι τάχιον ἐξῆλθον.

Ἀναγκαῖον τὸ ἐκπεσὸν ἄρθρον *οἱ*.

Τοῦ αὐτοῦ 17, 1, 1.

εἰς οὓς τὰ πάντα ἦν τοῖς βασιλεῦσιν ἀνακείμενα τοῦ οἰκείου ἀσφαλοῦς.

Γραπτέον *ἕνεκα* τοῦ οἰκείου ἀσφαλοῦς (= τῆς οἰκείας, τῆς ἑαυτοῦ ἀσφαλείας).

Τοῦ αὐτοῦ 18, 1, 5.

Τὸ μὲν εἰς ἀδικίαν φέρειν ὑπειληφότες, τὸ δὲ στάσεως ἐνδιδόναι *ποίησιν*. Γράφε *πτοίησιν* ἀντὶ *ποίησιν*.

Τοῦ αὐτοῦ 18, 7, 1.

Οὐ γὰρ ἀνεκτὸν εἶναί φησι τὸ ζῆν, εἰ Ἀγρίππας—πενίᾳ δὲ ἀπόρῳ συνών, *ὡς τελέως* αὐτῷ ἐπικουφίζεσθαι τὰ ἀναγκαῖα — ἐπανεληλύθοι βασιλεύς.

Ἀναγνωστέον ΩΣΤ' ΕΛΕΩι ἀντὶ *ὡς τελέως*.

Τοῦ αὐτοῦ 19, 1, 1.

τὴν μανίαν διὰ πάσης *ἐσομένην* γῆς καὶ θαλάσσης ἔστελλεν.

Γραπτέον ΟΙσομένην (= οἰσθησομένην) ἀντὶ *ἐσομένην*.

Τοῦ αὐτοῦ Πολ. Ἰουδ. 2, 14, 8.

ἑκάστου μετανοοῦντός τε καὶ *δὲ ἃ δέδοικεν* ἀρνουμένου.

Ὁ μὲν Βεκκῆρος ἀντὶ καὶ *δὲ ἃ δέδοικεν* γράφει *δι' ἃ δέδοικεν*, ὁ δὲ Ναβῆρος *καὶ δὴ καὶ ἃ δέδρακεν*, ἡμεῖς νομίζομεν γραπτέον *καὶ δέει ἃ δέδρακεν*.

Ἀθήνησι τῇ 26 Ἀπριλίου 1887.

Γεώργιος Α. Παπαβασιλείου.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΘΗΡΑΪΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Ἡ Μέρα καὶ ἡ Νύχτα.

Ἤτανε ἕνας βασιλέας καὶ εἶχε τρεῖς γυιούς, τὸ λοιπὸς αὐτὸς τὴ βασίλισσάν του τὴν ἐφύλαε. Ἤτανε γραμμένο, ὄντες βρεθῇ μοναχὴ θὰ τὴν πάρῃ ὁ ὄφις νὰ τὴν πάῃ στὸν κάτω κόσμο, στὰ παλάθιάν του. Τὸ λοιπὸς αὐτὸς μεγάλη φύλαξι τσί κανε, τὴν πρόσεχε. Μιὰ μέρα ἕνας ἄλλος βασιλέας τοῦ ςειλε γράμματα νὰ πάρῃ τὸ ςράτεμμά του νὰ πάῃ νὰ τοῦ βοηθήσῃ ποῦ εἶχε πόλεμο. Ἠπικράθηκε καλά, γιατὶ ποῦ νὰ φήσῃ τὴ βασίλισσάν του νὰ μὴ τὴ χάσῃ, ποῦ τὴν ἐγάπα καλά. Καλεῖ τὰ παιδιά του καὶ τωνὲ λέει. Παιδιά μου, ἂ θέλετε νἄχετε τὴν εὐχή μου, νὰ προσέξετε τὴ μητέρα σας ὁποῦ θὰ φύω ἐγώ. Ὡς τήνε φύλαα ἐγώ, νὰ μὴν τὴ χάσετε καὶ τότες θὰ χαθῆτε ἐσεῖς ἀπὸ ἐμένα καὶ ἐγὼ πάλι ἀπὸ ἐσᾶς. Ἔγνοιά σου, πατέρα μου, καὶ πειὸ καλὰ θὰ τὴ φυλάξωμε καὶ οἱ τρεῖς ἀπὸ τοῦ λόου σου. Ἦφυε ὁ βασιλέας καὶ πάει στὴ δουλειάν του. Ἠμείναν τὰ παιδιά, ἠπροσέχαν τὴ μάννα πειὸ καλὰ ἀπὸ τὸν πατέρα. Μὰ ἦρχουντα μιὰν ἑορτή, σὰ στὸν Ἅϊ-Γιάννη τὸ Μονόλιθο, ἀλάργα ἀπὸ τὴ χώρα. Τὸ λοιπὸς ἠπήαινε ὅλη ἡ πόλι, γιατὶ ἠπέρνανε ὅλοι τσὶ δεσποτάδες καὶ παππάδες νὰ κάμουνε συλλείτουργο. Πᾶνε ἡ δικαῖς τσι, λέει, νἄρθῃς καὶ σὺ στὴ γηορτή. Δὲν ἔρχομαι, γιατὶ λείπει ὁ βασιλέας. Αὐτὴ δὲν ἤθελε, πιάνουνε τὰ παιδιὰ οἱ μπαρμπάδοι κι' ἡ κεράδες νὰ τὴν πάρουν τὰ παιδιὰ νὰ πᾶνε στὸ ἁγιομνήσι αὐτό. Ἦρθε ἡμέρα, ἠσηκωθήκανε, πᾶνε ὅλοι στὴν ἐξοχὴ αὐτοὶ μὲ τὰ παιχνίδιάν τωνε, μὲ φαγειὰ μὲ ὅλα. Ἐκεῖ ὁποῦ ἐπήανε, ἐθυμήθηκ' ἡ βασίλισσα πῶς ἔχει ἕνα περιβόλι σ' αὐτὸ τὸ μέρος καὶ ἤθελε νὰ καταίβῃ. Καταιβαίνει, πάει, τηνὲ βρίσκει ὁ ὄφις μοναχή, τὴν ἁρπᾷ καὶ φεύγει. Γυρεύγουνέν τηνε μονομιᾶς τὰ παιδιὰ καὶ ὅλοι· ναί· ἔγεινε ἄφαντη· πᾶνε στὸ σπίτι καὶ μαυροφορέζουνε τὸ παλάτι. Τὸ λοιπὸς ἠκάτσαν τὰ παιδιὰ καὶ ἠκλαίανε ὄχι τόσο γιὰ τὴ μάνα, παρὰ πῶς θἄρθῃ ὁ πατέρας. Καὶ καλὰ ἤπηρε τὴ νίκη ὁ βασιλέας σὲ τόσον καιρό, νὰ καὶ ἔρχεται. Θωρεῖ τὸ παλάτι μαυροφορεμένο· λέει τὴν ἔπαθα· πᾶνε

καὶ τονὲ παρηγορήσουνε· λέει δὲ θέλω κανένανε νὰ δῶ, γιατὶ τὰ ξέρω ὅλα,ἤχασα τὴ βασίλισσά μου. Πάει ςὸ παλάτι καὶ λέει τῶν παιδιῶν του· νὰ μὴ φανερωθῇ κανένας μπροστά μου, γιατὶ ἀφοῦ ἠχάθηκε ἡ μάνα σας, νὰ χαθῆτε καὶ σεῖς· νὰ μὴν ἀκούσω ποῦ εἶστε καὶ ποῦ βρίσκεστε. Ἐσεῖς ποῦ τὴ χάσετε, θὰ πᾶτε νὰ τὴ φέρετε. Πέρνουνε τ' ἅρματάν τωνε καὶ τὰ ἀλόγατάν τωνε καὶ χρήματα καὶ φεύγουνε. Σὲ πολὺ δρόμο βραδυάζουνται σ' ἕναν παλάτι· μπαίνουνε βλέπουνε ἐκεῖ ὅλαις τσὶ περιποίησεις νὰ ἡσυχάσουνε, χώρις κανέναν ἄνθρωπο μέσα. Αὐτοί, βρὲ ἂς φᾶμε, νὰ πιοῦμε κι' ὅποιος ἔρθῃ, ἂς κοπιάσῃ. Ἀφοῦ ἠποδειπνήσανε, πέφτουν οἱ δυὸ μικροὶ καὶ ὁ πρῶτος νὰ φυλάῃ βάρδια. Ἐκεῖ ὁποῦ ἠκάθουντα, μέσ' τὰ μεσάνυχτα, μὴν ἀκούσῃ παρὰ σὰ βρουχησμό, ῥουχαλισμὸ καὶ σὰ σεισμὸς μεγάλος. Βγαίνει μπροστὰ στὰ κατώφλοια, βγάζει τὸ σπαθάκι του καὶ τ' ἀνεμίζει κι' ἠπερίμενε νὰ δῇ ἴντα θὰ φανερωθῇ. Ἐκεῖ βλέπει ἕνα λεοντάρι καταιβάζει τὸ σπαθί, τὸ κάνει δυὸ κομμάθια· τὸ ῥίχτει στὰ γκρεμνά, σκουπίζει τὰ αἵματα. Ξημερώνει, παίρνει τ' ἀδέρφιάν του, φεύγουνε, δὲν τωνὲ λέει πρᾶμα. Ἐκεῖ σὲ πολὺ δρόμο βραδιάζονται πάλι σὲ ἄλλον ἕνα καλλίτερο παλάτι ἠκαλοπεράσανε χωρὶς κανέναν ἄνθρωπο μέσα καὶ μένει ὁ δεύτερος πάλι ὅλη νύχτα νὰ φυλάῃ βάρδια. Σηκώνεται τὰ μεσάνυχτα ὁποῦ ἤκουσε μεγάλο ῥεμπελιό, τοῦ μπροβαίνει ἕνα λεοντάρι, καταιβάζει τὸ σπαθί, τὸ κάνει δυὸ κομμάτια. Ἀφοῦ ἠσκότωσε αὐτό, πάει νὰ τὸ ῥίξῃ, βλέπει ἄλλον ἕνα καὶ τοῦ 'ρχουντα ξαπίσω τὸ σκοτώνει κι' αὐτό. Ἔπειτα τὰ ῥίχτει στὰ γκρεμνά, ξημερώνει, τσὶ παίρνει φεύγουνε. Ἐκεῖ ὅποῦ ἠγυρίζανε χώραις χώραις γιὰ νὰ βροῦνε τὴ μάναν τωνε, ἐβραδειαστήκανε πάλι σ' ἕνα παλάτι. Τὰ ἴδια κι' αὐτινοῦ κι' ἠφύλαε ὁ μικρὸς βάρδια. Τὸ λοιπὸς τὰ μεσάνυχτά τοῦ 'ρχονται τρία λεοντάρια, σκοτώνοντας τὸ ἕνα τὸ ἄλλο. Ἀφοῦ τὰ σκότωσε καὶ πάει νὰ τὰ ῥίξῃ στὰ γκρεμνὰ νὰ μὴ φανοῦνε στ' ἀδέρφιάν του, τοῦ σβύνει τὸ φῶς καὶ μένει στὰ σκοτεινά. Ἠθώριε ἀποδῶ ἀποκεῖ νὰ 'βρῃ φῶς, μὰ δὲν ἤβλεπε. Στὰ πολλὰ βλέπει μιὰ φωθιὰ μακρυὰ ἀποδῶ καὶ τὴν πόλι, παίρνει τὸ φαναράκιν του καὶ πάει κατὰ τὴ φωτιά. Στὸ δρόμο ποῦ ἠπήαινε τοῦ παντοῦνε δυὸ γυναῖκας κι' ἠμαλώνανε. Μωρέ, λέει, ποιαῖς εἶστε σεῖς. Ἐμεῖς εἴμεθα ἡ Μέρα καὶ ἡ Νύχτα κι' ἀκόμη δὲν ἠνύχτωσε καὶ θέλει κιόλα νὰ ξημερώσῃ. Τσὶ παίρνει καὶ πάει κατὰ τὴ φωθιά. Αὐτὴ ἡ φωθιὰ ἦτανε ἕναν παλάτι, ὁποῦ ἐκατοικούσανε μέσα 40 δράκοντες. Ἀφοῦ ἤφταξε τὸ παιδὶ τὴ φωθιά, ἅφτει τὸ φανάριν του καὶ καταιβάζει τὸ καζάνι ποῦ εἶχαν ἀπάνω κι' ἠβράζανε κρέας. Εἶχανε καὶ μιὰν πήττα τόσο

μεγάλη ψημένη έκεϊ. Τὸ λοιπὸς στραμπουλᾶ τὸ παιδὶ ἕναν μπαρτσᾶ πήττα, σουρόνει καὶ ἕναν κομμάτι κρέας καὶ παίρνει τὸ φανάριν του ἀφτούμενο καὶ φεύγει. Ὁ δράκος ποῦ τανε 'κεῖ κι' ἠμαέρευγε, τρέχει ἀπάνω καὶ λέει τῶν ἀλλινῶνε δράκοντα· μωρέ, λέει, ἀδέρφια, ὁ μεγαλείτερός μας ηὑρέθηκε· καὶ ποῦντος· λέει νὰ ἥκαμε αὐτὰ καὶ τοῦτα καὶ ἦφυε· λέει νὰ τονὲ διαήρωμε· τρέχουνε καὶ τονὲ διαέρνουνε· καὶ τοῦ λένε· ἐσὺ όποῦ ἔχεις τόσην ἀντρεία καὶ ἠκαταίβασες μοναχός σου τὸ καζάνι, εἶσαι ἀρκετὸς νὰ μᾶς ἐβοηθήσῃς νὰ πατήσωμε τὸ κάστρο τὸ βασιλικό· ποῦ πολεμοῦμε ἀπὸ τόσον καιρὸ καὶ δὲν εἴμεστα ἄξιοι· νὰ πάρωμε ὁποῦ ἔχει τρεῖς θυατέραις καὶ τὸ βασιλέα σκλάβο. Αὐτὸς πῶς νὰ κάμῃ, ποῦ ηὑρέθηκε 'στὰ κακὰ στενά. Ἀρκετὸς εἶμαι, βρὲ παιδιὰ νὰ σᾶς ἐβοηθήσω. Τηνὲ λέει θὰ κάμετε μιὰ σκάλα σιδερένια ψηλὴ ν' ἀναίβωμε ἀπάνω στοῦ κάστρου τὴν κορφή. Εἶπέν το, ἠγείνηκε. Τὴ βάνουνε τὴ σκάλα καὶ τωνὲ λέει, ἐγὼ θ' ἀναίβω πρῶτα καὶ ἕνας ἕνας θ' ἀναιβαίνῃ, ὥστε ποῦ νὰ μαζωφτοῦμ' ὅλοι. Ἠβάλαν' ἀρχὴ κι' ἠναίβαινε ἕνας ἕνας, ξεσπαθωμένος, αὐτὸς δυὸ κομμάθια καὶ μέσ' τὴν ταράτσα τοῦ κάστρου. Ἐτσαδὰ περνᾷ καὶ τσὶ 40 ἀπὸ τὸ σπαθίν του καὶ τσὶ ξαπλαριάζει ἀπὰ στὴν ταράτσα. Τότες λέει μὰ νὰ δῶ 'γὼ ἴντα γυρεύγαν' αὐτοὶ ἀπὸ παδᾶ· βλέπει στσ' ἀπάνω σκάλαις τσὶ ταράτσαις τὴν πρώτη βάρδια τοῦ βασιλέα, ἄλλοι κοιμισμένοι κι' ἄλλοι ξυπνητοί. Ἐκεῖνο ὅλο τσὶ σκότωσε, τσὶ πατεῖ κι' ἠπέρασε τὴν πρώτη βάρδια. Πάει παρακάτω βρίσκει τὴ δεύτερη, τὸ ἴδιο. Πάει ὡς μέσα στοῦ βασιλέα τὴ κάμαρη κι' ὅσοι τοῦ παντούσανε ὅλοι τσὶ σκότωνε. Βλέπει τὸ βασιλέα κι' ἤτανε ὁ βεζύρης του κοντά του κι' ἠκουβέδιαζε· δίνει μιὰ κι' αὐτινοῦ τονὲ σκοτώνει· τὸ βασιλέα δὲν ἠπείραξε. Βλέπει δίπλα μιὰν κάμαρη, μπαίνει μέσα· βρίσκει καὶ τσὶ τρεῖς κόραις τοῦ βασιλέα κι' ἠκοιμούντανε· ἠβάστα τῶν ἀδερφιῶν του τὰ δαχτυλίδια αὐτός. Τὸ λοιπὸς πάει στὴν πρώτη, βγάνει τὸ δαχτυλίδιν τσι καὶ τσὶ βάνει τοῦ πρώτουν του ἀδερφοῦ, στὴ δεύτερη τὸ ἴδιο· στὴ μικρὴ θέχτει τὸ δικόν του, σκύβγει καὶ τὴ φιλεῖ καὶ σηκώνεται καὶ φεύγει. Ἦφυε πειά, ἀναιβαίνει στὴν ταράτσα, βρίσκει τὴ σκάλα, καταιβαίνει. Πιάνει τὴ σκάλα καὶ τηνὲ φουντάρει μέσα σ' ἕναν ποταμὸ καὶ παίρνει τὸ φαναράκιν του καὶ τζιρίτι. Ἠτράβα καὶ τὴ Μέρα καὶ τὴ Νύκτα μαζίν του ὅπου ἠπίαινε. Πάει ἐκεῖ στὸ παλάτι σκουπίζει τὰ αἵματα, ῥίχτει τὰ λεοντάρια κι' ἔπειτα λεῖ τὴ μέρα καὶ τὴ νύχτα, μέρα μεσημέρι. Ἀμέτε, λέει, φίλοι μου, τώρα στὸ καλό· σᾶς εὐχαριστῶ. Καββαλικεύγουνε τὰ παιδιὰ φεύγουνε, ὤ καϋμένε, λέει,

ἐσὺ μᾶς ἔφηκες πολλὴ ὥρα κι' ἠκοιμηθήκαμε. Τὸ λοιπὸς γυρίζουνε τὰ παιδιά, πᾶνε σὲ μιὰ χώρα ἀκατοίκητη, ἠγυρίσαν' ὅλο τὸν κόσμο, δὲν ἠφήκανε καμμιὰ χώρα. Ψάχουν τὴ χώρα, βρίσκουνε ἕνα σπίτι ὤ, καλὸ στὰ παιδιά μου. Ἴντα θυμητικὸ κι' ἤρθετε ἐδῶ, ὁποῦ εἶστε χαμένοι; πῶς ἤρθετε; Καθίζουν τὰ παιδιὰ καὶ τσὶ λένε πῶς ἐχάσαν τὴ μητέρα των καὶ γυρίζομε χρόνοι κι' εἶνε ἀδύνατο νὰ μάθωμε· παιδί μου νὰ σταθῆτε ἐδῶ ὁποῦ ἔχω ἕνα γυιὸ καὶ εἶνε βασιλέας τῶν λεονταριῶν καὶ αὐτὸς θὰ ξέρῃ. Τωνὲ δώνει τρεῖς μπατσαῖς, τσὶ κάνει τρεῖς κούπαις, τσὶ θέχτει ἀπὰ στὸ τραπέζι — Εἶχε τραπέζι στρωμένο κι' ἦρθε ὁ γυιός τσι, ἦχι μητέρα, ἀνθρωπινὸ κρέας, μοῦ μυρίζει. Λέει, δὲ ξέρεις, παιδί μου, πῶς ἐδῶ δὲν ἔρχεται κανείς, παρὰ κάτσε νὰ φᾷς. Τὸ λοιπὸς τρώει καὶ καθίζει νὰ ξεκουραστῇ τὸν ἐρωτᾷ, τονὲ χαδεύγ' ἡ μάνναν του· ὦ παιδί μου, νὰ δῇς τωραδὰ τρία βασιλόπουλα δὲ θενὰ τὰ φᾷς; Λέει ὄχι μητέρα μου, μὰ τὴ δύναμί μου δὲν τὰ πειράζω. Τωνὲ χτυπᾷ αὐτή, τσὶ κάνει ἀθρῶποι, τσὶ δέχεται αὐτός· καὶ πῶς ἤρθετε ἐδῶ, ἅ, λέει καϋμένε· ἡ μάνα σου ἐκεῖ ὁποῦ εἶνε εἶνε, εἶνε ἕνα μεγάλο βάθος καὶ θὰ πᾶτε μὲ σκοινιὰ σὲ τόσοι χρόνοι νὰ καταίβετε ἓν νὰ σκοτώσετε τὸν ὄφι νὰ τὴν πάρητε· ἀλλῆς λοῆς δὲν μπορεῖτε νὰ τὴν εὕρητε· ἐγὼ μοναχὰ μπορῶ καὶ πάω ἐκεῖ δά.

Τῶν ἔβγαλε τραπέζι κι' ἠφάανε κι' ἠφύανε· κι' ἠφύανε· κι' ἄς τσ' ἀφήκωμε τώρα αὐτοὶ ποῦ πᾶνε καὶ περπατοῦνε κι' ἂς πιάσωμε τὸ βασιλέα ὁποῦ ἠξύπνησε καὶ θωρεῖ τὸ σύντροφόν του κοντά του σκοτωμένο, τονὲ πιάνει τρομάρα καὶ σηκώνεται ἀπάνω συνάερος ἀπὸ τὸ φόβον του. Μωρὲ λέει, ἠπατήσανέ με οἱ δράκοι ὤ! ἴντα θὰ γενῇ τώρα. Βγαίνει, θωρεῖ, δυὸ τρεῖς τέσσερες βάρδιαις σκοτωμένοι, τὰ χρειάστηκε στὰ γερά. Ἐκεῖ φωνάζοντας ὁ βασιλέας ἤννοιωσε τὸ ἄλλο ἀποδέλοιπο στράτεμμα νὰ δῇ τὶ ἔχει ὁ βασιλέας καὶ φωνάζει. Λέει μὰ βασιλέα μου ἀφοῦ φοβᾶσαι· πῶς ἠμπήκαν' οἱ δράκοι; δὲν ἤθελε νὰ μᾶς ἐσκοτώσουνε καὶ μᾶς καὶ σένα τὸν ἴδιο; Δὲ βλέπετε πόσο ἀσκέρι εἶνε σκοτωμένο, κι' ἀκόμη μοῦ λέτε πῶς δὲν εἶνε οἱ δράκοι· ὡς τὸν ποταμὸ ἤτρεχε τὸ αἷμα. Βγαίνοντας ὁ βασιλέας ἀπὰ στὴν ταράτσα, θωρεῖ τσὶ δράκοι ὅλοι ἀξαπλωμένοι. Ὅση λύπη καὶ τρομάρα ἠτράβηξε, τόση χαρὰ εἶδε ὡς εἶδε τσὶ δράκοι σκοτωμένοι. Τὸ λοιπὸς ἠχάρηκε ὁ βασιλέας πῶς ἠγλύτωσε τὸ παλάτι του καὶ τσὶ κόραις του κι' ἠκούστηκαν σ' ὅλη τὴν πόλι ἡ χαραῖς τοῦ βασιλέα. Μὰ δὲν ἦταν ἄξιος νὰ καταλάβῃ πῶς ηὑρεθήκανε οἱ δράκοι ἀπάνω· τότες ὁ βασιλεὺς ἀξαδειάζει (ῥίχτει) τσὶ δράκοι στὴ θάλασσα καὶ μέ-

νουν στὸ παλάτι ἐκεῖνοι ὅλοι οἱ θησαυροί. Βγαίνουν κι' ἡ κόραις του· ὢ λέει, πατέρα μου, δὲ βλέπεις ποῦνε τὰ δαχτυλίδιά μας ἀλλαμένα; δὲ θωρεῖτε, λέει, κόρη μου, ποῦ μᾶςε γλυτώσανε νὰ τὸν εὕρωμε, παρὰ θωρεῖτε τὸ δαχτυλίδι; 'Αμέτε βάλετ' ἄλλα. Ἤβγαλ' ὁ βασιλέας διαλαλισμὸ παντοῦ ὅποιος ἠσκότωσε τσὶ δράκοι νὰ παρουσιαστῇ νὰ τοῦ δώσῃ τὴν εὐχαρίστησι. Ἤκαμε πολλὰ ὁ βασιλέας, ἀδύνατο νὰ βρεθῇ ἐκεῖνος ποῦ τονὲ γλύτωσε. Ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ νὰ κάμω ἕνα ξενοδοχεῖο σὲ μιὰ στράτα, ὁποῦ νὰ μὴν μπορῇ ἃ δὲν περάσουνε ὅλος ὁ κόσμος ἀποκεῖ. Νὰ μπαίνουνε νὰ τρῶνε, νὰ πίνουνε, νὰ μοῦ λένε ὅ,τι κάνανε στὸν καιρόν τωνε, ἴσως νὰ τὸν εὕρῃ. Τὸ λοιπὸς ὁ βασιλέας ἡμεροξημέρωνε στὸ ξενοδοχεῖο μὰ τίποτης. Στὰ πολλὰ ἠπεράσαν κι' αὐτὰ τὰ παιδιὰ ἀποκεῖ. Τὰ βλέπουνε, τὰ βάνουνε μέσα, κουρασμένα, ἐλεεινὰ τὰ κακομοίρικα.'Ηκάτσανε ςὴν τράπεζα κι'ὁ βασιλέας μαζί· τωνὲ λέει· ὅ,τι εἴδετε κι'ὅτι ξέρετε, παιδιά μου, νὰ μοῦ πῆτε. Λέει ὁ πρῶτος· βασιλέα μου ἐμεῖς εἴμεστα τοῦ τάδε βασιλέας παιδιὰ κι'ἠφύαμε ἀπὸ τὸ παλάτι μας παρὰ ἕναν λεοντάρι ὁποῦ ἠσκότωσα σ' ἕναν παλάτι ποῦ κοιμηθήκαμε· ὁ β' κι'ἐγὼ λέει βασιλέα μου ἐσκότωσα δύο λεοντάρια σὲ ἄλλον ἕναν παλάτι.'Ακούει ὁ πρῶτος αὐτὸς ἕνα κι'ἐκεῖνος δύο, σὰ νὰ ψυχράθηκε.Ἤρχισε κι'ὁ μικρὸς καὶ κινᾷ καὶ τοῦ λέει ὅλα. 'Ακούει ὁ βασιλέας σηκώνεται καὶ τονὲ βάνει στσ' ἀγκαλιαῖς του. 'Ακούοντες τ' ἀδέρφιάν του πῶς ἤκαμε αὐτὰ ὅλα, ἠμπήκανε σὲ μεγάλη βηλιά, σὲ μεγάλη στενοχωριά. Θωρῶντες τὸ βασιλέα, πῶς τὸν ἔβαλε στὴν ἀγκαλιάν του καὶ τσὶ παίρνει καὶ τσὶ πάει στὸ παλάτι, μιὰ ζηλιὰ καταχαμμένη. Τότες ἄφηκε τὸ ξενοδοχεῖον ὁ βασιλέας κι' ἠμπαίνανε κι' ἠτρώανε ὁ κόσμος Τὸ λοιπὸς πάει ὁ βασιλέας στὸ παλάτι ἑτοιμάζει τὸ γάμο, στεφανώνει τὸν πρῶτο μὲ τὴν πρώτην του κόρη. Τὴ δεύτερη Κυριακὴ στεφανώνει καὶ τὸ δεύτερο. Τὴν ἄλλη Κυριακὴ ποῦ ἤτανε τοῦ μικροῦ ὁ γάμος, ἤκαμ' ὁ βασιλέας τὰ δυνατάν του τὸ δὲ δὲν ἠμπόριε. Τὸν ἐγάπα ὁ βασιλέας· κι' ἤτανε αὐτὰ ἀγαπημένα τὰ βασιληόπουλα μὲ τσὶ γυναῖκές τωνε κι' ἠπερνούσανε καλά. Ἔλα ἠκάτσανε ἕνα μῆνα μὰ ἠθέλανε νὰ πᾶνε νὰ βροῦνε τὴ μάναν τους ποῦ ἠμάθανε ποῦ εἶνε. Ἡ γυναῖκές τωνε λέει, θἄρθωμε κι' ἐμεῖς. Καὶ καλὰ τσὶ ἑτοιμάζει ὁ βασιλέας φεύγουνε κι' ἡ τρεῖς του κόραις. Μὰ ὄντας ἠτοιμάζουντα νὰ φύουνε, βγάνει ἡ μικρὴ καὶ δίνει τοῦ βασιληόπουλούν τσι μιὰν ταμπακέρα μαλαματένια, μὰ ἤτονε ἀρχαῖο πρᾶμα, ὡραῖο· φύλαξέ το βασιληόπουλο καμμιὰ φορὰ νὰ ξεβαρεθῇς. 'Ηφύανε, πηαίνουνε, ἠπήρανε καὶ σκυλιὰ μαζίν τωνε ὄχι λία παρὰ πολλά. Στὸν πολὺν καιρὸ φτάνουνε σ' ἐκεῖνο τὸ

ῥημονῆσι, τὸν ἐρημότοπο, θωροῦνε, ψάχουνε, βρίσκουνε ἕνα χάος καταμεσῆς τοῦ χωριοῦ αὐτινοῦ, ὅπου τόσο μηδὲ τέλος ἠθωρούσανε τὰ μάθιάν τωνε μηδὲ ἀρχὴ μηδὲ πρᾶμα. Λέει, τώρα, λένε τοῦ πρώτου νὰ δεθῇς ἐσὺ ποῦ 'σαι πρῶτος νὰ σὲ καταιβάσωμε μεῖς· λέει ἐγώ,δουλιῶ, δὲν καταιβαίνω—μὰ ἠζηλεύγανε τοῦ μικροῦ κακά.—Πιάνει δένουνε τὸ δεύτερο, πάει πῶς θ' ἀγναδιάσῃ, δὲν ἠμπόριε νὰ καταίβῃ ἠδούλια. Λέει ὁ μικρός, λέει βασίλισσά μου ἀφοῦ δὲν καταιβαίνουν' αὐτοί, θὰ καταίβω 'γώ. Λέει μὴν καταίβῃς, λέει, θὰ καταίβω. Δὲν τσὶ πέρασε· δένεται· τονὲ καλουμάρουνε κάτω στὸ βύθι. 'Ηκαλουμάρανε δυὸ τρεῖς μέραις καὶ ποῦ νὰ φτάξῃ νά βρῃ πάτο, γῆς νὰ πατήσῃ. 'Αφοῦ ἠπάτησε στὴ γῆς, κι' ἠπάτησε στὴν αὐλὴ τοῦ ὄφι. Τὸ λοιπὸς θωρεῖ τὴ μητέραν του κι' ἠκάθουντα κι' ἠψείριζε τὸν ὄφι κι' ἠκοιμούντανε (ὁ ὄφις) στὴν ποδιάν τσι. Τότες ὡς τονὲ θωρεῖ ἡ μάναν του τὸν ἐγνώρισε· ἄχ, λέει, παιδί μου, φύα, γιατὶ θὰ χαθῇς· (μὲ τὸ νόημα ὄχι μὲ μιλιὰ νὰ μὴν ξυπνήσῃ). Τότες τσὶ φωνάζει, μητέρα μου, σώπας μὴ μιλῇς νὰ μὴ ξυπνήσῃ κι' ἔννοιά σου. Βγάν' αὐτὸς ἀπὸ τὸ στῆθό του μιὰ σαΐττα φαρμακερὴ καὶ τὴν ἔχει τοῦ ὄφι καὶ τονὲ φαρμακώνει, τονὲ τρυπᾷ καὶ ἀπομένει ξερός· ἠτσούνα κι' ἠψόφησε. Τότες σηκώνεται ἡ βασίλισσα συνάερη καὶ βάζει τὸ γυιόν τσι μέσ' τὴν ἀγκαλιάν τσι, κλάμματα, χαραῖς ντομάνι. Παιδί μου, πῶς ἦρθες, ποῦ τό ξερες, ποῦ τό 'μαθες κι' ἦρθες παδά; τσί πε ὅλα τὰ τρέχοντα. Τότες, δένει τὴ μητέραν του καὶ κάνει σκινί, σινιάλο, ὥστε ποῦ δὲν ἠκούανε, δὲν ἠβλέπανε οἱ ἀποπάνω καὶ τραβοῦνε· τραβοῦνε τὴ μητέραν τωνε· ὕστερα· λέει νὰ ῥίξωμε ν' ἀναιβάσωμε τὸν ἀδερφό σας· λει νὰ μὴ σταθῇ, νὰ μὴ βρεθῇ στὴ γῆς τὴν οἰκουμένη. Παίρνουνε τὰ δυὸ βασιληόπουλα τὴ μάννα καὶ τσὶ γυναῖκαις τσὶ τρεῖς καὶ τζιρίτι, πᾶνε στὸ βασιλέα. 'Ηγυρεύγανε νὰ πάρουνε καὶ τὸ ἄλογο ἐκεινοῦ, μὰ ἐκεῖνο ἠχιλιμίντρα καὶ δὲν ἤθελε. Τότες ἀφοῦ ἠπήανε, ἀρωτᾷ ὁ βασιλέας γιὰ τὸν ἄλλο τὸν γυιό· λέει πατερα μου· τὰ θερία ἀποδῶ ἀποκεῖ ἠχάθηκε. 'Ημαυροφέρεσέ τὸ παλάτι ἀπὸ τὴ λύπην του. 'Η βασίλισσα ἡ γυναῖκα αὐτινοῦ ἠκλειδώθηκε σὲ μιὰν κάμαρα κι' ἤκλαιε μέρα νύχτα τὸ βασιληόπουλό τσι. 'Ηρώτηξε ὁ βασιλέας καὶ τί κοπέλα εἰν' αὐτή. Λέει εἶνε ἡ κουνιάδα μας λεύτερη καὶ θέλει παντρειά, νὰ τὴν παντρέψωμε. Ἄς ἀφήκωμε αὐτοὶ κι' ἂς πιάσωμε κεῖνονε. Ἄχ λέει τί ἔπαθα, κι' ἴντα θὰ γενῶ, θὰ χαθῶ. Τὸ λοιπὸς μπαίνει μέσα στὰ παλάθια· γυρίζοντας ὅλα αὐτὰ μιὰ μέρα ἠστουπίρισε. 'Αφοῦ ἠπέρασε ὅλαις τσὶ κάμαραις βγαίνει σὲ μιὰν πεδιάδα, σὲ μιὰν ἐξοχή. 'Εκεῖ βλέπει μιὰ γρηὰ τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδί τὴ γρηά.

Βρὲ λέει, παιδί μου, καὶ πῶς εὑρέθηκες ἐπειδή, ποῦ ἐδῶ δὲν εἶνε παρὰ ὁ ὄφις κι' ἐγώ. Ἄ λέει μητέρα μου· νὰ σοῦ ποῦ τὸν καημό μου καὶ τὸ πάθος μου, θὰ μὲ λυπηθῇς. Τσὶ τά' πε· καὶ τοῦ δείχτει σ' ἕναν ἁλῶνι μὲ τὰ τρία ἀρνιὰ ἕνα κόκκινο ἕνα μαῦρο κι' ἕνα ἄσπρο πειὸ βαθειά. Θὰ πᾷς νὰ τὸ κυνηγήσῃς κι' ἀνὴ πιάσῃς τὸ ἄσπρο θάβγῃς ἀπάνω, ἂν πιάσῃς τὸ κόκκινο θὰ πᾷς πειὸ κάτω, ἂν πιάσῃς τὸ μαῦρο θὰ χαθῇς· παρὰ ἄμε καὶ πολέμησε νὰ πιάσῃς τὸ ἄσπρο. Τὸ λοιπὸς πάει καὶ πολεμᾷ καὶ πιάνει τὸ κόκκινο, πάει πειὸ βαθειά. Μὰ ἠβάστα τοῦ ἀλόγουν του τσὶ τρίχαις κι' ἠναίβηκε πάλι στὰ ἴδιάν του· κλαίει ὀδύρεται ἐκειδὰ μέρα νύχτα. Ἐκεῖ ὁποῦ ἠκάθουντα στὸ μέρος ποῦ καταίβηκε, ποῦ ἥλιος δὲν ἤφτανε νὰ πάῃ ἀπὸ τὸ βύθος τὸ πολύ, ἠθυμήθηκε τσὶ βασίλισσας τὴν ταμπακέρα. Γείνοντάς το αὐτό, τό 'βλεπε, ἠτρέχαν τὰ μάθιάν του. Τὴν ἀνοίει μὴ δῇ παρὰ ἀνθρωπάκια μιλιούνια τῶν μιλιουνιῶ καὶ μὲ μιὰ φωνὴ ἠφωνάξανε ἀφέντη, τὶ ἤθελες καὶ μᾶς ἔβγαλες στὴν τρυφερίτσα, πέ μας γλήορα γιατὶ σὲ φάαμε. Ἠσάστισε τὸ βασιληόπουλο ἀπὸ ἀσκέρι, τωνὲ λέει· νὰ μὲ βγάλετε ἀποδῶ ποῦμαι ἀπάνω· ὁ λόγος ἀκόμη ἦστεκε κι' ἀπάνω τὸν εἴχανε ἀπὸ τὰ βύθη. Λέει τώρα βάλε μας στὴ θέσι μας, γιατ' εἶνε γιὰ κακό σου. Κλειδώνει τὴν ταμπακερα χάνουνται. Ἐκεῖ νὰ τὸ ἄλογο, τονὲ θωρεῖ, χύνεται, τονὲ βάνει στὴν ἀγκαλιάν του καὶ τοῦ κανε τσὶ χαραῖς. Ἀφίνει τὸ ἄλογο στὸ δάσος καὶ μια καὶ δυὸ μέσ' τὴν πόλι. Πάει στὸ περιβόλιν των στὸν περιβολάρη. Ἄ λέει μάστορη, δὲ μὲ κρατίζεις κι' ἐμένα ἐδῶ γιά ναν κομμάτι ψωμὶ κι' ὅ,τι μπορῶ νὰ σοῦ κάνω; Ἴσα ἴσα παιδί μου, ποῦ ἠχρειαζούμου ἕναν ἄνθρωπο· μὰ θέλω, μάστορη, νὰ μοῦ δώκῃς ἕνα καμαράκι μέσ' τὴν αὐλὴ χωριστὸ νὰ κάθωμαι ἐγώ.—Νὰ τὄχῃς, παιδί μου τὸ ζήτημά σου. Ἄς ἀφήκωμ' αὐτοὶ κι' ἂς πιάσωμε αὐτὴ ποῦ πάει καὶ τσὶ λέει ὁ βασιλέας κόρη μου, θέλω νὰ σὲ μπατρέψω, καὶ νὰ μοῦ πῇς τὴ γνώμη σου, ποῦ ηὔρηκα ἕνα βασιληόπουλο καλό. Βασιλέα μου ἀφοῦ θέλεις νὰ μὲ παντρέψῃς, θέλω νὰ βρεθοῦνε τὰ νυφικὰ μέσα στὸ καρύδι καὶ ἐτσὰ θὰ παντρευτῶ. Ὁ βασιλέας· καὶ κόρη μου, γίνεται ποτὲς τὰ φορέματα μέσα στὸ καρύδι; λέει, γίνουνται. Μὰ αὐτὴ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸ παλάτι τωνε δύο καρύδια, δύο φουντούκια, καὶ δύο ἀμύγδαλα· τὰ τρία τοῦ ἀνδροῦς τσι καὶ τὰ τρία δικάν τσι καὶ τἄχε ϛὸν ντουρβᾶ τἀλόγου βαρμένα· καὶ γιὰ νὰ τὸ μάθ' ὁ ἄνδρας τσι καὶ νὰ δῇ ἂν ἐγλύτωσε, τὄπε αὐτό. Ὁ βασιλέας ἤκαμε τέμπρι ὁλωνῶν τῶ μαστόρω (ἐμήνυσε, ἀνεζήτησε) δὲν ἠμπόριε νὰ κάμῃ τίοτες· ὁ περιβολάρης του ἦταν κι' ἐκεῖνος μάστορης, ἤρραβγε. Τοῦ φωνάζει λοιπὸ

κι' αὐτινοῦ στὸ τέλος τέλος. Λέει, ἐσύ σαι ἀρκετὸς νὰ βάλῃς τὰ φορέματα μέσ' τὸ καρύδι καὶ νὰ μὴ μοῦ τὸ ἀρνηθῇς. Ὁ κακομοίρης φεύγει ἀπὸ τὸ παλάτι μαραμμένος σκασμένος στὸ περιβόλι. Τονὲ θωρεῖ ὁ φίλος ποῦ νὲ κεῖ· μάστορη τί ἔχεις; πρᾶμα, δὲν τοῦ φανερώνει. Θὰ μοῦ πῇς, τονὲ παρακαλεῖ. Λέει ἴντα νὰ σοῦ πῶ ὁ βασιλέας μ' ἔχει στὰ κακὰ στενὰ νά . . . Ἄ λέει μάστορή μου· ἄμε νὰ τοῦ πῇς μιὰ σακοῦλα καρύδια, ἕνα μπαρτζᾶ (κομμάτι) μεταξωτό, ἕνα ψαλίδι καὶ μιὰν μπουκάλα ῥώμη. Πάει τὰ παίρνει στὴν κάμαράν του. Τοῦ λέει μὴν τύχῃ καὶ ἔρθῃς ἀπόψε καὶ δῇς τὴ ντέχνη μου, τὴ μαγική μου, γιατὶ θὰ χαλάσῃ καὶ ἴσα ἴσα εἶσαι χαμένος. Ἠκλειδώθηκε αὐτός, ἤσπα καρύδι κι' ἤκοβγε τὸ μεταξωτὸ κι' ἤπινε ῥόμι. Αὐτὸς φεύγει κρυφὰ κρυφὰ καὶ θωρεῖ ἀπὸ τὴν ἀράδα ὁ μάστορης· πάει καὶ λέει τσὶ γυναῖκάς του μὲ κλάμματα,ὦ γυναῖκά μου αὐτὸς ὁ τρελλὸς ἴντα μοῦ 'καμε κι' ἴντα θὰ μοῦ κάμῃ. Ἠξημερώσανε αὐτοὶ στὸ πόδι ἀπὸ τὴ βοήν τωνε. Καὶ καλὰ αὐγὴ αὐμὴ καύγει τὴν τρίχα τοῦ ἀλόγου ντου στὸ λύχνο· νά· κι' ἔρχεται τὸ ἄλογο ἀπὸ τὸ δάσος καὶ ἀνοίει τὸν ντουρβᾶ παίρνει τὸ ἕνα καρύδι τσὶ γυναῖκάς του κι' ἔπειτα τοῦ λέει πήαινε καὶ φεύγει. Ξημερώνει, τὸ δώνει τοῦ μαστόρουν του καὶ πάει στὸ βασιλέα. Τὸ σποῦνε βγάνουνε κεῖνα τὰ φορέματα τὰ ὡραῖα. Τότες αὐτὴ ἠπαρηγορήθηκε· λέει ἠγλύτωσε. Κάνει κάλεσμα ὁ βασίλέας νὰ τὴ βλοήσουνε κάτω ἀπὸ τὴν πιάτσα σὲ μιὰν πεδιάδα κι' ἠκάλεσε ὕλη τὴν πόλι. Ἐκεῖ ἠμυνήσανε καὶ τοῦ ῥάφτη τοῦ καλοῦ νὰ πάῃ μὲ τὴ φαμίλιάν του. Λέει κι'αὐτινοῦ τοῦ φίλου· μωρέ, ἔλα καὶ σύ· λέει δὲν ἔρχομαι. Μένει αὐτὸς στὴν κάμαρην του. Ἔπειτα κάβγει τὴν τρίχα, ἔρχεται τ' ἄλογον καὶ παίρνει τὸ καρύδι τὸ δικόν του καὶ τὸ σπᾷ καὶ βγάνε τὰ φορέματα καὶ στολίζεται καὶ καθίζει στ' ἄλογο καὶ δώνει δρόμο τ' ἀλόγου, μὰ ὄχι στὴ γῆς παρὰ στὸν ἀέρα· καὶ καὶ πάει σ' αὐτὴ τὴν πλατέα ὅπου ἤθελε νὰ στεφανώσουνε, πάει ἐτσαδὰ ἀποπάνω ἀοράτως, τραβᾷ τὸ γαμπρὸ ἀπὸ τὴν κεφαλὴ τονὲ σκοτώνει καὶ γίνεται ἄφαντος. Τότες πάει αὐτὸς γδύνεται ξεχορὸς ὁ γάμος, πᾶνε ὅλοι στὰ σπίθιάν τωνε. Πάει ὁ μάστορης καὶ τοῦ τὰ λέει. Καλλίτερα καὶ δὲν ἦρθες ποῦ ἦθε νὰ ξεσπαστῇς ὁποῦ ἠτρομάξαμε ὅλοι. Τὴν ἄλλη Κυριακή· λέει νὰ τὴ βλοήσω πάλι· ἠζήτηξε στ' ἀμύγδαλο τὰ νυφικά. Τὰ ἴδια πάλι· ὁ γάμος ἦθε νὰ γενῇ στὸ περιβόλι· τὰ ἴδια. Στραμπουλᾷ τὸ γαμπρὸ καὶ φεύγει. Τὴν ἄλλην Κυριακὴ λέει νὰ γενῇ μέσ' τὸ παλάτι ὥστε νὰ τονὲ πιάσωμε αὐτόνε ὅποιος κι' ἂν εἶνε. Στὸ φουντούκι τὰ νυφικά. Τὰ ἴδια. Ὡς καθὼς ἠπῆε ἀντὶς νὰ τονὲ πιάσουνε οἱ ἄθρωποι τοῦ παλαθιοῦ, τοῦ κάνανε τόπο

κι' ἠκάνανε στὴν πάντα. 'Αφοῦ ἠπῆε νἄμπῃ μέσα, καταιβαίνει ἀπὸ τὸ ἄλογο καὶ τὸ ἰδίνει τοῦ ἁμαξηλάτη· μπαίνει μέσα καὶ πάει κοντὰ στὸ βασιλέα τὸν πατέραν του. Ἄ λέει βασιλέα μου ἠξέχασες τὸ γυιό σου τὸν καλὸ καὶ κάνεις χαραῖς; Καὶ μήπως καὶ ξέρεις ἴντα γίνηκε ὁ γυιός μου, ποῦ εἶνε; Πατέρα μου ἢ δὲ μὲ γνωρίζεις γνώρισέ με καὶ πέφτει στὸν πατέρα. Τότες σηκώνεται ἡ βασίλισσα ἡ νύφη, ἡ μητέρα του καὶ πἄνε καὶ λέει τὸ παιδὶ σὲ ὅλο τὸ ἀσκέρι τὴν ἱστορίαν του. Τότες τί τωνὲ πρέπει νὰ τῶνε κάμωμε. Λέει πατέρα μου ἔχουνε τσὶ γυναῖκές τωνε καὶ τσὶ λυποῦμαι· μόνο νὰ τσὶ κάμωμεν ἐξορία καὶ τσὶ 'ξορίσανε κι' ἠζήσανε ζωὴ εὐτυχισμένη.

Μηδ' ἐγώ μουνε ἐκεῖ, μηδ' ἐσεῖς νὰ τὸ πιστέψετε.

ΦΙΛΙΚΟΥ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

('Εκ τῶν τοῦ Παναγιώτου Σέκερη)

1ης Φεβρουαρίου 1821.

Κύριε Ξάνθο.

Ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἀπὸ τὰς 30 τοῦ παρελθόντος Δεκεμβρίου γράμμα σας, τὸ ὁποῖον μετὰ τὸν μισευμὸν τοῦ ταχυδρόμου ἐδόθη ἔλαβον, χαίρω τὴν καλήν σας ὑγείαν καὶ σᾶς ἀποκρίνομαι εἰς τὰ οὐσιώδη· τὰ παρὰ τοῦ κυρίου Καλοῦ (Α. 'Υψ.) γράμματα διὰ τοὺς ἐνταῦθα ἐφόρους εἰσέτι δὲν ἔφθασαν.

Ὅτι ὁ κύριος Καλὸς ἀποφάσισε νὰ μείνῃ ἕως τὴν ἄνοιξιν αὐτοῦ καὶ τὰ λοιπὰ ὁ κύρις νὰ κατευθύνῃ τὰ διαβήματά του· νέος τυροφάγος δὲν ἐδιωρίσθη ἀκόμη, οἱ περισσότεραις γνώμαις εἶναι διὰ τὸν ἀπαιτοῦντα, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου ὁ πολυφρόνιστος ἐζήτησε πρὸ δύω αἱρέσεων τοὺς 4 ἐνταῦθα εὑρισκομένους ἐκδικητικοὺς οἵτινες ἔφυγαν τὴν παγίδα καὶ ἐμαύρισαν, ἡ καθ' αὐτὸ αἰτία τῆς ζητήσεως ἀκόμη δὲν ἐφάνη, οὔτε εἶναι δοκιμάσματα πλεονεκτικὰ ἀπὸ τὰ 2 διὰ νὰ ξεσκεπασθῇ ἡ αἰτία· λέγουν ὅμως μετὰ βεβαιότητος ὅτι ὁ ἀπαθὴς ἔλαβεν εἴδησιν τῶν ὑποθέσεων ἀγκαλὰ καὶ νὰ μὴ φαίνεται κάνένα κίνημα ἕως τώρα· πρὸ 3 αἱρέσεων ἀκόμη ἦλθεν εἴδησις ὅτι εἰς 12 ἔγινε μεγάλη ἀκαταστασία, καὶ ὅτι οἱ μέτοικοι ἔστειλαν εἰς τὸν τόπον τοῦ α: δ: προθύμους πολλούς· καὶ ὅτι δὲν ἔμειναν καὶ οὗτοι ἀνεκδίκητοι, ὁ λόγος ἀδέσποτος δὲν εἶναι περιστατωμένος ὅμως εἰ-

δήσεις δὲν ἦλθον, οὔτε ἑτοιμασία ἐλεφάντων διὰ ἐκεῖ φαίνεται, ἀφ' οὗ ἔκτοτε ἐρέθη ὅτι θέλουν ἑτοιμασθῇ 12 διὰ ἐκεῖ· ἡμεῖς ἀγοράζομεν ὅτι οἱ ἀποτυχόντες συμβιβάζοντες μὲν τὸν ἀπαθῆ, καὶ ἄμποτε νὰ μὴν ἀπατήσουν τὸν κύριον καλόν· καὶ στοχάζετε μὲ λόου του καὶ αὐτούς, ἀγκαλὰ καὶ αἱ ἐδικαί μας ἀγοραὶ δὲν εἶναι βάσιμαι ἀφ' οὗ οἱ περὶ τὸν ἀπαθῆ εἶναι εἰς τὸν ἄκρον βαθμὸν πόρνοι· ὅτι δὲ νὰ εἰδοποιήσωμεν. Τὸν ἁρμόδιον 114 (περαιβὸν) τοὺς ἐστείλαμεν τὰ δοκιμάσματά σας ὁποῦ τοὺς εἴχατε μέσον τῶν ἐφόρων οἵτινες ὄχι ἀπὸ κακοήθειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἰδοῦν τὰς καλλιτέρας εἰδήσεις θὰ ἄνοιξαν, καὶ ἐπειδὴ τὸ λεξικὸν ἐπολυπλασιάσθη παρὰ τοῦ ἁρμοδίου (λέγοντος ὅτι ἂν τοῦτο δὲν ἔγινε πῶς ἠμποροῦμε νὰ ἔχωμεν τὴν ἀνταπόκρισιν ἀνύποπτον) πρὶν μισεύσει ἐδόθη καθὼς σᾶς τὸ προέγραψαν, καὶ δὲν ἐγνώρισαν τὸν I: Μαρτάκην, καθὼς καὶ τὰ δύο ὑπουργήματα ὁποῦ πρὸς τὸν ἁρμόδιον ἔγραφέ τις δι' αὐτοὺς μοῦ ἐζήτησαν τὴν ἐξήγησιν τοὺς εἶπα ὅτι δὲν τὴν γνωρίζω, μοῦ ἐζήτησαν ἀκόμη καὶ τὸ ἐδικόν μου γράμμα καὶ τὸν ἐβεβαίωσα μεθ' ὅρκου ὅτι τὸ ἔστειλα τοῦ ἁρμοδίου κατὰ τὸν διορισμόν σας, μὴν ἠξεύρωντας ὅτι εἴχατε καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν 144· διατί τοὐλάχιστον τὸ ἐδικόν μου γράμμα νὰ μὴ μοῦ τὸ στέλνετε κατ' εὐθείαν μὲ τὴν πόσταν, ὁποῦ τότε δὲν ὑποπίπτομεν εἰς παρόμοια· λάβετε λοιπὸν τὰ ἀναγκαιότερα περὶ τούτου μέτρα καὶ τὸ ἐξῆς γράφετέ μου διπλᾶ, μέσον ἐκείνων, τῶν ἐφόρων δηλ. ὅσα δὲν πειράζουν, καὶ ἀμέσως ὅσα δὲν πρέπει νὰ ἠξεύρουν ἐκεῖνοι, ἐνίοτε δὲ διὰ νὰ μὴν κοπιάζῃς ἐπὶ ματαίῳ γράφε μου μέσον ἐκείνων ἀσπασμοὺς μόνον χωρὶς γράμμα χωριστόν, καὶ ὅσας ἀναγκαιοτέρας εἰδήσεις θέλετε διὰ τὸν ἁρμόδιον ἢ γραφετέ τας εἰς χωριστὸν γράμμα μέσον μου ἢ νὰ τοῦ στέλνω ἀντίγραφον τοῦ ἐδικοῦ μου· προσέξετε μὴ δόσετε αἰτίαν τῶν ἐφόρων ὅτι ἐμάθατε τὸ ἄνοιγμα τῶν γραμμάτων σας διὰ νὰ μὴν πέσωμεν εἰς χρισήτας, ἀγκαλὰ τί θὰ κάμουν ἐμβῆκαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν χορὸν καὶ ἂν οἱ ἴδιοι σᾶς τὸ φανερώσουν, τότε μὲ εὔμορφον τρόπον διορίσετέ τους τὸ σφάλμα, οἵτινες σᾶς γράφουν σήμερον τὰς εἰδήσεις ὁποῦ ἔχουν ἀπὸ τὸν πενθερόν σας ὅστις κατὰ τὸ παρὸν εἶναι καλὰ εἰς τὰς ὑποθέσεις του, καὶ ἂν δὲν ξεβουλώσει τοὺς Βριάρεω καὶ προθύμους θέλει ὠφελήσει μεγάλως τὸ φέρσιμόν του.

Περὶ δὲ τῶν προσκλητικῶν γραμμάτων στοχάζομαι ὅτι ἂν δὲν σταθῇ ἀδύνατος ἡ δόσις αὐτῶν, θέλει γενῇ ἀργὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄργητα καρπὸς καλὸς δὲν γίνεται, ἀγκαλὰ ἀπὸ τὴν ἀγουρίδα εἶναι ἀσυγκρίτως καλλιτέρα καὶ σταφίδα, ὅθεν ἀνάγκη νὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα

ὁ κύριος Καλὸς καὶ νὰ ἀποφασίσῃ ἢ νὰ κινήσῃ χωρὶς ἄργητα, ἢ νὰ ἀναβάλῃ τὸν καιρὸν ὅσον θέλει· εἶναι χρεία ὅμως νὰ δώσῃ καὶ τὰς εὐλογοφανεῖς αἰτιολογίας τῆς ἄργητας εἰς ὅλων τῶν μερῶν του, ἐφόρους προσδιωρίζωντάς τους καὶ τὸν καιρὸν καθ' ὃν σὺν Θεῷ μέλει νὰ κινήσῃ διὰ νὰ προπαρασκευασθοῦν καὶ αὐτοὶ μὲ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, καὶ τότε νὰ κινήσουν πανταχόθεν διὰ τὴν πανήγυριν, αὐτὸ εἶναι ἡ γνώμη μου κατὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ νοός μου σεῖς δὲ κάμετέ το δόξαν.

Ὅτι δὲν εἶναι καιρὸς νὰ ἐνασχολοῦμαι εἰς ὅτι ἐνασχολούμουν πρότερον, ἀγαθὴ γνώμη σου καὶ ἤθελε τὴν ἔχω πρὸ καιροῦ βαλμένην εἰς πρᾶξιν ἐὰν αἱ περιστάσεις μου, μοῦ τὸ ἐσυγχωροῦσαν, οἷον ἐὰν δὲν εἶχα χρέη τὰ ὁποῖα ἀνησυχοῦν τὸν κάθε χρεώστην, ἐγὼ ὑπέπεσα εἰς ζημίας ἀπὸ καταδρομὰς τῆς τύχης εἰς τὰς ἐμπορικάς μου ὑποθέσεις καὶ ἔχασα τὸ ἐδικόν μου. Ἐὰν καὶ ἡ τιμιότης σου ἐπίστευες τὰ γραφόμενά μου δὲν ἀπερνοῦσες ἐν σιωπῇ τὴν ἀπόκρισιν ταύτης τῆς περιόδου. Ἐνθυμήσου ὅτι πρὸ τοῦ νὰ πληρώσω ἐγὼ τὰ χρέη σου ἐδῶ ἂν ἠμποροῦσες νὰ κινηθῇς διὰ κανένα μέρος, ἀφ' οὗ ἔγινε τοῦτο εἶχα καὶ τὴν φροντίδα τῶν ἐξόδων τῆς φαμελίας σου, ὑστερῶντας τὴν ἐδικήν μου, ἡ τιμιότη σου ὕστερον ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἐτράβιξες καὶ τὴν φιλτάτην σου φαμηλίαν εἰς ἀσφαλῆ καὶ ἥσυχον μέρος καὶ τώρα ποῦ ἀπὸ τρίποδος παραγγέλλεις· εἶναι τῇ ἀληθείᾳ ἅγιαι αἱ παραγγελίαι σου μὰ πλήρωσε τὰ χρέη μου, καὶ τότε νὰ κινήσω ὁπότε καὶ δι' ὅπου διορισθῶ, τώρα δὲ εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ ἐφευρίσκω τρόπον διὰ νὰ εὐγάνω τὰ ἔξοδά μου, λόγους διὰ νὰ μὴ στενοχωροῦμαι ἀπὸ τοὺς κραιδιτόρους μου, καὶ νὰ ἐνασχολοῦμαι ὅσον περισσότερον δύναμαι εἰς τὸν ἁγιώτερον σκοπὸν ὁποῦ εἶναι ὁ ἐδικός σας ἤτοι ὁ κοινός· νὰ ἀναχωρήσω δὲν θέλει μοῦ σταθῇ δυνατὸν πρὸ τοῦ μπιλάντζου, δι' ὅτι τότε θέλει μὲ κυνηγοῦν οἱ κραιδιτόροι μου ὅπου μάθουν ὅτι ἔφθασα, διὰ τούτους καὶ δι' ἄλλους ἰσχυροὺς λόγους ἂν θέλῃς ἔμβασέ μου ἐκεῖνα ὁποῦ ἐξόδευσα εἰς τὰς ἰδίας σου ἀνάγκας, καὶ εἰς τὴν φαμελίαν σου, διὰ νὰ ἐμπορέσω καὶ ἐγὼ νὰ γίνω χρησιμότερος εἰς τὸ κοινόν, καὶ ἀκόμη ἂν δύνεσαι παρακίνησε τὸν κύριον Καλόν, νὰ μοῦ ἐμβάσῃ ὅσα μὲ ἀκαρτεροῦν, καὶ τότε νὰ πληρώσω ὅθεν χρεωστῶ, νὰ στείλω τὴν φαμηλίαν μου εἰς Ὀδέσαν, καὶ ν' ἀφιερωθῶ ὅλως δι' ὅλου εἰς τὴν ὑπόθεσιν, εἰδὲ τώρα τί νὰ κάμω ὁποῦ δὲν μοῦ μένει καιρὸς οὔτε νὰ συλλογισθῶ.

Τοῦ ἁρμοδίου ὡμίλησα πρὶν μισεύσῃ τὰ δέοντα, ἀλλ' αὐτὸς ἐδυσαρεστήθη ὅτι δὲν τοῦ ἔδωσα τὴν βοῦλαν καὶ τὰ δοκιμάσματα τῶν συνέφων ὅσα εὑρίσκονται εἰς ἐμένα· τοῦτος εἶναι ὁρμητικὸς τὸν ἐγνώ-

ρισα πολλὰ καλά, πλὴν τὶ τὸ ὄφελος ὁποῦ ἡμεῖς προσθέτομεν σφάλματα ἐπὶ σφαλμάτων, καὶ ἄμποτε νὰ ἔγιναν τὰ ὑστερώτερα αὐτά, διὰ νὰ μὴν ἔχωμεν εἰς τὸ ἑξῆς ἄλλα, καὶ ἀκόμη σεῦχομαι ὅτι τὰ γραφόμενά σου νὰ μὴν εἶναι ἁπλῶς συνιθισμέναι παρηγορίαι· λέτε ὅτι ἔχω πεῖσμα διὰ νὰ μὴν γράφω, τί νὰ γράψω; αὐτοσχεδίους στοχασμούς; δὲν εἶμαι ἱκανὸς τὸ γνωρίζω, παρηγορίας; ἢ ἀνύπαρκτα πράγματα; ἡ βάσις στέκεται καὶ εἶναι αὐτοῦ, ὁ δὲ διοργανισμὸς ὁποῦ ἔγινε καὶ γίνεται ἐδῶ καὶ παρακάτω σᾶς εἶναι ὁπωσοῦν γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἐδικά μου καὶ ἀπὸ ἄλλων φίλων γράμματα. Ὅτι δὲ ὁ κύριος Καλὸς ἔχει ἀγανάκτησιν κατ' ἐμοῦ καὶ α: η: θλίβομαι καιρίως, καὶ λυποῦμαι ὅτι εἶμαι μακρὰν καὶ δὲν ἠμπορῶ ν' ἀπολογηθῶ καὶ διὰ γραμμάτων, ἐγὼ κρίνω καλιτέραν τὴν σιωπὴν παρὰ νὰ λέγω ὅ τι ἀκούω, εἰς τὰ σοκάκια, καὶ ὅσους ἀδέσποτους λόγους κηρύττει ἡ φήμη. Ἂς εἶναι καλὰ ὁ αὐθέντης ὁ θεὸς νὰ κατευοδώσῃ τὸ ἔργον του, καὶ ἐγὼ εἰμ' εὔελπις νὰ τὸν ἐξιλεώσω ὅταν ὁ καιρὸς μὲ παρρησίασε ἔμπροσθέν του, τί φόβους λέγεις ἀδελφέ; ποῖος φοβεῖται; ποῖος ἐφοβήθη; Σὺ ἢ ἐγὼ ὁποῦ εἶμαι καθήμενος εἰς τὸ μακελιό;

Νὰ τώρα βλέπω ὁποῦ λέγεις νὰ γράφω εἰς ἐσὲ καὶ εἰς τὸν κύριον Καλόν, πράγματα ἱερά, σωστά, καὶ οὐσιώδη, καὶ ὄχι σκοτινειασμένα καὶ ἀπηλπισμένα, ἀπὸ τὴν φοβισμένην φαντασίαν. Τοιαῦται δ' εἰδήσεις,κύριε,εἰς τὸ ἑξῆς πρέπει νὰ προσμένωνται ἀπὸ ἐμένα, ἐπειδὴ τώρα ἐμβῆκεν εἰς τάξιν τὸ πρᾶγμα· καὶ τώρα ἠμπορεῖ τινὰς νὰ λάβῃ σωστὰς ἰδέας τῶν ἔξω τρεχόντων, τὰς ὁποίας εἶνε πιθανότερον νὰ ταῖς ἔχετε κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τοὺς ἐν τόπῳ ἐφόρους, μὲ ὅλον τοῦτο ὅ τι μανθάνω καὶ ἐγὼ καθὼς ἡ παραπάνω ἐξήγησις, θέλει κάμνω τὸ χρέος μου νὰ ταῖς τὰ φανερώνω.

Ὁ Μαρτάκης καὶ Ἰωανίδης εὑρίσκοντο εἰς τὴν Πίσσαν καὶ ἔμελε νὰ μισεύσουν δι' αὐτοῦ, οἱ ὁποῖοι ἐλπίζω νὰ ἔφθασαν πρὶν σήμερον· καὶ ἄμποτε νὰ τὸ ἀκούσω ἀπὸ πρώτη σας διὰ νὰ σᾶς χρησιμεύσουν· διὰ τὰ χαρτιὰ τοῦ Ἀνανία μοῦ εἴχατε εἰπῆ πρὸ καιροῦ ὅτι τὰ ἔλαβεν ὁ Καλὸς τώρα βλέπω ἄλλα, ὁ δὲ Διονύσιος τὰ ἔφερεν ἐδῶ ὄχι βουλωμένα, δὲν ἐβρέθησαν τὰ γραμματα ὁποῦ ἐλέγατε ὅτι τοῦ ἐδόσατε εἰς Πετρούπολιν, οὔτε τὸ ἐγκύκλιον τοῦ Καλοῦ, οὔτε ἄλλα ἀναγκαῖα ἂν εἶχε, εἰμὴ τὰ οὐσιωδέστερα ὁποῦ ἴδια εἶνε 4 : τὸ ἕνα τοῦ Λυκούργου, τὸ ἄλλο τῶν ἐκεῖ Βριάρεω, τὸ ἄλλο τοῦ εὐεργετικοῦ συστατικὸν πρὸς τὸν ἐδῶ Ψαράκη τοῦ φιλανθρώπου, ταῦτα καὶ ὅτι ἄλλα ἀσήμαντα ἐφανέρωσε τὰ ἐπαράδωσεν ἔκτοτε τοῦ πρώτου τῶν ἐνταῦθα ἐφόρων· καὶ πρὸ 5 ἡμερῶν εἴτε ἐμίσευσε

πηγαίνοντας πρὸς τὸν ἁρμόδιον πρὸς τὸν ὁποῖον ἔγραψα νὰ πασχίσῃ οἷς τρόποις εἶδεν νὰ τὰ βάλῃ εἰς τὸ χέρι καὶ νὰ τὰ δόσῃ τοῦ Ἡφαίστου, καὶ ὅτι μοῦ ἀποκριθῆ περὶ τούτου καὶ ἄλλων εἰδήσεων θέλει σᾶς τὰ φανερώσω ἐν καιρῷ.—Μένω.—Τὰς λέξεις μου ὅτι ἔφοροι ἐμβῆκαν εἰς τὸν χορὸν μὴν ὑποθέσετε ὅτι ἐμέθεξαν βροχῆς οὔτε τὰ ὀνόματα γνωρίζουν τί σημαίνουν, ἐγὼ τοὺς εἶπα ὅτι γράφων πρὸς εἰδότα τὸ γράψιμόν σου, μεταχειρίζομαι ὅ τι ὄνομα θέλω.

Κωνσταντινούπολις τῇ 24 Φεβρουαρίου 1821.

Κύριε Γρηγόριε Δικαῖε.

Τὸ ἀπὸ τὰς 27 Ὀκτωβρίου τοῦ παρελθόντος μηνὸς καὶ χρόνου ἀκριβόν μοι γράμμα σου εἰς τὰς 11 τούτου ἔλαβον, ἐχάρην διὰ τὸ αἴσιον φθάσιμόν σου καὶ ἐλυπήθην εἰς ἄκρον διὰ τὰ ὅσα παραπονεῖσαι καὶ δυσαρεστεῖσε γελῶν ἑαυτόν μου διὰ τὰ ἄχρηστα γράμματα ὁποῦ σοῦ ἐπερίκλεια· ἂν ἦτον ἄχρηστα δὲν ἔπρεπε νὰ μοῦ τὰ ζητήσῃς ἐπιμόνως ἀπιστῶν τὰ αἴτια ὁποῦ μ' ἐμπόδισαν νὰ σοῦ τὰ ἐγχειρίσω, ἀγκαλὰ καὶ σοῦ τὸ εἶπα διὰ τόσης φωνῆς ὅτι δὲν σοῦ ἐχρησίμευαν τόσον ὅσον ἐπιμόνως τὰ ἐζητοῦσες· καὶ ταῦτα περὶ τῶν ἀχρήστων.
Τὰ χρήσιμα δὲ μὲ τὰ ὁποῖα ἤθελες ὠφελήσει τὸ πᾶν, ὅτι δὲν σοῦ τὰ ἔδωσα οὔτε τὴν φιλίαν ἀδίκησα, οὔτε μοῦ ἐμπιστεύθη κἀνένα πρᾶγμα ὁ Καλὸς καὶ τὸν παρήκουσα, ἤθελε τὸν ὑπακούσω μετ' εὐλαβείας τόσον ἐκεῖνον ὅσον καὶ τὸν ἁρμόδιον (διὰ τὸν ἴδιον εἶναι τοῦτο τὸ ὄνομα) τότε ὅτε ἦτον περισσότερον σκεπτικὸς καὶ κύριος τοῦ θυμοῦ του ἢ τοὐλάχιστον τότε ὅταν ἦτον νὰ ταξιδεύσῃ εἰς ἄσυλον διὰ νὰ μὴν ῥιψοκινδυνεύσῃ ἡ κατάστασις τῆς συντροφίας μας· κακὸν παράδειγμα μοῦ φέρεις τὸν Ἀνανίαν, ὅτι ἐμπιστεύθη περισσότερα ἀπὸ τὸν Θωμᾶ, καὶ εἰς ἀπόκρισιν σοῦ λέγω ὅτι· οὔτε ἐσένα ἔχω εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦ Ἀνανία, οὔτε ἐγὼ ἔχω τὰ καύκαλα τοῦ Θωμᾶ, καὶ οὔτε μὲ τοῦτο ὑστερεῖται τὰ δικαιώματά του ὁ ἁρμόδιος· ταῦτα καὶ περὶ τῶν χρησίμων. Ἐκεῖνα δὲ ὁποῦ καταγράφεις ἐναντίον μου ἀφήνω τὴν ἀπόκρισίν του ἢ νὰ σοῦ τὴν κάμω διὰ ζώσης ἢ νὰ τὴν κάμῃς αὐτὸς ἑαυτῷ. Ἐγὼ πεποιημένην φιλίαν ποτὲ καὶ εἰς κανένα δὲν ἔδειξα οὔτε τοιούτου χαρακτῆρος εἶμαι καὶ ἀδικεῖς τὸν ἑαυτόν σου ἀδικῶντας ἐμένα· ὁ ἁρμόδιος τότε ἀπαθανατεῖ τὸ ὄνομά του μὲ τὸν θάνατον καὶ χῦσιν τοῦ αἵματός του, ὅταν τὸ αἷμά του χυθῆ ὅταν καὶ ὅπως, καὶ ὅπου πρέπει, οὐδὲ τούτου γενο-

μένου ἀστοχάστως θέλει ἐπιφέρει τὰ ἐναντία καὶ τῶν φρονίμων ὀλίγα· μὴ συγχίζεσαι λαμβάνωντας γνώμας τῶν συντρόφων σου, ἀλλ' ἔκλεγε τὰς καλὰς ὡσὰν τὴν μέλισσαν καὶ γίνου καλήτερος ἀπ' ὅσον καλὸς καὶ ἂν εἶσαι, ἔφθασες τάχα εἰς τέτοιον βαθμὸν νὰ μὴν ἔχῃς χρείαν γνώμης τινός, ἄχ ! . . . εἶχες χεῖρα νὰ ἐκδικηθῇς. Ἔ, ποῖον, ἐμένα ! Ἐὰν ἐμετανόησες ὅτι δὲν μ' ἐκδικήθης ἔχω σκοπὸν ποῦ ἡ διαταγή σου ὅταν μάθω ὅτι ἐμίσευσεν ὁ Καλός, νὰ ἔλθω ὄχι διὰ νὰ ἐκπλύνω ἁμάρτημα ὁποῦ δὲν ἔκαμα, ἀλλὰ διὰ νὰ χρησιμεύσω καὶ ἐγὼ εἰς ὅσον τὸ ἄτομόν μου δύναται νὰ χρησιμεύσῃ· ὅτι ὁ Καλὸς μ' ἔγραφε νὰ λάβω εἴκοσι φατούρας ὅταν ἐσυνάζοντο ὅλαι καὶ σὺ μοῦ τὰς ἔδωσες ἀπὸ τὸ ὀλίγον, εἰς τοῦτο δὲν σοῦ ἐφάνηκα ἀγνώμων διατί μὲ προσωποδέρεις ; μ' εὔγαλες ἄσπρο πρόσωπον ! ἢ δὲν ἠξεύρεις ὅτι ἐὰν δὲν ἐκατάβαλα, ἤγουν τὰς δεκαπέντε φατούρας, δὲν ἐλάμβανες ἐκεῖνα ὁποῦ ἔλαβες, καὶ ἔπρεπε νὰ φανῇς καὶ ἡ τιμιότης σου εὐγνώμων εἰς ἐμὲ ἀποδίδων μοι ἐκεῖνο ὁποῦ ἔλαβες κατὰ καιρὸν ἀπὸ μόνους τοὺς ἱδρῶτάς μου. Τί ἀνάρμοστες ὑπουλότητες καὶ ἔχθρες μοῦ γράφεις ἀδελφέ· ὁποῦ αὐτοὶ οἱ τίτλοι δὲν εὑρίσκουν μικρὸν κάθισμα εἰς ἐμέ, ὅθεν ἐγὼ εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θέλει ματαιογραφήσω δικαιολογούμενος ποτέ, παρὰ ὅταν σὺν Θεῷ συστηθῇ τὸ κριτήριον τοῦ Ἀρείου πάγου τότε καὶ δικαιολογοῦμαι καὶ ἀπολογοῦμαι· τὸν δὲ σκοπὸν τῆς γραφῆς μου ταύτης σοῦ τὸν ἀνοίγω κάτωθεν· τὸ δικαίωμα τοῦ μικροτέρου συντρόφου ὁποῦ εἶμαι ἐγὼ δὲν εἰμπορεῖ νὰ μοῦ τὸ σηκώσῃ ὁ μεγαλήτερος καὶ ἂς εἶναι ἡ τιμιότης σου ἐκεῖνος, καὶ ὡς μεγαλήτερος ἔχεις μεγαλήτερα χρέη, ἕνα ἀπὸ τοῦτα τὰ μεγάλα καὶ ἱερὰ χρέη εἶναι νὰ πασχίσεις νὰ διορθώσῃς τὸν ἁρμόδιον διὰ νὰ μὴ σφάλῃ εἰς τὸ ἑξῆς ὅσα ἔσφαλε πρότερον, τόσον ἐδῶ ὅσον καὶ παραπάνω ἤτοι εἰς τὰ 44 καὶ 47 καὶ καταφέρονται πολλοὶ ἐναντίον του, ἐδῶ ὁ μόνος θώρακάς του ἦτον ὁ κ** καὶ θέλει εἶναι ὁ αὐτὸς ἐν ὅσῳ βλέπει τὸν δίσκον τοῦ ἡλίου, ἂς ἦτον ἐδῶ ἄλλος κανένας ἐπιστήθιος φίλος του νὰ βαστάξῃ καταγραφὴν τῶν ὅσων συνέβησαν ἐκ τῶν καταχρήσεών του τὴν ὁποίαν ἐὰν τὴν κάμῃ ὁ Καλλίνικος ὡς εἶναι, χρειάζεται πολὺ περισσότερον χαρτὶ ἀπ' ὅσον μεταχειρίσθη τώρα, τὰ σφάλματα καὶ τὰ λάθη εἶναι ἀνθρώπινα· καὶ ὅταν ὁδηγηθῇ ἀπαθῶς καὶ μὲ ἥσυχον πνεῦμα ἀπὸ ἐσὲ ὁ ἁρμόδιος δύναται νὰ κάμῃ ἀσυγκρίτως περισσότερα καλά, ἀπ' ὅσα ἕως τώρα ἐπροξένησε κακά, τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλὸν ἐὰν μὴ καλῶς γένηται· καὶ ἂν θέλει ἂς μὴν κυριεύηται ἀπὸ τὴν φιλαυτίαν καὶ βάλλοντας τὴν στάθμην ἂς μετρήσει τὰ καλὰ μὲ τὰ κακὰ ὁποῦ ἔκαμε νὰ ἰδῇ ποῖα ὑπερβαίνουν, αὐτὸς ὅμως τὴν εἰλικρίνειαν τὴν ὀνο-

μάζει ὑπουλότητα καὶ τὰ λοιπὰ ἀδικῶντας τοὺς φίλους του περισσότερον ἀπ' ὅσον ἀδικοῦνται ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του. Μὴ πρὸς Θεοῦ, ἀδελφέ, φρονεῖς τοιαῦτα, ἐὰν θὰ ἐφρονοῦσες ἀπόρριψέ τα καὶ ὅσον τὸ κατ'ἐσὲ βεβαιῶ ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι (ἐὰν δοξάζῃς ὅτι εἶναι Θεὸς) ὅτι εἶμαι εἰλικρινέστατος· χωρὶς πάθος καὶ ὑπουλότητα, καὶ ἐπιθυμῶ νὰ σὲ ἰδῶ εὐδαιμονοῦντα καὶ φρονίμως ἐνεργοῦντα τὸ ἐμπιστευθέν σοι. Ἐὰν θέλῃς πίστευσον εἰδὲ σὺ ὄψει. Ἔλαβα καὶ τὸ ἄλλο σου γράμμα μὲ τὸν μπαρπα Κωσταντὶ (μὲ τὸν ὁποῖον σοῦ ἔρχεται καὶ ἡ παροῦσά μου (εἰς τὰς 16 τούτου) τὸ ὁποῖον μὴ προφθάνων τὸν τότε ταχυδρόμον θέλει τὸ στείλω εἰς τὴν πρώτην τοῦ ἐλευσομένου Μαρτίου.

Σὲ προσκυνῶ.

Ὀδέσσα 8 Ἰουλίου 1821.

Εὐγενέστατε κύριε Δημήτριε Ν. Μπεροῦκα.

Ἂν εἶνε δυνατόν ποτε ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα νὰ προξενήσῃ δύο ἄκρα ἐναντία αἰσθήματα, τοῦτο συνέβη εἰς ἐμὲ ὅταν ἔλαβα τὴν ἀπὸ 10/22 Ἰουνίου εὐγενικήν σας ἀπὸ τὴν Ἀγκῶνα, ᾐσθάνθην τότε, λέγω, χαρὰν ἐνταὐτῷ καὶ λύπην, χαρὰν μὲν διότι ἐβεβαιώθην δι' αὐτῆς τὴν ἀκριβήν μοι ὑγιείαν σας, λύπην δὲ διότι εἶδον παρ' ἐλπίδα ὅτι ἀφήσατε τὴν ἐνδεῆ ἀπὸ πεπαιδευμένους πατρίδα μας, καὶ κατεφύγετε εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς γλυκυτάτης Ἰταλίας. Καλὴ καὶ ἀγαθὴ εἶνε ἡ Ἰταλία πανταχόθεν θεωρουμένη, κακῶς ποιῶν ὅμως, φίλε, κατεφύγετε ἐκεῖ (ἐὰν δὲν εἶνε ἀλληγορικὸν τὸ ὕφασμα τοῦ γράμματός σας), καὶ ἠδίκησας τὴν πατρίδα σου στερῶν αὐτὴν ὅσης συνδρομῆς ἠμποροῦσες νὰ τῆς δώσῃς διατρίβων εἰς τοὺς κόλπους της. Ποτέ, σὲ βεβαιόνω, ποτὲ δὲν ἤθελες ἐμπορέσει μήτε ἐμπόρεσες νὰ ὠφελήσῃς τὴν πατρίδα σου περισσότερον ἀπ' ὅσον ἠμποροῦσες τώρα, καθ' ἣν στιγμὴν ἠμπορεῖ νὰ τὴν συντρέξῃ καὶ ὁ ἀσθενέστερος πατριώτης, καὶ πόσον ἀνάρμοστον εἶνε νὰ λέγῃς ὅτι τώρα ἡ πατρὶς δὲν ἔχει πλέον χρείαν ἀπὸ Σέ. Ἐξ ἐναντίας μάλιστα τώρα εἶναι ὁ καιρός, καθ' ὃν αὐτὴ σὲ χρειάζεται περισσότερον. Ἐπίστρεψον, κύριε, ἐπίστρεψον ὅσον τάχος, καὶ χωρὶς στιγμῆς ἀναβολήν, εἰς τοὺς κόλπους της διὰ νὰ τὴν συντρέξῃς εἰς τὴν παροῦσαν κατεπείγουσαν ἀνάγκην της· κανένα ἰδιωφελὲς ἔργον ἂς μὴ σ' ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὸ νὰ ἐπιστρέψῃς εἰς αὐτὴν τώρα, ὅταν αὐτὴ ἔχει τόσην χρείαν ἀπὸ πεπαιδευμένους ὡς ἡ εὐγενεία σου. Τὰ ἀκόλουθα ἐκτραγῳδήματα θέλουν σὲ καταπείσει ἔτι μᾶλλον εἰς τοὺς λόγους μου.

Εἶναι οἰκτρὰ τὰ συμβεβηκότα τοῦ παρὰ τὸν Ἴστρον ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ὑψηλάντης περικυκλωμένος ἀπὸ προδότας ἐξησθένησεν εἰς τρόπον ὥστε μὲ πολὺ μικρὰν ἀντίστασιν ἐβιάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν καραντῖνα τῆς Γερμανίας. Ὁ Βλαντιμηρέσκος, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο ἐμπιστευμένον ἕνα μεγάλον μέρος τοῦ στρατοῦ, ἀπεδείχθη προδότης καὶ κατεκρίθη εἰς θάνατον, αὐτὸς ἔμβασεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον τοὺς τυράννους εἰς ἕνα καιρόν, ὅταν ἠμποροῦσε νὰ τοὺς ἀφανίσῃ. Ὁ γαμβρὸς τοῦ Ὑψηλάντου Κακακουζηνὸς ἐπρόδωσεν ἕνα ἄλλο μέρος στρατιωτῶν, τῶν ὁποίων εἶχεν αὐτὸς τὴν διοίκησιν.

Ὁ μπίμπασις Σάββας ἐλιποτάκτησε καὶ αὐτός. Τελευταῖον χωρήσαντες οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ Μπογδανίαν, ἐπολέμησαν τὸν Ὑψηλάντην, ὅστις μόλις διεσώθη ὡς ἄνω μὲ διακοσίους ἀνθρώπους. Δὲν σὲ λέγω περισσότερα, ἐπειδὴ νομίζω ὅτι αὐτὰ μόνα ἐξαρκοῦν νὰ σὲ κάμουν νὰ χύσῃς πικρότατα δάκρυα (ἐὰν ἡ καρδία σου δὲν ἀπελιθώθη) καὶ νὰ ἐπιταχύνῃς τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστροφήν σου, χωρὶς νὰ σοῦ ἀπεράσῃ εἰς τὸ ἑξῆς τοιαύτη φαντασία νὰ ἔλθῃς ὡς γράφεις ἐδῶ νὰ συμπολιτευθῶμεν, ὅπου ὁ ἄνεμος τῆς δυστυχίας μ' ἔρριψεν εἰς τόπον τοιοῦτον ἄξιον νὰ ὀνομασθῇ *κοιλὰς τοῦ κλαυθμῶνος*, καὶ ὅπου δὲν εὑρίσκω ἐπιστήθιον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν φροντίδα νὰ ἐμπιστευθῶ τὴν ἀσθενῆ οἰκογένειάν μου καὶ νὰ τρέξω εἰς τὴν φίλην καὶ ταλαιπωρουμένην πατρίδα νὰ τῇ προσφέρω ὅ τι ἠμπορῶ καθὼς ἡ χήρα τὰ δύο λεπτά της, καὶ θέλει τὸ ἀκολουθήσω εἰς τὰ μέσα τοῦ χειμῶνος ὅπου τότε πήζουν ἡ λάσπαις καὶ ταξιδεύεται ὁ τῆς ξηρᾶς δρόμος, ἀφοῦ ἡ θαλασσοπλοΐα δὲν εἶναι συγχωρεμένη. Ἐν τοσούτῳ ἡ εὐγενεία σου κάμε κάθε δυνατὸν καὶ ἐπίστρεψον εἰς τὴν καταπιεζομένην πατρίδα μας, ὅπου ὁμιλῶν καὶ συμπράττων τὰ δέοντα ὡς ἄλλος Δημοσθένης, καὶ αὐτὴν θέλεις ὠφελήσει καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν σου μεγάλην χαρὰν θέλεις προξενήσει, βλέπων ὠφελουμένην ἀπὸ τοὺς λόγους σου τὴν φιλτάτην πατρίδα, καὶ τὴν συνείδησίν σου θέλεις ἔχει ἐλευθέραν ἀπὸ τὸν ἔλεγχον, ὅτι ἐνῷ ἡ πατρὶς κατετυραννεῖτο καὶ εὑρίσκετο εἰς τὴν κρισιμωτέραν περίστασίν της, Σὺ μόνος ἐντρυφοῦσες εἰς τὴν ἔμμουσον Ἰταλίαν. Δὲν μοὶ φαίνεται νὰ δοκιμάσῃς καμμίαν δυσαρέσκειαν ἀπὸ τοὺς λόγους μου, οἵτινες δὲν προέρχονται παρὰ ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ἐπιθυμίαν ποῦ ἔχω νὰ συντρέξω τὴν πατρίδα, ὑπάκουσόν με εἰς τοῦτο καὶ πρόσταξέ με πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος καὶ θέλω σὲ ὑπακούσει μετὰ προθυμίας. Ὁ πόλεμος τῆς Ρωσίας ψιθυρίζεται ὡς βέβαιος πλὴν πότε, Κύριος οἶδε, καὶ ἂν συμβῇ θέλει ἀποβλέπει ἴσως πρὸς μόνον τὸ ἴδιον ὄφε-

λος, ἀλλ' ἡμεῖς δὲν πρέπει νὰ ἀναπαυώμεθα εἰς ξένων φροντίδας. Ἐπειδὴ αὐτὴ διὰ μεγαλήτερόν της ὄφελος πιθανὸν νὰ παραβλέψη τὸν πόλεμον, κατὰ τὸ παρὸν ὅλον τὸ βάρος εἶναι ἐπάνω μας καὶ δὲν μᾶς μένει ἄλλο καταφύγιον παρὰ, Θεοῦ βοηθοῦντος, *Νίκη ἢ Τάφος*. Αὐτὰ τὰ αἰσθήματα διὰ νὰ τὰ μεταφέρῃς εἰς τοὺς πατριώτας γνωρίζω ὅτι εἶσαι ἱκανός, διὰ τοῦτο καὶ σὲ παρακινῶ πάλιν νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν πατρίδα νὰ φανῇς χρήσιμος καὶ ὄχι νὰ χαίρεσαι τὰ καλὰ τῆς Ἰταλίας. Ὑποθέσεις τοῦ πρώτου μου ἐπιχειρήματος δὲν ἔμειναν πλέον, πλὴν καὶ ἂν ἔμεναν μὲ ὑποθέτεις, φίλε, τόσον χαμερπῆ ὥστε δι' αὐτὰς νὰ ἐμποδισθῶ ἀπὸ τοῦ νὰ συντρέξω ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν πατρίδα μου; Μὴ γένοιτο ποτὲ νὰ φαντασθῶ τοιοῦτόν τι. Εἰς τὴν ἀπόκρισιν τῆς παρούσης μου κοινοποιήσατέ μοι τὴν γνώμην σας.

Ὅλοι οἱ ἐνταῦθα εὑρισκόμενοι φίλοι σὲ προσκυνοῦν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔδειξα τὰ πρὸς ἐμὲ γράμματά σας, τό τε ἀπὸ 11 Ἀπριλίου ἐξ Ὕδρας καὶ τὸ ἀπὸ 10/22 Ἰουνίου ἀπὸ τὴν Ἀγκῶνα, οἵτινες συμπεραίνουν ὅτι τὸ εἰς τὴν Εὐρώπην ταξείδιόν σας ἔχει σκοπὸν ἱερώτερα χρέη παρ' ἐκεῖνα ὅπου γράφετε.

Ἐν τοσούτῳ μένω.

Ὀδησσὸς τῇ 12 Αὐγούστου 1821.

Ἀδελφέ μου Γεώργιε σὲ ἀσπάζομαι.

Ὁ ἄνεμος τῆς δυστυχίας μ' ἔρριψεν ἐδῶ, ὅπου κατὰ μὲν τὸ ἐξωτερικὸν εἶναι ἡ θρυλλουμένη κοιλὰς τοῦ κλαυθμῶνος, κατὰ δὲ τὸ ἐσωτερικὸν αἰσχρὸν ἐστὶ καὶ λέγειν, ὥστε μετεμελήθην διότι δὲν ἔμεινα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νὰ συσφαγῶ καὶ ἐγὼ μὲ τόσους ἄλλους ἀδελφοὺς καὶ ὁμογενεῖς μας, διὰ νὰ μὴ θλίβωμαι τώρα. Τὸ περισσότερον αἴτιον ὅπου μοῦ προξενεῖ ἀπαρηγόρητον θλίψιν εἶναι τοῦτο ὅπου δὲν εὑρίσκω ἐπιστήθιον φίλον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν εἰλικρίνειαν νὰ ἐμπιστευθῶ τὴν φαμελίαν καὶ καλὴν ἀνατροφὴν τοῦ παιδίου μου, καὶ νὰ ἔλθω εἰς τὴν πατρίδα νὰ τῆς χρησιμεύσω καὶ ἐγὼ εἰς τὴν παροῦσαν ἀνάγκην της Ὁ ἀδελφός μας δὲν μὲ ἀφίνει λέγων, ὅτι θέλει νὰ ἔλθῃ ἐκεῖνος καὶ ὅτι ἐγὼ πρέπει νὰ μείνω ἔχωντας φαμίλιαν· πλὴν οὔτε ἔρχεται, οὔτε ἐμένα ἀφήνει νὰ ἔλθω. Λόγιασε λοιπὸν πόσον βλίβομαι καὶ σχολίασε τὴν γραφήν μου διὰ νὰ εὕρῃς ὅσα δὲν ἠμπορῶ νὰ σοῦ ἐξηγηθῶ. Ταῦτα περὶ τῆς ἐμῆς δυστυχίας.

Σὺ δὲ ἀδελφέ μου, ἂν ἔχῃς γενναῖα καὶ ὀρθὰ φρονήματα, μὲ τὰ

ὁποῖα στοχάζεσαι νὰ χρησιμεύσῃς τῆς πατρίδος, τῆς ὁποίας τὰς περιστάσεις, διὰ τὴν ὑστέρησιν τῆς ἀλληλογραφίας, δὲν τὰς γνωρίζω ἀληθῶς, οὔτε ἐγὼ οὔτε κανένας ἄλλος διὰ νὰ τὰς μάθω ἀπὸ ἐκεῖνον. Πρέπει νὰ λάβῃς ὡς ῥομφαίαν εἰς μὲν τὴν χεῖρα τὸ κονδύλι, εἰς δὲ τὴν γλῶσσαν τὸν Δημοσθένην, ἐπειδὴ αὐτὴ καὶ σήμερον καὶ μετὰ ταῦτα ἔχει περισσοτέραν χρείαν ἀπὸ πεπαιδευμένους ἢ ἀπὸ στρατιώτας. Μὲ τοῦτο δὲν θέλω νὰ σὲ ἀποκαταστήσω ψοφοδεῆ, ἀλλὰ μᾶλλον χρησιμότερον. Τὰ γράμματά σου ἀπὸ Παρισίων καὶ Μασσαλίαν ἔλαβον καθὼς καὶ ἐκεῖνο τὸ ἀπὸ 18 Ἰουλίου (ν), ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶδα ὅτι τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκινούσατε διὰ τὴν ποθητὴν πατρίδα μὲ τὸν κύριον Ἀλέξανδρον Μαυρογορδάτον. Δόσε του τοὺς ἐκ μέρους μου προσκυνησμοὺς καὶ ἐλπίζω ὅτι αἱ εὐχαὶ τῆς πατρίδος νὰ σᾶς εὐοδώσουν ἐν καιρῷ εἰς τὰς γλυκυτάτας ἀγκάλας της καὶ νὰ σᾶς στεφανώσουν ἐν καιρῷ μὲ τὴν δάφνην. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ πατρὶς ἔχει χρείαν πολλῶν πραγμάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἠμποροῦσαν νὰ τὴν προμηθεύουν τὰ τέκνα της ἐὰν εἶχον πατριωτισμόν· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν εἶναι νόθα, καὶ ὁ Κύριος νὰ μᾶς ἐλεήσῃ κἂν μὲ τὴν ὁμόνοιαν τῶν ἐν τῇ πατρίδι εὑρισκομένων, ἐπειδὴ ἀκόμη τώρα ἀρχίσαμεν, καὶ ὅλα τὰ φωτισμένα ἔθνη παρατηροῦν μὲ τὸ μικροσκόπιον ὡς καὶ τὰ μικρότερα κινήματά μας.

Ἐλπίζω νὰ ἐσυστήθη σύγκλητος Βουλὴ καί, ἂν οὕτως ἔχῃ, κρίνω μὲ τὴν ἀσθενῆ μου ἰδέαν, ὅτι εἶνε ἀνάγκη νὰ στείλουν δύω ἢ περισσοτέρους τῶν προκομενεστέρων διὰ νὰ ζητήσουν ἐπὶ λόγῳ δανείου ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν χρήματα καὶ λοιπὰ ἐφόδια τοῦ πολέμου καὶ δὲν ἐλπίζω νὰ ἀποτύχωμεν· καὶ ἂν ἰδοῦν δυσκολίας, ἂς δώσουν ἐνέχυρον ἢ ἀντὶ χάριτος τὴν Κύπρον ἢ τὴν Κρήτην· αὐτῆς ἡ συμμαχία εἶναι χρησιμωτέρα ἀπὸ κάθε ἄλλην, καὶ ἀνάπαλιν, αὐτὴ δύναται νὰ μᾶς ζημιώσῃ εἰς τὰ καίρια. Ὁ ῥωσσικὸς πρέσβυς ἀναχωρήσας ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν ἦλθεν ἐδῶ· ἡ φυγή του ἄφησε τρόμον εἰς τοὺς τυράννους καὶ ἐπέφερε προσωρινὴν ἡσυχίαν ἐκεῖ καὶ ἐπαπειλεῖ τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον, ἀλλά, Κύριος οἶδε, πότε καὶ πῶς θέλει γείνει. Δι' αὐτοὺς λοιπὸν καὶ ἄλλους ἰσχυροτέρους λόγους εἶναι χρησιμωτέρα καὶ ἀναγκαιοτέρα πάσης ἄλλης συμμαχίας ἐκείνη τῆς Ἀγγλίας, ἐκτὸς πλέον ἂν εἶναι σύμμαχοί μας οἱ Ἀμερικανοί, καὶ πάλιν τότε εἶναι ἀναγκαῖον νὰ κολακεύσωμεν τὴν Ἀγγλίαν, ἐπειδὴ κηρυττομένου τοῦ κατὰ Τουρκίας ῥωσσικοῦ πολέμου, Κύριος οἶδε ποίαν μορφὴν θὰ λάβωσι τὰ εὐρωπαϊκὰ ἰντερέσια. Πρόβαλε εἰς τὴν Σύγκλητον τὴν γνώμην μου καὶ ἂν φανῇ ἀρεστῇ καλῶς, εἰ δὲ μὴ ἂς ἀπο-

βληθῇ. Μὴ βαρυνθῇς σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ γράψῃς περιστατωμένως τὰ πράγματα τῆς πατρίδος εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκονται μέσον τοῦ ἐν Τριεστίῳ κυρίου Ἰωάννου Καρτζιώτου, καὶ μὲ ὑποχρεώνεις μεγάλως. Τὰ τῆς Μολδαβίας οἰκτρὰ πρέπει νὰ ἐγνωρίσθησαν αὐτοῦ πρὸ καιροῦ, ἀλλ' ἡ ἀποτυχία ἐκείνων τῶν ἐπιβούλων καὶ προδοτῶν τῆς ἰδίας των πατρίδος πρέπει μᾶλλον νὰ μᾶς ἐγκαρδιώσῃ διὰ νὰ σταθῶμεν ὅλοι μέχρι τελευταίας ῥανίδος τοῦ αἵματός μας ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τάν. Ὁ Θεὸς εἴη μεθ' ἡμῶν.

Σὲ ἀσπάζομαι.

Π. Σέκερης.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΟΥ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ»

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ, ΚΡΙΤΙΚΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ, ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΑ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΟΥ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ»

Σ. Δ. Βάλβης, Κ. Χ. Βάμβας, Σπ. Βάσης. Στ. Α. Βλαστός, Ε. Γ. Ζαλοκώστας, Π. Γ. Ζερλέντης, Γ. Δ. Ζηκίδης, Τ. Ἠλιόπουλος, Δ. Κ. Κοκκίδης, Κ. Σ. Κόντος, Γ. Κωνσταντινίδης, Ἰω. Λαμπρίδης, Π. Λάμπρος, Γ. Μαρτινέλλης, Ι. Μοσχάκης, Β. Α. Μυστακίδης, Τάσσος Δ. Νεροῦτζος, Θεμ. Νικολαΐδης Φιλαδελφεύς, Κ. Α. Παλαιολόγος, Γ. Α. Παπαβασιλείου, Κ. Παπαρρηγόπουλος. Α. Γ. Πασπάτης, Ν. Πετρῆς, Ἀθαν. Πετρίδης, Ι. Πολέμης, Ἰω. Σακκελίων, Γ. Μ. Σακόρραφος, Π. Σέκερης, Ι. Ἰσιδ. Σκυλίσσης, Θ. Σοφούλης, Γ. Τσερέπης, Ἰω. Α. Τυπάλδος, Ν. Β. Φάρδυς, Ἰω. Χατζιδάκης, Θ. Χέλδραϊχ, Κ. Α. Χριστομάνος.

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Διαγραπτέα ἡ ἐν σελ. 458, ὑποσημ. 1 λέξις: ἀπρόσκοπτον, ἅτε δὴ τοῦτ' αὐτὸ τῇ ἐν τῷ κειμένῳ σημαίνουσα κατὰ τὸν παρακμάζοντα ἑλληνισμόν (Ἴδε Πράξ. Ἀποστ. κδ', 16. — Α' Κορινθ. ι', 32 καὶ Φιλιππησ. ι', 10. — Κλήμ. Στρωμ. Γ', δ'. — Σέξτ. Ἐμπειρ. Πρὸς γραμματ. σελ. 644. Bekk.).

Ι. Σ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπεία συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. *Παναγιώτου Ι. Φέρμπου*, *Δημητρίου Κ. Κοκκίδου*, *Τιμολέοντος Ἡλιοπούλου* καὶ *Ἰω. Σακκελίωνος* καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. *Σίμου Μπαλάνου*.

Μετὰ τοῦ ἀνὰ χεῖρας τεύχους συμπληροῦται ὁ δέκατος τόμος τοῦ «Παρνασσοῦ» καὶ δεκαετία ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ ἐκδότης νομίζει πρέπον πρώτιστα μὲν νὰ ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας του πρὸς τοὺς πανταχοῦ φιλομούσους τοὺς ὅπως δήποτε συντελέσαντας εἰς τὴν πρόοδον καὶ εὐδοκίμησιν ἔργου, οὗ πρόδηλος ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀπ' αὐτοῦ ὠφέλεια· ἔπειτα δὲ νὰ δηλώσῃ ὅτι τοῦ λοιποῦ καὶ ἡ περὶ τὴν ἔκδοσιν τάξις ἡ ἕνεκα τῶν γνωστῶν περιστάσεων ὀλίγον τι ἐσχάτως ταραχθεῖσα θὰ ἀποκατασταθῇ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν τυπογραφικῶν φύλλων θὰ αὐξηθῇ καὶ ἄλλαι βελτιώσεις θὰ γίνωσι καθ' ὑπόδειξιν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπείας. Πέποιθε δὲ ὅτι οἱ τὸν «Παρνασσὸν» ἀγαπῶντες θὰ ἐξακολουθήσωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ συντελοῦντες.